Schot 1/63 f3.00

Rare Books · Manuscripts — Herbert Reichner — Bindings · Maps · Prints

B

34 East 62nd Street · New York

Telephone: Regent 4-2358

A Great Flemish Herbal

Rembert Dodoens, one of the greatest botanists of the 16th century, was born in Malines in 1517, studied at Louvain, became physician to the Emperors Maximilian II and Rudolph II and in 1582 Professor of Medicine at Leyden, where he died three years later.

Dodoens' interest in medical botany led him to write his famous herbal. It was originally published in Flemish and only two editions were printed at his own responsibility, one in 1554 anf the second in 1563 which is considerably enlarged and more richly illustrated, both printed by Vander Loe in Antwerp.

This herbal is important for its plant classification, for the exactness of the descriptions and the dictionary of plant names. It is moreover a very beautiful woodcut book. Dodoens used partly the blocks from Fuchs' octavo herbal, but he added a number of new engravings. The text is his own work, whereas the French translation was done by Clusius and the English version of 1578 by Henry Lyte.

Only the Flemish edition can be considered as Dodoens' original work and the 1563 edition is doubtless the most desirable, because it is "met seer veel schoone figueren vermeerdert" - enriched with very many nicepictures - as the eloquent title page assures the reader. In fact, this edition has exactly 126 cuts more than the earlier one.

DODOENS (Rembert). Cruydeboeck. Antwerp 1563.

Folio. 774 pages. Title within fine woodcut border. With 841 woodcuts of plants and trees. Contemporary stamped calf, neatly rebacked.

References: Arber, Herbals, 82 ff. Funck, Le Livre Belge, 305. Jan Veth, De Prenten in het Cruydt-Boeck van Dodonaeus.

Price $ 96.

B. 96.00

recd. 1/29/43

MISSOURI BOTANICAL [GARDEN] RECEIVED JAN 20 19[43]

Privilège de l'Empereur Charles-Quint,

empereur romain, roi de Germanie, de Castille, Léon, Aragon, Navarre, de Naples et de Sicile, de Majorque et de Sardaigne, des Indes occidentales, Grand-duc d'Autriche, Duc de Bourgogne, de Lorraine, de Brabant, de Limbourg et de Luxembourg, Comte de Flandre et d'Artois, de Bourgogne, Comte palatin .... Prince de Zwane, Marcgrave .... bourgeois (heere) de ..... et Dominateur en Asie et en Afrique.

Donné en notre ville de Bruxelles le 27 mai de l'an de N.S. 1551, de notre règne la 32^e

(au Verso du Frontispice).

deuxième édition, imprimée chez Moretus (Anvers) en 1563

Rembert Dodoens, geboren 1517 zu Mecheln; wo er 1548 Stadtarzt wurde, nachdem er in Löwen und ausländischen Universitäten studiert. 1574 wurde er Leibarzt des Kaiser Maximilian II. später in Wien und in 1582 Prof. med. in Leyden, gestorben 1588.
(erste edition des Kräuterbuches in 1554.)

MISSOURI BOTANICAL GARDEN LIBRARY
JAN [illegible]

Cruydeboeck.

In den welcken die geheele historie/dat es Tgheslacht/tfatsoen/naē/ natuere, cracht ende werckinghe, van den Cruyden, niet alleen hier te lande wassende, maer oock van dē anderē vremdē in der Medecynen oorboorlijck, met grooter neersticheyt begrepen ende verclaert es, met der seluer Cruyden natuerlijck naer dat leuen conterfeytsel daer by ghestelt.

Duer D. Rembert Dodoens, Medecijn van der stadt van Mechelen.

Van nieuws ouersien, ende met seer veel schoone nieuwe figueren vermeerdert.

De Privilegie.

KArerle byder gracie Gods Roomsche Keyser altijt vermeerder srijcx/Coninck van Germanien/van Castilien/van Leons/van Arragõ/van Grenade/van Nauarre/van Napels/van Cecillien/van Maiorke/van Sardeyne/vanden eylanden/ Indien eñ vaste landen der westersche Zee/Eertshertoghe van Oostẽrijcke/Hertoghe van Bourgoingne/van Lothier/ van Brabant/van Lembourch/van Luxembourg/ende Gelre/Graue van Vlaenderen/van Artois/ van Bourgoingne/Palsgraue van Henegouwe / van Hollant/van Zeelant/van Ferrette/van Namen ende Zutphen / Prince van Zwaue/ Marcgraue des heylich Rijcx/Heere van Vrieslant/vã Salins/van Mechelen/ van der stadt/steden ende landen van Vtrecht/Ouerijssel ende Groeninge/Ende dominateur in Asie ende in Africque. Allen den ghenen die desen onsen brief sullen sien salupt/doen te weten dat wy ontfangen hebben die oitmoedighe supplicatie van Jan vander Loe gesworen drucker wonende binnen onser stadt van Antwerpẽ/ Inhoudende/hoe dat hy suppliant ten profyte vander gemeyntẽ gheerne drucken soude eenen Herbarius oft Cruyde boeck van D. Rembert Dodoens/met noch vele diuersche scriften des selfs aengaende / eñ zeer wel ende int lange bescreuen vanden voorscreuen Dodoens/Tot welcken eynde eñ om die bescryuinghe der cruyden natleuen ende met figueren te thoonen heeft hy suppliant zeer groote costen ghedaen ende noch dagelijcx doet/soe int schilderen die cruyden/als oock die te doen wtsnijden ende totten drucke bequame te makẽ. Ons daeromme biddende hem te verleenen onsen brieuen van octroye/inhoudende defensie dat niemant den voirscreuen Herbarius ende andere boecken vanden zeluen D. Rembertum Dodoens tracterẽde de re herbaria/ en zal mogẽ na druckẽ binnẽ den tijde van thiẽ iare/dat die suppliãt die selue sal gedruct hebbẽ/eñ dat soe wel in Duytsche als int Latijn oft Walsch. Soe eest dz wij die sakẽ voorscreuẽ ouergemerckt dẽ voerschreuẽ Jã vander Loe suppliant genegẽ wesende tot zijnder bede ende supplicatie hebben gheoctroeert/gheconsenteert eñ geaccordeert/ octroyerẽ/consenteren eñ accorderẽ/hẽ geuende oirlof eñ consent wt onse sonderlinge gratie by desen/dat hy den voorscreuen Herbarium gemaeckt by D. Rembert Dodoens/ende anderen boecken vandẽ seluen D. Rembert/tracterende de re herbaria / sal moghen printen ofte doen printen by eenen gheswooren prenter residerende binnen onsen landen van herwaertsouere/daerinne obseruerende onse ordonnancie daerop gemaect/ende die selue boecken te vercoopen oft distribueren in ende ouer al onsen voorscreuen landen sonder daeromme eenichsins tegens ons te misbruyckene/Ende wt onser meerdere gracie Verbieden ende interdiceren allen anderen prenters/boeckvercoopers ende anderen die voorscreuen boecken de re Herbaria binnẽ den tijt van thien Jaren/beghinnende ende ingaende na dat die suppliant die selue gedruct sal hebben/ ende dat soe wel int Duytsch als int Latijn oft Walsch/naer te prenten/vercoopen oft distribueren/op die peyne van confiscatie vanden boecken die by anderen gedruckt ende gheprent sullen wesen/duerende den voirscreuẽ tijt van thien Jaren/ende bouen dien te verbueren thien Carolus gulden voor elck boeck telcker reyse dat stick gebueren zal tapplicceren die voorscreuen boete deen helft tonse profijte eñ dander helft ten profijte vanden voirscreuen suppliant/ wel verstaende dat die selue suppliant gehouden zal wesen die voorscreuẽ boecken te doen visiteeren by eenige gheleerde inde Godtheyt daer toe gedeputeert. Ontbieden daeromme eñ beuelen onsen lieuen ende getrouwen President ende luyden van onsen secreten eñ grooten rade/President eñ luydẽ van onsen rade in Vlaenderen/Eersten eñ anderen van onsen rade in Hollant/President eñ luyden van onsen rade in Vrieslant ende Vtrecht/Cancellier van onsen rade van Geldre/eñ allen anderen onsen Rechteren/Justicieren ende Officieren wyen dat aengaen oft rueren zal mogen/eñ eenen yeghelijcken van hen / zoe hem toebehooren sal/ dat hy den voirscreuen suppliant van dese onse teghenwoordighe gracie/octroy eñ consent gheduerende den tijt ende inder manieren voeren verhaelt doen laten ende gedooghen rustelijck ende vredelijck ghenieten ende ghebruycken / Sonder hem te doene noch te laten gheschien eenich hinder / letsel oft moyenisse ter contrarien / Procederende eñ doen procederen teghens de ouertreders van deser by executie vande voorsczeuen peynen ende boeten ende anders alst behooren zal. Want ons alzoe ghelieft/des toorconden zoe hebben wij onsen zeghel hier aen doen hanghen. Ghegheuen in onser stadt van Bruessele den xxvij. dach van Meye/Int Jaer ons Heeren duysent/vijfhondert ende eenenvijftich/van onsen keyserijcke xxxij. ende van onsen rijcken van Castillien ende anderen xxxvj.

¶ Byden Keyser in zijnen Rade

Onderteeckent De la torre

¶ Noch dese selue Privilegie is gheconsenteert ende toeghelatẽ by den Keyser/eñ zijnen rade van Brabant. Ghegheuen in onser stadt van Bruessele als voor.

Onderteeckent P. de Lens.

Desen boeck behoort aen my ondergeschreven pieter jacobus troon by koop van dan 12 maart 1796 jegens j bartleme lot bolle

JAN 29 1943
GARDEN LIBRARY

Der Hoochgheborene alder edelste ende alder doorluchtichste Coninghinne ende Vrouwe/ Vrow Marien/ Coninghinne van Hungheren ende Bohemen. &c. Gouuernante ende Regente van des Keyserlijcke Mayesteyts Neerlandẽ, mijn alder ghenadichste Vrouwe, Gheluck ende voorspoet.

Alder Doorluchtichste Hooch geborẽ seer Edele Coninghinne, mijn alder ghenaerdichste Vrouwe. Ghelijck vele edele scientien eñ schoone consten langhe ende menighe jaren verborghen, verdonckert, ende som oock heel veracht gheweest sijn, oft immers niet wel ende claerlijck gheleert ende bekent, die nv binnen corten iaren, duer behulp, arbeyt ende neerstichеyt van sommighẽ wijsen, verstandighen ende seer inghenieusen mannen, int licht, claerheyt, volcomen kennisse, ende oprecht gebruyck wederõ sijn ghebrocht. Alzoo es oock die scientie eñ kennisse van den cruyden ende vã den anderen simpelen droogẽ in der Medecijnẽ oorboorlijck, lange tijt van dẽ Medecijns cleyn gheacht, ia oock heel verlaten ende versmaet gheweest, om dat sy meynden dat alsulcken scientie oft kennisse haer niet en betaemde, maer alleen toebehoorde den Apotekers oft sommighen anderen ongheleerden, die daghelijcx die cruyden in die bosschen, ende op die velden soecken, ende dat huerlieden oneere gheweest soude hebben, oft anders een noodeloose sorghe, die kennisse van den cruyden te leeren ende te ondersoecken. Ende hier duer es dese scientie, met veel dwalinghen hinderlijcke ende schadelijcke errueren, alzoo besmet, ghescent ende verduystert gheworden, dat somtijts fenijnnighe ende quade Medecijnen, voor goede cruyden, den armen crancken siecken menschen ingheghеuen sijn gheweest, als wy tot veel plaetsen van onsen cruydeboeck vermaent ende bewesen hebben, daer wy oock alsulcken dwalinghen hebben ghestraft. Maer dat dese meyninghe quaet es, bewijst claerlijck die maniere van den alder oudtsten Medecijnmeesters, die gheen dinck nootsalijcker oft eerlijcker en hielden dan die ondersoeckinghe, ende kennisse van den cruyden. Want daer om zoo leestmen van Hippocrates prince ierste ende principael authuer van der Medecijnen, dat hy seer groote neerstichеyt, sonderlinghen ende seer sorchvuldinghen arbeyt ghedaen heeft om goede ende oprechte cruyden te hebben. Ende dijsghelijcx oock van Galenus, Theophrastus, Dioscorides, ende som andere seer oude Medecijnmeesters, dat sy met groote costen ende periculen in veerde landen ghereyst sijn gheweest, ende veel plaetsen duerwandelt, om oprechte kennisse van den cruyden en van den anderen simpelen te vercryghene, alzoo dat daer aen goet te mercken es, dat die scientie ende kennisse van den cruyden, alle medecijns seer nootelijck ende betaemelijck es, ende huer sonderlinge aencleeft. Want voorwaer alsulcken arbeyt, diligentie ende neerstichеyt en souden die ouders hier voortijts niet ghedaen hebben, waer dese scientie noodeloos ende tot der Medecijnen luttel dienstelijck, ghelijck oock voor ons sommighe andere gheleerde mannen ghescreuen hebbẽ, die oock alle Medecijns tot oeffeninghe van deser scientien, dat es tot kennisse ende neerstighe ondersoeckinghe van den cruydẽ verwecken ende vermanen. Duer toe doẽ, behulp, ende neerstichеyt van den welcken dese scientie wederom int tlicht ende kẽnisse ghecomen es, ende alsoo binnen corten iaren ghewassen, daghelijcx wast ende vermeerdert, dat schier in alle landen van kerstenrijck nv ter tijt niet alleẽ veel gheleerde, ende andere cruytliefhebbers gheuonden worden, die in dese speculatie sonderlinghe ghenuchte ende recreatie nemẽ, maer oock vele opghestaen sijn, die tot profijt, oorboor eñ voorderinge van dese scientie eñ van die conste van der Medecijnen schoone Cruydeboecken scrijuen ende wtgheuen, alzoo dattet gheheel noodeloos ende te vergeefs oft verwaentelijck ghedaen soude moghen schijnen, naer alzoo veel Cruydeboecken die daghelijcx voortcomen noch andere nieuwe wt te gheuen ende te maken, ten waere

MISSOURI BOT. REC... JAN 29 ... GARDEN LIBRARY

dat van den seluen onsen voorsaten veel schoone cruyden waeren achterghelaten ende vergeten, die tot onser kennisse gecomen sijn, ende oock van sommigen cruyden die oprechte namen ende waerheyt niet verclaert. Dwelck nochtans niet by hueren sculden oft negligentie toe ghecomen es, maer meest duer die duysterheyt van den ouders, die van dat fatsoen van sommighen cruyden (gemerckt dat sy dyertijt seer wel ende al om bekent waren) seer luttel ende cort ghescreuen hebben, waer om dattet niet wel moghelijck en es, die selue wederom ter rechter kennisse ende tot hueren oprechten naemen te bringhen, dan by langhe inquisitien, neerstighe ondersoekinghe, ende duer tseghen ghelijckenisse met veel andere dierghelijcke cruyden, dat van onsen voorsaten ende voorgangheers die dese scientie ierst in licht wederom ghebrocht hebben, niet en heeft in alle cruyden kunnen ghedaen worden, om dat alsulcken ondersoekinghe den arbeyt dilighentie ende neerstichheyt van velen gheleerden es eysschende, ende van luttel niet en kan ten eynde ghebrocht worden.

Aenghesien dan dat in onse kennisse noch veel cruyden ghecomen sijn, die tot noch toe van onsen voorsaten niet bekent oft bescreuen sijn gheweest, ende dat wy die gherechte waerheyt ende besceet van den sommighen hebben ghevonden, die noch in twijfel stonden ende niet sekerlijck en waeren bekent, zoo heeft ons oock goet, nut, ende seer profijtelijck ghedocht, van den cruyden te scrijuen, ende eenen boeck wt te gheuen, in den welcken wy veruuult ende ghesuppleert hebben, dat van onsen voorsaten achter ghelaten es, ende ghecorrigeert, verbeetert ende verclaert, dat sy twifelachtich gelaten hebben, oft niet naer die waerheyt bescreuen.

Ende desen arbeyt hebben wy te willigher ende te lieuer aenghenomen, om dat in die landen van hertswaerts ouere, tot noch toe niemant ghevonden es gheweest, die van den cruyden iet ghescreuen ende int tlicht ghegheuen heeft, hoe wel nochtans dat in dese landen veel schoone ende seer profijtelijcke cruyden groeyen ende wassen, die noch seer qualijcken oft luttel bekent sijn, die seer goet waren in tlicht ende kennisse van alle gheleerde Medecijns ghebrocht, alzoo dat wel betaemelijck ende oock tot voorderinghe van dat ghemeyn profijt ende welwaert es gheweest, dat hier te lande yemant soude wesen, die in kennisse ende licht bringhen soude die cruyden hier te lande wassende, ende die thoonen ende doen blijcken soude, dat dese scientie van den cruyden, die tot veel plaetsen nv wast, vermeerdert ende groot gheacht wordt, in dese landen niet veracht, verlaten oft versmaet en es (als yemant by auentueren soude moghen meynen) maer oock grootelijck ende sterckelijck wast, in eere ghehouden (zoo dat behoort) ende seer neerstichlijck gheoeffent es. Dwelck niet beeter oft bequamer en kan worden ghedaen, dan duer dat wtgheuen van eenen Cruydeboeck.

Om welck te doene ons oock bouen die andere redenen, ghemoueert ende beweecht heeft, die vierighe liefde ende sonderlinghe affectie, die nv ter tijt veel eerlijcke treffelijcke ende rijcke personen tot deser scientie ende speculatie draghende sijn, alzoo dat wy daer om oock desen onsen Cruydeboeck niet in Latijn, maer in ghemeyne Neerduytsche tale hebben willen scrijuen ende wtgheuen, op dat hy alle cruytliefhebbers, ende alzoo wel den leecken van der Latijnscher sprake ignorant, als den gheleerden dienstelijck ende oorboorlijck soude moghen wesen, hopende dat duer desen onsen Cruydeboeck, die sonderlinghe liefde, diligentie ende neerstichheyt van den cruytliefhebbers alzoo ghesterck ende vermeerdert sal wesen, ende dat dese scientie alzoo wassen ende groeyen sal, dat sy tot volcomen kennisse ende volmaectheyt corts sal gheraken.

Ende aengaende desen Cruydeboeck, wy hebben in den seluen vergaert ende by huer gheslachten versaemt, niet alleen die cruyden in dese Neerlanden groeyende, maer oock meest alle andere vremde, die in der Medecijn groot oorboor ende gebruyck hebben. Van den welcken wy die gheheele historie in alsulcken maniere, forme ende ordene hebben begrepen alst best ende alderbequaemste was. Ierst hebben wy verclaert dat gheslacht daert behoorde. Ende daer naer dat fatsoen, wesen ende die ghestelteniss seer claerlijck bescreuen, daer meest altijt by ghestelt es die figure van den seluen cruyden seer constelijck naer dat leuen gheconterfeyt, ende met hueren colueren

ende

eñ verwen wel ende perfectelijck afgeset. Ten derden zoo hebben wy bewesen die plaetsen daer sy gheerne wassen, oft meest groeyen, ende daer by den tijt, als sy bloeyen, oft vruchten ende saet leueren. Ten vierden zoo sijn die namen hier by ghestelt, niet alleen alzoo sy in onse ghemeyne tale ghenaempt worden, maer oock die Griecxe ende oude Latijnsche namen met den anderen daer mede dat sy in die Apotecken ende onder die cruytliefhebbers bekent sijn, ende daer by oock die Hoochduytsche ende Franchoische namen. Daer wy somtijts aengehanghen hebben die oorsaken ende historien, daer die namen wt ghecomen ende ghesproten sijn, ghelijck daer afghescreuen hebben die oude Griecxe ende Latijnsche Poeten, die welcke seer ghenuchelijck ende plaisant om lesen ende weten sijn. Ten laesten zoo hebben wy die natuere, cracht, werckinghe, ende van den quaden cruyden die hindernisse ende beeteringhe, wt den alder outsten, besten ende vernaemsten Medecijn meesters ende authueren ghetrocken, ende daer by ghevuecht, met dat van ons by sekere experientie van sommighen cruyden ouer langhe iaren ghevonden es gheweest, daer mede wy die historie van elck cruyt ghesloten ende volyendt hebben.

Ende als wy desen onsen boeck ende arbeyt wtgheuen souden, ende in tlicht laten comen, eñ ons niet behoorlijck ghedocht en heeft achter te laten die seer oude costume maniere, ende vsantie, van alle gheleerden, die huer boecken altijt eenighe Coninghen, Coninghinnen, Princen, Edele heeren oft Vrouwen, toe ghescreuen ende ghedediceert hebben. Soo hebbe ick mijn alder Edelste Coninghinne, tot uwer Coninghinnelicker Maiesteyts sonderlinghe Ghenade ende Edelheyt ghekeert, en hebbe desen Cruydeboeck uwer Coninghinnelijcker Mayesteyt, met alder ootmoet, onderdaenicheyt ende reuerentie toeghescreuen ende ghededicеert, aen uwer Coninghinnelicker Maiesteyts Edelheyt ende ghenade betrouwende, dat desen onsen arbeyt ende Cruydeboeck, uwer Coninghinnelicker Maiesteyt aenghenaem wesen sal, ghemerckt dat uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt sonderlinghe liefde ende affectie (als wy verstaen hebben) tot den cruyden draecht, ende daer in somtijts ghenuchte ende recreatie vindt, ghelijck oock hier voortijts ghedaen hebben seer Edele Coninghen, Coninghinnen ende Princen, als Metridates Coninck van Pontus, daer dat Methridaet sijnen naem naer heeft. Lysimachus Coninck van Macedonien, Gentius Coninck van Slauonien: Arthemisia Coninghinne van Carien, ende meer andere vrome ende Edele heeren ende Princen, den welcken in dese uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt es naervolghende.

Daer om zoo es onse ootmoedighe bede ende begheerte, dat uwe Coninghinnelijcke Maiesteyt belieuen wille, desen onsen Cruydeboeck, alzoo ghenadichlijck te ontfanghene, als hy van ons wt goeder ende ghetrouwer meyninghe ende ionst, met onderdanigher ende gantscher herten uwer Coninghinnelijcker Maiesteyt toeghescreuen ende ghedediceert wordt.

Die almoghende God wil v Coninghinnelijcke Maiesteyt in ghesontheyt ende voorspoet bewaren, ende langhe tijt onderhouden. Int Iaer M.D. ende liiij.

Vwer Coninginnelijcker Maiesteyt
onderdanighe
Rembert Dodoens.

REMBERTI DODONÆI MECHLINIENSIS MEDICI, IN SECVNDAM COMMENTARIORVM SVORVM DE STIRPIVM HIStoria editionem, ad studiosos Medicinæ Candidatos præfatio.

STIRPIVM ac vniuersæ materiæ Medicæ cognitionem potentissimis Regibus, antiquissimis Heroibus, præstantissimis Medicis ac Philosophis olim in pretio habitam, vtilem ac necessariam Medicæ arti iudicatam, summo studio, nec minori diligentia excultam, adeo manifestum est, vt multis assertionibus opus non sit. Præsertim non paucis herbis Regum ac Heroum, qui has vel primi inuenerunt, vel in frequenti medendi vsu habuerunt, nomina retinentibus, vt Mithridatium, Eupatorium, Gentiana, Lysimachia, Achillea, Centaurium, Alcibiadium, Telephium, Arthemisia, aliæque plures: & veteres ipsos, atque inter eos Hippocratem Medicorum omnium longe principem, Galenum, nonnullosq; alios, longinquas peregrinationes, cognoscendæ materiæ Medicæ causa suscepisse, & propria & aliorum scripta testentur.

Eandem verò scientiam, à posteriorum nostroque tempore vicinorum seculorum medicis ac philosophis, plane neglectam & contemptam fuisse, res ipsa quoque euidenter docet. Solæ enim illæ Medicinæ partes, ab illorum seculorum Medicis coli visæ sunt, quæ ex rationum physicarum fontibus deductæ, hinc dubitandi disputandiq; vberem materiam præberent: aliæ verò, vsu atque experientia constantes, vt steriles ac ieiunæ spretæ. Cuiusmodi ipsa Βοτανική est, physicarum rationum subsidium vel nullum vel exiguum admittens. Quamobrem eius omni notitia, mulieribus, herbarijs analphabetis, vel indoctis pharmacopœis relicta, indignum professione sua ac magnificis titulis parum decorum infœlices illi Medici existimabant, cognoscendæ alicuius materiæ medicæ, herbæ aut stirpis causa, vel minimum operæ laborisque sumere: extra vrbes ad montes, conualles, prata, suburbanaque loca excurrere.

Tantam studiorum dissimilitudinem, fatalis ille seculorum ordo peperit, qui & maximas vrbes, potentissima regna, latissimè patentia imperia, & hanc Medicinæ partem, nonnullasq; alias pessundedit, ac propemodum extinxit. Vnde factum, vt quæ olim facillimè ac nullo propemodum negocio materiæ Medicæ ac Stirpium cognitio percipi poterat, difficilis ac obscura reddita sit.

Tradebant eam Dioscorides, Galenus, eiusq; ætatis Medici, veluti per manus à maioribus acceperant, seruatis eousq; nominibus, quæ magna ex parte incorrupta ad illorum tempora venerant.

Nobis ea fœlicitas denegata, multis modis veris ac genuinis appellationibus, corruptis, peruersis, fere abolitis, barbaris in earum locum suppositis, multo tempore intermissa Stirpium notitia, solis veterum descriptionibus relictis, ex quibus hæc disciplina & requirenda & restituenda est. Id quam difficile sit licet alio loco scripferimus, tamen hic repetere visum fuit non alienum.

Non leuis autem, difficultatis huius scientiæ, aut vna aliqua causa est, sed maximæ eæque præcipuæ duæ: innumera videlicet multitudo Stirpium, immensaq; varietas: & eorum qui de harum historia, aut materia Medica scripta reliquerunt, breuitas, incuria, negligentia, subinde varia atque dissimilis apud diuersos descriptio: & vtinam non quorundam errores obscuritatem non exiguam in eam intulissent.

Stirpium siquidem herbarumque infinita sunt genera, variè per orbem terrarum sparsa immensa multitudo, vt non vno loco paucisque regionibus requirere eas liceat, sed ad eas omnes cognoscendas, omnium fere regnorum ac prouinciarum peragratione, longi temporis peregrinatione opus videatur. Sunt nonnullæ quibusdam vel insulis dicatæ, vel regionibus propriæ, quæ in alia quæuis loca transferri nequeunt, vel tellure cœloq; mutatis mutantur, vt Theophrastus libro quarto ait. Aliæ pluribus quidem terris communes, non omnes tamen passim aut crebro obuiæ, sed certis tractibus peculiares, vel montibus scilicet, promontorijs, præruptis rupibus, saxosis aut niualibus locis, collibus, densis syluis, vmbrosis lucis, arborum caudicibus, aruis, campestribus, apricis, læto pinguiq; solo, macro & sterili, humidis, vliginosis, riguis, paludibus, stagnantibus aquis, fontibus, fluminibus, fluuiorum ripis, maris littoribus, scopulis, vel ipso denique mari addictæ. Harum autem istæ eandem fere vbique formam retinent, vel exiguam mutationem assumunt: illæ in diuersis regionibus pro cœli soliq; varietate aliam formam & magnitudinem induunt. Quod segetum, fabarum, nucum, aliorumq; apud Indos nascentium (si Herodoto fides) exemplis manifestum est, quorum longè maior magnitudo, quàm in AEgypto nascentium. Segetum enim culmi in-

mi instar harundinum crassescunt: fabæ triplo maiores AEgiptijs: sesamum miliumque eximiæ magnitudinis: nuces tantæ molis vt miraculi loco in templis suspendantur. Strabo quoque in extremo Mauritanorum quodam tractu, iuxta creditum Nili exortum vitem tantæ crassitudinis nasci tradit, quam vix duo homines complecti queant: omnem herbam cubitalem: Staphylinorum, Hippomarathri, Scolymi caules duodenum cubitorum, crassitudine quatuor palmorum reperiri. Et tantus quidem Stirpium numerus, immensa latissimè sparsa multitudo, varia ac multiplex natura.

Auctorum verò ipsorum quanta fuerit negligentia, vel incuria in multarum præsertim vulgo notarum, formis differentijsque describendis, cum multarum extent nomina, quarum formæ non sunt expressæ, aut leuiter tantum descriptæ, nemo fere est qui ignoret, Ruellio idipsum scriptis suis testante.

Eosdem vero non semper conuenire, atq; interdum inter sese dissidere, dum sub vno eodemq; nomine alius aliam herbam vel fruticem designat, vel eandem alia nomenclatura exprimit, Dioscoridis cum Theophrasti aliorumq; scriptis diligens collatio ostendit, suppeditabit & huius varietatis Historia nostra non pauca exempla.

Descriptiones verò quorundam erroribus esse conspersas, quod ad Plinianas attinet manifestissimum est, Leoniceni enim libri de Plinij erratis passim prostant, & omnes fere nostri seculi, qui de materia Medica aut Stirpibus scripsere, in redarguendis ac notandis Plinij lapsubus plurimi sunt.

Verum de Dioscoride id nemo forsitan expectauerit aut suspicatus fuerit, Galeni testimonio atq; scriptis commendato. Reperiuntur tamen in eius commentarijs non exigui errores. Alias enim dissimilium Stirpium, eiusdem apud diuersos auctores nominis, delineationes in vnam historiam contrahit: alias eandem non ijsdem nominibus nuncupatam, veluti membratim diuulsam diuersis locis describit, vt ijs commentarijs quos in Stirpium historias quæ apud Dioscoridem extant meditamur, ostensuros (si Deus vitam, valetudinem, ociumq; concesserit) nos speramus.

Nec tamen hi errores impediunt, quo minus Dioscorides alijs omnibus longe præstet, cum omnes vel imperfectiorem multò historiam, vel pluribus, maioribus erroribus, ac fabulis, præstigijsque plena scripta reliquerint. Theophrastus reliquos omnes in suo scribendi genere superans, formas ex professo non descripsit, sed Stirpium multiplicem differentiam aliaque philosopho homine digna prosequi studuit. De Plinij scriptis quid iudicandum, iam scripsimus. Nicandri, θηριακὰ καὶ ἀλεξιφάρμακα solum reperiuntur. Apuleius de paucis tantummodo egit. Galenus, Paulus, Aetius, figuras à Dioscoride expressas omiserunt. Alij veteres Græci & Latini, Philosophi, Medici, Poëtæ, Historiographi, Architecti, Agriculturæ scriptores, Hippiatri siue Veterinarij, quorum lectione ad quarundam plantarum notitiam peruenimus, non nisi obiter quarundam meminerunt. Bithyni Iolæ, Heraclidis Tarentini, Crateuæ herbarij, Andreæ medici. Iulij Basi, Nicerati, Petronij Nigri, Diodoti, Pamphyli, Mantiæ, Apollonij antecessorum Dioscoridis & Galeni scripta, neque ad posteritatem peruenerunt, neque perfectum aliquid tradiderunt. Pleriq; horum anilibus fabulis aut præstigiaturis AEgyptijs, coniurationibúsue pleni sunt: alij de vna aliqua materia, aut paucis tantum, vt Galenus scribit, egerunt: vniuersam verò materiam complecti non studuerunt.

Quibus de causis illorum omnium scriptis posthabitis, vni Dioscoridi summam laudem auctoritatemque Galenus tribuit, quam illi quoque deberi nemo negare potest, absque eius siquidem scriptis, Stirpium materiæq; Medicæ cognitio restitui nulla ratione potest.

Non enim idcirco veluti parum vtilis abdicandus aut reijciendus quod in plerisque locis lapsus sit, cùm nec Plinium multo grauius & pueriliter sæpe hallucinatum minimè negligi oporteat ad Stirpium notitiam plurimum conferentem. Neque enim eam ob causam de erratis eius cœpimus admonere, sed vt huius scientiæ & studij difficultas ab omnibus intelligatur maiorique cum attentione, in stirpium cognitionem studiosi incumbant: diligentius omnes notas expendant: leuibus coniecturis contenti facile iudicium non promant: minus admirentur si post complures in hoc studio versatos, multa in notitiam nondum perducta adhuc lateat: plures quotidie exoriantur in restituenda hac Medicinæ parte laborantes, aut quod hi qui in lucem subinde nonnulla dedêre, sententiam alicubi mutent. Nam hæc omnia, haud dubio, difficultati huius scientiæ: magis, quàm negligentiæ, incuriæ, aut temeritati huius ætatis scriptorum accepta referre æquum est.

Si enim Dioscorides exercitatissimus vir, qui multum studij, laboris, in Stirpium, materiæque Medicæ cognitionem impendit, eo seculo quo nomina magna ex parte incorrupta vulgo retinebantur, ipsarū notitia à maioribus accepta veluti per manus tradebatur, vel immenso numero, multiplicique earum varietate, vel auctorum imperfectis, varijs, fabulosis descriptionibus detentus, errorem vitare non potuit: qua ratione nunc quisquam, antiquis nomenclaturis ac appellationibus vix receptis, aut plurimum deprauatis, Stirpium cognitione longo tempore intermissa atque con-

 tempta,

tempta, in tanta veterum (vti diximus) negligentia, incuria, varietate, atque erroribus subinde implicata obscuritate, vel facile vel absque magno labore, diligentissima inquisitione earum notitiam consequi se posse sperabit?

Quum igitur tanta huius scientiæ vel magnitudo vel difficultas sit, vt non nisi diligentissimo omnium stirpium maturoq; examine, plurimorum veterum auctorum lectione exactissima, id est, multo labore, diutinis peregrinationibus, continuo studio comprehendi queat: ac fieri vix possit, vt his omnibus, vnius hominis aut paucorum vita diligentiaq; par sit. Citra omnem admirationem esse debet, post multos recentiorum in hac materia diligenter versatos, alios indies exoriri, qui hãc augere studeant, & nostros quoque de Stirpium historia libros prodire.

Nemine siquidem hanc scientiam ad perfectionem perducente, sed omnibus plurima prætermittentibus, occasio posteris relinquitur, priorum inuentis ac obseruatis plurima adijciendi atque stirpium cognitionem locupletandi. Quod recentiorum non paucis præstantibus, priuato studio, peregrinatione, aliáve occasione comperta in commune proferentibus, & mei officij fore iudicaui, vt eam quam existimabam me huic scientiæ posse accessionem facere, aut emendationem adhibere, in publicum mitterem, atque veræ Medicinæ Stirpiumq; studiosis communicarem.

Non frustra autem vel inutiliter hunc laborem vel recentiores vel nos suscepimus. Pertinet enim hęc scientia ad præcipuas & principes duas Medicinę partes διαιτητικὴν καὶ φαρμακευτικήν. Illa victus ratione: hæc medicamentis sanitati hominis consulit: vtraque herbis, frugibus, stirpibus, earumq; seminibus, fructibus, racidibus, succis, veluti necessarijs & materia & instrumentis vtitur. Hæc enim vt plurimum, ad artis opera Medici vel impermixta, vel alijs aut inter se commixta adhibent. Si enim nemo illum bonum fabrum aut artificem dixerit, qui malleum, incudem aut ferrum, aliáve artis suæ instrumenta vel materiam nõ nouerit: Medicum quis habebit doctum, qui Betam à Blito distinguere nesciat, in crassa supinaque omnium Stirpium Medicæque materiæ ignorantia versetur.

At multum, fortasse dicet aliquis, inter medicum & reliquos artifices interest, neque enim manum medici operibus apponunt, sed veluti architecti tantum præcipiunt, omnem Stirpium & Medicæ materiæ notitiam, præparationem, variam mistionem pharmacopœis relinquunt.

Fatemur à multis annis medicos præparandorum miscendorumque pharmacorum morem omisisse, ac à veterum consuetudine recessisse, quos abunde constat nulla pharmacopœorum opera vsos, medicamenta etiam proprijs & discipulorum manibus miscuisse, neque vt pharmacopœi rursus fiant requirimus, & quærendis, terendis, tundendis, præparandis, miscendis medicamentis occupentur, sed Stirpium & materiæ Medicæ, quarum potissimum frequentior ac quotidianus vsus, notitiam exigimus: non secus ac in Architecto omnis materiæ ædificiorum cognitio requiritur. Qui enim eam ignorauerit, bonus Architectus esse non potest. Sic etiam neque doctus aut perfectus medicus, qui artis suæ materiam non cognorit. Quod si fabri ex non conuenienti ligno vel trabes vel ædium contignationes struant, Latomi luto pro cæmento parietes compingant, aut reliqui artifices alijs modis imposturas moliantur, admittet aut dissimulabit hæc bonus Architectus? Non existimo quenquam fore, qui non putet harum rerum curam ad eum pertinere. Cur igitur conniuebit Medicus, si pharmacopœus spuria legittimis genuinis adulterata, recentibus exoleta, calida frigidis, frigida calidis, alexipharmacis deleteria substituat, ac deficiente vno, alias hoc, modo illud, absque vllo iudicio aut delectu supponat? Conniuere autem cum huiusmodi imposturis aut grauissimis erratis oportebit, si huius scientiæ rudis ac imperitus fuerit, cum nulla ratione dolum deprehendere poterit.

Omnes igitur Medicinæ studiosos in hac Stirpium materiæque Medicæ notitia sese exercere conuenit, atque operam & diligentiam summam adhibere, vt harum cognitionem reliquis Medicæ artis partibus adiungant: veterum antiquissimorum, probatissimorumque Medicorum huius scientiæ studiosissimorum, vestigijs hac in parte insistant, ac Galeni clarissimi & maximæ auctoritatis medici, præceptis & consilio obsequundent, qui omnes Medicos & iuuenes artis candidatos ad Stirpium & Medicamentorum materiæ exactam notitiam admonet, atque incitat. Me-
» dicus (inquit lib. de antidotis primo) omnium Stirpium, si fieri potest, peritiam habeat, consulo:
» sin minus, plurium saltem quibus frequenter vtimur. Item tertio de Medicamentis secundum
» genera. Hinc puto bonæ indolis iuuenes incitatum iri, vt medicamentorum materiam cognos-
» cant, ipsimet inspicientes, non semel aut bis, sed frequenter: quoniam sensibilium rerum cogni-
» tio sedula inspectione perficitur. Et ibidem paulò infra: Vos ergo admoneo amici, vt in hoc quo
» que me sequamini si artis opera pulchrè obiri velitis. Nouistis enim quomodo ex omni natione,
» præstantissima quotannis medicamenta mihi adferantur, eò quòd perditi illi omnigerarum re-
» rum coemptores (Græci ῥωποπώλας vocant) varijs modis ea contaminant. Præstiterat fortas-
» sis non hos solum, sed multò magis etiam mercatores, qui illa aduehunt, incusare: atque his

multò

" multò magis ipsos herbarios: item nihil minus eos qui radicum liquores, succos, fructus, flo-
" res & germina ex montibus in vrbes conferunt. Hi siquidem omnium primi in eis dolum exer-
" cent. Quisquis igitur auxiliorum vndique copiam habere volet, omnis materiæ Stirpi-
" um, animalium & metallorum, tum aliorum terrestrium corporum, quæ ad Medicinæ
" vsum ducimus, expertus esto, vt ex eis & exacta & notha cognoscat. Deinde in commenta-
" rio meo, quem de simplicium medicamentorum facultate prodidi, sese exerceat. Nisi enim
" hoc modo instructus ad præsentis operis præsidia veniat, verbotenus quidem medendi metho-
" dum sciet, opus verò nullum ipsa dignum perficiet. Hactenus Galeni verba. Ex quibus manife-
stum est ac indubitatum relinquitur, hanc scientiam medico & vtilem, & necessariam, vt qui abs-
que huius peritia nihil poscit medendo certi assequi, aut eximium quicquam ex arte præstare, herbariorum, myropolarum, pharmacopœorumq; dolis, imposturis, ac subinde crassa vel pertinaci ignorantia delusus. Quod omnes medicos, diligentissimè cauere cum salutis ac valetudinis suæ fidei concreditorum, tum propriæ existimationis causa, maximè decet.

Neque scientiæ huius difficultas, quæ ipsius pene immensam magnitudinem ostendit, quenquam ab eius studio absterrere debet, sed potius ad auxiliares ei manus conferendas omnes studiosos excitare, accendere, inflammare: ne tam necessaria humanæ vitæ scientia diutius vel neglecta, vel contempta iaceat, sed plurimorum communi labore atq; diligētia crescens, ad perfectionem veniat, ab interitu vindicetur, medicinæq; reliquis partibus adiungatur, ac ueluti postliminio restituatur. Quò enim difficultatis ac magnitudinis scientia aliqua amplius habet, hòc magis bona ingenia in ea occupari libentius solent. Ignauorum existimatur in paruis ac facilibus versari: industriorū verò ac diligentū in grauibus, magnis, ac difficilibus. Paruę ac faciles res nulli opinionē aut auctoritatē pariunt. Difficiles & magnę, honores & gloriā conferunt. Magnæ enim rei, quantumcunque quis possederit, participem fieri, non minima est gloria, vt Columella ait.

Sed vt ad hos de Stirpium cōmentarios veniamus. Contraxeramus in hos, quum primū ederemus, quicquid herbarum plantarumq; in cognitionem nostram venerat. Secunda hac editione seuera animaduersione adhibita, omnia recognouimus, pleraque mutauimus, nonnulla transtulimus totum opus non exigua accessione locupletauimus & auximus, multarum Stirpium nemini quod sciam adhuc depictarum imagines adiecimus. Vtrobique formas omnium, qua potuimus diligentia tradidimus: nomina Græca, Latina, officinis recepta, Germanica, Gallica, & nobis Brabantis ac vicinis Flādris aut Hollandis Frisiisve vernacula, singularum historijs adscripsimus: Temperamenta deinde ac vires ex probatissimorum Medicorum scriptis subiunximus, haud præteritis ijs quæ recentiorum experientia repperit, maximè earum quas in veterū cognitionem non venisse neoterici putant. Atque hæc omnia breuissimè complectentes non elementorum ordine stirpes digessimus, sed vel forma, vel viribus, vel alia ratione cōgeneres ac similes coniungere studuimus.

His autem describendis non tantum nostro studio vel, si quæ est, industria profecimus, sed antecessorum quoque scriptis plurimum adiuti sumus, Leoniceni videlicet, Hermolai, Manardi, Ruellij, Cordi vtriusque, Hieronymi Tragi, aliorumq;. Leonharti Fuchsij imagines in priores nostros magna ex parte omnes recepimus (vt in ipsa imaginum nostrarum prima editione adiecta causa scripsimus) non sic tamen vt sententiam eius in omnibus sequeremur, sed adhibito iudicio & animaduersione, verisimiliorem amplecteremur.

In recognoscendis verò & noua accessione augmentandis, licet nostro labore plurimum creuerint, non tamen Petri Bellonij obseruationibus profecisse nos inficiari possumus: aut ex Petri Andreæ Matthioli commentarijs quædam mutuatos. Quibus tamen multum pepercimus, propterea quod eæ, quas reliquimus, in conspectū nostrū non venissent. Annisi enim sumus ad hoc, vt vix alias describeremus, quàm oculis nostris aliquādo subiectas & conspectui exhibitas. Itaq; paucissimas ex eius commentarijs accepimus, idque fere non absque eius mentione, quæ videlicet propter naturæ affinitatem, vel nominis similitudinē cum alijs à nobis descriptis negligi vix poterant: vel in opinione apud nostros sic versabantur, vt aliena pro veris supponerētur. Quod si autem quæ aliæ sunt nobis cum Matthiolo communes, eas nostra cura depictas fuisse, figuræ magna ex parte aliæ, atque vernaculi commentarij prius quam Matthioli ad nos venirent editi, facile testabuntur. Nec defuit nobis locupletandis nostris Doctiss. Andreas Lacuna, qui Corrudam & Palmam in opus nostrum intulit. Profuit etiā industria Caroli Clusij cognitioni vniuersæ materiæ Medicæ, tum ipsius artis studiosiss. qui & raras quasdam stirpes nobis suppeditauit, & conuertendis commentarijs hisce in Gallicum Idioma, benignam ac diligētem suam operam exhibuit.

Reliquum est studiosi iuuenes, vt nostris hisce commentarijs, cum in Stirpium herbarumque cognitione facilius assequenda adiuti, tum huius scientiæ & Medicinæ partis non minimę, vtilitate ne-

te, necessitateque prouocati, excitatis, accensis, inflammatis animis, omni studio in hoc diligẽtissimè incumbatis, vt non solum quæ à nobis descriptæ sunt, ac per icones expressæ stirpes, in notitiam vestram veniant, verum etiam earum quæ apud veteres supersunt nondum satis notarum, ac vniuersæ materiæ Medicæ peritiam assequamini, vel saltem auctarium aliquod hactenus repertis ac traditis adijciatis, quo multorum communi studio, maius ac maius incrementum hæc scientia accipiens, ad ἀκμὴν tandem ac perfectionem perueniat. Valete,

Mechliniæ Quinto Id. Iulias.

REMBERTI DODONÆI DE RECOGNITIONE SVORVM COMMENTARIORVM AD LECTORES EPISTOLA CVM IMAGINVM eius parte altera olim edita.

FVTVRVM omnino auguror candide Lector, vt simul ac nasutiores & morosiores aliqui, nostros de re Herbaria commentarios aut imagines viderint, studiũ statim nostrum sint suggillaturi: quod post tam multos doctos viros, in hoc studij genere summa cum diligẽtia versatos, melius me aliquid inuenire, & eorum inuentis superaddere, posse sperauerim. Vbi vero in annotationes inciderint, quas hoc loco adiecimus, & in ijs quædam retractata, nonnulla in dubium reuocata à nobis offenderint, multo magis temeritatem nostram sint damnaturi: vt qui mox ab editione, aliam sententiam in nõnullis sequar, vel non satis perspecta atq; comperta in publicum dare voluerim. His responsum cupio, huic studio hoc vnicè proprium esse multorum operam atq; laborem desiderare: nempe in quo non exigua sit difficultas, nec minor varietas, quæ summam etiam diligentissimorum industriam fatigent. Infinita enim sunt stirpium, quæ vel sine nominibus, vel cum barbaris & peregrinis nobis sese offerũt genera, quibus vetera & antiqua reddere nomina instituti nostri præcipua & maxima pars est. Quarum etsi veteres Herbariæ rei & stirpium historiæ scriptores, differentias ac notas omnes, summa diligẽtia descriptas nobis reliquissent, impossibile tamẽ foret, de omnibus facile aut citra summum laborem & indefessum studiũ, veritatem assequi, cum nõ vno loco, sed per vniuersum orbẽ sparsas requirere & cognoscere oporteret. Non vno enim loco aut eadem in regione omnes pluresúe, sed aliæ alijs vel regionibus vel locis addictæ sunt. Dictamnum Cretæ proprium est. Rha supra Bosphorũ regiones & paucæ aliæ suppeditãt. Thus Sabæorum gignit prouincia. Balsamum sola Palestina producit. Et vt plures tales regionibus quibusdam solis proprias prætereamus, ex his quæ in pluribus terris inueniuntur, nõnullæ nisi in conualibus proueniunt: sunt aliæ montibus familiares & propriæ. Amant hę aprica loca: illa vmbrosa aut dẽsas syluas. Inter saxa, lapidosis locis, aut in prærupis rupibus reperiuntur quædam: aliæ in arborum caudicibus nascuntur. Lætum pingueq; solũ desiderant nonnullæ: in sterili agro magis proficiunt aliæ. Delectant quasdam arua: alias vineta: illas horti: istas prata: nonnullæ in vliginosis & riguis oriuntur. Sunt quas temerè alio loco quam in maris littoribus requiras. Ad quas omnes cognoscendas & perquirendas cum præter diligentem veterum lectionẽ, diuturna & longi temporis per infinita loca, per omnes ferè orbis partes peregrinatione opus sit, multi labores sudoresq; perferendi, infinita pericula subeunda, fieri nõ potest, vt vna hominis vita his omnibus satis sit, vt interim omittamus quam multa superueniũt incommoda, quæ peregrinandi occasionem aut adimunt aut multum impediũt, veluti bella incogniti diuersarum gentiũ, ritus, mores & lingua, horridæ, incultæ, squalidæ regiones, & ad hæc maximè rerum vel publicarum, vel priuatarum & domesticarum curatio, aut ferendis maximis sumptibus impar fortuna. Nunc autem cum his omnibus grauissimis impedimẽtis, accedat etiã, quod veteres multarum stirpium veluti vulgo cognitarum formas nõ expresserint: aliarum tam leuiter descripserint: vel attigerint, vt non videantur tradidisse: iam & in nõnullarum descriptionibus non vulgares sed maximi auctores varient, veluti in Asphodelo & alijs quibusdã, quis non summam in hac disciplina difficultatem esse affirmet, quæ multorum quantumuis industriorum & studiosorum indefessos labores & maximam diligentiam requirat? nec solum requirat verum etiam superet? Cum igitur tam infinita stirpium sunt genera, singulorumq; multiplices differentiæ, tam diuersa & natura & situ dissidentia in quibus gignuntur loca, quæ adire omnia nõ solum difficile verum etiam impossibile fuerit, & ad hæc mutilæ, imperfectæ ac confusæ veterũ descriptiones, vt propter hæc grauissima impedimenta, de absoluta stirpium cognitione desperãdum videatur. Nulla certè præsentior via, commodior ratio, aut expeditius consiliũ, quo hoc studiũ, hæc scientia in lucem reuocari & crescere possit, quã vt multorum laboribus & lucubrationibus adiuue-

adiuuetur. Plurimorum enim poterit industria quod paucorum nequit pręstare opera. Dum enim hic quędam in lucem adfert, alij quædam adijciunt, nonnulla corrigunt, alia supplent, non exiguum herbarum studium & simplicis medicinæ cognitio incrementem capit. Hanc rationem videntur mihi insequuti Leonicenus, Manardus, Ruellius, Cordus vterq;, Musa, Tragus, Fuchsius, & quotquot in hac disciplina non omnino infœliciter hac ætate versantur. Neque enim quisquam istorum, aut stirpium historiam absoluit, aut perfectam sibi eius cognitionem vendicat: cum multas etiam de industria prętereant. Sed quod quisq; sibi suo labore, sua industria per ocium peperit peregrinatione inuenit, aut alia ratione cognouit, hoc in cõmune proferre, & veritatis amatoribus communicare studet, & quo quisq; posterior hoc maiorem huic scientię accessionem facit, dum antecessorum opera ac laboribus etiã adiuuatur. Mouit certè nos & hęc ratio, cum enim multas stirpes in omnibus recentioribus desiderari animaduertissem, in quibusdam deceptos eos obseruassem, & non paucas me supplere & aliorum inuentis adijcere, nec non in quibus erratum videbatur, veritatem aperire posse sperassem, volui vt post multorum doctorum virorum qui in Stirpium historia versati sunt commentarios, mei quoque labores, mei conatus, in publicum prodirent, non quod laudem ac gloriam mihi hinc aliquam postulẽ, sed vt nostris inuentis & studijs aliquo etiam modo, stirpium herbarumq́; cognitio & simplicis medicinæ studium promoueatur. Desinant igitur morosi censores, frustra aut temere hunc laborem à nobis susceptum criminari, quando nostra industria & opera huic scientiæ non mediocris plantarum, fruticum ac arborum numerus accesserit, antea à nemine, quod sciam, recentiorum traditarum, præter omnes quæ ab errore vindicatæ sunt quarum non exiguus quoque numerus est. Quod vero paucula quædam, post editos commentarios à nobis retractentur, facit summa huius scientiæ & maxima, vt diximus, difficultas, quæ nos ita tenet Cimmerijs quasi tenebris immersos, vt vix etiam summo studio, & frequenti ipsarũ plantarum collatione, veritatem queamus inuenire. Si enim in ijs scientijs aut artibus (vt Socrates alicubi inquit) errores etiam subinde committantur, quæ vel ex naturalium rationem fontibus deducuntur, vel certis pręceptionibus, regulis aut methodo constant, quo non tandem modo, in Herbaria disciplina, nullis regulis, nulla methodo firmata, ex naturalibus rationibus minimum, imo pene nullum subsidium admittente, sępius & nolentibus, & non sentientibus nobis errores irrepent? Docent id scripta Leoniceni, Hermolai, Manardi, Cordi, Ruellij, Musæ, Tragi, Fuchsij & aliorum recentiorum, quorum iudicia vel à seipsis sæpius reuocata, vel ab alijs retractata & correcta sunt. Non reputo me his diuiniorem, & ego homo sum, decipi & errare possum, præsertim in re tam multis de causis difficili ac obscura, vt si alicubi ferẽdus aut dissimulandus est error, hic dissimulari & tolerari debeat. Quamobrẽ non tam pudet nos horum errorũ, quàm pœnitet. Quando igitur mihi hoc cõmune cũ alijs est, vt in quibusdam minus veritatẽ assequutus fuerim, nõ habeo aliud præsentius remediũ, quàm vt mihi ipsi medear meosq́; errores ipse è medio sustollã. Et præstat sanè me mei ipsius correctorem esse, quouis alio, quamuis & aliorũ animaduersiones non nisi æquissimo animo accepturus sum. Cùm enim publicæ vtilitatis causa hunc laborẽ susceperim, & eiusdẽ intersit sicubi à me erratũ, idipsum corrigi ac notari, nulla in re magis mihi gratificari poterunt veritatis studiosi, quàm si nostra omnia ad examen ducant, cumq́; veterum descriptionibus diligenter conferant, ac vbi me veritatem minus assequutũ deprehenderint, amicè & synceriter admoneant. Atqui sic morosis & seueris istis censoribus responsum esto, quos optauerim ab ista calumniandi tentigine, & doctorum huius seculi scriptorum, suggillandi & reprehendi studio, ad meliorem frugem, & bonarum artium ac scientiarum studia conuersos, in hoc totos esse, & omnibus ingenij viribus certare, vt, vel mediocris eruditionis viros, doctrina æquent, si superare se posse diffidant. Cæterum quod ad annotationes istas attinet, sequuti in his sumus, secundam commentariorum nostrorum editionem, quam ob causam quædam retractauimus, de nonnullis videlicet aliter iudicantes, de alijs vel nostram vel aliorum huius ætatis doctorum virorum coniecturam indicantes: vnum aut alterum Dioscoridis locum aut vitiosum aut confusum ostendimus: figuras complures adiecimus, omnes videlicet quæ secundæ ac posteriori ęditioni accesserunt. Sunt autem ex his non paucę quidem nouæ, id est, antea aut prius non depictæ: nonnullę infeliciter prius expressæ, nunc artificiosius & elegantius formatæ paucissimæ ex Doctissi. Pet. And. Matthioli commentarijs translatę, quas nempe cognatio vel similitudo cum alijs à nobis discriptis, non sinebat prętermitti, vt etiam in commentariorum nostrorum pręfatione scripsimus, Nam à reliquis, quas forte alius in suos commentarios traduxisset propterea abstinuimus, quòd in conspectum nostrum non venissent. Illud enim nobis in primis curæ fuit, vt quam paucissimas describeremus, quas non aliquando oculis coram cernere cõtigit, & maxima nouarum figurarum pars ad viuarum plantarum imitationem depingeretur, vt ipsę stirpium descriptiones, & imagines alię nec aliorum similes facile testabuntur. Vale, atque pręsentibus fruere, dum succisiuis horis ocium nacti, alia, his locupletiora, meditamur.

EX EPISTOLA EIVSDEM DODONÆI CVM PRIMA IMAGINVM PARTE IMPRESSA, DE FVCHSII IMAginibus in hos commentarios translatis.

¶ Vsus autem sum in hac imaginum & commentariorum meorum vernaculorum editione, partim nostra opera industriaq; depictis circiter ducentis imaginibus, partim ijs, quæ antea à Leonharto Fuchsio editę sunt. Quod quidē admoneo ne quisquam me plagij arguat, veluti aliena pro proprijs edentem: quamuis in hac ipsa imaginum editione multa non solum transposuerim, verùm etiam immutauerim, alijs verisimilioribus magisq; proprijs nominibus imagines ipsas notans. Hoc autem nō eo dico, quo operam & industriam Leonharti Fuchsij sugillem aut vanam inutilemq; existimem, nam laborem & conatum eius non possum non plurimum laudare, sed vt studiosi intelligant perdifficile esse de stirpibus iudicium, & in eo doctissimos & exercitatissimos viros labi atq; decipi. Quod non tam nostri seculi doctorum culpa euenit, quam subinde veterum scriptorum incuria, qui multarum stirpium formas & differentias negligenter tractarunt, idq;, vel quia olim optime notæ essent & nulla designatione egerent, aut quia ipsis defuit cura omnes plātarū omnium notas differentiasq; anxiè scrupulosèq; consectari: quanuis & nostræ ætatis scriptores vitio etiam non careant, obuias quasuis herbas statim ad Dioscoridis aliquot caput referre conantes, etiam si vix vel vna nota respondeat, leui quadam tantum coniectura contenti, quasi nulla posset esse herba, nulla arbor, nullus frutex, quæ non ad aliquam Dioscoridis discriptionem componi debeant, quasiq; omnia à Dioscoride pertractata essent, quę ad stirpium genera pertinent.

Veterū negligētia & incuria.

Neotericorum leuitas.

¶ Volui autem Fuchsij imagines in opus meum & commentarios meos transferre, ijsq; quasi meis vti, non solum quia elegantes & bene formatæ sunt, verùm potissimum, quia studiosi huius disciplinæ, iam ab aliquot annis his assueuerunt. Qui enim ex Fuchsij imaginibus herbas cognoscere didicerunt, facilius easdem alijs donatas nominibus ex ijsdem figuris agnoscent, quam ex nouis, quæ haud dubiè aliam faciem essent habituræ. Itaq; si omnes herbarum imagines nouę essent, licet de eadem herba de qua Fuchsius egissem, de diuersis tamen me agere existimare potuissent, dubijq; hesissent, in herbarum stirpiumq; cognitione parum exercitati, quibus has imagines edo, vt harum adminiculo ad veram plantarum notitiam perueniant.

¶ Neq;, vt spero, male habebit Fuchsium, quod illius imaginibus adiutus, stirpium cognitionem ampliorem reddiderim, & non infrugifera accessione locupletauerim: nam & ipse suos labores, prædecessoribus suis acceptos refert, fateturq;, vt ingenuum decet, se Leoniceni, Manardi, Hermolai, Marcelli, Cordi, Tragi & Ruellij potissimum, opera profecisse: quorum etiam scripta, vt & ipsius Leonharti Fuchsij non mediocrem laboris partem mihi ademerunt. Quid enim aliud quam verum fatear? Ea enim est huius scientiæ proprietas, vt aliena ope, prædecessorumq; industria, adiuuari & ad perfectionem deduci velit. Quare & eam cum Astronomia, sępe conferendam existimaui, Vt enim astrorum cursus à Timochare Alexandrino primum, inde Menelao, postea Hipparcho rudius obseruati, deinde verò à Ptolomęo, cum ex suis, tum ex priorum obseruationibus certioribus legibus adstricti, quos sequentes Mahometh Aratensis & Arzahel Hispanus in multis correxerunt, tandem verò ad summam, vt videtur, absolutionem perducti, & ex omnium priorum obseruationibus certissimis regulis distincti à doctissimo viro Nicolao Copernico sunt: ita & hęc disciplina, ab his à quibus coli cœpta est, ad absolutionem perduci non potuit, sed multorum opera atq; industria eguit, eget, egebitq; donec tandem ad absolutionem perducatur, à qua adhuc tantum abest, quantum reliqui in veteribus est, quod ad cognitionem nondum perductum sit. Bona tamen spes est, breui ad absolutionem hanc scientiam perducendam, cum multa hodie felicia ingenia sint, quibus hæc res cordi est, & quę in ea diligentissimè versantur, quibus spero & hunc meum laborem non ingratum futurum, & ad eruenda plura subsidium allaturum.

Collatio herbariæ disciplinæ cum Astronomia.

Herbaria scientia ab vno absolui non potest.

¶ Imagines igitur has cum breuissimis annotationibus editas, boni consule Lector, ijsq; fruere, donec maiora per ocium parauero. Dabo operam vt ea in publicum proferam, quę ex re tua & omnium medicinę ac Herbarię disciplinę studiosorum sunt futura.

Valę Mechlinię, Nonis Iunij.

Anno M. D. LIII.

APPENDIX
DE HIS QVI LATINE VSVS HERBARVM SCRIPSERVNT,
& quando ad Romanos notitia earum peruenerit. Item de Herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare hodie minus exerceantur earum remedia, ex Plinij libro vicesimoquinto, capite secundo.

MInus hoc quam par erat, nostri celebrauere, omnium vtilitatum & virtutum rapacissimi. Primusque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit. Boum etiam medicamina non omissa. Post cum vnus illustrium tentauit C. Valgius, eruditione spectatus, imperfecto volumine ad diuum Augustum, inchoata etiam præfatione religiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mediceur maiestas. Ante condiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius, Lenæus, Magni Pompei libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros peruenisse animaduerto. Nam quam Mithridates, maximus sua ætate regum, quem debellauit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis preterquam fama intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie venenum bibere, præsumptis remedijs, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnum etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, volumina composita extant, cum sollicitatus ex vrbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium Mithridaten. 22. linguis locutum certum est: nec de subiectis gentibus vllum hominem per interpretem appellatum ab eo annis. 56. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scrinium commentationum harum & exemplaria, effectusque in arcanis suis reliquit. Pompeius autem omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, grammaticæ artis doctissimum, iussit: vitæq; ita profuit non minus quam reipublicæ victoria illa. Præter hos Græci auctores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, quid de simplicium effectibus ad Neronem scripsit: Crateias, Dionysius, Metrodorus rõne blandissima, sed qua nihil pene aliud quam rei difficultas intelligatur. Pinxere namq; effigies herbarum, atq; subscripsere effectus. Verum & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multumque degenerat transcribentiũ sors varia. Præterea parum est singulas earum ætates pingui, cum quadripartitis varietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere. Aliqui effigie quidem indicata, & nudis quidem plærumque nominibus defuncti: quoniam satis videbatur, potestates vimq; demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa auctoritatis erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius in quo plurimas alebat: centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria, aut vigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Iuuenta iampridem ratio est prænuncians horas, non modo dies ac noctes, solis lunæq; defectum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficijs & herbis id cogi: in eo namque fœminarum scientiam præualere. Certe quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, inprimisq; Italica Circe, dijs etiam adscripta? Vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustissimis in poëtica re, refertam Italiam herbarum potentia proderet. Multiq; Circæios agros, vbi habitauit illa, in magno argumento etiamnum durante in Marsis, à filio eius orta genere, quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, tum etiam cum rigaretur Aegyptus illa, non autem esset, postea fluminis limo inuecta. Herbas certe Aegyptias à regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristiciæ veniamque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium quos memoria nouit, Orpheus de his herbis curiosius aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus Polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. HOMERVS & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit: Apollini, Aesculapioque, & in totum dijs immortalibus inuentione & origine assignata: composuit & DEMOCRITVS, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptique magis. Adeoque ad hæc attonita antiquitas fuit, vt affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum auctor, in prima earum tradidit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente herba, quam Balin nominat: eademque Tillonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quam retulimus, exiliret cuneus à pastoribus ar-

Mithridates. Euax. Antonius Castor. Homerus

b bori

bori adactus. Quæ etiam si fide carent, admirationem tamen implent: coguntq́; confiteri, multum esse, quod vero supersit. Inde & plærosq́; video existimare, nihil non herbarũ vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas, Quorum numero fuit Herophilus clarus in medicina: à quo ferunt dictum, quasdam etiam fortasis calcatas prodesse. Obseruatum certe est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare nunc non plures nascuntur caussæ? Nisi quod eas agrestes, literarumq́; ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant. Præterea securitas quærendi, obuia medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi quam retulimus in frugum cura, scimusque defossam in angulis segetis præstare, ne qua auis intret. Turpissima caussa raritatis, quod etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint alijs. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit casus, alias (vt vere dixerim) deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potusque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater vidit in quiete, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorhodon vocant, eblanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte (in Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte) casuque accidit, vt milite a morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orantis vt pareret religioni: seruatusq́; est ex insperato: & postea quisquis auxilium simile tentauit. Alias apud auctores cynorhodi vna medicina erat, spongiolæ, quæ in medijs spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum, caulem pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudque miraculum exeuntis è terra ad primas serpentium vernationes bipedali fere altitudine, rursusq́; cum iisdem in terram se condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantum præmoneret, tempusque formidinis demonstraret.

¶ Alia herbarum laus, ex eodem Plinio libro vicesimoseptimo, capite primo.

CRESCIT APVD me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantoque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc vero deorum fuisse eam apparet, aut certe diuinam, etiam cum homo inuenerit: eandemque omnium parentem genuisse hæc & ostendisse, nullo vitæ miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam a Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltraque Herculis columnas, & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex oceani insulis extra terras positis: itemque æthiopidem ab exusto sideribus axe, alias præterea aliunde vltro citroque humanæ saluti in toto orbe terrarum portari, immensa Romanæ pacis maiestate, non homines modo diuersis inter se terris gentibusq́;, verum etiam montes, & excedentia in nubibus iuga, pastusque pecorum & herbę quoque inuicem ostentant. Aeternum quæso deorum sit munus istud. Adeo Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

¶ De laude Agriculturæ ex Marco Catone initio operis sui.

EST INTERDVM præstare populo, mercaturis rem quærere, ni tam periculosum siet, & item fœnerari, si tam honestum siet: maiores enim nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem duplici condemnari, fœneratorem, quadrupli. Quanto peiorem ciuem existimarunt fœneratorem, quam furem, hinc licet existimari. Et virum bonum cum laudabant, ita laudabant, bonum agricolam, bonumque colonum, amplissime laudari existimabatur, qui ita laudabatur. Mercatorem autem strennuum, studiosumq́; rei querendæ existimo, verum, vt supra dixi, periculosum, & calamitosum. At ex agricolis, & viri fortissimi, & milites strennuissimi gignũtur, maximeque pius quæstus, stabilissimusque consequitur, minimeque inuidiosus, minimeq́; male cogitantes sunt, qui in eo studio occupati sunt.

¶ Quod antiquis maximum studium Agriculturæ fuerit, & de culturæ hortorum singulari diligentia, ex Plinio libro.18. capite primo.

SEQVITVR natura frugum hortorumque ac florum, quæque alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt, vel per se tantum herbarum immensa contemplatione, si quis æstimet varietatem, numerum, flores odores, coloresque, & succos ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit: qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adesse cunctorum parenti iuuat, quanquam inter initia operis defensæ. Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis & noxia, nostris eam crimini-

bus

bus vrgemus, culpamque nostram illi imputamus. Genuit venena, sed quis inuenit illa præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferisque satis est. Atq; cum in arbores exacuant limentque cornua elephanti, & duro saxo rhinocerotes, & vtroque apri dentium sicas, sciantque ad nocendum se præparare animalia, quod tamen eorum tela sua excepto homine venenis tingit? Nos & sagittas vngimus, & ferro ipsi nocentius aliquid damus. Nos & flumina inficimus & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque quo viuitur aërem in perniciem vertimus. Neque est vt putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem, quæ post prælium ad medendum excogitarent indicauimus. Nec ab vllo præter hominem veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne ijs quidem quæ nascuntur contenti: etenim quando plura earum genera humana manu fiunt. Quid? non & homines quidem ad venena nascuntur? Atra hominum ceu serpentium lingua vibrat, tabesque animi contrectata adurit culpantium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola vox eorum est) vt in auspicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec vllum aliud abominati spiritus præmium nouere, quam odisse omnia. Verum & in hoc eadem naturæ maiestas tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in ijs quæ iuuant aluntque: quorum æstimatione & gaudio nos quoque relictis æstuatione suæ istis hominum turbis, pergamus excolere vitam: eoque constantius, quo operæ nobis maior quã famæ gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestesque vsus, sed quibus vita honosque apud priscos maximus fuerit.

¶ *De ijs qui in agri & hortorum cura Romæ illustres fuerunt, ex Plinij libro decimooctauo, capite tertio.*

QVAE NAM ergo tantæ vbertatis caussa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore, siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella eademque diligentia arua disponebant, qua castra, siue honestis manibus omnia lætius proueniunt, quoniam & curiosius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores, Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellátur, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem (vt tradit Norbanus) nudo plenoque pulueris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, vt proferam senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant, quibus idipsum nomen inditum est, subinde ex agris senatum ducesque accersentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur & ipsa, honore hinc assumpto, vt nunc inuita ea, & indigne ferente credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse quæ fuerunt Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit & apud exteros. Siquidem & reges fecere Hieron, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem senatus noster attribuit Carthagine capta, vt cum regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina censeret in latinam linguam transferenda, cum M. Cato præcepta condidisset, peritisque linguæ Punicæ dandum negocium: in quo præcessit omneis vir tum clarissimæ familiæ D. Syllanus, sapientiæ compositissimæ. Quos sequeremur prætexuimus in hoc volumine non ingrate nominando M. Varronem, qui octogesimum primum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

¶ *Laus Agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando, ex Plinij lib. 18. capite quinto.*

FORTISSIMI viri & milites strennuissimi ex agricolis gignuntur, minimeque malè cogitantes. Prædium ne cupide emas. In re rustica operi ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos, ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. In bona est, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis consul, aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti in pestilentibus durant. Præterea sunt quædam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, num solum sua virtute valeat qua dictum est positione. Vt operariorum copia prope sit, oppidumque validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus. In quo falli plerosque video. Segniciem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, de bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agroque vt homini, quamuis quęstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multum superesse. Ille in agro quæstuosissimam iudicat vitem: non frustra, quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proxime hortos irriguos: nec id fal-

so,si & sub oppido sint. Et prata, quæ antiqui parata dixere. Idemque Cato interrogatus, qui esset certissimus quæstus? respondit: Si bene pascat. quis proximus? si mediocriter pascat. Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maxime probaretur, qui quã minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodemque pertinet, quod agricolam vendacem oportere esse dixit. Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter, optimumq; est (vt vulgo dixere) aliena insania frui, sed ita, vt villarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, sæpius ventitare in agrum: frontemque domini plus prodesse quam occipitium, non mentiuntur.

¶ *De hortorum cura, ex Plinio libro decimonono, capite quarto.*

AB HIS superest reuerti ad hortorum curam, & suapte natura memorandam. Et quoniam antiquitas nihil prius mirata est, quam & Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi, itemque Pensiles, siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecerit, de quorum opere alio volumine dicemus. Romani quidem reges ipsi coluere. Quippe etiam superbus Tarquinius nuncium illum sæuum atque sanguinarium remisit ex horto. In duodecim tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus: in horti verò hæredium. Quam rem comitata est & religio quædam: hortosque & fores tantum contra inuidentiũ fascinationes dicari videmus. In remedio saturnica signa, quanquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto. Iam quidam hortorum nomine in ipsa vrbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus, hortorum magister. Vsque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat. Ex horto plebi macellum, quanto innocentiore victu. Mergi enim credo in profunda satius est, & ostrearum genera naufragio exquiri: aues vltra Phasidem amnẽ, peti & fabuloso quidem terrore tutas, imo sic preciosiores. Alias in Numidia atque Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris, mandi ab eo cupientem quod mandat alius. At hercle, quam vilia hæc, quam parata voluptati satietatiq;, nisi eadẽ quæ vbiq; indignatio occurreret. Ferendũ sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta: inueterari vina saccisq; castrari: nec cuiquam adeo longam esse vitam, vt non ante se genita potet. E frugibus quoque quoddam alimẽtum excogitasse luxuriam, ac medullam tantum earum, superque pistrinarum operibus & cælaturis viuere, alios pane procerum, alios vulgi, tot generibus vsq; ad infimam plebem descendente annona. Etiámne in herbis discrimen inuentum est? Opesque differentiam fecere in cibo, etiam vno asse venali. Et in his aliqua quoque sibi nasci tribus negant, caule in tantum saginato, vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas, vt quisque demeterer passim. Ecce altiles spectantur asparagi. Et Rauenna ternis libris rependit. Heu prodigia ventris. Mirum esset non licere carduis pecori vesci, non licet plebi. Aquæ quoque separantur. Et ipsa naturæ elementa vi pecuniæ discreta sunt. Hi niues, illi glaciem potant pœnasque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æstibus, excogitaturque, vt alienis mensibus nix algeat. Decoquunt alias, quas mox & illas hyemant. Nihil itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiam ne herba aliqua diuitijs tantum nascitur? Nemo sacros, Auentinosque montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit? Mors enim certe æquabit quos pecunia superauerit. Itaque hercle, nullum macelli vectigal maius fuit ROMAE clamore plebis incusantis apud omnes Principes, donec remissum est portorium mercis huius compertumque, non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cum credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub die redditus, superficiésque cœlo quocunque gaudens. Hortorum CATO prædicat caules. Hinc primum agricolæ existimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamilias (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligẽs esset hortus. Quippe carnario aut macello viuendum est, nec caules vt nunc maxime probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam carnis desyderia etiam erant in exprobratione. Horti maxime placebãt, quia non egerent igni, parcerentque ligno. Expedita res & parata semper, vnde & acetaria appellabantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minime accederent ad desyderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi versutam fieri solitam, atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Iam quoque in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebant, antequam præfigi prospectus omnibus coëgit multitudinis innumeræ, sæua latrocinatio. Quamobrem sit aliquis & his honos, néue auctoritatem rebus vilitas adimat, cum præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosque in Valeria familia non puduisse appellari: & contingat aliqua gratia, operi curęq; nostræ: Virgilio quoq; confesso, quam sit difficile verborũ honorẽ tam paruis perhibere. Hortos villæ iungendos non est dubium, riguosque maxime habendos, si contingat pro-

fluo

fluo amne. Si minus, è puteo pertica, organísue pneumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum a fauonio, in autumnum præparandum est post quatuordecim dies, iterandumque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est. Fimum tres pedes alte cum terra misceri, areis distingui, easq; resupinis puluinorum toris ambiri singulis tramitũ sulcis, qua detur accessus homini, scatebrisq; decursus.

In his hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia semine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum non nisi extra. Quædam iacent crescuntque, vt cucurbitæ & cucumis. Eadem & pendent, quanquam grauiora multo etiam ijs quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate transit in lignum. Terra conduntur raphani, napique: & rapa, atq; alio modo inulæ, siler, pastinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Namque tradunt auctores in Arabia maluas septimo mense arborescere, baculorum vsum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, vbi Hesperidum horti fuisse produntur. 200. passum ab oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquis Gaditano vt ferunt. Ipsa altitudinis pedes. 20. crassitudinis, quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Nec non & carnosa aliqua appellabimus, vt spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus, & alio genere tuberum paulo ante.

¶ *Ratio rigandorum hortorum, & quæ translate meliora fiant. Item de succis hortensiorum & saporibus, ex Plinio lib. 19. capite duodecimo.*

HIS HORAE rigandi matutina atque vespera, ne inferuescat aqua sole. Ocimo tantum & meridiana etiam. Satum celerrime erumpere putant inter initia feruenti aqua aspersum. Omnia autem translata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, napique. In translatione & medicina est, desinuntque sentire iniurias, vt gethyum, porrum raphani, apium, lactucæ, rapa, cucumis. Omnia autem syluestria fere sunt & folijs minora & caulibus, succo acriora, sicut cunila, origanum, ruta. Solummodo ex omnibus lapathum syluestre melius. Hoc insatiuum rumex vocatur, nasciturque fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitiari, terra maxime iuxta aquam. Vsus eius cum ptisana tantum in cibis leuiorem gratioremque saporem præstat. Syluestre ad multa medicamenta vtile est. Adeoque nihil omisit cura, vt carmine quoque comprehensum repererim, in fabis caprini fimi singulis cauatis, si porri, erucæ, lactucæ, apij, intubi, nasturtij semina inclusa serantur, mire prouenire. Quæ sunt syluestria, eadem in satiuis sicciora intelliguntur & acutiora. Namque & succorum saporumque dicenda differentia est, vel maior in his quam pomis. Sunt autem acres cunilæ, origani, nasturtij, sinapis. Amari, absinthij, centaureæ. Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ. Acuti tantum cunilæ. Acuti & odorati, apij, anethi, fœniculi Salsus tantum è saporibus non nascitur, alioquin extra insidit pulueris modo, & circulis tantum aquæ, vt intelligatur vana, ceu plærumque vitæ persuasio. Panax Piperis saporem reddit, magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis odorem thuris, murrha myrrhæ. De panace abunde dictum est. Libanotis locis putridis & macris ac roscidis seritur semine. Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem. Vsus eius post annum stomacho saluberrimus. Quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. Et smyrnium olus seritur ijsdem locis, myrrhamque radice resipit. Eadem & siliquastro satio. Reliqua a cæteris odore & sapore differunt, vt anethum. Tantaque est diuersitas atque vis, vt non solum aliud alio mutetur, sed etiam in totum auferatur. Apio eximi in coctis obsonijs aceto, in eodem cellario in saccis odorem vino grauem. Et hactenus hortensia dicta sint, ciborum gratia duntaxat. Maximum quidem opus in ijsdem naturæ restat, quoniam prouentus tantum adhuc, summasque quasdam tractauimus. Vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu prænosci potest, opus ingens occultumque diuinitatis, & quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desyderia pertinerent, longius vtriusque dilationibus futuris si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt, poteruntque a volentibus iungi.

¶ *De morbis hortorum, & remedijs circa formicas, & culices, ex Plinio lib. 19. capite decimo.*

MORBOS HORTENSIA quoque sentiunt, sicut reliqua terræ fata. Namque & Ocimum se necat, degeneratque rite in Serpillum, & sisymbrium in calamintam. Et ex semine brassicæ veteris, rapæ fiunt. Atque inuicem enecatur cyminum ab imo dorso, nisi repurgetur. Est autem vnicaule, radice bulbo simili, non nisi in solo gracili nascens. Aliās priuatim cymini morbus, scabies. Et ocimum sub canis ortu pallescit. Omnia vero accessu mulieris menstrualis flauescunt. Bestiolarum quoque genera innascuntur, Napis culices, raphano eru-

cæ,& vermiculi.Item lactucis & oleri. Vtrisq; hoc amplius,limaces & cochleæ.Porro vero priuatim animalia quę facillime stercore iniecto capiuntur condentia in id se.Ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentá,ocimum,auctor est Sabinus Tiro in libro Cepuricon, quē Mœcœnati dicauit.Item contra formicas non minimum hortorum exitium,si non sint rigui,remedium monstrauit,limo marino,aut cinere obturatis earum foraminibus.Sed efficacissime heliotropio herba necantur.Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant.Naporum medicinæ sunt,siliquas vna seri,sicut olerum cicer. Arcet enim erucas. Quæ si omisso iam natæ sint,remedium absinthij succus decocti inspersus & sedi,quam aizoum vocant,genus hoc herbæ diximus.Semen olerum si succo eius madefactum seratur,olera nulli animalium obnoxia futura tradunt.In totum vero nec erucas,si palo imponantur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat.Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant.Sunt qui sanguineis virgis tangant ea,quæ nolunt his obnoxia esse.Infestant & culices hortos,riguos præcipue,si sunt arbusculæ aliquæ.Hi galbano accenso fugantur.

Sabinus Tiro

¶ *De inuestigandis qualitatibus Herbarum ex colore,odore,& succis ex Plinij lib.21.cap.7.*

TRoianis temporibus ei iam erat honos. Et hos certe flores Homerus treis laudat,loton,crocon,hyacinthum. Omnium autem odoramentorum,atque adeo herbarum differentia est in colore,& odore,& succo.Odorato sapor raro vlli non amarus,econtrario dulcia raro odorata:itaque & vina odoratiora mustis,syluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo est,propius admotus hebetatur,vt violæ. Rosa recens à longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis.Quicquid ad meridianas horas dici vergit,hebetatur.Nouella quoque vetustis minus odorata.Acerrimus tamen odor omnium æstate media.Rosa & crocum odoratiora,cum serenis diebus leguntur.& omnia in calidis magis quam in frigidis.In Aegypto tamen minime odorati flores, quia nebulosus & roscidus aër est à Nilo flumine.Quorundam suauitati grauitas inest. Quædam cum virent non olent, propter humorem nimium:ut buceros,quod est,fœnum græcum.Acutus odor non omnium sine succo est, vt violæ,rosæ,croco. Quæ vero ex acutis succo carent,eorum omnium odor grauis, vt in lilio vtriusque generis.Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tantum iucundus, reliquæ partes ignauæ,vt violæ ac rosæ,Hortensium odoratissima quæ sicca,vt ruta, menta, apium,& quæ in siccis nascuntur.Quædam vetustate odoratiora,vt cotonea,eademq; decerpta,quam in suis radicibus.Quædam nō nisi defracta,aut ex attritu olent.Alia non nisi detracto cortice.Quædam vero non nisi vsta,sicut thura, myrrhæq;. Flores triti omnes amariores quam intacti. Aliqua arida diutius odorem continent,vt melilotos. Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt,vt iris,quin & arborem totam cuiuscumque radices attingunt. Hesperis noctu magis olet,inde nomine inuento.Animaliūm nullum odoratum,nisi de pātheris quicquam dictum est,si credimus.

Buceros,fœnum grecū

¶ *Quibus temporibus maxime legendæ sunt herbæ,ex Dioscoridis præfatione.*

VERVM IN PRIMIS curam impendere oportet, vt suis temporibus singula & demetantur, & recondantur.Intempestiue enim decerpta,conditáue, aut nullo,aut euanido munere funguntur. Serena etenim cœli constitutione demetenda sunt. Magni siquidem refert inter colligendum, si vel squallores, vel imbres infesti sint:quemadmodum si loca in quibus prodeunt cliuosa, & ventis exposita sint, & perflata, frigidaque, & aquis carentia in his enim locis vires eorum longe validiores intelliguntur. Contra, quæ in campestribus, riguis & opacis, cæterisque locis a vento silentibus enascuntur, plærunque degenerant,& minus viribus valent: multoque magis,si non suis horis peropportune colligantur,aut si per imbecillitatem intabuerint.Neque ignorandum,quod sæpe præcoci,aut serotina loci natura,aut anni clementia, maturius, aut celerius adolescunt.Nonnulla propria vi hyeme florent & folia pariunt, quædam bis anno florifera.Quare cui in animo est,horum peritiam assequi,necesse est ijs prima germinatione solo emergentibus,adultis,& senescentibus adesse.Nam qui pullulanti herbæ duntaxat astiterit,adultam cognoscere non potest:neque qui adultam tantum inspexerit, nuper erumpentem noscet.Quo fit,vt propter mutatam foliorum faciem,caulium proceritates, florum, seminisque magnitudinem,nonnulli qui olim has ætatum varietates non perspexerunt,magno in errore versentur.Quæ caussa etiam nonnullis scriptoribus imposuit,qui herbas quasdam, verbi gratia,Gramen,Quinquefolium, & Tussilaginem, emittere florem, fructum, & caulem negant. Ergo qui sæpius ad visendas herbas,& earum loca se cōtulerit, earum cognitionem maxime consequetur. Scire etiamnum conuenit, sola ex herbaceis medicaminibus Veratri genera, nigrum inquam & candidum,multis edurare annis:reliqua a trimatu inutilia,Quæ vero ramis scatent, sicut Stichas, Trixago,Polium, Abrotonum,Seriphium, Absinthium, Hyssopum,& alia id genus semine pregnantia,demetantur,Flores quoque antea quam sponte sua desidant,Fructus autem vt maturi ex

cuti-

cutiantur necesse est, & semina vbi siccari cœperint, priusquam defluant, Herbarum succus, & foliorum elici debet, germinantibus adhuc cauliculis. Lac & lachrymæ excipiantur, inciso per adolescentiam caule. Radices, & liquamenta, corticésue, vt recondantur, eximere conuenit, cum herbæ suis folijs exuuntur. Siccantur etiam expurgatæ inibi, locis asperginem non redolētibus: sed quæ luto, aut puluere sunt obsitæ, aqua elui debent. Flores, & omnia quæ iucundum odorem efflant, arculis tiliaceis nullo situ obductis reponantur. Nonnunquam charta, aut folijs semina, vt perennent, apte inuoluuntur. Liquidis medicaminibus densior materia, argentea, vitrea, aut cornea conuenit. Fictilis, etiamsi modo rara non sit, accommodatur, & lignea, præsertim è buxo: sed ænea vasa liquidis oculorum medicamentis, quæ aceto, pice liquida, aut cedria componuntur. Adipem autem & medullas stagneis vasis recondi conuenit.

APPENDIX SECVNDAS QVALITATES SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM OSTENDENS, MEDICIS ET CHIRVRGIS PERVTILIS A STVDIOSO QVODAM HISCE *commentarijs superaddita.*

¶ Maturatiua, Siue Suppuratiua.

Aqua tepida	Maluauici & radix, & semen
Oleum dulce	Pinguedines cōmunes
Storax liquida	Farina tritici
Frumentum cum oleo pauco	Oleum & aqua coctū
Sudor hominis	Viola
Semen lini	Butyrum
Sticas	Frumentum cum aqua
Succus Sambuci	Hydromel tepidum
Malua	Saliua hominis ieiuni
Fœnogræcum	Pinguedo porci
Lapdanum	Cepæ
Anethum.	Medulla panis cum oleo, & aqua.
Farina lini, & oleum	

¶ Mundificatiua, & Abstersiua.

Elleborus albus	Semen atriplicis
Lupini	Frumentum
Amygdalæ amaræ	Diptamus
Aes vstum	Vinum dulce
Sigillum Salomonis	Anethum
Mastix	Calamentum
Myrrha	Rhaphanus
Iris	Sticas
Farina hordei	Spuma maris
Farina fabarum	Coctana
Agaricus	Rubea tinctoris
Vitriolum	Prasium
Thus	Cucumer
Cerusa	Sapa
Mumia	Lac mulieris
Pix liquida	Liquiricia
Tamariscus	Scorodon
Casia fistula	Tapsia
Eupatorium	Staphisagria
Orobus	Semen melonis
Pineæ	Mel Tamarisci
Fumus terræ	Gentiana
Porrum	Asphaltus.

¶ Mollificatiua.

Chamomilla	Mastix.
Eupatorium	Opponax
Melilotum	Galbanum
Armoniacum	Adeps caprinus
Altheæ radix	Adeps porcinus
Olea vetera, & calida	Storax liquida
Oleum liliorum Absinthium	Bdellium.

¶ Apertiua.

Capparis	Acorus
Vrtica	Rhaphanus
Iris	Cuscuta
Sambucus	Asparagi
Apium	Cinnamomum
Scolopendria	Asarum
Hyssopus	Lacca
Aristolochia	Petroselinum
Squinantum	Abrotanum
Aphodylli.	Colocasia
Gentiana	Rubus
Costus	Brustius
Peucedanum	Capillus Veneris

¶ Fortius apertiua.

Ciclamen	Omnia fella
Allium	Oleum liliorum
Cepæ	Amurca
Oleum de auelanis	Oleum petroleum.

¶ Extractiua.

Serapinum	Sulfur
Asa fœtida	Petroleum
Magnes	Tapsia
Maiorana	Armoniacum
Diptamus	Lolium
Apium	Aristolochia
Animalium stercora	Radix cannæ
Pyretrum	Ciclamen.

¶ Incarnatiua.

Thus	Aspalathus
Iris	Semen atriplicis
Lythargyrion	Aloë
Arnoglossa	Orobus

Oryza
Symphiton
Cerusa
Plumbum
Mel
Cinis tamarisci.

¶ *Incisiua.*

Scylla
Scorodon
Eupatorium
Cypirus
Chamædrys
Chamæpithys
Piper nigrum
Ruta
Nitrum
Mel
Cepæ
Ius cicerum
Ius lentium
Ius ordei
Acetum
Subtilia acida.

¶ *Attenuatiua.*

Aphodylli
Cuscuta
Abrotanum
Aristolochia
Aceti fex
Narcissus
Pineæ
Cicuta
Carica
Flores vini
Mastix
Ruta
Sabina
Sticas
Semen lini
Vuæ passæ
Calamentum
Petrolium
Pix naualis
Eupatorium
Fœnogræcum
Grana citri
Nitrum
Semen vrticæ
Sambucus
Scolopendria
Stercus muris
Tapsia
Cinnamomum
Pix liquida
Hyssopus
Armoniacum
Oleum balsami
Cupressus
Genciana
Mentastrum
Iris
Euforbium
Ameos se
Asa fœtida
Agnus castus
Arnomum
Galbanum
Opoponacum
Plumbum
Chamepithys
Capparis.
Eruca herba, & semen.
Furfur
Genciana
Malobathrum

¶ *Rarificatiua.*

Oleum vetus
Asa fœtida.
Melilotum
Chamomilla
Absinthium.
Radix sambuci
Ruta agrestis
Althea
Abrotanum
Victriolum
Rosmarinus
Costus
Anisum
Fœnogræcum
Farina hordei

¶ *Diaphoretica, id est, penetratiua & resolitiua.*

Mentastrum
Ruta.
Pyretrum
Pix vtraque
Galbanum
Brionia
Sal
Ficus siccæ.
Prasium
Armoniacum
Se. vrticæ
Sauina
Mel
Cepe
Raphanus
Furfures
Balaustium
Abrotanum

Agaricus
Radix marathri.

¶ *Sedatiua doloris.*

Cerefolium
Chamomilla
Se. lini
Hermodactyli
Ruta
Thus
Carui
Pyretrum
Sinapi
Asa fœtida
Serapinum
Oleum oliuarum
Nigella
Carpobalsamum
Xylobalsamum
Petrolium
Sambucus
Althea
Pinguedines calidæ
Nasturcium
Stercus columbinum
Oleum nucum
Opoponax
Castoreum
Leuisticus
Maiorana
Petroselinum
Euforbium
Furfur
Galbanum.

¶ *Mordicatiua & Caustica.*

Porrum
Sal gemmeus
Arsenicum
Cepe
Pyretrum
Cantharides
Piper
Elleborus.

¶ *Induratiua.*

Psyllium
Solatrũ
Semperuiuum
Hyoscyamus
Portulaca
Papauer
Mandragora
Aqua lactucæ
Tribuli.

¶ *Repercussiua.*

Cimolia
Rosa
Barba Iouis
Galla
Lilium
Glandes
Hyoscyamus
Myrtus
Plumbum
Solatrum
Papauer
Memitha
Semperuiuum
Hypocystis
Acacia
Balaustium.

¶ *Opilatiua, & obstructiua.*

Panis azymus
Amylum
Dactyli
Omnes cibi crassi
Pinguedines
Caseus.

¶ *Constrictiua.*

Balaustia
Ferrugo
Corallus albus
Terra sigillata
Tucia
Hyacinthus
Pentaphyllon
Stercus asini
Hæmatites
Dragaganthum
Fabæ
Filtrum vstum
Gipsum
Antimonium
Poma cupressi
Cinis aromatum
Mumia
Myrtus
Gallæ
Sanguis columbæ
Cinis cornu vaccini.
Plantago
Thus, quod etiam consolidat.
Gummi Arabicum
Argilla
Atramentum vstum
Hypocystis
Alumen
Virga pastoris
Acacia
Sumach
Sanguis vaccineus
Pili leporis
Succus salicis

¶ Constrict-

Constrictiua Alui.

Cydonia mala	Semen papaueris nigri.
Corna	Lentes
Sorba	Sumachus
Gallæ	Spodium
Hypocystis	Berberis
Mastix	Caules
Mora celsi immatura	Pyra immatura
Myrtilli	Mala Pontica
Menta cum aceto	Bolus Armenus
Acacia	Lac asinæ
Rosæ	Amylum
Alumen	Corallium
Sanguis draconis	Plantago
Balaustia	Lac caprinum
Interior cortex castanearum	Dragagantum
	Caseus
Coagulum leporis	Hepata animalium in aceto elixa
Folia cupressi	
Lithargyrium	Terra sigillata
Fabæ.	Milium

Cicatrizatiua, siue Consolidatiua & induratiua cutis.

Aloë lotum

Gummi frigidum, & siccum.

Galla	Balaustium
Aes vstum	Lithargyrium
Spodium	Condisi
Plumbum vstum	Cachimia.

Coagulatiua.

Gipsum	Albumina ouorum
Thuris cortex	Myrtus
Bdellium	Lithargyrium
Balaustia	Serpentaria

Fuligo è folijs Cypressi.

Sanguis draconis.	Sarcocolla
Asphaltus	Amylon
Lolium	Tegula vsta
Symphytum	Pili leporis vsti
Fabæ	Bolus Armenus
A L O E.	Filtrum vstum

Mucillago.

Alcogeneitas, quæ manet a rebus quæ geruntur.

Stupefactiua.

Lentigo aquæ

Papauer nigrum

Retentio diuturna in aqua frigida.

Torpedo piscis	Semperuiuum
Portulaca	Hyoscyamus
Lactuca	Psillium
Aqua Solatri	

ὑπνωτικά, id est, Somnifera alia.

Nenuphar	Rosa.
Salices	Solatrum
Viola	Semperuiuum.
Mandragora	Semen Papaueris albi.
Cucurbita	Opium
Lactuca	Hyoscyamus

Omnia quę humidiora frigidoraq; natura sunt.

Balneæq; liberaliores somnum inducunt.

Lenitiua communia.

Cassia fistula	Violæ
Malua	Lapathum acutum
Pineæ	Iuiubæ
Aqua ordei	Oleum dulce
Pinguedines	Amylon
Dragagantum	Penidiæ
Semen Citoniorum	Glycyrhiza
Borrago	Psillium
Mercurialis	Bleta
Baccharum	Gummi Arabicum
Vinum dulce.	

λιθωντριπτικά, id est, frangentia lapidem.

Saxifraga	Sisimbrium
Bdellium	Lignum Ebuli
Nitrum	Scylla
Balsamus	Polium
Sanguis hyrci	Puluis Cicutæ
Petroselinum	Asparagus
Squinantum	Hyssopus
Cyperus	Ameos semen
Filici	Nigella
Abrotanum	Lupinus
Puluis nitri vsti	Marathrum
Iris	Amygdalæ amaræ
Scolopendria	Ius Cicerum
Radix Peoniæ	Grana solis
Baccæ lauri	Acetum Squilliticum
Radix lupini	Iuniperi
Scorodon	Omnia diuretica fere.

διουρητικά.

Petroselinum	Sauina
Apium	Seselis
Squinantum	Cuscuta
Capillus Veneris	Apes vstæ
Leuisticus	Abrotanum
Pulicaria	Peucedanum
Cæpe	Pentaphyllon
Fumus terræ	Fœniculus
Carui	Iuniperus
Bruscus	Polytrichon
Cartamus	Anisum
Acorus	Cerefolium
Armoniacum	Spica
Nasturtium	Amygdalæ amaræ
Cyperus	Asparagi
Affodilli	Asarum
Eupatorium	Tapsia
Daucus	Calamentum
Betonica	Allium
Nigella	Cubebe
Porri	Polium
Canthárides	Meu
Costus	Ameos

Anethum	Aristolochia
Adianthon	Folium
Hypericon	Thymus

¶ *Menstrua prouocant.*

Ladanum	Storax Calamita.
Absinthium	Agaricus
Olei fæces	Cinnamomum
Xylobalsamum	Serapinum
Chamepithys	Agnus castus
Apium	Allium
Serpillum	Costus
Diptamus	Centauræa
Marathrum	Affodilli
Sabina	Thymus
Ruta	Carpobalsamum
Asa fœtida	Anisum
Iuniperus	Trifolium
Pulegium	Peonia
Nasturtium	Squinantum
Marrubium	Seselis
Amygdalæ amaræ	Genciana
Xylocassia	Hypericon
Opoponax	Origanum
Spica vtraq;	Farina lupinorum
Aristolochia	Eupatorium
Prassium	Amomum
Calamentum	Daueus
Chamædrys	Ameos
Elleborus vterq;	Camomilla
Sponsa solis	Fœnogræcum
Viticella	Nigella
Iris	Leuisticus
Baucia	Abrotanum
Petroselinum	Fu.

¶ *ἀιμοῤῥοιδας προκαλέουσι.*

Millefolium	Rubea maior
Alesuiah	Nigella
Scylla	Os sepiæ
Mentha	Victriolum
Oleum radicis Celsi	Cyperus
Spergula	Pyrethrum
Cæpe persica	Cortex radicis Fraxini
Arsenicum	Euforbium
Genciana	Buglossa
Fel tauri	Centaureum
Cyclamen	Oleum pulycariæ

¶ *ἀιμοῤῥοιδας κατέχουσι.*

Verbena	Sigillum Salomonis,
Thus	Myrtus
Bolus Armenus	Mastix
Rosæ	Sanguinaria
Psidia	Baccæ Cupressi
Sanguis draconis	Galla
Sorba	Baccæ Hederæ
Acacia	Sigillum Mariæ
Plantago	Gummi
Gipsum	Balaustium
Nespila	Chamæleon

Poma syluestria.

¶ *γάλακτοσ γενιτικά.*

Semen Anethi	Castanea
Marathrum	Coctana
Fabæ	Galanga
Vitella ouorum	Costum dulce
Anisum	Semen Papaueris
Eruca	Vinum dulce
Cicer	Dactyli
Oua sorbilia	Cerebella
Ius carnium	Lingua auis
Grana vlmi	Cæpe
Diadragantum	

¶ *πρὸς συνουσίαν.*

Oua auium	Auelana
Baucia	Piper longum
Asparagus	Secacul
Faseoli	Testiculi vituli et porci
Piper	Lactuca nouitia
Cicer	Pineæ
Grana Vlmi	Satyrion
Porri.	Nux Indica

¶ *Mundificantia pectus.*

Pineæ	Butyrum
Saccharum	Mel
Iris Nasturtium	Daucus
Hyssopus	Porrum
Prassium	Castoreum
Calamentum	Sulfur
Scylla	Chamomilla
Liquiricia	Vrtica
Ficus	Seselis
Inula Campana	Marrubium
Ruta	Amygdalæ
Origanum	Aristolochia

¶ *Lumbricos necant.*

Lupinorum farina	Polium
Ruta	Nigella
Sal gemmæ	
Mentha	Carui
Cornu cerui	Dictamnus
Petroleum	Myrrha
Fel taurinum suppositum ventri	
Sambucus	Thymus
Absinthium	Centaureum
Graneus	Persicorum folia
Mentastrum	Ameos
Origanum	Abrotanum
Fraxinus.	

¶ *Pediculos cohibent.*

Balnea salsa	Argentum viuum
Absinthium	Staphisagria
Arsenicum	Pix liquida
Oleum amarum.	

¶ *Venenis repugnant.*

Pimpinella	Balsamus
Succus caulium	Hypericon
Fistici	Calamentum

Orobus

Orobus	Tapsus barbatus
Cardobenedictus	Castoreum
Nasturtium	Oleum potum
Cyclamen	Doronicum
Euforbium	Sanguis leporis
Acetum	Porrum
Allium	Diptamus
Ruta	Scorodon
Herba paralysis	Pix liquida
Inula	Mentha
Testiculi vrsi	Peonia
Gentiana	Nuces
Sal	Tyrus
Oculus Christi	Saluia
Cordialia omnia	

¶ *Quatuor præsentißima contra venena, teste Manardo.*

Thlaspis	Bolus Armenus
Terra Sigillata	Scordion

¶ *Confortatiua cordis*

Aurum	Ambra
Moschus	Garyophyllus
Crocus	Satureia
Buglossa	Agnus castus
Cardamomum	Nux muscata
Folium	Macis
Cubebe	Herba musta
Basilicon	Citrulli
Been vtrumq;	Carpobalsamus
Cinnamomum	Galla muscata
Spica	Rosmarinus
Maiorana	Agrimonia
Melissa	Betonica
Sabina.	

¶ *Totum corpus confortant.*

Sene	Sticas
Casia fistula	Cuscuta
Folium	Bruscus
Peucedanum	Anesum
Omnes Myrabolani	Borrago
Aurum	Serum caprinum
Vinum Aromaticum	Apium
Fumus terræ	Mastix

¶ *Rubeam bilem gignunt.*

Ex cibis acria	Acuta
Salsa	Amara
Dulcia	Ruta
Saluia	Ozymum
Eruca	Menta

Apium hortulanum.id est,Petroselinum.

Apium commune	Amaracus
Serpillum	Nasturtium
Brassica	Cerefolion
Anetum	Feniculum
Libanotis	Allia
Cepæ	Porri

Nocent & pisces stagnales,pisces teneriores & duriores.

Columbi	
Anseres	præter alas eorum.
Anates	
Boues	Cerui
Omnis caro durior	Raphanus vterque
Rapa	Pastinaca

Siliquastrum,vel Piperitis.

Inula	Sinapi
Nuces iuglandes	Strobili
Pinei nuclei	Castaneæ
Cerasa dulcia	Mora bene matura

Ficus,vuæ,& cũcta quæ admodũ dulcia sunt.

¶ Nocent.

Oua dura & frixa	Vetus & salitus caseus

Vinum nigrum,crassum,dulce & potens.

Lagana,& panificia omnia:præterquam furnaceus panis bene fermentatus.

¶ *Eandem choleram rursum extinguunt & contemperant.*

Aquatilia & acida

Lactuca	Intyba omnia
Portulaca	
Lapathon.	Præsertim acetosa illa
Spinacium	Attriplex
Pimpinella	Blitus
Buglossos	Tipholion acidum

Quod si stomachus sit debilior atq; frigidior, calida odorata possunt misceri.

Conueniunt &

Pruna Damascena	Cerasa
Myrabolani	Mala acida.

Ex pyris quæcunq; fragilia.

Non multum dulcia.

Punica, vel acida, vel media, cortice, seminibusq; abiectis.

Cucurbita omphacio condita.

¶ *Ex carnibus vero.*

Pulli cohortales,& albi potius quam nigri.

Capi iuniores	Hœdi
Vituli lactentes	Anniculi verueces
Perdices	Phasiani
Coturnices	Capreoli iuuenes

Alæ anserum & anatũ.Pisces saxatiles.

Pisces inter duros tenuesque medij.

Oua gallinarum recentia , mollia : præterquã in vehementi æstu , quo tempore condiri cum aceto,vel omphacio possunt.

Lac,caseus recens,si bene concoquantur.Indicium bonæ concoctionis , si neq; ructus acidos,aut fumidos concitant,neq; præcordia,aut ventriculum grauant.

Vinum album,clarum,debile,odoratum,& quod ad acidum potius vergat, quam dulce,æstate moderate dilutum.

Panis furnaceus. Bene fermentatus.

Nocent omnia condita,præsertim cum melle.

Quædam cum Saccharo conducunt. vt pruna,cucurbitæ,intybi,cidonia:modo sine ca

lidis

lidis aromatibus præparentur.
Iurulenta, elixaque meliora quam aſſa & frixa.

¶ *Tabula Medicinarum venenoſarum.*

Pinorum erucæ	Bupreſtis
Salamandra	Ephimeros
Dorcynion	Aconitum
Mel heraclium in Ponto.	
Pſylion	Cicuta
Smilax, vel taxus	Sardonia herba
Meconium	Toxicum
Corniculatum papauer	
Ixia	Ceruſa
Fungi	Gipſum
Coagulatum lac	Argenti ſpuma
Sandaracha	Auripigmentum
Lepus marinus	Hyrudo
Axos	Argentum viuum
Potus ferruginis ferri, aut eius limatura.	
Arſenicum	Calx viua
Cinobrium	Flos æris
Vitriolum, & alumen	Sanguis bouis
Aqua Saponis	Sudor beſtiarum
Sal Armoniacum	Fel leopardi
Sulphur	Cataputia
Elleborus albus, niger.	Coloquintida
Titimallus	Aloë
Cucumer aſininus	Gratia alhal
Agaricus	Squilla
Hermodactylus	Seſelis
Oleander	Nigella
Ruta ſylueſtris	Arbor riſi
Semen Vrticæ	Hyoſcyamus
Pſylij	Solatrum
Mandragora	Coriander
Crocus	Cantarides
Opium	Fel viperæ
Caſtoreum	

¶ *Animalia venenata.*

Phalangion	Cenchros
Scorpius	Aſpis
Scolopendria	Mus araneus
Rubeta	Scytala
Paſtinaca marina	Hydros
Cantharides	Ceraſtes
Vipera	Baſiliſcus
Dipſas	

¶ *Tabula eduliorum quæ multum nutriunt.*

Cunctorum eduliorum maxime nutrientia ſunt,
Anſerum alæ, cum pectoribus
Item, anatum, gallinarum, & caponum
Aluiomnium volucrū. Lac craſſum
Panis triticeus, ſiliginaceus.
Frumentum coctum

Cicer ruffum	Cancri
Dulces dactyli	Caſtaneæ
Oua ſorbilia	Vuæ paſſæ dulces
Mel deſpumatum	Rapæ
Vinum omne	Fabæ

¶ *Parum nutriunt.*

Animalium vuluæ	Ventres
Inteſtina	Caudæ
Aures	Adipes
Aruina	Caro ſeneſcentium.

Omne genus auium, ſi comparetur cum genere pedibus iterantium.

Omnes piſces	Dauci
Panis ordeaceus	Fabæ virides
Ex ordeo pultes	Perſica
Panis furfuraceus	Capparis
Milium	Raphanus
Amygdala	Cepæ
Pruna	Allia
Tentli	Porra cruda
Sinapi	Malogranata
Aſparagi omnes.	Pira.

¶ *Boni ſucci ſunt.*

Lac recens, ſtatim à mulctura potum, ante omnem cibum.

Oua recentia, ſorbilia	Gallinæ
Phaſiani	Pullaſtræ
Aues paruulæ montanæ	
Piſciculi ſaxatiles	Porcelli recentes

Partes animalium quæ ſunt circa os
Cor non probandi eſt ſucci
Pedes porcorum.
Animalia agreſtia
Panis purus
Ptiſana bene parata.

Fabæ	Caſtaneæ
Ficus maturæ	Vuæ maturæ
Lactuca	Intybus
Cichorium	

Vina bene olentia, dulcia defecataq́;
Ciceres ruffi.

¶ *Mali ſucci ſunt.*

Piſces ſtagnales, in paludibus & lutoſis.
Pecoris caro
Caro hircorum, caprarum
Omnes vetulæ & aridæ carnes
Ceruorum renes
Fœminarum teſticuli
Cerebella: niſi gallorum
Caſei molles

Lens	Cicer ruffum
Legumina	Marina animalia

Genera fructū, quæ in pomi nomen veniunt.
Omnia poma, quæ non maturuerint

Pira	Perſica
Malo granata non matura	
Meſpila	Corna mala
Pruna: niſi optime maturuerint	
Ceraſa	Cucumeres
Pepones	Aridæ ficus
Cepæ	Porrum
Allium	Raphani

Cruda

Cruda brassica
Bulbi non bene cocti
Agrestia holera
Vina crassa, male olentia, insuauia, austera.

¶ *Facile concoquuntur.*

Panis bene concinnatus
Pisces saxatiles omnes
Auium caro
Turtures Perdices
Phasiani
Pulli columbini, plus etiam alæ cæteris membris.
Anseris iecur
Caro caponum & gallinarum
Porcorum recentium
Vitulæ, faciliorq; boum
Caro ceruorum melius quam caprarum
Oua sorbilia
Lactuca Intybæ
Malua
Leuia vina melius austerum
Omne genus volucrum, pullorum, gallinaceorum.

¶ *Generantia Lac.*

Semen fœniculi Radix fœniculi
Anisum Pastinaca
Oua sorbilia Agnus castus
Aqua casei veteris cocti
Rhaphanus Eruca
Anetum Ordeum
Grana vlmi Mel cum croco.

¶ *Cibi sanguinei.*

Omnis cibus boni succi
Caro perdicum Pullorum caro
Amygdala dulcia Phasiani
Vinum odoriferum
Oua Lactuca.

¶ *Cibi cholerici.*

Porri Sinapi
Piper Cepæ
Allium Siliquæ
Cinaræ succi Item dulcia omnia
Mella Dulcia vina.

¶ *Cibi Phlegmatici.*

Poma persica Cerasa
Aqua
Fructus fere omneis
Pyra
needum matura
Poma
Iuscula Lac
Omnia fere glutinosa
Aqua calida
Caseus recens Quies nimia
Nimia saturitas Pisces omnes
Rapæ Cucumeres
Alui, & intestina quadrupedum
Omenta Oxygala

Animalium neruosæ partes.
Pelles. Cerebrum. Pulmo.
Spinæ medulla Agnina caro.
Caro testaceam pellem habentium.

¶ *Cibi melancholici.*

Caro bubulina Hircina
Caprina Taurina
Asinina Camelorum
Vulpina Canina
Leporina Aprina
Omnes salitæ carnes
Pisces salsi Brassica
Arborum germina præcipue
Lentisci Terebinthi
Rubi Camrubi
Legumina omnia Lentes
Panis furfuraceus Vina crassa
Nigra Caseus vetus
Cibus coctu difficilis Omnes veteres carnes
Pisces marini Thymi
Balenæ Oxalme
Vina atra
Brassicæ
Carnes bubulinæ
Caprinæ Aprinæ
Hircinæ Brassicæ
Ceruinæ Salsa omnia
Cochleæ Lolium
Taurinæ Triticei panes
Leporinæ Panis ex milio.

¶ *Quæ difficulter concoquuntur.*

Caprina caro Bubula
Ceruina Hircina pessima
Anserum Caro Anatum
Taurina Sues inueterati
Oua veterum animalium.
Omnia interanea Vuluæ
Cor Epar
Aures Caudæ
Renes Cerebra
Dorsi medulla Querquedulæ
Testiculi integrorum ætate animalium.
Palumbes Aues asperioris carnis.
Quæ densissimæ sunt pulpæ, vt Pauonis
Omnes ventres volucrum
Cochleæ Oxygala
Caseus antiquus Cancri
Oua tosta Casei tosti
Farinæ, & quicquid sine fermento pinsitur.
Bromus Fabæ
Phaseoli Cicercula
Cicer Oryza
Punicum Milium
Lens Sesamum
Castanea Glans
Poma antequam maturuerint Pyra
Ficus nondum maturæ
Vuæ acidæ & austeræ

Dactyili Siliquæ
Ozymum Rapa
Napus si cruda mandetur
Bulbi crudi
Holera ipsa, præter Cichorium, & Lactucam.
Vinum crassum Mustum.

¶ *Inflantia.*

Fabæ Cicer
Lupini Punicum
Milium Massa ex farina
Succi omnes Cucumer
Ficus arida Virides dactyli
Rapæ Napi crudi
Lac Bulbi crudiores
Mel non probe concoctum
Vina dulcia Mustum
Vinum quodcũq; non defęcatum & recens.

¶ *Non inflantia.*

Pisum
Libysticum
Agnus castus
Canabis fructus
Mel probe coctum & despumatum
Panes hordeacei.

¶ *Opilationes discutiunt, abstergunt & secant.*

Prisana Melopepon
Vuæ passæ dulces Fabæ
Cicer nigrum Serum lactis
Ficus aridæ Amygdala
Postacia Rhaphanus
Mel Tenue vinum
Vinum limphathum.

¶ *Crudos humores gignunt.*

Dactyli virides Cruda
Radix napi Rapæ
Caro Cetosa in mari.
Polypodes Interiora
Ventres Oxygala
Vulę quadrupedum: exceptis fortasse pecorũ.
Vuæ in ventræ retentæ
Caro crustaceam pellem habentium, & duræ carnis.
Cuminum Libystici radix & semẽ
Bulbi cocti in oleo & garo, & cũ aceto mansi.
Mel frictum Panes hordeacei.

¶ *Tenacem succum gignunt.*

Casei graues & densi, nedum suprema cute flaui.
Siligo Halica
Tenontes Neruosa
Lingua Partes labiales
Suilla caro Agnina
Sesami semen Dactyli.

¶ *Media inter tenuantia & crassentia.*

Optime excocti panes
Carnes gallinarum Passerum
Phasianorum Merularum
Columbarum Ficus
Caponum Turdorum
Perdicum Saxatiles pisces
Attagenum
Vinum rutilans, subflauum.

¶ *Crassum succum generantia.*

Panes ex siligine male cocto
Potio musti
Panis frumentaceus, sine fermento
Halica Amylum
Artocreæ
Quicquid ex farina
Leguminum ferè cuncta
Cetosi pisces Hyssopos
Carnes coruinæ Glichon
Cochleæ Iecur suis
Caprinæ Testiculi
Bublinæ Casei omnes
Renes Oua frixa & indurata
Lac coctum Castaneæ
Oxygala Napi
Dactyli Ficus non maturæ
Rapæ Poma immatura
Bulbosa omnia Passum
Cucumeres Defrutum
Vinum dulce Cepæ
Atrum vehementer Porrum
Allium Piper
Cardama Pyrethrum
Synapi Calamita
Myrrha Sisimbrium
Origanum Eruca
Thymbra viridis assumpta
Apium Petroselinum
Ozymum Rhaphanus
Brassica Teutlon
Feniculus Corianum.

¶ *Redundantia.*

Anseres Palumbes
Pisces cœnosi Viscera omnia
Dorsi medulla Cerebrum
Auesque in paludibus & stagnis.
Cicer Fabæ virides
Faba Aegyptia Porculi nefrendes
Omnia animalia infantia.
Pisces stagnales, & fere omnes.

¶ *Facile superfluunt.*

Colla animalium
Alæ perygium, & spinæ pars ima volucrum.
Agrestiũ caro animaliũ, & in aridis degentiũ.

¶ *Facile corrumpuntur.*

Persica Armeniaca. Omnia præcocia
Cuncti horni fructus
Omnia humida, & mali succi.
Et oĩa ante cibũ sumenda, vt citius permeent, ne putredine sua etiã alios humeros & cibos corrumpant, si ab alijs cibis sumantur.

¶ *Difficulter corrumpuntur.*

Parua Chenna Purpuræ pisces

Cerices, & quæuis alia crustaceam habentia pellem.

¶ *Calefaciunt ex cibis.*

Frumenta tosta	Panes tiphi
Dulces dactyli	Poma mediocriter dulcia
Sesamum	Dulces vuæ
Dulces vuæ passæ	Apium
Eruca	Rhaphanus
Rapa	Napus
Sinapi	Cardamum
Pyrethrum	Allium
Cepæ	Porrum
Vinum dulce	Caseus antiquus

Subrufum tamen calidius.

¶ *Refrigerant.*

Hordea	Panicum
Hydra	Colocyntha cocta
Pepones	Melopepones
Coccimela	Sycomora
Austeræ & acidæ vuæ	Cucumeres
Poma acerba	Pira acida
Malogranata acerba	
Lactuca	Intybi
Portulaca	Semen Papaueris
Aqua	Vinum limphatum.

¶ *Arefaciunt ex cibis.*

Lens	Brassica
Agni semen	Orobi bis cocti.

¶ *Humectant.*

Ptisana	Pepones
Melopepones	Cucumeres
Nuces virides	Coccimela
Sycamina	Sycomora
Lactucæ	Intybi
Malua	Beta
Atraphaxis	Holera
Fabæ virides	Cicer viride.

Aqua calida humectat & calefacit, frigida humectat & frigefacit, vtraq; tamen corpori admota neruos offendit.

¶ *Conseruantia sanitatem.*

Detractio sanguinis	Cucurbitulæ
Ductio	Vomitus
Frictio	Hestatio
Exercitium	Abstinentia
Sudor.	

Omnia pontica.

Infrigidant	Desiccant
Glutinant	Stringunt
Impellunt	Incrassant.

Omnia acetosa.

Incidunt	Diuidunt
Subtiliant	Aperiunt
Mundant	Expellunt.

Omnia amara.

Aperiunt	Recludunt poros
Clarificant	Attenuant

Incidunt humores ab calid. manifeste.

Omnia insipida.

Inspissant	Glutinant.

Omnia dulcia.

Humectant
Leniunt
Digerunt
Attenuant.

Omnia salsa.

Congregant	Stringunt
Siccant.	

Acuta

Pingunt ex
Calidis

Amara

ACETOSA

Pungunt ex frigi.

Temperata sunt

Omnia vnctuosa.

¶ *Indurantia opilationes interaneorum.*

Lac quod parum habet serum, multum vero caseacium

Cuncta dulcia	Melicratum

Pingues dactyli crudi
Cuncta quæ ex siligine comparantur
Vina dulcia.

¶ *Tardi transitus sunt.*

Siliginea cuncta	Fabæ
Non purus panis	Lentes excorticatæ
Cerebra	Dorsi medullæ
Iecora	Corda
Frumentum coctum	Oua tosta
Lupini	Pisa
Sesamum	Poma
Pira necdum matura	Siliquæ

Vinum dulce, præcipue austerum, Atrum sine dulcedine, crassum & nouum.

¶ *Stomachica & confirmantia.*

Dactyli acerbiores	Mala Cydonia
Oleæ asperæ	

Colymbades, & cum aceto confectæ

Vuæ passæ	Acerbescentes vuæ
Nuces cum ficubus	Sinapi
Rapæ	Napi valde cocti
Nasturtium	Capparis
Citri cortex	Pira acerbiuscula
Vinum austeriusculum	
Absinthium	Aloë.

¶ *Quæ stomachum subruunt.*

Seutlon	Napi
Rapæ crudæ	Blita

Chrysolachanum, nisi cum aceto, & garo, & oleo comendatur.

Sesamis	Lac frigidum
Pepones nõ bene cocti.	Cerebra omnia

Vina supra modum austera, atra, & acerbescentia.
Omnia vina crassa & noua.

Quæ ex Edulijs ventrem mouent.

Lentis in prima decoctione ebullitio
Brasica confecta ex oleo & garo
Crustaceam, testaceamque tunicam habentia: piscium ius, & garum. vt astacorum, pagurorum, mutilorum, concharum, adhibito oleo modico & pipere.
Ius marinorum echinorum
Ius veteris galli, præsertim rufi
Panis cibarius qui multum habet furfurum
Fœnogræci ius ex melle, coctum & potum.
Oleæ Colymbades cum garo ante alium cibum mansæ
Tyrogala cum pauxillo optimo melle
Iuuenes animalium carnes
Extrema quoq; omnia plus medijs membris
Ex piscibus torpedines
Turtur mediocriter cit aluum
Seutlon
Lapathum
Recens caseus cum melle
Chrysolachanum
Blitum — Si ante alium cibum
Colocyntha — sumantur: mansa vero
Pepon — postremo, facile corrũpuntur.
Ficus aridæ & viri.
Vuæ dulces & vuidæ
Sycamina pura
Nuces virides & aridæ aqua maceratæ, & pelliculatæ.
Damascena pruna humida, & arida melle confecta, madefacta, vt plus teneant mellis.
Cerusa dulcia — Rhodacina mollia
Cuncta humida, & aquosa
Vinum dulce.

Quæ ex Edulijs Aluum cohibent.

Dactyli acerbiores — Vuæ passæ acerbæ
Sycamina horna — Myrti baccæ
Vnedones — Atra pruna
Poma acerba — Pira dulciora
Malagranata
Lac refrigeratum vt concrescat
Ascani — Paguri
Cancri — Carabidæ
Lens & Brasica — Bis cocta
Oriza — Panicum
Milium — Halica
Leporina caro — Vinũ acerbũ, & rutilũ.

Conferentia dentibus.

Saluia — Origanum
Mentha — Lupini
Leporis caput vstum — Tamariscus
Cortex fraxini — Comæ Rubi
Aqua in qua salitæ sunt oliuæ — Radix Verbenæ masticata
Vinum decoctionis radicis Pentaphylli, id est, Tormentillæ
Radix lapathi masticata
Cornu cerui vstum — Acetum scylliticum
Amurca olei
Oleastri folia quatuor infricata
Radix vnius speciei maluę, quã in Italia herbã vngaricam, Alceam græce & latine vocant.

Nocentia dentibus.

Vehementer calida — Nuces
Rhaphani — Dulcia
Tenacia — Acerba
Dura — Frequens vomitus
Lac — Porra
Pisces magni, vel pingues.
Brassica — Limonia.

Conferentia oculis.

Myrabolani conditi mane comesti, & in ore tenti vna cum nucleo.
Nux muscata
Semina fœniculi cum saccharo operta.
Vinum absinthij potum.
Vinum Rutaceum — Cœna exigua
Aspectus rerum viridium.
Aspectus Smaragdi
Acetum scylliticum gargarizatum, præsertim post purgationem.
Garyophylli — Asparagi comesti
Betonica — Perdicis cerebra
Rapæ, & folia eorum — Eufragia masticata.
Puluis zinziberis, fœniculi in aceto macerari, & sacchari, mistis omnibus pariter.

Nocentia oculis.

Crapula — Venus
Mustum — Legumina
Vinum dulce — Turbidum. Crassum
Canabis — Brasica præcipue
Salita — Rhaphanus
Allium — Cepæ
Magni pisces — Aspicere res lucidas
Aspicere res velocissime motas
Legere literas exiles
Legere à cœna, & mox post cibum.

Quæ impinguant.

Augescunt corpora dulcibus, pinguibus.
Potibus — Somno

Quæ exiguo gustu famem ac sitim sedant, conseruantq; vires.

Glicyriza — Hippacæ
Butyrum

Quæ difficulter perficiuntur.

Difficulter perficiuntur, vt inquit Plinius, lib. 13. cap. 53. omnia acria.
Nimia — Auidæ hausta
Aestate quam hyeme difficilius
Et in senecta quam in iuuenta.
Vomitiones homini ad hæc in remediũ excogitatæ, frigidiora corpora faciunt: inimicæ oculis: maxime autem dentibus.

¶ *Minuunt corpusculum.*

Sicca — Arida
Frigida — Satis immodica
Vigilia — Labor
Exercitium nimium — Curæ
Tristiciæ — Amor immodicus
Lucubrationes immodicæ,& crebræ
Perniciosissimum autẽ in omni vita, quod nimium est:minimeque quod grauat, quolibet modo vtilius.

¶ *Astringentia Medicamẽta ex Galeno.5.Method.*

Balaustia — Hypocistis
Rhoe — Omphacium
Acacia — Gallæ immaturę
Malicorium — Aloe
Manna — Pini cortex
Terra lemnia — Atque id genus ex vino nigro medicamenta.
Spinę Aegiptię fructus
Crocum
Lapis Hæmatites
Plantago — Solanum
Rubi germina in aqua cocta
Cynos batos,id est,caninus rubus
Myrti folia & baccę
Lentiscus — Oleum Sabinum
Nespila — Mastychinum
Hędera — Oleum melinum.
Oleum histricum
Oleum de absinthio.
Cotonea cocta in aqua,vel in vino austero,mediocriter adstringentia, & quę ex Glaucio componuntur,& quę ex Croco : item quæ Nardina vocantur:item in primis quę ex vino sunt confecta.

¶ *Adstringunt post sumptum cibum.*

Mala — Pira
Punica — Cydonia
Crustę panis.

¶ *Putredinem prohibent.*

Salsa omnia
Acetosa,& aceto permixta.
Murię
Omnia frigidantia & siccantia.
Flatus Borealis.
Herbę frigidę & siccę
Cibi frigidi & sicci.

¶ *Putredinem caussant.*

Flatus austrini
Calida & humida.
Cibi calidi & humidi.
Omnes fructus incocti, immaturi.

¶ TABVLA *medicinarum Simplicium,quæ perducunt Cathartica ipsa ad membra,quæ peculiariter intendimus euacuare.*

¶ *Catharticorum Tabula* PRIMA.

¶ *Ducentia ad Caput.*

Nux muscata — Sticas
Cubebe — Peonia
Polium — Amaracus
Balsamus — Lignum eius
Semen eius — Anacardus
Thus — Castoreum
Folium — Laudanum
Sertula campana. — Acorus
Lignum Aloës — Myrrha
Chamedrys — Chamepithys
Scylla — Spica nardi
Genciana — Hyssopus
Grana Pini — Piperis grana — Serapinum.

¶ *Ducentia ad Pectus,& Pulmonem.*

Iris — Aristolochia
Amygdalę — Lilium
Pulmo vulpis — Capillus Veneris.
Mel — Grana Pini
Dragagantum — Prassicum
Fœnumgręcum — Saccharum
Crocus — Psilium
Vuę passę — Ordeum
Succi caulium — Hyssopus
Nasturtium — Cardamomum
Auelana — Ius galli veteli
Myrrha — Xyloaloës
Raphanus — Opoponax
Serapinum — Olibanum
Aphodyllus — Glicyriza — Scylla.

¶ *Ducentia ad epar.*

Spica — Endiuia
Eupatorium — Lactuca
Cuscuta — Sandali
Absinthium — Asarum
Aqua ordei — Anisum
Spodium — Folium Indum
Fœniculus — Cinnamomum
Amygdalę amarę — Aqua Ciceruni
Daucus — Arnoglossa
Asparagi — Iris
Chamedrys — Aqua casei
Volubilis — Scylla
Laurus — Polion
Squinantum — Vinum dulce
Fumus terrę

Retinentia medicinas in Stomacho.

Galanga — Cotonea mala
Malogranata — Mastix — Myrtus.
Et fere omnia stiptica.

¶ *Ducentia ad Splenem.*

Tamarice — Cortices salicis
Capparis — Sal Indus
Squilla — Marrubium
Scordion — Eupatorium
Calamentum — Fœniculus

Agnus castus
Amygdalę amarę.
Scolopendria
Rubea tinctorum
Asarum
Daucus
Spica
Sal gemmę
Acorus
Absinthium
Anisum
Cuscuta
Chamepithys

¶ *Ducentia ad renes & vesicam.*

Saxifragia
Petroselinum
Milium solis
Cantharides
Radices quinq;,scilicet, Fœniculi, Petroselini Apij, Asparagi, Reub.
Quatuor semina frugum.

¶ *Ducentia ad Matricem.*

Pulegium
Sabina
Matricaria
Ruta
Millefolium
Myrrha
Lupini
Calamentum
Iuniperus
Morella
Pimpinella
Pentaphyllon
Rubea tinctorum

Omnia quæ ducunt ad Renes, ducunt quoq; ad Matricem.

¶ *Ducentia ad Iuncturas.*

Scylla
Dragagantum
Polium
Aqua Porri
Cardamomum
Chamedrys
Asarum
Acorus
Oppoponax
Succus caulium
Scordeon
Chamepithys
Amomum.

¶ CATHARTICORVM *Tabula Secunda, de euacuantibus ab singulis membris.*

¶ *Euacuantia a Capite.*

Simplicia.

Colocynthis
Agaricus
Sticas
Lapis Lazuli
Epithimus
Aloë
Lapis Armenus.
Scylla
Sal Indus
Kebuli Indi

Composita.

Iera Pina
Theodoricon
Ieralogodion
Anacardinum
Phillulæ Cochiæ
Phillulæ Aureæ
Phillulæ De Iera.

¶ *Soluentia pectus.*

Simplicia

Agaricus
Volubilis
Casia fistula
Colocynthis.
Hyssopus
Sarcocolla
Iris

Composita.

Diasene
Pillulæ de Agarico.

¶ *Soluentia à stomacho.*

Simplicia.

Absinthium
Aloë
Myrabolani

Omnes medicinæ solũ lenitiuæ, siue lambisicatiuæ, & compressiuæ.

Composita.

Diaprunis
Catharticũ imperiale
Pillulæ de Ierapina
Stomatycon laxatiuum
Ierapina
Pillulæ stomaticæ.

¶ *Soluentia ab epate.*

Simplicia.

Agaricus
Aqua casei
Volubilis maior
Reubarbarum
Absinthium
Citrini
Megereon
Eupatorium
Lupulus
Succus croci
Fumus terræ
Myrabolani
Tamarindi
Serapinum
Ireos
Sarcocolla

Composita.

Diaprunis
Trifera Sarracenica
Pillulæ de Reubarbaro.

¶ *Soluentia a splene.*

Simplicia.

Agaricus
Epithimus
Sene
Elleborus niger
Calamentum montanum.

¶ *Composita.*

Diasene
Pillulæ Indi.

¶ *Soluentia a Iuncturis.*

Simplicia.

Hermodactylus
Oppoponax
Sal Indus
Euforbium
Cucumer asininus
Elleborus niger
Turbith
Sal gemmæ
Serapinum
Centaurea
Elleborus albus
Polypodion
Sarcocolla.

Composita.

Electuarium de succo rosarum.
Benedicta
Pillulę de Benedicta
Hermodactylata
Pillulæ areticæ.
Catharticum imperiale.

¶ *Tabula* TERTIA *Confortantium singula membra.*

¶ *Confortantia Caput frigidum.*

Simplicia.

Radix Lilij
Iris
Chamomilla
Malua
Pulegium
Saluia
Maiorana
Peonia
Serpillum
Fœniculus
Xylobalsamum
Folium
Laudanum
Sticas
Nux muscata
Ambra
Cichoreæ
Enula campana
Alteæ radix
Origanum
Calamentum
Ruta
Betonica
Satureia
Siler montanum
Lignum aloes
Carpobalsamum
Thus
Folia Lauri
Scylla
Cubebe
Muscus.

Compo-

Composita.

Aurea Alexandrina.

Pliris.	Diacastoreon
Diarodon Iulij	Dianthos cum musco.

¶ *Confortatiua frigida capitis.*

Papauer album	Viola
Hyoscyamus	Mandragora
Lactuca	Folia Salicis
Camphora	Zuccarum rosarum
Folia Myrti	Diapapauer.
Acetum	Oleum Violarum
Zuccarum Violarum	Herba Iouis
Semen Lactucæ.	Crassula minor
Semen Hyoscyami.	Folia Cucumeris.

Semen Mandragoræ
Semen Solatri.
Semen Papaueris albi.
Semen herbæ Iouis.
Aqua Rosarum
Oleum Rosarum
Folia Myrti
Herba volatilis
Portulaca

¶ *Calida confortantia Pulmonem.*

Simplicia.

Hyssopus	Marrubium
Iris	Enula campana
Chamomilla	Radix Alteæ
Vua passa	Squilla
Lignum Balsami	Myrrha
Serapinum	Lilium
Capillus Veneris	Liquiricia Spica.

Composita.

Diacalamenti	Diaprassium
Diahysopus	Diayris.

¶ *Infrigidantia & confortantia Pulmonem.*

Simplicia.

Iuiube	Sebeste
Dragagantum	Gummi Arabicum
Amidum	Semen Papaueris.
Amygdalæ dulces	Violæ
Mora celsi	Sandali

Zuccarum.

Composita

Diapapauer	Diadragantum
Diapenidion	Zuccarum rosarum

Zuccarum Violarum.

¶ *Confortantia Cor, & calefacientia.*

Simplicia.

Melissa	Borrago
Enula campana	Garyophylli
Cardamomum	Rosmarinus
Lignum aloës	Ambra
Muscus	Os de corde cerui
Crocus	Menta
Been	Cortex citri
Doronici	Cubebe
Ocymum	Garyophyllatum

Polium.

¶ *Temperantia Cor.*

Hiacyntus	Saphirus
Smaragdus	Belerici
Aurum	Argentum

Buglossa.

Composita calefacientia Cor.

Diamargaritum	Diacinnamomum

Diaborraginatum.

¶ *Infrigidantia Cor & confortantia.*

Camphora	Viola
Margaritæ	Coralli
Rasura eboris	Poma odorifera
Rosæ	Spodium
Sandali omnes	Karabe
Nenuphar	Lutum sigilli

Coriandrum.

¶ *Confortantia Stomachum, & calefacientia.*

Simplicia.

Menta	Cuminum
Maiorana	Galanga
Marrubium	Zinziber.
Fœniculum	Cinnamomum
Mastix	Squilla
Garyophylli	Rhaphanus
Saluia	Maas
Absinthium	Spica
Anisum	Fœnumgræcum.

¶ *Infrgidantia Stomachum*

Composita

Diacitoniton cum zuccaro sine speciebus

Sacc. rosarum.	Violarum
Syrupus rosarum, Viola.	Terra Sandali.

Composita calefacientia Stomachum

Diatrion	Pipereon
Diagalanga	Rosata nouella

Mel ros. col. vel non col.

Dianisum	Diacalamentum

Dyacinnamomum

¶ *Infrigidantia Stomachum*

Simplicia.

Rosa	Viola
Plantago	Lactuca
Cucurbita	Melones
Portulaca	Cucumeres
Citrulli	Mala granata
Acetosa	Pira
Agresta	Acetum

¶ *Calefacientia epar.*

Simplicia.

Spica	Squinantum
Cinnamomum	Asarum
Eupatorium	Absinthium
Fumus terræ	Radices quinque
Capillus Veneris	Semen Fœniculi
Ameos	Anisi
Costum.	Carui

Composita.

Diaco-

Diacosta — Rosata nouella
Dianisum — Diacalamentum
Diacapparis — Diaciminum.

¶ Epar infrigidantia.
Simplicia.

Endiuia — Lactuca
Portulaca — Epatica
Viola — Semen carui
Semen Fœniculi — Aqua rosarum
Aqua Endiuiæ — Acetum
Berberis — Sandali
Spodion — Quatuor se frigidantia

Composita.

Diaborraginatum — Tria Sandali, & similia.

¶ Calefacientia Splenem.
Simplicia.

Capparis — Tamariscus
Cicorea — Scolopendria
Aristolochia — Cortex medius frasini.
Cortex radicum genestæ. — Borrago
Buglossa — Squilla
Acetum squilliticum. — Agnus castus
Bdellium — Nasturtium
Calamentum — Armoniacon.
Calamus aromaticus — Ruta
Thymus — Epithymus
Amygdalæ amaræ — Aqua frassen
Anisi Fœniculi — Carui
Ameos — Radices quinq;
Castoreum — Tria Sandali
Zaccarum Rosarum

¶ Temperate calida, quæ possunt administrari omnibus interaneis

Chamomilla — Mellilotum
Radix Lilij — Borrago
Nenufar — Fumus terræ
Capillus Veneris — Scolopendria.

¶ Calefacientia Renes.
Simplicia.

Saxifragia — Milium solis
Petroselinum — Macedonicum
Eruca — Semen eius
Vrticæ — Cubebæ
Brodium Cicerum — Radices quinq;
Spica nardi — Spica celtica
Squinantum — Semen Dauci
Iuniperi — Grana Pini.

Composita.

Diacalamentum — Electuarium Dauci
Phylantropos.

¶ Infrigidantia Renes.
Simplicia.

Portulaca — Endiuia
Papauer album — Virga pastoris
Semina coitum frigidantia.
Squillum — Vinum citoniorum — Plantago

Composita.

Syropus Nenuphari — Syropus acetosus
Stomaticon frigidum.
Et omnia splenem, & hepar infrigidantia.

¶ Calida Confortatiua Matricis.

Artemisia — Ruta
Saluia — Sauina
Assa — Rubea tinctorum
Pulegium — Meu
Calamentum — Myrrha
Oppoponacum — Lupini
Spica — Squinantum
Galma — Cinnamomum
Calamus aromaticus — Serapinum
Et omnia simplicia calefacientia renes.

¶ Infrigidant Matricem simplicia & composita quæ infrigidant renes. Nam idem de his est iudicium.

¶ Calefacientia Iuncturas.
Simplicia.

Hermodactyli — Hypericon
Squilla — Armoniacum
Asarum — Castoreum
Euforbium — Storax liquida
Myrrha — Nasturtium
Stercus vaccarum — Origanum
Calamentum — Sinapis
Grana Pini — Cortex radicum capp.
Arretuca — Chamomilla
Enula — Galma
Rhaphanus — Ruta — Serapinum

¶ Infrigidantia.
Simplicia.

Solacrum — Semperuiuum
Lactuca — Endiuia
Myrtus — Minalloge Psilij
Aqua rosarum
Bolus armenus
Apium

¶ Composita infrigidantia.

Electuarium diamar. — Confectio aniacardiū.
Oxymel Iuliani
Oxymel squill.

¶ Catharticorum TABVLA QVARTA.

¶ αἵματος καθαρτικά.

Cassia fistula — Serum caprinum
Thamarindi — Adianthos
Vmbilicus Veneris — Manna
Epita — Fumus terræ
Buglossa — Sene
Capilli Veneris — Aloë
Pruna — Violæ
Polytrichon — Mercurialis

χολῆς λυτικά.

Aloë — Tamarindi
Lupulus — Fumus terræ
Absinthium — Pruna
Centaurea — Scamonium

Mirabolani Citrini	Succus violarũ & rof.
Elleborus	Manna
Caſsia fiſtula	Pſilion
Serum lactis	

Compoſita.

Electuarium de ſucco Roſarum
Diaprunis | Diagrediata omnia.

φλᾶτ⊙ καθαρτικά.

Turbith	Agaricus
Cartamus	Sarcocolla
Hermodactylus	Myrabolani Kebuli
Anacardus	Tithimallus
Eſula	Epita
Euforbium	Radix cucurbitę, vrticę
Tapſiæ, laureolæ.	Ciclaminis, Cētaureæ.
Ariſtolochiæ.	

Melancholiam educunt.

Myrabolani Indi Kebuli.

Elleborus niger	Squinantum
Sene	Epithimus
Thymus	Scylla
Lapis laſuli	Serpentaria
Polypodium	Lapis lincis
Lapis Magnes	Succus caulium
Sticas	Capillus Veneris
Centaurea maior	

Humores corporis aquoſos & corruptos conſumunt & educunt.

Euforbium	Radix Sambuci
Radix Cucur. agreſt.	Scordion

Opoponax	Sal gemmæ
Sal armoniacum	Galbanum
Radix Ebuli	

Phlegmati & Choleræ nigræ communia.

Polypodium	Elleborus vterq;
Catapucia	Condiſi
Agaricus	Tithimallus
Centaurea minor.	

Vomitiua.

Rhaphanus	Scylla
Capparis	Iarus
Centaurea vtraq;	Semen atriplicis
Aqua Faſeoli	Cucumer agreſtis
Catapucia	Lac ficuum
Tapſia	Nux vomica.

Remißiora vomitiua.

Aqua tepida cum aceto, aut oleo.
Succus corticis Ellebori.
Succus corticis Sambuci a parte exteriori, vel inferiori excorticati, verſus ſuperius.
Semen Atriplicis | Aqua Fœniculi.
Omnia inſipida ſine ſale.

Quæ exterius applicata vomitum ciunt.

Fel Porcinum	Fel caninum
Fel thaurinum	Fel pecorinum

Quoduis horum cum Amurca olei elixum, ſi ſupra vmbilicum vngas, vomitum cit: ſin intra, aluum citat, & vermes interimit.

Tabula SEXTA *Digeſtiuorum.*

χολῆς πεπτικά.

Endiuia	Lactuca
Cichoreum	Scabioſa
Capillus Veneris	Polytrichon Adiāthos
Malagranata	Maluæ Borrago
Mercurialis	Portulaca Papauer
Virga paſtoris	Berberis Roſæ
Folia ſalicis	Acetoſitas Citri Violæ
Ceruſa	Sebeſten
Manna	Tamarindi
Sandali	Terra ſigillata
Scolopendria	Acetum
Abſinthium	Pruna
Gummi Arabicum	Arnogloſſa
Nenuphar	Portulaca
Mulcilago Pſilij	Myrobalani
Bolus armenus	Hepatica
Acetoſa	Alleluiah
Pſilium	Dragagantum
Sumach	Semina cōīa, frigida.4.
Cucumeres	Citrulli
Cucurbitæ.	Citrangulus
Caſsia fiſtula	Aqua lactis
Ptiſana	Iuiubæ
Spodium	Sanguis draconis

Omnia frigida & humida.
Omnia frigida, ſtiptica.

Compoſita.

Syropus acetoſus	Syropus Violarum
Syropus roſarum	Endiuiæ Nenuphar.

φλᾶτ⊙ πεπτικά.

Fœniculus	Squinantum
Apium	Vetonica
Bruſcus	Semen Carui
Petroſelinum	Colocynthis
Aſparagus	Aſarum
Reuponticum.	Rhaphanus
Capparis	Artemiſia
Ameos	Aloë
Hermodactylis	Laurus
Balſamita	Cartamus
Polium	Sinapis
Origanum	Maiorana
Squilla	Pulegium
Ruta	Aphodilli
Peucedanum	Dauci ſemen
Ebulus	Turbith
Pimpinella	Mentha
Caſsia fiſtula	Rubea
Cinnamomum	Iris
Piper	Cardamomum
Mentaſtrum	Sambuci ſpecies
Acorus	Cypirus
Garyophylla Anethũ	Ariſtolochia
Cyminum	Been
Nepata	

Eupatorium
Calamentum
Ciclamen
Agaricus
Brionia
Carpobalsamus
Hyssopus
Siler montanum
Saluia
Costus
Spodium
Iuniperus
Genciana
Peonia
Diptamus
Melissa.

¶ *Composita.*

Simplex.

Oxymel

Compositum.

Oxymel Scylliticum
Mel rosaceum
Hydromel
Syrupus de prasio.
Syrupus de Eupatorio
Syrupus de calaměto.

¶ Μελαγχολίας πεπτικά.

Sticas
Aqua caulium
Thymus
Sericum
Calamentum
Been vtrumque
Vinum aromaticum
Capparis
Scolopendria
Tamariscus
Elleborus niger
Passulæ

Melissa
Serapinum
Sene
Origanum
Hyssopus
Blauca
Ameos
Buglossa
Epithimus
Mentastrum
Aristolochia
Lapis Lazuli.
Borrago
Cuscuta
Folium montanum
Mel
Capillus Veneris
Polypodium
Os de corde Cerui
Saccharum

Composita

Ozymel Scylliticum.

Simplex

Syrupus acetosus

Compositus.

Syrupus de fumo terræ.

¶ Τὰ εἰς τούς πόρὺς εἰσιόντα. *id est,* διαφέροντα.

Vrtica
Ros
Butyrum
Chamomilla
Serapinum
Vinum subtile, album
Aqua pluuialis
Balsamus
Res destillatæ.

¶ *Catharticorum* TABVLA SEPTIMA.

¶ *Educentia humores per Os.*

Pyretrum
Staphisagria
Ficus
Papauer
Origanum
Rhaphanus
Elleborus albus
Thymus
Cocconium
Mel
Capparis
Laudanum
Absinthium
Sinapis
Vuæ sine semine
Balsamum
Anisum
Ozylapathon

¶ *Educentia per Nares.*

Succus Betæ
Oxyelatherium
Elleborus niger
Cassia
Coronidum
Brassica.

¶ *Educentia per Oculos.*

Hyssopus
Oleum vetus
Oleum laurinum
Cassia
Apium
Malagranata
Thus
Squilla
Castoreum
Ossa sepiæ
Mel
Anagaliis
Nardus
Costum
Serapinum
Psilium
Elleborus albus
Armoniacum
Adeps anserinus
Cortex Olibani.

¶ *Educentia per Aures.*

Piper
Fel Leonis
Succus Betæ
Radix cocconidum
Galbanum
Elleborus albus.
Fel tauri
Aristolochia
Succus Capparis
Bdellium
Cassia

¶ *Per vrinam à Splene.*

Semen Titimalli.
Semen Catheos

Radix Capparis, Scolopendriæ, Pulegij
Ciminum
Succus draganteæ
Agrimonia
Aristolochia longa
Origanum
Brionia
Portulaca
Coloquint. agrest.
Ciclamen
Scorpio marinus.

¶ *Purgantia Epar per vrinam.*

Semen agni casti
Balsamum
Menta
Foliũ Lauri
Squinantum
Decoctio Asari
Iringi.
Folia Dauci
Anisum
Ossa dactylorum
Absinthium
Apium
Siler montanus

¶ *Educentia de Membris.*

Semen Apij
Porrum
Crocus
Radix Brioniæ
Semen Melonum
Piper.
Pastinaca
Daucus
Ossa sepiæ
Cicer album
Semen Cucumerum.

¶ *Prouocantia Vrinam.*

Acorus
Chamepithys
Aphodillus
Fœniculus
Squinantum
Betonica
Fumus terræ
Lentiscus
Anacardi
Centaurea
Porrum
Cassia lignea
Ciperi
Asparagi
Semen Petroselini.
Carui
Chamedrys
Condisi
Alkakengi.

¶ *Prouocant Menstrua.*

Chamomilla
Ireos

Vsnea

Vsnea
Storax calida
Squilla
Anisum
Absinthium
Galla
Genciana
Arthemisia
Aphodillus
Castoreum
Capillus Veneris
Vrtica
Opoponacum
Bauca syluestris Cynnamomum Hypericon.
Asparagus
Asarum
Acorus
Stercus tauri
Aristolochia
Fistula pasto.
Licium
Capparis
Nasturcium
Fœnograecum
Chamepithyos
Cuscuta
Caulis
Casia lignea
Porrum
Faseoli rubei
Amygdalæ amaræ
Bdellium
Puleg um
Myrrha
Ficus
Ameos
Serapinum
Iuniperus
Rubea tinctorum
Prasium

Agreste

Calamentum

Domesticum.

Peonia
Pomum terræ
Arundo
Centaurea
Costum
Galbanum
Diptamus
Succus cucumeris asinini
Fœniculus
Daucus
Vinum
Agnus castus
Diptamus bibitus
Genciana pulucrizata
Lentiscus
Origanum
Pulicaria passarizata.
Samsucus eodem modo
Sauina

¶ *Constringentia menstrua.*

Barba hyrcina
Lingua arietis
Solatrum
Virga pastoris
Capparis
Cortex nucis
Stercus tauri siccum
Scoria ferri
Sanguis draconis
Fæx vini
Bal
Nux Tamarisci
Portulaca
Amomum
Squinantum
Lapis molaris
Lutum armenum
Mastix
Semperuiuum
Erugo ferri
Charta adusta
Reubarbarum
Hematites
Acacia
Coralli
Semen Bal.
Semen Portulacæ
Cornu cerui
Sanguis hirci
Sanguis capræ
Mespila.

¶ *Prouocant hemorroides.*

Conchula fœtida
Pomum terræ
Tapsus
Succus cepæ acutæ
Fel bouinum
Succus foliorum vitis
Oleum lilij
Potus myrabolanorum conditorum
Myrabolani nigri frixi cum butyro vaccino.
Aqua porrorum potata cum oleo nucum.

¶ *Constringunt hemorroides.*

Scoria ferri exiccata.
Scoria argenti
Succus foliorum vitis.
Lingua arietis
Bdellion
Cinis papyri
Anacardi desiccati
Semen Porri
Lapis iudaicus
Olibanum
Karabe
Herba Nitri
Sumach
Folia quercus
Decoctio aquæ foliorum quercus
Galla recens combusta,& cum aceto extincta & superposita.

¶ *Ad suffocationem Matricis faciunt.*

Absinthium
Blactæ bisantiæ
Opoponacum odoratum
Maiorana
Sisele
Iuniperus
Peonia
Galbanum odoratum.
Synapis
Agaricus
Galla.
Lana combusta,& naribus apposita
Fumus pilorum combustorum naribus applicatus.
Muscus suppositus
Costum
Oleum mustelinum
Oleum nardinum
Ventosa super pectinem applicata
Et generaliter omnia fœtida naribus applicata,& aromatica vuluæ.

¶ *Ad casum, vel precipitationem Matricis.*

Apozima Tamarisci.
Apozima acaciæ
Corallus
Myrrha
Aqua decocta galliæ.
Diptamus
Ciminum
Tamariscus
Vrtica.

¶ *Aborsum facientia.*

Squilla
Cotula fœtida
Ireos
Casia
Radix Opoponaci
Stercus tauri
Pomum terræ
Cantharides
Chamomilla
Calamentum.

¶ *Ducentia fœtum & secundinam.*

Fumus Costi
Fumus Cardamomi
Centaurea
Galbanum
Diptamus
Succus Cucumeris asinini.
Sto. Bubonis
Lupinum
Allium
Lactucasini
Pomum terræ
Calamentum
Armoniacum
Chamomilla
Balsamum interficit & educit.
Arthemisia
Capillus Veneris
Castoreum
Genciana

Diptamus puluerizatus & suppositus vuluæ.

Aristolochia	Piper
Nasturtium	Capparis
Cicer	Chamedrys
Mandragora	Laudanum
Flos caulis	Myrrha
Bdellium	Oleum Lilij
Narcissus	Rubea tinctorum
Serapinum	

¶ *Lac generantia.*

Lactuca	Agnus castus
Rhaphanus	Anisum.

Aqua casei veteris cocti.

Eruca	Fœniculus
Anetum	Ordeum
Grana vlmi	Cicer

Mel cum croco.

¶ *Abstersiua.*

Omne amarum naturaliter abstergit.

Ordeum Mel Prassion

¶ *Adustiua*

Salis genera omnia Piperata omnia

¶ *Apertiua.*

Volubilis magna Amygdalæ amaræ

Absinthium interius, exterius non item.

Lupinus extractus	Ireos
Semen Vrticæ	Abrotanum

¶ *Vehementius apartiua.*

Scolopendria	Radix Capparis
Affodillus	Costus
Squilla	Gentiana
Zinziber	Asarum
Crocus	Daucus
Baccæ Lauri	Hyssopus
Chamedrys	Pulicaria
Apium	Calamentum
Hypericon	Sparagus
Trifolium	Petroselinum
Polium	Leuisticus
Chelidonia	Spica
Sticados	Sisamum
Solatrum	Ozymum
Cuscuta	Agaricus
Eupatorium	Fumus terræ
Cubebe	Xyloaloës
Peonia	Myrrha
Sisimbrium	Sambucus
Prassium	Cyperus
Murratrum	Porrum
Cepæ	Bulbus

Fermentum cum sale.

¶ *Attractiua.*

Magnes	Sulphur
Serapinum	Asa fœtida
Apium	Maiorana
Piretrum	Scabiosa
Lolium	Armoniacum
Radix cannæ	Diptamus

Omne stercus. maxime columbinum.

Aristolochia longa

Prassium Ciclamen

¶ *Attractiua cum putrefactione.*

Cancer vstus	Fermentum
Omne stercus vstum	Sanguisugæ.

¶ *Supprimentia sanguinem.*

Atramentum sutorium, quod Græci Calchanton appellant.

Calcitis	Acacia
Ex aqua lycium	Thus
Aloe	Gummi

Plumbum combustum.

Porrum	Herba sanguinalis
Creta, vel cimolia	Sigillaria
Frigida aqua	Vinum
Acetum	Alumen
Melinum	Squama & ferri & æris.

¶ *Glutinant vulnera.*

Myrrha Thus

Gummi, præcipueq; Achantinum.

Tragacantha	Lini semen
Bulbi	Gluten
Nasturtium	Vitis alba
Ictiocolla	Cardamomum

Contusæ cum testis suis Cochleæ.

Mel coctum Psilium.

Spongia vel ex aqua frigida, vel ex vino, vel ex aceto expressa.

Ex ijsdem lana succida, si leuis est plaga.

Aranea Alumen

Alumen scissile, quod schiston vocant, & liquidum similiter.

Melinum	Auripigmentum
Erugo. Chalcitis	Atramentum sutoriũ.

¶ *Quæ concoquunt & mouent pus.*

Nardum	Myrrha
Balsamum	Costus
Galbanum	Propolis
Styrax	Bitumen

Thuris & fuligo & cortex.

Pix Sulphur Resina.

¶ *Aperiunt vulnera.*

Vulnera aperiunt tanquam ora in corporibus

Cinnamomum	Balsamum
Panaces	Iuncus odoratus
Pulegium	Flos albæ Violæ.
Bdellion	Galbanum
Resina	Terebinthina
Pinea	Propolis.
Oleum vetus	Piper
Piretrum	Chamepithys
Vua Timinia.	Alumen.
Sulphur.	Rutæ semen.

¶ *Quæ purgant vulnera.*

Erugo	Balsamum
Sandarace	Thus
Pumex	Resina

Terebinthus liquida Styrax
Lacerti stercus Thuris cortex
Auripigmentum Pinea
Squama æris Oneanthe
Iris
Sanguis columbi,& palumbi,& hirundinis.
Ammoniacum.
Bdellion,quod per omnia idem quod ammoniacum potest,sed valentius est.
Abrotanum Ficus arida.
Coccum gnidion Scobs eboris
Omphacium Radicula.
Coagulũ,maxime leporinum,quod est omnibus alijs validius est.
Fel Vitellus crudus
Cornu ceruinum Mel crudum
Mysus Chalcitis
Vua taminia Spuma argenti
Galla Squama æris
Lapis hæmatites Minium
Costum Sulphur
Pix cruda Sepum
Adeps Oleum
Ruta Porrum
Lenticula Eruum.

¶ *Quæ rodunt.*

Alumen liquidum,sed magis rotundum.
Erugo Chalcitis
Mysus Galla
Balsamum Myrrha
Thuris cortex Galbanum
Resina Terebinthus humida.
Piper vtrumq;,sed rotundum magis.
Cardamomum Auripigmentum
Calx Nitrum,& spuma eius.
Apij semen Narcissi radix
Omphacium Alcyonium
Oleum ex amaris nucibus. Allium.
Mel crudum Vinum
Lentiscus Squama ferri
Fel taurinum Scamonea
Vua taminia Cinnamomum
Styrax Cicutæ semen
Resina Narcissi semen
Fel Nuces amaræ,oleumq; earũ.
Atramentum sutorium. Chrysocolla.
Veratrum Cinis

¶ *Quæ exedunt corpus.*

Acaciæ succus. Squama æris
Erugo C nis cyprius
Chrysocolla Cadmia
Nitrum Hypocistis
Spuma argenti Sal
Diphryges Auripigmentum
Ebenus Cicuta Sulphur
Salamandra Sanda
Aëris flos Alcionium
Atramentum sutorium Chalcitis
Xylos

Ochra Calx
Acetum Galla
Lac caprifici Alumen
Lactucæ marinæ lac,quæ græcè vocantur Tithymallos alcyonium.
Fel Thuris fuligo
Spodium Lenticula
Mel Oleæ folia
Marrubium Lapis hæmatites
Mysus Acetum.

¶ *Quæ adurunt.*

Auripigmentum Stercus Palumbi.
Chalcitis Stercus Lacerti
Erugo Stercus Hirundinis.
Cartha combusta Atramentum sutoriũ.
Squama æris Mysus
Myrrha Calx
Stercus Columbæ Sal
Fæx combusta
Piper Coccum gnidium
Diphryges
Lac vtrumque quod supra dictum est.
Veratrum album,nigrum.
Cantharides Corallium
Pyretrum Salamandra
Eruca Sanda
Vua taminia Chrysocolla
Ochra Alumen
Ouillum stercus.

¶ *Quæ crustas inducunt vlceribus.*

Eadem fere quæ supra crustas vlceribus inducunt,vel ab igne adustis,sed præcipue Chalcitis vtique si cocta est.
Flos æris Erugo
Aurypigmentum.
Mysus,&id quo magis coctum.

¶ *Quæ crustas vlceribus resoluunt.*

Crustas resoluit farina triticea; cum ruta, vel Porro, vel Lenticula,cui mellis aliquid est adiectum.

¶ *Quæ discutiunt,quæ in aliqua parte corporis coierunt.*

Abrotanum Amaracus
Alba viola Mel Lilium
Samsucus Cyperus Lac
Sertula campana Serpillum Cupressus
Cedrus Ammoniacum
Iris Casia
Viola purpurea Cera
Rosa Vua taminia
Prasium Styrax
Nardus Tragoriganus
Bitumen Resina
Narcissus Spuma argenti
Crocus Ficus arida
Iuncus odoratus Lini & Narcissi semen.
Cinnamomum Sordes & gymnasio
Pyrites lapis,vel molaris. Crudus vitellus.

Amaræ nuces Sulphur

Quæ euocant & educunt.

Laudanum Alumen rotundum
Ebenus Lini semen
Omphacium Fel
Chalcitis Bdellium
Resina Terebinthium
Pinea Propolis
Ficus arida decocta Stercus columbæ
Pumex Farina Lilij grossi in aqua cocti.
Elaterium Lauri baccæ
Nitrum Sal

Quæ exasperata leuent.

Leuat id quod exasperatum est
Spodium Ebenus
Gummi Oui album
Lac Tragagantum.

Quæ carnem nutriunt, & vlcus implent.

Resina pinea Ochra attice
Asterance Cera Butyrum.

Quæ molliunt.

AEs combustum Nitrum
Ammoniacum Papaueris lachryma
Cera Bdellium
Adeps Sæuum
Ficus arida Oleum
Sesanum Sertula campana
Narcissi radix & semē Rosæ folia
Coagulum Vitelli crudi
Amaræ nuces Medulla omnis
Stibe Pix
Cochlea cocta Cicutæ semen
Plumbi re. Panace
Cardamomum Galbanum
Terra eretria
Resina Vua taminia Styrax
Iris Balsamum Sordes ex gymnasio
Sulphur Butyrum Ruta

Quæ cutem purgant.

Mel cutem purgat, sed magis si est cum Galla, vel Eruo, vel Lenticula, vel Marrubio, vel Iride, vel Ruta, vel Nitro, vel Erugine.

TAB. VII. finis.

De ijs quæ conueniunt singulis membris,

TABVLA OCTAVA.

Cerebro & capiti conuenientia.

Cubebæ Galanga
Lignum aloes Maiorana
Melissa Stafisagria
Acorus Muscus
Nux myristica Rosmarinus
Rosa Sticas
Peonia Hyssopus
Spica Chamomilla
Melilotum Ruta
Thus Laudanum
Castoreum Capparis.

Oculis conuenientia.

Eufragia Fœniculus
Garyophyllus Agrimonia
Chelidonion

Cordi conuenientia.

Cyperus Olibanum
Crocus Os de corde cerui
Gariophyllus Rosmarinus
Lignum aloes Spodium
Macis Terra sigillata
Myrabolani Buglossa
Nux muscata Maiorana
Cinnamomum Pistacia
Corallus Rosæ
Karabe Sticas arabica
Margaritæ Zedoaria
Melissa Borrago
Muscus

Pulmoni conuenientia.

Inula campana Hyssopus
Prasium Ius illyricum Scabiosa.
Glicyriza Pallulæ Capilli Veneris.
Iuiubæ Caricæ

Penidiæ Tragagantum
Dactyli Amygdalæ
Sebeste Fistici.

Stomacho appropriata.

Absinthium Calamus aromaticus
Cassia lignea Cyperus
Crocus Coralli
Cuscuta Eupatorium
Fumus terræ Galanga
Garyophylli Gallia muscata
Lacca Leuisticus
Lignum aloes Mastix Balsamita
Mentha Myrabolani Nux muscata
Origanum Pistacia
Pellicula interior stomachi Gallinæ
Spodium Citonea mala
Olibanum.

Hepati conuenientia.

Absinthium Cassia lignea
Crocus Cuscuta
Eupatorium Fumus terræ
Garyophyllus Gallia muscata
Origanum Pistacia
Hepatica Endiuia
Cichorium Squinantum
Plantago maior Polium
Serpentaria vtraq; Vuæ passæ
Spica Anisum
Marathrum Sandali

Spleni conuenientia.

Ebulus Capparis
Fraxinus Asarum
Tamarix Eupatorium
Daucus Hedera
Rubea tinctorum Scolopendrion

Polytrichon
Acorus
Calamentum
Sambucus
Cyperus

¶ *Opilationi Hepatis conuenientia.*

Casia lignea	Capillus Veneris
Cicer rubeum	Cuscuta
Eupatorium	Fumus terræ
Prasium	Serpentaria
Asparagi	Sticas
Polium	Raponticum
Rabarbarum	Apium.

¶ *Opilationi Splenis conuenientia.*

Raponticum	Capillus Veneris
Capparis	Cuscuta
Eupatorium	Prasium
Fumus terræ	Tamariscus.

¶ *Matrici conuenientia.*

Sauina	Marathrum
Abrotanum	Maiorana
Grana Iuniperi	Staphisagria
Pulegium	Acorus
Hypericon	Saxifraga

¶ *Renibus & vesicæ conuenientia.*

Asparagi	Saxifraga
Milium solis	Asarum
Acorus	Filipendria
Genesta	Petroselinon
Polium	Cuscuta
Fœniculus	

¶ *Iuncturis conuenientia.*

Polium montanum	Asarum
Acorus	Amomum
Saluia	Calamentum
Pyrethrum	Sticas Costum

FINIS.

De Aconito Pardalianche
& Doronico, Annotatio Remb. Dodonæi.

Quod Arabes & officinæ Doronicum appellant, idem cũ Aconito Pardalianche siue Theophrasti Telyphono, Barptolomeus Maranta esse existimat, Cõtra sentit P. Andreas Matthiolus qui distinctas ac diuersas stirpes esse defendit, & vtriusq; singularem iconem exhibet, Aconiti, primum quidem in Latinis commentarijs, quam nos lib. tertio cap. lxxix in nostra de stirpibus historia imitati sumus: deinde iterum, paulo aliter depictam in Germanicis. In quibus quoq; Doronici Imaginẽ exhibet, cuius & nobis multo ante iconem Carolus Clusius communicauit, in appendice commentariorum nostrorum Gallicè tra ductorum ab ipso primum edita, deinde secundæ imaginum nostrarum parti adiuncta.

De hac controuersia quid nobis videatur, si lectorem admonuero, operepreciũ me facturum existimaui, paucis itaq; de vtroq; agemus, & primum quidẽ de eo quod à Matthiolo pro Aconito depingitur. Cuius radix cum radicula, quæ in officinis huius inferioris Germaniæ pro Doronico vænit, multum habet similitudinis. Nam Doronicum istud quo nostræ officinæ vtuntur, radiculæ sunt paruæ, tenues, in angustius desinentes, exiguis modicè extuberãtibus nodulis ac veluti geniculis quibusdam distinctæ, forma videlicet haud multum dißimiles radici, eius quam pro Pardalianche Matthiolus depingit, licet tamẽ breuiores ac tenuiores sint, nec ita manifestis geniculis distinctæ, vt à Matthiolo Pardalianches radix exhibetur, quæ magis animalculo alicui, quam radici similis videtur: Non tam ipsius forte quam pictorum culpa aut negligentia. Paulò siquidem aliter ac minus manifeste articulata in Germanicis depicta est. Ob quam similitudinem Matthioli Aconitũ idẽ cum officinarum nostrarum Doronico esse videtur, Tametsi enim radiculæ breuiores sint ac paulo icone ipsa tenuiores, id non aliunde quàm quòd resiccatæ ad nos perueniant, euenit (contrahuntur enim radices dum siccantur ac arescunt) vel potius quia maiorẽ eam pictores finxerunt, quam re vera sit, veluti in Matthioli Germanico exemplari fecisse videntur. Quod si autem præterea Aconiti Matthioli radix resiccata obsoletioris fiat coloris, ac saporis cum quadam aromaticitate sit dulcis, quale officinarum Doronicum, dubitari vix poterit idem Matthioli Aconitum cum Doronico nostrarum officinarum esse. Si vero & Doronici huius folia caulisq; talia sunt, qualia Aconiti istius, quis dubitandi superesse locus poterit? verum quum de his nihil nobis constet, nihil etiam certi affirmare possumus, sed tantum coniecturam nostram aperire, quæ, eo inclinat, vt Aconitum istud Matthioli idem plane cum Doronico officinarum inferioris huius Germaniæ esse existimem, & fortasse à vero Arabum Doronico non valde diuersum, si modo non idem est. Et hanc nostram coniecturam confirmat, quod Aconitum Matthioli, Thelyphoni descriptioni per omnia non respondeat. Radix siquidem, nec Scorpioni admodum similis est, nec serpit, veluti Thelyphoni radicem facere Theophrastus innuit, dum eam graminis modo nasci scriptum reliquit, & hæc quidem de primo & eo quidem Matthioli Aconito.

Nunc

Nunc ad alterum veniamus, quod pro Doronico Matthiolus in Germanicis suis commentarijs pingit, ac à plerisque Doronicum Romanum appellatur. Conuenit certè istud magis cum Aconito Pardalianche Dioscoridis ac Theophrasti Thelyphono, quam prius, immo verũ ac legittimũ Theophrasti Thelyphonon esse videtur, ita enim ei omnes Thelyphoni notæ respondent, vt nulla desit. Folia siquidem habet rotundiuscula, subhirsuta, Cyclamini aut Cucumeris syluestris folijs haud dissimilia, verum minora quàm Cucumeris & non æquè aspera, caulem palmi aut pedis altitudine, flores luteos (quæ Theophrastus & Dioscorides omisere) radices vero paruas, craßiusculas, quasi

geniculatas, exanimatis scorpijs persimiles, quæ in tenuiorẽ partem desinunt, qua scorpionis caudam æmulantur, demittũtur ex hac fibræ quædã, quæ hinc inde crassescentes, alios veluti nouos scorpiones progignũt, ita vt ipsa radix cum omnibus aut pluribus & tenuibus & crassescẽtibus partibus euulsa, plures scorpiones caudis cohærentes esse videatur, vt ait Maranta. Sunt autem hæ craßiores factæ radicum partes, non vt filipendulæ ociosæ, fibrisq; suis radicibus tantum adhærentes, sed singulæ & folia & caules promunt, atque sic graminis modo planta serpens seipsam multiplicat, veluti etiam Asphodeli tertia species, lib. 5 cap. 80, Lilium luteum, lib. 2. cap. 41, & Chamæbalani Hollandiæ, lib. 4 cap. 33, quæ fibris sub terra emißis propagantur. Quod & Thelyphonum efficere satis innuit Theophrastus, quum scribit graminis modo nasci, cuius hæc sunt „ verba: Θηλύφονον quod & Scorpion nominant, „ quia radicem scorpioni similem habet, admotum „ scorpionem occidere aiunt, & cum reuiuiscere posse si Helleboro albo linatur. Enecat idem bo„ ues, oues & iumenta, & ad summum omnes quadrupedes, si genitalibus vel radix vel folium im„ ponatur, eadem die. Prodest ad scorpionum ictus potatum. Habet folium Cyclamino simile, radicem ve„ ro veluti scorpius vt dictum est. Nascitur graminis modo & geniculis constat. Loca amat vmbrosa, lib. 9 cap. 19. Radix præterea dum recens est, candida alabastri modo splendet, veluti de Aconiti Pardalianches radice Dioscorides scribit. Eadem vero arefacta exterius obscuræ flauescit. Reperitur & hæc in officinis sub Doronici nomine verum rarißimè. Nam prius illud Doronicum familiarius ac vsitatius est. Quum igitur hoc posterius Doronicũ Thelyphoni ac Pardalianches descriptioni respondeat an non aliud quam verum & legittimum Thelyphonum esse dici poterit? Mihi certè nemo facile persuaserit Doronicum istud aliud à Theophrasti Thelyphono ac Dios. Pardalianche esse. An vero Doronicum Arabum idem eadem de causa sit, cum Telyphono ac Pardalianche, in medio, ac studiosis perquirendum, vel alias à nobis diligentius expendendum relinquimus. Satis enim nunc visum fuit indicasse. Aconitum primum Matthioli officinarum Doronico similius esse ac parum cum Telyphono siue Pardalianche conuenire: alterum vero ac posterius Doronicum non solum simile, sed idem plane cum Thelyphono videri.

Doronicum Romanum quibusdam, sed verius Thelyphonũ Theophrasti, ac Dioscoridis Aconitum Pardalianches.

Dat ierste deel des Cruydeboecxs.

Van der cruyden gheslacht/onderscheet/ fatsoen, naemen, cracht, ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Aueroone. Cap. j.

¶ Gheslacht oft onderscheet.

AVeroone (als Dioscorides schrijft) es tweederleye van gheslachte, waer af deene ghenaempt es Aueroone wijfken oft groote Aueroone, eñ dandere Aueroone mannekẽ oft cleyn Aueroone, ende beyde dese gheslachten sijn hier te lande ghemeyn.

¶ Tfatsoen.

Abrotonum fœmina.
Groote Aueroone.

Abrotonum mas.
Cleyne Aueroone.

DIe groote Aueroone wast diewils (sonderlinghe want sy daer toe gheleyt wordt) hoogher dan eens lancks mans hooghde, ghelijckende eenen boom, ende heeft herde taye tacken, waer aen wassen al om veel witte aschverwighe seer ghesneden bladerkens, die ghelijck die bladeren van veel boomen, tswinters vergaen, ende inden April weder van nieuwes voortcomen.

Sijn bloemen sijn goutgeele knoppekens, ende wassen lancx die tacken, ghelijck aen die Alsene.

2 Die cleyne Aueroone en wast nemmermeer seer hooghe, eñ heeft teere dunne steelkens van der wortel meest voortcoemende. Sijn bladeren sijn gruender, langer, teerder ende meer ghesneden dan die bladeren van die groote Aueroone, eñ vergaen oock tswinters, ende comen inden Meye wederom wt den seluen, ende andere nieuwe steelkẽs voort. Dese Aueroone draecht hier te lande seer selden bloemen, eñ es seer sterck van ruecke, stercker riekende dan die groote, die wortel van desen es teer en cruypende, en al om veele nieuwe taxkens ende scuetkens wtwerpende.

3 Noch soo vindtmen bouen desen twee gheslachten van Aueroone, een ander derde gheslacht, dat van stelen ende wasse der cleynder Aueroone ghelijck es, maer sijn bladeren en sijn niet soo lanck, meer ghelijckende den bladeren vã die groote Aueroone, hoe wel sy teerder ende niet soo wit en sijn, ende dese Aueroone es van eenẽ seer lijfelijcken rueck, niet seer ongheliјck van ruecke der ghemeyne Cypresse daer wy in sijnder plaetsen af schrijuen willen.

¶ Plaetse.

Beyde die Aueroonen en wassen hier te lande niet, dan in die houen daer sy gheplant worden. Dijsghelijck oock dat derde gheslacht, dat seer selden ghevonden wort, en luttel bekent es.

¶ Tijt.

Aueroonen bloeyen in Augusto, ende in Septembri es haer saet bequaem om te vergaderen.

¶ Naem.

Aueroone wordt in Grieckx ἀβρότονον, in Latijn Abrotonum ghenaemt, ende met dien naem eest inder Apotekẽ bekent, die Hoochduytschẽ noemẽt Stabwurtz, Gertwurtz Garthaglẽ, Schoszwurtz, Kuttelcraut, Affrusch. Die Frãchoisen Aurõne, Auroesne.

1 Die groote Aueroone wordt ghenaemt ἀβρότονον θῆλυ in Grieckx, in Latijn Abrotonum fœmina, dat es in onser talen Aueroone wijfken, in Hoochduytsch Stabwurtz weiblin, in Franchois Auronne femelle.

2 Die cleyne heet in Grieckx ἀβρότονον ἄῤῥεν, in Latijn Abrotonum mas. In Hoochduytsch Stabwurtz menlin. In Franchois Auronne masle. In onser talen Aueroone manneken, en cleyn Aueroone.

3 Dat derde gheslacht schijnt wel te sijne, tghene dat vã Dioscorides geheetẽ wordt int Grieckx Ἀβρότονον σικελιωτικὸν. In Latijn Abrotonum Siculum, dwelck een gheslacht van Abrotonum fœmina es. In Hoochduytsch wordt dit geslacht genaemt Wolriekende Stabwurtz, dat es welrieckende Aueroone.

¶ Natuere.

Alle Aueroonen sijn van complexien werm ende drooch tot indẽ derden graet, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Aueroone drooch en rouw ghepoedert, oft in water oft wijn gesodẽ, ende gedroncken es goet eñ seer behulpich den ghenen die haren adem niet wel en kunnen gesceppen, ende verstopt van borsten sijn, eñ dien haer zenuwen ghetrocken ende ghespannen wordẽ, die dat sciatica hebben, die haer water niet wel en kunnẽ gelossen, eñ den vrouwen die haer natuerlijcke cranckheyt niet wel en kunnen geerijghen, wãt door sijn subtijl cracht soo verdrijuet, verteeret, ende doet scheyden alle couwe vochtiehheyt, slijm ende taye fluymen, die longhene, nieren, blase, eñ moeder verstoppende sijn. A

Aueroone in wijn ghedroncken es goet teghen alle fenijn den menschẽ hinderlijck, ende doodet die wormen. B

Den roock oock van Aueroone verdrijft alle fenijnich ghedierte, desghelijck ooc die Aueroone waer sy gheleyt oft ghestroyt wordt. C

Asschẽ vã Aueroone, met olie vã Wonderboõ, oft vã Radijs, oft andere seer oude olie van Oliuen gemenght, geneest dat wtvallen des hayrs vanden hoofde, als sy op thooft twecmael tsdaechs in die sonne oft by den viere daer op ghestreecken wordt. D

Ende in dier manieren ghebruyckt, soo doet sy den baert die qualijcken by coemt, E

seer

seer wassen ende snel voortcomen, die kinne daer mede bestreken.

F Aueroone gemengelt met een gebradē Queappel, ende op die ooghen ghelijck een plaester gheleyt, es goet tseghens die swerinɡhe van den ooghen.

G Met gersten meel ghemenght en tsamen ghesóden doet sy scheyden ende verdwijnen alle coude gheswillen, daer sy op gheleyt wordt.

H Aueroone met olie gemengelt, ende daer mede het lichaem bestreken, es goet voor die couwe huyueringhen, die ghelijck een cortse tot haerder tijt weder om comen.

J Van die Aueroone schrijft Plinius dz sy onder bedde oft cussen geleyt, lust tot den vrouwen verweckt, ende alderhande toouerijen verdrijft ende verwint, die alsulcken werck en lust souden moghen beletten.

¶ Hindernisse.

Aueroone es der maghen heel tseghen en seer contrarie ende daer om en wort sy van Galenus prince der Medecijnen int lichaem niet ingheghenen.

Van Alsene. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Alsene als Dioscorides schrijft es dryerleye vā geslachte, waer af die ierste es onse ghemeyne Alsene, die tweede die zee Alsene, die derde die Alsene die Santonicum ghenaemt wordt, ende bouen desen soo isser noch een gheslacht dat hier te lande Roomche Alsene gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

Absinthium Latifolium.
Alsene.

Seriphium.
Zee Alsene.

1 DIe ghemeyne Alsene heeft aschverwighe seer gheclouen bladeren, van smake bitter. Sijnen steel is houtachtich, eẽ elle oft meer hooch mz veele aenwassende taerkens ende zijde scuetkens, ende daer aen wassen cleyne geele knoppekens, in die welcke als sy vergaen en rijp worden, geuonden wordt cleyn saeken, den sade van Reynuaer ghelijck, maer veel minder. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhanghende saserlinghen.

Van desen ierste gheslachte wordt hier te lande in sommighe cruyt liefhebbers houen noch een ander gheslachte gheuonden, datmen Absinthium Ponticum noemt, dz onser ghemeyn Alsene ghelijck es, maer sijn bladeren sijn meer ghesneden, ende en sijn soo bitter niet, immers dat hier te lande gheplant ende ghesaeyt wordt.

2 Dat tweede gheslacht van Alsene: die zee Alsene es oock wit, en aschverwich van coluere, eñ heeft veel witte bladeren der ghemeyne Alsene bladerẽ niet seer ongelijck, maer veel minder, teerder, witter, en cleynder gesneden, ende draecht veel knoppachtighe bloemen, ende saet neffens synen steelen, ghelijck die voorgheschreuen Alsene, en het wast ghemeynlijck onderhaluen voet hooghe oft hoogher, ende het es sterck van ruecke ende sout, met een vreemde bitterheyt van smake, dat op synen natuerlijcken gront wast en gheuonden wordt, want dat in die houen ende in tlandt daer sout water es gheplant wordt, verandert synen smaeck en nature seer, ghelijck meer ander cruyden, ende sonderlinghe die in soute gronden voortcomen, die van haren natuerlijcken plaetsen elders verplant worden.

3 Dat derde gheslacht van Alsene dat Santonicum ghenaemt wordt, es van cleynen teeren, ende seer ghesneden bladerkens der zee Alsene bynaer gelijck, maer van verwen veel witter ende van ruecke niet soo sterck.

4 DIe Roomsche Alsene es den voorgheschreuen Alsenen ghelijck, maer neerder en cleynder, sijn bladeren sijn ooc minder en teerder ende niet so wit, maer schier gruen, hoe wel sy nochtans oock den aschverwighen coluere wat ghelijcken. Dit heeft ooc (so wanneer dattet bloemẽ voort brenght) ronde geele cleyne knoppekens daer die bloemẽ ende saet in voortcomen. Die wortel es veeselachtich en cruypende en al omme veele nieuwe scuetkens voortbrenghende.

Absinthium Ponticum Galeni.
Roomsche Alsene.

¶ Plaetse.

1 Alsene wast gheerne in steenachtighe ende berchachtighe rouwe drooghe en ongeboude plaetsen, en wordt hier te lande tot veel plaetsen gheuonden.

2 Zee Alsene wast op soutẽ gront ende op plaetsen by der zee gheleghen, en wordt tallen plaetsen in Zeelant ouervloedich gevondẽ, eñ dijsghelijck oock in Vlaenderen lancx den zeecant, eñ tot som plaetsen van Brabant, als by Berghen. &c.

3 Derde gheslacht wast tot som plaetsen van Zwitserlandt by den gheberchten, als Conradus Gesnerus schrijft.

Roomsche Alsene wast veel in Hongarijen ende in die landen ontrent Constantinopolen, ende oock tot sommighe plaetsen van Duytschlandt, ontrent den gheberchten ende sandachtighen heerstraten. Hier te lande wordt sy in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die

Die Alsenen bloeyen in Julio ende in Augusto oft spader, ende corts daer naer soo wordt huer saet bequaem om te vergarene.

Naem.

Alsene wordt in Grieck ἀψίνθιον ghenaemt, en βαθύπικρον oft βαρύπικρον om hueren bitteren smaeck wille. In Latijn Absinthium, ende dien naem heeft sy inder Apoteken behouwen, by Apuleium heet sy Absinthium rusticum. In Hoochduijtsch Wermut en Werommout, oft acker Werommout, dat es acker oft velt Alsene. In Franchois Aluyne.

1 Dierste geslacht te wetene onse gemeyne Alsene, mach wel ghenaemt worden Absinthium latifolium.

Dat gheslacht den desen ghelijck, wordt van den Cruytliefhebbers ghenaemt Absinthium Ponticum & Absinthium Græciæ, ende es een specie van dat ierste gheslacht, ghelijck oock es die Alsene van Cappadocien en van den berch Taurus, ende dissghelijcx ooc die Alsene die te Roomẽ by dẽ ouden mueren wast, daer af vermanen Religiosi patres die op dat Antidotarium van Mesue gheschreuen hebben. Want alle dese Alsenen, sijn al van dat ierste gheslacht, ende moghen wel Absinthia latifolia ghenaemt worden, tot onderscheet van den anderen Alsenen die veel teerder ende minder van bladeren sijn, ende en hebben onderlinge gheen onderscheet dan alleẽ vander plaetsen daer sy groyen. B

2 Die zee Alsene heet in Grieck ἀψίνθιον θαλάσιον καὶ σέριφον. In Latijn Seriphium en Absinthium marinum: inder Apoteken es sy onbekent.

3 Dat derde gheslacht wordt van sommighen ghenaemt Herba alba, ende es sonder eenich twijfel dat oprecht Absinthium Santonicum. Miratur fortasse, hæc legens, Santonicum à Santonibus vt Dioscorides scribit cognominatum, apud Heluetios requiri, at hunc magis admirari æquum est, Santonum prouinciam à quoquam in ea Galliæ parte, quæ alpibus vicina est reponi. Santones enim Aquitaniæ populi sunt adoram maritimam Oceani, infra Garumnam fluuium versus septentriones siti, longissimè ab Alpibus, procul etiam à Pyreneis. Quam ob causam mendosum hunc Dioscoridis locum esse oportet: aut Dioscoridem, vel eum ex quo hæc transcripsit, Geographiæ fuisse rudem & imperitum.

4 Tvierde gheslachte wordt ghenaemt van Galenus xj. Methodi in Grieck ἀψίνθιον ποντικόν. In Latijn Absinthium ponticum. In die Apotekẽ heetet Absinthium Romanum. In onser talen wordt sy Roomsche Alsene gheheeten, ende dat om dattet een vreeme cruyt es in desen landen niet ghemeyn, want schier alle vremde cruyden worden hier te lande onder den ghemeynen man Roomsche cruyden gheheeten, ia al quamen sy oock wt Noorweghen dat verre van Romen es.

Natuere.

1 Alsene es warm in den iersten graet, en drooghe in den derden, van smake bitter, seerp ende tsamen treckende, ende daer om afuaghende, suyuerende, sterckende, verwermmende, en verdrooghende.

2 Die zee Alsene es warm in den tweeden graet ende drooge inden derden, en subtijl van substantien, ende van ghelijcke natuere es oock dat Santonicum.

3 Die Roomsche Alsene es van natueren der ghemeynder Alsene niet seer ongheluck, maer meer tsamen treckende.

Cracht en werckinghe.

1 Alsene es een seer goede en excellente medecyne voor den gheenen die in huer maghe pijne hebben ende verladen sijn met heete cholerijcke geele vochticheyt, want sy doet die selue vochticheden eens deels met den camerganck, en eens deels mz der vrinen lossen ende afgaen, ende daer en bouen sterckt sy die maghe, maer tot der magen A

die met couden vochticheden en fluymen verladē es ende longhene en borste die daer mede verstopt sijn en es sy niet bequaem, als Galenus schrijft.

Diesghelijcx doet oock die Alsene die cholerijcke vochtichedē met den camergāck, B
ende water afgaen, die in die aderen ende leuere vergaert ende besloten sijn, ende daer duer soo gheneest sy die geelesucht in water ghesoden oft gheweyckt ende alle daghe ghedroncken.

Alsene smorghens nuhtere in genomē, bewaert ende beschermt voor dronckenscap. C

Met saet van Seseli oft met Anijs saet ghedroncken verdrijft sy die windē en opblasinghe des buycx ende die weedom walginghe ende opworpen der maghen. D

Alsene met edick ghedroncken es goet die van den fenijnnighen campernoelyen cranck sijn. E

Met wijn ghedroncken es sy goet tseghen verghiftheyt en sonderlinghe die van F
sceerlinck, en tseghens die beten ende steken van spinnen ende ander fenijnninghe ghedierten.

Alsene met huenich vermenght, en op die ooghen ghestreken es goet voer donckere G
ghesichte, ende tseghens die blauw ooghen, ende met sueten wijn als bastaert oft diesghelijcken ghesoden, ende daer mede die ooghen bestreken, beneempt sy die smerte ende weedom der ooghen.

Alsene met vyghen, salpeeter, en met meel van Dranick tsamen ghemengelt, comt H
2 te hulpen die water laden ende sieck sijn vander milten, op den buyck oft op die zijde ghelevt.

Alsene in die cleerscapprayen gheleyt, bewaert die cleederen datter gheen motten J
oft scieters in en comen: met olie erghens aengheстreken verdrijft sy die vliegen, muesyen en mugghen.

Dwater daer Alsene in ghesoden oft gheweyckt es, ende daer af inck gemaeckt, be- K
waert het gheschrifte dattet vanden muysen niet gheeten en wordt.

Van Alsene wordt oock wijn ghemaeckt diemen Alsen wijn nuempt, die tot allen L
den voorschreuen ghebreken seer goet es.

Zee Alsene met rijs oft eenighe andere spijse, oft alleene, oft met huenich ingenoe- M
3 men, doodet ende drijft af alle wormen tsy langhe, breede, oft andere, ende daer toe maeckt sy oock saechten en dunnen camerganck, ende desghelijck werck doet sy oock van buyten tslichaēs op den buyck oft nauel gheleyt, ende es daer toe crachtiger ende stercker van wercke dan eenighe andere Alsene, maer es der magen meer hinderlijck en min bequaem.

Tsaet van die Zee Alsene es ooc een seer goede medecijne tseghens alle manieren N
en soorten van wormen die binnen des menschens lichaem groeyen.

Die ossen, scapen, en andere vee, die Zee Alsene weydē, worden daer seer vet af (als O
Dioscorides schrijft.)

Roomsche Alsene es een seer sonderlinghe medecijne tot die inflammatien vander P
maghen ende vander leuere, ende dient daer beeter toe dan eenighe andere Alsene, als Galenus schrijft.

Van Ossentonghen. Cap. iij.

❡ Tgheslacht.

Der ghemeynder Buglossen dat es Ossentonghen, (alsoomense nv ter tijt nuemt) vindtmen hier te lande dry gheslachten. Van den welcken die twee tamme Ossentonghen, ende die derde wilde Ossentonghe, oft Scaepstonghe ghenaemt wordt.

❡ Tsat-

¶ Tfatsoen.

Lycopsis.
Groote tamme Ossentonghe.

Anchusæ genus.
Cleyne tamme Ossentonghe.

1 DAt ierste gheslachte datmen groote tamme Ossentonge nuempt, heeft lange, rouwe, swertgruene hayrachtighe ende stekende bladeren, dẽ bladeren van Lattouwe schier ghelijckende, maer langher en voor scerper. Sijn stelen sijn rouw hayrachtich, en wassen twee oft drye voeten hooch, ende daer aen wassen veele schoone bloemkens elck in vijuen ghesneden, ghelijck een radeken aen te siene: van coluere in dierste voortcomẽ schoon licht purpure, eñ daer naer hemelblauw, eñ als die af vallen, so comẽ daer in die hayrachtige huyskens dry oft vier langhachtige grauw corenkẽs voort, die vol rimpelẽ en fronselẽ sijn. Die wortel es lãck, slecht ende van buytẽ bruyn.

2 Die cleyne tamme Ossentonghe es den voorschreuen van rouwen hayrachtighen bladeren, stelen, en wortelen ghelijck, maer in alder manieren veel mindere: want sijn stelen sijn corter ende sijn bladeren cleynder en smaelder. Die bloemkens sijn ghefatsoeneert ghelijck die andere, maer sijn minder ende van coluere seer bruyn peersch: tsaet es den anderen ghelijck, maer minder en swerter.

3 DAt derde wilt gheslacht es den voorgheschreuen ende sonderlinghe den tweesten ghelijck, maer sijn bladeren sijn rouwer, minder, en smaelder: die bloemkens sijn licht hemelblauw, ghefatsoeneert ghelijck die bloemen vanden anderen, maer veel mindere. Tsaet es bruyn eñ cleyn, die wortel es dun ende lanckachtich.

¶ Plaetse.

1 Die groote tamme Ossentonge, wast in som plaetsen, als in Loreynnen, by Nancie &c. in die beste ende vetste corenvelden van huer seluen, hier te lande wordt sy ghemeynlijck in die houen ghevonden.

2 Dat tweede gheslacht wast oock in sommighe plaetsen van Duytschlandt ghenoech in twilde, hier te lande eest luttel bekent ende en wordt niet dan in sommige houen ghevonden.
3 Dat wilt gheslacht, wast hier te lãde ouer al in maghere en santachtighe coren velden.

Lycopsis Sylvestris.
Wilde Ossentonghe.

Tijt.

Die Ossentonghen bloeyen in Wedemaent, Hoymaent, ende Ooghstmaent, en tusschen dien tijt leueren sy huer saet.

Naem.

Dese drye cruyden worden met eenen naem inder Apoteken Buglossa en lingua bouis genaemt ende daer naer in Hoochduytsch Ochsenzunghe, in onser talen Buglosse, en Ossentonghe, in Franchois langue de beuf. Hoé wel nochtãs dz dese cruydẽ die rechte Buglosse niet en sijn, want die rechtuaerdighe Buglosse: es die Bernagie (daer wy hier naer af schrijuen sullen) gelijck dz vã Nicolao Leoniceno, Ioanne Manardo, ende andere gheleerde dees tijts claerlijck bewesen es.

coetonge

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenaemt. In Griex λύκοψις. In Latijn Lycopsis. In die Apoteken hier te lande Buglossa, ende Buglossa domestica maior, van sommighen Buglossus Longifolia.
2 Tweede es een gheslacht van Anchusa, ende schijnt wel te wesene dat tweede gheslacht, dat gheheeten wordt In Griex ἄγχουσα ἀλκιβιάδιον καὶ ὀνοχειλὲς. In Latijn Anchusa Alcibiadium & Onocheles.
3 Dat derde es een wilt gheslacht, ende soude wel mogẽ Lycopsis syluestris ghenaemt worden. In die Apoteken worddet gheheeten Buglossa syluestris. In Frãchois Langue de beuf sauuage. In onse talen wilde Ossentonghe ende van sommigen scaeps tonghe, ende es by auentueren Pseudanchusa Plinij.

Natuere.

1 Die groote Ossentonghe ende sonderlinghe die wortel es van complexien wat cout en drooghe, maer en es niet verre van dẽ middelste eñ ghetẽperde cõplexie geweken.
2.3 Die tweede ende die derde sijn van ghelijcken natueren, maer wat warmer.

Cracht eñ Werckinghe.

1 Die wortele van die groote Ossentonghe met olie ende was gemengelt, es goet teghen verbrantheyt ende tot den wonden ende oude sweeringhen. Met fijn teruwen bloemen, gheneest sy het wilt vier, ende met eedick ghewreuen, alderhande ieucksel ende heete crauwagien. A
2 Dat tweede gheslachte es seer crachtich tseghens alle fenijn van wilde ghedierten, ende sonderlinghe van den slanghen en nateren, hoe ende in wat manieren dattet ghebruyckt wordt, tsy in spijse, oft in dranecke, oft ouer tlichaem ghedraghen. B
3 Die wortel van dat wilt, met Hysope en Kersse gedroncken, iaecht af ende doodet die breede wormen die in tsmenschens lijf groeyen. C
Van desen cruyden ende sonderlinghe van die tamme schrijuen die medecijns deser tijt, dat sy het herte stercken, verlichtẽ, ende alle swaerheyt daerwt veriaghen. Ende dat die bloemen in wijn gheleyt oft conserue daer af ghemaeckt, seer goet sijn alle bedroefde, swaermoedighe, benaude, melancholieuse menschen. D

Van

Van Echium. Cap. iiij.

¶ Tfatsoen.

Echion siue Alcibiacum.

Echion heeft langhe rouwe en hayrachtige bladerẽ, der bladeren van anderen Ossentongen seer ghelijck, maer minder dan der ierster Ossentonghen bladeren. Sijn stelẽ sijn rouw en hebbẽ seer veel aenwassende cleyne corte steelkẽs, daer aen ouer beyde syden veel cleyne, smalle, swertgruene scerpe bladerkẽs (die ten eynde vanden stelen seer cleyn sijn) ghelijck veerkens wtghespreyet wassen, tusschen den welcken die bloemkens voortcomen, die van coluere ierst licht peersch sijn, ende als sy open ghegaen sijn hemelblauw wordẽ, ende vã tfatsoẽ lancachtich, hol, mz vier oft vijf peersche draykens daer in wassende, den bloemẽ van den anderen Ossentongen niet gelijck, dan alleen van coluere. Als die bloemen afghevallen ende ghereesen sijn, soo vindtmẽ tsaet dat swert en cleyn es, vã tfatsoene eenẽ slanghen hoofdeken gelijck. Die wortel es recht ende lancachtich, van buyten root.

¶ Plaetse.

Echium wast in goede vette coren velden ende by den weghen, ende andere goet lant ontrent Bruessel, Louen, ende tot meer andere plaetsen van Brabant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyt schier alle den soomer duer, ghelijck die andere Ossentonghen, ende leuert te wijle sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieex genaemt ἔχιον καὶ ἀλκιβιάδιον. In Latijn Alcibiacum, van Apuleius θηριόζιζον ἐχίδνιον in Grieex, Viperina en Serpentaria in Latijn, dat es in onse tale Slanghen cruyt. Inder Apoteken eest onbekent.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit cruyt heeft sinen naem Alcibiacum en Alcibiadion, naer den vromen Alcibius, die alder ierste bate eñ bocte aen dit cruyt teghen die bete vanden slanghen gheuonden heeft, want als die oude Nicander schrijft, doen Alcibius slapende, van een slanghe ghesteken was, ontwakende ende dit cruyt vindende, heeft het selue inden mont ghenomen ende ghecnaut, ende tsap duer ghenomen, ende het ghecnaude cruyt op die wonde ghelcyt, waer duer hy tot ghesontheyt ghecomen es. Die andere naemen Echion, Echidnion, Viperina &c. die also veel luyden als Slanghen cruyt, die heuet gecreghen om dattet teghen den beet van den Slanghen seer sonderlinghe es, ende dat sijn saet eenen Slanghen hoofdeken ghelijck es.

¶ Natuere.

Dit cruyt es vander complexien van die andere Ossentonghen, maer wat warmer, en subtijlder.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die wortel van desen cruyde in wijn gesodẽ ende ghedroncken, coemt niet alleen te hulpen die van Slanghen ghesteken sijn, maer oock bewaert eñ beschermt dẽ mensch

dat

dat hy van dien niet ghebetẽ en wordt, alsmense te voorẽ in deser manierẽ gebruyckt.
Dijsghelijcks cracht ende werckinghe hebben oock die bladeren, ende dat saet.

Dit cruyt versaecht oock die pijne ende weedom der lendenen. B

Item met wijn oft andersins inghenomen, doet den vrouwen veel melcks crijgen. C

Van Hondtstonghe. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Cynoglossos altera Plinij.
Hondtstonghe.

Die ghemeyne Hondtstonghe heeft rouwe ronde bruyne stelen, twee oft dry voeten hooch, ende daer aen wassen langhe bladeren, den bladeren van groote tamme Ossentonge niet seer ongelijck, maer smalder, minder, ẽn niet rouw, maer saechthayrich. Die bloemen wassen bouen aen die stelen veel by een, van coluere purpurbruyn, ende als die af ghevallen sijn, so comẽ daer voort platte rouwe sayen dry oft vier by een, die als sy rijp sijn aẽ die clederen blyuen hangen, ghelijck die saden van Agrimonie ende andere dijer ghelijcken rouwe sadẽ. Die wortel es lanck, dick, ende van buyten swert.

¶ Plaetse.

Hondtstonghe wast al omme oueruloedich op ongheboude sandtachtighe plaetsen by den straten ende ghemeynen wegen.

¶ Tijt.

Hondtstonghe bloeyt meest in Braeckmaẽt, ẽn in Hoymaẽt wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wort in Griecx κυνόγλωσσος καὶ κυνόγλωσσον genaẽt. In Latijn ẽn in die Apotekẽ Cynoglossum, Cynoglossa ẽn Lingua canis. Ende daer naer in Hoochduytsch Hundszunghe. In Neerduytsch Hondtstonghe. In Franchoys Langue de chien: Ende es dat tweede geslacht van Cynoglossa, daer Plinius af schrijft Lib. xxv. cap. viij. Ẽn schijnt oock te syne dat gheslacht van Isatis Syluestris daer af men in sommighe boecken van Dioscorides int capittel van Isatis gheschreuen vindt.

¶ Natuere.

Hondtstonghe, en sonderlinghe die wortele es cout en drooghe, ghelijck die groote tamme Ossentonghe, maer couwer.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hondtstõge es eẽ heylsaem cruyt, ẽn es seer goet ẽn sonderlinge die wortele om die wondẽ daer mede te genesene, ẽn mz gerstẽ meel vermingelt es sy goet voor twilt vier. A

Dwater oft wijn daer Hondtstonghe in ghesoden es, es goet om oude vleeratien, wonden, ende sweringhen mede te gheneesene, ende es seer sonderlinghe voor die ghebreken, ende vleeratien des monts. B

Van Hondtstonghe maecktmen een salfken dat tot den voorgheschreuen ghebreken seer goet es, in deser manieren. Tsap van Hondtstonghe, wordt met huenich van Roosen ghesoden, ende als sy tsamen ghenoch ghesoden sijn, soo doetmen daer inne terbenthijn, ende rueret wel tsamen, ende men leghet op die wonden. C

Item

Item die wortele van Hondtstonghe ghebraden en in tfondament ghesteke es goet D
voor die inwendighe speenen.

Van Bernagie. Cap. vj.

Tfatsoen.

Bernagie heeft rouwe stekende breede swertgruene bladerē, die huer ter aerden buyghen. Van fatsoene een Coetonghe ghelijck, haer stelen sijn rouw, onderhaluē voet hooge, en deylen hen in dopperste in veel taeckens, die draghē schoone liefelijcke ghesteerde bloemē, gantz hemelblauw van coluere, en sommighe ooc sneuwit, ende als die afvallen, soo wassender swerte corenkēs naer, somtijts twee oft dry neffens een gelijck aen die ghemeyne Buglossen, maer minder en swerter.

Van deser Bernagien wordt oock een gheslacht ghevonden, dat tswinters in der aerden blijft duerende, gelijck die ghemeyne Buglosse. Ende anders eest der voorghescreuen Bernagie vā fatsoene, rueck, smaeck, ende van crachten ghelijck.

Buglossum verum.
Bernagie.

Plaetse.

Bernagie wast al omme in die houen, ende wordt ooc in sandtachtighe effene velden ghevonden.

Tijt.

Bernagie beghint in Braeckmaent te bloeyene, ende bloeyt voort alle den somer duere.

Naem.

Dit cruyt wordt vā dē ouders in Grieex ghehcetē Βούγλωσσον, ende in Latijn Lingua bubula, Libanium, oft Lingua bouis, dat es in onse tale Ossentonghe oft Coetonghe. En van Plinius, εὐφρόσυνον om dattet vrolijcheyt maeckt. Inder Apoteken soo heetet Borago, ende daer naer in onser talen Bernagie oft Bornagie, in Hoochduytsch Burretsch, in Franchois Bourroche ou Bourrache.

Natuere.

Bernagie es werm en vochtich van natueren.

Cracht en werckinghe.

Van desen cruyde, en van synen bloemen schrijftmen, dat sy in wijn gheleyt, ende A
daer af ghedroncken, den mensche vrolijck ende blyde maecken, ende alle droefheyt swaermoedicheyt, ende melancholie verdrijuen.

Bernagie met huenich water gesodē, es seer goet voor die rouwicheyt vā der keelē. B

Vander Bernagien schrijft Dioscorides datmen seyt, dat die drye steelkens oft C
taeckens draecht met wortel ende saet in wijn ghesoden ende ghedroncken goet es teghen die derde cortse, ende die vier taeckens heeft teghen die vierde cortse in der seluer manieren ghebruyckt.

Van

Van Anthyllis. Cap. vij.

Tgheſlacht.

Anthyllis es tweederleye (als Dioſcorides ſchrijft) van den welcken die eene groot Anthyllis die andere cleyne ghenaemt mach worden.

Tfatſoen.

Anthyllis prior.
Dierſte Anthyllis.

Anthyllis altera.
Tweede Anthyllis.

1 Dat ierſte Anthyllis es van ſtelen ende bladeren den Linſen niet ſeer onghelijck, maer es witter, ſaechter en minder, ſynen ſteel waſt ontrent eenen voet hooghe, die wit en ſaecht es, ende daer aen waſſen wtgheſpreyde witte ſaechte bladerkens, ghelijck den bladerkens van Linſen oft van Erock, maer minder en dicker. Die bloemen waſſen veel by een ghedronghen bouen aen den ſteel, ende ſijn van coluere geel oft bleeck, ende als die vergaen, ſoo volghen daer cleyne hauwkens naer, ende daer in leyt dat ſaet. Die wortel es dun en houtachtich.

2 Dat ander ende tweede Anthyllis es int aenſien den Chamæpitys niet ſeer onghelijck, het heeft vier, vijf oft meer dunne ſteelkẽs lancx der eerdẽ cruypende, met ſmalle cleyne dickachtighe bladerkens becleet, tuſſchen die welcke ende den ſteelkẽs die purpure bloemkens ende ſadekens voortcomen, die cleyn ſijn. Die wortel es dun ende vinghers lanck. Ende dit heel cruyt es vol ſaps, ende ſout van ſmaecke ghelijck dat Tragus daer wy hier naer af ſchrijuen ſullen.

Plaetſe.

Anthyllis waſt in ſoute ſandtachtighe gronden, ghelijck in Zeelant op die duynen daert veele ghevonden wordt.

Tijt.

Anthyllis bloeyt in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt ſijn ſaet rijp.

❡ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt in Grieex van Dioscorides Ανθυλλὶς gheheeten, ende tselue hebben wy Anthyllis prior genaemt, tot onderscheet van dz ander cleyn Anthyllis. Plinius nuempt dit cruyt in Latijn Anthyllon, Anthyllion en Anthycellon. In der Apoteke eest onbekent. Sommighe cruyt liefhebbers heetent Glaudiola, welcken naem van den naem Glaux ghecomen es, daer som dit cruyt voor houden, hoe wel nochtans dattet dat oprecht Glaux niet en es.

2 Dat ander cruyt es oock een Anthyllis ende wordt tot ondersceet van den anderen ghenaemt In Grieex Ανθυλλὶς ἑτέρα ende in Latijn Anthyllis altera, van sommighen nu ter tijt Borda.

❡ Natuere.

Anthyllis es drooch van natueren, en heylsaem.

❡ Cracht en werckinghe.

Anthyllis, een loot swaer ghedroncken es seer goet voor die couwpisse ende voor die droppelpisse, ende teghen die pijne en weedom der lendenen. A

Met melck ende olie van roosen ghemengelt en op den buyck geleyt, eest goet voor die moedere als sy met couwe vochticheyt verladen es. B

Anthyllis es oock goet voor die wonden daer op gheleyt oft in die saluen oft olie ghemengelt. C

Van Clissen. Cap. viij.

❡ Tgheslacht.

Clissen sijn tweederleye, hier te lāde seer ghemeyn. Die eene sijn die groote Clissen, ende die andere die cleyne Clissen, daer af Dioscorides in diuersche plaetsen gheschreuen heeft, die wy onder een capittel gestelt hebben, om die ghelijckenisse soo van den Naem als van Fatsoene.

❡ Tfatsoen.

Arcium siue Personata,
Groote Clissen.

Xanthium.
Cleyn Clissen.

1 DIe groote Clissen hebben seer breede ende langhe bladerē, grooter dan der Cauwoorden bladeren: van coluere swartgruene, en op dander zijde ter eerden waerts aschverwich. Die steel es ront, hol, wit ghemenght met purpurroot, eñ heeft veel aenwassende sijde steelkens en tacxkens, met cleynen bladerkēs beset, daer aen wassen ronde bollekens vol van cromme haeckens daer mede dat sy aen die cleederen blijuen hanghen, die als sy open gaen en bloeyen, voortbrenghen schoon purpurroode hayrachtighe bloemen. Die wortel es slecht en lanck, buyten swart en binnen wit, ende heeft eenen bitteren smaeck.

2 Die cleyne Clissen draghen aschverwighe bladeren, den bladerē vā Melde ghelijck, rontsomme wat ghekertelt. Hueren steel wast onderhaluē voet hooghe, ende es met veel swerte tickxkens bespraeyet, en verdeylt hem in veel andere steelkēs. Tusschen den bladeren ende den steelkens, wassen iij oft iiij Cliskens by een, die van fatsoene lanckachtich sijn, ghelijck een cleyn Oliue oft Carnoillie, rontsomme met scerpe dornekens beset daer mede dat sy aen die cleederen blyuen hanghende. In tmiddel der Clissen coemt een cleyn croonken voort, luttel hoogher wassende dan die Clissen, ende daer op wassen seer cleyn bloemkens, die als sy open ghegaen sijn verdwijnen en met den croonken afuallen, ende dan wassen die cleyne Cliskens voort, ende brengen lanckachtich saet, maer selue en gaen sy niet open noch en bloeyen niet, anders dan so voorschreuen es. Die wortel es root en vol veeselinghen.

Plaetse.

Die Clissen wassen gheerne by den weghen, aen den canten van den velden, in ongheboude plaetsen, en in verdroochde grachten.

Tijt.

In Hoymaent ende in Oogstmaent, soo coemen beyde die gheslachtē van Clissen voort.

Naem.

1 Die groote Clissen heeten in Griecx ἀρκεῖον καὶ προσώπιον. In Latijn Personatia, Personata en Arcium, by Apuleium oock Dardana. In die Apoteken Bardana maior en Lappa maior. In Hoochduytsch grosz Kletten. In Franchois Glouteron ou Gleteron.

2 Die cleyne Clissen worden gheheeten in Griecx ξάνθιον καὶ φάσγανον. In Latijn Xanthium. In der Apoteken Lappa minor en Lappa inuersa. In Hoochduytsch Betlertsz, Leusz, en spitz Kletten, dat es bedelaers luysen en cleyne Clissen.

Natuere.

Groot Clissen sijn verdrooghende ende verteerende: Die cleyne sijn van ghelijcker natueren, ende daer en bouen noch werm.

Cracht en Werckinghe.

1 Tsap van den grooten Clissen met huenich ghedroncken, doet water makē, en die A vrina lossen, ende es seer goet teghen die pijne ende weedom der blasen.

Met ouden wijn ghedroncken eest goet teghen alle beten en stekē van alle fenijn- B nighe ghedierten.

Die bladeren ghestoten met sout, sijn seer goet op den beet oft steeck van slangen C verwoede honden, ende andere fenijnnighe ghedierten.

Tpoeder van den sade xl. daghen met seer goeden wijn ghedroncken es seer profij- D telijck den ghenen die dat Sciatica hebben.

Die wortel een Drachma (dat es een vierendeel loots) swaer met kernen van Pijn E appel nootkens, ghestooten ende ghedroncken, es een costelijcke medecijn voor den ghenen die etter en bloet spouwen.

Sy es oock goet ghestooten ende opgeleyt den ghenen die groote pijne in haer le- F den hebben, duer dat die beenen en leden ghebroken ende ghequetst sijn gheweest.

Die groene bladeren ghestooten ende met wit van den eye ghemenght, heylen ver- G brantheyt, ende sijn goet op alle oude vlceratien gheleyt.

2 Tsap van den cleynen ghedroncken, wordt oock ghepresen, voor dẽ ghenen die van H
eenighe fenijnnighe ghedierte ghebeten sijn, ende diesgheliick oock voor den ghenen die mz dẽ steen oft graueel gequelt sijn, alsmen het tselue sap mz wittẽ wijn inneẽpt.

Die cleyne Clissen ghestooten, sijn goet teghen alle coude ghezwellen daer op ghe- I
leyt, want sy verteeren ende doen alle coude vochticheden sceyden en verdwijnen.

Van Byuoet. Cap. iv.

Tfatsoen.

Artemisia communis.

Byuoet.

Byuoet heeft breede seer ghesneden bladeren, den bladeren van die ghemeyne Alsene schier gelijck, maer minder, sonderlinghe die aen die stelen voortcomen, die bouẽ van coluere bruijn gruyne, ende aen die onderste syde aschverwich wit sijn. Sijn stelen sijn lanck en recht met veele aenwassende andere cleyn steelkens. Sijn bloemen sijn cleyn teere ronde knoppekens, lancx die stelen ghelijck aen die Alsene wassende, die van ruecke als sy beghinnen rijp te wordene der Marioleyne wat ghelijck sijn. Die wortelen sijn houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

Van desen cruyden es tweederleye geslacht, die alleen van coluere verscheyden sijn.

1 Dat eene heeft bruijn roode stelen en bloemen, en wordt rooden Byuoet gheheeten.

2 Dat andere heeft wit gruene stelẽ, en es witten Byuoet ghenaemt, anders in alle manieren malcanderen ghelijck.

Plaetse.

Byuoet wast aen die canten van dẽ velden by den weghen, eñ somtijts ontrent den staende wateren.

Tijt.

Byuoet bloeyet in Hoymaent Oogstmaẽt, oft oock spader.

Naem.

Dit cruyt heet in die Apoteken Artemisia eñ van sommighen Mater Herbarum. In Hoochduytsch Beyfusz, bucken, vnd Sant Johans gurtel. Hier te lãde Byuoet eñ Sint Jãs cruyt. In Franchois lherbe de S. Jehan. Ende dit es dat gheslacht van Artemisia, dat gheheeten wordt In Griecx ἀρτεμισία λεπτόφυλλος. In Latijn Artemisia tenuifolia, dwelck dat vierde gheslacht es by Dioscoridem, ende dat derde by Apuleium.

Oorsaecke sijns naems.

Artemisia (soo Plinius schrijft) heet hueren naem naer Artemisia Coninginne vã Halicarnasso huysvrouwe van Mausolus Coninck van Carien, die dit cruyt vercoren heeft, ende met hueren naem Artemisia ghenaemt, dat te vooren παρθενίς, Parthenis dat es Virginalis en Maeghden cruyt ghenaemt was: Som andere segghen dat Artemisia ghenaemt es naer die Goddinne Diana die Artemis oock gheheeten wordt, ende dat om dat dit cruyt seer sonderlinghe voor der vrouwen ghebreken es, daer die Heydenisse Dianam ouerste ende Goddinne af ghemaeckt heeft.

Natuere.

Byuoet es wat tsamen treckende, ende met sonderlinghe werm van natueren.

Cracht en werckinghe.

Bynoet met olie van sueten Amandelen ghestooten ende ghelijck een plaester op A die maghe ghelevt, gheneest die pijne ende weedom der seluer.

Diesghelijck gheneest sy oock die beuinghe pijne ende treckinghe van den zenuwen, alsmē huer sap met olie van roosen mengelt ende die ledē daer mede bestrijckt. B

Bynoet es oock van dijer cracht, dat hy dat bier, daer hy in ghehanghen oft ghe- C worpen wordt, bewaert van suer te wordene.

Die Artemisia ouer hem draecht (als Plinius schrijft) dien en can gheen fenijnich D ghedierte, oft anders yet letten oft scade doen, ende ouer wech reysende en can hy oock niet lichtelijcken moede gheworden.

Van Reynvaer. Cap. v.

Tgheslacht.

Reynuaer es tweederleye. Die eene es groote ende geele Reynuaer. Die andere es cleyn ende wit.

Tfatsoen.

Tanacetum maius.
Groot Reynuaer.

Tanacetum minus.
Wit Reynuaer.

1 Die groote oft ghemeyne Reynuaer, heeft bruyne stelen, dry oft vier voeten hooch, die int opperste huer in veele cleyne steelkens verdeylen, daer op wassen ronde croonckens voortbrenghende geele knoppachtighe bloemen, den middelsten van den Camille bloemen ghelijck, maer meerder ende stercker van rueke. Syn bladerē sijn lanck, van veele tseghen een staende ende als vlueghelen wtghespreyde bladerkens tsamen vergaert, van den welcken elck besondere om die canten oock ghekertelt ende ghesneden es. Die wortel es dun hier ende daer vlidderende.

Dat

2 Dat ander cleyn Reynuaer heeft breedachtighe seer ghesneden bladeren, den bladeren van Mater schier ghelijck, maer minder, ende meer ghesneden. Die stelen sijn dun ende wassen onderhaluen voet oft meer hooch, ende daer op wassen croonkens voortbrenghende witte bloemkens den bloemen ende croonkens van der ghemeynder witte geruwe seer ghelijck vā fatsoene. Die wortel es hert ende somtijts in tween oft dryen verdeylt. Ende dit heel cruyt es van rueckе ende smaecke dē voorgheschreuen Reynuaer seer ghelijck, alleen een luttel onstercker.

¶ Plaetse.

1 Dierste Reynuaer, wast ontrent den weghen, by die haghen, ende aen die canten van den velden. Ende es hier te lande seer ghemeyn.

2 Dat ander wast in sommighe plaetsen van Italien, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende in Oogstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt nv ter tijt In die Apotecken ghenaemt Tanacetum & Athanasia. In Hoochduytsch Reinfarn. In neerduytsch Reynuaer ende Wormcruyt. In Franchois Athanasie. Ende wordt van sommighen gheleerden ghehouwen voor dat derde geslacht van Artemisia, dat genaemt wordt In Grieex ἀρτεμίσια μονόκλωνος. In Latijn Artemisia Vnicaulis, van Apuleio Artemisia Taraganthes aut Tagetes.

2 Dat ander es sonder twyfel oock een Reynuaer, ende hier af maken sommighe gheleerde ende sonderlinghe die wel gheleerde Matthiolus Senensis, die oprechte Achillea die in Grieex ghenaemt wordt ἀχίλλειος. Ende eest dat dit cruyt die waerachtighe Achillea es, soo es oock sonder twijfel, die gemeyne Reynuaer een Achillea, want beyde dese cruyden sijn van rueckе, smaecke, ende crachten malcanderen seer ghelijck, als wy in onse annotatien ghescreuen hebben.

¶ Natuere.

1 Reynuaer es werm van natueren tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden, dwelck synen stercken rueck, ende bitteren smaeck wel bewijst.

2 Ende van ghelijcke natuere es oock dat ander cleyn oft wit Reynuaer.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Reynuaer es eē sonderlinghe eñ experte medecijne tsegen die wormen, want in wat manieren dattet inghenomē wordt, so doodet eñ drijft sy die wormen af. A

Reynuaer oock ghestooten ende met olie wel ghemengelt, es seer goet teghen die pijne ende ghezwil van den zenuwen. B

Tsap van Reynuaer met olie van roosen ghemengelt ende daer mede het lichaem voor aen comen van der cortsen bestreken, doet die cortsen achterblijuen. C

Tselue sap met wijn ghedroncken, es goet teghen die pijne ende weedom vander blasen, en teghen die droppelpisse. D

Die wortel van Reynuaer met huenich inghenomen, es goet den ghenē die tfledercijn in die voeten hebben. E

Van Mater. Cap. vj.

Mater heeft veele teere seer ghesneden aschverwige bladeren, den iersten ende onderste bladeren van Coriander van fatsoene ende coluere ghelijck. Sijn stelen wassen twee oft dry voeten hooch, ende daer op wassen veel bloemkens in middel geel en rontsomme wit, een Camille bloeme ghelijckende, seer sterck van rueckе en bitter van smaecke, die als sy vergaen, worden vol saets ghelijck die Camille bloemen. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhanghende saselinghen.

¶ Plaetse.

Mater wast gheerne in drooghe plaetsen by oude mueren, en dijer ghelijcken rouwe plaetsen.

¶ Tijt.

xviij. Van Mater. Cap.vj.

Mater bloeyt in Hoymaent en Oogstmaent, ende schier alle den soemer duer.

¶ Naem.

Mater heet in Grieck παρθένιον, ende van Galenus en Paulus ἀμάρακον. In Latijn Parthenium en Amaracus. In der Apoteken en in Serapione Cap.253. Matricaria van sommighen Amarella. In Hoochduytsch Mutterkraut en Meidtblumen. In onser talē Mater en Modercruyt. In Franchois Matricane ꝛ Marone.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm in den derden graet, ende tot in tweeden drooghe.

¶ Cracht eñ werckinghe.

A Mater ghedroocht ende ghepoedert ende daer af een half loot swaer met huenich oft andersins inghenomen, iaecht af duer den camerganck die swerte galle ende die fluymen, ende daer om eest seer goet den ghenen die draeyingē oft swijmeringē in huer hooft hebben, die cort van adem sijn, ende die melancholieus en sonder redene truerich en swaermoedich sijn.

B Dit cruyt sonder die bloemen in water gesoden ende ghedronckē, es goet den ghenē die den steen hebbē. Mater es oot seer goet tegē die opstijginghe vander moederen met wijn oft edick gherooft en op die nauel, herte oft syde ghelept.

C Item in water ghesoden es goet om daer inne te baden eñ te sittē den vrouwē die huer moeder verherdt, verladē oft ghezwollen es.

D Mater oock met den bloemen gruen ghestooten, es goet tegen dwilt vier, ende andere hittich ghezwel, daer op ghelept.

¶ Tfatsoen.

Parthenium. Mater.

Van Hoefbladerē. Cap.vij.

Bechion heeft groote brede bladeren met veel hoeckens en aderkens, eenen Peertsvoet ghelijckende, ses oft seuen vā eender wortel voortcomende, die onder ter aerden waert witactich ende aschverwich sijn, en op dander syde groē. Den steel es wit en hayrachtich eē spanne lanck, en daer op wassen schoone geele gheuulde bloemen die seer volken vergaen, ende in grauwe wollachtige bollekens veranderen, die, ghelijck aent Papen cruyt, met den winde wech vliegen. Die wortel es wit en lãck, her waerts en derwaerts cruypende.

¶ Tfatsoen.

Bechion, Tussilago. Hoefbladeren.

¶ Plaetse.

Hoofbladeren wassen gheerne by dwater

ter en op vochtighe ackers en velden.

¶ Tijt.

Int beghinsel van Meerte en Aprill soo brenghen die Hoefbladeren huer wolachtighe stelen voort, eñ daer op huer geele bloemen sonder eenige bladeren, eñ corts daer naer soo comen die bladeren vander wortelen voort, eñ dan so vergaen die steelen en bloemen, alsoo dat selden bloemen en bladeren by een gheuonden worden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieex gheheeten Βήχιον καὶ χαμαιλεύκη. In Latijn Tussilago. In der Apoteke Farfara en Vngula caballina. In Hoochduytsch Roszhub oft Brāt Lattich. In Neerderduytsch Hoefbladeren, Peerts clauw, Brant latiouwe, en S. Carijns cruyt. In Franchois Patte a cheual.

¶ Natuere.

Hoefbladeren noch gruen ende versch wesende, sijn van natueren vochtich, maer drooghe soo sijn sy scerp, ende mits dijen verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die gruene Hoefbladeren ghestooten, ende met huenich ghemenghelt, gheneesen dat wilt vier, en alderhande heete ghezwillen daer op ghestreken. A

Die drooghe Hoefbladeren op gloeyende colen gheleyt, ende den roock daer af comende duer eenen treefter in den mont ontfanghē es goet teghen den drooghen hoest en die dampicheyt op die borste, ende doet sonder groote aerbeyt oft pijne die Apostematien op die borste wtbreken. B

Dijerghelijcken cracht heeft oock die wortel als zy onsteken wordt, ende den roock daer af inden mont ontfanghen wordt. C

Van Pestilentie wortel. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Petasites. Pestilentie wortel.

Pestilētie wortel heeft groote rōde bladeren die ierst den Hoefbladerē gelijc sijn, eñ daer naer soo groot worden datmen met een blat een cleyn ront tafelken bedecken mach, ende sijn op die een syde schoon gruen, en op die andere witachtich van coluere. Hueren steel es hol ende ontrent een spanne hooch, aen dopperste vol van veel cleyn lijfveruwighe bloemkēs dick by een ghehoopt, die met hueren steel vergaen sonder saet voort te brenghene. Die wortel es dick, binnen wit, en hol, sterck en bitter van smaecke.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in natte vochte plaetsen, ontrēt dē Riuierē en water loopē.

¶ Tijt.

Die bloemen vā Pestilentie wortele verthoonen huer in tbeghinsel vandē Meerte ende in den Aprill soo vergaen sy, ende dan soo comen die bladeren voort die allen den soomer duer blyuen duerende.

¶ Naem.

In Grieex ende in Latijn wordt dit cruyt πετασίτης Petasites gheheeten, inder Apoteken eest onbekent, in Hoochduytsch wordet Pestilentz wurtzel genaemt, in onser talen Dockebladeren ende Pestilentie wortel.

¶ Natuere.

Pestilentie wortel es drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Pestilentie wortel ghedroocht, ghepoedert en met wijn ghedronckẽ es een seer coste- A lijcke medecijne teghen die pestilentie ende pestilentiale cortsen, want zy doet den mensche sweeten, ende daer duer drijft zy alle fenijn en quaet vier vander herten. Sy doodet die wormen, en es een crachtighe medecijne teghen dat opclimmen ende obstijgen vander moedere, inder seluer manieren ghebruyckt.

Pestilentie wortel heylt ende gheneest oock alle quaden innewaerts eetende vleera- B tien ende sweeringhẽ, alsmen dat poeder daer inne stroyt.

Pestilentie wortel gheneest den worm vanden peerden hoe ende in wat manieren C dat sy daer toe ghebruyckt wordt, tsy van binnen inghegheuen, oft van buyten aenghestreken.

Van Hertstonghe. Cap. viiij.

¶ Tgheslacht.

Hertstonghe es tweederleye (als Leonhaert Fuchs en Hieronymus Bock gheleerde dees tijts schrijuen) waer af die eene ghenaemt wordt groote Hertstonghe, ende die andere cleyne.

¶ Tfatsoen.

Bistorta maior.
Groote Hertstonghe.

Bistorta minor.
Cleyne Hertstonghe.

Die

1 Die groote Hertstonghe heeft lanckachtighe bladeren den bladeren van Patich volnaer ghelijck, maer minder ende niet soo effen, maer wat gheeronckelt ende tsamen gheboogheu,op die een zijde doncker gruen, en op die ander zijde ter aerden waerts,blauw gruen van coluere wesende.Synẽ steel es lanck,effen, en teer,op tsop draghende een schoone are,vol cleyn lijfverwighe tsamen ghedronghen bloemkens. Tsaet es kantich ghehoeckt ende bruyn.Die wortel es lanck,groot,crom in een ghewronghen van buyten swert en hayrachtich, van binnen bruyn root, van smake ghelijck een eekele.

2 Dat cleyn,es den voorgheschreuen van bladeren,aren, bloemen, saet,ende stelen, ghelijck maer mindere,ende van bladeren effender. Sijn wortel es oock corter ende meer in een ghewronghen sonder aenhanghende hayrachtighe saselinghen,van buyten bruyn,van binnen doncker root,der grooter van smaecke ghelijckende.

¶ Plaetse.

Hertstonghen wassen gheerne in vochtighe waterachtighe plaetsen, in beempden ende seer donckere bosschen.

¶ Tijt.

Beyde die Hertstonghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dese cruyden worden van den gheleerden in Latijn gheheetẽ Bistortæ,en Serpentariæ in Hoochduytsch Natter wortelen. In Brabant worden sy Hertstonghen ghenaemt, In Franchois Bestorte. Ende schijnt wel te syne dz Dracunculus Latinorum daer Plinius af vermaen doet. Lib.xxiiij.Cap.vj.

1 Dat ierste gheslacht wordt van sommighen in Latijn Colubrina gheheetẽ,ende van Leonhaert Fuchs,Natterwurtz weiblin,en van ons groote Hertstonghe.

2 Dat tweede,dat es die cleyne Hertstonge,die nuemt die selue Fuchs, Natterwurtz menlijn.

¶ Natuere.

Hertstonghen vercoelen en drooghen tot in den derden graet.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die wortel van Hertstonghen in water oft rooden wijn ghesoden ende ghedroncken,stelpt den loop des buyck, ende es mits dijen goet den ghenen die dat root melezoen hebben. A

Sy stoopt oock die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, als sy te veel oft te ouervloedich coemt,ende alderhande bloetganck. B

Desghelijck doet sy oock dat braken ende ouergheuẽ op houden in der seluer manieren ghebruyckt oft ghepoedert ende met rooden wyn ghedroncken. C

Dwater daer die bladeren inne ghesoden sijn,es seer goet teghen alle sweringhen, ende verhittinghen des monts ende der keelen,ende maeckt die tanden vast, diewils in den mont ghenomen. D

Van Grysecom. Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

Grysecom es tweederleye van gheslachte (als Plinius in sijn historie int xxv. boeck,xiij. cap. beschrijft)waer af dit ierste es die gemeyne Grysecom die van Galenus,Paulus,ende andere Griecxse meersters alleene bekẽt ende in der medecijn ghebruyckt gheweest es. Dat tweede es een ander cruyt alleen van Plinius beschreuen,ende beyde dese cruyden wordẽ hier te lande gheuonden.

¶ Fatsoen.

Capnos, fumaria.
Grysecom.

Capnos { Plinij. Phragmites.
Cleyn Eerdtroock.

1 Die ghemeyne Grysecom heeft viercantighe steelkens, met cleyne, teere, weecke, seer ghesneden aschverwighe bladerkens becleet, den bladeren van Coriander ghelijckende, maer veel mindere. Sijn bloemen sijn cleyn, en staen veel by een ghedronghen, van coluere purpurbruyn, die welcke vergaende, in cleyn knoppekens veranderen, daer in leyt dat saet dat seer cleyn es. Die wortel es slecht, met luttel ende cleyn veeselinghen.

2 Dat cleyn Eerdtroock heeft oock veele teere steelkens, daer aen wassen cleyne ghesneden bladerkens, van coluere, smaecke, ende oock wat van fatsoene dē voorgeschreuen Grysecom ghelijckende, ende oock sommighe cleyne teere draeykens oft clauwierkens, daer mede dattet hem al omme aē haghē eñ andere cruyden vast maeckt. Sijn bloemkēs sijn cleyn, en staē veel by een, wit en luttel persch vā coluere, naer die welckē voortcomē cleyn hauwkēs, daer dz saet in leyt. Die wortel es slecht en vinghers lãck.

¶ Plaetse.

1 Grysecom wast gheerne in coren veldē onder die gherste, ende in die moes houen, in wijngaerden, ende dijergheliijcken gheoeffende plaetsen.

2 Dat cleyn Eerdtroock wast onder die haghen aen die cantē van den velden, ende by oude mueren.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dat

1 Dat ierste van desen cruyden wordt in Grieck gheheetẽ καπνὸς κάπνιον καὶ καπνῖτις. In Latijn Fumaria en Capnium. In die Apoteken Fumus terrę In Hoochduytsch Erdtrauck, Taubencropff, Katzenkoruel. In Neerduytsch Grysecom, Duyuckeruel en Eerdtroock. In Franchois Fumeterre.

2 Dat tweede wordt van Plinio Capnos en Pes gallinaceus ghenaemt, eñ mits dijen soo worddet vã ons Capnos Plinij gheheetẽ, ende dit es dat cruyt dat καπνὸς φραγμίτης van Hermolaus genaemt es, inder Apotekẽ eest onbekẽt. In duytsche hebbẽ wy tselue tot onderscheet vã dẽ anderẽ. Cleyn Eerdtroock genaemt. In Frãchois mochtet wel naer den Latijnschen naem Pes gallinaceus, Pied de geline gheheetẽ worden.

¶ Natuere.

Grysecom es werm ende drooch tot volnaer in den tweeden graet, eñ van gelijcker natueren es oock dz Cleyn Eerdtroock, als wt synen scerpachtighen bitteren smaeck kenlijck es.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Tsap van Grysecom in die ooghen ghedaẽ, scerpt dat ghesichte ende maeckt claer ooghen, ende met Gumme ghemengelt ende op die wijnbrauwen ghestreken, maeckt dat het dobbel hayr niet meer en wasse. A

Grysecom in water ghesoden ende dat ghedroncken, iaecht af met der vrine eñ met den camerganck alderhande heete cholerijcke, verbrande, ende verergherde humoren ende vochtichheyt, eñ mits dijen es seer goet den ghenen die scorft sijn, die quade seericheyt en sweringhen hebben ende die ghebrekelijck vanden pocken sijn. B

Diesghelijck werck doet oock het sap van Grysecom ghedroncken, eñ es daer toe stercker dan dat water daer die Grysecom inne ghesoden es. C

2 Dat cleyn Eerdtroock (als Plinius schrijft) es van den seluen cracht ende werckinghe ghelijck dat andere, ende es een sonderlinghe medecijne seer goet wesende teghen die scemeringhe der ooghen dat sap daer inne ghedaen. D

Van Chamedrys. Cap. xvj.

Chamædrys. Gamanderlijn. ¶ Tfatsoen. Chamædrys fœmina quibusdam.

1 CHamædrys es een neer cruyt, ontrent een spanne oft voet hooch wassende, veele teere steelkens van der wortel voortbrenghende, daer aen wassen cleyne teer bla-derkens, rontsomme ghekerft, den bladeren van sommighen eycken volnaer gelijck, maer veel mindere. Die bloemkens sijn cleyn, bruynachtich peersch van veruwen, en-de wassen bouen rontsomme den steel. Tsaet es cleyn swert ende ront. Die wortel es teer ende dun, hier ende daer onder die aerde cruypende.

2 Bouen dit soo vindtmen noch een ander cruyt, dat van sommighen voor een Cha-mædrys ooc ghehouden es gheweest. Ende dit es oock een neer cruyt, veel hayrachti-ghe steelkens draghende, daer aen wassen, seer ghesneden, ende schier cruyswijs ghe-clouen hayrachtighe bladerkens. Die bloemen sijn peersachtich ende wassen met croonkens rontsomme die stelen, ende als die afghevallen sijn soo comen daer voort m: die cleyne ronde huyskens, dat saet dwelck swert eñ ront es. Die wortel es dick m; veel veeselinghen.

Plaetse.

1 Gamanderlijn wast gheerne op steenachtighe gheberchten ende dierghelijcken plaetsen in die bosschen. Ende wordt in Brabant in Soenien bosch gheuonden, en-de inder cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat ander wordt oock op steenachtighe plaetsen gheuonden, ende in die houen ghesaeyet.

Tijt.

1 Chamædrys bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.

2 Ende desgheliicx oock dat ander cruyt.

Naem.

1 Dat ierste cruyt wordt ghenaemt in Griecx χαμαίδρυς. In Latijn Chamædrys, Tri-xago ende van sommighen Quercula minor ende Serratula. In die Apoteke Chamædryos. In Hoochduytsch Gamanderlijn vnd klein Batenghel. In neerduytsch Gaman-derlijn. In Franchois Chesnette ou la Germandree.

2 Dat ander cruyt wordt van sommighen, Chamædrys fœmina, dat es Gamanderlijn wijfken ghenaemt. Hoe wel nochtans by den ouders, van gheen Chamedrys fœmina gheschreuen en es. Som andere maken daer af een ὀκιμοειδὲς. In Latijn Ocimastrum, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft. Ende eenighe oock een tweede gheslacht van Chamæpitys, daer t meerder ghelijckenisse mede heeft, aenghesien dat van ruecke den anderen ghelijck es, ende oock tot sommige plaetsen Iua Moscata ghenaemt wordt.

Natuere.

Gamanderlijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Cracht en werckinghe.

Tcruyt ende die bloemen van Gamanderlijn in water ghesoden ende ghedronc-ken verdrijuen die verstoptheden van binnen tsmenschens lichaem, ende doen schey-den alle taye vochticheyt, ende daer omme soo sijn sy wtnemende goet den ghenē die hoesten ende cort van adem sijn, die huer water niet wel en kunnen ghelossen, ende die dwater beghinnen te laden. A

Sy verwecken en doen comen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt. B

Met azijn ghedroncken soo es Chamædrys seer goet teghen die verherde en ver-stopte milten. C

Dat sap van den bladeren met olie ghemengelt, verdrijft die donckerheyt van den ooghen, alsment daer op strijckt. D

Van Eerenprijs. Cap. xvij.

Tgheslacht.

EErenprijs es tweederleye van gheslacht, dat eene es dat oprecht Eerenprijs dat-men Eerenprijs manneken heet. Dat ander wordt Eerenprijs wijfkē ghenaemt.

Tsat-

Tfatsoen.

{Betonica pauli.
Veronica mas.}
Eerenprijs manneken.

Veronica fœmina.
Eerenprijs wijfken.

1 EErenprijs manneken es een cleyn cruyt lancx der aerden cruypende, met dunne rootachtighe hayrighe ſteelkens, daer aen waſſen lanckachtighe donckergruene een luttel hayrachtige rontſomme ghekerfte bladerkens. Sijn bloemkens waſſen bouen aen die ſteelkens en ſijn cleyn, van coluere lichtblauw met purpur ghemenght, na die welcke cleyn breedachtighe teſkens waſſen, daer dat ſaet in leyt. Die wortel es dun met veele veeſelinghen.

2 Eerenprijs wijfken cruypt oock lancx der aerden en heeft dunne ſteelkens ende breedachtighe bladerkens, die hayrachtich ende ſaecht ſijn. Die bloemkens ſijn geel ende hebben omghecromde ſteelkens ghelijck die Ridderſporen bloemkens. Tſaet waſt in ronde huyſkens ghelijck aen Guychelheyl.

Plaetſe.

1 Eerenprijs manneken waſt op rouwe ſandtachtighe plaetſen, op canten van den velden, en van den boſſchen.

2 Eerenprijs wijfken waſt in neere vochtachtighe plaetſen.

Tijt.

Beyde deſe cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

Naem.

Dat ierſte Eerenprijs, wordt van Paulus Aegineta Lib. vij. in Griecx Βετονικὴ gheheeten, dat es in Latijn Betonica, ende daer naer van D. Guilliam Torner, ende van ons Betonica Pauli. Die ghemeyne cruyt liefhebbers nuemenſe in Latijn Veronica.

In Hoochduytsch Erenbreisz mennlijn en Grundheyl. In Neederduytsch Eerenprijs manneken.

Dat tweede wordt gheheeten Veronica fœmina ende Eerenprijs wijfken, en Erenbreisz weiblin.

¶ Natuere.

Eerenprijs es drooghe van natueren ende wat werm.

¶ Cracht eñ werckinghe.

1 Eerenprijs es seer goet ghebruyckt tot die verstoptheyt ende weedom der nierẽ (als A
Paulus schrijft.)

Eerenprijs in water ghesoden ende dat ghedronckẽ, heylt alle oude en versche won B
den, ende suyueret tbloet van alle quade corruptien ende vuyle verbrande vochtiche-
den, ende mits dijen es seer goet ghedroncken die scorft sijn, die eenighe quade ruydi-
heyt, cleyn pocxkens oft maseren hebben.

Water van Eerenprijs ghedestilleert met wijn ende menichmael ouergehaelt tot C
dattet rootachtich worde, es seer ghepresen tot die oude hoesten, wtdroginghen ende
ghequetstheyt vander longhene, want men schrijft van hem dattet alle vlceratien,
sweeringhen ende quetsuren van der longhene can heylen.

2 Dat Eerenprijs wijfken es van ghelijcke natueren, maer dat mannekẽ es in alder D
manieren beeter en bequamer.

Van Chamepitys. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden in Latijn Chamæpitys gheheeten sijn dry gheslachten (als Dioscorides schrijft) van ruecke ende fatsoene malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Chamæpitys prima.
Dat ierste Velt Cypres.

Chamæpitys tertia.
Dat derde Velt Cypres.

Dat

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden es een teer cruypende cruyt met gheeromde tacxkens. daer aen wassen cleyne smalle hayrachtighe bladerkens, van ruecke den herst oft termentyn ghelijck. Die bloemkens sijn cleyn, bleeck, geel oft wit. Die wortel es slecht en houtachtich.

2 Dat tweede heeft oock ghehayrde teere tacxkens, ghelijck eenen ancker omghecromt. Die bloemkens sijn wit. Tsaet es swert ende het heel cruyt es den iersten van ruecke ghelijck.

3 Dat derde es dat alder cleynste, ende heeft cleyne witte rouwe bladerkens eñ geele bloemkens, van ruecke den anderen ghelijckende.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen gheerne in berchachtighe ende steenachtighe plaetsen, hier te lande worden sy in die houen ghesaeyt.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Hoymaent ende in Oogstmaent.

¶ Naem.

Dese dry cruyden worden met eenen naem in Grieex χαμαιπίτυς gheheeten. In Latijn Aiuga, Abiga, en Ibiga, ende daer naer inder Apoteken Iua en Iua Arterica oft Iua moscata. In Duytsch Velt Cypres, eñ van sommighen Hoe langher hoe lieuer. In Franchois Iue muscate.

¶ Natuere.

Velt Cypressen, sijn werm in den tweeden graet, ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Chamæpitys seuen daghen in wijn ghedroncken, gheneest die geele sucht, ende veertich daghen met meede gedroncken so sijn sy goet tegen dat sciatica, dat is weedom in die hope. A

Chamæpitys es oock seer goet tegen verstoptheyt van der leuere, en doet die vrine rijsen, ende sy brengt den vrouwen huer natuerlijcke siecte weder. B

Ende gruen ghestooten, eñ met huenich ghemenghelt, en op groote wonden, quade en vuyle sweringhen gheleyt, heylt ende gheneest die selue. C

Sy es oock goet teghen die hertheyt van die vrouwen borsten, gruen gestooten eñ daer op gheleyt. D

Ende in dier manieren ghebruyct, es sy seer goet gheleyt op die beten ende steken van slanghen, nateren ende dier ghelijcken fenijnighe ghedierten. E

Chamæpitys oock ghesoden ende ghedroncken, doet dat ghestolt bloet scheyden eñ af gaen, ende met edick ghesoden ende ghedroncken, doet sy die doode vrucht afgaẽ. F

Tsap van Chamæpitys, den mensche op tlijf ghestreken doet hen seer sweeten. G

Diesghelijck cracht ende werck doen oock dat tweede en tderde, maer en sijn niet soo sterck ende crachtich als dat ierste. H

Van Cypres. Cap. xix.

¶ Tgheslacht.

Cypres wordt hier te lande tweederleye in die houen gheuonden, van fatsoene malcanderen seer ghelijck.

1 Dat ierste eñ dat ghemeynste Cypres es een houtachtich struyexken, met recht opwassende tacxkens, daer aen wassen cleyn ronde lanckachtighe ghesneden bladerkens, op die soppen van den steelen, wassen schoon gout geele bloemen, van fatsoene den Reynuaer bloemen ghelijck, maer veel neerder. Sijn wortel es houtachtich met veel aenhangende veeselingen.

2 Dat tweede Cypres es den voorschreuen van stelen, bladeren, bloemen, ende fatsoene seer ghelijck: dan die stelen van den bladerkens sijn dunder en met langher bladerkens beset, ende die bloemen sijn bleecker ende minder, ende het cruyt en es niet soo sterck van ruecke, maer sueter ende lieffelijcker.

¶ Plaetse.

Dese cruydẽ en wassen hier te lande niet dan in die houen, daer sy geplant worden.

¶ Tijt.

Sy bloeyen beyde in Hoymaent ende in Oogstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Plinio in Grieex χαμαικυπάρισσος eñ in Latijn Chamæcyparissus

sus gheetē, vā sommigē nv ter tijt Santolina. In Duytsch ende in Frāchois Cypres. In der Apoteken eest onbekent.

2 Dat ander cruyt es sōder twijfel ooc eē Chamæcyparissus, eñ gheen Cedrus, als sommige dit heetē te wesene. Tsaet van desen cruyden wordt, in die Apotekē ghenaemt Semen contra Lumbricos, Semen Santonici en Semen sanctum.

¶ Natuere.

Cypres es wermachtich, eñ seer drooghende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Plinius schrijft dz Cypres mz wijn ghedroncken seer goet es teghen slangē, scorpionen ende alderhande fenijn.

Van Gouwe en Dotterbloemen. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden in Griecx ghenaemt Chelidonium, sijn twee gheslachtē waer af dat eene gheheeten wordt groote Gouwe, ende dander cleyne Gouwe.

Chelidonium maius. Groote Gouwe.

¶ Tfatsoen.

Chamæcyparissus. Cypres.

¶ Tfatsoen.

Chelidonium minus. Cleyn Gouwe.

1 Die groote Gouwe heeft teere ronde ghehayrde steelē met veel aenwassende zijde taexkens, ende elck taexken heeft veel leedekens ende knopkens. Sijn bladeren sijn den bladeren van Akeleyen wat ghelijck, maer sy sijn teerder, ende meer duersneden op die eene zijde wit gruen, ende op dandere zijde blauwachtich gruen wesende. Bouen op die steelen en taexkens wassen schoone geele bloemkens, gelijck geele Violetten die in langhe hauwkens veranderē, en daer in leyt cleyn bleeck geel sadeken. Dit gheheel cruyt es sterck ende vremt van ruecke, en al om in stelen, bladeren, en bloemen, vol van sap dat ghelijck Safferaen geel es, scerp en bitter van smaecke, dat daer wtloopt wanneer dat dit cruyt ghequetst wordt, ende aldermeest wt die wortele die soo geel als gout es, met veel veeselinghen daer neffens aenhanghende.

2 Die cleyne Gouwe es een neer cruypende cruydeken met cleyne dunne bruynachtighe steelkens, en cleyn rontachtighe bladerkens, den Veyl bladeren gelijckende, maer veel minder, teerder, weecker, eñ effender. Sijn bloemkens sijn geel ende den Booter bloemen ghelijck. Sijn wortel es veeselachtich met veel aenhanghende knopachtighe wortelkens, elck knopken eenen terwen oft ghersten coren ghelijckende.

Dotterbloemen.

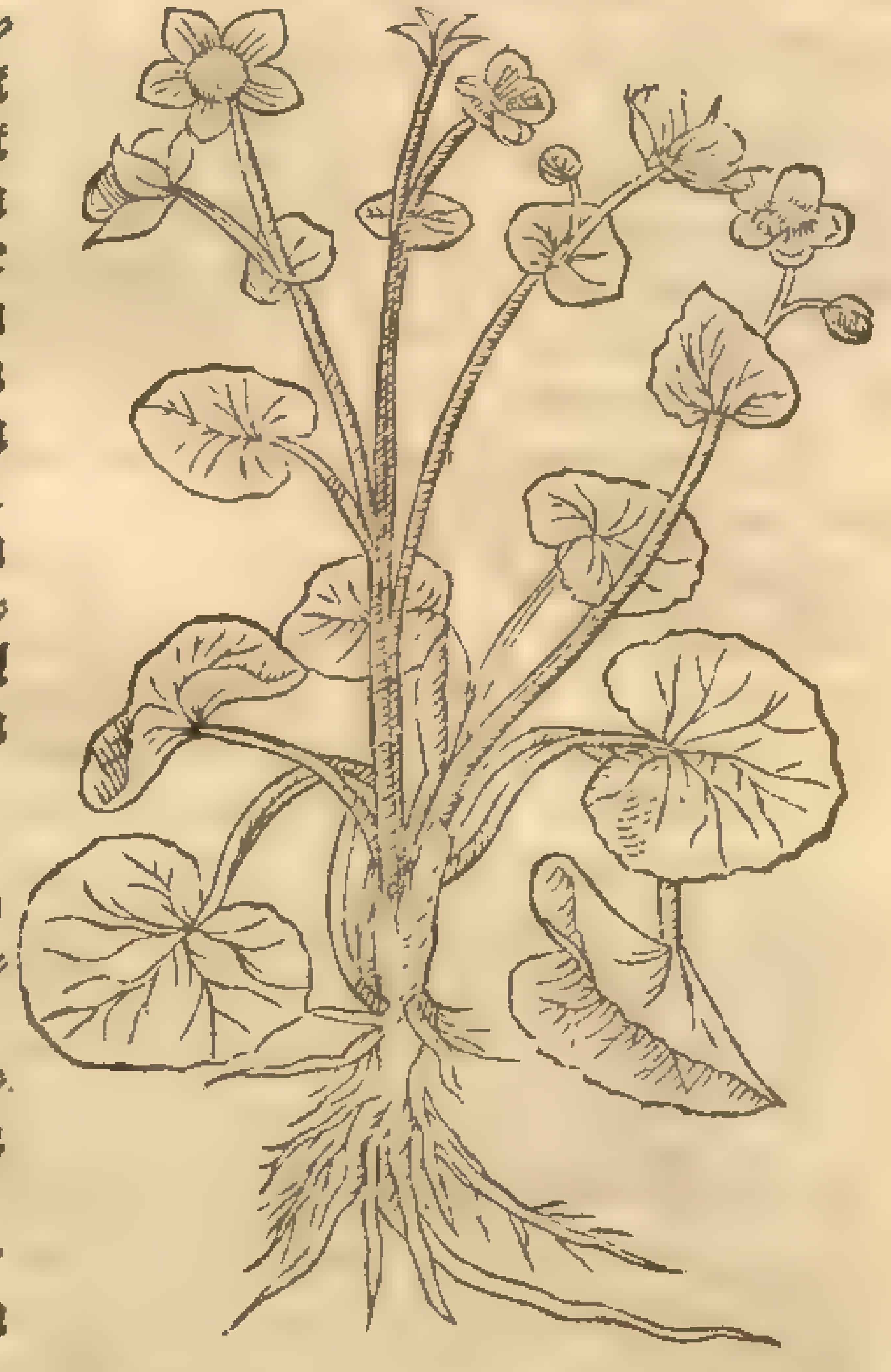

3 Der cleynder gouwe wordt een cruyt vā bladeren eñ bloemen seer ghelijck ghevonden datmen Dotterbloemen nuempt, dat schoon gruene, rontachtighe bladeren heeft den bladeren van Veyl oft Populier boom wat ghelijck, maer meerdere en rontsomme wat gekerft. Sijn stelē sijn ront in veel cleyn steelkens huer verdeylende, daer op wassen schoone geele bloemen den Booter bloemen ghelijckēde, maer meerder ende lieffelijcker. Als die bloemen af gheuallen sijn, so wassen daer dry oft vier cleyne hauwkens by een gelijck aen Akeleye cruyt daer in leyt cleyn geel sadeken. Die wortel es dick met veel aenhanghende witte saselinghen.

❡ Plaetse.

1 Groote Gouwe wast in dorre plaetsen by oude mueren, by den weghen en onder tuynen en haghen.

2.3 Die cleyne Gouwe ende die Dotterbloemen wassen in vochtighe natte beempden en aen die canten vanden grachten.

❡ Tijt.

1 Die groote Gouwe beghint te bloeyen in April ende bloeyet allen den soomer duer.

2 Die cleyne Gouwe beghint seer vroech. In Sporckelle voorts te comene ende teghen dat die Swaluwen ouercomen in deynde van Sporckel, ende in die Meerte so bloeyet sy, ende blijft durende tot in April, ende als dan soo verdwijnt sy, ende in Meye en wordt sy niet veel meer gheuonden.

3 Dotterbloemen bloeyen in Meerte ende in April.

❡ Naem.

1 Die groote Gouwe heet in Grieex χελιδόνιον μέγα. In Latijn Chelidonium maius, en Hirundinaria maior. In der Apoteken Chelidonia. In Hoochduytsch, grosz Scholwurtz, grosz Schwalben kraut, Goldtwurtz, en Schelkraut. In Neerduytsch Gouwortel, en groote Gouwe. In Franchois Chelidoine, ou Eselere & Eselayre.

2 Die cleyne Gouwe, wordt in Grieex gheheeten χελιδόνιον μικρόν. In Latijn Chelidonium minus, en Hirūdinaria minor. In der Apoteken Scrofularia minor, en Ficaria. In Hoochduytsch kleyn Scholwurtz, kleyn Schwalben wurtz, Feigwartzen kraut Blatern

 kraut.

kraut, Pfaffen hodlin, en Meyen kraut. In Neerduytsch cleyn Gouwe, en cleyn Speen cruyt. In Franchois Bassinet.

3 Dotterbloemen, worden in Hoochduytsch gheheeten Mosz blumẽ, Dotterblumen Geel wisz blumen en Marten blumen. In onser talen groote Booterbloemen ende Dotterbloemen. Van Valerius Cordus in Latijn Chelidonium palustre, oft Caltha palustris, sommighe maken daer af Flos Amellus, daer Vergilius af vermaent.

¶ Oorsaecke sijns naems.

1 Die groote Gouwe wordt in Griecx χελιδόνιον Chelidonium, dz es in Duytsch Swaluwencruyt gheheeten, om dat die Swaluwen (als Plinius seyt) dit ierst gheuonden hebben, ende daer mede hueren ionghen ghebreck in die ooghen hebbende oft blint wesende, ghenesen ende siende maken.

2 Dat cleyn, wordt daer om Swaluwẽ cruyt gheheeten, om dattet beghint te wassen ende te bloeyen als die Swaluwen ouercomen, ende wederom verdwijnt teghẽ en eer die Swaluwen wech vlieghen.

¶ Natuere.

1.2 Beyde dese cruyden sijn heet ende drooghe tot in den derden graet, ende dat cleyne es heeter dan dat groot.

3 Die Dotterbloemen sijn van natueren oock werm, maer niet seere.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tsap van groote Gouwe met huenich ghemenght, ende in een cooperen potteken ghesoden, maeckt claer ghesichte, ende neempt af die scellen ende litteekenẽ die op die ooghen wassen, diewils in die ooghen ghedruypt. A

Tselue sap met wijn, heylt ende gheneest die voorts etende sweringhen en vleeratien, die daer mede ghewasschen. B

Die wortel met Anijs in wittenwijn ghesoden, opent die verstoptheyt vãder leuere, ende verdrijft die geelsucht. C

Die selue wortel in den mont ghenomen ende gheknout, gheneest den tantsweer. D

2 Die cleyn Gouwe ghestooten en op versworen oft andere quade naghelen geleyt, doet die quade wtvallẽ, eñ andere goede wassen, eñ mz vrine oft wijn gestootẽ, eñ sonderlinge die wortelẽ, verdrijuẽ eñ ghenesen die speenẽ daer op geleyt, diesgelijck werck doet oock dz sap met wijn oft vrine duer ghedaẽ, die speenen daer mede ghewasschen. E

Dit cruyt in wijn ghesoden ende daer mede ghegorghelt, doet veel taye fluymẽ wt den hoofde comen ende wtspouwen. F

Tsap van der wortele met huenich vermenght ende in die nuese ghedaẽ, doet oock veel vochticheyt wt den hoofde rijsen, ende onstopt den nuese als sy verstopt es. G

3 Die Dotterbloemen en sijn in der medecijnen niet bruyckelijck. H

Van Vincoorde. Ca. xxi.

¶ Tfatsoen.

Clematis daphnoides. Vincoorde.

Vincoorde heeft veele teere knoppachtige steelkẽs, daer mede dattet op der aerden vliddert, ende hier en daer cruypt, daer aẽ wassen cleyn bladerkens, meerder dã Bucxboom bladeren, den Lauwer bladeren van coluere en fatsoene niet seer onghelijck, maer veel minder. Die bloemẽ sijn meest purpur blauw, ende oock som wit maer selden, elck in vijf bladerkens ghesneden, der ghemeyne groote Ossentonge bloemen wat ghelijck, maer meerder eñ liefelijcker, nochtans oock sonder rueck. Die wortel es veeselachtich en geel.

¶ Plaetse.

Vincoor-

Vincoorde wast gheerne in donckere vochtachtighe plaetsen, aen canten van bosschen ende onder haghen en hegghen.

¶ Tijt.

Het bloeyt meest in Meerte en April, maer allen het iaer duer blijvet gruen.

¶ Naem.

In Griecx ende in Latijn wordt dit cruyt κληματὶς δαφνοειδὴς Clematis daphnoides gheheeten, ende van Plinius ter eender plaetsen Clematis AEgiptia, ende ter andere, Chamedaphne. In der Apotecken soo heetet Peruinca en Vincaperuinca. In Hoochduytsch Yngrun en Singrun. In onser talen Vincoorde, Ingroen ende Maechden palm. In Franchois du Lisseron. ou pervenche

¶ Natuere.

Vincoorde es drooghende en tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Dit cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken stopt den loop des buycx, ende gheneest dat roode Melizoen. Tstelpt oock die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, dat bloet spouwen, ende alderhande bloetganck.

B Dit cruyt met melck en olie van Roosen ghemenght ende daer af een Pessus ghemaeckt ende in die moeder ghedaē, doet die pyne ende weedom der moederē ophoudē.

C Vincoorde gheknaut, gheneest den tantsweer, ende oock alle quetsuerē van fenijnnighen ghedierten daer op gheleyt.

D Vincoorde ghestooten, ende in die nuese ghesteken, doet dz bloeyen wt die nuese ophouden en stelpen.

Van Wilden Saffraen. Cap. xvij.

Die wilde Saffraen heeft ronde stelen, onderhalf elle oft hoogher wassende met smalle lanckachtighe ghekertelde stekende bladeren becleet, opt opperste van den welcken wassen ronde stekende bollekēs, die als sy huer ontpluyken, voortbrenghen schoō gout geele welrijckende bloemen, den rechten Saffraen drayen van coluere ghelijck, ende als die bloeme vergaet soo wast in dat stekende bolleken, wit lanckachtich ghekant ende ghehoeckt saet tusschen hayrachtich wolleken besloten.

¶ Tfatsoen.

Cnicus. Wilden Saffraen.

¶ Plaetse.

Wilde Soffraen woordt in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Hoymaēt eñ in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Griecx κνῖκος gheheeten ende in Latijn Cnicus. Inder Apotekken ende vā Mesue en Serapio Cartamus, en van sommighen, Crocus hortensis, en Crocus sarracenicus. In duytsch Wilden Saffraē. In Franchois Safran saulvage.

¶ Natuere.

Tsaet van Wildē Saffraen es werm in den iersten graet ende drooghe in den tweeden, als Mesue schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Wilden Saffraen gestooten eñ het sap daer af mz Huenich water, oft sop daer eē hinne in ghesodē es, wt geperst, eñ gedronckē, maeckt camerganc, purgeert, eñ iaecht af taye fluymen en waterachtighe vochtichedē, en mits dyen eest goet tegen dz Colica, dz es weedom en verstopthz der dermē, en oock teghen die cortheyt van den adem, hoest, en verstopthz vander borst, eñ es seer sonderlinge tegen dat water laden. A

Item tsap van desen sade in melck ghedaen, doet dat melck runnen eñ gheeft hem cracht om tot camerganck te verweckene. B

Die bloemen mz Huenich water ghedronckē, openen die leuer, eñ sijn goet voor die geelsucht, oock sijn sy goet inder spijsen ghebruyckt, om daer mede die spijse geele te maken. C

¶ Hindernisse.

Tsaet van Wilden Saffraen es der maghē seer hinderlijck, makēde walghinghe ende groote beruerte tot braken eñ daer toe eest ooc seer traech van wercke, langhe in die maghe en dermen blijuende.

¶ Beeteringhe.

Men sal tot desen sade nemen, ende toe doen eenich confortatijf vander maghen, als Anijs saet, Galigaen oft Mastix, eñ wat dat sijn werck voordert eñ ras maeckt, als Gember, Sal gemma, Sout, ꝛc. Ende in dijer manieren ghebruyckt, en salt der maghen niet lettelijck wesen, en sal seer corts sijn werck doen.

Van Conyza. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht.

Conyza es tweederleye (als Dioscorides en Theophrastus schrijuen) waer af dat eene es dat groot en manneken, dat andere dat cleyn eñ wijfkē. Ende bouen dijen esser oock noch een derde, de welcke middel Conyza ghenaemt es.

¶ Tfatsoen.

Conyza maior. Groote Conyza.

Conyza media. Middel Conyza.

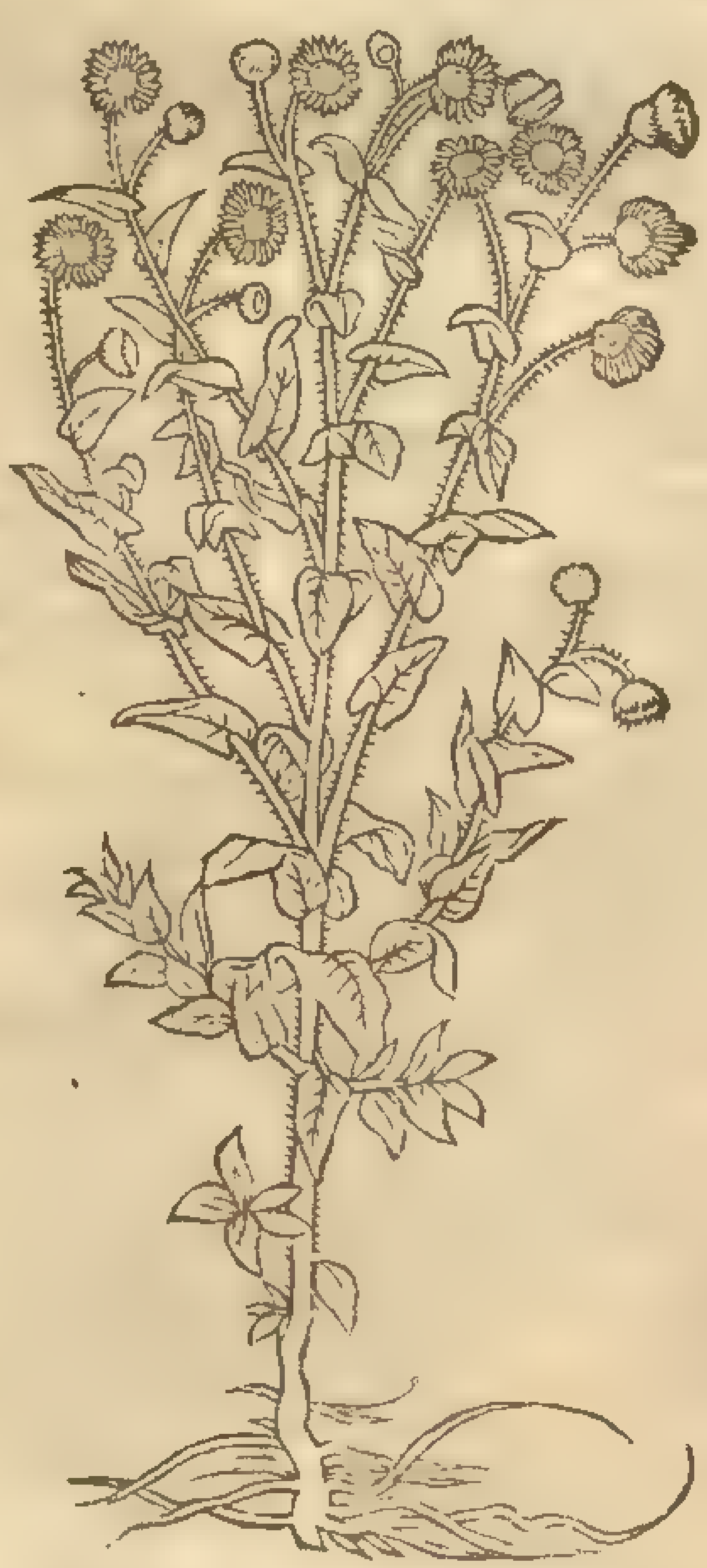

Die

1 Die groote Conyza heeft breedachtighe bladeren, den bladerē van sluetelbloemen schier ghelijck, maer bruynder ende wat saechter. Die stelen sijn ront, ende met dun cleyn saecht wolleken becleet, onderhaluen voet oft meer hooch, die in dat opperste huer in veele cleyne steelkens verdeylen, daer op wassen lanckachtighe knoppekens voortbrenghende geele bloemkens, die ten laetsten in wollachtich saet vergaen, dz met den winde wech stuyft. Die wortel es redelijck dick.

2 Die cleyne Conyza en wast niet ouer een spanne oft voet hooch, ende es der voorgheschreuen niet seer ongheлijck dan alleen veel mindere. Sijn bloemen sijn bruyn geelachtich, den middelste van den Camille bloemen oft den bloemen van Reynuaer schier ghelijck.

Beyde dese cruyden sijn van stercken ruecke. Ende die groote es swaerder vā ruecke dan die cleyne.

3 Dat derde ende middelste gheslacht van Conyza, heeft ronde witte wollachtighe steelen, onderhaluen voet hooch, ende lanckachtighe saechte wollachtighe oft hayrachtighe bladeren. Die bloemen wassen aen dat opperste van den steelen den Camille bloemen van fatsoene ghelijck, maer meerder ende niet alleen in dmiddel, maer oock rontsomme bruyngeel van coluere.

Plaetse.

Dat ierste Conyza wordt diewils op dorre plaetsen gheuonden, die ander twee wassen in vochtighe grasachtighe neerten ende ontrent die water canten.

Tijt.

Sy bloeyen int laetste van Hoymaent, ende in Ooghstmaent.

Naem.

Dese cruyden worden in Grieex gheheeten κονύζαι Conyzæ. Jn Latijn van Plinius tot som plaetsen Cunilagines. Van Theodorus Gaza Policariæ en Pulicariæ. Jnder Apoteken sijn sy onbekent. Jn Hoochduytsch worden sy van sommighen Durwurtz en Donnerwurtz ghenaemt.

1.2 Dat groot heet Theophrastus Conyza manneken, ende dat cleyn Conyza wijfken.

Natuere.

Tgroot ende cleyne sijn drooch en warm tot in den derden graet: dat derde es den anderen van natueren ghelijck, maer niet soo warm.

Cracht en werckinghe.

Die bladeren en bloemen van Conyza in wijn ghesoden, ende ghedroncken, doen sterckelijck den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen, en iaghen die doode vruchten af. A

Sy sijn oock goet teghen die couwpisse en droppelpisse, en teghen die geelsucht, en teghen die pijne en weedom des buyckx. B

Dese bladeren ende bloemen met eedick inghenomen, sijn goet teghen die vallende sieckte. C

Dwater daer Conyza in ghesoden es, es goet den vrouwen die weedom in die moere hebben om daer inne in een sweetcuype te sittene. D

Die bladeren ghewreuen, sijn goet gheleyt op beten en steken van fenijnnigen ghedierten. Diesghelijck op wonden en coude ghezwillen. E

Dit cruyt met olie vermenght ende tlichaem daer mede bestreken doet die coude huyueringhen achter blijuen. F

Conyza waer dat sy gheleyt, ghestroyet oft onsteken wordt, veriaecht alle fenijnnighe ghedierten, ende doodet die vloyen. G

Van Sterrecruyt. Cap.xviiij.

¶ Tfatsoen.

Aster atticus. Sterrecruyt.

Sterrecruyt heeft eenen bruynen hayrachtighen, houtachtigē steel, met lanckachtighe dicke hayrachtighe swertgruene bladeren. Op tsop van den steelen wassen dry oft vier schoone bloemen, vā fatsoene den Chamille bloemen ghelijck, die in dmiddel geel sijn ende rontsomme met purpur blauw bladerkens, ghelijck een sterreken beset ende gheciert sijn, die ten laesten in grys hayr veranderen ende wech vlieghen. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Sterrecruyt wast op hucuelen en berghen aen hooghe dijcken, somtijts in die bosschen ende in sommighe beemden by den Rhijn stroom gheleghen.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx Ἀστὴρ ἀττικὸς καὶ Βουβώνιον. In Latijn Aster atticus, en Inguinalis: van Vergilius, Flos Amellus. In der Apoteкē eest onbekēt. In Hoochduytsch Megerkraut, Bruchkraut, Scartenkraut eñ sternkraut. In Franchois Asper goutte menue.

¶ Natuere.

Sterrenecruyt es vercoelende, den Roosen van natueren volnaer ghelijck.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Sterrecruyt es seer goet van buyten op die maghe gheleyt, die verhit ende onstekē es, ende teghen die clappooren en sweerende clieren in die eeghenisse gruen gestooten, ende daer op gheleyt. A

Tes oock goet tot roodicheyt en hitte der ooghen, en teghen dat wtgaen van den achterderm. B

Dat blauw van den bloemkens met water ghedroncken, helpt die kinderē die met die squinancie en vallende sieckte ghequelt sijn. C

Men seyt oock dat dit cruyt dat ghezwel in die eeghenisse doet vergaen al eest dat men dat maer daer by ghebonden draecht. D

Van Nauelcruyt. Cap.xxv.

¶ Tgheslacht.

In dit Capittel sullen wy beschrijuen dryerhande Nauelcruyt, twee by den ouders, ende nv ter tijt in sommighe landen seer wel bekent, ende een derde, alleen wat ghelijckenisse van bladeren met den iersten van den tween rechtuaerdighen hebbende, dat water Nauelcruyt ghenaemt es.

Tfat.

¶ Tfatsoen.

Cotyledon vera. Nauelcruyt.

Cotyledon altera. Tweede Nauelcruyt.

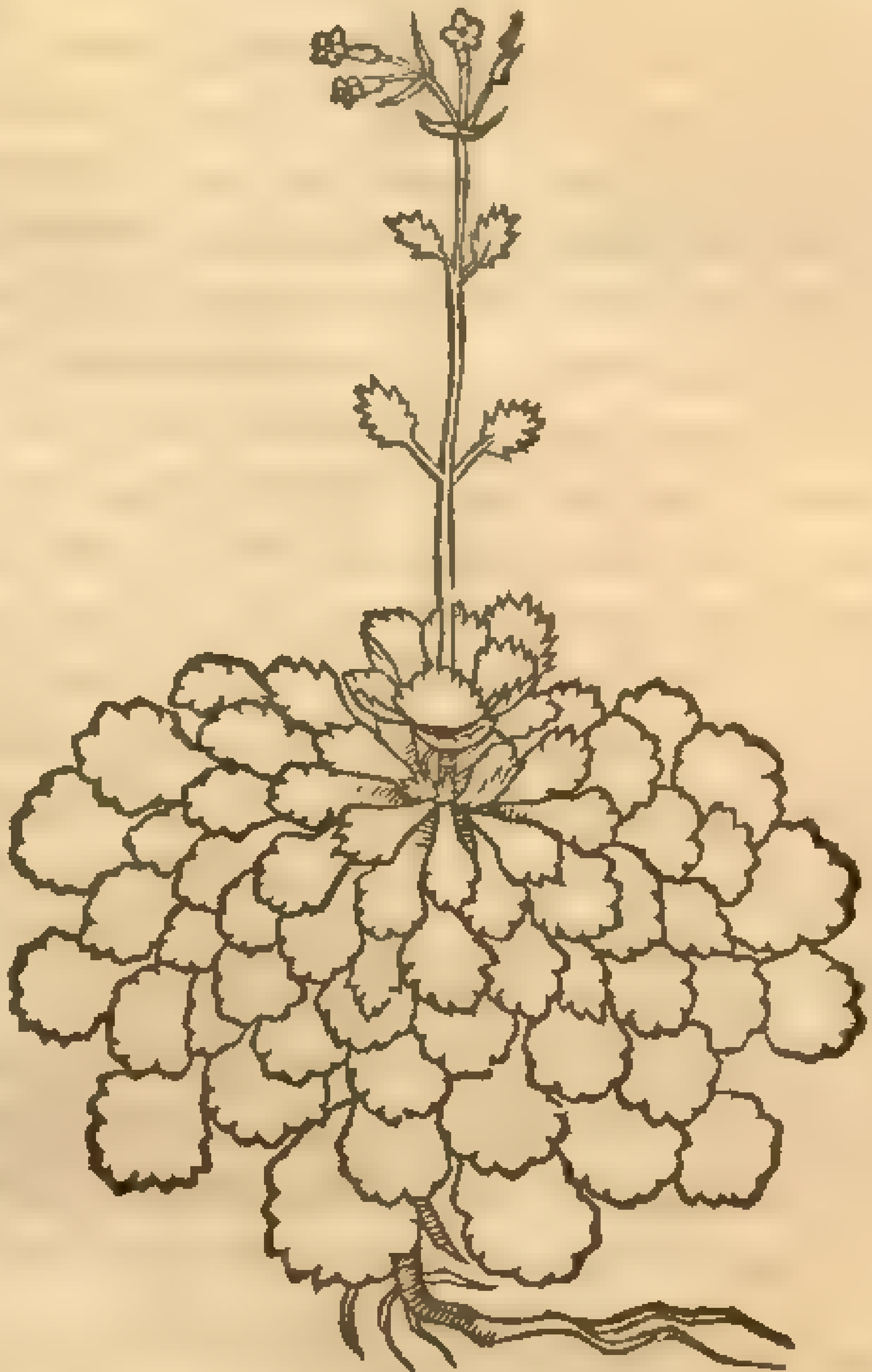

1 DIerste Nauelcruyt draecht ronde dicke bladeren, den Veyl bladeren wat gelijck, maer ronder, rontsomme wat ghescaert, die van bouen wat hol sijn en van onder den steel in dmiddel van tblat hebben. Synen steel es dun en hol, ontrēt een spanne hooch draghende veel cleyn lanckachtighe witte oft lijfveruwige bloē kens. Die wortel es wit en ront ghelijck een Olive.

2 Tweede gheslacht heeft breede dicke rondachtighe bladeren, die rontsomme hueren steel, breet wighebreyt wassen, ghelijck aen den grootē donderbaer, tusschen die welcke dat steelken voortcoemt dz teer es, daer cleyne bloemkens op voortcomē.

Cotyledon aquatica. Water Nauelcruyt.

3 Dwater Nauelcruyt heeft cleyne dunne ronde bladerkens, van bouē ooc wat, maer seer luttel hol, ghelijck een vlack scotelken, en van onder den steel in dmiddel vā tblat draghende, des anders Nauelcruyts bladeren wat ghelijck, maer veel minder, dunner en swertgruender. Die bloemkens sijn seer cleyn, van coluere wit, en wassen beneden onder die bladeren. Sijn wortelkens sijn dun, veeselachtich, cruypende, en al om veel nieuwe bladerkens wtworpende.

¶ Plaetse.

1 Nauelcruyden wassen (als Plinius schrijft) in steenachtighe plaetsen ende by der zee gheleghen, hier te lande en wasset niet van selfs, maer worden in der cruytliefhebbers houen gheuonden. Dat water Nauelcruyt wast hier te lande oueruloedich, in natte, vochtighe beemden, en neerten die tswinters oueruloeyen.

Tijt.

¶ Tijt.

Die bloemen van die oprechte Nauelcruyden hebbe ick oock in Braeckmaent ghesien, maer dat water Nauelcruyt bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dit cruyt heet in Grieckx Κοτυληδών. In Latijn Cotyledõ, en Vmbilicus Veneris, en Acetabulum, en van Plinio, Herba coxendicum. Iacobus de Manlijs in Luminari maiori, nuemet Scatum cœli, en Scatum cellus. In duytsch hebbent wy Nauelcruyt ghenaemt.

2 Tweede wordt ghenaemt in Grieckx κυμβάλιον καὶ κοτυληδὼν ἑτέρα. In Latijn Cymbaliũ, Acetabulũ alterũ & Vmbilicus Veneris alter. In duytsch dz andͤ oft tweede Nauelcruyt.

Dat water Nauelcruyt heet in die Apoteken Vmbilicus Veneris, en ooc hier te lande Scatum cœli, hoe wel dattet dat oprecht Nauelcruyt niet en es, als hier ghebleken es, en van sommighen in duytsch penninckcruyt.

¶ Natuere.

3 Dat oprechte Nauelcruyden sijn cout en vochtich van natueren, dat water Nauelcruyt en es niet sonder wermte, als synen smaeck wt wijst.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tsap van dat ierste Nauelcruyt es seer goet en behulpich voor alle verhitheyt, hete ghezwillen, wilt vier, ende oock voor die cack verssenen, daer op ghestreken, het vercoelt oock die hitte vander maghen, daer op gheleyt. A

Die bladeren met den wortelen gheten, lossen en breken den steen, en doẽ water maken, en sijn goet den watersuchtighen. B

2 Dat tweede Nauelcruyt es van crachten den grooten donderbaer ghelijck. C

3 Die cracht van dat Waternauelcruyt en es noch niet onderuonden, nochtans soo ghebruycken die ongheleerde Apotekers dit dagheliјcx voor dat oprecht Nauelcruyt, niet sonder groote en merckelijcke dwalinghen. D

Vã Wondẽ cruyt. C. xxvj.

1 Wonden cruyt heeft ronde vette broosche stelen die becleet sijn met dickachtighe vette bladeren die ronsomme wat ghekerft en vol saps sijn. Int sop van den stelẽ wassen veel schoone bruyn roode bloemen, van fatsoene den bloemen van Sint Jans cruyt, in Grieckx ghenaemt ~~Askyron~~ ghelijck. Die wortel es wit en seer knooppachtich.

x hypericum

2.3 Van desen cruyden vintmen een gheslacht dat witte bloemen heeft, en oock een derde dat geele bloemen draecht, anders den voorschreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

2.3 Wonden cruyt wast gheerne in vochtige plaetsen ende daer lombre es, eñ het wordt veel op Sint Jans Baptisten auont, op scotelen oft teliooren in leem gheplant ende in die landthuysen gehanghen, daert lange gruen en wassende blijft, eest dattet somtijts met water besprevt wordt.

¶ Tijt.

Wondẽ cruyt bloeyet meest in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nu ter tijt gheheeten Crassula maior. Van sommighen Fabaria, eñ

¶ Tfatsoen.

Crassula maior. Wonden cruyt.

Faba

Faba crassa. In Hoochduytsch Wundkraut Knabenkraut Fotzzwang, en Fotzwijn. In onser talen Wonden cruyt, ende smeerwortele.

Natuere.

Wonden cruyt vercoelt tot in den derden graet.

Cracht en werckinghe.

Wonden cruyt es van ghelijcke cracht en werckinghe als Donderbaert.

Van Ooghentroost. Cap. xxvij.

Tfatsoen.

Eufrasia. Ooghentroost.

1 Ooghen troost es een cleyn neer schoon cruydeken, niet ouer een spãne hooch wassende mz veele steelkens en tacxkens, mz cleyn sweertgruene rontsomme ghekertelde bladerkens, dick beset. Sijn bloemkens sijn cleyn en wit inwendich met geel en purpur besprenght, die wortel es cleyn, dun, en veeselachtich.

2 Noch vintmen een ander cruyt dat oock Ooghentroost van sommighen gheheeten wordt, hoe wel nochtans dattet gheen recht Ooghentroost en es, ende dit wast eenẽ voet hooghe oft hoogher, en heeft ronde steelkẽs met veel aenwassende syde tacxkens, daer aen wassen cleyn smalle lanckachtighe bladerkẽs, meest altijt nederwaerts hanghẽde. Sijn bloemen sijn root van coluere. Die wortel es cleyn ghelijck aen dat andere Ooghentroost. Ende dit hebben wy hier by willen schrijuen en verclaren om datmen donderscheet van beyden leeren kennẽ en mercken soude, eñ nz deen voor dandere trecken oft ghebruyckẽ zoude, want dat tweeste Ooghentroost, en heeft die cracht nz die dat oprecht Oogentroost heeft.

Plaetse.

Ooghentroost wast in dorre beempden, grassachtighe straten, en dorre weyden, daer die sonne veel schijnt.

Tijt.

Ooghentroost begint te bloeyene in Ooghstmaent ende het bloeyet tot in Herfstmaent toe, en in sommighe vroeghe jaren wordet in Hoymaent met bloemen geuonden, ende als dit cruyt in sijn bloeme es, dan salment plucken en drooghen.

Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn gheheeten Euphrasia, en van sommighen ὀφθαλμική Ophthalmica, Ocularis, en van som andere εὐφροσύνη Euphrosyne. In Hoochduytsch heetet Augentroost. In Neerduytsch Ooghentroost. In Franchois Euphrase.

Natuere.

Ooghentroost es werm en drooge van natueren tot byeans in den tweeden graet.

Cracht en werckinghe.

1 Ooghentroost ghestooten en op die ooghen ghelejt, oft sap daer af met wijn wtgeperst in die ooghen ghedruypt, neempt wech ende gheneest die donckerheyt van den ooghen ende maeckt claer ghesichte. A

Tselue doet oock tpoeder van drie deelen Ooghentroost ghedroocht eñ een deel foelien tsamen ghepoedert een leepel vol tsmorghens al drooghe oft met suycker, oft met witten wijn inghenomen. Ende in dijer manieren ghebruyckt zoo stercket ooc die me- B

more seer, ende doet sterckelijck onthouwen.

Ooghentroost in wijn ghesoden, en ghedroncken, es oock goet tegen die geelsucht.

Dat ander Ooghentroost en es nergens toe nut oft bequaem, ende en wordt in die medecijne niet ghebruyckt.

Van root Steenbreeck. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Filipendula. Root Steenbreeck.

Rode Steenbreeck heeft langhe veederachtige wtghespreyde bladeren, van veele rontsomme ghekerfte bladerkens, aen een lanck steelkẽ wassende tsamẽ vergaert, van fatsoene den bladerẽ van Ganserick oft van Pimpinelle nz seer onghelijck, maer veel langhere. Synen steel es ront twee oft drye voeten lanck, die op dopperste voortbringht schoon witte bloemen veel by een, elck bloemken in sesse bladeren, ghelijck een cleyn sterreken verdeylt. Sijn saet es cleyn ende wast veele by een tsamen gelijck een cleyn knoopken in een ghedronghen. Sijn wortelen zijn dun en swert, en hebben aenhanghende ronde knoopachtighe bollekens ghelijck aen die Pioene wijfken wortelen, maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Roode Steenbreeck wast in Duytschlãdt op hooghe steenachtighe gheberchten ende in rouwe plaetsen. Hier te lande wordt hy in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Hy bloeyet in Meye eñ in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn van sommigen gheheeten Saxiphraga rubea. In der Apoteken zo heetet Filipendula oft Philipẽdula. In Hooch duytsch Rot Steinbrech Wilde Garben. In onser talen Roode Steenbreeck. In Franchois Filipende oft Filipendule.

¶ Natuere.

Filipendula es werm en drooch van natuere, maer niet tot in den derden graet, en tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken, es goet tegen die droppelpisse, ende tot alderhande ghebreken van der blasen, zy doet dwater maken ende die vrine lossen ende breeckt den steen. A

Dese wortele es oock goet (gelijck Mattheus Syluaticus en Simon Genuensis schrijuen) teghen die pijne en weedom wt verkilthept comende, winden en opblasinghen der maghen, met Fenkel saet ghepoedert en met wijn inghenomen. B

Ende teghen die vallende sieckte, alsmen tpoeder van den wortelen in die spijse veele ghebruyckt. C

Van Gheytenbaert. Cap. xxix.

¶ Gheslacht oft onderscheet.

Gheytenbaert es tweederhande van gheslachte: Deene es dat groot Gheytenbaert datmen Reynette nuempt: Dander dat cleyn Gheytenbaert, dat valsche Rhabarbare gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

Barba capri. Reynette. Pigamum. Valsche Rhabarbare.

Hypecoum forte.

1 DAt groot Gheytenbaert oft Reynette heeft groote lange breede bladeren, den bladerē van Agrimonie gelijckende, maer lāgher en meerder, die rouw hart en ghefronckelt zijn, en veel vouwkens hebben ghelijck die bladeren van den ionghen bercken looue. Synen steel es hol, viercātich, bruynroot somtijts een mans lenghde hooch, draghende int opperste veel schoone witte suet rieckende bloemen, veel by een ghedronghen, ghelijck aen dat root Steenbreeck, naer den welcken cleyne cromme sadekens iij oft iiij tsamen in een, ghelijck een Werteken ghedrongē wassen. Sijn wortel es lanck, van buyten swert, van binnen leuerveruwich bruynroot, sterck van rueke, van smake tsamen treckende ghelijck die eekelen.

2 Dat cleyn Gheytenbaert oft valsche Rhabarbare, heeft seer ghesneden en in veele andere cleyne bladerkens, verdeylde

bladeren, die rontsomme ghescaert zijn. Synen steel es ghehoeckt, bruynroot van coluere, ontrent onderhaluen voet oft twee voeten lanck, daer op wassen veel cleyne witte hayrachtighe bloemkens, tsamen eenen sneewitten baert ghelijckende, naer die welcke cleyne smalle taexkens ghelijck cleyne hauwkens vier oft vijf by een staende volghen. Die wortel es swert en houtachtich.

3 Der valscher Rhabarbare wordt oock een cruyt van bladeren volnaer seer ghelijck ghevonden, dat van stercken onlieffelijcken rueck, van coluere, ende eens deels van bladeren der ruyten oock wat ghelijck es. Ende dit cruyt heeft drye oft vier dunne steelkens ontrent een spanne hooch wassende, ende daer aen wijtghespreyde bladerkens, in veele andere cleyne verdeylt, schier ghelijckende den bladeren van die valsche Rhabarbare, maer veel mindere. Die bloemen wassen bouen aen die steelkens, ende en sijn anders niet, dan veele dunne geelachtighe hayrkens, nederwaerts ghelijck een baerdeken hanghende. Daer naer comen cleyne hauwkens voort, twee oft drye by een, daer dat saet in leyt. Die wortel es lanck cruypende, ende hier ende daer nieuwe taexkens wtworpende.

¶ Plaetse.

1,2 Beyde die ierste cruyden wassen hier te lande in vochtige beempden, tusschen doornen en haghen, en aen canten vanden grachten, en waterloopen.

3 Dat derde wast op die velden, in soute landen by der zee gheleghen, ende wordt tot veel plaetsen van Zeelandt ghevonden.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Hoymaent, somtijts oock noch in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Tgroot Gheytenbaert heet hedẽ daechs in Latijn Barba capri, en Regina prati, vlmaria. In Duytsch Reynette, en grooten Gheytenbaert. In Franchois Barbe de cheure.

2 Dat andere heet in die Apoteken Pigamum, en wordt daer doer van den ongheleerden Apotekers niet sonder groote dwalinghe voor wilde Ruyte ghebruyckt. Die vrouwen hier te lande houwent voor Rhabarbare ende daerom hebben wy tselue valsche Rhabarbare gheheeten.

Sommighe gheleerden houdent voor een θαλίκτρον Thalictrum maer huer lieder meyninghe en dunckt ons der waerheyt niet ghelijck, want wy houden daer voor dat Fijecruyt, daer af int lxxvij Capittel hier naer gheschreuen es.

3 Dat derde schijnt wel te wesene dat ὑπήκοον Hypecoum daer Dioscorides af schrijft, dat oock ὑπόφεον Hypopheum ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

1 Die Reynette es sonder twijfel seer verdrooghende, ende van natueren tsamen treckende, ende daer duer stoppende, ghelijck zynen smaeck claerlijck bewijst.

2 Dat valsch Rhabarbare es oock drooghende, maer niet tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Die wortelen van Reynette ghesoden oft ghepoedert ende inghenomen, zijn goet teghen den loop des buyex, en teghen alderhande bloetganck. A

Die bloemen met witten wijn ghesoden ende ghedroncken, ghenesen die vierde daechse cortse. B

2 Valsche Rhabarbare als sommighe gheleerde schrijuen es goet tseghen die vallende sieckte gheroken, ende voor die nuese ghehouwen doet die terstont vergaen. C

Eenighe segghen oock dat die bladeren daer af, ende dijsghelijex oock die wortelen, camerganck maken ende den buyck lossen, in alle manieren inghenomen ende ghebruyckt. D

3 Es dat derde een Hypecoum zoo eest cout tot in den derden graedt, ende van crachten ende werckinghe den Huel ghelijck, als Dioscorides ende Galenus schrijuen. E

1 HElmcruyt heeft vierantighe bruyne hole stelen en daer aen wassende breetachtighe rontsomme ghekerfde bladeren, den bladeren van Netelen seer ghelijck, maer effender ende niet stekẽde oft brandende. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, en zijn cleyn bruyn peerschachtich, hol, gelijck een cleyn helmken oft hol flecken huysen. Tsaet es cleyn en wast in scerpe ronde bollekẽs. Die wortel es wit en heeft veel knobbelen en knoopen, ghelijck dat Wonden cruyt daer int xxvij. Cap. af ghescreuen es.

2 Noch vindtmen een Helmcruyt dat den voorschreuen vã stelen, bladeren, bloemen, en bollekens ghelijck es, maer niet van wortelen, want zijn wortelen en zijn niet knobbelachtich, maer alleen faselachtich, ende anders gheen onderscheet en es tusschen dit en dat ierste en oprecht Helmcruyt, want zijn stelen zijn oock vierantich, zijn bladeren den Netelẽ bladeren ghelijck, en rontsomme ghescaert, die bloemen gelijck een open helmken, ꝛc. Alzoo dat diewils dit voor dat andere ghetrocken wordt, van den ghenen die dat onderscheet van beyden aen die wortele niet en mercken.

3 Oock esser noch een derde Helmcruyt dat met den anderen tween gheen gelijckenisse en heeft, dan alleen in die bloemen ende saet, die den anderen Helmcruyden bloemen seer ghelijck zijn, ende daer om mede by den Helmcruyden hier vermaent wordt. Dit Helmcruyt heeft rechte ronde stelen, en bladeren der Rakette (dat een gheslacht van wildẽ Mostaert es) seer ghelijck, maer wat minder, ende van coluere bruynder. Die bloemen zijn den anderẽ Helmcruyden bloemen ghelijck, alleen wat minder van coluere persch met witte stipkens bespraeyt. Die wortel es veeselachtich ghelijck die wortele van den tweeden Helmcruyde, ende blijft duerende, jaerlijck van nieuws wtspruytende, ghelijck oock die twee andere Helmcruyden wortelen.

Tfatsoen.

Scrophularia, Helmcruyt.

Plaetse.

Die tweede ierste Helmcruyden wassen hier te lande ouervloedich, aen die canten van den velden, onder die haghen, aen die grachten ende by die waterloopẽ. Dat derde wordt alleen in die houen gheplant.

Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

Naem.

1 Dit cruyt wordt gheheeten in die Apoteken ende van den cruytliefhebbers Scrophularia, ende Scrophularia maior, van sommighen Castrangula, Ficaria, Millemorbia, en Ferraria. In Hoochduytsch Braunwurtz, Sauwurtz, vnd grosz Feigwartzen kraut. In onse Nederlandtsche tale groot Speercruyt. In Franchois Scrophularie. Ende wordt van sommighen ghehouden voor dat cruyt gheheeten in Grieex γαλίοψις, γαλιόβδολον. In Latijn Galeopsis ende Vrtica labeo.

2 Dat tweede en heeft ghenen sonderlinghen naem in Latijn oft in der Apoteken. In Duytsch wordet Beecksceum en Sinte Anthuenis cruyt ghenaempt.

3 Dat derde es onbekent en sonder naem, maer het mach wel voor een gheslacht van Helmcruyt gherekent worden, om dat zijn bloeme eenen openen helmken gelijck es.

Natuere.

Helmcruyt es werm en drooch van natueren tot in den derden graet ende subtijl van substantien.

Cracht en Werckinghe.

Die bladeren, stelen, saet, wortelen, en sap van dz oprecht Helmcruyt verteerẽ en- A
de doen verdwijnen alderleye gheswel, en herde clieren, alsmense met edick mẽghelt, ende daer twee daghen lauwachtich op gheleyt.

Die bladeren ghestooten, zijn goet gheleyt op veruuylde en voorts etende swerin- B
ghen ende tot den kancker met sout ghemenght en daer op gheleyt.

Tsap van desen cruyde verdrijft die roose in daensicht alsmẽ dz daer mede wascht. C
Die wortel inghenomen verdroocht ende gheneest die speenen: Dijsgelijck doet zy ooc ghestooten, en van buyten daer op geleyt. Tsaet es goet ghedroncken tegẽ die wormẽ.

2 Dat tweede es oock seer goet teghen alle vervuylde ende voorts etende sweringen D
Inder seluer manieren ghelijck dat ierste ghebruyckt.

3 Dat derde es niet alleen van name, maer oock van crachten onbekent.

Van Oyeuaersbeck. Cap. xxxj.

Gheslacht en onderscheet.

MEn vindt hier te lande sesterleye cruyden, zijn langhe scerpe saden gelijck Oyeuaersbecken draghende, die daer om onder eenen naem ende gheslacht van Oyeuaersbeck begrepen worden, waer af die twee ierste van Dioscorides en andere ouders beschreuen zijn, ende die vier andere van den gheleerden dees tijts.

Tfatsoen.

Geranium primum. Oyeuaersbeck.

Geranium alterum. Duyuen voet.

1 DAt ierste Oyeuaersbeck, heeft teere roodachtighe en hayrachtighe steelkẽs, met cleynen seer gheclouen en ghekerfde bladeren, die eer die stelen voortcomẽ op der aerden ghesprayet ligghen. Sijn bloemkens zijn schoõ, bresilie root, ende die ver-

gaen

gaen in cleyne ronde bollekens met langhe beexkens ghelijck als naelden den Oyevaers, oft Cranenbecken ghelijck, drye oft vier neuen den anderen staende, ende daer inne leet dat saet. Die wortel es ront, wit, vinghers lanck, van smaecke suet ende den Raponcelen ghelijck.

2 Dat tweede, dat Duyuenvoet ghenaempt wordt, heeft oock teere, dunne hayrachtighe bruyn steelkens, maer zijn bladeren zijn den bladerẽ van den allercleynste Maluwen ghelijck, en rontsomme ghekerft. Sijn bloemkẽs zijn cleyn en persachtich, die worden oock cleyn hoofdekens met beexkens, maer niet zo groot oft lanck als dier ste.

Sideritis tertia, aut Geranium Robertianum.
Robrechts cruyt.

Geranium gruinale.
Craenhals.

3 DAt derde gheslacht, heeft oock hayrachtighe stelẽ gelijck die ander, maer zy zijn heel root, met veel ledekens, ende knoopkens. Sijn bladeren zijn seer ghesneden den Keruel oft Coriander bladeren ghelijck, maer rooder ende van ruecke onlieffelijcker. Die bloemkens zijn oock root, ende brenghen voort cleyn bollekens ghelijck hoofdekens met scerpe beexkens. Die wortel es gruenachtich.

4 Craenhals, dat vierde gheslacht, es den voorschreuen van hayrachtighe steelkens, roode bloemkens en scerpe beexkens seer gelijck, maer die bladerẽ zijn dieper en meer ghesneden, ende die bloemen zijn wat meerder.

Geranium hæmatodes,
Bloetwortele.

Geranium batrachiodes.
Blauw Booterbloemen.

5 BLoet wortele, es den vierden gheslachte van dunnen, teeren, hayrachtigen stelen: diepe ghekerfte bladerkens, bloemen en taeykens ghelijck, wtghenomen dat die stelen van Bloetwortele hoogher en langher wassen, die bladeren grooter, die bloemen meerder, eenen cleynen Rooskẽ ghelijckende, ende die wortel lanck, ende meestendeel van binnẽ heel bruyn root es.

6 Dat seste heeft oock langhe rootachtighe en hayrachtighe stelen, maer sijn bladeren zijn groot, den bladeren van Booterbloemen ghelijc, en meerder weesende. Sijn bloemen zijn blauw ende dyen volghen beeckens naer, ghelijck aen die andere. Die wortel es lanck ende dick met veel veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen van selfs in santachtighen magheren grondt by den wegẽ ende aen die canten vanden coren velden, dat Robrechtscruyt oock by oude mueren eñ op oude daecken. Die twee laesten, worden hier te lande meest in die houen ghevonden, daer zy gheplant worden.

¶ Tijt.

Sy bloeyen meest in Meye, ende in Braeckmaẽt, ende som in Aprill, sonderlinge dat ierste Oyeuaersbeck.

¶ Naem.

Alle ses dese cruyden worden met eenen naem in Grieck γεράνιον, dat es in Latijn Geranium, Gruina oft Gruinalis, ghenaempt.

1 Dat ierste gheslacht heet in die Apotekẽ Rostrum ciconiæ, Acus pastoris, en Acus muscata, Geranium supinum. In Hoochduytsch Storckenschnabel. In onser talen Oyeuaersbeck oft Cranenbeck.

2 Dat tweede wordt gheeten Geranium alterum, Geranium columbinum, en Pes columbæ. In Hoochduytsch Daubenfusz. In Neerduytsch Duyuen voet.

Dat

3 Dat derde gheslacht van desen cruyden es by den ouders een geslacht van Sideritis, ende wordt van Dioscorides gheheeten Sideritis tertia, ende oock Sideritis heraclea, nv ter tijt heetet Ruberta, Herba Roberti en Robertiana, oft Geranium Robertianū. In Hoochduytsch Ruprecht kraut, Scharten kraut ende van sommighen klein Scholwurtz, hier te lande Robrechts cruyt.

4 Tvierde heet Gruinalis eñ Geraniū Gruinale. In Duytsch, Kranichals, eñ Crãhals.

5 Tvijfde wordt ghenaempt Blutwurtz ende bloet wortele ende daer naer Geranium Hæmatodes.

6 Tseste wordt ghelheeten Gratia Dei, Gods gnad, hier te lande Gods ghenade ende blauw Booterbloemen, ende daer naer nv, Geranium batrachiodes.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren meest al verdrooghende, som oock suyuerende eñ heylende, maer seer luttel worden zy ghebruyckt.

¶ Cracht eñ werkinghe.

1 Die wortel van dat ierste Oyevaersbeck met wijn in ghenomen, verdrijft ende geneest dat opblasen en die winden vander moeder, ende lost die vrine, en es goet den ghenen die met den steen ghequelt zijn. A

2 Dat tweede (naer dat die oude meesters schrijuen) en es in der medecijnen niet oirboorlijck, nochtans zoo worddet heden daechs ghepresen tot alderhande wonden ende sweeringhen daer op gheleyt. B

3 Robrechs cruyt stelpt dat bloeyen van den verschen wonden, ghestooten ende daer op gheleyt, als Dioscorides schrijft. C

Tselue cruyt, ghelijck nv ter tijt bevonden es, es seer goet voor die sweeringen van den borsten ende scamelijcke leden, sonderlinghe vander manlijcheyt, ghestooten ende daer op gheleyt oft het sap daer inne ghedaen. D

Dwater daer Robrechts cruyt in ghesoden es, gheneest die vuyle sweerende ende stinckende monden, als sy daer mede ghespoelt worden. E

Die andere drye en hebben gheen sonderlinghe ghebruyck. F

Van Melckeruyt. Cap. xxvij.

¶ Tgheslacht.

Melckeruyt daer wy hier af schrijuẽ, es tweederleye, mz naeme ende fatsoene verscheyden. Dat ierste wordt gheheeten Melckeruyt: Dat tweede Cruysbloemkens.

¶ Tfatsoen.

Glaux. Melckeruyt.

Polygala. Cruysbloemkens.

Dat

Van Melckeruyt. Cap. xxvij.

1 DAt ierste Melckeruyt heeft cleyn teere steelkens eenen haluen voet hooghe, veele van eender wortelen voortcomende, daer aen cleyn lanckachtighe bladerkens wassen ghelijck den cleynen ende besonderen bladerkẽs van den Linsen, ende sijn van benedẽ witter dan van bouen. Die bloemkens comen tusschen die bladerẽ voort, vã tfatsoene den Vilieren bloẽkens ghelijck, maer veel mindere, purpurachtich root van coluere. Die wortel es dun faselachtich ende voortcruyppende.

2 Dat ander datmen Cruysbloemkens noempt, es een cleyn cruydeken, met dunne, taye houtachtige steelkens, ontrent een palme lanck, op der aerdẽ cruyppẽde, met smalle cleyn bladerkens, ghelijck den Linsen oft clyne Hysope bladerkens beclcet, ende aẽ die selue dunne steelkẽs wassen cleyn bloemkẽs veel by een, vã grootte en fatsoene dẽ Gryseco ms bloemen niet seer ongelijc, vã veruwe som bruynpersch, som hemelblauw, en som sneewit, sonder eenighen rueck eñ als die afgevallen zijn zoo wassen daer bree de teskens, ghelijck aen Teskens cruyt, maer mindere, ouer beyde zyden mz cleyn bladerkens, ghelijck vlueghelkens bedeckt. Die wortel es dun en houtachtich.

❡ Plaetse.

Dat ierste Melckeruyt wast in soute neer waterachtighe plaetsen by die Zee geleghen, ende in Zeelandt worddet al om veel ghevonden. Die Cruysbloemkẽs wassen op dorre heyden, en ontrent den weghen.

❡ Tijt.

Melckeruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent. Cruysbloemkẽs bloeyen in Meye, ontrent den Cruysdaghen, ende daer omme worden zy Cruysbloemkens gheheeten, als Hieronymus Bock schrijft.

❡ Naem.

1 Dierste wordt in Griecx γλαῦξ καὶ γάλαξ ἢ γλαξ ende in Latijn Glaux en Galax geheeten, dat in Duytsche Milchkraut en Melckeruyt te seagghen es.

2 Dat tweede heet πολύγαλον Polygala, dat es veel Melckscruyt, met welcken naem dattet niet bekent en es, want in duytsch worddet Cruysbloeme ghcheeten.

❡ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn werm en vochtich, als Galenus schrijft.

❡ Cracht en Werckinghe.

A Dat ierste Melckeruyt in spijse, dranck, oft eenighe pottagie, oft sop inghenomen, maeckt ouervloedicheyt van soch ende van melck, ende es seer goet den voesters ghebruyckt die luttel sochs in in huer borsten hebben.

B Dijsghelijck werck doen oock die Cruysbloemen, met bladeren ende bloemen inghenomen.

❡ Tfatsoen.

Helxine seu Parietaria. Glascruyt.

Van Glascruyt. Cap. xxviij.

PArietaria heeft ronde teere doorschijnende bruynroode stelen, eñ daer aen rouwe breedtachtighe bladerẽ, dẽ bladeren van Mercuriael schier gelijck, maer niet rontsomme ghekerft. Sijn bloemen zijn cleyn en wassen tusschen die bladeren aen die stelen. Tsaet es swert en seer cleyne, ende leyt in scerpe rouwe huyskens die aen die cleederẽ blijuẽ hangẽ. Die wortel es rootachtich.

❡ Plaetse.

Glascruyt wast gheerne by die tuynen, mueren,

ren,en aen die weghen.

Tijt.

Tbloeyet meest in Hoymaent.

Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἑλξίνη καὶ περδίκιον. In Latijn Muralium, Perdiciũ en Vrceolaris, ende van sommighen Parietaria, Muralis en perdicalis. In der Apotecken Paritaria. In Hoochduytsch Tag vnd nacht, Sant Peters kraut. Maur kraut. Hier te lande Paritarie en Glascruyt. In Franchois Parietaire.

Natuere.

Paritarie es wat cout en vochtich vã natueren, der middel ende matighe natuere seer ghelijck.

Cracht en Werckinghe.

Glascruyt es goet teghen dwilt vier, verbrantheyt ende alle hittige sweeringen en- A de ghezwillen, ghestooten ende daer op gheleyt.

Een salue van tsap van dese cruyde met Ceruijsse ghemaeckt, es seer goet tegẽ alle B heete voorts etende sweringhen, eñ heete brandige puysten en dijsgelijcken sweeren.

Tselue sap met Bocken ruet ghemenghelt, es goet teghen die pyne van fledereijn, C sonderlinghe in die voeten daer op ghestreken.

Dit selue sap mz olie van Roosen gemenghelt, versuet die pijne eñ weedõ der oorẽ, D daer in gedruypt. Parietarie gesoden eñ ghedroncken, es goet tegen den ouden hoest, graueel, rijsende steen, en teghen die droppelpisse eñ verstopthеyt vander vrinen, ende es tegẽ die selue gebreken vander blasen, nz alleen goet van binnẽ ingenomẽ, maer ooc in water ghesoden, es goet en seer behulpich van buyten, werm op die blase gheleyt.

Van Muer. Cap. xxviiij.

Tghеslacht.

Hoe wel dz Dioscorides en Plinius maer van een geslacht van desen cruyden geschreuẽ hebbẽ, zo wordẽ nochtãs hier te lande al om geuondẽ veelderleye cruydẽ die onder dẽ naẽ Alsine eñ Muer begrepẽ mogẽ wordẽ sonder noch tghene dz in die soute landẽ geuondẽ wordt, van alle dẽ welcken dz ierste dat oprecht Alsine es, van Dioscorides eñ die ouders beschreuen.

Alsine maior. Groot Muer. **Tfatsoen.** Alsines secundum genus.

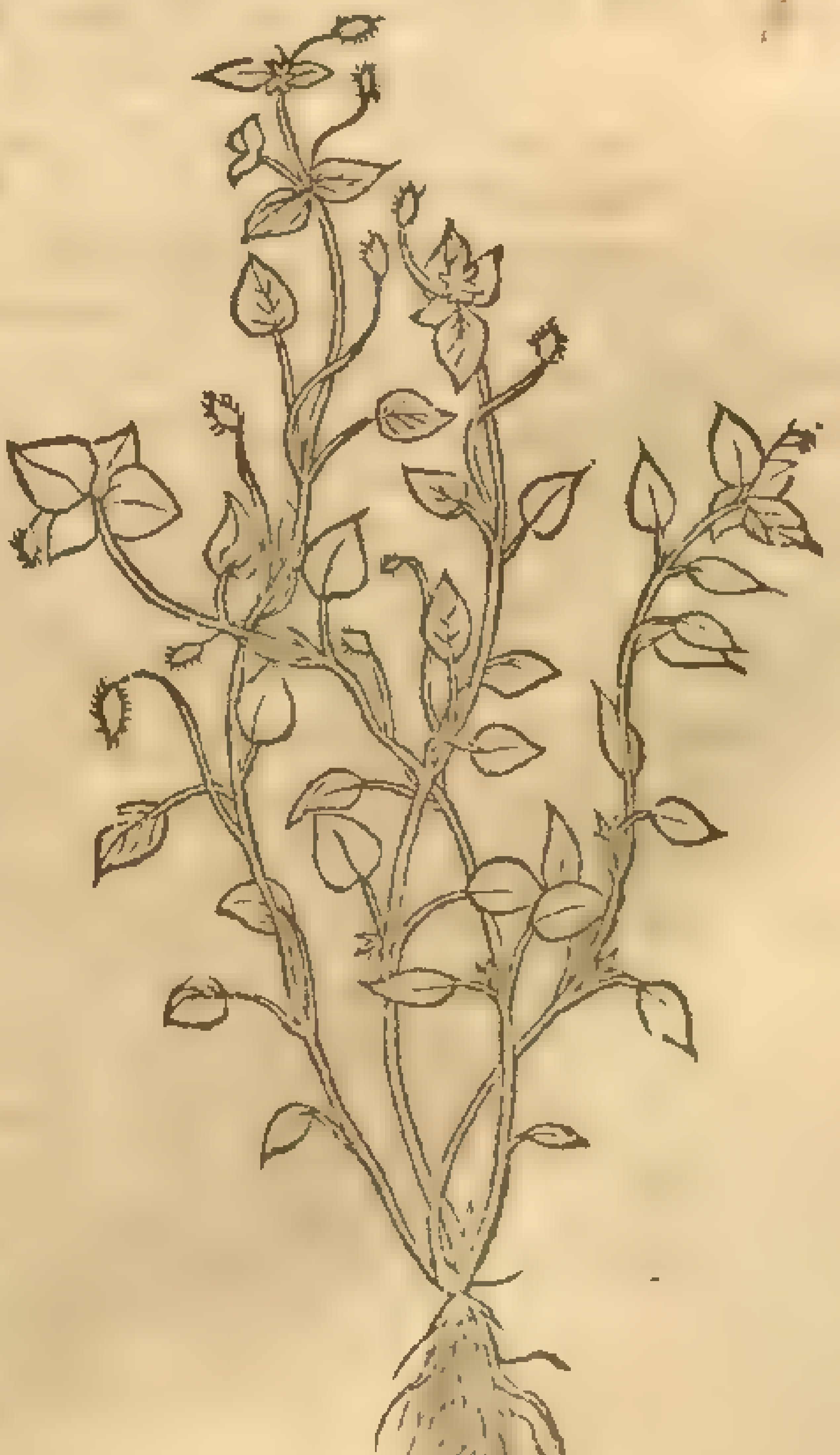

1 DJerste gheslacht dwelck wel groote muer ghenaemt mach worden heeft veele dunne ronde gheknoopte recht op wassende stelen. Die bladeren wassen aen die ledekens en knoopkens van den stelen, altijt twee teghen een, ende zijn grootachtich, somtijts by naer twee vingeren breet, vã fatsoene den bladeren van Parietarie niet seer onghelijck, maer langher eñ min hayrachtich. Tusschen die bladeren aen dopperste van den stelen comẽ cleyn cortte steelkens voort, met cleyn knopkens, dat cleyn witte ghesnedẽ bloemen wordẽ, naer den welcken lanckachtighe ronde huyskens wassen daer in dz het saet leyt. Dit heel cruyt en es van wesen en fatsoene den Glascruyt niet seer onghelijck want zijn stelen

Alsines tertium genus. Vogelkruyt of middel muer

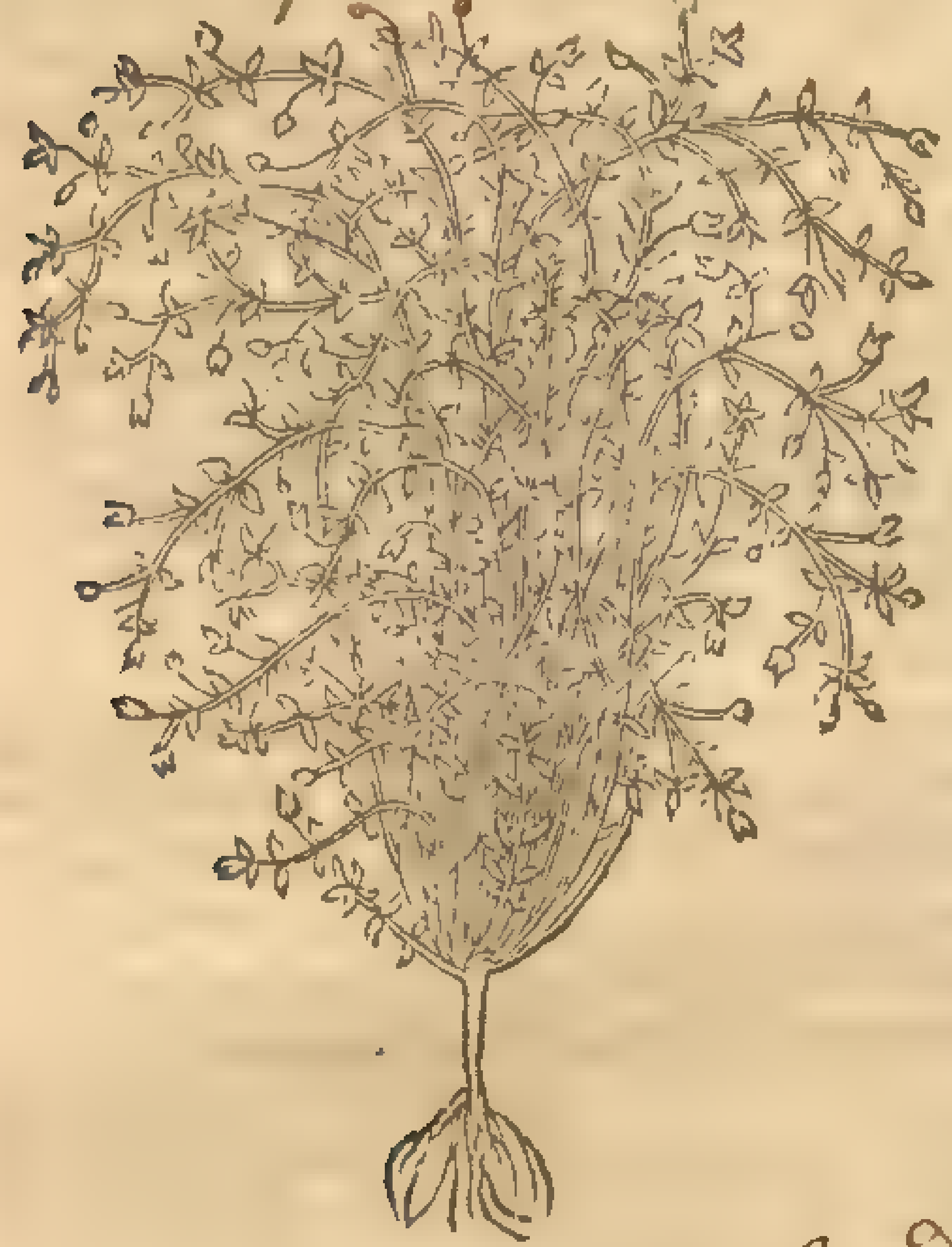

Alsines quartum genus. hoenderbeet

Alsines quintum genus. hoender [illegible]

zijn oock claer ende ontrent den knooppen rootachtich, ende die bladerẽ schier van eender grootte: alzo dat Dioscorides schrijft, dat desen Muer soude Glascruyt wesen, tẽ waere dz hy neerder en min hayrachtich waere en lãger bladerẽ hadde.

Dat tweede, es den voorschreuẽ grootẽ Muer 2
ghelijck, maer mindere ende niet recht op wassende, maer lancx der aerden cruyppende en vlidderende. Sijn bladerkens zijn veel mindere, en wassen oock twee teghen een wt een ledekẽ. Die bloembens, hauwkens, en saet, zijn ghelyck aen den grooten Muer. Die wortel es veele dunne hayrachtighe saselinghen.

Dat derde dwelck dat cleynste es, es den twee- 3
den niet seer ongelijck, maer in alder manieren veel mindere alzoo cleyn wesende dat zijn steelkens ghelijck draykens zijn ende zijn bladerkẽs ghelijck cleyne Thymus bladeren, anders den voor-

voorschreuen sonderlinghe den tweesten ghelijck.

4 Tvierde gheslacht dat Hoenderbeet ghenaemt wordt, heeft veele ronde hayrachtighe stelen. Sijn bladeren zijn rontachtich rouw ende hayrachtich, ende om die canten wat ghesneden, anders den bladeren van Muer niet seer onghelijck. Die bloemkens zijn blauw oft purpurbruyn, endē daer wt comen cleyne besloten knopkens, daer in dat saet leyt.

5 Tvijfste gheslacht es den voorghescreuen van hayrachtighe stelen ghelijck, maer zijn bladeren zijn langher, smalder ende rontsomme ghekerft. Die bloemkens zijn licht blauw, Tsaet comt voort in breede hauwkens ghelijck aen Eerenprijs.

6 Van desen Mueren wordt noch een andere gheslacht ghevonden, alleen in soute gronden wassende, dat van gheknoopte stelen, en bladeren, den anderen Muerē sonderlinghe den tweeden ghelijck es, maer zijn stelen zijn dicker, corter, ende die knoopen staen naerder by een. Die bladeren zijn dicker, en die hauwkēs en zijn niet lanckworpich, maer platachtich, rōt eñ wat cantich, gelijck een groote erwte, voortbringhende bruyn saet drye oft vier in een hauwken, elck schier alsoo groot als een cleyn vitse.

¶ Plaetse.

Groote Muer wast in donckere en vochachtighe plaetsen in die haghen en heggen tusschen andere cruyden, ende in ghelijcken plaetsen wassen oock die laeste andere, maer dat seste en wast niet dan in soute gronden by der zee gheleghen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in dmiddel van den zoomer.

¶ Naem.

1 Muer, en sonderlinghe die groote Muer wordt in Grieckx ἀλσίνη ende in Latijn geheeten Alsine, ende van sommighen dees tijts Hippia maior. In die Apoteken es zy onkebent.

2.3 Dat tweede en derde heet in die Apoteken Morsus gallinæ en oock Hippia minor. In Hoochduytsch Voghelkraut, en Hunderbisz. In Neerduytsch Voghelcruyt Hoenderbeet ende cleynen Muer. In Franchois Morsgeline.

4 Tvierde wordt oock van sommighen ghenaemt Morsus gallinæ. In Hoochduytsch Hunerbisz. In onse tale Hoenderbeet. In Franchois Morsgeline.

5 Tvijfste in Hoochduytsch Hunerserb. In Neerduytsch Hoender erue. In Franchois Morsgeline bastarde.

6 Dat in die soute grondē wast, hebben wy Alsine Marina, dat es zee Muer genaemt.

¶ Natuere.

Muer es cout en vochtich, van natueren den Glascruyt seer ghelijck, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Groote Muer es seer goet teghen die verhitheyt der ooghen ende alle hittighe sweeringhen, der seluer ghestooten en daer op gheleyt, oft het sap van den seluen daer op ghestreken. A

Tselue cruyt in der seluer manieren ghebruyckt, es oock seer goet gheleyt op alderhande heete quade sweeringhen, ende sonderlinghen van scamelijcken leden. B

Tsap es oock goet in die ooren ghedruypt, teghen die pijne en weedom der ooren. C

2.3 Cleyne Muer, ende sonderlinghe die middel Muer, es een seer goet cruyt tseghen hittighe scorftheyt van den handen, alsment met wat souts in water ziedt ende die handen daer inne diewils bayet. D

6 Die Zee Muer en wordt niet ghebruyckt. E

Van Muysooren. Cap. xxxv.

Muysooren heeft, als Dioscorides schrijft, vele dunne steelkens die beneden wat rootachtich zijn, daer aen wassen, altijt twee tseghens een, cleyne bruynachtighe ende lanckachtighe bladerkens, die voor scerpachtich zijn, ende den oorkens van den Muysen schier ghelijck. Tusschen die bladeren

Van Muysooren. Cap. xxxv.

Tfatsoen.

Auricula muris. Muysoore.

Auricula muris quibusdam. Ghemeyne Muysoore.

comen cleyne steelkens voort, daer die bloemkẽs op groeijen, die blauw zijn gelijck die bloemẽ van Guychelheyl. Die wortel es vinghers dick.

2 Noch vindtmen een andere cruyt dz van sommighẽ voor Muysoore ghehouden wordt, dwelck es eẽ neer meest lancx die aerde cruypende cruyt, al om met dun en teer hayrkẽs becleet, anders den middelen Muer van fatsoene seer ghelijc, want het heeft veel hayrachtighe stelen van eender wortel voortcomende, die beneden rootachtich oft bruynroot zijn. Sijn bladerkens zijn lanck, rauw, hayrachtich, den ooren van muysen seer ghelijckende. Die bloemkens zijn wit. Die hauwkens zijn lanck ghelijck aen het Voghelcruyt. Die wortel heeft veel veeselinghen.

3 Bouen dese esser noch een ander Muysoore die niet en es cruypende, maer recht op staende, tusschen andere cruyden wassende, van stelen en bladeren der andere ghelijck, maer meerder en van coluere wit, met dun hayrachtich wolleken becleet, vet int aentasten, ghelijck oft zy met huenich bedauwt waere, lymende aen die vinghers. Die bloemen wassen wt knoppekens ghelijck aen die tweede. Die hauwkens daer tsaet in coempt zijn den bollekens van Jenette bloemen schier ghelijck.

Plaetse.

1 Muysooren wassen als die gheleerde Matthiolus schrijft in die beemden ende worden in Italien veel gheuonden.

2.3 Die ander twee gheslachten wassen hier te lande, onder die haghen, aen die canten van den velden ende by den straten, ghelijck die Voghelcruyden.

Tijt.

Muysooren bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

Naem.

Muysoore wordt gheheeten in Griecx μυὸς ὦτα. In Latijn Auricula muris, dat es In

Hoochduytsch Meuszorlin. In Franchois Oreille de souris.

2,3 Die andere twee worden van sommighen ghehouwē voor Muysooren, maer schijnen meer te wesene gheslachten van Alsine dat es van Muer oft Vogelcruyt.

¶ Natuere.

Muysoore es sonder eenighe hitte verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Muysoore ghestooten es goet op die wtghebroken apostematien ende sweringhen A
die in die hoecken van den ooghen comen gheleyt.

Van dese cruyde vindtmen oock van den ouden Egyptiens gheschreuen, dat die, B
ingaende die Ooghstmaent, tsmorghens eer hy ghesproken hadde, met dit cruyt bestreken waere, dat hy dat jaer gheen leepe oft lekende ooghen hebben en soude.

Van Guychelheyl. Cap. xxxvj.

¶ Tgheslacht.

Guychelheyl es tweederhande, deene heeft roode bloemkens en es mannekē gheheeten, dander heeft blauw bloemkens en wordt Guychelheyl wijfken ghenaempt, ende anders gheene onderscheet en es tusschen huer beyden.

¶ Tfatsoen.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis fœmina.
Guychelheyl wijfken.

Beyde die Guychelheylen hebben cleyne teere viercantige steelkēs met veel ledekens, op der aerden wtghespreyt. Huer bladerkens zijn cleyn gelijc die bladerkēs vā middel Muer, maer rōder, en zijn van bouē gruē en van onder met cleyn swerte stipkēs bespraeyt. Die bloemen zijn root van dz manneken, ende schoon hemelblauw van dat wijfken. Naer dz die bloemē geresen zijn, zoo wassen daer cleyne ronde knoopkens, ende daer in leyt cleyn sadeken.

¶ Plaetse.

Guychelheyl wast aen die canten van den coren velden, in die Moeshouen, ende by den weghen.

Tijt.

Tbloeyet alle den zoomer duer, maer meest in Ooghstmaent.

Naem.

In Grieck ende in Latijn zoo wordt dit cruyt gheheeten Ἀναγαλλὶς Anagallis, ende als Plinius schrijft van sommighen Corchorus. In Hoochduytsch Gauchheyl, dat es in onser talen Guychelheyl. In Franchois Moron.

Natuere.

Guychelheyl es werm en drooch van natueren sonder eenighe scerpheyt.

Cracht en werckinghe.

Guychelheyl in wijn gesoden ende ghedroncken, es goet teghen die beeten van fenijnnighen ghedierten, ende teghen die verstopheyt van der leuerē, ende weedom van der nieren. A

Tsap van Guychelheyl in die nuese ghedaen, treckt taye fluymachtighe vochtigheden wt den hoofde ende opent die nues gaten, ende in dijer manieren ghebruyckt, es zy oock goet tegen den tantsweer, alsment in die nuese doet van der zyden, daer die pijne niet en es. B

Guychelheyl es seer goet gheleyt op onsuyuere voorts etende vleeratien, en hy suyuert ende gheneest die, hy treckt oock die doornen ende splinters wt, als hy ghewreuen oft ghestooten en daer op gheleyt wordt. C

Dit cruyt es oock seer goet teghen verhitheyt van den ooghen. D

Tsap daer af met huenich ghemenght, es goet teghen duyster en doncker ghesicht, diewils in die ooghen ghedruypt. E

Van dese cruyde wordt gheschreuen dat Guychelheyl met den blauwē bloemkēs den eersderm die wt hanght doet in gaen, ende dat dit Guychelheyl met den rooden, bloemkens, contrarie van dijen doet, ende den eersderm doet wt gaen. F

Van Spuerie. Cap. xxxvij.

Tfatsoen.

Spergula. Spuerie.

Spuerie heeft rōde stelē met drije oft vier knoopkēs, aen den welcken veel cleyne seer smalle bladerkens wassen, ghelijc een steerre, rontsomme staende. Op die soppen van den stelē draghet veel cleyn witte bloemkens, ende als die vergaen, zoo comen daer ronde bollekens voort, ghelijck aen vlas, daer in leyt dat saet dat swert es. Die wortel es dun en vinghers lanck.

Plaetse.

Die Spuerie wast meest op die velden daer zy ghesayet wordt.

Tijt.

Spuerie bloeyet meest in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande Spuerie ghcheeten, ende daer naer wordtdet in Latijn Spergula ghenaempt, by dē ouders en in die Apoteken eest onbekent, ende daer om en heuet anders ghenen naem die ons bekent es.

Cracht en werckinghe.

Spuerie es een goet voeder voor ossen

en

en koeyen, eñ doet die koeyen veel melcx geuen, ende anders en es van huerder cracht niet beuonden, ende daer om wordt het van sommighen Polygala ghenaempt.

Van Agrimonie. Cap. xxxviij.

¶ Tfatsoen.

Eupatorium. Agrimonie.

AGrimonie heeft langhe asch-veruwighe hayrachtighe bla-derẽ in veele andere cleyne bla deren verdeylt, die rontsomme ghekerft zijn, ende den bladeren van Kempe schier ghelijcken. Synen steel es twee voeten oft meer lanck, rouw, hayrachtich, en daer aẽ wassen veel cleyne geele bloemkens deen bouen dandere, naer die welcke voortcoempt lanckachtich rouw saet, ghelijck cleyne Cliskens nederwaerts hanghende, die als zy rijp zijn aen die cleederen blijuen hanghen, als zy daer mede gheruert worden. Die wortel es grootachtich, lanck en swert.

¶ Plaetse.

Agrimonie wast op ongheboude plaetsen, op rouwe en steenachtige berghen, aen die tuynen, en by den weghen, en in sommighe bosschen.

¶ Tijt.

Agrimonie bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent. In Ooghstmaent wordt huer saet rijp gheuonden. In Meye salmẽ die Agrimonie pluckẽ en drooghen, diemen in der medecijnen ghebruycken wilt.

¶ Naem.

Agrimonie heet in Grieccx εὐπατώριον καὶ ἡπατώριον. In Latijn Eupatoriũ en Hepatorium. In der Apoteken Agrimonia van sommighen Ferraria minor, Concordia, en Marmorella. In Hoochduytsch Odermenig, en Bruckwurtz. In Neerduytsch Agrimonie, en van sommighen Leuercruyt. In Franchois Leupatoire ou Agrimonie.

¶ Natuere.

Agrimonie es subtijl van substantien sonder merckelijcke hitte, suyuerende en wat tsamen treckende.

¶ Cracht eñ werkinghe.

Agrimonie ghesoden ende ghedroncken, opent eñ suyuert alle verstoptheyt van der leueren, ende maeckt die leuer sterck, ende es seer sonderlinghe goet tegẽ die weeckicheyt van der seluer. A

Agrimonie oock in wijn gesoden es goet ghedronckẽ teghen die beeten van die fenijnnighe ghedierten, ende in water ghesoden stelpt zy dat bloetpissen. B

Tsaet van Agrimonie met wijn ghedroncken es wtnemende goet teghen dz roode melizoen ende den loop des buyex. C

Die bladeren van Agrimonie ghestooten en met verckens liese gemenght, heylen ende ghenesen die oude ongheneselijcke wonden al werm daer op ghelcyt. D

Van Leuercruyden. Cap. xxxix.

¶ Tgheslacht.

DE cruyden die Leuercruyden gheheeten en teghen die ghebreken der leueren ghepresen worden, zijn veel gheslachten, van den welcken wy in dit Capittel

drye beschrijuen, den ouders onbekent, waer af die twee ierste zijn die Boelkens cruyden: Dat derde dat eedel Leuercruyt.

¶ Tfatsoen.

Pseudohepatorium mas.

Boelkens cruyt manneken.

Pseudohepatorium fœmina.

Boelkens cruyt wijfken.

1 Boelkens cruyt manneken heeft ronde lange stelen binnen mz wit merch ghevult, ende daer aen wassende langhe bladeren van coluere doncker gruen, die wat rouw en hayrachtich ende rontsomme ghekerft ende ghesneden zijn by naer ghelijck die bladeren van Kempe, van smaecke bitter. Op tsop van den stele wassen veele cleyne lijfverwighe bloemkens in een ghedronghen, die als zy rijp zijn ende in saet verandert, met den winde wech vlieghen en stuyuen. Die wortel heeft veel veeselinghen.

2 Boelkens cruyt wijfken heeft oock eenen ronden bruynrooden steel, ontrent drye voeten hooch wassende, met veele zijde scueten en tacken. Sijn bladeren zijn lanck en rontsomme ghekertelt, den bladeren van Kempe en van den anderen Boelkens cruyt ghelijck maer wat breeder. Aen den sop van den stelen wassen vier oft vijf cleyne bladerkens by een, ende rontsomme den steel ghelijck een steerre, en tusschen dijen coempt voort eenen knop voortbringhende een bloeme van coluere geel met swert vermenght, inden welcken als die bloeme vergaet, saet wast dat lanck, plat, en rouw es, en aen die cleederen (alst rijp es) blijft hanghende. Die wortel es faselachtich hier en daer wtghespreyt.

Eedel

3 Edel Leuercruyt heeft breede bladeren in dryen verdeylt, dē bladeren vā Coeckoecsbroot niet seer ongelijck, maer veel meerder. Tusschen die bladeren wassen cleyne steelkens ende daer op schoone hemelblauw bloemkens, op elck steelken een, naer die welcke cleyne bollekēs wassen, daer in leyt dz saet. Die wortes swert en veeselachtich.

Hepatica. Eedel Leuercruyt.

¶ Plaetse.

Boelkens cruyden wassen op vochtighe plaetsen by den grachten ende staen de waterē. Dz Eedel Leuercruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Boelkens cruyden bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent, maer dat Eedel Leuercruyt bloeyet seer vrooch in Meerte.

¶ Naem.

1 Dat Boelkens cruyt mannekē wordt in die Apoteken Eupatorium gheheeten, en voor dz rechtuaerdich Eupatoriū int voorgaende Cap. beschreuen, niet sonder dwalinghe ghebruyckt. Die ghelcerde dees tijts nuement Pseudohepatorium en Eupatorium aquaticum oft Adulterinū. In Hoochduytsch heetet Kumgundkraut, Wasser dost en Hirssen clee. In Neerduytsch Coninghinne cruyt, Herts claueren, en Boelkens cruyt manneken. In Franchois Eupatorre.

2 Dat tweede wordt van ons gheheeten Pseudohepatorium fœmina, ende in Duytsch Boelkens cruyt wyfken. Ende dit cruyt wordt ghehouwen voor dat Eupatorium daer Auicenna Capite CCXLIIII. af schrijt, ende daer om zoo worddet oock vā sommighen ghenaempt Eupatorium Auicennæ ende schijnt te ghelijcken dat cruyt dat vā Baptista Sardus Terzola ghenaempt es.

3 Dat derde wordt heden daechs in Latijn gheheeten Hepatica en van sommighen Herba trinitatis. In Hoochduytsch Leberkraut, Eedel Leberkraut en Gulden klee, en daer naer in onser talen Eedel Leuercruyt ende anders gheenen naem en es ons bekent, ten waere dat het waere die Βάλαρις Balaris, daer Hesychius af vermaent.

¶ Natuere.

Beyde die Boelkens cruyden zijn werm en drooch van natueren, als hueren bitteren smaeck claerlijck bewijst. Dat Eedel Leuercruyt es van natueren cout droogende, en sterckende.

¶ Cracht en werckinghe.

Boelkens cruyt manneken, in water oft wijn ghesoden, es goet ende seer sonderlinghe teghen die oude verstoptheyt der leueren, ende der milten, ende tgheneest die oude ende verouderde derdedaechse cortsen in dyer manieren inghenomen. A

Dit selue cruyt ghesoden ende ghedroncken, gheneest oock die quetsueren ende wonden, ende es een seer goet wondecruyt, ghenesende alle inwendighe ende wtwendighe wonden ende quetsueren. B

Dat Boelkens cruyt wijfken es van ghelijcken werckinghe, ende wordt noch bouē dat andere tot den wonden drancken ghepresen. C

Dedel Leuercruyt es een seer sonderlinghe medecijne teghen die verhitheyt ende onstekinghe der leuer ende alle heete cortsen. D

¶ Tgheslacht.

HEliotropium es tweederleye van gheslachte, waer af dat het eene gheheeten wordt groot Heliotropium, ende dander cleyne.

¶ Tfatsoen.

Heliotropium magnum.
Groot Creeftcruyt.

Heliotropium paruum.
Cleyn Creeftcruyt.

1 TGroot Creeftcruyt heeft rechte ronde stelen die met dun wit wolachtich hayrken sonderlinghe aen dopperste becleet zijn. Sijn bladeren zijn wit, saecht, hayrachtich, den bladeren van Basilicon van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen bouen aen die stelen, ende zijn wit van coluere, ende staen veele by een lancx die stelen, die aen die soppekens omgheerumt zijn ghelijck een Scorpions oft Creefts steert. Die wortel es dun ende hert.

2 Dat andere ende cleyn Creeftcruyt es een neer cruyt, met hayrachtighe steelkens, ende saecht hayrighe bladeren. Den bladeren van den anderen volnaer gelyck, maer rondere. Tsaet wast in ronde bollekens, die aen dunne steelkens hanghen.

¶ Plaetse.

1 Tgroot Creeftcruyt (als Ruellius schrijft) wast in Vranckrijck op vette gheboude ackeren, hier te lande worddet in die houen ghesayet.

2 Tcleyn Creeftcruyt wast in neere waterachtighe plaetsen eñ wordt tot veel plaetsen van Languedock ghevonden.

¶ Tijt.

Creeftcruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Tgroot Creeftcruyt wordt in Griecx gheheeten ἡλιοτρόπιον μέγα καὶ σκορπίουρον. In

Latijn

Latijn Heliotropium magnum, nv ter tijt Herba cancri. Eñ daer naer in Duytsch Creeftcruyt, ende groot Creefteruyt.

2 Dat andere wordt gheheeten ἡλιοτρόπιον μικρὸν Heliotropium paruum. Ende van ons in Duytsch cleyn Creefteruyt, oft cleyne Sonnewendt.

Natuere.

Creefteruyden zijn werm en drooghe van natueren tot in den derden graet.

Cracht en Werckinghe.

1 Een hantvol van dat groot Creefteruyt ghesoden ende ghedroncken, iaecht af mz A dunnen camerganck geele heete vochticheden, en taye slijmachtighe fluymen.

Tselue cruyt in wijn ghesoden, es goet ghedroncken teghen die steken vã Scorpio- B nen, ende van buyten daer op gheleyt.

Men schrijft van desen cruyde, dat vier sadekens ghedroncken met wijn voordaen C comen van der cortsen, die vierdedaechse cortse ghenesen, ende dijsghelijcx drye saden die derdedaechse cortse.

Tsaet van desen cruyde ghestooten, ende op die wratten ende dijer ghelijcken aen- D wassen gheleyt, doet die afvallen.

Die bladeren ghestooten, zijn goet geleyt op tsledereijn, gheblutstheyt, ende gebro- E ken ende ghequetste leden.

2 Dat cleyn Creefteruyt met zynen sade ende met Hysope, Kersse ende Sal nitri gheso- F den ende ghedroncken, iaecht af die breede ende ronde wormen.

Tselue cruyt met sout ghewreuen, verdrijft die wratten daer op gheleyt. G

Van Scorpioencruyt. Cap. xlj.

Tfatsoen.

Scorpioides. Scorpioencruyt. of hazen hooren. Scorpioides Matthioli. Tweede Scorpioencruyt.

1 Scorpioencruyt es een cleyn neer cruydeken, niet ouer een palme hooch wassende, ende het heeft dunne steelkens daer aen wassen vijf oft ses smalle bladerkens. Die bloemkens zijn cleyn ende geel, ende daer naer volcht dat saet dwelck rouw ende hayrachtich es, ende drye oft vier aen een hanckt met ledekens verscheyden, ende omghecromt ghelijck een Scorpioens steert.

2 Van een ander Scorpioencruyt schrijft Matthiolus, dwelck dunne steelkēs heeft, ende daer aen cleyne rondachtighe bladerkens somtijts drye by een. Ende op dopperste van den steelkens wassen twee oft drye hauwkens by een, die lanck zijn, ende met ledekens verdeylt schijnen.

Valsch Scorpioencruyt manneken. Valsch Scorpioencruyt wijfken.

Bouen dese twee Scorpioencruyden zoo zijnder noch twee andere cleyne cruyden die van sommighen, voor Scorpioencruyden ghehouwen worden, hoe wel nochtans zy gheen oprechte Scorpioencruyden en zijn, waer af dat eene wordt genaemt Scorpioencruyt manneken ende dander Scorpioencruyt wijfken.

3 Dat manneken wast ontrent een spanne oft voet hooghe, zijn steelkens zijn cātich, ende aen dopperste, daer die bloemkens ende knoppekens wassen, omghecromt schier ghelijck eens Scorpioens steert. Die bladeren zijn lanckachtich ende smal maer anders cleyn. Die bloemkens zijn schoon ende lieffelijck van vijf bladerkens by ē vergaert, van veruwe schoon hemelblauw, in dmiddel wat geels hebbende.

4 Dat wijfken es den manneken seer ghelijck, anders dan dat zijn steelkens ende bladerkens wat rouw ende hayrachtich zijn, ende die bloemkens mindere. Die soppekens van den steelkens zijn oock omghecromt, ghelijck aen dat manneken.

¶ Plaetse.

1, 2 Scorpioencruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghesayet.

3 Dat ierste van den twee valschen Scorpioencruyden, dat manneken ghenaempt wordt, wast in die beempden, ende by die canten van den waterloopen, eñ hoe dat het naerder den watere wast, hoe dat het grooter ende meerder wordt, alzoo dat sijn bladeren somtijts zoo groot worden als cleyne bladeren, van wilghen.

4 Dat wijfken wast aen die canten van den velden, ende in die houen.

Tijt,

¶ Tijt.

1.2 Scorpioencruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.
3.4 Die twee andere cruyden bloeyen van in Meye ſchier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dierſte wordt gheheeten in Grieck σκορπιοειδὲς. In Latijn oock Scorpioides. In onſe tale Scorpioencruyt, ende van ſommighen Haſen oore, dat es Auricula leporis.
2 Dat ander wordt van Matthiolus voor een Scorpioides ghehouden.
3.4 Die twee andere en hebben gheenen naem die ons bekent es, dan dat zy voor Scorpioencruyden, van eenighen ghehouwen worden, als voorſeyt es.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Scorpioencruyt als Dioſcorides ſchrijft es ſeer goet gheleyt op die beten ende ſteken van den Scorpioenen. A

Van Sint Jans cruyt. Cap. xlij.

1 Sint Jans cruyt heeft bruyn roode ſtelen, met veel aenwaſſende zyde tacxkẽs verciert. Sijn bladeren zijn lanck en ſmal, den bladeren van Wijnruyt niet ſeer onghelijck, die als zy teghen den dach ghesien worden, vol cleyne gaetkens ſchijnẽ al oft zy met naelden duerſteken waeren. Die bloemen waſſen aen die ſoppen vã den ſteelkens, en zijn ſchoon geel van coluere in vijf bladerkens gheſneden, daer wt bruyn root ſap coempt zoo wanneer zy ghewreuen worden, naer die welcke voortcomen langhe ſcerpe hauwkens, ghelijckende eenen gerſtẽ coren, ende daer in leyt dat ſaet dat cleyn eñ ſwert ende ghelijck Hers riekende es. Die wortel es houtachtich, lanck ende geel.

2 Den voorſchreuen S. Jans cruyt wordt een ſeer gheliijck gheuonden, dat ſeer cleyn ende neer es, niet ouer een palme hooch waſſende, en ſeer teere ſteelkens, ende cleyne ſmalle bladerkẽs heeft minder dan die Ruyte bladerẽ, anders den voorſchreuen gelijck.

¶ Tfatſoen.

Hypericum. Sint Jans cruyt.

¶ Plaetſe.

1 S. Jans cruyt waſt by den wegẽ en aen die canten van den coren velden.
2 Dat cleyn cruydeken waſt in die corẽ velden tuſſchen die ſtoppelen, ende oock by den weghen.

¶ Tijt.

S. Jans cruyt bloeyet meeſt in Hoymaent ende in Ooghſtmaent.

¶ Naem.

Sint Jans cruyt wordt gheheeten in Grieck ὑπερικὸν. In Latijn ende oock in die Apoteken Hypericum, ende van ſommighen Perforata en Fuga dæmonum. In Hoochduytſch S. Johans kraut en van ſommighen Harthauw. In Neerduytſch S. Jãs cruyt. In Franchois Millepertuys.

¶ Natuere.

Van natueren es S. Jans cruyt werm en drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werkinghe.

Hypericum met saet ende bloemen ghesoden ende ghedroncken, lost die vrine ende doet water maken, ende es seer goet tseghen die steen in die blase, het brenght den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt weder, ende het stopt den loop des buycx. A

Tselue cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken, gheneest ende verdrijft, die derdedaechse ende vierdedaechse cortsen. B

Tsaet veertich daghen achter een inghenomen gheneest die pijne ende weedom in die hope, diemen Sciatica heet. C

Die bladeren ghestooten, zijn goet ghelept op die verbrantheyt, die selue gedroocht ende ghepoedert, ghenesen die quade vuyle ende verouderde wonden ende vleeratien, alsmense daer in stroyet. D

Van Herthoy. Cap. xliij.

¶ Tfatsoen.

Ascyrum. Herthoy.

Ascyrum alterum. Coenraet.

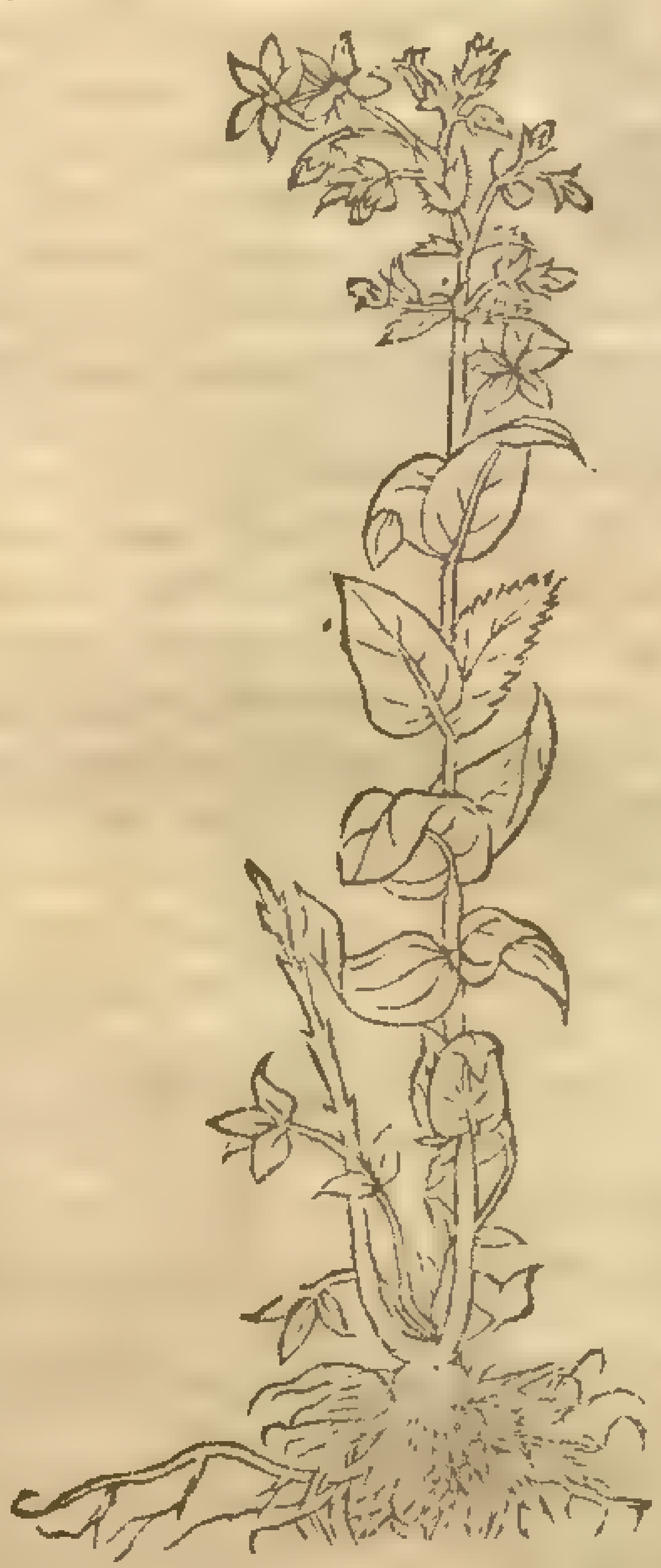

1 Herthoy es van stelen en bladeren S. Jans cruyt niet seer ongheliick, maer es grooter. Sijn stelen zijn lanck sonder taexkens oft zijde scuetkens. Die bladeren zijn den bladeren van S. Jans cruyt ghelijck, maer langher, bruynder en gruender, met teer cleyn hayrkens meest aen die onderste zijde becleet, ende in aentasten saecht, ende niet duergaet schijnende. Die bloemen zijn S. Jans cruyt bloemen oock ghelijck, maer bleecker en langer van bladeren, ende die knoppekens van den bloemen eer zy open gaen, zijn met cleyne swerte tipkens besprept. Tsaet wast in hauwkens ghelijck aen S. Jans cruyt, en rieckt oock volnaer ghelijck Hers.

2 Van desen cruyden wordt noch een ander gheslachte ghevonden, dat Coenraet ghenaempt es, dat den voorschreuen seer ghelijck es, maer zijn bladeren zijn meerder, witter

witter ende niet hayrachtich noch saecht, meer ghelijckende den bladeren van S. Jans cruyt, hoe wel zy niet duergaet en schynen. Die bloemen zijn den voorschreuen ghelijck, met swerte tipkens buyten op die knopkens oock bespraeyet. Die wortel es houtachtich, ghelijck die wortele van den anderen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in rouwe en ongheboude plaetsen, in die hagē ende bosschen.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Beyde dese cruyden worden in Grieex ἄσκυρον ende in Latijn Ascyrum gheheeten. In der Apoteken zijn zy onbekent. In Hoochduytsch wordē zy genaemt Harthauw, ende Waldt hoff, en van sommighen dat tweede Kunratz, dz es in onse tale, Herthoy en Coenraet.

¶ Natuere.

Sy zijn van natueren werm en drooch, en S. Jans cruyde ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Ascyrum dat es van Sint Jans cruyt een half loot swaer, mz huenich water langhe tijt ghedroncken, gheneest dz Sciatica dz es die weedō van der hopen. A

Dit cruyt ghestooten es goet op die verbrantheyt ghelevt. B

Den wijn daer die bladerē in ghesoden zijn, heeft cracht om die wonden te heylen, alsmense daer diewils mede wascht. C

Van Androsemon. Cap. xliiij.

Androsemō es Sint Jās cruyt ende den Herthoy wat gelijc, het heeft veele ronde stelen wt eender wortel voortcomende, daer aen wassen bladeren die veele meerder zijn dan die bladeren van S. Jans cruyt. Die ierst gruen zijn, ende als tsaet rijp es, bruyn root, ende dā coemt daer root sap wt, als zy ghewreuen wordē. Bouen aen dopperste vanden stelen, wassen cleyn ronde knoppekens oft bolleckens, die opengaende bloemen bringhē, den blomen van S. Jans cruyt ghelijck, maer meerdere, ende als die vergaen zoo volgen daer wederom ronde bollekens naer die ierst schoon root, en als zy rijp zijn, bruyn root schier swert ende ghelijck verdrooght bloet van coluere worden, ende daer inne wast cleyn bruyn sadeken. Die wortel es hert en houtachtich, ende spruyt alle jaer van nieuws wt.

¶ Tfatsoen.

Androsæmon.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet dan in die houen daer tghesayet en gheplant wordt.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaēt, eñ in Ooghstmaent wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieex Ανδρόσαιμον in Latijn Androsæmum. In die Apoteken eest onbekent. In duytsch en heuet ghenen naem die bekent es.

¶ Natuere.

Tes werm ende drooghe ghelijck Herthoy, ende S. Jans cruyt.

Cracht en werckinghe.

Tes van crachten ende werckinghen den Herthoy ende Sint Jans cruyt gelijck als Galenus schrijft.

Van Weedt. Cap. xlv.

Tgheslacht.

Weedt es tweederleye van gheslachte, waer af deene tam es, dz van sade gewonnen, ende tot blauw te veruwen ghebruyckt wordt, ende dandere wilt, dat van zijn seluen voort coemt.

Tfatsoen.

Isatis satiua. Tam Weedt. Isatis syluestris. Wildt Weedt.

1 Dat tam Weedt heeft langhe breede swertgruene bladeren, op der aerden wtghesprayet, den bladeren van Weechbree volnaer ghelijckende, maer vetter en swerter, ende tusschen dijen coemt dē steel voort, twee ellen hooghe wassende, met scerpere en mindere bladeren becleet, die hem in dopperste in veele cleyne scuetkens en tacxkens verdeylt, daer aē wassen seer veele cleyn geele bloemkens, ende daer naer langhe breede hauwkens ghelijck tongheskens, die ierst gruen zijn, ende daer naer bruyn worden, ende daer in leyt dz saet. Die wortel es wit, recht en slecht, met luttel saselinghen.

2 Dat Wilt es den Tammen van bladeren, stelen, en fatsoene seer ghelijck, anders dan dat zijn stelen teerder, minder, en bruynder, ende die hauwkens smaelder zijn, ende anders gheen onderscheet es tusschen dese cruyden.

Plaetse.

Dat Tam Weedt wordt tot veel plaetsen van Vlaenderen ende van Duytschlāt op goede vette ackers ghesayet. Dat Wildt wast van selfs, op ongheboude plaetsen.

Tijt.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieckx gheheeten ἰσάτις. In Latijn oock Isatis en Glastum en nv ter tijt Guadum, vã sommigẽ ooc Luteum herba. In Hoochduytsch Weydt en Waydt. In Neerduytsch Weedt. In Franchois Guesde ou Pastel.

¶ Natuere.

Die Tamme Weedt es drooch van natueren sonder scerpheyt.
Die Wilde es meer droghende ende es scerp ende bytende.

¶ Cracht eñ werckinghe.

A Tamme Weedt es goet ghestreken, ende gheleyt op die wonden van hertbarighen en stercken lieden die ghewoon zijn daghelijcx te arbeyden, ende op plaetsen ende ledẽ die bloeyende zijn, ende op alle voorts eetende en vuyle sweeringhen.

B Weedt doet oock alle coude ghezwellen verdwijnen, als zy daer op gheleyt wordt.

C Die Wilde Weedt es goet teghen die seer vochtighe vuyle verargerde sweeringen en vlceratien daer op gheleyt, maer tot die andere ghebrekẽ daer die Tamme toe goet es, en dient zy niet om dat zy te scerp es.

D Wilde Weedt es oock goet ghesoden, ende ghedroncken den ghenẽ die in die milte een verstoptheyt oft herdicheyt hebben.

Van Wouwe. Cap. xlvj.

Wouwe heeft langhe smalle swertgruene bladeren, den bladeren van Weedt niet seer onghelijc, maer minder, smaelder en corter, tusschen den welcken eenen steel ontrent drye voeten lanck voortcoemt, daer aen beneden cleyne smalle bladerkens, en bouen lancx den steel cleyn bleeck geele bloemkens deen bouen dandere wassen, die in cleyn bollekens cruyswijs ghesneden vergaen, ende daer in leyt dat saet dat cleyn en swert es. Die wortel es lanck en slecht.

¶ Tfatsoen.

Herba Lutea. Wouwe.

¶ Plaetse.

Wouwe wordt tot veel plaetsen van Brabant by Louẽ en Bruessel op die velden ghesayet. Sy wast oock van selfs op ongheboude plaetsen ende by den weghen.

¶ Tijt.

Wouwe bloeyet in Meye ende corts daer naer wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Latijn (als Ruellius schrijft) Herba Lutea gheheeten, ende van sommighen Flos tinctorius. In Duytsch Wouwe, en van sommighen Orant, maer niet sonder dwalinghe, want Orant es een ander cruyt met den desen gheen ghelijckenisse hebbende, als in den voortganck dees boecks in zijnder plaetsen blijcken sal.

¶ Natuere.

Wouwe es werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Aenghesien dat Wouwe in der medecijnen nz ghebruyckt en wordt ende den ouders onbekent es, zoo en kunnen wy van zijn werckinghe niet anders gheschrijuen dan dattet van den verwers ghebruyckt wordt, ende datmen daer mede dat laken geel en gruen veruwet.

¶ Tgheſlacht.

Sint Jacobs cruyt oft bloemen (alſoomenſe oock nuempt) zijn tweederleye.

¶ Tfatſoen.

Iacobea, Sint Jacobs cruyt. of. Iacobea marina. Wit Sint Jacobs cruyt.

Sint jacobs bloeme

1 DAt ierſte gheſlacht van ſint Jacobs cruyt heeft langhe bruynroode ghe-ſtreepte ſtelen, twee oft drye voeten hooch, daer aen waſſen groote bruyne gecloven eñ diep geſnedẽ bladerẽ, den onderſtẽ bladeren van Alſene van fatſoene niet ſeer ongheliјck, maer langher breeder ende dicker, ende van veruwen niet wit. Die bloemen zijn geel ende waſſen bouen op die ſtelen, den bloemen van Camille van fatſoene gheliјck, ende als zy vergaen, zoo volcht int tmiddel, een grauw wollachtich ſaet, dat met den winde wech vliecht. Die wortel es wit ende heeft veel veeſelinghen.

2 Dat tweede gheſlacht es den voorgheſchreuen, van fatſoene ſeer gheliјck, maer zijn ſtelen en zijn niet root. Sijn bladeren ſijn minder, witter, dieper ende meer ghe-ſneden. Die bloeme bleecker, die wortel lanck, vol veeſelinghen, cruypende, ende al om veele nieuwe ſcuetkens wtworpende.

¶ Plaetſe.

1 Sint Jacobs cruyt waſt ſchier al om by den weghen, in waterachtighe plaetſen.

2 Dat wit Sint Jacobs cruyt, waſt aen die dijcken ende dijergheliјcken plaetſen by der zee gheleghen.

¶ Tijt.

Deſe cruyden bloeyen in Hoymaent ende Ooghſtmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierſte wordt nv ter tijt ghenaemt In Latijn Iacobea, Herba S. Iacobi et Sancti Ia-cobi

cobi flos. In Franchois Herbe ou fluer S. Jaques. In duytsch, Sint Jacobs cruyt ende Sint Jacobs bloemen.

2 Dat ander es oock sonder twijfel een gheslacht van Sint Jacobs cruyt, ende wordt ghenaemt, wit S. Jacobs cruyt.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn werm ende drooge van natuerẽ, ontrẽt den tweedẽ graet.

¶ Cracht en werckinghe.

A Sint Jacobs cruyt heeft een sonderlinghe cracht om die wonden helpen te ghenesen, ende daer om worddet ghepresen tot die verouderde wonden, fistulen ende quade sweeringhen.

B Men seyt oock dat het sap van Sint Jacobs cruyt, ghegorgelt ghenesen can, die apostumatien ende gheswillen van der keelen.

Van Vlas. Cap. xlviij.

¶ Tfatsoen.

Linum. Vlas.

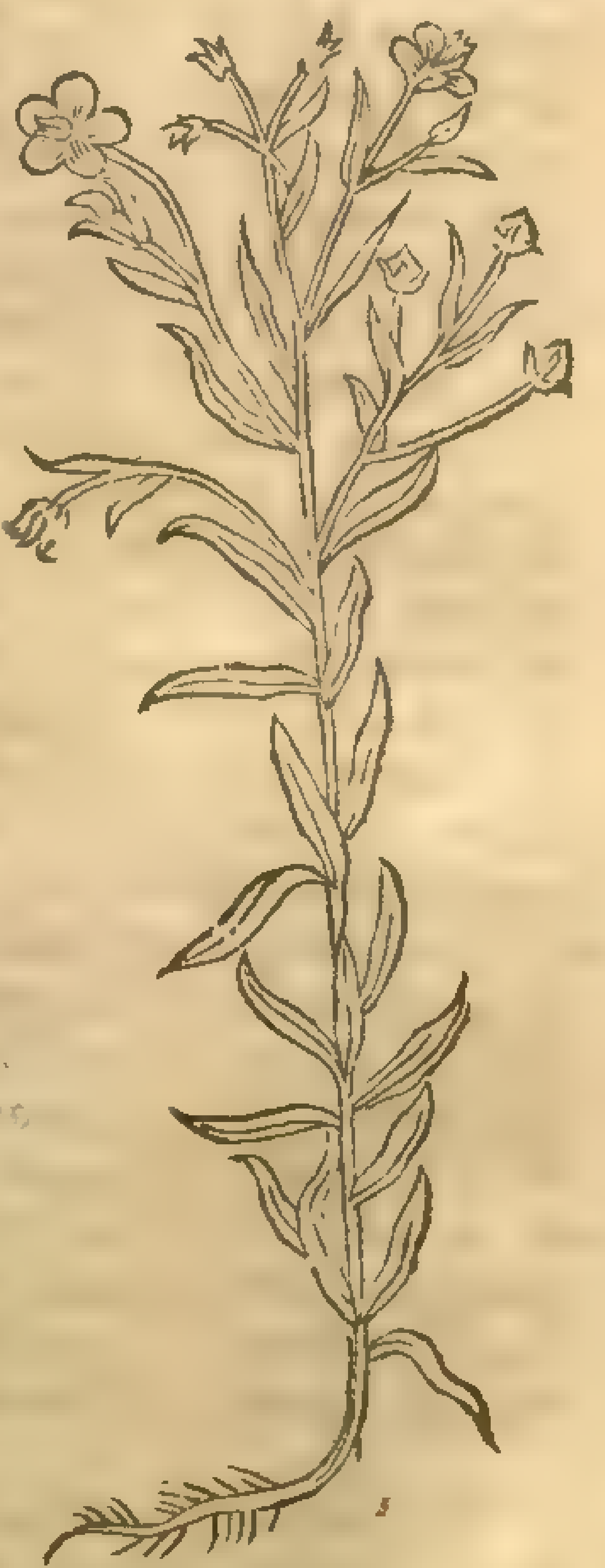

Vlas heeft eenen teeren steel, met cleyn smalle scerpe bladerkens becleet, die int opperste in cleyn corte steelkẽs verdeylt es, daer op wassen schoon hemelblauw bloemkens, ende als die vergaen zijn, ronde knoppekens oft bollekens, daer in bruyn breet vet en glattich saet leyt.

¶ Plaetse.

Vlas wordt hier te lãde in vette saechte aerde op neer en vochtachtighe velden ghesayet.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Vlas wordt in Grieex λίνον in Latijn Linum gheheeten, ende met dijen naem eest in der Apoteken bekent, ende naer dijen naem coemet dat ghene dat van Vlas ghemaeckt wordt, lijnen gheheeten wordt, als lijnen doeck, en lijnen laken. In Hoochduytsch heetet Flachsz. In Franchois Lin, naer den Latijnschen naem.

¶ Natuere.

Tsaet van Vlas dat in der medecijnen ghebruyckt wordt, es werm tot in den iersten graet, ende middelmatich in vochticheyt ende droochte.

¶ Cracht en werckinghe.

A Lijnsaet in water ghesoden ende in een maniere van een pappe oft plaester ghebruyckt versaecht alle pijne en weedom, het vermorwt alderhande coude herde gheswellen, apostumatien aen die ooren, aen den hals, en andere leden des lichaems.

B Lijnsaet met vijghen vermenght, maeckt rijp eñ doet wtbrekẽ alderhãde apostumatiẽ. Het treckt ooc doornẽ en splinters wt, mz die wortel vã wilden Concommerẽ ghemenght, ende daer op gheleyt.

C Lijnsaet heylt, geneest, eñ doet af vallẽ die rouwe quade naghels aen handẽ en voeten, mz alsoo veel Kersse eñ wat huenichs daer op geleyt. Het verdrijft oock alderhãde vlecken en plecken in daensicht alst rouw gestooten ende daer op gestreken wordt.

D Wijn daer Lijnsaet inne ghesoden es, bescermt eñ bewaert die sweeringhen dat zy niet en veruuylen oft innewaerts en eeten, als zy daer mede ghewasschen worden.

E Dwater daer Lijnsaet inne ghesoden es, scerpt het ghesichte, diewils in die ooghen ghedruypt.

F Dit selue water met een clisterie in die dermen oft moeder gedaen, versuet die pijne en

ne en weedom van den dermen ende van der moedere,ende heylt en gheneest dz in die selue leden ghequetst es.

G Lijnsaet met huenich vermenght ende inghenomen, suyuert die borst ende versuet den hoest,ende met rosynen gheten eest goet voor den ghenen die wtdrooghen.

Hindernisse.

Lijnsaet inghenomen es der maghen quaet en tseghen,het belet dat verteeren van der spijsen ende het maeckt veel wints.

Van Kemp. Cap. xlix.

Tgheslacht.

Kemp es tweederleye, deen dat mäneken en dander dat wijfken gheheeten wordt.

Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht vä Kemp dat manneken gheheetë wordt, heeft eenen ronden holen steel vier oft vijf voeten hooch met zynë veelë aen wassende zijde tacxkës, eenen boomken gelijckende, aen die soppekens van den steelkës wassen ronde huyskens,daer in rötachtich saet besloten es. Die bladeren zijn groot, rouw, ende swert gruen,en seuen,neghen,thië oft meer andere lange smalle rontsomme ghekerfte en ghelijck een saghe ghetande bladeren verdeylt, ghelijckende, int aensiene een wtghespreyde handt.

2 Dat wijfken es den voorschreuen van bladeren ghelijck,maer zynë steel es dunner,slechter,ende sonder aëwassende zyde tacxkens, ende en draecht noch vrucht noch saet, dan alleen cleyn witte bloemkens die als stof met den winde wech stuyuë.

Cannabis mas.
Kemp manneken.

Cannabis fœmina.
Kemp wijfken.

Plaetse.

Beyde dese gheslachten van Kemp worden op die velden ghesayet,en comen beyde (dat seer te verwonderen es)van eenderleye saet voort. Dat manneken wordt ooc aen die canten van den velden ende by den weghen ghevonden.

Tijt.

Tsaet van dat manneken es rijp in deynde van Ooghstmaent eñ in Herfstmaent. Dwijfken es in Hoymaent rijp.

Naem.

Kemp wordt in Griecx κάνναβις ἀστέριον καὶ σχοινοστρόφον gheheeten. In Latijn ende in die Apotecken Cannabis. In Hoochduytsch Zamer hanff. In Neerduytsche Këp. In Franchois Chanure.

Natuere.

Tsaet

Tsaet van Kempe es werm en drooghe tot in den derden graet.

Cracht en Werckinghe.

A Tsaet van Kempe verdrijft en iaecht af die winden wt den lichaem, ende wat veelachtich inghenomẽ, verdroocht die natuere, ende mannelijck saet, ende het soch in der vrouwen borsten.

B Tselue saet ghestooten ende met witten wijn ghedroncken, wordt hedẽ daechs gepresen teghen die geelsucht, ende die verstopthejt van der Leuer.

C Tsap van gruen Kempsaet ghestooten, verdrijft die pijne ende weedõ in die ooren, ende iaecht dat ghewormte daer wt.

B Die wortel van Kemp in water ghesoden helpt ende gheneest die ghecrompẽ senuwen en leden, ende es goet op het fledercijn gheleyt.

Hinderniſſe.

Kempsaet es quaet om verteeren, ende es der maghen tseghen, het maeckt pijn, draynghe en swaericheyt int hooft, ende doet groeyen quade humoren en vochticheden int lichaem.

Van Wederick. Cap. l.

Tgheslacht.

DEr cruyden heden daechs onder den naẽ in Latijn Lysimachium begrepen, zijn veel gheslachten, en besonder vier, daer alle wederickẽ onder begrepẽ worden. Dat ierste es tgeel en dat oprecht Wederick. Tweede es dz root Wederick met den hauwkẽs. Dat derde es dat ander gheslacht vã root Wederick sonder hauwkens. Tvierde gheslacht es dz blauw Wederick.

Tfatsoen.

Lysimachion verum.
Geel Wederick.

Lysimachium purpureum primum.
Root Wederick.

1 DAt ierste geel Wederick heeft ronde ende luttel gecante stelen,een elle oft twee hooch. Die bladeren zijn lanck eñ smal gelijck den wilgen bladeren maer niet gekerft,eñ wassen drye oft vier teghen malcanderen aen den steel. Die bloemen zijn geel sonder rueck,en wassen bouẽ aen die stelẽ,ende als zy vergaen,zo comen daer voort ronde saykens,gelijck Coriander saet. Die wortel es lanck en dun ende es hier en daer loopende, en al om veel nieuwe scueten wtworpende,die in dat ierste wtcomen,root zijn.

2 Dat tweede Wederick es vã stelen en bladeren den anderen gelijck,maer zijn bladeren en zijn niet zoo breet ende zijn rontsomme ghekerft, seer gelijckende dẽ Wilgen bladeren. Die bloemen zijn van fatsoene eñ coluere der gemeyne wilde Maluwe bloemen wat ghelijck,te weten vã vier breede roode bladerkens by een vergaert, ouer een met den canten ligghende,naer den welcken datter wassen lange hauwkẽs, als aẽ die Filieren die hen verthoonen al eer die bloeme open gaet,dese hauwkens, als het saet rijp es onsluyten huer en splijten in drye oft vier deelen, en dan vlieght dat saet dat wolachtich es,wech. Die wortel es dun en veeselachtich. A

Van desen gheslachte wordt een ander cleyn ghevonden van stelen,bladeren,bloemen,en hauwen den voorschreuen ghelijck,dan alleen tes in alder manieren minder, ende zijn steel es dun en teere alzoo dattet selden recht op wassen can. Sijn bloemen zijn lyfveruwich den Filieren ghelijck,maer wat mindere. B

3 Noch esser eẽ ander derde root Wederick mz hauwkẽs den ierstẽ roodẽ Wederick oock seer ghelijck. Sijn bloemẽ wassen ooc ten eynde vã dẽ hauwkẽs,maer zijn bleecker van coluere,van fatsoene den anderen niet seer ghelijck, meer ghelijck den Filieren in vier smalle bladeren ghesceyden,die selden cruyswijs teghen een ouer staen. C

Lysimachium purpureum alterum.
Partijcke.

Lysimachium Cæruleum.
Blauw Wederick.

Dat

3 Dat ander gheslacht van root Wederick, es van stelen en bladeren den voorschreuen ghelijck, maer die bloemkens wassen met croonkens, ghelijck aen die Poleye rõtsomme den steel, ende zijn van coluere root, eñ en brenghen gheen hauwkens voort, maer het saet wast in die croonkens daer die bloemen wighevallen zijn. Sijnen steel es vierçantich en bruyn. Die wortel es bruyn dick, en houtachtich, iaerlijcx vã nieuws nieuwe scueten wtworpende.

4 Dat blauw Wederick es van stelen en bladeren den anderẽ ooc gelijck. Sijn bloemen wassen met schoone langhe aderen bouẽ aẽ die stelen, vol van schoõ hemelblauw bloemkens, die van onder beghinnen te bloeyen, naer die welcke dat cleyne rontachtighe teskens wassen, daer dat saet in leyt dz seer cleyn es. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dz geel Wederick ende die Roode wassen in vochte waterachtige plaetsen, in neer beempden, en op die canten vã grachten en waterloopẽ. Dat blauw wordt in die cruyt liefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Alle Wedericken bloeyen meest in Braeckmaent eñ in Hoymaent, eñ in Ooghstmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

Wederick wordt gheheeten in Griecx λυσιμάχιον καὶ λύτρον. In Latijn Lysimachium, Lysimachia, en van sommighen Salicaria inder Apoteken eest onbekent.

1 Dat ierste gheslacht heet in Hoochduytsch Geel Weiderich, dat es geel Wederick. In Franchois Cornelle, ou Souchi deaue ou Pellebosse.

2 Dat twede wordt van sommighen in Latijn gheheeten Filius ante patrem, dz es soone voor den vader, om dat zijn hauwen voortcomen eñ groot worden, al eer die bloemen open gaẽ. In Hoochduytsch wordet Braun en Rot Weiderich, dz es Root Wederick gheheeten. Ende wordt van sommighen voor Onagra ghehouwen.

3 Dat derde wordt hier te lande Partijcke ghenaempt.

4 Tvierde en heeft ghenen naem dan Blauw Wederick.

¶ Oorsaecke zijns naems.

Dit cruyt heeft zynen naem Lysimachion, naer den vromen ende eedelẽ Lysimachus vrint ende neue van Alexander Magnus Coninck van Macedonien, die dit cruyt alder ierst ghevonden ende ghebruyckt heeft, ende den naecomelinghen ghewesen.

¶ Natuere.

Dat geel Wederick es van natueren cout en drooghe ende tsamen treckende. Die natuere van den Rooden en Blauwen es noch onbekent.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den bladeren van Wederick, stelpt alderhande bloetganck, eñ dat Root melizoen int lichaem ghenomen, oft andersins van buyten ghebruyckt. A

Het stelpt die ouervloedighe vrouwelijcke cranckheyt met wolle oft cattoen oft andersins in die moeder, ende in die scamelheyt ghedaen. B

Tcruyt ghestooten ende in die nuese ghedaen, stelpt dat bloeyen wt die nuese. Het heylt oock alle wonden, en stelpt dat bloet daert op gheleyt wordt. C

Die roock van den ghedroochden cruyde, verdrijft ende veriaecht die slanghen ende fenijnnighe ghedierten, en doodet die vlieghen en muesien. D

¶ Verkiesinghe.

Alsment tot eenich vã den voorschreuen gebreken, Wederick begheert te ghebruycken, zoo en salmen anders gheen nemen dan dz Geel Wederick, dz alleẽ oprecht Wederick es, want die andere al zijn zy noch ter tijt van eenen naem en zijn van ghelijcken cracht ende werckinghe niet.

Van Bingelcruyt. Cap. lj.

¶ Tgheslacht.

Bingelcruyt es tweederhande, tam ende wildt, ende elck van huer beyden es weder om tweederleye: Deene dat manneken ende dander dat wijfken, alleen in tsaet onderseeyden.

Van Bingelcruyt. Cap. lj.

Tfatsoen.

Mercurialis mas. Phyllon Theophraſti.
Tam Bingelcruyt manneken.

Mercurialis fœmina.
Tam Bingelcruyt wijfken.

1 TAm Bingelcruyt manneken heeft teere ſteelkens, met veel knoopen, en aenwaſſende zijde tacxkens, daer aen waſſen ſwertgruene, lanckachtige bladeren, den bladerẽ van Glaſcruyt ſchier gelijck, wt die knoopkẽs waſſende, tuſſchen dẽ welcken eñ den ſteelkens wt den ſeluẽ knoopkẽs voortcomen cleyne ronde gehayrde bollekens, twee vaſt by een, op een ſteelken, in elck een ront cleyn ſadeken ligghende. Die wortel es teer en veeſelachtich.

2 Dat wijfken es den manneken van ſtelen, bladeren, en waſſe ghelijck, alleen van ſade en bloemen onghelijck, want zijn bloemen ende ſaet waſſen veel meer by ẽ tſamen ghelijck een lanck cleyn druyſken gedronghen, dz ierſt wit bloeyſel voortbringht, ende daer naer ſaet dat meeſt rijſt eer dat rijp es.

3.4 Dat wilt Bingelcruyt es den Tammen wat ghelijck, maer zijn ſtelen zijn teerder, dunner ende niet ouer een ſpanne hooch waſſende, ſonder eenige zijde tacxkens. Die bladeren zijn meerder en grooter, wijer van een waſſende. Tſaet van dat manneken es den ſade van den Tammen manneken ghelijck, ende tſaet van den wijfken es den ſade van den tammen wijfken ghelijck. Die wortel es veeſelachtich ghelijck aen die tamme Bingelcruyden.

5 Noch wordt een ander cruyt ghevonden, Springcruyt ghenaempt, dat oock onder tgheſlacht van den Binghelcruyden geſtelt wordt, dat teere ronde en geknoopte ſtelẽ heeft, met veele aenwaſſende zijde tacxkens eñ breetachtighe bladeren, den Binghelcruyden van ſtelen en bladeren gelijckende, maer veel hoogher en meerder. Die bloemen zijn geel aen een cleyn ſteelken hanghende, voor breet en hol, achter ſmal en ge-

lijck

Cynocrambe. Wildt Bingelcruyt.

Phyllon Thelygonon, Dioscoridis.

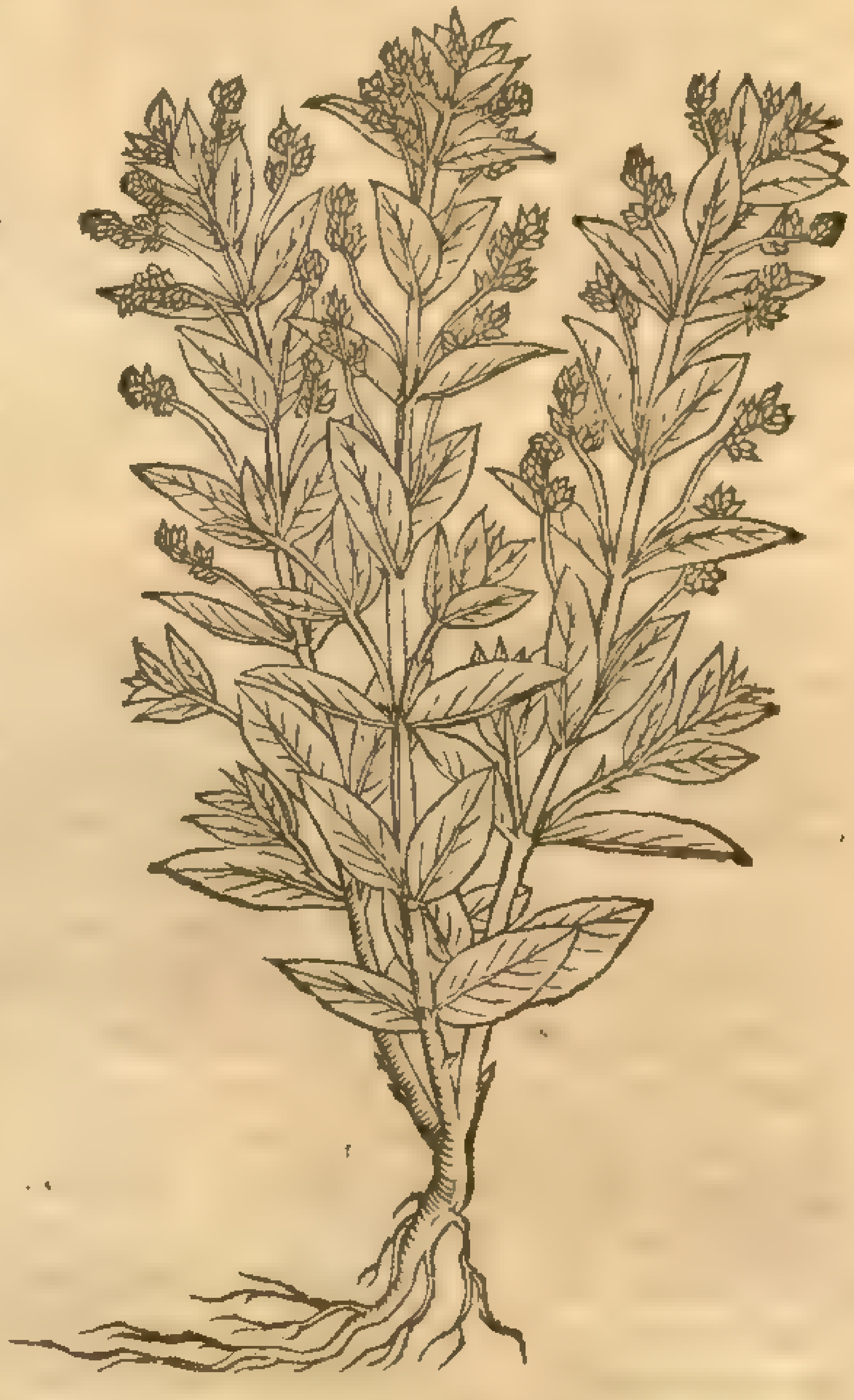

lijck een stertken omghecromt,den bloemen van Ridderspoten van fatsoene ghelijckende,naer die welcke cleyne ronde langhe hauwkens volghen,die als zy rijp worden van selfs oft als zy aengheruert worden,open springhen.

6 By desen Bingelcruyden sonderlinghe by den tammen,dient oock wel ghestelt eñ beschreuen dat cruyt dat Phyllon ghenaemt es,ende dat om dat sommige meynen dat Phyllon ende Mercurialis een cruyt zijn,die mits desen sien en kennen selen, dat het verscheyden cruyden zijn. Ende dit cruyt es als Crateuas schrijft tweederleye, manneken ende wijfken, ende heeft drye vier oft meer steelkens ende daer aen langhe breedachtighe bladerkens,den bladeren van den Oliuen wat gelijck, maer wat breeder. Ende dit heel cruyt,met zynen steelkens ende bladerkens es met een dun, teer, saecht wollachtich witachtich hayrken becleet. Tsaet van den wijfken groeyet ghelijck aen Mercuriael wijfken,eñ aen tmannekẽ gelijck aen Mercuriael manneken.

¶ Plaetse.

Die tamme Binghelcruyden wassen in die wijngaerden ende in die Moeshouen, die Wilde in bosschen en by den haghen,dat Springcruyt,in diepe en vochtighe dalen. Ende waer zy eens ghesayet oft gheplant worden, daer comen zy alle jaren van huer selfs gheresen saet weder om voort.

6 Phyllon wordt in Languedock ende Prouincen ghevonden.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Braeckmaent ende van daeren voort allen den zoomer.

¶ Naem.

1,2 Dat Tam wordt in Griex gheheeten λινόζωστις, en van sommighen παρθένιον καὶ ἑρμοῦ βοτάνιον van Theophrastus in Griecx φύλλον. In Latijn ende in die Apoteken Mer-

Mercurialis. In Hoochduytsch Zamen bengelkraut, Kuwurtz en Mercurius kraut. In Neerduytsch Tam Bingelcruyt en Mercuriael. In Franchois Mercuriale. Ende van desen dat met den ronde sade es, wordt gheheeten Mas Mennelijn, Manneken en Masle: Dat ander Fœmina, Weiblin, Wyfken en Femelle, en tselue wordt oock voor wilt Bingelcruyt ghehouwen.

3.4 Dz wildt Bingelcruyt heet in Grieex κυνοκράμβη κύνια, καὶ λινόζωστις ἀγρία. In Latijn Canina brassica, en Mercurialis syluestris. In Hoochduytsch waldt Bengelkraut, en Hundszkol. In onser talen wildt Bingelcruyt en wilden Mercuriael. In Franchois Choux de chien.

5 Dat Springcruyt en es by den ouders niet bekent, ende daer om en heuet ghenen naem in Grieex noch in Latijn. In Hoochduytsch heetet Springkraut. In onser talē Springcruyt ende Cruydeken en ruert my niet, ende daer naer van sommigen heden daechs, Noli me tangere.

6 Phyllon wordt ghenaemt in Grieex φύλλον καὶ ἐλαιόφυλλον. In Latijn oock Phyllū, ende dat manneken ἀῤῥενογόνον ende dat wijfken θηλυγόνον, ende anders gheen namen en zijn ons noch ter tijt bekent. Ende es dat Phyllon van Dioscorides, maer niet dat Phyllon van Theophrastus, want dat Phyllon van Theophrastus, es tselue dz van Dioscorides Mercurialis ghenaemt wordt. Ende daer om tot onderscheet van die Mercurialis, zoo wordt dit Phyllon oock Elæophyllon ghenaemt.

¶ Natuere.

Bingelcruyden zijn werm en drooch (als Auerrois schrijft) in den iersten graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Bingelcruyden in water ghesoden ende ghedroncken, makē camerganck, purgeren ende iaghen af die coude fluymen, ende die heete geele cholerijcke vochticheden. Dijsgelijck oock dat water dat inder watersuchtighen lichaem vergaert es.

B Ende tot den seluen machmen oock die Bingelcruyden in spijse, oft pottagie ghebruycken, en sullen ghelijck werck doē, maer niet zoo sterckelijck.

C Die selue cruydē mz booter oft eenich ruet ghestooten ende in tfundament ghesteken verwecken tot camerganck.

D Phyllon dat manneken inghenomē, helpt om soonen te genereren, ende dat wijfken om dochteren. Tselue wordt oock van den Mercuriael ghescreuen.

Van Penninckcruyt. Ca. lij.

¶ Tfatsoen.

Nummularia. Penninckcruyt.

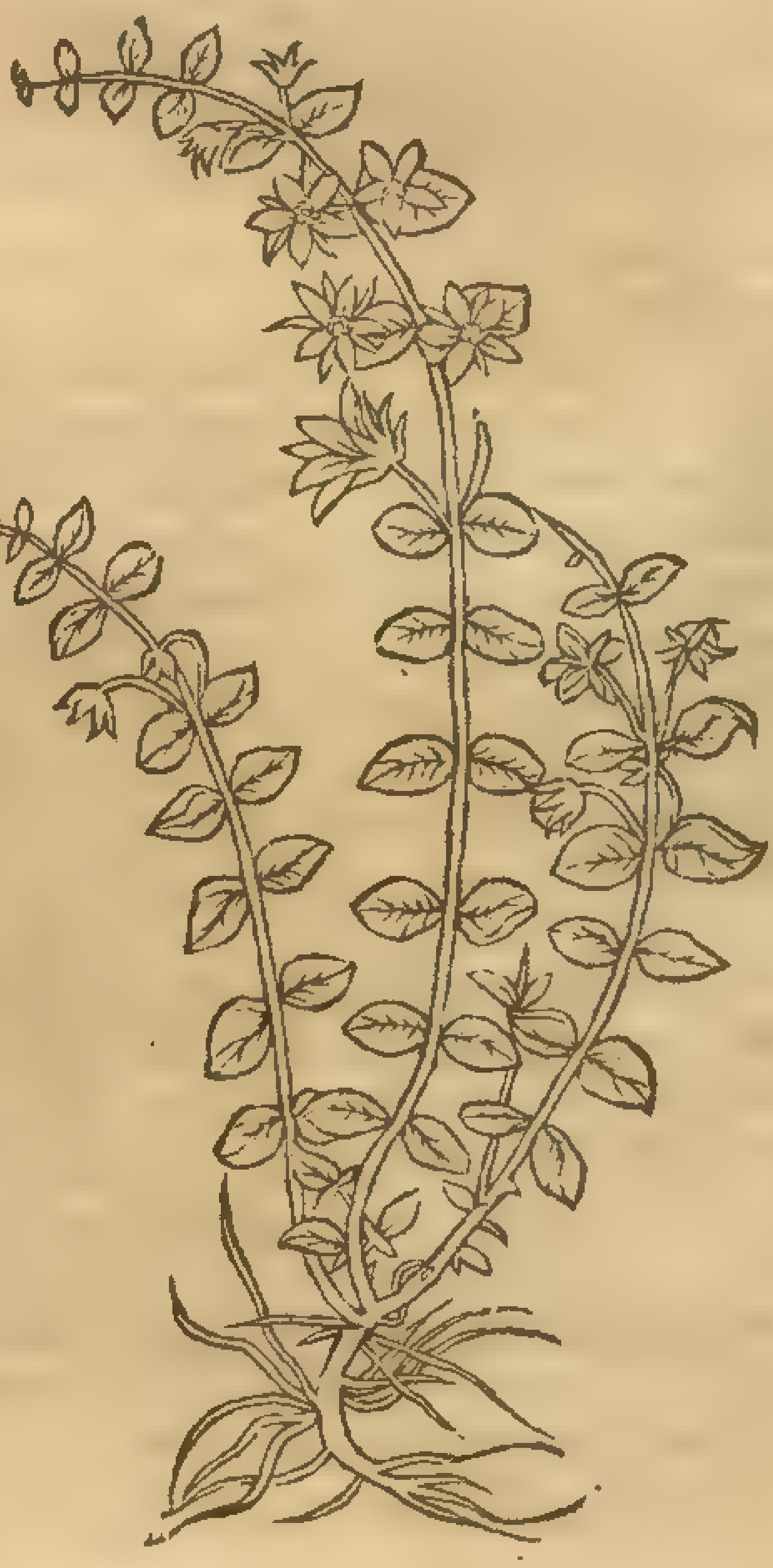

Penninckcruyt heeft teere dunne steelkens lancx der aerden cruypende, daer aen ouer beyde zijden wassen, ronde breetachtighe bladerkens, eenen cleynen penninck schier ghelijck. Die bloemen zijn geel van fatsoene, den Booterbloemen niet seer ongelijck. Die wortel es teer en dun.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtighe beempden, by den grachten, en waterloopē, en in neere busschen.

¶ Tijt.

Tbeghint te bloeyē in Meye ende bloeyet

voort

voort alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt heden daechs in Latijn Nummularia, centummorbia en van sommighen Serpentaria ende van eenighen oock Lunaria grassula gheheeten. In Hoochduytsch Pfennigkraut, Egelkraut en cleyn Naterkraut. In Neerduytsch Penninckcruyt en Eghelcruyt.

¶ Natuere.

Penninckcruyt es drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Van desen cruyde schrijuen die medecyns deser tijt, dattet in wijn ghesoden ende met huenich inghedroncken, die wonden ende quetsueren der longhene heylt, ende dz goet es teghen den hoest, ende sonderlinghe teghen den kieckhoest van den ionghen kinderen in der seluer manieren ghebruyckt. A

Van Wildt Vlas. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Linaria. Wildt Vlas.

Wildt Vlas heeft dūne taye bruynachtighe steelkēs, en daer aen veel by een wassende lange smalle bladerkens, den bladeren van Vlas seer ghelijck. Die bloemē zijn geel, voor breet ende ghesloten, gelijckende eenen Vorschen muyl, achter smal en omgheeromt, ghelijck aen die Riddersporen. Tsaet es breet eñ swert ende leyt in ronde bollekens, die naer dat die bloemen ghetesen zijn, wassen.

Van desen gheslachte wordt noch een ander ghevonden, dat niet ghemeyn en es, dat schoone hemelblauw bloemē draeght, anders den voorschreuen ghelijck, alleen van stelen bloemen eñ bladeren minder en teerder, nochtans hoogher ende langher opwassende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op ongheboude plaetsen, by dē haghen, tuynen, en canten van den velden.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten. In die Apoteken Linaria, en van sommighen Pseudolinum en Vrinalis. In Hoochduytsch Lijnkraut Flaschkraut Harnkraut, onser Frauwen Flachsz, Wildt Flachsz, Krotten Flachsz. In Neerduytsch wildt Vlas. In Franchois Lin saulvaige, ende heeft ghehouden gheweest voor ὄσυρις Osyris daert seer cleyne ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Tes werm en drooghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Wildt Vlas ghesoden ende ghedroncken, opent die oude coude verstoptheyt van der leuer en milte, en es seer goet ghedroncken den ghenē, die die geelsucht sonder cortsen hebben, ende sonderlinghe als die geelsucht veroudert es. A

Wildt Vlas doet oock water ende vrine maken, ende es een goede medecijne tegen die droppelpisse ende verstopthe yt van der nieren ende der blasen. B

lxviiij. Van Teskens cruyt. Cap. liiij.

Teskens cruyt heeft rode taye steelkens, eenen voet hooch, ende langhe diepe ghesneden bladerkens, den bladeren vã witten Mostaert gelijc maer mindere. Die bloemkens zijn wit en wassen lancx die steelkens, ende als zy vergaen, zo worde zy cleyne teskens, oft breede borsekens, daer in cleyn swert sadeken leyt. Die wortel es lanck, slecht, eñ wit.

¶ Tfatsoen.

Pastoria bursa. Teskens cruyt.

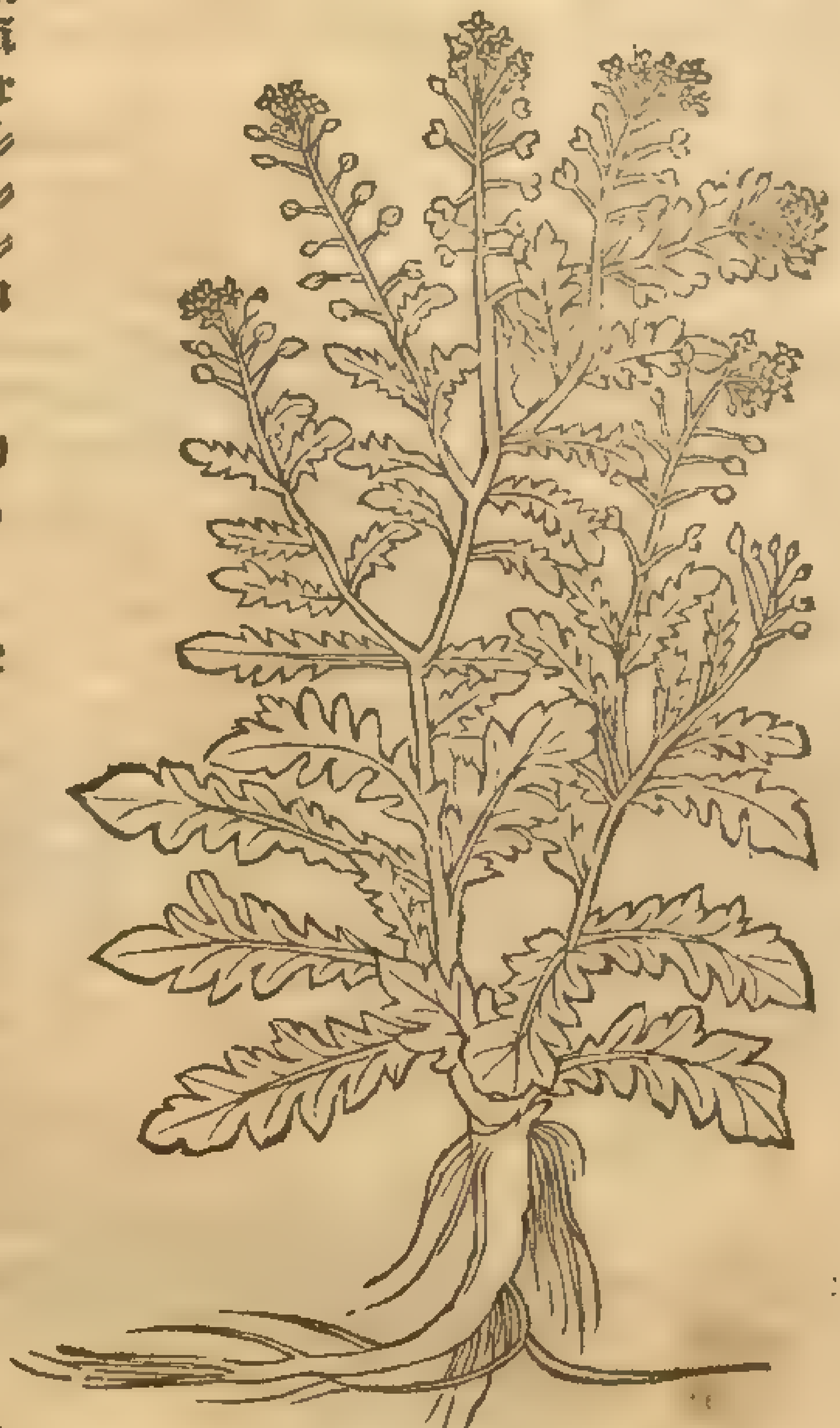

¶ Plaetse.

Teskens cruyt wast op die straten by den weghen, ende op ongheboude, rouwe, steenachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Tbloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt en heeft gheenen naem in Griecx noch in Latijn van dẽ ouders hem ghegheuen, maer twordt heden daechs in Latijn geheeten Pastoria bursa, Pera en bursa Pastoris. In Hoochduytsch heetet Deschel kraut, Seckelkraut ende Herten seckel, hier te lande Teskẽs oft Borsekẽs cruyt. In Franchois Bourse de bergier.

¶ Natuere.

Teskens cruyt es cout ende droeghe tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

A. Teskens cruyt in water ghesoden ende ghedroncken, stelpt den loop des buycx, dat root melizoen, tbloet spouwen, tbloet pissen, ende die ouervloedighe vloet van den vrouwen, ende alderhande bloetganck, hoe ende in wat manieren dattet ghebruyckt worde, ende is daer toe seer crachtich, alzoo dat som schryuen, dattet het bloet stelpt al en worddet maer in die handt ghehouden, oft ouer tlichaem ghedraghen.

Van Vijfuingherecruyt. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

Van desen cruyde, wordt vierderleye gheslacht ghevonden, twee mz geelen bloemen, waer af deen groot ende dander cleyn es. Tderde met witte bloemen. Tvierde met bruyn roode bloemen, van bladeren en fatsoene malcanderen ghelijck.

1 Tgroot geel Vijfuinghercruyt heeft teere dunne ronde steelkens, opder aerden gelijck Ganserick cruypende, tot veel plaetsen aen der aerden hakende, daer aen wassen lanckachtighe rontsomme ghekerfte bladerkens, altijt vijf by een op een steelkẽ. Die bloemen sijn geel in vijf bladerkens ghesneden, die als zy vergaen voortbringhen ronde herde besikens ghelijck cleyne eerdt besien, daer tsaet rontsomme in wast. Die wortel es bruyn, dun en lanck.

2 Dat cleyn geel Vijfuingercruyt es den voorschreuen van bladeren, cruypende stelen, bloemen ende saet seer ghelijck, alleen veel minder eñ niet lichtelijckẽ aen der aerden hakende, seer cleyne bladerkens draghende, die van onder aschuerwich wit zijn.

3 Dwit Vijfuinghercruyt es met zynen teeren, dunnen, cruypende steelkens, ende in

Tfatsoen.

Pantaphyllon luteum maius.
Groot geel Vijfuinghercruyt.

Pantaphyllon luteum minus.
Cleyn geel Vijfuinghercruyt.

Pentaphyllon album.
Wit Vijfuinghercruyt.

Pentaphyllon rubrum siue palustre.
Root Vijfuinghercruyt.

vijuen ghesneden bladeren den grooten geele Vijfuinghercruyt ghelijck, anders dan dat zijn stelen ghehayrt zijn, zijn bladeren lanck eñ niet rontsomme maer alleen voor ghekerft, sijn bloemen wit, ende zijn wortel niet slecht, maer met aenhanghende ander cleyne wortelkens.

4 Dat root Vijfuinghercruyt es den anderen sonderlinghe den grooten geelen van fatsoene oock wat ghelijck. Sijn bladeren zijn in vijf rontsomme gekerfte bladerkẽs gesneden, die aen die onderste zyde aschverwich wit en bouen bruyn gruẽ zijn. Synẽ steel es een spanne oft voet hooghe, bruyn oft rootachtich van coluere, knooppachtich, cael eñ niet hayrachtich. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelẽ, meest twee ontrent een, van coluere bruyn root, naer die welcke verschijnen ronde bruyn roode besien gelijck eerdtbesien maer herder, daert saet rõtsomme aẽ wast. Die wortel es teer hier en daer cruyppende.

¶ Plaetse.

Vijfuinghercruyden wassen in dorre dõckere oft neere plaetsen somtijts ooc ontrẽt den watere, en sonderlinghe dat root dat alleen in dwater oft ontrent den grachtẽ en staenden wateren ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Vijfuinghercruyden bloeyen in Meye ende aldermeest in Braeckmaent.

¶ Naem.

Vijfuinghercruyt heet in Griecx πεντάφυλλον. In Latijn ende in die Apoteken Pentaphyllon en Quinquefolium. In Hoochduytsch Funff fingherkraut, en Funffblat. In Franchois Quinte fueille.

¶ Natuere.

Vijfuinghercruyt es drooch tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van tgeel Vijfuinghercruyt in water tot dat het derdendeel verteert es ghesoden, versuet den tantsweer, ende gheneest die sweringhen des monts alsmẽ ghesoden water in den mont hout, ende daer mede hem spoelt. A

Tselue water daer die wortel vã Vijfuinghercruyt in gesodẽ is, gedrõcken geneest dat roode melizoen en alderhande loop des buycx, ende stelpt alle ouervloedige bloetganck, ende es goet tseghens fledereyn en pijne der hopen. B

Die wortel met edick ghesoden bedwinght die voorts eetende sweeringen, ende verteert ende doet verdwijnen coude ghezwillen en herdichedẽ, zy gheneest die quade naghelen, swillingen ontrent den eersderm, ende alle scorftheyt daer zy op ghelegt oft gestreken wordt. C

Tsap van der iongher wortele ghedroncken es goet tseghen die ghebreken van der leuer ende der longhene, ende tseghen alderhande fenijn. D

Die bladeren met huenich water oft ghewaterden wijn ende een luttel pepers ghedroncken zijn goet tsegẽ die derdedaechse en vierdedaechse cortsen, ende in der seluer manieren dertich daghen ghedroncken ghenesen zy die vallende sieckte. E

Die bladeren ghestooten ghenesen die gheschuertheyt daer op ghelegt, ende met sout ende huenich vermenght, heylen zy die wonden, fistulen en die voorts eetende sweeringhen. F

Tsap van den bladeren ghedroncken geneest die geelsucht en versterckt die leuere. G

Van Tormentille. Cap. lvj.

Tormentille es den Vijfuinghercruyden seer ghelijck, het heeft dunne rõde teere steelkens vijf oft ses van eender wortel lancx der aerdẽ cruypẽde. Sijn bladerẽ zijn cleyn en wassen vijf oft meest seuen op een steelkẽ, den bladeren van Vyfuinghercruyt seer ghelijck, eñ elck besonder bladeken es rontsomme gekerft. Die bloemen zijn geel, den bloemen van Ganserick en Vijfuinghercruyt seer ghelijck. Die wortel es bruyn root ende dick.

¶ Plaetse.

Tormentille wast gheerne in die bosschen die doncker zijn ende neer ghelegen zijn, en op grasachtighe straten.

Tijt.

¶ Tijt.

Tormentille bloeyet meest alle den zomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in die Apoteke in Latijn Tormentilla gheheeten, ende van sommighen in Griecx ἑπτάφυλλον. In Latijn Septifolium. In Hoochduytsch Tormentille birckwurtz en rot heyliburtz. In Neerduytsch Tormentille. In Franchois oock Tormentille.

¶ Natuere.

Tormentille es drooch tot in den derden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van Tormentille met den wortelen in wijn ghesoden oft tsap van der seluer ghedroncken, doet sweeten ende iaecht daer duer alle fenijn vander herten, ende es midts dyen goet tseghen alle verghiftheyt, tzy gheten oft ghedroncken, eñ tseghen die pestilentie, eñ dyssghelijck werck doet ooc die drooghe wortel gepoedert eñ mz wijn ingenomē.

B Die wortel ooc vā Tormentille gepoedert eñ met rooden wijn alsser gheen cortsen int lichaem en zijn, oft mz gestaelt water alsser cortsen zijn gedronckē, gheneest dz root melizoen eñ alle loop des buycx, stelpt oock dat bloetspouwē, tbloet pissen, der vrouwē ouervloedige vloet, ende alderhande bloetganck.

C Tormentille met bladeren eñ wortelē gesodē, oft gestootē eñ gedronckē es goet tsegen alle gequesthz van binnē en buyten, opent eñ geneest die verstopte eñ gequeste longene en leuere, ende es goet voor die geelsucht.

D Die wortel vā Tormētille gepoedert eñ mz wit van den eye ghebacken, en gheten, stelpt dat ouervloedich braken, eñ es goet tseghen die sieckte cholera ghenaempt.

E Die selue wortel in water gesoden geneest die quade sweeringhen des monts, die mont daer mede ghespoelt.

¶ Tfatsoen.

Tormentilla. Tormentille.

¶ Tfatsoen.

Fragraria. Eerdtbesiencruyt.

Van Eerdtbesien. Ca. lvij.

Eerdtbesiencruyt cruypt met zynen dunnen hayrachtighen ranckxkens lancx der eerdē gelijc Vijfuinghercruyt tot veel plaetsen daer aen hakende. Sijn bladeren zijn den bladerē vā Vijfuinghercruyt oock wat ghelijck, rontsomme ghekerft, maer en wassen maer drye aen een hayrachtich steelkē. Die bloemen zijn wit binnē geel van fatsoene dē Vijfuinghercruyts bloemen ghelijck, die als sy vergaen voortbringhen ronde lieffelijcke

besien die eerst gruen zijn, en als sy rijp zijn meest root somtijts oock wit zijn, van smaecke en ruecke lieffelijck.

¶ Plaetse.

Eerdtbesien wassen in donckere bosschen, en diepe drooghe grachten, zy wordē ooc veele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Eerdtbesien cruyt bloeyet in April, eñ in Braeckmaēt zo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Tcruyt van den Eerdtbesiē wordt in Latijn Fragraria, fragula, in Hoochduytsch Erdberen kraut, in Franchois Fraysier gheheeten. Die vruchten worden geheeten Fragra in Latijn, Erdberen in Hoochduytsch, Eerdtbesien in Neerduytsch, in Franchois Frayses.

¶ Natuere.

Tcruyt van den Eerdtbesien ende die onrijpe groene besien zijn cout ende drooch van natueren. Die vruchte als zy rijp es cout ende vochtich.

¶ Cracht en werkinghe.

Eerdtbesien cruyt ghesoden en gedroncken, stelpt den loop des buycx ende der vrouwen ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt. A

Tselue water daer Eerdtbesien cruyt in ghesoden es in den mont ghehoudē sterckt dat tantvleesch, het gheneest die quade sweeringhen des monts eñ verdrijft allen quaden rueck daer wt. B

Tsap van den bladeren gheneest die roose ende alderhande roodicheyt in daēsicht. C

Die Eerdtbesien verslaen dē dorst, ende zijn goet ghebruyckt den ghenen die groote hitte ende brant in die maghe hebben. D

Van Ganserick. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Argentina. Ganserick.

GAnserick es met zynen cruypende ende aen die acre hakende ranckxkens dē Eerdtbesiē cruyde ende den Vijfuingher cruyde seer ghelijck, het heeft teere dunne steelkens ende daer aen wassende lanckachtighe gheueerde seer ghespleten ende rontsomme ghekerfte bladeren, den bladeren van Agrimonie seer gelijck, die op die eene zyde ter aerden waerts aschverwich wit zijn, ende op die ander zyde heel gruen. Die bloemen zijn geel, den bloemen van Vijfuingher cruyt seer ghelijck. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Ganserick wast op grasachtighe vochtighe ongeboude plaetsen, en by die grachtē.

¶ Tijt.

Het bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

In Latijn wordt dit cruyt nv ter tijt geheeten Potentilla en Argentina, en van sommighen Agrimonia syluestris oft Tanacetum syluestre. In Hoochduytsch, Grensich, Grensing, oft Genserich, ende daer naer in Latijn Anserina. In Neerduytsch Ganserick en Argentine. In Franchois Argentine, bec d'Oye, ou Tanaise sauuage.

Natue-

¶ Natuere.

Ganserick es drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ganserick in wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, stopt den loop des buyck dat roode melisoen ende alderhande bloetganck, ende es seer goet tseghen die ouervloedighe vrouwelijcke cranckheyt en sonderlinghe tseghen die witte vloet. A

Dit selue cruyt met water in sout ghesoden ende ghedroncken, doet dat gheronnen bloet sceyden, en es goet ghedroncken die van hooghe gheuallen sijn. B

Dwater daer Ganserick inne ghesoden es, es goet voor die sweeringhen van den mont, roode loopende ooghen, ende verergerde wonden, alsmense daer mede waschst. C

Van Pilosella. Cap. liv.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden in Latijn gheheeten Pilosella vintmen nu der tijt twee gheslachten. Deene wordt groote Pilosella gheheetẽ, dander cleyn Pilosella, die van sommighe Muysooren ghenaemt sijn, hoe wel sy die oprechte Muysooren oock niet en sijn.

¶ Tfatsoen.

Pilosella maior.
Groote Pilosella oft Naghelcruyt.

Pilosella minor.
Cleyn Naghelcruyt.

DIe groote Pilosella op der aerden wtghespreyde bladerkens, die wit rouw en hayrachtich sijn eender oore van een groote muys seer ghelijckende. Synen steel es ghehayrt ontrent een spanne lanck draghende geele gheuulde bloemen, die in hayrachtich saet vergaen, dat met den winde wech vlieght. Die wortel es een vingers lanck met veele aenhanghende veeselinghe.

2 Die cleyne Piloselle es der voorschreuẽ ghelijck maer veel minder, sijn bladerkens sijn cleyn, tseghen der aerden wit, hayrachtich. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen veel by een ende zijn van coluere som wit, som root, som bruyn, som ghespeeckelt. Die wortel es cleyn en veeselachtich.

¶ Plaetse.

Die groote Pilosella wast op sandtachtige berchskens en op grasachtige cantẽ vanden velden. Die cleyne op dorre heyden ende dyergheliicken ongheboude plaetsen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

1 Die groote wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Pilosella maior. In Duytsch groote Piloselle, en Nagelcruyt. In Hoochduytsch Nagelkraut, ende van sommighen oock Meuszor. In Franchois Piloselle.

2 Die andere heet Pilosella minor, dat es cleyne Piloselle, ende wordt oock van den Hoochduytschen Meuszorlin, en Hasenpfortlin ghenaempt.

¶ Natuere.

Die Pilosellen zijn werm en drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dese cruydẽ met hueren bladeren en wortelen ghesoden ende ghedroncken heylen A
ende ghenesen alle inwendighe ende wtwendighe wonden ende die ghescuertheyt.

Die bladeren van den seluen cruyden ghedroocht ende ghepoedert ende in die won B
den ghestroyet, moghen die selue ghenesen.

1 Tsap van die groote Piloselle in die ooren ghedaen geneest die pijne ende die smer- C
tinghe van den ooren.

Die selue Piloselle ghegeten oft met spijse inghenomen verclaert het ghesichte, ende D
gheneest die roode lopende ooghen.

Van Rhuercruyt. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

Der cruydẽ die saechte witte wollachtighe bladeren hebben, eñ die van sommighen Piloselle ende Filagines ghenaempt worden, sijn twee ierste geslacchten. Deene heeft schoone geele rieckende bloemen. Dander bleeck geele ende niet rieckende, dz drijerleye es, als hier naer blijckẽ zal.

1 Dat ierste vã desen datmen Reynbloemẽ nuempt, heeft ronde, dunne, herde, aschuerumige witte steelkẽs ontrẽt eẽ spanne hooch wassende, met cleynen smallen, witten, wollachtighen, seer saechtẽ bladeren, van groote ende fatsoene den Hysope bladerkens ghelijck, op tsop van den steelkens wassen troskẽs van x oft xij oft meer knopachtighe ronde geele bloemkẽs die niet lichtelijcken en verwelckeren oft en vergaen, ende die in huer

Ageratum, Aurelia.
Rheynbloemen.

¶ Tfatsoen.

Filago.
Rhuercruyt.

huer coluer ende wesen langhe tijt behouwen moghen werden, ende van rueke niet onlieffelijck, eñ van smaecke een weynich bitter zijn. Die wortel es dun cort eñ swert.

Dat ander geslacht dat Rhuercruyt ghcheeten wordt, es drijerleye, als voorseyt es

2 Dat ierste es den voorschreuẽ ghelijc, maer meerder en hooagher somtijts twee voeten hooch, oft hoogher wassende. Sijn stelẽ zijn dun, rõt, aschverwich mz saecht wol leken becleet, drye oft vier van eender wortel recht op, meest sender aenwassende zijde scuetkens oft taecxkẽs wassende. Die bladerẽ zijn lanck, smal, aschverwich wit, saecht en wollachtich, den bladeren van Rheynbloemen ghelijck, maer langher, breeder, ende van coluere wat groender. Die bloemẽ zijn ront eñ knoppachtich en wassen bouẽ aen die stelen veel by een, maer en zijn niet zo geel vã coluere als die Rheynbloemen, noch en blyuẽ niet duerende, maer vlieghẽ wech als zy rijp zijn, ghelijc meer andere bloemẽ.

3 Dat ander geslacht van Rhuercruyt es den voorschreuen van stelẽ en bladerẽ seer gelijck. Die bloemen zijn oock den bloemen van den voorgeschreuen ghelijck, maer en wassen nz bouẽ aen die stelẽ met troskẽs, maer wassen lancx die stelẽ tusschen de bladerẽ, eñ dat es dmeeste ondersceet dat tusschẽ dit ende dẽ voorgescreuen Rhuercruyde es.

4 Dat vierde gheslacht van desen cruyden es den anderen tween Rhuercruyden van stelen, ende witten en saechten bladerkens ghelijck, maer in alder manieren teerder, minder ende neerder, selden een spanne hooch wassende. Die bloemẽ wassen in cleyne ronde knoppekens bouen op die soppekens van den steelkẽs, van coluere ende fatsoene den bloemen van anderen Rhuercruyden ghelijck.

❡ Plaetse.

Dierste gheslacht wast in rouwe sandtachtighe plaetsen ende op dorre heyden, ende wordt tot veel plaetsen by den Rhynstroom ouervloedich gevondẽ: Hier te lãde wordet in die houen ghesayet. Die andere drye wassen hier te lande in sandtachtighen gront, ontrẽt drooghe grachtẽ, en op sommighe vochtighe plaetsen, eñ in die busschen.

❡ Tijt.

Sy bloeyen meest al in Braeckmaent ende in Hoymaent. Die Rhuercruyden ooc noch in Ooghstmaent.

❡ Naem.

1 Dierste gheslacht van desen cruyden wordt van Theophrastus Libro ix. Cap. xxi. In Griecx ἐλειόχρυσον. In Latijn vã Theodorus Gaza Aurelia. Ende vã Dioscorides ἀγήρατον Ageratum. In die Apoteken Stoecas citrina ende Stoecados citrinum, van sommighen Tinearia ende Amaranthus luteus. In Hoochduytsch Rheinblumen Motten blumen vnd Motten kraut. In Neerduytsch Rheynbloemen ende Rhynbloemen.

Daer es oock noch een ander cruyt van Dioscorides beschreuen, dwelck ἑλίχρυσον Elichrysum ende Amaranthus ghenaemt es, dwelck met desen Rheynbloemen gheene ghelijckenisse en heeft, want ἐλειόχρυσον Eliochryson vã Theophrastus ende ἑλίχρυσον Elichryson van Dioscorides, zijn twee verscheyden cruyden. Ende daer om dolen zy, die meynen dat dese Rheynbloemen, dat Elichryson van Dioscorides zijn.

2 Dander drye cruyden worden met eenen naem, ghcheeten nv ter tijt. In Latijn Filago. In Hoochduytsch Rhurkraut. In Neerduytsch Rhuercruyt oft root melizoen cruyt. In Franchois Herbe a Cottoen.

A Dierste van desen dryen wordt van Plinius ghenaemt Herba Impia, ende dat om dat die laetste bloemen hoogher wassen dan die ierste.

Sommighe willen van desen cruyden maken dat cruyt, dat in Griecx γναφάλιον ghenaemt wordt, ende in Latijn Centunculum, Centuncularis et Tomentitia maer huer meyninghe en es der waerheyt niet seer ghelijck, als by den naervolgende Capittel blijckelijck ghenoch es.

❡ Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren verdrooghende, die Rheynbloemen zijn ooc werm, als duer hueren bitteren smaeck kennelijck es.

❡ Cracht en Werckinghe.

Rheynbloemen in wijn ghesoden ende ghedroncken doodẽ ende iaghen af die wormen, A

men, ende zijn goet tseghen die beet ende steeck vanden fenijnighen ghedierten.

Rheynbloemen in looghe ghesoden verdrijft die luysen ende neten wt den hayre. B Die selue Rheynbloemen, in die cleerscappraeyen gheleyt bewaren die cleederen van motten ende scieters.

Van Gnaphalion. Cap. lvj.

Tfatsoen.

Gnaphalion.

Gnaphalion es een neer cruydt, dwelck heeft veele dunne steelkẽs ende cleyn bladerkens, die altsamen met een wit, wollachtich, saecht hayrken seer dick becleet zijn, alsoo dat het gheheel cruyt, niet anders en schijnt te syne, dan een saecht wit wolleken. Die bloemen wassen op dopperste van den steelkens in cleyne knoppekens als die figuere claerlijcken bewijst.

Plaetse.

Dit cruyt wordt ghevonden in Languedock ende Prouincen.

Naem.

Dit cruyt es ghenaempt in Griecx γναφάλιον. In Latijn Gnaphalium, Centunculus, Centuncularis, Tucularis, Albinũ. Ende van sommighen Gelaso, Anaphalis, Anaxiton, Hires ende Tomentitia.

Natuere.

Gnaphalion es drooch ende tsamen treckende van natueren.

Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van Gnaphalion met rooden wijn ghedroncken, zijn goet tseghent root melizoen, als Dioscorides ende Galenus schrijuen.

Van Wechbree. Cap. lvij.

Tgheslacht.

Der wechbreeden vindtmen hier te lande drye gheslachten ouervloedich wassende, ende daer en bouen noch een in die soute gronden voortcomende, die altsamẽ van fatsoene malcanderen ghelijcken.

1 Tgroot Wechbree heeft groote breede bladeren, schier gelijck die Beete, van buyten seuen ribbekens hebbende die altsamen aen dat eynde van den bladeren ter wortel waert vergaen. Sijn stelen zijn rontachtich eenen voet oft meer hooghe, somtijts rootachtich, tusschen die bladeren van der wortel spruytende, die van dmiddel of tot bouen toe rontsomme beset ende becleet zijn, met cleyne knoppekens die terst cleyne bloemkens, ende daer naer cleyne huyskens daer in cleyn bruyn sadeken leyt voortbrinhende een are tortskens ghelijckende. Die wortel es cort wit ende vinghers dick met veele aenhanghende witte veesen,

Van desen gheslachte wordt een ghevonden wyens aren oft tortskens seer dobbel zijn alzoo dat op eẽ are in plaetse van den knoppekẽs andere cleyne tortskẽs mz groote menichte voortcomen, elck besonder tortsken eenen enckelen tortskẽ van die Wechbree ghelijckende.

Plantago maior. Groot Wechbree. of roode wegbree

Plantago media. Breet Wechbree.

Plantago minor. Cleyn Wechbree.

Plantago marina. Zee Wechbree.

2 Dat tweede geslacht van Wechbree es den iersten ghelijck, zijn bladerē zijn smalder minder ende wat hayrachtich, en ligghen meest op der aerden wtghespreyt eens scaeps tonge gelijckende. Sijn steelen zijn ront een weynich hayrich eñ draghen aen dopperste aren oft tortskens die veel corter zijn dan aen deerste Wechbree eñ schoone witte purpurachtige bloemē voortbringē. Die wortel es wit en lāgher dan aē dierste.

3 Dat derde Weechbree es minder dan dz tweeste. Sijn bladerē zijn lanck en smal ende oock gheribt ghelijck die bladeren van den anderen Wechbreeden, van colueren swertgruen ende rontsomme hier en daer cleyne puntkens hebbende. Die stelen zijn cantich voortbringhende aen dopperste schoone aren met witte bloemkens ghelijck die aren van dmiddel Wechbree. Die wortel es cort met veele veeselinghen.

4 Dat zee Wechbree es dat alder smalste, zijn bladeren zijn lanck ende seer smal ende dick. Sijn stelen zijn ontrent een spanne lanck van den middel af tot bouē toe vol knoppekens seer ghelijckende den tortskens van grooten Wechbree. Die wortel es saselachtich.

¶ Plaetse.

Die drye ierste Wechbreeden wassen hier te lande al om op grasachtige veldē ende by den weghen ende op sommighe vochtighe plaetsen. Dat zee Wechbree wast in soute gronden aen die dijcken en canten van den souten wateren, ende wast in Zeelāt ende by Berghen opten zoom ouervloedich.

¶ Tijt.

Sy bloeyen meest al hier te lande in Braeckmaēt eñ in Hoymaent. In Ooghstmaent es het saet rijp.

¶ Naem.

Wechbree heet in Grieck ἀρνόγλωσσος dat es Lingua agni ende Lams tonghe, ἄρνιον, προβάτιον, πολύνευρον καὶ ἑπτάπλευρον. In Latijn ende in die Apotecken Plantago. In Hoochduytsch Wegherich oft Schaffzunghe. In Franchois Plantain.

1 Dat ierste gheslacht heet heden daechs in Latijn Plantago maior en Plantago rubea. In Hoochduytsch roter Wegherich. In Franchois grand Plantain. Hier te lande roode Wechbree.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten in Latijn Plantago media. In Hoochduytsch middel ende breiter Wegherich. In onse tale breet Wechbree. In Franchois Petit Plantain.

3 Dat derde wordt van sommighen in Grieck gheheeten πεντάνευρον dat es in Latijn Quinque neruia, anders soo heetet nv ter tijt in Latijn Lanceolata en Lanceola. In Hoochduytsch Spitzer Wegherich. In Neerduytsch cleyn Wechbree en Hontsribbe. In Franchois Lanceole, & Lanceolette.

4 Tvierde wordt van ons gheheeten Plantago marina ende in Duytsch, zee Wechbree.

¶ Natuere.

Wechbree es cout ende drooghe tot in den tweeden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van Wechbree in spijse oft anders inghenomen zijn seer goet tsegen den loop ende vloet van den catarren, ende stercken die mage, ende zijn bequaem den ghenen die wtdroeghen ende die hoesten. A

Die selue bladeren ghesoden ende ghedroncken stelpen dat root melizoen ende den loop des buycx, ende dijsghelijcx oock dz bloet spouwen, tbloet pissen, eñ der vrouwen ouervloedighe natuerlijcke crancheyt, en alle bloet ganck. B

Tsap van Wechbree inghenomen stelpt ende doet ophouwē dat ouervloedich braken, ende stopt alderhande bloet ganck ghelijck die bladeren ende tsaet. C

Die wortel van Wechbree alleen oft met den wortelen ende saet in soeten wijn gesoden ende ghedroncken opent die verstopte leuer ende nieren, ende zijn goet tseghen die geelsucht ende sweringhen der nieren ende der blasen. D

Men schrijft oock van Wechbree dat drye wortelen met water eñ met wijn inghenomen die derdedaechse cortse, ende vier wortelen die vierdedaechse cortse ghenesen ende verdrijuen. E

Wech-

Wechbree es oock goet gebruyckt tot alle quade onsuyuere loopende vlceratien eñ sweeringhen, ouwe ende nieuwe wonden, alle hittighe apostumatien ende geswellen, tot den cancker, fistulen, loopende gaten, quade crauwagien, ende tseghen die beet van quade en verwoede honden, die bladeren ghestooten eñ daer op gheleyt, oft tsap daer inne ghedruypt oft vermenght met die plaesteren ende saluen die daer toe ghebruyckt worden ende bequaem zijn. F

Die selue bladeren van Wechbree versuetē die pijne van tsledereijn ende zijn seer goet gheleyt op die siecke leden die root ende vol hitten ende pynen zyn. G

Tsap van Wechbree es oock seer goet tseghen die pijne der ooren, weedom en verhittinghe der ooghen daer inne ghedruypt. H

Tselue sap oft dwater daer die bladeren oft wortelen van Wechbree inne gesoden zijn ghenesen die quade heete sweeringhen des monts, den tantsweer, ende die bloedinghen van dat tantvleesch, dikwils in den mont ghenomen ende den mont daer mede ghespoelt. I

Die bladeren van Wechbree met sout vermenght verdrijuen die sweerende clieren, ende apostumatien ontrent den ooren ende keele, daer op gheleyt, oft die wortelē daer af aen den hals ghedraghen als sommighe gheschreuen hebben. K

Van Crayenuoet. Cap. lviij.

Tgheslacht.

Der cruyden die heden daechs onder den naem van Crayenuoet beghrepen worden, vindtmen hier te lande twee gheslachten.

Tfatsoen.

Pseudo Coronopus. Hertshoren. Coronopus Ruellij. Crayenuoet.

Dat ierste Crayenvoet dat oock Hertshoren ghenaempt wordt, heeft langhe hayrachtighe smalle bladerkens ouer beyde syden, met drye oft vier cleyne corte ghelijck aenwassende bladerkens becleet, van fatsoene eenen ghetackten Hertshoren schier ghelijckende die op der aerden ghelijck een sterre wtghesprneyt ligghen. Tusschen den welcken voortcomen cleyne ronde hayrachtige steelkens, daer aen aren en tortskens wassen ghelijck aen dmiddel ende breet Wechbree. 1

bree. Die wortel es lanck met aenhanghende veeselinghen.

2 Dat ander Crayenvoet crijght dry oft vier steelkens lancx der aerden cruypende, die altijt op der aerden ghespreyt liggen en huer nemmermeer op en heffen, ende daer aen wassen langhe smalle ghesneden bladeren, den bladerē van dz ierste Crayenvoet volnaer ghelijckende, maer minder, ende niet hayrachtich. Die bloemkens zijn cleyn, wit ende comen tusschen die stelen en bladeren, vast aen die steelkens voort, eñ als die vergaen, zoo volghen daer cleyn platte breede rouwe teskens naer, daer dz saet in leyt. Die wortel es wit, vinghers lanck, van smaecke die Kersse wat ghelijckende.

Coronopi species peregrina.

3 By den gheslachte van Coronopus oft Crayenvoet, soude oock wel moghen ghestelt zijn dit selsaem vremt ende luttel bekent cruyt. Daer af die figuere hier by geset es, aenghesien dat het den Hertshoren seer aensienlijck es. Zijn bladerē zijn lãck ende smal, mz aenwassende zyde tacken, dē bladeren van Hertshoren in alder manieren ghelijck, dan alleen somtijts wat meerder. Sy ligghen oock op der eerden ront wighespreyt, ende zijn wat rouw eñ hayrachtich, ghelijck die bladeren van Hertshoren, alsoo dat niet wel moghelijck en es dz eene wt den anderen te kennen als zy beyde sonder bloemen ende stelen zijn. Maer als dit cruyt zijn bloemen ende stelē crijcht, dan es het onderscheet seer goet te aenmercken, want dit cruyt brenght, twee oft drye ronde steelkens voort, in meer andere haer verdeylende, op dopperste van den welcken voortcomen knoppekens, den knoppekens van den Corenbloemen ghelijck, anders dã die scelferen van desen knoppekens, niet zoo vast op een en ligghen, ende wat claer ende duerschijnich schynē te wesen, sonderlinghe als die bloeme vergaē es, van desen knoppekens comen die bloemen voort, van coluere ende fatsoene der Cicoreye bloemē ghelijck maer mindere. Die wortel van desen cruyde es lanck en dun.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Crayenvoet wast in Brabant ende Vlaenderen op ongheboude sand-
2 achtighe plaetsen ende by den weghen. Dat andere wast oock by den weghen en op
sandtachtighe dorre straten en op die dijcken sonderlinghe bouen Antwerpen, daert
tot sommighen plaetsen alsoo ouervloedich ghevonden wordt, datmen schier anders
gheen cruyt daer en siet.

3 Dat vremt cruyt en wast hier te lande niet, dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

Dat vremt Hertshoren bloeyet in Julio ende Augusto.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt hier te lande geheeten Hertshoren, en tot sommige plaetsen Grauinne cruyt, ende in Latijn Cornu ceruinum, oft Herba stellæ, ende Stellaria. In Frãchois Corne de cerf. In die Apoteken eest onbekent. Sommighe nv ter tijt heetē dit cruyt in Griecx κορωνόπους. In Latijn Pes Cornicis. In Hoochduytsch Krayenfuz, meynēde

dit selue te wesene dat Coronopus daer Dioscorides in zijn tweede boeck cap. cxxiij. af ghescreuen heeft, dat der waerheyt niet ghelijck en es, ende daer om hebben wy tselue ψευδοκορωνόπους Pseudo Coronopus, dat es valschen Crayenvoet ghenaempt.

2 Dat ander gheslacht es der bescrijuinghe van Coronopus by Dioscoridem seer ghelijck, nochtans want die hoochgheleerde Ruellius Doctor in zijnder tijt vã Parijs nz wel en gheloofft dattet dat oprecht Coronopus es, zoo hebben wy tselue naer Ruellium die dit seer leuende bescreuen heeft Coronopus Ruellij gheheeten, ende in Duytsch Crayenvoet oft Rauenvoet.

3 Dat vreemt Hertshoren en heeft gheenen naem die ons bekent es. Men mocht twijfelen oft waere die Coronopus van Dioscorides, mits dat Hertshoren een geslacht van Wechbree schijnt te zyne. Maer want die Historie van Coronopus seer cort ghescreuen es, alzoo en es daer af gheen verseeckeringhe. Het soude oock moghen wesen een Chondrilla haddet melckachtich sap. Maer want dz nz en heeft, also en eest gheen Chondrilla, by auentueren eest dat σησαμοειδὲς μικρὸν Sesamoides paruum. Daer Dioscorides af schrijft.

¶ Natuere.

1 Hertshoren es cout ende drooghe den Wechbree van natueren seer ghelijck.

2 Crayenvoet naer duytwijssen van zynen smaeck es verm ende drooghe der Kerssen ghelijck maer niet soo heet.

¶ Cracht en werckinghe.

Hertshoren es van cracht en werckinghe den Wechbree ghelijck daert een geslacht af es, ende mach in alle saken daer Wechbree goet toe es gebruyckt worden. Ende es seer goet ende sonderlinghe beuonden tseghen dat bloet pissen en̄ tseghen tgraueel ende rijsende steen in spyse oft anders inghenomen. A

Es Crayenvoet dat recht Coronopus, zoo es die wortel daer af onder die asschen gebraden oft in spijse anders gheten, seer goet tsegen den loop des buycx vã verkiltheyt der maghen, ende verslijminghe der dermen oorspronck hebbende, daer toe dẽ smaeck van deser wortel hier bescreuen die selue bewijst goet toe te wesene, midts dat zy van smaecke verwermende ende wat tsamen treckende es. B

Van Muyse steertkens. Cap. lviiij.

¶ Tfatsoen.

Myolouron.

Muyse steertkens.

Muyse steert es een cleyn neer cruydeken wyens bladeren cleyn ende seer smal zijn, tusschen den welcken van die wortelkens voortcomen cleyne steelkens, daer op wassen seer cleyne gruenwittachtighe bloemkens, ende daer naer lanckachtighe tortskens, eenen Muysen steertken, en̄ den tortskens van Wechbree eer zy tot bloeysel comẽ seer gelijckende daer inne besloten leyt cleyn bruyn sadeken.

¶ Plaetse.

Muyse steertkens wassen op goede vette coren velden in sommighe beempden, ende somtyts oock by den weghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Aprill, ende in Meye soo worden die tortskens rijp, en corts daer naer vergaet het cruyt, alzoo dattet in Braeckmaent niet en wordt dan dorre gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande gheheeten Muyse steertkẽs, ende daer naer in Griecx μυὸς οὐρὰ ἢ μυόσουρος. In Latijn Cauda murina en Cauda muris. In Franchois queue de souris. In Hoochduytsch wordet genaemt Tausentkorn. Ende en es gheen Holosteum, noch gheen Denticula canis Ruellij, als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Muyse steertkens zijn van natueren vercoelende dẽ Wechbree niet seer ongelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

A Cracht en werckinghe van desen cruydekē es noch niet onderuondē, maer voor alzoo veel als den smaeck tuyght, zoo eest van crachten ende werckinghe den Weechbree seer ghelijck.

Van Water Weechbree. Cap. lxv.

WAter Wechbree es eē schoō cruyt met groote gruene bladeren, den Wechbree bladeren niet seer onghelijck, dat langhe stelen ghewint met veel aenwassende zyde steelkens ende tacxkens die cleyne witte bloemkens draghen in dryen ghesneden, naer die welcke dat dryeantighe knoppekens voortcomē. Die wortel es veeselachtich.

¶ Tfatsoen.

Plantago aquatica. Water Wechbree.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den grachten ende in die staende wateren ende somtijts oock by den riuieren.

¶ Tijt.

Tbloeyet van in Braeckmaent tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn ghenaemt Plantago Aquatica. In Hoochduytsch Wasser wegherich en Froschloffelkraut. In Neerduytsch Wechbree. In Frächois Plantain aquaticque ou deaue.

¶ Natuere.

Men schrijft desen cruyde toe dattet cout ende drooghe van natueren es.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van desen cruyde worden van sommighen op die schenen ende beenen van den watersuchtighen gheleyt, die meynen dat het water in dē buyck wesende daer mede in die beenen treckt.

B Die gheleerde dees tijts schrijuen dattet alle cracht ende werckinge vā Wechbree heeft, daer af hier voor int lxij. Cap. gheschreuen es.

Van Duysentknoop. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

VAn desen cruyde zijn twee gheslachten manneken en wijfken als Dioscorides schrijft, dmanneken wordt gheheeten Wechgras, dwijfken en heeft gheenen besonderen naem.

1 WEchgras heeft veele ronde teere steelkens met veele ledekēs ende knoopkens lancx der aerden cruypende, daer aē wassen lange smalle bladerkēs den ruyte bladeren niet seer ongheliick maer langher. Die bloemkēs zijn cleyn en wassen aen die steelkens tusschen die bladeren en die knoopkens van coluere som heel wit, som heel bruyn root oft lijfverwich, ende daer naer coemt dat saet dat dryecantich es ende ghelijck den sade van sulcker. Die wortel es ront rootachtich ende met veele veeselinghen.

Dat ander gheslachte dat Duysentknoop wyfken ghenaemt wordt heeft drye oft

vier

¶ Fatsoen.

Polygonon mas. Weechgras.

Polygonon fœmina. Duysentknoop wijfken.

Polygonon tertium. Knawel.

vier rechte opwassende ronde effene steelkens sonder zyde scuetkens, met veele ledekens ende knoopkens, den stelẽ ende ledekens van Peertsteert wat ghelijckende maer niet rouw, ende om die ledekens wassen rontsomme sterrewijs veel cleyne smalle bladerkens den bladerkens van Rosmarijn van fatsoene niet seer ongheliјck. Die wortel es wit cruypende, veel scuetkens ende steelkens voortbringhende.

3 By den gheslachten van Duysentknoop mach oock wel gherekent ende ghestelt worden dat door een ghevlochten ende menichfuldelijck gheknoopt Knawel, dat ontrẽt een palme hooch wast, en veele teere gheknoopte steelkẽs draecht duer een ghevlochten ende aẽ een hanghende, daer aẽ cleyne smalle bladerkens wassen den Geneuerboom bladerkens wat ghelijck, maer minder ende niet hert oft stekende, tusschen den welcken cleyne ghesternte bloemkens voortcomen van coluere ghelijck die stelen eñ bladeren die aschverwich ende wit gruen sijn. Die wortel es saselachtich en vinghers lanck.

¶ Plaetse.

Weechgras wast op die velden by den wegen en op die stratẽ. Duysentknoop wijfken wast aen die canten van den waterloopen ende in vochtighe plaetsen. Knawel

wordt op die canten van den coren velden en op ongheboude ackers ghevonden, sonderlinghe in vochtighe jaren.

¶ Tijt.

Wechgras en Knawel, bloeyen van in Braeckmaent, meest alle den zomer. Duysentknoop wijfken wordt in Hoymaent ende in Ooghstmaent meest ghevonden.

¶ Naem.

Duysentknoop wordt gheheeten in Grieckx πολύγονον. In Latijn Sanguinaria, Sanguinalis en Proserpinaca.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten πολύγονον ἄῤῥεν, καλλίγονον, καὶ πολύκαρπον in Grieckx. In Latijn Seminalis. In die Apoteken Centumnodia & Corrigiola. In Hoochduytsch Weggras en Wegtritt. Hier te lande Wechgras Verkens gras ende Duysentknoop mannecken. In Franchois Renouee & Corrigiole.

2 Tweede wordt gheheeten in Grieckx πολύγονον θῆλυ, dat es in Latijn Sanguinalis fœmina. In Duytsch Duysentknoop wijfken.

3 Tderde wordt gheheeten in Duytsch Knawel, ende es sonder twijfel een maniere ende gheslacht van Duysentknoop, niet teghenstaende dat Dioscorides maer van tween vermaent en heeft, want wy dit niet en houwen voor eē Polygonon Dioscoridis, maer voor een Polygonon van dē vier geslachtē daer Plinius in xxvij. boeck af scrijft.

¶ Natuere.

Alle dese cruyden zijn cout tot in den tweeden graet, ende drooge tot in den derden, ende tsamen treckende, en grof makende.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van Wechgras ghedroncken es goet tseghen dat bloetspouwen, tbloet pissen, ende tseghen alle bloetganck, ende helpt den ghenē die ouervloedichlijck ouergheuen ende camerganck hebben. A

Tselue sap met wijn ghedroncken es goet den ghenen die van fenijnighe ghedierten ghebeten zijn. B

Tsap van Wechgras es oock goet tseghen die derdaechse cortsen een vre voor dat aencomen van der cortsen ghedroncken. C

Die bladeren van Wechgras in wijn oft water ghesoden ende ghedronckē stelpen alderhande loop des buyckx, dat root melizoen, der vrouwen ouervloedige cranckheyt, tbloetspouwen ende alle bloetganck, ghelijck dat sap. D

Tsap van Wechgras met een pessus in der vrouwen scamelheyt gedaen stelpt die vrouwelijcke cranckheyt ende die ouervloedighe vloet, in die nuese ghesteken stoppet dat bloeyen wt die nuese, in die ooren ghedruypt benempt die pijne ende gheneest dat ghesweer der seluer. E

Tselue sap met huenich en wijn ghesoden gheneest die sweeringhen en heete swellinghen van den scamelijcken leden. F

Die bladeren gruen ghestooten zijn goet ghelevt op die maghe die verhit ende ontsteken es, op alle heete sweeringhē ende apostumatien, opt wildt vier, ende op alle versche wonden. G

Dioscorides schrijft oock van Wechgras dattet vrine en water doet maken en dat tgoet tseghen die droppelpisse es, dat alleen waer es, als die vrine heet ende snijdende es. H

2 Duysentknoop wijfken es van crachten en werckinghen den mannecken gelijck, als Dioscorides schrijft alleen wat onstercker. I

3 Dijsghelijck es oock dat Knawel van natueren, crachten en werckinghen den Wechgras seer ghelijck.

Van Peertsteert. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

PEertsteert es tweederleye van gheslachte als Dioscorides ende Plinius scrijuen. Groot en cleyne.

Groote

Van Peertsteert. Cap. lxviij.

GRoote Peertsteert in dierste wtcomen bringht rõde hole, naeckte rouwe stelen met veel leden en knoopen voort, die zoo rouwe zijn dat die drayselaers ende mesmaeckers, alderleye ghedrayet werck ende die hechten van den messen daer mede polijsten ende effen maken, op die welcke aen dopperste rõde swerte doddekẽs wassen. Daer naer zoo worden die selue stelẽ bruyn oft rootachtich, ende rontsomme aen elck let beset met veele tere dunne gheknoopte biesekens, ende wassen seer hooghe met hueren ghehayrden hanghende biesekens eenen Peertsteert niet ongheliick. Die wortel es wit ende gheknoopt ghelijck die stelen.

Maioris Equiseti asparagus.

Equisetum minus. Cleyn Peertsteert.

Equiseti Minoris flores. Cleyn Peertsteert metten bloemen.

Equisetum maius. Grooten Peertsteert.

Tcleyn Peertsteert en es den grooten niet seer onghelijck, het brenght in dierste wt comen cale ronde hole gheknoopte steelkens voort ende daer op ghelijck een are met cleyne witte bloemkens die seer haest ende corts vergaen, ende dan soo volghen daer andere nieuwe scuetkens naer, wt die wortel spruytende, met veele ledekens eñ knoopkens en rontsomme die ledekens met ronde gheknoopte biesekens beset, ghelijck aen tgroot Peertsteert, maer niet zoo groot noch niet zoo rouw, maer saechter alzoo dat zy tot polysten niet bequam en zijn. Die wortel van desen es teer swert en dun.

¶ Plaetse.

Dat groot Peertsteert wast in die grachten, staende wateren ende in seer vochtighe plaetsen. Dat cleyn wordt in donckere neere plaetsen ende oock op dorre sandtachtighe velden ghevonden.

¶ Tijt.

Die cale stelen van den grooten Peertsteert comen in Maye voort. Die bloemen van den cleynen verthoonen huer in April en corts daer naer die stelen met den cleynen biesachtighen steelkens rontsomme becleet.

¶ Naem.

Dese cruyden heeten in Griecx ἵππουρις, ende oock van sommighen ἐφύδρον καὶ ἀνάβασις. In Latijn Equisetum, Equiseta, equinalis en Salix equina. In die Apoteke Cauda equina. In Hoochduytsch Schaffthew. In Neerduytsch Peertsteert. In Franchois Queue de cheual.

1 Dat groot wordt gheheetē Equisetum maius ende van sommighen Asprella. In Hoochduytsch groot Schaffthew, Roszschwantz, Pferdschwātz, Roszwedel, kannenkraut In Neerduytsch groot Peertsteert ende kannen cruyt.

2 Dz cleyn heet Hippuris hetera en Ecytion in Griecx. In Latijn Equisetum minus aut alterum en Equitium, ende van sommigē als Antonius Musa scrijft Sceuola. In Hoochduytsch Klein Schaeffthew, Katzenwedel, Katzenschwantz, Katsensagel. In Neerduytsch cleyn Peertsteert ende Cattensteert.

¶ Natuere.

Beyde die Peertsteerten zijn cout in den iersten graedt ende drooge tot in den tweeden, tsamen treckende ende verdrooghende sonder scerpheyt.

¶ Cracht eñ Werkinghe.

Peertsteert gesodē in wijn oft water ende gedronckē stelpt allen bloetganck, en alle overvloedige vloet sonderlinghe van der natuerlijcke crāckheyt der vrouwen, geneest oock dat root melizoen ende alle loop des buycx, ende es tot den desen een seer sonderlinghe medecijne als Galenus schrijft. Tselue doet oock dat sap van dē cruyde alleen oft met wijn inghenomen, A

Peertsteert oock in der manieren als voor ghebruyckt es seer goet tseghen die sweeringhen, vlceratien ende gequestheyt van den nieren, blasen ende der dermen, ende tseghen die ghescheurtheyt. B

Peertsteert met den wortelen ghesoden es goet den ghenen die hoesten, die cort van adem zijn, ende die van binnen gheborstē zijn als Dioscorides en Plinius schrijuen. C

Tsap van Peertsteert in die nuese ghedaen, stopt dat bloeden wt die nuese, ende met een pessus in die moeder ghedaen stelpt die vloet der vrouwen. D

Peertsteert ghestooten en op die versche wonden gheleyt heylt ende geneest die selue, ende oock beschermt die wonden voor alle verhittinghe. Tselue doet oock dz poeder van den Peertsteert ghedroocht in die wonden ende versche quetsueren ghestroyet. E

Van Salomons seghel. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

Salomons seghel es nv ter tijt tweederleye, een die groot oft breet, en ander die cleyn oft smal Salomons seghel ghenaempt wordt.

Tfatsoen.

Polygonaton latifolium. Breet Salomons seghel. Polygonatum angustifolium. Smal Salomons seghel.

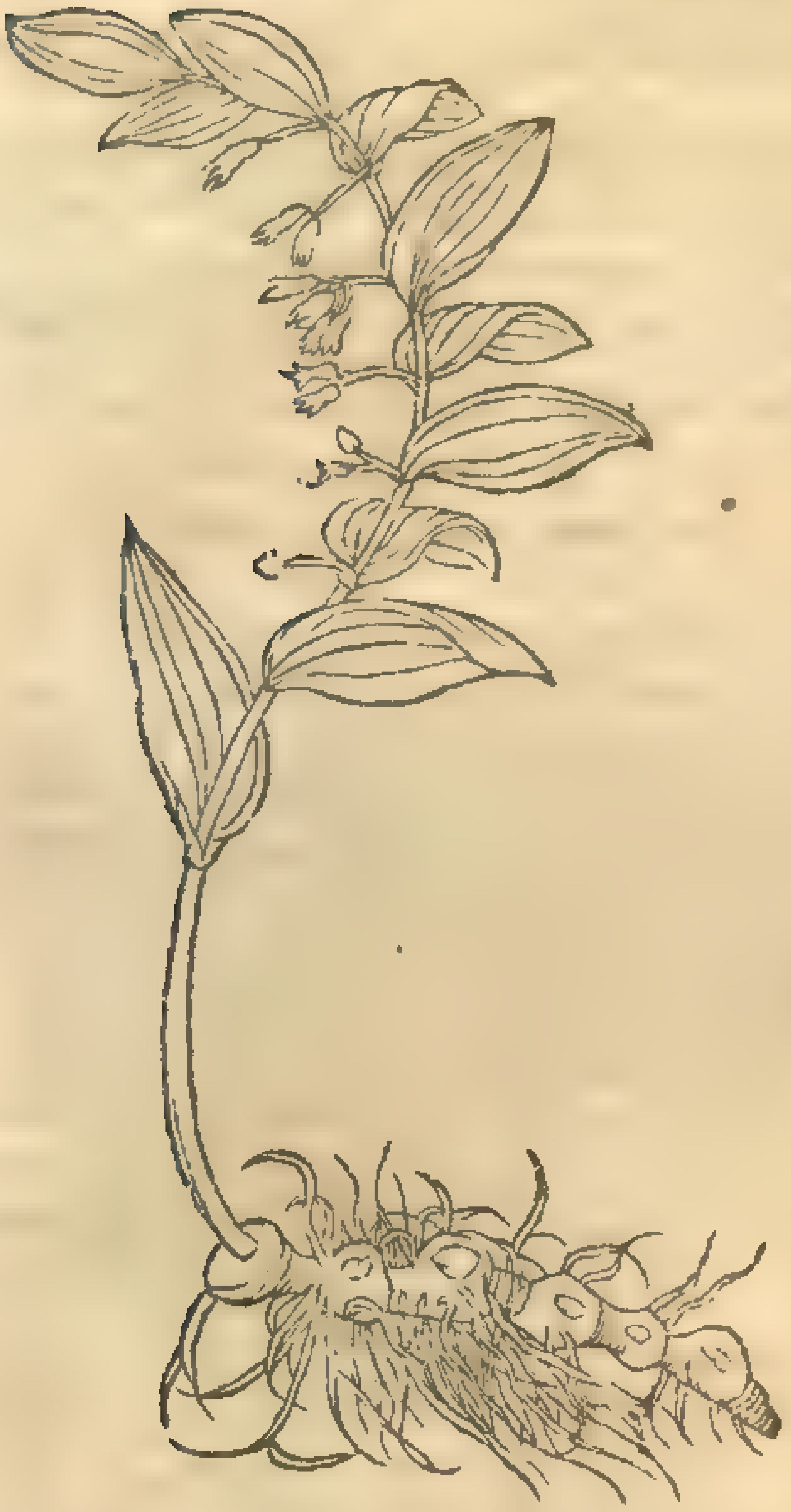

1 TGroot Salomons seghel heeft langhachtige ronde stelē, daer at wassen schoone langhachtighe gruene bladerē, meerder, langher en saechter dan die Laurus booms bladeren, tusschē den welckē wassen aen corte steelkēs schoone witgruene langhe hole blockens drye oft vier by een, alzo dz elck steelken meer bloemen dan bladerē gemeynlijck draeght, eñ als die bloemen vergaen zoo bringē sy voort ronde besien die ierst gruē zijn ende daer naer swert, van fatsoene den Veylbesien oft Crakebesien ghelijck. Die wortel es lanck, vinghers dick, knoopachtich, wit, met aenhanghende veeselinghen, van smaecke in proeuē ierst
2 soetachtich ende daer naer een luttel scerpachtich, en bitter. Dat cleyn Salomons seghel, es den voorgescreuen niet seer ongelijck maer zijn bladeren zijn smalder eñ en comen niet enckel maer vier oft vijf wt een let tsamē voort, rontsomme den steel, schier sterrewijs wassende. Die bloemen zijn gruender, die besiē bruynder. Die wortel cleynder ende dunder, ende anders eest den voorghescreuen ghelijck.

Plaetse.

Tgroot Salomons seghel wast hier te lande in drooge ende bergachtige bosschen. Dat ander wast oock op bergen ende in bosschen maer meest in Duytschlant, hier te lande wordet in die cruytliefhebbers houen gheplant.

Tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

Salomons seghel heet in Grieex πολυγόνατον ende in Latijn Polygonatum. In die Apote-

Apoteken Sigillum Salomonis. In Hoochduytsch Weiszwurtz dat es witwortel. In Franchois Signet ou Seau de Salomon. ¶ Natuere.

Salomons seghel es werm en drooch van natueren, afuaghende ende wat tsamen treckende. ¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Salomons seghel ghestooten heylt ende geneest die wonden daer zy op gheleyt wordt. A

Die selue wortel verdrijft alderleye smetten, sproet, ende alle blauw pleckē vā blutsinghen tzy ghestooten ghesmeten oft ghevallen, wt dē aensichte en van alle ander leden des lichaems, als zy gruen ghestooten, oft huer sap daer op gheleyt wordt. B

Van binnen tslichaems en es dit cruyt noch die wortele niet bruyckelijck als Galenus schrijft. C

Van Vloycruyt. Cap. lxix.

Vloycruyt heeft langhe smalle hayrachtighe bladerkens, tusschen den welcken voortcomen ronde teere steelkens met ghelijcken maer wat minderē bladerkens becleet, die op dopperste draghen ronde lanckachtighe bollekens gelijck cleyne arekens, die cleyn gruenachtich bloeysel voortbringhen, ende daer naer cleyn castaniebruyn glattich saet, van grootte coluere ende fatsoene, den vloeyen seer ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Psyllion. Vloycruyt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft op den velden ende ongeoeffende plaetsen, hier te lande wordet in die houen ghesayet en waert eens ghesayet es daer comet alle jaer van zijns selfs ghereesen saet voort.

¶ Tijt.

Dit Vloycruyt bloeyet in Hoymaēt ende in Ooghstmaent, ende te wyle zoo wordt oock zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ψύλλιον. In Latijn Psyllium eñ Herba Pulicaris. In die Apoteken Psyllium. In Hoochduytsch Flohekraut. In Neerduytsch Vloycruyt. In Franchois herbe a Pulces.

¶ Natuere.

Tsaet van Vloycruyt (dat meest in der medecijnen gebruyckt wordt) es cout in den tweeden graet ende middelmatich in vochticheyt eñ droochte als Galenus en Serapio schrijuen. ¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Psyllion in water ghesoden oft gheweyckt eñ ghedroncken laecht af duer den camergāck die heete geele cholerijcke vochticheden, eñ midts dyen est goet tsegen die pijne sweeringhē weedom mz verhittinghe der dermen, ende tseghē die heete cortsen ende alle verhittinge van binnen, ende tsegen die ouervloedighe droochte eñ dorst. A

Tselue saet een luttel ende niet seer ghebroken ende ouer twier geroost, es goet tseghen dat root melizoen ende alle ouervloedighe loop des buycx, sonderlinghe die van eenighe stercke medecijnen ghecomen es. B

Tsaet van Vloycruyt mz Olie van roosen ende azijn oft water vermenght, es goet gheleyt ende ghestreken op dz heet flederceyn, op die ghezwillen by den ooren, ende op C

andere

andere heete ghezwillen, dijsghelijcx oock op die pijne ende weedom des hoofts.

Tselue saet met azijn es goet gheleyt op die nauelen die te veerde wtwassen, ende D
op die ghescuertheyt van den ionghen kinderen.

Dwater daer tsaet van Vloycruyt in gheweyckt es, es goet ghestreken op dwilt E
vier en alle verhittinghen, tselue water es goet in die draghende ooren ende daer ghewormte in es ghedruypt.

Men schrijft oock van Vloycruyt dat gheen vloyen in die huysen en comen oft en F
wassen daer dit cruyt noch gruen wesende, in ghebracht ende gheleyt wordt.

¶ Hindernisse.

Tsaet van Vloycruyt te veel inghenomen es der natueren vã den mensche seer hinderlijck, het maeckt couwe verstyfheyt ende vaosicheyt ouer alle het lichaem, ende swaericheyt met bangicheyt aen therte, alzoo dat zy somtijts moedeloos wordẽ die dit inghenomen hebben.

¶ Beteringhe ende remedie.

Als tsaet van Vloycruyt te veel inghenomen es, ende die mensche daer by behindert, zoo es goet ierst ende voor al, met goede bequaeme daer toe dienende medecijnen brakinghe te verweckene om tghene dat in ghenomen es ouer te gheuene, ende daer naer zoo es goet, goeden sueten ouden wijn alleen oft alsene daer inne ghesoden, ghedroncken, oft wijn met huenich ende een luttel looghen tsamen. Item ooc water daer Dille in ghesoden es als Serapio schrijft. Ende voorts al dat goet es tseghen die behinderinghe die van gruenen Coriander inghenomen ghecomen es.

Van Swam cruyden. Cap. lix.

¶ Tgheslacht.

A DEr cruyden die op die wateren wassen eñ daer inne drijuen vindtmen seer veel gheslachten, die meest al in desen cruydeboeck gestelt zijn, vã den welckẽ die sommige op andere plaetsen, eñ in andere capittelẽ bescreuẽ wordẽ alzo dz wy in dit tegenwoordich capit. maer van vier oft vijf cruyden scryuen selẽ die op die wateren wassen.

¶ Tfatsoen.

Potamogeiton. Fonteyn cruyt.

Water Filieren.

Dat

1 DAt ierst ende alder schoonste Swamcruyt dat oock Fonteijncruyt gheheeten wordt, heeft ronde lange gheknoopte stelē daer aen op corte steelkēs wassen, groote breede bladeren plat op dwater ligghende ende drijuende, den bladeren van groot Weeghbree wat ghelijck maer mindere. Die bloemen wassen bouen wt den water, op schoone langachtighe lijfverwighe roode aren, den aren van Hertstonghen ghelijck, ende als die vergaen, zoo volgē daer cleyne ronde knoppekens ende daer in leyt hert saet besloten.

2 Dat ander geslacht van Swamcruyt heeft langhe dunne stelen, eñ daer aen wassen langhe seer cleyn gesneden bladerē breet onder dwater wtghespreyt, altijt vyf oft ses tsegen een staende ghelijck die bladerē van Rotte oft Walmeester, elck besonder blat den bladeren van Reynuaere oft Geruwe ghelijck, maer minder ende meer ghesneden dan die bladeren van Reynuaern, meerder ende breeder dan die Geruwe bladeren. Die bloemen comen voort op stelen die bouen dwater wtwassen altijt drye oft vier tseghen een van fatsoene ghelijck een radeken in vijuen ghesneden een Filiere oft ghemeyn Ossentonghe bloeme ghelijck, van coluere wit in dmiddel geel. Die wortelen zijn langhe dunne swerte saselingē, die op deynde daer zy mede in die eerde wassen wit zijn en blincken ghelijck crystallijn.

3 Dat derde op dwater drijuende cruyt dat Vorschen beet ghenaempt wordt heeft ronde bladeren op dwater oock ligghende ende wtghespreyt den bladeren van Mansooren ghelijck maer mindere, die van die wortel met corte steelkens voortcomen. Die bloemen wassen tusschen die bladeren, van coluere wit, in dmiddel wat geel, in dryen ghesneden, den bloemen van water Weeghbree ende van Crabben clauw van fatsoene seer ghelijck. Die wortel es dick cort met aenhanghende veele saselinghen gelijck die wortel van Crabbenclauw.

4 Op dwater drijuen oock noch seer cleyne ronde schoone gruene bladerkens, nz veel meerder dan Linsen, die van onder cleyne witte saselinghen ghewinnen, ende water Linsen ghenaempt worden.

5 By den Swamcruyden wordt oock gherekent ende ghestelt, dat cruyt dat van sommigen water Leuercruyt ghenaempt wordt, dwelck fatsoen van zynen opperstin bladeren seer verandert naer die plaetse daert opt wast. Dat in dwater wast draeght aen zynen dunnen steel, alzoo verre als die steel onder dwater es cleyne seer ghesneden bladeren der ghemeyne Camille bladeren seer ghelijck, eñ bouen aen dopperste van den steel buyten tswaters cleyn ronde bladeren rontsomme wat ghesneden. Dat wt den water wast op die canten van den grachten draeght alleen die seer ghesneden bladeren. Dat vast aē dwater wast en sōtijts van dē water ouervloeyet wordt draeght oock ronde bladerkens aen dopperste van den stelen, maer zijn veel meer ghesneden, dan die bladerkens zijn van tghene dat heel in dwater wast. Die bloemē van desen cruyde zijn wit suet riekende in dmiddel geel, van fatsoene den bloemen van Hanevoeten oft den bloemen van Eerdtbesien ghelijck, naer den welcken rouwe bollekens wassen ghelijck aen die Hanevoeten ende Booterbloemen.

Water Boterbloemen.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in stille staende wateren, ende in die grachten.

¶ Tijt.

Fonteijncruyt ende Vorsen beet, bloeyen in Hoymaent. Die andere bringhen haer bloemen in Meye voort.

Van Swamcruyt. Cap. lxv.

¶ Naem.

1 Dat ierste Swamcruyt wordt ghehecten In Grieckx ποταμογείτων καὶ σταχυίτης. In Latijn Fontalis & fontinalis van sommighen Spicata. In die Apoteken eest onbekent. In Hoochduytsch Zamkraut. In Neerduytsch Fonteyncruyt. In Franchois espi deaue.

2 Dat tweede cruyt wordt van sommighen nv ter tijt ghehouden voor een gheslacht van Millefolium. In Grieckx μυριόφυλλον Hier te lande worddet van sommigen water Filieren ghcheeten, dat es Viola palustris, in Latijn.

3 Tderde wordt Vorschen beet, dat es Morsus Ranæ gheheeten. In Grieckx ende Latijn eest onbekent.

4 Die water Linse heet in Grieckx φακὸς, καὶ φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων. In Latijn Lens palustris. Lens Lacustris. In die Apoteken Lenticula aquæ. In Hoochduytsch Meerlinsen. In onser talen water Linsen ende van sommighen. Ende gruen. In Franchois Lentille deaue.

5 Dat vijffste van bloemen ende sade den Boterbloemen ghelijck, schijnt wel te wesene een gheslacht van Ranunculus oft Polyanthemon. Ende daer om zo machment wel in Latijn heeten Polyanthemum palustre aut aquaticum. In Duytsch witte oft water Boterbloemen. Die Apotekers som heeten dit cruyt Hepatica aquatica aut palustris, ende gebruyckent daer voor niet sonder dwalinghen. dat is water levercruyt

¶ Natuere.

Fonteyn cruyt es van natueren vercoelende. Dijsghelijck oock dat Vorschen beet ende die waterlinsen.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Fonteyn cruyt es goet gheleyt op die heete voorts eetende vervuylde sweeringhen, A ende op die quade loopende gaten van den beenẽ, met huenich ende azijn vermenght, als Plinius schrijft.

Fonteyn cruyt in wijn ghesoden es goet ghedroncken tseghen dat root melizoen, eñ alle loop des buycx, ende es van crachten ende werckinge den Wechgras ghelijck, als Galenus schrijft.

4 Die water Linsen, met fijn terwen bloemen vermenght, zijn goet gheleyt op heete gheswillen, op twilt vier, ende op tsledercijn.

Tselue gheneest oock den eersderm van den iongen kinderen als hy te verre wthanght.

Die andere drye en worden in der Medecijnen niet ghebruyckt.

Van Alysson. Cap. lxvj.

¶ Tfatsoen.

Alyssum.

B

C

D

E

Dit cruyt heeft eenen rechten steel die hem in dat opperste in twee oft drye andere cleyne verdeylt. Daer aen wassen ierst rondtachtighe ende naermaels lanchachtighe bladeren, dit witachtich ende in dat aentasten rouw zijn. Aen dopperste van den steelkens wassen cleyne geelachtighe bloemkens, ende daer naer rouwe wittachtighe hauwkens die breedachtich ende schier ront zijn, ende ghelijck bokelaers gefatsoeneert, daer in plat saet leyt, den sade van den Vilieren schier ghelijck maer meerdere.

¶ Plaetse.

Alysson wast als Dioscorides schrijft op die gheberchten ende in rouwe plaetsen, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten In Griecx ἄλυσσον. In Latijn oock Alyssum, ende van sommighen nv ter tijt Lunaria maior. en alysson, en is dat alysson van dioscorides. want die alyssa van galenius en plinius en gelijken niet met een deseen.

¶ Natuere.

Alysson es drooch van natueren als Galenus scrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Alysson gedroncke͂ oft voor die nuese ghehouden en͂ gheroken verdrijft dat hicken. A
Tselue cruyt met die spyse inghenomen gheneest ooc die rasernie die ghecomen es B
van den beet van eenen verwoeden hont.

Alysson in huys oft aen die duere ghehangen, veriaecht alle touerije van den men- C
schen ende van den beesten.

Van Scabiose. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

VAn Scabiosen vindtmen hier te lande drye oft vier gheslachten, malcanderen oft in bloemen oft van bladeren ghelijckende.

¶ Tfatsoen.

Scabiosa communis. Scabiose.

Scabiosæ tertium genus. Scaeps Scabiose.

1 DAt ierste alder gemeynste en grootste gheslacht, heeft ierst langhe smalle aschuerwighe hayrachtighe bladeren op der aerden gesprеyt, tusschе͂ den welcken voortcomen ronde hayrachtige stelen voortbringe͂de seer gekerfte bladeren die ooc hayrachtich en aschuerwich grauwe zijn, de͂ bladere͂ va͂ groote Valerianen van fatsoene wat gelijck. In dopperste va͂ den stelen

wassen

wassen die bloemen van coluere tot blauw treckende, veel by een ghelijckende tsamen eenen breeden ende ronden hoedeken. Die wortel es wit lanck en slecht.

2 Dat ander gheslacht es dat alderminste, niet ouer een palme oft spanne hooch wassende, ende es van stelen bloemen en bladeren den grooten seer ghelijck, alleen veel minder, ende van bladeren veel meer ende dieper ghesneden.

3 Dat derde gheslacht es een middel tusschen die andere twee, mindere dan tgroot en de meerder dan tcleyne, den voorghescreuen tween van bloemen seer gelijck, zijn bladeren zijn lanck, aschveruwich, grauwe hayrachtich rötsomme wat gekerft, maer niet zoo seer oft zoo diep als die bladeren van den anderen tween voorgeschreuẽ. Die wortel es dun ende lanck ghelijck aen die ierste ende groote Scabiose.

4 Der Scabiosen wordt noch een ghelijck cruyt ghevonden ontrent ander haluẽ voet oft twee voeten hooch wassende, dat langhe smalle aschveruwige bladeren draeght den iersten bladeren van die groote Scabiose oft den bladeren van Duyuels beet gelijc, die om die canten somtijts wat gescaert ende ghesneden zijn. Die stelen zijn ront en daer op wassen aen dopperste ronde geseelferde bollekens, ghelijck die bollekens van den Corenbloemen maer meerder, daer wt roode purpure veesachtighe bloemẽ wassen ghelijckende dat middelste van den Corenbloemen. Die wortel es dick cort ende crom met aenhanghende veele veeselinghen.

Iacea nigra. Materfilon.

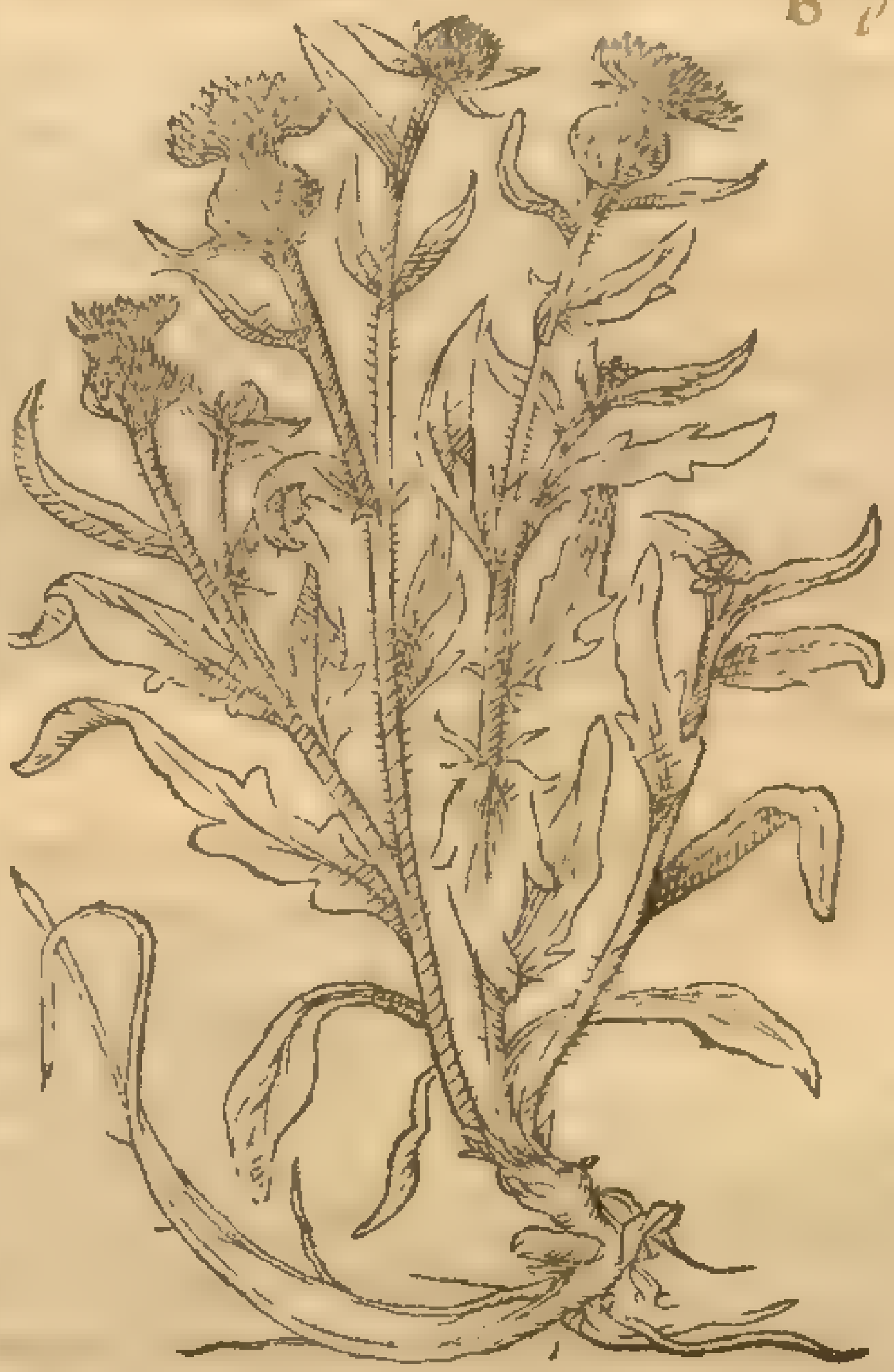

¶ Plaetse.

Die groote Scabiose ende dat Materfilon wassen in die beempden ende op grasachtighe plaetsen. Dat alder cleynste Scabiose wast in waterachtige seer neere beempden. Die scaeps Scabiose wast op die velden ende by den weghen.

¶ Tijt.

Alle dese cruydẽ bloeyen in Braeckmaẽt ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dese cruyden zijn van den ouders niet beschreuen dat wy weten, ende daer om en hebben zy gheenen naem in Grieex oft in Latijn die ons bekent es.

1 Dat ierste wordt nv ter tijt in die Apoteken Scabiosa gheheeten, en van sommighen ψώρα, Psora. In Hoochduytsch Apostemkraut, Pestemenkraut en Grindtkraut. In onser talen Scabiose. In Franchois Scabieuse.

2 Dat tweede heet nv ter tijt Scabiola minor dat es cleyn Scabiose.

3 Tderde wordt scaeps Scabiose ghenaempt.

4 Tvierde wordt nv ter tijt in die Apoteken gheheeten Iacea nigra ende Materfilon, ende anders gheen namen zijn ons bekent.

¶ Natuere.

Alle Scabiosen zijn werm ende droeghe van natueren, ende verdeylende die groue vochticheden.

¶ Cracht en werckinghe.

Scabiose alleen oft met den wortelen in water oft wijn ghesoden ende gedroncken suyuert die borst ende die longhene, ende es goet tseghen die oude hoest, ende tsegẽ die apostumatien van der borsten ende van alle inwendighe leden, die selue suyuerende, rijpende, heylende ende ghenesende. Tselue doet oock die Conserue van den bloemen A

met suycker ghemaeckt ende daghelijcx inghenomen.

Scabiose es oock goet tot alderhande scorftheyt ende ruydicheyt, gestooten ende op die seericheden gheleyt oft met die olien en saluen daer toe dienende vermenght. B

Die looghe daer Scabiose in ghesoden oft geweyckt es, doodet die meluen van den hayre alsmen thooft ende thayr daer mede wascht. C

4 Matersilon in water ghesoden en daer mede ghegorgelt oft die mont diewils ghespoelt, doet sceyden ende vergaen die apostumatien des monts ende der keelē die noch versch zijn, ende brenght tot rijpheyt ende doet wtbreken die verondert zijn. D

2.3 Die cleyne Scabiose ende die scaeps Scabiose en worden in der medecynen niet ghebruyckt. E

Van Duyuels beet. Cap. lxviij.

Tfatsoen.

Morsus Diaboli. Duyuels beet.

Duyuels beet heeft ronde stelen twee oft drye voetē hooch, daer aen wassen langhe breedtachtighe bladeren rontsomme luttel oft niet ghekerft. Die bloemen zijn purpurbruyn somtijts wit tsamē by een gheset ghelijck een rondt Hopbloemken, ende als die af gevallen zijn zoo vlieght dz saet wech. Die wortel es swert hert, dick en cort met aenhanghende ter zyden veele faselinghen, schijnende in dmiddel aen therte van der wortel afghebeten.

Plaetse.

Duyuels beet wast op drooge beempden, in die bosschen ende by den weghen.

Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Ooghstmaēt, ende alst in zijn bloemen staet eest best om kennen, want anders eest der Scabiosen oft Matersilon wat ghelijck.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in die Apoteken Morsus Diaboli, in Hoochduytsch Teufels abbisz, in onser talen Duyuels beet, in Franchois Mors de diable. Van sommighen nv ter tijt in Latijn Succisa, ende anders gheene namen en zijn noch ter tijt bekent.

Natuere.

Duyuels beet es werm en drooghe van natueren ghelijck die Scabiosen.

Cracht en Werckinghe.

Duyuels beet met den wortelen in wijn ghesoden ende ghedroncken es goet tot alle sieckten ende ghebreken daer Scabiose goet toe es, ende voor die pestilentie. A

Duyuels beet oock in wijn als voor ghesoden verdeylt, doet sceyden dat bloet dat in tlichaem van stooten vallen &c. gheronnen es. B

Duyuels beet gruen met den bloemen en wortelen ghestooten maeckt rijp eñ gheneest die pestilentiale elieren en apostumatien daer op gheleyt. C

Die wortelen in wijn ghesoden ende ghedroncken zijn goet tseghen die pijne ende weedom der moedere, ende tseghen alderhande fenijn. D

Dit

¶ Tfatsoen.

Scordium. Waterlook.

Dit cruyt heeft viercantighe hayrachtighe oft wollachtighe stelen lancx der aerden cruypende ouer beyde zyden met witachtighe sacchte gerimpelde ronde en rontsom ghekerfte bladerkens becleet, tusschen die welcke ende den stelen voortcomen cleyn bruyn roode bloemkens, ghelijck die bloemen van doouen netelen maer mindere. Die wortel es veeselachtich ende cruypende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtighe beempden ende by den grachten ende wordt tot sommighe plaetsen van Brabant ghevonden.

¶ Tijt.

Scordium bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent, ende dã eest bequaemst om te vergarene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx σκόρδιον, in Latijn Trixago palustris en Scordium, van sommighen Mithridatium. In Hoochduytsch Wasser batenig, ende van sommigen Lachenknoblauch, ende in onser talen Water Loock, In Franchois Scordion.

¶ Natuere.

Scordium es werm ende drooghe van natueren tot in den derden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scordium met wijn ghedronckẽ opent die verstoptheyt, vã der leuere, milte, nierẽ, blase ende moedere, ende doet mits dyen die vriene lossen en dz water rijsen eñ es goet tseghen die verstoptheyt vander vrine ende tsegen die coude droppelpisse, eñ verweckt ende doet comen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt. A

Scordium in der seluer manieren ghebruyckt es goet den ghenen die van slangen en andere fenijnnich ghedierte gebeten zijn, die dootelijck fenijn inghenomẽ hebben, ende die van binnen ghesteuert ende ghequetst zijn. B

Scordium gedroocht ghepoedert ende een half loot swaer mz huenich water ingenomen, gheneest ende stelpt dat root melizoen, ende es goet tsegen die pijne ende weedom in die maghe. C

Tselue cruyt ghedroocht ghepoedert ende met huenich vermenght ende inghenomen, suyuert die borst van alle fluymen ende es seer goet voor alle verouderde hoest. D

Scordium versch ende gruen gestootẽ gheneest die versche groote wondẽ alst daer op gheleyt wordt. Tselue cruyt ghedroocht ende met huenich vermenght oft drooghe daer in ghestroyet geneest die oude verergerde ende veruuylde wonden en vlceratien, ende verteert dat ouervloedich vleesch dat in die selue wast. E

Dit cruyt oock in water oft azijn ghesoden en op tfeldercijn gheleyt, versuet die pijne, ende doet dat fledercijn te vroegher sceyden. F

Van Teucrium. Cap. lxxv.

Teucrium heeft bruyne steelkens, ende daer wassende ronde gherimpelde rontsomme ghekerfte bladerkens, den bladerẽ van Chamedrys daer hier voor int xvj. cap. af gescreuen es seer ghelijck. Die bloemkens zijn cleyn bruyn root, den bloemkẽs vã Gamanderlijn ghelijck. Die wortel es wit ende veeselachtich.

Plaetse.

Dit cruyt wast ende wordt ghevonden als Dioscorides schrijft in Cilicien, hier te lande wordtet in die cruyt liefhebbers hoven ghesayet ende gheplant.

Tijt.

Dat hier te lande wassende es, wordt met bloemen ghesien in Braeckmaent ende in Hoymaent.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τεύκριον καὶ τεύκρις, in Latijn Teucrium. In die Apoteken eest onbekent. In Hoochduytsch wordtet vā sommigen gheheeten Grosz batengel, dz es groot Gamāderlin.

Natuere.

Teucriū als Paulus Aegineta schrijft es werm in den tweeden graet ende drooghe tot in den derden.

Cracht en Werckinghe.

A Teucrium in wijn ghesoden ende ghedroncken opent die verstoptheyt vander milten, ende gheneest die herdicheyt van der seluer, ende es daer seer goet ende sonderlinghe toe. Tselue doet oock dit cruyt alst met vijghen en azijn vermenght van buyten ghelijck een plaester op die milte gheleyt wordt.

B Teucrium oock met azijn alleen vermenght es seer goet gheleyt op die beet ende steeck van den fenijnnighen ghedierten.

Tfatsoen.

Teucrium. groot gamanderlyn

Van Donderbaert. Cap. lxxvj.

Tgheslacht.

Donderbaert als Dioscorides schrijft es dryderleye van geslachte, deen dat groot Donderbaert, tweede dat cleyn Donderbaert, ende tderde dat Muerpeper ghenaempt wordt.

1 Groot Donderbaert heeft groote, vette, dicke bladeren, die eenen duym breet ende voor ghelijck een tongesken scerp sijn, tusschen den welcken eenen steel voortcoemt eenen voet oft meer hooch, met ghelijcken bladeren rontsomme becleet, die hem in dopperste in meer andere steelkens ende tacxkens verdeylende voortbringht veele bruyne bloemkens veel by een lancx die steelkens wassende.

2 Dat cleyn Donderbaert heeft cleyne smalle voor scerpe dickachtige bladerkens, en teere steelkens ontrent een palme hooch met gelijcken cleynen bladerkens beset, daer op wassen cleyne geele ghesternte bloemkens. Die wortel es teer ende cruypende.

3 Onder twoorghescreuen tweede Donderbaerts gheslacht, wordt nv ter tijt oock gestelt ende begrepen die Bladeloose, die cleyne teere steelkens heeft, daer aen wassen langhachtighe heel ronde roodtachtighe bladerkens ghelijck wrattekens, ghelijckende elck wratteken eenen terwe coren. Die bloemen zijn wit, den voorgheschreuen cleynen Donderbaerts bloemen van fatsoene ghelijck, maer mindere.

4 Dat Muerpeper es der voorgheschreuen Bladeloose wat ghelijck alzoo dat die ongeleerde Apotekers dat Muerpeper voor Bladeloose seer diewils trecken eñ niet sonder merckelijcke dwalinghe ende groot achterdeel van den siecken daer voor oock

in der

¶ Tfatsoen.

Semperuiuum maius. Groot Donderbaert.

Semperuiuum minus. Cleyn Donderbaert.

Crassula minor. Bladeloose.

Illecebra. Muerpeper.

in der medecynen ghebruycken, het heeft teere steelkens met seer cleyne corte ende dicke bladerkens dick by een beset. Die bloemkẽs sijn geel ende wassen aen dopperste van den steelkens den bloemkens van den cleynen Donderbaert ghelijck maer meerdere.

Plaetse.

1 Tgroot Donderbaert wast op die daken ende oude mueren.
2 Tcleyn en wast hier te lande niet dan in die houen daert gheplant wordt.
3.4 Bladeloose ende Muerpeper wassen in steenachtighe ende sandtachtige plaetsen, ende aen oude mueren.

Tijt.

Tgroot Donderbaert bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent. Die andere gheslachten in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

Donderbaert wordt gheheeten in Grieckx ἀείζωον, in Latijn Sedum ende Semperuiuum ende van Apuleius Vitalis.

1 Dat ierste gheslacht heet in Grieckx Ἀείζωον μέγα, in Latijn Sedum & Semperuiuum magnum, van Apuleius στεργηθρον καὶ ζωόφθαλμον. In die Apoteken Barba Iouis. In Hoochduytsch Hauswurtz en grosz Donderbaer. In Neerduytsch Donderbaert. In Franchois Ioubarbe.

2 Tweede wordt geheeten Ἀείζωον μικρὸν ende Semperuiuum oft Sedum minus, vā sommighen τριβαλίς, van Apuleio Erithales. In Hoochduytsch Kleyn Donderbaer. In Franchois Triquemadame.

3 Tderde gheslacht heet in die Apoteken Crassula minor en Vermicularis, hier te lande Bladeloose, en Papecullekens.

4 Tvierde wordt geheeten in Grieckx Ἀνδράχνη ἀγρία καὶ τηλέφιον. In Latijn Illecebra. In Hoochduytsch Maurpfeffer ende Katzentreublin. In Neerduytsch Muerpeper. In Franchois Pain doyseauw.

Natuere.

Tgroot ende tcleyn Donderbaert eñ die Bladeloose, zijn cout eñ drooge tot in den derden graet. Dat Muerpeper es heet ende drooge tot bynaer in den vierden graet.

Cracht en Werckinghe.

1 Groot Donderbaert ghesoden oft tsap daer af ghedroncken es goet tsegen dꝫ root melizoen ende alle loop des buyckx, tseghen die wormen, ende tseghen die steeck vā den Phalangien. A

Tsap van Donderbaert met meel van gersten mout ende olie van Roosen ghemenght es goet gheleyt op die pijne ende weedom des hoofts. B

Tselue sap alleene es goet ghedruypt in die heete roode ende loopende ooghen, daer oock het cruyt ghestooten ende van buyten op die ooghen gheleyt goet toe es. C

Tsap van Donderbaert met een pessus van cattoen oft wolle in die moeder geset, stelpt die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt ende die vloet der vrouwen. D

Donderbaert ghestooten alleen oft met meel van gerstē mout vermenght, es goet gheleyt op dwilt vier, op heete ende voorts eetende sweeringhen, op verbrantheyt ende op alle verhitheyt, Dijsghelijck oock op het heet fledercijn. E

2.3 Dat cleyn Donderbaert ende die Bladeloose, zijn van crachten en werckinge den voorgheschreuen grooten Donderbaert ghelijck. F

4 Tsap van Muerpeper met azijn inghenomen doet braken, ende iaecht af duer dovergheuen die taye slijmachtige fluymen, eñ die heete geele Colerijcke vochtighedē, ende es midts dyen goet tsegen die cortsen ende tseghen alle fenijn binnen tslichaems inghenomen, maer en mach niet dan stercken menschen inghegheuen worden. G

Muerpeper met vet oft ruet vermenght verdrijft die clieren ende andere herde gezwillen daer op gheleyt. H

Muerpeper alleen op tlichaem gheleyt maeckt die huyt root ende vol bleynen, ende gaten in dat ghesont vleesch. I

Van Kali. Cap. lxxvij.

1 DIt cruyt datmen Kali nuempt, es een neer cruyt ontrent een palme hooch, zijn steelkens zijn rondt hebbende veel ledekens ende knoopkens ~~daer in tsaet leyt dat seer cleyn es.~~ Ende dit heel cruyt es vol saps dwelck dat sout es. Eñ daer af wordt ghe-

xende daer aen wassen knoppekens ontrent een erwete groot in de welke dit zaed besloten leyt, dat als 't hem ontsluyt lang en smal is, een kleyn wormke of jonge slange gelykende

¶ Tsatsoen.

Kali.

Tragus.

Salicornia.

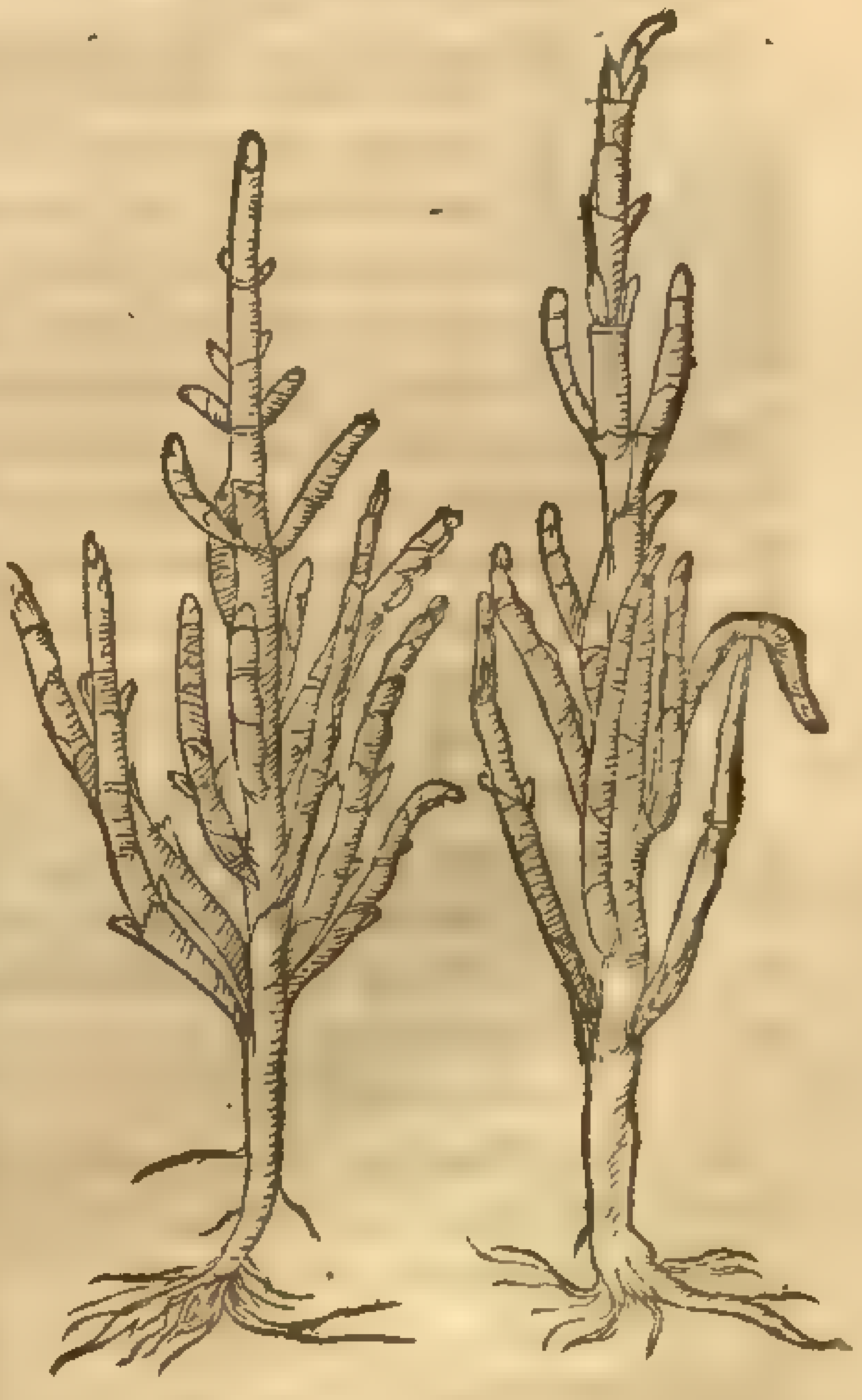

ghemaeckt Alumen catinum, datmen int backen van den ghelasen ghebruyckt, ende sal Alkali.

Bouen dit cruyt zoo zijnder noch twee andere cruyden diemen voor Kali es houdende, te weten eene dat Tragus ghenaemt wordt, ende een andere datmen Salicornia naemt.

2 Tragus heeft veele dickachtige steelkens, daer aen wassen ghelijck langhe dickachtighe bladerkens, den bladerkens van die Bladeloose schier ghelijck, maer langher hebbende vuer een scerp stekende puntken, alzoo dat daer duer het heel cruyt rouw ende stekende es. Tusschen die bladeren wassen die bloemkens, die geelachtich ende seer cleyn zijn, ende naer ~~dyen volcht dat saet dat oock seer cleyn es~~. ^

3 Salicornia heeft veele stelen sonder bladerẽ, daer aen veele andere zyde taexkens ende steelkens wassen, die veele ledekens hebben, lichtelijcken van een scheydende. Van den welcken elck ledt, eenen terwen coren van grootte ghelijck es.

2.3 Beyde dese cruydẽ zijn oock sout eñ vol saps. Ende daer af wordt oock Alumen catinum ende sal Alkali ghemaeckt, als Amatus Lusitanus schrijft.

Plaetse.

Dese cruyden wassen in souten grondt, ontrent der zee, ende die twee laetste worden in Zeelandt veel het zoomers ghevonden.

Naem.

1 Dat ierste wordt van den Arabeuschen meesters Kali ende Alkali ghenaempt. In Grieckx ἔμπετρον. In Latijn Empetrum ende Calcifraga, als Baptista Montanus schrijft. Maer naer die meyninghe van Amatus Lusitanus zoo eest die Anthyllis prior, dwelck der waerheyt luttel ghelijck schijnt.

2 Dat tweede gheslacht wordt ghcheeten in Grieckx τράγος, σκόρπιον καὶ τράγανον. In Latijn Tragus, ende van Theodorus Gaza, Nepa.

3 Dat derde es oock een gheslacht van Kali oft van Tragus, ende wordt nu ter tijt ghenaemt Salicornia. *en françois Salicot.*

A Die asschen die van Kali ghebrant wordt, es ghenaemt Alumen catinum, mz den welcken die stoffe van den ghelasen oock ghemaeckt wordt.

B Dat sout dat van dese asschen ghemaeckt wordt, es ghenaempt Sal Alkali.

C Dat op die stoffe van den ghelasen drijft, wordt nu ter tijt in die Apoteken gheheeten Axungia vitri. In Franchois Suin de Voirre. In Duytsch Smout van ghelasen. In Italiaensch Fior de cristallo, id est, flos Crystalli.

Natuere.

Dese cruyden zijn van natueren sout, ende daer om drooch.

Cracht en Werckinghe.

1 Empetron met vleeschsop oft huenich water inghenomen, doet die Cholerijcke ende fluymachtighe vochticheden, ende dyesghelijcx dat water sceyden ende met den camerganck afgaen. A

2 Thien ledekens van Tragus mz wijn ghedroncken, zijn goet den ghenen die den loop des buycx hebben, ende den vrouwen die huer natuerelijcke cranckheyt te veel hebben, als Dioscorides schrijft.

Van Fyecruyt. Ca. lxxviij.

Fyecruyt heeft seer ghesneden bladeren den bladeren van Coriander oft Roomsche Alsene ghelijck. Sijn stelen zijn ront hert en ghelijck die steel van Ruyte daer op bleeck geele bloemkẽs, ende daer naer cleyne teere langhachtighe hauwkens wassen daer cleyn roodachtighe sadekens in besloten leyt. Die wortel es houtachtich lanck ende recht.

Plaetse.

Fyecruyt wast ontrent den weghen op ongheboude plaetsen ende daer voortijts huysinghen ghestaen hebben, ende daert eens ghesayet es daer comet lichtelijcken alle iaren van sijn seluen voort.

Tijt.

Dit cruyt beghint te bloeyen in Braeckmaent ende bloeyet tot in den Herfst toe, ende te wijle zoo leueret zijn saet.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Grieckx Θαλίκτρον.

Tfatsoen. B

Thalietrum. Fyecruyt.

τρον In Latijn Thalictrum en Thalictrum en nv ter tijt Sophia. In Hoochduytsch Welsomen. In Neerduytsch Fyecruyt en root melizoen cruyt.

¶ Natuere.

Fyecruyt es verdrooghende sonder scerpheyt oft merckelijcke hitte.

¶ Cracht en werckinghe.

A Tsaet van Fyecruyt met rooden wijn oft verstaelt water ghedroncken stelpt dat root melizoen, den loop des buycx ende alderhande bloetganck.

B Fyecruyt ghewreuen oft ghestooten ende op oude sweeringhen ende vlceratien gheleyt sluyt ende gheneest die selue, eñ dat om dattet verdroogende es sonder scerpheyt.

Van Lepelcruyt. Cap. lxxix.

¶ Tfatsoen.

Cochlearia. Lepelcruyt.

Lepelcruyt heeft ierst effene breedachtighe ende dickachtighe bladeren, die van bouen wat hol zijn ghelijck een cleyn vlack lepelken, ende rontsomme somtijts wat gehoeckt, den bladerẽ van Roomsche Surckele van fatsoene schier ghelijck, anders dan dz zy niet saecht teer ende wit en zijn, maer herdachtich ende bruynachtich gruen. Die stelen zijn wat cantich eñ wassen ontrent een spanne oft voet lanck. Die bloemkens zijn wit ende wassen bouen lancx den steelen, eñ als zy ghereesen zijn zoo volgẽ daer cleyne hauwkens naer, daer in cleyn roodachtich sadeken leyt. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Lepelcruyt wast tot veel stedẽ in Hollãdt, Vrieslandt ende daer ontrent, by die duynen ende in die beempden, in Brabant worddet in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Lepelcruyt bloeyet in April ende in Meye, ende noch daer naer.

¶ Naem.

In Hollandt en hier te lande wordt dit cruyt ghenaemt Lepelcruyt, ende daer naer in Latijn Cochlearia, dz es in Hoochduytsch Loffelkraut, in Frãchois Herbe de cuilier. Ende schijnt wel te wesene die Britannica daer Plinius af schrijft. Sommighe maken daer af dat cruyt in Griecx τηλέφιον ende in Latijn Telephium ghenaempt.

¶ Natuere.

Lepelcruyt es werm ende drooghe van natueren, ende scerp van smaecke schier gelijck die Kersse.

¶ Cracht en werckinghe.

A Lepelcruyt in water ghesoden es zeer goet tseghen die vuyle sweeringhen, ende slijmicheyt des monts, alsmen den mont daer diewils mede spoelt. Ende dyesghelijcx oock es een sonderlinghe medecijne tseghen dat scoorbuyck, dz van Plinius Stomacace, ende van Marcellus Oscedo ghenaemt es, ende daer tseghen worddet hedẽ daechs in Vrieslandt ende Hollandt seer ghebruyckt, seer goet ende expert bevonden.

B Lepelcruyt heeft oock die crachten van Telephium ende daer om met azijn vermenght, ende op tlichaem ghestreken, verdrijft die witte ende swerte vlecken, des lichaems, ende dat sproet.

C Tselue doet oock dit cruyt ghestooten, alleen ses vren daer op gheleyt, als die vlecken met gersten meel daer naer bestreken worden.

¶ Tgheslacht.

WOllecruyt es vierderleye als Dioscorides schrijft van gheslachte. Dierste twee zijn die witte Wollecruyden, waer af deene manneken ende die andere wijfken ghenaempt worden. Tderde dz swert Wollecruyt, ende Tvierde dat wilt Wollecruyt.

¶ Tfatsoen.

Verbascum album mas.
Wollecruyt manneken.

Verbascum album fœmina albo flore.
Wit Wollecruyt wijfken.

1 Dit Wollecruyt manneken heeft groote breede lange witte saechte en wollachtighe bladeren, tusschen den welcken eenen hooghen langhen steel voortcoemt van onder tot ouer oft ontrent den middel met ghelijcken maer mindere bladeren becleet, en van daren voort met geele welrickende bloemkens rontsomme beset elck bloemken in vijf bladerkens ghedeylt, met zynen lieffelijcken bloemkens en schoone oft vercierde keerse gelijckēde. Die wortel es lāck slecht houtachtich en vingers dick.

2 Dat ander wit Wollecruyt dat wijfken gheheeten wordt es van witten saechten wolachtighen bladeren, stelen en wortelen den voorgheschreuen ghelijck, alleen zijn bloemkens zijn wit ende in ses bladerkens verdeylt.

3 Dat derde Wollecruyt dat oock een Wollecruyt wijfken es, es den voorgheschreuen anderen van stelen bladeren ende bloemen ghelijck, maer zijn bladerē zijn meerder. Dijsghelijcx oock zijn bloemen, wesende bleeckachtich geel van veruwē, met cleyne roodtachtighe drayekens daer in hanghende, van fatsoene eenen cleynen roosken schier ghelijck. Die wortel es lanck ende dick ghelijck aen die andere.

4 Dat swert Wollecruyt heeft rouwe groote swerte bladeren van ruecke sterck, int aentasten niet saecht. Sijn bloemen zijn geel, ghefatsoeneert ghelijck die bloemē van den anderen, maer mindere, wortelen ende stelen zijn den anderen ghelijck.

Dat

Verbascum album fœmina luteo flore.
Geel Wollecruyt wijfken.

Verbascum nigrum.
Swert Wollecruyt.

Verbascum syluestre. Wollecruyt

5 Dat wildt Wollecruyt es met zynen stelen ende bladeren der Sauien seer gelijck, het heeft veele dunne viercantighe rijskens ende houtachtighe tacxkens daer aen, altijt wt een ledt, wassen twee tseghen een, saechte wittachtighe bladeren, den bladeren van Sauie van fatsoene gelijck maer meerder ende saechter, op dopperste van den stelen, wassen die bloemen, van verwen geel.

¶ Plaetse.

Die Wollecruyden wassen aen die canten van den velden by den weghen ende op die dijcken.

5 Dz wildt Wollecruyt en es hier te lande niet ghemeyn, maer dat hebbben wy gesien in den schoonē hof van Jacques van Campaignien groot liefhebber der Cruyden.

¶ Tijt.

Wollecruyden bloeyen meest in Hoymaent Ooghstmaent ende Herfstmaent, dat Wildt oock spaeder.

¶ Naem.

Wollecruyt wordt gheheeten in Grieck φλόμος, in Latijn Verbascum, van Apuleius

oock Lychnitis en Pycnitis, ende van sommighen Candela regis, Candelaria en Lanaria. In die Apotekē Tapsus barbatus, in Hoochduytsch Wullkraut, Kertzenkraut, Brēnkraut, Himelkraut Vnholdenkertz en Kunnigskertz, in Neerduytsch Wollecruyt, Wollebladeren ende tortsecruyt. In Franchois Bouillon.

Natuere.

Wollecruyden zijn drooghe van natueren sonder merckelijcke hitte oft wermte.

Cracht en werckinghe.

A Die wortel van den witten Wollecruyden in rooden wijn ghesoden stelpt ende geneest dat root melizoen ende die loop des buycx.

B Die selue wortelen in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet voor die ghene die ghescuert ende van binnen ghequetst oft gheborsten zijn ende tseghen den verouderden ende langduerenden hoest.

C Tselue water daer die wortel inne ghesoden es versuet den tantsweer, ende es goet tseghen die swillinghen ende sweeringhen van den amandelen van der keele, alsmen dat werm in die mont hout ende die mont daer mede spoelt.

D Van den witten Wollecruyt wijsken wordt ghescreuen dat in die drooge bladeren van desen cruyde, die ghedroochde vijgen geleyt lange tijt durē ende seer goet blyuē.

E Die bladeren van Wollecruyt zijn oock seer goet tseghen die speenen alsmen die speenen daer mede vaecht, oft in dwater bayet oft mede wascht daer die bladeren in ghesoden zijn.

F Dat swert Wollecruyt met die schoone geele bloemen in water oft wijn gesodē ende ghedroncken es goet tseghen die gebreken van der borsten en longhene en voor den ghenen die hoesten cū die etter spouwē. Die selue bladeren met Ruyte ghesoden ghenesen die pijne ende weedom van der zyden.

G Die bladeren van dat swert Wollecruyt in water ghesoden zijn goet gheleyt op die coude gezwillen eñ sweeringhen der oogen, die selue bladerē met huenich en wijn vermenght ghenesen die verergerde ende onsteken sweeringhen, ende met azijn die onsteken wonden.

H Die geel bloemen van den Wollecruyde in die looghe gheleyt makē het hayr geel, alsmen daer mede wascht.

I Tsaet van Wollecruyt es goet ghedronckē als Plinius schrijft den ghenen die eenich let ghebroken oft wt den lede hebben, want het doet dat ghezwel ende die pijne minderen.

K Dwilt Wollecruyt ghestooten es goet gheleyt op die verbrantheyt van vier oft heet water oft andersins.

L Apuleius schrijft dat Mercurius Vlyssi Wollecruyt gaf, doen hy by Circe quam, om dz hy daer mede bewaert ende beschermt wesen soude, voor alle toouerien van Circe.

Tfatsoen.

Blattaria. motten Kruyd.

Van Blattaria. Cap. lxxvi.

Dit cruyt heeft gruene cale langachtighe ende rontsomme ghekerfde bladeren op der aerden wtghesprayet den bladerē vā Verbena wat ghelijck, tusschen den welcken voortcomen twee oft drye hooghe stelen die schoone geele bloemen draghen, van ruecke fatsoene ende grootte den Wollecruyden bloemen zoo gelijck dat daer duer, als Plinius seyt, dit cruyt

voor

voor wildt Wollecruyt ghetrocken gheweest es, naer die welcke wassen ronde bollekens oft knoppekens, daer in tsaet leyt dat minder es dan dat saet van Wollecruyt. Die wortel es cort en houtachtich.

Van desen vindtmen noch een ander gheslacht, dat bruyn roode bloemen heeft, den voorgheschreuen anders ghelijck, dan van wasse ende bladeren wat mindere.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast by den weghen, in die wijngaerden, op sommighe velden, en by den waterloopen ende wordt hier te lande selden ghevonden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Plinius in Latijn Blattaria ende van sommighen Verbascum Leptophyllon in Hoochduytsch Scabenkraut en Goltknopflin, en vã sommighen in Neerduytsch Mottencruyt ende in Franchois Herbe vermineuse.

¶ Natuere.

Naer dwtwysen van zynen bitteren smaeck zoo eest werm en drooge van natueren tot by den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Van der cracht oft werckinghe van desen cruyde en vindtmen niz bescreuen anders dan dat in dit cruyt die motten ende scieters terstont comen, waer dat gheleyt oft gheworpen wordt.

Van Sluetelbloemen. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Sluetelbloemen zijn tweederleye van gheslachte, groot ende cleyne, die groote zijn tweederleye, een met geele welrieckende bloemen, tweede met bleecke bloemen.

¶ Tfatsoen.

Verbasculum odoratum.
Welrieckende Sluetelbloemen.

Verbasculum album.
Witte Sluetelbloemen.

Van Sluetelbloemen. Cap. lxxvij.

1 Die groote welrieckende Sluetelbloemen hebben witte gefronceelde bladeren, den bladeren van Betonie wat ghelijck maer witter ende meerder en rontsomme niet ghekerft, tusschen die welcke ronde cale stelē voortcomen ontrent een spanne lanck, draghende op dopperste een trosken van .ix. oft x. schoone geele welrieckende neerwaerts hanghende bloemkens, naer die welcke cleyne langachtighe bollekens wassen daer dat saet in leyt. Die wortel es wit en veeselachtich.

2 Die witte Sluetelbloemen zijn den voorghescreuen geelen eñ welrieckende Sluetelbloemen seer gelijck, maer zijn bladeren zijn meerder ende breeder, ende die bloemē zijn seer bleeck geel, bycans wit ende sonder eenighen sonderlinghen rueck.

3 Die cleyne Sluetelbloemen hebbē cleyne witte bladerkens den witte Sluetelbloemen in alder manieren seer gelijck alleē mindere, tusschen die welcke die steelkens voortcomē, voortbringen de elck een bloemken alleene den witten Sluetelbloemkens van fatsoene, ruecke ende coluere ghelijck. Die wortel es dun ende veeselachtich, ghelijck aen die witte Sluetelbloemen.

Verbasculum minus.
Cleyn Sluetelbloemen.

¶ Plaetse.

Die Sluetelbloemen wassen in neere ende vochtachtighe bosschen, aen die ghebercthen hanghende, ende sommighe oock in die beempden. Die witte zijn hier te lande ghemeyn. Die welrieckende ende die cleyne, worden in die houen ghevonden.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in April, somtijts oock in die Meerte.

¶ Naem.

Sluetelbloemen worden in Grieex gheheeten φλομίδες. In Latijn Verbascula. In die Apoteken Premule veris en Herbæ paralysis, ende van sommighen Artheticæ. In Hoochduytsch Schlusselblumen. In onse tale Sluetelbloemen. In Franchois Coqu. primevère.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Latijn nv ter tijt Herba S.Petri. In Hoochduytsch Himmelschlussel, S. Peters kraut, geel Schlusselblumen eñ wolrieckende Schlusselblumen, in Neerduytsch S. Peeters cruyt eñ welrieckēde Sluetelbloemē.

2 Dat ander geslacht wordt in die Apoteken ghenaemt Premula veris, en Herba paralysis. In Hoochduytsch Weisz Bathonie ende weisz Slusselblumen. In onser talē witte Sluetelbloemen ende oock van sommighen witte Betonie.

3 Dat derde gheslacht wordt gheheeten in Latijn Verbasculum minus, in die Apotekē Premula veris minor. In Duytsch cleyn witte Betonie, oft enkel Sluetelbloemen, ende cleyn Sluetelbloemen.

¶ Natuere.

Die Sluetelbloemen zijn drooghe van natueren tot in den derden graet, sonder merckelijcke hitte.

¶ Cracht en werckinghe.

Die Sluetelbloemen worden heden daechs met meer andere cruyden in die spijsen ghebruyckt, maer in der medecynen en hebben zy gheen sonderlinghe ghebruyck oft cracht die te achtene zijn. A

Van Aethiopis. Cap. lxxviij.

Aethiopis heeft groote, breede, wollachtighe bladeren, ghelijck die bladeren van Wollecruyt, maer rouwer ende wollachtigher, ende niet zoo ront om die canten maer meer cantich, die rontsomme op der aerden wtghespreyt ligghen, tusschen die welcke voortcoemt eenen viercantigen, rouwen, wollachti-

lachtighen steel, die hem in seer veel andere stelẽ verdeylt, ende daer aen wassen lancx die stelẽ veel witte bloemen den bloemen van doouen Netelen schier gelijck, maer veel meerder. Die wortel es lanck ende dick ghelijck die wortelen van Wolleeruydẽ.

❧ Tfatsoen.
Aethiopis.

❧ Plaetse.

Dit vremt cruyt en wast hier te lande niet dan in der cruytliefhebbers houen.

❧ Tijt.

Aethiopis bloeyet in Meye.

❧ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Griecx Αἰθιοπὶς ende in Latyn Aethiopis, eñ anders gheenen naem es ons bekẽt.

❧ Natuere.

Aethiopis es middelmatich werm ende drooghe van natueren.

❧ Cracht en werckinghe.

A Aethiopis es goet den ghenen die dat pleuresis hebbẽ, eñ op die borste met etter verladen zijn.

B Item den ghenen die in die keele eenighe rouwicheyt hebben, eñ dijsghelijcx oock die van dat Sciatica sieck zijn, alsmen die wortel ziedt ende drincket.

C Tot die selue ghebreken van der borste ende van der longhene es die wortel van Aethiopis ooc goet alsmense mz huenich vermẽghet eñ diewils daer af leckt.

Pulmonaria. Onser vrouwen melckeruyt.

Van onser vrouwen melckcruyt. Cap. lxxviij.

Onser vrouwẽ melckeruyt heeft breedtachtighe, rouwachtighe hayrachtighe, swertgruene bladeren, met veele witte plecxkens gelijck droppelkens besprayet. Tusschen den welcken die stelen voortcomẽ een palme oft spanne hooch dragende aen dopperste veel schoone bloemkẽs by een, die ierst root oft purpure van coluere zijn ende daer naer blauw, naer die welcke cleyn bolleken voortcomen daer in dat het saet leyt. Die wortel es swert lanck eñ dick met veele aenhanghende veeselinghen.

❧ Plaetse.

Dit cruyt wast in vochtige dõckere plaetsen, eñ wordt schier in alle houen gheplant.

❧ Tijt.

Dit cruyt brenght zijn bloemen, vroech in

in Meerte ende in Aprill, ende corts daer naer zoo wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande onder die Apotekers ende Herbaristen Pulmonaria ende Pulmonalis in Latijn, ende van sommighen Symphytum sylvestre, dat es Longhencruyt ghenaemt. In Duytsch wordet gheheeten onser vrouwen melckcruyt, ende onser vrouwen spin, om dat die bladeren met hueren witten plecxkens met melck bedropen schijnen. Daer es oock noch een ander Longhencruyt daer af in tderde boeck ghescreuen es.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Dit cruyt en heeft in der medecynen gheen sonderlinghe gebruyck, maer in die spijse ende eyerkoecken wordet ghebruyckt ghelijck die Sluetelbloemen, den welcken dattet van natueren oock seer ghelijck es. A

Van Verbene. Cap. lxxxv.

¶ Tgheslacht.

Verbena es tweederleye van gheslachte, deen gheheeten Verbena recta, dat es rechtopwassende Verbene, dander gheheeten Verbena supina, dat es cruypende ende neere Verbene, ende dese es wederom tweederhande, manneken en wijfken.

¶ Tfatsoen.

Verbenaca recta.
Verbene.

Hiera Botane mas.
Cruypende Verbene manneken.

1 Die recht opwassende Verbene, heeft eenen rechtopwassende steel eenen voet oft meer hooghe met veele aenwassende zyde scuetkens ende rijskens daer aen cleyne blauwachtige bloemkens wassen. Die bladeren zijn gruen rontsomme ghekerft ende wat verdeylt. Die wortel es cort met aenhanghende saselinghen.

Dat

2 Dat cruypende Verbena heeft teere ghehayrde, cantighe steelkens lancx der aerden cruypende een voet oft anderhaluen lanck, daer aen wassen rondtachtige rontsomme ghekerfte bladerkens den bladerē van Eycken loof ende vā Chamedrys daer int xvj. cap. af gescreuen es ghelijck, maer veel mindere dan die Eycke bladeren eñ meer der dan die bladeren van Chamedrys. Die bloemen zijn schoon blauw wassende lācx die steelkens aen dopperste, naer die welcke dat breede teskens volghen ghelijck aen Eerenprijs. Die wortel es veeselachtich.

3 Dat ander gheslacht van cruypende Verbena, dat wijfken gheheeten wordt es dē voorghescreuen seer ghelijck, alzoo dat (als Plinius schrijft lib. xxv. cap. ix.) sommighe tusschen dat manneken ende dwijfken gheen onderscheet ghemaeckt en hebben, ghelijck ooc in der waerheyt seer cleyn onderscheet tusschen desen tween es, want dat wijfken es den manneken van stelen bladeren bloemen ende wortelen seer ghelijck, alleen dat wijfken heeft ronder stelen, cleynder bladeren en windt meer taexkens oft scuetkens van eender wortel voortcomende, oock zoo wassen zijn bloemen naerder by een dan aen dat manneken.

Hiera Botane fœmina.

Cruypende Verbene wijfken.

¶ Plaetse.

Dat ierste gheslacht van Verbena wast op ongheboude plaetsen, by den tuynen, mueren, weghen en watergrachtē. Dat ander geslacht wast in die beempden eñ donckere neere plaetsen, ende dat manneken, wordt meer dan dat wijfken ghevonden.

¶ Tijt.

Die Verbenē bloeyē meest al in Hoymaēt.

¶ Naem.

Dat ierste gheslacht van Verbena heet in Grieex περιστερεὼν ende van sommighen περιστερεὼν ὄρθιος. In Latijn Verbenaca columbina, columbaris, Herba Sanguinalis, Crista Gallinacea, Exupera, ende van sommigen Feria oft Ferraria, Trixago, Verbena recta, ende Columbina recta. In die Apotekē Verbena. In Hoochduytsch Verbene Eysenkraut Eyserhart en Eiserich. In Neerduytsch Verbene Ysercruyt en Yserhert. In Franchois Veruaine.

Dat ander gheslacht wordt gheheeten in Grieex ἱερὰ βοτάνη, eñ nv ter tijt περιστερεὼν ὕπτιος, van Pythaghoras Erysisceptrum, van sommighe andere Demetria. In Latijn Sacra herba, Verbenaca supina en Cincinalis, van Apuleius Licinia, Lustrago, Colūbina supina en Militaris. In die Apoteken niet sonder groote dwalinge Chamedrys oft Chamedryos. In Hoochduytsch Erdtweyranck, ende van sommighen volghende die dwalinge van den Apoteckers Gamanderlee ende Blauwmenderlijn. In Neerduytsch macht wel cruypende oft neere Verbene ghenaempt worden.

¶ Natuere.

Beyde die gheslachten van Verbena zijn drooghende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van dat rechte dat es rechtopwassende Verbene, oft die wortelē alleene, oft beyde tsamen in water ghesoden, zijn seer goet voor die sweeringhen des monts, ende des tantvleeschs, alsmen daer mede den mont spoelt. A

Tselue water daer die Verbene oft huer wortelen in ghesoden zijn, es goet tseghen B

die tant sweer, ende maeckt die tanden vast, diewils in den mont ghenomē, ende vijf da ghen lanck ghedroncken ghenéset dat Crimpsel des buycx.

Dese Verbena met olie van Roosen ende azijn vermenght oft in olie gesodē ende op thoot ghelijck een plaester geleyt, gheneest die pijne ende weedom des hoofs. Tselue doet oock een cranſken van Verbena om thoot ghedragē als Archigenes schrijft. C

Die bladeren van Verbene met verckens liese vermenght oft met olie vā Roosen versueten ende ghenesen die pijne ende weedom der moedere daer op gheleyt. D

Die selue bladeren met azijn vermenght zijn goet geleyt op dwilt vier, verergerde ende vervuylde sweeringen, ende met huenich ghemengelt genesen zy die versche wonden, ende sluyten die oude, E

2 Die cruypende oft neere Verbene es goet tsegen alderhande fenijn beet ende steeck van slanghen ende andere fenynnighe ghedierten met wijn gedronckē oft van buyten daer op gheleyt. F

Die bladeren vā dese Verbene eē vierendeel loots swaer met half zo veel wierooc ende met ouden wijn veertich daghen nuchteren ghedroncken ghenesen die geelsucht. G

Die bladeren van die neere Verbene met den wortelen in wijn gesoden es goet tseghen die quade ende voorts eetende sweeringhen des monts ende der amandelen, die mont daer mede ghespoelt. H

Die gruene bladeren ghestooten minderen die ghezwillen, versueten die pijne van den hittighen apostumatien, ende suyueren die vervuylde sweeringen daer op geleyt. I

Van deser Verbene vindtmen ghescreuen dat dwater daer zy in gheleyt es, in die eetcameren ghesprayet, het gheselscap blyde ende vrolijck maeckt. K

Item dat een tacxken met drye ledekens goet es ghedronckē tsegē die derdedaechse cortsen, ende met vier ledekens oft knoopkens tseghen die vierdedaechse. L

Van Netelen. Cap. lxxxvj.

Tgheslacht ende onderscheet.

DEr Netelen zijn twee geslachten. Deen geslacht, zijn die heete brandēde ende stekende Netelē. Dat andʼ die dooue Netelen die niet en steken oft en brandē, ende elck vā desen gheslachtē es veelderleye. Die heete brandende Netelē zijn dryerleye, die Roomsche, groote ende cleyne oft heete Netelen, die wederom in twee gheslachten getrocken worden, te weten in Manneken ende in Wijfkē, Dmanneken zijn die Roomsche Netelē, Dwijfkē die andere twee. Der doouer Netelen geslacht sal int naest volghēde capittel bescreuen worden.

Tfatsoen.

Vrtica sylvestris. Roomsche Netelen.

Vrtica maior. Groote Netelē.

Die

1 Die Roomsche Netelen hebben ronde rouwe hole hayrachtige stelen, daer aen wassen lange rouwe seerbrandende ronsomme diep gekerfte bladeren, tusschen den welcken ende den stelen voortcomen ronde rouwe bollekens, daer in bruyn plat glattich saet voortcoemt, den sade van Lynsaet ghelijck maer rondere ende mindere.

2 Dat ander gheslacht dat groote Netelen gheheeten wordt, es den voorghescreuen van hoogen en rouwen stelen ghelijck, zijn bladeren zijn oock rouw brandende eñ ront somme gekerft maer niet zoo diep als die andere, van coluere meest swert gruen ende van sommighen bruyn root. Tsaet wast aen langhe saselingen nederwaerts hangende, ende es den Hirs wat ghelijck maer mindere. Die wortel es lanck dun ende geel hier ende daer in deerde vlidderende.

3 Die heete Netelen zijn den voorghescreuen Netelen ghelijck maer veel minder, niet ouer eenen voet oft onderhaluen, hooch wassende. Die stelen zijn ront ende rouw, die bladeren den anderen ghelijck maer minder eñ gruender. Tsaet meerder ende die wortel corter.

Vrtica minor. Heete Netelen.

¶ Plaetse.

Die Roomsche Netelen wassen hier te lande in sommighe bosschen ghelijck in Soenië bosch maer worden selden ghevonden, zy worden oock in der cruytliefhebbers houen ghesayet. Die andere gheslachten wassen al om ontrent den tuynen, hegghen ende mueren.

¶ Tijt.

Tsaet van den Netelen wordt in Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Netelen heeten in Grieex ἀκαλύφη καὶ κνίδη, in Latijn ende in die Apoteken Vrtica, in Franchois Ortie.

1 Dat ierste gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten Vrtica Romana ende Vrtica mas. In Hoochduytsch Welschnessel. In onser talē Roomsche Netelen. In Franchois Ortie Romaine.

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten Vrtica communis, Vrtica fœmina, eñ Vrtica maior, in Hooch duytsch Brennend nessel, hier te lande groote Netelen. In Franchois Grand Ortie.

3 Dat aldercleynste gheslacht wordt van Plinius gheheeten Cania, nv ter tijt Vrtica minor. In Hoochduytsch Heyternessel en Habernessel. In Neerduytsch heete Netelen. In Franchois Petite Ortie.

¶ Natuere.

Die brandende Netelen zijn werm ende drooghe van natueren eñ subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van den Roomschen Netelen met huenich ghemenght, ende dicwils gheleckt suyuert die borste, van alle taye fluymen ende andere vervuylde vochtichedē ende es midts dyen goet tseghen die corticheyt van den adem, kieckhoest, sweeringhen der longhene ende veroudert pleuresis. A

Tselue saet met sueten wijn ghedroncken verweckt den mensche tot byslapen, ende es goet tseghen die opblasinghe ende winden der maghen. B

Tsaet van dē seluen Roomschē Netelen met Meede eē half vierendeel loots swaer naer dē eeten tsauonts ghedroncken doet lichtelijcken ouergheuen als Plinius scrijft. C

Die

Die bladeren van Netelen met Moſſchelen gheſoden ende ghedroncken maecken D
ſaechten camerganck, ende doen wel vrine ende water maken.

Die bladeren van alle Netelen in water gheſoden, ende daer af met Myrrha ghe- E
droncken doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen. Tſelue doet ooc het
ſaet met ſueten wijn ghedroncken.

Tſap van den bladeren in den mont ghenomen ende ghegorgelt es ſeer goet voor F
den huych ende die ſwillinghe van dat lelleken.

Die bladeren van Netelen gheſtooten ende met ſout vermenght, zijn goet ghe- G
leyt op die beet van dulle verwoede hondẽ, op groote quade ſweerẽ gelijck op den Cane
ker ende dijergheliijcke ſtinckende ende vuyle ſweeringen, ende op alderhande gezwel,
als bloetſweeren ende ſweeren by den ooren ende dijergheliijcke.

Die bladeren van Netelen met een ſalue van olie en was ghemenght geneſen die H
herde milten daer op gheleyt.

Die bladeren van Netelen gheſtooten ende op die nueſe ende voorhooft geleyt ſtel I
pen dat bloyen wt die nueſe, ende in die nueſe gheſteken verwecken zy dat bloeyen.

Van den bladeren van Netelen met Myrrha gheſtooten een Peſſus ghemaeckt K
ende in die moeder ghedaen, doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen.

Van dooue Netelen. Cap. lxxxvij.

¶ Tgheſlacht.

DEr doouer Netelen vindtmen twee gheſlachten, een dat gheenen ſonderlinghen ſtanck en heeft, tweede dat ſeer ſwaer rieckt ende ſtinckt, anders malcanderen niet ſeer onghelijck, ende dat ierſte van deſen cruyden es dryerleye, een met witten, tweede met geelen, tderde met roodachtighe bloemen. Dijſghelijck es oock dat andere tweederleye alleen in coluere van die bloemen onderſcheyden.

¶ Tfatſoen.

Lamium. Dooue Netelen.

1 DAt ierſte gheſlacht van dooue Netelen es den heeten ende brandende Netelen niet ſeer onghelijck. Sijn bladeren zijn langachtich rontſomme ghekertelt den bladeren van Netelen ghelijck maer witter ende niet brandende. Die ſteel es viercantich daer rontſomme tuſſchen die bladeren witte geele oft roodachtighe bloemen waſſen eenen capken oft openen helm ghelijck. Die wortel es veeſelachtich.

2 Dat ander ſtinckende gheſlacht, es den voorgheſcreuẽ ende den Netelẽ gelijck, alleen zijn bladeren zijn minder ende wat ronder, ende het heel cruyt es van eenẽ ſeer onlieffelijcken ſtercken rueck. Die bloemen van den eenẽ zijn bleeck geel, van dandere bruyn root, minder dan die bloemen van den ierſten doouen Netelen.

¶ Plaetſe.

Dooue Netelẽ waſſen al om by dẽ tuynen, haghen ende weghen, eñ oock in die houen.

¶ Tijt.

Dooue Netelen bloeyen meeſt allen den zoomer van Meye af.

¶ Naem.

Dooue Netelen heeten in Latijn van Plinius Lamium ende Aononium oft Anonium, ende nv ter tijt Vrtica iners oft Vrtica mortua. In Hoochduytſch Todt Neſſel, en Taub Neſſel.

In Neerduytsch doove ende doode Netelen. In Franchois Ortie mort.

¶ Natuere.

Die doove Netelen zijn den anderen Netelen van natueren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Doove Netelen ghestooten met sout, ghenesen verteerẽ ende doẽ sceyden alle ghezwellen, croppen ende clieren daer op gheleyt, van crachten ende werckinghe den Netelen seer ghelijck.

Van Hertzghespan. Cap. lxxxviij.

¶ Tfatsoen.

Cardiaca. Hertzghespan.

Hertzghespan heeft viercantighe bruyne stelẽ, daer aẽ wassen swertgruene, breede, diep ghekerfde bladeren, den bladeren van Netelen oft van Malroue by naer ghelijck, maer breeder swerter ende dieper ghekerft, met den bladeren van den Eycken wat ghelijckenisse hebbende. Die bloemen wassen in croonkens rontsomme die stelen, ghelijck aẽ die Malroue, ende zijn van verwen purpurachtich, den bloemen van den doouen Netelen niet seer ongheliick, maer mindere. Naer die bloemẽ coemt dat saet, in stekende huyskens voort dat bruyn eñ cleyn es. Die wortele es crom ende heeft veele veselinghen.

¶ Plaetse.

Hertzghespan wast gheerne in rouwe ongheboude plaetsen ontrẽt die oude mueren ende by den weghen.

¶ Tijt.

Hertzghespan bloeyet in Braeckmaent Hoymaent ende Ooghstmaent, eñ te wyle zoo wordt oock zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn van den cruytliefhebbers genaemt Cardiaca. In Hoochduytsch Hertzghesperr vnd Hertzghespan, hier te lande ooc Hertzghespan. In Franchois Agripauline.

Ende dit cruyt es een gheslacht van den drye cruyden die in Griecx ende in Latijn ghenaemt worden σιδηρίτιδες Sideritides ende van sommighen Heracleæ. Ende es dat ierste gheslacht van den seluen cruyden. Ende daer om mach dit Hertzghespan wel ghenaemt worden. In Latijn Sideritis prima.

Dat cruyt dat Matthiolus voor die ierste Sideritis stelt es een gheslacht van Marrubium, ende wordt hier te lande ghenaemt Marrubium palustre ende water Andoren, dat es in Franchois Marrubin deaue. Ende daer af es ghescreuen int Capittel van Marrubium Lib.ij. Cap.lxxj.

¶ Natuere.

Hertzghespan es meestendeel middelmatich cout, nochtans niet sonder bitterheyt, daer om oock afvaghende ende suyuerende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hertzghespan ghestooten ende op die wonden gheleyt, bewaert ende beschermt die A

wonden,

wonden, voor alle verhittinghen, sweeringhen ende apostumatien, stelpt dat bloeyen, heylt ende gheneest die selue.

Van Bruynelle. Cap. lxxxix.

¶ Tgheslacht.

BRuynelle es tweederleye van gheslachte. Dierste gheslacht, wordt gheheetẽ Senegroen, dat tweede heeft den naem van Bruynelle behouwen.

¶ Tfatsoen.

Bugula. Senegroen. Brunella. Bruynelle.

1 SEnegroen spreyt hem ende cruypt lancx der aerden ghelijck Pennincx-cruyt, het heeft langhachtige, voor breede, weecke gherimpelde swert grue ne bladerkens, en dunne teere steelkens op der aerden cruypende eñ daer aen hier en daer hakende, van den welcken voortcomen viercantige recht op wassende steelkens ontrent een spanne lanck voortbringende schoone bloemkens tusschen cleyne bladerkens wassende ende rontsomme die stelẽ ghesct van coluere meestendeel blauw, ende aen sommighe planten oock sneewit. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

2 Bruynelle heeft viercantighe ghehayrde stelen een spanne lanck oft langher. Die bladeren zijn langhachtich voor scerp ende oock wat hayrachtich. Die bloemẽ wassen aen dopperste van den stelen in maniere van den are tsamen ghedrongẽ, van coluere meestendeel bruyn met blauw vermenght, somtijts oock sneewit. Die wortel es cleyn met veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Beyde dese cruyden wassen in sommighe beempden, grasachtighe velden ende in die bosschen. Tsenegroen wordt oock veel in die houen gheplant.

Tijt.

❡ Tijt.

Senegroen bloeyet in April. Bruynelle meest alle die zoomer duer, tot in Herfstmaent.

❡ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt gheheeten nv ter tijt Consolida eñ Solidago, ende tot onderscheet van andere cruyden gelijcke naem vuerende Consolida media. In Hoochduytsch Guntzel en gulde Guntzel. Hier te lande wordt geheeten in die Apoteken Bugula, ende in die ghemeyn tale Senegroen.

2 Dat ander gheslacht wordt ooc Consolida media gheheeten, maer meest Prunella oft Brunella. In Hoochduytsch Braunell. In Neerduytsch Bruynelle. In Fráchois van sommighen herbe au Carpentier.

❡ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn drooghe van natueren, ende daer en bouen dat Senegroen werm, ende die Bruynelle in wermte ende coude middelmatich oft luttel cout.

❡ Cracht en werckinghe.

1 Senegroen in water ghesoden ende ghedroncken doet sceyden dz bloet dat binnen tslichaems ghestolt ende gheronnen es, heylt ende gheneest alle inwendighe ende wtwendighe quetsueren. A

Senegroen in der seluer manieren ghebruyckt, opent die verstoptheyt vã der leuer ende van der gallen ende es goet tseghen die geelsucht ende lanck duerende cortsen. B

Tselue water daer Senegroen in ghesoden es gheneest die veruuylde sweeringhen des monts ende des tantvleeschs alsmen den mont daer mede spoelt. C

Senegroen ghestooten ende versch op die wonden eñ plaetsen daer die huyt af ghe wreuen es ghelegt, heylt eñ geneest die selue. Tselue doet oock tpoeder vant gedroocht Senegroen daer in ghestroyt. D

Tsap van Senegroen gheneest oock die sweeringhen van der manlijcheyt alst daer inne dicwils ghedruypt ende ghestootẽ cruyt daer op ghelegt wordt. E

2 Bruynelle in water oft wijn ghesoden eñ gedronckẽ heylt eñ gheneest alle inwendige eñ wtwendighe wonden gelijck Senegroen. F

Bruynelle gheneest ooc die sweeringhen des monts, eñ es seer sonderlinghe tseghen die sieckte der tonghen diemen den bruynen noempt, dat es als die tonge onsteeckt, swert wordt eñ seer dick swilt, alsmen die selue in water siedt ende die mont daer mede dicwils spoelt, naer voortgaende die generale remedien. G

Bruynelle met olie van Roosen eñ azijn vermenght gheneest ende versuet die pyne in thooft opt voorhooft ghelegt. H

Van Gariophyllaet. Ca. xc.

❡ Tfatsoen.

Gariophyllata. Gariophyllaet.

Gariophyllate heeft rouwe ghespleten swertgruene bladerẽ, den bladerẽ vã Agrimonie som wat ghelijck. Synen steel es ront hayrachtich onderhaluen voet lanck, in dopperste hem in andere steelkens verdeylende geele bloemkens voortbringende, den booterbloemen wat gelijckende, naer die welcke wassen ronde rouwe bollekẽs daer

tsaet rontsomme in wast, dat alst rijp es aen die cleederen blyft hanghende. Die wortel es cort van binnen roodachtich met aenhanghende geele saselinghen, van ruecke den Geroffel naghelen wat ghelijck. ¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in dwilt by den bosschen, haghen ende tuynen, ende wordt ooc in die houen gheset, ende dat in dwilt wast es meerder ende bringht geelder bloemen voort.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Meye ende in Braeckmaent. ¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn ghecheeten Gariophyllata om dat die wortel naer die Geroffel naghelē rieckt, eñ van sommighen Sanamunda, Benedicta, en Nardus rustica. In Hoochduytsch, Benedictenwurtz. Hier te lande Gariophyllate. In Franchois Galiot ou herbe benoitte. ¶ Natuere.

Gariophyllaet es werm en drooghe van natueren tot in den tweeden graet.

¶ Cracht en werckinghe.

Gariophyllaet in water oft gewaterden wijn ghesoden ende gedroncken doet dz geronnen bloet sceyen ende geneest alle wonden ende quetsueren van binnē tslichaems. Dijsghelijck oock die quetsueren van buyten, als zy mz den water oft wijn daer Gariophyllate in ghesoden es ghewasschen worden. A

Die wortel van Gariophyllaet in wijn gesoden ende ghedroncken sterckt die mage ende doet die spijse verteeren, opēt eñ geneest die verstoptheyt vā der leuere, eñ suyuert die borste, doende die taye slijmachtighe fluymen die op die borst vergaert zijn ruymē. B

Die selue wortele ghedroocht ende met wijn inghenomen es goet tsegen tfenijn, ende tseghen die pijne ende weedom der dermen datmen Colycka heet. C

Van Wintergruen. Cap. xcj.

¶ Tfatsoen.

Wintergruen heeft neghen oft thien gruene teere bladerkens den bladeren van Beete niet seer onghelijck maer veel mindere, tusschen den welcken voortcoemt een steelken met liefelijcke schoone sneewitte bloemkens becleet den welrieckende Meye bloemkens niet seer onghelijck. Die wortel es teer dun hier en daer vliderende. ¶ Plaetse.

Pyrola. Wintergruen.

Wintergruen wast in lombrachtighe plaetsen, ende in die vochtighe bosschen. ¶ Tijt.

Wintergruen wordt winter ende zoomer ghevonden, maer zijn bloemen comen in Braeckmaent ende in Hoymaent voort.

¶ Naem.

Wintergruē heet in die Apotekē Pyrola. In Hoochduytsch Wintergrun, Holtzmangoldt, Waldt Mangoldt. In Franchois Pyrole.

¶ Natuere.

Wintergruen es drooghe van natueren tot in den derden graet ende cout tot in den tweeden.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van Wintergruen alleene oft met andere ghelijcke wondecruyden in wijn gesoden ende ghedroncken ghenesen niet alleen die inwendighe quetsueren, maer oock alle wtwendige wonden, fistulen ende quade sweeringhen. A

Wintergruen es oock seer goet tot die wonden, sweeringhen, ende tot die verbrantheyt gruen ghestooten ende daer op gheleyt, oft ghepoedert ende daer inne ghestroyet, oft met den saluen ende plaesteren daer toe dinende vermenght. B

Nater-

NAtertonghesken es een selsaem ende vremt cruyt maer een blat voortbrnghende, dat vinghers lãck es, daer aen een steelken wast draghende een lanck smal tonghesken ghelijck een tonghesken van een slanghe.

Tfatsoen.
Ophioglosson.
Natertongeskẽ.

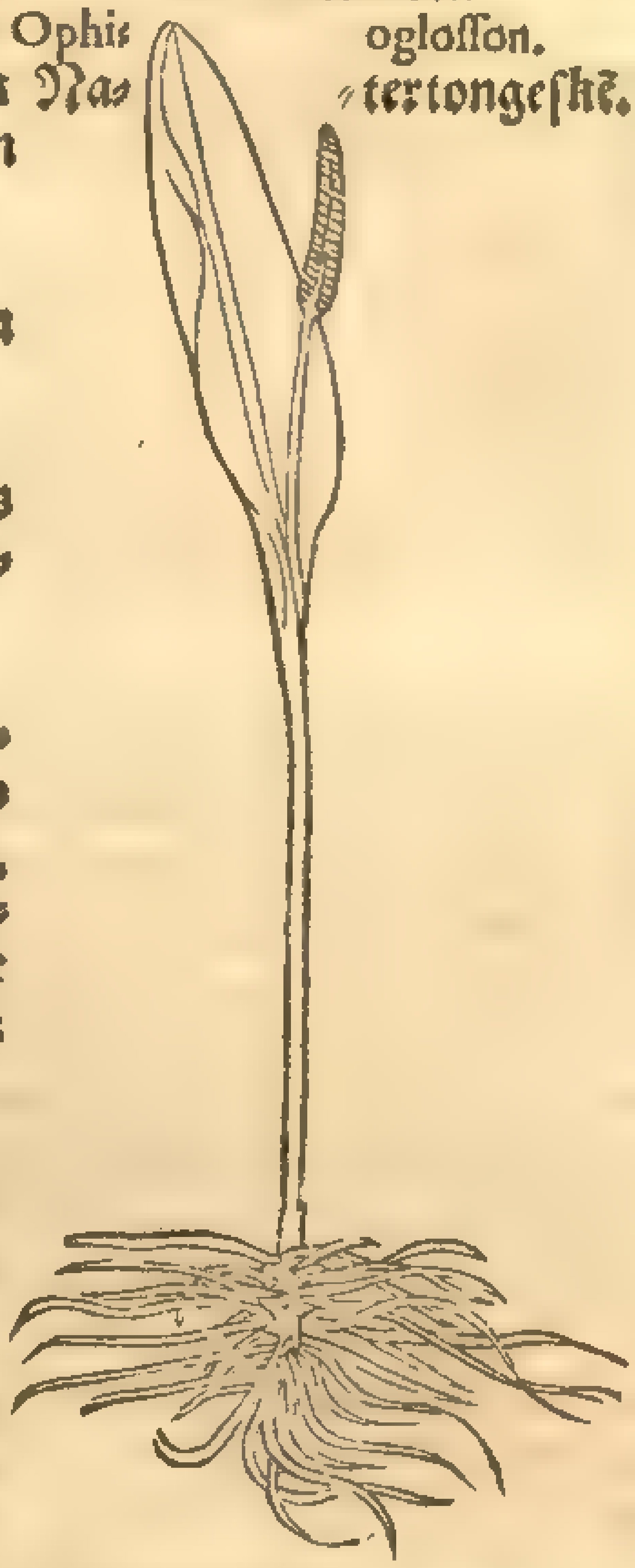

Plaetse.

Natertongheskens worden hier te lande ghevonden in sommighe vochtighe vette beempden.

Tijt.

Natertongheskens worden met hueren tongheskens in April ende in Meye ghevonden, ende in Braeckmaent zoo verdwijnt het heel cruyt.

Naem.

Dit cruyt wordt van Plinius als sommighe gheleerde meynen Lingua Linguace en Lingulace gheheeten, nv ter tijt in Griecx ὀφιόγλωσσον, in Latijn Lingua serpentis, en hier te lãde meest Lancea Christi. Tot sommige plaetsen Lucciola. In Hoochduytsch Naterzunglin. In onse tale Ons Heeren speercruyt en Natertonghesken. In Franchois Langue de serpent.

Natuere.

Natertongheskens zijn drooghe tot in den derden graedt, den Wintergruene van natueren seer ghelijck.

Cracht en werckinghe.

A Natertongesken es oock een seer goet ende sonderlinghe wondecruyt ghenesende alle inwendighe eñ wtwendighe quetsueren, ende oock die gescuertheyt in der manieren als Wintergruen ghebruyckt.

B Dit cruyt in water ghesoden ende gedroncken es goet tseghen die heete cortsen ende onstekinghe van der leuere, ende tseghen alle inwendighe ende wtwendighe hitte.

C Natertongesken mz verckens liese vermenghet es goet tseghen dwilt vier, verbrantheyt, ende alle heete ghezwellen ende apostumatien.

Tfatsoen.
Lunaria minor.
Cleyn Maencruyt.

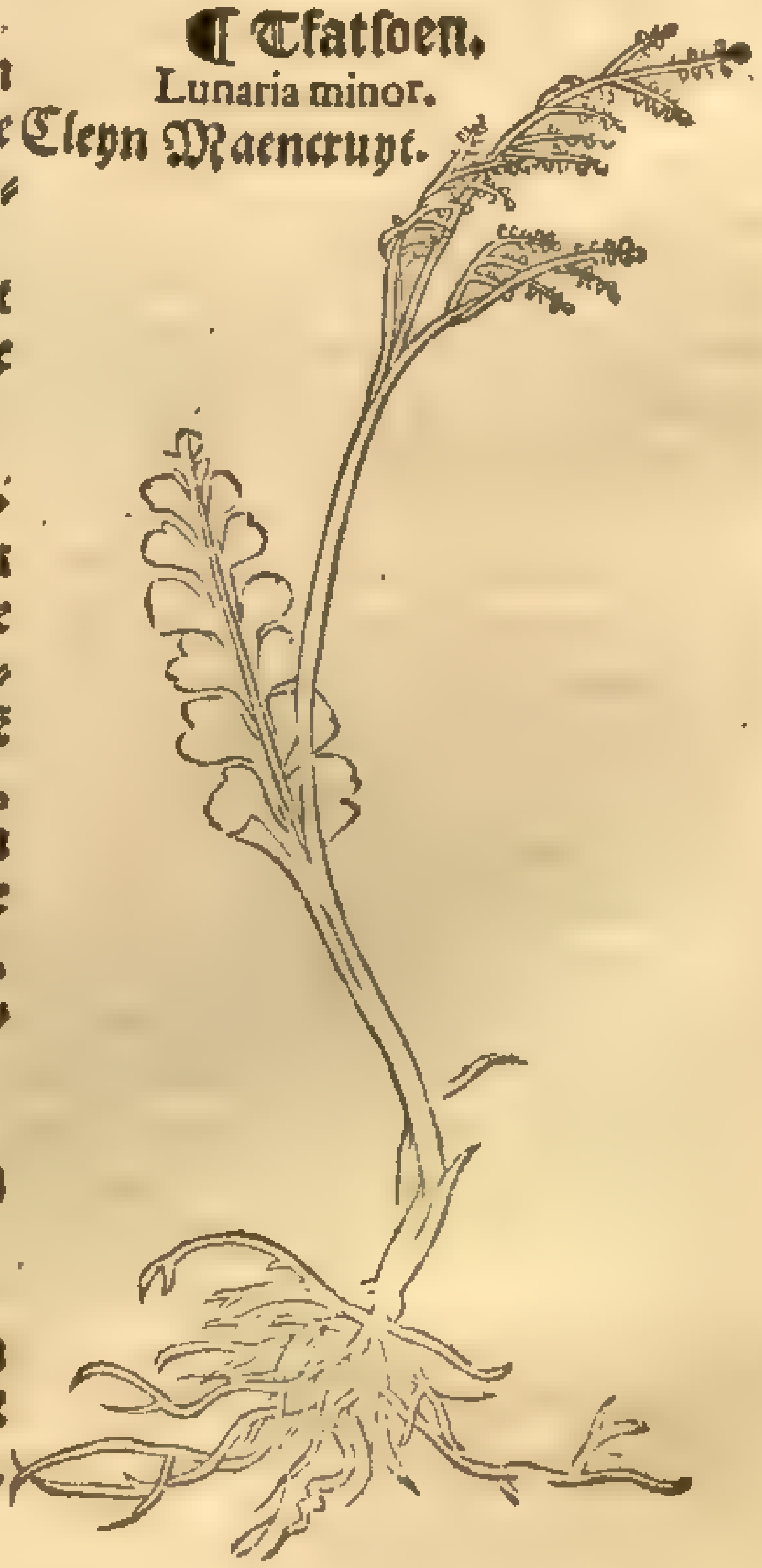

Vã cleyn Maẽcruyt. Ca. xciij.

CLeyn Maencruyt en brenght oock maer een blat voort dat ouer beyde zyden met vijf oft ses diepe keruẽ ghesneden ende verdeylt es, den bladerẽ van Steen varen niet seer ongelijc, maer langher breeder ende gruender, daer aẽ een steel wast ontrent een spanne lanck, draghende in dopperste veel ronde sadekens tsamen in een, ghelijck een cleyn druyfken wassende. Die wortel es veeselachtich.

Plaetse.

Dit cruyt wast op grasachtige dorre hoochden ontrent den dalen ende op die heyden.

Tijt.

Cleyn Maencruyt wordt in Meye ende in Braeckmaent ghevonden ende daer naer niet meer ghesien.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Lunaria en Lunaria minor, ende van sommighen in Grieck σεληνίτις. In Hoochduytsch Monkraut en Mon Kautten. In Neerduytsch Maencruyt ende cleyn Maencruyt. In Franchois Taure ou Lunaire.

¶ Natuere.

Tes cout eñ drooge vã naturẽ den Wintergruen eñ Natertongesken seer gelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Dit cruyt es oock een sonderlinge goet heylsaem wondecruyt van crachtẽ eñ werc- kinge den Wintergruene ende Natertongeskens ghelijck tot alle sieckten ende ghe- breken daer die goet toe zijn seer dienstelijck, ende daer en bouẽ tot der Alchimien oor- boorlijck alzoo die Alchimisten segghen ende meynen. A

Van Duerwas. Cap. cxviiij.

¶ Tfatsoen.

Perfoliatum. Duerwas.

Duerwas heeft eenen ronden dunnẽ steel, mz veele zyde taex- kens, die duer rondachtige ge- ripte cale ende teere bladeren wassen, gelijck oft zy daer duer ghetrocken waren op dopperste van wele- ken stelen, wassen ghecroomde bleemkens tusschen cleyne bladerkẽs vã coluere bleeck geel, die in bruyn saet vergaen. Die wortel es slecht wit en veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast van selfs in Duytschlant op die velden daermen Spelte ende Terwe saeyet, hier te lande worddet in die houen gheset.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende in Oogstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn ge- naemt Perfoliatum ende Perfoliata. In Hooch duytsch Durchwachs. In onser talẽ Duer- was. In Franchois Perfoliate. Ende oft dit es die Cacalia daer Dioscorides af scrijft wordt seer ghetwyfelt.

¶ Natuere.

Duerwas es drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Duerwas in water oft wijn ghesoden heylt ende gheneest die wonden. Dijsghe- lijck oock die bladeren gruen ghestooten en- de daer op gheleyt. A

Duerwas met was oft met eenighe heylsame olie oft salue vermenght geneest die gheseuertheyt van den kinderen daer op gheleyt. B

Tselue cruyt gruen ghestooten ende met meel ende wijn ghemenght, doet die Na- uelen van den ionghen kinderen die te verde wtstaen, hooch ende gezwollen zijn, min- deren ende innewaerts trecken daer op gheleyt. Tselue doet oock het saet ghepoedert in der seluer manieren ghebruyckt. C

Van Pimpinelle. Cap. xcv.

¶ Tgheslacht.

Pimpinelle es tweederleye van gheslachte, Groot en wilde, Tam ende cleyne.

¶ Tfats

¶ Tfatsoen.

Pimpinella maior. Wilde Pimpinelle.

Pimpinella minor. Tamme Pimpinelle.

1 DIe groote oft wilde Pimpinelle heeft langhe ronde stelen twee oft drye voeten hooch, daer aen wassen langhachtighe rontsomme gekerfte bladerkens, aen langhe steelkens thien oft twelue tseghen een staende ende als vlueghelen wtghespreyt. Bouen op die stelen wassen ronde hoefdekens van veele knoppekens in een ghedronghẽ, die als zy open gaen voortbringhen bruyn roode bloemkens, ende als die vergaen zoo wasset saet dat dryecantich es. Die wortel es lanck ende dick.

2 Die tamme oft cleyne Pimpinelle es der Wilder van fatsoene seer ghelijck, maer in alle manieren minder ende van ruecke ẽ smaecke veel liefelijcker. Sy heeft teere dunne weecke steelkens eenen voet oft wat meer hooch met dun teer wollekẽ oft hayrken becleet. Die bladeren zijn den anderen ghelijck maer veel minder, van bouẽ gruẽ, van onder blauwachtich. Die bloemkens en zijn niet zoo bruyn maer lijfverwich root met inhanghende in dmiddel cleyne geele hayrkens. Die wortel es den anderen ghelijck maer mindere.

¶ Plaetse.

Die wilde oft groote Pimpinelle, wast in drooghachtighe beempden ende wordt ontrent Viluoerden veel ghevonden. Die cleyne oft Tamme wordt hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Beyde die Pimpinellen bloeyen in Braeckmaent ende somtijts oock vroegher, ende diewils tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Pimpinelle wordt nv ter tijt in Latijn gheheetẽ Pimpinella, Bipennula, Pampinula, ende van sommigen Sanguisorba en Solbastrella. In Hoochduytsch Kolbleskraut, Her Gots bartlin, Blutkraut en ooc Megelkraut. In Franchois Sanguisorbe. Ende dit cruyt schijnt groote ghelijckenisse te hebben met die Sideritis altera Dioscoridis.

¶ Natuere.

Pimpinelle es drooch van natueren tot in den derden graet, ẽn cout tot in dẽ tweeden, ende tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Pimpinelle ghesoden ende ghedronckẽ gheneest dat roode melizoen, stelpt dz bloet spouwen, bloetpissen, ende der vrouwen ouervloedige natuerlijcke cranckheyt ende die vloet, ẽn alle bloetganck. Tselue doet zy ẽn huer saet oock ghepoedert ẽn met wijn oft ghestaelt water inghenomen, oft gruen in die hant gehouwen als sommige schrijuen. A

Die bladeren van Pimpinelle gruen ghestooten ende op die wonden geleyt bewaeren ende bescermen die wonden van alle verhittingen ende apostumatien, ende in der seluer manieren zijn zy goet gheleyt op die heete swillinghen ende sweeringhen. B

Pimpinelle es oock een goet wondecruyt ende wordt in die wondedrancken tseghen die verhittinghe oft ouervloedighe bloedinghe ghebruyckt. C

Die bladeren van Pimpinelle in wijn gheleyt ende daer af gedroncken verlicht ende verhuecht dat herte. Ende es goet tseghẽ die beruerte en cloppinghe van der herten. D

Van Sanikel. Cap. xcvj.

¶ Tfatsoen.

Sanicula. Sanikel.

Sanikel heeft bruyn gruene glatte effene rondachtige bladeren, met diepe keruen in vijf deelen ghelijck die wijngaerts bladeren verdeylt, tusschen den welcken voortcomen twee steelkens ontrent eenẽ voet lanck, draghende in dopperste veel ronde knoppckens vol cleyne witte bloemkens, die in cleyn rouwe cliskens vergaen, ende dz es tsaet. Die wortel es saselachtich, buyten swert, binnen wit.

¶ Plaetse.

Sanikel wordt hier te lande in neere bosschen ghevonden.

¶ Tijt.

Sanikel bloeyet in Meye ẽn in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Sanicula, ende van sommighen Diapensia. In Hoochduytsch Sanickel. Hier te lande Sanikel. In Franchois Senicle. Ende en es gheen gheslacht van Pentaphyllon als sommighe schrijuen.

¶ Natuere.

Sanikel es drooge tot in den derdẽ graet en tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van Sanikel ghedroncken heylt ende gheneest alderhande wonden ende ghequetstheyt van binnen ende van buyten, alzoo datmen in Vranckrijck, als Ruellius schrijft, seyt dz hy gheen Chirurgijn van doene en heeft, die Sanikel heeft. A

Sanikel in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken, stopt dat bloetspouwen, geneest dat root melizoen, ende die sweerende ende ghequetste nieren. B

Sanikel in der seluer manieren ghebruyckt oft tsap daer af ghedroncken gheneest die ghescuertheyt alsment ghestooten oft ghesoden cruyt daer op bindt. C

Die

Die bladeren van desen cruyde met den wortelen in water met huenich ghesoden, ghenceſt die ghequetſte longhene gedronckē, eñ alderhande quade, veruuylde ſweeringen des mōts, des tantvleeſchs eñ der keelē, daer mede ghegorgelt eñ die mōt geſpoelt. D

Van Synnaw. Cap. xcvij.

¶ Tfatſoen.

Alchimilla. Synnaw.

DIt cruyt heeft breede rondachtige bladerē mz acht oft negē hoeckē rontſomme gelijc eē ſage gekerft, die in dierſte wtcomē tſamē ghevouwē eñ geployt zijn. Tuſſchē dē welckē waſſen ronde ſteelkens, eenen voet lāck, mz cleyne bladerkēs beſet, op tſop vā dē welckē waſſen cleyne ghoopte gruengeele bloemkēs, cleyn geel ſadekē, nz grooter dan Huelſaet, in gruē huyſkēs beſlotē voortbringende. Die wortel es dick, vinghers lāck, van buyten bruyn met veele veeſelinghen.

¶ Plaetſe.

Synnaw waſt in ſommige plaetſen hier te lāde, op ſommige vochte beemdē aen die geberchtē hanghende, daert leemachtige vette ende roode aerde es.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Meye eñ in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Grieex λεοσίζα, λεόσιον ψιλάδειον eñ in Latijn gheheeten Alchimilla, Achimilla Stellaria, Planta Leonis, Pes Leonis, eñ van ſommighē in Grieex Leontopodion, hoe wel nochtans dattet het recht Leontopodion nz en es daer Dioſcorides af ſcrijft. In Hoochduytſch Synaw, Lewenfuz, Lewētapen, Unſer frauwen mantel, en groſz Sanickel. Hier te lāde naer die Hoochduytſch namen Synnaw, onſer vrouwen mantel, eñ groote Sanikel. In Frāchois Pid de Lyon.

¶ Natuere.

Tes drooghe van natueren ghelijck Sanikel, maer meer vercoelende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Synnaw es vā crachten der Sanikel ſeer ghelijck, eñ tot alle ghebreken dienſtelijck daer Sanikel goet toe es, eñ daer en bouē verſuetet die pijne eñ neemt af die hitte vā alle verhitte eñ ontſteken wonden, ſweeringhen eñ ghezwellen daer op gheleyt. A

Dit cruyt gheſtootē eñ op der vrouwen eñ maechdē borſtē gheleyt maeckt die hert vaſt eñ ſtijf. B

Van Heydenſch wondecruyt. Cap. xcviij.

HEydenſch wondecruyt heeft eenē rondē bruynē ſteel die een luttel hol es, daer aē van ondere tot bouē langhe bladerē waſſen den Wilghē bladeren ghelijck rontſomme met cleynē ſcardekens ghekerft. Opt tſop van den ſtelen waſſen bleeckgeele bloemkens, die als zy rijp worden wech vliegen. Die wortel heeft veele veeſelinghen.

¶ Plaetſe.

Heydenſch wondecruyt waſt in dōckere boſſchen, ſonderlinge daert vochtachtich es.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt meeſt met bloemen in Ooghſtmaent gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Solidago Sarracenica, en Conſolida Sarracenica, van ſommigē Herba fortis. In Hoochduytſch Heydinſch wundkraut. In Neerduytſch Heydenſch wondtcruyt. In Franchois Conſoulde Sarraſine.

cxxviij. Van Heydensch wondecruyt Cap. xcviij.

¶ Natuere.

Heydensch wondtcruyt es drooch van naturen tot bynaer in den derden graet, niet sonder wermte, van smaecke bitterachtich ende tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

A Heydensch wondtcruyt gheneest alderhande wonden ende sweeringhen, tzy van binnen tslichaems ghelijck andere wondecruydē ghebruyckt, ende gedroncken, tzy van buyten daer op gheleyt oft in saluen, olien ende plaesteren vermenght.

B Dit selue cruyt in water ghesoden ende ghedroncken sterckt die weecke leuere eñ opent die verstoptheyt van der seluer, ende van der gallen, ende es goet tseghen die geelsucht, lanck duerende cortsen ende beghinsel van water te ladene.

C Dwater daer Heydensch wondtcruyt in ghesoden es gheneest die quade vuyle stinckende wonden, ende die sweeringhen des tantvleesch ende der keelen.

¶ Tfatsoen.

Solidago Sarracenica. Heydensch wōdecruyt.

Van Gulden roede. Cap. xcix.

Gulden roede, heeft ierst lange breedachtighe bladeren op der aerden ghesprayet, en tusschen dyen coemt voort eenen bruynen steel onderhaluen voet hooghe, met ghelijcken maer mindere bladeren, daer aen dopperste veele cleyne corte steelkens aenwassen, met geele bloemkens becleet, die als zy rijp zijn wech vlieghen ghelijck die bloemen van Heydensch wondtcruyt. Die wortel es saselachtich ende bruyn.

¶ Tfatsoen.

Virga aurea. Gulden roede.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in die bosschen, berchachtighe plaetsen ende op vette gronden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Oghstmaent.

¶ Naem.

Nv ter tijt wordt dit cruyt in Latijn ghe heeten Virga aurea, ende in onse tale, Gulden roede, ende anders gheen namen en zijn noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Van smaecke es dit cruyt dē Heydensch wōdecruyt seer ghelijck eñ daer om oock van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Gulden roede es oock een wondecruyt en heeft alle cracht van Heydensch wondtcruyt, ende mach daer voor in alle saken daer dat Heydensch wōdtcruyt goet toe es ghebruyckt worden.

B Gulden roede in wijn ghesoden ende gedroncken es seer goet tseghen den steen sonderlinghe van den nieren, ende doet den seluen breken ende met

met dat water rijsen ende afgaen. Tselue doet oock dat water van dit cruyt met wijn ghedistilleert ende een tijt ghedroncken, als Arnoldus de villa noua schrijft.

Van Ruyters cruyt. Cap. c.

Tgheslacht.

Onder den naem Stratiotes dat es Ruyters cruyt zijn van Dioscorides twee cruyden bescreuen, beyde hier te lande bekent. Deene wordt ghcheeten Crabbenclauw ende dandere geele Geruwe.

Tfatsoen.

Stratiotes Potamios. Crabbenclauw.

Stratiotes Millefolia. Geele Geruwe.

1 Dat ierste Ruyters cruyt dz Crabbenclauw ghenaempt wordt es een water cruyt op dwater drijuende den grooten Donderbaert eer zijn stelen voort comen niet seer ongheliick maer meerdere. Sijn bladeren zijn smal eenen haluē voet lāck, aen die canten met scerpe steeckende puntkens beset, den bladeren van Aloe volnaer ghelijck, maer veel minder dunder en corter. Die bloemen wassen op corter steelkens die ter zyden tusschen die bladeren voortcomen, ende zijn wit in drye bladerkens ghesneden, in dmiddel geel ende hayrachtich, en comen gheslopen wt een ghesplet hauwken eender crabben oft creefts clauwe ghelijck. Dit cruyt en heeft gheen wortelē, dan een seer cort cleyn steertken bouen breet ende dick, beneden seer dun en teer, daer die bladeren wt wassen, ende aen dit cort steertken ter zyden onder die bladeren comen voort langhe drayen die hier ende daer, totten gronde van den water strecken daer mede dattet hem aen den grondt vast maeckt. Ende dese langhe drayen nemen die Storiers ende Lantvaerders ende stellense in fiolen met water op huer tafelen ende maken den slechten huysman wijs, dattet wormen zijn die met hueren poederē, suyckeren oft saluen den menschen afghegaen zijn.

2 Dat ander Ruyters cruyt dat geele Geruwe ghcheeten wordt heeft langhe smalle bla-

bladerkens ouer beyde syden veel ende diep ghesneden den veerkens van den vluegelkens vā dē cleyne vogelkens gelijckende, wāt gelijck die cleyne veerkēs vā dē vluegelkens van den cleynen voghelen in dmiddel een ribbeken hebben ende daer aen ouer beyde syden cleyne smalle hayrkens oft pluymkens. Alzoo hebben oock dese bladerkens in dmiddel een ribbeken daer aen ouer beyde syden wassen cleyne smalle bladerkens, elck cleyn besonder bladerken eenen hayrken van die cleyne veerkens gelijckende. Ende tusschen dese bladeren coemt een steelken voort ontrent een spanne lanck met ghelijcke bladerkens beset, draghende in dopperste een schoone croone ghelijck die Geruwe van vele cleyne geele bloemkens. Die wortel es teer en saselachtich.

¶ Plaetse.

Dat Crabbenclauw wast hier te lande in staende wateren, eñ wordt in veele grachten ghevonden ontrent der Scelden ende die Dele ghelegen. Dat ander wast in sommighe vette beempden maer wordt seer selden ghevonden.

¶ Tijt.

Crabbenclauw bloeyet in Meye. Die geele Geruwe in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste cruyt wordt gheheeten in Griecx στρατιώτης καὶ στρατιώτης ποτάμιος. In Latijn Militaris. In Duytsch Crabbenclauw, ende naer den Griecxsen naem Ruyters cruyt oft water Ruyters cruyt.

2 Dz tweede wordt ghenaemt in Griecx στρατιώτης χιλιόφυλλος. In Latijn Militaris, Millefolia. In Duytsch hier te lande geel Geruwe.

¶ Natuere.

Crabbenclauw es cout ende drooghe van natueren. Die geele Geruwe es verdrooghende ende wat tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Dat ierste Ruyters cruyt in water ghesoden ende ghedroncken stelpt dat bloetpissen ende gheneest die ghequetstheyt eñ sweeringhen vā den nieren, eñ es goet tot alle inwendighe quetsueren ghebruyckt.

Die bladeren van dit cruyt ghestooten eñ op die versche wonden geleyt bewaeren ende beschermen die selue, van alle verhittinghen sweeringhen ende apostumatien.

Die selue bladeren mz azijn vermenghet genesen dat wilt vier, eñ die heete sweeringhen ende swellinghen daer op gheleyt.

2 Dat ander Ruyters cruyt es seer goet ghebruyckt tot alle verouderde eñ versche sweeringhen ende vlceratien, het gheneest die fistulen, het stelpt dat bloeyen theylt eñ gheneest die wonden, gestooten ende daer op gheleyt met olien saluen oft plaesteren daer toe dienende vermenght.

¶ Tfatsoen.

Achillea, Millefolium. Geruwe.

A

B

C

D

Van Geruwe. Cap. cj.

GEruwe heeft ronde hole steelkens onderhaluē voet hooge, daer aē wassen seer ghekertelde langhe bladerkens, ouer beyde zyden tot den ribbeken toe, volnaer ghelijck die alderclenyste Coriander bladeren, oft die bladeren van Aueroone, menichfuldelijck ghesneden. Die bloemen wassen

wassen op schoone ronde croonkens op dopperste van den stelen, ende zijn meesten deel heel wit, somtijts ooc hier te lande lijfverwich, ende als Dioscorides schrijft som schoon gout geele die hier te lande noch niet ghesien en zijn. Die wortel es swert en veeselachtich.

¶ Plaetse.

Geruwe wast hier te lande al om by den weghen, straten ende aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Geruwe bloeyet van in Braeckmaent tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx Αχίλλειος. In Latijn Achillea, ende Achillea sideritis. Van Apuleius Myriophyllon, Myriomorphos, Chiliophyllon, Stratioticon, Heracleõ, Chrysitis, Supercilium Veneris, Acron syluaticum, Militaris, van sommighen Diodela. In die Apoteken nv ter tijt Millefolium. In Hoochduytsch Garb, Schaffgras, Schaffrijp, ende Tausentblaet. In Neerduytsch Geruwe. In Franchois naer den naem van der Apoteken Millefucille.

Sommighe houden voor Achillea, dat gheslacht van Reynvaer dat witten eñ cleynen Reynvaer in dat x. Capit. hier voor ghenaemt es, ghelijck dat daer verclaert es.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit cruyt heeft zynen naem Achillea naer dẽ eedelẽ eñ seer vromen Ridder Achilles dyens historie ende feyten van Homerus beschreuen zijn. Die dit cruyt van Chiron Centaurus hem ierst gewesen ende gheleert, seer ghebruyckt heeft, ende daer mede Telephum, als Apuleius schrijft, seer quade sweeringhen hebbende, ghenesen.

¶ Natuere.

Geruwe es seer drooghende van natueren, ende tsamen treckende.

Cracht en werckinghe.

A Geruwe ghesoden ende ghedroncken stelpt ende gheneest dat roode melizoen en alle loop des buycx.

B Geruwe oock in water ghesoden en de ghedroncken, stelpt alle vloet maer sonderlinge die roode vloet der vrouwen. Tselue doet zy ooc op die scamelijcke plaetsen ghelevt, oft alsmen in water sidt daer sy in ghesoden es.

C Geruwe ghestooten ende op die wõden ghelevt, stelpt dat bloeyen, bewaert ende beschermt die wondẽ van alle verhittinghen en swellinghen, ende gheneest die selue.

¶ Tfatsoen.

Symphytum magnum.

Waelwortele.

Vã Waelwortele. Ca. cij.

Waelwortele heeft rouwe hayrachtighe stelen, daer aen wassen langhe rouwe bladeren, den bladeren vã groote Tamme ossenton-

ghe

ghe volnaer ghelijck, maer meerder en bruynder. Die bloemen zijn ront en hol, ghelijck cleyne scellekens, van coluere meest wit, somtijts oock roodachtich. Die wortel es van buyten swert, van binnen wit, ende int aentasten lijmachtich ende slibberachtich.

¶ Plaetse.

Waelwortel wast by den canten van den grachten ende in vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieckx σύμφυτον καὶ σύμφυτον μέγα. In Latijn Symphytũ magnum en Solidago. In die Apotecken Consolida maior. In Hoochduytsch Walwurtz, Schmerwurtz, Schwartzwurtz, Schantzwurtz, Beinwellen. In Neerduytsch Waelwortel. In Franchois Consyre. ou grande consoude

¶ Natuere.

Waelwortel es werm, ende drooch van natueren tot in den tweeden graet.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Waelwortele ghestooten es goet tseghen dat bloet spouwen eñ alle inwendighe quetsueren ghedroncken, ende gheneest die ghescuertheyt. A

Die selue wortele ghestooten heylt ende gheneest alle versche wonden ghelijck een plaester daer op gheleyt, ende es zoo seer heylsaem dat zy met eenen huspot oft andere stucken van vleesch ghesoden, die stucken al tsamen aen een doet wassen. B

Die wortel van Waelwortel, ghesoden ende ghedroncken doet die fluymen van der borsten ruymen, ende gheneest die ghequetstheyt van der longhene. Tselue doet sy oock met suycker, syrope oft huenich vermenght, ende diewils in den mont ghenomen ende gheleckt. C

Die wortel van dese Waelwortele met den bladeren van Cruyscruyt zijn goet gheleyt op alle heete sweeringhen, sonderlinghe op die heete sweeringhen des fondaments. D

Die selue wortel es oock seer goet ghestooten ende op die ghescuertheyt gheleyt. E

¶ Eynde des ierste Boecx.

(.·.) (.·.)
(.·.)

Dat tvveede deel des Cruydeboecks

Van der bloemen / welrieckende cruyden/ saden / ende dyer ghelijcken / ondersceet / fatsoen, namen ende werckinghe.

Duer Doctoor Rembert Dodoens.

Van Violetten. Cap. j.

¶ Tgheslacht oft ondersceet:

Violetten zijn tweederleye van gheslachte, Tam ende Wildt. Die Tamme zijn schoon bruyn peersch van coluere ende vã ruecke seer liefelijck. Die Wilde zijn sonder rueck ende bleeck.

1 DEr Tamme welrieckẽde Violettẽ cruyt, cruypt lancx der aerden ghelijck Eerdtbesien cruyt tot veel plaetsen daer aen hakende, ende heeft rondachtighe bruyn gruene bladeren dẽ bladerẽ van Veyl ghelijck maer minder, ronder, ende teerder tusschen de welcke voortcomen schoone liefelijcke bruyn peersche Violetten, elck bloemken op een besonder cleyn dun teer steelken wassende, ende in vijf bladerkens gesneden, van den welcken dat middelste ende onderste met geel in dmiddel bespreenght es. Naer dese bloemkens wassen daer ronde bollekens oft huyskens, vol saets, die als zy rijp zijn in dryen onsluytẽ. Die wortel es teer ende veeselachtich.

¶ Tfatsoen.

Viola nigra. Violetten.

Van desen welrieckende Violettẽ wordt een ander gheslacht in sommighe houen geuonden, dat bloemkens van veele bladeren ende seer dobbel voortbringht. Item noch een derde dyens bloemkens heel sneewit zijn dat seer selden ghevonden wordt, anders den schoonen peerschen Violetten van bladeren, wasse, ende in alle manieren gelijck.

2 Dat Wildt gheslacht es den Tammen gelijck, maer die bladerẽ zijn veel minder. Die bloemen somtijts meerder, veel bleecker, somtijts bynaer wit ende sonder rueck.

¶ Plaetse.

Die Tamme welrieckende Violetten wassen onder die hagen ende aen die canten van den coren velden, op goeden vetten grondt, ende worden in die houen gheplant. Die wilde sonder rueck wassen op die canten van maghere dorre velden.

¶ Tijt.

Die welrieckende Violetten bloeyen in Meerte. Die Wilde oock in die Meerte ende in April, somtijts oock spader.

¶ Naem.

Die schoone liefelijcke Violette wordt in Griecx gheheeten ἴον πορφυροῦν, in Latijn Viola nigra, Viola purpurea. en van Vergilius Vaccinium. In die Apoteken Viola. In Hoochduytsch blauw Veiel, of Mertzen Violen. In Franchois Violette de mars. Dat cruyt vã den Violettẽ wordt gheheetẽ in die Apoteken Violaria eñ Mater violarum.

M Dorsa-

Van Violetten. Cap. j.

¶ Oorsaecke sijns naems:

Violetten als Constantinus die Keyser schrijft, hebben hueren naem in Grieckx Ion, naer die Joncfrouw Jo, die welcke Jupiter bevrucht hebbende verandert heeft in een coe, om dat Juno zijn huysvrouwe niet ghewaer worden en soude dat hy huer beminde, tot wyens eere ende voetsel dat eerdtrijck duer tghebot van Jupiter, die Violetten voort ghebracht heeft, die Jupiter naer dē naem van zijn beminde Jo, in Grieckx Ion ghenaempt heeft, daer naer zy oock in Latijn als sommighe schrijuen Violæ quasi vitulæ ende Vaccinia heeten. Nicander schrijft dat den naem Ion den Violetten ghegeuen es naer die Nymphen van Jonien, die alder ierst Jupiter die Violetten gheghe-uen ende ghetoont hebben.

¶ Natuere.

Violetten zijn cout in den iersten graedt, ende vochtich tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe. A

Violetten in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet tseghen die heete cortsen ende tseghen alle verhittinghen van der leuere ende van alle inwendighe leden, ende iaghen af duer den camerganck die heete geele cholerijcke vochticheden. Tselue doen oock, dat sap, syrope ende conserue van Violetten. B

Syrope van Violetten, es goet tseghen verhitte longhene ende borste, ende es goet in dat Pleuresis en tseghen den hoest ghebruyckt, ende tseghen die cortse sonderlinge van den kinderen. C

Die selue Syrope gheneest alle verhittinghen ende rouwicheden van der keelen alsmense diewils in den mont neempt. Tselue doen oock dat suycker, conserue ende tsap van Violetten. D

Tgeel dat middel in die bloemkens wast, in water gesoden es goet tsegen die squinantie ende ghezwel van der keelē daer mede ghegorgelt, eñ tseghen die vallēde siecke van den ionghen kinderen ghedroncken. E

Violetten ghestooten ende alleen oft met olie vermenght op thooft gheleyt leschen ende nemen af, die hitte ende versueten die pyne des hoofts, ende verweckē tot slapen, ende maken die hersenen vochtich, eñ midts dyen zijn sy goet tseghen die verdroginge van den herssenen, melancolie, swaericheyt ende diepe ghepeysen. F

Violetten ghestooten ende met meel van gersten mout ghemenght, zijn goet geleyt op alle heete ghezwellen ende apostumatien, ende ghenesen die verhittinge ende pyne der ooghen, ende die heete sweeringhen ende swellinghen, ende dat wtgaen des eersderms. G

Tsaet van Violetten met wijn oft water ghedroncken es goet tseghen die steeck van den Scorpioenen. H

Tcruyt van den Violetten es goet ghebruyckt tseghen die heete cortsen, ende verhittinghen van der leuere, ende verweckt tot camerganck. I

Die wilde Violetten zijn den welrieckende van crachten wat ghelijck maer veel onstercker, ende daer om oock in der medecynen niet oorboorlijck.

Van Penseen. Cap. ij.

PEnseen hebben dryeantighe teere steelkens met veele ledekens, daer aen wassen swertgruene rontsomme ghekerfde bladerkens, en tusschen dyen van den steelkens voortcomende cleyne bloote steelkens, draghēde schoone bloemkens, in vijf bladerkens ghelijck die Violetten ghedeylt, van coluere elck bloemken dryerleye, ende meest aen die opperste bladerē bruyn violet peersch, aen dandere blauw oft geelachtich met swerte streepkens ouertoghen, ende in dmiddel geel ende hayrachtich, naer die welcke wassen ronde bollekens, daer geel saet in besloten leyt.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in die houen, ende worden op veele coren velden tusschen die stoppelen ghevonden.

Vā Penseen. Ca. ij. cxxxv.

¶ Tfatsoen.
Viola flammea. Penseen.

¶ Tijt.

Sy beghinnen te bloeyen corts naer die Violetten ende bloeyen voort alle den zoomer duer.

¶ Naem

Dese bloeme wordt in Griecx gheheeten φλὸξ καὶ φλόγιον. In Latijn Viola flammea, Flamma, nv ter tijt, Herba Trinitatis, Iacea, eñ Herba clauellata. In Hoochduytsch Freyssam, Freyschamkraut, Dreyfeltigkeyt blumẽ. In Neerduytsch, Dryevuldicheyt bloemen, eñ Penseen. In Franchois Pensees,

¶ Natuere.

Penseen zijn van natueren drooghe ende middelmatich in coude ende wermte.

¶ Cracht en werckinghe.

A Dese bloemen ghesoden ende ghedroncken ghenesen dat Freyssem eñ die besiecktheyt van den ionghen kinderen, ende daer naer wordt dit cruyt Freyssam in Hoochduytsch gheheeten.

B Die selue bloemen met den cruyden ghesoden ende ghedroncken, suyueren ende purgeren die longhene ende die borst, ende zijn goet tsegen die cortsen ende verhitheyt van binnen.

Van Steen Vilieren. Ca. iij.

¶ Tfatsoen.
Viola lutea. Steen Viliere.

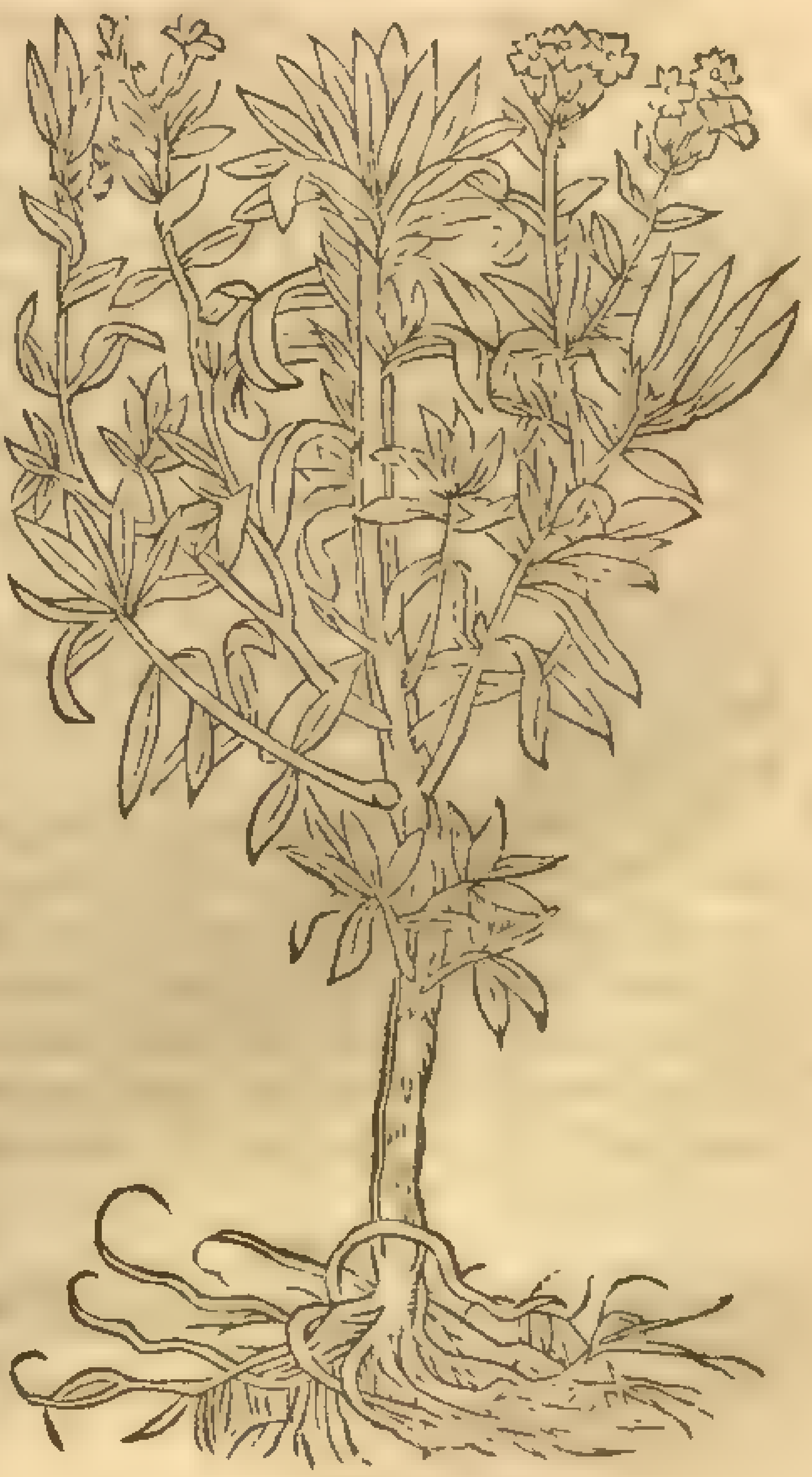

Steen Vilieren es een boomachtich ghewas winter ende zoomer duerende, zijn stelẽ zijn houtachtich ende hert met veel aenwassende zyde taexkẽs, daer aen wassen langhe smalle gruene bladerkens. Die bloemkens wassen op dopperste van den stelen, ende zijn schoon geel van coluere, vā ruecke lieffelijck, ende elck besonder bloemken es in vier bladerkens ghesneden. Ende als dese bloemkens vergaen, zoo volghen daer langhe hauwkens naer, daer in breet geel saet wast.

¶ Plaetse.

Steen Vilieren wassen op oude mueren ende daken, ende worden in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Steen Vilieren bloeyen in Aprill ende in Meye.

¶ Naem.

Steen Vilieren zijn een gheslachte van Violetten, genaempt in Griecx λευκόϊα die in Latijn gheheeten wordẽ Leucoia Lutea, ende van Serapio ende in die Apoteken Keyri Van Plinius (die dese van Viola alba dat es Leucoion seeydt) Violæ luteæ. In Hooch-

 duytsch

duytsch geel Violaten. Hier te lande geel Vilieren, ende Steen Vilieren. In Franchois Girofflee iaulne.

Natuere.

Steen Vilieren zijn werm ende drooghe van natueren eñ subtijl van substantien.

Cracht en werckinghe.

Steen Vilieren ghedroocht ende in water ghesoden, lossen die vrine, ende bringhen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt, ende ghenesen die verherde apostumatien van der moedere, alsmen daer in, in een bat oft sweetcuype sidt, oft daer mede stooft. A

Die selue bloemen met olie ende was ghelijck een plaester vermenght, genesen die clouen van den eersderm, ende van dat fondament, ende heylen die oude sweeringen. B

Steen Vilieren met huenich vermenght ghenesen die oude ende quade sweeringhen ende vlceratien des monts. C

Tsaet van Steen Vilieren een half loot swaer met wijn ghedroncken, doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen, ende iaecht af die secondine, ende die doode vruchten. Tselue doet oock het saet met een pessus in die moeder gheset. D

Tsap van Vilieren in die ooghen gedruypt, verteert, verdrijft ende neempt af alle vlecken, plecken, ende donckerheyt van den ooghen. E

Die wortelen met eeck dat es azijn, ghestooten, gheneest die verherde milten daer op gheleyt. F

Van Vilieren. Cap. iiij.

Tgheslacht.

VAn desen Vilieren vindtmen twee gheslachten, een datmẽ Stock Vilieren nuempt, dat groot es, ende zoomer ende winter mach ouer ghehouden worden, ende een ander dat cleyn es, dat heete Vilieren gheheeten wordt, dat alle jaer van nieuws ghesayet moet worden ende op tselue jaer zijn bloemen voortbringht.

Tfatsoen.

Leucoion. Vilierẽ.

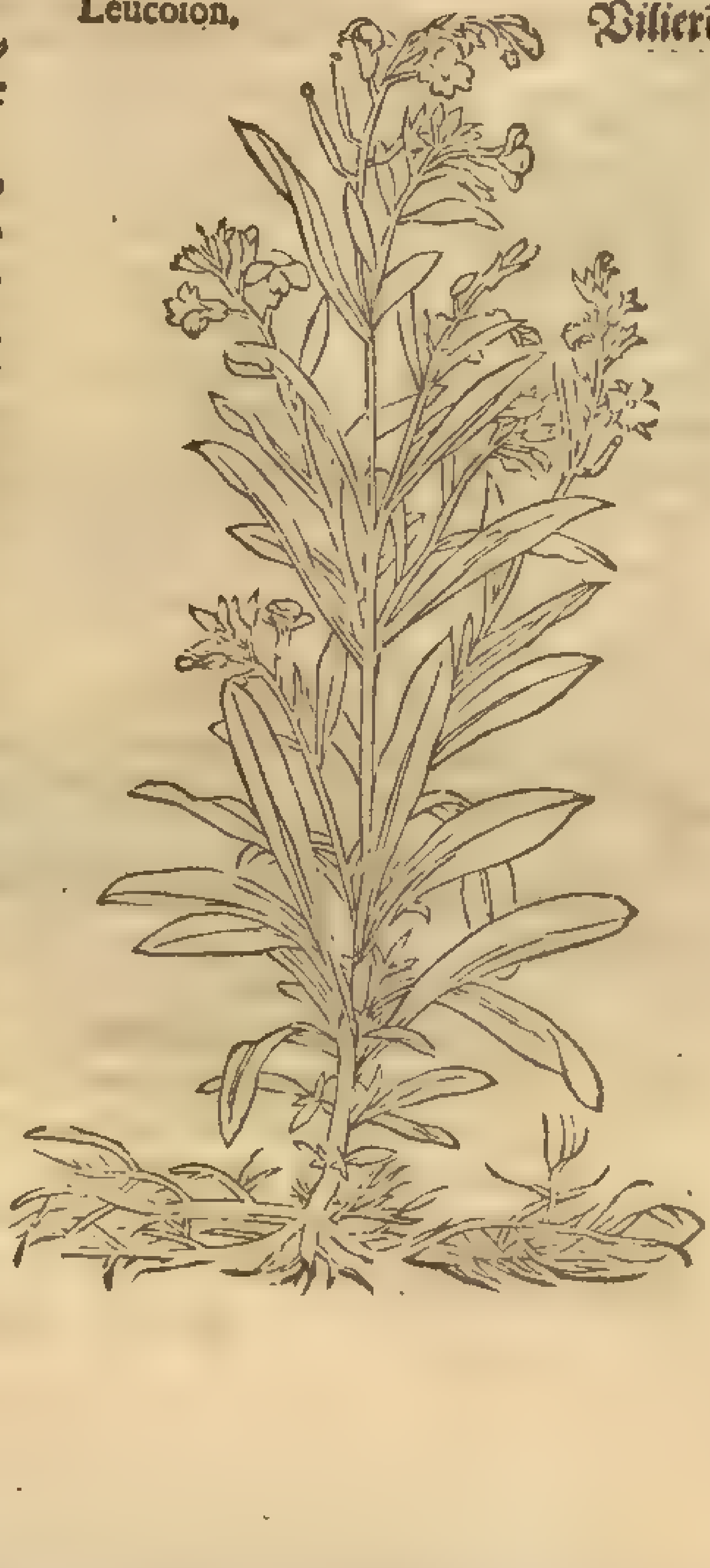

Beyde dese gheslachten van Vilieren, zijn den steen Vilieren niet seer ongelijck, maer huer bladeren zijn witter ende veel saechter.

1 Die Stock Vilieren hebben herde rechte stelen twee oft drye voeten hooch mz aenwassende veele zyde taexkẽs, daer aen wassen langhe smalle, ende gelijck Wollecruyt, saechte bladerkens, grooter, langher, ende breeder, dan die bladeren van geel Steen Vilieren. Die bloemen zijn suet rieckende, den Steen Vilieren van ruecke ende fatsoene ghelijck, maer wat meerder, van coluere som wit, som aschveruwich, som lijfveruwich, som root, som peersch naer die welcke langhe hauwkens volghen, daer in breet saet leyt.

2 Die cleyne heete Vilieren zijn den grooten Stock vilieren, van stelẽ, witten saechten ende wollachtighen bladerkẽs, van welrieckende bloemen veelderhande van coluere, van hauwen ende sade ghelijck, alleen in alder manieren minder, niet ouer eenẽ voet hooch wassende, ende niet duerende maer jaerlijck vergaende.

Plaetse.

Beyde dese gheslachten van Vilieren wor-

worden hier te lande in die houen ghesayet ende gheplant.

¶ Tijt.

Die Stock vilieren bloeyen in Meerte ende in April een jaer naer dat zy gesaeyet zijn. Die cleyne heete Vilieren bloeyen in Hoymaent ende Ooghstmaent, op tselue jaer dat zy ghesayet zijn.

¶ Naem.

Dese Vilieren ende sonderlinghe die stock Vilieren worden gheheeten in Griecx λευκόϊα, in Latijn Violæ albæ, ende hebben dyen naem om dat die bladeren wit zijn, niet om die bloemen want die zijn van veelderhande coluere als voorseyt es, nv ter tijt worden dese Vilieren van sommighen gheheetẽ Violæ Matronales, Dat es Joncfrouwen Vilieren, maer desen naem hoort meer den anderen Vilieren toe, daer af wy int naeste cap. schrijuen selen, oft eest datmen dese Vilieren met dyen naem oock noemen wilt, zoo dient desen naem alderbest den cleynen heeten Vilieren.

¶ Natuere.

Dese Vilieren zijn werm, ende wat verdrooghende, den steen Vilieren van natueren wat ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bloemen van Vilieren in water ghesoden ende ghedroncken, zijn goet den ghe- A
nen die hueren adem met wel en kunnen verhalen ende die hoesten.

Dese Vilieren doen oock den vrouwen huer natuerlijcke sieckte comen, lossen die B
vrine ende doen sweeten, alsmen in dwater in een bat oft sweetcuype sidt daer sy in ghesoden zijn.

In somma dese Vilieren zijn den Steen vilieren van natueren ghelijck, maer niet C
zoo crachtich ende daer om en behooren zy oock in der medecynen niet ghebruyckt te wordene, dan in ghebreke van den Steen vilieren, die in alder manieren beeter ende bequamer zijn.

¶ Tfatsoen.

Violæ Matronales. Mastbloemen.

Van Mastblomen. Cap. v.

MAstbloemen hebbẽ groote breede swertgruene bladeren rontsomme wat ghekerft, tusschen den welcken die stelen voortcomen, met ghelijcken bladeren beset, die huer in veel tacxkens verdeylende op dopperste voortbringhen schoone welrieckende bloemkens, dẽ Vilieren, van fatsoene ghelijck van coluere som eñ meest sneewit, som lijfveruwich, som roodachtich, naer die welcke langhe ronde hauwkens volghen daer tsaet in leyt.

¶ Plaetse.

Mastbloemen wordẽ hier te lande meest in alle houen ghevonden.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Meye, ende dicwils alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nv ter tijt in Latijn ghecheeten Violæ Matronales. In Hoochduytsch Winter violen, ende daer naer van sommighen Violæ hyemales. In Neerduytsch Mastbloemen, ende naer den Latijnschen naem Joncfrouwen vilieren.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Dese Mastbloemen en worden in der medecynen niet ghebruyckt, ende daer om es huer natuere, cracht ende werckinghe noch ter tijt onbekent.

Van Penninck bloemen. Cap. vj.

Enninckbloemen hebben herde ronde stelen mz veel aenwassende zyde tacxkens, daer aen wassen groote breede swertgrue ne bladeren, rontsom ghekerft, den bladeren van Haselaer niet seer ongelijck. Die bloemen zijn den Mastbloemen ghelijck van coluere bleeck peersch, ende als die verdweenen zijn, zoo comen daer witte dunne rondachtighe hauwkens voort, die seer breedt worden, van grootte, eenen grooten silueren penninck ghelijck, ende daer in leyt dat saet, dat bruyn es, gelijck een maen ken ghefatsoeneert, ende duer die dunne vellekens van den hauwkens sienlijck es. Die wortel es veeselachtich ghelijck aen andere Vilieren.

¶ Tfatsoen.

Viola latifolia, Thlaspi Crateuæ.

Penninck bloemen.

¶ Plaetse.

Dese bloemē worden hier te lande in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

Penninckbloemen bloeyē in Aprill ēn in Meye, een jaer naer dat sy ghesaeyet zijn.

¶ Naem.

Aenghesien dat dese bloemen den Vilieren zijn ghelijckende zoo wordden zy nv ter tijt onder tgheslacht van den Vilieren gestelt, ende int Latijn ghenaempt Violæ latifoliæ, van sommighen Violæ peregrinæ, want onder den naem van Ion ende int Latijn Viola worden meest alle bloemkens begrepen die ghelijckenisse met den Vilieren hebben. Die cruytliefhebbers ende sommige Apotekers heeten dese bloemen met eenen vrembden naem Bolbonack. In duytsch worden zy Penninckbloemen ende Paeschbloemen gheheeten. By den ouders es dit cruyt ghehouden gheweest voor een gheslacht van Thlaspi ende sonderlinghe voor tghene dat van Crateuas bescreuen es gheweest dwelck van sommighen Sinapi Persicum ende van Dioscorides Thlaspi Crateuæ ghenaemt es.

¶ Natuere ende cracht.

Tsaet van desen cruyde es scerp ende bytende op die tonghe heet ende drooch van natueren, ende daer om van crachten den anderen Thlaspi ghelijck.

Van Ginoffelen. Cap. vij.

¶ Tgheslacht.

Nder den naem van Ginoffelen wordē nv ter tijt veelderhande bloemen verstaen, die in drije oft vier gheslachten verdeylt sijn. Dat ierste geslacht wordt gheheeten Ginoffelen, ende es vā coluere veelderley. Tweede heetmen Keykens. Tderde Pluymkens. Daer by oock wel ghestelt ende ghe rekent, als een vierde gheslacht, moghen worden die wilde Crayebloemkens den Pluymkens ghelijckende.

¶ Tfatsoen.

Vetonica altilis. Ginoffelen. Vetonica. Keykens.

1 Ginoffelen hebben lange smalle bladerkens, den bladeren van Looc schier ghelijck, hueren steel es ront onderhaluen voet lanck met ledekens oft knoopkens, elck ledt mz twee bladerkens beset. Die bloemen wassen opt opperste vã den stelen wt langhe ronde effene huyskẽs, daer die bladerkens van den bloemen bouen ouer ghewelft sijn. Ende sijn van coluere som wit, som lijfveruwich, som licht root, som bruyn root, som ghescakiert oft gespickelt, van reucke den Giroffel naghelen wat ghelijck. Ende als dese bloekens vergaen eñ verwelckert sijn, zo wassen in die ronde huyskens langhe scerpe hauwkens oft bollekens daer in swert saet besloten leyt.

2 Die Keykens sijn den Ginoffelen wat ghelijck, huer bladerkens sijn smal, huer steelkens gheknoopt. Die bloemkens den Ginoffel bloemen van fatsoene ghelijck maer veel minder, van coluere meest root, somtijts met cleyne stipkens bespraeyt, ende wassen op dopperste van den stelen een oft twee by een, ende oock aen sommighe van dese gheslachte neghen oft thien tsamen in een ghedronghen een bondelken van bloemen ghelijckende.

3 Die Pluymkens zijn den Ginoffelen van bladeren stelen ende bloemkens ghelijck maer veel minder. Huer bladeren zijn lanck en smal, den Gras schier ghelijck, die steelkens zijn dun ende gheknoopt, ende daer op wassen welrieckende bloemkens den Ginoffelen ghelijck, elck bloemkẽ dz enkel es van vijf oft ses bladerkẽs die diep duersneden ghelijck Pluymkens oft vederkens zijn, van coluere wit oft lijfveruwich, naer die welcke ghelijck aen die Ginoffelen in die ronde huyskens, scerpe bollekens wassen daer in tsaet leyt.

4 Die Crayebloemkens zijn den Pluymkens wat gelijck, zy hebben oock gheknoopte steelkens ende smalle bladerkens, maer die breeder, corter ende veel witter gruẽ zijn dan die bladeren van Ginoffelen oft Pluymkẽs. Die bloemẽ zijn meest root, som ooc wit, ende diep ghesneden den Pluymkens seer ghelijck, maer sonder rueck. Naer die bloemen wasset saet in die langhe huyskens ghelijck die Pluymkens.

¶ Plaetse.

Die Ginoffelen, Keykens ende Pluymkens worden hier te lande in die houen gheplant. Die Crayebloemkens wassen al om van selfs in die beempden ende op vochtighe grasachtighe plaetsen.

Vetonica altilis minor. Pluymkens. Vetonicæ syluestris. Crayebloemkens.

¶ Tijt.

Alle dese bloemẽ bloeyẽ vã in Meye meest alle dẽ zoomer duer, tot in Herfstmaẽt.

¶ Naem.

Dese bloemen worden in Grieex Βεττονικὰ, ende in Latijn Vetonicæ gheheeten, van Plinius als sommighe gheleerde meynen Cantabrica.

1 Dat ierste gheslacht heet nv ter tijt Vetonica altilis ende Vetonica Coronaria, ende van sommighen Ocellus ende Barbarica. In Hoochduytsch Graszblumen, Negelblumẽ ende Negelin. Hier te lande Ginoffelen. In Franchois Oelletz.

2 Tweede gheslacht es die rechte Vetonica, die sommighe nv ter tijt nomen Herbam Tunicam. In Hoochduytsch Dondernegelin, Feldtnegelin, Heydenblumlin, Blutsztropffle Hier te lande Keykens. In Franchois des Armoiries.

3 Tderde gheslacht es oock een gheslacht van Vetonica, ende mach wel Vetonica altilis, oft Vetonica Coronaria minor gheheeten worden. In Hoochduytsch wordet gheheeten Mutwille ende van sommighen Hochmunt ende daer naer in Latijn Superba. Hier te lande Pluymkens ende cleyn Ginoffelkens.

4 Tvierde es een wilt gheslacht van Vetonica, ende daer om eest Vetonica syluestris ghenaempt. In Hoochduytsch heetet Gauchblum. Hier te lande Crayebloemkens, ende Coeckcoeckbloemkens.

¶ Natuere.

Meest alle dese gheslachten vã desen bloemen, met hueren bladeren ende wortelen, zijn middelmatich van natueren tot wermte ende droochte treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Conserue van den bloemen van Ginoffelen met suycker gemaeckt sterckt dz herte A ende es goet ghebruyckt in die heete cortsen ende tseghen die pestilentie.

Die

a Die wortel van den Keykens ende die bloemen in water oft wijn geſoden, doē water maken ende breken den ſteen. B

Die ſelue wortel ghepoedert ende met wijn inghenomen es oock tſegen die peſtilentie, ende tſeghen alle fenijn, ende tſeghen die beten ende ſteken van den fenijnnighen ghedierten ſeer goet. C

Tcruyt gheſtooten op die wonden gheleyt treckt die doornen, diſtelen ende ghebroken beenderen wt, ende gheneeſt die wonden. D

Tſelue cruyt gheneeſt ooc die pijne ende weedom des hoofts, alſt verſch gheſtooten ende daer op gheleyt wordt, oft in water gheſoden ende daer mede thooft gewaſſchen. E

Der ander tween cracht es noch ter tijt onbekent. F

Van die bloemen van Conſtantinopolen. Cap. viij.

Die bloemen diemen heet bloemen van Conſtantinopelen, hebbē twee, drye, oft vier, rechte langhe geknoopte, hole ſtelen, daer aen waſſen, langachtighe breedachtighe, doncker gruene bladeren. Die bloemen waſſen op dopperſte van den ſtelen, veel tſamen by een ghedrongen, den bloemē van den Keykens van fatſoene ſchier ghelijck maer wat meerdere, van coluere Araengie root, ſchier ghelijck die ſcellen van den Araengie appelen. Ende zy zijn ſchoon eñ liefelijck in die oogen, maer en hebben gheenen ſonderlinghen rueck. Ende die bladeren en ſonderlinghe die ſtelen van deſen cruyde, zijn een luttel hayrachtich. Die wortel es wit in veel langhe dunne tacxkens verdeylt, van ſmaecke wat ſcerpachtich.

¶ Tfatſoen.

Flos Conſtantinopolitanus.

¶ Plaetſe.

Deſe bloemen worden hier te lande in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Deſe bloemkens bloeyē van in dmiddel van den zoomer tot ſchier in den wintere.

¶ Naem.

Deſe ſchoone liefelijcke bloeme, wordt van den cruytliefhebbers Flos Conſtantinopolitanus dat es bloeme van Conſtantinopolen ghenaemt. Ende wordt van ſommighen voor Roſa Græca Plinij ghehouwen, daert ſeer luttel ghelijckeniſſe mede heeft. Van ſommighen anderen wordt dit cruyt Saponaria ghenaemt die tſelue voor een Struthion houwende zijn, dwelck in Griecx στρούθιον. In Latijn Herba Lanaria, ende van ſommigen Herba fullonum gheeetē wordt. Daert meer ghelijckeniſſe mede heeft, dan met die Roſa Græca, want waert ſake dat het dorenachtich oft diſtelachtich waere, ſonderlinghe als die dauwdiſtel in Latijn Sonchus, daer Theophraſtus dat Struthion bij rekent ende ſtelt, het ſoude ſonder twijfel voor dat oprecht Struthion ghehouwen moghen worden, want van crachten ghelijcket hem ſeere, ende zijn bloemen zijn ſchoon liefelijck eñ ſonder rueck als Theophraſtus van Struthion ſchrijft.

¶ Natuere.

Die

Die wortel van desen cruyde es heet ende drooghe van natueren als den smaeck merckelycken tuycht ende bewijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

Eest sake dat dit cruyt dat Struthion es, zoo doet die wortel water maken, eñ met A wortelen van cappers ghedroncken breeckt den steen. Sy reynicht ende suyuert die nieren, ende die blase, zy opent die verstoptheyt van der leuere ende van der milten, zy suyuert die borste, doet sceyen die taye fluymen, verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, iaecht af die secondine ende doode vruchten. Ende es goet tot die geelsucht ende verouderde hoest, hooftsweer ende tantsweer. Ende heeft nooch veel andere crachten ende duechden die van Struthion ghescreuen worden.

Van Christus ooghen. Cap. iv.

¶ Tfatsoen.

Lychnis satiua. Christus ooghen.

Christus ooghen hebben ronde wollachtighe gheknoepte stelen, daer aen wt elck let wassen twee langhe saechte wollachtighe bladeren. Den bladeren van Wollebladeren ghelijck, maer veel minder ende smalder. Die bloemen wassen op dopperste van dē stelē wt langhachtighe gheribde huyskens, ende sijn van coluere som schoon root, som wit van fatsoene die enkel sijn in vyf oft ses bladerkens ghesneden met scerpe punckens die in dmiddel van der bloemen vergaren. Ende als dese bloemen vergaen zoo wast in die huyskens eē ront lanck bollecken daer in dat saet leyt dat bruyn es. Die wortel es lanck en dun.

¶ Plaetse.

Dese bloemen worden hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Sy bloeyen in Braeckmaent Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van bloemen wordt gheheeten in Grieex λυχνὶς στεφανωματική. In Latijn Lychnis coronaria, ende Lychnis satiua, van sommighen Athanatos en Acylonium. In Hoochduytsch Margenroszlin, ende Marienrosen, ende daer naer nv ter tijt oock in Latijn Rosa Mariana. Hier te lande worden zy meest Christus ooghen ghenaempt.

¶ Natuere.

Dese bloemen zijn van natueren werm ende drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet met den bloemen, oft elck alleen met wijn ghedroncken, es goet tseghen die A beet vanden Scorpioenen.

Van Jenettekens. Cap. v.

¶ Tgheslacht.

Dese bloemen zijn tweederleye van gheslachte, wit ende root. Die witte zijn grooter ende meerder van wasse, die roode corter ende minder.

Tsat-

Tfatsoen.

Lychnis syluestris alba.
Witte Jenettekens.

Lychnis syluestris purpurea.
Roode Jenettekens.

1 Witte Jenettekens hebben rouwe hayr-achtighen witte stelen, en witte hayrachtighe saechte bladeren, den Christus ooghen seer gelijck, maer van stelē dunder ende smalder van bladeren ende niet soo wit. Die bloemen comen wt een ront hayrachtich huysken voort, dat meerder es dan aen die Christus ooghen, ende zijn van fatsoene den Christus ooghen ghelijck, maer meer ghesneden ende sonder scerpe puntkens in dmiddel, ende als die bloemen vergaen zijn, zoo comen daer ronde bollekens voort daer in dat saet leyt. Die wortel es somtijts onderhaluen voet lanck ende vinghers dick.

2 Die Roode Jenettekens zijn in alle manieren den Witten gelijck, maer en wassen duergaens niet zo hooch, ende huer wortel en es niet lanck maer meest cort ende sasel-achtich. Die bloemen zijn root den anderen ghelijck.

Plaetse.

Dese bloemen wassen op ongheboude plaetsen aen die canten van den velden ende by den weghen, zy worden oock in die houen gheplant, ende worden somtijts door veel verplantens heel dobbel van bloemen.

Tijt.

Sy bloeyen meest van in Meye alle den zoomer duer.

Naem.

Jenettekens heeten in Griecx λυχνὶς ἄγρια. In Latijn Lychnis syluestris, van sommighen Tragonaton Hieracopodium, oft Lampada, ende nv ter tijt Saponaria, hoe wel nochtās dattet die rechte Saponaria niet en is. In Hoochduytsch Lydweyck, wilde Margenroszlin en tot sommighe plaetsen Widerstosz. Hier te lande Jenettekens.

Natuere.

Dese bloemen met hueren cruyde zijn den voorghescreuen Christus ooghen van natueren seer ghelijck.

Cracht en werckinghe.

Tsaet,

Tsaet, bloemen ende het heel cruyt van dē Jenettekens, zijn goet tseghen die beet A
van den Scorpioenen, ende zijn zoo crachtich daer teghen dat het cruyt alleen den Scorpioenen voorghewo rpen huer machteloos maeckt.

Tselue saet een half loot swaer inghenomen iaecht af met den camerganck die B
heete geele cholerijcke vochticheden.

Van Negelbloemen. Cap. vj.

Negelbloemen hebben rechte dunne hayrachtighe stelen daer aen wassen langhe smalle hayrachtige ende aschveruwighe bladeren. Die bloemen zijn bruyn root in vijf bladerkens ghesneden den Jenettekens niet seer onghelijck, naer die welcke een bollcken wast daer in swert saet leyt.

¶ Tfatsoen.

Anthemon. Negelbloemen.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen op die coren velden, in die Terwe Rogghe ende Gherste.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Meye Braeckmaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dese bloemen als Ruellius schrijft heeten in Griecx ἄνθεμον καὶ ἄνθεμον φυλλῶδες, ende in Latijn Anthemon, ende Anthemon foliosum, van sommigen Githago oft Nigellastrum, oft Pseudomelanthium. In Hoochduytsch Raden, Groszradē ende Kornrosz. Hier te lande Corenroosen ende Negelbloemen. In Franchois Nuraye.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Cracht natuere ende werckinghe van desen Corenroosen es noch ter tijt niet bekent om dat zy niet ghebruyckt en worden, dan alleen van sommighen ongheleerden die dit cruyt voor Lolium oft Nigella nemen, tot groot achterdeel van dē sieckē.

Van Corenbloemen. Cap. vij.

1 Die Corenbloemen hebben cantachtige stelen, daer aen wassen smalle seer ype aschverуwighe bladeren die om die canten wat ghescaert zijn en scerpe hoecxkens ghelijck tandekens hebben, op dopperste van den stelen wassen cleyne ronde rouwe ghescelferde bollebens, daer wt wassen schoone bloemkens van vijf oft ses ghesneden bladerkens, vā coluere meest blauw sonderlinghe die Wilde, som ooc die in die houē wassen, wit aschverуwich oft bruyn root, ende peerschachtich, naer die welcke in die gescelferde bollekēs lanckachtich saet wast tusschen hayrachtich wolleken besloten.

2 Noch vindtmen in sommighe houen een ander gheslacht van Corenbloemē dz den voorghescreuen van bloemen gelijck is, ende dit heeft groote breede bladerē, meerder ende grooter dan die Bladeren van Christus oogen, die oock saecht ende wollahtich, ghelijck die bladeren van Wollecruyt zijn. Die bloemen van desen zijn van gescelferde bollekens, ghesneden bloemen ende van sade dē Corenbloemen als voorseyt is gelijck maer veel meerder, eñ zijn vā coluere blauw in dmiddel wat naer root oft peersch treckende. Die wortel es groot duerende, ende alle iare van nieuws wtspruytende.

¶ Plaetse.

Die blauw Corenbloemen wassen op die velden int coren ende sonderlinghe in den

¶ Tfatsoen.

Cyanus.
Corenbloemen.

Cyanus maior.
Groote Corenbloemen.

Rogghe. Die witte persche ende die groote Corenbloemen worden in die hoven ghesayet ende gheplant.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in Meye tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Die ghemeyne Corenbloemen, worden van Plinius in Latijn Flos Cyanus gheheeten, van sommigen nv ter tijt Baptisecula oft Blaptisecula. In Hoochduytsch Cornblumen. Hier te lande Corenbloemen ende Roghbloemen. In Franchois Blaueole, Bluet, Bleuet ou Aubfioin.

2 Dat ander gheslacht wordt Cyanus maior ghenaempt, ende van sommighen geleerde voor tderde gheslacht van Verbascum ghehouden, ende daer om Thryallis ende Lychnitis ghecheeten. In Hoochduytsch worden zy waldt. Cornblumẽ, ende hier te lande groote Corenbloemen gheheeten.

¶ Natuere.

Die Corenbloemen zijn van natueren cout ende drooghe.

¶ Cracht en werckinghe.

Die ghemeyne Corenbloemen ghestooten zijn goet gheleyt op verhitte roode loopende ooghen, ende op die heete ghezwillen ontrent den ooghen. A

Dwater van Corenbloemen ghedestilleert gheneest oock die roodicheyt pijne ende weedom der ooghen, alst diewils daer inne ghedruypt wordt, ende die ooghen daer mede ghewasschen. B

N Tfat-

GOutbloemen hebben dry oft vier ſtelen onderhaluẽ voet hooch waſſende, met lange breedachtige witgruene bladeren becleet, daer op waſſen ſchoone geele wat ſterckachtich rieckende bloemen die huer tſegen den onderganck van der ſonnen ſluyten, ende wederom tſmorghens met den opganck van der ſonnen openen. Ende elck beſonder bloemken heeft in dmiddel een geele oft bruyne cruyne, daer rontſomme veel geele bladerkens om geſet zijn. Ende als deſe bloemen vergaen zijn, zoo waſſen op die knoppekens daer die bloemen af ghereſen zijn, grootachtige ronde knoppen van veel vergaerde langhe cromme ſaden, die tſamen in een waſſende een bolleken ghelijcken. Ende elck beſonder ſaet is omgecromt ghelijckende eenen haluen ringheſken. Die wortel es wit ende veeſelachtich.

¶ Tfatsoen.

Calendula. Goutbloemen.

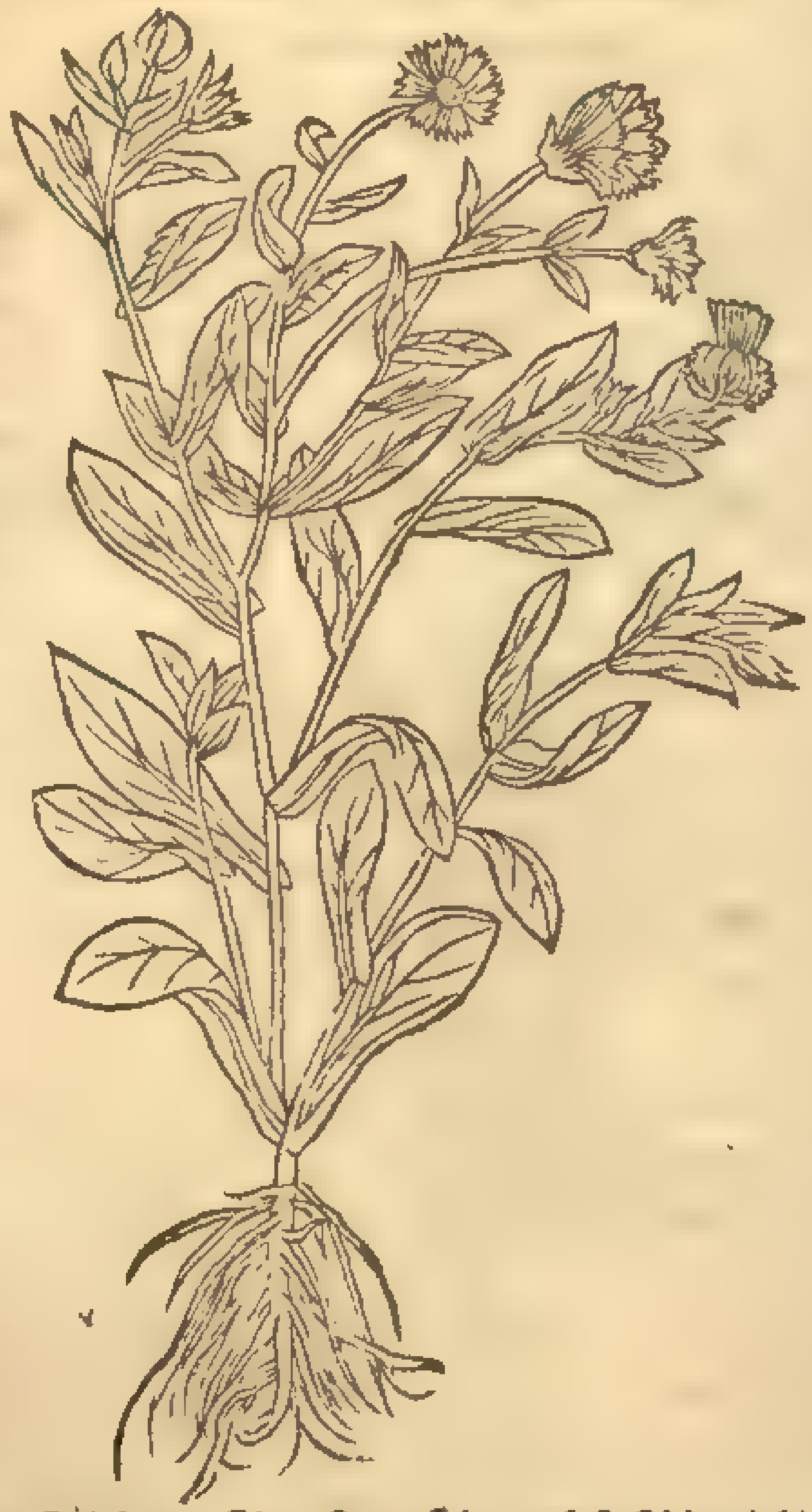

¶ Plaetſe.

Deſe bloemen waſſen al om in die houen daer zy gheſayet zijn, ende comen alle jare van huer ghereſen ſaet voort.

¶ Tijt.

Sy bloeyen van in den Meye alle den zoomer duer tot in den winter.

¶ Naem.

Deſe bloemen worden nv ter tijt in Latijn gheheeten Calendula, van ſommighen Caltha ende Calthula. In Hoochduytſch Ringelblumen. Hier te lande Goutbloemen. In Franchois Soulcie ou Soulci.

¶ Natuere.

Goutbloemen zijn werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen alleene oft met den cruyde in wijn gheſoden ende ghedroncken doen den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen. A

Die ſelue bloemen ende dat cruyt ghedroocht ende op gloeyende colen geleyt treckt die ſecondine ende doode vruchten ſterckelijck af, als den roock daer af comende van onder ontfanghen wordt. B

Dwater van deſen bloemen ghediſtilleert gheneeſt die roode ooghen alſt daer inne ghedruypt wordt. C

Die Conſerue van den bloemen gheneeſt die beuinghe ende cloppinghe aen therte tſmorghens nuchter inghenomen, zy es oock goet tſeghen die peſtilentie ende quade lochten ghebruyckt. D

Van Peertſbloemen. Cap. viiij.

PErtſbloemen hebben eenen rechten ſteel ontrent eenen voet hooch waſſende met dry oft vier zyde tacxkens, daer aen voortcomen lange ſmalle bladerkens. Bouen op die ſtelen waſſen ſchoone dicke aren vol van bloemen ende van cleyne diepe ghekerfte bladerkens eenen voſſen ſteert niet ſeer onghelijck. Ende deſe aren beginnen van onder te bloeyen, en bloeyen vã daeren voort alleyſkens opwaerts, ende eer die bloemen open gaen zoo zijn die cleyne bladerkens ende die knoppekens van den bloemen altſamen vã een ſeer ſchoõ perſch coluer, ende corts daer naer zoo comen die bloemkens voort ende gaen opẽ eñ alſdan

zoo

zoo zijn zy van coluere geel met persch vermenght, ende als die bloemen vergaen zijn zoo verliesen die persche bladerkens huer coluer ende worden gruen ende in plaetse van den bloemen comẽ breede hauwkens voort, in den welcken ghemeynlijck twee saden besloten ligghen, den Terwen corenen van fatsoene niet ongheljick, maer minder ende bruynder. Die wortel es dun ende houtachtich.

Plaetse.

Dese Peertsbloemen wassen in die Teruwe eñ in die Spelte op goede vette corelanden.

Tijt.

Dese bloemen bloeyen in Braeckmaent, somtijts oock in Hoymaent.

Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten int Latijn Triticũ vaccinũ aut triticum bouinum. In Hoochduytsch Kuweyssen ende van sommighen braun Fleischblumen. Hier te lande Peertsbloemen. Ende schijnt wel te wesene dat oncruyt dat van Teophrastus Libro octauo Cap. v. ende van Galenus Primo de alimẽtorum facultatibus, Cap. vltimo ghenaempt wordt in Grieex μελάμπυρον. In Latijn Melampyrum, dwelck als sy schrijuen, een oncruyt es in die Terwe groeyende, dat alzoo ghenaemt wordt om dat het bruyne corenen heeft, der Terwen ghelijck. Maer en es dat Melampyrum niet daer Dioscorides af schrijft, dat oock Myagrion ghenaempt wordt.

Tfatsoen.

Melampyrum Triticum vaccinum.

Peertsbloemen.

Natuere.

Peertsbloemen ende sonderlinghe dat saet es werm, fumues ende opdragende van natueren.

Cracht ende hinderniſſe.

Die corenen van desen Peertsbloemen in spijse oft dranck inghenomen berueren A die hersenen, ende maken hootsweer, ende dronckenscap, maer niet zoo zeer als dat Lolium ende anders en is van huerder cracht oft werckinghe niet ondervonden.

Van Ridderspooren. Cap. xv.

Tgheslacht.

Ridderspoꝛen zijn tweederleye van gheslachte. Tam ende Wildt.

1 Die Tamme Ridderspoꝛen hebben eenen ronden rechten steel, met aenwassende zyde tacxkens met teere seer ghesneden bladerkens becleet, den bladeren van die cleyne Aueroone niet seer ongelijck. Die bloemẽ wassen lancx die stelen bouen aen dopperste, ende zijn van vijf bladerkẽs tsamen vergaert den Violetten wat ghelijck, behaluen dat het een bladerkẽ van der bloeme langachtich ende hol es, ende van achter een omgeboghen ende gheeromt steertken heeft, ghelijck die bloemen van Wildt vlas. Ende dese bloemkens zijn van coluere som purpur blauw, som wit, som lijfverwich, ende als zy vergaen zijn, zoo wassen daer langhe hauwkens naer, daer in bruyn saet leyt.

2 Die wilde Ridderspoꝛen zijn den voorghescreuen ghelijck, maer veel minder van stelen ende bladeren ende corter van wasse, die bloemen zijn den voorgescreuen gelijck maer mindere ende en wassen niet zoo veel by een, van coluere schoon blauw peersch den Violetten ghelijck, ende als zy vergaen zoo comen die hauwkens voort, daer in tsaet leyt.

¶ Tfatsoen.

Delphinium. Tamme Riddersporen.

Bucinum. Wilde Riddersporen.

¶ Plaetse.

Die Tamme Riddersporen worden hier te lande,in der cruytliefhebbers houen ghesayet.Die wilde wassen in tcoren op goede vette velden.

¶ Tijt.

Die Tamme Riddersporen bloeyen alle den zoomer duer. Die Wilde worden in Braeckmaent ende in Hoymaent met bloemen gheuonden.

¶ Naem.

1 Die Tamme Riddersporen heeten in Griecx Δελφίνιον ende in Latijn Delphinium, nv ter tijt van sommighen,Flos regius,aut Flos equestris,Calcatrippa.

2 Dat wildt gheslacht,wordt gheheeten Δελφίνιον ἕτερον Delphinium alterum,eñ Βουκίνους Bucinum,nv ter tijt Consolida regia aut regalis. In Hoochduytsch Rittersporn,ende daer naer hier te lande Riddersporen.

¶ Natuere.

Delphinium es middelmatich werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van den Tammen Ridderspore̅ es seer goet gedroncken tseghen die beet van den Scorpioene̅,eñ es zoo crachtich tseghen fenijn van den Scorpioenen dz het cruyt alleen de̅ Scorpioenen voorgeworpen huer heel crachteloos eñ machteloos maeckt, alzoo dat zy huer niet rueren en kunnen,voor dat dit cruyt van huer ghenomen es. A

Tsaet van den Wilden es den Tammen van werckinghe ghelijck,maer niet zoo crachtich. B

Akeleyen

Van Akeleyen. Cap. xvj.

¶ Tfatsoen.

Aquilegia. Akeleye.

Akeleyen hebben groote breede bladeren inz twee oft drye diepe sneden, den bladeren van Gouwe ghelijck, maer witter ende niet sterck van ruecke, noch ooc gheen sap wtgheuende als zy ghequetst worden. Die stelen zijn ront ende effen ontrent twee voetē hooch, daer op wassen bloemen vā tweederhande bladerkēs vergaert, waer af die eene, cleyn ende smal zijn, ende dandere tusschen den voorghescreuen wassende hol met eē lanck omghecromt steertken ghelijck aen die Riddersporen. Ende dese bloemen zijn som enkel, som dobbel, vā coluere som blauw, som wit, som peersch, som root, som ghespickelt ende ghescakiert blauw ende wit. Ende als dese bloemē vergaen zijn zoo comen daer vier oft vijf scerpe hauwkens voort aen malcanderen wassende, daer in dat saet leyt dat swert es.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wordē hier te lande in die houen ghesayet ende gheplant, zy wassen oock in sommighe hooghe bosschen, eñ aen steenrootsen maer niet hier te lande.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen meest in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dese bloem wordt nv ter tijt in Latijn Aquilegia Aquileia oft Aquilina gheheetē, den ouders es zy onbekēt gheweest. In Hoochduytsch Agley en Ageley. Hier te lande Akeleye. In Franchoys Ancolye.

¶ Natuere.

Die Akeleyen zijn middelmatich werm ende vochtich.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Dese bloemen als Ruellius schryft en hebben in der medecynen gheen ghebruyck. A

Van Bocxbaert. Cap. xvij.

Bocxbaert heeft ronde rechte knoopachtighe steelen met lange ende smalle bladeren becleet, den bladeren van Loock schier ghelijck op dopperste van den stelen wassen schoone gevulde dobbele bloemē van coluere som peersch met gout geele stipkens in dmiddel, som geel. Die tsmorghens met der sonnen opganck open gaen ende huer tot der sonnen buyghen ende ontrent middach wederom toegaen ende sluyten. Ende als dese bloemen vergaen zoo wast in dat bolleken daer die bloeme wt voortghecomen es lanck saet, dat bouen hayrachtich es. Ende als dit saet rijp es, zoo opent hem dat knoppeken ende wordt een ront wolachtich bolleken gelijck aen Papecruyt, dat met den winde wech stuyft. Die wortel es wit, vinghers dick, ende suet vā smaecke. Dit heel cruyt met stelē bladeren bloemen, ende wortelen es vol wit saps ghelijck melck dat daer wt coemt alst ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sommighe beempdē, het wordt oock om die schoonheyt van zynen bloemen in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Van Bocxbaert. Ca. xvij.

Dese bloemen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Barba hirci, ende voor dat cruyt ghehouwen dat van den ouders in Griecx τραγοπώγον ἢ κόμη, in Latijn Barbula hirci & Coma ghenaempt is. In Hoochduytsch heetet Bocksbart, Gauchbroot. Hier te lande Bocxbaert ende Josephs bloemen. In Franchois Barbe de bouc.

¶ Natuere.

Dit cruyt es middelmatich vochtich ende werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die wortel van Bocxbaert in water ghesoden ende gedroncken versuet die pijne eñ gheneest die steecktẽ eñ Apostumatien vã der zydẽ.

B Die selue wortel es oock seer goet in die spijse ende int sallaet, ghelijck die wortelen van Raponceelen ghebruyckt.

¶ Tfatsoen.

Barba Hirci.

Bocxbaert.

Vã Flouweelbloemẽ. C. xviij.

1 Flouweelbloemen hebbẽ ronde stelen met veele zyde tacxkens, daer aen wassen langhe breede bladeren, den bladeren vã Nascaye wat ghelijck, maer meerder tusschen den welcken lancx die stelen voortcomen schoone langhe saechte aren van coluere schoon purpur root ghelijck schoon cramosijn flouweel, die nz lichtelijcken en verwelckeren noch af en gaen, maer langhe tijt in huer schoonheyt bewaert moghen worden, sonderlinghe als zy in eenen lauwen houen gedroocht worden. In dese aren wast het saet dat cleyn ende heel swert es.

2 Desen bloemen wordt noch een ghelijck geslacht gheuonden dat neghen oft thien voeten hooch wast, ende dit is van fatsoene den anderen ghelijck, maer zijn bladerẽ zijn veel meerder. Die stelen dicker herder ende gheribt. Die aren dicker grooter ende menichfuldigher, maer niet zoo schoon root oft liefelijckenint aensien, noch oock niet gheduerich, maer volcken huer coluer verliesende, ende in groenicheyt veranderende als zy af gheplucht zijn.

¶ Tfatsoen.

Amarãthus purpureus. Flouweelbloemẽ.

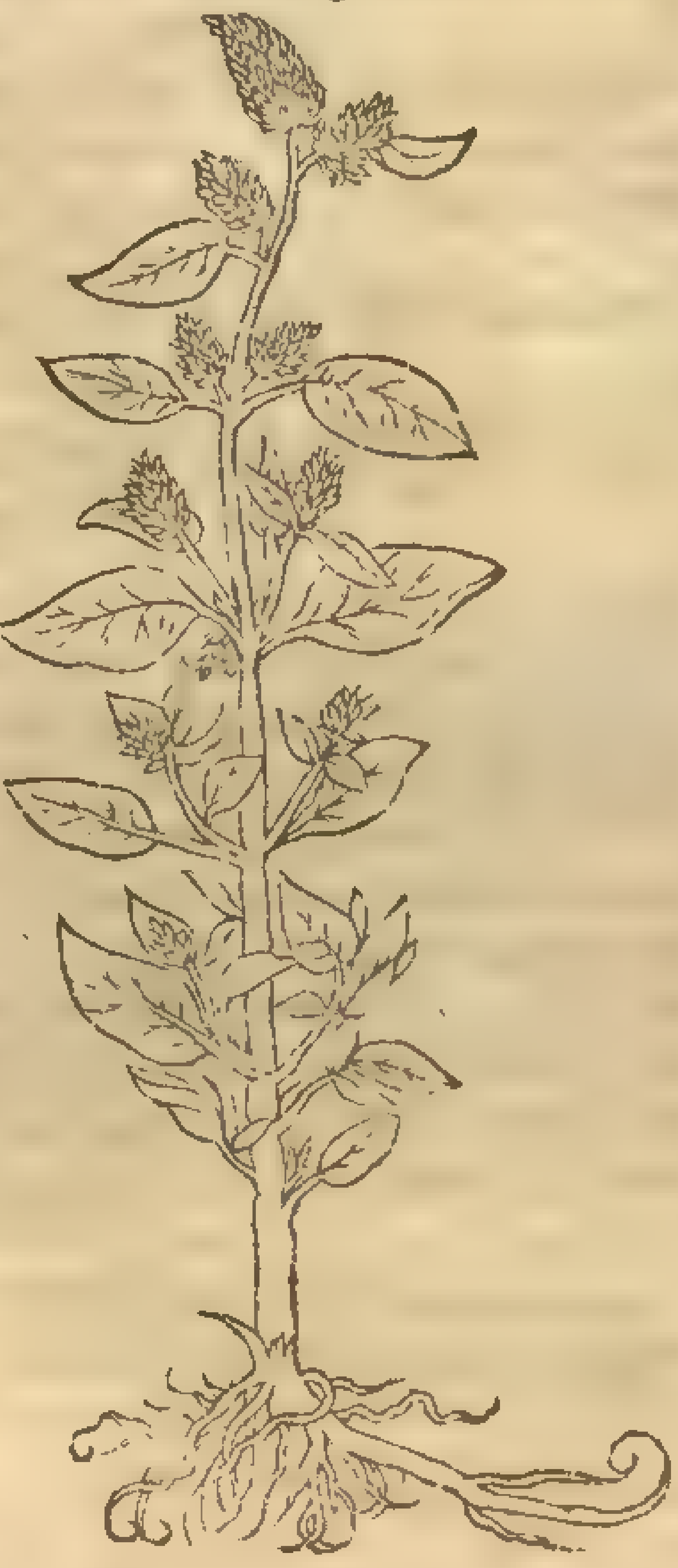

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van bloemen en wassen hier te lande niet, dan in die houen daer zy ghesayet worden.

¶ Tijt.

Beyde dese gheslachten brenghen huer aren in Ooghstmaẽt, eñ in Herfstmaẽt wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dese schoone are wordt van Plinius Libro. xxj. Cap.

Cap. viij. Amaranthus gheheeten, ende nv ter tijt van den sommighen Flos Amoris, ende Amaranthus purpureus. In Hoochduytsch Samatblumē Floramor en Dausent schoō. Hier te lande Flouweelbloemen. In Franchois Passevelours. Ende beyde dese cruyden zijn sonder twijfel een gheslacht eñ maniere van Blitum daer af wy in dat vyfste deel gheschreuen hebben.

¶ Natuere.

Dese bloemen zijn cout en drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Flouweelbloemen in wijn ghesoden ende ghedroncken stoppen den loop des buycx, A
ende ghenesen dat root melizoen.

Van Madelieuen. Cap. xiv.

¶ Tgheslacht.

Madelieuen zijn tweederleye van gheslachte. Groot ende cleyne. Die cleyne zijn oock tweederhande, deen tam ende dander wildt.

¶ Tfatsoen.

Bellis maior.
Groote Madelieuen.

Bellis minor hortensis.
Tamme Madelieuen.

1 Die groote Madelieuen hebbē gruene langachtighe rontsomme gekerfde bladerkens, ende ronde stelen met ghelijcken bladerkens becleet, sōtijts twee voeten hooch wassende, daer op voortcomen schoone bloemkēs, die in dmiddel geel zijn ende rontsomme met veel cleyne witte bladerkens beset, den gemeynen Camille bloemen niet seer onghelijck, maer grooter en de sonder rieck. Ende als dese bloemen vergaen, zoo rijsen die witte bladerkens af eñ dat middelste geel, heft hem op ende dat es saet.

2 Die cleyne tamme Madelieuen hebben bladeren den voorgescreuen wat ghelijck maer minder eñ min ghekerft. Die bloemen wassen van der wortel op corte dunne steelkens van fatsoene den grooten wat ghelijck, behaluen dat dese bloemkens, die bladerkens die rontsomme dmiddelste geel aen die groote staen, zoo dick ende menichfuldich voortbringht, datmen gheen geel oft seer luttel in dmiddelste van desen bloemen en siet. Ende dese bloemkens zijn som wit, som schoon root, som wit ende root ghespickelt die aldergemeynste zijn. Ende somtijts wassen rontsomme dese bloemkens veele andere ghelijcke cleyne bloemkens op corte steelkens, van den knoppekens van den bloemkens voortcomende. Die wortel es wit ende veselachtich.

3 Die cleyne wilde Madelieuen zijn van bladeren den cleynen tammen ghelijck. Sijn bloemkens comen oock van der wortel op corte steelkens voort, in dmiddel geel met witte bladerkẽs rontsomme beset den grooten Madelieuen seer ghelijck maer minder oock sonder rueck gelijck alle andere Madelieuen. Die wortel es der wortele van den tammen Madelieuen ghelijck.

Bellis minor syluestris.
Wilde Madelieuen.

¶ Plaetse.

Die groote Madelieuen ende die cleyne wilde wassen in die beempden ende op vochtighe grasachtighe plaetsen. Die Tamme schoone dobbele worden in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die groote Madelieuen bloeyen meest in Meye. Die cleyne Tamme bloeyẽ van in Meye bynaer alle den zoomer duer. Die cleyne Wilde bloeyẽ seer vroech in Meerte, somtijts noch vroegher, tot in April oft noch spaeder.

¶ Naem.

Dese bloemen heeten in Latijn van Plinius Bellis ende Bellius, nv ter tijt Consolida minor en Herba Margarita, van sommigen Primula veris, sonderlinghe die cleyne wilde. In Hoochduytsch Maszlieben, Massuselen, tot sommighe plaetsen oock Seitloszlin. Hier te lande Madelieuen ende Kersouwen. In Franchois Marguerites, ou Pasquettes.

¶ Natuere.

Dese bloemen ende cruyt zijn cout ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Tcruyt van den Madelieuen met den bloemen oft alleene, sonderlinge van den cleynen ende wilden, in water ghesoden, es goet ghedroncken tseghen die cortsen, verhittinghe van der leuer, en van alle inwendighe leden. A

Tselue cruyt in spijse oft met pottagien inghenomen maeckt saechten camergãck. B

Madelieuen cruyt ghestooten es goet gheleyt op alle heete sweeringhen ende apostumatien, roode verhitte loopende ooghen. C

Madelieuen cruyt op die wonden gheleyt bewaert ende besceermt die van alle verhittinghen, sweeringhen ende apostumatien. D

Van Halscruyt. Cap. xv.

Tgheslacht.

DEr cruyden die bloemen ghelijck scellekens oft cloketten dat es cleyne clocxkens draghen vindtmen veelderleye gheslachten, van dẽ welcken dat Halscruyt een es dat wy nv teghenwoordich voor handen hebben, dz oock tweederleye es. Groot ende cleyne.

1 TGroot Halscruyt heeft viercantighe rouwe hayrachtighe stelen, daer aen wassen voor scerpe ende rontsomme ghekertelde bladeren den bladeren van Netelen van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen lancx die stelen, ghefatsoeneert ghelijck een cleyn clocxken oft scelleken, den bloemen van Raponcelen aensienlijck, maer veel meerder, van binnen rouw en hayrachtich, van coluere som wit, som blauw, som lijfverwich. Ende dese bloemkens beghinnen van aen dopperste van den steel te bloeyene, ende bloeyen van daeren voort nederwaerts. Als dese bloemen vergaen zoo comen daer langhe hoofdekens voort ghelijck aen den Raponcelen daer cleyn grauw sadeken in leyt. Die wortel es wit ende duer een ghevlochten.

¶ Tfatſoen.

Trachelium maius.
Groot Halſcruyt.

Trachelium minus.
Cleyn Halſcruyt.

Vrouwen ſpiegel.

2 Dat cleyn Halſcruyt es dē grooten van ſtelen ghelijck, maer en waſt niet zoo hooghe. Sijn bladeren zijn langachtich, minder, witter, ende niet zoo ſeer ghekerft als die bladeren van den grooten, den bladeren van Sauie volnaer ghelijck. Die Clocxkens zijn violetverwich peerſch, ende ſtaen aen dopperſte veel vaſter in een ghedronghen dan aen tgroot Halſcruyt. Die wortel es dun ende heeft veele veeſelinghen.

3 By deſe Halſcruyden ſoudemen oock wel moghen ſtellen. Die liefelijcke bloemkens, diemen hier te lande Vrouwen ſpiegel nuempt, aenghesien dat zy met den bloemen van den Halſcruyden wat ghelijckeniſſe hebben. Ende dit cruyt van deſen bloekens waſt ontrent een palme oft twee hooch. Sijn ſteelkens zijn dun ende teer ende daer aen waſſen cleyne bladerkens. Die bloemkens waſſen bouen aen die ſtelen, ende zijn van coluere ſchoon peerſch, van fatſoene ſchier gelijck een Cymbaelken in dmiddel gelijck met een wit clepelken. Ende deſe bloemkēs gaen open, naer der ſonnen opganck, ende sluyten wederom toe tſeghen den auont. Ende als zy gheſloten zijn ende eer zy open gaen, zoo hebben zy vijf ploxkens, ghelijck die bloemen van Halſcruyt, Marietten, Raponcelen ende dijergheliick.

¶ Plaetſe.

1.2 Beyde deſe gheſlachten waſſen van ſelfs in ſommighe drooghe beempden, ende op graſachtighe plaetſen. Sy worden oock in die houen gheplant.

3 Vrouwen ſpiegel waſt op goede vette coren velden tuſſchen die Terwe, ende daer zy ghewaſſen heeft.

¶ Tijt.

Deſe bloemkens bloeyen meeſt in Hoymaent.

Naem.

¶ N[illegible]em.

Halscruyt wordt in Grieckx τραχήλιον, in [illegible] Trachelium, Ceruicaria ende Vuularia naer den Duytschen naem gheheeten, van sommi[illegible]n oock Campanula. In Frächois Gantelee et Ganteletz. In Hoochduytsch Halszkraut. Ende schynen wel te zyne geslachten van Raponcelen ghelijck oock die Marietten daer af hier naer ghescreuẽ es.

3 Vrouwen spiegel es in der Apoteken onbekent, eñ daer om en heuet anders ghenen naem, dan zynen ghemeynen naem, die ons bekent es. Ten zy dat het waere, dat cruyt in Grieckx ὀνοβρυχις, ende in Latijn Onobrychis ghenaemt, daert wat ghelijckenisse mede schijnt te hebben.

¶ Natuere.

Halscruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Halscruyt in water ghesoden es seer goet ende gheneest die pijne ende swillinghen van den hals ende van die keele van binnen, ende alderhande ghezweer des monts, alsmen daer mede gorgelt oft die mont spoelt. A

Van Duysent schoon. Cap. xvj.

¶ Tfatsoen.

Calathiana Viola.
Duysent schoon.

Onder alle Cloketten oft Clocxkens zijn dese blauw bloemkens die alder schoonste van coluere zy hebben dunne rechte gheknoopte stelen daer aen wt elck ledt twee tseghen een langhe smalle bladeren wassen, tusschen den welcken ter zyden ende aen dopperste van den stelen voortcomen schoone hole langhe bloemkens met den openen altijt opwaerts wassende, ghelijck een lanck scelleken ghefatsoeneert, met een oft twee witte draeykens in dmiddel staende. Ende dese bloemkens zijn van coluere seer schoon blauw, alzoo dat zy met huerder blauwicheyt, die schoonheyt ende blauwicheyt van den hemel bouen schijnen te gaene. Ende als dese bloemkens vergaen zoo coemt in dmiddel van der bloemen een lanck ront huysken, daer in dat saet leyt, dat cleyn ende lanckworpich es.

¶ Plaetse.

Dese schoone bloemkẽs wassen in vochtige beempden, ende dijergheliJcken leeghe ongheböude plaetsen, daer vetten gront es.

¶ Tijt.

Dese bloemkens bloeyen in deynde van Ooghstmaent ende in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dese bloemen worden van Plinius in Latijn gheheeten Calathiana, ende Viola Autumnalis. Hier te lande blauw Leliekens, en Duysent schoõ. In Hoochduytsch Lungen blume ende daer van Cordus Pneumonanthe.

¶ Natuere ende Werckinghe.

Cracht natuere ende werckinghe van desen schoonen ende liefelijcken bloemen en es noch niet onderuonden noch van yemãt bescreuen. A

Van Mariettes. Cap. xvij.

Dese schoone seer liefelijcke bloemen, hebben ierste byder aerden langachtighe, breedachtighe, ende wat hayrachtighe bladeren, den bladeren van Jenetten niet seer onghelijck. Ende daer tusschen coemt in tweede jaer, een oft meer stelen voort, met veel aenwassende zyde tacxkens, ende met ghelijcken maer wat mindere bladeren

ren becleet. Aen dese steelkens wassen veel schoone seer liefelijcke hole bloemen, van veruwen meest schoon peersch, somtijts wit, van fatsoene den bloemen van dat groot Halscruyt niet seer ongheliijck, maer veel meerder, ronder, ende om die canten niet zo diep ghekerft, die eer zy open gaen oock in vijf ploykens gheuouwen zijn, als die bloemen vergaen zijn zoo comen daer rõde bollekens voort, die met vijf rouwe, hole, corte, botte steertkens oft hooskẽs becleet zijn, anders den bollekẽs van Raponcelen oft van Halscruyt van fatsoene ghelijck. In dmiddel van den bollekens leyt dat saet, dz cleyn ende castanie bruyn es. Die wortel es wit eñ dick mz veel aenwassende zyde taexkens.

¶ Tfatsoen.

Viola Mariana, Syluestre rapum. Mariettes.

¶ Plaetse.

Dese schoone bloemẽ wordẽ in der cruyt liefhebbers houen ghesayet, eñ en zijn noch niet seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in Hoymaẽt tot in Herfstmaent oft noch spader, ende te wyle dat zy bloeyen zoo leueren zy ooc huer saet, want aen dit cruyt, corts naer dat begost heeft te bloeyen, zoo vindtmen altijt knoppen bloemen ende rijp saet.

¶ Naem.

Dese schoone bloemen worden nv ter tijt gheheeten in Latijn Violæ Marianæ. In Duytsch ende Franchois Mariettes. Van den ouders in Grieex γογγύλη ἀγρία. In Latijn Rapum syluestre. Ende van desen geslachte zijn oock die Halscruyden hier voor int xx. Capittel bescreuen.

¶ Natuere.

Dese bloemen ende sonderlinghe die wortelẽ daer af zijn cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Mariettes zijn van crachten ende werckinghe den grooten Halscruyde ghelijck, in der seluer manieren ghebruyckt.

Tfatsoen.

Campanula cærulea satiua. Blauw Clocxkẽs.

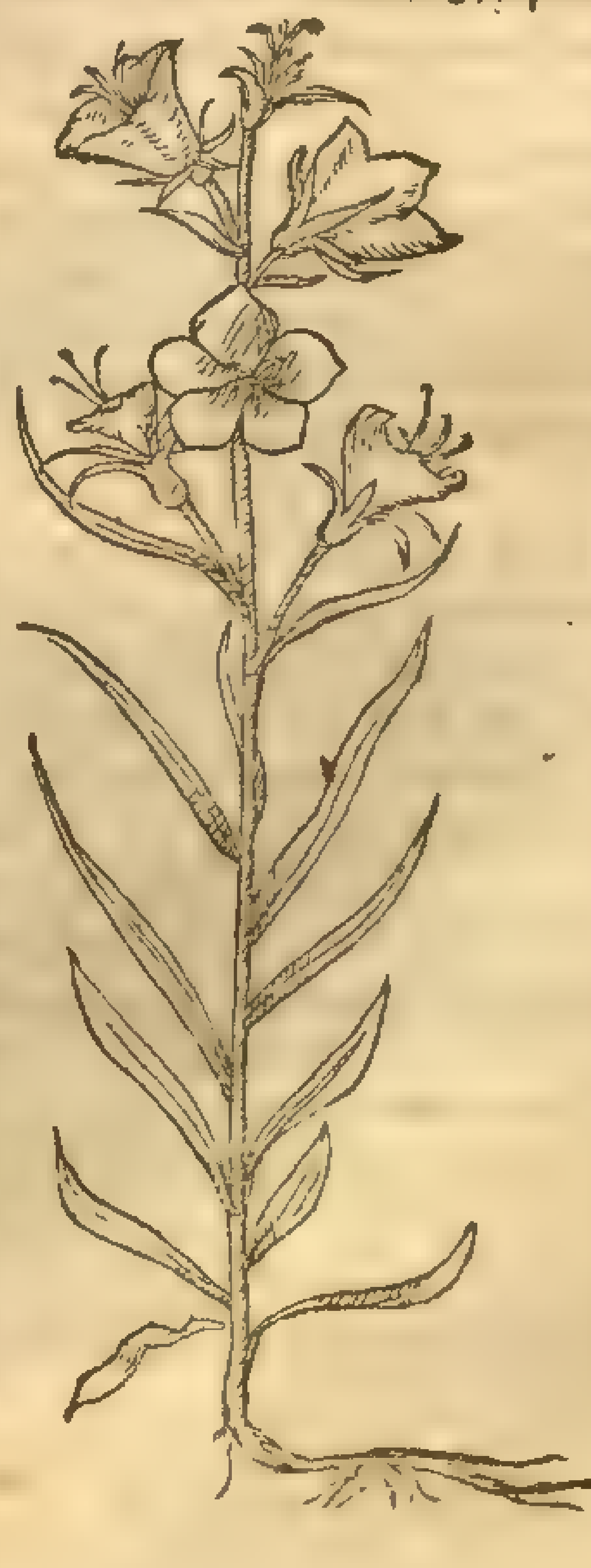

Van Blauw Clocxkẽs. Ca. xviij.

1 Dese bloemkens hebben in dierste wtcomen cleyne rondachtighe bladerkens den bladeren van Violetten cruyt ghelijckẽde, ende tusschen dyen coemt voort eenen langhen hooghen holen steel met langachtighe swertgruene smalle bladerkens becleet, daer aen tusschen den bladerkens ende aen dopperste wassen schoone liefelijcke clocxkẽs, meerder dan die bloemen van Raponcelen, van coluer meest blauw naer tpeersch treckende somtijts oock wit, als die bloemen gere-

gheresen zijn zoo volghen daer bollekens ghelijck aen die Raponcelen daer in dz saet leyt. Die wortel es dun ende veeselachtich. Dit heel cruyt es vol wit saps dat daer wt coemt alst ghequetst wordt, ende van smaecke der Raponceel cruyde ghelijck.

2 Van desen gheslachte wordt noch een wildt ghevonden, dat van eerst wtcomende bladeren, stelen, bloemen ende saet den voorghescreuen gelijck es, maer in alle manieren veel minder, ende dit gheeft oock wit sap wt ghelijck dat ierste.

¶ Plaetse.

1 Die ierste ende tamme blauw clocxkens, worden in die houen gheplant.

2 Die wilde cleyne wassen al om op die canten van den velden ende onder die hagen.

¶ Tijt.

1 Dese bloemen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

2 Die wilde oock noch tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dese bloemen worden nv ter tijt gheheeten Belle videre. In Duytsch blauw Clocxkens, dat es in Latijn Campanula cærulea.

¶ Natuere ende cracht.

Dese bloemen en hebben oock in der medecynen gheen gebruyck, ende daer om es huer natuere cracht ende werckinghe onbekent. A

Van Vingherhoet cruyt. Cap. xviiij.

¶ Fatsoen.

Vingherhoet cruyt heeft langhe breede swertguene bladeren die rontsomme wat ghekerft zijn den bladeren van wildt Wollecruyt wat gelijc tusschen den welcken eenen rechten ronden steel voortcoemt eē elle oft meer hooch, daer aen van den middel tot bouen toe, ter zyden wassen, schoone langhe ronde hole bloemkens eenen Vingherhoet gelijckende, van coluere som root van binnē met witte stipkens bespraeyt, som geel. Als dese bloemkens gheresen zijn zoo verthoonen haer ronde bollekēs die voor scerp zijn, daer in lanck breet saet wast van smaecke bitter. Die wortel es swert met veele veeselinghen.

Digitalis. Vingherhoet cruyt.

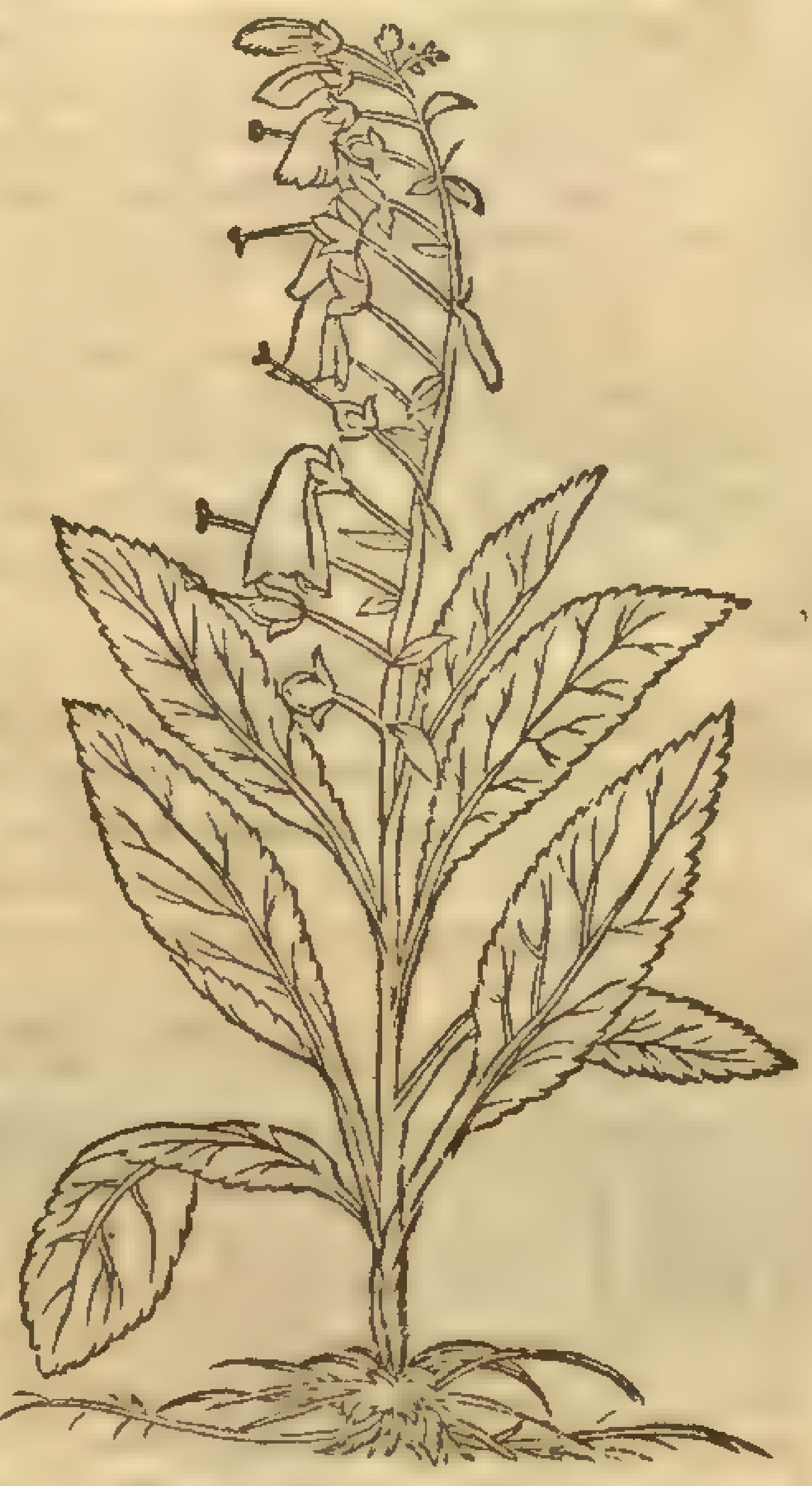

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen tot sommighe plaetsen ontrent den steenachtighen gheberchten, in den vochtighen donckerē dalen, ende daer men yser mijn ende smee colen vindt. Sy worden oock in die houē hier te lande gheplant.

¶ Tijt.

Vingherhoet cruyt bloeyet meest in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Digitalis, Campanula syluestris, eñ oock Nola syluestris. In Hooduytsch Fingherhut, Fingherkraut, waldt Glecklin en waldt Schell. Hier te lande Vingherhoetcruyt. In Fráchois Gantz nostre Dame. Ende als sommighe schrijuen zoo eest dat gheslacht van Verbascum dat λυχνῖτις

καὶ ϑρυαλλὶς Lychnitis & Thryallis genaemt es, daert seer groote ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Vingherhoet cruyt in water oft wijn ghesoden ende gedroncken verdeylt ende doet A sceyden alle groue taye vochticheden, ende midts dyen opent die verstoptheyt van der leuer, van der milten ende van den inwendighen leden.

Vingherhoet cruyt in der seluer manieren oft met huenich water ghesoden ende B ghedroncken, suyuert ende purgeert die borst ende doet die taye fluymen lossen ende rijp worden.

Van Thunis bloemen. Cap. xxv.

¶ Tgheslacht.

Van desen bloemen vindtmen hier te lande twee gheslachten, Groot ende cleyne. Die groote wassen mans lengde hooch ende bloeyen seer spade, die cleyne blyuen neer ende brenghen huer bloemen seer vroech.

1 Die groote Thunis bloemen hebben hooghe langhe bruyn roode gheribde en gheknoopte stelen acht oft neghen voeten hooch wassende, met veel aenwassende zyde scueтkens, wt elck ledt altijt twee, daer aen wassen groote langhe bladeren van veele langhe smalle rontsomme ghekerfte bladerkens ghelijck vluegelkẽs wtghespraeyet eñ tseghen een staende vergaert, in alder manieren den bladeren van Reynuaer ghelijck. Die bloemen wassen ten eynde van den stelen wt ronde langhe huyskens, ende zijn van coluere bouen heel bruyn rootgeel, van onder bleeckgeel. Als dese bloemen vergaen zoo brenghen die rõde huyskens lanck smal swert saet, dz daer in besloten wast.

2 Die cleyne Thunis bloemen zijn van stelen, bladeren, bloemẽ ende sade den voorghescreuen ghelijck, alleen in alle wesen mindere, niet veel ouer eenen voet hooch wassende. Beyde dese gheslachten met bladeren ende bloemen zijn seer onliefelijck eñ sterck van ruecke sonderlinghe als sy ghewreuen oft ghebroken worden.

¶ Tfatsoen.

Flos Aphricanus. Thunis bloemen.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in Afrycken ende zijn van daeren in dit landt ghecomen, naer dat die aldermachtichste ende alder vroomste Carolus Keyser die vijfste tlandt ende die stadt van Thunis ghewonnen heeft, hier te lande worden zy in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

2 Die cleyne Thunis bloemen beghinnen te bloyen in Aprill oft Meye, ende bloeyen voort alle den zoomer duer.

1 Die groote bloeyen ierst in Ooghstmaent.

¶ Naem.

O Dese

Van Thunis bloemen. Cap. xxv.

Dese bloeme mach wel in Latijn Flos Aphricanus gheheeten worden, want wt Aphrica es zy ierst hier in tlandt ghecomen. Die Hoochduytschẽ heeten dese bloeme Indianich Negeln ende daer naer wordt zy in Latijn Flos Indianus, ende in Franchois Oilletz d'Indie gheheeten. Hier te lande worden zy Thunis bloemen ghenaempt. Eenighe gheleerde meynen dat dit cruyt by den ouders ghenaemt es gheweest ὀθόννα Othonna, ende dat het die Othonna es, daer Dioscorides af schrijft, dat zy in Arabien wast ontrent Aegypten. Die welcke bladeren heeft die duergaet zijn als oft zy vã den motten duerbeten waeren, datmen aen die bladeren van desen Thunis bloẽmẽ, schier can mercken, alsmense tseghen die locht besiet. Naer onsen duncken zoo ghelijcket meer, met dat cruyt dat van Galenus. Lib. 4. de simplicibus. Lycopersium ghenaemt es.

ℭ Natuere ende hindernisse.

Thunis bloemen zijn seer quaet ende fenijnnich, van natueren den menschen ende den beesten scadelijck ende hinderlijck, ghelijck ick dat by experientie beuonden hebbe sonderlinghe aen een ionghe catte die ick dese bloemen mz verschen keese wel gemengelt inne ghegheuen hebbe, van den welcken die selue catte eer yet lãck seer gezwollẽ es ende corts daer naer gestoruen. Ende om dit te proeuene heeft my beweecht tgene dat ick aen een ionck kint ghesien hadde, dat dese bloemen afgheplucht ende in zynen mont ghenomen hadde, waer af terstont die lippen ende die mont rontsomme opgeloopen ende seer gheswollen es gheweest, ende binnen eenen dach oft twee daer naer seer scorft gheworden, ghelijckerwijs diewils gheburt der ghenen die de pijpen vã Cicuta dz es scheerlinck in den mont genomen hebbẽ, waer wt dat wel blijckt dat dit cruyt met zynen bloemen van Thunis, seer fenijnnich es ende der Cicuta van natueren gelijck, dat oock eens deels te merckẽ es wt zynen onliefdlijcken seer stercken ende stinckenden rueck, den ruecke van Scheerlinck niet seer onghelijck. A

Van Meybloemkens ende Eenblat. Cap. xxvj.

Lilium Theophrasti. Meybloemkens. ℭ Tatsoen. Vnifolium. Eenblat.

Meybloemkẽs hebbẽ twee groene effene bladeren den bladeren van witten Lelien gelijck maer minder ende teerder, tusschẽ dẽ welcken eenen kalen steel wast ontrent een palme oft spanne lanck, daer aen seuen oft acht oft meer, rõde schoone snecwitte bloekens 1

kens hanghen, die van rueecke sterck ende liefelijcken zijn volnaer ghelijck die Lelien rieckende. Als dese bloemkens afvallen zoo comen daer schoone roode besikens voort, den besikens van Spargen ghelijckende. Die wortel es veeselachtich ende hier ende daer cruypende.

2 Van der voorghescreuen Meyebloemkens gheslacht schijnt oock wel te wesene dat Eenblat, dyens bladt den grootsten bladeren van Veyl wat ghelijck es, mz veele ribbekens ghelijck die bladeren van Wechbree duertoghen, van welcken altijt maer een wt der aerden voortcoemt, behaluen als dit cruyt bloemen ende saet leuert, want dan zoo brenghet voort aen een teer rondt steelken twee ghelijcke maer mindere bladerkens, deen bouen dandere, bouen die welcke cleyne witte bloemkens wassen dē Meyebloemkens ghelijck maer mindere ende niet sonderlinghe rieckende, naer die welcke cleyne ronde besikēs wassen die ierst wit zijn ende naemaels root. Die wortel es seer dun ende cruypende.

¶ Plaetse.

Meyebloemkens ende Eenbladt wassen in die bosschen, daer lombre es.

¶ Tijt.

Beyde dese gheslachten van cruyden, bloeyen in Meye.

¶ Naem.

1 Dat Meyebloemken wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Lilium conuallium, dat es Lelieken van den dale. In Hoochduytsch Meyenblumlin. In Franchois Muguet. Ende zy zijn sonder twijfel een gheslacht van Lelien, ende onder die selue dz ierste gheslacht, daer Theophrastus af schrijft dattet terstont naer die Violetten bloeyet.

2 Dat ander gheslacht van bloemen wordt nv ter tijt in Latyn gheheeten Vnifolium. In Hoochduytsch Einblat. Hier te lande Eenbladt, ende schijnt wel te wesene eē gheslacht van Meyebloemkēs aenghesien dattet van bloemen ende sade hem gelijck es.

¶ Natuere.

Meyebloemkens zijn werm ende drooghe van natueren den Lelien ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Van den Meyebloemkens wordt ghescreuen dat het water daer af, met goeden A sterckeu wijn ghedestilleert, een lepel vol ingheghenen, die spraeck wederom doet comen den ghenen die van die Popelsie gheraeckt zijn, ende dattet goet es tseghen die lammicheyt ende fledercijn ende dattet therte seer sterckt.

Tselue water, alzoomen seyt, sterckt die memorie, ende doet die selue wedercomen B als zy cranck es.

Oock schrijftmen den seluen water toe dattet seer goet in die roode ende loopende C ooghen ghedrupt es.

2 Die wortel van Eenbladt wordt ghehouwen van sommighen dees tijts, voor een D kostelijck ende seer sonderlingh dinck ende remedie tseghen die sieckte van der pestilentien, ende alle verghiftheyt, alsmen tpoeder daer af een half vierendeel loots swaer met goeden wijn oft azijn oft met beyde tsamen, naer ghelegentheyt van den siecken in neempt ende daer mede gaet ligghen ende wel sweet.

Eenbladt met zijnder wortel es goet gheleyt op die versche wonden, bewaert ende E beschermt die selue van alle verhittinghen ende apostumatien.

Van Orant. Cap. xxvij.

¶ Tgheslacht.

Orant es hier te lande tweederleye van gheslachte. Groot ende cleyne. Groot Orant heeft breede bladeren, eñ es dat oprecht Antirrhinum Dioscoridis. Tcleyne heeft langhe smalle bladerkens.

Groot Orant heeft rechte ronde stelen, met veele aenwassende zyde taeckens. Die bladerkens zijn donckergruen langachtich ende breedt, den bladeren van Guychelheyl niet seer ongheliјck, altijt twee tseghen een ghelijck aen Guychelheyl wassende. Aen dopperste lancx die stelen wassen die

¶ Tfatsoen.

Antirrhinon. Groot Orant.

Orontium. Cleyn Orant.

bloemen deen bouen dandere, die lanck ende voor breet zijn ghefatsoeneert ghelijck een Vorschen muyl, den bloemen van wildt Vlas niet seer ongheliјck, maer meerder ende sonder steertken, van coluere bleeck geel. Naer die welcke dz lange ronde huyskens voortcomen van voren eenen calfs muyl ghelijck, ende daer inne leyt dat saet. Van desen grooten Orant wordt noch een ander gheslacht ghevonden, dat langhe smalle bladeren heeft, den bladeren van wildt Vlas schier ghelijck, ende dit gheslacht draecht som roode bloemen, som bleeck roode, som witte bloemen, ende anders eest den voorghescreuen in alder manieren ghelijck.

2 Cleyn Orant heeft dunne teere steelkens, met luttel aenwassende zyde taerkens, daer aen langhe smalle bladerkens staen tusschen den welcken ende dē steelkēs voort comen cleyne roode bloemkens den voorghescreuen Orantis bloemē gelijck, maer veel mindere. Als die bloemen ghereſen zijn zoo volghen daer cleyne ronde bollekēs naer, die met hueren openen gaetkens eens tsmenschen doothooft gelijck zijn ende daer in leyt dat saet, dat cleyn es.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste ende groot Orant en wast hier te lande niet, dan in der cruytliefhebbers houen daert ghesayet wordt.

2 Dander wast hier te lāde op sommige velden, by den weghen eñ onder die haghen.

¶ Tijt.

Tgroot Orant bloeyet in Ooghstmaent ende in Hoymaent. Tcleyn bringht zijn bloemen in Hoymaent voort.

¶ Naem.

Dierste

1 Dierste gheslacht wordt in Griecx gheheeten Ἀντίῤῥινον καὶ ἀντίῤῥιζον. In Latijn Antirrhinum eñ Syluestris Anagallis. In Duytsch Orant en van sommigen Calfs nuese.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten in Griecx ὀρόντιον ende in Latijn Orontium. In Duytsch cleyn Orant. Ende daer af vermaent Galenus in ix. de Medicamentis secundum loca inter medicamenta quæ Archigenes ad Icteros conscripsit.

¶ Natuere.

1 Groot Orant es werm, den Sterrecruyt van natueren ende van crachten als Galenus schrijft ghelijck.

2 Cleyn Orant es werm ende drooghe ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Van den grooten Orant wordt ghescreuen, dz die ghene diet ouer hem draeght van A gheen fenijnnighe oft quade medecijne behindert oft bescadicht en can worden.

2 Tcleyn Orant verdrijft ende doet vergaen die geelicheyt van den lichaem, die naer B die geelsucht gebleuẽ es, alsmẽ met den water daert in gesoden es tlichaẽ wel waschst.

Van Plompen. Cap. xxviij.

¶ Tgheslacht.

Plompen zijn tweederleye. Geel ende wit, die niet alleen in die bloemen maer oock van wortelen verscheyden ende onghelijck zijn.

¶ Tfatsoen.

Nymphæa alba. Witte Plompen.

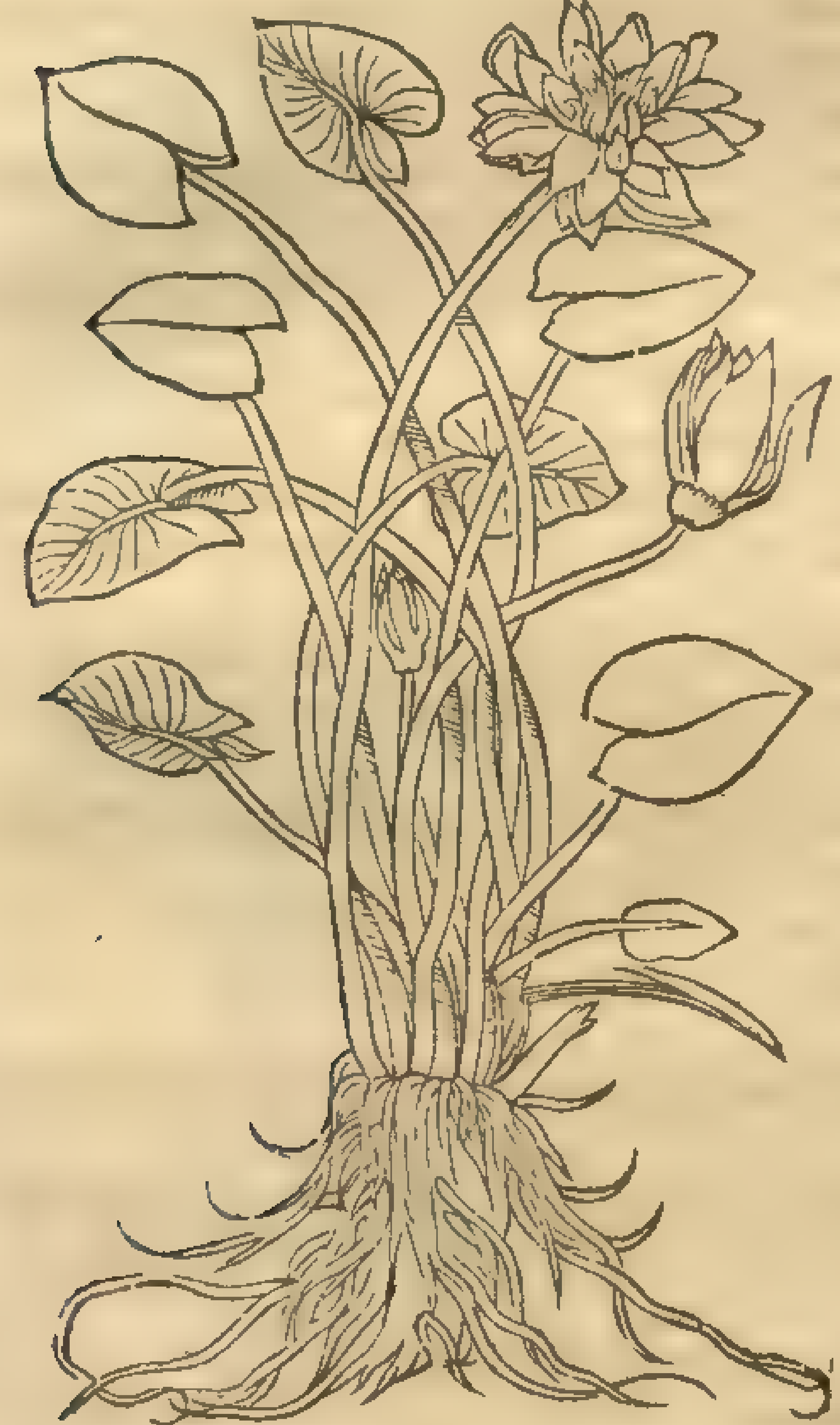

Nymphæa lutea. Geel Plompen.

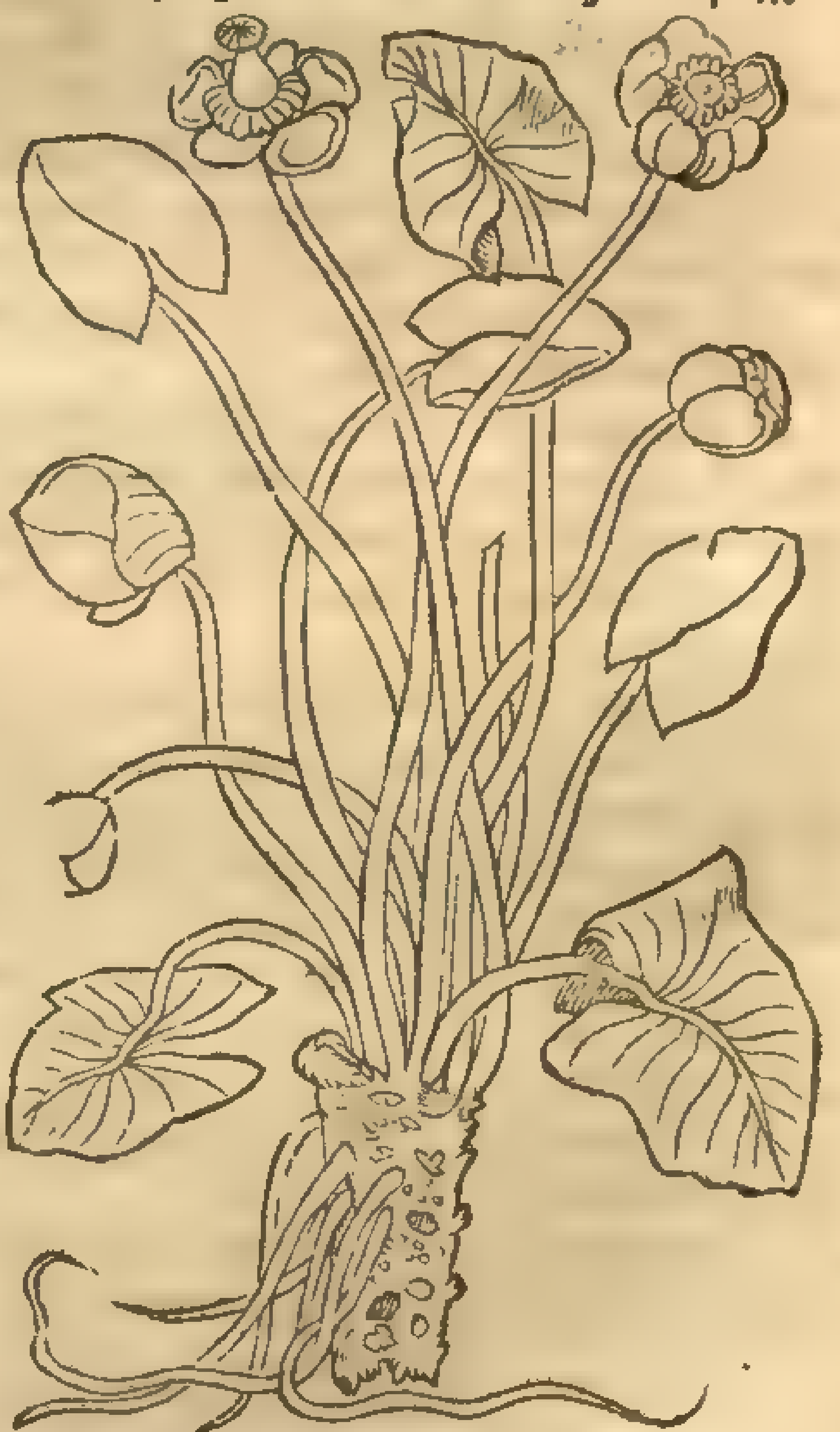

1 Die witte Plompen hebben groote breede rondachtighe bladeren die som op dwater swemmen ende som daer onder drijuen, die altsamen van der wortel voortcomen op ronde langhe effene stelen wassende. Die bloemen comen oock vander wortel op ghelijcke stelen voort, ende hebbẽ in dmiddel veele geele veeselinghen, ende romsomme gheset xxvj. oft xxviij. witte

breede bladerkens, elck bladeken schier eenen duym breet, oft den bladerẽ van Donderbaert ghelyck. Als die bloemen vergaen sijn zoo comen daer ronde bollekẽs voort daer in tsaet leyt dat breet ende swert es. Die wortel es swert rouw, somtijts eenẽ arm dicke met veel veeselinghen.

2 Die geele Plompen sijn den witten van bladeren seer ghelijck, die bloemen sijn geel minder dan die witte, ende als die vergaen zoo volghen daer ronde langhe voor enge hoofdekẽs naer, gelijck eẽ pottekẽ gefatsoeneert. Die wortel es wit, bol, eenẽ arm dicke, ende lanck, met veel knobbelen ende sommighe aenhanghende dicke drayen.

¶ Plaetse.

Dese bloemen wassen in grachten, poelen ende dyergheliicke staende wateren.

¶ Tijt.

Plompen bloeyen in Braeckmaent, somtijts oock vroegher.

¶ Naem.

1 Dierste gheslachte van desen bloemen wordt geheeten in Grieckx Νυμφαία. In Latijn Nymphæa, van sommighen Clauus Veneris, & Papauer palustre. In die Apotecken Nenuphar. In Hoochduytsch Seeblumen, wasser Gilgen, Wassermahem, Horwurtz, Horstrang. Hier te lande Plompen ende witte Plompẽ. In Franchois Blanc deau.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten Nymphæa lutea, ende Nenuphar citrinum, In Duytsch geele Plompen. In Franchois Blanc deaue iaulne, ou Jaulnet deaue. Die bloeme daer af heet in Grieckx als Dioscorides schrijft, Βλέφαρα Blephara.

¶ Natuere.

Beyde dese gheslachten van Plompen, ende sonderlinge die wortelen, sijn drooghe ende cout van natueren, sonder eenighe scerpheyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortel oft tsaet van witte Plompen in wijn ghesoden ende ghedroncken, sijn goet den ghenen die den loop des buyckx, dat root melizoen ende dat nootsel hebben. A

Die selue wortel met witten wijn ghesoden gheneest die pijne ende weedom van der milten en van der blasen. B

Die wortel ende tsaet van witten Plompen es oock seer goet tsegen den lust vã by slapen, alsmense in water ziedt ende daer af drinckt, oft in die spijse ghebruyckt, want zy verdrooght dat natuerlijck saet ende doet den mensche in reynicheyt leuen. Tselue doet oock die selue wortel, als Plinius scrijft, ghestooten ende van buyten op die scame lijcke leden gheleyt. C

Conserue van den bloemen es oock tot allen den voorghescreuen gebrekẽ seer goet, ende daer en bouen oock tot alle heete cortsen ende tsegen den hooftsweer, zy doet oock gherustelijck slapen ende beneempt alle oncuysche droomen. D

Die wortel van witten Plompen ghestooten es seer goet geleyt op die pijne weedom ende verhittinghe van der maghen, ende van der blasen. E

Die selue wortel met water gestooten verdrijft alle vlecken eñ plecken des lichaẽs als zy daer mede bestreken worden. Ende met swerten teer vermenght, geneest zy die quade loopende scorftheyt des hoofts. F

Die wortel van Plompen groen ghestooten ende op die wonden gheleyt stelpt dat bloeyen als Theophrastus schrijft. G

2 Die wortel van geel Plompen in rooden dicken wijn ghesoden ende ghedroncken stelpt ende gheneest die vloet van den vrouwen ende sonderlinghe die witte vloet. H

Van Camillen. Cap. xxix.

¶ Tgheslacht.

Camille naer dat Dioscorides ende die ouders schrijuen, es dryerleye. Een met witten bloemen. Die tweede met geelen. Die derde met roode purpure bloemen, die onder dese dryen die meest es. Nv ter tijt vindtmen veel meer gheslachten, want sonder die drye voorgescreuen geslachten, diemen wel tamme Camillen heeten mach, zoo wassen hier te lande noch andere

drye

drye oft vier cruyden der Camille ghelijck, die wy daeromme wilde Camille ghenaempt hebben, waer af wy int naeste Capittel schrijuen selen.

¶ Tfatsoen.

Chamæmelum leucanthemum. Witte Roomsche Camille.

Chamæmelum Chrysanthemum. Geel Roomsche Camille.

1 Dat ierste gheslacht van Camillen heeft veele langhe ronde steelkens lancx der aerden cruypende, ende daer aen tot veel plaetsen hakende, selden ouer een palme hooch wassende. Ende veele teere seer ghesneden bladerkens. Die bloemkens zijn binnen geel, met witte bladerkẽs rontsomme beset, den bloemen van die ghemeyne ende wilde Camille seer ghelijck. Die wortel es teer ende veeselachtich.

2 Dat tweede gheslacht es den iersten seer ghelijck, maer wat minder van bladeren. Sijn bloemen zijn geel knoppekens, ghelijck dat middelste van den anderen Camille bloemen rontsomme gheen bladerkens hebbẽde gelijck die figuere claerlijck bewijst, ende anders eest den iersten ghelijck.

Van desen tweeden gheslachte wordt oock een gheuonden, dz rontsomme die geele hoofdekens geele bladerkens heeft, in alder manieren van bladeren ruecke ẽ fatsoene den iersten ghelijck, anders dan dat zijn bloemen heel geel zijn.

Beyde dese gheslachten van Camille die witte ẽ die geele hebben eenen seer liefelijcken rueck, ghelijck die Citroen appelen rieckende, daer naer dat sy hueren naem in Griecx Chamæmelum hebben.

3 Tderde gheslacht van Camillen dat roode purpure bloemen draeght ende hoogher dan die twee andere wast, es noch ter tijt onbekent, ten sy dat die bloemen diemen hier te lande Bruynettekens noempt, dit selue derde gheslacht wesen, die van stelen ende

bladeren den Camillen niet seer ongheliјck en zijn, gheliјck in die naeruolgende capittelen, daer wy tselue bescrijuen selen, blijcken sal. ¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van welrieckende Camillen en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytliefhebbers houen gheplant, ende zijn wt Spaengien ierst in dit landt ghecomen. ¶ Tijt.

Dese Camillen bloeyen in Braeckmaēt ende in Hoymaent, somtijts oock vroeger, zy blyuen tswinters ouer ende moghen die coude redelijck verdraghen.

¶ Naem.

Camille heet oock in Grieex Ἀνθεμὶς καὶ χαμαίμηλον. In Latijn Chamæmelum, ende als Apuleius schrijft Bene olens, nv ter tijt Camomilla. In Franchois Camomille.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten in Grieex λευκάνθεμον. In Latijn Chamæmelum album. Hier te lande witte Roomsche Camille. Ende tot sommighe plaetsen in die Kempen Appelcruyt.

2 Tweede gheslacht heet in Grieex χρυσάνθεμον. In Latijn Chrysanthemum ende Chamæmelum luteum. In Duytsch geele Roomsche Camille.

3 Tderde gheslacht wordt gheheeten in Grieex ἠράνθεμον. In Latijn Heranthemum Chamæmelum purpureum, ende in Duytsch machtment roode Camille heeten.

¶ Natuere.

Camille ende sonderlinghe die witte zijn werm ende drooge tot in dē ierstē graedt, verdeylende ende subtijl makende, van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bloemen, cruyt en wortelen van Camille gesodē eñ ghedroncken doen dē vrouwen huer natuerlijcke cräckheyt comē, iagē af die doode vruchtē, doen die vrine lossen eñ den steen rijsen. Tselue doē zy ooc alsmen in dwater badet daer zy in ghesodē zijn. A

Camille bloemen ende tcruyt met wijn ghesoden ende ghedroncken verdrijuen die winden, ghenesen dat colica dat es die pijne ende weedom der dermen ende des buycx. B

Camille in der seluer manierē gebruyckt suyuert eñ maeckt schoone, die vā die geelsucht quade veruwe behouwen hebbē ende gheneest die in die leuer gebreckelijck zijn. C

Camille met den bloemen ghestooten eñ een vierendeel loots met wijn ingenomen es seer goet tseghen die beet van den serpenten en van allen fenijnnighen ghedierten. D

Camille in water ghesoden en van buyten op die blase ghelept, versuet die pijne ende weedom ende doet dat water ende tgraueel rijsen. E

Camille ghecnouwt gheneest die sweeringhen des monts. Tselue doet zy ooc alsmen met den water den mont spoelt daer zy in ghesoden es. F

Camille heylt oock alle oude wonden en sweeringhen ende sonderlinghe die aen die hoecken van den ooghen comen, ghestooten ende daer op ghelept, oft alsmen die selue wascht met den water daer Camille in ghesoden es. G

Camille es ooc seer goet tsegē alle cortsen wt verstoptheyt van der huyt oorspronck hebbende met olie vermenght, ende in clysterien ghebruyckt. H

Olie van Camille versaecht alle weedom, gheneest die leden die vermoeyet zijn, zy maeckt los ende slap al dat verstijft ende ghespannen es, zy versaecht ende versoet al dat verhert es. Ende zy opent al dat verstopt ende ghesloten es. I

¶ Verkiesinghe.

Dat derde gheslacht van Camillen met den purpuren rooden bloemen es dat beste ende dat alder crachtichste tseghen den steen, maer die ander twee doen dz water stercker rijsen ende lossen.

Van wilde Camillen. Cap. xxx.

¶ Tgheslacht.

Wilde Camille es vierderhande van gheslachte. Dierste gheslacht es die gemeyne cleyne wilde Camille. Tweede die stinckende Camille. Tderde die groote wilde Camille die Coedille gheheeten wordt. Tvierde die geele wilde Camille diemen Strijckbloemen heet.

Tfat-

¶ Tfatsoen.

Chamæmelum syluestre.
Wilde Camille.

Cotula fœtida.
Stinckende Camille.

1 Die ghemeyne wilde Camille heeft dunne taye, herde steelkens ende teere seer ghecloouen ende diep ghesneden bladerkens. Die bloemẽ wassen op dopperste van den stelen, die in dmiddel geel zijn eñ rontsomme met veele cleyne witte bladerkens beset in alder manierẽ den bloemẽ van die witte Roomsche Camille ghelijck, van ruecke oock wat liefelijck maer niet zoo sterck oft wel rieckende als die Roomsche Camillen.

2 Die stinckende Camille heeft eenen dicken steel die gruen ende vol saps es, eñ lichtelijcken breeckt als hy ghecroockt wordt. Die bladerẽ zijn meerder dan aen die voorghescreuen Camille ende gruender. Die bloemen zijn den voorgeserenen seer gelijck. Dit heel cruyt met stelen bladeren ende bloemen es sterck onliefelijck ende stinckẽde van ruecke ende wat bitter van smaecke.

3 Coedille heeft dunne taye teere stelen, veel van eender wortel voortcomende, daer aen wassen bladeren die langher meerder ende witter zijn, dan die bladerkens vã die ghemeyne Camille. Die bloemen zijn den anderen tween gelijck maer veel meerder, ende en hebben gheenen sonderlinghen rueck. Die wortel es dick met veele aenhanghende veeselinghen, ende en sterft niet lichtelijcken tswinters maer coemt alle jaren wederom wt.

4 Strijckbloemen zijn der Coedille van stelen bladeren ende bloemen seer ghelijck, maer die bladeren zijn meerder ende witter naer die aschverwighe coluer wat treckende. Die bloemen en zijn niet alleen in dmiddel maer oock rontsomme met geele bladerkens becleet, van fatsoene den anderen Camille bloemen ghelijck, oock sonder rueck ghelijck die Coedille, ende en sterft oock niet lichtelijcken maer coemt alle jaren van der seluer wortel voort.

Plaet-

Cotula non fœtida. Coedille. Cotula lutea. Strijckbloemen.

Plaetse.

Die drye ierste gheslachten wassen hier te lande meest op alle corenvelden. Die Strijckbloemen wassen op ghelijcke plaetsen in Duytschlant ende in Vranckrijck. Hier te lande worden sy alleen in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

Tijt.

Alle dese gheslachten van Camille bloeyen in Braeckmaent ende van daer voort schier alle den zoomer duer.

Naem.

1 Dat ierste gheslacht van wilde Camillen, wordt nv ter tijt gheheeten Chamæmelum album. In die Apotekē Camomilla, daert voor dz recht Leucanthemum ghebruyckt wordt. Ende daer naer in Hoochduytsch Chamill. In Franchois Camomille, hoe wel nochtans dattet die rechte Camille niet en es, ende daer om hebbē wy tselue Chamæmelum syluestre ghenaempt, dat es in Duytsch wilde Camille. In Franchois Camomille sauuage.

2 Dat ander gheslacht wordt nv ter tijt in Latijn ende in die Apotekē gheheeten Cotula fœtida, van sommighen Cauta, en Camomilla fœtida, ende in Griecx κυνανθεμίς Cynanthemis, en κυνοβοτανὴ Cynobotane. In Hoochduytsch Krottēdill, Hunszdill, Hunszblum en wilde Chamill. Hier te lande Paddebloemen, en stinckende oft wilde Camille. In Franchois Espargoutte.

3 Tderde gheslacht wordt gheheeten Cotula non fœtida, Camomilla fatua, en Camomilla inodora. In Hoochduytsch Kudill, dat es in Neerduytsch Coedille. Van sommighen in Griecx βούφθαλμον Buphthalmon, dz es in Latijn Oculus bouis. In Hoochduytsch Rūdszang en Kuaug. In Franchois Oeil de beuf, hoe wel nochtans dattet dat recht Buphthalmum niet en es ghelijck in die naeruolghende Capittelen blijckē sal, ende daer om

wordet

wordet beter Cotula non fœtida, oft Cotula alba gheheeten, dan met eenen naem die hem niet toe en behoort ghenaempt.

4 Tvierde gheslacht mach wel Cotula lutea, dat es geel Coedille gheheeten worden, want met der andere voorghesereuen Coedille gelijckemsse heeft. In Hoochduytsch wordet gheheeten Streichblumē en Steinblumē, eñ daer naer hier te lande Strijck bloemē. Sommige die dit meynen te wesen dat tweede gheslacht van Camillen heetē dit Chrysanthemum dz es Chamæmelum luteum. In Hoochduytsch geel Camille. In Frā chois Camomille iaulne, maer haer meyninghe en es der waerheyt nz ghelijck, want dit cruyt en heeft gheenen sonderlinghen rueck, ende daer en bouē en eest der Roomsche noch oock die ghemeyne Camille van bladeren niet seer ghelijck.

Natuere.

1 Die ghemeyne Camille es van natueren tot wermte ende droochte treckende, der Roomsche Camille niet seer onghelijck.

2 Die stinckende Camille es werm ende drooghe van natueren, gheliijck haren rueck ende smaeck tuyght.

3.4 Die twee andere gheslachten, zijn middelmatich werm, der ghemeynder wilder Camillen van natueren wat ghelijck.

Cracht en werckinghe.

Die ghemeyne Camille ghelijck zy van natueren der Roomsche Camille niet seer ongheliijck en es, alzoo es zy oock van crachten ende werckinghen in veel manierē der seluer gheliijck maer in alle saken niet zoo goet oft sterckelijck werckende. A

Dese Camille es seer goet beuonden tseghen dat Colica dz es pijne ende weedom in die dermen, ende tseghen dat graueel, zy doet oock dwater rijsen, in der manieren ghelijck die Roomsche camille ghebruyckt. B

Olie van deser Camille es oock seer goet tot alle pijne, weedom, vermoetheyt, verstijftheyt, herdicheyt ende verstoptheyt, ghelijck die olie van die andere Camille, ende in die Clysterien diemen tseghen die cortsen gebruyckt es dese olie beeter ende dienstlijcker, dan die van den bloemen van Roomsche Camille ghemaeckt es. C

2 Die stinckēde Camille es goet den vrouwen als die moedere wt huer plaetse es ende van der eender zydē in die andere valt, alsmense in water siedt ende daer inne mz den voeten badet. D

Dese Camille es oock goet tseghen dat opclimmen van die moedere gheroken oft inghenomen, in veel manierē den Beuerzwijn vā werckingen gelijck, zoo van den gheleerden nv ter tijt onderuonden es. E

3 Cracht ende werckinge van dē anderen tweē en es noch nz sekerlijck onderuōden, maer voor alzo veel als redene bewijst zoo zijn zy der Camillē vā werckinge niet seer ongheliijck, maer in alle saken onstercker. F

4 Sommige scrijuen dat Strijckbloemē in wijn ghesoden ende gedronckē goet zijn tsegē die geelsucht, eñ tcoluer des lichaēs weder doen comen, dat een ghetuygheniſse es dat zy der Camillen van crachtē gelijck zijn, wāt tselue doet ooc die Camille als int voorgaende Capittel gescreuē es. G

Vā Bruynettekēs. C. xxxj

Bruynettekens hebben dicke gruene stelen ende seer gheclouen bladeren ende zijn van stelen, bladeren, rueck ende

Tfatsoen.

Heranthemum fortè. Bruynettekens.

ende smaeck der stinckende Camille seer ghelijck. Die bloemen zijn schoon purpur root ghefatsoeneert ghelijck die Booter bloemen, ende als die vergaẽ zo wassen daer ronde rouwe hoofdekens, ghelijck aen die Booterbloemen maer langher, daer rontsomme tsaet in wast.

¶ Plaetse.

Dese schoone liefelijcke bloemkens worden hier te lande in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

Dese bloemkẽs beghinnẽ te bloeyen in Meye, eñ bloeyẽ voort alle dẽ zoomer duer.

¶ Naem.

Die bladeren stelen eñ tgeheel cruyt van desen bloemẽ diemẽ hier te lãde Bruynettekens heet, van ruecke smaecke ende fatsoene den Camillẽ gelijck, willen bewysen dz dit cruyt een gheslachte van Camille es, eñ sonderlinghe dat derde by naeme Heranthemum, alleen die bloeme den Camille bloemen niet seer gelijck, maeckt ons twijfelachtich, want waert dat die bloemen den Camille bloemen van fatsoene geleken, wy souden sonder eenighe twijfelinghe dese Bruynettekens voor dat derde geslacht van Camillen dz es oprecht Heranthemũ houden, dat Dioscorides scrijft meerder te wesene dan die andere twee ende purpure bloemen te draghene, daer die Bruynettekens seer wel mede ouercomen, wtghenomen alleen tfatsoen van den bloemẽ, want haer cruyt eñ steel zijn meerder ende wassen hoogher dan die Camille, anders huer ghelijck, ende die bloemen zijn schoon purpurroot. Immers hoe dattet es die Bruynettekens zijn den derden gheslachte meer ghelijck dan die Ridderspooren oft dan dat Sterrecruyt die van sommighen daer voor ghestelt zijn, die noch van bladeren, noch van bloemen, noch van ruecke den Camillen niet en ghelijcken, noch oock gheen roode bloemẽ en draghen, maer blauwe bloemen hebben, dat tseghen die bescrijuinge vã Heranthemum es, dyens bloemen (als voorseyt es) Dioscorides schrijft purpurroot te wesene. Eñ daer om zoo moghen die Bruynettekens beter Heranthemum ghenaemt wesen, dan die Ridderspooren oft Sterrecruyt. Sommighe willen hier af maken een Flos Adonis, maer huer meyninghe en dunckt ons der waerheyt niet ghelijck mits dat Flos Adonis anders niet en schijnt te wesene dan een gheslacht van Anemone.

¶ Natuere.

Smaeck ende rueck vã desen cruyde bewijsen dat dit cruyt werm ende drooghe es van natueren, der Camille sonderlinge der stinckende ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die cracht ende werckinghe van desen Bruynettekens en zijn noch niet bekent, maer eest dattet dat Heranthemum es, soo eest seer sonderlinghe ende goet tseghen den steen, ghelijck daer af int xxix. Capittel ghescreuen staet.

¶ Tfatsoen.

Buphthalmum. Rundsooghe.

Vã Rundsooge. Ca. xxvij.

Rundsooghe es een schoon liefelijck ghewas met stelen ende bloemen, niet ouer een spanne hooch wassende, het heeft drye oft vier dunne steelkens, daer aen wassen seer ghecloven teere bladerkẽs, den bladeren van Fenckel niet ongheliјck maer veel minder, den bladeren van cleyn Aueroone volnaer gelijck maer gruender.

Die

Die bloeme es schoon geel, in dmiddel veel geele hayrkens hebbende, ende groot, den Goutbloemen schier ghelijckende, maer veel meerder ende niet zoo veel bladerkens rontsomme die cruyne draghende. Ende als dese bloeme vergaet, zoo coemt daer een ront bolleken voort, schier ghelijck aen die Bruynettekens. Die wortel es swert hebbende veele faselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft op die velden buyten die steden, hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Die bloemen van desen cruyde comen in Meerte oft in April voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt om zijnder bloemen wille die ghelijck een Coe ooghe groot ende ghefatsoeneert es, in Grieck geheeten βούφθαλμος ἢ βούφθαλμον. In Latijn Buphthalmũ ende Oculus bouis, dz es in Hoochduytsch Rindszaug, Ku aug. In Neerduytsch Rũdsooghe ende Coe ooghe. In Franchois Oeil de beuf. Van sommighen wordet oock Cachla, Cauta oft Caltha gheheeten. Ende dit es die oprecht Rundsooghe daer Dioscorides af ghescreuen heeft. In die Apoteken tot groot achterdeel van den siecken ende oock van den Medecijns, wordt die wortele vã desen cruyde voor die swerte Nieswortele vercocht ende ghebruyckt, ende daer duer eest dat sommighe geleerde ende cruytliefhebbers, met den ongheleerden Apotekers in dwalinghen comende, dit cruyt Helleborum nigrum heeten, ende voor een quaet gheweldich cruyt houden, dat van zijn seluen gheen sonderlinghe quaetheyt noch ghewelddicheyt in en heeft, noch oock tot camerganck en verweckt ghelijck dat sekerlijck onderuonden es, ende daer om worddet van sommighen ghenaemt Helleborine tenuifolia, van eenighe anderen Helleborastrum, oft oock Consiligo daer tghene ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Natuere.

Rundsooghen zijn werm en drooge van natueren, ende scerper ende stercker verdeylende dan die Camillen.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bloemen van Rundsooghen gestooten ende met olie en was vermenghet verdeylen ende doen sceyden alle coude herde ghe swellen en alle herdicheden daer op geleyt.

B Van den Rundsooghen schrijuen Dioscorides ende Serapio, datmen seyt, dat zy die geelsucht genesen, ende den lichaem wederom goede verwe doen hebben, alsmense naer datmen wt den badt coemt, in wijn gesoden drinckt.

¶ Tfatsoen.

Chrysanthemon. Vokelaer.

Van Vokelaer. Ca. xxviij.

Dit cruyt heeft rõde effene glatte stelen in veel andere cleyne steelkẽs hner verdeylende. Die bladerẽ zijn lanck rontsomme diep ghekerft. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, den Camille bloemen van fatsoene ghelijck maer veel meerder, ende niet alleẽ in dmiddel maer oock rontsomme gout geel vã coluere, van ruecke liefelijck. Die wortel es wit met veel aenhanghende faselinghen.

2 Van desen wordt noch een ander gheslacht gheuonden, dat van stelen, coluer, bloemen en van ruecke, ende int aensien den voorghesereuen Vokelaer in alle manieren gelijck es, alleen zijn bladeren zijn meer ende dieper ghekerft, tot den middelsten ribbeken toe ghecloven ende ghesneden. Ende dit hebben wy willen aenteekenẽ om datmen daer aen mercken ende leeren soude, dat een cruyt in alder manieren tselue, zijn fatsoen somtijts seer verandert naer die plaetse van zijnder wassinghe, ghelijck ten iersten aen desen Vokelaer kennelijck es, die tot sommighe plaetsen niet zoo seere ghespleten oft ghecloven bladeren en heeft, ende daer om der bescrijuinghe van Chrysanthemum by Dioscoridem niet zoo ghelijck schijnende, als tot sommighe andere plaetsen wassende, die seer diep gesneden bladeren heeft, ende daer om der bescrijuinghe van Chrysanthemum seer ende gheheel ghelijck es.

¶ Plaetse.

Vokelaer wast op die corenvelden ende in die moeshouen, tusschẽ die andere vruchten ende cruyden, ende by den weghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt beghint te bloeyen in Braeckmaent ende bloeyet van daeren voort schier tot in den winter.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieckx χρυσάνθεμον ende in Latijn Chrysanthemum, dat es Goutbloeme, ende Caltha, van sommighen oock Buphthalmon. In Hoochduytsch Sant Johans blum ende Genszblum. Hier te lande Vokelaer, Geel gansebloemen ende Hontsroosen. In die Apoteken eest onbekent gelijck meer andere goede cruydẽ.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe. Der Camillen van natueren niet seer ongelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Vokelaer in wijn ghesoden gheneest die geelsucht ende doet die goede veruwe des lichaems wedercomen, alsment drinckt naer datmen langhe tijt ende diewils in tbat gheweest heeft. A

Tsaet van den seluen Vokelaer alleen oft met den bloemen gestootẽ ende mz wijn ghedroncken gheneest oock die geelsucht ghelijck dat sommige nv ter tijt by experientie gheuonden hebben. B

Die bloemen van desen cruyde met was ende olie vermenght doen sceyden die herde coude ghezwellen die op thooft comen, daer op ghelijck een plaester ghelevt. C

Die bladeren en stelen van Vokelaer moghen oock int moes ende in die salleden ghelijck andere moes cruyden ghebruyckt worden, ende hebben hier voortijts vã den ouders in sulcker manieren ghegheten gheweest. D

Van Lisch ouer zee. Cap. xxviiij.

¶ Tgheslacht.

Lisch ouer zee es dryerleye van gheslachte. Dierste draeght schoone blauw peersche bloemen, tweede heeft heel witte bloemen. Tderde heeft bleecke bloemen.

1 Dat ierste gheslacht van Lisch ouer zee heeft groote langhe bladeren, ghelijck een lemmer van een ouer beyde zyden snijdende swert, schier ghefatsoeneert, tusschen den welcken voortcomẽ ronde effene cale stelen, twee voeten oft meer hooch, daer op langhe knoppen voortcomen, die als zy open gaen voortbringen schoone welrieckende bloemẽ van veelderhande veruwen, maer meestendeel purpurblauw, ende in sesse bladeren gedeylt, van den welcken die ierste drije nederwaerts omgheboogghen hanghen, van coluer, buyten gruen geel en de licht blauw duer een vermenght, met heelen bruynen peerschen aderkens ouertooghen, en binnen aen punct saet purpurbruyn met witte streepkens verciert, daer ten middel een breede geele hayrachtighe streepe duercoemt. Die andere drije, staen opwaerts tseghen een gheboogghen schoon licht blauw tot wit ende geel treckende. Die wortelen zijn dick, lanck, knoopachtich met veel aenhanghende faselinghen.

Dat

2 Dat ander gheslacht met den witten bloemen, es den voorghescreuen in alder manieren van bladeren, stelen, fatsoene van bloemen, ende van wortelen gelijck, alleen die bloemen en zijn niet van veelderhande colueren, maer zijn heel sneewit. Die wortel es oock wat mindere, ende seer wel rieckende sonderlinghe als zy drooghe es.

3 Dat derde gheslacht, es den iersten seer ghelijck, behaluen dat zijn bladeren ghemeynlijck wat langher zijn, die bloemen zijn oock purpur achtich, maer bleeck, eñ van coluere schier ghelijckmẽ die wateren scildert. Die wortel es oock den wortelen van den anderen ghelijck.

¶ Fatsoen.

Iris. Lisch ouer zee.

¶ Plaetse.

Dese gheslachten van Lisch, worden hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die bloemen van desen Lischen comen in die Meye voort.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx ἶρις. In Latijn ende in die Apotekẽ ooc Iris, nv ter tijt van sommighen gheleerden Iris Germanica. In Hoochduytsch blauw Gilgen, blauw Schwertel, Violwurtz, blauw Violwurtz, Himmel schwertel. In Neerduytsch Lisch ouer zee. In Franchois Flambe.

2 Dat ander gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten Iris Florentina. In die Apoteken Ireos met welcken naem die wortele onder den ghemeynen man sonderlinghe die lakenbereyders bekent es, die met dese wortele huer lakenen goeden rueck gheuen. In Hoochduytsch heet dit Lisch, Weisz vielwurtz en Weisz schwertel. In Neerduytsch wit Lisch. In Franchois Flambees blanches.

3 Dat derde wordt nv ter tijt gheheeten Iris syluestris, dat es wildt Lisch.

¶ Natuere.

Lisch ouer zee es werm in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die wortelen van Lisch ouer zee onderhalf loot swaer met huenich water ghedroncken iaghen af die galle ende die geele Colerijcke vochticheden, ende ghenesen dat crimpsel van den buyck. A

Die selue wortel met eeck, dat es azijn, alleen, oft met eeck ende water tsamen ghedroncken, es goet den ghenen die van Scorpioenẽ, oft van andere fenijnnige ghedierten ghebeten zijn, ende die pijne in die milte hebben, oft eenich ledt vercrompen, ghespannen, vercout oft verstijft hebben. B

Die wortel van Lisch ouer zee met wijn ghesoden eñ ghedronckẽ doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt wedercomen, zy lost dat water ende doet dẽ steen rijsen, ende es seer goet den ghenen die dwater laden. C

Die drooghe wortel van Lisch ghepoedert ende met huenich oft suycker gemenght, ende dicwils in den mont ghenomen es seer goet tseghen die corthéyt van dẽ adem, ende tseghen den verouderden hoest, zy suyuert die borst, zy verdeylt ende doet sceydẽ die groue taye fluymen ende rijpt die groue vochtichedẽ die borste eñ longhene verladen. D

Die wortel van Lisch ouer zee met Quee appelen oft olie van Roosen gestooten es goet tseghen die pijne ende weedom des hoofts daer op ghestreken. E

Die ſelue wortel in den nueſe gheſteken doet nieſen, treckt taye vochticheyt af ende ſuyuert dat hooft. F

Met huenich vermenght, ende met een peſſus in die moeder geſet treckt die doode vruchten af, ende doet der vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen. G

Die ſelue wortele es oock goet in die badinghen ende ſtouinghen der vrouwen ghebruyckt om die moeder te ontſluytene ende die herdicheden te vermorwene. H

Die wortel van Liſch ouer zee met die wortelen van wit Nieſcruyt ende tweemael zoo veel huenichs vermenght verdrijft dat ſproet, die maeſſen, eñ alle vlecken eñ plecken des aenſichts daer op gheſtreken. I

Die ſelue wortel gheſoden maeckt rijp ende vermorwet alle herde clieren ende gezwellen, ghelijck een plaeſter daer op ghelept. K

Die wortel van Liſch drooghe ende ghepoedert doet het vleeſch groeyen in alle oude ſweeringhen ende vlceratien, in die fiſtulen ende in alle diepe gaten daer die beenderen ontdeckt zijn, alſmenſe daer in ſtroyet. L

Die ſelue wortel met huenich vermenght, ſuyuert alle onreyne ende veruuylde ſweeringhen, eñ treckt die ſplinters ende ghebroken beenderen wt, ende es ſeer goet tot den vijt ende quade ſweeringhen van den naghelen aen handen ende voeten ghebruyckt. M

Die wortel van Liſch gheneeſt oock die clouen, fronſen ende rimpelē ende die apoſtumatien des fondaments, met olien ende ſaluen daer toe dienende vermenght. N

¶ Verkieſinghe.

Die beſte bequaemſte ende meeſt ghepreſen tot der medecynen wortelen van Liſch ouer zee, zijn die ghene die, als Dioſcorides ſcrijft, in Illyriē ende in Macedonien waſſen, ende naer deſen die van Afrycken: nv ter tijt want gheene van deſen crijgelijck en zijn, zoo worden voor die beſte ghehouwen die wortelen vā dwit Liſch, ende ſonderlinghe die van Florentien, die in die Apotekē Ireos gheheeten worden. Die blauw ende hier te lande waſſende worden ſelden in der medecynen ghebruyckt.

Vā geel Liſch. Cap. xxxv.

1 GEel Liſch heeft lange ſmalle bladeren dē bladerē van Liſch ouer zee ſchier ghelijck, maer langher ende ſmalder, eenen langhen ſmallen ſweerde gelijckende. Die ſtelen zijn rōnt effen ende hol daer die bloemen op voort comen van coluere geel, hebbende drye bladerkēs nederwaerts hanghende gelyck tLiſch ouer zee, ende drye opwaerts waſſende die ſeer cleyn zijn ende veel minder dan die nederwaerts hanghende. Als die bloemen vergaen zoo volgen daer dicke dryecantighe hauwen naer, daer geel breet ſaet in leyt. Die wortel es dick herwaerts ende derwaerts waſſende, ſomtijts met aenhanghende andere cleyne wortelkens, eñ veele veeſelinghen, van binnen lijfverwich root, rouw ende tſamen treckende van ſmaecke.

2 Noch vindtmen een ander geſlacht vā Liſch, dat van fatſoene van ſynen bloemē den geelen Liſche ſchier ghelijck es. Ende dit Liſch heeft bladeren ghelijck die andere

¶ Tfatſoen.

Iris lutea. Geel Liſch.

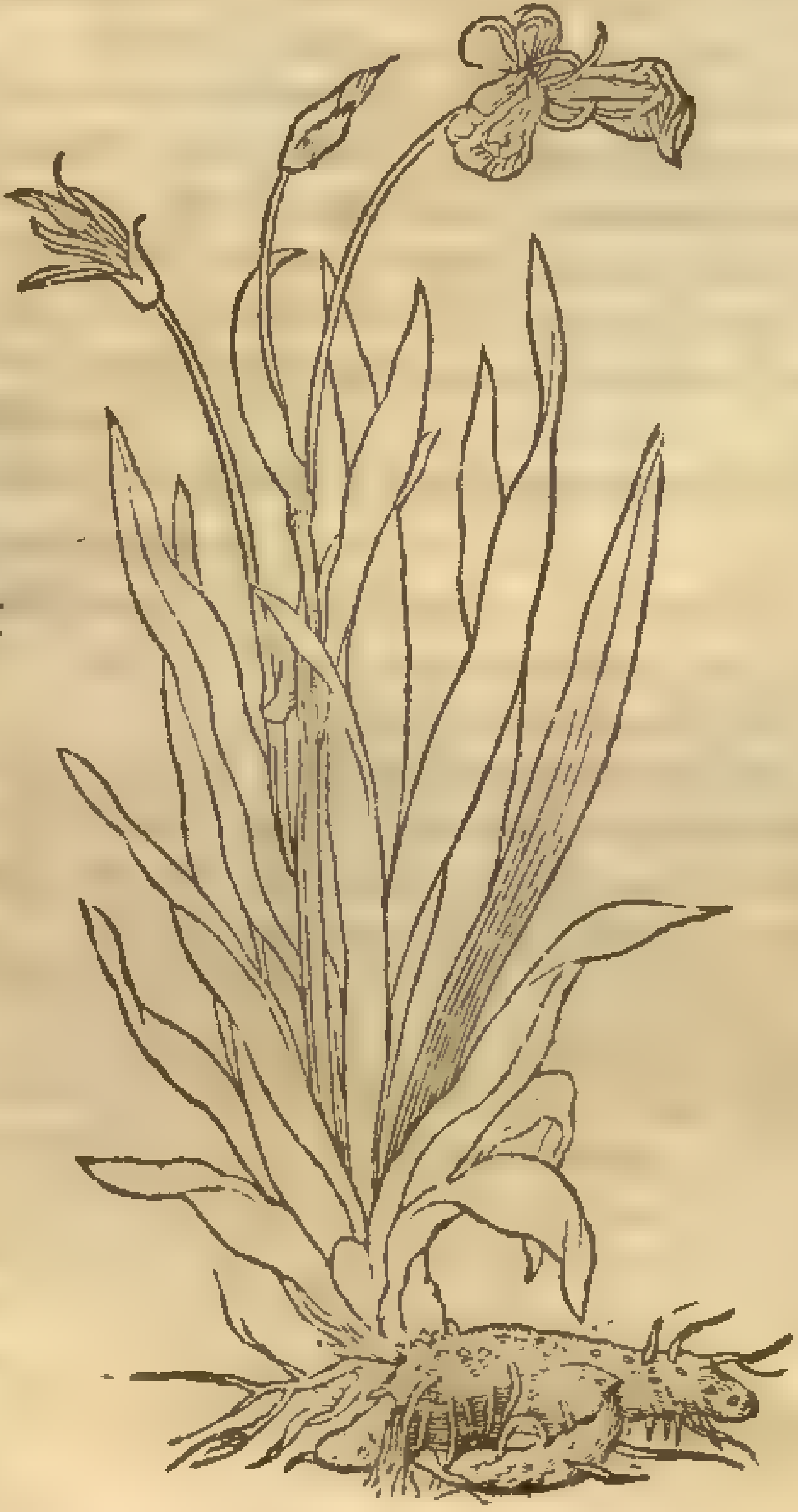

re Lischen, maer smalder ende veel corter, alsoo dat het heel cruyt veel minder es dan die andere Lischen. Die bloemen van desen zijn den geelen van fatsoene gelijck, maer minder ende van coluere bruyn blauw.

¶ Plaetse.

1 Geel Lisch wast hier te lande in vochtighe plaetsen, ende neere beempden, ende aen die canten van den vijuers ende staende wateren.

2 Dat ander blauw Lisch, wordt in sommighe vochtige plaetsen by den Rijnstroom ghevonden: als Hieronymus Bock schrijft. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Die Lisch bringht zijn bloemen voort in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

1 Tgeel Lisch wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Iris lutea. In die Apoteken wordt dit Lisch gheheeten Acorus ende die wortel daer af, voor die wortele van den oprechten Acorus ghebruyckt, niet sonder groote dwalinghe ende achterdeel van den siecken, gelijck dat niet alleen van ons, maer oock van veel gheleerden dees tijts ghescreuen es. Die dit Lisch daerom Pseudoacorus, dat es valschen Acorus gheheeten hebbē. In Hoochduytsch heetet geel Schwertel vnd Drachenwurtz. Hier te lande geel Lisch ende Boexboonen. In Franchois Glayeul ou Flambe bastarde.

2 Dat ander Lisch, mach wel ghenaemt worden Iris Cærulea, dat es blauw Lisch. In Hoochduytsch wordet van Hieronymus Block Bloe schwertel vnd klein Bloe schwertel ghenaemt, dat es cleyn blauw Lisch.

¶ Natuere.

Die wortel van geel Lisch es cout ende drooghe tot in den derden graedt tsamē treckende. Den wortelen van Tormentille ende Hertstonge van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van geel Lisch in water ghesoden ende ghedroncken geneest dat roode melizoen, ende stopt alle loop des buyex.

Die selue wortele in der seluer manieren ghebruyckt, es goet tseghen dat bloetpissen ende bloetspouwen. Sy geneest ooc die vloet ende die ouervloedighe cranckheyt van den vrouwen, ende stelpt alle bloetganck.

2 Dat cleyn blauw Lisch es van natuerē den Lisch ouer zee ghelijck.

Van cleyn Lisch. Ca. xxxvj.

Dat Lisch dat wy nv cleyn Lisch nuemē, heeft smalle langachtighe bladerkens, den bladeren van Gladiolus schier ghelijck, maer wat bruynder gruen ende wat dicker. Die stelen zijn corter eñ neerder dan die bladeren, maer ontrent een palme hooch, daer aē wassen twee oft drye bloemkēs op corte steelkens, die niet deen bouen den anderen, ghelijck aen die andere Lischen en groeyen, maer tsamen aen dat opperstē van den stelē voortcomen. Ende dese bloemen zijn van fatsoene, den bloemen van den anderen volnaer ghelijck, maer mindere ende behaluen dat die ierste drye nederwaerts hanghende bladerkens, niet en hebben die hayrachtighe strepe

¶ Tfatsoen.

Chamæ iris. Cleyn Lisch. A

B

C

die de andere Lischbloemen hebben. Ende dese bloemkens zijn van veruwen meest schoon peersch tot som plaetsen met witte streepkens ende puntkens vermenght, ende ontrent dat ribbeken van den neerwaerts hanghende bladerkens geelachtich. Ende dese bloemkẽs zijn ooc goet eñ suet van ruecke ende hebben meer ende beeteren rueck, dan eenich andere Lischbloeme. Die wortel es hert, van buyten bruyn, van binnẽ wit.

¶ Plaetse.

Dit Lisch wordt hier te lande in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit Lisch mach wel χαμαίιρις Chamæ iris dat es cleyn oft neer Lisch ghenaemt worden, want onder alle Lischen dat minste es. Van den cruytliefhebbers wordet nv ter tijt Iris Illyrica ghenaemt, ende dijsghelijck oock van Hermolaus Barbarus in Corollario. Maer dat het gheen Iris Illyrica en es, bewyst ghenoch Antonius Musa in examine simplicium.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Dit Lisch es oock heet ende drooch van natueren, op die tonghe een hitte achterlatende alst ghecknout wordt, ghelijck die wortelen van die andere Lischen. A

Vã Gladiolus. Cap. xxxvij.

¶ Tfatsoen.

Gladiolus.

Gladiolus heeft langhe smalle bladeren, ghelijck den bladeren van Lisch maer mindere ende smaldere, ende daer tusschen wast eenen ronden steel ontrent eenen cubitus lanck, aen dopperste van dẽ welcken, schoone purpure bloemkẽs deen bouen den anderen groeyen, naer dẽ welcken voortcomen rondachtighe huyskens, in dryen ghedeylt, schier ghelijck aen die Jacinten daer in dz saet besloten leyt. Die wortel es gelijck twee ronde bollekẽs deen op dander gheperst.

¶ Plaetse.

Gladiolus en wordt hier te lande nz gevondẽ dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Gladiolus bloeyet hier te lãde in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenaemt in Grieck ξιφίον ende van sommigen μαχαιρώνιον καὶ φάσγανον. In Latijn Gladiolus van Apuleius Gladiolus segetalis ende Lingua Ceruina. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Die wortel van Gladiolus en sonderlinghe die opperste es verdrooghende, verdeylende ende wat treckende van naturẽ als Galenus schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

Dopperste wortel van Gladiolus met wieroock ende wijn vermenght treckt doerenen ende splinters wt. A

Die selue met meel van Lolium ende huenich water vermenght, doet die gheswillen sceyden ende vergaen. B

Men seyt oock dat die opperste wortele met wijn inghenomen lust tot byslapen verweckt, ende dat die onderste onvruchtbaerheyt maeckt. C

Wandt-

Van wantluyscruyt. Cap. xxxviij.

WAntluyscruyt heeft lange smalle bladeren, den bladeren van Lisch ouer zee van fatsoene ghelijck, maer veel mindere van coluer doncker gruen, van ruecke onliefelijck, stinckende ende schier ghelijck die wandtluysen rieckende. Die stelen zijn rōt ende daer op wassen die bloemē dē Lischbloemen ghelijck maer mindere eñ aschverwich grauw vā coluere. Ende als die vergaen zoo comen daer groote hauwen voort, daer in ront root saet wast, elck saet schier ghelijck een ronde erwte groot. Die wortel es langhachtich met veel aenhangende faselachtighe wortelkens.

¶ Tfatsoen.

Xyris. Wandtluyscruyt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lāde meest vonden in der cruytliefhebbers houē, het wast oock tot sommighe plaetsen by den tuynen ende aen die cantē van den bosschen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Ooghstmaent, eñ in Herfstmaent zoo wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieckx ξύρις, in Latijn Xyris ende Iris sylueſtris. In die Apoteken Sphatula fœtida. In Hoochduytsch Welsch schwertel, Wandtleuszkraut. Hier te lande Wandtluyscruyt, wildt Lisch, eñ stinckēde Lisch. In Frāchois Glayeul puant.

¶ Natuere.

Wandtluyscruyt es werm ende drooghe van natueren tot in den derdē graedt, subtijl eñ verdeylende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Wantluyscruyt een half vierendeel loots swaer gedronckē doet stercke- A
lijck dwater ende die vrine lossen, ende met azijn inghenomen verteeret ende gheneest die verherde ende verstopte milten.

Die wortel van Wandtluyscruyt mz wat Spaens gruens, ende wat vā die wortel B
van groot Centaurum, ende luttel huenichs vermenght, treckt alle doornen, splinters, ende ghebroken beenderen wt, ende dient seer wel op die wonden ende blutsingen des hoofts gheleyt om die ghebroken beenderen wt te trecken.

Die selue wortel met azijn vermenght doet die coude vergaderinghen ende gezwel- C
len sceyden daer op ghelegt.

Dit cruyt veriaecht ende doodet oock die wandtluysen, alsmen met den sap daer af D
die plaetsen bestrijckt daer die wandtluysen groeyen.

Van water Lisch. Cap. xxxix.

WAter Lisch heeft langhe smalle bladeren, die smalder zijn dan die bladeren van geel Lisch, ende tusschen dyen comen voort ronde effene rechte stelen, sonder eenich ledt, binnen vōosachtich, daer bouen op wassen veele ronde knoppekens by een ghehoopt, die schoone roode lijfverwige bloemkens worden in sesse ghesneden, die wederom in ronde persche bollekens vergaen, daert saet in voortcoemt dat seer cleyn es. Die wortel es wit dick knoopachtich met aenhanghende faselinghen.

Van water Lisch. Cap. xxxix.

Sparganium. ¶ Tkatsoen. Water Lisch.

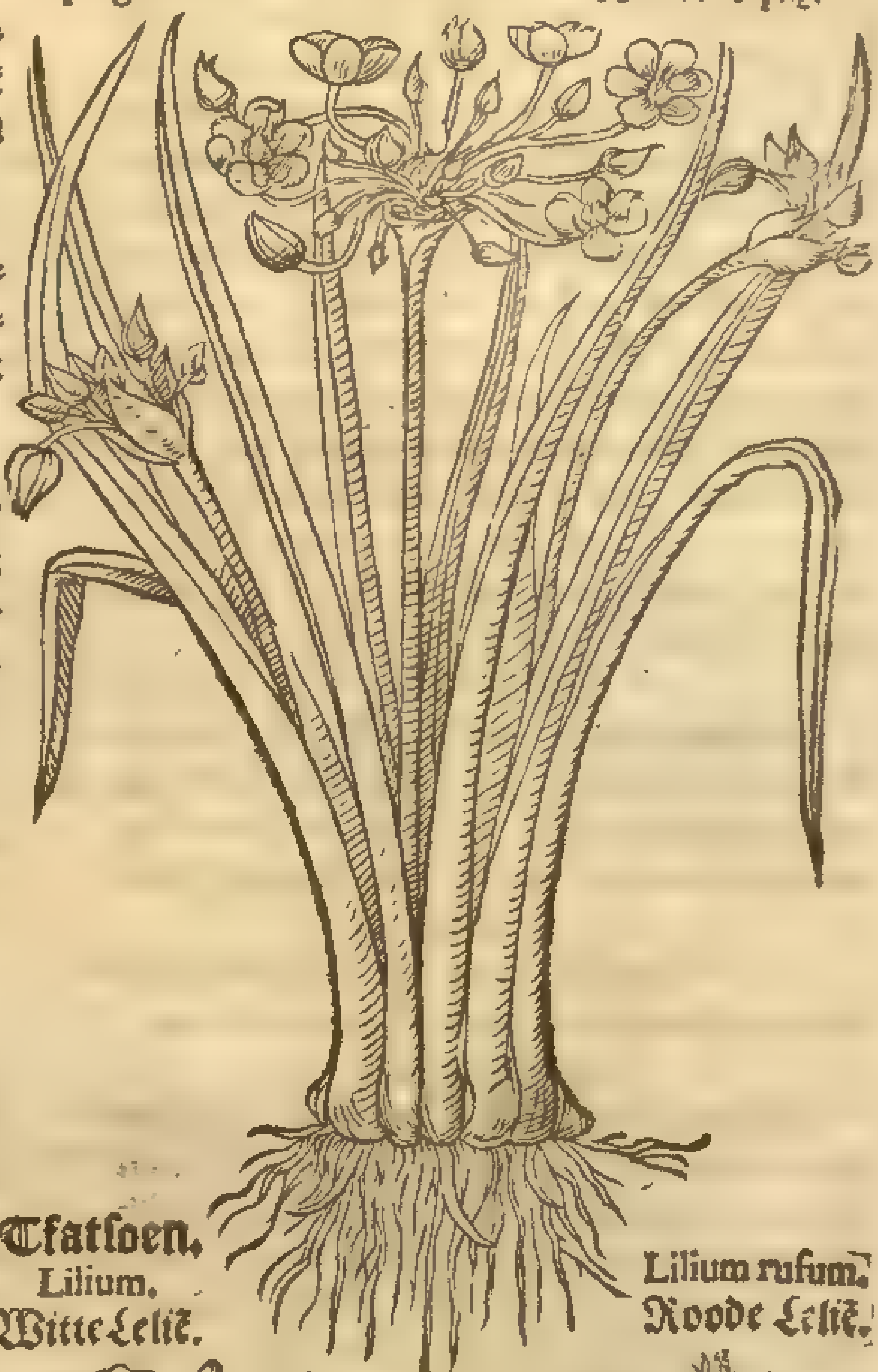

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast meest in die grachten ende staende wateren, het wordt oock somtijts aen die canten van den Riuieren gheuonden.

¶ Tijt.

Het beghint zijn schoone bloemkens in Meye voort te bringhene ende bloeyet van daeren voort tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Griecx σπαργάνιον καὶ ξυφίδιον. In Latijn Sparganium eñ Iris syluestris. Van somighen Scirpus oft Gladiolus palustris. Hier te lãde water Lisch. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Die smaecke van dit cruyt en van zijnder wortel bewijst dat het middelmatich van natueren es, tot vercoelinghe treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van desen cruyde als Dioscorides schrijft, es goet met wijn inghenomen tseghen fenijn van den serpenten.

Van Lelien. Cap. xl.

Tkatsoen. Lilium. Witte Lelie.

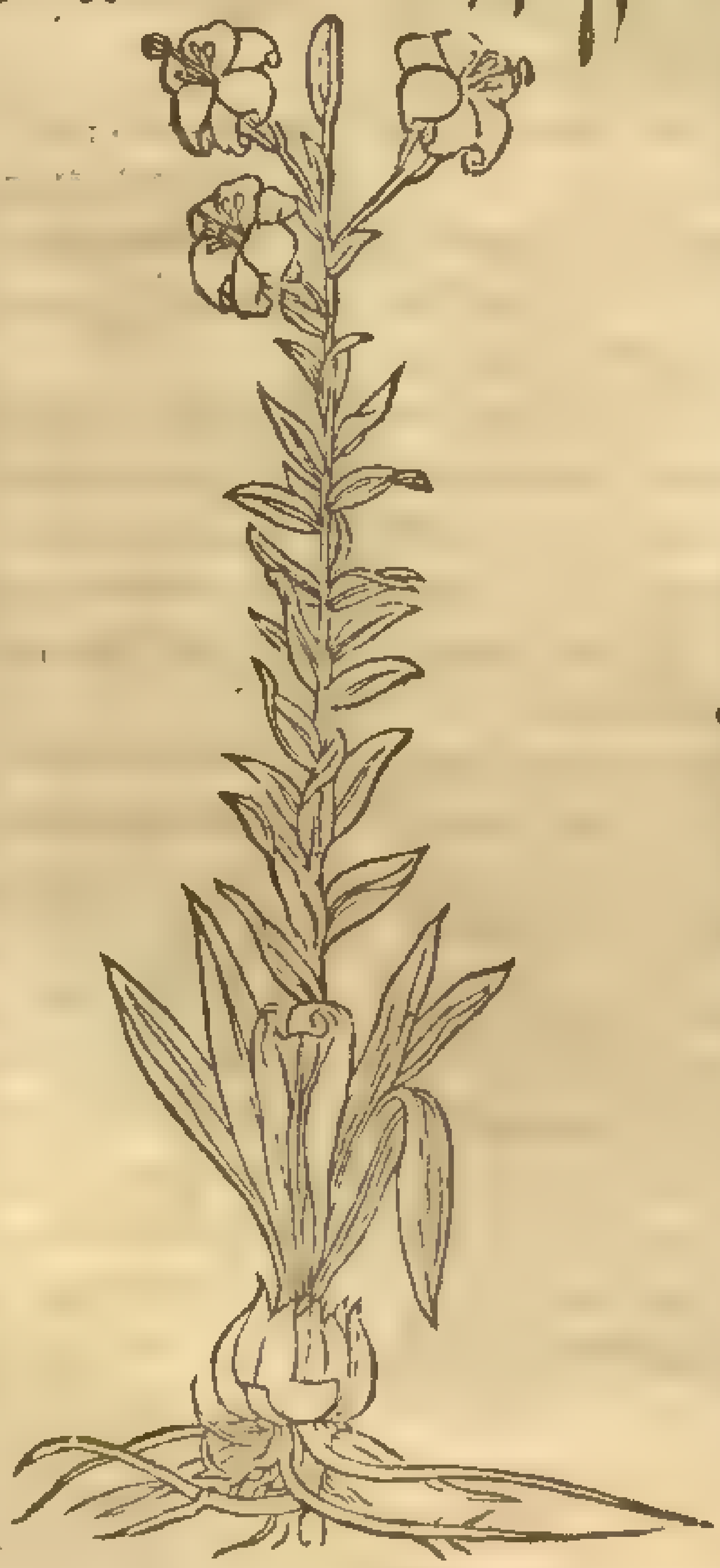

Lilium rufum. Roode Lelie.

¶ Tgheslacht.

Lelien zijn tweederleye van geslachte, wit ende root.

Witte Lelien hebben langhe breede vette bladeren tusschẽ den welcken voort coemt eenen rondẽ rechten steel, drye voeten oft meer hooch, met cleyne bladerkens becleet, daer aen bouen aen dopperste voortcomẽ die schoone witte welrieckende Lelien, in sesse langhe smalle bladerkens ghedeylt, die van buyten een groen strepe oft ribbeken hebben, en van binnen heel wit zijn ende bouen aen dopperste wat omghecromt, altsamẽ by een staende een cloecxken volnaer int aensien ghelijck, tusschen die welcke op sesse corte steelkẽs, hangẽ sesse heel geel smalle tongeskens, ende tusschen dyen staet een lanck recht steelken bouen

drye-

dryecantich, eenen clepelken schier ghelijckende. Die wortel es ront wit eenen grooten ayeuyn ghelijck, hebbende vele scelferen ghelijck elysteren op een ligghende, met aenhanghende veeselinghen van onder.

2 Die roode Lelien hebben eenen corten steel niet ouer eenen voet hooch wassende, met langhe smalle doncker gruene bladerkens becleet. Die bloemen zijn den witten Lelien van fatsone ghelijc, maer sonder rueck ende niet wit maer vierich root. Die wortel es den witten ghelijck met saselinghen onder ende bouen aenhanghende.

3 Van der roode Lelien vindtmen oock noch een ander gheslacht, dat alzoo hooghe wast als die witte Lelien ende aen eenen steel voortbringht dicwils thien, vijfthien oft meer bloemen. Ende dese Lelien zijn bleecker root dan die voorgescreuen, ende en hebben oock die stippekens niet, diemen op die bladeren van der bloeme van die voorghescreuen roode Lelien siet, anders zoo zijn zy den anderen ghenoch ghelijck.

Plaetse.

Beyde dese gheslachten worden hier te lande in die houen gheplant, ende zijn seer ghemeyn sonderlinghe die witte.

Tijt.

1 Die witte Lelien bloeyen in Braeckmaent.

2 Die Roode bloeyen in Meye.

Naem.

1 Die witte Lelie heet in Grieex κρίνον καὶ λείριον vā sommigen καλλιλείριον καὶ κρινάνθεμον. In Latijn Lilium eñ Rosa Iunonis. In die Apoteken Lilium. In Hoochduytsch weisz Gilgen oft Lilghen. In Neerduytsch witte Lelien. In Franchois Lys blanck.

2 Dat ander gheslacht van Lelien, wordt geheeten in Grieex κρίνον πορφυροῦν. In Latijn Liliū rubrū, Liliū rufum, van Ouidius Libro decimo Metamorphoseon Hyacinthus. In Hoochduytsch Rot golt Gilgen. Hier te lande Roode Leliē. In Frāchois Lys iaulne.

3 Dat ander gheslacht van rooden Lelien es oock sonder twijfel een κρίνον πορφυροῦν Lilium rubrum. Ende dit wordt hier te lande van den cruytliefhebbers Martagon ghenaemt. Ende dit gheslacht van Lelien schijnt seer wel te ghelijcken met die Lelie die in Grieex ἡμεροκαλλὶς ende in Latijn Hemerocallis ghenaemt es.

Oorsaecke der naemen.

Van den Lelien scrijft Constantinus, dat Jupiter doen hy Herculem van Alcume na ghewonnen hadde, begheerende dat het kint onsterfelijck wordē soude, tselue aē die borstē vā zijnder huysvrouwe Juno slapēde, geleyt heeft, ende dz doen het kint wel gesoghen, eñ van den borsten hem ghekeert hadde, wt den borsten van Juno noch veel melcks gheloopen eñ ghestort es, waer af deen ende dmeeste deel, op den hemel ghevallen es, dyens teeken men noch in den hemel siet, te weten die witte strate die vā den Noorden tot den Suyden dweers duer den hemel streckt, die in Latijn geheetē wordt Via lactea, en dander deel op der aerden ghestort, daer af die Lelien ghewassen zijn, die wittichey t van den melck in die bloemen draghende. Ende daer naer worden zy in Latijn Iunonis Rosa, dat es Roose van Juno gheheeten.

Van den Roo lelien scrijft Ouidius dat zy ghegroeyet zijn van den bloede van den Jonghelinck Hyacinthus, dyen Apollo met hem spelende ghequetst ende doot geworpen hadde, alzoo dat die cruyden van zynen bloede root gheworden zijn, waer af terstōt duer tbeuel van Apollo die aerde bloemen voortghebrocht heeft, dē Lelien van fatsoene ghelijck maer root, als Ouidius seyt scryuēde in deser manierē. Metamorphoseos. X.

» Ecce cruor, qui fusus humo signauerat herbas,
» Desinit esse cruor, tyrioq; nitentior ostro
» Flos oritur, formamq; capit quam Lilia, si non,
» Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Ende dese bloemen heeft Apollo ter ghedenckenisse van den iongelinck Hyacinthus, oock Hyacinthos dat es Jacinten ghenaemt.

Natuere.

Die bloemen van wittē Lelien zijn werm ende eendeels subtijl van substantiē. Die wortelen daer af zijn drooghe in den iersten graedt ende werm tot in den tweeden.

Cracht

Cracht en Werckinghe.

1 Die wortel van witten Lelien in huenich water ghesoden ende ghedroncken iaecht A
af met den Camerganck alle die onsuyuerheyt van den bloede als Plinius schrijft.
Die wortel van witten Lelien gebraden oft met olie van Roosen ghestooten eñ wel B
ghemenghr vermorwet die verherde moedere, ende doet die natuerlijcke cranckheyt
weder comen van buyten daer op gheleyt.
Die selue wortel met huenich vermenght heylt die gequetste zenuwen, verdrijft die C
scellen ende gheneest die quade seerichedẽ des hoofts ende des aensichts, ende es goet
op alle leden die wt huer ledt zijn ghestreken.
Wortel van witten Lelien met azijn, oft bladeren van Bilsem, oft gersten meel ver D
menght ghenesen die swellinghen ende apostumatien des ghemechts.
Die selue wortel in azijn ghesoden doet die exterooghen afvallen drye dagẽ sonder E
af doen daer op gheleyt.
Wortel van Lelien met olie oft smout vermenght doet het hayr wederom groeyen, F
op die plaetsen die verbrant oft verscout zijn gheweest.
Die selue wortel onder die asschẽ ghebradẽ oft met olie van Roosen wel gemẽght G
es goet tsegen dwilt vier. Sy gheneest die verbrantheyt van twier, ende sluyt alle swee-
ringhen. Tselue doen oock die bladeren, ende daer en bouen zijn zy goet op die beten
van den serpenten gheleyt.
Tsap van den bladeren met azijn ende huenich in een coperen panneken gesodẽ, es H
seer heylsaem ende suyuerende, dienende tot oude sweeringhen ende verschen wonden.
Van den bloemen van Lelien wordt olie ghemaeckt, die seer vermorwende eñ ver- I
deylende es, ende mits dyen goet es, om die zenuwen te vermorwene, ende om die her-
dicheyt van die moeder te ghenesene.
Tsaet van Lelien es goet tseghen die beet van den serpenten ghedroncken. K

Van Heydens bloeme. Cap. xlj.

Tfatsoen.

Lilium syluestre.

Lelikens van calvarien

Lilium luteum. Geel Lelien.

Heye

Van Heydens bloeme. Cap. xli.

1 HEydens bloeme heeft eenen rechten ronden steel, met langhe bladeren becleet, daer bouen aen wassen ende voortcomen schoone liefelijcke bloemkens den Lelien van fatsoene seer ghelijck, in sesse bladerkẽs verdeylt die dick ende vet zijn en ghelijck ringeskens wtwaerts omgheeromt, ende dese bloemkens zijn bleeck, lijfverwich van coluere, met cleyne tipkẽs besprayet, ende en hebben gheenen sonderlinghen rueck. Die wortel es den Lelie wortelen ghelijck maer mindere ende gout geel.

2 By desen Leliekens moghen oock wel ghestelt worden, die schoone geele Leliekens, want zy oock een gheslachte van wilden Lelien zijn. Ende dese Leliekens hebben langhe smalle bladeren, die van der wortelen voortcomen. Tusschen dese coemt den steel voort ontrent twee voeten oft meer hooch, die bloot es ende sonder aenwassende bladeren, en hem bouen in andere steelkens verdeylt, op dopperste van den welcken die Leliekens voortcomen. Ende dese Leliekens zijn van fatsoene den witten Lelien schier ghelijck, oock van sesse bladerkens by een vergaert, maer mindere, van verwen bleeck geel ende schier als Okre, suet ende liefelijck van ruecke. Die wortelen van desen zijn veel wortelkens tsamen hanghende, den wortelen van dz derde geslacht van Asphodelus schier ghelijck, die oock onder der eerden voortloopen, ende nieuwe planten voortbringhen, als dat derde gheslacht van Asphodelus, daer af int Capittel van Asphodelus gheschreuen es.

¶ Plaetse.

1 Heydens bloemen wassen tot sommighe plaetsen van Duytschlant in die bosschen ende beempden die op die gheberchten ligghen. Hier te lande worden zy in die houen gheplant.

2 Die geele Leliekens zijn hier te lande vremt, ende en worden niet ghevonden dan in sommighen van neerstighen cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

1 Heydens bloemen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

2 Die geele Leliekens bloeyen met den anderen oft corts daer naer.

¶ Naem.

1 Heydens bloeme wordt nv ter tijt genaemt in Latijn Lilium syluestre. Tot sommige plaetsen in die Apoteken Affodillus, ende voor die rechte Asphodelus niet sonder groote dwalinghe ghebruyckt. In Hoochduytsch Goldtwurtz vnd Heidnischblumẽ. Hier te lande Lelikens van Caluarien, Heydens bloeme ende wilde Lelien. In Franchois Lys sauuage. In Italien Martagon. Ende wordt van sommighen ghehouwen voor ἡμεροκαλλίς, Hemerocallis, hoe wel die bloeme niet geel en es.

2 Die geele Lelie wordt noch ter tijt ghenaemt Lilium luteum, ende anders gheenen naem es ons noch ter tijt bekent, eenighe willen daer af maken oock een Hemerocallis ἡμεροκαλλίς. Dwelck als Athenæus schrijft een bloeme es, die tsmorghens met der sonnen opganck voortcoemt, ende tsnachts vergaet.

¶ Natuere.

Galenus schrijft dat die wortelen van Hemerocallis den wortelen van witte Lelien van natueren ghelijck sijn.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Hemerocallis gedroncken iaecht af water ende bloet. Tselue doet zy oock van onder gheset. A

Die bladeren versueten ende versaechten die sweerende met soch gheladen borsten, ende die swillinghen der ooghen daer op gheleyt. B

Die wortel ende bladeren van desen bloemen zijn oock goet op die verbrande ende verscoude leden gheleyt. C

Van Iacinten. Cap. xlij.

IAcinten hebben langhe smalle bladeren den bladeren van Pareye ghelijck tusschen den welcken voortcoemt eenen effenen ronden steel, van bouen den middele tot aen dopperste met veele bloemkens ende knoppekens geladen, die het opperste

¶ Tfatsoen.

Hyacinthus.
Jacinten.

Hyacinthi secundũ genus.
Vroeghe Jacinten.

Hyacinthus autumnalis.
Spade Jacinten.

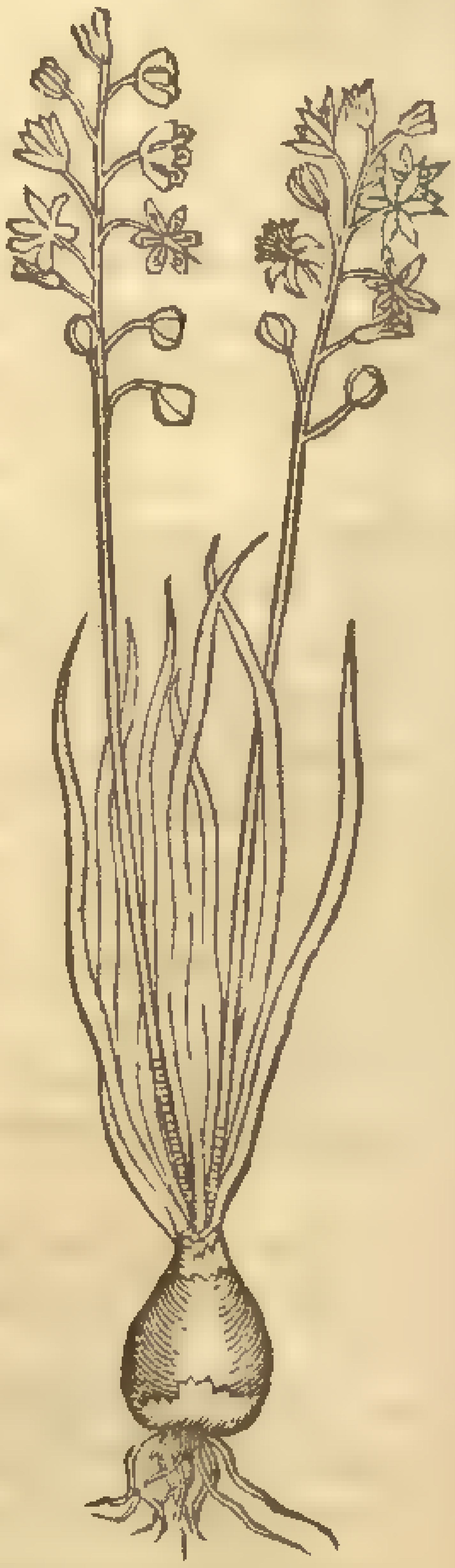

van den steelkens nederwaerts wegen. Eñ dese bloemkens zijn ront, lanck, hol, van fatsoene den Meyebloemkens niet seer onghelijck maer langer, van ruecke liefelijck, van coluere, som purpur, som sneewit, som aschveruwich, som eñ aldermeest blauw. Ende als die vergaen zoo comen daer dryecantighe hauwkens naer, daer in tsaet leyt dat cleyn ende swert es. Die wortel es ront ghelijck een cleyn ayeuyn.

2 Bouen dit gheslacht van Jacinten, zoo esser oock noch een ander datmen ooc Jacinten naempt. Dit heeft smalle bladeren, die vroech ende voor den wintere voortcomen. Tusschen den welcken terstont naer den wintere voortcomen die steelkens, aen dopperste van den welcke schoone blauwe ronde hole bloemkens wassen, van fatsoene den Meyebloemkens schier gelijck maer mindere. Naer die bloemkens, coemt het saet voort dat swert es, ende in dryecantighe hauwkens wast. Die wortel es ront ghelijck een ander bulbus.

3 Oock esser noch een derde datmẽ spade Jacinten nuempt. Dit heeft oock smalle bladerkens, schoone blauwe bloemkens, ende ronde wortelen ghelijck die ander maer es in alle manieren mindere ende bloeyet seer spade, in Augusto oft Septẽber.

4 Dat gheslacht van Jacinten daer Theocritus, Vergilius, Ouidius ende meer andere Poeten af schrijuen, es in dat Capittel van den Lelien bescreuen.

¶ Plaetse.

1 Die ierste Jacinten wassen hier te lande aen die canten van den velden, int dalen van den corenlanden, ende in sandachtighe aerde. Ende worden tot veel plaetsen by Mechelen ghevonden.

Die

2.3 Die andere twee zijn hier te lande vremt, ende dat derde wast tot sommighe plaetsen van Vranckrijck als ontrent Parys.

¶ Tijt.

1 Die ierste Jacinten bloeyen in Meye ende Braeckmaent.

2 Die tweede in Meerte ende April.

3 Die derde in Augusto ende September.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt in Grieex gheheeten ὑάκινθος. In Latijn Hyacinthus, ende als sommighe schrijuen Vaccinium. In Duytsch Jacinten, vã sommige blauw Meyebloemkens.

2.3 Dat tweede ende derde zijn gheslachten van Bulbus, ende worden oock voor Jacinten ghehouwen. Ende dat derde om dat het spade bloeyet wordt ghenaempt Hyacinthus autumnalis.

¶ Natuere.

Die wortel van den Jacinten es drooch tot in den iersten graedt, eñ cout tot in den tweeden. Tsaet es drooch tot in den derden, middelmatich in coude ende wermte.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van den Jacinten met wijn ghesoden ende ghedroncken stopt den loop des buycx, doet die vrine rijsen, ende es goet den ghenen die van fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn. A

Tsaet es vã gelijckẽ crachten eñ stopt sterckelijcker eñ meer den loop des buycx, het gheneest dat root melizoen, ende met wijn gedroncken eest goet tseghen die geelsucht. B

Van Narcissen. Cap. xliij.

¶ Tgheslacht.

DIe schoone liefelijcke Narcissen zijn ierst tweederleye. Die eene zijn in dmiddel aen het rincxken roodachtich. Die andere zijn geel aen het middelste rincxken. Die ierste zijn wederom dryerleye, vroeghe middele ende spade, van den welcken die middele Narcissen groot, ende die andere twee cleyn zijn.

¶ Tfatsoen.

Narcissus medio purpureus.

Narcissen.

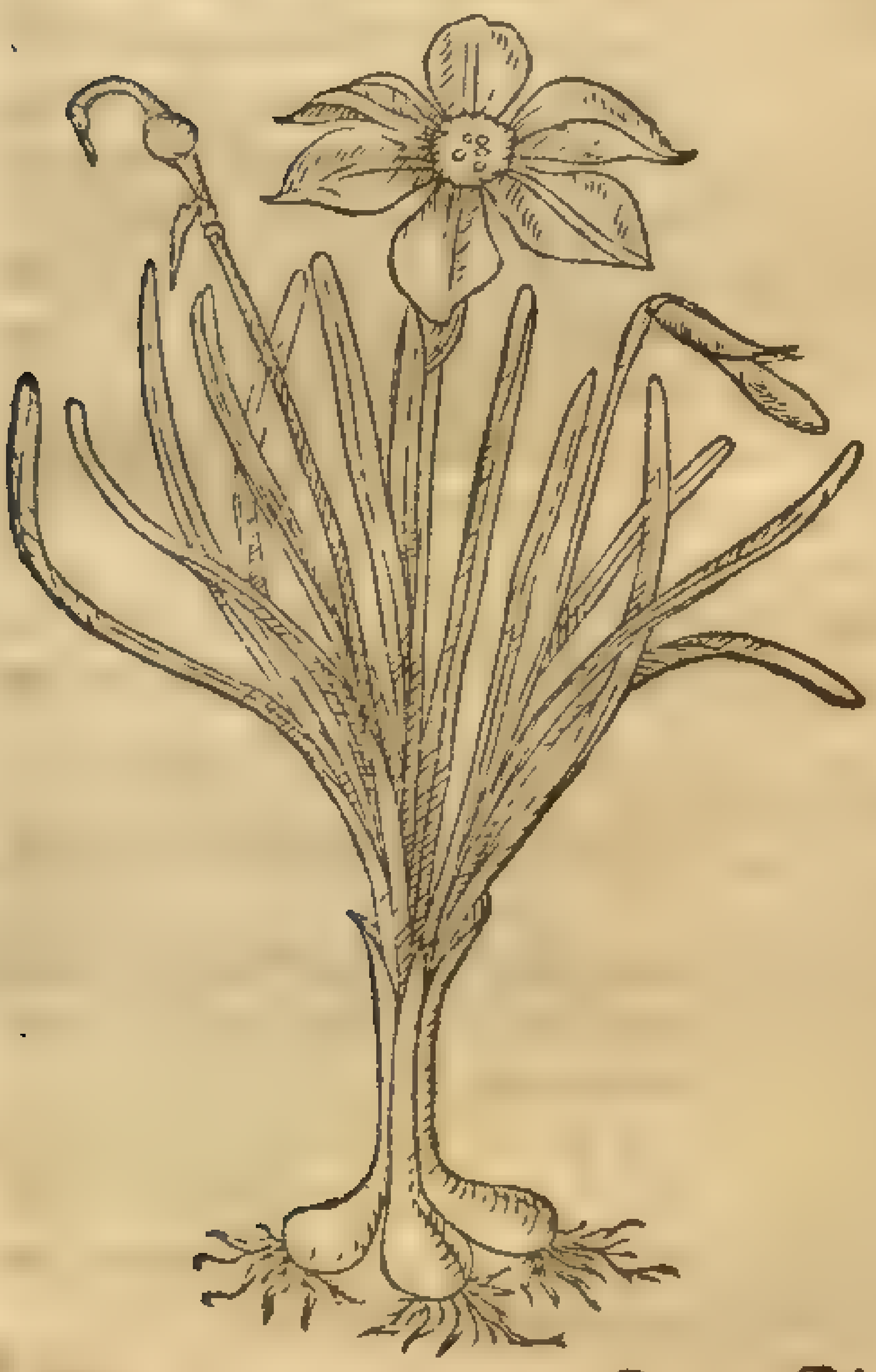

Narcissus medio Luteus.

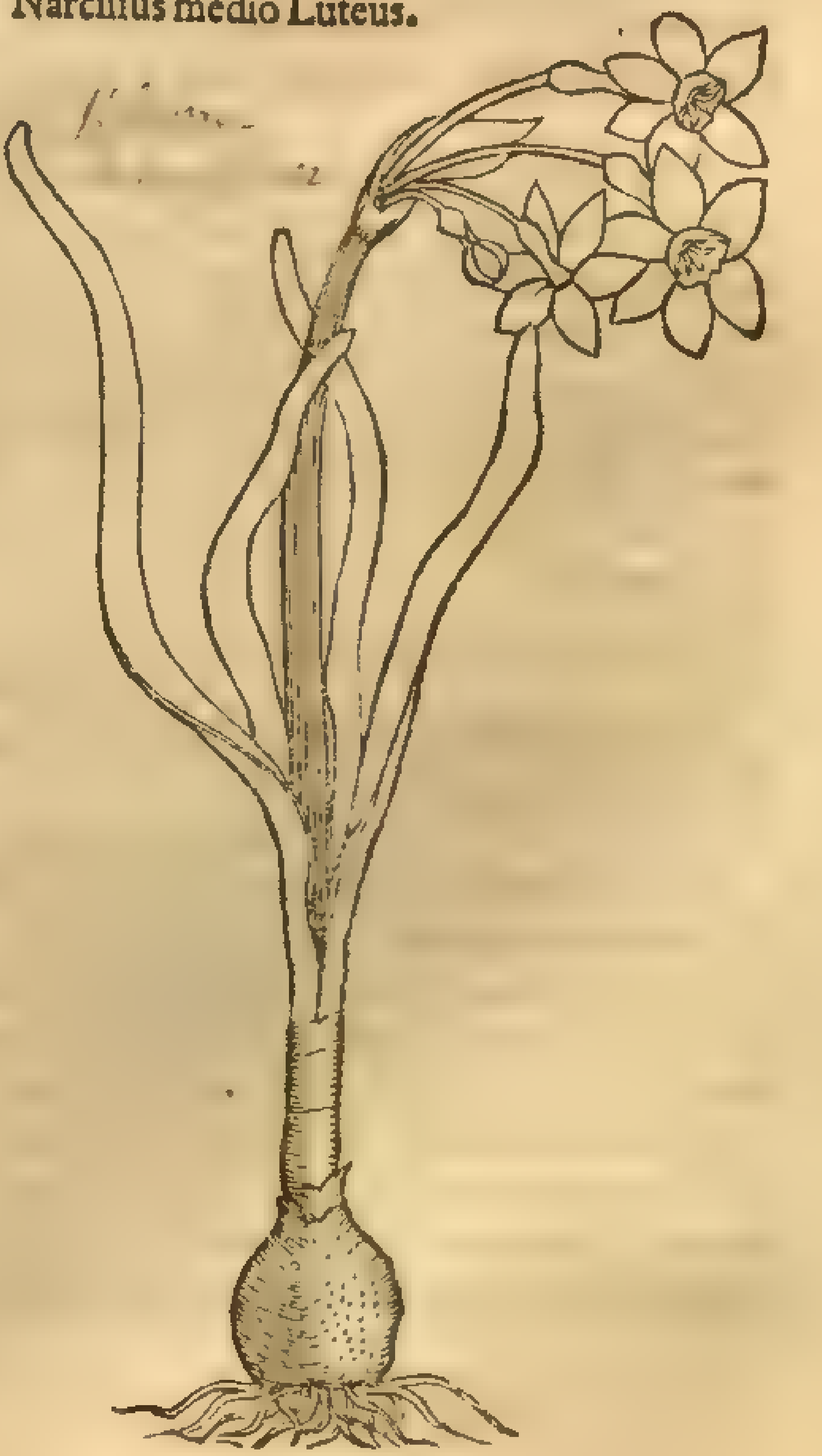

1 Die groote Narcissen hebben langhe smalle bladeren, den bladeren van Poreye schier ghelijck maer mindere, tusschen die welcke wassen holle cale stelen, voortbringhende schoone witte soetrieckende bloemen in sesse bladerkens ghesneden, die in dmiddel een ront ghefronceelt ringhesken hebben van coluere geel oft purpurachtich, daer in staen veel corte steelkens daer cleyne geele droppelkens op hanghen. Naer die bloemen comet saet voort dat swert es, ende wast in een drycantighe hauwe. Die wortel es ront ghelijck een ayeuyn.

B C Die cleyne Narcissen zijn in alder manieren den grooten ghelijck dan alleen van bladeren, stelen, bloemen, saet ende wortelen mindere, ende dat die eene vroegher ende die ander spaeder huer bloemen ende saet voortbringhen.

2 Dat ander gheslacht, es den voorghescreuen van wortelen ende bladeren ghelijck, maer zijn blomen zijn wat mindere, ende ontrent den middel geel, als voorseyt es, ende wassen drye oft vier tsamen op eenen steel.

¶ Plaetse.

Narcissen en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

A Die groote bloeyen in afganck van Aprill, ende in Meye coemt huer saet voort.

B 1 Die vroeghe cleyne bloeyen in tlaetste van die Meerte ende in Aprill.

C Die spade cleyne bloeyen in deynde van Meye ende leueren huer saet in Brackmaent.

2 Dat gheslacht in dmiddel geel, bloeyet in dat eynde van Aprill, met den grooten, van dat ierste gheslacht.

¶ Naem.

Dese schoone bloeme wordt gheheeten in Griecx Νάρκισσος ende in Latijn Narcissus, van sommighen, als Dioscorides schrijft Λείριον, Βολβὸς ἐμετικὸς, Bulbus vomitorius, en Anydros. In die Apoteken es zy onbekent. In Hoochduytsch van sommighen Narcissen Roszlin. Hier te lande Narcissen ende Spaensche Jenettekens.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dese bloemen hebben hueren naem naer dē eedelen ionghelinck Narcissus, die van veele schoone ionge dochterē om zijnder schoōheyt wille seer begheert was, daer hy nz veele op en achte, alzo dz hy huer verlatende ter iacht ghereyst es, daer hy dorst cryghende aen een fonteyn ghecomen es, daer hy (willende drincken) zijns selfs seer schoone figuere in ghesien heeft, die hy noyt te voren ghesien en hadde, die hy meynēde te wesene een van den schoonen ionghen dochteren die hē beminden, in liefden van huer ontsteken es, ende willende ende begheerēde zijns selfs figuere te cussene ende te onthelsene, ende niet kunnende, ten laesten van liefden ghestoruen es. Tot wyens eere ende ghedenckenisse die aerde (naer dat die fabelen der Poeten inhouden) dese schoone lieflijcke ende welrieckende bloemen voortghebrocht heeft.

¶ Natuere.

Narcissen ende sonderlinghe die wortelen zijn heet ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Narcissen ghesoden, ghebraden oft anders met spijse oft dranck inghenomen doet braken ende ouergheuen. A

Die selue wortel met wat huenichs wel ghemenght es goet op die verbrantheyt gheleyt, zy gheneest die ghequetste zenuwen, zy es goet op die knokelē gheleyt die wt huer ledt zijn, ende op alle oude pijnen, van den leden ende ioncturen. B

Die wortel van Narcissen verdrijft dat sproet ende die maesen wt dat aensicht met saet van Netelen ende azijn vermenght, zy suyuert die veruuylde sweeringhen ende doet die herde apostumatien wtbreken, met Vitzen meel ende huenich. Ende met drauick meel ende huenich vermenght treckt zy die doornen ende splinters wt. C

Dese

Van geel Sporckelbloemen.Cap. xliiij.

¶ Tfatſoen.
Pſeudonarciſſus.
Geel Sporckelbloemen.

DEſe bloemen hebben lange ſmalle bladeren, den bladerē van Pareye ſchier ghelijck maer niet zoo lanck, daer tuſſchen waſſen ronde ſtelen, daer die ſchoone geele bloemen op voortcomen, in ſeſſe bladerkens ghelijck die Narciſſen gheſneden, in dmiddel een lanck ront hol clocxkē draghende, dz voor gheſcaert ende ghekerft es. Naer die bloemen comē ronde bollekens voort daert ſaet in leyt. Die wortel es ront ayeuynachtich, der wortel van den voorgheſcreuen ghelijck.

¶ Plaetſe.

Deſe bloemē waſſen in vochtighe plaetſen, in donckere boſſchen ende oock aen die canten van den velden, gelijck by Puers eñ Bornehem daer zy ouervloedich waſſen zy wordē oock tot veel plaetſen in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Deſe bloemen bringhen haer bladeren ſtelen ende bloemen in Sporckelle voort, ende bloeyen ſomtijts onder die ſnee. In Meert wordt het ſaet rijp. In Aprill ende Meye verdwijnet cruyt, ende en wordt nz meer gheſien.

¶ Naem.

Deſe bloemen wordē gheheeten in Hoochduytſch geel Hornungſblumen, dat es geel Sporckelbloemen, van ſommighen oock geel Tydelooſen, eñ heden daechs in Latijn onder die cruytliefhebbers Narciſſus luteus oft Pſeudonarciſſus, om dat zijn bloemen, van fatſoene den Narciſſen wat gelijck zijn, ende anders gheen namen en zijn ons noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Geel Sporckelkbloemen zijn werm ende drooghe, van natueren den Narciſſen ſeer ghelijck.

¶ Tfatſoen.
Witte Sporckelbloemen.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Tis by ſekere experientie beuondē, dat een half loot van deſen wortelen noch verſch weſende. In wijn oft water, met wat Anijs ſaet oft Fenckel ſaet eñ wat Gengebers gheſoden, ende ghedroncken, aftreckt, ende duer den camerganck afiacht, die taye ſlijmachtige fluymē, ende die waterachtighe vochticheden ende daer duer zoo zijn die ſelue wortelen goet tſeghen alle ghebreken ende ſieckten wt taye fluymen oorſpronck nemende.

Van witte Sporckelbloemen Cap. xlv.

DEeſe ſchoone lieflijcke bloemkens hebben ſmalle bladerkens minder ende ſaechter dan die bladeren van Pareye anders huer ghelijck. Die ſtelen zijn ront, effen ende daer op waſſen ſchoone welriecken de witte bloemkens aen doperſte van den ſtelē nederwaerts hanghende. Ende elck van deſen bloemkens heeft ſeſſe ſmalle bladerkens die van buyten met gruene ſtreepkens ouertoghen en van binnen heel wit zijn, in dmiddel van den welcken ſeſſe geele droppelkens hanghen, ghelijc in die Lelien, dyen deſe bloemkens volnaer van fatſoene ghelijcken. Naer

Q ij die

die bloemen zoo comen daer ronde bollekens voort, daer in ront geel effen saet leyt, den Hofmostaerts sade niet seer onghelijck. Die wortel es ront ghelijc die wortel van den geele Sporckelbloemen.

2 Van desen bloemen vindtmē oock noch een ander gheslacht, dwelck op eenen steel twee oft drye bloemen tseffens draeght. Ende die bloemē van desen zijn den bloemen van den voorgheschreuen in alder manieren ghelijck, maer die stelen zijn wat langher, ende die bladeren dijsghelijcx.

¶ Plaetse.

Dese Sporckelbloemen wassen in donckere vochtighe plaetsen, ende in neere bosschen by dwater gheleghen, zy worden oock in die houen gheplant.

¶ Tijt.

In Sporckelle comen dese bloemkens voort, met den geelen Sporckelbloemen, zy leueren huer saet in April, in Meye vergaen bladeren ende die steelen, alleen die wortele blijft in der aerden duerende, ghelijck van die andere geele Sporckelbloemen.

¶ Naem.

Dese schoone bloemkens worden nv ter tijt gehouwen voor een geslacht van Violetten, dat van Theophrastus ghehecten wordt in Grieex λευκόϊον Leucoïon, dat es in Latijn Viola alba. Ende daer om worden zy nv ter tijt Leucoion ende Viola alba Theophrasti ghenaempt. In Hoochduytsch heeten dese bloemkens Weisz hornungs blumen. Hier te lande witte Sporckelbloemen, Soomersotte kens, ende witte Tydeloosen. In Franchois Violette blanche.

¶ Natuere ende cracht.

Natuere cracht eñ werckinghe van desen bloemkens en es noch ter tijt niet bekent. A

Van Sofferaen. Cap. xlvj.

¶ Tfatsoen.

Crocus. Sofferaen.

Sofferaen heeft langhe smalle bladerkens gelijck gras. Die bloemen wassen op naeckte steelkens, ende zijn licht peersch van coluere, in sesse bladerkens verdeylt in dmiddel van den welcken die Sofferaen drayen hanghen van coluere root. Die wortel es ront gelijck een cleyn aeyuynken, daer somtijts vier oft vijf andere cleyne wortelkēs aen groeyen.

¶ Plaetse.

Sofferaen als Dioscorides ende die ouders schrijuen wast op den berch Corycus in Cilicien diemen voor den besten plach te houdene, ende op den berch Olympus in Lycien, ende by die stadt Aegys in Aetolien. Nv ter tijt wast hy tot veel plaetsen van Duytschlandt, sonderlinghe by die stadt van Wienne in Oostenrijck, die heden daechs voor den besten ghehouden wordt.

¶ Tijt.

Sofferaen bloeyet al eer zijn bladerē voortcomen, in Herfstmaent, ende daer naer wassen die grasachtighe bladeren die tot in den Meye toe dueren. In den zoomer en worden noch bladeren noch bloemen gheuonden. Die wortel alleene blijft onder die aerde groeyende eñ andere jonghe wortelkens voortbringhende.

Naem.

¶ Naem.

Sofferaen wordt gheheeten in Griecx κρόκος. In Latijn Crocus, van sommighen als Dioscorides schrijft Castor, Cynomorphos oft Herculis sanguis. In Arabeusch Zarafaran, ende daer naer in Hoochduytsch Saffran, ende in Franchois Saffran.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Sofferaen wordt Crocus naer den jonghelinck Crocus zo Ovidius ghetuyght ghenaempt, waer af die historie vā Galenus verhaelt wordt, in nono de Medicamentis secundum loca, daer hy aldus scrijft. Die jongelinck Crocus was mz Mercurius op tveldt spelende eñ die ka worpende, ende doen hy hem niet en myde zo es hy onverhoets van Mercurio geraeckt ende in zijn hooft gequetst geweest, waer af hy terstont gestoruen es. Ende van zijn bloet dat op die aerde gheuloet was, es dat Sofferaen ghegroeyet.

¶ Natuere.

Sofferaen es werm in den tweeden graedt, ende drooch tot in den iersten.

¶ Cracht en werckinghe.

Sofferaen es goet in alle medecynen ghebruyckt diemen van binnē tslichaems tseghen die ghebreken van der borst, longhene, leuer ende blase inghceft, hy es oock goet voor die maghe in die spijse ghedaen, want hy sterckt die maghe ende doet die spijse verteeren, ende met versoden wijn ghedroncken beseermt hy voor dronckenscap ende maeckt lust tot byslapen. A

Sofferaen met sueten wijn ingenomen, maeckt den asem lanck ende es voor die ghene die van asem ende borste benauwt zijn, seer goet. B

Sofferaen met vrouwen melck vermenght beseermt die ooghen van alle vloet van vochticheden ende humueren, ende van maselen en poexkens, ende gheneest die loopen de ooghen daer op ghestreken. C

Sofferaen es oock seer goet ghestreken op die heete cholerijcke apostumatien ende op dwilt vier, ende es seer goet in die medecynen tot den ooren dienende vermenght. D

Sofferaen es oock goet om te vermorwene alle herdicheyt ende om tot rypinghe te bringhene alle rouwe swellinghen. E

Die wortel van Sofferaen met wijn gedroncken lost die vrine, doet water maken, ende es mits dyen goet tseghen tgraueel ende die droppelpisse. F

Van Standelcruyt. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden die onder den naem Orchis in Griecx, ende Standelcruyt in Duytsch nv ter tijt verstaen worden, zijn veelderhande soorten ende manieren. Die van den gheleerden in drye gheslachten ghedeylt ende ghestelt zijn, daer wy noch een ander geslacht toe ghevueght hebben, van den gheleerden die voor ons in die kennisse der cruyden ghearbeyt hebben, niet bescreuen oft ghekent, alzoo dat nv van ons alle die soorten van Standercruyden, in vier gheslachten begrepen worden.

¶ Dierste gheslacht.

Dierste gheslacht van Standelcruyden gheheetē in Griecx Orchis, ende in Duytsch Cullekens cruyt es vijfderleye, waer af die ierste twee Cullekens cruydē mannekens, ende die andere drye Cullekens cruyden wijfken ghenaemt worden.

1 DIerste gheslacht heeft vier oft vijf groote breede bladeren schier ghelijck die Lelien maer wat mindere, den bladeren van Meyebloemkens seer ghelijck, die stelen zijn onderhaluen voet lanck, daer aen wassen schoone welrieckende lijfveruwighe besprenckelde bloemkens. Die wortelen zijn twee ronde bollekens ghelijck twee Noten muscatē, deen wat bouē dandere wassende, waer af die opperste cleynder, volder ende herder altijt es, ende die onderste meerder vooser ende meer gherimpelt oft ghefronsselt.

2 Tweede gheslacht es den voorghescreuen wat ghelijck, maer die bladerē zijn smalder en teerder ende met bruyne plecxkens eñ stipkēs bespraeyet. Die bloemen zijn som

Orchios primum genus.
Dierste Cullekẽs cruyt.

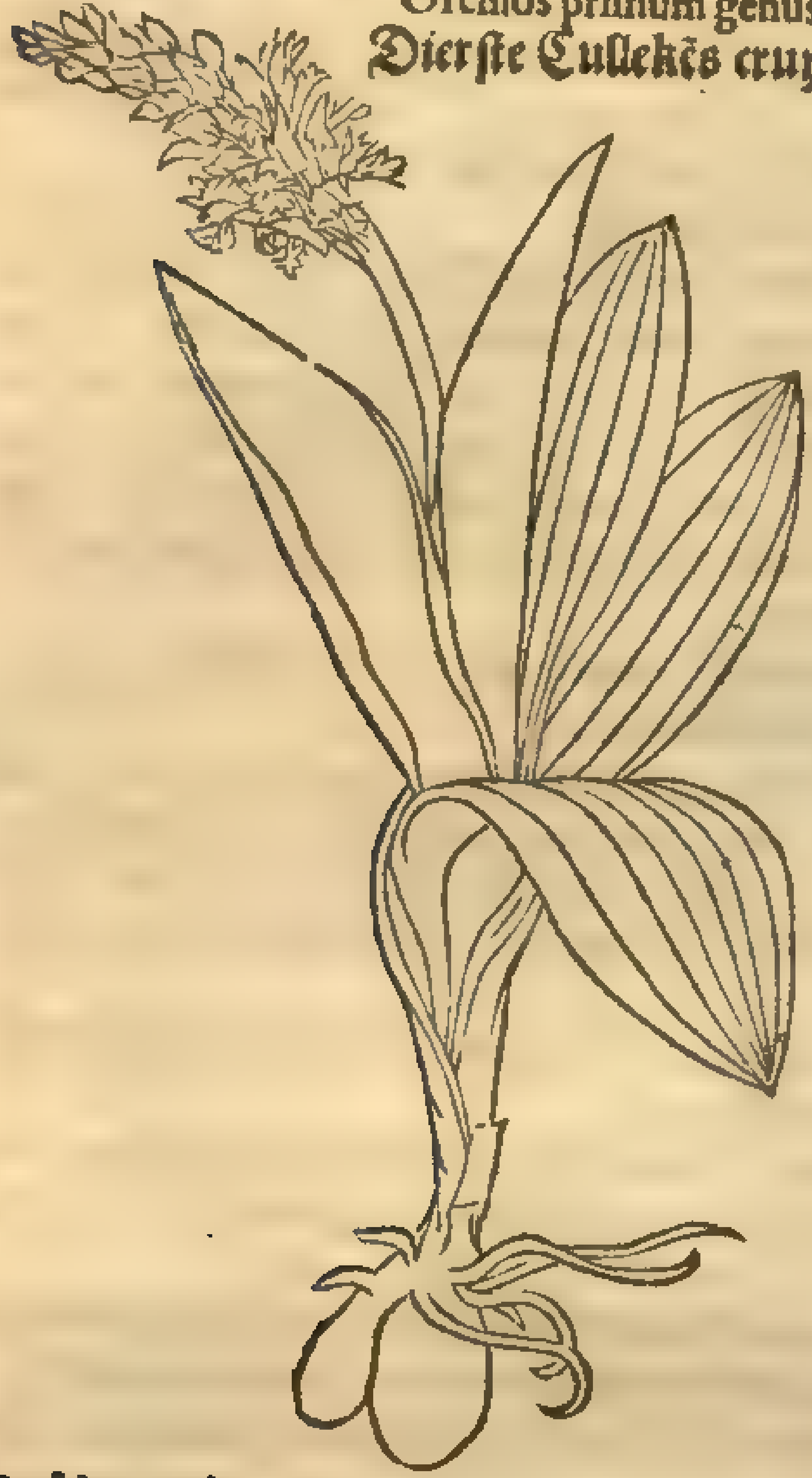

Orchios secundum genus.
Tweede Cullekens cruyt.

Orchios tertium genus.
Derde Cullekens cruyt.

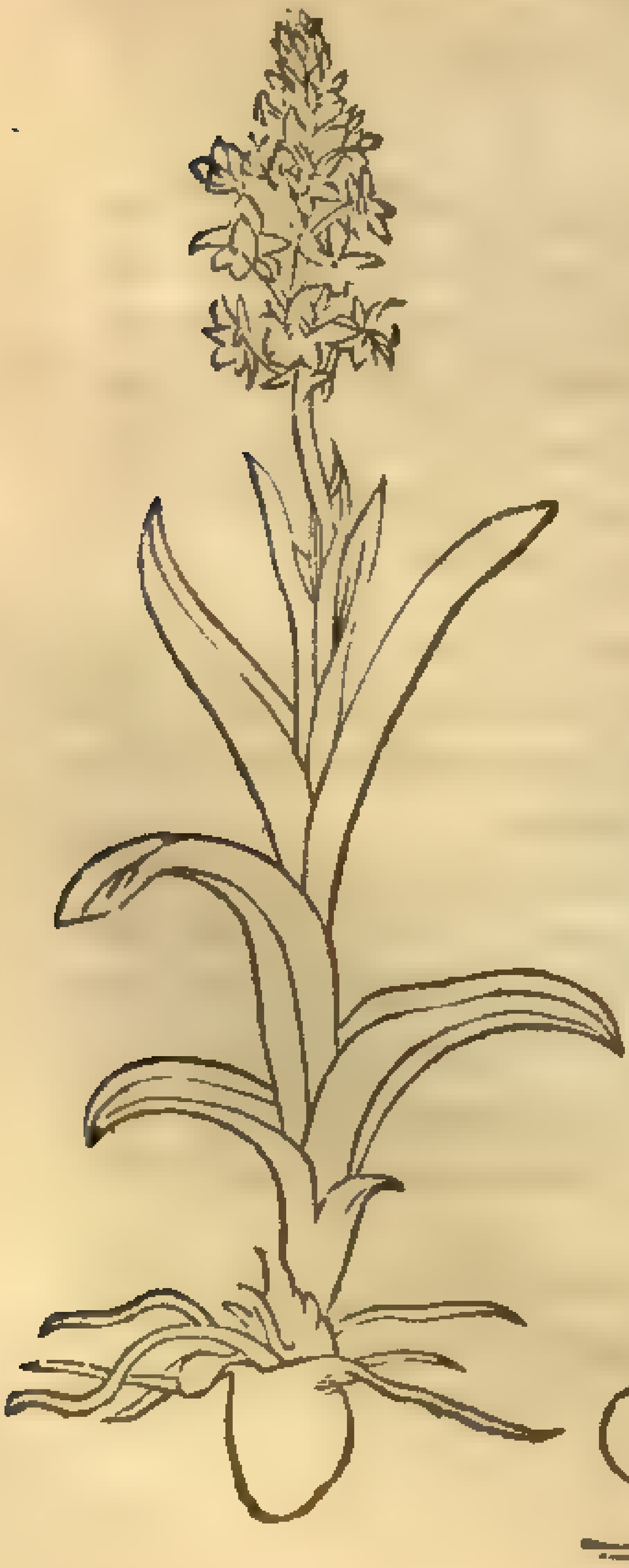

Orchios quartum genus.
Vierde Cullekens cruyt.

Orchios quintum genus.
Vijfste Cullekens cruyt.

Des tweede geslachts fatsoē.
Tragorchis. Bocx Cullekēs.

heel bruyn peersch, som sneewit. Die wortelē zijn rōt gelijck twee Oliuen, waer af die eene vol ende versch es, die andere voosch, gherimpelt ende verdwijnende.

C Dat derde gheslacht heeft oock groote breede bladeren den bladeren van Lelien schier ghelijck. Die bloemen zijn peerschachtich van veruwen. Die wortelen zijn ront lanckworpich gelijck vogels eyeren, waer af die opperste ront ende cleyn es, die onderste langhachtiger ende meerder, van smaecke beyde seer suet.

D Tvierde geslacht es dē tweedē vã bladerē seer gelijc, maer sijn bladerē en zijn nz besprenght. Die bloemē zijn lijfveruwich wt mz cleynē bruynen droppelkēs besprayet. Die wortelen zijn ront langachtich gelijck twee vogels eyeren, minder dan die wortelen van den tweeden.

E Tvijfste gheslacht heeft bladeren den voorgescreuen gelijck maer mindere. Sijn bloemen zijn cleyn in een ghedronghen, van buyten castanie bruyn van binnen wit met seer cleynen swerten tipkens besprayet. Die wortelen zijn ghelijck twee langhe noten rondt, ende die eene es meerder dan die andere.

B Dat ander eñ tweede gheslacht vã Standelcruydē dz Bocx Cullekēs eñ Hasen Cullekens gheheeten wordt, heeft bladeren den bladeren van Lelien ghelijck, maer wat mindere. Synen steel es onderhaluē voet hooge, eñ daer aen wassen seer veele bloemen vã eenē seer vremden fatsoene mz hueren ghewrongen eñ gedraydē steertkēs eñ ghespickelde hoofdekēs eenen aftisken ghelijckende. Eñ elck van desen bloemkens besondere es int ierste voortcomen een gesloten ront huysken, ontrent een erwte groot, eñ als hem dit ontpluyckt, zo sluypt daer wt een lanck smal dun steertken, dat bouen daert mede aen den steel hanckt wit es met roode stipkens besprayet, ende ter zyden heeft twee cleyne scuetkens ghelijck cleyne pootkens, ende voort es die reste van den steertken ghedrayet ende hanckt nederwaerts. Dese bloemē zijn seer sterck van ruecke eñ riecken ghelijck eenen bock, makende hooftsweer den ghenen dyse lange oft veel rieckt. Die wortelen zijn ghelijck twee ronde Noten muscaten.

¶ Tfatsoen.

Orchis serapias mas.
Ragwortel manneken.

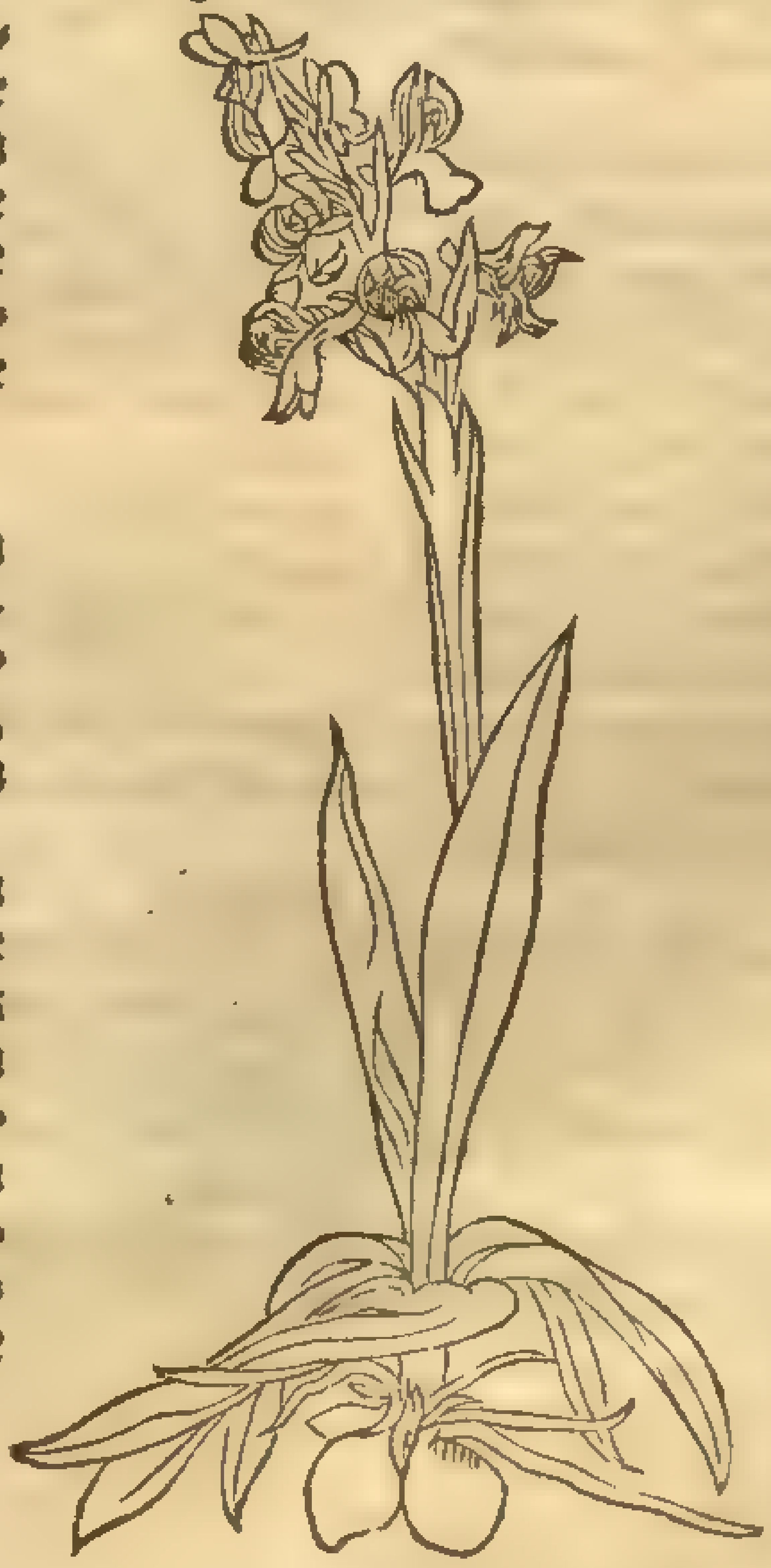

Orchis serapias fœmina.
Ragwortel wijfken.

¶ Tderde gheslacht.

Tderde gheslacht dat in Griecx geheeten wordt Triorchis, eñ in Duytsch Rhagwortel, oft drye Cullekens cruyt, es tweederhande, Manneken ende Wijfken.

A Raghwortel manneken heeft vette bladeren ghelijck die bladeren van Lelien, maer minder ende smalder ter wortelen waert omgheuouwen eñ ghebocht. Die steel es onderhal-

 ue

ue ſpanne lanck. Die bloemen zijn peerſch. Die wortelen ghelijck drye ronde bollekẽs, waer af die twee grooter zijn, ghefatſoeneert ghelijck twee Nooten muſcaten heel ſuet ende vol ſaps.

B Rhagwortel wijfken es den voorgheſcreuen van ſtelen, bladeren en ſueten ſapachtighen wortelen drye by een gelijck. Sijn bloemen zijn veelderhande veruwen, te weten peerſch, wit, ende geel en gruen duer een vermenght. Ende dat onderſte van deſen bloemkens es ghelijck een horſele, dat opperſte ghelijck eenen pepel met zynen wijtgeſpreyde vlueghelen.

¶ Tvierde gheſlacht.

Tvierde gheſlacht dat Standelcruyt gheheeten wordt, es oock tweederhande. Groot ende cleyn.

A Tgroot Standelcruyt en heeft gemeynlijck niet meer dã drye bladeren dẽ bladerẽ van witten Lelien ghelijckende maer wat minder ende rooder. Die ſteel es ontrent eenẽ voet lanck, ende daer aen waſſen ſchoone bloemkens, den bloemkens van Hoolwortel niet ſeer ongelijck, vã veruwen ſom ſneewit, ſom bruyn peerſch. Die wortelen zijn gelijck twee ronde nootkens, by een ghelijck twee Oliuen waſſende, van buyten roodachtich, vã binnẽ wit, waer af die eene meerder ende volder es ende aennemende, die ander minder vooſer ende verdwijnende, van ſmaecke ſuet ende liefelijck van buyten lijfveruwich, van binnen wit.

¶ Tfatſoen.

Teſticulus vlpis. Groot Standelcruyt.

Teſticulus odoratus. Cleyn Standelcruyt.

B Dat cleyn Stãdelcruyt en heeft oock ghemeynlijck niet meer dan drye bladerkens, die cleyn ende op der aerden gheſprayet liggen, den bladeren van cleyn velt Sulcker oft van Madelieuen cruyt ſchier ghelijck. Sijn ſteelken es dun ontrent eẽ palme hooch, daer aẽ ſeer cleyne witte welrieckende bloemkens waſſen, den Meyebloemkẽs van ruecke volnaer ghelijck, die rontſomme den ſteel, alzoo oft zy daer om ghedrayet waren ſtaen. Die wortelen zijn twee ronde bollekens, waer af dat eẽ herder, ende dander vooſer es, beyde van ſmaecke ſuet.

¶ Plaetſe.

Alle deſe ſoorten ende gheſlachten van Standelcruyden waſſen in die boſſchen eñ beempden, eñ ſommighe oock op opene maghere graſachtighe ſtraeten eñ gheberchten ghelijck die Standelcruyden ende ſonderlinghe dat cleyn dat ſelden elders dan op graſachtighe ſtraten ende velden daer die ſonne veel ſchijnt gheuonden wordt.

¶ Tijt.

Deſe cruyden bloeyen meeſt al in Meye ende in Braeckmaent. Dat cleyn Standelcruyt bloeyet alleen in Ooghſtmaent.

Naem.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx ὄρχις Orchis ende κυνόσορχις Cynosorchis. In Latijn Testiculus ende Testiculus canis, dat es in Duytsch Cullekens cruyt ende Hontscullekens. In die Apoteke Satyriones. daert nochtans cleijne ghelijckenisse mede heeft. In Hoochduytsch Knabencraut. In Franchois Couillons de chien, ou Satyrion a deux couillons.

2 Dat tweede gheslacht es oock sonder twijfel een gheslacht van Orchis, ende wordt om sijnen stanck ende swaeren rueck τράγορχις Tragorchis in Griecx, dat es in Latijn Testiculus hirci, ende in Duytsch Bocxkullekens gheheeten. Tis oock Testiculus leporis, dat es Hasencullekens ghenaẽpt. In die Apoteke worddet oock Satyrion, sonder eenich ondersceet gheheeten, ende daer voor ghebruyckt,

3 Tderde gheslacht wordt gheheeten in Griecx ὄρχις σεράπιας Orchis serapias. In Latijn Testiculus serapias. In Hoochduytsch Ragwurtz, dat es Rhagwortel, van sommighen oock τρίορχις Triorchis, ende daer naer in Franchois Satyrion a trois couillons, dat es Drije cullekens cruyt.

4 Tvierde gheslacht wordt ghenaemt in Duytsch Standelcruyt.

1 Dierste van desen wordt onder die ghemeyne cruytliefhebbers ende van sommigen Apotekers Testiculis vulpis. In Hoochduytsch grosz Standelkraut, in onse tale groot Standelcruyt gheheeten. A

2 Dat ander gheslacht wordt genaemt Testiculus odoratus. In Duytsch welrieckende Standelcruyt ende cleyn Standelcruyt. B

~~5 Tvijfste ende laetste gheslacht wordt in Griecx gheheeten σατύριον βασιλικόν. In Latijn Satyrium regium. In die Apoteke Palma Christi. In Arabeesch als sommige meynen Bucheidẽ eñ Buzeiden. In Hoochduytsch Creutzblum. Hier te lande Handekẽs cruyt. In Franchois Satyrion Royal.~~

¶ Natuere.

Alle dese cruyden zijn werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die volle Sapachtighe wortelen van Cullekens cruyden Rhagwortel, ende Standelcruyt ende sonderlinghe van die Bocxcullekens, gegheeten oft mz geytẽ melck ghesoden ende inghenomen, maken lust tot byslapen, stercken ende voeden het lichaem, ende mits dyen zijn seer goet den ghenen die wtdrooghen ende voetsel behoeuen. A

Die andere verdwijnende wortel, es van contrarie cracht ende doet den lust van byslapen vergaen. B

Van desen seluen wortelen ende sonderlinghe van dat ierste gheslacht, wordt oock ghescreuen dat als die mans die meeste eeten knechtkens genereren, ende als die vrouwen die minste eeten dat zy dan meyskens ontfanghen. C

Die wortel van den seluen cruyden ende sonderlinghe die Rhagwortel in wijn ghesoden ende ghedroncken stelpt den loop des buycx. D

Die selue wortel noch versch wesende, verteert ende doet sceyden alle gezwellen, suyuert die vuyle sweeringẽ, heylt die fistulẽ daer op gheleyt, zy beneempt oock dz voorts eeten van den loopende voorts eetende sweeringẽ ghepoedert ende daer in ghestroyet. E

Die wortel vã den seluen, eñ sonderlinge vã dat welrieckẽde Standelcruyt in wijn met wat huenichs ghesoden, gheneest die sweeringhen ende vuyle puysten des monts. F

Van Tweebladt ende Margendrehen. Cap. xlviij.

¶ Tgheslacht.

Bouen die gheslachten van Standelcruyden die int voorgaende Capittel bescreuen sijn, soo vindtmen noch twee andere cruyden wat ghelijckenisse met den seluen sonderlinghe van stelen ende bloemen hebbende, ende daer om oock van sommighen onder die Standelcruyden ghestelt. Daer af dz eene gheheetẽ wordt Tweebladt, eñ dat ander Margendrehen, die wy hebben willen in een besonder Capittel stellen, om dat haer wortelen, den wortelen van den anderen seer ongheliijck zijn.

Tsal-

Tfatsoen.

Bifolium. Tweebladt.

Margendrehen.

1 TWeebladt heeft eenen ronden effenen steel, daer aē wassen niet meer dan twee bladeren, den bladeren van grooten Wechbree ghelijckende. Van den middel van den steel tot bouen toe wassen rontsomme den steel veele gruen geele bloemkens schier ghelijck cleyne voghelkens ontploken, den bloemen van veel Standelcruyden niet seer ongheliјck. Die wortel heeft veele veeselinghen.

2 Margendrehen hebben cale stelen sonder bladeren, bringhende in dopperste gelijck een are met bloemen. Ende dese stelen met hueren bloemen zijn bruyn houtverwich van coluere, schier ghelijckende den stelen vā die Brem rape (daer af wy in tseste deel ons cruydeboecx scrijuen selen) maer teerder ende niet zoo dick. Die wortelen zijn saselachtich duer malcanderen verweert.

Plaetse.

1 Tweebladt wast gheerne in vochtighe waterachtighe beempden.
2 Margendrehen wordē op vochtige sandachtige veldē eñ in die bosschen geuonden.

Tijt.

Beyde dese cruyden comen in Meye ende in Braeckmaent voort.

Naem.

1 Dierste van desen cruyden wordt nv ter tijt in Latijn geheeten Bifolium. In Hoochduytsch Zueyblat. In Neerduytsch Tweebladt, ende wordt van sommigen gehouwen voor dat Ophris daer Plinius af schrijft, van anderen voor een gheslacht van Duerwas, van den derden voor een Alisma oft water Wechbree, van eenighen oock voor Helleborine dat es wildt wit Niescruyt.

2 Dat ander gheslacht wordt van Hieronymo Bock Margendrehē ghenaemt, ende hier

hier te lande van sommigen Herbaristen om dat die wortelen ghelijck eenen nest duer een ghevlochten zijn Voghels nest.

Natuere/cracht en werckinghe.

A Deser cruyden natuere ende cracht es noch ter tijt onbekent, eñ daer om en worden sy oock in der medecynen niet gebruyckt. Sõmige scrijuen dz zy vã natueren dẽ Satyriones ghelijck zijn, maer daer af en hebben wy gheen sekere redene oft experientie.

Van Satyrion. Cap. xliv.

Tgheslacht.

Dioscorides die oude cruyde meester schrijft van tweederleye Satyrion. Dat eene wordt ghenaemt Satyrion Tryphillon ende dat andere Satyrion Erythronium.

Tfatsoen.

Satyrium Trifolium.

wit ... bloemen

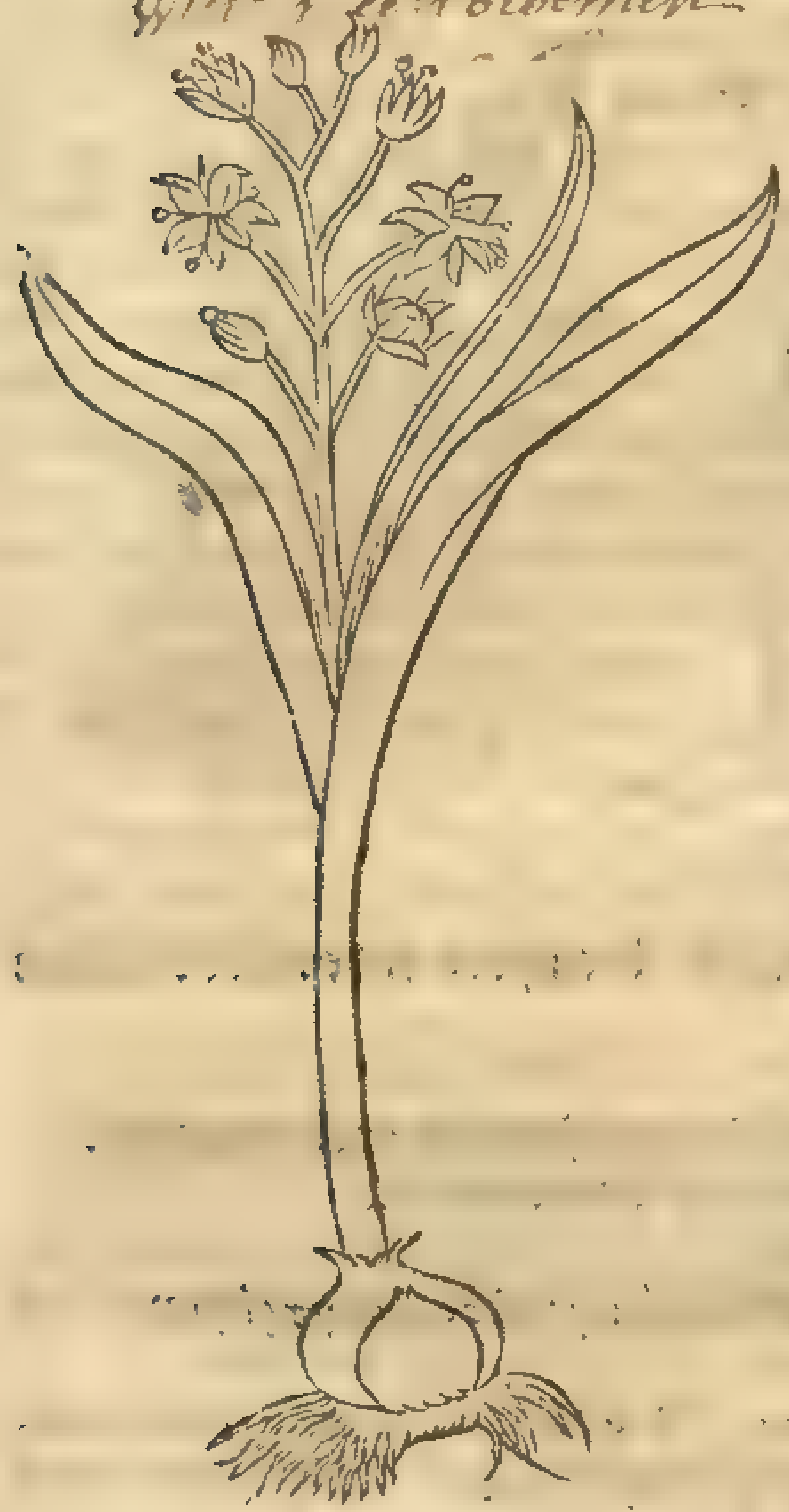

Satyrium Erythronium.

meertsbloemen

1 Dat ierste gheslacht heeft altijt drye bladeren, ende niet meer, den bladeren van Lelien schier ghelijck maer veel mindere, ende daer tusschen wast eenen calen rechten ronden steel, aen dopperste van den welckẽ schoone liefelijcke bloemkens groeyen van weruwen wit oft licht blauw. Die wortel es ront ghelijck een cleyn appelken van smaecke suetachtich ende niet onliefelijck.

2 Dat ander gheslacht en heeft ghemeynlijck niet meer dan twee bladeren, den bladeren van den voorghescreuen niet seer ongelijck. Die steel es oock ront ende daer op wassen schoone blauwe ghesteerde bloemkens, naer die welcke ronde knoppekens voortcomen, daer in dat saet leyt, dwelck effen blinckende ende gout geel es, den sade van Vlas van fatsoene ghelijck. Die wortel es den anderen ghelijck maer wat mindere.

Bouen dese twee gheslachten van Satyriones, die van den ouders bescreuen zijn, zoo wordt nu ter tijt noch een andere ende een derde gheslacht by den gheleerden geuonden, dwelck in duytsch Handekens cruyt ghenaemt wordt. Ende dit es tweederleye te weten manneken ende wijfken.

3 Handekens cruyt manneken heeft langhe smalle vette bladeren, schier ghelijck die bladeren van Lelien, maer mindere. Die stelen zijn ront, eñ daer wassen schoone welrieckẽde bruyn peersche bloemkens. Die wortelen zijn ghelijck twee Handekens, van den welcken elck besondere heeft vijf oft sesse vingherkens, ghelijckende een opene ende ghestreckte handt.

Satyrion Basilicon mas. Handekẽs cruyt mannekẽ.

Satyrion Basilicon fœmina. Handekẽs cruyt wijfkẽ.

4 Dat wijfken heeft bladeren ende stelen ghelijck dat andere behaluen dat die bladeren van desen met veele swerte stipkens besprayet zijn. Die bloemen zijn lijfverwich wit, van ruecke lieflijck. Die wortelen zijn gelijck die wortelen van dz manneken, als Handekens ghefatsoeneert, van smaecke niet onliefelijck ghelijck die andere.

Plaetse.

1.2 Die twee ierste gheslachten wassen tot veel plaetsen van Duytschlandt, in donckere bosschen, hier te lande worden sy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

3.4 Die andere twee worden hier te lande in sommighe beempden ende neere bosschen gheuonden.

Tijt.

1.2 Die twee ierste bloeyen in tbeghinsel van der Meerten somtijts oock vroegher.

3.4 Die Handekens cruyden bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt in Grieck σατύριον καὶ σατύριον τρίφυλλον. In Latijn Satyrium & Satyrium trifolium.

2 Dat tweede heet in Grieck σατύριον ἐρυθρόνιον. In Latijn Satyrium Erythronium. Beyde dese gheslachten worden ghenaemt in Hoochduytsch Hoornungsblumen vnd Mertzenblumen. In Neerduytsch Mertsbloemen.

3.4 Dat derde gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten σατύριον βασιλικόν. In Latijn Satyrium basilicum & Satyrium regium. In die Apoteken Palma Christi van sommighen Digiti citrini. In Arabeusch als sommighe meynen Bucheiden oft Buzeiden. In Hoochduytsch Creutzblum hier te lande Handekens cruyt. In Frächois Satyrion Royal.

Natuere.

Satyrium es werm ende vochtich van natueren.

Cracht en Werckinghe.

1.2 Die wortelen van Satyrium, maken lust tot byslapen, stercken ende voeden dat lichaem. A

3.4 Die wortel van Handekens cruyt met wijn ghestooten doet ouergheuen, ende gheneest mits dyen die vierdedaechse cortse, voor dat aencomen van der cortsen inghenomen als Nicolaus Nicolus Sermone secundo, schrijft. B

Die

1 Die ghemeyne Hysope heeft vierkantighe gruene herde houtachtighe taexkens oft rijskens met smalle bladerkens becleet van fatsoene den bladeren van Lauender wat ghelijck maer minder ende gruender. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen met cleyne croonkens deen by den anderen schier ghelijck een are, maer alleen aen die een zyde van den stelen. Als die bloemen vergaen zoo volcht daer bruyn saet naer, dat in die huyskens wast daer die bloemen wtgeresen zijn. Die wortel es bruyn ende houtachtich.

2 Item noch wordt een ander gheslacht van Hysope gheuonden dat van sommigē cruytliefhebbers ghesayet ende gheplant wordt. Ende dit es van stelen ende bladeren den anderen wat ghelijck maer zijn stelen zijn corter ende meer tseghen der eerden ligghende die bladeren bruynder, gruender ende dicker van smaecke meer bitter dan die ghemeyne Hysope. Die bloemē zijn der ander Hysope bloemen volnaer ghelijck van coluere schoon bruyn blauw, ende staen aen dopperste van den stelen ronsomme wast by een, seer gelijckende eē corte dicke are. Die wortel es houtachtich ghelijck aen die andere Hysope.

3 Item noch wordter een derde gheslacht gheuonden, dwelck van bladeren ende stelen, den anderen ghelijck es, maer die bloemen van desen zijn schoon wit.

¶ Tfatsoen.

Hyssopus communis. Hysope.

¶ Plaetse.

Hysope en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt al om in die houen gesayet.

¶ Tijt.

Hysope bloeyet in Hoymaent ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in die Apoteken gheheeten Hyssopus en Ysopus, ende daer naer in Duytsch Hysop, Hysope ende Ysope. In Franchois Hissope, hoe wel nochtās dat dit cruyt die oprechte Hysope niet en es, daer Dioscorides, Galenus ende die ouders af schrijuen, ghelijck dat van sommighe gheleerden nv ter tijt bewesen es.

¶ Natuere.

Hysope es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Hysope met vijghen, Wijnruyte ende huenich in water gesoden ende gedroncken, es seer goet den ghenen die verstopt van borsten eñ cort van adem zijn, die swaerlijck kichen, ende eenen swaeren verouderden hoest hebben. Tot den seluen ghebreken es zy oock goet met huenich vermenght ende dicwils gheleckt. A

Hysope met syrope van azijn inghenomen lost die taye slijmachtighe fluymen duer den camerganck, doodet ende iaecht die wormen af. Tselue doet zy oock met vijghen ghegheten. B

Hysope met vijghen in water ghesoden ende daer mede gegorgelt, doet die gezwellen ende apostumatien der keelen ende des monts rijpen ende wtbreken. C

Hysope met azijn ghesoden versuet den tantsweer in den mont ghehouden. D

Hysope in water gesoden, doet sceyden ende verteert dat bloet dat onder die huyt E gheronnen es ende mits dyen verdrijft alle blauwicheyt daer op gheleyt.

Dwater daer die Hysope in ghesoden es, gheneest die ruydicheyt, scorfte hoofdē en- F de quade crauwagien, alsmense daer mede wascht.

Van Cuele. Cap. lj.

Cvele es een teer zoomer cruyt, ontrent eenen voet hooch wassende, zijn steelkens zijn dun ende bruyn, met veel sijde tackkēs, daer aen wassen cleyne smalle bladerkens, den bladeren van die ghemeyne Hyssope wat ghelijck, maer mindere. Die bloemē comen tusschē die bladerkens voort lijfverwich, wit ende liefelijck vā ruecke. Tsaet es bruyn. Die wortel teer ende faselachtich.

¶ Tfatsoen.

Satureia vulgaris. Cuele.

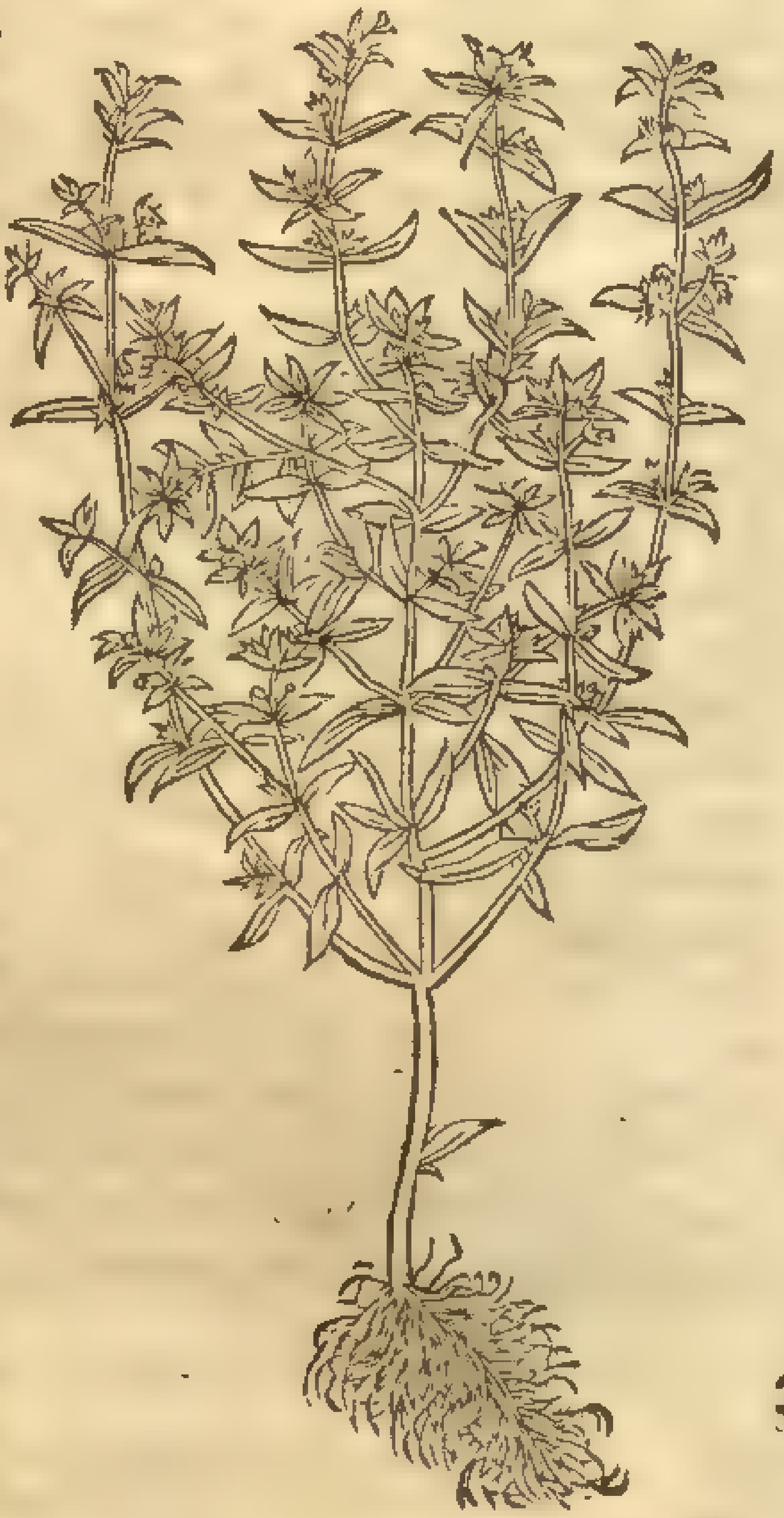

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt al om in die houen ghesayet, ende in die spijse seer ghebruyckt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten. In Latijn Cunila en Satureia. In die Apoteken Saturegia. In Hoochduytsch gartē Hyssop, zwibel Hyssop, Kunel, Saturey vnd Sadaney. Hier te lande Cuele, Satureye, Lochtekol. In Franchois Sariette & Sarriette.

¶ Natuere.

Satureye es werm ende drooch, tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Satureye als Dioscorides schrijft es van crachten ende werckinghen den Thymus ghelijck, ende es seer goet bequaem ende ghesont in die spijse ghebruyckt. A

Van Thymus. Cap. lij.

¶ Tgheslacht.

Thymus es tweederleye. Die eene wordt gheheeten Thymum creticum. Ende die andere es onsen ghemeynen Thymus.

1 Die Thymus van Candien heeft veele dunne houtachtighe steelkens, met cleyne smalle bladerkens rontsomme becleet, op dopperste van den stelen wassen ghelijck corte in een ghedronghen arekens, den aren van Stiras cruyt, niet seer onghelijck maer mindere, voortbrengende purpure bloemkens. Die wortel es teer eñ houtachtich.

2 Die ghemeyne Thymus, heeft oock veele teere houtachtighe rijskens, die bladerkens zijn cleyn, van smaecke scerp. Die bloemkens wassen aen dopperste van dē stelen ende zijn van coluere lijfverwich. Die wortel es houtachtich.

¶ Plaetse.

1,2 Beyde die Thymus wassen in heete landen, op dorre plaetsen. Ende dat ierste wordt in Grecien ende sonderlinghe in Candien veel gheuonden. Dat andere groeyet in Spaengien, Languedock, ende dijergheliјcke landen. Hier te lande wordet in die houen gheplant.

¶ Ghedaente.

Thymum creticum.
Thymus van Candien.

Thymum durius.
Ghemeyne Thymus.

¶ Tijt.

Thymus bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Thymus wordt gheheeten in Griecx θύμος dat es in Latijn Thymus.

1 Dat ierste gheslacht es oock ghenaemt κεφαλωτὸς θύμος. In Latijn Thymum capitatum, nv ter tijt Thymum Creticum dat es Thymus van Candien. In Franchois Thym de Candie.

2 Dat tweede wordt gheheeten van Dioscorides Thymum durius, ende hier op wast die Epithymus. Ende dit es hier te lande in die Apoteken bekent, daert ghenaempt wordt Thymus, ende daer naer, in Duytsch oock Thymus. In Franchois Thym.

¶ Natuere.

Thymus es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Thymus met huenich in water ghesoden ende ghedroncken es goet voor die ghene A
die kichen hoesten ende cort van adem zijn, hy doet die vrine rijsen, eñ iaecht af die secondine ende die doode vruchten, hy doet den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt wedercomen, ende doet sceyden dat bloet dat binnen tslichaems gheronnen es.

Thymus ghepoedert drye vierendeel loots swaer met huenich azijn in die Apotekẽ B
gheheeten Oxymel, eñ wat souts inghenomen iaecht af duer den camerganck die taye slijmachtighe fluymen, ende die scerpe heete bytende colerijcke vochtichedẽ, ende alderhande onsuyuerheyt des bloets.

Thymus in der seluer manieren ghebruyckt,es goet tseghen die pijne ende weedom der huepen,der zyden ende van der borst,tseghen die opblasingen ende winden der zyden van den buyck,tseghen die swellinghen van der manlijcheyt, hy es oock seer goet den ghenen die beureest,benauwt,swaermoedich ende onsterck van sinnen zijn. C

Thymus tsmorghens nuchter ende tsauonts voor den eeten inghenomen es goet tseghen die roode loopende ooghen, ende tseghen die pijne ende weedom der seluer. Tot den seluen es hy oock goet ende seer ghesont in die spijse ghebruyckt. D

Thymus es oock seer goet tseghen dat fledercijn met wijn, alsmen vanden fledercijn vry es,ende met huenich azijn een loot swaer alsmen daer af cranck es ingenomẽ. E

Thymus met huenich vermenght, ruymt die borste ende doet die fluymen rijpen, sceyden ende lossen,diewils ghelecki. F

Thymus met edick ghestooten verteert ende doet sceyden die coude swellingen ende verdrijft die wratten daer op gheleyt. G

Item Thymus met meel van gersten mout ende wijn vermenght versuet die pijne ende weedom in die hope,diemen Sciatica heet daer op gheleyt. H

Thymus es oock seer goet gherooken den ghenen die de vallende sieckte hebben. I

Van Tymbra. Cap. liiij.

Dit cruyt heeft veele houtachtighe dunne steelkens, met cleynen smalle bladerkens becleet. Die bloemkens zijn cleyn,van verwẽ lijfverwich oft wit, ende wassen wt cleynen huyskens lancx die stelen tusschẽ die bladerkens, van onder opwaerts alleyskens bloeyende tot aen dat opperste toe, achterlatende als sy ghebloeyet hebben gelijck eẽ groene are, in den welcken dat saet voortcoemt dat seer cleyn es. Die wortel es houtachtich.

¶ Tsatsoen.
Thymbra.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Vrãckrijck,sonderlinghe in Languedock, ende andere heete landen,op ongheboude wilde plaetsen. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent somtijts oock noch spader.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaẽt in Grieckx θύμβρα. In Latijn Thymbra eñ Cunila. Van sommighe cruytliefhebbers in onse tale Tenderick. Eñ en es gheen Satureia, want Satureia es een cruyt vã Thymbra verscheyden,als Columella ende Plinius ghenoch te kennen gheuen.

¶ Natuere.

Thymbra es werm ende drooghe van natueren ghelijck Thymus.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Thymbra es goet ende bequaem om te ghebruycken in die spijsen ghelijck Thymus,Cuelen ende die ghemeyne Hysope. A

Van crachten ende werckinghen es zy den Thymus ghelijck in der seluer manieren ghebruyckt als Dioscorides schrijft. B

Van Quendel. Cap. liiij.

Qvendel oft alsmen in Brabant dit cruyt noempt, Onser vrouwē bedstroo heeft veele houtachtige dunne steelkens lancx der aerdē somtijts cruypēde, ende somtijts oock ontrent eenē voet hooch wassende, daer aen cleyne bladerkens wassen den bladeren van Roomschen Quendel, diemen gemeynlijck Thymus hier te lāde heet, seer ghelijck maer meerdere. Die bloemen wassen bouen aen die stelen met croonkēs daer rontsomme staende ghelijck aen die Malroue van colueren meest purpurachtich eñ root, somtijts ooc, maer seer selden, sneewit. Die wortel es hert ende houtachtich met veel aenhanghende veselinghen.

Tfatsoen.

Serpillum vulgare.

Quendel, Onser vrouwen bedstroo.

Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde al om op rouwe ongeboude dorre heyden ende steenachtighe plaetsen ende by den weghen ende aen die canten van den corenvelden.

Tijt.

Dit cruyt bloeyet van in Meye tot in dat eynde van den zoomer.

Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in die Apoteken ghenaemt Serpillum ende in sommighe Pulegium montanum. In Hoochduytsch Quendel van sommigē oock Kumel vnd Kieulin. In Neerduytsch oock Quendel, ende in Brabant Onser vrouwen bedstroo, ende tot sommighe plaetsen wilden Thymus. In Franchois Pillolet. Ende wordt van veele ghehouwen voor tghene dat in Griecx ἕρπυλλος κηπευτός. Ende in Latijn Serpyllum Hortense ghenaemt es. Hoe wel dat het meer schijnt te zyne een gheslacht van Thymum durius, dan van Serpyllum.

Natuere.

Serpillum es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Cracht en werckinghe.

Serpillum met wijn oft water ghesoden ende ghedroncken, verweckt ende doet comen, die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwē, drijft af den steen ende dz graueel, ende doet die vrine rijsen ende lossen. A

Serpillum in der seluer manieren ghebruyckt, stilt oock den loop des buycx, gheneest dat crimpsel, ende es seer goet tseghen die trekinghe ende spanninghe van den zenuwen. B

Serpillum in alle spijse oft dranck ghebruyckt es een crachtighe medecyne tseghen alle fenijn eñ tseghen die beten ende steken, van alle fenijnnige cruyppende gedierten. C

Tsap van Serpillum een halue once swaer met azijn, es goet inghenomē den ghenen die bloet braken ende ouergheuen. D

Serpillum met azijn ende olie van roosen vermenght, gheneest die rasernie, pijne, ende frenesie int hooft, daer op gheleyt. E

Den roock van Serpillum veriaeght oock alle fenijnnighe ghedierten. F

Poleye heeft dunne teere steelkẽs,eenẽ voet oft somtijts meer lanck,die niet recht op en wassen maer lanck der aerdẽ cruypen ende daer aen huer seluen tot veel plaetsen hechten. Die bladeren zijn rondachtich den bladeren van Marioleyne schier ghelijck, maer gruender, bruynder, ende stercker van ruecke. Die bloemẽ wassen rontsomme die stelen met croonkens gelijck aen Malroue,vã veruwẽ som blauwachtich,som sneewit. Die wortel es saselachtich.

¶ Tfatsoen.

Pulegium. Poleye.

¶ Plaetse.

Poleye wast gheerne op ongeboude vochtighe plaetsen die tzoomers drooch zijn ende tswinters van den water ouerulоeyen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex γλήχων. In Latijn ende in die Apotekẽ Pulegium. In Hoochduytsch Poley. Hier te lande Poleye,ende van sommigen Paleye. In Franchois Pouliot.

¶ Natuere.

Poleye es werm ende drooge van naturen tot in den derden graedt,subtijl van substantien ende verdeylende.

¶ Cracht en werckinghe.

Poleye met wijn ghesoden ende gedroncken, brenght den vrouwẽ huer natuerlijcke cranckheyt,iaecht af die secondine,die doode vruchten ende onnatuerlijcke drachten, ende lost die vrine,ende doet den steen rijsen sonderlinghe van den nieren. A

Poleye met huenich inghenomen suyuert die longhene,ende doet die taye fluymen van der borsten rijsen ende lossen. B

Tselue cruyt met Aloe ende huenich ingenomen iaecht af duer den camergãck die swerte melancolijcke humoren,ende es goet tseghen den cramp, treckinge ende spanninghe der zenuwen. C

Poleye met water ende azijn tsamen ingenomen, verdrijft dat walghen eñ versuet die pijne ende weedom van der crop van der maghen. D

Poleye met wijn inghenomen coemt te helpen den ghenen die van fenijnnigen gedierten ghebeten zijn,ende met edick inghenomen es zy goet den ghenen die met eenighe vallende sieckte besmet zijn. E

Alsmen onghesont vuyl oft seer sout water drinckẽ moet, zoo salmen Poleye daer in legghen,oft tpoeder daer af daer in stroyen,zoo en salt den mensche niet scaden oft deeren. F

Een cranſken van Poleye ghemaeckt ende opt hooft gheset,es goet tsegen die pijne,swijmelinghe ende draeyinghe in thooft. G

Poleye ghestooten ende met azijn voor die nuese ghehouden,brenght die ghene die in ommacht gheuallen zijn,wederom tot haer seluen, ende es goet geroken den ghenẽ die coude ende vochtighe herssenen hebben. H

Poeder oft asschẽ vã Poleye sterckt dz tantvleesch alst daer mede gewreuẽ wordt. I

Poleye

Poleye ghestooten versuet die pijne vant fledercijn, ende es seer goet tot dat sciatica, K
op die leden gheleyt tot dat zy root worden.
Tselue cruyt met huenich ende azijn vermenght, gheneest die cramp, ende es goet L
op die ghebreken van der milten van buyten gheleyt.
Poleye in water gesoden es seer goet tot die winden, opblasinge, herdicheyt eñ ver- M
stoptheyt van der moedere alsmen daer in oft ouer in een sweetcuype sidt. Tselue wa-
ter verdrijft oock dat jueckse l, alsmen die leden daer mede wascht.
Die bloemen van Poleye noch versch wesende ghebrant veriaghen die vloyen. N
Van Poleye scrijft Xenocrates dat een taexken in wolle gewonnen, te riecken ge- O
gheuen, oft tusschen tdecsel van den bedde gheleyt, die derdedacchse cortse gheneest.

Van Polium. Cap. lvj.

Tgheslacht.

POlium als Dioscorides schrijft es tweederleye, van den welcken dat een mach ghenaemt worden groot Polium oft, als Dioscorides seyt, berch Polium, ende dat ander cleyn Polium.

Tfatsoen.

Polium.

1 DAt groot Polium oft berch Polium es ẽ teer neer welrieckende cruydeken, cleyne dunne steelkens hebbende ontrent een palme oft haluen voet hooch. Sijn bladerkens zijn cleyn smal asch-verwich wit, van dẽ welcken, die onderste wat breeder zijn ende ronsomme wat ghekerft. Die opperste die aen die steelkens wassen smalder ende niet ghekerft. Die bloemẽ zijn wit eñ wassen bouen aen die stelen. Die wortelen zijn dun ende veeselachtich.

2 Dat cleyn Polium en es den voorgescreuen niet seer onghelijck maer van bladeren teerder cleynder smalder ende witter, het bringht ooc veel meer steelkens voort, die dun ende teer zijn. Maer dit Polium en es zoo crachtich van wercke, oft zoo stercke van ruecke niet, als dat berch Polium.

Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande nz van selfs, noch en wordt oock niet veel gheuonden, dan in sommige cruytliefhebbers houen, die dit met groote neerstic-heyt planten ende bewaeren,

Tijt.

Polium bloeyet hier te lande in Hoymaent.

Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Grieex πόλιον, πόλιον ὀρεινὸν καὶ τεύκριον. In Latijn Polium, Polium montanũ ende Teuthrium. In Duytsch oft Frãchois en heuet geene naemen die bekent zijn. In die Apoteken eest meest onbekẽt.

Natuere.

Polium es werm tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden.

Cracht en werckinghe.

Polium in water oft wijn gesodẽ verweckt die natuerlijcke cranckhz der vrouwẽ eñ A
lost die vrine, eñ es seer goet den ghenen die dwater ladẽ en vã der geelsucht sieck zijn.
Polium es oock seer goet tseghen die beet van den fenijnnigen ghedierten, ende tse- B
ghen alle fenijn, in der manieren als voor ghebruyckt, het veriaecht ooc alle fenijnnige
ghedierten van der plaetsen daert gheleyt oft ghebrant wordt.
Polium met azijn ghedroncken coemt te helpen den ghenen die van der milten ge- C
quelt ende sieck zijn.
Polium heylt oock ende gheneest die wonden gruen gestooten ende daer op geleyt. D

Van eedel Marioleyne. Cap.lvij.

¶ Tfatsoen.

Maiorana vulgaris. Marioleyne.

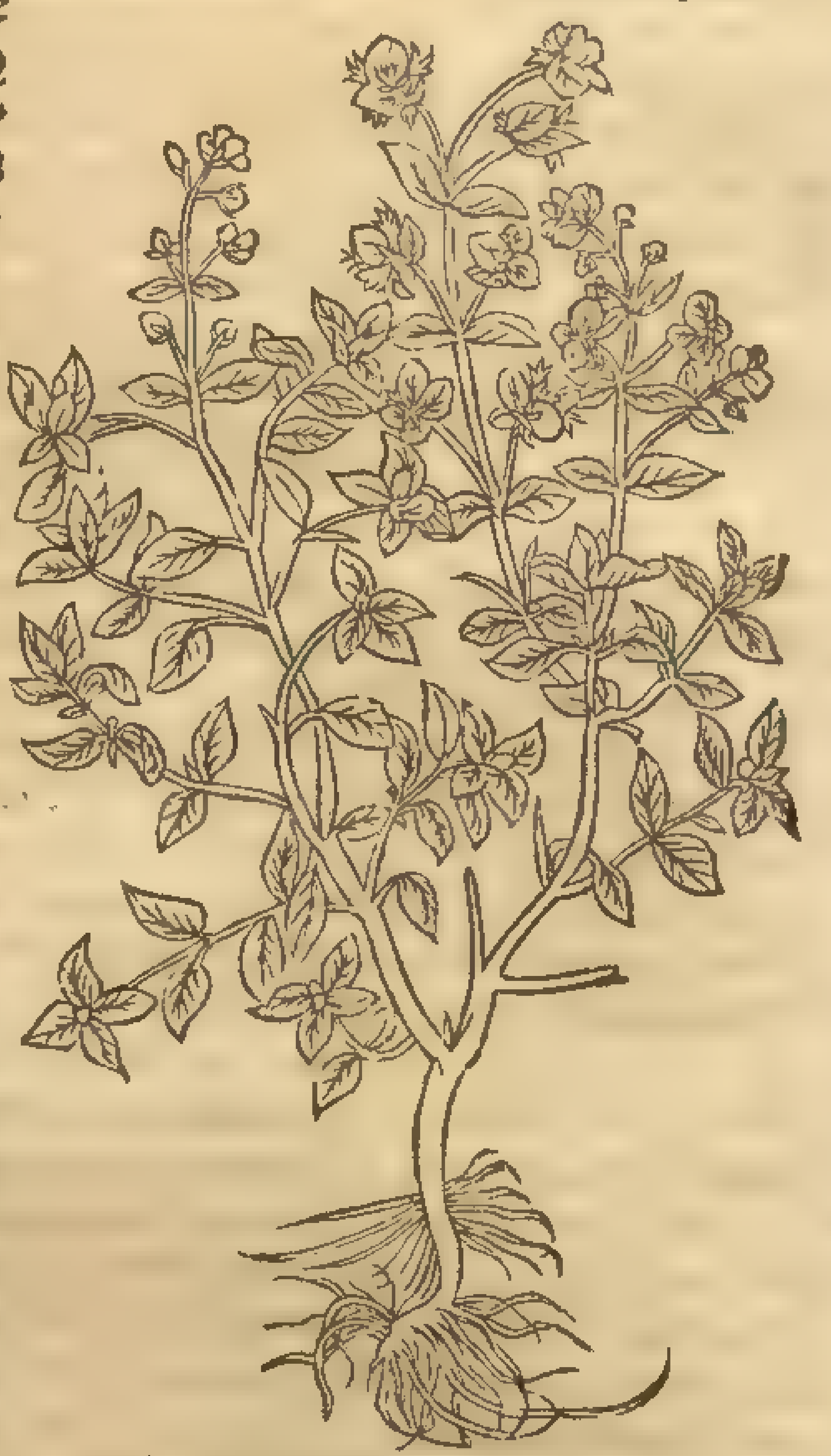

Marioleyne es een seer welrieckende cruyt hier te lande wel bekent, het heeft teere dunne steelkens met saechte rondachtighe aschverwighe bladerkens becleet. Aen dopperste van den stelen wassen cleyne knoppekens, voortbringhende cleyne witte bloemkens die seer cleyn, bruyn roodachtich sadeken leverẽ. Die wortel es houtachtich met veele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Marioleyne wordt in die hovẽ gesaeyet, ende in teylen gheplant, en wast gherne in vette ghemeste aerde.

¶ Tijt.

Marioleyne bloeyet in Hoymaent ende in Oogstmaent.

¶ Naem.

Dit eedel welrieckende cruyt wordt gheheeten nv ter tijt in die Apotekẽ Maiorana. In Hoochduytsch Maioran oft Meyran. Hier te lãde Marioleyne eñ Mageleyne. In Franchois Mariolaine ou Marone. Ende wordt ghehouwen voor dat oprecht in Griecx genaemt σάμψυχον καὶ ἀμάρακον. In Latijn Amaracus ende Maiorana, hoe wel nochtans dat het niet lancx der aerden en cruypt als Dioscorides schrijft dat Sampsycon doet. Ende daer om schijnet ghelijckenisse te hebben mz tghene dat in Griecx heet μάρον. In Latijn oock Marum, want het es een seer liefelijck welrieckende cruyt, zijn bloemen voortbringhende schier ghelijck dat Origanum Heracleoticum, als Dioscorides van Marum schrijft.

¶ Natuere.

Marioleyne es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Marioleyne in witten wijn ghesoden es seer goet veel ghedronckẽ den ghenen die water beghinnen te laden, ende die de droppelpisse hebben ende huer water niet wel en kunnen ghelossen, ende die dat crimpsel in den buyck hebben. A

Marioleyne in der seluer manieren ghebruyckt doet den vrouwẽ huer natuerlijcke cranckheyt wedercomen. Tselue doet zy met een pessus van onder gheset. B

Marioleyne ghedroocht ende met huenich vermenght doet sceyden dat geronnen bloet, ende die blauw gheslaghen plecken vergaen, daer op gheleyt. C

Marioleyne met sout eñ edick, es seer goet geleyt op die steeck van dẽ Scorpioenẽ. D

Een plaester van Marioleyne met olie ende was ghemaeckt verteert die coude geswellen, ende es seer goet ghelevt op die leden, die wt huer ledt gheweest zijn. E

Marioleyne ghewreuen, ende in die nuese ghesteken, oft tsap daer af duer die nuese opghenomen, treckt die vochtichevt van den hoofde af, het suyuert die herssenen, het doet niesen, ende es seer goet den ghenen die qualijcken riecken. F

Ende eest dat die Marioleyne dat oprechte Marum es, zoo eest een seer goet ende sonderlinghe cruyt (als Galenus seyt) dienende tot alle compositien van Teriakelen, ende oock om vermenght te worden met den welrieckende ende verwermende saluen, als tot dat Vnguentum Amaricinum ende dijergheliicke. G

Marum

Marum es oock goet gheleyt op die voorts eetende sweeringhen, ende dient tot alle H
conde ghebreken, als Dioscorides schrijft.

Van Clinopodium. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.
Clinopodium.

Dit cruyt heeft dunne, bloote, ronde houtachtighe steelkens, ende cleyne teere bladerkens, den bladerkens van die eedele Marioleyne schier gelijck. Die bloemkens wassen met croonkens ronsomme die stelen in cleyne saechte wollachtighe huyskens, ende zijn wit ende seer cleyn. Die wortel es houtachtich. Ende dit heel cruyt es ooc van eenen liefelijcken rueck schier ghelijck die eedele Marioleyne.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt in der cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Ooghstmaent oft daer ontrent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van sommigen cruytliefhebbers ghehouwen voor Marum. Maer want het niet en bloeyet als Origanum, zoo en duncket ons den Marum niet gelijck, ende meer gelijckenisse te hebben met tghene dat genaemt wordt in Grieex κλινοπόδιον. In Latijn Clinopodium ende Lectipes, daer wy tselue voor gestelt hebben. in franch: basilic sauvage

¶ Natuere.

Dit cruyt es van natueren der eedele Marioleyne seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Clinopodium met wijn inghenomen, oft die wijn daer dit cruyt in gesoden es, ghedroncken, es goet den ghenen die de droppelpisse hebben oft huer water niet wel ghemaken en kunnen, die eenich ledt vertrocken oft ghespannen hebben, die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, ende den ghenen die van eenich fenijnich ghedierte gebeten zijn. A

Tselue cruyt in der seluer manieren ghebruyckt, verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende doet die secondine ende doode vruchten afgaen. B

Clinopodium stelpt oock den loop des buycx, in water als die siecke cortsachtich es, oft in wijn als hy sonder cortse es, ghesoden, ende ghedroncken. C

Men schrijft oock dat Clinopodium, een seker tijt van daghen met wijn inghenomen, die wratten die een mensche aen zijn lijf heeft af doet vallen. D

Van Origanum. Cap. lix.

¶ Tgheslacht.

Origanum es dryerleye Tam, wildt ende een dat Origanum onitis ghenaemt wordt.

1 Dat ierste gheslacht heeft herde, ronde, somtijts roodachtighe stelen, ende daer aen rondachtighe ende witachtighe bladerkens, minder dan die bladeren van groue Marioleyne, ende niet hayrachtich, anders van fatsoene huer wat ghelijck. Die bloemen en wassen niet in croonkens, maer in maniere van cleyn arekens, aen

¶ Tfatsoen.

Origanum heracleoticum. Origano. Origanum syluestre. Groue Marioleyne.

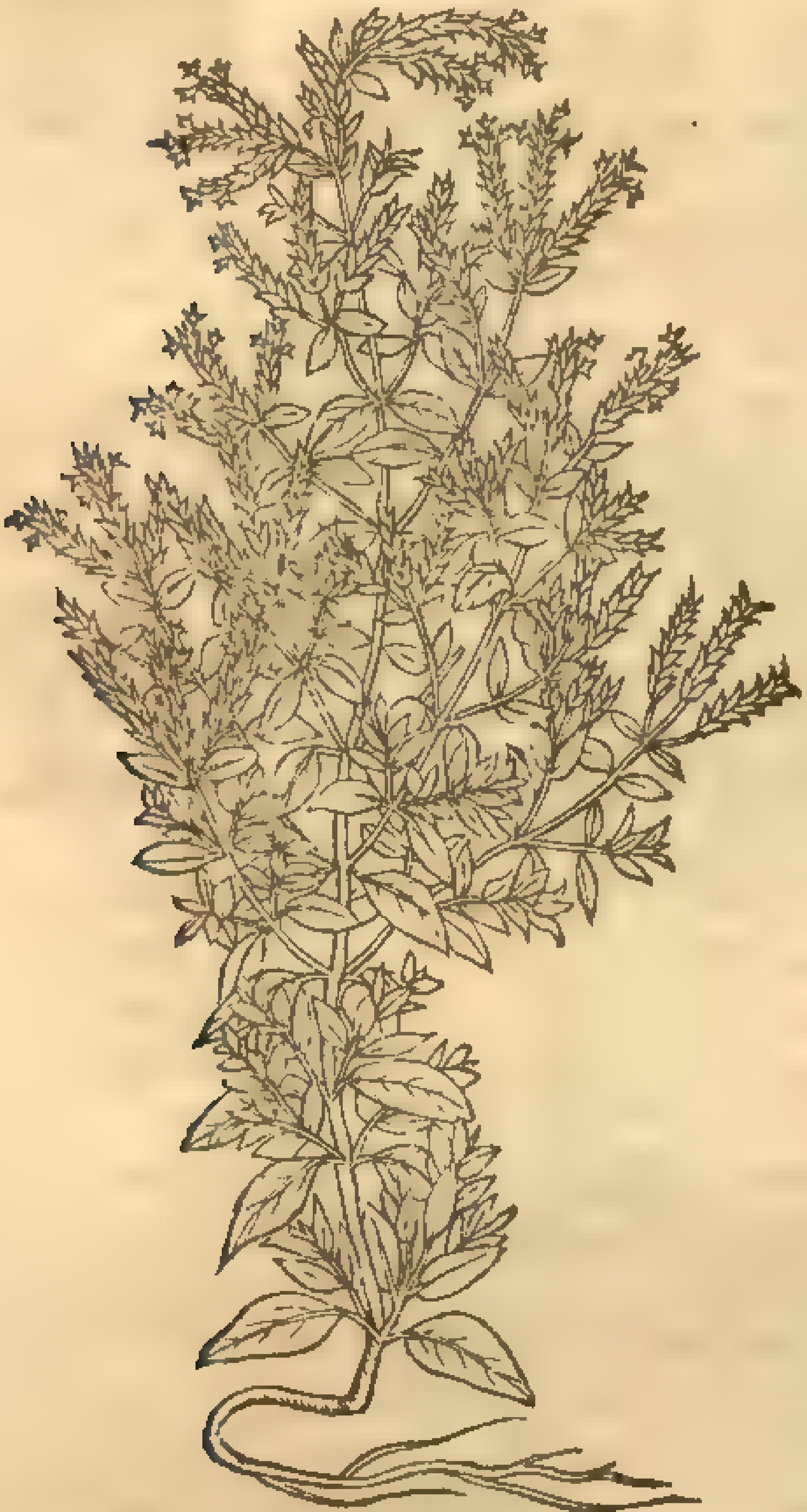

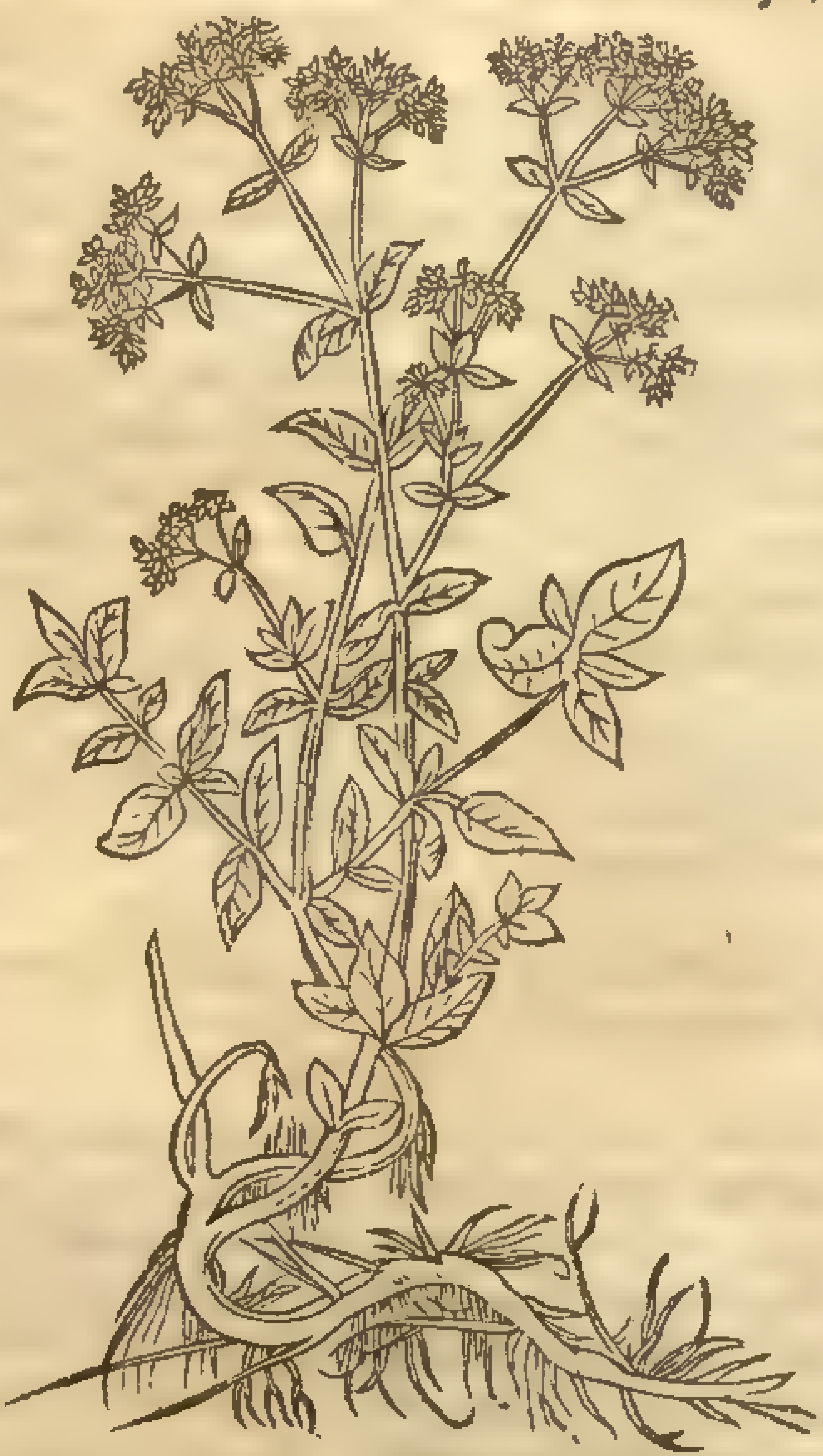

cleyne dunne steelkens, daer huer die stelen aen dopperste in verdeylen. Ende daer naer volght dat saet dz cleyn es.

2 Dat tweede gheslacht es witter van bladeren, ende van crachten onstercker, anders den voorgheschreuen niet seer onghelijck. Ende dit es hier te lande onbekent.

A 3 Dat derde wildt gheslacht dat hier te lande groue Marioleyne ghenaemt wordt, heeft vele ronde bruyne langhe hayrachtighe steelkens, daer aen rondachtighe saechte hayrachtighe bladerkens wassen, meerder dan die bladeren van Poleye. Die bloemen zijn roodachtich ende wassen met croonkens veel by een. Tsaet es cleyn ende roodachtich. Die wortel es hert lanck ende houtachtich.

B Van desen wordt noch een ander gheslacht gheuonde, dat sneewitte bloemen draeght, van ruecke ende smaecke stercker dan die voorgheschreuen groue Marioleyne, anders huer in alle manieren ghelijck.

C Item oock noch een derde dat hier te lande Engelsche Marioleyne ghenaemt wordt. Dwelck een neer cruyt es der grouer Marioleyne oock niet seer onghelijck. Sijn bladeren zijn rondachtich bruyn gruen, minder dan die bladeren van groue Marioleyne, niet hayrachtich maer effen ende glat. Die bloemkens zijn purpurachtich root en wassen oock in croonckens. Die wortel es houtachtich.

Marum quibusdam. Engelsche Marioleyne.

Plaetse.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen in Creta, ende andere heete landẽ. Som oock in Spaengien. Hier te lande wordden zy in die houen gheplant.

¶ Tijt.

1 Dat ierste gheslacht bloeyet hier te lande seer spade ende oock niet dan in seer heete zoomers.

2.3 Die groue Marioleyne, ende desghelijck die Engelsche Marioleyne bloeyen in dmidden van den zoomer.

¶ Naem.

Dese cruyden worden ghenaemt in Grieckx Ὀριγάνοι. In Latijn Origana.

1 Dat ierste heet ὀρίγανος ἡρακλεωτικὸ, Origanum Heracleoticum ende van sommighen Cunila. In die Apoteken hier te lande Origanum Hispanicum, om dattet drooghe wt Spaengien Tantwerpen te coope ghebrocht wordt. Ende daer naer in onse ghemeyne tale Origano.

2 Dat tweede wordt ghenaemt ὀρίγανος ὀνῖτις, Origanum onitis, ende dit es hier te lande noch onbekent.

3 Dat derde heet in Grieckx ἀγριορίγανος. In Latijn Origanum syluestre, dat es wildt Origanum.

A Ende van desen dat ierste wordt hier te lande in die Apoteken ghemeynlijck voor Origanum ghebruyckt, ende es ghenaemt in Hoochduytsch, Dosten Wolghemut. In Neerduytsch groue Marioleyne. In Franchois Mariolaine bastarde et Origan.

B Dat ander mach ghenaemt worden witte groue Marioleyne.

C Dat derde gheslacht van den wilden, wordt gheheeten Engelsche Marioleyne, ende wordt in sommighe Apoteken voor Marum ghehouden, ende dijsghelijcx oock van sommighen cruytliefhebbers.

¶ Natuere.

Alle dese gheslachten van Origanum zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, dat een, es niet te min, stercker dan het andere.

¶ Cracht en werckinghe.

Origanum in wijn ghesoden es seer goet ghedroncken den ghenen die van fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn, oft van Scorpioenen ende spinnen ghesteken zijn. Ende met sueten versoden wijn es zy goet den ghenen die Sceerlinck oft Opium dat es tsap van Huel inghenomen hebben. A

Tselue cruyt met water ghedroncken es goet tseghen die pijne van der magen, ende wringhinge aen therte, ende doet die spijse lichtelijckẽ verteeren. Ende mz huenich water oft mee inghenomen maeckt saechten camergãck ende iaecht die swerte melancholijcke humueren af, ende doet die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen comen. B

Origanum met vijghen es seer goet ghegheten den watersuchtigen, ende die eenich ledt vererompen hebben. C

Origanum es oock seer goet met huenich vermenght tseghen die hoest, pleuresis, ende verstoptheyt van der longhene dickwils gheleckt. D

Tsap van groue Marioleyne es seer goet tseghen die swellinghen van den Amandelen ende van die keele ende gheneest die sweeringhen des monts. E

Tselue sap duer die nuese opghetrocken suyuert die herssenen, ende doet dat geel coluer van den ooghen van der geelsucht vergaen. F

Dit sap versuet oock die pijne der ooren met melck daer in ghedruypt. G

Origanum es oock seer goet tseghen alle crauwagien, ruydicheyt, iuecksel, ende tseghen die geelsucht, in water ghesoden ende daer in ghebaeyet, oft tlichaem daer mede ghewasschen. H

Tselue cruyt met edick ende olie vermenght, es seer goet met wolle gheleyt op die ghesmeten, ghestooten ende gheblutste leden ende die wt huer ledt zijn. I

Dat wildt gheslach met den witten bloemen, es tot allen den voorghescreuen seer ende sonderlinghen goet. K

Tragori-

¶ Tgheslacht.

Tragoriganum es tweederleye als Dioscorides te kennen gheeft.

1 Dat ierste gheslacht es den Origanum schier gelijc maer meest teerder van stelen ende van bladeren.

2 Dz ander geslacht heeft vele houtachtighe bruyne stelen, daer aen wassen breedachtighe bruyn gruene bladerkens die meerder zijn dan die bladeren van Onser vrouwen bedstroo, ende wat rouwachtich met dun hayrken besedt. Die bloemkens zijn purpurachtich, en wassen met croonkens aen dopperste van den stelen.

¶ Tfatsoen.

Tragoriganum alterum.

¶ Plaetse.

Dese cruyden en zijn hier te lande niet ghemeyn, worden alleen gheuonden in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Tragoriganum bloeyet hier te lande in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Origanũ wordt ghenaemt in Grieck τραγορίγανος. In Latijn Tragoriganum.

2 Dat tweede gheslacht wordt oock gheheeten Prasium, ende es hier te lande van sommigen voor Thymus ghehouden gheweest.

¶ Natuere.

Tragoriganum es werm ende drooghe van natueren, ghelijck dat Origanum ende daer en bouen oock wat tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

Tragoriganum ghesoden ende ghedroncken maeckt den buyck los, ende iaecht af die geele cholerijcke vochticheden, ende met azijn inghenomen es goet den ghenen die van der milten sieck zijn. A

Tselue cruyt es oock goet tseghen die walginghe ende suer opworpen van der maghen, ende die beruerte der seluer die te seepe opt zee den menschen aencoemt. B

Tragoriganum met huenich vermenght, helpt den ghenen die hoesten ende cort van adem sijn, dicwils gheleckt. C

Tragoriganum doet oock water maken ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwẽ. Ende met meel vã Polenta vermenght verdrijft die coude geswillẽ. D

Van Basilicom. Cap. lvj.

¶ Tgheslacht.

Basilicom es tweederleye van gheslachte, Tam ende wildt. Die Tamme es oock tweederhande, Groot ende cleyne. Die groote wordt gheheetẽ groue Basilicom, die cleyne eedele Basilicom.

1 Dat groot grof Basilicom heeft ronde stelen mz vele zyde tacxkens, daer aen wassen bleeckgruene bladerkens, den bladeren van Mercuriael schier ghelijck. Die bloemen staen om die steelkens ende zijn vã coluere som lijfverwich bruyn, som sneewit. Ende als die afghevallen zijn zoo coemt daer cleyn swert sadeken voort. Die wortel es lanck met aenhanghende vele veeselinghen.

Dat

Ocimum maius. Groue Basilicom. ¶ Tfatsoen. Ocimum minus. Eedel Basilicom.

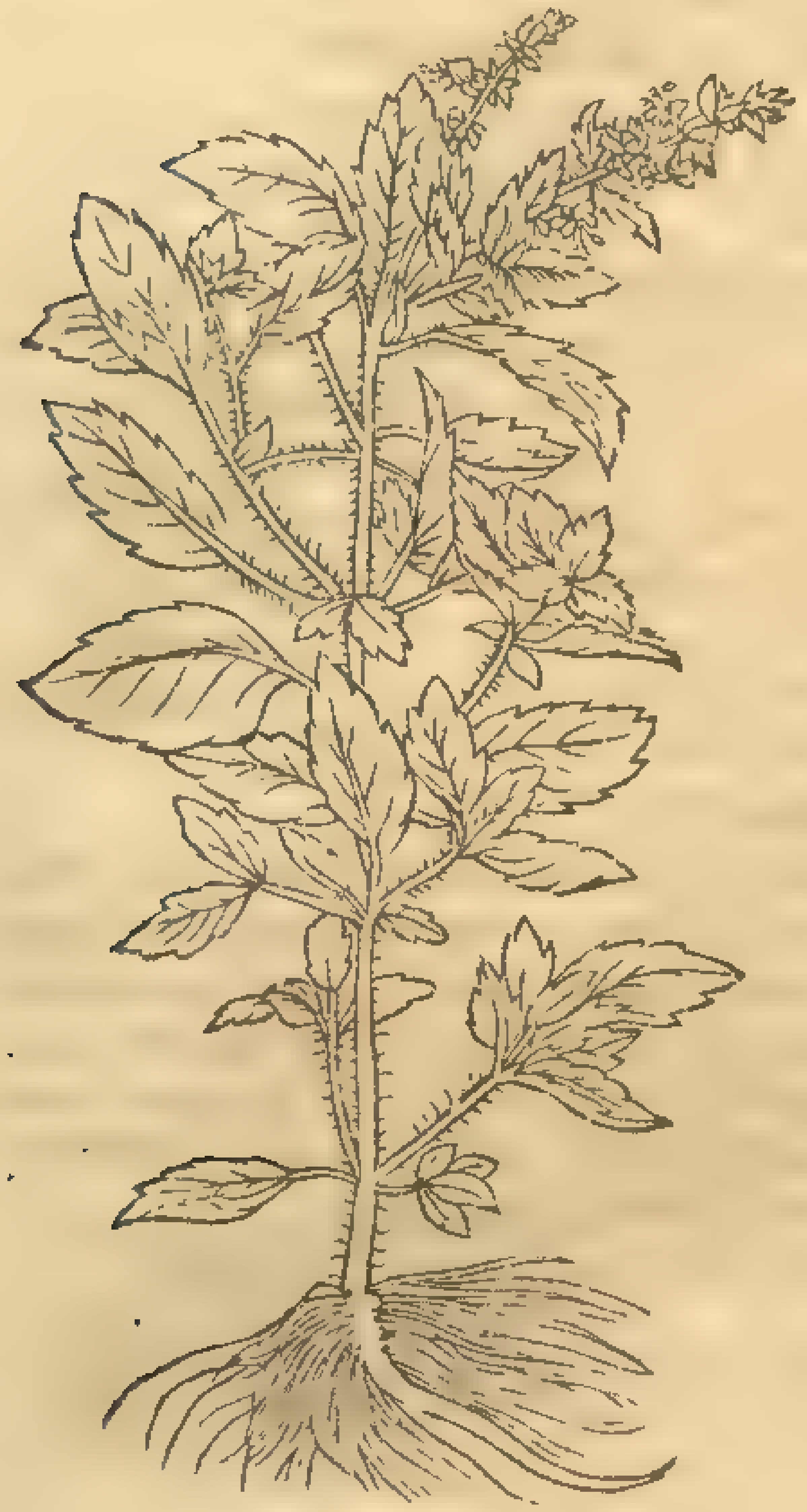

2 Dat ander gheslacht dat eedel Basilicom gheheeten wordt, es den voorgescreuen van fatsoene niet seer onghelijck, zijn stelen zijn rondt met vele zyde tacxkens. Die bladeren zijn rontsomme gekerft, veel minder dan die bladeren van den grouen. Die bloemen zijn den anderen seer ghelijck.

Beyde dese gheslachten zijn van seer lieflijcken ende costelijcken rueck, die eedele Marioleyne met sterckheyt van ruecke te bouen gaende, ende zijn zoo sterck dz zy ooc hooftsweer maken alsmense te langhe oft te veel rieckt.

3 Dat wildt gheslacht heeft viercantighe hayrachtighe steelkens met cleyne bladerkens becleet, den bladerkens van eedelen Basilicom volnaer ghelijck maer mindere ende hayrachtich. Die bloemen zijn peerschachtich den bloemen van Basilicom ghelijck. Die wortel es veeselachtich lancx der aerden cruypende, iaerlijcx van nieuws wtspruytende, dz die andere twee tamme Basilicoms niet en doen die iaerlijcx ghesayet moeten worden.

Acinos. Wilde Basilicom.

¶ Plaetse.

Die tamme Basilicom wordt in die houen ghesaeyet.
Dat wildt gheslacht wast in sandachtighe aerde aen die water canten.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1, 2 Dat tam gheslacht wordt gheheeten van den ouders in Grieckx ὤκιμον ὀρ ὄζιμον. In Latijn Ocimum, ende van sommighen Basilicon, dat es in Latijn Regium, nv ter tijt Ocimum gariophyllatum. In Hoochduytsch Basilgen, Basilgram. In Neerduytsch Basilicom. In Franchois Basilie.

3 Dat wildt gheslacht wordt gheheetē in Grieckx ἄκινος. In Latijn Acinos. In Hoochduytsch wild Basilgen. Hier te lādē wilde Basilicō. In Frāchois Basilic sauluage.

¶ Natuere.

1, 2 Tam Basilicom es werm en vochtich van natueren.

3 Dat wildt gheslacht es werm ende drooghe, tot inden tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Van der crachtē vā Basilicom sijn die oude meesters in contrarie meyningē, Galenus scrijft dat het om sijnder ouervloedighe vochticheyt niet goet en es in tlichaē in ghenomen. Dioscorides seyt dattet ghegeten die ooghē verduystert, eñ winden maect, ende niet lichtelijcken verteert en wordt. Plinius schrijft dat Basilicom ingenomē der maghen seer goet ende bequaem es, ende dat hy met azijn gedroncken die windē verdrijft eñ dat ripsemen ende opworpen van der maghen stilt, ende die vrine doet lossen, eñ mits dyen goet es den watersuchtighen eñ die de geelsucht hebbē. Die medecyns deser tijt scrijuen den Basilicom toe, dz hy het herte eñ thooft sterckt, blijscap eñ vrolicheyt maeckt, goet es alle swaere melācoluese mēschen, ende met wijn ingenomen den verouderden hoest gheneest.

B Buytens tslichaems als Galenus seyt es Basilicom goet ghebruyckt, verdeylende ende rijp makende van natueren. Ende daer om als Dioscorides schrijft Basilicom met meel vā gersten mout, olie van Roosen ende azijn vermenght, es seer goet gheleyt op die heete ghezwillen.

C Basilicom ooc mz wijn vermenght versuet die pijne der ooghen, eñ tsap daer af suyuert eñ reynicht die oogē, verdrijft die dōckerhz des gesichts, eñ verdrooght die vloet vā dē humueren in die ooghen diewils ghedruypt.

D Basilicom met azijn ghewreuen eñ voor die nuese ghehouwē brenght die ghene die in ommacht zijn weder om tot haer seluen. Eñ tsaet daer af gheroken doet den mensche niesen.

¶ Tfatsoen.

Forte ocimoides. Vaccaria.

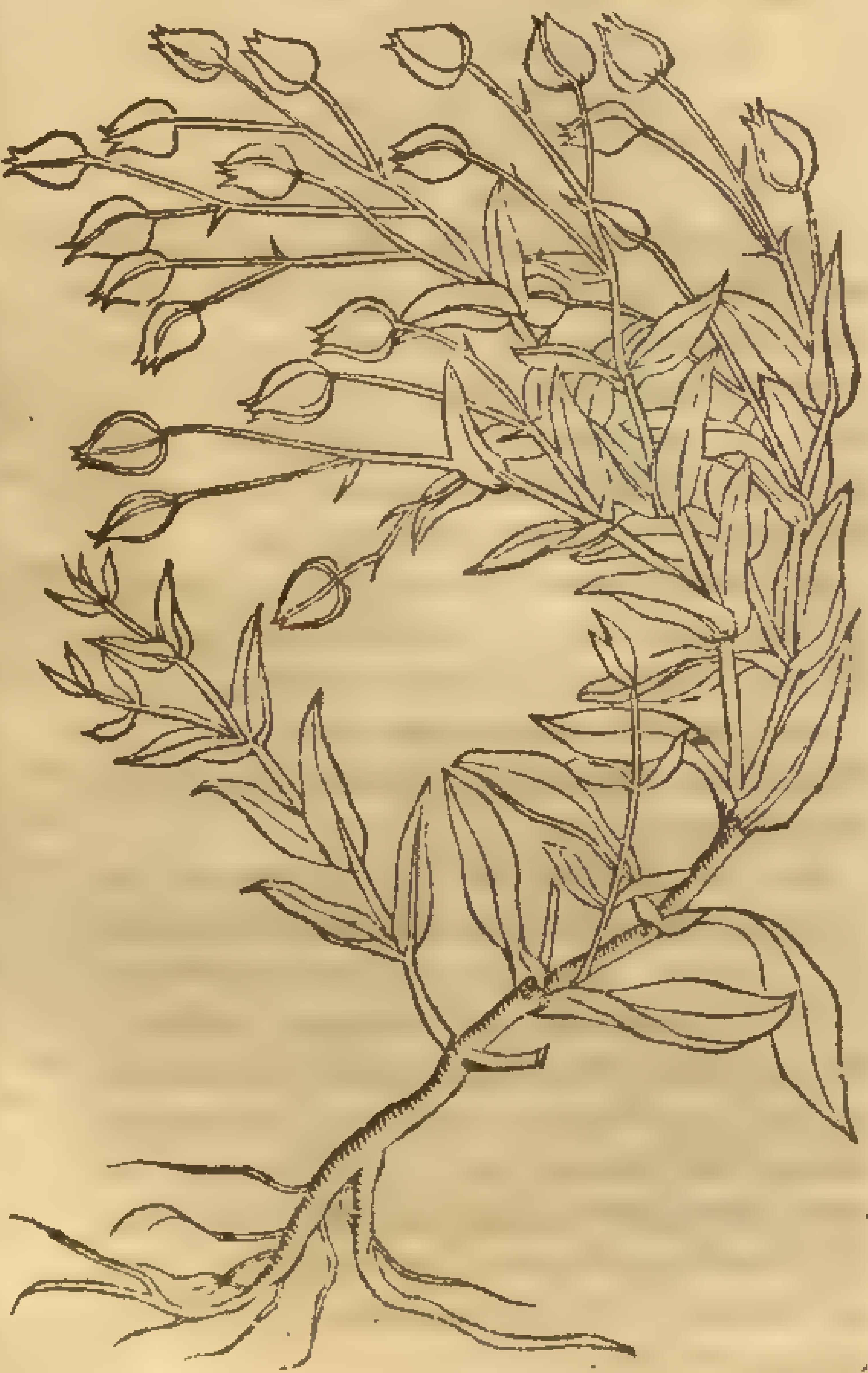

Van Vaccaria. Ca. lvij.

Dit cruyt dwelck men nv ter tijt Vaccaria nuempt, heeft ronde

stelen

stelen die in veel andere huer verdeylen, ledekens ende knoopkens hebbende, daer aen van elck ledt voortcomen meest twee bladerkens die breedachtich zijn ende den bladeren van Basilicom niet seer onghelijck, aen dopperste van den taexkens, wassen cleyne roode bloemkens ende daer naer volghen ronde huyskens, schier ghelijck die huyskens van Bilsem, eñ daer in leyt dz saet, dwelck swert es gelijck tsaet vã Nigella.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt gheuonden op sommighe vette ackers ontrent den kant, van der Maesen. Hier te lande worddet van den cruytliefhebbers in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Het bloeyet van in dmiddel van den zoomer, tot in den Herfst.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van den cruytliefhebbers Vaccaria, ende schijnt te syne tghene dat in Griecx ghenaemt wordt ὠκιμοειδές. In Latijn Ocimastrum, eñ vã sommigen als Galenus schrijft Philitærium, dwelck by Nicander een geslacht van Echiũ es.

¶ Natuere.

Tsaet van Ocimastrum es drooghe ende werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Ocimastrum es seer goet den ghenen die van den slanghen ende andere fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn, met wijn ghedroncken. A

Van Druyuen cruyt. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Botrys. Druyuen cruyt.

Dit cruyt heeft ierst cleyne ront-somme diep ghesneden hayrachtighe bladerkens van onder schoon purpur root, naer die welcke eenen rechten ronden steel wast ontrent eẽ spanne oft voet hooch, met vele zyde scuetkens ende taexkens ghelijck een cleyn boomken becleet, daer aen wassen ende voortcomen langhe, diep gesneden, hayrachtighe, gerimpelde bladerkens, int aentasten vet, den iersten bladerkẽs van fatsoene ghelijck, maer langher ende niet root. Tsaet hanght aen die steelkens by een ghelijck cleyne druyfkens ghehoopt. Die wortel es teer ende saselachtich. Dit heel cruyt es van eenen seer liefelijcken rueck, eñ alst tsaet rijp es, zoo verdrooghet ende wordt heel geel, ende stercker van ruecke.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetsẽ in Vrãckrijck by die rieuieren, hier te lande worddet in die houen gesayet, eñ daert eens ghesayet es, daer comet alle jaren lichtelijcken voort.

¶ Tijt.

In Ooghstmaent coemt het ghehoopt saet van desen cruyde voort ende in Herfstmaent eest cruyt bequaem om te treckene.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetẽ Βότρυς in Griecx, ende in Latijn Botrys, in Cappadocien oock vã sommigẽ als Dioscorides scrijft Ambrosia. In die Apotekẽ eest onbekẽt. In Hoochduytsch Traubenkraut, dat es in onse tale Druyuencruyt. In Franchois Pyment.

¶ Naturere.

Druyuencruyt es werm ende drooghe van natueren tot in den tweeden graedt ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Druyuencruyt in wijn ghesoden es seer goet ghedroncken den ghenen die verstopt van borsten, ende cort van adem sijn, oft die hueren adem niet en kunnen verhalen, want het sceydt ende verteert die groue vochticheden ende die taye rouwe fluymen die longhene ende borst verstoppen. A

Tselue cruyt lost oock die vrine, doet water maken, ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen als voor inghenomen. B

Druyuencruyt ghedroocht es seer goet in die spijsen ghelijck Hysope, Thymus ende dyergheliicke ghebruyckt, ende gheeft der spijsen goeden rueck ende smaeck. C

Druyuencruyt ghedroocht ende in die cleerscapprayen geleyt, gheeft den cleederen goeden rueck, ende bewaert ende beseermt die selue datter gheen motten in en comen. D

Van Munte. Cap. lviiij.

¶ Tgheslacht.

MVnten zijn veelderleye van formen wesen ende gestelteniße, waer af som tamme oft hof Munten, ende som wilde Munten ghenaempt worden. Die tamme Munten zijn vierderleye, Bruynheylighe, Cruysmunte, Balsem munte, ende Hertecruyt.

Die wilde es tweederhande die water Munten gheheeten worden, waer af die eene wit es, ende die andere root.

¶ Tfatsoen.

Menta satiua prima. Bruyn heylighe.

Menta satiua secunda. Cruysmunte.

Menta satiua tertia. Balsem munte.

Dat

1 DAt ierste gheslacht van tammen Munten dat hier te lande Bruynheylighe gheheeten wordt, heeft vierantighe bruynroodachtige ghehayrde stelen, daer aen wassen rondachtighe rontsomme ghekerfde doncker gruene bladerkens liefelijck ende seer goet van rueckе. Die bloemen zijn roodachtich en wassen rontsomme die stelen met croonkens ghelijck aen die Palaeye. Die wortelen zijn saselachtich lancx der aerden cruypende eñ hier ende daer ionghe scuetkens voortbringhende ende alle jaren wtworpende.

2 Dat tweede gheslacht es den iersten van ronden bruynen welrieckende bladerẽ, vierantighen ghehayrden stelen, ende van cruypende voorts settende wortelẽ seer gelijck, alleen die bloemen en wassen niet met croonkens rontsomme die stelen, maer staẽ bouen aen dopperste van den stelen ghelijck een cleyn are.

3 Dat derde gheslacht van Munten heeft langhe smalle bladeren den bladeren van Wilghen schier ghelijck, maer meerder, witter, saechter ende ghehayrt. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, ghelijck cleyne aren, als aen het tweeste geslacht. Die wortel es teer cruypende saselachtich tot veel plaetsen wtworpende ghelijck aẽ die voorghescreuen gheslachten.

Menta satiua quarta. | ~~Menthastrum.~~ Sisymbrium | ~~Sisymbrium.~~ mentrastrum

Hertecruyt. | Roode water Munte. | Witte water Munte.

4 Tvierde gheslacht es van bladeren, stelen ende wortelen den voorgescreuẽ gelijck, maer zijn bloemen en wassen niet op dopperste van den stelen ghelijck een are, maer staen rontsomme die stelen met croonkens, ghelijck aen die Bruyn heylighe.

5 Dat vijffste gheslacht van Munten, dat van den wildẽ dat ierste es dat witte water Munte gheheeten wordt heeft vierantighe wollachtighe stelen ende langachtige gerimpelde saechte bladeren, van bouen ende ondere mz saecht wollekẽ becleet. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen ghelijck een are ghefatsoeneert. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

6 Dat ander wildt gheslacht, dat die seste onder die Munten es, ende roode water Munte ghenaemt wordt, es der Bruynder heylighen van stelen, bladerẽ ende voorts cruypende wortelen ghelijck, alleene van bladeren ende stelen wat meerder ende sterc- ker van ruecke. Die bloemen zijn bruyn root en wassen aẽ dopperste van den steelkẽs in ronde tsamen ghehoopte troskens, van aensien eenen ronden bolleken ghelijck.

¶ Plaetse.

Bruyn heylighe ende die andere tamme Munten, wordẽ hier te lande in die houen gheuonden, sonderlinghe Bruyn heylige die de gemeynste ende die bekentste es. Die wilde wassen in neere vochtighe plaetsen ontrẽt die water loopen ende aen die canten van den grachten.

¶ Tijt.

Alle die gheslachten van Munten bloeyen meest in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dat tam gheslacht van Munten wordt gheheeten in Grieex ἡδύοσμος καὶ μίνθα. In Latijn ende in die Apoteken Mentha. In Franchois Mente.

1 Dierste gheslacht heet in Hoochduytsch Dyement ende Krauszdyement. Hier te lande Bruyn heylighe.

2 Dat tweede geslacht Krauszmuntz, Krauszbalsam, dat es Cruysbalsem eñ Cruys- munte, van sommighen oock heylighe.

3 Tderde geslacht wordt gheheeten nv ter tijt ende hier te lande in die Apotekẽ Men- ta Sarracenica en Menta Romana. In Hoochduytsch Balsammuntz, vnser frauwẽ muntz, Spitzer muntz, ende Spitser balsam. Hier te lande Roomsche munte ende Balsem munte.

4 Tvierde gheslacht heet in Hoochduytsch Hertzkraut, dz es hier te lãde Hertecruyt.

5 Dat ierste wildt gheslacht dat onder die Munten dat vijffste gheslacht es, heet in Grieex σισύμβριον ende in Latijn Sisymbrium, van Damegeron ooc Scimbron als Con- stantinus die Keyser scrijft. In Hoochduytsch vã sommigen Katzenbalsem, vã ande- ren Roszmunte. Hier te lande witte water Munte. In Franchois Mente sauuage.

6 Dat ander ende tweede wildt gheslacht onder die Munten dat seste, heet in Grieex ἡδύοσμος ἄγριος eñ in Latijn Mentastrũ, eñ nv ter tijt Menta aquatica. In Hoochduytsch Fischzmuntz. Hier te lande Roo munte eñ Roo water munte. In Franchois Mente deaue, ou Mente aquatique.

¶ Natuere.

Alle Munten zijn werm ende drooge tot in den tweedẽ graedt noch versch eñ groẽ wesende, maer als zy ghedroocht zijn zo zijn zy werm tot in den derden graedt, sonder- linghe die wilde die heeter zijn dan die tamme.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tamme Munte in spijse oft dranck inghenomen es een seer goede ende sonderlin- ghe medecyne voor die maghe, die selue verwermende sterckende, ende alle ouervloedi- ghe vochticheyt daer wt verdrooghende, zy verdrijft oock ende gheneest alle pijne ende weedom van der maghen ende doet die spijse verteeren. A

Twee oft drye tacxkens van der seluer Munten met tsap van sueren Granaet ap- pelen inghenomen, stilt dat hicken ende walgen ende gheneest die cholerijcke passie, dat es alsmen ouervloedich ouergheeft ende den loop in den buyck tsamen heeft. B

Tsap van Munten met azijn ghedroncken, stelpt dat bloet braken ende ouerghe- uen, ende doodet die ronde wormen. C

Munte in water ghesoden ende drye daghen ghedroncken doet dat crimpsel eñ die weedom van den dermen vergaen, ende stelpt die ouervloedige natuerlijcke cranckhz der vrouwen. D

Munte met wijn ghesoden ende ghedroncken coemt te helpen den vrouwẽ die swae- ren arbeyt hebben. E

Munte met meel van gersten mout vermenght doet die swellinghen vergaen ende verdwijnen daer op gheleyt. Dijsghelijck oock Munte op tvoorhooft gheleyt geneest die pijne ende weedom des hoofts. F

Mun-

Munte es seer goet op der vrouwen borsten gheleyt die met soch verladen zijn, wãt G
het doet die borsten sincken ende slanck worden, ende en laet dat melck niet clonteren oft tsamen loopen.

Munte met sout ghestooten ende wel vermenght es seer goet gheleyt op die beten H
van der verwoede honden.

Tsap van Munten met huenich water vermenght, gheneest die pijne van dẽ ooren I
daer in ghedruypt, ende het versuet die rouwicheyt van der tongen alsmense daer mede wrijft ende wascht.

Die rueck van Munte maeckt den mensche vrolijck ende blijde, ende daer om zoo K
worden die wilde Munten hier te lande in tstroysel ghemenght daermen die kercken ende huysen mede alst eenighe feeste es bestroyt.

5 Die witte water Munte es in veel manieren der tammer Munten van crachten L
ghelijck, zy verdrijft dat crimpsel vã den dermen, zy doet dat braken ende hicken stillen, ende versuet die pijne in thooft in der manieren als die Tamme ghebruyckt.

Dese Munte es oock seer goet tseghen die steen ende tgraueel van den nieren, ende M
tseghen die droppelpisse, in wijn ghesoden ende ghedroncken.

Op die beet van den byen ende wespen es dese witte wilde water Munte oock seer N
goet gheleyt.

6 Die wilde roode water Munte Mentastrum ghenaempt, en wordt in den medecynen O
van den ouders niet ghebruyckt.

Van Calamentum. Cap. lxv.

¶ Tgheslacht.

DJe Muntẽ die onder dẽ naem van Calaminthe in Griecx vandẽ ouders beschreuen zijn, zijn dryerley van geslachte, besondere ende verscheydẽ naemẽ hebbende.

1 Dat ierste gheslacht dat Berch calaminte ghenheetẽ mach wordẽ, heeft herde viercantighe stelen, met dun teer hayrken becleet. Die bladeren zijn den bladerẽ van Basilicom wat gelijck, maer rouwer. Die bloemen wassen aen die stelẽ tusschen die bladerkens, alleen aen die een zyde van den stele wassende. Die wortelen zijn saselachtich.

Dit heel cruyt en es den tweedẽ gheslachtẽ van Calaminthum niet seer ongelijck, maer het es meerder, herder van stelen, rouwer ende bruynder van bladeren ende niet cruypende maer recht op wassende.

2 Dat tweede gheslacht dat wilde Poleye ghenheetẽ wordt heeft oock saecht hayrachtige viercantighe stelen schier lancx der aerden cruypende daer aen wassen altijt twee tseghen een cleyne saechte bladerkens den bladerẽ van Poleye niet seer ongelijc maer meerder ende witter. Die bloemen wassen mz croonkens rontsomme die stelẽ ende zijn licht purpurblauw van coluere. Die wortel es dun met vele saselinghen.

3 Dat derde gheslacht dat hier te lande Cattecruyt heet, es der witter wilder Munten als Dioscorides oock scrijft, niet seer onghelijck, het heeft viercantighe saechte stelen, met vele ledekens, ende wt elck ledt comen twee bladeren deen tsegen dander ouer ende oock andere steelkẽs voort. Ende dese bladeren zijn dẽ bladerẽ van witter water Munte niet seer onghelijck, maer wat langher ende rontsommme ghekerft, gefatsoeneert ghelijck die bladeren van Netelen, maer saecht ende wit sonderlinge aen die onderste zyde van den bladeren. Die bloemen wassen met croonkens rõtsomme die stelen ende meest aen dopperste. Die wortelen zijn teer ende saselachtich.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht als Dioscorides scrijft, wast op die gheberchten. Hier te lande wordtet in die cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat tweede gheslacht wordt hier te lande op die leeghe corenvelden eñ op sommighe hueuelen gheuonden.

3 Dat derde gheslacht wast al om in die houen ende es hier te lande seer wel bekent.

¶ Tijt.

Alle dese gheslachten van cruyden bloeyẽ meest in Braeckmaent eñ in Hoymaet.

¶ Tfatsoen.

Calaminthæ alterum genus.
Wilde Poleye.

Calaminthæ tertium genus.
Catteerupt.

¶ Naem.

Dese soorte van Munten heet in Grieck καλαμίνθη. In Latijn Calamintha. In die Apoteken Calamentum, van Plinius ende Apuleius Mentastrum.

1 Dat ierste van desen wordt gheheeten in die Apotekē Calamentum montanum, dat es berch Calamentum. In Franchois Calament. en ook [illegible] munte

2 Tweede gheslacht wordt gheheeten in Grieck γλήχων ἄγριον. In Latijn Pulegium sylvestre ende Nepita. In Hoochduytsch Klein bachmuntz, Wild Poleye. Hier te lande wilde Poleye ende Velt munte. In Franchois Poliot sauluage.

3 Tderde gheslacht wordt gheheetē nv ter tijt in die Apotekē Nepita. In Hoochduytsch Katzenmuntz. Hier te lande Cattencruyt, ende van sommighen Nepte. In Frāchois Herbe au Cat.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, sonderlinghe dat ierste gheslacht, ende daer af tghene dat op die gheberchten gheuonden wordt.

¶ Cracht en werckinghe.

Calamentum ende sonderlinghe dat Berch calamentum es seer goet den ghenen die van fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn, tzy ghesoden ende gedroncken, oft van buyten op die beten ghestreken oft gheleyt. Tselue cruyt met wijn te voren inghenomen bewaert ende bescermt dē mensche van alle hinderlijck fenijn, het veriaecht oock alle fenijnnighe ghedierten waert gheleyt oft ghebrant wordt. A

Calamentum met huenich water ghedroncken verwermt het lichaem, het verdeylt die groue humueren, het veriaecht die coude huyueringhen ende doet het sweet voortcomen. Tselue doet het ooc alst in olie gesoden es ē tlichaē daer mede bestrekē wordt. B

Cala-

Calamentum in der seluer manieren ghedroncken es goet den ghenen die gheual- C
len, ghesmeten oft gheborsten zijn om dat gheronnen bloet doen te sceydene, ende die pijne ende weedom in den buyck hebben, eñ die cort van adem ende verstopt van borsten zijn, ende die de geelsucht hebben.

Calamentum met wijn ghesoden ende ghedroncken lost die vrine, verweckt die na- D
tuerlijcke cranckheyt der vrouwen, ende iaecht af die doode vruchten. Tselue doet zy oock met een pessus van onder ghestelt.

Calamentum es oock seer goet den melaetschen menschen ghegheten, als zy weye E
van suete melck daer op drincken.

Calamentum rouw oft met spijse ghecockt ende ghegheten, oft met sout ende hue- F
nich ghedroncken, doodet ende iaecht af, alle manieren vã wormẽ in wat plaetsen des lichaems dat zy ghegroeyet zijn. Tselue doet oock het sap gedroncken, eñ in die plaetsen daer die wormen zijn ghedaen.

Calamentum doet oock die litteekenen ende die blauw gheslaghen oft ghestooten G
plecken vergaen, alsmẽ teruyt in wijn siedt ende daer mede die pleckẽ dicwils wascht, oft het cruyt noch versch wesende stoot ende daer op leyt.

Van Balseme. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

Balseme es tweederleye, groot ende cleyne, die van ruecke bloemen ende saet malcanderen ghelijck zijn.

¶ Tfatsoen.

Balsamita maior.
Groote Balseme.

Balsamita minor.
Cleyn Balseme.

Die

Van Balseme. Cap. lxvj.

1 Die groote Balseme heeft ronde herde dunne stelen, daeraen wassen langhe breedachtighe wit gruene bladeren, rontsomme wat maer seer luttel ghekerft. Die bloemen wassen met croonkens veel by een ende zijn ronde geele knoppekens in veel manierẽ van fatsoene ende wesen den bloemen van Reynvaẽ gelijck maer mindere. Die wortel es saselachtich vele tacxkens ende steelkens voortbringhende, ende iaerlijck nieuwe scuetkẽ wtworpende. Dit heel cruyt es van eenen stercken liefelijcken rueck, ende bitterachtich van smaecke.

2 Die cleyne Balseme, es van stelen, bloemen, sade, ruecke ende smaecke der iersten ende grootter Balseme seer ghelijck, maer in als minder eñ niet soo hooch wassende. Die bladeren zijn veel minder smaelder ende rontsomme seer diep gekerft. Die wortel es oock saselachtich vele ende iaerlijcx nieuwe scuetten voortbringhende.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van cruyden worden hier te lande in die houen gheplant, ende dat ierste es schier in alle houen seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Balsemen bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Latijn Balsamita maior. In die Apotekẽ hier te lande Balsamita van sommigen Menta græca, Saluia Romana, Lassulata & herba diuæ Mariæ. Ende schijnt wel te zyne die Panax Chironia daer Theophrastus af schrijft Lib. ix. In Hoochduytsch Frauwenkraut. In Neerduytsch Balseme.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande ghenaemt cleyn Balseme dat es Balsamita minor. In Italien herba Giulia. Ende dit cruyt wordt van sommighen ghehouden voor dat ἀγήρατον Ageratum van Dioscorides, van den anderen voor een ἑλίχρυσον Elichrysum, van den derden voor Hepatorium Mesue. Naer onse meyninghe en eest gheen van dryen, maer es een cruyt van den ouders niet bescreuen ten waere dat het waere een gheslacht van Panaces Chironiũ Theophrasti.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn werm ende drooch tot in den tweeden graedt, ghelijck hueren rueck ende bitterachtighen smaeck bewijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van die groote Balseme alleen oft met dẽ sade van wilden Pastinaken in wijn ghesoden ende ghedroncken ghenesen dat crimpsel des buycx ende stelpen dat root melizoen. A

Die conserue van den bladeren met suycker gemaeckt, verwermt ende drooght die herssenen, opent die verstoptheyt van der seluer, ende es seer goet tseghen den loop ende gheweldighen vloet van den catarren, een boon groot inghenomen. B

Dit selue cruyt wordt oock gelijck Sauie ende dyergheliicke cruydẽ in die spijsen, sonderlinghe in die eyercoecken ghebruyckt ende es daer dienstelijck ende smaeckelijck in. C

2 Die cleyne Balseme ghelijck zy van ruecke ende smaecke der grooter gelijck es alzoo es zy oock van crachten ende werckinghen, ende mach altijt voor die groote genomen ende ghebruyckt worden. D

Van Sauie. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

Sauie es tweederleye van gheslachte, som cleyn ende edel, som groot ende grof. Die groue es dryerhande, gruen wit ende root.

1 Die edele Sauie heeft vele houtachtighe tacxkens, daer aen op langhachtighe steelkens wassen langhe smalle oneffene aschveruwighe wittachtighe bladeren, onder twee seer cleyne bladerkens ghelijck cleyne oorkens hebbende. Die bloemẽ wassen lancx die stelen ende zijn van fatsoene den dooue Netelen bloemen niet seer ongheliick, maer mindere. Tsaet es bruyn. Die wortel es houtachtich.

¶ Tfatsoen.

Saluia minor. Edel Sauie. Saluia maior. Groue Sauie.

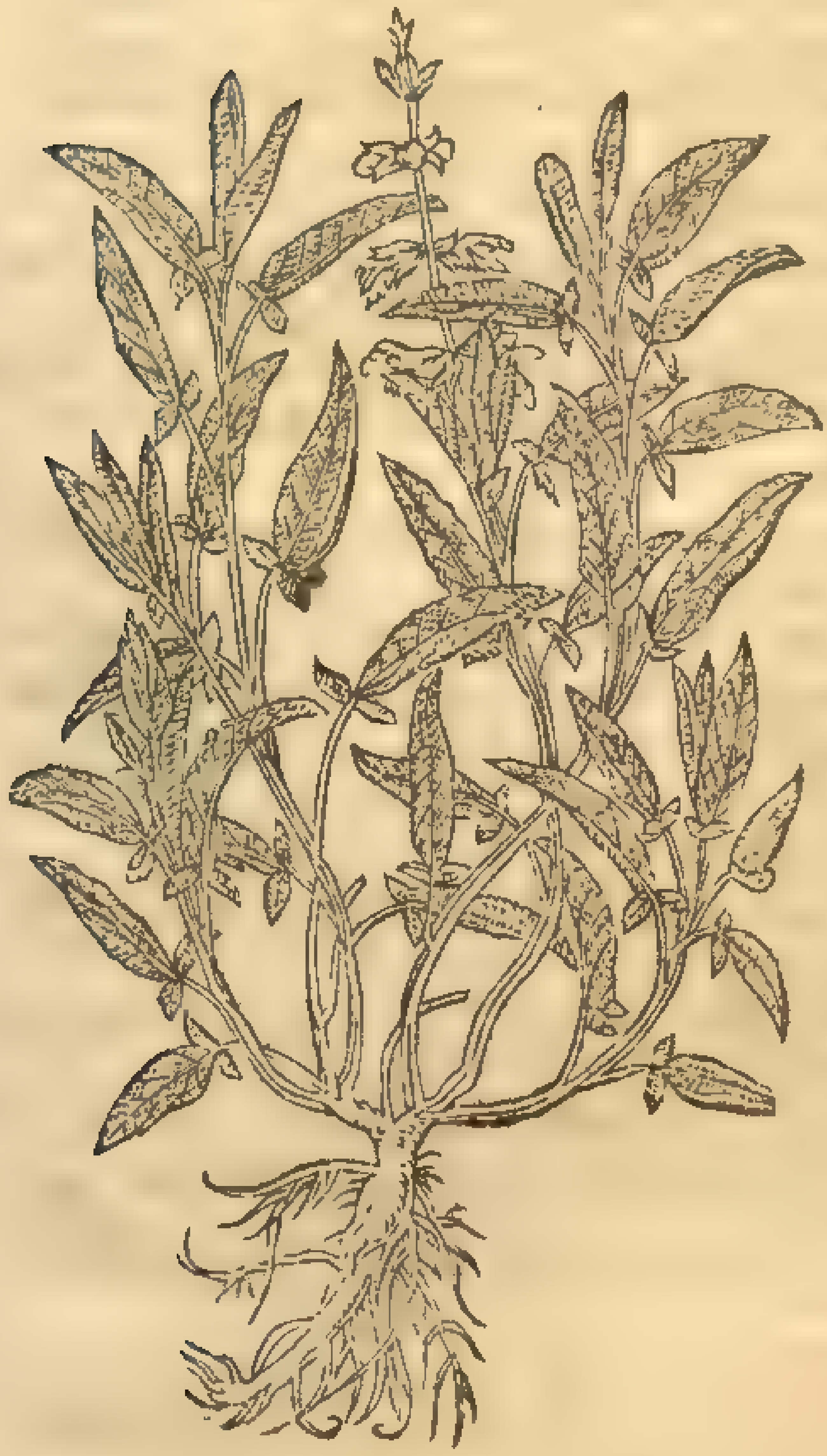

2 Die groue Sauie es der edelder niet seer ongheliјck, maer meerder, huer stelen zijn bruyn vierсantich. Die bladeren rouw, oneffen, aschveruwich wit den bladerē van der edelder Sauien gheliјck maer veel meerder rouwer ende sonder oorkens. Die bloement saet ende wortelen zijn der edelder gheliјck.

Van deser groue Sauie wordt noch een ander gheslacht gheuonden dat bladeren heeft die som heel ende som half sneewit zijn dat witte Sauie gheheeten wordt.

Item noch esser een derde geslacht vā Groue Sauie, dz root Sauie geheetē wordt dyens stelen, ribbekens van den bladeren, ende nieuwe ierst voortcomende bladerkens root zijn, der ghemeynder grouer Sauie anders heel gheliјck.

¶ Plaetse.

Sauie als Dioscorides scrijft wast op rouwe steenachtighe plaetsen, hier te lande worden beyde die gheslachten schier in alle houen gheplant.

¶ Tijt.

Beyde dese Sauien bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Sauie heet in Griecx ἐλελίσφακος. In Latijn ende in die Apoteken Saluia, van sommighen Corsaluium. In Hoochduytsch Salbey. Hier te lande Sauie. In Franchois Saulge.

1 Dat ierste gheslacht wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Saluia minor, Saluia nobilis, ende van sommighen Saluia vsualis. In Hoochduytsch Spitz salbey, Klein salbey, Edel salbey, en Creutz salbey. Hier te lande Edel Sauie, Cruys Sauie ende oorkens Sauie. In Franchois Saulge France.

Dat

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaempt in Latijn Saluia maior, ende van sommighen Saluia agrestis. In Hoochduytsch Grosz salbey, Breit salbey. In Neerduytsch groue ende groote Sauie. In Franchois grande Saulge.

¶ Natuere.

Sauie es werm ende drooghe tot in den derden graedt ende wat tsamen treckende van natueren.

Cracht en werckinghe.

Sauie in wijn ghesoden ende ghedroncken doet die vrine lossen eñ dat graueel rijsen, sterckt dat herte ende es goet tseghen die pijne ende weedom in thooft. A

Sauie es ooc seer goet ghegeten ende gebruyckt den vrouwē die bevrucht zijn, wāt zy doet als Aetius scrijft die moeder sluytē eñ die vrucht groeyen ende sterck worden. B

Sauie maeckt ooc die vrouwē seer vruchtbaer, ende daer om hier voortijts in Egypten naer groote sterften hebben die vrouwen tsap van Sauie moeten drincken om dz zy vruchtbaer wesen, ende veel kinderen voortbringhen souden. C

Tsap van Sauien twee croesen vol met huenich als Orpheus scrijft ingenomen es seer goet den ghenen die bloet spouwen ende ouergeuen, want het stelpt den bloetgāck terstont. Dijsghelijck stelpt oock die Sauie dat bloet dat wt den wondē ende quetsueren loopt ghewreuen ende daer op gheleyt. D

Sauie in water ghesoden ende ghedroncken, gheneest den hoest, opent die verstoptheyt van der leuer, ende doet die pijne der zyden vergaen, ende met Alsen gesodē stelpt zy dat root melizoen. E

Sauie es oock goet op die wonden ghelevt, ende op die beten van den fenijnnighen ghedierten, want zy gheneest ende suyuert die selue. F

Die wijn daer Sauie in ghesoden es verdrijft dat iueckse van den scamelijcken leden als zy daer mede ghewasschen worden. G

Vā wilde Sauie. C.lviij.

Tfatsoen.

Sphacelus Theophrasti. Wilde Sauie.

Die wilde Sauie es der tamme Sauien van ruecke ende fatsoene wat gelijck, zy heeft viercantighe bruyne stelē, met dun hayrken becleet, eñ daer aen wassen bladeren den bladeren van groue Sauie niet seer ongelijck, maer wat breeder, corter ende saechter. Die bloemen zijn die Sauie bloemē niet seer ongelijck ende wassen lancx die stelen op, alleen aen die een zyde van den seluen hanghende, ende als die vergaen zoo volcht dz saet dz ront ende bruyn es. Die wortel es saselachtich ende worpt iaerlijcx nieuwe scueten wt.

Plaetse.

Dese wilde Sauie wast hier te lande al om aen ende onder die haghen, in die bosschen ende op die canten van den corenvelden.

Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmant ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Theophrastus

phrastus de historia plantarum libro sexto capite secundo. In Griecx σφάκελος ende in Latijn Sphacelus, nv ter tijt heetet in die Apoteken Saluia agrestis en Ambrosiana en van Cordus Scorodonia. In Hoochduytsch wild Salbey. Hier te lande wilde Sauie.

¶ Natuere.

Dese wilde Sauie es werm eñ drooch, der Sauien vã natuerẽ niet seer ongelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Wilde Sauie doet dat bloet sceyden dat binnen tlichaems gheronnen es, ende geneest datter ghequetst es, ende es mits dyen seer goet den ghenen die gheuallen, ghestooten, ghesmeten oft verreckt zijn, in water oft wyn ghesoden ende ghedroncken. A

Wilde Sauie oock in der seluer manieren ghebruyckt, doet die inwendige apostumatien ende gheswillen sceyden ende iaecht die materien der seluer met der vrinen af. B

Van Scarleye. Cap. lxix.

Gallitricum. Scarleye.

¶ Tfatsoen.

Scarleye heeft viercantighe stelen, daer aen wassẽ rouwe aschuerwighe ghehayrde oneffene bladeren, den bladeren van groue Sauie schier ghelijck, maer vier oft vijf mael meerdere. Die bloemen zijn blauwachtich wit ende meerdere dan die bloemẽ van Sauie. Ende als die gheresen zijn, zo coemt in die huyskens dz saet voort, dat swert es. Die wortel es geel ende houtachtich. Ende dit heel cruyt es van eenẽ seer stercken ende swaeren rueck, alzoo dattet oock pijne int thooft maeckt gheroken.

¶ Plaetse.

Scarleye wordt hier te lande in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Sarleye bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent, een iaer naer dz sy ghesaeyet es.

¶ Naem.

Scarleye wordt nv ter tijt gheheeten. In Latijn ende in die Apoteken Gallitricum, Matrisaluia, Centrum galli ende Scarlea. In Hoochduytsch Scharlach. In Franchois Oruale. Eñ schijnt te wesene eẽ gheslacht vã Horminum, ende en es gheen Alectorolophos als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Scarleye es werm ende droghe van natueren, tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Scarleye in alle manieren inghenomen ende ghebruyckt verweckt die natuerlijke cranckheyt van der vrouwen, iaeght af die secundine, eñ maeckt lust tot byslapen. A

Scarleye maeckt oock dronckenscap ende swaericheyt in dat hooft, ende daer om wordt zy van sommighen brouwers in tbier ghesoden, in plaetse van Hoppecruyt. B

Dit cruyt heeft ooc alle cracht vã Horminum eñ mach daer voor gebruyckt wordẽ. C

Van Horminum. Cap. lxx.

¶ Tgheslacht.

Horminum es tweederleye als Dioscorides schrijft, Tam ende wildt.

Van Horminum. Cap. lxv.

¶ Tfatſoen.

Hormiñum ſatiuum.

Horminum ſylueſtre.

1 DAt ierſte Horminum heeft rondachtighe ende wat ſaechthayrighe bladeren, ſchier ghelijck Andoren, ende viercantighe hayrachtighe ſtelen ontrẽt eenẽ voet hooch, op dopperſte vier oft ſes ſchoone blauwachtighe peerſche bladerkens draghende daer aen wt elck ledt waſſen, twee bladerkẽs tſeghens een, ende daer tuſſchen cleyne huyſkens voortbringhende blauwe peerſche bloemkens, die tſeghen dat het ſaet rijp wordt, huer ter eerdewaerts keeren ende nederwaerts hanghen, ende daer in leyt dat ſaet dat ſwert ende langhachtich es, dwelck alſt in eenighe vochticheyt ghewey ckt es, ſlijmachtich wordt, ſchier ghelijck die keernen van den Queappelen.

2 Dat wildt Horminum heeft groote breede rontſomme gheſcaerde bladeren. Die ſtelen zijn oock viercantich ende wat hayrachtich, maer langher ende dicker dan van den tammen. Die bloemen zijn peerſachtich en waſſen oock met croonkens rontſomme die ſtelen, in cleyne huyſkens, die huer oock nederwaerts keeren als het ſaet rijp wordt, dwelck bruyn ende ront es, ende oock ſlijmachtich alſt nat ghemaeckt wordt. Die wortel es houtachtich ende ſwert.

Ende beyde deſe cruyden en hebbẽ gheenen ſonderlinghen rueck, eñ ſonderlinge dz tam gheſlacht, want die bloemen van den wilden riecken wat naer die Scarleye.

¶ Plaetſe.

Beyde deſe gheſlachten wordẽ hier te lande in der cruytliefhebbers houẽ geſaeyet.

¶ Tijt.

Sy leueren huer bloemen in Hoymaent ende Ooghſtmaent eñ te wyle zoo wordt oock huer ſaet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ὅρμινον. In Latijn Horminum ende Geminalis.
1 Dat ierste es ghenaemt Horminum satiuum & Hortense.
2 Ende dat tweede Horminum syluestre.

¶ Natuere.

Horminum es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Horminum met huenich vermenght, verdrijft die duysterheyt van den ooghen, ende maeckt dat ghesichte claer. A

Tselue saet met water vermenght, treckt wt die doornen ende splinteren, verteert ende doet scheyden alderhande gheswel daer op gheleyt. Tselue doet oock het groen cruyt ghestooten oft ghewreuen ende daer op gheleyt. B

Dit selue saet met wijn ghedroncken, maeckt lust tot byslapen, ende sonderlinghe van den wilden dat stercker van werckinghe es dan het saet van den tammen. C

Van Andoren. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

DEr cruyden met eenen naem Andoren in Duytsch ghenaemt zijn vier gheslachten van fatsoene malcanderen ghelijck, nochtans verscheyden namen int Latijn hebbende. Dat ierste es dat wit Andoren. Tweede dat swert oft stinckende Andoren. Tderde dat rieckende Andoren. Tvierde dat water Andoren.

¶ Tfatsoen.

Marrubium. Witte Andoren.

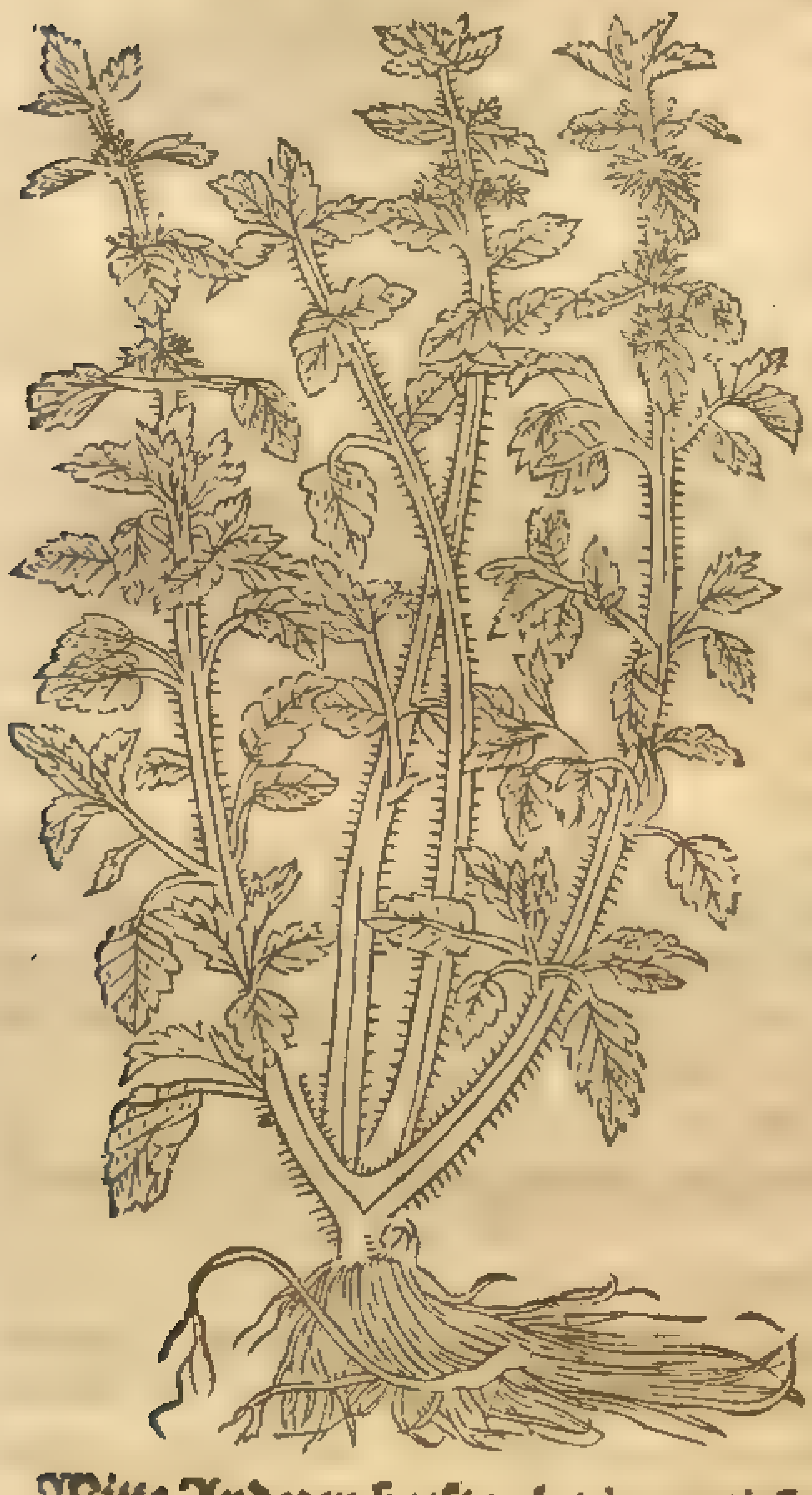

Ballote. Swerte Andoren.

1 Witte Andoren heeft vele viercantighe witte ghehayrde stelen, ende daer aen rontachtighe ghefronsselde hayrachtighe wit gruene bladerkẽs ẽ onliefelijck vã ruecke.

Die bloemen zijn witte, en wassen in scerpe stekende huyskens, rontsomme den steel ghelijck een rinck staende, daer naer die bloemen ghereesen zijn, saet in gheuonden wordt dat rouw en ront es. Die wortel es swert met veele veeselinghen.

2 Swerte Andoren es van fatsoene den Wittẽ wat gelijck. Sijn stelen zijn ooc viercantich en hayrich, maer swert. Sijn bladerẽ zijn meerder en lãgher dan der witte Andorens bladeren rontsomme ghekerft, den bladeren vã Netelen schier gelijck. Vã coluere swert, van ruecke seer sterck en onlieflijck. Die bloemen zijn purpurroot, dẽ douẽ Netelen bloemen ghelijck, rontsomme den steel, ghelijck aen wit Andoren wassende.

3 Dat rieckende Andoren heeft ronde gheknoopte stelen met cleyn wit wolleken becleet, ende daer aen wt elck ledt twee bladerkens, oock wit ende wollachtich, den bladeren van den witten Andoren schier ghelijck, maer wat langher ende witter. Die bloemen wassen in cleyne croonkens rontsomme die stelen, ende zijn van verwen geel. Die wortel es houtachtich, ende blijft duerende. Eñ dit heel cruyt es van ruecke den witten Andoren, niet onghelijck.

Stachys. Rieckende Andoren.

B Bouen desen esser oock noch een andere cruyt, dat oock welrieckende Andoren ghenaemt wordt, dwelck langhe dicke viercantighe ende oock wollachtighe stelen heeft, ende witachtighe sacchte rontsomme wat ghekerfde bladeren, maer langher breeder ende meerder dan van den anderen Andorens. Die bloemkens zijn roodachtich ende wassen in ronde croonkens rontsomme die stelen. Tsaet es swert ende ront. Die wortel es geelachtich.

4 Dat water Andoren es van stelen stekende huyskens, bladeren en bloemen den swerten Andoren volnaer ghelijck. Sijn bladeren zijn oock swertgruen maer meerder, dieper ghekerft, ende niet seer hayrachtich, wat gherumpelt ende gheployt, ghelijck ierst wtcomende Bercken loof. Die bloemkens zijn wit en cleyn, minder dan die ander Andorens bloemen.

¶ Plaetse.

Wit en swert Andoren wassen hier te lande al om op ongheboude plaetsen, by den mueren, tuynen, weghen, en aen canten van den velden. Dat derde wast op ghelijcke plaetsen in Duytschlant ende elders. Hier te lande wordet meest in die cruytliefhebbers houen gheplant. Dat water Andoren wordt hier te lande veel gheuonden by den grachten, waterloopen, ende in neer vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest al in Braeckmaent ende in Hoymaent, dat rieckende oock in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dat ierste gheslacht heet in Grieckx πράσιον. In Latijn Marrubium. In die Apotekẽ Prasium. In Hoochduytsch Weysser Andorn, Marobel, Gods vergisz, en Andorn mennlin. In Neerduytsch Malroue, Malrueuie, witte Andoren ende Andoren manneken. In Franchois Marrubin en Marochemin.

Dat tweede wordt gheheeten in Grieckx Βαλλωτή. In Latijn Marrubiũ nigrum, Marrubiastrum,

biastrum. In die Apoteke Prasium fœtidũ. In Hoochduytsch Schwartz Andorn en Andorn weiblin. In Neerduytsch stinckende en swerte Malrueuie en Andoren, oft Andoren wijfken. In Franchois Marrubin noir, Marrubin puant.

3 Dat derde heet in Grieckx στάχυς ende in Latijn Stachys. In Hoochduytsch rieckender Andorn, Feld Andorn. In onser talen rieckende Andoren. In Franchois Saûge Sauluage ou de montaigne. In die Apoteken eest onbekent.

4 Dat vierde wordt nv ter tijt in Latijn ghenaempt Marrubium palustre. In Hoochduytsch wasser Andorn, weiher Andorn. Hier te lande water Andoren, en van sommighen Heydẽs cruyt oft Egyptenaers cruyt, om dz die lantloopers die huer voor Egyptenaers wtgheuen met desen cruyde huer swert maken. Ende hier af maken sommighe dat ierste gheslacht van Sideritis.

¶ Natuere.

Die drye ierste gheslachten van Andoren zijn werm in den tweedẽ graedt eñ drooghe tot in den derden. Dat water Andoren es oock seer verdrooghende, maer sonder merckelijcke hitte.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

1 Witte Andoren in water ghesoden ende ghedroncken, opent en sterckt die leuer eñ die milte, ende es goet teghen alle verstopthEyt der seluer, zy suyuert die borste ende die longhene, ende es mits dyen goet teghen den ouden hoest, pijne ende weedom der zydẽ veroudert bloetspouwen, ende teghen dat wtdrooghen en sweeringhe der longhene. A

Wit Andoren doet oock lossen alle groue vochticheyt en taye fluymen die op die borste vergaert ligghen, met die wortelen van blauw lischbloemen inghenomen. B

Diijsghelijck werck doet oock tsap van witte Andoren met sap van Fenkel gesodẽ, tot dat het derdedeel versoden es, en daer af een lepel vol inghenomen, dat ooc teghen den ouden hoest goet es. C

Wit Andoren in wijn ghesoden, opent die moedere, eñ es goet den vrouwẽ die huer natuerlijcke cranckheyt niet en kunnen gheerijghen, zy iaecht af die secundine eñ die doode vruchten, zy coemt oock te helpen den vrouwen die swaren arbeyt hebben, ende den ghenen die van slanghen ende fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn. D

Tsap van witten Andoren met wijn en huenich vermenght, scerpt en maeckt het ghesichte claer, in die ooghen ghedaen. Tselue sap in die ooren ghedaen es goet teghen die pijne der ooren, ende opent die verstoptheyt der ooren. Tis oock goet in die nuese ghenomen, om die geelicheyt van den ooghen die vander geelsucht ghebleuen es te gheneseñe. E

Die bladeren met huenich vermenght, zijn goet gheleyt op oude vlceratien, ende op quade sweerende naghelen. Die selue bladeren met hinnen smout ghemenght verteeren ende doen verdwijnen die croppen aen den hals. Die bladeren ghedroocht, eñ met edick ghemenght, ghenesen die quade voorts etende crauwagien. F

2 Swerte Andoren ghestooten, es goet gheleyt op die beet van verwoede hondẽ. Die selue bladeren in een kool blat in heete asschen ghebraden, doen vergaen die geswellẽ aen den eersderm, met huenich vermenght zoo ghenesen zy die vervuylde sweeringẽ. G

3 Rieckende Andoren ghesoden ende ghedroncken, doet die vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen, ende iaecht die secondine ende doode vruchten af. H

4 Dat water Andoren en wordt in der medecynen niet ghebruyckt. I

¶ Hindernisse.

Wit Andoren es quaet en hinderlijck der nieren ende blasen, sonderlinghe die ghequetst oft versworen zijn.

Van Melissen. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Melissen wordt nv ter tijt begrepen die waerachtighe Melisse, ende die ghemeyne Melisse. Die beyde den Andoren wat ghelijck zijn.

¶Tfatsoen.

Melissa vulgaris. Consilie de greyn.

Melissophylli species.

1 Die oprechte Melissa heeft viercantighe stelē, ende swert gruene bladeren, den swerten Andorē ghelijck, maer meer der van ruecke liefelijck ende ghelijc die Citroenen rieckēde, die bloemē sijn lijfverwich, die wortel es houtachtich met vele veselinghē herwaerts ende derwaerts cruypende.

2 Die gemeyne Melisse en es den voorghescreuen niet seer ongelijck, dan alleē zynen rueck en es alsoo liefelijck niet.

3 Bouē desen esser oock noch een ander die welcke vā sommighen voor die oprechte Melisse ghehouwen wordt, die oock viercantige stelen heeft, eñ bladeren gelijck die andere Melissen, maer veel grooter. Die bloemen zijn witachtich meerder dan die bloemen van Melisse. Ende dit cruyt es sterck ende onliefelijck van ruecke.

4 By den gheslachte van Melissen mach ooc wel ghestelt worden, dat cruyt datmen tot som plaetsen van Duytschlant Glidkraut heet. Dit heeft viercantighe ende hayrachtighe stelen, die huer in veel andere verdeylen. Die bladerkēs zijn lanckachtich rontsomme ghekerft, minder dan Sauie bladerē. Lancx dopperste van den stelen wassen die bloemkens die van coluere blauwachtich zijn. Die wortel es veeselachtich. Ende het heel cruyt es van ruecke, naer den rueck van die Melisse treckende.

Herba Iudaica. Glidcruyt.

¶Plaetse.

Die Melissen wassē tot sō plaetsē in die bosschē, tot sommighe plaetsen by den ouden mueren, ende somtijts by den weghen. Ende worden in die houen hier te lande gheplant.

Glidcruyt wast in Vranckrijck ende Duytschlant in rouwe plaetsen, in die wijngaerden, eñ somtijts oock by dē haghen.

¶Tijt.

Melissē bloeyē in Braeckmaēt eñ in Hoymaēt.

Glid-

Gliderupt bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Melisse wordt gheheetē in Grieex μελισσόφυλλον καὶ μελίφυλλον. In Latijn Apiastrum Melittæna & Citrago. In die Apotekē Melissa. In Hoochduytsch heetet Wantzenkraut, Melissenkraut, vnd Mutterkraut. In Neerduytsch Consilie de grein, ende Melisse. In Franchois Melisse.

Gliderupt wordt van sommigen gheheetē in Latijn Herba Iudaica. In Vranckrijck oock Tetrahil oft Tetrahit eenighe maken daer af dat ierste gheslacht van Sideritis, dat Sideritis heraclea ghenaemt es.

¶ Natuere.

Melisse es werm eñ drooghe in dē tweedē graedt, den Andorē wat ghelijck, maer in veel manierē onstercker eñ min crachtich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Melisse met wijn ghedroncken, es goet teghen die beten ende steken vā die fenijnnighe ghedierten. Sy sterckt dz herte ende verdrijft die swaermoedicheyt, als die medecijns nv ter tijt van huer schrijuen. A

Melisse mach tot alderhande ghebreken ghebruyckt worden, daer wit Andorē goet toe es, hoe wel dattet in alle manieren veel onstercker es, alzo datmen inder medecynē als Galenus en Aegineta schrijuen, Melissa met en behoort te ghebruyckene, dan in ghebreke van Andorē, in wiens plaetse men altijt die Melisse nemē en ghebruyckē mach. B

Melisse aen die biekoruen gheleyt oft ghestreken, hout die bien by eē, ende doet ander daer by comen. C

2 Consilie de greyn es goet ghebesicht ende gheroken den vrouwen die met dz opstijghen van der moeder ghequelt zijn. Tsap van der seluer es goet in versche wondē ghedaen, want het heylt ende gheneest die selue. D

Van Ruyte. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

Ruyte es tweederleye van gheslachte. Tam ende wildt.

Ruta hortensis. Tamme Ruyte. ¶ Tfatsoen. Ruta syluestris. Wilde Ruyte.

1 TAmme Ruyte heeft herde ronde stelen, daer aen wassen bladeren die in veel andere cleyne rondtachtighe bladerkens verdeylt zijn, van coluere wit oft blauw gruenachtich ende van ruecke seer sterck. Die bloemen zijn geel en wassen aen dopperste van den stelen, ende naer dyen wassen viercantighe hauwkens daer swert saet in leyt. Die wortel es houtachtich van binnen geel. Ende dese Ruyte blijft winter en zoomer duerende, eñ en sterft niet lichtelijcken.

2 Die wilde Ruyte es der voorghesereuen van stelen, bladeren, bloemẽ, sade, coluere, rueck en smaecke seer ghelijck, alleene die cleyne besondere bladerkens zijn veel langhere, ghelijck aen die figuere van een taexken hier ghestelt, lichtelijcken ghemerckt mach worden, ende het heel cruyt es stercker vã ruecke, ende en kan gheen coude verdraghen, maer moet met groote neerstichheyt hier te lande tswinters bewaert worden, anders zoo steruet ende vergaget teenemaele zoo wanneer dat eenighe coude oft seer stercken rijm gheuoelt.

¶ Plaetse.

Die Tamme Ruyte wordt in die houen gheplant, ende wast gheerne in drooghe plaetsen en daer die sonne veel schijnt. Die Wilde Ruyte wast op die gheberchtẽ van Cappadocien ende Galatien in cleyn Asia, hier te lande wordt zy in die cruytliefhebbers houen ghesayet.

¶ Tijt.

Beyde dese Ruyten bloeyen hier te lande in Hoymaent ende in Ooghstmaent, ende in Herftmaent es huer saet rijp.

¶ Naem.

Ruyte heet in Grieex πήγανον, in Latijn Ruta, ende by Apuleium Eriphion.

1 Die Tamme Ruyte heet πήγανον κήπωτον in Grieex. In Latijn Ruta hortensis. In die Apoteken Rutha. In Hoochduytsch Zam Rauten en wein Rauten. In onser tale Wijn Ruyte. In Franchois Rue, ou Rue de iardin.

2 Dat Wildt gheslacht heet in Grieex πήγανον ἄγριον. In Latijn Ruta syluestris, ende oock tot sommighe plaetsen als Apuleius schrijft Viperalis. In die Apoteken Harmel. In Hoochduytsch Wald Rauten. In Franchois Rue sauluage.

¶ Natuere.

Ruyte es werm ende drooch tot in den derden graedt, ende die in dwildt sonderlinge op die gheberchten wast es veel stercker dan die in die houen gheplant wordt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Wijnruyte alleen oft in water ghesoden ende gedroncken lossen die vrine ende doen water maken, zy brenghen eñ verwecken den vrouwẽ huer natuerlijcke cranckheyt, ende stoppen den loop des buyex. A

Die bladeren van Ruyte in spijse alleen gheten oft met okernoten ende drooge vijghen ghestooten ende inghenomen, zijn goet tseghen alle quade lochten, ende tseghen die pestilentie ende alle fenijn, ende tseghen die beten van slanghen en nateren. B

Die selue bladeren ghestooten en gheten oft met wijn ghedroncken zijn goet den ghenen die van den fenijnnighen campernolien en fungen behindert ende sieck zijn. C

Tsap van Ruyte es oock goet tseghen die selue ghebreken ende tsegen die beet ende steeck van Scorpioenen, bien, wespen, horsselen, eñ dulle verwoede honden alsmen dat met wijn in neempt, ende die ghestooten bladeren met huenich eñ sout vermenght op die wonde leyt. D

Die met tsap van Ruyte bestreken wordt, oft die Ruyte nuchter eedt sal dyen dach als Plinius scrijft, van alle fenijn bewaert ende van alle fenijnnich ghedierte beurijt zijn, alzoo dat hem gheen fenijn oft fenijnnich ghedierte en sal moghen letten. E

Tselue sap van Wijnruyte met wijn ghedroncken suyuert die vrouwen naer dz zy van kinde verleecht zijn en iaecht af die secondine ende doode vruchten ende die onnatuerelijcke drachten. F

Wijnruyte gheduerlijck in spijse oft anders inghenomẽ verdroocht die natuere ende dat G

de dat manneliick saet, ende dat soch in der sueghende vrouwen borsten.

Ruyte met Dille ghesoden en ghedroncken versuet dat crimpsel ende weedom der dermen, ende es goet tseghen die pijne der borsten en der zyden, cortichept van adem, hoest, verstopthept der longhene, weedom in die hope datmen sciatica heet, en tseghen die coude huyueracht ighe cortsen. H

Ruyte ghesoden met goeden wijn op die helft, es seer goet gedroncken den ghenen die dwater laden. I

Ruyte versch oft ghesouten, oft anders in eenighe spijse ghegheten maeckt claer ooghen ende scerpt het tghesichte seer. Tselue doet oock tsap van Ruyte met huenich oft met Fenkel sap oft alleene, aen die ooghen gestreken. Die bladeren van Ruyte mz gersten meel vermenght doen ooc die pijne der ooghẽ vergaen alsmense daer op leyt. K

Tsap van Ruyte in schellen van Granaetappelen ghewermt, ende in die ooren ghedaen, es goet tseghen die pyne ende weedom der ooren. Tselue sap mz olie vã Roosen oft olie van Lauren en huenich vermenght, gheneest die dooficheyt ende dat tuytẽ van den ooren alsment diewils werm in die ooren druypt. L

Die bladeren van Ruyte met olie van Roosen ende azijn ghestooten, zijn goet gheleyt op die pijne ende weedom des hoofts. M

Die bladeren van Ruyte met Laurus bladeren ghestooten doen vergaen eñ ghenesen dat gheswil des ghemechts, ende versueten die pyne daer op ghelept. N

Die bladerẽ van Ruyte met wijn peper en salpeeter gemenght genesen alderhande vlecken ende maecken die huyt schoon, ende met huenich ende aluyn vermenght ghenesen zy alderhande quade crauwagien. Die selue bladeren met verkens liese gemenghelt, ghenesen alle ruydichepyt ende alle scorfte hoofden, die croppen ende clieren daer zy op gheleyt oft op ghestreken worden. O

Ruyte met huenich vermenght versuet die pijne der knokelẽ eñ der iuncturen, ende met vijghen zoo verdrijft zy die ghezwollentheyt van den watersuchtighen. P

Tsap van Wijnruyte met azijn te riecken voor die nuese ghegeuen maeckt watker die ghene die met eenen swaeren slaep beuanghen zijn. Q

Die wortel van Ruyte ghepoedert ende met huenich vermenght verteert dat bloet dat tusschen vel ende vleesch gheronnen es, ende verdrijft die blauw plecken eñ alderhande smetten en vlecken die aen tlijf comen, als zy daer mede bestreken worden. R

Olie daer Ruyte inne ghesoden es, oft langhe tijt inne ghewepckt ende gewonnen es, verwermt alle coude leden, ende doet dwater rijsen op die blase ghestreken, ende es goet tseghen die verstopthept ende herdichept van der milten, ende es seer goet tsegen die winden opblasinghen en weedom der dermen in die clisterien ghedaen. S

Men schrijft oock den bladeren van Ruyte toe dat zy ghestooten en van buyten op die nuese gheleyt dat bloeyen wt die nuese stelpen. T

2 Tsap vã die wilde Ruyte mz huenich, wijn, sap van Fenkel, ende galle van een hinne wel ghemenght scerpt het tghesichte ende neempt alle vlecken ende scellen van den ooghen. Ende voorts es die wilde Ruyte der tammer van crachten gelijck, maer in al veel stercker, ende es zoo sterck, dat zy om huerder sterckhept wille in der medecynen van den ouders niet ghebruyckt gheweest en es, dan alleen tot die ghebrekẽ ende scellen van den ooghen, in der manieren als voorghescreuen es. V

Van Harmel. Cap. lxviiij.

❡ Tfatsoen.

DIt cruyt heeft drye oft vier steelkens recht op wassende, ende daer aen teere bladerkens, den bladeren van die ghemeyne Ruyte schier gelijck, maer veel teerder ende in veel cleynder bladerkens verdeylt, ende van veruwen oock witter. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen ende zijn witachtich, ende daer naer volgen cleyne huyskens daer in dat tsaet leyt.

❡ Plaetse.

Dit cruyt groeyet als Dioscorides schrijft in Cappadocien ende Galatien. Hier te lande

lande worddet van den cruytliefhebbers in die houen ghesaeyet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt oock in Griecx πήγανον ἄγριον. Eñ in Latijn Ruta syluestris. ghenaemt. Van sommighen ooc Harmala, van den Arabeuschen Meesters, ende nv ter tijt Harmel. In Syrien hier voortijts Besasa eñ van eenighen oock Moly.

¶ Natuere.

Dit cruyt, als Galenus seyt, es werm tot in den derdē graedt eñ subtijl van substantiē.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Want Harmel subtijl van substantiē es, soo doet het die groue ende taye vochtichedē sceyen, dz water lossen ende verweckt die natuerelijcke cranckheyt van den vrouwen.

B Tsaet van Harmel, met huenich, wijn, Sofferaen, sap van Venkel ende galle van eenen hoene tsamen ghewreuen scerpt dat ghesichte, ende verclaert die duyster ooghen.

Harmel.

Vā Rosmarijn. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

Rosmarijn es een houtachtich eñ boomachtich gewas, vele dunne herde houtachtige rijskens hebbende met smalle teere bladerkēs besedt, die aen die een zyde ter aerden waerts wit, ende op dander opperste zyde gruen zijn. Die bloemen zijn wit met lutiel blauws vermenght ende als die vergaē zoo coemt daer cleyn sadekē voort. Die wortel ende steel zijn hert ende houtachtich. Die bladeren ende bloemen van desen zijn seer sterck ende liefelijck van ruecke, ende goet van smaecke.

¶ Plaetse.

Rosmarijn wast tot veel plaetsen van Spaengien ende van Vranckrijck ouervloedich in die bosschen. Hier te lande wordt hy in die houen gheplant ende mz grooter neerstichheyt bewaert.

¶ Tijt.

Rosmarijn bloeyet tweemael tsiaers, eens vroech in tbeginsel van den zoomer, eñ eens in den Herfst.

¶ Naem.

Rosmarijn wordt gheheeten in Grieex λιβανωτὶς στεφανωματική. In Latijn Rosmarinum coronarium. In die Apoteken Rosmarinus. In Hoochduytsch Roszmarein. In Franchois Rosmarin. Ende wordt in Latijn Rosmarinum coronarium, dat es Rosmarijn diemē tot

Rosmarinum coronarium. Rosmarijn.

tot den cranskens ghebruyckt gheheeten, tot onderscheet van die andere Libanotides die veelderleye van gheslachte zijn daer af wy in die volghende Capittelen schrijuen selen. Die bloemen van desen Rosmarijn heet in die Apotecken Anthos.

¶ Natuere.

Dese Rosmarijn es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Dioscorides en̄ Galenus schrijuē dat desen Rosmarijn in water gesoden ende tsmorghens vroech eermen eenich werck doet ghedroncken die geelsucht gheneest. A

Die Arabeusche meesters ende die huer naerghevolcht zijn scrijuen dz Rosmarijn die herssenen, memorie ende sinnē versterckt, ende dz hy goet es om die sprake wederom doen te comen, ende sonderlinghe die conserue van den bloemen met suycker ghemaeckt, tsmorghens nuchter inghenomen. B

Die asschen van Rosmarijn ghebrant maeckt die tanden vast ende schoon als zy daer mede ghewreuen worden. C

Van Lauender. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Lauender es tweederleye manneken ende wijfken. Dmanneken es met bladerē bloemen, aren ende stelen breeder, langher, hoogher ende dicker ende van ruecke stercker dan dz wijfkē. Dat wijfkē es smalder corter, neerder, ende van ruecke lieflijcker.

¶ Tfatsoen.

Lauandula ~~mas.~~ fœmina
Lauender ~~manneken.~~ wijfken
2

Lauandula ~~fœmina.~~ mas
Lauender ~~wijfken.~~ manneken
1

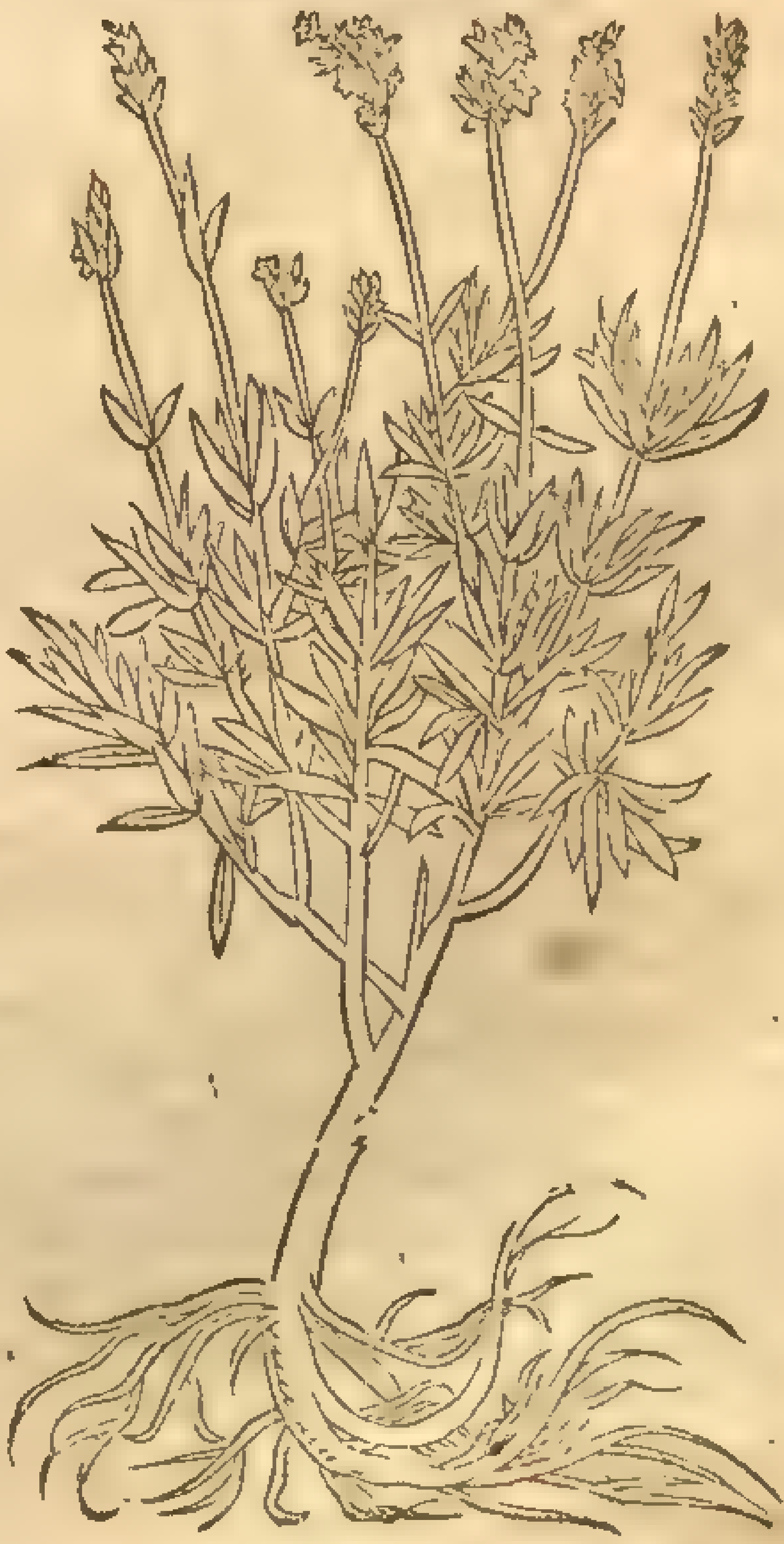

Beyde

BEyde deſe gheſlachten van Lauender hebben viercantighe hole ſteelkens met ledekens ende knoopkens, daer aen waſſen aſchverwighe langhe ſmalle vette bladeren, breeder, langher ende meerder dan die bladeren van Roſmarijn. Die bloemen zijn blauw en waſſen ghelijck een are veel by een aen dopperſte van den ſtelen. Die wortelen zijn houtachtich met veel aenhanghende ſaſelinghen.

¶ Plaetſe.

Lauender waſt tot ſommighe plaetſen van Italien, Spaengien eñ Vranckrijck op die gheberchten ende rouwe ſteenachtighe plaetſen daer die ſonne veel ſchijnt, hier te lande worddet in die houen gheplant, ſonderlinghe dat wijfken dat in alle houen gemeyn es, want dat manneken en wordt niet gheuonden dan by die Cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

Lauenderen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Lauender wordt nv ter tijt geheeten in Latijn Lauandula. In die Apotekē Lauendula, Van ſommighen in Grieex Pſeudonardus, van anderen Hirculus, van den derden oock Roſmarinum coronarium. Ende ſchijnt wel te weſene dat cruyt dat van Vergilius Caſia ghenaempt es.

1 Dat ierſte gheſlacht wordt gheheeten Lauandula mas. In Hoochduytſchlant Spica ende Spica nardi. Hier te lande Lauender ende nv Lauender manneken. In Franchois Lauande maſle.

2 Dat ander gheſlacht heet Lauendula ende Lauandula fœmina. In Duytſchlāt Lafander. Hier te lande Lauender wijfken. In Franchois Lauande femelle.

¶ Natuere.

Lauenderen ſijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Stœchas. *Stichas cruyt*

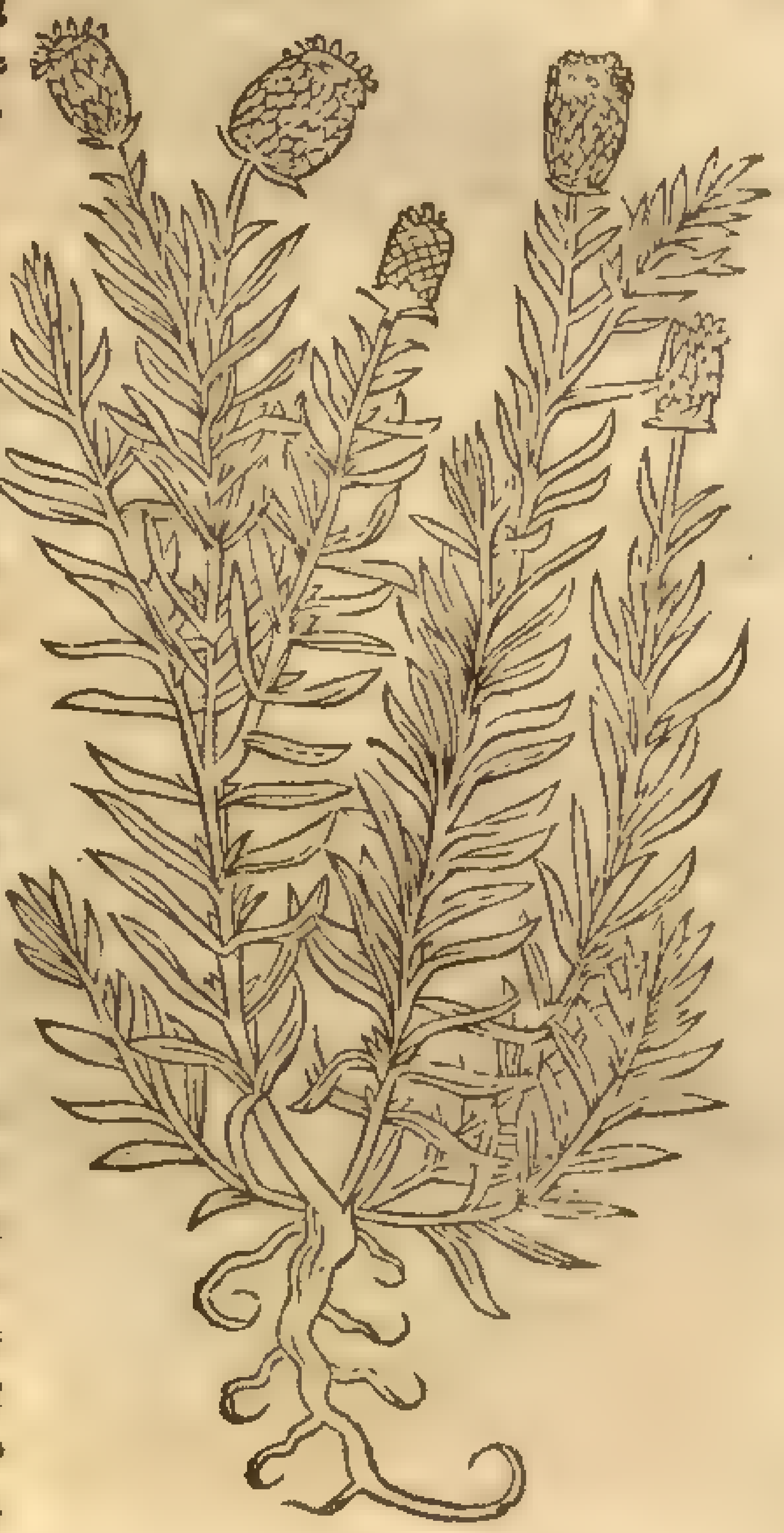

A Lauender in wijn gheſoden ende ghedroncken loſt die vrine, verwerckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht die ſecundine ende doode vruchten af.

B Die bloemen van Lauender alleen oft met Caneel, Noten ende Naghelen, gheneſen dat cloppen van der herten ende die geelſucht, ende ſijn ſeer goet tſeghen die popelſie, ende tſeghen die pijne ende ſwijmelinghe in thooft, zy ſterckē dat hooft ende die lamme leden.

C Die Conſerue van den bloemen met ſuycker ghemaeckt es oock tot dē voorgheſchreuen ghebreken ſeer goet, tſmorghens een boon groot inghenomen.

D Water van Lauender bloemen ghediſtilleert gheneeſt die lamme leden als zy daer mede gheſtreken ende ghewaſſchen worden.

Vā Stichas cruyt. Ca. lxxvij.

¶ Tfatſoen.

DIt cruyt es een ſchoon ſeer wel ende liefelijck rieckende cruyt, veel teere tacxkens hebbende, daer aen waſſen langhe ſmalle witachtighe bladerkens minder, teerder eñ ſueter rieckende dan die Lauender bladeren. Op dopperſte van den ſtelen waſſen ſchoone dicke aren, voortbrin-

bringhende vele in een ghedrongen cleyne blauwachtige bloemkens. Ende dese aren vindtmen al om in die Apoteken te coope onder den naem Stœcados Arabicum.

Daer es oock noch een ander cruyt datmen in die Apoteken Stichas citrina heet, daer af in den iersten boeck int lx. Capittel. ghescreuen es.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in die eylanden gheheeten Stœchades, tseghen ouer Massilien ghelegen, ende in Arabien. Hier te lande worddet van sommighen cruytliefhebbers ghesayet ende met groote neerstichеyt bewaert.

¶ Tijt.

Stichas bloeyet met die Lavender in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieckx στίχας καὶ στοίχας ende in Latijn Stichas en Stœchas. In die Apoteken Stichas Arabica ende Stœchados Arabicum. In Arabeusch Astochodos, ende anders gheen naemen en zijn ons noch ter tijt bekent. in franchois stecas arabique

¶ Natuere.

Stichas cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Stichas cruyt met zynen bloemen, oft die aren alleene ghesoden ende gedroncken, openen alle verstoptheyt van leuer, longhene, milte, moeder, blase eñ van alle inwendighe leden, suyuert ende doet sceyden alle quade humueren, ende vochticheden. A

Stichas cruyt es oock seer goet tseghen die pijne ende weedom in thooft, eñ tot die gebreken van der borsten ende van die longhene, het doet oock den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comen als voor ghebruyckt. B

Stichas cruyt ende bloemen zijn oock seer goet in die medecynen vermenght diemen tseghen fenijn ghebruyckt. C

Die bloemen ende bladeren van Stichas diewils gheroken stercken die herssenen, memorie eñ die inwendighe sinnen. D

Pseudodictamnum.

Van Dictamus.

Cap. lxxviij.

¶ Tgheslacht.

Dioscorides die oude cruyde meester schrijft van dryerhande Dictamnum, waer af dat ierste alleẽ dz oprecht Dictamnus es. Dat tweede een valsch Dictamnum. Dat derde eẽ ander geslacht ooc Dictamnum gheheeten, dat bloemen eñ saet voort bringht.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht ende oprecht Dictamnũ es als Dioscorides scrijft een heet scerp cruyt der Poleyen van fatsoene seer ghelijck, maer zijn bladeren zijn meerder ende zijn met een saecht wit wolleken becleet.

2 Dat tweede gheslacht dz Pseudodictamnum (dat es valsch Dictamnum) gheheeten wordt, es den voor-

B ghescre-

ghescreuen iersten als Dioscorides schrijft seer ghelijck maer niet heet oft scerp op die tonghe, waer af die figuere hier ghestelt es, die wy naer dat leuende cruyt hebben laten beworpen. Ende dit Pseudodictamum heeft rōde saechte wollachtighe stelen, met leden ende knoopkens, eñ daer aen wassen wt elck ledt twee witte rondachtige saechte ende wollachtighe bladeren, den bladeren van Poleye van fatsoene niet seer ongelijc, anders dan dat sy meerder zijn ende gheheel wit, saecht ende wollachtich ghelijck die ionghe bladeren van wollecruyt, sonder rueck ende niet scerp maer bitterachtich van smaecke. Die bloemen wassen rontsomme die stelen met ronde croonkens, gelijck aen die Poleye oft Malrouie, ende zijn licht peersch van veruwen. Die wortel es houtachtich. en worden [illegible]

3 Dat derde gheslacht es van fatsoene den tweesten ghelijck, maer zijn bladeren zijn gruender ende hayrachtigher, met teer wit saecht hayrken becleet gelijckende volnaer den bladeren van witte water Munte. Ende dit heel cruyt es seer goet ende liefelijck van ruecke, tusschen die witte water Munte ende Sauie rieckende, gelijck ooc Dioscorides tuyght.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste geslacht ende oprecht Dictamnum wast in Creta, dat een eylāt van der Italiaenscher zee es, nv ter tijt Candia gheheeten, ende en wordt in gheen andere landen gheuonden alzoo daer af alle die ouders ghescreuen hebben, ende daer om en eest gheen wonder dattet hier te lande niet gheuonden en wordt, dan alleen drooge in sommighe gheleerde neerstighe Apotekers huysendie, tselue tot den ghebruyck der medecynen met groote neersticheyt van Candien ghecreghen hebben.

2.3 Die andere twee geslachten wassen niet alleen in Candiē, maer oock in vele andere heete landen. Ende beyde dese gheslachten heeft alder ierst in dese Neerlanden vercreghen die groote liefhebber der cruyden Jan van Brechom, die de selue in zynen seer schoonen ende van alle vremden cruyden seer ouervloeyende lusthof ghesaeyet ende met neersticheyt ghewonnen, ende tot my ghesonden heeft.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Grieck δίκταμνος. In Latijn Dictamnum ende Dictamnum Creticum, van sommigē als Dioscorides scrijft Pulegium syluestre. In die Apoteken Diptamum, hoe wel nochtans die Apotekers daer voor een ander cruyt ghebruyckt hebben dat gheen Dictamnum es, daer af wy in zijnder plaetsen schrijuen selen.

2 Dat tweede gheslacht es gheheeten ψευδοδίκταμνος, ende Pseudodictamnum, dat es valsch Dictamnum.

3 Tderde geslacht heet oock in Grieck δίκταμνος in Latijn Dictamnum, ende mach wel gheheeten worden Dictamni tertium genus, oft Dictamnum non Creticum.

¶ Natuere.

1 Dat oprecht Dictamnum es heet ende drooge ghelijck Poleye maer subtijlder vā substantien.

2.3 Die andere twee zijn oock werm ende drooghe van natueren maer niet soo seere oft sterck als dat oprecht.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Dat oprecht Dictamnum heeft alle crachten ende werckingen van Poleye ende es beeter eñ stercker dan die selue, het verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht af die secondine ende doode vruchten inghenomen ende ghedroncken, oft van onder ghestooft, oft ghelijck een pessus gesedt. Tselue doet oock die wortel inghenomen die seer heet ende scerp op die tonghe es. A

Tsap van Dictamus es seer goet ghedroncken tseghen alle fenijn ende beten van den fenijnnighe ende cruypende ghedierten. B

Dictamnum es oock zoo crachtich tseghen alle fenijn, dattet met zynē rueck alleene alle fenijnnighe quade ghedierten veriaecht, ende die selue oock doodet ende ommachtich maeckt als zy daer mede gheraeckt worden. C

Tsap

Tsap van Dictamum es ooc seer goet ende sonderlinghe in alle wonden mz yseren D
wapenen gheslaghen,ende beten van den fenijnnighen ghedierten ghedruypt,wât het
reynicht,suyuert ende gheneest die selue.

Dictamum gheneest ooc die pijne ende weedom in die milte, ende doet die milte die E
groot ende ghezwollen es,ontzwillen ende cleyn worden tzy van binnen inghenomen,
tzy van buyten daer op gheleyt.

Dictamum treckt oock die splinters ende doornen wt, ghewreuen ende op die quetsueren gheleyt. F

Van Dictamum scrijuen die ouders dz die gheyten in Candien als zy mz eenighe G
flitsen oft pijlen ghequetst zijn,die in tlijf ghebleuen zijn,ter stont Dictamum soecken
eñ eeten,ende dat daer duer die flitsen ende pijlen wtvallen ende die wonden genesen.

2 Dat valsch Dictamum es den voorghesereuen van crachten wat ghelijck maer nz H
zoo sterck.

3 Dat derde gheslacht es seer goet ghemenght in die medecynen dranckẽ eñ plaesteren tot die beten van die fenijnnighe ghedierten dienende. I

Van Venckel. Cap. lxxix.

Tgheslacht.

MEn vindt tweederleye Vẽckel,waer af die eene doprechte Vẽckel es, in Griecx
Marathron gheheeten.Die andere die groote hoochwassende die Hippomarathron,
dat es Rosvenckel ghenaempt es.

Tfatsoen.

1 DIe oprechte Venckel heeft ronde gheknoopte stelen, eens mans lenghde hooch wassende,mz aen wassende vele zyde scuetkens, die altsamen van buyten gruen ende van binnen hol met wat bol wit merchs ghevult zijn. Die bladeren zijn lanck teer ende seer gesneden,niet anders schier wesende dan vele vergaerde draeykens, meerder saechter ende liefelijcker van ruecke dan die bladeren van Dille. Die bloemen wassen op die stelen met groote ronde croonen eñ zijn bleeck geel, ende als die vergaen zoo brenghen die croonẽ langachtich saet voort dat altijt twee tseghen een wast. Die wortel es wit lanck ende slecht.

2 Dat ander gheslacht dat Rosvenckel ghenaempt es,heeft eenen ronden gheknoopten steel,die somtijts eenen arm dick es,eñ sestien oft achtien voeten hooch wast, als die hooch gheleerde Ruellius schrijft.

Fœniculum. Venckel.

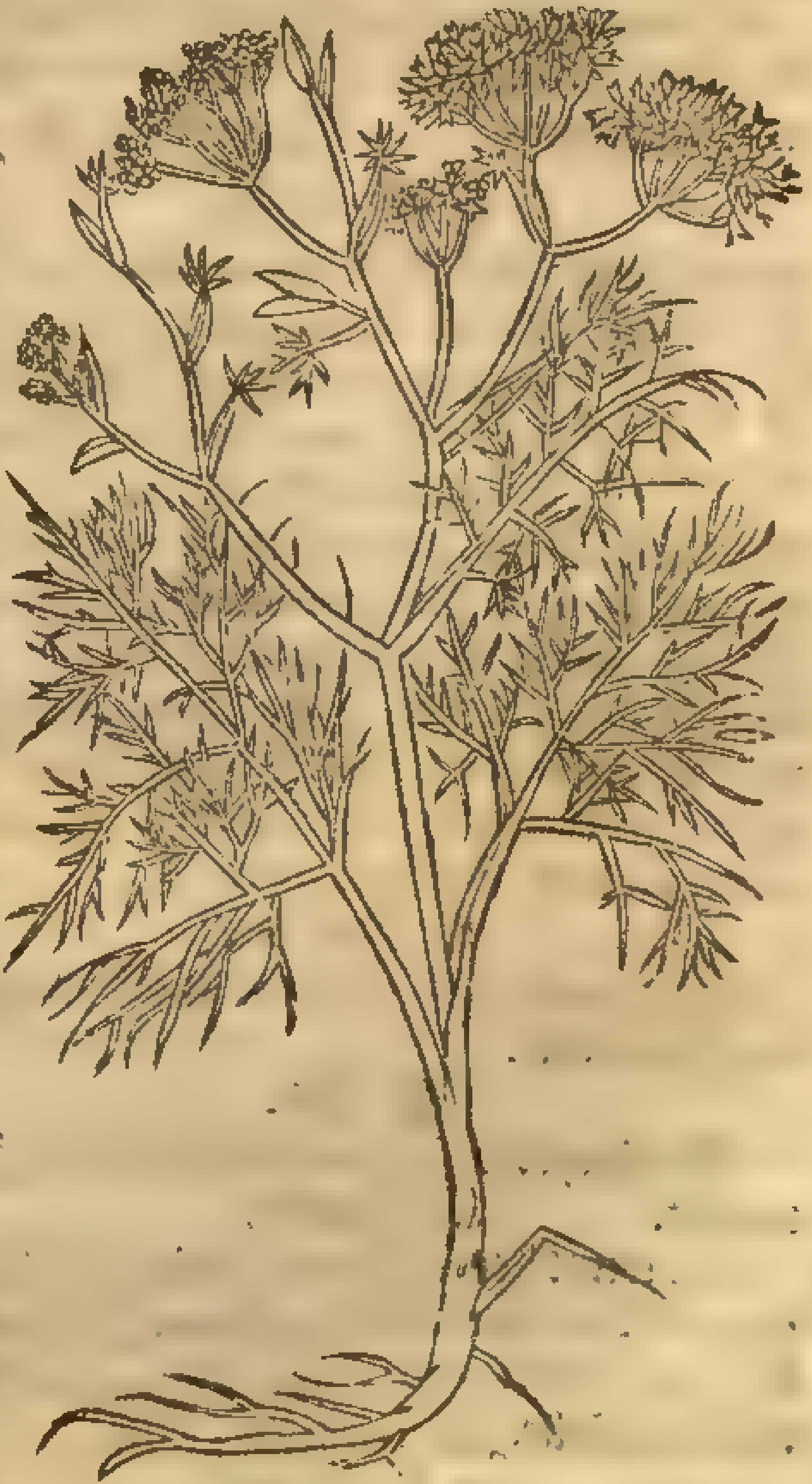

Plaetse.

Venckel wast hier te lande in die houen.

Tijt.

Venckel bloeyet in Braeckmaēt eñ Hoymaent,eñ in Ooghstmaent es huer saet rijp.

Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx μάραθρον,van Actuarius oock μάλαθρον.In Latijn eñ in die Apotekẽ Fœniculũ.
In Hoochduytsch Fenckel.In Neerduytsch Venckel.In Franchois Fenoil.

2 Dat ander groot gheslacht heet in Griecx ἱππομάραθρον.In Latijn Fœniculum erraticum,dat es in Duytsch Rosvenckel,ende wilde Venckel.

Natuere.

Venckel es werm in den derden graedt ende drooghe in den iersten.

Cracht en werckinghe.

Die gruene bladeren van Venckel ghegheten oft saet daer af met ptisane gedroncken doet die borsten vol melcks comen ende veel sochs cryghen. A

Die soppen van Venckel ghesoden ende ghedroncken versuetẽ die pijne der nieren, doen die vrine lossen ende den steen rijsen, ende verweckẽ die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen. Tselue doen oock die wortelen, die niet alleen tot den voorgescreuen ghebreken maer ooc goet zijn tsegen dat waterladen in wijn ghesoden ende ghedroncken. B

Die bladeren ende tsaet van Venckel zijn oock seer goet met wijn gedroncken tseghen die beet van den Scorpioenen ende anderen fenijnnighe ghedierten. C

Venckel oft huer saet met water ghedroncken es seer goet tseghen die cranckheyt van der maghe ende walghinghe den ghenen die de cortse hebben. D

Tcruyt, tsaet ende wortelen, vã Venckel zijn seer goet der longhene, leuer ende nieren, want zy openen alle verstopthept der seluer leden, ende stercken die selue. E

Die wortelen van Venckel met huenich vermenght zijn seer goet geleyt op die beten van den dullen verwoeden honden. F

Die bladeren met azijn vermenght zijn goet geleyt op dwilt vier ende alle heete geswillen. Die selue bladeren met was vermenght zijn goet op die blauw geslagen plecken gheleyt. G

Venckel oock in wijn ghesoden, oft met olie ghewreuen, es seer goet om die ghebreken der schamelijcker leden daer mede te strijckene oft te stouene. H

Tsap van Fenckel doodet die wormen der ooren daer in ghedruypt. Tselue sap in die sonne ghedroocht es seer goet met die collyrien vermenght tot verclaeringe der ooghen dienende. I

Van Dille. Cap. lxxx.

Anethum. Dille.

Tfatsoen.

Dille heeft rõde geknoopte steelkẽs mz veel aenwassende scuetkens ende tacxkens, onderhaluẽ voet oft twee hooch wassende. Die bladeren zijn seer ghesneden, den bladeren van Venckel niet seer onghelijck, maer herder ende grouer vã drayẽ. Die bloemen zijn geel eñ wassen met croonkens ghelijck aen die Venckel op dopperste van den stelen, ende als die vergaen zoo volghet tsaet dat cleyn ende breet es. Die wortel es wit ende sterft alle jaren.

Plaetse.

Dille wordt hier te lande in alle moeshouen ghesaeyet.

Tijt.

Sy bloeyet in Braeckmaent eñ in Hoymaent.

Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἄνηθον. In Latijn ende in die Apoteken Anethum. In Hoochduytsch Dyllen ende Hochkraut. In Neerduytsch Dille. In Franchois Anet.

Natuere.

Dille es werm tot bynaer in den derden graedt, ende drooghe tot in den tweeden.

Cracht en werckinghe.

Die

Die opperſte ſoppekens van Dille met den ſade in water gheſoden ende ghedroncken doen de vrouwen veel ſochs in die borſten crijghen. A

Dille doet die opblaſinghe winden ende crimpſel van den buyck, vergaen, ſtilt dat ouergheuen ende den camerganck, ende doet die vrine loſſen in manieren als voor gebruyckt. B

Dille es oock ſeer goet tſeghen dat opſteyghen ende opclimmen van der moedere, alſmenſe in water ſiedt, ende den wermen damp daer af comende vã onder ontfanckt. C

Tſaet van Dille werm ghemaeckt ende dicwils gheroken, doet den hick ende dat opſteyghen van der maghen ſtillen. D

Tſaet van Dille ghebrant gheneeſt die clieren ende fronſelen in tfondament daer op gheſtreken. Tcruyt al heel tot aſſchen ghebrant heylt ende gheneeſt die vochtighe ſweeringhen ſonderlinghe van den ſcamelijcken leden daer in gheſtroyt. E

Dille in olie gheſoden verdeylt ende doet ſceyden, verſuet alle pijnen, verweckt tot ſlape, ende brenght alle rouwe couwe ghezwellen tot rijpicheyt. F

¶ Hinderniſſe.

Dille veel ghebruyckt maeckt doncker ende onclaer gheſichte ende verdroocht die natuere ende dat mannelijck ſaet.

Van Anijs. Cap. lxxxj.

¶ Tfatſoen. Aniſum. Anijs.

Tcruyt van Anijs es der iongher Eppe van bladeren ghelijck, het heeft ronde hole ſteelkens, daer ierſt voortcomen bladeren die rondachtich zijn, ende naermaels andere bladeren die ghecklouen ende den bladeren van Eppe ghelijck zijn, maer minder ende witverwigher. Bouen op die ſtelen waſſen veel ſchoone ronde croonen, witte bloemkens voortbrenghende, ghelijckende den croonen van Beuernelle oft van Coriander. Ende als die bloemen vergaen zoo volghet tſaet naer dat witachtich es ende van ruecke ende ſmaecke ſuet ende liefelijck.

¶ Plaetſe.

Anijs groeyet van ſelfs in Syrien ende Candien, nv ter tijt wordt hy in Ouerlant ende Neerlãt in die houẽ geſayet.

¶ Tijt.

Anijs bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Anijs wordt gheheeten in Griecx ἄνισον καὶ ἄνηϑον. In Latijn ende in die Apoteken Aniſum. In Hoochduytſch Aniſz. In Franchois Anis.

¶ Natuere.

Tſaet van Anijs, dz alleen in der medecynen ghebruyckt wordt, es werm ende droeghe van natueren tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Tſaet van Anijs verdrijft die winden, opblaſinghen ende ripſenen van der magen eñ der dermen, het verſuet die pijne, weedom ende crimpſel des buycx, het ſtelpt den loop eñ den camerganck, het doet water ende den ſteen rijſen, droogh inghenomen oft met wijn oft water gheſoden ende ghedroncken, het doet oock den hick vergaen niet alleen ghedroncken oft inghenomen, maer oock gheroken. A

Anijs ſaet gheneeſt oock dat root melizoen ende ſtelpt die witte vloet der vrouwen, ende es ſeer goet den waterſuchtighen ghebruyckt, wãt het opent die leuer ende leſcht den dorſt. B

Van Anijs. Cap. lxxvi.

Anijs veel gegheten maeckt lust tot byslapen ende doet die vrouwen veel sochs crijgen. C
Tsaet van Anijs gheknout maeckt eenen langhen ende soeten adem en beneempt D
die stanck des monts.
Anijs saet opt vier ghedroocht ende met huenich vermenght ende inghenomen doet E
die fluymen van der borsten rijsen, ende als daer bitter amandelen toe gedaen zijn zoo
gheneset den verouderden hoest.
Anijs saet met wijn ghedroncken es seer goet tseghen alle fenijn ende beten va den F
Scorpioenen ende anderen dyer ghelijcken fenijnnighen ghedierten.
Anijs saet es seer goet ghebruyckt den ionghen kinderen die eenige besmetheyt oft G
vallende sieckte hebben, ende es daer toe soo seer goet dat die ghene die Anijs in die
handen hebben, als Pythagoras seyt, van der besmetheyt oft vallende sieckte niet be-
uanghen en kunnen worden.
Anijs met huenich azijn ende Hysope ghegorgelt gheneest die squinantie dz es ghe- H
swel van der keelen.
Anijs saet in een sacxken oft bondelken ghebonden ende voor die nuese ghehangen I
ende gheroken, verdrijft die quade swaere droemen ende doet gherustelijck slapen.
Die roock oock van Anijs saet duer die nuese ontfangen versuet die pijne in thooft. K
Anijs saet ghestooten ende met olie van roosen vermenght gheneest die ooren die L
van binnen ghequetst zijn, daer in ghedaen.

Van Ameos. Cap. lxxvij.

Tgheslacht.

Ameos es tweederleye als nv ter tijt die gheleerde meynen. Groot ende cleyn.

Tfatsoen.

Ammi commune. Groot Ameos.

Ammi paruum. Cleyn Ameos.

Dat

Van Ameos. Cap. lxxvij.

1 Dat groot Ameos heeft eenen ronden gruenen steel, met vele zyde tacxkens ende scuetkens, daer aen wassen groote langhe bladeren, in veel andere langhe smalle rontsomme ghekerfde bladerkens verdeylt. Op die soppen van den stelen wassen die witte ghesternte bloemkens in groote ronde croonen, die cleyn sadeken voortbringen dat scerpachtich ende bitterachtich es. Die wortel es wit met vele veeselinghen.

2 Dat cleyn Ameos es een seer teer ende cleyn cruydeken eñ wast eenen voet oft wat meer hooch. Synen steel es dun ende teer. Die ierste ende onderste bladeren zyn láck, ende ouer beyde zyden seer diep gesneden, die opperste zijn den Venckel oft Dille bladeren aensienlijck, maer wat mindere. Op dopperste vã den stelẽ wassen cleyne croonkens voortbringhende ierst witte bloemkens, ende daer naer cleyn grauw sadeken, dat heet ende scerp in den mont es. Die wortel es dun ende cleyn.

¶ Plaetse.

Beyde dese cruyden en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in der cruytliefhebbers houen ghesayet. Ende daer sy eens ghesayet zijn gheweest, daer comen zy lichtelijcken noch eenighe jaren voort, van huer gheresen saet.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Ooghstmaent, ende corts daer naer zoo leueren zy huer saet.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in die Apoteken Ameos, ende met dyen naem eerst hier te lande bekent. Ende dit selue es naer onse meyninge dat oprecht ἄμμι Ammi daer Dioscorides af ghescreuen heeft, dwelc oock Cuminum Aethiopicum, Cuminum regium, ende als Ruellius schrijft Cuminum Alexandrinum ghenaempt es.

2 Dat cleyn wordt nv ter tijt van veel gheleerden voor dat ἄμμι Ammi ghehouden, ende daer om hebben wy tselue in dit Capittel beschreuen.

¶ Natuere.

Tsaet van Ameos es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Ameos es seer goet tot dat crimpsel, weedom ende pijne des buycx, ende tseghen die droppelpisse ende coupisse met wijn inghenomen. A

Tsaet van Ameos doet oock den vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt comẽ, ende met herst ende tbinnenste van den rosijnen vermenght, ende op gloeyende colẽ gheleyt, suyueret ende reynighet die moedere, als den roock daer af comende van onder ontfanghen wordt. B

Tsaet van Ameos es oock goet met wijn ghedroncken tsegen die beet van alle fenijnnighe ghedierten, ende met Spaenschen vliegen Cantharides in Griecx gheheeten inghenomen beneempt dat letsel der seluer, ende maeckt dat zy niet so schadelijck ende hinderlijck en zijn ghelijck oft zy alleen inghenomen waeren. C

Ameos saet ghestooten ende met huenich vermenght sceydt dat gheronnen bloet ende doet die blauw gheslaghen oft gheuallen plecken vergaen, daer op ghelijck een plaester gheleyt. D

¶ Hindernisse.

Tsaet van Ameos te veel ghebruyckt doet den mensche bleeck ende dootverwich van aensichte worden.

Van witte Comijn. Cap. lxxviij.

¶ Tfatsoen.

Witte Comijn heeft eenen hollen cantighen steel met vele ledekens ende knoopkens, daer aen wassen bladeren, den bladeren van geelen wortelẽ oft Peen seer ghelijck. Die bloemen zijn wit ende wassen inȝ croonen, eñ leueren cleyn saet dat scerp op die tonge es. Die wortel es dickachtich láck ende geel, van smaecke den Peen dat es den gheelen wortelen niet seer ongheliјck.

¶ Plaetse.

Caros. Witte Comijn.

Dese Comijn wast als Dioscorides scrijft in Caria, nv ter tijt worddet in Duytschlãt op sommighe dorre beempden gheuonden. Hier te lãde worddet in die houen ghesayet.

¶ Tijt.

Witte Comijn bloeyet in Meye een jaer naer dat hy ghesaeyet es, eñ leuert zijn saet in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Griecx κάρος. In Latijn Careum oft Carum. In die Apoteken Carui, ende heeft dyen naem naer tlandt van Carien daert ouervloedich wast. In Duytschlant heetet Weisz kimmel. Hier te lande Witte Comijn. In Frãchois Carui ou Carotes.

¶ Natuere.

Tsaet van witten Comijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Tsaet van witten Comijn es der magen ende den monde seer goet ende bequaem, het doet die spijse verteeren, ende dat water ende vrine rijsen, ende het verdrijft alle winden ende opblasinghen van alle inwendige leden. In somma het es den Anijs sade van crachten ende werckinghen ghelijck.

B Die wortel van desen Comijn ghesoden es oock goet gheten ghelijck die geele wortelen diemẽ tot sommige plaetsen Peen oft Pooten heet.

Van Comijn. Cap. lxxviij.

¶ Tgheslacht.

Comijn als Dioscorides schrijft es tweederleye Tam ende wildt.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Comijn heeft eenen rechten langhen steel, met veel aenwassende zyde sceutkens, daer aen wassen seer ghesneden bladeren den Venckel bladeren niet seer onghelijck. Die bloemen wassen met croonen ghelijck aen Anijs, Venckel eñ Dille. Tsaet es bruyn ende lanck.

2 Dat Wildt gheslacht heeft als Dioscorides schrijft eenen teeren steel ontrent een spanne hooch daer aen wassen vier oft vijfue seer ghesneden ende rontsomme gekerfde bladerkens, ende dit gheslacht en es noch niet bekent.

Dat ander Wildt gheslacht daer Dioscorides noch af vermaent salmen int lxxvij. Capittel van Nigella bescreuen vinden.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Comijn wast in Ethiopien, Egypten, Galacien, cleyn Asien, Cilicien ende Terentien, hy wordt oock tot sommighe plaetsen van Duytschlant ghesayet ende begheert wermte ende vochte plaetsen.

¶ Naem.

2 Die tamme ende ghemeyne Comijn heet in Griecx κύμινον ἥμερον. In Latijn Cuminum satiuum. In die Apotecken Cyminum. In Hoochduytsch Romische kimmel, en Zamer kimmel. In Franchois Comyn.

Dat Wildt gheslacht heet in Griecx κύμινον ἄγριον. In Latijn Syluestre Cuminum en Cuminum rusticum.

¶ Natuere.

Tsaet van Comijn es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Comijn verdrijft ende doet sceyden alle winden der maghen, des buycx, der dermen, ende der moedere, ende es nuts dyen seer goet tot dat crimpsel, weedom ende pijne des buycx, niet alleen inghenomen maer oock van ondere met een clisterie ghesèt, oft met gersten meel vermenght ende van buyten daer op gheleyt. A

Comijn es oock seer goet den ghenen die hoesten ende vercout, oft verstopt vã borsten zijn met spijse oft dranck ghebruyckt, ende dijsghelijck oock die van eenich fenijnnich ghedierte ghebeten zijn met wijn ghedroncken. B

Comijn verdrijft ende doet sceyden die swellinghen ende opblasingen van der manlijcheyt ende scamelijcken leden daer op gheleyt. C

Comijn met meel van drauick ende tbinnenste van den rosijnen wel gemenght stilt die vloet ende ouervloedige natuerlijcke cranckheyt der vrouwen op den buyck gelijck een plaester gheleyt. D

Tsaet van Comijn ghestooten ende met edick vermenght ende te riecken ghegheuen stelpt dat bloeyen wt die nuese. E ¶ Hindernisse.

Comijn te veel ghebruyckt doet den mensche zijn veruwe verliesen ende bleeck ende dootveruwich worden.

Van Coriander. Cap. lxxxv.

¶ Tfatsoen.

Coriandrum. Coriander.

Coriander es een seer stinckende ẽ ghelijck die wantluysen rieckende cruyt, het ghewint eenen rondẽ steel, mz vele zyde scuetkẽs ontrent onderhaluen voet hooch, daer aen wassen witveruwige seer ghesneden bladeren, van den welcken die ierst voortcomende ende onderste den Keruel oft Peterselie bladeren schier ghelijck zijn, die opperste ende laest voortcomende den seluen oft des Grysecoms bladeren oock niet seer ongelijck maer teerder ende veel meer ghesneden. Die bloemen zijn wit ẽ wassen in rõde croonkẽs. Tsaet es heel ront inwendich hol van eenen liefelijcken rueck alst drooghe es. Die wortel es hert ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Coriander wordt op die veldẽ ẽ in die houen gesaeyet ẽ begheert goet vet aerdtrijck.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaẽt ende in Ooghstmaent, ẽ corts daer naer wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx κόριον ẽ κορίαννον. In Latijn ende in die Apotekẽ Coriandrum. In Duytsch Coriander. In Frãchois Coriandre. ¶ Natuere.

Die gruene stinckende Coriander es cout ende drooghe van naturẽ den mensche schadelijck ende hinderlijck. Het welrieckende ghedroocht saet es werm van naturẽ tot veel saken goet ende oirboorlijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Coriander saet dat bereyt es drooghe oft met suycker naer den eten inghenomen, sluyt den crop van der maghen, beneempt dat opworpen ende doet die spijse verteerẽ. A

Tselue

Tselue bereyt saet opt vier gerooſt eñ mʒ wijn ingenomẽ doodet eñ iaecht af die wor men, eñ stelpt dẽ loop des buycx, dat root melizoen ende alle ouervloedige bloetganck. B

Bereydinghe des Coriander saets. Coriander saet wordt aldus bereyt. Men sal nemen saet van Coriander dat drooghe es, ende daer ouer ghieten stercken wijn ende azijn tsamen ghemenght ende daer in salmen tselue saet laten weycken xxiiij. vren ende dan salment droogen ende totten ghebruyck der medecynen bewaeren. C

Nota dat die Apotekers niet en behoeren dese saden yemant onbereyt te vercoopene oft in suycker te backene oft in medecynen te ghebruyckene want dat onbereyt saet al eest dat drooghe ende welrieckende es, en kan sonder letsel oft hinderniſſe niet wel veel ghebruyckt worden. D

Tcruyt van Coriander noch gruen wesende, met een cruyme terwẽ broots oft meel van gersten mout vermenght verdrijft alle hittich ende vierich gheswel, ende met boonen meel ghemenght doettet die croppen ende clieren sincken ende vergaen. E

Tsap van Coriander met ceruyse, schuym van siluer, azijn ende olie vã Roosen wel ghemenght, gheneest dat wilt vier ende vercoelt alle verhittinghen van der huyt. F

¶ Hinderniſſe.

Die gruene Coriander inghenomen maeckt heeschheyt, rasernie ende dullicheyt den dronckenscape ghelijck. Eñ daer af tsap een loot swaer gedroncken es doottelijck als Serapio scrijft.

Van Nigella. Cap. lxxxvj.

¶ Tgheslacht.

Nigelle es tweederleye Tam ende Wildt. Die Tamme es oock tweederhande. Die eene heeft swert saet, die andere bleeck geel saet, anders van stelen, bladeren, bloemen ende ruecke malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Melanthium satiuum. Tamme Nigelle.

Melanthium syluestre. Wilde Nigelle.

Die

1 Die tamme Nigelle heeft eenen teeren steel met vele zyde taexkens ontrent eenen voet hooch, daer aen wassen seer verdeylde bladeren, dē bladeren van Duyuekeruel schier ghelijck, maer gruenverwigher. Die bloemen wassen op dopperste van den stelē ende sijn wit licht blauwachtich, elck in vijf bladerkens ghesnedē eenen radeken gelijck. Ende als die bloemen vergaen zoo volghen daer bollekens naer, vijf oft sesse scerpe horenkens bouen draghende, ende elck bolleken es van binnen in vijf oft sesse deylen onderscęyden, daer in tsaet leyt dat (als voorseyt es) som swert, som bleeckgeel es, den Ayeuyn sade vat fatsoene gelijck, dat van smaecke scerp, goet ende sterck van ruecke es.

2 Dat wilt gheslacht heeft eenen gheribden steel ontrent twee spannen hooch, daer aen wassen aschverwighe seer gheclouen bladeren, die teerder ende meer ghesneden sijn dan die bladeren van den Tammen, ende den Dille bladeren schier ghelijck sijn. Die bloemen sijn den tammen ghelijck maer blauwverwigher, die bollekens sijn in vijf scerpe hauwkens ghelijck horenkens verdeylt den Akeleye bollekens seer aensienlijck daer in tsaet leyt dat oock liefelijck van ruecke es.

3 Noch wordter eē ander schoone eñ liefelijcke Nigelle gheuonden diemen Nigelle van Damasco heet, die van seer gheclouen bladeren der wilde Nigelle ghelijck es maer hoogher ende langher van stelen. Die bloemen van dese zijn blauw, ende in vijf bladerkens verdeylt, den bloemen van den anderen ghelijck maer schoonder ende blauwer, ende van onder met vijf seer gheclouen bladerkēs beset, daer die selue bloeme wtwast ende voortcoemt. Ende als die bloemen vergaen, zo comen daer bollekens voort ghelijck aen die tamme, daer in swert saet leyt den tammen ghelijck, maer gheenen rueck hebbende.

Melanthium Damascenum.
Nigella van Damasco.

ℂ Plaetse.

1 Dese gheslachten van Nigellen en worden hier te lande niet gheuonden, dan in die houen daer zy ghesaeyet zijn.

2 Dat wildt wordt tot sommighe plaetsen van Duytschlandt, op die ackers ende corenvelden gheuonden.

ℂ Tijt.

Die Nigellen bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

ℂ Naem.

Nigelle wordt gheheetē in Grieex μελάνθιον. In Latijn Melanthium, Nigella, ende Papauer nigrum. In die Apoteken Nigella van sommighen Gith.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghe heeten Melanthium satiuum ende Nigella domestica, van sommighen Salusandria. In Hoochduytsch van sommighen Schwartz kumich, Schwartz kumel. Hier te lande Nardus ende tsaet daer af Nardus saet. In Franchois Nielle.

Dat wildt geslacht heet Melanthium syluestre, ende Nigella syluestris. In Hoochduytsch lant Sant Chatarinen blumen, dat es Sinte Katarine bloemen, van sommigen ooc Waldt schwartz Kumich. In Franchois Nielle sauluaige, ende wordt vā sommigen gheleerden voor dat wildt gheslacht van Comijn ghehouwen, daer af hier bouen int 84 lxxxv Capittel ghescreuen ende vermaent es.

3 Dat derde gheslacht wordt nv gheheeten Melanthium Damascenum ende Nigella Damascena, dat es Nigelle van Damasco. In Hoochduytsch Schwartz coriander.

¶ Natuere.

Tsaet van Nigellen es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Nigelle met wijn ghedroncken es goet den ghenen die cort van adem A zijn, het verdeylt ende doet scheyden die winden die in tsmenschens lichaem zijn, het lost die vrine ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, het doet veel sochs hebben alstmen veel daghen aen een ghebruyckt.

Tselue saet doodet ende iaecht af die wormen met wijn oft water ghedroncken, oft B ghestooten ende op die nauel ende buyck gheleyt. Tselue doet ooc die olie van dẽ sade gheslaghen alsmense op den nauel ende buyck strijckt.

Een vierendeel loots van desen sade met water ghedroncken, es seer goet tseghen al- C le fenijn ende beten van den fenijnnighe ghedierten.

Tsaet van Nigelle ghebrant verdrijft met zynen roock die slangen ende andere fe- D nijnnighe ghedierten, ende doodet die vlieghen, musien ende mugghen.

Tsaet van Nigelle met olie van blauw Lischbloemen vermenght, gheneest die pijne E ende weedom in thooft op tvoorhooft ghestreken, ende doet die cleyne ierst beghinnende scellen van den ooghen vergaen, dicwils in die nuese ghedaen.

Tselue saet opt vier ghedroocht ende in een zyden oft lijnen doecxken gebonden, en- F de dicwils gheroken gheneest die snof ende snoteringen, droocht die herssenẽ, ende doet dat riecken wedercomen.

Dit selue saet met water ende azijn ghesoden, ende in die mont ghehouwen versuet G die tantsweer, ende drooghe gheknout gheneset die sweeringhen des monts.

Tsaet van Nigelle met azijn vermenght, doet dat sproet plecken ende vlecken ver- H gaen, ende gheneest die quade scorftheyden, oude coude ende herde gheswellen, daer op ghestreken.

Dit saet treckt oock die exterooghen wt, in ouden wijn, oft stelle pisse als Plinius I schrijft, gheweyckt ende daer op gheleyt, nae dat die exterooghen rontsomme met een mes opghelicht sijn.

Van Libanotis. Cap. lxxxvij.

¶ Tgheslacht.

Libanotis als Dioscorides scrijft es tweederleye, vruchtbaer eñ onvruchtbaer. Die vruchtbare es twee of dryerhande, ghelijck in dit Capittel blijcken sal.

¶ Tfatsoen.

1 DAt eerste vruchtbaer gheslacht dat in Duytsch Beerwortel ghenaempt wordt, heeft seer gheclouen bladeren, den Venckel bladeren seer ghelijck maer grooter ende breeder, die op der aerden dicwils wtgespreyt ligghen, tusschen den welcken voortcoemt eenen steel ontrent eenen cubitus dz es onderhaluen voet lanck, daer op die bloemen met croonen gelijck aen die Dille wassen, voortbringhende groot ront ghehoeckt saet, dat sterck van ruecke ende scerp van smaecke es. Die wortel es dick met rouw hayr bouẽ beset, van ruecke schier den herst ghelijck.

2 Dat ander gheslacht heeft eenen hooghen gheknoopten steel ghelijck die Venckel, daer aen wassen bladerẽ, den Keruel oft Scheerlinck bladerẽ schier gelijck maer meerder, breeder, ende dicker, op tsop van den stelen wassen die croonẽ voortbringhende witte bloemkens, ende als die vergaen zoo volghet welrieckende saet naer dz breet es den sade van Angelica schier ghelijck. Die wortel es van buyten swert van binnen wit, met hayr bouen becleet van ruecke ghelijck herst oft vieroock, rieckende.

3 Noch isser een ander geslacht van desen cruydẽ dz ooc vruchtbaer es, en van Theophrastus lib.ix.cap.xij. bescreuen es. Ende dit heeft oock eenen rechten gheknoopten steel, daer aen wassen bladerẽ die grooter ende meerder zijn dan die bladerẽ vã Eppe.

Die

Libanotidis primum genus. Beerwortel.

Libanotidis genus alterum. Swerte Herstwortel.

Die bloemen wassen op croonen ghelijck aen die andere twee gheslachten saet leuerende, dat groot lanck dick ende oneffen es, ende scerp van smaecke. Die wortel es läck groot, dick ende wit, met groot grof hayr bouen becleet, oock ghelijck wieroock oft herst rieckende.

4 Die onvruchtbaerighe Libanotides zijn als Dioscorides schrijft den voorgescreuen vruchtbaerighen van bladeren ende wortelen ghelijck, maer en hebben noch stelē noch bloemen noch saet.

5 Dat ander gheslacht van Libanotis, dat Rosmarinum Coronarium, ende in Duytsch Rosmarijn gheheeten wordt, es hier voor int lxxv. Capittel bescreuen.

¶ Plaetse.

Die drye vruchtbarige Libanotides worden nv ter tijt gheuonden in Duytschlandt op die hooghe gheberchten ende in die wildernissen. Dat ierste gheslacht wast ooc in Brabant ontrent Loeuen op berchachtighe rouwe plaetsen, maer meest worddet in der cruytliefhebbers houen gheuonden, ghelijck oock die andere twee.

Libanotis Theophrasti. Witte Herstwortel.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyden wordt gheheeten in Griecx λιβανωτὶς Libanotis, om dat die wortelen naer twieroock riecken dat Libanos in Griecx ghenaempt wordt, ende in Latijn Rosmarinus.

1 Dat ierste gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken Fœniculus porcinus ghenaempt. In Hoochduytsch Beerwurtz, ende daer naer hier te lande Beerwortel, van sommighen als Dioscorides schrijft Zea en Campsanema.

Tsaet van desen heet in Griecx κάγχρυς καὶ κάχρυς. In Latijn Canchrys oft Cachrys.

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten Schwartz hirtzwurtz, dat es hier te lande Swerte herstwortele.

3 Dat derde gheslacht wordt van Theophrasto bescreuen, ende daer om hebben wy tselue Libanotin Theophrasti ghenaempt. In Duytsch heetet Weisz hirtzwurtz, dat es witte Herstwortel.

Tsaet van desen heet Theophrastus oock Canchrys oft Cachrys.

¶ Natuere.

Dese gheslachten van cruyden met hueren saden eñ wortelen zijn werm eñ drooch tot in den tweeden graedt, verdeylende, sceydende ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Libanotides met wijn ghedroncken, doen water maken, ende verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, zy ghenesen die pijne ende weedom in den buyck ende helpen den ghenen die van slanghen ende fenijnnighen ghedierten ghebeten zijn. A

Tsaet van Libanotis es oock tot den seluen ghebreken goet, ende daer en bouen dienet seer wel tot die vallende sieckten ende alle verouderde coude ghebreken van der borsten, het gheneest oock die geelsucht met peper ghedroncken, sonderlinghe dat saet van den tweeden gheslachte, want dat ander saet dat Cachrys heet en es niet goet van binnen inghenomen aenghesien dattet met zijn heete scerpicheyt die keele rouw maeckt. B

Die bladeren van desen cruyden ghewreuen stelpen dat bloeyen van die speenen, versueten die clouen ende sweeringhen ontrent tfondament, ende maken rijp eñ morwe alle coude oude herde gheswellen daer op ghelyet. C

Tsap van den cruyde ende wortelen mz huenich vermenght maeckt het tghesichte scerp, ende verclaert die duyster ooghen daer in ghedruypt. D

Die drooghe wortelen met huenich vermenght suyueren die vuyle sweeringhen, ende doen die herde gheswellen sincken ende sceyden. E

Tsaet met olie vermenght es goet den ghenen die den cramp hebben oft verreckt zijn, ende doet sweeten om tlichaem ghestreken. F

Tselue saet met meel van drauick ende azijn vermenght versuet die pijne van tflederetijn daer op gheleyt. G

Tselue saet gheneest ende suyuert oock die quade witte drooghe scorftichheyt, met seer scerpen azijn vermenght ende daer op ghestreken. H

Dat saet dat Cachrys heet, beneempt dat loopen ende vloeyen van den ooghen opt voorhooft ghestreken. I

Van Seseli. Cap. lxxxviij.

¶ Tgheslacht.

Seseli als Dioscorides scrijft es dryerhande van gheslachte. Dat ierste heet Seseli Massiliense. Dat tweede Seseli AEthiopicum. Dat derde, Seseli Peloponnense.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Seseli Massiliense gheheeten, heeft seer gheclouen bladeren die grouer ende dicker sijn dan die bladeren van Venckel, ende hooghe

langhe

Seseli Massiliense.

Seseli AEthiopicum.

langhe, gheknoopte stelen, ende daer op wassen croonen ghelijc aen die Dille, voort bringhende lanckachtich ghehoeckt saet dat scerp eñ bytende van smaecke es. Die wortel es lanck gelijck die wortel van die groote Beuernelle liefelijck van ruecke ende scerp van smaecke.

Seseleos species.

2 Dat tweede Seseli heeft bladeren als Dioscorides schrijft ghelijck Veyl, maer mindere ende ghelijck die bladeren van Gheytenbladt lanckworpich. Synen steel es bruyn drye oft vier voetẽ hooch, mz veel aenwassende zyde tacxkens. Tsaet es groot ghelijck een terwen coren, dick swert ende bitter, ende wast in croonkens.

3 Dat derde vã Peloponnesus heeft eenẽ rechten langhen steel ghelijck die Vẽckel oft langher, ende wast hoogher dan dat voorghescreuen. Die bladeren zijn seer gheclouen, ende in veel bladerkens verdeylt, ende zijn meerder ende breeder dan die bladerẽ vã Scheerlinck. Tsaet wast in croonkens ende es breet ende dick.

4 By den gheslachten van Seseli mach oock wel ghestelt worden dit vremt cruyt

dat in sommighe cruytliefhebbers houen ghevonden wordt. Dit heeft ierst breede wtghesprey de bladeren, die seer teer ende cleyn gesneden zijn. Die steel wast ontrent vier oft vijf voeten hooch, ende es gheknoopt ende ront, ghelijck een Venckel steel maer veel dunder van veruwen bleeck gruen naer tgeel treckende. Ende die bladerkens die aen knoopen vā dē stelen wassen, hangen meest nederwaerts, sonderlinghe die opperste behaluen eenighe cleyne die tusschen die andere voortcomende opwaerts groeyen. Op dopperste van den stelen wassen vele cleyne croonkens voortbringhende geele bloemkens, naer den welcken het saet volght. Die wortel es lanck ende ~~vergaet alzoo welcken als zy ghesaeyt ende ghebloeyet heeft.~~ blijft etlel jaren en

❡ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht wast, als Dioscorides schrijft, in Prouincien ende sonderlinghe by Massilien, ende daer om worddet Seseli van Massilien ghenaemt.

2 Tweede groeyet, als die selue Dioscorides schrijft, in Ethiopien. Ende als sommighē gheleerde segghen zoo worddet oock seer ouervloedich in Prouincien ende by Massilien ende oock in Languedock by Monpeliers ghevonden.

3 Tderde gheslacht wast in Peloponneso, die welcke nv Morea ghenaemt es. Ende onder dat rijck van den Torck in Grecien gheleghen es.

4 Tvierde groeyet op sommighe gheberchten van Lombaerdien. Ende wordt oock, als sommighe segghen, tot som plaetsen van Brabant gheuonden.

❡ Tijt.

Beyde die gheslachten van Seseli, daer die figueren hier af ghestelt zijn, bloeyen in Hoymaent ende oock in Ooghstmaent.

Tvierde bloeyet hier te lande in Ooghstmaent oft in September.

❡ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten in Griecx σέσελι Μασσαλιωτικόν. In Latijn Seseli Massiliense van sommighen πλατυκύμινον id est Latum cuminum, dat es breede Comijn. In die Apoteken als Jacobus de Manlijs schrijft Siler montanum. In Hoochduytsch van sommighen Waldt kymmel. *en francois. Seseli de marseille ou fenoil tortu*

2 Tweede gheslacht wordt gheheeten in Griecx σέσελι αἰθιοπικόν. In Latijn Seseli Aethiopicum, ende van den Aegyptenaers κύονος φρίκη Cyonos Phrice.

3 Tderde gheslacht es ghenaemt σέσελι Πελοποννησιακόν. In Latijn Seseli Peloponnense, dat es Seseli van Peloponnesus.

4 Tvierde en heeft gheenen sonderlinghen naem, dan alleen dat het van eenighen voor een Seseli ghehouwen wordt, ende van sommighen oock voor een Libanotis.

❡ Natuere.

Tsaet ende die wortelen van Seseli zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende subtijl van substantien.

❡ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Seseli met wijn ghedroncken sterckt ende verwermt die mage, het doet die spijse verteeren, het versuet dat crimpsel ende weedom in den buyck, het gheneest die coude huyueracthighe cortsen, ende es seer goet tot die cortheyt van dē adem ende langduerende verouderden hoest. In somma tes seer goet tot alle inwendige leden. A

Tselue saet doet oock die vrine lossen ende es goet tseghen die droppelpisse eñ coupisse, het verweckt die natuerelijcke cranckheyt der vrouwē, iaecht af die doode vruchten ende doet die moeder die opclimt sincken ende in haer plaetse keeren. B

Tsaet van Seseli es oock goet ghebruyckt den ghenen die met eenighe vallende siecte besmet zijn. C

Die reysende man die saet van Seseli met peper ende wijn drinckt en sal gheen coude ouer wech crijghen. D

Tsaet van Seseli es oock goet den gheyten ende andere viervoetighe ghedierten te drincken ghegheuen, om lichtelijc haer ionghen te worpen. Tselue werck doē oock die bladeren alsmense den vee teten gheeft. E

Dit

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt es een teer cruydekẽ ontrent onderhaluen voet hooch wassende. Sijn steelkens zijn teer ende dun met luttel bladerkens becleet, die seer ghesneden ende cleyn zijn den bladeren van Coriander schier gelijckende, beneden breeder ende min ghespleten, bouen teerder ende meer gheclouen. Op die soppen van den stelen wassen cleyne croonkens met witte bloemkens, ende als die vergaen zoo volghet saet, dat root, ront ende plat es, rontsomme met een wit boordeken, twee tsegen een ligghende, ende elck besonder saet es eenen scildenken oft buckelaer van fatsoone ghelijck. Die wortel es teer ende dun ende sterft alle jaren, alzoo dat het cruyt alle jaren van sade ghewonnen moet worden.

Tordylion.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast als Dioscorides schrijft in Cilicien op den berch Amanus, het wordt oock hier te lande in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent, ende in Ooghstmaent es zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τορδύλιον ἢ σέσελι κρητικόν, van Paulus Egineta γορδύλιον in Latijn Tordilium ende Seseli Creticum. In die Apoteken eest meest onbekent.

¶ Natuere.

Tsaet van Tordylion es werm eñ drooge van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet van Tordylion met wijn gedroncken, doet die vrine lossen ende es goet tsegen die droppelpisse, ende tverweckt dẽ vrouwen huer natuerlijcke cranckheyt.

B Tsap van Tordylion eẽ vierendeel loots thien daghen achter een met suetẽ versoden wijn ghedroncken, gheneest die ghebreken der nieren.

C Die wortel met huenich vermenght doet die coude taye fluymen van der longhene eñ borsten rijsen, diewils daer af ghelect.

Van Daucus. Cap. xc.

Dauci tertium genus. Vogels nest.

¶ Tgheslacht.

MEn vindt dryerhande gheslachten ende soorten van cruyden onder dẽ naem Daucus, als Dioscorides eñ alle die ouders schrijuen van den welcken dat derde nv ter tijt alleen bekent es.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht es een teer cruyt, zynen steel wast ontrent een spanne hooch, en-

de es met bladerkens beleet die minder eñ teerder zijn dan die bladeren vã Venckel. Op tsop van den stelen wassen croonkens ghelijck aen Coriãder met witte bloemkẽs, saet leverende dat wit ende hayrachtich es, goet van ruecke ende scerp van smaecke. Die wortel es vinghers dick ende een spanne lanck.

2 Dat tweede gheslacht es der wilde Eppe gelijck, zijn saet es seer wel eñ gelijck costelijcke specie rieckende, heet ende scerp van smaecke, ende beyde dese geslachten zijn noch ter tijt onbekent.

3 Dat derde gheslacht heeft als Dioscorides scrijft, bladeren ghelijck die Coriander, witte bloemen, croonen ghelijck wilde pastinaken ende lanck saet. Ende voor dit gheslacht wordt nv ter tijt ghehouwen dat cruyt dat sommighe Croonkens cruyt heeten. Ende dit heeft oock bladeren ghelijck Coriander maer meerder den bladerẽ van Pastinaken diemen geel wortelen, Pooten oft Peen heet, schier ghelijck. Die bloemẽ zijn wit ende wassen op croonen den croonen van geelen wortelen gelijck, ende in dmiddel van der seluen wordt een bloemken oft twee gheuonden dz bruyn root es naer tswert treckende. Tsaet es lanckachtich ende rouw, mz zijn rouwicheyt aen die cleederẽ hanghende. Die wortel es dun ende houtachtich.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht wast op steẽachtige rouwe plaetsen, daer die sonne veel schijnt ende sonderlinghe in Candien als Dioscorides schrijft.

3 Dat derde gheslacht wast hier te lande al om aen die cantẽ van dẽ veldẽ, op steenachtighe plaetsen ende by den weghen.

¶ Tijt.

3 Tderde gheslacht van Daucus bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Daucus heet in Grieck δαῦκος. In Latijn Daucum ende Daucium.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten Daucum Creticum, dat es Daucus van Cretien oft Candien.

3 Tderde gheslacht heet in die Apoteken Daucus, van sommigen ooc Daucus Creticus. In Hoochduytsch van sommighen Vegelnest. Hier te lande Croonkens cruyt.

¶ Natuere.

Tsaet van Daucus es werm ende drooghe van natueren tot by den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Daucus ghedroncken es goet tseghẽ die droppelpisse ende tseghen tgraueel ende den steen, het doet water ende den steen rijsen, het verweck die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, het iaecht af die secundine ende die doode vruchten. A

Tselue saet in ghenomẽ versuet die pijne ende weedom des buycx, het doet die winden sceydẽ, tgheneest dz Colicompas, eñ doet die veroude rde hoest tot rijpicheyt comẽ. B

Tsaet van Daucus met wijn ghenomen, es goet tseghen die beten van den fenijnnighen ghedierten, ende sonderlinghe tseghen die steeck van den phalangien. C

Tsaet van Daucus verdeylt oock ende doet sceyden die coude saechte gheswillen ghestooten ende daer op gheleyt. D

Die wortel van dat ierste gheslacht van Candien gheheeten met wijn ghedroncken stelpt den loop des buycx, ende es seer goet tseghen alle fenijn. E

Van Beuernelle. Cap. xcj.

¶ Tgheslacht.

BEuernelle es tweederhande, Groot ende cleyne. Die groote wordt gheheeten Beuernaert, die cleyne, Beuernelle.

¶ Tfatsoen.

1 DIe Beuernaert heeft eenen langhen holen knoopachtighen steel, daer aen wassen swertgruene bladeren van vele bladerkẽs aen een ribbekẽ tseghen een wassende vergaert, den bladeren van tammen Pastinaken van fatsoene ghelijck maer mindere, eñ elck besonder blat es rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Die bloemẽ zijn wit ende wassen in ronde croonkens.

Bunium. Saxifragia maior. Beuernaert.

Saxifragia minor. Beuernelle.

kens. Tsaet es den ghemeyne Peterselie sade ghelijck maer heeter ende scerper op die tonghe. Die wortel es slecht wit ende lanck ghelijck die wortel van Peterselie maer scerp ende heet van smaecke ghelijck Gengeber.

2 Die Beuernelle es den Beuernaert van stelen, bladeren, bloemen ende sade in alder manieren ghelijck alleẽ cleynder ende minder, ende heeter oft scerper van smaecke. Die wortel van desen es oock slecht ende lanck, van smaecke scerp ende seer heet.

3 Noch esser oock een ander cleyn Beuernelle met stelen bloemen saet ende wortelen van fatsoene smaecke ende ruecke der voorgheschreuen Beuernelle ghelijck, alleen die bladeren zijn meer ende anders ghesneden, den bladeren van Peterselie oft van wilde Eppe niet seer onghelijck.

¶ Plaetse.

1 Beuernaert wast op sommighe hooghe beempden daert vetten grondt es.

2 Die cleyne wassen onder die haghen ende aen die canten van den veldẽ eñ op grasachtighe dorre plaetsen. Ende beyde dese gheslachten zijn hier te lande seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Beuernellen bloeyen van in Braeckmaent tot in deynde van Ooghstmaent, ende dan es huer saet rijp.

¶ Naem.

Beuernelle wordt gheheeten in Latijn ende in die Apoteken hier te lande Saxifragia en Saxifraga, van Simon Januensis Petra findula, van sommighẽ Bibinella. In Hoochduytsch Bibernell ende Feldmoron. In Neerduytsch Beuernaert ende Beuernelle. Daer zijn ooc eenighe die de selue heetẽ Bipennulam, Pimpinellam en Pampinulam, dwelck die oprechte naemen van onse ghemeyne Pimpinelle zijn daer af int xcv. capittel des ierste deels ghescreuen es, desen cruyde niet toe en behoorende, als dat oudt versken be

wijst dat aldus heeft, Pimpinella pilos, Saxifraga non habet vllos, dat es Pimpinelle es ghehayrt, Beuernelle en es niet ghehayrt, waer wt dat blijckt dat onse ghemeyne Pimpinelle in Hoochduytsch Kolbeskraut ghenaemt, die ghehayrde bladeren heeft, in Latijn ouer langhe jaren Pimpinella gheheeten es geweest. Ende die Beuernelle niet gehayrt zijnde Saxifragia ghenaempt. Die gheleerde dees tijts willende die Beuernelle tot eenich cap. van Dioscorides trecken, heeten som die Beuernelle Sison. Die andere Petroselinum Macedonicum. Die derde maken daer af een gheslachte van Daucus. Naer onsen duncken zoo ghelijcket seer wel met dat Βούνιον Bunium van Dioscorides.

¶ Natuere.

Beuernellen met hueren sade wortelen ende cruyt, zijn werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet ende die wortelen van Beuernellen met wijn ghedroncken oft daer in gesoden, doen water maken, breken den steen der nieren ende der blasen, ende zijn seer goet tseghen die droppelpisse ende verstopthejt van den nieren ende van der blasen. A

Die selue wortelen eñ saet verweckẽ oock die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, iaghen af die secondine ende doode vruchten in der manieren als voor ghebruyckt. B

Die wortel ghedroocht, ghepoedert ende met suycker inghenomen sterckt ende verwermt die maghe, doet die spijse verteeren, geneest die pijne in den buyck ende dat Colicompas, ende doet winden lossen. C

Die wortelen ende saet van Beuernellen zijn oock goet den ghenen die eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben, die lam oft van der popelsie sieck zijn, oft eenige coude langduerende cortsen hebben. Item den ghenen die van eenich fenijnnich ghedierte ghebeten zijn oft fenijn inghenomen hebben. D

Die selue wortel van Beuernelle met wijn ende azijn inghenomen geneest die pestilentie. Ende in den mont ghehouwen bewaert ende beschermt den mensche van den seluer sieckte ende van alle quade lochten. E

Die wortel van Beuernelle geknout doet zeeuerẽ ende treckt veel taye vochticheyt wt den hoofde, versuet den tantsweer, ende doet die spraecke als yemãt van der popelsien gheracht es wedercomẽ. Tselue doet die selue wortel in azijn alleen oft met water ghesoden ende in den mont ghehouwen. F

Tsap van den bladeren van Beuernelle, suyuert ende neempt af alle vlecken plecken ende dat sproet, ende maeckt dat aensicht claer ende schoon. G

Tselue sap suyuert oock die onreyne wonden daer in ghedaen. Dijsghelijck werck doen oock die ghewreuen bladeren daer op ghelept. H

Dwater van Beuernelle alleen oft met wijn ghedistillert maeckt dat ghesichte claer ende neempt af alle duysterheyt van den ooghen daer in ghedruppt. I

Van witte Steenbreeck. Cap. xcij.

¶ Tfatsoen.

1 Witte Steenbreeck heeft ronde bladeren die gemeynlijck op der aerden wtghespreyt ligghen, ende rontsomme een luttel ghekerft zijn, den bladeren van Onderhaue niet seer ongelijck maer saechter, minder ende geelgruender. Ende tusschen dese bladerkens comen die stelen voort die ront ende hayrachtich zijn ontrent onderhaluen voet lanck, op dopperste draghende veel witte bloemkens, van aensiene den witten Vilieren schier ghelijck. Die wortel es bruyn mz vele veeselinghen, ende daer aen hanghen veel ronde lijfverwighe roode greynkens, meerder dan Coriander saet van smaecke bitter, diemen in die medecyne ghebruyckt ende heet te wesene dat saet van witten Steenbreeck.

2 Bouen desen esser oock noch een ander Steenbreeck dat gulden Steenbreeck genaemt wordt. Ende dit wast ontrent onderhalue palme hooch, ende heeft bladerẽ den witten Steenbreeck seer ghelijck. Op die soppen van den stelen wassen twee oft drye bladerkens vast by een, tusschen den welcken wtcomen cleyne goutverwighe bloemkens,

Van witte Steenbreeck. Cap. xcij. ccxliv.

Saxifraga alba. Wit Steenbreeck.

Saxifraga aurea. Gulden Steenbreeck.

kens, ende daer naer cleyne ronde bollekens, die vol van cleyn root saet zijn, ende huer seluen ontpluycken alst saet rijp es. Die wortel es teer lancx der eerden cruypende, ende veel steelkens wtworpende.

ℭ Plaetse.

1 Witte Steenbreeck wast in Hoochduytschlant op drooghe, rouwe, steenachtige ende sandachtighe plaetsen. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat gulden Steenbreeck wast tot sommighe plaetsen van Vlanderen in vochtighe waterachtighe plaetsen.

ℭ Tijt.

1 Steenbreeck bloeyet in den Meye. In Braeckmaent vergaen die bloemē ende dat cruyt ende en wordt niet meer ghesien, dan int naer volghende jaer.

2 Gulden Steenbreeck bloeyet In Meerte ende April.

ℭ Naem.

1 Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Saxifraga alba. In Hoochduytsch Weisz Steinbrech. In Franchois Saxifrage.

2 Dat tweede wordt ghenaemt Saxifraga aurea, In Hoochduytsch Goldē Steenbrech In Neerduytsch Gulden Steenbreeck, ende heeft dyen naem om dattet den witten Steenbreeck ghelijck es ende goutgeele bloemkens draeght.

¶ Natuere.

1 Dit cruyt ende sonderlinghe die wortelē met hueren sade zijn werm van natueren.

2 Maer dat Gulden Steenbreeck es cout van natueren als synen smaeck merckelijc wtwijst.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen van wit Steenbreeck met hueren sade in wijn gesodē ende ghedroncken lossen die vrine, suyueren ende reynighen die nieren ende die blase, brekē den steen ende doen hem rijsen, ende zijn seer goet tseghen die droppelpisse ende tseghen alle gebreken, pijnen ende weedom der lendenen.

Van Peerlen cruyt. Cap. xciij.

ℭ Tgheslacht.

Peerlen cruyt es tweederleyē, Tam ende wildt, Dat tam es oock tweederhande te weten groot ende cleyn.

Dat

¶ Tfatsoen.

Lithospermum maius.
Groot Peerlen cruyt.

Lithospermum minus.
Cleyn Peerlen cruyt.

1 Dat groot Peerlencruyt heeft langhe dunne hayrachtighe stelen, die meest lancx der eerden cruypen, daer aen wassen langachtighe, donckergruene ende wat hayrachtighe bladeren, tusschen die welcke die stelen voortcomē eñ rouwe ghebaerde huyskens, die ierst voortbringen blauwe bloemkens, ende naer rondachtich hert ende steenachtich saet, dat redelijcken groot es. Die wortel es hert ende houtachtich.

2 Dat cleyn tam Peerlen cruyt heeft rechtopwassende ronde houtachtighe stelen met aenwassende vele zyde scuetkens, daer aen wassen langhe smalle scerpe swertgruene bladeren minder dan die bladeren van den voorghescreuen grooten Peerlen cruyt. Tusschen die bladeren ende stelen wassen cleyne witte bloemkens voorbringhende schoon ront wit hert steenachtich saet, cleynen peerlenkens ghelijck int aensiene, dat oock minder es, dan saet van den voorghescreuen.

3 Dat Wildt gheslacht es van stelen bladeren ende bloemen den voorghescreuen ghelijck, alleen het saet en es niet zoo wit ende effen, maer wat gherimpelt ghelijck tsaet van die ghemeyne Ossentonghe, ende die bladeren zijn wat rouwer.

4 Bouen desen gheslachten vindtmen oock noch een ander wildt ende seer cleyn Peerlen cruyt, daer af Hieronymus Bock in zynen cruydeboeck vermaent. Ende dit wast ontrent een spanne hooch met cleynen smallen bladerkens ghelijck tvlas becleet, tusschen den welcken ende den stelē voortcoemt, cleyn effen swert hert saet, den witten tammen peerlen sade seer ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Dat tam peerlen cruyt wast in sommighe landen op rouwe plaetsen, hier te lande worddet in die houen ghesaeyet.

2 Dat wildt wordt op steenachtighe rouwe plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

Peerlen cruyden bloeyen in Braeckmaent, Hoymaent ende Ooghstmaent, ende te wyle leueren zy oock huer saet.

¶ Naem.

Peerlen cruyt heet in Grieck λιθόσπερμον ende in Latijn Lithospermum, van sommighen γοργόνιον Gorgonion. Van den Arabeuschen Milium Soler. In die Apoteke Milium solis. In Hoochduytsch Meerhirsen. In Neerduytsch Peerlẽ cruyt ende steensaet. In Franchois Gremil, ou herbe aux perles.

¶ Natuere.

Tsaet van Peerlen cruyt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Peerlen cruyt ghestooten ende met witten wijn ghedroncken breeckt den A steen, ende doet den seluen rijsen ende doet die vrine lossen.

Van Betonie. Cap. xciiij.

¶ Tfatsoen.

Betonica. Betonie.

1 Betonie heeft langachtighe ende breedachtighe bladeren, vã verwen doncker gruen die rontsomme ghelijck een saghe ghekerft zijn ende van rueckè liefelijck. Tusschen den welcken voortcoemt eenen rouwen viercantigen steel onderhaluen voet lanck, ghelijcke maer wat mindere bladerkens draghende, eñ op dopperste voortbringhende een corte are, vol van welrieckende bloemkens van verwen meest root, som oock (maer seer selden) sneewit, naer die welcke in die are swert lãck eñ ghehoeckt saet wast. Die wortel heeft vele aenhanghende veeselingẽ.

2 Van noch eẽ ander Betonie scrijft Paulus Egineta, die nv ter tijt Veronica gheheeten wordt, daer af wy in dz xvij. Capittel ghescreuen hebben van den iersten boeck.

¶ Plaetse.

Betonie wast in die beempden, ende oock in donckere bosschen ende berchachtighe ghelijcke plaetsen, zy wordt oock al om in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Betonie bloeyet meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Betonie wordt gheheeten in Grieck κέστρον καὶ ψυχότροφον. In Latijn ende in die Apoteken Betonica ende Vetonica. In Hoochduytsch Braun betonick. In Franchois Betoine ou Betoesne.

¶ Natuere.

Betonie es werm ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Betonie in water ghesoden ende ghedroncken, lost die vrine, ende breeckt dẽ steen in A

die nieren, zy suyuert ende reynicht die borst ende die longene van den fluymen en van
die ettere, ende es mits dyen goet den ghenen die wtdrooghen ende die hoesten.

Die bladeren van Betonie ghedroocht een vierẽdeel loots swaer mz huenich water B
inghenomen, zijn goet den ghenen die huer zenuwen ghetrocken worden oft onterim-
pen. Item den vrouwen die met die moeder ghequelt zijn.

Die selue bladeren in der seluer manieren ghebruyckt doen den vrouwen huer na- C
tuerlijcke cranckheyt comen.

Item die ghedroochde bladeren van Betonie met wijn zijn goet den genen die van D
slanghen ende nateren ghebeten zijn gedroncken, ende op die betẽ ende steken geleyt.
Dijsghelijcx oock den ghenen die fenijn inghenomen hebben. Ende alsmen dese bla-
deren te voren in neempt zoo bescermen zy den mensche van alle fenijn.

Betonie opent ende gheneest die verstopthteyt van der leuer, milte, ende van den nie E
ren, ende es goet tseghen die watersucht.

Betonie met wijn ende water ghedroncken es goet tseghen bloetspouwen, eñ ghe- F
neest alle inwendighe ende wtwendighe quetsueren.

Betonie met huenich water maeckt saechten camerganck, ende es goet ghebruyckt G
tseghen die vallende sieckte, rasernie ende weedom in thooft.

Betonie met ghesuyuerden huenich vermenght ende tsauonts naer den eeten inge- H
nomen sterckt die maghe, ende doet die spijsen verteeren ende beneempt dat ripsen eñ
opworpen. Tselue doet oock die conserue van Betonie met suycker ghemaeckt een
boon groot inghenomen.

Die wortel van Betonie ghedroocht, ende met huenich water ingenomen doet spou I
wen ende taeye slijmachtighe fluymen ende andere quade vochticheden ouergeuen.

Van Panaces. Cap. xcv.

¶ Tgheslacht.

Πάνακες ἡράκλιον, Panaces Heracleum.

DJoscorides die oude cruyde meester schrijft datter drijerhãde Panaces zijn, waer af dat terste es dat Panaces Heraclium, dz tweede Panaces Asclepij, dat derde Panaces Chironium.

¶ Tfatsoen.

1 Dierste gheslacht van Panaces heeft groote gruene rouwe bladerẽ op der aerden meest wtghespreyt ligghẽde, mz rijf scaerden oft keruen verdeylt den bladeren van Vijgheboom schier ghelijck, tusschen den welcken voortcoemt eenen gheknoopten hooghen dicken steel, die van buyten wit ende hayrachtich es, mz ghelijcken maer wat minderẽ bladeren becleet, draghende op dopperste croonen ghelijck die Dille, leuerende geele bloemen ende welrieckende scerp heet saet. Die wortelen zijn wit sterck van ruecke met een seer dicke bittere scorse bedeckt ende comen veel tseffens van een hooft voort. Ende wt dese wortelen ende oock van den stelen als zy ghequetst worden vloeyet een wit sap dat geel wordt alst droocht, dat Opopanax gheheeten wordt van wyens crachten ende werckinghen hier naer ghescreuen sal worden.

2 Dat ander eñ tweede Panaces heeft eenen dunnen gheknoopten steel onder-

hal-

halven voet hooch, daer aen wassen bladeren die meerder, hayrachtigher ende stercker van rucke zijn dan die bladeren van Venckel. Die bloemen wassen met croonen ende zijn geel welrieckende ende scerp van smaecke. Die wortel es cleyn ende teer.

3 Dat derde Panaces heeft bladeren ghelijck die edele Marioleyne, gout geele bloemen ende een cleyne wortele niet diep in der eerdē wassende die scerp van smaecke es.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht wast ontrent Cyrenen in Lybien ende in Macedonien. Dijsghelijck oock in Beotien ende in Phocis van Arcadien daert ghesaeyet ende neerstelijck gheoeffent wordt, om tprofijt dat van zijn sap coemt.

3 Dat derde gheslacht wast op den berch Pelius in Thessalien.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht heet in Grieckx πάνακες ἡράκλειον, dat es in Latijn Panaces heracleum, van Galenus oock Panax.

2 Dat tweede heet πάνακες ἀσκληπιοῦ, dat es Panaces Asclepij aut AEsculapij Panaces.

3 Dat derde wordt gheheeten πάνακες χειρώνιον Panaces chironium.

¶ Natuere.

1 Dierste Panaces es werm tot in den derden graedt, ende drooghe tot in dē tweeden.

2.3 Die twee andere zijn van gelijcken natueren, maer niet zoo heet noch oock niet zoo sterck.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tsaet van dat ierste Panaces met Alsen ghedroncken verweckt die natuerlijcke crancklheyt der vrouwen, met Osterluccy ingenomen eest seer goet tseghen alle fenijn van den fenijnnighen ghedierten. Ende met wijn gheneset dat opclimmē ende opsteyghen van der moeder ende doet die selve sincken ende in huer plaetse wedercomen. A

Die wortelen van dit Panaces in cleyne stuexkens ghesnedē ende van onder in die moeder gheset, trecken af die doode vruchten ende die onnatuerelijcke drachten. B

Die selve wortelen met huenich vermenght ghenesen die seer oude sweeringen ende doen tvleesch over die ontdeckte beenderē wederom wassen, op ende in die sweeringen ghestreken. C

2 Die bloemen ende saet van den tweeden Panaces zijn seer goet tsegen die beet van den serpenten, met wijn ghedroncken ende met olie vermenght op die beten gheleyt. D

Die selve bloemen ende saet met huenich wel ghemengelt ghenesen die quade oude voortsetende sweeringhen ende die herde gheswellen daer op gheleyt. E

3 Tsaet met den bloemen, dijsgelijck oock die wortelen van dē derden Panaces, zijn seer goet ghedroncken tseghen fenijn van alle slanghen ende serpenten. F

Van Ligusticum. Cap. xcvj.

¶ Tgheslacht.

AEs dat cruyt datmen hier te lande in die Apotekē Levisticum heet voor een soorte ende maniere van Ligusticum ghehouwen wordt, zo vindtmē tweederhande Ligusticum. Een dat oprecht es van den ouders beschreven. Tweede dat een onrecht ende wildt Ligusticum es.

¶ Tfatsoen.

Dat oprecht Ligusticum daer af Dioscorides schrijft es den ierste gheslachte van Panaces seer aensienlijck, het heeft dunne gheknoopte stelen ghelijck die Dille, daer aen wassen bladeren, den bladerē van geel Steenclaverē ghelijckende, maer saechter ende beter rieckende, ende die boven wassen, teerder ende meer gesneden. Op dopperste van den stelen wassen die croonen, voortbringhende swert hert ēn lanck saet, den sade van Venckel schier ghelijck als eē specie rieckende, scerp ende heet van smaecke. Die wortel es wit welrieckende den wortelen van dat ierste Panaces seer gelijck. Ende dit Ligusticum en es hier te lande noch niet ghesien.

Dat ander cruyt dat hier te lande voor Ligusticum ghebruyckt wordt heeft groote breede welrieckēde seer gesneden bladeren den bladeren van Angelica schier ghelijck,

Ligusticum verum.

Ligusticum vulgare. Lauetse.

maer meerder, schoonder, gruen van veruwen, ende dieper van keruen ende meer ghe-clouen. Die steel es effen, ront, knoopachtich ende hol, eens mans lenghde hooch, oft hoogher wassende. Die ronde croonẽ wassen op dopperste van dẽ stelẽ voortbringhen-de geele bloemen ende ront plat breet saet, meerder dan tsaet van Dille ende minder dan tsaet van Angelica. Die wortel es lanck ende dick ende brenght iaerlijcx nieuwe stelen voort.

¶ Plaetse.

1 Dat oprecht Ligusticum wast in Ligurien op den berch Apenninus by die stadt van Genua, ende op die gheberchten daer om ligghende.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande in die houen gheplant.

¶ Tijt.

2 Dat ghemeyn Ligusticum dat Lauetse gheheeten wordt bloeyet meest in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste ende oprecht gheslacht heet in Grieckx λιγυστικὸν, ende van Galenus λιβυστικὸν. In Latijn Ligusticum, van sommighen oock (als Dioscorides scrijft) Panaces, met welcken naem nv ter tijt in die Apoteken van Genuen bekent es.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten in die Apotekẽ Leuisticũ, eñ voor dat oprecht Ligusticum ghebruyckt. In Hoochduytsch Lybstockel. In Brabãt Lauetse, tot sommi-ghe plaetsen Leuistock. In Franchois Liuesche.

¶ Natuere.

1 Ligusticum es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

2 Lauetse es oock werm ende drooghe den Ligusticum van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die

1 Die wortel van Ligusticum es seer goet tot alle inwendighe pijnen,tot alle winden A
sonderlinghe van der maghen,ende tseghen die beten van den serpenten ende van alle fenijnnighe ghedierten.

Die selue wortel ghedroocht ende met wijn ghedroncken doet vrine ende water ma- B
ken,ende verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen. Tselue doet zy oock van onder ghelijck een pessus gheset.

Tsaet van Ligusticum verwermt die maghe,doet die spijse verteerẽ,ende es smaec- C
kelijck in den mont,ende daer om hebbẽ hier voortijts die van Genuẽ dit saet in huer spijse in plaetsen van Peper ghebruyckt,ghelijck oock noch sommighe nv ter tijt doen als Antonius Musa schrijft.

2 Die wortel ende saet van Lavetse ghedroocht ende met wijn ghedroncken droogen D
ende verwermen die maghe,versueten die pijne ende weedom, ende stillẽ die opblasinghen ende winden der seluer.

Die selue wortelen ende saet doen die vrine lossen ende verwecken die natuerlijcke E
cranckheyt van den vrouwen van binnen inghenomen,oft alsmende in water siedt eñ in een sweetcuype daer in badet.

In somma Lavetse es van crachten ende werckingẽ den Ligusticum seer ghelijck, F
ende mach daer voor sonder dwalinghen ghebruyckt worden.

Dwater van Lavetse ghedistilleert maeckt het aensicht claer ende schoon,ende be- G
neempt alle vlecken,sproet,ende roodicheyt alst daensicht diewils daer mede ghewasschen wordt.

Van Angelica. Cap. xcvij.

¶ Tgheslacht.

Angelica es tweederleye Tam ende Wildt.

¶ Tfatsoen.

Angelica satiua, Tam Angelica.

Angelica syluestris, Wilde Angelica.

1 DIe tamme Angelica heeft groote breede bladeren in andere rontsomme ghekerfde bladeren gheclouen, den opperſten bladerẽ van Duytſchẽ Berenclauw ſchier ghelijck maer teerder, langher, gruẽder ende ſtercker vã ruecke. Ende tuſſchen deſen bladeren coemt die ſteel in tderde jaer voort, die dick ende knoopachtich es, van binnen hol gelijck een Peeterolie ſchier rieckende. Aen dopperſte van deſen ſtelen waſſen dunne vlimmen ghelijck cleyne opgeblaſen sacxkens, daer wt sluypen ronde croonen ghelijck aen die Venckel, voortsbringhende witte bloemen ende daer naer groot breet dobbel ſaet, veel meerder dan tſaet van Dille, den ſade van tderde gheſlacht van Seſeli ghelijck. Die wortel es groot eñ dick, van buyten bruynachtich, vã binnẽ wit, daer wt ſap vloeyet als zy gequetſt wordt dat olieachtich ende vet ghelijck gumme es, ende ſterck van ruecke ende van ſmaecke.

2 Dat wildt es den tammen ghelijck, maer die bladeren zijn min geclouen, ſmaelder ende bruynder. Die ſtelẽ veel dunder ende en waſſen niet zo hooch. Die bloemẽ witter Die wortel veel minder ende meer ſaſelachtich ende veel ontſtercker van ruecke.

¶ Plaetſe.

Die tamme Angelica wordt hier te lande in die houẽ geſaeyet. Dat wildt gheſlacht in donckere lomberachtighe plaetſen by den watercanten ende in neere boſſchen.

¶ Tijt.

Beyde die gheſlachten van Angelica bloeyen in Hoymaẽt ende in Ooghſtmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten. In Hoochduytſch Angelick, Des heylighen gheiſts wurtzel, oder Bruſtwurtz. Hier te lande ende in die Apotecken Angelica. In Franchois Angelicque. Ende anders gheen namen en zijn ons noch ter tijt bekent.

¶ Natuere.

Angelica ende ſonderlinghe dat tam gheſlacht es werm ende drooge tot by naer in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Van Angelica ſcrijftmen nv ter tijt, dat die wortelen ſeer goet zijn tſeghen alle verghiftheyt, peſtilentien ende quade fenijnnighe oft ſtinckende lochten, in der naer volghende maniere ghebruyckt.

B Als yemãt teghenwoordich die haeſtighe ſieckte heeft oft vergheuẽ es, zo ſalmen terſtont vã deſe wortel gepoedert eẽ vierendeel loots tſwinters mz wijn eñ tſoomers mz water van Rooſen drincken eñ daer mede wel gedeckt liggẽ tot datmẽ wel gheſweet heeft.

C Deſe ſelue wortel nuchter ingenomẽ oft alleen in den mont ghehouwẽ bewaert oock ende beſcermt den menſche van der haeſtige ſieckte, van alle quade lochten ende fenijn.

D Oock ſchrijftmen den Angelica toe dat die bladeren daer af met Ruyte eñ huenich vermenght ſeer goet geleyt zijn op die beten van verwoede honden, ende van ſlanghen ende nateren, alſmen terſtont naer datmen ghebeten es wijn drinckt daer die wortelen oft bladeren van Angelica in geſoden zijn.

Peucedanus. Verckens Venckel.

Van Peucedanũ. C.xcviij.

¶ Tfatſoen.

DIt cruyt heeft eenen dunnen teeren gheknoopten ſteel, daer aen waſſen bla-

bladeren die meerder ende grooter zijn dan die bladeren van Venckel, den bladeren van den Pijnboomen aensienlijck. Op dopperste van den stelen wassen ronde croonkens voortbringhende geele bloemkens ende daer naer breet saet. Die wortel es dick en seer lanck, vā buytē swert van binnen wit, sterck van ruecke ende vol geel saps den solfer van smaecke niet onghelijck, ende bringht aen dopperste buyten der aerdē veel hayrs voort ghelijck die wortelen van Libanotides, daer af hier voor ghescreuen es, daer tusschen die stelen ende bladeren groeyen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op die hooghe gheberchten in Duytschlant ende sommighe andere landen. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Peucedanum bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck πευκέδανον. In Latijn ende in die Apoteken Peucedanum, van sommighen oock ἀγαθὸς δαίμων, id est, bonus genius, Pinastellum, Stataria ende Fœniculus porcinus. In Hoochduytsch Harstrang, ende van sommighen Schwebelwurtz en Sewfenchel, dat es Solferwortel ende Verckens Venckel. In Franchois Peucedanon.

¶ Natuere.

Dit cruyt ende sonderlinghe tsap van der wortel es werm in den tweeden graedt ende drooghe tot in tbeghinsel van den derden.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van der wortel van Peucedanum alleen, oft als Plinius schrijft, met bitter A
Amandelen ende Ruyte inghenomen es seer goet tseghen die cortheyt van den adem, het versuet die pijne ende weedom des buyck, het sceydt alle windē ende opblasinghen van der maghen, ende alle inwendighe leden, het doet die milte cleyn worden, het maeckt saechten camerganck ende iaecht daer duer af die taye coude fluymen ende die heete geele cholerijcke vochticheden.

Tselue sap in der manieren als voor ghebruyckt doet oock water maken, ende ver- B
suet die pijne ende weedom der nieren ende der blasen, het verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, het maeckt seer lichten ende veerdighen arbeyt eñ het iaecht af die secondine ende die doode vruchten.

Tsap van Peucedanum met een morw ey inghenomen gheneest den hoest. C

Tselue sap voor die nuese ghehouwen ende gherokē coemt seer te helpen den vrou- D
wen die van dopclimmen vander moeder sieck zijn, ende maeckt wacker die ghene die met den swaeren slaep beuanghen zijn.

Tsap van Peucedanum met olie van Roosen ende azijn vermenght es seer goet E
tseghen die groote rasernie, Phrenitides in Grieck gheheeten, verouderde groote pijnen ende swijmelinghen in thooft, swaere becommerlijcke ongheruste slapen, ende tseghen die vallende sieckte op thooft ghestreken.

Item tselue sap in der manieren als voor ghebruyckt gheneest die lammicheyt, F
cramp ende die vercrompen oft ghespannen zenuwen, ende alle coude oude pijnē, ende sonderlinghe die pijne vander hopen diemen Sciatica heet.

Tsap van Peucedanum op gloeyende colen gebrant veriaecht met zijnen roock die G
slanghen en alle fenijnnighe cruypende dieren.

Tselue sap in die gaten van den quaden tanden ghesteken beneempt die tansweer, H
ende met olie van Roosen vermenght versuetet die pijne der oorē daer in ghedruypt.

Dit sap es oock seer goet op die ghescueertheyt van den ionghe kinderen ghestre- I
ken ende op die hooch wtwassende nauelen ghebonden.

Die wortel van Peucedanum es den sape van werckinghē ghelijck maer niet heel K
zoo sterck, ende noch tot allen den ghebreken daer tsap inghenomen goet toe es, die in water ghesoden worden ende zoo ghedroncken.

Die selue wortel ghedroocht, suyuert die oude veruylde sweeringhen ende doet die L

quade scelueren van den beenderen lichtelijck scheyden ende brenght die open gaten tot sluyten daer in ghestroyet.

Die wortel van Peucedanum es oock seer goet vermenght in alle saluē ende plaesteren tot verwerminghe van eenich ledt des lichaems dienende. M

Die selue wortel van Peucedanum ghedroocht ende mz olie van Dille vermenght verweckt dat sweet op tlichaem ghestreken. N

Van Meesterwortel. Cap. xciv.

Tgheslacht.

Meesterwortel es tweederleye, Tam ende wildt malcanderen van bladeren, bloemen ende wortelen niet seer ongheliјck, beyde hier te lande bekent.

Tfatsoen.

Asterantium, Ostrutium. Meesterwortel.

1 Meersterwortel heeft groote breede bladeren, den bladeren van die groote Eppe schier ghelijck maer gruender ende stercker vā ruecke. Ende elck van desen bladeren es in drije andere bladeren verdeylt, die wederō in tweē oft drijen ghecloouen sijn, zoo dat elck bladt in seuen oft neghen deelen verdeylt es, ende elck besonder bladeken es rontsomme ghesneden eñ ghelijck eē saghe ghekerft. Tusschen dese bladeren wassen die teere gheknoopte stelen, die beneden by der aerdē roodachtich sijn daer op wassen ronde croonen voorts bringhende witte bloemen, eñ daer naer breet saet ghelijck tsaet van Dille. Die wortel es lanck vinghers dick, cruypēde tot veel plaetsen nieuwe bladeren wtworpende van buyten bruyn, van binnen witachtich, heet op die tonghe ende sterck van ruecke.

2 Dat Wildt gheslacht dat hier te lande Gheraerdt gheheeten wordt es van bladeren bloemen ende wortelen der voorghescreuen Meesterwortel niet seer ongelijck, maer die bladeren zijn minder op langher stelen wassende, die wortel teerder, witter, ende niet zoo dick. Ende het gheheel cruyt met den wortelen, es veel onstercker, nochtans niet sonder stercken rueck eñ smaeck.

Plaetse.

1 Meesterwortele wordt tot som plaetsen in die bosschen ende wildernissen op cleyne berghkens ghevonden. Sy wordt oock veel in duijtschlant ende hier te lande in die houen gheplant.

2 Dat ander wildt gheslacht die Gheraert, wast al om in die houen eñ graspleynen van selfs ende es een recht oncruyt. Ende waer dat beyde dese cruyden eens gheplāt worden oft van selfs voortcomen, daer blijuen zy gheerne wassende, ende beuanghen alle jaren meerder en meerder plaetse.

Tijt.

Dese cruyden bloeyen hier te lande in Braeckmaent ende in Hoymaent.

Naem.

1 Dierste gheslacht wordt van der cruytliefhebbers ende in sommighe Apoteken ghenaemt

naemt Osteritium, Ostrition, Ostrutium oft Asterantium. In Hoochduytsch Meysterwurtz ende daer naer hier te lande Meesterwortel.
2 Dat ander wildt gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten Herba Gerardi ἑπτάφυλλον ende Septifolium. In Duytsch Geraert ende van sommighen Seuenbladt.

Natuere.

Meesterwortel sonderlinghe die wortel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Dat wildt gheslacht es van ghelijcken natueren maer niet zoo sterck.

Cracht en Werckinghe.

Meesterwortele es niet alleen goet tseghen alle vergiftheyt, maer ooc tseghen alle quade lochten ende tseghen die pestilentie seer sonderlinghe, met wijn inghenomen. Ende alleen oft met den bladeren, doet die pestilentiale clieren, apostumatien, ende gheswillen sceyden ende ghenesen daer op gheleyt. A

Die wortel van desen cruyde gheneest oock die verouderde coude huyuerachtighe cortsen, ende dat water laden, ende doet sweeten met wijn ghedroncken. B

In der seluer manieren die selue wortel ghebruyckt sterckt ende verwermt die maghe, doet die spijse verteeren, maeckt appetijt ende verdrijft die winden ende opblasinghen der zyden ende des buyex. C

Meesterwortel es oock seer goet inghenomen den ghenen die geuallen ghestooten oft van binnen ghequetst zijn, want zy gheneest tghene datter ghequetst es ende sceydt ende doet verdwijnen dat bloet dat binnen tslichaems gheronnen es. D

Meesterwortel met den bladeren ghestooten es seer goet gheleyt op die beet vã den verwoeden honden, ende op alle beten ende steken van slanghen ende dyerghelijcken fenijnnighe ghedierten. E

2 Dat wildt gheslacht gestooten ende op die ledẽ die van tfledercijn sieck zijn geleyt, versuet die pijne ende doet dat gheswil sceyden ende vergaen. F

Dit selue wildt cruyt gheneest oock die speenẽ alsment in water siedt, ende tfondament daer mede stooft, als tot veel plaetsen onderuonden es. G

Tot den Leser.

Anghesien beminde Leser dat wy in die voorgaende capittelen van sommighen cruyden ghescreuen hebben, daer seer kostelijcke sapẽ oft gummen wt vloeyen die vergaert ghedroocht ende bewaert worden, ende in der medecynen ende Chirurgie sonderlinghe ende groot ghebruyck hebben, als tsap dan Panax dat Opopanax gheheeten wordt, ende tsap van Laserpitium, dat Laser ghenaemt es, die van veerde landen daer zy wt den seluen cruyden vloeyen, hier te lande ende in Kerstenryck ghebrocht worden, van wyens sonderlinghe crachten ende duechden wy niet ghescreuen en hebben. Soo hebben wy in deynde dees deels tot een besluytinghe ende volmakinghe des selfs, willen scrijuen van der seluer gummen natueren ende crachtẽ. Ende niet alleen van den gummen vloeyende wt den cruyden bouen gheruet, maer ooc van gummen ende sapen wt cruyden vloeyende oft daer af ghemaeckt, diemen ghemeynlijck in der Apoteken vindt ende in der medecynen ghebruyckt, al eest dat die cruyden (om dat zy in Kerstenryck onbekent zijn) van ons niet ghestelt oft bescreuen en zijn, achterlatende die sapen ende gummen wt houten ende boomen vloeyende, als herst, peck, terbenthijn ende dyergh elijcke daer af, wy naer die historie van den houten ende boomen scrijuen willen. Ende in die bescrijuinghe van desen gummẽ ofte sapẽ selẽ wy volghen die leeringhe van den ouders als Dioscoridis, Galeni, Plinij &c. verclaerende hueren naemen die zy by die selue ouders in Griecx ende in Latijn hebben, ende daer mede dat zy nv ter tijt in die Apoteken bekent zijn, ghelijck wy in die historie ende beschrijuinghe der cruyden tot noch toe ghedaen hebben.

Van Opopanax. Cap. c.

Opopanax es die gumme oft sap van dat ierste gheslacht van Panaces dat Heracleoticum ghenaemt wordt, ende vloeyet wt die wortelen eñ stelen vã Panaces als zy ghequetst oft ghesneden worden, ende dit sap alst noch versch es ende ierst ghevloeyet, es wit, ende wordt alst drooch es heel geel ghelijck dat met Sofferaen ghevervet es. Ende tbeste vã desen sape oft gumme es, tghene dat van buyten geel ende van binnen witachtich es, want dat es noch versch.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Grieckx ὀποπάναξ in Latijn Opopanax, ende in die Apoteken Oppopanacum.

¶ Natuere.

Opopanax es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Opopanax es seer goet tot die coude huyvcrachtighe cortsen, pijne ende weedom der A
sijden, crimpinghen ende wijnden des buyckx, droppelpisse, ende den ghenen die gheval len ghebórsten ende van binnen ghequetst zijn met huenich water in ghenomen ende ghedroncken. Hy gheneest oock die blase die van binnen scorft ende ghequetst es in der seluer manieren oft met wijn inghenomen.

Opopanax oock als Mesue scrijft een half loot swaer oft min inghenomen, iaecht B
af duer den camerganck die taye couwe slijmachtighe vochticheden eñ fluymen, ende treckt die selue naer hem wt den veerden leden, als wt den hoofde, senuwen, ende ionc-tueren, ende es mits dyen seer goet tseghen alle coude ghebreken der herssenen ende der senuwen, als cramp, lammicheyt etc.

Die selue gumme in der seluer manieren ende ghewichte inghenomẽ suyuert oock C
die borst, ende es seer goet die corticheyt ende benautheyt van adem ende tseghen den couden verouderden hoest.

Dese gumme gheneest oock die herdicheyt ende ghebreken der milten, ende dat D
waterladen, als zy in most gheweyckt ende naermaels inghenomen wordt.

Opopanax verteert, vermorwet, ende doet sceyden alle herde coude gheswellen in E
azijn gheweyckt ende daer op gheleyt oft ghestreken, ende es seer goet ghemenght en de ghedaen in alle plaesteren ende saluen die verwermen ende vermorwen.

Dese gumme es oock goet op dat Sciatica ghestreken ende versuet dat fledereijn F
in die voeten met den binnenste van den rosijnen daer op gheleyt.

Opopanax met huenich vermenght ende van onder ghelijck een pessus geset ver- G
weckt die natuerlijcke cranckhz der vrouwẽ, treckt af die secondine eñ die doode vruch ten, doet die windẽ sceydẽ die in die moeder zijn eñ geneest alle herdicheyt der seluer.

Opopanax doet oock die pestilentiale clieren ende geswellen wtbreken daer op ge- H
leyt, sonderlinghe in azyn gheweyckt ende met heefdeech vermenght.

Dese gumme versuet oock die pijne ende weedom der tanden in die gaten van den I
quaden tanden ghesteken, oft als Mesue schrijft in azijn ghesoden ende in die mont ghehouwen.

Opopanax verclaert oock ende maeckt dat ghesichte scerp op die ooghen gestreken K
alleen oft met den anderen daer toe dienende collyrien vermenght.

Van dese gumme met peck wordt een plaester ghemaeckt die seer goet eñ sonder- L
linghe es tseghen alle beten van alle wilde verwoede rasende dieren daer op gheleyt.

Van Laser. Cap. cj.

1 Laser vloeyet wt dat Laserpitium, ende es niet eenderleye, want naer die plaetse daer dat Laserpitium wast, zoo verandert die smaeck, rueck ende wesen van deser gumme.

Dat sap dat wt dat Laserpitium vloeyet in Cyrenen wassende es liefe lijck van ruecke ende niet seer vreemt van smaecke, alzo datmẽ hier voor tijts niet alleen in die Apotekẽ ende in den medecynen, maer oock in die kuecken ende in die

in die spijsen als Plinius schrijft ghebruyckt heeft.

2.3 Maer dat sap oft gumme die van Laserpitium coemt in Medien eñ Syrien wassende es onliefelijck ende seer stinckende van rueke.

Ende dese sapen oft gummen vloeyen wt den wortelen ende stelen, als zy ghequetst worden, ghelijck van Opopanax gheseyt es.

¶ Naem.

Dat sap van Laserpitium wordt gheheetē in Latijn Laser, van den Arabeusche meesters Asa, ende Assa.

Dat sap dat wt den stelen vloeyet wordt gheheeten als Plinius schrijft Caulias.

Dat ander dat wt den wortelen coemt Rhizias.

1 Dat welrieckende sap oft gumme heet in Grieex ὀπὸς κυρηναικός. In Latijn Succus Cyrenaicus, oft Laser Cyrenaicum. In die Apoteken Gummi benzui oft Gummi belzui, ende van sommighen Asa odorata.

2 Dat ander sap van Medien wordt gheheeten ὀπὸς μηδικός. In Latijn Laser Medicū, oft Succus Medicus.

3 Dat van Syrien wordt ghenaempt ὀπὸς συριακός. In Latijn Laser Syriacum.

Ende beyde dese gheslachten van Medien eñ Syrien worden om hueren stercken stinckenden rueck wille van den Arabeuschen meesters eñ in die Apoteken gheheeten Asa fœtida. In Hoochduytsch Tuyuels dreck. Hier te lande met eenen seer vreemden naem Fierilonfonfa.

¶ Natuere.

Lasar es heet ende drooch tot inden derden graedt eñ gaet met huerder wermte, die bladeren, stelen, ende wortelen van Laserpitium veerde te bouen.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die gumme van Laserpitium sonderlinghe die van Cyrenen met water ghebroken ende ghedroncken, doet die heeschevt die haestelinghen gheecomen es terstont vergaen. A

Die selue gumme met een rouwe eye inghesopen gheneest oock den hoest, ende met andere vochtighe spijse inghenomen es goet tot dat veroudert pleuresis. B

Laser gheneest oock die gheelsucht, ende dat water laden met drooghen vijghen inghenomen. C

Tselue Laser es oock seer goet den ghenen die eenich ledt oft senuwen vercrompen oft gespannen hebben een half oortken swaer ingenomen, ende inder seluer manieren ghebruyckt verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, ende iaecht af die secondine ende doode vruchten. D

Tseghen die vallende sieckten es Laser oock seer goet met huenich ende azijn, oft met syrope van edick inghenomen. E

Dese gumme stelpt oock ende gheneest den loop des buyex als die maghe die spijse niet en verteert met Myrrha ende Peper inghenomen. F

Laser verdrijft ooc die coude huyueracht̄ige cortsen met wijn peper eñ wieroock ghedroncken. Eñ daer af met peper gengebeer ende bladerē van Ruyte tsamen met huenich ghemengt, wordt een Electuarium ghemaect, dat Antidotū ex succo Cyrenaico ghenaempt wordt, dat seer goet ende sonderlinghe es tseghen die vierdedaechse cortsen. G

Dese gumme es oock seer goet tseghen alle beten van den fenijnnighen ghedierten ende alle ghequetstheyt van flitsen ende pijlen die met fenijn bestreken sijn, van binnen tslichaems inghenomen, ende van buyten op die ghequetstheyt ghestreken. H

In alle wonden oock van verwoede honden oft andere rasende verwoede dieren ghebeten es dese gumme seer goet ghedaen, ende op die beten van den scorpioenen. I

Laser maeckt oock het ghesichte scherp, ende neempt af die beginnende schellen met huenich op die ooghen ghestreken. K

Als dese gumme in die gaten van den quaden tanden ghesteken wordt, zo verdrijft zy den tantzweer. Tselue doet zy oock met wieroock in een doecxken ghebonden ende aen die tanden gheleyt, oft met vijghen ende Hysope in water ende edick gesoden ende in den mont ghehouwen. L

Dese gumme gheneest oock den huych met huenich daer aen ghestreken, ende die M

squinan-

squinantie met huenich water ghegorgelt.
Als oock yemant echelen in zyne keele heeft zoo doet dese gumme die wtvallen mz N
azijn ghegorgelt ende in den mont ghehouwen.
Die pestilentiale apostumatien ende clieren doet oock dese gumme wtbreken met O
Ruyte, salpeeter ende huenich vermenght ende daer op gheleyt. In der seluer manie-
ren ghebruyckt treckt zy oock die exterooghen wt als zy te voren mz een mes rontsom-
me ghelijcht zijn.
Laser met cooperroose oft spaensgruen vermenght, neempt af alle quaet ouervloe- P
dich vleesch dat in die gaten van dē nuesen wast, ende gheneest alle quade scortfticheyt
der seluer.
Dese gumme met azijn, peeper, ende wijn vermenght, gheneest die quade scorftic- Q
heden des hoofts, ende dat wtvallen des hayrs daer op ghestreken.
Laser met den scorssen van granaetappelen in azijn gesodē verdrijft alle aenwassin R
ghen ende gheswillen des eersderms.
Item die quade kackhielen van coude versworen gheneest ooc dese gumme mz olie S
daer op ghestreken, als die verssenen te voren met goeden wijn ghestooft zijn.
2 Die ander stinckende gumme Asa fœtida ghenaempt es tot den voorghescreuen ghe- T
breken oock goet, maer niet zoo bequaem als dat Laser van Cyrenen.
Dese stinckende gumme es seer goet tseghen dat opclimmen van der moeder ghe- V
roken, oft op die nauel ghestreken.

Van Sagapenum. Cap. cij.

SAgapenum es een sap oft gumme vloeyende wt eē geslacht ende maniere van Ferula in Mediē wassende, die als Galenus scrijft ooc Sagapenū ghe heeten wordt. Ende die beste van desen gummē es als Mesue scrijft, die lichtelijcken in dwater smilt eñ van ruecke den Loock wat gelijck es tusschen Galbanum ende Laser als Dioscorides seyt haluelinghen rieckende.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Grieex σαγάπηνορ. In Latijn Sagapenum ende Sagapenium, van Plinius Sacopenium, van Galenus Opos Sagapenoū, id est, Sagapeni succus. In die Apoteken Serapinum.

¶ Natuere.

Sagapenium es werm tot in den derden graedt ende drooch tot in den tweeden.

¶ Cracht en werckinghe.

Sagapenum een vierendeel loots swaer ingenomen iaecht af duer dē camerganck A
die taye slijmachtighe vochticheden ende alle rouwe onverteerde fluymen ende dz geel
water ende es mits dyen seer goet tot alle coude oude wederspannighe sieckten, het
suyuert die herssenen ende es seer goet tot alle pijne ende weedom des hoofts, ende tse-
ghen die popelsie ende vallende sieckten.
Dese gumme in der seluer manieren es oock seer goet tseghen alle cramp, lammic- B
heyt, spanninghe ende weedom der senuwen ghebruyckt.
Item tseghen die corticheyt van adem langduerende verouderden coudē hoest, pij- C
nen ende weedommen der zyden ende der borsten, es Sagapenum oock seer goet wāt
het suyuert die borste van alle taye coude fluymen.
Sagapenum gheneest oock die herdicheyt verstoptheyt eñ winden van der milten, D
niet alleen van binnē ingenomen maer ooc van buyten daer op geleyt oft ghestreken.
Tot alle huyueringhe, ende coude verouderde ende dijergelijcke cortsen es dese gum E
me oock seer goet ghebruyckt.
Sagapenum met huenich water ghedronckē verweckt die natuerlijcke cranckheyt F
der vrouwen ende iaecht af die doode vruchten. Ende met wijn ingenomē es seer goet
tot alle beten ende steken van alle slanghen ende fenijnnighe ghedierten.
Dese gumme gheroken es seer goet tseghen dat opclimmen ende opsteyghen van G
der moedere.
Sagapenum in azijn ghewcickt verteert, verdrijft ende doet scheydē alle herde cou- H

de ou-

de oude gheswellen ende clieren ende alle herdicheyt ontrēt die leden ende ionctueren, ende es seer goet vermenght in alle saluen ende plaesteren die vermorwen.

Sagapenum maeckt oock het gesichte claer ende neempt alle beghinnende feellen, I
litteekenen ende vlecken van den ooghen met sap van Ruyte gemenght ende in die ooghe ghedruypt.

Van Galbanum. Cap. ciij.

GAlbanum es een gumme oock van een gheslacht van Ferula in Syrien wassende, die Metopium ghenaempt wordt. Ende die beste vā deser gumme es die vet ende taeye, niet vochtich oft droogh die suyuer es ende swaer van ruecke ende daer gheen houtachtighe splinters in ghemenght zijn.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Griecx χαλβάνον. In Latijn ende in die Apotecken Galbanum.

¶ Natuere.

Galbanum es van natueren werm tot by naer in den derden graedt ende drooghe tot by den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Galbanum es goet tseghen die verouderden hoest, swaericheyt ende cortheyt van A
adem ende tseghen dat suchten. Ende dient seer wel den ghenen die van binnen ghequetst zijn, oft eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben, inghenomen.

Dese selue gumme met Myrrha ende wyn ghedroncken es goet tot alle fenijn tzy B
van binnen inghenomen, oft van buyten met flitsen ende pijlen in tlijf ghescoten.

Galbanum in der seluer manieren gebruyckt verweckt die natuerlijcke cranckheyt C
der vrouwen ende iaecht af die doode vruchten. Tselue doet zy van onder ghesét, oft ghebrant ende den roock van onder ontfanghen.

Alle fenijnnige gedierten veriaecht oock Galbanum met zynen rueck alst ghebrant D
wordt, ende als yemant hier mede bestreken es zoo en kunnen gheen fenijnnighe ghedierten hen ghescaden. Die selue gumme met olie eñ saet oft wortelen van Angelica doodet die slanghen ende serpenten als zy daer mede gheraeckt worden.

Met zynen rueck coemt Galbanū oock te helpen den vrouwen die vā dopclimmen E
ende dz opsteyghen van der moeder sieck zijn, ende den ghenen die met eenige vallende sieckte beladē zijn, het doet ooc die moeder in zijn plaetse comē op dē nauel geleyt.

Galbanum vermorwet, maeckt saecht, ende treckt doornen ende splinters ende cou- F
de humueren wt ende es mits dyen seer goet ghebruyckt op alle herde coude oude clieren ende gezwellen, ende in alle saluen olien oft plaesteren vermenght die verwermen, verteeren, doen sceyden, vermorwen, apostumatien wt doen breken, ende doornen ende splinters wttrecken.

Op die herde verstopte milten es dese gumme oock seer goet ghelept ende ghestre- G
ken ende op alle pijne ende weedom der zyden.

Galbanum met edick ende salpeeter vermenght verdrijft dat sproet ende die vlec- H
ken des aensichts ende der huyt.

Galbanū in die gatē vā den tanden gesteke͞ verset die pijne eñ weedom der seluer. I

Van Ammoniacum. Cap. ciiij.

AMmoniacum es oock een gumme oft sap wt een Ferula die Agasyllis ghenaemt es vloeyende, die in Cyrenen dat een lādt van Aphrica es wast ende by dat oraculum van Ammon in Lybien. Ende dat beste Ammoniacum es als Dioscorides scrijft dat vast en suyuer es ende gheen houtachtighe splinters steenachtich gruys oft andere vuylicheyt in en heeft, ende dat wat bitteraechtich van smaecke es, ende in cleyne stuckens es den wieroock schier ghelijck int aensiene, van ruecke naer dat Castoreum wat rieckende.

¶ Naem.

Dese gumme wordt naer dz oraculum van Ammon in Griecx gheheeten ἀμμωνιακόν. In Latijn Ammoniacum, ende in die Apoteken Armoniacum, ende Gummi Armoniacum.

Natue-

¶ Natuere.

Ammoniacū es werm tot in den tweedē graedt, eñ drooch tot volnaer in den seluen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ammoniacum een vierendeel loots swaer inghenomen verweckt tot camerganck, ende iaecht af die taye coude fluymen, die selue wt den veerden ledē naer hem treckende, ende es mits dyen goet tot die cortichheyt ende benautheyt van dē adē, beslotenheyt van der borsten, vallende sieckten, fledereijn, pijne ende weedom in die hope diemē sciatica heet, ende tseghen alle verouderde hooftsweer, sieckten ende ghebreken der hersssenen, der senuwen ende der wtwendighe leden. A

Dese gumme suyuert oock die borst, ende doet die taye fluymen rijpen ende rijsen met huenich vermenght ende gheleckt, oft met water daer ghepelde gerste in ghesoden es inghenomen. B

Ammoniacum mindert oock ende gheneest die verherde ende verstopte milten, het iaecht af die doode vruchtē, ende doet water ende die vrine lossen, maer en mach maer een luttel tseffens inghenomen worden, want alsmen dese gumme veel oft dicwils gebruyckt zoo doet zy bloet pissen. C

Dese gumme gheneest alle herdicheyt ende versuet alle pijnen van die leuer ende milte in azijn gheweickt ende daer op ghestreken oft ghelept. D

Ammoniacum met huenich oft peck vermenght doet die herde gheswillen vergaen ende wtbreken die aen die leden ende iuncturen van tfledereijn ghewassen ende gecomen zijn, het doet oock alderhande herdicheyt eñ coude gheswillen sceydē daer op ghe leyt. Ende es goet in alle saluen oft plaesteren vermenght die verwermē, versaechten, vermorwen, ende wttrecken. E

Op die pijne ende weedom der hopen sciatica ghenaempt, eñ op alle pijnē ende vermoetheyt der leden es dese gumme mz olie van lyperus ende salpeeter vermenght seer goet ghestreken. F

Ammoniacum es oock seer goet in alle medecynen vermenght die de ooghen verclaeren die scellen ende duysterheyt afnemen. G

Van Euphorbium. Cap. cv.

Euphorbium vloeyet wt een boomachtich ghewas der Ferula seer ghelijck, dat op den berch Athlas in Lybien by Mauritanien wast, ende in die tijden van Jubas Coninck van Lybien ierst ghevonden es gheweest. Ende dat beste Euphorbium es, dat geelachtich, claer, broosch ende seer brandende in die mōt ende keele es, ende dat noch versch es niet veel meer dan een jaer out, wāt dese gumme verliest duer ouderdom veel van huerder cracht als Galenus ende Mesue scrijuen.

¶ Naem.

Dese gumme heet in Grieex εὐφόρβιον. In Latijn Euphorbium. In die Apoteken Euforbium.

¶ Natuere.

Euphorbium es seer heet ende drooch tot volnaer in den vierden graedt.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Euphorbium dat in der manieren naer bescreuen bereyt es, doet duer den camerganck als Mesue scrijft die taeye coude slijmachtighe fluymen sceyden eñ afgaen, ende haelt ende treckt die selue naer hem van dē senuwen ende wt den veerden ledē, ende iaecht dat geel water af. Ende es mits dyen seer goet tsegen die verouderde hooftsweer, lammicheyt, cramp, leemten van den pocken comende, pijne eñ weedom der senuwen ende van den wtwendighe leden, sonderlinghe die veroudert zijn, ende tseghen dat geel water. Item oock als Gentilis schrijft tseghen die pestilentien ende dyerghelijcke haestighe sieckten. A

Van Euphorbium met twaelfmael alzo veel oliē ende luttel was wordt een salfkē gemaeckt dat seer sonderlinghe es tot alle pijnen ende weedom der ledē, lammicheyt, treckinge ende spanninghe der senuwen, ende tot alle pijnen ende gebreken der seluer als Galenus int vierde boeck de Medicamentis secundum genera breeder verclaert scrijuende B

uende hoe ende wanneer datmen tghewichte van Euphorbium meerderen, minderen ende veranderen sal, dat te lanck es om hier te verhalen.

Euphorbium met olie van Laurus, beeren oft dassen smout, oft dyergheliicke vettichet vermenght gheneest die quade scorftichet des hoofts, ende dat wtvallen des hayrs, ende doet nieuwe hayr comen ende groeyen niet alleẽ op thooft oft plaetsen daer thayr wtghevallen es, maer doet oock den baert die spade by coemt, vroeck voortcomen ende seer wassen, in der seluer manieren ghebruyckt. C

Euphorbium mẽ olie vermẽght ende in den slaep van den hoofde ghestrekẽ maeckt die ghene wacker die met swaeren slapen ende rasernien beuanghen zijn. Ende in den neck ghestreken doet het die spraecke die van der popelsie verloren es wedercomen. D

Euphorbium met azijn vermenght verdrijft ende neempt af alle leelijcke vlecken en plecken van der huyt, sonderlinghe die witte seellen ende seelferinghen der seluer. E

¶ Hindernisse.

Euphorbium om zijnder seer heete natuere es van binnen tlichaems inghenomen seer quaet der leuer, maghe, ende alle inwendighe leden die selue onstekende ende bouen maten ende natueren verhittende.

Beteringhe ende bereydinghe.

1 Die quaetheyt van Euphorbium wordt ghebetert in veel manieren, ende ierst als Mesue scrijft, zoo salmen nemen Euphorbium vet gemaeckt met olie van suetẽ amandelen ende dat salmen tusschen dmiddelste van den citroenen in een pasteye van deech legghen ende alzoo die selue backen, ende als die pasteye ghebacken zal zijn, zo salmen dat Euphorbium wtnemen ende tot den ghebruyck der medecynen bewaeren.

2 Joannes Manardus neempt Mastix ende gummen Tragachanti tsamen, alzoo veel als Euphorbium ende die menghelt hy tsamẽ ende stelt se in dmiddel van eẽ onghebacken broot, ende laet die tsamen tot dat het broot ghenoch es, gebacken, eñ dan neempt hy dat middelste wt ende maeckt daer pillẽ af die seer goet zijn tsegẽ die leemten van den pocken ende alle pijnen van den wtwendighe leden.

3 Een ander mengelt tot den Euphorbium alzo veel Mastix eñ maeckt daer af pillẽ met den sap van Citroenen oft Arangie appelen, die hy seer tot der pestilentie prijst.

Van Sarcocolla. Cap. cvj.

Sarcocolla es een gumme van een dornachtich ghewas in Perside wassende, ende die beste Sarcocolla es die geelachtich van veruwen, bitterachtich van smaecke, ende die den cleynen stucxkens van wieroock ghelijck es.

¶ Naem.

Dese gumme wordt ghenaemt in Grieex σαρκοκόλλα. In Latijn ende in die Apoteken oock Sarcocolla.

¶ Natuere.

Sarcocolla es werm tot in den tweeden graedt, ende drooghe tot volnaer in dẽ seluen, sonder scerpheyt als Galenus seyt verdrooghende.

¶ Cracht en werckinghe.

Sarcocolla als Mesue scrijft treckt af die groue taye fluymen ende humueren die in die wtwendighe leden ende ionctueren ghevloeyet zijn, het suyuert die herssenen, senuwen, borste ende longhene, ende es seer goet tseghen den langduerenden hoest, cortichet van adem, den ghenen die met vele coude fluymen verladen zijn ontrent een vierendeel loots oft wat meer inghenomen. A

Sarcocolla es oock een seer heylsame gumme, wonden ende vlceratien sluytende, oude quade onsuyuere sweeringhen suyuerende ende nieuw vleesch daer in makende, sonderlinghe als zy ghepoedert daer in ghestroyt, oft met huenich vermenght daer op ghestreken wordt. B

Tot den loopendẽ ooghen, seellen, duysterheyt, ghequetstheyt ende dyergelijcke ghebreken der seluer es dese gumme oock seer dienstelijck, sonderlinge als zy in eselinnen melck vier oft vijf daghen ghewevckt ende ghevoet es als Mesue schrijft. C

¶ Eynde des tweede deels.

Dat derde deel, des Cruydeboecks,

van der wortelen/medecynale cruyden/ende quade hinderlijcke ghewassen / fatsoen / naem/ natuere/ cracht, werckinghe ende hindernisse.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Osterlucey. Cap. j.

¶ Tgheslacht.

OSterlucey als Dioscorides schrijft es dryerleye van gheslachte, lanck, ront, ende die Clematitis ghenaempt wordt. Tot den welcken Plinius noch een vierde gheslachte vueght, Pistolochia ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

Aristolochia longa.
Langhe Osterlucey.

Aristolochia rotunda.
Ronde Osterlucey.

1 DIe langhe Osterlucey heeft dunne teere stelen, ende daer aen wassen breede bladeren, den bladeren van Veyl ghelijckende. Die bloemen zijn purpuren ende sterck van ruecke, ende als die vergaen zoo volghen daer vruchten naer ghelijck peerkens ghefatsoeneert. Die wortel es langachtich, vinghers oft duyms dicke, van binnen geel, scerp ende bitter van smaecke, ende swaer van ruecke.

Die

2 Die ronde Osterlucey draeght vele teere steelkens, van der wortel voortcomende, daer aen wassen ronde bladeren ghelijck aen die Veyl ende langhe Osterlucey, maer ronder. Die bloemen zijn wit. Die wortel es ront ghelijck een cleyn raepken, van buyten gherimpelt, van binnen geel, van ruecke ende smaecke der langher niet ongelijck.

Aristolochia Clematitis.
Zarasijn cruyt.

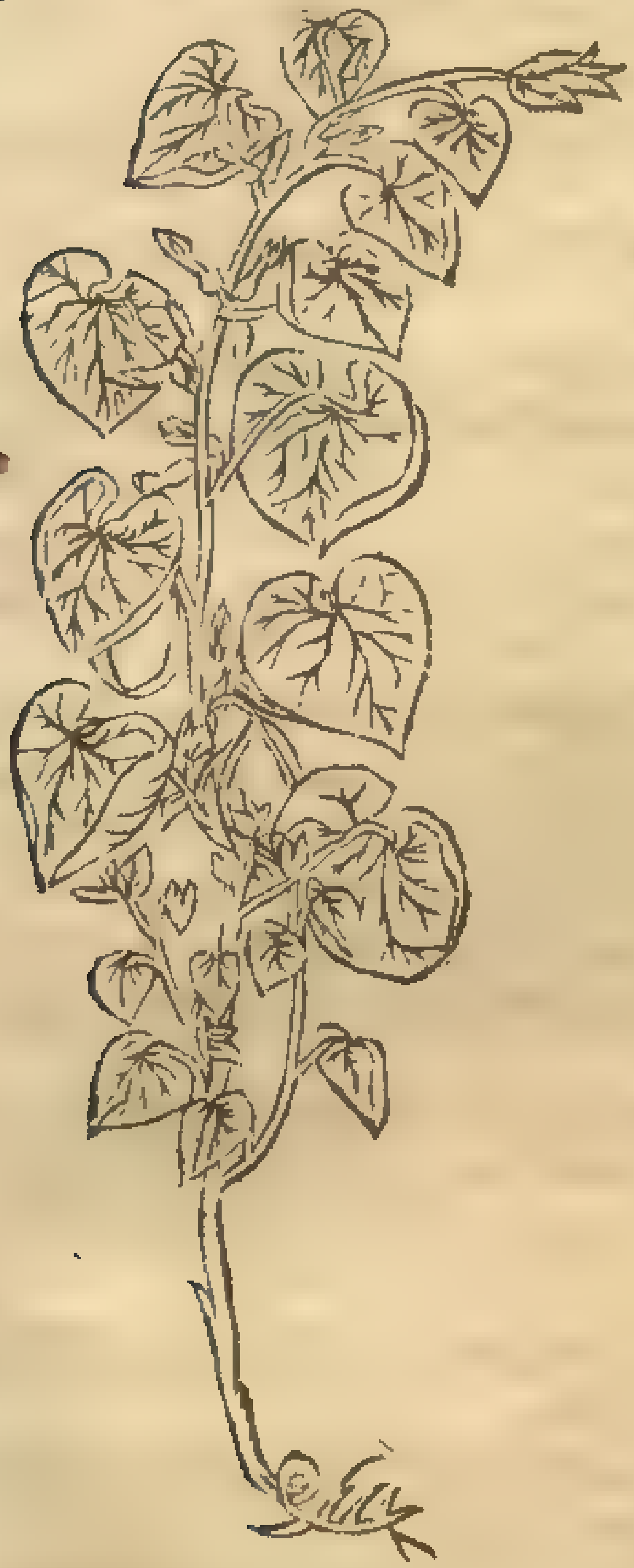

Pistolochia.

3 Dat derde gheslacht van Osterlucey, dat hier te lande Zarasijn cruyt ghenaemt wordt, es van stelen hoogher ende langher dan die twee voorghescreuen. Sijn bladeren zijn oock den bladeren van Veyl ende den anderen Osterluceyen van fatsoene ghelijck. Die bloemen wassen tusschen die bladeren ende zijn langh hol, bleeckgeel. Die vruchten zijn als Peeren ghefatsoeneert. Die wortelen zijn lanck, mz dicke scorssen bedeckt, van ruecke ende smaecke den anderen ghelijck.
4 Dat vierde gheslacht daer Plinius af schrijft, es van bladeren ende stelen den anderen schier ghelijck, maer mindere. Sijn vruchten zijn ront. Die wortelen zijn dun ende teer ghelijck biesen ende wassen seer veel tsamen by een.

¶ Plaetse.

1.2 Die langhe ende ronde Osterlucey wassen tot veel plaetsen van Italien ende tot sommighe plaetsen van Vranckrijck besondere in Languedock by Montpeliers van waeren nv ter tijt die ronde Tantwerpen te coope ghebrocht wordt.
3 Dat derde gheslacht wast gheerne in die wijngaerden ende hooghe wildernissen, eñ wordt tot veel plaetsen van Brabant aen die cantẽ van den hooghen veldẽ gevondẽ.

¶ Tijt.

Osterluceyen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Osterlucey wordt gheheeten in Griecx ἀριστολόχια. In Latijn Aristolochia in die Apoteken Aristolochia.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx ἀριστολόχια μακρα. In Latijn Aristolochia longa & Aristolochia mas, van sommighen δακτυλίτις, μηλοκάρπον, ἤ τεύξινον, Dactilitis Melocarpon & Teuxinon. *en franchois aristoloche longue*

2 Tweede gheslacht wordt ghenaemt ἀριστολόχια στρογγύλη Aristolochia rotunda & Aristolochia fœmina, van sommighen χαμαιμήλον & Malum terræ. *aristoloche ronde*

3 Derde gheslacht es gheheeten ἀριστολόχια κληματῖτις, Aristolochia Clematitis. In die Apoteken hier te lande Aristologia longa. In Franchois Sarrasine, hier te lande Zarrasijn cruyt ende daer naer van sommighen in Latijn Herba Sarracenica. *aristoloche clematites*

4 Tvierde wordt van Plinius genaẽt πιστολόχια καὶ πολύῤῥιζον Pistolochia & Polyrhizon. *aristoloche petite*

¶ Natuere.

Die wortelen van Osterlucey zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Osterluceyen zijn seer goet tseghen alle vergifteyt, beten ende steken van den slanghen met wijn inghenomen ende op die beten gheleyt. A

Die langhe Osterlucey verweckt die natuerlijcke cranckheyt vã dẽ vrouwen ende doet water maken, ende met peper ende Myrrha ghedroncken iaecht af die secondine, doode vruchten ende alle verladentheyt van der moedere. Tselue doet zy oock vã onder met een pessus ghesedt. B

2 Die ronde Osterlucey es tot den seluen saken seer dienstelijck ende daer en bouẽ es zy oock goet tot die cortichheyt ende verstoptheyt van dẽ adem, hick, pijne ende weedom der zyden, herdicheyt van der milten, cramp, vallende sieckte, fieder cijn, huyueringen, ende den ghenen die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn met water gedroncken. C

Die ronde Osterlucey treckt oock die scelferen ende ghebroken beenderen, flitsen, pijlen, doornen ende splinters wt met herst oft terbenthijn, als Plinius seyt, vermenght ende op die plaetsen der quetsueren ghelеyt. D

Dese selue wortel reynicht ende suyuert oock alle verouylde quade wederspannige sweeringhen ende vleeratiẽ ende doet nieuwe vleesch daer in wassen. Ende sonderlinghe gheneest zy die vleeratien ende ghebreken van den heymelijcken plaetsen alsmense in wijn siedt ende die selue daer mede wasschet. E

Ronde Osterlucey maeckt oock die tanden schoon ende suyuer ende doet die selue vast staen alsmense dicwils met den poeder der seluer wrijft. F

3 Tderde gheslacht es den voorghescreuen van crachten seer ghelijck, maer niet alsoo sterck als Dioscorides schrijft. G

¶ Verkiesinghe.

Die ronde Osterlucey es subtijlder van substantiẽ ende crachtiger van wercke seer suyuerende, afvaghende, reynighende ende alle groue vochticheyt sceydende.

Die langhe en es niet zoo subtijl oft soo seer suyuerende maer brenght het vleesch in vleeratien beter voort.

Die Clematitis es die beste van ruecke ende mits dyen tot dẽ saluen best dienende.

Van Holwortel. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Holwortel es tweederleye. Die eene heeft heel ronde wortelkẽs niet hol vã binnen. Der andere wortelen zijn inwendich hol, anders van stelen, bladeren, bloemen, ende sade malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Holwortelen hebben teere dunne steelkens ontrent een spanne oft palme lanck, daer aen wassen cleyne bladerkẽs, den bladerẽ van Wijnruyte aensienlijck, ende aen dopperste bloemkẽs van fatsoene dẽ Ridderspoorẽ bloemen ghelijck maer minder ende lijfveruwich, oft somtijts wit van coluere veel by een gedronghen. Naer dese bloemkens verschijnen cleyne hauwkens daer cleyn ront swert saet in leyt. Die wortel van den eenen es heel ront vast van binnen geel met bruyne scellen bedect, van den anderen somtijts lanckworpich gelijck een cleyne peere van onder ende van binnen hol.

Plaet-

Radix caua. Holwortel.

¶ Plaetse.

Dese wortelen wassen in lomberachtighe plaetsen ende aent hanghen van den gheberchten. Die cleyne niet hol, worden tot sommighe plaetsen van Brabant, ende by die stadt van Louen ghevonden. Die andere hole wassen in Duytschlant. Ende waer dat deene van desen wortelen ghevonden wordt daer en sal die andere niet wassen, alzo dat nemmermeer die volle wortel by die hole, oft die hole by die volle ghevonden en wordt.

¶ Tijt.

Seer vroech in Sporckelle beghinnen dese wortelen huer stelen ende bladeren wt te worpen ende dragen in Meerte bloemen, in Aprill tsaet leuerende ende daer naer vergaet het cruyt ende die wortelen blijuen alleene in deerde duerende.

¶ Naem.

Die wortel die binnen hol es wordt gheheeten Holwortel ende Holwurtz, eñ mach daer naer in Latijn ghenaemt worden Radix caua.

Die andere die vast ende dicht es wordt Boonkens holwortel hier te lãde geheeten.

Ende dese wortelen sonderlinge die hole hebben langhe tijt in die Apotekẽ voor ronde Osterlucey ghehouwen geweest, ende worden daer voor noch hedendaechs van den ongheleerden Apotekers ghebruyckt. Sommighe gheleerden meynen dat dit cruyt, een gheslacht es van Grysecom, Capnos phragmites ghenaemt. Die andere makẽ daer af Θήσειον Thesium Theophrasti, dat als Atheneus schrijft een bloeme es. Die derde houwen dit voor die ἠριφία Eriphia Plinij daert wat ghelijckenisse mede schijnt te hebbene, want mits dat, maer in die Lente ghevonden en wordt zoo maecht wel ἠριφύα & Planta veris ghenaemt worden.

¶ Natuere.

Holwortel es werm ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Holwortel in water alleen oft met azijn ghesoden gheneest die squinantie ende verouderde gheswillen van der keelen ende amandelen alsmen daer mede gorgelt, want zy verdeylt die groue vochticheden ende doet die selue sceyden.

B Tot den huych es oock dese Holwortel seer goet in den mont genomen eñ geknout oft tpoeder daer af daer aen ghedaen.

C Holwortel met Populier salue vermenght gheneest ende verdrijft die speenen ende versuet die pijne ende weedom der seluer.

Van Apios Cap. iij.

¶ Tfatsoen.

Apios als Dioscorides schrijft heeft drye oft vier dunne roodachtige steelkens die niet hooghe van der eerden op en wassen. Daer aen breedachtighe bladeren wassen, den bladeren van Hypericon niet seer ongheliick maer wat smaelder. Die bloemkens wassen op dopperste vã den stelen. Die wortel es ront ende dick, naer die maniere van een peere ghefatsoeneert. Die van buyten swert es, ende van binnen wit ende vol saps.

 Van Apios. Cap. iij.

¶ Plaetse.

Apios wast in dat eylandt van Lemnos ende in sommighen plaetsen van Italien ende sonderlinghe in Apulien. Hier te lande wordet in der cruytlicfhebbers houen gheplant.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἄπιος vã sommighen χαμαιβάλανος ende ἰσχιάς. In Latijn oock Apios, Chamæbalanus, Ischias. Van Theodorus Gaza Carica, vã anderen Radix syluestris.

¶ Natuere.

Apios es werm eñ drooghe vã natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Dopperste van der wortel van Apios inghenomen lost die coude slijmachtige fluymen ende die heete geele vochticheden duer dat ouergheuen, ende dat onderste van der seluer wortel duer den camerganck eñ gheheel inghenomen taecht zy die selue vochticheden van onder ende van bouen af.

B Tselue doet oock tsap van der wortelen alst inghenomen wordt.

Apios.

Van Swaluwortel. Ca. iiij.

¶ Tfatsoen.

Swaluwortel es der derder Osterlucey met stelen ende bladeren wat aensienlijck, zy heeft effene ronde dunne stelen, ontrent twee voeten hooch, daer aẽ wassen donckergruene bladeren, den bladeren van Veyl niet seer onghelijck maer langher. Die bloemen wassen op corte steelkens tusschen die bladeren voortcomende, eñ zijn bleeck wit eñ sterck van ruecke, ende daer naer volghen langhe scerpe hauwkens, die als zy rijp zijn haer seluen ontpluycken, ende daer in leyt dat saet tusschen wit wollachtich hayr, dat roodachtich ende breet es, den sade van Genthaen niet seer onghelijck. Die wortelẽ zijn lãck ront saselachtich duer malcanderen gevlochtẽ schier ghelijck die Christwortel ende sterck van ruecke.

Asclepias. Swaluwortel.

¶ Plaetse.

Swaluwortel wast op rouwe hooge sandachtige gheberchten ende op steenachtighe plaetse, eñ wordt in Duytschlant vele gheuonden, sonderlinghe in Schwartzwaldt ende in Waszgauw.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent, ende leuert zijn saet in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghehceten in Griecx ἀσκληπιὰς ende in Latijn Asclepias, van sommighen κίσσιον, Hederus

derula, κισσόφυλλον ende Hederæ folium, ende nv ter tijt Hirundinaria. In Hoochduytsch Schwalbenwurtz. In Neerduytsch Swaluwortel.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit cruyt heeft zynen naem naer den ouden Esculapius die in Grieex ἀσκληπιός Asclepios ghenaempt wordt. Dien die Grieckē ende Heydenen toe scrijuen, dat hy die ierste gheweest es die de conste der Medecynen ghevonden heeft, ende daer om oock voor een Godt van den seluen ghehouwen ende gheeert es.

¶ Natuere.

Swaluwortel es werm ende drooch van natueren ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van dit cruyt in water ghesoden ende ghedroncken verdrijft dz crimpsel A ende weedom in den buyck, ende es seer goet den ghenen die van eenich fenijnnich gedierte oft van eenen verwoeden hont ghebeten zijn, niet alleen als voor inghenomen, maer oock van buyten daer op gheleyt.

Die bladeren ghestooten zijn seer goet ghelegt op die quade sweeringhen van den B borsten ende van die moedere.

Van Haselwortel. Cap. v.

Asarum. Haselwortel.

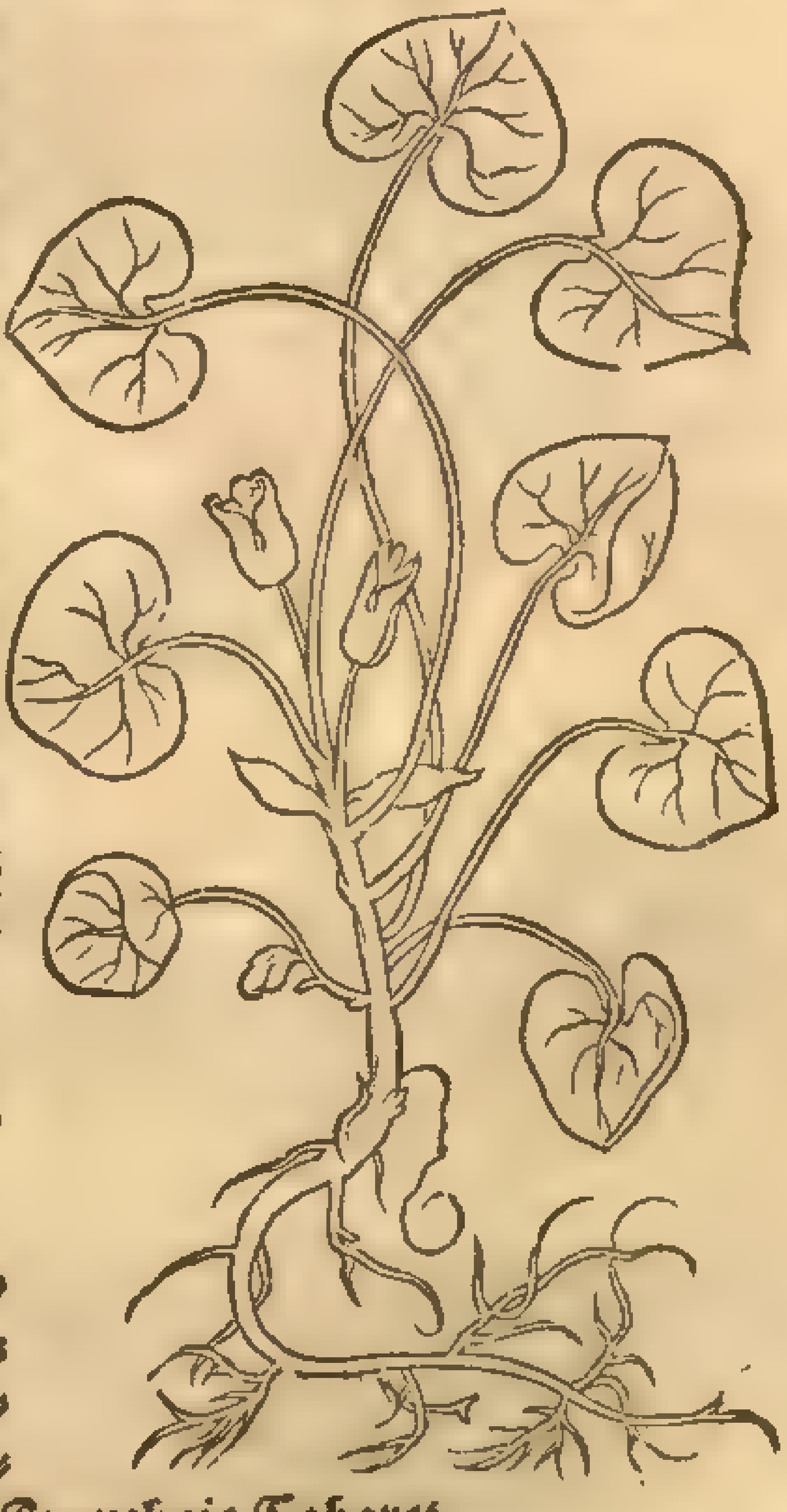

¶ Tfatsoen.

Haselwortel heeft swertgruene ronde bladeren den bladeren vā Veyl aensienlijck maer veel ronder eñ saechter. Tusschen ende onder die bladeren by der eerden, comē op corte steelkens bruyn welrieckende bloemen voort, van fatsoene den bloemen van Granaetappelen ende den huyskens van Bilsen ghelijckende. Die wortelen zijn dun, lanck, crom, herwaerts en derwaerts duer malcanderen wassende met aenhanghende cleyne saselinghen, liefelijck van rueckе eñ scerp op die tonghe.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in donckere plaetsen in rouwe ende dor aerdtrijck ende sonderlinghe aen die gheberchten ende in die bosschen daer veel lombre ende scaduwe es.

¶ Tijt.

Haselwortel bloeyet eens vroech in die Lente, ende eens naer dafgaen van den zoomer.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieex ἄσαρον. In Latijn ende in die Apoteken Asarum, van sommigen Nardus rustica eñ Perpensa, vā Macer Vulgago. In Hoochduytsch Haselwurtz. In Neerduytsch Haselwortel, ende tot sommighe plaetsen Mansooren. In Franchois Cabaret.

¶ Natuere.

Haselwortel es werm ende drooghe van natueren tot in den derden graedt, eñ sonderlinghe die wortelen die meest in der medecynen ghebruyckt worden.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van desen cruyde met wijn ghesoden ende ghedroncken doen water A maken ende die vrine lossen ende zijn goet tseghen die droppelpisse ende den ghenen die hoesten, die cort van adem ende verstopt van borsten zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben.

Die ſelue wortel in der ſeluer maniere ghebruyckt wederſtaet alle fenijn ende alle beten ende ſteken van den ſlanghen ende fenijnnighen ghedierten. B

Haſelwortel es oock met wijn gheſoden goet den ghenen die water laden ende die pijne ende weedom in die hope hebben. C

Haſelwortel met huenich, wijn inghenomen, verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende iaecht af die ſecondine ende andere vuylicheyt. D

Die bladeren van Haſelwortel met wijn gheſtooten ende tſap daer af ghedroncken doen ouergheuen ende iaghen met dat braken af taye fluymẽ ende geele vochticheyt. E

Die ſelue bladeren gheſtooten zijn goet gheleyt op die pijne ende weedom in thooft, op die verhitte ſweerende ooghen, op die borſten met melck verladen alſmen tſoch verdrooghen wilt, ende op dwilt vier ſonderlinghe alſt ierſt beghint te comene. F

Van Dracunculus. Cap. vj.

Tgheſlacht.

DRacunculus dat es Draken wortele es dryerleye van gheſlachte als Plinius ſchrijft, te weten, groote cleyne ende water Draken wortele.

Tfatſoen.

Dracunculus maior.
Groot Draken wortele.

Dracunculus paluſtris.
Water Draken wortele.

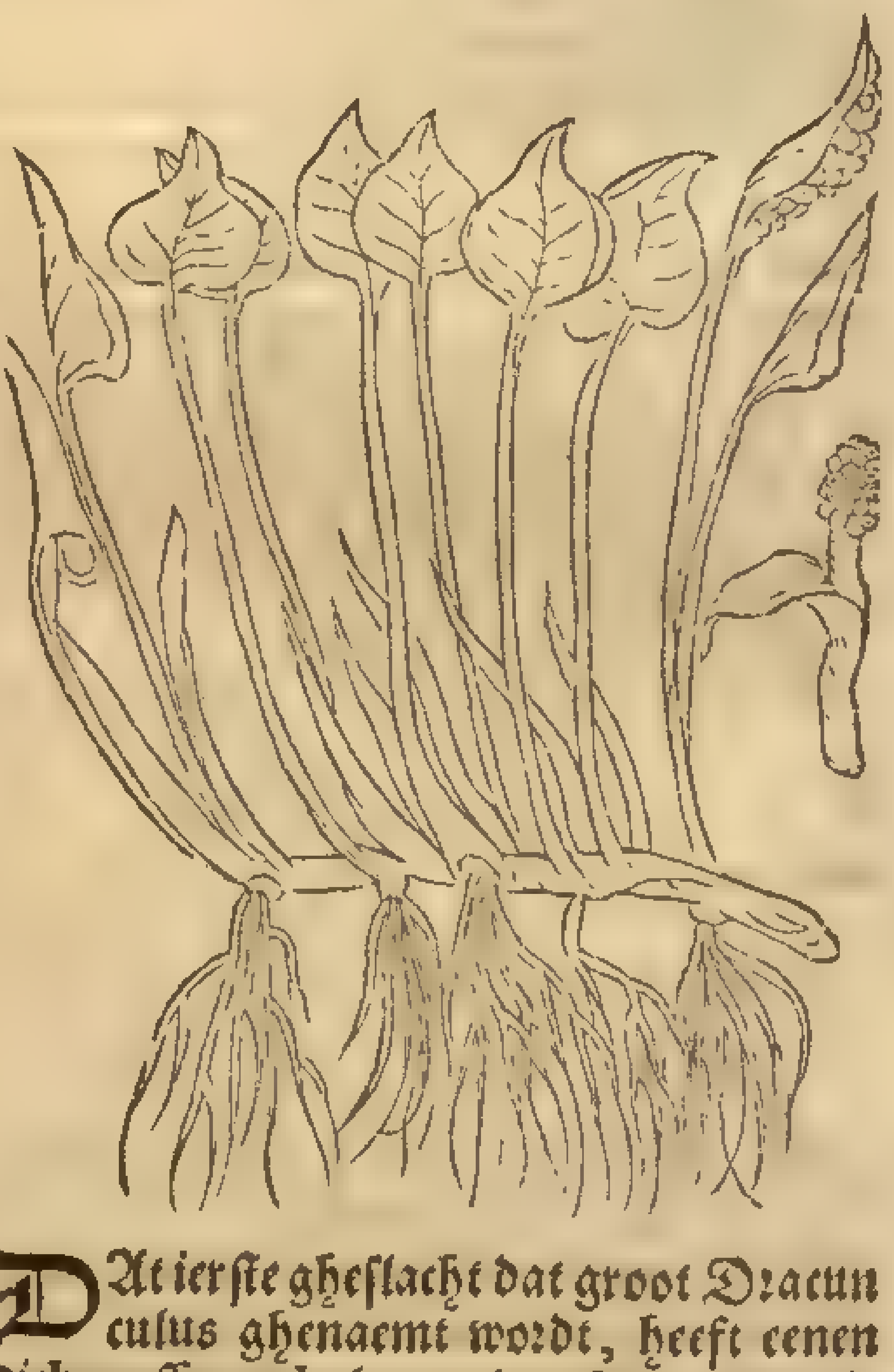

1 DAt ierſte gheſlacht dat groot Dracunculus ghenaemt wordt, heeft eenen dicken effenen kalen ronden ſteel, met vele roode ſtipkens eñ plecxkens ghelijck eenen Draeck oft ſlanghe beſprenckelt. Die bladeren zijn in veel andere verdeylt, van den welcken elck beſonder bladt lanck eñ ſmal es ghelijck Patich oft Surckel bladeren. Op dopperſte van den ſtelen waſt een langhe dicke pinne, die ghelijck wt eender hoſen voortcoemt van veruwen bruyn peerſch ende daer naer volght een tſamen ghedronghen groote druyue ghelijck aen Aron, die ierſt gruen es ende naer geel root wordt, ſeer heet ende ſcerp van ſmaecke. Die wortel es ront ende wit.

2 Dat tweede gheslacht heeft groote breede bladeren ghelijck Veyl, met witte plecxkens bespreng ht. Den bladeren van Aron van fatsoene ghelijck, maer niet soo lanck. Synen steel es oock lanck effen ende met vele roode ende peersche stipkens besprayet, daer op wassen vruchten ghelijck aen dat ierste gheslacht. Die wortel es oock ront ende wit, met een dunne seelleken bedeckt. Ende dit gheslacht en es hier te lande noch niet seer bekent.

3 Dat derde gheslacht dz water Draken wortele genaemt mach worden, heeft groote breede rondachtighe bladeren, den bladeren van Veyl oock schier ghelijck maer meerdere, die welcke voortcomen van eenen ronden steel vol leden ende knoopen, lancx der eerden cruypende, ende tot veel plaetsen faselachtighe wortelen wtworpende, daer mede dat hy hem aen der eerden vast maeckt. Op deynde wast eē recht op staende steelken voortbringhende ghelijck een cleyne in een ghedronghen druyfken, dat ierst gruen es ende naermaels root wordt. Ende recht onder dit druyfken wast een bladt den anderen van fatsoene ghelijck, dat van bouen heel wit es ende van onder gruen, ende dit bladt heft hem seluen op als die vrucht rijp es, alzoo dattet die helft van den druyfken wel bedeckt.

4 Bouen desen zoo wordt oock noch een ander gheslacht van Dracunculus vā den wel gheleerden Matthiolus ghestelt dwelck groote breede bladeren heeft in malcanderen wassende, ende eenen rechten steel op dopperste zijn bloemen in maniere van een arcken draghende ende die wortel van desen es oock ront ghelijck die wortelen van den voorghescreuen als die figuere bewijst.

Dracunculus Matthioli.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Dracūculus wast gheerne in lomberachtighe plaetsen ende wordt hier te lāde in der cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dat tweede wast oock in lomberachtighe plaetsen onder die haghen, ende wordt in die eylanden van Maiorcke ende Minorcke veel geuonden.

3 Dat derde groeyet hier te lande in vochtighe ende waeterachtighe plaetsen, aen die cantē van den grachten ende poelen ende somtijts oock by die riuieren.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent, ende in Oogh stmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt in Griecx Δρακουτία μεγάλη. In Latijn Dracunculus maior. Van sommighen Serpentaria & Colubrina. In die Apoteken Serpentaria maior. Van Serapio Luf. In Hoochduytsch Schlangenkraut Drachenwurtz. Hier te lande Speerwortele ende Draken wortele. In Francheys Serpentaire & Serpentine.

2 Dat tweede gheslacht heet in Griecx Δρακόντιον. In Latijn Dracunculus minor en nv ter tijt van sommighen Arum Maculatum.

3 Dat derde wordt nv ter tijt ghenaemt Dracunculus palustris en van sommigen Arum palustre. In Hoochduytsch wasser Schlangenkraut wasser Drachenwurtz. Hier te lande water Draken wortele. In Francheys Serpentaire d'eaue.

Dat

4 Dat vierde wordt van Matthiolus voor dat Draculus ghehouwen, dwelck naer onse meyninghe der waerheyt niet seer ghelijck en es, want naer onsen duncken zoo es dat ierste Dracunculus tgheene, dat daer voor van ons ghestelt es.

¶ Natuere.

Dese cruyden ende sonderlinghe die wortelen ende vruchten zijn werm eñ drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van desen cruyden ghesoden oft gebraden eñ met huenich vermenght A
zijn goet geleckt den ghenen die cort van adem ende van borsten zijn, die hoesten en kichen, eñ die mz catarrē dat es vloet van vochticheyt wt dē hoofde op die borst sinckēde gequelt zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft ghespannē hebbē, wāt zy verdeylē, rypen, eñ doen sceyden alle groue taye vochticheyt, ende suyueren alle inwendige ledē.

Tselue doen oock dese wortelen drye oft vier mael versoden tot dat huer scerpheyt B
vergaen es, ende met die spijse ghegheten als Galenus schrijft.

Dese wortelen ghedroocht ende met huenich vermenght, suyuerē die quade voorts- C
eetende sweeringhen eñ dyergheliјcke wederspannige vlceratien, sonderlinghe als die wortel van Bryonia daer toe ghedaen wordt, ende verdrijuen alle witte seelferachtige leliјcke plecken van des menschens lichaem als zy daer mede bestreken worden.

Tsap van den wortelen scerpt dat ghesichte ende neempt alle scellen ende letsel van D
den ooghen af, ende dient seer wel met die collyrien ghemenght.

Tselue sap met olie in die ooren ghedruypt beneemt die pijne eñ weedō der seluer. E

Die vruchten van Dracunculus ghenesen die quade sweeringhen ende bijten af F
dat ouervloedich vleesch dat binnen der nuese groeyet, en zijn goet tot dē cancker ende dyergheliјcke quade sweeringhen ghebruyckt.

Die bladeren van desen cruydē noch groen wesende zijn goet gheleyt op die versche G
wonden, maer als die selue drooch zijn zoo en dienen zy daer toe niet.

Men schrijft oock desen bladeren toe dat zy den verschen keese bewaeren dat hy H
niet en argere oft en verotte als hy tusschen dese bladeren gheleyt wordt.

Oock schrijft Dioscorides datmen van den grooten Dacunculus schrijft, dat zoo I
wye dese bladerē oft wortelē ouer hem draeghen van aderen oft slanghen niet ghesteken en selen worden.

Arum. Calfs voet.

Van Aron. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

ARon heeft groote gruene breede bladeren schier ghelijck die bete tusschen den welcken eenē steel voortcoemt ontrēt eē spanne lanck op tsop van den welcken een doddeken wast voortbringhende tē laesten vele in een ghedronghen ronde besien ghelijckende altsamen eenen cleynen druyfken die ierst gruen eñ naermaels schoō root worden. Die wortel es wit ront schier ghelijck een oliue met vele hayrachtige saselinghen behanghen.

¶ Plaetse.

Aron wast gheerne in coude lomberachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die bladeren van Aron comē in Meerte ende Aprill voort, ende in Braeckmaent ver-

verwelckenen eñ vergaen die selue ende die steel mz den druyfken blijft naeckt staen-
de tot in Hoymaent ende Ooghstmaent ende dan worden die besien rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ἄρον. In Latijn Arum. In die Apoteken Iaron en Barba Aron, van sommighen Pes vituli, Lupha ende κολοκάσιον Colocasion. In Hooch-duytsch Paffenpint vnd Teutschen Ingber. Hier te lande Papecullekens ende Calfs voet. In Franchois Pied de veau & Vit de prestre.

¶ Natuere.

Aron es werm ende drooch van natueren, ende es ter eender plaetsen heeter dan tot der andere als Galenus schrijft, alzoo dat Aron in Italiē wassende maer heet en es tot in den ierstē oft by den tweeden graedt, eñ hier te lande heet es tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen bladeren ende vruchten van Aron, zijn der Speerwortel vā crachten A
ende werckinghen seer ghelijck, sonderlinge die hier te lande wassen die seer heet zijn als voorseyt es.

Van Arisarum. Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

VAn Arisarum worden nv ter tijt ghevonden twee gheslachten een met breeden bladeren, ende een andere met smallen bladeren.

¶ Tfatsoen.

Arisarum.

Arisarum alterum.

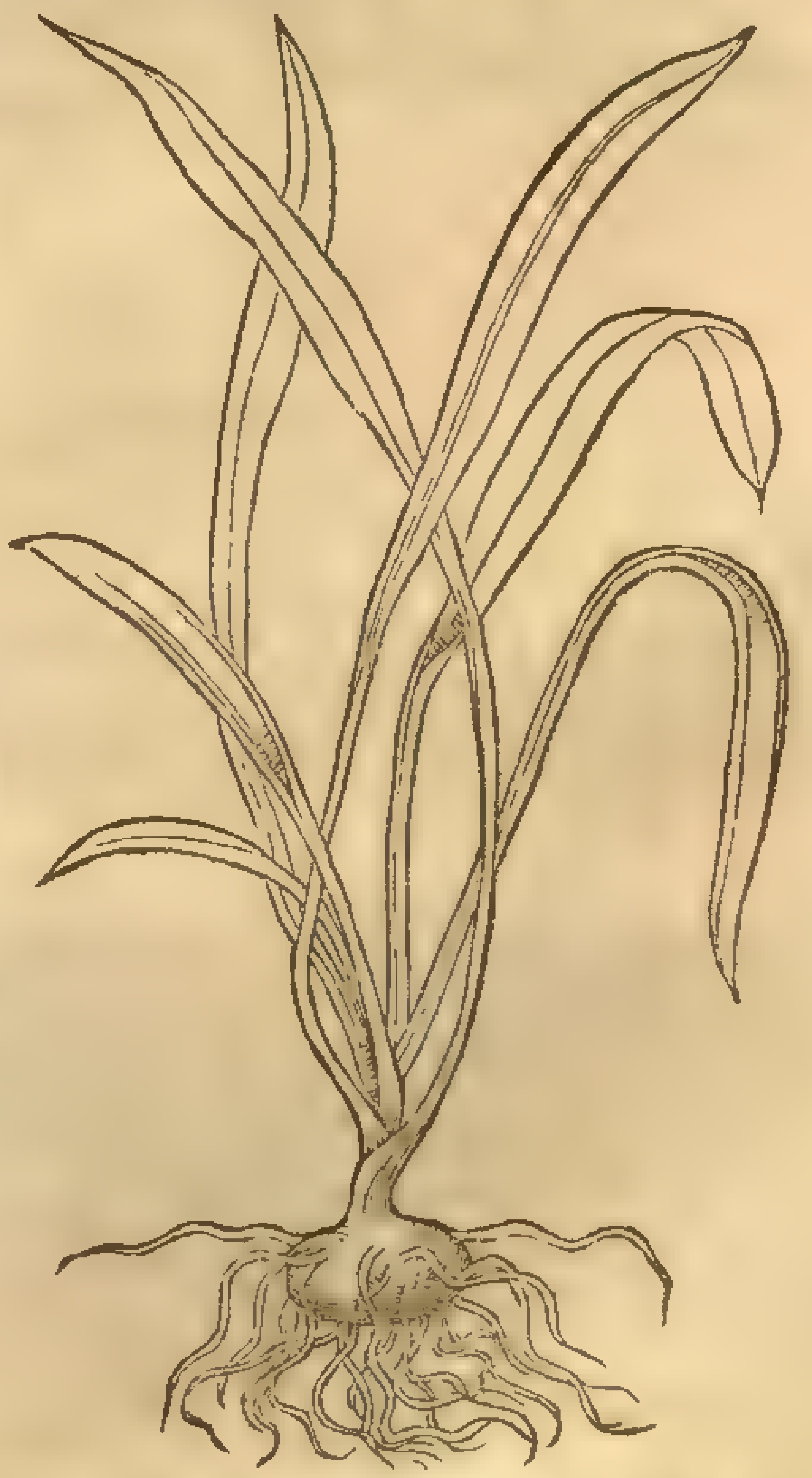

1 DAt ierste Arisarum heeft bladeren van fatsoene den bladeren van Aron gelijck, maer veel mindere tusschen die welcke voortcoemt een teere steelken daer die bloe-

bloemen ende vruchten op groeyen. Die wortel es lanck ende dick ghelijck een olive.

2 Dat ander ende tweede Arisarum heeft smalle bladeren tusschen die welcke op een cort steelken een lanck dun pinneken wast wt eenen cleynen hooskken voortcomende, ghelijck aen Dracunculus maer veel ~~mindere~~, van veruwen heel bruyn peersch, naer die welcke een druyfken volght, als aen Aron. Die wortel es ront ende dick schier ghelijck een cleyn raepken.

+ die der en- langer-

¶ Plaetse.

1. 2 Beyde dese cruyden zijn hier te lande vremt, ende en worden niet ghevonden dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaemt in Griecx ἀρίσαρον ende in Latijn Arisarum & Arisaris van sommighen oock Aris als Plinius schrijft.

¶ Natuere.

Arisarum es heet eñ drooch vã natueren eñ stercker dan Aron als Galenus scrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Arisarum es van crachten eñ werckinghe den Dracunculus ooc seer ghelijck, maer sonderlinghe dient die wortel van desen, om die quade fistelen daer mede te ghenesene, als Dioscorides schrijft. A

Van Santorie. Cap. ix.

¶ Tgheslacht.

Santorie als Dioscorides, Galenus ende alle die oude meesters schrijuen es tweederleye, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Centaurium magnum. Groote Sanctorie.

Centaurium minus. Cleyn Sanctorie.

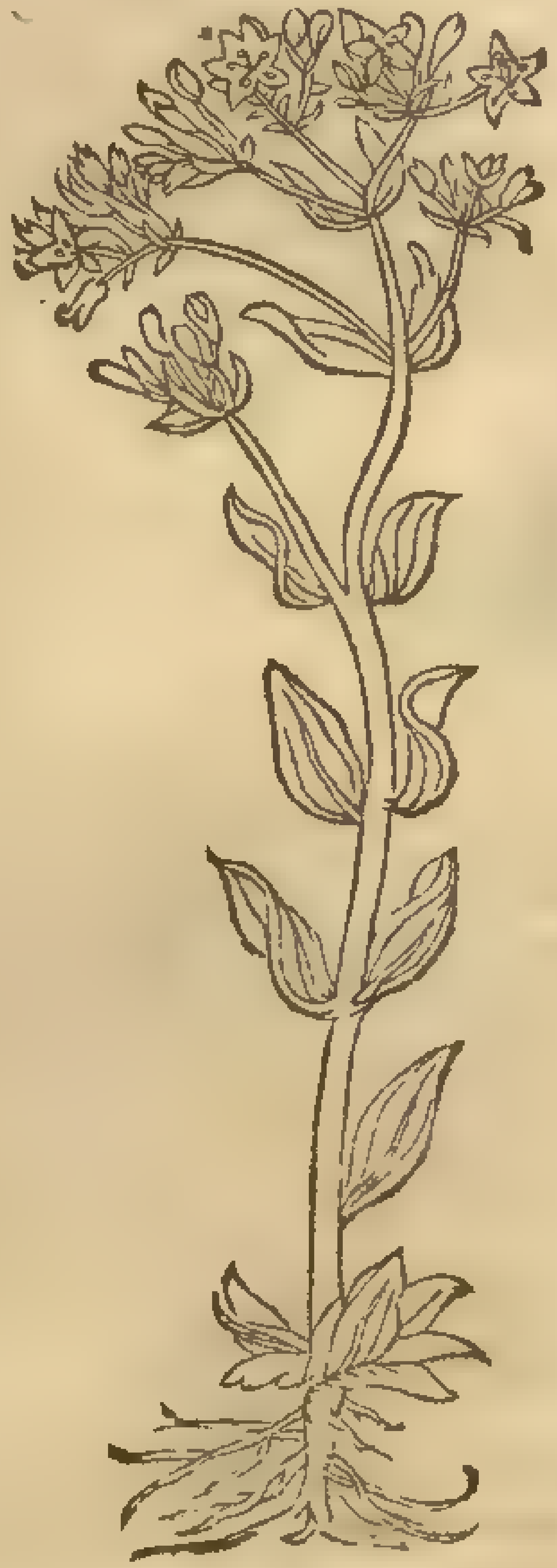

Groote

1 GRoote Sanctorie heeft eenen ronden rechten steel ontrent vijf oft ses voeten hooch daer aen wassen groote breede bladeren in andere bladeren verdeylt den grooten ende gheheelen bladeren van den Noteboom seer gelijckende, behaluen dat elck besonder bladeken langher es eñ rontsomme gekerft. Op dopperste van den stelen wassen ronde scelferachtighe bollekẽs, den bollekens van den Corenbloemẽ seer ghelijckende maer veel meerder, wt dẽ welcken die bloemen voortcomẽ van veruwen wit naer tpeersch treckende nz anders wesen de dan vele hayrachtighe dunne draykens. Als die bloeme vergaen es zo vindtmen in die bollekens bruyn saet, den sade van Onser vrouwẽ distel gelijck maer meerder, tusschen wollachtich hayr beslotẽ. Die wortel es lanck vol saps eñ bruyn root vã coluere.

2 Cleyn Sanctorie draecht cleyne teere cantighe steelkens en cleyne bladerkens den bladeren van Marioleyne niet seer ongelijck, op dopperste van dẽ stelen wassen schoone lijfveruwighe roode bloemkens die tsmorghens naer den opganck van der sonnen huer ontpluycken ende tsauonts wederom toe sluyten. Eñ als dese bloẽkens vergaen zijn, zoo wassen daer cleyne scerpe hauwkens, ghelijck een teruwe coren groot, daer in seer cleyn saet leyt. Die wortel es cleyn houtachtich in der medecynen niet dienstelijck.

¶ Plaetse.

1 Die groote Sanctorie en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in sommige cruytliefhebbers houen ghevonden, die mz groote neerstichеyt dit cruyt sayen ende bewaeren. Van selfs als Dioscorides scrijft groeyet in Lycien, Peloponnesus, in Arcadien, Helide, Messeniẽ, ende tot veel plaetsen by Pholoe ende Smyrna, eñ wast gheer in vette grondt ende op hoochden daer die sonne veel op schijnt.

2 Dat cleyn wordt hier te lande op hooghe dorre beempden ende grasachtige velden ghevonden.

¶ Tijt.

1 Die groote Sanctorie bloeyet hier te lande in Braeckmaent, ende in Hoymaent wordt huer saet rijp.

2 Die cleyne bloeyet van in Hoymaẽt tot in Herfstmaent eñ leuert te wyle huer saet.

¶ Naem.

1 Die groote Sanctorie wordt gheheeten in Griecx κενταύριον τὸ μέγα. In Latijn Centaurium magnũ, van sommigen als Apuleius schrijft Maronion, Nesion, Pelethronia, Lemnites, Hemeroton, Chironia, αἷμα ἡρακλέους, id est, Herculis sanguis, Polyhydion ende Vnefera. In sommighe Apoteken niet sonder dwalinghe Rhapontica.

2 Dat cleyn heet in Griecx κενταύριον τὸ μικρὸν ende van Theophrastus κενταυρίς. In Latijn Centaurium paruum ende Centaurium minus, van sommighen Febrifuga, Fel terræ eñ Multiradix. In die Apoteken Centauria minor. In Hoochduytsch, Klein tausentguldenkraut, Fieberkraut, Erdtgall, ende Biberkraut. Hier te lande Cleyn Sanctorie oft Cleyn Centorie. In Franchois Centaure ou Fiel de terre.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Sanctorie wordt in Griecx Centaurion ende Chironion ghenaempt naer den ouden Chiron Centaurus die als Apuleius scrijft dese twee cruyden ierst ghevonden heeft, ende Esculapio ghetoont, oft als andere segghen die met desen cruyden ghenesen es gheweest doen hy in zynen voet van eenen pijl in Hercules huys ghequetst was.

¶ Natuere.

1 Die groote Sanctorie es werm ende drooch tot in den derden graedt, ende tsamen treckende van natueren.

2 Die cleyne es van natueren die groote ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Die wortel van groote Sanctorie eẽ half loot swaer mz water alsmen cortsachtich es oft met wijn alsmen sonder cortse es ghedroncken, es goet den ghenen die geborsten zijn, die bloet spouwen, eenich ledt verCrompen hebben, cort vã adem ende van borsten zijn, pijne ende weedom in den buyck hebben, oft eenighen verouderden hoest hebben. A
Die selue wortel met wijn ghedroncken verweckt die natuerlijcke cranckheyt der B

 vrouwen

vrouwen ende iaecht af die doode vruchten, dwelck zy oock doet van onder mz een pessus ghesedt.

Die wortel van groote Sanctorie noch groen wesende, oft in water geweyckt gheneest ende heylt alle versche wonden daer op gheleyt. E

Tsap van deser wortel dat in sommighe landen vergaert eñ bewaert wordt es van crachten den wortelen ghelijck. D

2 Die wortelen van die cleyn Sanctorie en zijn in der medecynen niet bruyckelijck, maer die bladeren bloemen ende sap zijn oorboorlijck. E

Cleyn Sanctorie in water oft wijn gesodẽ iaecht af duer den camerganck die cholerijcke geele vochticheden ende die taeye slijmachtighe fluymen eñ es daer duer goet den ghenen die dz Sciatica hebbẽ, als zy ghepurgeert met desen worden tot dz die camerganck bloedachtich wordt. F

Tot die verstopthеyt van der leuere, geelsucht, ende verherthеyt van der milten es oock die cleyn Sanctorie seer goet ghebruyckt. G

Cleyn Sanctorie gesoden ende ghedroncken doodet die wormen eñ iaecht die selue met den camerganck af. Ende es seer goet ghebruyckt tot cramp, spanninghe, eñ alle ghebreken der zenuwen. H

Tsap van desen cruyde inghenomen oft van onder met eẽ pessus ghesedt verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, ende iaecht die doode vruchten af. I

Tselue sap met huenich vermenght verclaert het ghesichte, ende neempt alle duysterheyt af, daer in ghedruypt, ende dient seer wel in alle collyrien daer toe dienende. K

Cleyn Sanctorie groen gestooten heylt ende gheneest die versche wonden, eñ doet die oude quade wederspannighe sweeringhen sluyten daer op gheleyt. L

Dit selue cruyt ghedroocht ende ghepoedert es goet gemenght met die saluen, plaesteren, poederen, oft dyergheliјcke andere medecynen die in die fistulen ende diepe gaten vleesch doen groeyen, ende die de herdicheden vermoruwen. M

Van Rhabarbare. Cap. v.

Tgheslacht.

Rha es veelderleye niet van wesen oft van fatsoene, maer naer gheleghentheyt van den plaetsen daert voortcoemt ende ghevonden wordt. Deene wast in Ponto ende wordt ghenaempt Rhaponticum, Tweede in Barbarien ende dat es die ghemeyne Rhabarbare, Tderde in Indien ende es dat Rauedseni, ꝛc.

Tfatsoen.

Rha heeft groote breede bladeren ghelijck die bladeren van wit Wollecruyt oft vã grooten Clissen, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft, die van bouen gruen ende effen zijn ende van onder wit ende wollachtich. Tusschen die welcke eenen ronden rechten steel wast ontrent eenen cubitus dat es onderhaluen voet hooch, daer op eenẽ schoonen liefelijcken bol voortcoemt mz veel scelferen bedeckt, die als hy opẽ gaet eẽ schoone purpure bloeme voortbringht, eñ daer naer saet dẽ sade van groote Sanctorie niet onghelijck maer wat langher. Die wortel es dick lanck ende voosachtich.

Plaets

¶ Plaetse.

Rha wast in die landē bouen Bosphorus en Pontus ghelegħē by dat reuier Rha, Ende in Barbarien ende Indien als Mesue schrijft. Hier te lande hebben wy tselue gheuonden in den hof van Meester Jaspar van der Heyden tot Louen, die dit cruyt met neersticheyt ghesayet ende bewaert heeft.

¶ Tijt.

In Braeckmaent coemt die bloeme voort.

¶ Naem.

Dit cruyt ende sonderlinghe die wortel wordt ghehectē in Griecx ῥᾶ ἢ ῥέον. In Arabeusch Rheu ende Raued oft Rauet, van Plinius in Latijn Rhecoma ende Rhacoma.

1 Dat in die landen bouen Bosphorus wast heet in Griecx ῥᾶ ποντικὸν ende in Latijn Rha Ponticum oft Rheum Ponticum, vā Mesue Raued Turcium, dz es Rha vā Torckien.

2 Dat tweede in Barbarien wassende heet Rha Barbarum, ende van Mesue eñ in die Apoteken Rheubarbarum.

3 Tderde gheslacht van Indien, wordt ghenaempt Rha oft Rheum Indicum, en van dē Arabeuschen meesters Rauetsceni oft Rauedseni.

¶ Natuere.

Rha es werm in den iersten graedt ende drooghe tot in den tweeden ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van dat Rha Ponticum es goet als Dioscorides schrijft tseghen die opblasinghen, walginghen ende weeckicheyt van der maghen ende alle pijnē der seluer. Ende dient seer wel den ghenen die eenich ledt vercrompen oft ghespannē hebbē, ghebrekelijck van leuer oft vā milte zijn, die pijne ende weedom in den buyck, nieren ende blase hebben. Item tot die ghebreken van der borsten, van der moedere tsegē die pijne in die hope diemen Sciatica heet, tot dat bloetspouwen, versuchten, hickē, roode melizoen, buyck loop, ende tseghen die cortsen ende alle beten ende steken van den fenijnnighen ghedierten. A

Ende tot den seluen ghebreken salmen dat Rhaponticum innemen een half loot swaer, met huenich water oft meede alsmen die cortsen heeft, met syrope van azijn tseghen die ghebreken van der milten, met huenich wijn alsmen op die borste ghebreckelijck es, ende sonder eenighe vochticheyt al drooghe als die maghe weeck ende slap es. B

Die wortel van Rha Ponticū met edick vermēght geneest die quade leelijcke witte scorftheyt eñ verdrijft die dootveruwighe bleecke plecken ende litteekenen des lichaēs daer op ghestreken. C

Rhabarbare ende Rauedseni als Mesue scrijft ontrent een half loot inghenomen iagen af duer den camerganck die geele cholerijcke vochticheden, ende zijn daer duer goet tot alle heete cortsen, verhittinghe ende verstoptheyt van der leuere, ende tseghen die geelsucht, ende sonderlinghe alst met weye van melck, inghenomen wordt oft met eenighe vercoelende wateren ende drancken. D

Rhabarbare es oock van zijn eyghen natuere goet tot alle bloetganck vā onder oft bouen, ende dient seer wel den ghenen die van binnen ghequetst oft geborsten zijn, die ghevallen verreckt oft gheslaghen zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft zenue ghespannen hebben. E

Item Rhabarbare stelpt ende gheneest dat root melizoē ende alle buyck loop alstment op tvier droocht ende mz sap van Weechbree bladeren oft met grouen roodē wijn inneempt. F

¶ Verkiesinghe.

Dat beste Rha als Mesue schrijft es tghene dat in Indien wast ende Rauedsceni ghenaempt, ende daer naer die Rhabarbare van Barbarien, die slechtste es dat Rhaponticum.

¶ Tgheslacht.

Cyclaminus es tweederleye als Dioscorides scrijft, deene es neer cruyt mz een ronde wortel dat Eyghentlijck Cyclaminus ende van ons Verckens broot ghenaemt wordt. Dander wast hooghe ende wint hem seluen om die boomen, ende en heeft gheen sonderlinghe wortele ende dit wordt Cyclaminus altera gheheeten.

¶ Tfatsoen.

Cyclaminus vulgaris. Verckens broot.

1 Verckens broot heeft rondachtighe swert gruene bladeren op der aerden wtghespreyt ligghende, den bladeren van Veyl nz seer onghelijck, aen die onderste zyde ter aerdẽ waert roodachtich ende aen dopperste zyde met witten pleckxkens bespreynght. ~~Tusschen die bladeren comen~~ die bloemen, op corte steelkens voort, van veruwen lyfveruwich oft purpur root. Die wortel es van buyten bruyn vã binnẽ witachtich, rõt breet schier gelijck eẽ cleyne rape, mz veel aenhanghende cleyne saselingẽ.

Van desen gheslachte wordt noch een ander ghevonden dat ronde bladeren heeft den bladeren van Haselwortel seer aensienlijck, ende schoone bruyn peersche bloemkens den Violetten van fatsoene eñ veruwen seer ghelijck, ende dit heeft rõde bruynroode wortelen ghelijck eenen Sofferaen bol groot.

2 Dat ander ende tweede gheslacht van Cyclaminus heeft gheknoopte langhe stelen rontsomme die boomen ende haghen huer seluen windende, daer aen wassen bladeren die minder zyn dan die bladeren van Veyl. Die bloemen zijn wit. Die wortel es teer ende cleyn nergherincx toe diensteliick.

¶ Plaetse.

Verckens broot wast gheerne in lomberachtighe plaetsen onder boomen hagen ende hegghen, ende in sommighe bosschen, ende en wordt niet al om ghevonden.

¶ Tijt.

Verckens broot verliest in Oughstmaent zijn bladeren eñ dan spruyten die bloemkens wt der aerden ende dueren tot in dat eynde van Herfstmaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht heet in Grieckx κυκλάμινος ἢ ἰχθυόθηρον. In Latijn Cyclaminus Rapum terræ, Tuber terræ, ende Vmbilicus terræ, van Apuleius oock Orbicularis, Palalia, Malum terræ, Rapum porcinum, ende Panis porcinus. In die Apotekẽ Cyclamen ende Arthanita. In Hoochduytsch Erdt apffel, Seuwbrot, Schweinbrot, ende Erdtwurtz, dat es hier te lande Eerdtappel, Sueghenbroot ende Verckens broot. In Franchois Pain de porceau.

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten in Grieckx κυκλάμινος ἑτέρα. In Latijn Cyclaminus altera, van sommighen κίσσιον κισσάνθεμον καὶ κισσόφυλλον, ende daer voor houden wy die Lynen, daer af hier naer bescreuen sal zijn, in dat xlviij. Capittel.

¶ Natuere.

Verckens broot es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Verckens broot ghedroocht ghepoedert ende twee oft drye vierendeel loots swaer met huenich water oft Meede inghenomen, iaecht af duer dẽ camerganck

ganck die taye slijmachtighe fluymen, ende die waterachtighe vochticheden.

Dese selue wortel met wijn inghenomen es goet tseghen alderhande dootelijck B
fenijn ende tseghen die beten ende steken van den slanghen van buyten op die ghe=
quetste plaetse ghelept.

Die wortel van Verckens broot met wijn oft huenich water ghedroncken, geneest C
die geelsucht, opent die verstoptheyt van der leuer, ende doet die geel verwe des lich=
aems vergaen, alsmen, naer datmen dese wortele in deser manieren ingenomē heeft,
hem wel laet decken ende wel sweet.

Dese wortel verweckt oock die natuerlijcke cranckeyt der vrouwen ende iaecht af D
die doode vruchten, ghedroncken oft van onder met een pessus ghesedt.

Alsmen tsap van deser wortel op den nauel strijckt oft onder op den buyck, zoo E
maecket saechten camerganck. Tseue doet het oock met wolle van onder in tfonda=
ment ghesedt.

Dit selue sap met edick vermenght doet den eersderm die wt ghegaen es, wederom F
in zijn plaetse keeren als hy daer mede bestreken wordt.

Tsap van deser wortel met huenich vermenght maeckt scerp ende claer ghesichte G
ende neempt alle scellen, ende duysterheyt af, daer in ghedruypt.

Dit selue sap in die nuese ghedaen ende op ghehaelt suyuert die herssenen, ende H
doet die taye coude fluymen duer die nuese rijsen.

Die wortel van Verckens broot maeckt oock die huyt des lichaēs schoon, geneest I
die quade scorftheyt ende dat wtvallen des hayrs van den hoofde, neempt wech die lit
tekenen van die maseren ende pockens, ende alle mismaecktheyt des aensichts.

Die milte die hert ende verstopt es, wordt cleyn ende coemt tot huer seluen alsmen K
die wortel van Verckens broot daer van buyten op leyt, oft tsap daer af met olien oft
saluen ghemenght daer toe dienende.

Dese wortel gheneest oock die wondē ende quetsueren met huenich ende azijn ver= L
menght ende daer op ghestreken als Dioscorides seyt.

Dwater daer dese wortel in ghesoden es es goet om die leden mede te stouen die wt M
huer ledt zijn, oft daer fledercyn in es, ende tot die cackhielen, ende gheneest die scorf=
ticheyt des hoofts.

Olie die in dese wortel ghesoden es doet die quade oude sweeringhe toe sluyten, en N
de van der seluer met luttel was wordt een salfken ghemaeckt dat seer goet tot die
cackhielen es, ende tot die voeten daer die winter in es,

Dese wortel den vrouwen die in arbeyde zijn aenghehanghen, doen huer terstont O
baren ende van huer vrucht verlossen.

¶ Hindernisse.

Dese wortel es in alle manieren hoe dat zy ghebruyckt wordt den bevruchten vrou
wen scadelijck, ende daer om selen zy huer van deser wortel wachten, ende niet alleen
die selue van binnen niet innemē, maer oock geensins van buytē gebruyckē, noch ouer
huer draghen, noch in huer houen planten, want al waert dat zy maer op dese wortel
en treden zoo selen zy daer by beschadicht ende behindert wordē als Dioscorides seyt.

Van Gentiaen. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

Die ierste bladerē van Gentiaen zijn groot ende breet ende ligghen op der
aerden wtghespraeyt, den bladeren van grooten Wechbreen schier ghe
lijck, ende tusschen desen coemt die steel die ront, effen, hol, knoopachtich
vinghers dick ende somtijts eens mans lengde hooch es, met minderen
ende som rōtsomme ghekerftde bladerkēs becleet. Die bloemē zijn geel.
Tsaet es breet ende plat ghelijck tsaet van Angelica maer veel minder, den sade van
Vilieren niet onghelijck. Die wortel es lanck, ront, buyten eerdtverwich, van binnen
geel seer bitter van smaecke.

Bouen die voorghescreuen Gentiaen zoo vindtmē noch twee andere geslachtē en=

 de soor=

de soorten van cruyden, die oock nv ter tijt voor Gentianen ghehouden worden.

Gentiana. Gentiaen.

2 Dat eene es der Gentiaen in alle manieren ghelijck, maer mindere ende draecht blauw bloemen, ende es van smaecke veel bitterder ende daer om oock als Hieronymus Tragus seyt van werckinghe veel crachtigher.

3 Dat ander heeft ronde dunne stelen, met grunen effenen langhen smallen bladeren becleet altijt twee tseghẽ den ander ghesedt, op dopperste van welcken stelẽ licht blauwe scellekẽs wassen wat cleynder dan die bloemen van Cueckenscelle. Die wortel es geel lanck ende bitter.

¶ Plaetse.

Gentiaen wast op hooghe gheberchten ende in sommighe dalen onder dat Varencruyt, ende wordt tot veel plaetsen van Duytschlant ende in Bourgoingien veel gheuonden.

¶ Tijt.

Gentiaen bloeyet in Braeckmaent, ende in Hoymaẽt oft Oogstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Gentiaen wordt gheheeten in Grieckx γεντιανή in Latijn ende In die Apoteken Gentiana, van Apuleus Aloë Gallica νάρκη Narce χειρώνιον, Chironion, Basilica, Cyminalis. In Hoochduytsch Entzian, Bitterwurtz. Hier te lande Gentiaen. In Franchois Gentiane.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Gentius Coninck van Illyrien heeft dit cruyt ierst ghevonden eñ tot den gebruyck der medecijnen ghebrocht, ende daer om wordt het naer zijnen naẽ Gentiana ghenaẽt.

¶ Natuere.

Die wortel van Gentiane es werm ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel vã Gentiaẽ gepoedert eẽ half loot swaer mz wijn luttel pepers eñ Wijnruyte gedronckẽ, es seer goet dẽ ghenen die van eenige fenijnnigẽ rasende oft verwoede gediertẽ gebetẽ oft gestekẽ zijn, ende den ghenen die eenich fenijn ingenomen hebben. A

Die selue wortel met water ghedroncken es seer goet den leuersuchtighen ende die cranck ende weeck van maghe zijn, ende zy doet die spijse verteeren en in blijuen, ende es seer goet tot den couden ghebreken der inwendigher leden ghebruyckt. B

Tsap van den wortelen gheneest die pijne ende weedom in die zyde ende es seer goet den ghenen die ghevallen gheslaghen van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, wãt het doet dat gheronnen bloet scheyden, ende gheneest die plaetsen die ghequetst zijn. C

Die wortel van Gentiaen heylt oock diepe voorts etende wonden, ende sonderlinghe dat sap daer in ghedaen. D

Dit selue sap versuet oock die pijne ende hitte der ooghen met een doeckxkẽ daer op gheleyt, ende suyuert alderhande mismaecktheyt ende plecken van der huyt des menschens lichaems alsmense daer mede bestrijckt. E

Die wortel van Gentiaen van onder ghelijck een pessus gesedt verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen ende treckt die doode vruchten af. F

Tsal-

¶ Tkatsoen. Alisma.

Madelgheer.

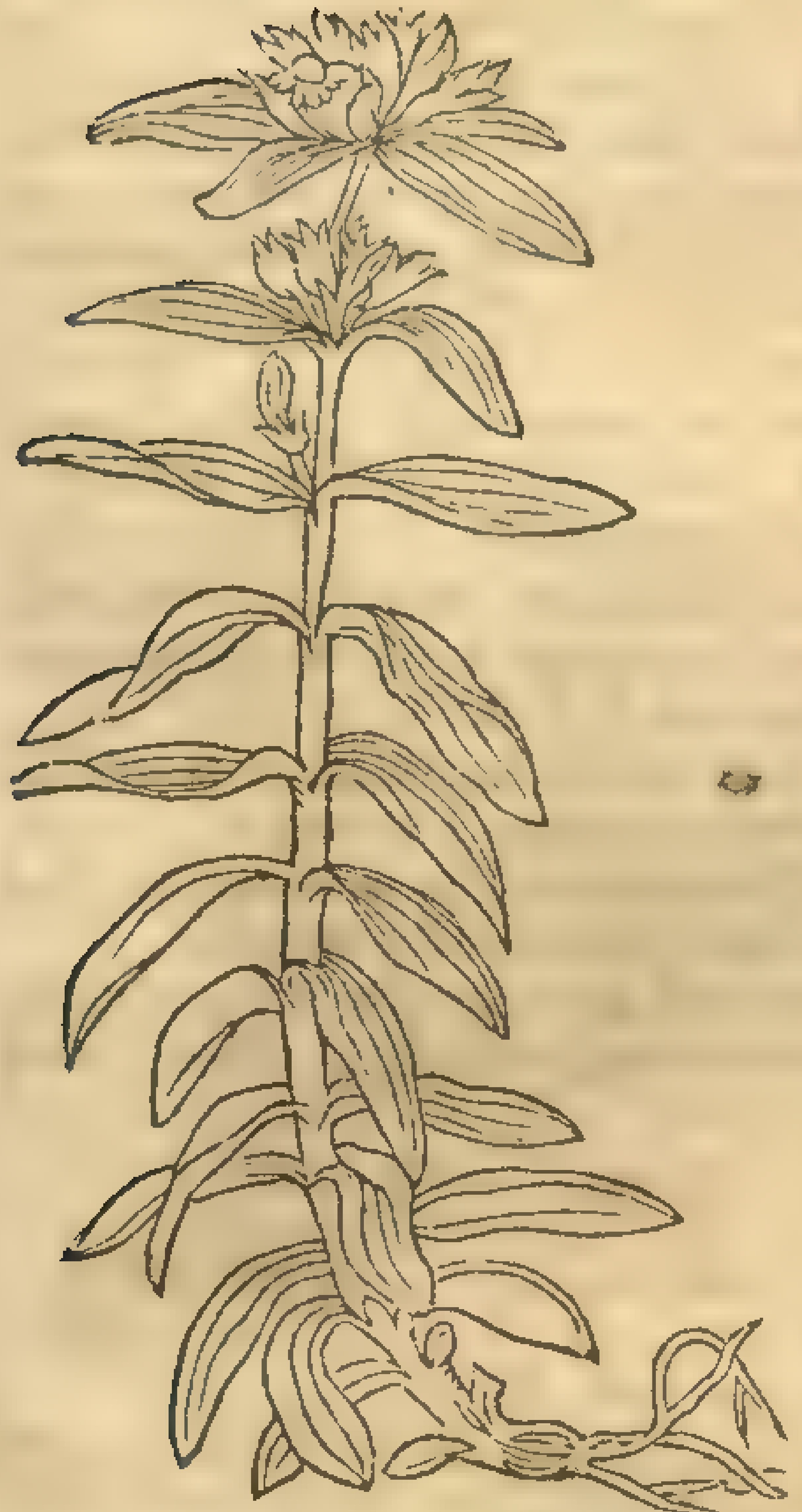

Saponaria. Seepcruyt.

1 Madergheer heeft ronde ende gheknoopte stelen, daer aen wassen langhe smalle dicke bladeren, altijt twee tseghen een staende, en ter eerdewaerts een luttel omgebuyght, tusschen den welcken aen dopperste van den stelen voortcomen ses oft seuen blauwe bloemkens ghelijck hole scellekens gheformeert, wt gruene huyskens sluypende. Die wortel es lanck wit in dmiddel cruyswijs duersteken.

2 Voor een gheslacht van Madelgeer wordt oock ghehouwen dat cruyt dz van sommighen Seepcruyt ghenaemt es. Ende dit cruyt heeft ronde gheknoopte stelen, onderhaluen voet oft twee lanck, daer aen wt elck ledt wassen altijt twee tseghen een, breedachtighe bladeren, den bladeren van Weechbree schier ghelijck. Die ghemeynlijck ende meest altijt ter eerdewaerts ende neerwaerts om ghebuyght hanghen. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen, in ronde cransen, ende zijn van veruwen root oft bleeck lijfveruwich ende schier wit. Die wortelen zijn lanck ende hebben veel aenhanghende saselinghen, ende loopen dweers in der eerden ende worpen tot veel plaetsen nieuw scueten ende stelen wt.

¶ Plaetse.

Dese cruyden worden in Duytschlant op rouwe ongheboude plaetsen ghevonden. Ende oock somtijts in waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste cruyt heet in Hoochduytsch Modelgeer ende Speerenstich. Hier te lan-

de Madelgheer, ende wordt van sommigẽ in Latijn gheheeten Cruciata, dat es Creutz- wurtz Cruysworttel, van anderen Chiliodynamis, die derde maken daer af dat φύτευμα Phyteuma Dioscoridis. Eenighe ooc Crateogonon. Sommige Struthion. Conradus Gesnerus meynt dattet een wildt gheslacht es van Gentiane, eñ dyens meyninge dunckt ons der waerheyt meest ghelijck.

2 Dat ander schijnt te syne tghene dat van Dioscorides in Grieex ghenaemt wordt Ἄλισμα ἢ δαμασώνιον. In Latijn Alisma & Damasonium. Van sommighen cruytliefhebbers worddet ghenaemt Saponaria ende in Duytsch Seepcruyt, ende voor eẽ Struthion ghehouwen, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft. Ende van som andere worddet Herba tunica gheheeten.

¶ Natuere.

Die bitteren smaeck van desen cruyden tuyght dat sy werm ende drooch zijn, ende der Gentiaen van natueren niet seer onghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die bladeren oft wortelen van Madelgheer ghesoden ende gedronckẽ suyuerẽ die borst, ende doen die taye fluymen die daer op vergaert ligghen lossen eñ ruymen, ende zijn goet ghebruyckt den ghenen die met eenighe vallende sieckte besmet zijn. A

Dit selue cruyt es oock seer goet tseghen alle fenijn verghiftheyt, quade lochten ende pestilentiale sieckten, in der manieren als voor oft gepoedert ende alzo ingenomen. B

Madelgheer suyuert ende gheneest die wonden ende die quade sweeringhẽ alsmen se wascht met den wijn daer zy in ghesoden zijn, oft het poeder daer in stroyet. C

Die swijnherders in Duytschlant gheuen dit cruyt ghekapt den verckenẽ teten, ende bewaeren die selue daer mede, van tvier ende alle dyerghelijcke ghebreken, die in tijde van sterften onder die verckenen comen. D

Van Alantwortel. Cap. viiij.

¶ Tfatsoen.

Helenium. Alantwortel.

Alantwortel heeft groote breede sachte bladeren, den bladeren vã wit Wollecruyt niet seer onghelijck, maer meerder, ende tusschen dyen wast eenen dicken ghehayrden langhen steel, dicwils meer dan eens lãcx mans lenghde hooch, met gelijcken maer wat minderen bladeren becleet, daer op aen dopperste wassen schoone groote geele ghesternde bloemen, van fatsoene den bloemen van Boterbloemen ghelijckende, maer veel meerder, ende schier een palme van eender hant groot, ende als zy vergaen zoo veranderen zy in witte wollachtighe hayrkens, daert saet aenhanght ende mede van winde ghedreuen weech vlieght, ghelijck tsaet van distelẽ. Die wortel es groot dick met aenwassende andere cleyne wortelkens met een dicke scorsse bedeckt, van buytẽ bruyn ende eerdtverwich, van binnen meest witachtich, ende noch versch wesende niet seer sterck van ruecke oft smaecke, maer als zy drooghe es heel sterck eñ aromatijck een vette olieachtighe vettichheyt in hebbende.

Dat ander Heleniũ daer Dioscorides noch af schrijft en es niet bekent, eñ dit heeft teere tacxkens lancx die aerde cruypende mz cleyne bla-

bladerkens ghelijck Linsen beleet. Die wortel es witachtich vinghers dick, bovē breet ende onder smal.

¶ Plaetse.

Alantwortel wast gheerne in dalen van den hoogen landen ontrent die beempden ende nere vochtighe plaetsen, zy wordt oock somwijts op drooge hooghe lomberachtige plaetsen, ende in die bosschen ghevonden. Sy es in Brabant ende Vlaenderen seer ghemeyn en al om wel bekent.

¶ Tijt.

Alantwortel bloeyet in Braeckmaent, ende in Hoymaent, ende in Ooghstmaēt es huer saet rijp. In deynde van Herfstmaent als stelen ende bladeren vergaen zijn eest den besten tijt om die wortelen te vergarene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx ἑλένιον. In Latijn Inula, ende als Apuleius schrijft Inula campana, ende van sommighen Panaces Chironion, oft Panaces Centaurion. In die Apotekē Enula campana. In Hoochduytsch Alantwurtz. Hier te lande Alantwortel ende Galātwortele. In Franchois Enulle campane.

¶ Natuere.

Alantwortel noch versch ende groen wesende, heeft een ouervloedighe vochticheyt by huer die ierst wt ghedroocht moet worden eer zy nut oft bequaem es. Ende als zy ghedroocht es zoo es zy werm tot in den derden graedt ende drooch tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Alantwortel ghesoden ende gedroncken lost die vrine eñ verweckt die natuerlijcke A cranckheyt der vrouwen, ende es goet den ghenen die van binnen ghebòrsten oft ghequetst zijn, ende die eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben.

Die selue wortel met huenich vermenght ende gheleckt suyuert die borst, doet die B taeye fluymen rijpen eñ rijsen, ende es seer goet tot dē hoest ende cortichеyt vā adem.

Alantwortel ghepoedert es goet ghedroncken tsegen die beten ende steken van den C fenijnnighen ghedierten, ende tseghen die winden eñ opblasingen binnen tslichaems.

Alantwortel gheconfijt es der maghen goet eñ bequaē ende doet die spyse verteerē. D

Die bladeren met wijn ghesoden versueten die pijne ende weedom in die hope die E men Sciatica heet, daer op gheleyt.

Van Meum. Cap. xv.

¶ Tfatsoen.

Meum wordt onder die wortelen van Diescorides bescreuen ende daer om hebben wy fatsoen van den seluen voor alsoo veel, als ons die ouders gelaten hebben hier tegenwoordich oec willen beschrijuen, al eest dattet hier te lande niet bekent en es, eñ dat om datmē mercken soude dat die cruydē die Dapotekers hedendaechs ende som andere daer voor in die medecijnen ghebruycken gheen oprecht Meum en sijn, dwelckmen niet en soude connen ghedoen ten waere dat men twesen ende tfatsoen van dat oprechte Meum, beschreuen vonde.

Meum es als Dioscorides schrijft van stelen eñ bladeren der Dille ghelijck maer dicker ende twee cubitus dat es drye voeten hooch. Die wortelen sijn lanck dun wel rieckende die tonghe verwermende, herwaerts derwaerts recht ende crom wassende.

¶ Plaetse.

Meum wast in Macedonien ende ouervloedich in Spaengien.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx μῆον. In Latijn Meum. In die Apoteken Meu, die dē naem alleene behouwen hebben, want dat recht Meum es noch onbekent, maer die Apotekers ghebruycken daer voor een gheslacht van wilde Eppe dat in twijfste deel van onsen cruydeboeck Cap. xlvj. bescreuen es, dat met die bescrijuinghe van Meum gheen ghelijckenisse en heeft, ende daer om oock gheen Meum en es.

¶ Natuere.

Die

Die wortel vã Meũ es werm tot in dẽ derden graedt, eñ drooch tot in den tweeden.

Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Meum in water ghesoden, oft rouw met water ghestootẽ ende ghe- A
droncken opent sterckelijck die verstoptheyt van den nieren eñ van der blasen, doẽ water lossen, ende zijn goet tseghen die droppelpisse, ende doen sceyden alle winden eñ op blasinghen van der maghen.

Die selue wortelen met huenich vermenght zijn goet tseghẽ die pijne ende weedom B
des buycx, ghebrekẽ ende sieckté vã der moedere, fledercijn eñ pijne van den leden, ende tseghen alle catarren ende fluymen op die borste rijsende inghenomen oft ghelecht.

Asmen dese wortel in water siedt zoo verweeckt zy die natuerlijcke cranckheyt der C
vrouwen, als zy daer ouer sitten.

Dese wortel van Meum op der kinderen buyck ghestreken doet die selue pissen en- D
de water maken.

Hindernisse.

Die wortel van Meum te veel gebruyckt maeckt swaricheyt ende pijne in thooft.

Van Pioenen. Cap. xvj.

Tgheslacht.

PIoenen zijn tweederleye als Dioscorides ende die ouders schrijuen manneken ende wijfken.

Tfatsoen.

Pæonia fœmina. Pioene wijfken.

1 PIoene mannekẽ heeft dicke roode stelen, ontrent onderhaluen voet hooch, daer aẽ wassẽ groote breede bladeren, van vele breede bladeren tsamen vergaert, den bladeren van den Noteboomẽ van fatsoene ende van grootte niet seer onghelijck. Op dopperste van den stelen, wassen groote roode eñ seer schoone bloemẽ, den roodẽ roosen schier ghelijck, in dmiddel oock geele hayrachtighe veeselinghen draghende. Als die bloemen geresen zijn, zo volgen daer groote hauwen, drye oft vier by een, die als zy rijp zijn open gaen, ende dan vindtmen daer in, sommighe schoone roode corenkens, eñ daer by schoon swert effen glat ende blinckende saet, met wit merch ghevult. Die wortelen zijn wit, lanck, dun ende welrieckende.

2 Pioene wijfken heeft ooc dicke stelen, die als zy ierst wtcomen, oock roodachtich zijn. Die bladeren zijn ooc groot ende breet, maer in meer deelen ghesneden, schier ghespleten ghelijck die bladeren van Angelica Lauetse oft van groote Eppe. Die bloemen zijn ooc groot ende root, maer minder ende bleecker dan die bloemen van dat manneken. Die hauwen ende dat saet zijn dẽ sade ende hauwen van dat manneken ghelijck. Aen die wortelen hanghen veele dicke knoopen ghelijck eeckelen.

3 Oock zoo esser noch een derde gheslacht van Pioenen, dwelck den tweede gheslachte van fatsoene ghelijck es, maer van bladeren ende bloemen veel mindere, eñ corter van stelen. Dwelck sommighe Pioene maegdeken nuemen, hoe wel nochtans dz het oock

oock roode bloemen, ende saet leuert ghelijck die andere.

¶ Plaetse.

Hier te lande wordden die gheslachten van Pioenen in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Pioenen bloeyen in tbeginsel van den Meye, ende in Braeckmaent zoo leueren zy huer saet.

¶ Naem.

Pioene wordt gheheeten in Grieex παιονία ende in Latijn Paeonia. Van sommighen πεντόροβος γλυκυσίς Dulcisida, ende Idæus dactilus, van Apuleius Aglaophotis σελήνιον, διχομήνιον, θεοδόνιον, σεληνόγονον en Herba casta. In die Apotekē Pionia. In Hoochduytsch Peonienblum, Peonien Roosen, Gichtwurtz Kunigzblum, Pfingstrosen. In Neerduytsch Pioenen ende Pioenbloemen, tot somnugē plaetsen van Vlaenderē Maestbloemen. In Franchois Piuoine.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Pioenen hebben hueren naem naer den ouden Paeon die hier voortijts in die oude tijden die medecyne ghehandelt heeft ende dit cruyt in kennisse ghebrocht.

¶ Natuere.

Die wortelen van Pioenen zijn drooch tot in den tweeden graedt ende werm in den iersten, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Pioenen ghedroocht ende ontrent een boone groot met meede ghedroncken verweckt die natuerlijcke cranckhz van dē vrouwen, zy doet die moeder ū el suyuerē als zy van kinde verleeght zijn, ende versuet die pijne ende weedom des buyex. A

Die selue wortel opent die verstoptheyt van der leuere ende van den nieren, ende in rooden dicken wijn ghesoden stelpt zy den loop des buyex. B

Die wortel vā Pioene mannckē aē den hals gehangē, geneest die vallende sieckte, als Galenus ende meer andere beuonden hebben, sonderlinghe aen ionghe kinderen. C

Thien oft twelf van den rooden corenkens met bruynrooden harden wijn ingenomen stelpen die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. D

Vijfthien oft sesthien swerte saden met wijn oft meede ghedroncken, zijn goet tseghen dat opclimmen ende pijne van der moeder, ende zijn seer goet ghebruyckt den genen die van die mare ende swaeren droomen ghequelt zijn. E

Van Valeriane. Cap. xvij.

¶ Tgheslacht.

Valeriane es tweederleye van gheslacht, Tam ende Wildt. Die wilde es oock twee derhande groot ende cleyne, ende bouen dese vindtmen oock noch een vrempt geslacht datmen Valeriane van Griecken nv ter tijt heet.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Valeriane heeft ierst witgruene breede bladeren, ende tusschen dyen coemt eenen ronden holen effenen gheknoopten steel voort, daer aen wassen witghespreyde gheclouen bladeren den bladeren van den wortelen diemen hier te lande Pastinaken ende in Duytschlant Mooren heet volnaer ghelijck, op dopperste van den stelen wassen croonen met schoone bloemen die ierst lichtpeersch oft lijfverwich zijn ende naermaels wit. Die wortel es vinghers dick mz aenhanghende veeselinghen ende cleyne wortelkens.

2 Die groote wilde Valeriane es der tamme volnaer gelijck huer stelē zijn oocront effen hol ende met leden verdeylt. Die bladerē zijn ghelijck vluegelen wtgespreyt van vele tseghen een staende bladeren vergaert, den bladerē van die tamme Valeriane die aen dopperste van den stelen wassen ghelijckende maer meerder eñ meer gheclouen. Die bloemen wassen ende zijn ghelijck aen die tamme licht peersachtich van coluere. Die wortel es teer herwaerts ende derwaerts cruypende, ende alle jaren tot nieuwe plaetsen nieuwe stelen ende scueten voortbringhende.

Valeriana hortẽsis. Tãme Valeriane.

Valeriana syluestris minor. Groote wilde Valeriana.

Phu paruum. Valeriana syluestris minor.
Cleyn wilde Valeriane.

Phu Græcum. Valeriana peregrina.
Valeriane van Griecken.

Die

3 Die cleyne wilde Valeriane es der groote oprechte Valeriane seer ghelijck, maer in alder manieren veel minder. Die ierste ende onderste bladerkens, zijn gelijck cleyne Wechbree bladerkens, die ander die aen die stelẽ wassen zijn seer ghesneden dẽ bladeren van die wilde Valeriane, oft den bladeren die aen die stelen van die tamme Valeriane wassen seer aensienlijck. Die stelen zijn ront gheknoopt ontrent een spanne hooch. Die bloemen zijn van fatsoene ende wesen den anderen voorghescreuen gelijck. Die wortelen zijn dun lancx der aerden cruypende.

4 Dat ander vremt gheslacht van Griecken gheheeten, heeft twee oft drye oft meer rechte hole stelen, daer aen wassen wtghespreyde bladeren schier gelijck aen die wilde Valeriane maer langher smaelder, ende meer gesneden, den bladeren van wildẽ Vitsen aensienlijck maer meerder. Die bloemen wassen aen dopperste van den stelen veel by een ghehoopt van coluere persachtich licht blauw, in vijf bladerkens ghesneden in dmiddel draghende cleyne corte witte steelkens daer cleyne geele puntkens op hangẽ. Tsaet es cleyn ende wast in ronde huyskens. Die wortel zijn vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Die tamme Valeriane ende die vremde, worden in die houen ghesaeyet ende gheplant. Die andere twee wassen hier te lande in vochtighe plaetsen ende in natte neere beempden.

¶ Tijt.

Die ierste drye manieren van Valeriane bloeyen vã in Meye tot in Oogstmaẽt. Die vremde van Griecken bloeyet meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden heet in Griecx φοῦ Phu. In Latijn Valeriana en Nardus syluestris oft Nardus rustica. In die Apoteken Valeriana domestica oft Valeriana hortensis, van sommighen nv ter tijt Marinella Genicularis, en Herba benedicta. In Hoochduytsch Grosz Baldrian. Hier te lande tamme oft groote Valeriane, tot sommighe plaetsen Sint Joris cruyt oft Speercruyt om dat die ierste bladeren ghelijck eẽ yser van een speere seer naer ghefatsoeneert zijn. In Franchois Valeriane.

2 Dat ander gheslacht wordt gheheeten Valeriana syluestris, Phu syluestre ende Valeriana syluestris maior. In Hoochduytsch Wild Baldrian, Katzenwurtzel, Augenwurtz, Wendwurtz ende den marck. Hier te lande Wilde Valeriane. In Franchois Valeriane sauuage.

3 Tderde geslacht es ooc een wilde Valeriane, eñ daer om wordet Valeriana syluestris minor genaemt dat es cleyne wilde Valeriane ende ooc Phu paruũ ende Valeriana minor.

4 Tvierde wordt nv ter tijt onder die cruytliefhebbers geheeten Phu Græcum en Valeriana Græca, dat es Valeriane vã Grieckẽ, ende mach wel Valeriana peregrina oft Pseudo phu ghenaemt zijn, want ten es gheen Valeriane maer en ander vremt cruyt dat wy met gheen cruyt van Dioscorides en weten te ghelijcken. Ten waere dat het waere die oprechte Auricula muris daert van sommighen voor ghehouwen wordt.

¶ Natuere.

Die wortel van Valeriane es werm ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van die tamme Valeriane ghesoden eñ ghedroncken lost die vrine, verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwẽ, ende es goet tot die pijne van der zyden ende van der borste. Tselue doet zy oock ghepoedert ende met wijn inghenomen. A

Dese wortel wordt oock mz die medecynẽ eñ cõpositien vermenght diemen tseghen fenijn ende pestilentien ingheeft ende ghebruyckt als Teriakel, Methridaet ꝛc. B

2 Die bladeren eñ wortelen van die wilde Valeriane in water ghesoden gheneest die puysten ende sweeringhen des monts ende die rouwicheyt ende verhittingen van der keelen, alsmen daer mede den mont spoelt oft gorgelt. C

Dese Valeriane es seer goet ghebruyckt in die drancken diemẽ ingheeft als yemãt van binnen ghequetst oft gheborsten es. D

3.4 Die andere twee Valerianen en hebben in die medecynen gheen ghebruyck. E

¶ Tfatsoen.

Roosewortel heeft drye oft vier stelen van die wortel spruytēde, daer aen wassen vette bladeren, den bladeren van Wondecruyt aensienlijck, maer smalder ende bouen ghekerft. Die wortel es dick met veel aenhanghende veeselinghen ende als zy ghebroken oft ghewreuen wordt zo rieckt zy gelijck een Roose, daer naer zy Roosewortel ghenaempt es.

¶ Plaetse.

Roosewortel wast in Macedoniē ende in Hungarien. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Roosewortel bloeyet in Meye, maer selden brenght zy bloemen voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieckx ῥοδιὰ ῥίζα. In Latijn Radix Rhodia, en Radix rosata. In Hoochduytsch Rosenwurtz. In Neerduytsch Roosewortel.

¶ Natuere.

Roosewortel eñ sonderlinghe die in Macedonien wast es werm tot in den tweeden graedt ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

A Roosewortel met olie van Roosen ghemenght versuet die pyne ende weedom van den hoofde, op twoorhooft ende in den slaep van den hoofde ghelevt.

Rhodia radix. Roosewortel.

Van Bertram. Cap. xix.

¶ Tfatsoen.

Bertram heeft seer gheclouē bladeren den bladerē van Venckel aensienlijck. Die bloemen zijn in dmiddel geel rontsomme met cleyne witte van onder peersachtighe bladerkens beset, den bloemen vā den Camillen oft van den grooten Madelieuen gelijckēde. Die wortel es lāck recht somtijts vinghers dick heet eñ brādende op die tōge.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Bertram bloeyet van in den Meye tot in deynde van den zoomer, ende te wyle wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Pyrethrum. Bertram.

Dit

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx πύρεθρον. In Latijn Saliuaris. In die Apoteken Pyrethrum, van sommighen oock in Griecx πύρινον, πύρωτον ὴ πυρίτης. In Hoochduytsch Bertram. In Franchois Pyrettre ou pied d'Alexandre.

¶ Natuere.

Die wortel van Bertram es werm ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Bertram met huenich vermenghte ende inghenomen es goet tot die vallende sieckte, popelsie, verduerighen ende verouderden hooftsweer, ende tot alle coude ghebreken van den herssenen. A

Dese wortel gheknout ende in die mont ghehouwen doet seeweren ende treckt veel fluymen wt den hoofde duer den mont. B

Bertram wortel in azijn ghesoden versuet die pijne der tandẽ al werm in dẽ mont ghehouwen. C

Olie daer die wortel van Bertram in gesoden es, doet sweetẽ ende es seer goet tot die huyueringhe, vercoude ende lamme leden, alsmense daer mede strijckt. D

Van wilden Bertram. Cap. xx.

Pyrethrum syluestre. Wilden Bertram.

¶ Tfatsoen.

Wilden Bertrã heeft ronde teere tacxkens daer aen wassen lange smalle bladerkens die rontsomme ghelijck een saghe ghekerft zijn, op dopperste van den stelen wassen die bloemen ghefatsoeneert ghelijck die Camille bloemẽ in dmiddel geelachtich eñ rõtsomme met witte bladerkens beset. Die wortel es teer met aenhanghende vele veselinghen. Dit heel cruyt es van smaecke scerp ende bytende, den Bertram volnaer van smaecke ghelijck ende daer omme worddet oock wilden Bertram gheheeten.

¶ Plaetse.

Desen wilden Bertram wordt aen die canten van den velden eñ op hooge beempden in lomberachtighe plaetsen, ende somtijts aen die bergen ende steenachtige plaetsen gheuonden.

¶ Tijt.

Wilden Bertram bloeyet van in Meye tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn Pyrethrum syluestre ghenaemt, in Duytsch wilden Bertram. In Franchois Pyrettre sauuage. Ende van sommighen weisz Reinfahrn, dz es witte Reinvaer. Eñ en es gheen πταρμική Ptarmice oft Sternutamentaria, maer een ander cruyt den ouders onbekent.

¶ Natuere.

Dat cruyt es heet ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt in den mont ghehouwen ende gheknout, doet oock seeweren ende die taeye fluymen lossen ende rysen, schier alzoo sterckelyck als Pyrethrum. Ende es mits dyen goet tseghen die pijne ende weedom van den tanden. A

Tselue cruyt es oock goet ghebruyckt in die salladen, gelijck Dragon ende Raket- B te, daer af hier naer in dat vijfste deel ghescreuen es.

Van valsch Diptamum. Cap. xvj.

Tragium.
Valsch Diptamum.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt es van stelen ende bladeren dẽ Lentiscus boom, ende den Callissiehoute seer ghelijck, het heeft ronde bruyne rouwe stelen, daer aẽ wassen wtghespreyde bladeren, ghelijck aen dat Callissiehout. Aen dopperste van den stelen wassen schoone peersachtighe bloemen, die aen die eene ende opperste helft vier oft vijf bladerkens hebben, ende aen die onderste zyde langhe omgheeromde draykens ghelijck een baerdeken schier hanghende. Ende als dese bloemen vergaen, zoo volghen naer elck bloeme vier oft vijf hauwkens, die van buyten wat rouwachtich, in dat aentasten lijmachtich ende aencleuende, ende van ruecke swaer ende sterck zijn, schier ghelijck een bock. Ende in dese hauwkens leyt swert effen ende blinckende saet. Die wortelen zijn lanck wit somtijts eenen vingher dick eñ wassen dweers ende ouer malcanderen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in dat eylandt vã Creta als Dioscorides schrijft. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen geplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent ende te wyle zoo wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt ghenaemt in Grieex τράγιον In Latijn Tragium. Eñ es dat ierste gheslacht van Tragium daer Dioscorides af schrijft, van sommighen cruytliefhebbers Fraxinella. In veel Apoteken wordt die wortel voor Dictamum gebruyckt. Eñ Diptamum ghenaemt, niet sonder merckelijcke dwalinghe. Ende daer om zoo wordtdet van sommighen ghenaemt Pseudodictamum nothum, dat es valsch Diptamum.

¶ Natuere.

Tragium es werm tot schier in den derden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Het saet van desen cruyde es goet tot die droppelpisse, het doet water maken, den A steen van der blasen breken ende afgaen, ende verweckt die natuerelijcke cranckheyt van den vrouwen, een drachma swaer inghenomen.

Tot den seluen dienen oock die bladeren, ende dat sap in der seluer manieren ghe- B bruyckt. Ende van buyten op tlichaem ghelept trecken zy die doornen eñ splinters wt.

Die wortelen met wat Rhabarbaren inghenomen, dooden ende iaghen af die wor- C men, ende zijn daer toe een goede ende bequaeme medecyne als nv ter tijt by experientie bevonden es.

Men seyt oock (schrijft Dioscorides) dat die wilde gheyten gequetst eñ noch eenige D

splin-

splinters oft pijlen in tlijf behouwen hebbende, als sy dit cruyt eeten, dan die pijlen ende splinters quijt worden, ghelijck zy oock doen duer dat eeten van dz oprecht Diptamum. Ende hier duer eest by auentueren gheecomen dz dit cruyt voor oprecht Diptamum in die Apoteken ghebruyckt es gheworden.

Van Polemonium. Cap. xvij.

¶ Tfatsoen.

Polemonium. Been album. Polemonij altera species.

1 Polemonium heeft knoopachtighe teere steelkens, daer aen wassen breedachtighe bladerkens altijt twee wt elck ledt ende tseghen malcanderen ouer. Op dopperste van den stelen wassen witte bloemkens die neerwaerts hanghen ende in maniere van troskens by een groeyen, als die bloemen vergaen zijn zoo coemt dat saet voort, dwelck bruyn es eñ in ronde huyskens besloten leyt. Die wortel es wit effen ende lanck.

2 Item noch esser een ander cruyt dwelck oock voor een Polemonium ghehouden wordt, dwelck oock dunne langhe gheknoopte stelen voortbringht maer langher dan dat voorgheschreuen, daer aen langhe bladeren wassen die voor smal zijn ende aen den steel breet. Die bloemē van desen zijn schoon licht root, en wassen in croonkens schier ghelijck aen die Valeriane. Die wortel es lanck, wit, dick, eñ heeft eenen goedē rueck.

3 Dat Polemonium daer Absyrtus af schrijft, es die witte water munte, daer af in dat tweede boeck ghescreuen es.

¶ Plaetse.

1.2 Beyde dese cruyden wassen op gheberchten in rouwe steenachtighe plaetsen. Hier te lande worden zy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt gheheetẽ in Grieckx πολεμώνιον καὶ φιλεταιρία. In Latijn Polemoniũ en Polemonia van sommighen χιλιοδύναμις Chiliodynamis dat es duysent cracht. In die Apoteken als Bernardus de Gordonio schrijft Herba tunica. Van der cruytliefhebbers nv ter tijt Behen oft Been album. Maer en schijnt niet te zyne dat gheslacht van Behen daer Serapio int ccxxiij. Capittel af schrijft.

2 Dat tweede wordt oock voor een Polemonium ghehouden eñ van der cruytliefhebbers Behen Rubrum ghenaemt. Ende dit schijnt wel te zyne die Narcissus, daer Vergilius in Georgicis ꝛ Columella in hortis af vermaenen.

¶ Natuere.

Polemonium es drooghe van natueren tot in den tweeden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Polemonia met wijn gedroncken es goet tsegen dat root melizoen. A

Van Cyperus. Cap. xviij.

Cyperus. Wilden Galigaen.

¶ Tfatsoen.

1 Cyperus heeft lãge smalle herde bladeren. Die steel es ghehoeckt eñ dryecantich ontrent eenẽ voet oft meer hooch wassende, op dopperste van dẽ stelen wassen dobbele bladerachtige arẽ daer tsaet in wast. Die wortelen zijn lanck duer malcanderen verweert, bruyn vet welrieckende met aenhanghende vele saselingen.

2 Van desen vindtmen noch een ander gheslacht, den voorghescreuen van bladeren ende stelen in alle manieren ghelijck, dwelck niet lange wortelen en heeft, maer veel ronde wortelkens gelijck oliuẽ groot, tsamen by een hanghende. Ende dit es tghene dat van Dioscorides bescreuen es.

3 By den geslachte van Cyperus mogen oock wel ghestelt worden, die wortelkens, diemẽ in Italien Trasi naemt. Want die bladeren van desen, zijn den bladeren van Cyperus wat ghelijck, nochtans veel minder ende smalder. Die wortelen zijn schier ghelijck Hasenoten, oft ghelijck die zyde wormen als zy haer zyde ghesponnen hebben, eer zy in pepelen veranderen, eñ hanghen seer veel by eẽ, aen cleyne teere drayekens. Ende dese wortelkens zijn suete van smaecke schier ghelijck die Castanien.

¶ Plaetse.

Cyperus wast als Dioscorides schrijft in neere vochtighe gheboude plaetsen. Hier te lande wordt hy ghevonden in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Dit cruyt brenght zijn blaederachtighe aren in Braeckmaent ende in Hoymaent met den sade voort.

¶ Naem.

1, 2 Dit cruyt heet in Grieckx κύπειρος. In Latijn Cyperus, van sommigen Aspalathum en

Erysisceps

Erysisceptrum. In die Apoteken Cyperus, van Cornelius Celsus Iuncus quadratus, van Plinius Iuncus angulosus ende Triangularis. In Duytsch wilden Galigaen. In Franchois Souchet.

3 Die wortelkens diemen Trasos naempt, worden nv ter tijt oock Dulcichinum gheheeten, ende in Spaengien Auellanada ende in Italien als voorseyt es van den ghemeynen man Trasi ende Trasci. Sommighe gheleerde meynen dat zy souden wesen dat μαμῖρας Mamiras van Paulus Aegineta, dat van Auicenna Memirem ghenaemt es, oft dat ὁλοκωνιτὶς Holoconitis van Hippocrates.

¶ Natuere.

Die wortelen van wilden Galigaen zijn werm ende drooge tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van wilden Galigaen ghesoden ende gedroncken lossen die vrine ende doen water maken, verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, doen den steen rijsen, ende zijn seer goet den watersuchtighen ghebruyckt. A

Die selue wortelen in der seluer manieren inghenomen zijn goet tseghen die steeck ende fenijn van den Scorpioenen, ende tseghen den hoest. B

Die wortel van wilden Galigaen gheneest oock die vercoutheyt, verstoptheyt ende dat opstyghen van der moeder, al werm op den buyck gheleyt. C

Dese wortel ghepoedert gheneest ende doet sluyten die verouderde vochtighe sweeringhen van den mont en van die scamelijcke leden daer in ghestroyet, oft mz wijn ver menght ende daer op ghestreken. D

In die saluen ende plaesteren die verwermen ende vermorwen es dese wortel oock goet ende profijtelijck vermenght. E

Tsaet van desen cruyde als Plinius schrijft met water ghedroncken stopt den loop des buycx, ende die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende alle vloet der seluer, ende te veel inghenomen maeckt pijne ende weedom in thooft. F

Van witte Nieswortel.

Cappittel. xxiiij.

Veratrum album. Witte Nieswortel.

¶ Tfatsoen.

Die witte Nieswortel heeft groote breede gheribde bladeren, den bladeren van grooten Wechbree oft van Gentiane ghelijckende. Die steel es ront twee oft drye voeten hooch aen dopperste van den welcken lancx ende rontsomme die stelen, die bloemen wassen deen bouen dandere, ende zijn bleeckverwich in ses bladerkens ghedeylt die mz groenen streepkens ouertoghen zijn. Ende als die vergaen zoo comen daer cleyne hauwkens voort daer int saet leyt. Die wortel es ront vinghers oft duyms dicke van binnen wit, van buyten met aenhanghende vele dicke faselinghen.

¶ Plaetse.

Wit Niescruyt oft Nieswortele wast in Anticyra by den berch Oeta ende in Cappadocien ende Syrien, ende tbeste wast in Cyrenen. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Witte Nieswortel bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dese Nieswortel heet in Griecx ἐλλέβορος λευκός. In Latijn Veratrum album. In die Apoteken Helleborus albus, van sommighē Pignatoxaris ende Sanguis Herculis. In Hooch duytsch Weisz nieswurtz. In Neerduytsch Witte nieswortel oft Wit niescruyt. In Franchois Ellebore blanc.

¶ Natuere.

Die wortel van Niescruyt es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van wit Niescruyt doet sterckelijck ende met groot ghewelt braken ende overgheven alderhande overvloedighe quade fenijnnigen taeye vochticheden eñ fluymen, ende es mits dyen goet tseghen alle vallende sieckte, rasernie ende langducrende pijne in thooft, dullicheyt, swaermoedicheyt, fledercijn, pijne ende weedom in die hope diemen Sciatica heet, alle manieren van waterladen, verghiftheyt, ende tseghen alle oude coude wederspannighe sieckten die niet lichtelijcken met anderen bequaemen remedien en willen sceyden. Ende hoe ende in wat manieren datmē dese wortel sal ierst bereyden eermense in gheven sal ende dijsghelijcx oock dz lichaem dat dese wortel gebruycken sal, es van vele oude doctoren seer lanck bescreven, dat wy niet en hebbē willen verhalen, om dat die saken ende redenen diemen aenmercken moet, zoo veel ende groot zijn datmense int corte niet en can stellen, eñ wel eenen boeck soude vullen. Ten anderen oock om datmen dese gheweldighe wortele naer Galenus leeringe niet en behoort in te gheuene, maer alleen van buytens tslichaems te ghebruyckene. A

Soo es dan dese wortel tot alle ruydicheyt, scorftichteyt, quade crauwagien, eñ alle quade lelijcke plecken ende melaetscheyt goet ghebruyckt mz olie oft salue vermenght ende daer op ghestreken. B

Witte Nieswortel in cleyne stucxkens ghesneden ende in die fistulen ghesteken bijt die herde canten af. C

Die selue wortel van onder met een pessus gesedt verweckt die natuerlijcke cräckheyt der vrouwen ende treckt af die doode vruchten. D

Tpoeder van Nieswortel in die nuese geblasen oft opghaelt doet niesen, verwermt ende reynicht die herssenen die taeye fluymen duer die nuese af treckende. E

Dese wortel met edick ghesoden ende in die mont ghehoudē versuet die tantsweer. Ende met medecynen van den ooghen vermenght maeckt claer ende scerp ghesichte. F

Niescruytwortele met meel ende huenich vermenght es goet om ratten, muysen ende dyergheliick ghedierte te dooden ende te veriaghen, ende met melck ghesoden ende den vlieghen voor geset doodet oot die selue want alle die daer af etē, moeten swellen ende bersten, ende daer aen machmen mercken hoe scadelijck dese wortel es. G

¶ Hindernisse.

Witte Nieswortel onbereyt ende onwyselijck oft te veel inghegeuen es den mensche seer scadelijck ende hinderlijck, den seluen verworghende, alle inwendige leden beruerende, cramp ende spanninghen van allen den senuwen des lichaems makende eñ ten laesten oock die doot inbrenghende. Ende daer om en mach dese wortel niet dā bereyt ingenomen worden ende tselue oock niet sonder groote discretie ende wyse deliberatie, want seer ionghe ende oude menschen eñ die nz sterck van lichaeme en zijn, die bloet spouwen, ghebreck in die maghe hebben, nauw oft enghe van borstē ende lanck vā halse zijn ende dijergheliicke onstercke menschen en kunnē dese wortel in gheender manieren sonder groot hinder ende letsel innemē. Ende daerom die lantvaerders, quacksaluers ende andere ongheleerde seer qualijcken sonder discretie oft eenich gemerck dese wortel eenen yegelijcken tzy out oft ionck, sterck oft weeck ingheuende ende mits dyen die mensche doodende, oft immers te minsten in groot perikel bringhende.

Van wildt wit Niescruyt. Cap. xx.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt es den voorghescreuen witten Niescruyde gelijck maer in alder manieren veel minder, het heeft eenen rechten steel ende daer aen gheribde bladerkēs

Helleborine.
Wildt wit Niescruyt.

den bladeren van Weechbree oft van wit Niescruyt ghelijckende maer mindere. Die bloemen hangen aen den steel ende zijn wit in dmiddel hol met geele stipkens en de lijfverwighe streepkens vremt van fatsoene ende als die vergaen zo comet tsaet in dicke hauwkẽs voort dat seer cleyn ende ghelijck sandeken es. Die wortelen zijn herwaerts ende derwaerts ghespreyt, sapachtich ende dick van scellen bitter van smaecke.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Brabant op sommige neere vochtighe beempden, ende in sommighe donckere lomberachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ẽn in Hoymaẽt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieckx gheheeten ἑλλεβορίνη, om dattet den witten Helleborus van fatsoene ghelijck es. In Latijn Helleborine ẽn Epipactis. In Duytsch wildt wit Niescruyt. Eenige meynen dat Helleborine eẽ cruyt es alleen van crachten ende niet van fatsoene den Helleborus ghelijckende, ende die selue en souden dit cruyt voor gheen Helleborine willen houden, maer haer meyninghe wordt daer aen valsch gheuonden dz noch Galenus noch Dioscorides der Helleborine eenighe cracht van Helleborus toe schrijuen.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Helleborine ghesoden ende ghedroncken opent die verstopte leuer ende es seer goet A den leuersuchtighen ende die eenich fenijn inghenomen hebben oft van fenijnnigen ghedierten ghebeten zijn.

Van swerte Nieswortel. Cap. xxvj.

¶ Tgheslacht.

ONder den naem van Helleborus niger, dat es swerte Nieswortele, zo worden nv ter tijt by den cruytliefhebbers drye cruyden ghevondẽ, van den welcken dat ierste seer gelijck es der descriptien van Helleborus niger by Dioscorides. Tweede eẽ ander vremt cruyt der ierster swerter Nieswortele van crachten niet seer ongheliijck, dat Heylich kerst cruyt gheheeten wordt, ende seer ghelijckt met die bescrijuinge van Helleborus niger by Theophrastum. Tderde datmen Viercruyt ghemeynlijck nuempt.

¶ Tfatsoen.

1 Die ierste swerte Nieswortele heeft rouwe bruyne bladeren, met vier oft vijf diepe sneden verdeylt, den bladeren van Wijngaert, ende als Dioscorides schrijft, den bladeren van Platanus van fatsoene ghelijck maer mindere. Die stelen zijn effen, ende op dopperste van dyen wassen die bloemen in veel cleyne croonkens, veel by een ghedronghen, ghelijck aen die Scabiose, van veruwen licht peersch. Naer dat die bloemkens vergaen zijn, zoo volghet saet, dat eenen terwen coren niet seer ongheliijck en es. Die wortelẽ zijn vele lange swerte drayẽ, die altsamẽ wt een cleyn hoofdekẽ spruyten.

2 Dat Heylich kerst cruyt heeft groote dicke gruene bladeren in seuen oft acht deelen ghesneden ende verdeylt, ende elck besonder deel es lanck voor scerp aen die eene helft om die kanten ghelijck een saghe ghekerft ende aen dander helft te stele waert effen ende niet ghekerft. Die bloemen wassen tusschen die bladeren op corte steelkens

van

Veratrum nigrum Dioſcoridis.
Swerte Nieſwortele.

Veratrũ nigrũ Theophraſti.
Planta Leonis,
Heylichkerſtcruyt.

Pſeudohelleborus.
Viercruyt.

van den wortelen voortcomende, eñ zijn groot ghelijck eenen grooten ſilueren penninck, ſchoon ende ſnewit van veruwen in dmiddel veel teere corte draeykẽs hebbẽde daer geele droppelkens aenhangen. Ende als deſe bloemen langhe gheſtaen hebben ende beghinnen te vergaene zoo worden zy peerſachtich, ende daer naer gruen, naer die bloemen zoo comen daer vier oft vijue hauwkẽs voort, by een waſſende ſchier ghelijck aen die Ackeleyen ende daer in leyt dat ſaet. Die wortelen zijn vele dicke ſwerte veeſelinghen.

3 Die bladeren van Viercruyt zijn dẽ voorgheſcreuen Heylichkerſtcruys bladeren wat ghelijck, maer minder, in veel andere ſmalle bladeren oock verdeylt die bouen ende beneden ronſomme die kanten ghelijck een ſaghe ghekerft zijn. Die bloemen waſſen niet wt die wortelen, maer op die ſtelen van den bladeren, ende zijn veel minder dan die bloemen van dat Heylichkerſtcruyt, van verwen

gruen-

gruenachtich. Ende als die vergaen zoo comen daer oock vier oft vijue by een cleyne hauwkens voort, daer ront swert saet in leyt. Die wortelen sijn vele swerte veeselingẽ duer malcanderen verwert.

4 Dat Luyscruyt dat voor een gheslachte van swerte Helleborus vã Fuchsio ghehouden wordt, salmen hier naer onder die Wolfswortelẽ vindẽ daert eẽ gheslachte af es.

5 Dat ander dat van Hieronymus Bock voor swerte Nieswortel ghestelt es eñ daer voor in die Apoteken ghehouwen wordt, es in dat tweede deel vã desen Cruydeboeck beschreuen, daer wy ghetoont ende bewesen hebben dattet gheen Helleborus niger en es, maer dat oprecht Buphthalmum, daer om oock niet quaet van natueren, als daer breeder verhaelt es.

¶ Plaetse.

1 Die swerte Nieswortel wast in Aetolien, op den berch Helicon in Beotien ende op den berch Parnassus in Phocide, ende wordt hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen ghevonden.

2 Heylich kerst cruyt en es hier te lande oock niet seer ghemeyn, het wordt alleen in sommighe cruytliefhebbers houen ghevonden.

3 Dat Viercruyt wast hier te lande in sommighe bosschen als in Soenien bosch in Brabant ende wordt oock vele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

1 Swerte Nieswortele bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende corts daer naer zoo wordt huer saet rijp.

2 Heylich kerst cruyt bloeyet seer vroech ontrent kersmisse ende in Loumaent tot volnaer in die Meerte. In Sporckelle vergaen die oude bladerẽ ende in Meerte comen die ionghe ende nieuwe voort.

3 Viercruyt bloeyet ooc diewils vroech maer meest in Sporckelle, diewils tot in April.

¶ Naem.

1 Swerte Nieswortel wordt gheheeten van Dioscorides in Griecx ἐλλέβορος μέλας. In Latijn Veratrum nigrum en Helleborus niger, van sommighen Melampodium, Proetium, Polyrhyzon, Melanorhyzon ende van sommighen nv ter tijt Luparia ende oock Pulsatilla. In Hoochduytsch Schwartz Nieswurtz. Hier te lande Swerte Nieswortel.

2 Dat ander cruyt schijnt te zyne die ἐλλέβορος μέλας Helleborus niger, daer Theophrastus af schrijft, ende wordt van sommighen geleerden nv ter tijt geheeten Planta Leonis, ende ghehouden voor dat cruyt dz van Alexander Trallianus eñ van Paulus Aegineta κορωνοπόδιον Coronopodium ghenaemt es. Hier te lande heet dit cruyt Heylichkerstcruyt, om dat het diewils ontrent Kersmisse bloeyet sonderlinghe alst gheen coude oft straffe winter en es.

3 Dat derde wordt nv ter tijt gheheeten Pseudohelleborus niger, Veratrum adulterinum nigrum, ende wordt van sommighen ghehouwen voor dat cruyt dat Plinius Consiligo nuempt. In Hoochduytsch heetet Christwurtz dat es Kerstwortel. Hier te lãde Viercruyt om datmen den beesten dat vier daer mede steeckt, ende van sommigẽ Wranckcruyt, als die hoochgheleerde Spierinck doctoor in zijnder tijt seer vermaert, te Louen residerende, ghescreuen heeft, van som andere oock Vaencruyt.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit cruyt heet Melampodium om dat een herder Melampus gheheeten in Arcadien die de rasende ende dulle dochteren van Proetus met desen cruyde gheholpen eñ ghenesen heeft, ende dit cruyt ierst in ghebruyck ende kennisse alzoo ghebrocht.

¶ Natuere.

1 Swerte Nieswortel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

2.3 Heylichkerstcruyt eñ Viercruyt zijn der swerter Nieswortel vã crachtẽ seer gelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Swerte Nieswortel inghenomen maeckt sterckelijck camerganck ende iaecht daer A duer af die coude taeye fluymen ende die heete geele cholerijcke vochticheden, ende es mits dyen goet den ghenen die rasen ende buyten hueren verstande zijn, oft die swaermoe-

moedich ende melancholicus zijn. Item den ghenē die flederayn oft Sciatica hebbē.
Tot den seluen gebreken eñ sieckten machmē oock dese wortele met eenich vleesch B
sop oft pottagie sieden ende alzoo ghebruycken, ende sal ooc camerganck maken ende
die ouervloedighe vochticheden af iaghen.
Dese wortel van onder ghelijck een pessus ghesedt verweckt die natuerlijcke crachē C
heyt van den vrouwen, ende treckt af die doode vruchten.
Die selue wortel in die fistulen ende loopende gaten drye daghen lanck ghesteken D
suyuert die selue ende neempt die herde canten af.
Die wortel van swert Niescruyt in die ooren twee oft drye daghen ghestekē es seer E
goet tot dat qualijck ende stijf hooren.
Alsmen oock den mont spoelt met azijn daer dese wortel in ghesoden es zoo ver- F
gaet die tantsweer.
Een plaester oock van dese wortel met gersten meel ende wijn ghemaeckt, es seer G
goet op den buyck van den watersuchtighen ghelevt.
Die swerte Nieswortel met wieroock teer ende olie vermenght gheneest alle ruydic- H
heyt, scorftheyt, plecken ende vlecken des lichaems als zy daer mede bestreken worden.
2 Planta Leonis oft Heylichkerstcruyt en es der swerter Nieswortele van crachten I
ghelijck. Sy purgeert oock ende iaecht af duer den camerganck, die swerte Melanco-
lieuse ende andere quade humueren seer sterckelijck.
3 Die wortel van Viercruyt in wijn gheweyckt ende gedronckē maeckt oock camer- K
ganck ghelijck swerte Nieswortele ende dient seer wel tot allen den gebreken eñ sieck-
ten daer swerte Nieswortel toe goet es.
Tselue doet zy oock maer met meerder cracht ende ghewelt ghepoedert ende eē vie- L
rendeel loots swaer met wijn inghenomen.
Item dese wortel met Ruyte ende Agrimonie oft Boelkēs cruyt in water gesoden M
gheneest die geelsucht ende iaecht af met den camerganck dat geel water.
Dese wortel in die ooren ghesteken van den ossen, scapen, ende andere vee, es goet N
voor dat vee dat in die longhene ghebreckelijck es, als Plinius ende Columella scrij-
uen want het treckt alle quaetheyt van den longhene in die ooren.
Waer oock in tijde van sterften dese wortel in tlichaē gestekē wordt daer coemt al- O
le fenijn ende vierichevt dat in tlichaem es, ende daer om als eenich vee met eenighe
haestighe sieckte bevanghen wordt zoo steken die lantluyden dese wortele in eenighe
plaetse daer zy minst hinderen ende quaet doen mach ende daer coemt terstont alle
quaet ende vierichevt, ende dat vee wordt daer duer behouwen.

¶ Hindernisse.

Al es die swerte Nieswortel niet zoo gheweldich als die witte, zy en can nochtās niet
sonder perijckel inghenomen wordden sonderlinge van den ghesonden, wāt als Hippo
crates seyt Carnes habentibus sanas Helleborus periculosus, facit enim conuulsionē, dat es, Den
ghenen die ghesont van lichaeme zijn es die Nieswortel seer sorgelijck, wāt zy maeckt
cramp ende spannighe van den zenuwē. Ende daer om en salmen Nieswortel niemāt
ingheuen, dan in groote sieckten, ende dat den ghenen die ionck ende sterck zijn, ende
niet alle tijden van den jare maer alleen in die Lente, ende tselue niet dan gecorrigeert
ende ghebetert.

¶ Beteringhe.

Alsmen swerte Nieswortel met lanck peper, Hysope, saet van Daucus, ende Anijs
ingheeft zoo doet zy beeter werck met minder sorghe. Dijsghelijck ooc alsmense in ca-
poenen oft ander vleesch sop siedt ende dat sop drinckt.

Van Aloe. Cap. xxvij.

¶ Tfatsoen.

Aloe heeft seer groote langhe bladeren twee vingheren dick aen beyde zyden met
corte scerpe ende stekende puntkens wijt van malcanderē staende beset. Die wor
tel es dick ende lanck. Die bloemen stelen ende saet zijn den bloemen ende sade van
Affodil-

Affodillen niet seer onghelijck als Dioscorides schrijft want hier te lãde en heeft men die noch niet gesiẽ. Dit heel cruyt es sterck van ruecke ende seer bitter van smaecke. Ende wt desen cruyde in Indien wassende wordt het sap wtgheperst ende ghedroocht dat oock Aloe heet, ende hier te lande ende al om ghebrocht ende in der medecynen gebruyckt wordt.

Aloë. Aloe.

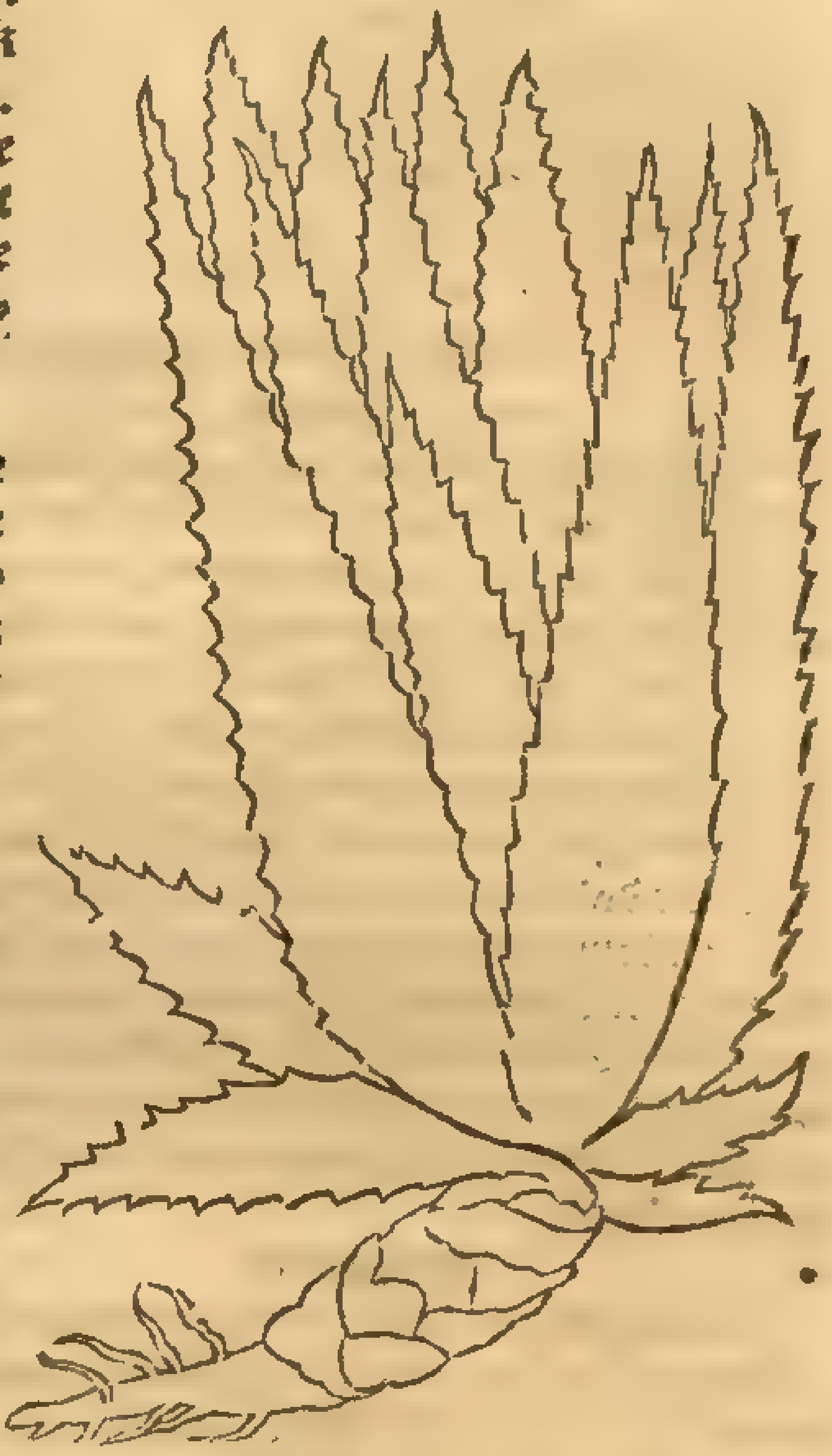

¶ Plaetse.

Aloe wast ouervloedich in Indien ende van daerẽ coemt het beste sap, het wast ooc in sommighe plaetsen vã Asien ende Arabien by die zee ghelegen maer tsap vã dyen en es niet seer goet. Het wordt oock hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieex ἀλόη eñ daer naer in Latijn ende alle talen van Kerstenrijck Aloe ghenaemt, ende dijsghelijck oock dat sap.

¶ Natuere.

Tsap van desen cruyde dat Aloe geheeten wordt ende alleen in der medecynen gebruyckt wordt es werm tot by naer in den tweedẽ graedt, ende drooghe tot in dẽ derdẽ.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat sap Aloe dat bruyn ende leuerverwich schoon ende suyuer es maeckt camerganck ende iaecht daer duer af die coude taye fluymẽ eñ heete geele cholerijcke vochticheden, sonderlinghe daer die maghe mede verladen es. Ende es onder alle andere medecynen (die meest die maghe alle bederuen) alleen een seer sonderlinghe medecyne voor die maghe, die selue sterckende, suyuerende ende verdrooghende eñ alle ouervloedicheyt daer wt verdrijuende eñ af iaghende alsment met water ontrent een half loot swaer inneempt. A

Ende als dat selue Aloe met caneel, gengebeer, foelie, cubeben, galigaẽ, Anijs saet, ende dijergheliicke specien inghenomen wordt zoo verdrijft hy die pijne ende weedom in die maghe, sterckt ende verwermt die selue ende doet die fluymen rijsen. B

Die selue Aloe es oock goet tseghen die geelsucht, als Dioscorides scrijft, ende een luttel tseffens inghenomen es goet tot dat bloetspouwen, ende alle bloetganck, behaluen van den speenen. C

Aloe ghepoedert ende in die versche wonden gestroeyet stelpt dat bloeyẽ ende heylt die wonden. Dijsghelijck oock in die oude sweeringhen ghedaen doet die selue sluyten ende toegaen, ende es een seer goede medecyne om alle sweeringen van den scamelijcken leden, ende van den eersderm mede te ghenesene. D

Aloe met sueten huenich wijn ghemenght gheneest die clouen ende sweeringhen ontrent dat fondament ende stopt dat ouervloedich bloeyen van den speenen daer aen ghestreken, maer van binnen inghenomen doettet die speenen wtcomen ende bloeyen. E

Aloe met huenich vermenght doet sceyden alle gheronnen bloet, ende verdrijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten plecken. F

Aloe es oock seer goet tot alle verhittinghen, quetsueren, ieuckſel van den ooghen ende tot alle loopende ende duystere ooghen. G

Aloe met olie van Roosen ende azijn vermenght op twoorhooft ende in die slapen H

van den hoofde ghelept versuet die pijne ende weedom in thooft.

Aloe met wijn vermenge beneempt dat wtvallen van den hayre alsmen thooft dics J wils daer mede strijckt.

Aloe met wijn vermenght gheneest oock die puysten ende alle sweeringhe van tant K vleesch, mont, keele ende amandelen alsmense daer mede bestrijckt.

In somma Aloe van buyten tslichaems gebruyckt es een seer heylsaem sap dz alle L bloetganck stelpt ende alle onreynicheyt suyuert ende reyn maeckt.

Van Wonderboom. Cap. xxviij.

Tfatsoen.

Ricinus. Wonderboom.

Wonderboom heeft groote rōde hole stelen hoogher dan eens lanck mās lengde hooch wassende, daer aē wassen seer groote breede bladeren in seuen oft negen deelen verdeylt, meerder eñ meer ghecloeuen dan die bladeren van Vijgheboom, eenen grooten gansen voet oft wtgesprepde hāt ghelijckende. Op dopperste van den stelen wassen dicke dodden vol van bloemen in een ghelijck een druyue ghedronghen, van den welcken die onderste ende ierste geel zijn sonder vruchten vergaende, die andere ende opperste root dryecantighe hauwkens voortbringhende, daer drye grauw corenen in liggē wat minder dan Roomsche boonkens.

Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande nz van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

Tijt.

Dit cruyt wordt in Aprill gesaeyet, in Ooghst maent ende Herfstmaent es zijn saet rijp, ende corts daer naer als die coude aencoemt zoo verdwijnt het cruyt.

Naem.

Dit cruyt heet in Griecx κίκι χοῦ κρότων. In Latijn Ricinus. In die Apotekē ende van den Arabeuschen Cherua, van sommigen Cataputia maior, Pentadactylon en Palma Christi. In Hoochduytsch Wunderbaum ende Creutzbaum ende van sommighen Zecken korner. Hier te lande Wonderboom ende Cruysboom, ende tot sommighe plaetsen Mollencruyt. In Franchois Palme de Christ.

Natuere.

Tsaet van Wonderboom es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Cracht eñ werckinghe.

Die saden oft corenen van Wonderboom inghenomen maeckē camerganck, doen A braken ende iaghen af taeye coude fluymen die selue wt den verden leden naer hem treckende ende somtijts oock die geele cholerijcke eñ waterachtighe vochticheden.

Dese saden met vleeschs sop ghesoden ende ghedronckē zijn goet tot dat colica dat B es pijne ende weedom in den buyck, fledercijn ende tot die pijne in die hope diemen Sciatica nuempt.

Tselue saet met weye van melck ghestooten ende inghenomen iaecht af dat water C ende die geele cholerijcke vochticheden ende es mits dyen goet den ghenen die water laden oft van die geelsucht sieck zijn.

Die olie van den sade gheslaghen diemen Oleum Cicinum, ende in Apoteken Oleum D

de cherua

de cherua nuempt, es verwermende ende verdrooghende ende dient seer wel op die ruydicheden ende quade scorftheden ghestreken.

Die bladeren van Wonderboom gruen ghestootē ende met meel van gersten mout ende vermenght versueten die verhittinghen ende sweeringhen van den ooghen ende met azijn vermenght ghenesen zy dat wildt vier.

¶ Hindernisse.

Tsaet van Wonderboom maeckt groote beruerte ende onsteltenisse in die maghe ende twerckt met grooten arbeyde

¶ Beteringhe.

Maer alsmen tot den sade doet tsaet van Venckel oft van Anijs ende eenighe specie als Caneel, Gēgebeer ꝛc. zoo en beruert die maghe niet zo seere ende werckt saechtelijcker.

Van Tithymallen. Cap. xxix.

¶ Tgheslacht.

Tithymallen als Dioscorides schrijft zijn seuenderleye van gheslachte, vā dē welcken die sommighe nv ter tijt bekent zijn, sommighe van ons nv ierst in tlicht ende kennisse ghebrocht, ende sommighe noch ter tijt onbekent.

¶ Tfatsoen.

Tithymalus Characias.
Wolfsmelck mannecken.

Tithymalus Myrsinites.
Wolfsmelck wijfken.

1 Dierste gheslacht van Tithymallen gheheeten Wolfsmelck manneckē heeft ronde roode stelen ontrent eenen cubitus dat es onderhaluen voet hooch. Die bladeren zijn lanck ende smal, smalder ende langher dan die bladerē van Olijfboom van dē welckē

die opperste bouen aen die soppē voortcomende, eer sy wel volwassen zijn schijnē hayrachtich te wesene. Tsaet wast bouen op die stelen in cleyne ronde holle bladerkens, gelijck oft waeren cleyne ronde scaelkens, daer die steel te middel duerwast, ende es in drye cleyne hauwkens aen een wassende besloten den sade van Wonderboom vā wasse ende fatsoene ghelijck maer veel minder. Die wortel es houtachtich ende heeft vele aenhanghende veeselinghen.

2 Tweede gheslacht van Tithymallen, heeft reckte stelen ontrent een spanne lanck, ende daer aen wassen rontsomme sonder ordene veel dicke witverwighe bladerkens aen dopperste eynde een scerp stekende doorken draghende den bladeren van Muysdoren diemen in Latijn Ruscum nuempt, van fatsoene niet seer ongheliick, maer meerder, dicker, ende niet swert, maer heel wit, den bladeren vā Tithymalus Paralios van veruwē ghelijck. Ende als dese bladerkens ghequetst worden zo loopt daer melck wt ghelijck wt den anderen Tithymallen. Die bloemen zijn geel ende wassen in cleyne croonkens ghelijck aen die Roosewortele. Die vruchten zijn dryecantich den vruchten van den anderen Tithymallen ghelijck.

Tithymalus Paralios.
Zee Wolfsmelck.

Tithymalus helioscopius.
Croonkens cruyt.
Sonnewendende Wolfsmelck.

3 Derde geslacht datmē wel Zee Wolfsmelck heeten mach, heeft schoone roode stelen ses oft seuen oft meer vā eender wortel voortcomende. Die bladerē zijn cleyn schier gelijck die bladeren van Vlas ende wassen rontsomme die stelen vast daer tsegē. Die bloemen zijn geel ende wassen op scaelkens gelijck aen Wolfsmelck mannekē ende daer naer wasset tsaet dat dryecantich es ghelijck aen die andere Tithymallen. Die wortel es lanck effen ende houtachtich. Dit gheslacht van Tithymallen es van bladeren scaelkens ende bloemen veel dicker dan eenich ander geslacht vā Wolfsmelck.

Tvierde

4 Tvierde gheslacht dat Sonnewendende wolfsmelck naer den Grieexsen naem gheheeten wordt heeft drye oft vier roodachtighe stelen, ontrēt eenē voet hooch ende daer aen wassen bladeren die dunder zijn dan die bladeren van groote tamme Porceleyne. Die blomen zijn geel en wassen in cleyne croonkens. Tsaet es den anderen Tithymallen ghelijck.

Tithymalus Cyparisias.
Cypressen wolfs melck.

5 Dat vijfste gheslacht Cypressen wolfsmelck ghenaempt heeft ronde roodachtighe stelen ontrent eenen voet hooch wassende ende daer aen seer cleyne gruene smalle bladerkens ghelijck den bladeren vā Denneboom wassende maer veel minder ende saechter. Tsaet es cleyn anders den anderen ghelijck en wast op cleyne peersachtighe scaelkens tusschen die zyde tackēs voortcomēde. Eñ dit cruyt es voor smalder van bladerē dan die Ezula minor. A

Van desen gheslachte, vindtmen noch een dat seer cleyn es, dat wel cleyn Cypressen wolfsmelck ghenaemt macht worden ende dit heeft seer cleyne teere dūne stelkens ontrent en palme hooch daer aē wassen seer cleyne smalle bladerkens, op die stelen wassen cleyne croonkens mz bleeck geele bloemkens ende daer naer volght dat saet den anderen ghelijck maer veel mindere. B

Item noch esser een derde van den gheslachte dyens bladeren heel wit zijn, anders den Cypressen wolfsmelck ghelijck, als ons die seer nerstige ende groote cruytliefhebber Jan vā Vreckom geseyt heeft, die alsulcken wit Cypressen wolfsmelck somtijts in zynen hof wassende ghehadt heeft, maer selue en hebben wy dit nz ghesien ende daer om en kunnen wy nz meer van zijn fatsoene ghescrijuen. C

6 Tseste gheslacht es groot ende wordt viij oft ix cubitus hooch, ende wast in maniere van een boomken. Synen struyck es somtijts als een been dick (ghelijck Pierre Belon schrijft) ende daer op wassen vele breet wijghespreyde roodachtighe tacken, met cleynen bladerkens becleet, den bladerkens van cleyne Myrtus van fatsoene ghelijck. Die vruchten zijn ghelijck aen die andere Tithymallen.

7 Tsevenste gheslacht heeft saechte bladeren ghelijck die bladeren van Wollecruyt ende dit gheslacht es noch ter tijt onbekent.

Ende alle dese gheslachten van Tithymallen zijn vol wit saps ghelijck melck, dat daer wt vloeyet als zy ghequetst worden dat bitter ende scerp op die tonghe es.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht van Tithymallen en wast hier te lande niet van selfs, ende wordt seer selden ghevonden, dan in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

2 Tweede als Dioscorides schrijft wast op rouwe plaetsen.

3 Tderde dat Zee wolfsmelck wast in die landen ontrent die zee gelegen. Ende tselue wordt in Zeelant op hooghe duynen ende gheberchten, ende in sandachtigē dorre ongheboude plaetsen ghevonden.

4 Tvierde wast ontrent der zee ontrent die stedēn op gheoeffende velden in sommige

houen, ende es hier te lande ghemeyn.

5 Tvijfste Wolfsmelck dat Cypressen Wolfsmelck gheheeten es, en wordt niet dan in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

Maer dat cleyn van den seluen geslachte wast ontrent Mechelen op cãten vã som mighen corenvelden nochtans en worddet niet al om ghevonden.

6 Tseste gheslacht, wast op steenachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Alle die gheslachten van Tithymallen bloeyen meest in Braeckmaent ende Hoymaent ende in Ooghstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Alle die geslachten van desen cruyden heetẽ in Grieckx τιθυμάλοι. In Latijn Lactariæ. In Hoochduytsch Wolfs milch. In Neerduytsch Wolfsmelck. In Franchois Tithimale ou Herbe a laict.

1 Dat ierste gheslacht heet in Grieckx τιθυμάλος χαρακίας καὶ ἀμυγδαλοειδής. In Latijn Tithymalus mas, aut Lactaria mascula, dat es in Duytsch Wolfsmelck manneken.

2 Tweede gheslacht wordt in Grieckx ghenaemt τιθυμάλος en van sommighen μυρσινίτης Caryites. In Latijn Tithymalus fœmina, dat es in Duytsch Wolfsmelck wijfken, ende van Theodorus Gaza Myrtaria.

3 Tderde gheslacht heet παράλιος Paralios ende Tithymalis oft Mecon van Theophrastus κόκκος Coccos, ende dit gheslacht mach wel in Duytsch Zee Wolfsmelck ghenaempt worden.

4 Tvierde heet in Grieckx τιθυμάλος ἡλιοσκόπιος, dat es in Latijn Tithymalus solsequius, aut Lactaria solsequia, ende in Duytsch Sonnewendende Wolfsmelck. Ende wordt hier te lande Croonkens cruyt gheheeten. In Franchois Reueille Matin.

5 Tvijfste es in Grieckx genaemt τιθυμάλος κυπαρισσίας, dz es Cypressen wolfsmelck.

6 Tseste es δενδροειδής, ende van sommighen Leptophyllos in Grieckx gheheeten. In Latijn Tithymalus arborescens.

7 Tseuenste gheslacht heet in Grieckx τιθυμάλος πλατύφυλλος, ende van sommighen als Hermolaus Barbarus schrijft Corymbites ende Amygdalites. In Latijn Tithymalus latifolius oft Lactaria latifolia. In Duytsch breet Wolfsmelck.

¶ Natuere.

Alle Tithymallen zijn heet ende drooghe tot by naer in den vierdẽ graedt, seer scerp bytende ende innewaerts eetende vã natuer ende sonderlinge dz melck ende daer naer die vruchten ende bladeren. Die wortel es dat onsterckste. Ende onder alle Tithymallen es (als Galenus seyt) dat Wolfsmelck manneken dat sterckste, ende daer naer dz Wolfsmelck wijfken, den welcken dat seste volght, ende den dyen dat breet Wolfsmelck. Dat vijfste van crachtẽ es dat Cypressen wolfsmelck, dz seste dz Zee Wolfsmelck. Tseuenste ende dat onsterckste van allen es dat Croonkens cruyt.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van Tithymallen es een seer crachtighe medecyne tot camerganck eñ somtijts tot ouergheuen verweckende, aftreckende die taeye coude fluymen ende die cholerijcke geele vochticheden. Tselue doen oock dat saet ende die wortelen sonderlingẽ die scorssen van den seluen, ende dienen seer wel den ghenen die water ladẽ als zy mz goede versinninghen ende wel ghebeetert ingheghеuen worden. A

Tsap van Tithymallen met olie ghemenght doet dat hayr wtvallẽ van der plaetsen daert in die sonne op ghestreken wordt. B

Dit sap in die gaten van den quaden tanden ghedaen versuet die pijne eñ weedom van den tanden, maer alsmen dit doet zoo moetmen wachten datmen die gesonde tanden niet en raecke, ende daer om salmen die ghesonde tanden ierst met was beleggen. Den seluen tantsweer versuet ende gheneest oock die wortel in azijn ghesoden ende in die mont ghenomen. C

Dit selue sap gheneest oock alle quade ruydicheyt, crauwagien, melaetschеyt, ende quade scorftheyt van den hoofde, het doet alderhande wrattẽ af vallen ende vergaen, D

het

het bijt die quade herde canten van den fistulē ende voorts eetende vuyle sweeringhen af, ende dient tot die heete vierighe gheswillen ende carbunculen ghebruyckt.

Tsap van Tithymallen doodet oock die visschen alsmen met eenich aes oft spijse E menght ende den visschen te voren worpt.

¶ Hindernisse.

Tsap tsaet ende die wortelen van den Tithymallen wercken met grooten crachten ende doen die natuere van den menschen, groot ghewelt, tlichaem onstellende, die maghe seer beruerende, die keele rouw makende ende open bytende, alzoo dat Galenus schrijft datmen dese cruyden niet en behoort in te gheuene ende sonderlinghe dat sap, maer alleen van buyten tslichaems te ghebruyckene ende dat oock niet sonder groote discretie.

¶ Beteringhe.

Alsmen die scorssen van den wortelen van Tithymallen eenen dach lanck in azijn weyckt ende daer naer drooght, ende dan die selue poedert eñ daer toe mengelt Anijs saet oft Venckel saet, gumme Tragachanti ende Mastix ende die selue alzoo tsamen met eenich vercoelende sap als van Cicoreye, Enduue oft Araengie appelen ingheeft, zoo selen zy sonder groote beruerte huer werck doen ende en selen die keele noch die inwendighe leden niet verhitten oft onsteken.

Van Ezula. Cap. xxx.

¶ Tgheslacht.

Ezula es tweederleye als Mesue schrijft, Groot ende Cleyne. Dat oock Dioscorides ghenoch te kennen gheeft schrijuende dat Pityusa ter eender plaetsen cleyn es ende ter anderen plaetsen groot wast.

¶ Tfatsoen.

Pityusa maior. Groot Ezula.

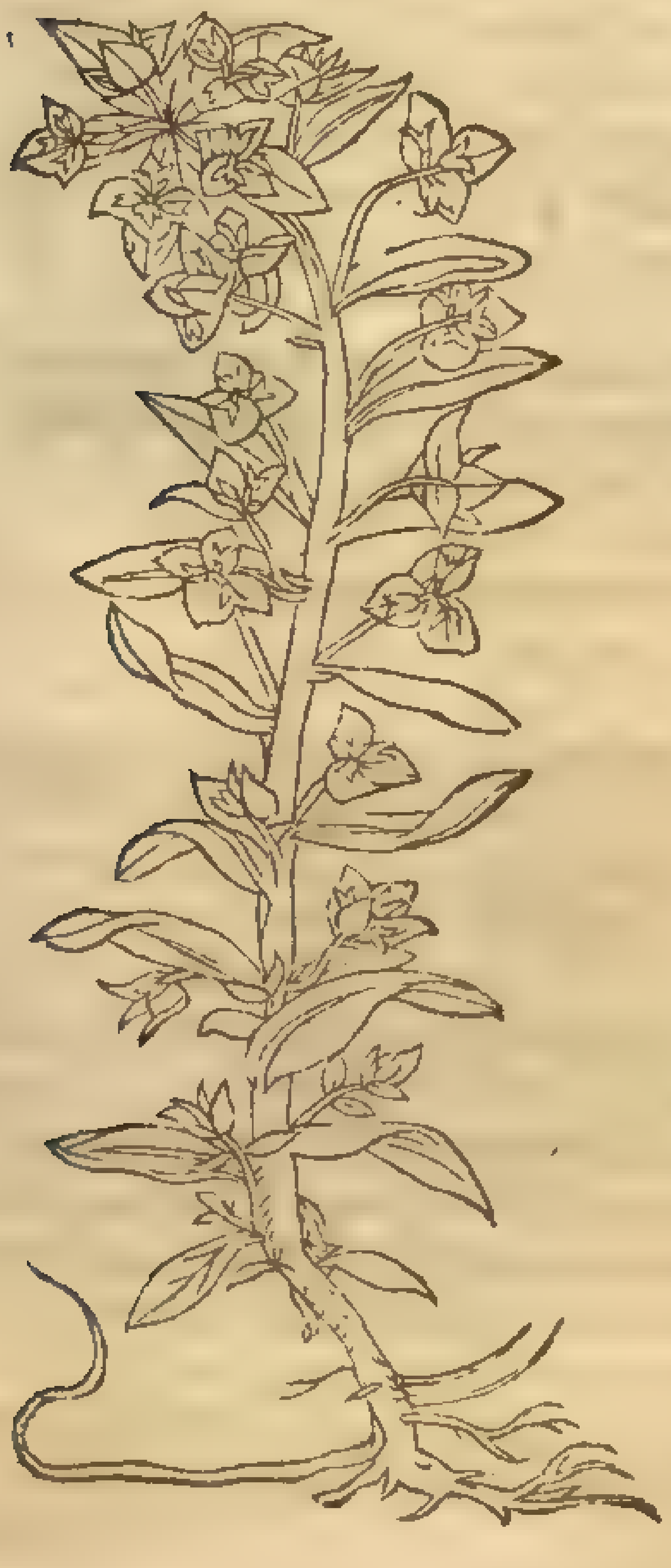

Pityusa minor. Cleyn Ezula.

1 GRoote Ezula heeft rechte hooghe stelen daer aē wassen groote breede bladeren meerder dan die bladeren van Wolfsmelck manneké. Die bloemē ende tsaet wassen op dopperste van dē stelen ende comen oock somtijts ter zyden aen die stelen voort den sade van den Tithymallē gelijck. Die wortelen zijn groot ende dick met een dicke schorsse bedeckt.

2 Cleyn Ezula es van stelen eñ bladeren veel minder, die bladeren zijn smal den bladeren van wildt Vlas gelijckende, bloemen ende saet zijn den voorghescreuen gelijck maer mindere. Die wortelen zijn cleyn met dunne scorsse bedeckt. Ende beyde dese geslachten zijn van wesen den Tithymallen ghelijck ende daer om oock van sommigen in ouden tyden als Dioscorides seyt ende oock nv ter tijt voor geslachten van Tithymallen ghehouden, ende gheuen oock wit melck wt als zy ghequetst worden dat seerp ende bytende es.

¶ Plaetse.

1 Groot Ezula wast in sommighe landen in die bosschen ende wildernissen. Hier te lande in der cruytliefhebbers houen.

2 Dat cleyn wast op rouwe steenachtighe plaetsen ende wordt hier te lande in dwildt ghevonden maer niet al omme.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer ghelijck die Tithymallen.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyde heet in Grieckx πιτυοῦσα. In Latijn Pityusa. In Arabeusch van Mesue Alscebran. In die Apoteken Ezula ende Esula, ende desen naem Esula schijnt wel van Pityusa ghecomen zijn, want achterlatende die twee ierste syllaben Pity zoo blijft daer usa, daer af een diminutiuum ghemaeckt es vsula, dat lichtelijcken in Esula oft Ezula verandert es.

¶ Natuere.

Ezula es heet ende drooghe tot in den derden graedt volcomelijck scerp, bijtende, ende innewaerts etende den Tithymallen van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsap, tsaet ende die wortelen van Ezula maken camerganck ende iaghen af taeye fluymen ende geele cholerijcke ende waterachtighe vochticheden ghelijck die Tithymallen.

B In somma beyde die gheslachten van Ezula zijn in alder manierē den Tithymallen van crachten ende werckinghen ghelijck, dienende tot alle sakē daer zy dienstelijck ende orboorlijck toe zijn.

¶ Hindernisse.

Ghelijck Ezula den Tithymallen van crachten ende natueren ghelijck es, zoo es zy oock scadelijck ende hinderlijck ghelijck die Tithymallen.

¶ Beteringhe.

Die quaetheyt van Ezula, wordt ghebetert ghelijck die quaetheyt ende strafheyt van den Tithymallen.

Van Springcruyt. Cap. xxvj.

¶ Tfatsoen.

SPringcruyt heeft eenen bruynen steel twee voeten oft meer hooch ontrent eenen vingher dick daer aen wassen langhe smalle bladeren den Wilgebladeren oft Amandel boom bladeren ghelijckende. Ende desen steel verdeylt hem in dopperste in veel andere cleyne steelkens ende taexkens die met cleyne rondachtighen bladerkens becleet zijn. Ende op dese taexkens comen die vruchten voort die dryecantich zijn gelijck die vruchten van Wonderboom, maer mindere, ende daer in ligghen drye cleyne ronde cornkēs die duer die hitte van der sonnen als die vruchten ryp zijn wtspringhen. Die wortel es houtachtich ende niet seer groot.

Capittel. xxxj.

Dit heel cruyt met stelen ende bladeren gheeft wit melck wt ghelijck die Tithymallen alst ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande in veel houen gheuonden. ¶ Tijt.

In Hoymaent ende Ooghstmaent leuert dit cruyt zijn bloemen ende saet.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieckx λαθυρίς ende in Latijn Lathyris. In die Apotecken Cataputia minor, van sommighen oock als Dioscorides seyt Tithymalus. In Hoochduytsch Springkraut Springkorner eñ Treikorner. Hier te lande Springcruyt, ende tot sommighe plaetsen van Vlaenderen Spurgie. In Franchois Espurge.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt van natueren den Tithymallen ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

A Ses oft seuē corenkēs van Springcruyt inghenomen, makē sterckelijck camergāck, ende iaghen daer duer af die fluymen ende geele cholerijcke eñ die waeterachtige vochticheden. Tselue doet oock het sap maer es veel stercker ende crachtigher van wercke.

B In somma Springcruyt eñ zijn sap zijn vā crachten eñ werckingē den Tithymallen ghelijck. ¶ Hindernisse.

Springcruyt es der naturē van dē menschen scadelijck ghelijck die Tithymallen.

¶ Beteringhe.

Alsmen die corenen van Springcruyt met daden oft vijghen innempt, oft met gummi tragachanti mastix, saet van Anijs ende eenich sap van vercoelenden cruydē, oft datmen water drinckt terstont naer datmen se inghenomen heeft, zoo en selen dese saden die inwendighen leden niet onsteken oft seer berueren noch oock den lichaeme niet seer hinderlijck wesen.

Van Duyuels melck.

Capittel. xxxij.

¶ Tfatsoen.

DUyuels melck es cleyn ghewas ghefatsoeneert ghelijck een cleyn boomken den Croonkens cruyde niet seer onghelijck maer veel minder ontrēt onder halue spanne hooch wassende met vele cleyne taxkens,

Lathyris. Springcruyt.

Peplos. Duyuels melck.

taexkens, die beeleet zijn met seer cleynen bladerkens. Sijn sadeken es cleyn in drye cantighe cleyne hauwkens wassende ghelijck aen Springcruyt. Die wortel es lanck met vele veeselingen. Ende dit heel cruyt es vol wit melcks ghelijck die Tithymallen.

2 Den desen wordt oock noch een ander gelijck geuonden van Hippocrates eñ Dioscorides bescreuen Peplis ghenaempt. Ende dit heeft vele ronde bladeren dẽ bladeren van tamme Porceleyne ghelijckende, die van onder root zijn. Tsaet wast tusschen die bladeren den voorghescreuen Duyuels melck sade ghelijck. Die wortel es cleyn ende seer teer. Ende dit cruyt es oock vol wit saps ghelijck dat voorghescreuen.

¶ Plaetse.

1 Duyuels melck wast hier te lande in die moeshouen tusschen die boonen eñ moescruyden ende tot sommighe plaetsen in die wijngarden.

2 Peplis als Dioscorides schrijft wast in soute gronden by die zee gheleghen.

¶ Tijt.

Duyuels melck bloeyet ende leuert zijn saet in dmiddel van den zoomer gelijck die Tithymallen.

¶ Naem.

1 Duyuels melck heet in Grieex πέπλος. In Latijn Peplus. In die Apoteken Ezula rotunda. In Hoochduytsch Teufelsz milch. In Franchois Reueillematyn de veigues.

2 Dat ander heet in Grieex πεπλὶς ende in Latijn Peplis van Hippocrates πέπλιον Peplion van sommighe andere Portulaca syluestris.

¶ Natuere.

Duyuels melck es heet ende drooghe tot in den derden graedt, ghelijck die Tithymallen. Ende van ghelijcke natuere es oock dat Peplis.

¶ Cracht en werckinghe.

A Tsaet ende tsap van Duyuels melck es den sade ende sape van Springcruyt ende Tithymallen van crachten ende werckinghe gelijck, ende es goet tot alle sakẽ daer die Tithymallen toe dienen, ende daer om maeckt dit saet oock camerganck ende taecht af die coude taye fluymen ende die geele cholerijcke ende waterachtighe vochticheden.

B Dit cruyt in pekel ghelegt ende daer naer ghegheten sceydt die winden van den dermen ende van die moedere, ende geneest die herdicheyt van der milten.

C Van alsulcken crachten es oock dat Peplis als Dioscorides schrijft.

¶ Hindernisse ende beeteringhe.

Dit cruyt es oock den mensche hinderlijck ende scadelijck ghelijck Springcruyt eñ wordt in der seluer manieren gebeetert eñ bequaem gemaeckt als in twoorseyde Cap. verclaert es.

Van Tripolium. Ca. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt heeft lange, breede, gruene, effene, glatte bladerẽ, dẽ bladerẽ van Weede van fatsoene ghelijck, tusschen den welcken eenen rechten ronden steel wast, ontrẽt onderhaluen voet hooch met ghelijcken maer minderen bladerẽ beeleet ende in dopperste in vele cleyne steelkens verdeylt, daer op schoone bloemen

Tripolium. Blouwe camille

men wassen, die eer sy open gaen peersachtich zijn. Ende als zy ontploken zyn binnen een geele cruyne hebben rontsomme met hemelblauw bladerkens beset den Camille bloemen van fatsoene ghelijck. Ende als dese bloemkens vergaen zoo veranderen zy int wit wolachtich saet dat met den winde wech vlieght. Die wortel es lanck ende dick met redelijcke dicke scorsse bedeckt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van der zee daer die vloet op coemt ende afgaet alzoo dattet somtijts van der zee ouerloopen wordt en somtijts drooghe staet. Ende wordt in Zeelant veel gheuonden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Julio ende Augusto.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx τριπόλιον. In Latijn Tripolium. In Arabeusch van Serapio cap. cccxxx. Turbith, maer en es dat Turbith van Mesue oft van Auicenna niet. In Duytsch en heeft dit cruyt gheenen naem die my bekent es, dan dat sommighe dit heeten Blauw camille, oft Blauw madelieuen, welcke naemen desen cruyde niet toe en behooren, want het van den geslachten van den Camillē oft Madelieuen niet en es.

¶ Natuere.

Die wortel van Tripolium es werm tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van den wortelen van Tripolium ontrent een half loot swaer mz wijn ghedroncken iaghen af (als Dioscorides seyt) duer den camerganck die waterachtighe vochticheden. Ende zijn mits dyen seer goet den watersuchtighen ghebruyckt. A

Die selue wortel es oock seer goet met den medecynen vermenght diemen tseghen fenijn ende verghiftheyt in gheeft. B

Die bladeren van desen cruyde als nv ter tijt sommige seggen hebben een seer heylsaeme cracht, alzoo dat zy alle wonden seer haestelijcken heylen ende toe bringhen, als tsap daer inne ghedruypt wordt oft die ghestooten bladeren daer op gheleyt. C

Van Thapsia. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Thapsia als Dioscorides scrijft es der Ferula ghelijck maer zijn stelē zijn dunder ende heeft bladeren gelijck Venckel. Die bloemē zijn geel en wassen op croonkens als aen die Dille. Tsaet es breet maer minder dā tsaet van Ferula. Die wortel es lanck ende dick buyten bruyn binnen wit met een dicke scorsse becleet vol wit saps ende scerp van smaecke.

¶ Plaetse.

Thapsia wast in dat eylandt Thapsus by Sicilien eñ wordt nv ter tijt op dē berch Garganus in Apulien ende in meer andere plaetsen van Italien ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx θαψία. In Latijn Thapsia, Ferulago ende Ferula syluestris. In Arabeusch van Mesue Turbith, ende dit es dat Turbith datmen in die medecynen van Mesue gheordonneert in die Apoteken behoort te ghebruyckene.

¶ Natuere.

Thapsia sonderlinghe die scorssen van den wortelen zijn heet tot volnaer in dē derden graedt, met een ouervloedighe vochticheyt, die oorsake es dz zy lichtelijckē bederft ende niet langhe bewaert en mach worden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van den wortelen van Thapsia ontrent een vierendeel loots oft min swaer, inghenomen maken camerganck ende iagen daer duer af die taeye coude fluymen ende groue humoeren ende somtijts oock die geele cholerycke vochticheden. Die selue niet alleen wt die maghe (die dese wortel heel suyuert) oft borste, maer ooc wt den verden leden die selue halende ende naer hem treckende. Ende es mits dyen goet tseghen die cortheyt van adem, verstoptheyt van borsten, colica, verouderde pijne in die zyde, cramp ende spanninghe der senuwen, fledercijn ende weedom van den wtersten leden ende ioncturen. A

Dese

Dese wortel met olie vermenght gheneest die quade scorfte hoofden daer dat hayr B mede wtvalt,ende doet dat hayr wederom wassen daer op ghestreken.

Die wortel van Thapsia met wieroock ende was vermenght sceydt dat gheronnen C bloet,ende verdrijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten vlecken ende plecken.

Tsap van der wortelen met huenich neempt af dat sproet ende alle plecken eñ qua- D de scorftlicheden des aensichs.

Tselue sap met solfer vermenght doet alle coude ende herde geswillen sceydẽ daer E op ghestreken.

Van deser wortel met olie ende was wordt een salfken gemaeckt dz seer goet es tot F alle verouderde pijne van den hoofde,van der zyden ende van den wtwendigen leden.

¶ Hindernisse.

Alsmẽ tsap van deser wortel vergaert oft wt der seluer dat middelste treckt zo coẽt den ghenen die dat doet groote swillinghe in dat aensicht aen,ende die handen worden vol puysten. Ende als dese wortel inghenomen wordt zoo maeckt sy groote windẽ,opblasinghen,walghinghen ende beruerten int lichaem, ende als zy te veel inghenomen wordt zoo quetst sy die dermen ende die inwendighe leden.

¶ Beeteringhe.

Alsmen tsap van Thapsia vergaeren wilt oft die wortel wthalen zoo salmen daensicht ende die bloote leden des lichaems bestrijcken mz een salfken van olie vã Roosen ende was ghemaeckt.

Ende alsmen die wortel ingheuen wilt om camerganck te hebbene zo salmen daer toe doen Gengebeer oft lanck Peper ende wat suyckers ende alzo ingheuen. Ende in dyer manieren inghenomen en salt der natueren niet seer hinderlijck wesen.

Van Hermodactilen. Cap. xxxv.

¶ Tfatsoen.

Colchicum cum floribus.
Hermodactilen met den bloemen.

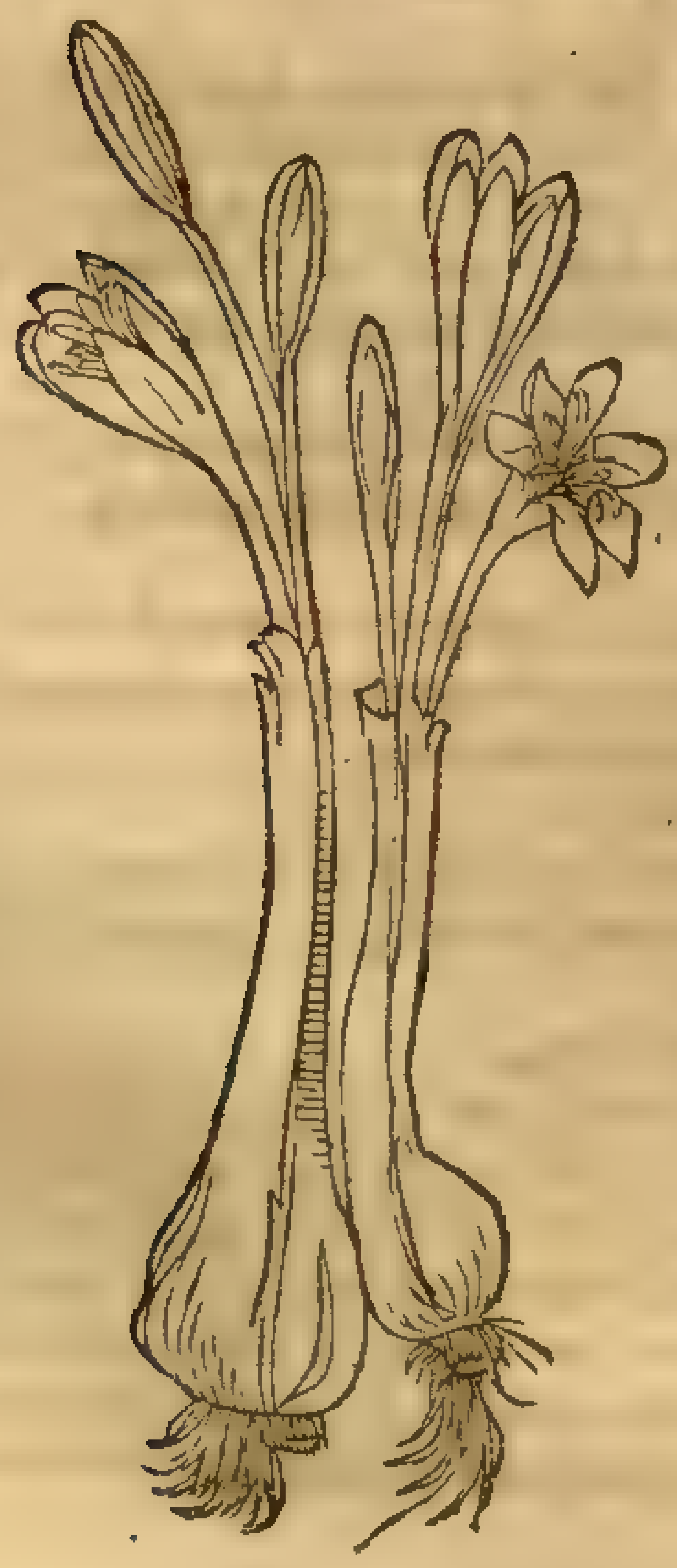

Colchici folia & semen.
Hermodactilen met den sade.

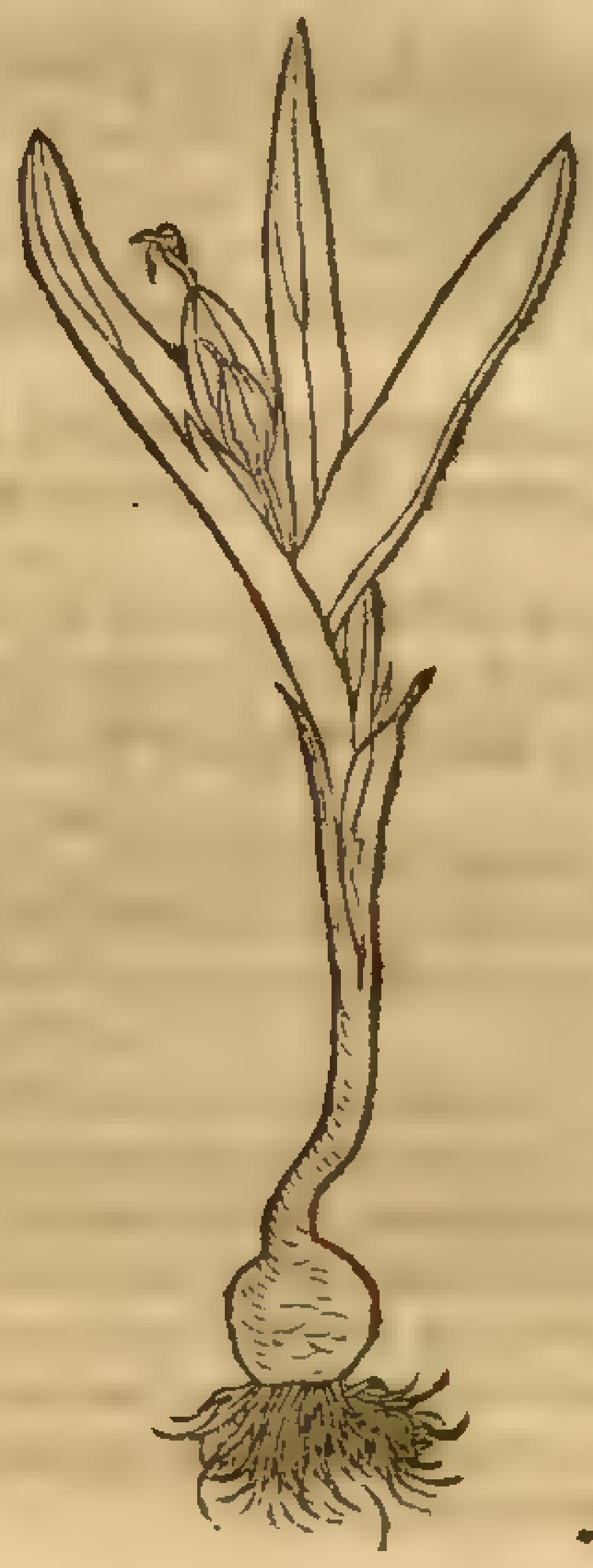

Her-

Van Hermodactilen. Cap. xxxv.

1 HErmodactilen hebben groote breede bladeren ghelijck die Lelien drye oft vier van eender wortel, tusschen den welcken die steel wast ontrent eenen voet hooch, daer op een dryeantighe hauwe voortcoemt ghelijck aen geel Lisch maer mindere, die als zy rijp zijn huer openen ende in dryen splijten ende daer in leet saet dat ront bruyn eñ hert es. Die bloemẽ wassen naer dat die bladeren eñ steel vergaen zijn op cleyne corte steelkens ende zijn van fatsoene den Sofferaen bloemen ghelijck. Die wortel es rondachtich bonẽ breet beneden smal wit ende suet met vele bruyne scorssen bedect, ende heeft op die eene zyde in dmiddel eẽ vore daer die stelẽ in wassen die bloemen draghende. Ende alsmen dese wortel droocht zoo wordt zy bruyn en swert.

2 In die Apotekẽ zijn ooc ronde witte wortelen diemen Hermodactilen heet ende dese zijn den voorghescreuen wortelen van fatsoene wat ghelijck maer platter eñ en hebben gheen vore in dmiddel ghelijck die voorghescreuen. Maer wat bloemen ende bladeren die selue draghen en es van Mesue niet bescreuen.

¶ Plaetse.

1 Hermodactilen als Dioscorides scrijft wassen in Messenia ende in Colchis daer zy den naem af vueren. Hier te lande comen zy oock voort in vette beempden eñ worden ontrent Viluoorden ouervloedich ghevonden.

¶ Tijt.

1 Die bladeren van Hermodactilen comen in Meerte ende in Aprill wt, in Braeckmaent wordt het saet rijp. In Hoymaent vergaen die bladeren met den stelen. In Herfstmaent spruyten die liefelijcke bloemkens wt der eerden.

¶ Naem.

1 Dat gheslacht van Hermodactilen dat hier ghefigureet es, wordt in Grieckx gheheeten κολχικὸν ἢ ἐφήμερον. In Latijn van sommigen Agrestis Bulbus. In Hoochduytsch Zeitlosen ende wisen Zeitlosen, dat es Tydeloosen ende beempdt Tydeloosen. Hier te lande onder die cruytliefhebbers Hermodactilen. In Franchois Mort ou chien.

2 Dat ander gheslacht van der Apoteken, wordt van Paulus Aegineta, Mesue, Serapio ende sommighe andere oude meesters gheheeten in Grieckx ἑρμοδάκτυλος ende in Latijn Hermodactilus, ende met dyen naem eest oock in die Apoteken bekent.

¶ Natuere.

1 Die ghemeyne Hermodactilen zijn quaet ende fenijnnich van natueren ende daer om oock zoo en worden zy in der medecynen niet ghebruyckt.

2 Die andere zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

2 Die Hermodactilen diemen in die Apoteken ghebruyckt iagen af duer den camerganck die taeye slijmachtighe fluymen die selue wt den veerden leden halende, eñ zijn seer sonderlinghe goet tseghen dat fledercijn eñ Sciatica ende allen pijne der ledẽ gebruyckt. A

¶ Hindernisse.

1 Die ghemeyne Hermodactilen inghenomen maken tlichaem vol iweckfels ghelijck oft vernetelt waere, verbrant die maghe ende quetst die inwendighe leden alzoo dz ten laesten bloedighen camerganck volght ende alzoo doodet den mensche.

2 Die ander Hermodactilen diemen in die Apoteken ghebruyckt maken walginghe ende winden ende berueren die maghe.

¶ Beteringhe.

2 Als tot den Hermodactilen diemen in die Apotekẽ vint, Gẽgebeer oft lanck peper, saet van Anijs oft Comijn eñ wat Mastix ghedaen wordt ende alzoo inghegeuen, zoo en selen zy die maghe niet seer berueren oft niet veel wints maken.

Van Laureola. Cap. xxxvj.

¶ Fatsoen.

LAureola wast onderhaluen voet oft meer hooch ende heeft vele tacken ende zyde scueten, die niet lichtelijcken en breken als zy gecrompt oft gebogen worden eñ met

Daphnoides. Laureola.

een dicke ende taeye scorsse bedeckt zijn, aen die welcke meest bouen aen dopperste wassen vele by een dickachtighe doncker gruene bladeren van fatsoene den Laurus bladeren ghelijck maer niet zoo groot die ghecnout, die mont, tonghe ende keele seer ontsteken. Die bloemē wassen op corte steelkens vast onder by naer tusschen die bladeren vele by een rontsomme den steel eñ zijn wit gruenachtich van coluere. Die vruchten zijn ierst gruē eñ als zy rijp zijn swert schier ghelijck eenen bakeleere gefatsoeneert maer mindere. Die wortel es houtachtich eñ lāck.

¶ Plaetse.

Laureole wast op rouwe boschachtighe berghen, ende wordt ontrent den Maescant in tlandt van Luyck ende by Namen en tot som plaetsen van Duytschlant ghevonden.

¶ Tijt.

Laureole bloeyet seer vroech in Sporckelle, ende in Meye zoo wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieex δαφνοειδής Daphnoides. In die Apotekē hier te lāde Laureola. In Hoochduytsch Zeilandt hier te lande en de in Franchois Laureole.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt volcomelijck nakende schier den vierden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van Laureola inghenomen makē camerganck ende iagen daer duer af die taeye fluymen ende die waeterachtighe vochticheden ende zijn goet den watersuchtighe ghebruyckt. Tselue doen oock vierthien oft vijfthien corenkens tsessens inghenomen. A

Die bladeren van Laureola gheknout ende in die mont ghehouden treckē vele waeterachtighe vochticheyt wt den hoofde. Ende in die nuese ghesteken zoo doen zy niesen. B

¶ Hindernisse.

Laureola beruert die mage seer eñ onsteeckt verhit eñ quetst die inwendighe leden.

¶ Beteringhe.

Die bladeren van Laureola worden ghebeetert ende bequaem ghemaeckt ghelijck die bladeren van Chamelæa.

Van Mezereon. Cap. xxxvij.

¶ Tgheslacht.

MEzereon naer dat Auicenna, Mesue ende Serapio scrijuen, es tweederley, een met breeden bladeren, ende een met smallen bladerkens. Die van den ouden Grieksen Meesters onder twee namen Chamelæa eñ Thymelæa bescreuen zijn.

¶ Tfatsoen.

a Chamelæa es een neere ghewas ontrent onderhaluē voet oft twee hooch, het heeft houtachtighe stelen met vele aenwassende corte zyde taexkens, daer aen wassen langachtighe smalle bruyn gruene bladeren, den bladeren van Olijfboomen van fatsoene seer ghelijck maer mindere. Aen dopperste van dē steelkens wassen cleyne bleeckgeele bloemkens, ende daer naer volghen die vruchten, van drye corenen ghelijck aen die Tithymallen, ende Springcruyt, die ierst gruen zijn, als zy rijp zijn root, ende naermaels

Chamelæa.

Thymelæa.

maels ghedrooght bruyn. Van den welcken elck besondere rondachtich es, ende schier ghelijck een pepercoren, hert, ierst bitter naermaels heet ende brandende in den mont.
2 Thymelæa heeft vele dunne rijskens ontrent drye voeten lanck, ende daer aen cleyne bladeren die minder smalder ende dicker zijn dan die bladeren vã Chamelæa. Die bloemkens zijn cleyn, wit ende wassen aen dopperste van den rijskẽs. Die vruchten zijn ierst gruen naermaels root, den besiekens van witte Haghedoren schier ghelijck ende hebben elck een witte keerne in, met een swert velleken bedeckt, die seer heet ende brandende van smaecke es.

Ende beyde dese ghewassen en verliesen huer bladeren niet, maer blyuen zoomer ende winter duerende ende gruen.

¶ Plaetse.

Dese ghewassen groeyen op rouwe ongheboude plaetsen ende by den weghen, ende worden tot sommighen plaetsen van Vranckrijck als in Languedock ende by Montpeliers veel ghevonden.

¶ Tijt.

1 Chamelæa leuert huer saet in den Herft.
2 Die vruchten van Thymelæa worden in die Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Van den Arabeuschen Meesters worden beyde dese ghewassen, met eenen naem Mezereon ghehceten, ende van sommighen Rapiens vitam & Faciens viduas.
1 Dat ierste gheslacht heet in Grieckx χαμελαία. In Latijn Chamelæa, Oleago, Oleastellus, van sommighen Citocatium. Ende mocht wel tot onderscheet van die Chamelæa germanica, Chamelæa tricoccos ghenaemt worden.
2 Dat ander gheslacht es ghenaemt in Grieckx θυμελαία. In Latijn Thymelæa van

 som-

sommighen κνέωρον ἢ κέστρον Cneoron Cestron ende oock Chamelæa. In Syrien Apolinum. Ende beyde dese cruyden zijn in die Apoteken hier te lande onbekent.

Tsaet van Thymelæa heet in Grieckx κόκκος κνίδιος. In Latijn Granum Gnidium. In die Apoteken eest oock onbekent. Maer daer voor nemen die Apotekers hier te lande dat saet van dat ghemeyn Mezereon, dat af in daer naervolghende Capittel ghescreuen es, ende som een ~~root saet~~, dat zy Cuculus Indus nuemen, welcke nae schijnt van Coccus gnidius ghecomen te zyne.

een andere swerte rond-agtige vrugt

¶ Natuere.

Beyde dese gheslachten van cruyden, zijn heet ende drooge tot in den derdē graedt volcomelijck, den vierden graedt ghenakende, ende zijn seer scerp eñ heet, ende maken seer groote hitte in die keele alsmense knout.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Die bladeren van beyde dese gheslachten van Mezereon iaghen met foortsen ende A ghewelt af, die fluymen ende die geele cholerijcke ende sonderlinghe die geele waterachtighe vochticheden, ende zijn mits dyen den watersuchtighen goet, alsmense huer met discretie ende goet rijp beraet ingheeft.

Tot den seluen dienen oock die corenkens van Thymelæa, alsmen dat binnenste B merch van twintich corenen tseffens inneempt.

Die bladeren van Chamelæa, mz huenich vermenght, suyueren die onreyne vuyle C sweeringhen.

¶ Hindernisse.

Die natuere van desen cruyden es den fenijne seer ghelijck, der menschelijcker natueren in veel manieren hinderlijck scadelijck ende ombequaem. Sy doē der magen, der leuere ende alle den inwendighen leden groot letsele, die selue verhittende, queisende ende open bytende, gaten ende sweeringhen in die dermen makende, ende ten laetsten bloedighen camerganck voortbringhende.

¶ Beteringhe.

Die gruene bladeren van Chamelæa salmen in seer goeden ende stercken azijn eenen dach ende nacht laten weycken, ende daer naer die selue wtnemen ende droogen ende tot den ghebruyck bewaeren. Ende waert dat in desen azijn te voren Queappelen, oft saet van Berberis gheleghen hadde, hy soude te beeter ende te bequaemer zijn, om die Chamelæa bladeren mede te bereyden. Alsmen dese bladeren alzoo bereyt, ghebruycken wilt, zoo salmen die met wat Anijs saet ende Mastix tsamen gepoedert ingheuen, oft men sal die selue bladeren, in weye van suete melck, ende sonderlinghe van gheyten melck, oft in sop van Capoenen sieden, ende dat weye oft sop te drincken gheuen.

Van ghemeyn oft duytsch Mezereon. Cap. xxxviij.

¶ Tfatsoen.

Dit Mezereon dat in Hoochduytsch oock Seidelbast ghenaemt wordt es een neer boomachtich ghewas ontrent drye oft vier voetē hooch, draghende corte taeye tacxkens, daer aen wassen langachtighe bladerkens, dē bladeren van Rijnwilgen seer gelijck, maer witter ende teerder. Die bloemkens wassen lancx die tacxkens ende zijn licht peersch ende welrieckende, naer die welcke die besiekens voortcomen, die ierst gruen zijn, als zy rijp zijn root, ende naermaels ghedroocht swert, ende verrimpelt, die welcke als huer velleken af ghedaen es, eenen Kempsade schier ghelijck zijn, alleen wat ronder ende meerder. Ende als zy gheknout worden seer heet ende in den mont ende keele seer ende lange tijt branden. Dwelck niet alleen die vruchten doen, maer oock die bladeren scorssen ende wortelen.

¶ Plaetse.

Dit Mezereon wast tot veel plaetsen van Duytschlant in vochtighe donckere bosschen ende op rouwe ongheboude plaetsen.

¶ Tijt.

Chamelæa Germanica. Piper montanum. Mezereon vulgare.

Dit cruyt bloeyet seer vroech in Sporckelle oft Meerte, al eer zijn bladeren voortcomen. In Ooghstmaent ende Herfstmaent worden zijn vruchten root ende ryp.

¶ Naem.

Dit gewas wordt in die Apotecken vã hooch ende Neerduytschlandt Mezereon ghenaemt van sommighen Piper montanum. Ende heeft langhe tijt voor die oprechte Chamelæa gehouden gheweest, waer om dattet wel Chamelæa Germanica ghenaemt mach wordẽ. In Hoochduytsch Seidelbast Leußkraut en Kellerhals. In Neerduytsch Zeelbast eñ meest Mezereõ. Tsaet daer af wordt hier te lãde in die Apotecken voor Coccos gnidios gebruyckt, ende van den ghemeynen man Dronckaerts besiekens ghenaemt, om datmen alsmense inghenomen heeft, hem seluen niet lichtelijcken versadẽ en kan van drincken.

¶ Natuere.

Die bladeren scorssen wortelen ende vruchten van desen ghewasse zijn oock heet eñ drooghe tot schier in den vierdẽ graedt van natueren den vruchtẽ van Thymelæa seer gelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van dit Mezereon iagẽ sterckelijck af duer den camerganck die fluymen ende geele cholerijcke humoren, ende dijsghelijcx oock die waeterachtighe vochticheden, eñ worden mits desen hier te lande voor die bladeren van Chamelæa in die Apotecken ghebruyckt.

B Tselue doen oock die besiekens ende vruchten inghenomen, die gheknout in die keele alsulcken hitte ende brant achterlaten datment met vele drinckens nauw gheblusschen en kan.

¶ Hindernisse.

Dit ghewas es oock sonder twijfel der menschelijcker natueren hinderlijck, aengesien dat het seer heet es, sterck ende gheweldich van wercke, waer duer die inwendige leden ghequetst ende bescadicht worden.

¶ Beteringhe.

Die bladeren van dit Mezereon worden in alder manieren bereyt ghelijck die bladeren van Chamelæa. Ende op die selue maniere behoortmen oock te bereyden die vruchten ende scorssen, alsmense met eenighe medecynen ingheuen wildt.

Van Luyscruyt. Cap. xxxix.

¶ Tfatsoen.

Luyscruyt heeft rechte donckergruene stelen daer aen bladeren wassen in vijuen, sessen oft seuen ghesneden den bladeren vã wildẽ Wijngaert schier ghelijck. Die bloemen comen op corte steelkens voort ende zijn schoon hemelblauw in vijf oft ses bladerkens verdeylt. Eñ als die vergaen zoo volghen daer besloten hauwkens daer in dryecantich bruyn saet leet dz seerp ende brandende in die mont es. Die wortel es houtachtich ende slecht.

¶ Plaetse.

Luyscruyt wordt hier te lande in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet, ende wast gheerne in lomberachtighe plaetsen.

Tijt.

Luyscruyt bloeyet in dmiddel van den zoomer.

Naem.

Dit cruyt heet in Grieckx σταφὶς ἄγρια. In Latijn Herba pedicularis oft Pituitaria, van sommigen in Grieckx φθειροκτόνον dz es Luysemoorder, oft φθείριον. In die Apotecken Staphisagria. In Hoochduytsch Leuszkraut eñ Speichelkraut. In Neerduytsch Luyscruyt, eñ daer naer tsaet ghepoedert Luysepoeder. In Frãchois Herbe aux Pouilleux.

Staphis agria. Luyscruyt.

Natuere.

Luyscruyt ende sonderlinghe dat saet es heet tot by den vierden graedt.

Cracht en werckinghe.

A Vijfthien saden vã Luyscruyt mz Meede inghenomen doen met crachten ouergeuen ende braken ende iaghen daer duer af taeye groue fluymen.

B Die selue saden van Luyscruyt met olie vermenght verdrijuen die luysen van den hoofde ende vã alle plaetsen des lichaems, ende genesen alle quade crauwagien scorftheden ende dat ieuesel.

C Tsaet van Luyscruyt in azijn ghesoden versuet die pijne ende weedom der tanden in die mont ghehouwen.

D Dit saet gheknout treckt vele vochtichz wt den hoofde ende suyuert die hersienen.

E Als oock met desen sade in azijn gheweyckt die onreyne luysachtige cleederen bestreken worden zoo vergaen ende steruen die luysen.

Hindernisse.

Tsaet van Luyscruyt es der natueren seer hinderlijck die inwendige leden seer verhittende ende onstekende ende die mage seer beruerende alst inghenomen wordt, ende in die mont ghehouwen zoo onsteket die mont ende die keele ende daer om en salmen dit saet niet lichtelijcken, dan buyten tslichaems ghebruycken.

Beteringhe.

Men sal tsaet van Luyscruyt in azijn weycken ende daer naer drooghen, ende alst ghedroocht es met Meede dat es huenich met water ghesoden ingheuen, ende die dat inghenomen heeft sal wandelen ende niet stil wesen ende diewils als hy eenige maniere van worginghe ghevuelt Meede drinckẽ. Dit doende sal dit saet sonder groot letsel zijn werckinghe volbringhen.

Van wilde Concommeren. Cap. xl.

Tfatsoen.

Wilde Concommeren hebben rondachtighe rouwe bladeren minder ende rouwer dan die bladeren van ghemeynen Concommeren. Die stelen zijn ront ende rouw, lancx der aerden cruypende gheen clauwierkens draghende, van den welcken tusschen die bladeren cleyne steelkẽs voortcomẽ bleeck geele bloemkens voortbringhende naer die welcke cleyne rouwe ronde Concommerkens wassen ontrent eenen duym dick ende lanck vol saps ende bruynen keernen die daer wt seer snellijck springhen alsmen die Concommerkens aenruert als zy rijp zijn. Die wortel es wit dick eñ groot met vele aenhanghende cleyne wortelkens. Dit heel

cruyt

cruyt es seer bitter van smaecke ende sonderlinghe die vruchten wt den welcken sap vergaert ende ghedroocht wordt dz tot der medecynen oorboorlyck es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt hier te lande inder cruytliefhebbers houen gesaeyet, eñ daert eens ghesaeyet es daer comet lichtelijcken allen jaren wederom wt.

¶ Tijt.

Dese Concommerē bloeyē in Ooghstmaent eñ in Herfstmaent wordē die vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese Concommer wordt gheheeten in Griecx σίκυς ἄγριος. In Latijn Cucumis agrestis, syluestris ende erraticus, van sommighen Cucumis anguinus. In die Apotekē Cucumis asininus. In Hoochduytsch wild Cucumer oft Esels Cucumer. Hier te lande wilde Concommeren oft Esels Concommeren. In Franchois Concombre sauuage.

Tsap van den Concommerkens alst ghedroocht es wordt gheheeten Elaterium. In die Apoteken Elacterium.

¶ Natuere.

Tsap van den wilden Concommerē es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt afvaghende eñ sceydende van natueren. Die wortel es van ghelijcke cracht maer niet zoo sterck als dat sap.

Cucumis syluestris. Wilde Concommeren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Elaterium, dat es dat ghedroocht sap van den wilden Concommerkens, ontrent een half scrupulus swaer inghenomen iaecht af duer dē camerganck taeye coude fluymen ende geele ende sonderlinghe die waterachtige vochtichedē ende es seer goet den watersuchtighen ende die seer cort van adem zijn. A

Dit selue sap met sucte melck vermenght ende duer die nuese opghehaelt doet die quade verwe van den ooghen die vander geelsucht gheblcuen ende achterghelaten es vergaen, ende verdrijft die pijne van den hoofde ende suyuert die herssenen. B

Tsap van wilde Concommerkens met sueten versodē huenich wijn met een pessus van onder gheset verweckt die natuerelijcke cranckheyt der vrouwen eñ treckt die doode vruchten af. C

Elaterium met oude olie oft huenich oft galle van een os ghencest die squinantie, ende die swillinghe van der keelen van buyten daer op gheleyt. D

Tsap van den wortelen ende dijsghelijck die scorssen van den seluen treckē oec die fluymen ende die geele ende waterachtighe vochtichedē af, ende zijn den watersuchtighen goet ghelijck dat Elaterium, maer en zijn niet zoo sterck van werckinghe. E

Die wortel van wilden Concommeren in azijn morwe ghesodē, versuet die pijne ende doet dat gheswil sceyden van dat fledereyn daer op geleyt. Ende die azijn daer die wortel in ghesoden es in den mont ghehouwen versuet den tanswecr. F

Dese selue wortel mz meel van gersten mout vermenght doet sceyden alle oude coude saechte gheswillen, ende met terbenthijn vermenght doet die oude herde gheswillen wtbreken. G

Die wortel van desen Concommeren ghedroocht, ghepoedert ende mz huenich ver-

menght reynich, gheneest ende verdrijft alle quade crauwagien, omloop, ieuesel, masen, sproet, littekenen ende alle vlecken ende plecken des menschens lichaems.

Tsap van den bladeren in die ooren ghedruypt doet die pijne eñ weedom vergaen. J

¶ Hindernisse.

Elaterium inghenomen quetst die inwendighe leden ende opent die subtijl aderkẽs ende maect krimpsel in zijn werckinghe.

¶ Beteringhe.

Om die hindernisse te beletten salmen Elaterium met Meede inghenen oft met suete melck ende wat souts ende Anijs saets, oft met Gummi Tragachanti ende wat Anijs saets ende souts tsamen ghepoedert.

Van Coloquintida. Cap. vlj.

¶ Tfatsoen.

Colocynthis. Coloquintidappelen

1 Coloquintida cruypt met heuren ranckxkens lancx der aerden daer aen wassen rouwe aschverwighe seer ghespleten ende ghecloven bladerkens, den bladeren van Citrullen schier gelijck. Die bloemen zijn bleeck geel. Die vruchten zijn rõt, van verwen ierst gruen namaels gheelachtich van welcken die scorsse dun es eñ niet hert, eñ dat binnenste bol, vol cleyne grauwe corenkens ende seer bitter van smaecke es dat ghedroocht wordt ende tot den ghebruyck der medecynen bewaert.

2 Noch vindtmen een ander geslacht van Coloquintida den voorgheschreuen nz seer ghelijck. Ende dit heeft langhe rouwe stelen hooch climmende eñ al om met hueren clauwierkẽs aenhakende gelijck die Cauwoorden. Die bladeren zijn den wilden Concommeren ghelijck die vrucht es in alder manieren ghelijck een Cauwoorde gefatsoeneert, maer veel minder, maer ghelijck een peere groot. Ende dese wilde Cauwoordekens hebben van buyten een seer herde houtachtige gruene scorsse, ende zijn van binnen heel sapachtich ende seer bitter van smaecke.

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht wast in Italië ende in Spaengien, van waeren hier te lande die ghedroochde vruchten ghebrocht worden.

2 Dat ander gheslacht hebben wy hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen somtijts sien wassen.

¶ Tijt.

Coloquintida brenght huer vruchten in Herfstmaent.

¶ Naem.

1 Coloquintida heet in Grieex κολοκύνθις eñ in Latijn Colocynthis, van Paulus Aegineta oock Sicyonia. In die Apoteken Coloquintida. In Duytsch Coloquint opffelin ende Coloquint appel.

2 Dat ander gheslacht mach wel heeten in Grieex κολοκύνθα ἀγρία. In Latijn Cucurbita syluestris. In Duytsch wilde Cauwoorden, want het een oprecht geslacht van Cauwoorden es.

Nature-

¶ Natuere.

Coloquintida es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Dat wit ende binnenste merch van Coloquintida ontrent een scrupulus swaer ingenomen verweckt seer sterckelijck tot camerganck ende treckt af taeye fluymen, geele cholerijcke vochticheyt, ende slijmachtighe stinckende vuylicheden ende somtijts oock bloet als zy te veel inghenomen wordt. A

Tselue doet ooc Coloquintida in Meede oft andere vochtichz gesodē oft geweyckt ende ghedroncken, ende dient seer wel tot alle oude coude swaere sieckte als tot Popelsie, vallende siecklen, verouderde pijne ende drayinghe in thooft, cortheyt van adem, colijcke, ende tot die ghebreken van den senuwen ende van den wtwendighen leden. B

Tot den seluen ghebreken machmen oock die Coloquintida in die clisterien diemen van onder in tfondament sedt oft suppositien ghebruycken. C

Olie daer Coloquintida in ghesoden, oft die in een Coloquintida ghesoden es, verdrijft dat tuyten van den ooren ende die dooficheyt in die ooren ghedruppt. D

¶ Hindernisse.

Coloquintida es der hertē, mage ende leuere seer contrarie ende beruert ende queist die dermen ende die inwendighe leden.

¶ Beteringhe.

Tot dat merch van Coloquintida salmen nemen gummi Tragachanti ende Mastix ende die tsamen met huenich vermenghen ende daer trochiscen af maken diemen in die medecynen ghebruycken zal.

Van Gratiola. Cap. xlij.

¶ Tfatsoen.

Gratiola. godts genade

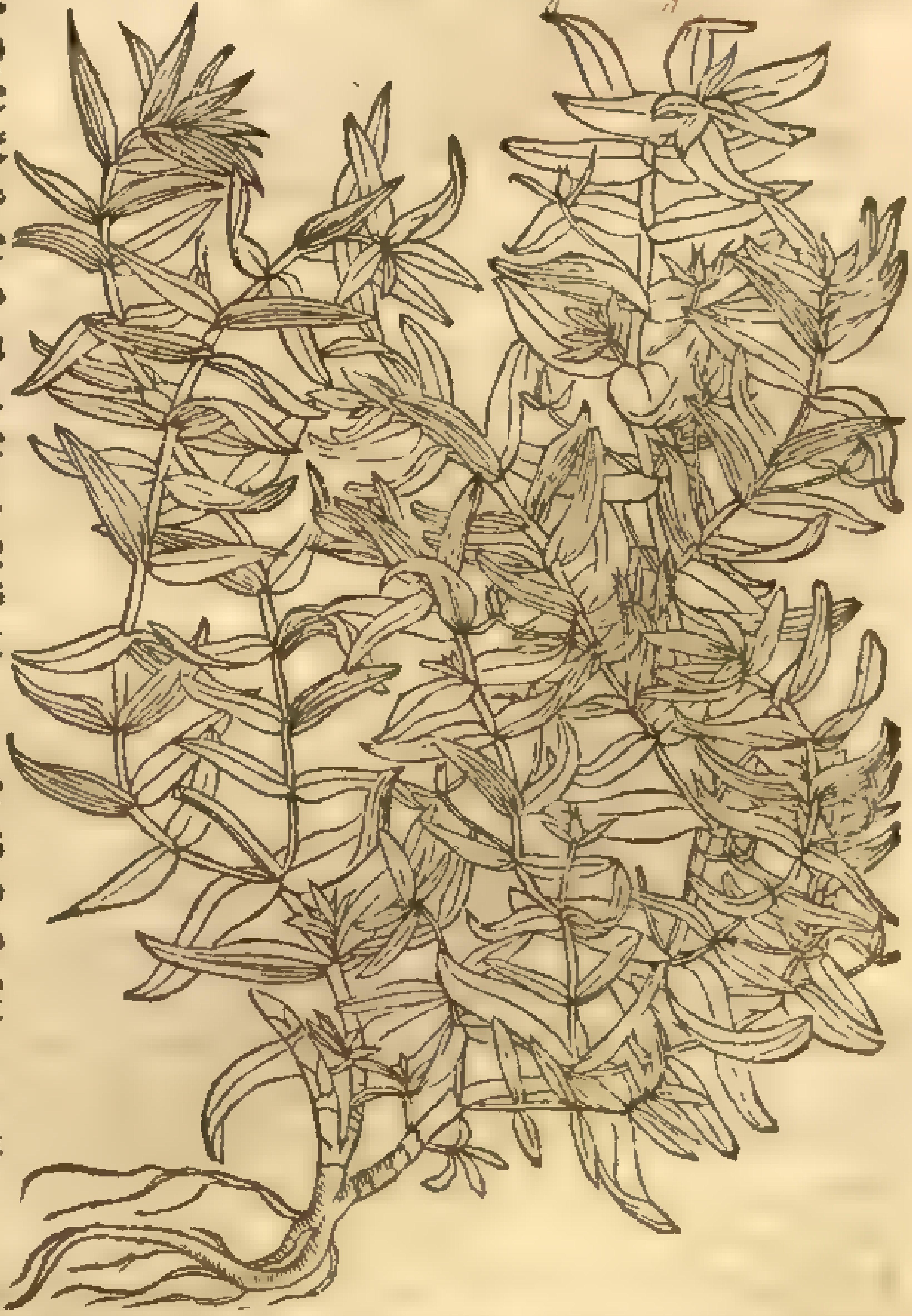

Gratiola es eē neercruyt ontrent eē spanne hooch der gemeynder Hysope wat aēsienlijck, zy heeft vele viercantighe steelkens, daer aen wassen breedachtige bladerkens, breeder dan die bladeren van Hysope, ende langher dan die bladeren van cleyn Sanctorie. Tusschen die bladeren comen die bloemkens op corte steelkens voort, van veruwen wit, met wat peersch vermenght. Ende dit heel cruyt es bitter van smaecke schier ghelijck die cleyn Sanctorie.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in neere ende vochtighe plaetsen en wordt in die beempden in Italien sonderlinghe ontrent Milaenen veel gevonden. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Oogh stmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn ghenaemt Gratiola, ende oock van sommighen Gratia dei, dat es Gods gratie ende

Limnesion. Ende schijnt wel te zyne een gheslacht van Centaurium minus, ende daer om wordet van sommighen Centauris ghenaemt.

¶ Natuere.

Gratiola, es sonder twijfel werm ende drooghe van natueren ende ooc meer droge dan werm, der cleynder Sanctorie van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Gratiola ghesoden ende ghedroncken, ende dijsghelijcx met eenighen spijsen vermenght, doet sterckelijck camerganck hebbē ende iaecht daer duer af die taye fluymen ende geele cholerijcke humoren. A

Tselue cruyt ghedroocht ghepoedert ende in die wonden ghestroyet heylt ende geneest die versche, eñ suyuert die veruuylde eñ verouderde wonden. Ende daer om zoo dienet wel vermenght in die olien ende saluen diemen ghebruyckt om die wonden mede te suyuerene ende te ghenesene. B

Van Sene. Cap. xliij.

Sena. Sene.

¶ Tfatsoen.

Sena es een cleyn ende neer ghewas, dunne teere tacxkens draghende, daer aē teere rondachtighe bladerkens wassen, van den welckē elck besondere den bladeren van Fœno Græco nz seer ongelijck en es. Die bloemkens zijn bleeck geel, ende als die vergaen zijn zoo comen daer platte cromme ghesloten hauwkens voort, daer in bruyn plat saet leyt.

¶ Plaetse.

Sene groeyen in Alexandrien, ende ooc tot veel plaetsen van Italien ende in Prouincien. Maer die beste zijn die van Alexandrien.

¶ Tijt.

Sene wordt in die Lente ghesaeyet, in tmiddel van den zoomer zoo bloeyet ende leuert zijn hauwkens, ende corts daer naer zoo wordet, vergaert, ende ghedroocht.

¶ Naem.

Sene wordt van Actuarius in Griecx, ende van dē Arabeusche meesters int Arabeusch Sena gheheeten, ende met dyē naem eest in die Apoteken, ende in Duytsch ende in Franchois bekent.

¶ Natuere.

Senebladeren zijn werm tot in dē tweeden graedt ende drooghe tot in den iersten.

¶ Cracht en werckinghe.

Die hauwkens ende bladeren van Sena een vierendeel loots swaer ingenomē verwecken tot camerganck ende iaghen af taeye coude fluymen ende geele vochticheden, maer meest ende sonderlinghe die swerte swaere melancholijcke humoeren. A

Tselue doen zy oock in hoendersop, oft sop van erwetē oft andere dyergelijcke vochticheyt ghesoden ende ghedroncken. B

Senebladeren zijn goet in desen manieren ghebruyckt den ghenē die swaermoedich, droeuich eñ sonder saecke veruaert oft verschrickt zijn ende alle den melancholieusen, ende die met eenighe vallende sieckte besmet zijn, ende zijn goet tot alle verstoptheyt C

van

van der leuer ende sonderlinghe van der milten, tot hooftsweer, crauwagië ruydicheyt ende melaetscheyt. In somma purgatie met Senebladeren ghemaeckt dient tot alle sieckten van swaeren melancholieusen, ende verbranden oft souten humoeren oorspronck hebbende.

¶ Verkiesinghe.

Die hauwkens als Mesue seyt zijn die bequaemste tot den ghebruyck der medecynen ende daer naer die bladeren, die stelen ende ryskens zijn niet bequaem.

¶ Hindernisse.

Sena maeckt winden, crimpsel ende beruerínghe in den buyck ende es seer traech van wercke.

¶ Beteringhe.

Tot die Sena salmen toedoen Anijs saet, Gengebeer ende wat Sal gemma. Oft die selue sieden met saet van Anijs, Rosijnē ende wat Gengebeers. Ende in dyer manieren inghenomen zoo selen zy sonder eenich belet lichtelijcken wercken.

Van Vlier. Cap. xliiij.

¶ Tgheslacht.

DIe nv ter tijt in die kennisse ende scientie van den cruyden arbeyden ende neerstichheyt doen, beuinden tweederleye gheslacht van Vlier, van den welcken dat een seer ghemeyn es, ende wel bekent, dat ander vremt ende niet seer ghemeyn, dz daerom wilden Vlier gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

Sambucus. Vlier.

1 Die ghemeyne Vlier, wast diewils hooch op ghelijck een boom, dicke stercke houten struycken crijghende, daer wt voortcomen en de groeyen veel langhe rechte gheknoopte tacken, die van binnen hol zijn, ende met wit saecht merch ghevult, ende van buyten met een grauwe aschverwige scorsse bedeckt, daer onder noch een ander naest den houte leyt, die gruen es, ende die middel scorsse gheheeten wordt. Wt den knoopen van den tacken groeyen die doncker gruene bladerē, die van rueckе sterck zijn, eñ in veel andere bladerkens verdeylt, van den welcken elck besondere, rontsomme wat ghekerft es. Aen dopperste van den tacken comen die witte bloemkens, veel by een voort, in groote breede croonen, ghelijck die bloemen van Peen, wassende. Ende als dese bloemkens ghereesen zijn, zoo volghen daer cleyne rondachtighe besiekēs, die terst gruen zijn, eñ naermaels swert, daer wt dat sap ghedouwet wordt, dat root ende wijnachtich es. Ende in dese besiekens leyt dat saet dat plat ende cleyn es.

Van desen gheslachte van Vlier, wordt noch een ander gheslacht ghevonden, dyens besiekens wit geel zijn, anders den voorgheschreuen in alder manieren ghelijck, ende dit gheslacht es vremt ende wordt seer selden ghevonden.

2 Dat ander ende wildt gheslacht van Vlier, es oock van geknoopte stelen ende tacken die met wit merch ghevult zijn, ende vā loof bladerē ende ruecke den voorgheschreuen Vlier ghelijck. Maer met den bloemen eñ vruchtē zo eest van den seluē seer verscheyden,

sceyden,want die bloemen van desen wilden Vlier en wassen niet in platte breede croonen ghelijck die bloemen van den ghemeynen,maer groeyen tsamen ghehoopt gelijck die bloemen van Reynette,wilde Rhabarbare eñ Rijnwilghen. Ende als die wit geele bloemkens gheresen zijn,zoo wassen die besiekens oock in der seluer manieren,ende schier ghelijck een wijndruyue tsamen ghehoopt. Ende dese besiekens zijn ront root, onlustich ende seltsame van smaecke.

¶ Plaetse.

1 Die ghemeyne Vlier wordt hier te lande ouervloedich in die haghen ende heggen ghevonden,ende wast gheerne in lomberachtighe ende vochtighe plaetsen.

2 Die wilde Vlier wast oock in donckere vochtighe plaetsen, maer wordt seer selden ghevonden.

¶ Tijt.

Die gemeyne Vlier bloeyet in Meye oft spaeder Die wilde Vlier bloeyet in April. Ende huer beyder vruchten worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

1 Die ghemeyne Vlier wordt gheheeten in Griecx Ακτε. In Latijn ende in die Apoteken Sambucus. In Hoochduytsch Holder. In Neerduytsch Vlier. In Franchois du Hus ou du Suin.

2 Dat Wildt gheslacht wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Sambucus syluestris,ende Sambucus ceruinus. In Hoochduytsch Waldt holder,dz es in Neerduytsch Wilde vlier, ende in Franchois du Hus sauluage.

¶ Natuere.

1 Die ghemeyne Vlier es werm ende drooghe van natueren,tot in den derdē graedt, sonderlinghe die scorssen,bladeren ende ionghe scuetkens.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren ende ionghe scuetkens van den gemeynen Vlier met eenich moes oft pottagie ggheten,doen camerganck hebben,ende iaghen daer duer af taye slijmachtighe fluymen ende waterachtighe vochticheden. A

Die gruene middel scorsse van den taexkens van Vlier,es den bladeren ende ionge scuetkens niet ongheliick,anders dan dat sy van werckinghe veel stercker es,met ghewelt ende turbatie dwater af iaghende alsmense inneempt. B

Die besiekens sonderlinghe die platte sadekens ghedroocht, zijn oock goet den watersuchtighen ghebruyckt,ende dijsghelijcx den ghenen die seer vet zijn ende gheerne magherder waren,ontrent een vierendeel loots swaer tsmorghens met wijn inghenomen ende langhe tijt ghebruyckt. C

Die bladeren gruen ghestooten zijn goet gheleyt op die heete swillinghen ende vergaringhen,ende met bocken oft ossen ruet vermenght versueten sy die pijne van dz fledercijn daer op gheleyt. D

2 Die natuere cracht ende werckinghe van den wilden Vlier es noch ter tijt onbekēt. E

¶ Hindernisse.

Die Vlier es van zijn eyghen natuere den menschelijcker natueren heel tseghen ende contrarie,hy maeckt groote walginghe ende beruerte in die maghe, dermen ende buyck hy onstelt dat heel lichaem, ende beneemt die cracht, macht ende ghesontheyt van der leuere.

Van Hadick. Cap. xlv.

¶ Tfatsoen.

NIet eest dat Hadick gheē boomachtich oft houtachtich ghewas en es,maer een cruyt iaerlijcx van zijnder wortele van nieuws voortcomēde,zoo hebbe ick nochtans tselue ter deser plaetsen willen bescrijuen, niet alleen om dat hy den Vlier aensienlijck es,maer oock om dat die ouders altijt van Hadick ende Vlier tsamen ghescreuen hebbē,die ick in desen heb willen volghen. Soo en es dan Hadick gheen houtachtich ghewas,maer een cruyt dragende

lange

langhe reckte dicke cantighe stelen, met leden eñ knoopen gelijck die tacken vã Vlier onderscheyden, daer aen wassen dõckergrue ne bladeren in veel andere verdeylt, den bladeren vã Vlier van fatsoene eñ van rueecke seer ghelijck. Op dopperste van den stelen groeyen die bloemen in breede croonen, ende daer naer die besieckẽs gelijck aen die Vlier. Die wortel es vinghers dick, redelijcken lanck, ende dient beter tot den gebruyck der medecynen dan die wortelen van Vlier, die houtachtich ende onbequaem daer tot zijn.

Ebulus. Hadick.

¶ Plaetse.

Hadick wast op ongheboude plaetsen, by den weghen, ende somtijts op die velden, sonderlinghe daert wat vochtich, ende goeden vetten gront es.

¶ Tijt.

Hadick bloeyet in Braeckmaẽt eñ Hoymaent. Ende in Ooghstmaent zoo leueret hy zijn besieckens.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheetẽ in Grieex Chamæacte, dat es in Latijn Humilis sambucus ende in Duytsch neeren Vlier. In Latijn wordt het ghenaemt Ebulus ende Ebulum. In Hoochduytsch Attich. In Neerduytsch Hadick, Adick ende wilden Vlier. In Franchois Hyeble.

¶ Natuere.

Hadick es werm ende drooghe ghelijck die Vlier, eñ daer en bouen ooc verdeylende ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren ende ionghe scuetkens van Hadick, zijn den bladeren eñ ionge scuetkẽs van Vlier van werckinghe ende crachten gelijck in der seluer manierẽ gebruyckt. A

Die selue bladeren doen oock sceyden ende vergaen die swillingen van den manlijcken leden ghesoden ende daer op gheleyt. B

Die wortel van Hadick in wijn ghesoden ende ghedroncken es goet den watersuchtighen, want zy iaecht dat water af duer den camerganck. C

Die selue wortel vermorwet die verherde ende opent die verstopte moeder, ende doet sceyden die swillinghen des buycx, als die vrouwen sitten in dwater daer zy in ghesoden es. D

Tsap van den besiekens van Hadick maeckt dat hayr swert. E

Die roock van Hadick als hy ghebrant wordt veriaecht die slanghen ende andere fenijnnighe ghedierten. F

¶ Hindernisse.

Hadick es der maghen ende den inwendigen leden ooc seer quaet gelijck die Vlier.

Van Bryonie. Cap. xlvj.

¶ Tgheslacht.

Bryonie es tweederleye, wit ende swert als Dioscorides schrijft. Die Witte es al om ghemeyn ende al om wel bekent. Die Swerte en wordt hier te lande niet ghevonden.

¶ Tfatsoen.

Bryonia alba. Witte Bryonie. Christophoriana. Bryonia nigra fortè.

1 Die witte Bryonie es van bladeren ende clauwierkens den ghemeynen Wijngaerde wat ghelijck, maer in alle manieren veel rouwer ende witter, hy heeft dunne teere ſteelen die ſeer hooch waſſen ende al om met hueren clauwierkens aenhanghen eñ huer ſeluen om haghen ende boomen winden ghelijck die Hoppe. Die bladeren zijn groot met vier oft vijue diepe keruen ghedeylt den bladeren van Wijngaerde ſeer ghelijck maer witter, rouwer, ende meer ghehayrt. Die bloemen waſſen veel by een ende zijn wit, naer die welcke voortcomen ronde beſien die ierſt gruen zijn ende naermaels heel root worden. Die wortel es ſeer groot, lanck ende dick, bitter ende ſeer vremt van ſmaecke.

2 Die ſwerte Bryonie als Dioſcorides ſeyt heeft bladeren ghelijck Veyl maer meerder, den bladeren van winde diemen Smilax heet ſchier ghelijck, ende oock dyer ghelijcke ſtelen om die haghen ende boomen huer ſeluen windende eñ met hueren clauwierkens huer vaſt makende. Die vruchten hanghen by een ghelijck cleyne druyſkens ende zijn ierſt gruen eñ als zy ryp zijn heel ſwert. Die wortel es vã buytẽ ſwert vã binnen geel gelijck Bucxboõ hout. Eñ mz deſe beſcrijuinge vã Dioſcorides ſchijnt te gelijckẽ, dat cruyt daer af hier die figuere gheſtelt es eñ dat voor een wildt oft valſch Vitis nigra ende Bryonia nigra van ſommigen gehouwẽ wordt, behaluen dz met zynen ſtelen nz op en climpt, eñ hem ſeluen nz en wint ende vaſt maeckt aen haghen eñ boomen, ghelijck Dioſcorides ſchrijft dz die ſwerte Bryonie doet, alzo veerde als deſe woordẽ in Latijn, Caules etiam cognatos, capreolis ſuis arbores quaſi adminicula comprehendit, daer niet te vergheefs gheſtelt en zijn. Want in dyen deſe woordẽ tot die beſchrijuinge van Vitis nigra niet en behoorẽ, zoo es ſonder eenich twijfel dit wildt cruyt, die oprechte Vitis nigra van Dioſco-

Dioscorides zijn. Ende dit cruyt heeft groote witgruene bladeren, in veel andere bladeren huer verdeylende, van den welcken elck besondere rontsomme diep ghekerft es, ende eenen Wijngaert blade, oft den bladeren van blauw Clocxkens winde, van fatsoene schier ghelijck. Die bloemen zijn wit, ende wassen aen dopperste van den stelen veel tsamen by een ghehoopt, daer naer volghen die vruchten de welcke ronde besiekens zijn, die ierst gruen zijn, ende naermaels als zy rijp zijn, swert. Die welcke tsamen by een in manieren van druyuen wassen. Die wortel es van buyten swert, van binnen geel, ende blijft in der eerden duerende, ende brenght alle jaren nieuwe bladeren ende stelen voort, want die oude vergaen tswinters, ghelijck die bladeren ende stelen vā die witte Bryonie.

¶ Plaetse.

1 Witte Bryonie wast al om hier te lande aen die canten van den velden huer seluen aen die haghen ende tuynen windende.

3 Dat cruyt dat voor een wilde Bryonia nigra ghehouwen es, wordt in sommighe bosschen aent hanghen van den bergen in vetten grondt gevonden, als in dlandt van Valkenborch ende ontrent Cuelen, al daert van sommighen voor een Napellus ghehouwen wordt, daert tghene ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Tijt.

1 In den Meye beghint die Bryonie te bloeyene, ende in Herfstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

1 Die witte Bryonie heet in Griecx ἄμπελος λευκὴ, ψίλωθρον ἢ βρυωνία. In Latijn Vitis alba. In Arabeusch Alphesera, van Mattheus Syluaticus Viticella. In die Apoteken Bryonia. In Hoochduytsch, Stickwurtz ende Hunds kurbs. Hier te lande Bryonie. In Franchois Couleuree.

2 Dat ander Swert gheslacht heet in Griecx ἄμπελος μέλαινα ἢ βρυωνία μέλαινα. In Latijn Vitis nigra en Bryonia nigra, van sommigen χειρώνιον ἄμπελον, hoc est, Chironia vitis. Ende mach wel gheheeten worden in Hoochduytsch Schwartz stickwurtz. In Neerduytsch swerte Bryonie. In Franchois Couleuree noire.

3 Dat cruyt dat voor Bryonia nigra ghestelt es, wordt van sommighen Christophoriana ghenaemt ende van eenighen oock Costus niger, hoe wel dat het met den oprechten Costus gheen ghelijckenisse en heeft.

¶ Natuere.

Die wortel van die witte Bryonie es werm ende drooch tot in den derden graedt. Die Swerte es van ghelijcke natueren maer in al niet zoo sterck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Bryonia ende sonderlinge dz sap van der seluer maeckt sterckelijck A camerganck ende treckt af die taeye fluymen, eñ doet die vrine lossen, ende es seer goet om die herssenen, borste ende die inwendighe leden van fluymen ende grouen taeyen vochticheden te suyueren ende te reynighen.

Die wortel van Bryonia alle dagen een jaer lanck duerende ontrent een vierendeel B loots inghenomen gheneest die vallende sieckte.

Dese wortel helpt oock den ghenen die van der popelsie gheslagen zijn eñ swijme- C linghe oft eenighe hooft sweer hebben, ende es goet in die medecynē gemenght die tot die beten van nateren dienen.

Die wortel van Bryonia ontrent een half drachma swaer met azijn dertich dagen D ghedroncken gheneest die verherde ende seer verstopte milte. Tot den seluen dient zy oock met vijghen ghestooten ende op die plaetse van der milten van buyten gheleyt.

Van die wortel van Bryonie met huenich machmen een Electuarium maken dat E goet es den ghenen die cort van adem zijn, eenen veroudérdē hoest ende pijne oft weedom in die zyde hebben, ende den ghenen die van binnen ghequetst oft ghebortsten zijn om dat gheronnen bloet doen te scheyden.

Een pessus van die wortel van Bryonia gemaeckt ende vā onder gestelt verweckt F die natuerlijcke crāckheyt der vrouwē, eñ treckt af die secondine eñ die doode vruchtē.

Een badt van die wortel van Bryonia ghemaeckt doet ooc tselue ende suyuert ende reynicht die moedere van alle onsuyuerheyt ende vuylicheyt alsmen daer in sidt. G

Die wortel van Bryonia met sout gestooten es goet op alle quade voorts eetēde vlceratien ende sweeringhen ende vuyle loopende gaten sonderlinghe van den beenen. Tot den seluen zijn oock die bladeren ende vruchten seer goet in der manieren als die wortelen ghebruyckt. H

Die wortel van Bryonia reynicht oock die huyt, ende doet die rimpelē ende fronsen vergaen, ende verdrijft dat sproet litteken, ende alderhande vlecken ende masen met meel van Eruen ende van Fœnum Græcum daer op ghestreken. Tselue doet oock die olie daer die wortel van Bryonie in ghesoden es. J

Die wortel van Bryonie met wijn ghestooten, doet sceyden dat geronnen bloet, verdrijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten plecken, doet sinckē ende vergaen die versche gheswillen, ende brynght die oude tot rijpicheyt ende doet die selue wtbreken. Item treckt alle splinters ende ghebroken beenderen wt, ende es seer goet op die quade sweerende naghelen gheleyt. K

Die vruchtē vā Bryonia zijn goet tot ruydicheyt ende quade scorftheyt ghebruyckt. L

Die ionghe scuetkens van Bryonia die alder ierst voortcomen ghegheten zijn der maghen seer goet ende maken camerganck ende doen die vrine lossen. M

2 Die wortel van die Swerte Bryonie es tot allen den voorghescreuen oock goet ghelijck die witte Bryonie maer niet zoo sterck, ende es sonderlinge dienstelijck tseghē die vallende sieckte ende swijmelinghe in thooft, eñ om die vrine te lossene, die natuerelijke cranckheyt der vrouwen te verweckene, ende om die verstopte ende gheswollen milte, cleyn te makene. N

Die ionghe scuetkens van desen Bryonie sijn oock seer goet gheten om water te lossene ende camerganck te hebbene ghelijck die scuetkens van die witte Bryonie.

Vitis syluestris. Wilde Bryonie.

¶ Hindernisse.

Die wortel Bryonia duer huer fortselijcke cracht beruert die maghe ende die inwendighe leden seer, ende daer en bouē es die Bryonie met bladeren, vruchten, stelē, ende wortelen inalder manieren seer quaet den bevruchten vrouwen tzy bereyt oft onbereyt, oft in eenige medecyne vermenght, alzoo datmen den seluen die selue oft eenighen medecynen daer af niet ingheuen en kan sonder groot letsel ende hindernisse.

¶ Beeteringhe.

Die quactheyt van Bryonie wordt ghebeetert alsmen daer toe Mastix, Gengheber ende Caneel neempt ende die selue met huenich daer Rosijnen in ghesoden hebben, ingheeft.

Van wilde Bryonie.

Capittel. xlvij.

¶ Tfatsoen.

WIlde Bryonie heeft lāge taeye houtachtighe rancken met een gheclouen eñ ghespleten scorsse becleet, die hooch climmen ende om die boomen eñ hagen huer seluen winden ghelijck die rancken van Wijngaert, daer

daer aen bladeren wassen den Nascaeye bladeren volnaer ghelijck maer grooter, den bladeren van Clocxkens winde niet seer ongheliјck. Die bloemen zijn wit, cleyn ende veeselachtich, ende als die vergaen zoo comen daer besien voort tsamen by een ghelijck cleyne druyfkens wassende, die root zijn als zy rijp zijn, drye oft vier corenkens inhebbende. Die wortel es seer groot ende dick op deynde somtijts in dryen oft in vieren gedeylt vā buytē bruyn van binnen wit, eñ vet gelijck die wortel van Waelwortel.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande in vochtighe bosschen ende donckere neere waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dese Bryonie bloeyet in Meye ende Braeckmaent, ende in Herfstmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Wilde Bryonie heet in Griecx ἄμπελος ἀγρία. In Latijn Vitis sylvestris, dat es wilden Wijngaert, maer en es dat geslacht van wilden Wijngaert niet dat Labrusca gheheeten wordt, dat van wesen ende van fatsoene den oprechten Wijngaert ghelijck es, maer es (als voorseyt es) een cruyt van den gheslachte van Bryonia, die in Griecx ooc Ampelos, dat es Wijngaert ghenaempt wordt, om dat zy als Wijngaert op die boomē ende haghen climt ende huer seluen daer om wint. Dwelck wy hebben willen vermanen op dat niemant met Auicenna, Serapio oft andere Arabeusche meesters in dolinghen comende meynen soude dat Labrusca ende Vitis sylvestris ouer al een dinck es. Van Columella wordt dese wilde Bryonie Tamus ghenaemt ende daer naer van Plinius die vrucht Vua Taminia, die welcke oock dese selue Bryonie tot eenighe plaetse Salicastrum naempt. In die Apoteken wordt zy gheheeten tot sommige plaetsen Sigillum beatæ Mariæ, dat es onser Vrouwen seghel. In Italiē nv ter tijt Tamaro. In Duytsch hebben wy dit cruyt wilde Bryonie, dat es in Franchois Couleurce sauuage ghe heeten, ende dat om dattet een gheslacht van Bryonia es ende tot onderscheet van den oprechten wilden Wijngaert.

Sommighe meynen dat dit cruyt die Cyclaminus altera es, maer huer lieder meyninghe wordt lichtelijcken valsch verwonnen mits dz dit cruyt een seer groote wortel heeft want als Dioscorides schrijft Cyclaminus altera en heeft gheen wortel dan die onachbaer es, dat es, die seer cleyn es.

¶ Natuere.

Wilde Bryonie es werm ende drooge, van natueren supuerende, afvaghende ende sceydende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van dese wilde Bryonie in water ende wijn die mz luttel zee waters ghemenght es, ghesoden ende ghedroncken doet duer den camerganck waterachtige vochticheyt lossen, ende es den watersuchtighen seer goet inghenomen. A

Die vruchten van dese wilde Bryonie doen sceyden alle gheronnen bloet, ende alle blauw gheslaghen oft ghestooten plecken, sproet ende andere smetten des lichaems. B

Tselue doen die wortelen cleyn ghescrabt ende met een doecxken ghelijck een plaesterken daer op ghelegt, ghelijck wy tselue ondervonden hebben. C

Die ionghe scuetkens ierst wt der aerden voortcomende zijn oock goet ghegheten ghelijck die scuetkens van die andere Bryonien. D

Van Clematis altera. Cap. xlviij.

¶ Tgheslacht.

AN desen ghewasse oft maniere van winde die tot onderscheet van den Vincoorde in Latijn Clematis ghenaemt, Clematis altera gheheeten es, wordt nv ter tijt tweederhande gheslacht ghevonden, sonder noch dat Lijnen dat van sommighen oock voor een Clematis altera ghehouden wordt.

Clematis altera. ¶ Tsatsoen. Clematidis alterius altera species.

Vitalba. Lijnen.

1 Dat ierste gheslacht eñ die oprechte Clematis altera, heeft dunne teere taeye steelkens, daer mede dat het hem hout ende opclimt. Sijn bladeren zijn langhachtich ende breedachtich ende wassen drye oft vier by eẽ, ende zijn seer seerp en bytende op die tonge. Die bloemkẽs zijn cleyn ende wit. Die wortel es dun faselachtich ende niet groot.

2 Dat tweede gheslacht es van stelen ende bladeren den voorgheschreuen seer ghelijck, maer meerder van bladeren, vromer vã stelen ende wat hoogher van wasse. Die bloemen zijn groot in vieren cruyswijs ghedeylt, van verwen blauw oft purpurrootachtich dẽ bloemen van den anderen niet gelijck maer den bloemen van Vincoorde met hueren blauwachtige bladerkens wat aensienlijck.

3 Dat Lijnen dat van sommigen voor een Clematis altera gehouden wordt, heeft langhe gheknoopte taeye rancken, grooter langher eñ dicker dan die voorgheſcreuene, denranckẽ vã Wijngaert seer aensienlijck, daer mede dattet op die boomẽ ende hagẽ climt, eñ daer aẽ wassen die bladeren, gemeynlijck van

van vijf bladeren vergaert. Van den welcken elck besondere breedachtich es, ende den bladeren van Veyl van fatsoene niet seer ongelijck maer mindere. Die bloemen wassen ghelijck in croonkens veel by een ende zijn wit ende welrieckende. Ende als die vergaen zoo coemt daer cleyn bruyn sadeken voort dat langhe ghevederde pluymachtighe cromme steertkens draeght. Die wortel heeft vele saselinghen.

¶ Plaetse.

1 Clematis altera es een vremt ghewas, dat hier te lande niet ghevonden en wordt, dan alleen in sommighe cruytliefhebbers houen.

2 Dat tweede es oock hier te lande vremt. Maer in Engelant daer wasset ouervloedich in die haghen aen die canten van den velden ende by den weghen.

3 Lijnen es hier te lande ghemeyn ende wordt in die bosschen ende aen die hagen op die canten van den corenvelden ghevonden.

¶ Tijt.

Die twee ierste bloeyen hier te lande seer spade in Ooghstmaent oft Herfstmaent. Maer Lijnen bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt gheheeten in Griecx κληματὶς ἑτέρα, van sommigẽ ἐπιγῆτις. In Latijn Clematis altera, Ambuxum, Epigetis, ende nv ter tijt van sommighen oock Flammula.

2 Dat tweede wordt oock voor een Clematis altera ghehouden, om die ghelijckenisse diet met hem heeft, hoe wel nochtans dat zijn bladeren niet seer en byten op die tonge.

3 Dat derde wordt nv ter tijt genaemt Vitalba In Hoochduytsch Lijnen oder Lenen. Ende van sommighen Waldreben. In Franchois Viorne. Hier te lande ooc Lijnen ende Lenen. Ende dit ghewas wordt oock van sommighen gheleerden ghehouwen voor een Clematis altera, hoe wel nochtans dat zijn bladeren oock niet sonderlinghe scerp en zijn oft op die tonghe en byten. Ende daer om zoo duncket ons meer ghelijckenisse te hebbene met tghene dat gheheeten wordt in Griecx κυκλάμινος ἑτέρα. In Latijn Cyclaminus altera. Van sommighen Cissanthemon ende Cissophyllon, daer af hier voor in dat xj. Capittel gheschreuen es.

¶ Natuere.

Die bladerẽ van Clematis altera zijn heet tot in dz beghinsel vã den vierdẽ graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Clematis altera met water oft Meede inghenomen, iaecht af duer den camerganck die geele cholerijcke vochticheden, ende die taeye sluymachtighe couwe humueren als Dioscorides schrijft. A

Die bladeren ghenesen ende doen vergaen die quade witte scorftheden, daer op ghestreken. B

Die vruchten van Cyclaminus altera met witten wijn veertich daghen lanck ghedroncken, doen die herdicheyt ende verstoptheyt van der milten, met der urinen ende duer den camerganck lossen ende sceyden. Eñ zijn goet den ghenen die cort van adem zijn inghenomen ende ghebruyckt. C

Van Veyl. Cap. xlix.

¶ Tgheslacht.

VEyl es dryerhande van gheslachte als Dioscorides schrijft. Die ierste heeft witte vruchten, ende die es hier te lande onbekent. Die tweede heeft swerte oft geele vruchten. Die derde es cleyn ende cruypt lancx der eerden ende es onvruchtbaer.

¶ Tfatsoen.

2 Die swerte Veyl heeft herde houten rancken, met grauwe dicke scorssen bedeckt, daer mede dat hy hem vast maeckt, aen die mueren, wanden, daken, boomen, haghen ende al om daer hy aen wast. Die bladeren zijn hert effen, bruyngruen van verwen, van fatsoene ierst met drye hoecken, maer naermaels als zy oudt gheworden zijn rond achtich. Die bloemen wassen op hooghe langhe steelkẽs veel by een ghelijck een cleyn croonken, ende zijn van verwen bleeckgeel, ende daer naer comen die besiekens voort,

 ontrent

Hedera nigra. Swerte Veyl.

Hedera helix. Cleyn Veyl.

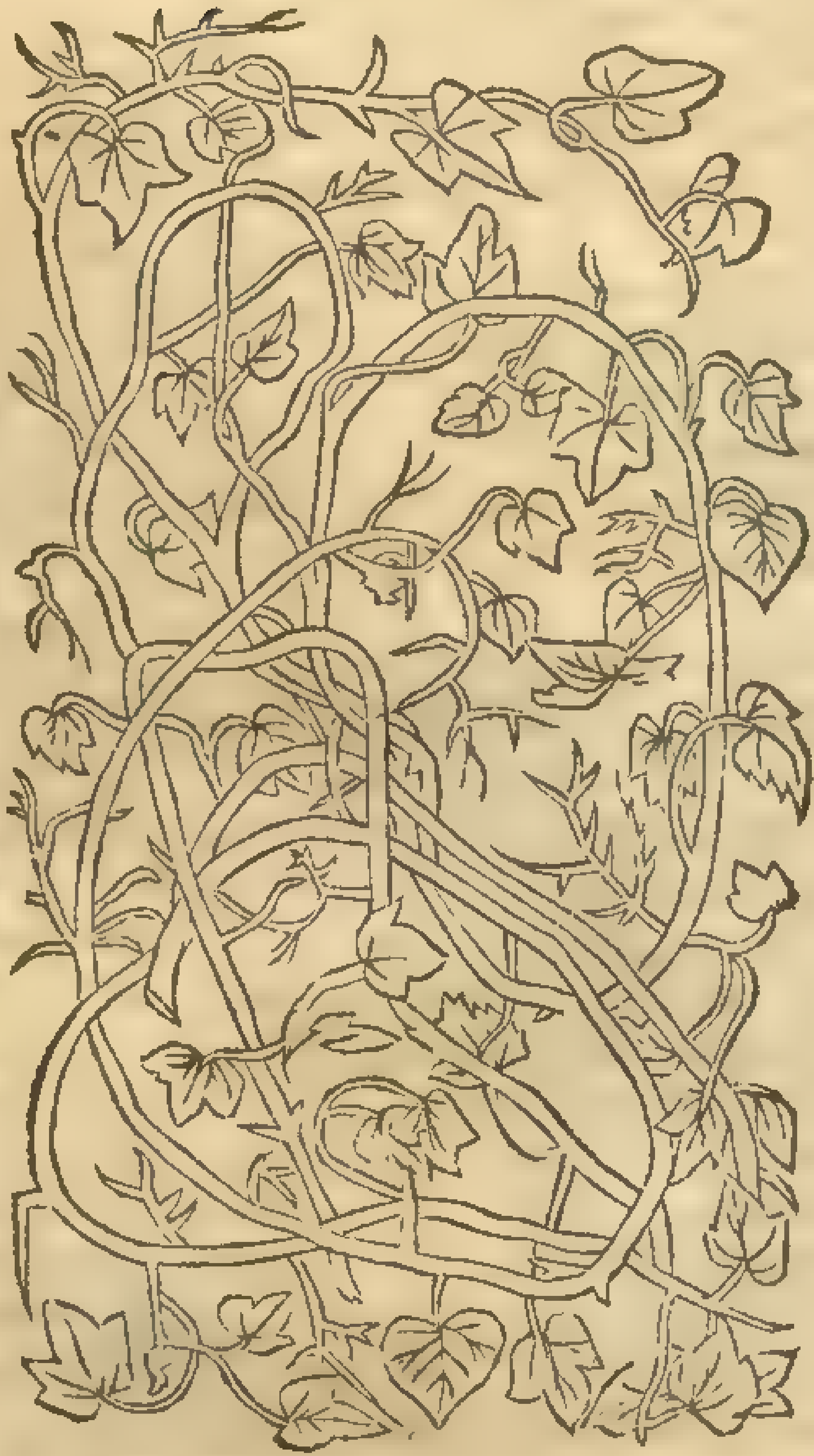

ontrent een Erwte groot, veel by een, van verwen ierst gruen, ende naermaels als zy rijp zijn gheworden, swert.

3 Tderde gheslacht van Veyl es den anderen niet seer onghelijck, maer zijn rancken zijn dunder ende teerder, ende en climmen niet op maer cruypen lancx der aerdẽ. Die bladeren zijn meest drijecantich, van verwen bruyn gruen, ende in deynde van den zoomer tseghen den Herfst op die eene zyde bruyn roodachtich. Ende dese Veyl en heeft gheen bloemen noch saet.

¶ Plaetse.

2 Die swerte Veyl wast al om hier te lande aen oude mueren, huysen, wanden, daken ende aen die boomen ende haghen daer hy hem om wint ende vast aen maeckt.

3 Die cleyne Veyl wast in die bosschen, ende cruypt lancx der aerden tusschẽ dz mos.

¶ Tijt.

Die swerte Veyl bloeyet in den zoomer, eñ in den winter worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Veyl wordt gheheeten in Griecx κιαρὸς, en van sommighen κίσσαρος. In Latijn Hedera. In Hoochduytsch Epheuw oder Eppich. In Franchois Lyarre.

1 Dierste gheslacht dat onbekent es wordt gheheeten Hedera alba, ende van Plinio Hedera fœmina.

2 Tweede geslacht heet Hedera nigra en διονυσία Dionysia, vã Plinio Hedera mas. nv ter tijt die aẽ die boomẽ wast Hedera arborea, eñ die aen die mueren eñ wanden wast Hedera muralis. In Hoochduytsch Schwartzer eppich, vnd Maur ephew, oder Baum ephew, Hier te lande Veyl, ende Boomveyl oft Mueryeyl. In Franchois Lyarre noire.

3 Tderde gheslacht wordt ghenaemt in Griecx ἕλιξ Helix. In Latijn Clauicula eñ Hederula. In Hoochduytsch Kleyn ephew. In Neerduytsch Cleyne veyl. In Franchois Lyarre petite.

Vorsa-

¶ Oorsaecke syns naems.

Veyl wordt gheheeten in Griecx Cissos naer eenen ionghelinck Cissus ghenaemt, die in die maeltydẽ daer die Goden vergaert waeren, voor Bacchum danste ende hem dickwils custe ende omhelsde. Die welcke op een tijt doen hy was dansende, ter aerden neergheVallen es ende ghestoorven. Dwelcke die aerde merckende heeft terstont voort ghebrocht ende doen groeyen den Veyl den naem hebbẽde van dẽ iongelinck Cissus, die welcke op wassende heeft hem seluen om den Wijngaert gewonnen ter gedenckenisse dat die ionghelinck Cissus, Bacchum, dat es den Godt van den wijne plach aen den hals te hanghen.

¶ Natuere.

Veyl es eens deels cout drooghe ende tsamen treckẽde van natueren, eñ eens deels werm ende scerp. Ende daer en bouen heeft zy noch een waterachtige vochticheyt als sy gruen es, maer die ontgaet huer als zy ghedroocht wordt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren vã Veyl in wijn gesoden, genesen groote wonden ende sweeringhen, eñ op die voorts eetende sweeringen geleyt, benemen dat voorts gaen van der seluer. A

Die selue bladeren in der seluer manieren gebruyckt ghenesen oock tghene dat van den viere verbrant es oft vã heetẽ water verscout, cleyn ghestooten, ende daer op geleyt. B

Die selue bladeren met azijn ghesoden, ghenesen die verherde ende verstopte milte daer op gheleyt. C

Tsap van den bladeren ende dijsghelijcx oock van den vruchten, duer die nuese op ghehaelt, suyuert die herssenen, ende treckt daer wt, duer den nuese, die taeye fluymen ende andere couwe vochticheden daer die herssenen mede verladen zijn. D

Tselue sap in die ooren ghedaen stelpt dat vloeyen vã die vochticheden wt dẽ ooren, ende gheneest alle sweeringhen ende scorftheden van der seluer, ende dijsghelijck oock van den nuese gaten. E

Tsap van Veyl es oock goet tseghen die verouderde pijne van den hoofde, daer op alleen oft met olie van Roosen ghestreken. F

Die bloemen van Veyl met olie ende was vermenght ghenesen alle verbrantheyt, daer op ghelijck een plaesterken gheleyt. G

Die selue bloemen met wijn ghesoden ghenesen den rooden lichaem alsmen tweemael tsdaechs van dien wijn drinckt. H

Vyf besiekens van Veyl mz olie vã Roosen in die scorsse van een Granaetappel ghesoden, doen vergaen die pijne eñ weedom van den tanden, als die olie daer af, in die contrarie oore ghegoten wordt. I

Die gumme vã Veyl doodet die luysen ende die neten, ende waer dat sy ghestrekẽ wordt daer doet sy dat hayr wtvallen. K

¶ Hindernisse.

Die besien van Veyl te veel inghenomen maecken weeckheyt van der herten, ende beneren die sinnen ende dat verstant, oock zoo zijnse seer sorgelijck ghebruyckt alle vrouwẽ, ende sonderlinghe den bevruchten, ende den ghenen die corts van kinde verleeght zijn.

Hedera terrestris officinarum.
Onderhaue.

Van Onderhaue. Cap. l.

¶ Tfatsoen.

ONderhaue heeft vele vierCantighe teere steelkens, van eender faselachtige wortel

tel voorcomende, ende aen dese steelkens wassen rondachtige oneffene rontsomme gekerfde bladerkens, die cleynder ronder ende teerder zijn dan die bladeren van Veyl, ende van ruecke sterckachtich ende van smaecke bitterachtich. Die bloemkens wassen tusschen die bladeren, ende zijn van smaecke bitter, eñ van verwen purpurachtich.

¶ Plaetse.

Onderhaue es hier te lande seer ghemeyn, ende wast in vele houen, in lomberachtighe ende vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Onderhaue bloeyet van in April tot in dat eynde van den zoomer, ende blijft meest alle het jaer duer gruen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten. In Latijn Hedera terrestris & Corona terræ, eñ met dyen namen eest in die Apoteken bekẽt. In Hoochduytsch heetet Gundelreb vnd Grundreb. In Neerduytsch Onderhaue. In Frãchois Liarre terrestre. Ende dit cruyt es lange tijt ghehouwen gheweest voor tghene dat in Grieck genaemt es χαμαικίσσος Chamæchissus. Maer naer onsen duncken zoo gheltjcket beeter met die ἐλατίνη Elatine, daer voor dat van sommighen ghestelt es.

¶ Natuere.

Onderhaue es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Onderhaue ghewreuen ende in die ooren ghesteken, beneempt dat tuyten van den ooren, ende gheneest dat qualijck hooren.

Van Gheytenbladt. Cap. lj.

¶ Tfatsoen.

Periclymenum. Gheytenbladt.

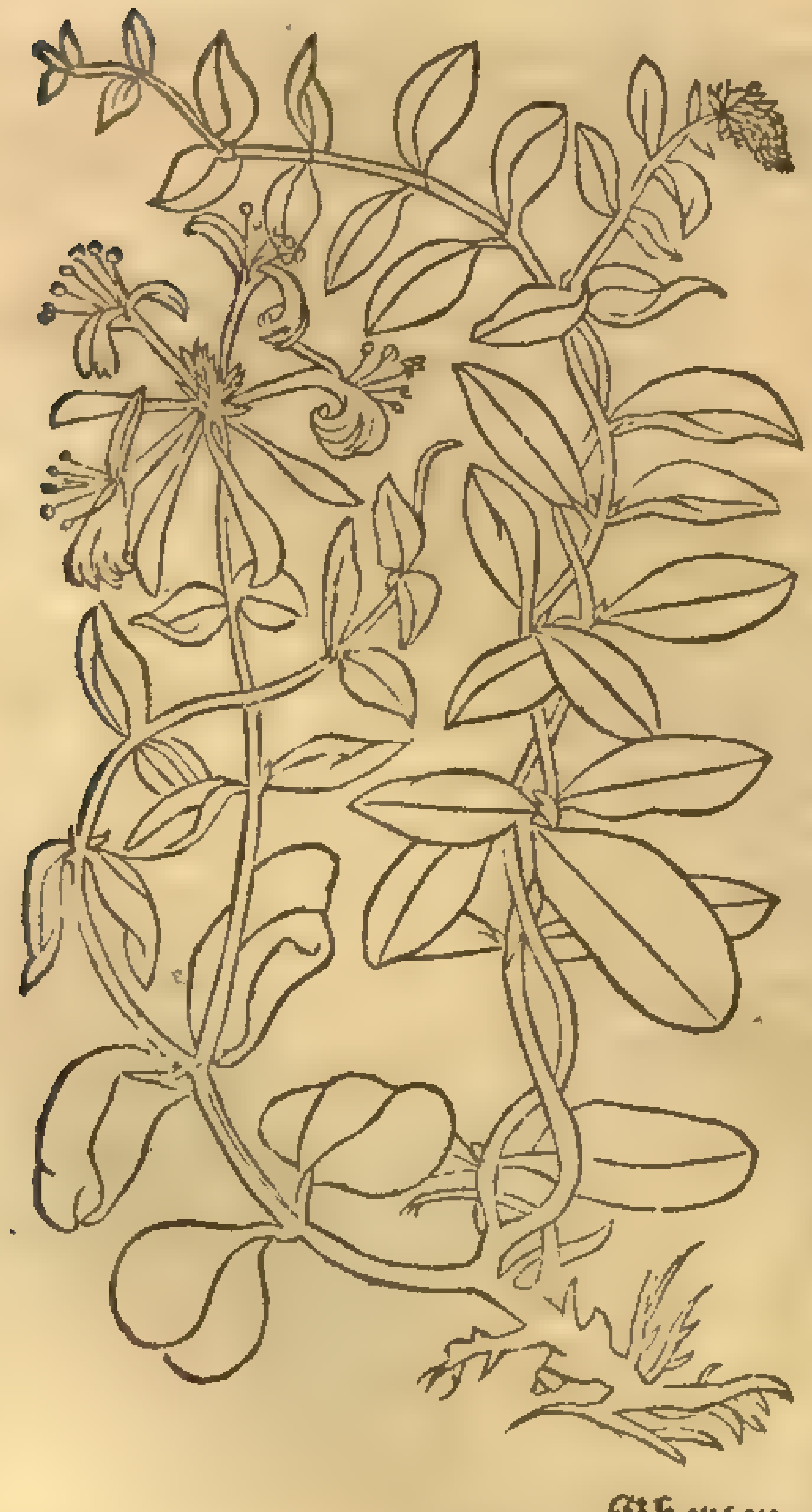

Periclymeni tertia species. Hondts Kersen.

1 Gheytenbladt heeft vele dunne ranckxens, daer mede dattet hem seluen om die boomen ende haghen wint, ende daer wassen langachtige teere bladerkens, die op die eene zyde witachtich zijn, ende op die andere zyde bleeckgruen. Op dopperste van den ranckxens comen voort cleyne troskens met welrieckende liefelijcke witte oft bleecke lijfverwighe bloemen, van den welcken elck besondere lanck ende hol es, schier den hooskens van den Akeleyen gelijckende. Naer die bloemen groeyen daer ronde besiekēs, van verwen root als zy rijp zijn. Die wortel es houtachtich.

2 Van desen wordt noch een ander gheslacht gevonden, wyens bladeren tseghen een staende, tsamen aen een wassen, alzoo dat die steel daer te middele doercoemt, anders den voorghescreuen ghenoch ghelijck.

3 Oock esser noch een derde Gheytenbladt den iersten van bladeren ghelijck, dwelck hē niet aē die tackē vā den boomē oft hagen om en windt gelijck die andere, maer van selfs recht op sonder behulp vā eenich rijs oft hout wast. Die bloemkēs vā desen zijn wit, eñ mindere dā die bloemē vā dē anderē. Eñ wassen altijt twee eñ nz meer tsamē op eē steelkē eñ als die bloemkens vergaen zijn, zoo volgē daer twee ronde besiekēs naer.

¶ Plaetse.

Gheytenbladt wast al om hier te lande aen die canten van den velden, tusschen die Braemen ende tusschen andere haghen, het wordt oock in die losschen ghevonden.

3 Dat derde groeyet tot veel plaetsen van Switserlandt.

¶ Tijt.

Gheytenbladt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent. Eñ in Ooghstmaent oft Herfstmaent worden zijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Gheytenbladt wordt ghehceten in Griecx περικλύμενον, van sommigē αἰγίνη, κάρπαθον, σπλήνιον, ἐπαιτιτις, κλιματιτις, καλυκάνθεμον. In Latijn Volucrum maius, Periclymenū & Syluæ mater. In die Apoteken Caprifolium & Matersylua, van sommighen oock Lilium inter spinas. In Hoochduytsch Geyszblat Speckgilgen, Zeunling, vnd Waldtgilgen. In Neerduytsch Gheytenbladt ende Mannekens cruyt. In Franchois Cheurefuelle.

3 Dat derde wordt in Switzerlandt Hundskirsen dat es Hondtskersen ghenaemt.

¶ Natuere.

Gheytenbladt es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet vā Gheytenbladt mz wijn veertich dagen ghedroncken, maeckt die verherde ende verstopte milte cleyn ende ghesont, ende iaecht af die quade vochticheden met die vrine zoo sterckelijck, dz naer den sestē oft thienstē dach die vrine heel bloedich wordt. A

Tselue saet es oock goet den ghenen die cort van borsten zijn, ende den ghenen die hicken, het doet die vrouwē die in arbeyt zijn verlossen, ende het verdroocht dz mälijck saet in der manieren als voor ghebruyckt. B

Die bladeren zijn van crachten den vruchten als Dioscorides seyt ghelijck, eñ daer en bouen, zoo doen zy ooc die coude achterblyuen die in tbeghinsel van den cortsen aencoemt, alsmense met olie siedt ende wel vermenght, ende den rugghe daer mede strijckt voor daencomen van der cortsen. C

Die selue bladeren ghenesen die onsuyuere vochtighe wonden ende sweeringhen, ende doen vergaen die vlecken ende pleckē die een mensch ouer zijn lichaem, ende in zijn aensicht heeft. D

¶ Hindernisse.

Die bladeren ende vruchten van Gheytenblat, zijn seer quaet den vruchtbarighen vrouwen ghebruyckt, want zy zijn huer in veel manieren scadelijck.

Van Clocxkens winde. Cap. lij.

¶ Tghellacht.

Clocxkens winde es tweederleye. Die eene draeght blauwe Clocxkens, ende die andere witte, van den welckē die eene groot es eñ die andere cleyne. Die groote, windt huer seluen om die haghen ende boomen, die cleyne cruypt meest lancx der eerden.

Tsal-

¶ Tfatsoen.

Smilax lenis maior.
Groote witte Clocxkens winde.

Smilax lenis minor. Chamæcissus.
Cleyne witte Clocxkens winde.

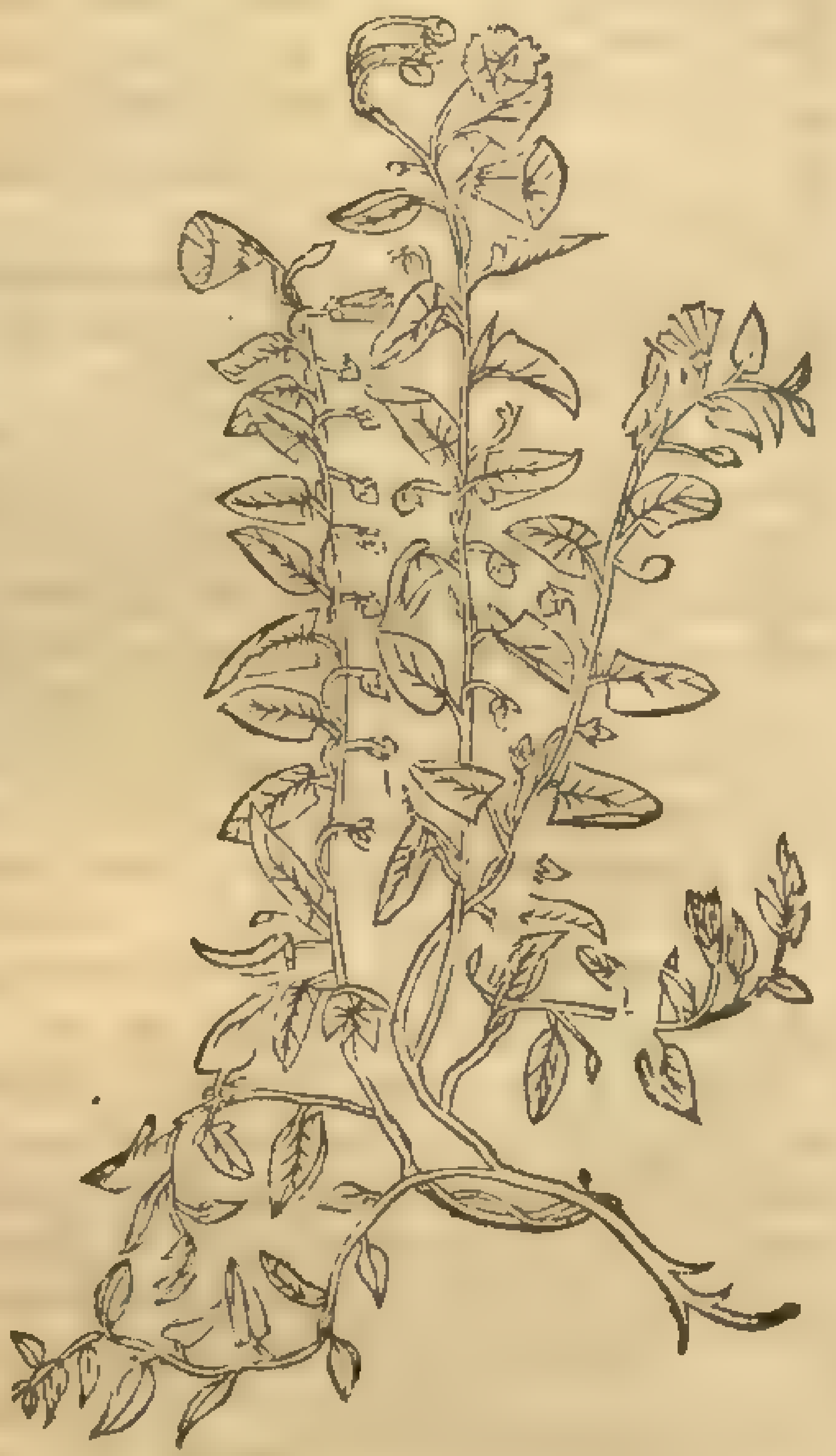

DJe blauw Clocxkens winde, heeft teere dunne ranexkens daer mede dat zy opclimt, ende om die boomen ende staken huer seluen windt. Die bladeren zijn breet ende cantich, den ouden bladeren van Veyl ghelijck, maer niet hert. Die bloemen zijn blauw hole Clocxkens. Tsaet es swert ende schier dryecantich, ende wast in knoppekens ghelijck aen die groote witte Clocxkens winde.

2 Die groote witte Clocxkens winde heeft oock dunne teere stelen ende ranexkens daer mede zy huer seluen rontsomme die boomen ende tuynen ghelijck Hoppe windt. Daer aen weecke gruene effene bladeren wassen, den bladeren van Veyl volnaer gelijck maer dunder ende weecker. Die bloemen zijn groot, wit, hol, ghelijck Clocxkens ghefatsoeneert. Ende als die geresen zijn zoo comen daer besloten knoppekens voort, daer in swert hoeckachtich saet leyt. Die wortel es dun wit ghelijck vele dicke draeyen binnen der aerden cruypende en tot veel plaetsen wtscietende, luttel bitter van smaecke ende vol wit saps.

3 Die cleyne witte Clocxkens winde es den voorghescreuē van stelen, bladeren, bloemen, sade ende wortelen seer gelijck alleen in alle saken veel mindere ende meest lancx der aerden cruypende. Die stelen zijn dun ende effen, die bladerkens teer ende weeck, die bloemen ghelijck cleyne Clocxkens van coluere lijfverwich, ende dz saet gehoeckt ghelijck saet van den anderen.

¶ Plaetse.

1 Die blauw Clocxkens winde en wast hier te lande niet dan in der cruytliefhebbers houen, daer zy ghesaeyet wordt.

Die

2 Die groote witte wast aen die haghen ende tuynen schier in alle houē hier te lande.
3 Die cleyne wordt ghevonden op die corenvelden, sonderlinghe tusschē die stoppelen, ende somtijts oock tusschen die havere ende gerste, ende oock andere vruchten.

¶ Tijt.

Die blauw bloeyet hier te lande seer spade.
Die witte bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Clocxkens winde wordt gheheeten in Griecx σμῖλαξ λεία van Galenus μῖλαξ Milax. In Latijn Smilax lenis, van Marcus cato Coniugulum. In die Apoteken Volubilis, van sommighen Campanula ende Funis arborum. In Duytsch winde eñ Wranghe. In Franchois Liset ou Liseron.

1 Dat blauw gheslacht wordt ghenaemt Coniugulum nigrum, ende als sommighe gheleerde nu ter tijt meynen van Columella in hortis Ligustrum nigrum, van den cruytliefhebbers Campana Lazura.

2 Die groote witte wordt ghenaemt in die Apoteken Volubilis maior, in Hoochduytsch Grosz Windenkraut, eñ grosz weisz Glocken. In Neerduytsch groote Winde, eñ dit wordt van sommighen ghehouwen voor Ligustrum album daer Vergilius af vermaent.

3 Dat cleyn geslacht heet Volubilis minor. In Hoochduytsch klein Windēkraut. Hier te lande cleyne Clocxkens winde In Franchois Campanette ou Vitreole. Ende dit schijnt groote gelijckenisse te hebben mz tghene dz genaemt es in Griecx χαμαίκισσος. In Latijn Chamæcissus & Hedera terrestris.

¶ Natuere.

Clocxkens winde es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Dese Windē en zijn in der medecynen nz dienstelijck oft profijtelijck als Galenus ende Plinius schrijven.

Helxine cissampelos.
Swerte Winde. A

Van Swerte winde. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Swerte winde heeft roodachtige effene seer dunne ranexkens ghelijck dicke draeyen daer mede dat sy huer om boomen, haghen, staken eñ alle cruyden die zy verreycken can om wint. Die bladeren zijn den Veyl bladerē aensienlijck, maer mindere ende dundere, den bladeren vā die Clocxkens winde seer ghelijckende. Die bloemkens zijn wit ende seer cleyn. Tsaet es swert ende dryecantich ghelijck tsaet van Bockweydt, maer minder ende swerter, seer veel by een wassende, ende elck besonder saet leyt in een cleyn dun velleken besloten. Die wortel van desen es oock teer ende dun ghelijck een draet.

¶ Plaetse.

Swerte winde wast in die Wijngaerden ende aen die canten van den velden ende van dē houen aen die haghen ende tuynen ende tusschen hooghe cruyden.

¶ Tijt.

In Ooghstmaent eñ Herfstmaent levert dese Winde huer saet, ende daer naer vergaet zy.

¶ Naem.

Dese Winde heet in Griecx ἑλξίνη κισσάμπελος,

ende van Constantinus die Keyser μαλακοκίσσος. Malacocissos, hoc est, Mollis hedera. In Latijn van sommighen Conuoluulus, van sommigē anderen Vitealis, dat es Wijngaerts winde. In die Apoteken Volubilis media. In Hoochduytsch Schwartz winde en Mittel winde. In Neerduytsch Swerte winde ende Middel winde.

¶ Natuere.

Swerte winde es werm van natueren ende verdeylende.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den bladeren van dese Winde ghedroncken maeckt camerganck. A
Die bladeren ghestooten sceyden ende verteeren die gheswillen daer op gheleyt als B
Galenus schrijft.

Van zee Winde. Cap. liiij.

¶ Tfatsoen.

Brassica marina. Zee Winde.

Zee Winde heeft vele dunne roodachtighe steelkens oft ranckxkens daer mede dat sy lancx der aerden hier eñ daer vlidert ende cruypt eñ daer aen wassen cleyne ronde gruene bladeren röder ende minder dan Veyl bladeren van Haselwortel oft van ronde Osterluceye ghelijckende maer oock mindere. Die bloemen zijn den bloemen van die cleyne Clocxkens winde ghelijck, licht root oft lijfverwich van verwen. Tsaet es swert ende wast in ronde bollekens ghelijck aen die andere Clocxkens winden. Die wortel es dun ende lanck. In somma dese Winde es der cleynder Clocxkens winde seer ghelijck wtghenomen dat die bladerē veel ronder ende dicker zijn ende van smaecke sout.

¶ Plaetse.

Dese Winde wast ouervloedich in Zeelant aen die duynen eñ in Vlaenderē aen die cantē van der zee eñ in alle soute sandachtighe plaetsen by der zee gheleghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende dan eest bequaempst om te vergaren ende tot den ghebruyck der medecynen te bewaerene.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecx κράμβη θαλασσία. In Latijn Marina brassica. In die Apoteken Soldanella. In Duytsch Zee winde.

¶ Natuere.

Zee winde es werm ende drooghe van natueren tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Zee winde lost sterckelijck duer den camerganck alderhande waterachtighe vochticheyt ende opent die verstoptheyt van der leuer ende es seer goet den watersuchtigen inghegheuen. Ende dese Zee winde salmen in eenich vet vleesch sop sieden ende dat drincken, oft die selue Winde drooghen ende ghepoedert innemen. A

¶ Hindernisse.

Zee winde ingenomē sonderlinghe ghepoedert es der magen hinderlijck ende quaet die selue seer beruerende.

¶ Beteringhe.

Tot die zee Winde salmen menghelen Anijs saet, Caneel, Gengebeer ende veel suyckers ende alzoo altsamen ghepoedert ingheuen.

Van Stekende winde. Cap. lv.

Smilax Aspera. Stekende Winde.

¶ Tfatsoen.

Stekende winde heeft teere steelkens ende ranckens die met veel doornen ende stekende puntkens beset zijn, om die boomen, hagen ende tuynen huer seluẽ, ghelijck andere Winden, windende ende aen al dz zy geraken kan met hueren clauwierkens huer vast makende. Die bladerẽ zijn den bladerẽ vã Veyl nz seer ongelijck maer lanckworpigher ende voor scerper. Die bloemẽ zijn wit. Die vruchten zijn ronde besien veel by malcanderen ghelijck als druyfkens wassende, die als zy rijpen root worden. Die wortel es dick ende hert.

¶ Plaetse.

Dese Winde wast als Plinius schrijft in wateraechtighe ongheboude plaetsen ende in neere dalen ende valleyen daer veel lombre es. Hier te lande en wordt zy niet ghevonden dan in sommige neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Stekende Winde bloeyet in die Lente.

¶ Naem.

Dese Winde heet in Grieex σμῖλαξ τραχεῖα ἢ μίλαξ τραχεῖα. In Latijn Smilax aspera, van sommighen Volubilis acuta oft Pungens, In Hoochduytsch Stechend windt. In Neerduytsch Stekende winde. In Frãchois Liset picquant. Ende die wortel van dese winde es die Zarsa parella, oft als sommighe schrijuen Sparta parilla, die nv ter tijt van sommighen tot veel sieckten ghepresen es gheweest, hoe wel cleyn effect daer naer volght.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren ende vruchten van stekende winde zijn seer goet tsegen alle fenijn ende verghiftheyt, ende en wederstaen niet alleene den fenijne dat te voren inghenomen es, maer verwinnen oock tghene dat (naer datmen dese bladeren oft vruchten in heeft) inghenomen oft inghegheuen wordt, alzoo dat die ghene diese daghelijcx ghebruyckt van gheen fenijn bescadicht en kan worden. A

Men scrijft oock desen cruyde toe, dat alsmen den nieuwen gheboren kinderen van den sape van desen cruyde ingheeft dat naermaels gheen fenijn huer scade doẽ en can. B

Van Scammonia. Cap. lvj.

¶ Tfatsoen.

Scammonia es een gheslacht ende maniere vã Winde die vele stelen van eender wortel voortbringht ontrẽt vier oft vijf voetẽ hooch die dickachtich ende vet zijn, daer aen dryecantighe hayrachtighe bladeren wassen dẽ bladeren van Swerte winde van fatsoene nz seer ongelijck, den Veyl bladeren volnaer ghelijck maer saechter. Die bloemen zijn wit ront ghelijck een clocxken swaer van ruecke. Die wortel es lanck, seer dick, wit, swaer van ruecke ende vol saps dat vergaert ende ghedroocht wordt, ende Scammonium gheheeten es, dat in der medecynen groot ghebruyck heeft.

Plaetse.

Dese Winde wast in Asien, Mysien, Syrien ende in Jeuden landt, maer dat be-
ste Scammonium es, dat van Asien ende Mysien coemt.

Naem.

Dese Winde heet in Grieex σκαμμωνία, van sommigen oock als Dioscorides scrijft
σκαμβωνίας ῥίζα, ende van den ouden Romeynen in Latijn Colophonium.
Tsap van der wortel ghedroocht heet in Grieex σκαμμώνιον ende in Latijn Scammo-
nium. In die Apoteken alst noch onbereyt es Scamonea, ende alst bereyt es Diagredium
oft Diagridium.

Natuere.

Scamonea es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Cracht en Werckinghe.

Tsap van Scammonia ghedroocht, dat Scammonium, als voorseyt es, gheheeten A
wordt, vijf oft ses teruwen corenen swaer inghenomen, iaecht seer sterckelijck duer den
camerganck af die heete geele cholerijcke vochticheden, ende es mits dyen seer goet tot
die geelsucht, pleuresis, frenesie, heete cortsen, ende tot alle sieckten van heete geele cho
lerijcke vochticheyt oorspronck hebbende.
Dit selue Scammonium met huenich ende olie vermēghet doet sceydē eñ sinckē alle B
coude geswillē, eñ met azijn gheneest alle quade ruydicheyt eñ scorfthz daer op gestrekē.
Scammonium met olie vā Roosen eñ azijn versuet die verouderde pijne in thooft C
alst hooft hier mede begoten wordt.
Scammonium met wolle in een pessus gheset verweckt die natuerlijcke cranckheyt D
der vrouwen ende treckt af die secondine ende doode vruchten.

Hindernisse.

Scammonium dat es sap van Scammonia es een seer stercke ende geweldige me-
deeyne veel hindernissen ende letselē inbrenghende, als zy ongebeetert ende buytē noot-
sakelijckheyt inghenomen wordt. Ten iersten maeckt zy groote beruerte, walginghe,
ende veel winden in die maghe. Ten anderen zoo verhit zy die leuer ende dat bloet eñ
doet cortsen comen den ghenen die heet van natueren zijn. Ten derden opent zy die
aderen ende quetst die inwendighe leden oock bloedighen camerganck somtijts ma-
kende. Duer welcke letselen Scammonium sonder twijfel der leuer, der herten eñ den
inwendighen leden seer scadelijck es.

Beteringhe.

Dierste hindernisse wordt ghebeetert alsmen dat Scammonium in een Queappel
bradet oft in een pasteye van Queappelen tot dat die appelen moruwe ende ghenoech
zijn. Ende als Scammonium alzoo ghebraden es dan worddet Diagridium genaēt.
Die tweede hindernisse wordt belet alsmen dat Diagridium met eenighe vercoelēde
sapen menght als sap van Roosen van Psiliū oft mz die vetticheyt van dē Pruymen.
Die derde alsmen Mastix oft Queappel sop tot dat Diagridium doet.

Van Alfsrancke. Cap. lvij.

Tfatsoen.

Alfsrancke heeft dunne teere ende houtachtige stelen oft ranexkens daer
mede dattet hem lanex die boomen, haghen ende hegghen opwast. Daer
aen wassen langhachtighe gruene bladeren den bladeren van Veyl niet
seer onghelijck maer wat minder, som twee oorkens ghelijck die eedele
Sauie draghende. Die bloemen zijn peersachtich en wassen veel by een
ende elck es in vijue smalle bladerkens verdeylt en hebben in dmiddel een geel pinne-
ken. Ende als die bloemen vergaen zijn zoo volghen daer langachtighe roode saeckte
besikens vremt van smaecke naer, veel by een ghelijck die besien van Veyl wassende.
Die wortel es cleyn ende saselachtich.

Plaetse.

Alfsrancke wast in vochtighe plaetsen by die grachten eñ staende wateren tussehen
die haghen ende hegghen.

Van Alfsrancke. Cap. lvij.

Dulcamara. Alfsrancke.

¶ Tijt.

Alfsrancke bloeyet in Hoymaent eñ in Ooghstmaent worden huer vruchtẽ rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt van den geleerden in Griecx gheheeten γλυκύπικρον ἢ γλυκυπικρίς. In Latijn Dulcamara eñ Amaradulcis. In Hoochduytsch Je lenger Je lieber vnd Hynschkraut. Hier te lande Alfsrancke.

¶ Natuere.

Alfsrancke es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren ghesoden met wijn ende ghedroncken openẽ alle verstoptheyt van der leuer ende zijn mits dyen seer goet tseghen die gheelsucht wt verstoptheyt oorspronck hebbende.

B Die bladeren van Alfsrancke zijn ooc goet in der manierẽ als voor ghebruyckt, den ghenen die gheuallen, gheslaghen oft verreckt zijn ende die van binnen gheborsten oft ghequetst zijn, want zy doen dat gheronnen bloet sceyden ende duer dz water af gaen, ende heylen ende ghenesen tghene datter ghequetst es.

Van Scorfte. Cap. lviij.

Cassytha. Scorfte.

¶ Tfatsoen.

Scorfte es een wonderlijck cruyt sonder bladeren eñ wortelen ghelijck een verwerret garen eñ vele dicke draeyen duer malcanderen ghevlochten aen haghen, tuynen ende sommighen cruyden hanghende, wassende ende cruypende. Ende dese draeyen zijn som root, som wit, ende daer aen wassen hier en daer ronde bollickens ierst witte cleyne bloekens, ende daer naer cleyn sadeken voortbringhende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lãde gheerne op die Braem besien hagen, aen Thoppecruyt ende in Vlas, ende wordt oock op sommighe anderen cruyden ghevonden, als in sommighen dorre plaetsen, hier te lande op den neeren ende cleynen Brem, ende in die heete landen op den Thymus ende Thymbra, maer dit es seer cleyn ende dun, dijsghelijck oock op die Alsene daer wy tselue in onsen hof op wassende ghevonden hebben.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt meest in Hoymaent ende Ooghstmaent gevonden ende dan brenghet oock zijn bloemen ende saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx κασύθα. In Latijn Cassutha. In die Apoteken Cuscuta, van sommighen Podagra lini eñ Angina lini In Hoochduytsch Filtzkraut, Flachßseiden ende Todtern. Hier te lande Scorfte, en tot sommighe plaetsen Wranghe eñ Vildtcruyt.

In Franchois Goute de lin. Die Scorfte die ouer dē Thymus wast wordt gheheeten van den ouden Griecxsen eñ Arabeuschen meesters Epithymum eñ dȥ op die Thymbra groeyet Epithymbrum. Eñ diisghelijcx machmen den anderen die op andere cruyden groeyen oock andere naemen gheuen naer die cruyden daer zy op wassen als.
Epigenistron dat op den Brem groeyet.
Epibaton dat op die Braembesien haghe wast.
Epilinum dat in Vlas cruypt.
Epibryon dat hem om die Hoppe wint.
Epabsinthion dat ouer die Alsene wast.

¶ Natuere.

Die natuere van Scorfte es der natueren van den cruyde daer zy op wast seer ghelijck alzoo dat die op heete cruyden als Thymus ende Satureye wast ooc seer heet es, eñ die op andere, niet zoo heet, maer altijt es zy van huer seluen wat werm eñ drooch.

¶ Cracht en Werckinghe.

Scorfte in water oft wijn gesoden ende ghedroncken, opent die verstoptheyt vā der leuer, galle, milte, nieren, ende van den aderen, ende doet die geele vochticheden duer den camerganck ende met die vrine lossen.

Scorfte es goet tot die oude cortsen, ende tseghen die geelsucht sonderlinghe die op dat Hoppecruyt oft in dat Vlas wast.

Andere Scorften zijn van werckinghe der cruyden ghelijck daer zy op wassen.

Van Hoppecruyt. Cap. lix.

¶ Tgheslacht.

Hoppecruyt es tweederleye van geslachte Tam ende Wildt. Dat Tam wordt gheheeten Hoppe ende draeghꞇ groote bellen. Dat Wildt es ghenaemt Hoppinne ende Hoppecruyt wijfken ende en draecht gheen bellen oft seer cleyne.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Hoppe heeft rouwe stelen met cleynen scerpen doornekens beset om die staken daer zy aen gheplant es huer seluen windende ende seer hooch wassende. Die bladeren zijn rouw den bladeren van witte Bryonie schier gelijck, maer wat min dere min ghesneden, ende bruynder vā veruwen. Aen dopperste van den stelen tusschen die bladeren wassen ronde witte lanckachtighe bollekens diemen bellen nuempt, niet anders wesende dan vele witgeele cleyne bladerkens tsamen in een ghedronghen. Tusschen den welcken dat saet verborghen wast dat plat es. Ende dese bellen als zy rijp zijn, zijn seer sterck van ruecke, ende wordt vergaert tot den ghebruyck van den bier brouwers, die met desen bellē huer bier smaeckelijck maken. Die wortelen lancx der aerden cruyppende ende duer een ghevlochten tot veel plaetsen nieuwe scueten wtworpende.

2 Die wilde Hoppe dȥ es die Hoppinne es der tammer Hoppe van bladeren ende stelen seer gelijck, maer en brenght gheen bellen ten waere seer cleyne die nergherincx toe en dienen. Die wortel van desen es oock cruyppende ende tot veel plaetsen nieuwe scuet-

Lupulus salictarius. Hoppecruyt.

scuetkens wtworpende, die als zy ierst wtcomẽ voor salaet gheten worden, eer zy bladeren hebben, ende goede ghesonde spijse zijn.

¶ Plaetse.

1 Tam Hoppecruyt wordt hier te lande in die houen ende ackers gheplant die daer toe bereyt zijn, ende wordt somtijts oock aen die canten van den velden in die haghen ghevonden.

2 Die Hoppinne dat es wilt Hoppecruyt wast in die haghen eñ hegghen aẽ die canten van den coren velden ende van den moeshouen.

¶ Tijt.

Die bellen van Hoppecruyt comen in Ooghstmaent voort ende worden in Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Hoppe wordt nv ter tijt van sommighen gheheeten in Grieck βρύον In Latijn Lupulus salictarius oft Lupus salictarius. In die Apotekẽ Lupulus. In Hoochduytsch Hopffẽ. Hier te lande Hoppe ende Hoppecruyt. In Franchois Houblon.

¶ Natuere.

Hoppecruyt ende sonderlinghe die bloeme es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Hoppecruyt ghesoden ende ghedroncken opent die verstoptheyt vã der leuer, milte ende van den nieren, ende suyuert dat bloet vã alle onsuyuerheyt die selue duer die vrine af iaghende, ende es mits dyen goet den ghenen die scorft, ruydich, oft anders ghebreckelijck zijn ende quaet onsuyuer bloet hebben. A

Tot den seluen zijn oock die ionghe spruytkens goet die in die Meerte ende April wtscieten, in plaetse van salaet ghegheten. B

Tsap van Hoppecruyt inghenomen maeckt camerganck ende iaecht af die gheele cholerijcke humoeren ende alle onsuyuerheyt van den bloede. C

Dit selue sap in die ooren ghedaen reynicht die onsuyuer ooren ende verdrijft alle stanck daer wt. D

Van Varen. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

Varen es tweederleye van gheslachte als Dioscorides seyt Manneken ende Wijfken, die van bladeren malcanderen seer ghelijck zijn.

¶ Tfatsoen.

1 Varen manneken heeft groote langhe bladeren, somtijts twee voeten lãck ouer beyde zyden ghelijck vlueghelen wtghespreyt tot den ribbeken toe ghesneden eñ voort oock rontsomme ghelijck een saghe ghekerft, aen die welcke aen die eene ende onderste zyde vele cleyne stipkens hanghen die met der tijt swert worden ende afvallen. Die wortel es dick van buyten swert veel bladeren ende ionghe doddekens, die tbeghinsel van den bladeren zijn, wtworpende. Ende dit gheslacht van Varen en heeft noch bloemẽ noch saet noch stelen, ten waere datmen voor saet rekenẽ wilde die cleyne stipkẽs die achter aen die bladeren wassen, die de sommighe daer voor vergaren die daer mede meynen wonder te doene dat in der waerheyt niet dan ydelheyt en es.

2 Varen wijfken en heeft oock gheen bloemen oft saet, maer heeft lange hooge cale gruene stelen daer aen veel bladeren wassen ouer beyde zyden wtghekerft eñ rontsomme ghekerft den bladeren van Varen manneken seer gelijck maer wat mindere. Die wortel van desen es lanck en dun van buyten swert lancx der aerden cruypende.

¶ Plaetse.

1 Varen manneken wast schier ouer al in rouwe ongeboude plaetsen ende in sommighe vochtighe sandachtighe eerde aen die canten van den neren velden.

2 Varen wijfken wordt in die bosschen ende op die gheberchten ghevonden.

¶ Tijt.

In April comen die bladeren voort ende vergaen wederom in Herfstmaent.

Filix mas.
Varen manneken.

Filix fœmina.
Varen wijfken.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van Varen wordt gheheeten in Grieck πτέρις ἢ πτέριον. In La-
tijn Filix mas dz es in Hoochduytsch Waldtfarn mennle. In Neerduytsch Varē man-
neken. In Franchois Fougere masle, ou Feuchiere masle.

2 Dat tweede gheslacht heet in Grieck θηλυπτέρις ende van sommigē Νυμφαία πτέρις.
In Latijn Filix fœmina. In Hoochduytsch Waldtfarn weiblin en van sommigē Grosz
farnkraut. In Neerduytsch Varen wijfken. In Franchois Fougere femelle.

¶ Natuere.

Beyde dese Varen zijn van ghelijcke natuere, werm ende drooghe tot in den twee-
den graedt.

¶ Cracht en̄ Werckinghe.

1 Die wortel van Varen manneken ontrent een loot swaer met Meede ghedroncken A
doodet ende iaecht af die breede wormen.

Die selue in wijn ghesoden, es seer bequaem den ghenen die een verherde gheswol- B
len oft verstopte milte hebben.

2 Die wortel van Varen wijfken in der manieren als die wortel van dz Varen man C
neken inghenomen iaecht af die breede ende die ronde wormen.

Die bladeren van beyde die Varenen onder dz bedstroy gheleyt verdrijuē die wāt- D
luysen ende alle quade ghedierte.

¶ Hindernisse.

Die Varenen zijn sorghelijck den vrouwen ghebruyckt, ende sonderlinghe den ghe-
nen die kint draghen.

Tfat-

Van Groot Varen. Ca.lvj.

Filix aquatica. Osmunda.
Groot Varē oft water Varē.

¶ Tfatsoen.

Dit Varen es dē Varen wijfkē schier ghelijck maer zijn bladeren en zijn niet ghekertelt, het heeft eenen dunnē rechten dryecantighen steel ontrent een elle lanck, daer aen ouer beyde zyden groote bladeren wassen ghelijck vlueghelen wtghespreyt, gelijck die bladeren vā Boomvaren ghesneden. Op dopperste vā sommighen stelen wassen rontsomme die selue rouwe ronde corenkens gelijck oft saet waere. Die wortel es groot ende dick van vele swerte wortelkēs duer een gevlochten vergadert, in dmiddel wat wits hebbende datmen die keerne van Osmunda heet.

¶ Plaetse.

Dit geslacht van Varē wast in die bosschē eñ in lomberachtige vochtige plaetsē.

¶ Tijt.

Dit Varen spruyt in Aprill met dē anderen Varenen wt, ende vergaet tseghen dat die winter aencoemt, maer die wortel blijft in die aerde duerende.

¶ Naem.

Dit Varen wordt nv ter tijt onder die cruytliefhebbers in Latijn geheetē Olmunda, Filix aquatica van sommighen Filicastrum vā dē Alkimistē Lunaria maior. In Duytsch Groot Varē, water Varen oft wildt Varē, van sommighen sinte Christoffels cruyt.

¶ Natuere.

Osmunda es werm in den iersten graedt ende drooghe in den tweeden.

¶ Cracht en werckinghe.

A Dat binnenste van der wortele van Osmunda es goet ghebruyckt den ghenen die gheslaghen, ghevallen, vā buyten oft binnen ghescuert gheborsten, oft in eenigher manieren onstelt oft ghequetst zijn. Ende daer om zo wordt zy vā veel experimentatuers in die wonden drancken ende andere dyergheliicke ghedaen ende mz andere cruyden daer in gesoden. Ende oock van sommigen in die heylende plaesteren vermenght.

Polypodium. Boomvaren.

Van Boomvaren. Ca.lvij.

¶ Tfatsoen.

Boomvaren heeft bladeren ontrent een spanne lanck die tot den middelsten ribbeken toe ghesneden sijn maer niet rontsomme ghekerft. Die wortel is schier eenen vingher dick, ende seer lanck lancx die aerde cruppende vele bladeren voortbrenghende, van

van buyten bruyn, van binnen gruenachtich met veel aenhanghende hayrachtige faselinghen. Ende dit gheslacht van Varen en heeft oock gheen stelen noch bloemen noch saet.

¶ Plaetse.

Boomvaren wast aen die hooghe canten van den velden aen die wortelen van den boomen, en sonderlinghe van den eycken. Ende somtyts oock op die oude Wilgen ende op die daken ende oude mueren.

¶ Tijt.

Boomvaren behout zoomer ende winter zijn bladeren, maer in den April zoo brenghet nieuwe voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx πολυπόδιον. In Latijn Filicula en Polypodium. In Hoochduytsch Engelsusz Baumfarn, en Dropffwurtz. In Neerduytsch Boomvaren ende van sommighen Eyckenvaren. In Franchois Polypode.

¶ Natuere.

Die wortel van Boomvaren es drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Boomvaren verweckt tot camergăck ende iaecht af die swaere melancholieuse vochticheden ende die taeye fluymen ende es seer goet tseghen dat colica, dat es wee dom in den buyck, verherthheyt ende verstoptheyt van der milte, ende tot die vierdedaechse cortsen sonderlinghe als zy met Epithymum inghenomen wordt. A

Ende dese wortel salmen sieden in suet vleesch sop oft capoenen sop oft in water mz Maluwe oft Beete ende wat Anijs saets, ende dat drincken, oft die selue ghepoedert met huenich water dat es Meede innemen. B

Die wortel van Boomvarē verteert ende doet sceydē dz ouervloedich quaet vleesch dat in die gaten van den nuese wast Polypus gheheeten alsmense ghepoedert dicwils in die nuese doet. C

¶ Verkiesinghe.

Die wortel van Boomvaren dat aen die wortelen van den eycken wast es die beste ende bequaemste tot den ghebruyck der medecynen, ende wordt ghenaemt Polypodium quercinum.

Van Eycken Varen. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

Eycken Varen es nv ter tijt tweederhande, Wit eycken varen, eñ Swert eycken varen, die malcanderen niet seer ongheliјck en zijn.

¶ Tfatsoen.

1 Wit eycken varen es den Varen manneken niet seer ongheliјck maer veel minder, ende niet ouer een spăne hooch wassende ooc noch stelē noch bloemē noch saet dragēde. Sijn bladerē zijn wit, teer, seer gesneden eñ rontsomme gekerft ende meer ende cleynder ghedeylt dan die bladeren van Varen manneken daer oock aen die achterste zyde cleyne stipkens aenhanghen. Die wortel es dick, bruyn van vele cleyne wortelkens by een ghedronghen ende duer malcanderē ghevlochten. Ende dit wit Eycken varen verliest tswinters zijn bladeren ghelijck die andere Varenen.

2 Swert eycken varen heeft bruyne stelen ende bruynachtighe bladeren die niet zoo groot noch niet zoo lanck en zijn, noch oock zo seer ghesneden oft cleyn gekerft als die bladeren van Wit eycken varen, anders den seluen ghelijck van achter oock mz cleyne stipkens bespraeyet. Ende dese bladeren en vergaē tswinters niet maer blijuen in huere gruenicheyt duerende.

¶ Plaetse.

Beyde dese Eycke varenen wassen in donckere straeten aen die wortelen van den eycken, maer en worden al om niet ghevonden.

¶ Tijt.

Dryopteris candida.
Wit eycken Varen.

Dryopteris nigra.
Swert eycken Varen.

1 Twit eycken varen spruyt in Aprill met den anderen Varenen wt.
2 Dat Swert brenght dan nieuwe bladeren voort.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Varen wordt gheheeten in Griecx Δρυοπτερὶς Dryopteris. In Latijn Filix querna, dat es in Duytsch Eycken varen.

1 Dat Wit wordt in die Apotekē gheheeten Adianthum, ende daer voor tot groot achterdeel van den siecken ghebruyckt.

2 Dat Swert eycken varen en es in die Apoteken niet seer bekent ende daert bekent es worddet oock Adianthum ghenaempt.

¶ Natuere.

Wit eycken varen es heet, scerp ende seer afvaghende. Dat Swert es der Steencruyte van natueren ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Wit eycken varen dat die oprechte Dryopteris es, es van alsucker cracht dat zy dat A hayr wt doet vallen, ende die huyt glattich maeckt. Ende om dat te doene moetmense op tlichaem (te wyle dattet in die stoue es) wel cleyn met huer wortelen ghewreuen legghen tot dat het sweet wtcome ende dan moetmense af strijcken ende wederom andere op legghen tot twee oft drye reysen toe als Dioscorides ende Galenus schrijuen.

2 Dat Swert eycken varē mach voor Adianthū dz es vrouwē hayr gebruyckt wordē. B

Van Steen hertstonghe. Cap. lviiij.

¶ Tfatsoen.

STeen hertstonghe heeft langhe smalle bladeren ontrent een spanne lãck, die op die eene zyde effen ende glat zijn ende op dander verkeerde onderste zyde ter aerden waert met hayrachtige streepkens gelijck oft cleyne wormkens waren beset. Die wortel es swert hayrachtich tsamen in een gedronghen. Dit cruyt en heeft oock gheen stelen noch bloemen noch saet.

Phyllitis. Steen Hertstonghe.

¶ Plaetse.

Steen hertstonghe wast gheerne in lomberachtighe plaetsen, in vochtighe ende steenachtighe dalen, aen sommighe fonteynen, bornputten ende oude vochtighe mueren.

¶ Tijt.

In April crijght die Steenhertstonghe oock nieuwe bladeren.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Grieckx φυλλίτις ende in Latijn gheheeten Phyllitis. In die Apoteken Scolopendria ende Lingua ceruina. In Hoochduytsch Hirszung. Hier te lande Hertstonge ende tot onderscheet van die andere Hertstonghe daer af in dat ierste deel ghescreuen es, Steen hertstonghe. In Franchois Langue de cerf. Ende dit cruyt en es geen Hemionitis, als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Steen hertstonghe es seer drooghende ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren van Steen hertstonge ghesoden ende ghedroncken zijn goet tseghen die beten van den serpenten, stoppē den loop des buyckx ende ghenesen dat root melizoen.

Van Hemionitis. Cap. lxv.

Hemionitis.

¶ Tfatsoen.

Hemionitis es oock eē onvrucht baer cruyt ghelijck die voorghescreuen Varenen ende Steen hertstōge, sonder stelē bloemē en saet. Het draeght grootachtighe bladeren, die benedē breet zijn ende voor seerpachtich, den bladeren van dat tweede Dracunculus, als Dioscorides schrijft, niet seer onghelijck, die welcke op die eene zyde effen zijn, eñ aen die andere aenhanghende hebben hayrachtige streepkens, gelijck aen die Steen hertstonghe. Die wortelen zijn vele faselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt groeyet in donckere vochtighe steenachtige coele plaetsen eñ wordt nu ter tijt ghevonden in die ruinen van Roome, eñ tot som andere plaetsen van Italien sonderlingen in der cruytliefhebbers houen daert gheplant wordt. Hier te lande eest noch vremt.

¶ Naem.

Het wordt gheheeten in Grieckx ἡμιονίτις καὶ σπλήνιον. In Latijn Hemionitis Splenium, ende

ende van Gaza Mula herba. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Hemionitis es wermachtich van natueren ende drooghe.

¶ Cracht en werckinghe.

Hemionitis met azijn inghenomen opent ende gheneest, die verherde ende verstopte milte. Ende es een sonderlinghe cruyt tot meest alle sieckten ende ghebreken van der seluer milten. A

Van Gracht varen. Cap. lxvj.

Lonchitis aspera. Gracht varen.

¶ Tfatsoen.

Gracht varen es den anderen varenen gelijck, het en draecht noch stelen noch bloemen noch saet. Sijn bladeren zijn lanck ontrent eē spanne oft voet hooch den bladeren van Boomvaren niet seer onghelijck maer smaelder ende in meer deelen gesneden ende verdeylt. Die wortel es bruyn ende dick den wortelen van den Eycken varenen ghelijck.

¶ Plaetse.

Gracht varen wast aen die canten vā den grachten aen die bosschen ende neere vochtighe plaetsen in dorre aerde.

¶ Tijt.

Gracht varen blijft tswinters duerende, ende brenght in Aprill nieuwe bladeren.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Varen wordt ghehee-ten in Grieex λογχῖτις τραχεῖα. In Latijn Lonchitis aspera van sommighen Longina en Calabrina, ende nv ter tijt oock Asplenium magnum eñ Aspleniū syluestre. In Hoochduytsch Spicāt en Grosz miltzkraut, dat es, Groot miltcruyt, eñ hier te lande Gracht varen.

¶ Natuere.

Gracht varen es werm in den iersten ende drooch tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Gracht varen es seer goet tot die verherde verstopte ende gheswollen milten met azijn ghedroncken, oft met azijn vermenght eñ van buyten op die plaetse van der milten gheleyt. A

Dit cruyt es oock seer goet op die wonden geleyt, want het behuet die selue van alle verhittinghen ende apostumatien. B

Van Steen varen. Cap. lxvij.

¶ Tfatsoen.

Steenvaren heeft cleyne bladerkens schier zoo lanck als een vingher lanck es, die ouer beyde zyden tot aen dat middelste ribbeken toe diep ghekerft zijn, ende aen die een zyde glattich ende gruen zijn, ende aen die andere ende onderste zyde wollachtich, rouw, roodachtich, oft bruyn van veruwen. Die wortel es cleyn, swert, hayrachtich duer malcanderen verwerret. Dit cruyt es oock sonder stelen sonder bloemen ende sonder saet.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in donckere steenachtighe plaetsen, ende wordt by Namen ende in dat quartier in die steenputten dickwils ghevonden.

¶ Tijt.

Dit cruyt blijft alle het jaer duer gruen. Eñ in April brenget nieuwe bladerẽ voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Grieex ἀσπλήνιον ende van sommighen σκολοπένδριον ἡμιόνιον ἢ πτέριξ. In Latijn Asplenum eñ Aspleniũ. In die apotekẽ Ceterach. In Hoochduytsch Steinfarn ende Miltzkraut. Hier te lande Steen varen.

¶ Natuere.

Steenvaren es middelmatich in wermte ende coude ende subtijl van substantien ende wat verdrooghende.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van Steenvaren veertich daghen met azijn inghenomen genesen die verherde ende verstopte milte ende zijn seer goet den ghenen die de vierdedaechse cortse hebben. Tselue doen zy oock met wijn ghestooten ende op die slincke zyde gheleyt.

B Dit selue cruyt es oock seer goet tseghen die droppelpisse, couwpisse ende steen vã der blasen, het stilt dat hicken ende opent die verstoptheyt van der leuer ende es seer goet inghenomen den ghenen die de geelsucht hebben.

Asplenum. Steen varen.

Van Vrouwenhayr. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

Onder den naem van Vrouwen hayr oft Capillus Veneris, worden nv ter tijt vã den cruytliefhebbers tweederhande cruyden ghetrocken malcanderen niet seer ghelijck, daer af dat het eene vremt eñ dat oprecht Capillus Veneris van den ouders Adianthum, dat es Vrouwenhayr gheheeten es. Ende dat ander seer gemeyn dat voor Capillus Veneris ghebruyckt wordt, dat Steenruyte in Duytsch, dat es in Latijn Ruta muraria ghenaemt es.

¶ Tfatsoen.

Adianthum. Vrouwenhayr.

Ruta muraria. Steenruyte.

1 Dat oprecht Vrouwenhayr heeft seer dunne bruyne blinckende steelkens daer aen cleyne teere bladerkens wassen die rontsomme ghekerft zijn ende den iersten bladeren van Coriander schier ghelijck maer mindere. Die wortel es teer.

2 Dat ander gheslacht dat Steenruyte ghe heeten wordt heeft oock dunne corte steelkens daer aen bladerkens wassen den bladerē van Wijnruyte nz seer ongelijck maer mindere ende ronsomme wat ghekerft, die op die eene zyde glat ende effen zijn ende op die andere zyde met cleynen stipkens gheladen. Die wortel es teer ende hayrachtich. Beyde dese gheslachten zijn oock sonder bloemen eñ saet gelijck die andere Varenen.

¶ Plaetse.

1 Vrouwenhayr wast in die mueren ende steenachtige lomberachtige plaetsen by den wateren ende fonteynen, ende wordt vele in Italien ende Prouincien ghevonden. Hier te lande en wasset niet, maer wordt van Italien drooghe hier ghebrocht.

2 Steenruyte es hier te lande seer ghemeyn en wordt schier aen alle oude mueren die vochtich zijn eñ daer die sonne niet veel op schijnt, als aen die kerckmueren, gevonden.

¶ Tijt.

Beyde dese cruyden blyuen alle het jaer duer ongheschent, ende crijghen in April nieuwe bladeren.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenaemt in Griecx ἀδίανθον πολύτριχον καλλίτριχον ἰβιότριχον. In Latijn Adiantum, Polytrichum, Callitrichum, Cincinalis, Terræ capillus, Supercilium terræ. Van Apuleius oock Capillus Veneris, Capillaris ende Crinita. In die Apotecken van Italien Capillus Veneris. In die Apotecken hier te lande eest meest onbekent. In Hoochduytsch Frauwenhar, dat es Vrouwenhayr in Neerduytsch.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken ghe heeten Capillus Veneris ende van sommighen voor Adiantum ghehouwen. Van den gheleerden nv ter tijt Ruta muraria. In Hoochduytsch Maurrauten eñ Steinrauten. In Neerduytsch Steenruyte. In Franchois Rue de muraille.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden zijn drooch ende in wermte ende coude middelmatich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Vrouwenhayr in wijn ghesoden ende ghedroncken es seer goet den ghenen die cort van adem zijn ende benaut op die borste, die hoesten ende kichen, wāt het doet die fluymen rijpen ende lossen. A

Vrouwenhayr in der seluer manieren ghebruyckt doet water maken, breeckt den steen, verweckt die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen, iaecht af die secondine, opent die verstoptheyt van der leuer ende van der milten ende es seer goet den miltsuchtigen en die van die geele vrouwe sieck zijn. B

Vrouwenhayr stopt oock den loop des buyex ende dat bloetspouwen ende beneemt die vochticheyt van der maghen ende es seer goet tseghen die beten ende steken vā den fenijnnighen ghedierten met wijn inghenomen. C

Vrouwenhayr gruen ghestooten es seer goet gheleyt op die beten van den fenijnnighen ghedierten ende van den verwoeden honden. Ende op die quade scorfte hoofden daer thayr wtghevallen es ghestreken doetet het hayr wederom groeyen. D

Dit selue Vrouwenhayr doet oock die gheswillen aen die keele strumas ghenaemt sincken ende vergaen, sonderlinghe aen die ionghe maegden gruen ghestooten ende daer op gheleyt. E

Een looghe daer Vrouwenhayr in ghewey ckt oft ghesoden es gheneest die quade draghende scorfticheyt van den hoofde ende doet die scellen vergaen als thooft daer mede ghewasschen wordt. F

Een hoet van Vrouwenhayr op thooft ghedraghen gheneest die pijne in dat hooft als Plinius schrijft. G

Die bladeren van Vrouwenhayr in die pisse van een ionck knechtken met wat salpeeters ghemenght, benemen die rimpelen van den buyck den vrouwē die een kint ge- H

baert hebben, als die buyck daer mede ghewasschen wordt.

2 Steenruyte wordt hier te lande in die Apotekē voor Vrouwenhayr in alle medecyne ghebruyckt, ende es tot die coude gebreken van der borsten seer bequaem bevonden. J

Van Wederdoot. Cap. lviiij.

¶ Tfatsoen.

Trichomanes. Wederdoot.

Wederdoot es een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanck, sonder bloemen ende saet, ende het heeft seer dunne bruyne blinckende ende glickende steelkens die ouer beyde zyden beset eñ becleet zijn met seer cleyne ronde bladerkens, elck besonder bladerken ghelijck een Linse groot, die op die eene zyde ter aerden waerts bespraeyet zijn met vele cleyne stipkens ghelijck die Steenruyte. Die wortel es cleyn ende bruyn.

¶ Plaetse.

Wederdoot wast gheerne in vochtige doñkere plaetsen by den wateren ende sonderlinghe aen natte steenrootsen en oude mueren ende wordt te lande veel ghevonden.

¶ Tijt.

Wederdoot blijft oock altijt gruen gelijck Vrouwenhayr ende Steenruyte.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex τριχομανὲς. In Latijn Fidicula capillaris ende oock Trichomanes. In die Apoteken Polytrichon. In Hoochduytsch Widertodt, Abthon en van sommighen Roter steinbreeck. In Neerduytsch Wederdoot.

¶ Natuere.

Dit cruyt es drooghe ende middelmatich in coude ende wermpte, den Vrouwē hayr van natueren ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Wederdoot als Dioscorides ende Galenus scryuen, es van werckinghe den Vrouwenhayr ghelijck, alst in die selue maniere ghebruyckt wordt. A

Van Steenleuer cruyt. Cap. lvv.

¶ Tfatsoen.

Lichen. Steenleuer cruyt.

Steenleuer cruyt vliddert eñ leyt op der aerden wtghespreyt met zynen bladeren die als schubben oft vischsceellen ouer malcanderen ligghen ende op die opperste zyde gruen zijn, ende op die andere ter aerden waerts bruynachtich. Tusschen dese bladerkens wassen corte steelkens daer op wat wast dat ghelijck een cleyn sterreken ghefatsoeneert es. Die wortelen zijn seer cleyne dunne draeykens onder die bladerkens wassende, daer mede dattet hem aen die aerde ende aen die steen rootsen ende steenachtighe plaetsen vast maeckt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt (alzoo veerde alst een cruyt es) wast in vochtighe coude houen, ende op steenachtighe, lomber-

berachtighe plaetsen daer die sonne selden ende niet veel en schijnt.

¶ Tijt.

In Braeckmaent ende Hoymaent comen die steelkens met den sterrekens voort.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx λειχὴν ende in Latijn Lichen. In die Apoteken Hepatica. In Hoochduytsch Brunnenleberkraut oder Steinleberkraut. In Neerduytsch Steenleuer cruyt ende oock Leuercruyt. In Franchois Hepatique.

¶ Natuere.

Steenleuer cruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Steenleuer cruyt ghesoden ende ghedroncken vercoelt die heete ende opent die verstopte leuer, ende es seer goet tseghen die derdedaechse cortsen ende alle verhittinghen van den bloede. A

Tselue cruyt als Dioscorides ende Plinius scrijuen gruen ghestooten ende op die wonden gheleyt stelpt dat ouervloedich bloeyen ende bewaert en̄ beschermt die wonden van alle verhittinghen ende apostumatien. B

Steenleuer cruyt gheneest oock alle quade heete ruydicheyt ende dat wildt vier alst daer op ghestreken wordt, ende doet die littekenen vergaen. C

Steenleuer cruyt in wijn ghesoden ende in den mont gehouwen stelpt die catarren des hoofts die in den hals oft in die keele vallen. D

Van Mosch. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

Mosch es veelderleye van gheslachte, van den welcken die sommighe aen die boomen, sommighe in donckere vochtighe velden ende bosschē wassen, ende sommighe aen die clippen ende steenrootsen in die zee ghevonden worden.

¶ Tfatsoen.

Muscus. Mosch.

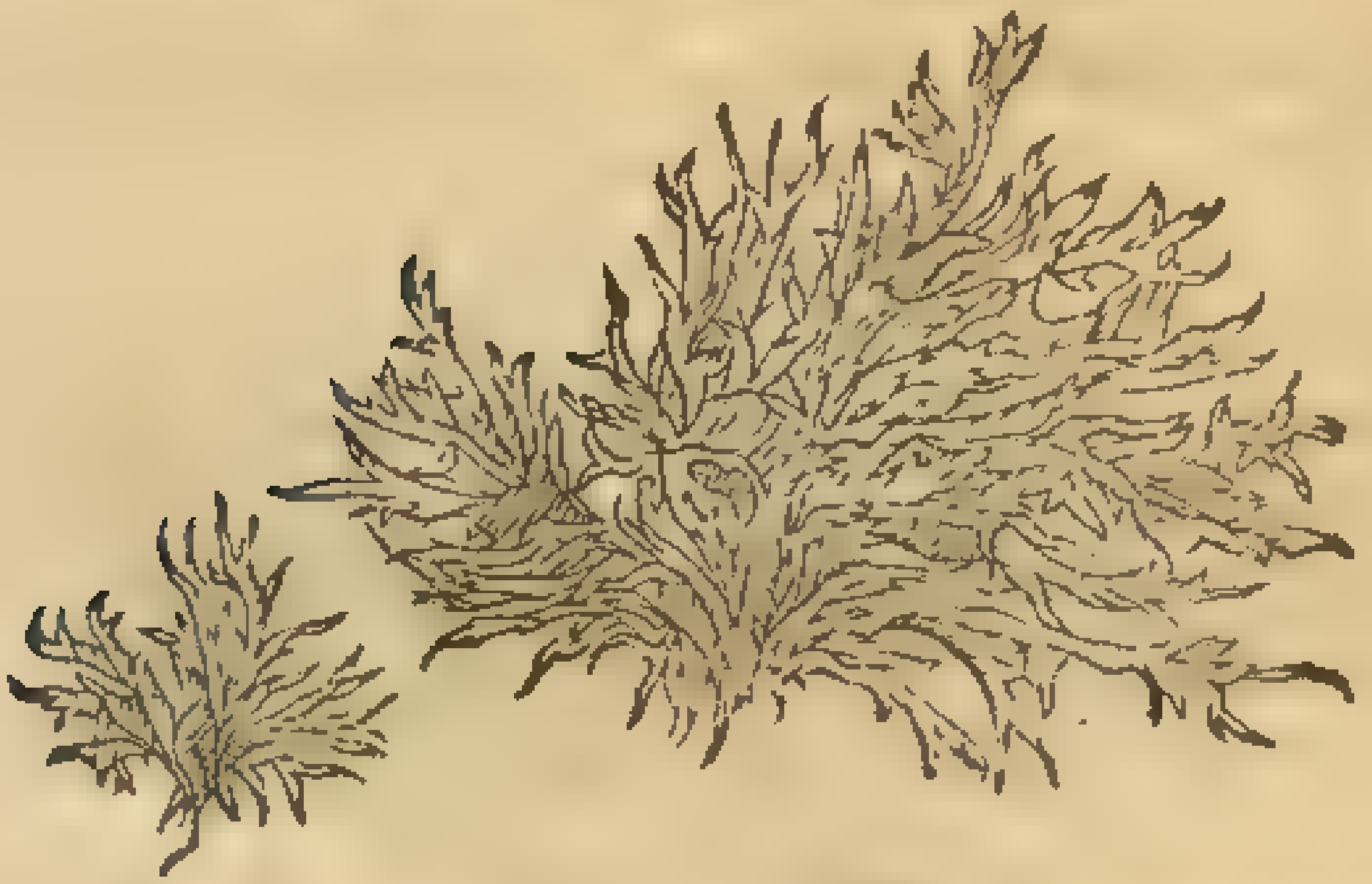

Pulmonaria. Longhen cruyt.

1 Dierste gheslacht van Mosch dat aen die boomen wast ende eygentlijck Mosch ghenaemt wordt, es anders niet dan vele witte ghehackelde seer diep ghesneden bladerkens in ende duer malcanderen ghevlochten ende verwerret, sonder wortelen, bloemen oft saet aen die boomen hanghende ende wassende.

2 Tweede gheslacht wast oock ontrent den boomen dat Longhen cruyt gheheeten wordt ende dit es den Steenleuer cruyde wat gelijck maer veel grooter ende breeder, groote breede scubben hebbende op malcanderē ligghende, die op die eene zyde schoon gruen zijn ende op die andere witachtich.

3 Tderde gheslacht dat Gulden wederdoot ghenaemt es heeft dunne steelkēs gheen palme lanck die met cort bruyn geelachtich gruen hayrken becleet zijn, die somtyts op scieten ende cale bruyne steelkens voortbringhen daer cleyne greynkens aen hangen.

Gulden wederdoot.
Cleyn ende Groot.

Ros solis.
Son dauw.

Van dese gheslachte wordt ooc noch een ander cleyn gevonden dz den voorgescreuen gelijck es anders dan dattet veel minder es. B

4 Tvierde gheslacht datmen Son dauw heet heeft roodachtighe rondtachtighe hole hayrachtighe bladerkens met langhe steelkens, schier ghelijck cleyne lepelkens gefatsoeneert, tusschen den welcken een cort steelken voortcoemt op dopperste omgheeromt, cleyne witte bloemkens draghende. Dit cruyt es van eē seer vremde ende wonderlijcke natuere, want al eest dat die sonne lange ende vele daer op schijnt zoo wordt dit cruyt nochtans altijt nat ende bedauwt gevonden, ende aen die hayrkens van den bladerkēs met cleyne droppelkens van water gheladen. Ende hoe die sonne heeter ende meer op dit cruyt schijnt hoe dattet natter ende meer bedauwt es. Ende daer omme worddet oock Sondauw gheheeten.

Lycopodium. Wolfs clauw.

Muscus marinus. Zee Mosch.

5 Dat vijfste gheslacht van Mosch dat Wolfsclauw ghenaemt wordt, cruypt ende vliddert met zynen langen rancken, die wel dick met geel gruene hayrkens becleet zijn, lancx der aerden, tot sommige plaetsen mz cleynen wortelkens daer aen ghevesticht. Ende aen dese rancxkens wassen oock corte zyde ranckens in dryen oft vieren ghesple ten, op deynde som cleyne witte punctkens ghelijck clauwkens oft nagelkēs hebbende eenen clauw van dē wolf schier gelijck ende som recht op staende dunne witte steelkēs draghen-

draghende die niet zoo dick beset en zijn als die cruypende ranckxkens, ende witte cleyne arckens voortbrenghen vol van cleynen bladerkens witten bloemkens ghelijckende.

6 Tseste gheslacht vā Mosch dat Zeemosch ghenaempt wordt heeft vele dunne herde steenachtighe steelkens mz vele ledekens onderscheyden vele by een wt ē steēachtich hoofdeken wassende daer mede dattet aen die clippen ende steenrootsen hanght.

Muscus marinus Theophrasti & fuci species Dioscoridis.

Fuci marini species.

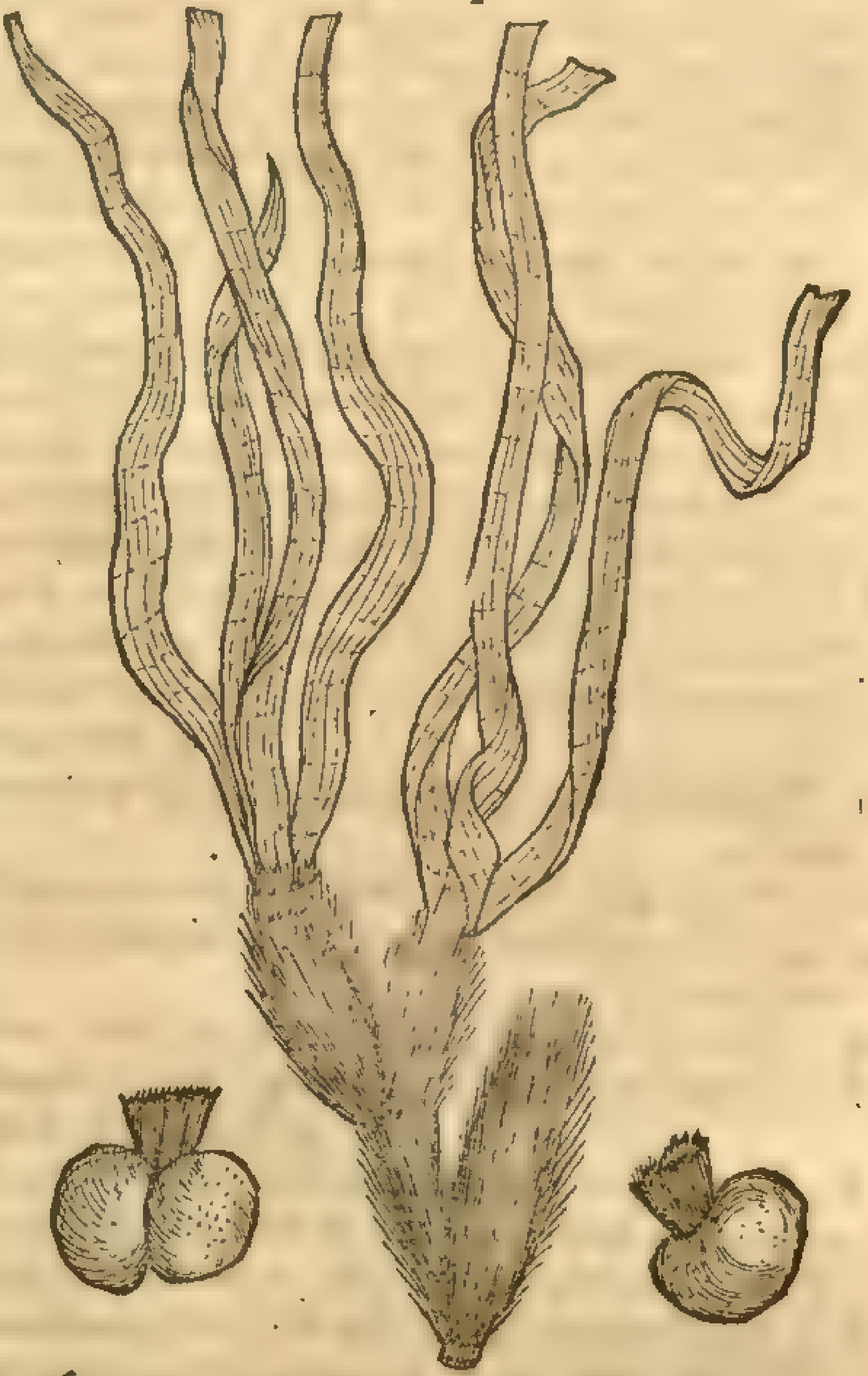

7 Het seltenste gheslacht es oock een zee Mosch. Ende es een ghewas sonder stelen, dwelck gheeronkelde breede bladeren heeft, den bladeren van sommighen Lattouwen niet seer ongheliick, maer meer gherimpelt. Die welcke veel tsamen wt den clippen ende steērootsen groeyen eñ voortcomē.

8 Het achtste welck een gheslacht vā Fucus marinus es, heeft langhe smalle bladeren schier ghelijck Parreye, ende dicke hayrachtighe wortelen, daer mede dat aen die rootsen wast.

¶ Plaetse.

1 Dierste van Mosch wast aen die boomen sonderlinghe daer quaden ende onbequamen grondt es.

2 Longhencruyt wast aen die Moschachtighe boomen en op vochtighe sandtachtighe donckere velden.

3 Guldē Wederdoot, Sondauw ende Wolfsclauw, wassen op dorre ongeboude wa-
4 terachtighe heyden ende dyergheliicke leghe velden eñ in sommige donckere bosschen.
5 Ende dat Gulden wederdoot es seer ghemeyn.
6.7 Zeemosch wast aen die clippen ende steenrootsen in die zee gheleghen.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht van desen wordt gheheeten in Griecx βρύον, ende van sommighen σπλάγχνον. In Latijn Muscus, van Serapio eñ in die Apotekē Vsnea. In Hoochduytsch Mosz. In Neerduytsch Mosch, ende dat beste ende bequaemste tot den ghebruyck der medecynē es dat Mosch dat aen die Cederboom wast, ende daer naest dat aen den Populier boom ghevonden wordt.

2 Tweede gheslacht wordt nv ter tijt gheheetē Pulmonaria in Latijn. In Hoochduytsch Lungenkraut. In Neerduytsch Longhencruyt. In Franchois Herbe a pulmon.

3 Tderde wordt ghenaemt in Hoochduytsch Gulden widdertodt, dat es Gulden wederdoot, van sommighen oock Jungfrauw har. Ende wordt van sommighen voor een Polytrichon Apuleianum ghehouwen, daert nochtās seer cleyne ghelijckenisse mede heeft want Polytrichon Apulei es dat recht Trichomanes van Dioscorides.

4 Tvierde gheslacht wordt hier te lande gheheeten Ros solis, tot som plaetsen Rorella en Salsirora. In Duytsch Sondauw, ende van sommighen Sindauw. Item oock vã eenighen Loopich cruyt.

5 Tvijfste gheslacht heet in Hoochduytsch Beerlap, Gurtelkraut, Seilkraut, Harschar, Teuffels clauwen. Hier te lande Beerenclauwen, ende van sommighen Wijncruyt. In sommighen Apoteken Spica celtica, ende daer voor van den ongheleerden ghebruyckt, tot groot achterdeel van den siecken. Wat naem dattet in Griecx oft Latijn heeft es ons onbekent, ende daer om heb ick dit ghewas naer onsen ghemeynen naem λυκοπόδιον Lycopodion, dat es Pes lupi ghenaemt.

6 Tseste gheslacht es ghenaemt in Griecx βρύον θαλάσσιον. In Latijn Muscus marinus, dat es in Duytsch Zeemosch ende wordt in die Apoteken Corallina gheheeten, dat es Coraelcruyt, ende van sommighen ongheleerden Soldanella, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft.

7 Dat seuentste wordt van Theophrastus oock βρύον θαλάσσιον, ende in Latijn Muscus marinus ghenaemt, dat es in Franchois Mousse Marine, eñ in ons tale zee Mosch. Ende dit gheslacht schijnt wel te zyne dat ierste gheslacht van φῦκος dat es Fucus oft Alga, daer af Dioscorides in tvierde boeck schrijft. ~~Ende schijnt oock te zyne dat van Rondeletius Bichara ghenaemt wordt Libro de insectis & Zoophytis.~~

8 Dat achtste wordt gheheeten in Griecx φῦκος. In Latyn Fucus & alga. Ende es dat tweede gheslacht van Fucus by Dioscoriden, dat van Theophrastus oock πράσον dz es Porrum ghenaemt es om dat der Parreye van bladeren ghelijck es.

¶ Natuere.

1 Mosch es drooch van natueren ende tsamen treckende, sonder merckelijcke hitte oft coude.

2 Longhencruyt es den voorghescreuen wat ghelijck maer meer vercoelende.

3.5 Gulden wederdoot, ende Wolfsclauw zijn drooghe ende middelmatich in wermte ende coude.

4 Sondauw es heet ende drooch tot schier in den vierden graedt.

6.7 Zeemosch es cout ende drooghe ende tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Mosch in water ghesoden es goet om in te baden dẽ Vrouwẽ die huer natuerlijcke A
cranckheyt te veel hebben, in die nuese ghesteken stoppet dat bloeyen, ende es seer goet
ghebruyckt ende ghemenght in alle saluen ende olien die stoppende zijn.

2 Longhencruyt wordt van die ionghe medecijn meesters seer ghepresen tot die ghe- B
breken van der longhene, ende sonderlinghe tot die verhittinghe ende sweeringen van
den seluen ghepoedert ende met water inghenomen.

Oock scrijftmen den Longhencruyde toe dattet met wijn ghesoden eñ ghedroncken C
dat bloetspouwen, bloetpissen ende die natuerlijcke cranckheyt der vrouwẽ stelpt, ende
den loop des buycx gheneest.

Item Longhencruyt ghepoedert ende in die wonden ghestroyet gheneest die selue en- D
de doet dat bloeyen stelpen ende ophouwen.

3.5 Gulden wederdoot ende Wolfsclauw, en worden in der medecynen nz ghebruyckt. E

4 Sondauw met luttel souts ghewreuen, ende op het naeckt lichaem ghebonden, F
maeckt bleynen ende gaten, ghelijck die Cantharides, dat zijn Spaensche vlieghen,
als by sekere experientie bevonden es.

Die ghemeyne man hout dit cruyt, ende sonderlinghe dat water daer af ghedistil- G
leert, (dwelck geel es) goet voor den ghenen die wtdrooghen, hoesten, op die borste be-
nauwt, ende in die longhene ghebreckelijck zijn. Meynende dz dit cruyt seer heylsaem
es, ende sonderlinghe cracht heeft, om het lichaem te sterckene ende te voedene. Maer
dat huer meyninghe quaet es, bewijst ghenoech dat wy nv ghescreuen hebben.

6 Zeemosch es van crachten seer tsamen treckende ende bescermende, ende daer om es H
hy seer goet ghelevt op alle heete beghinnende gheswillen, ende op alle fledereyn dat
vercoelt dient.

Dit

Dit selue Zeemosch es oock seer goet tseghen die wormen, ghepoedert ende inghe- I
nomen doodet, ende iaghet die selue sterckelijck af.

7.8 Die andere twee zijn oock goet ghelijck dat andere Zeemosch tot alle heete geswil- K
len, ende tot dat heet fledercijn, daer op gheleyt.

Van Hanenvoet. Cap. lxvij.

Tgheslacht.

Hanenvoet als Dioscorides ende Galenus scrijuen zijn vierderleye van ghe-slachte. Van den welcken dat ierste geslacht als Apuleius scrijft vierder-leye es een met grooten vetten bladeren, dat Water hanenvoet gheheeten wordt. Tweede met witten bladeren Witte hanenvoet ghenaempt. Eder-de met bruynen bladeren datmen Lupaerts clauwen heet. Tvierde met peersche bloemen den derden gheslachte anders ghelijck. Ende dese viere worden on-der dat ierste gheslacht van Hanenvoet van Apuleius ghestelt. Tweede gheslacht dz es Cueckenscelle, es hayrachtich van stelen ende bladeren. Ederde es cleyn met geelen bloemen. Tvierde heeft witte bloemen.

Tfatsoen.

Ranunculorum primum genus quadruplex.

Ranunculus palustris.
A Water hanenvoet.

Ranunculus albus siue echinatus.
B Witte hanenvoet.

Water Hanenvoet heeft wit gruene hole effene stelẽ, daer aen diep ghekerfde blade- A
ren wassen den bladeren van Eppe oft van Ionefrouw merck schier gelijck maer wit-ter, saechter, ende dicker die seer heet ende brandende in die mont zijn. Die bloemen zijn bleeck geel ghelijck die bloemen van Boterbloemen ghefatsoeneert, eñ als die af vallen zoo comen daer rondẽ hoofdekens naer schier ghelijckende dẽ iersten wtcomen de

de doddekens van Coriaelcruyt. Die wortelen zijn vele dicke veſelinghen.

Witte Hanenvoet heeft oock witachtighe effene ſtelen, daer aen waſſen witachtige ſeer gecloven ende gheſneden bladeren, ſonderlinghe die opperſte, dē bladeren van Coriander van fatſoene volnaer ghelijck. Die bloemē zijn ghelijck aen dat voorgeſcreuen ende als zy vergaen zijn, zoo comen in plaetſe van een bloeme, vier oft vijf rondachtige platte rouwe ſtekēde ſadekēs. Die wortel es veeſelachtich ghelijck der voorgeſcreuen. B

Ranunculus auricomus.
C Lupaerts clauwen.

Ranunculi ſecundum genus.
Herba Sardoa. Tueckenſeelle.

Lupaerts clauwen hebben ierſt rondachtighe bladeren ende daer naer ſeer gecloven ende gheſpleten die bruyn gruen zijn ende in dmiddel plecken ende breede ſtrepen hebben die bruyn peerſch oft bruyn vierachtich zijn. Die bloemen zijn ſchoon gout geel ende blinckende, ende daer naer volghen ronde hoofdekens die rouwer zijn dan die hoofdekens van Water hanenvoet. C

Van deſen gheſlachte wordt noch een ander gevonden als Dioſcorides ende Apuleius ſcrijuen dat peerſche oft purpure bloemen draeght den Lupaerts clauwē anders in alle maniere ghelijck, ende dit gheſlacht es noch ter tijt onbekent. D

2 Tueckenſeelle heeft hayrachtighe ſtelen, daer aen waſſen ghecloven ende ſeer cleyn gheſpleten bladeren die oock wat rouw ende hayrachtich zijn ende gemeynlijck op der aerden wtgheſpreyt liggen, op dopperſte van den ſtelen waſſen purpurbruyne bloemen ſchier ghelijck ſeellen ghefatſoeneert van binnen geel ſaſelinghen ghelijck die Rooſen draghende. Ende als deſe bloemen vergaē zijn, zoo coemt daer voort een ront bolleken dat met grauw bruynachtich hayr beeleet es.

3 Tderde gheſlacht van Hanenvoet es ſeer cleyn, ſterck ende ſwaer van ruecke, ende heeft ſeer ſchoone gout geele blinckēde bloemē, eñ dit geſlacht es oock noch onbekent.

4 Tvierde geſlacht brenght een oft twee bladeren voort die ghecloūe ende gheſpleten zijn ghelijck die bladeren van anderen Hanenvoetē bouē den welckē die bloeme waſt,

van

Ranunculi quartum genus.
Cleyn Hanenvoet oft Aprillschen Hanenvoet.

van veruwen heel wit, oft wit naer tgeel treckende oft oock purpurachtich. Die wortel es dun met aenhanghende cleyne saselinghen dweers in deerde wassende.

¶ Plaetse.

1 Water hanenvoet wast in die grachten ende staende wateren ende somtijts in die beempden ende neer sandachtighe plaetsen sonderlinghe alst natte iaren zijn. A

Witte hanenvoet ende Lupaerts clauwen wassen in die beempdē ende op natte ende vochtighe corenvelden. Ende dese drye gheslachten zijn hier te lande seer ghemeyn. B C

2 Tweede gheslacht van Hanenvoet Tueckenscelle gheheeten wast gheerne op dorre sandachtighe leeghe gront, ende wordt tot veel plaetsen van Vranckrijck ende van Duytschlant vele ghevonden, hier te lande wordt hy in der cruytliefhebbers houen gheplant.

4 Die cleyne Hanenvoeten wassen in die bosschen eñ aen die canten van de grachten, ende in donckere waeterachtighe plaetsen, ende wordē ooc hier te lande tot veel plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

1 Dat ierste gheslacht van Hanenvoeten dz dryerhande es, bloyet van in Aprill tot in Hoymaent oft noch spaeder.

2 Tueckenscelle bloeyet in Meerte, ende somtijts oock in Aprill.

3 Die cleyne Hanenvoeten bloeyen in Aprill ende corts daer naer zoo vergaen zy.

¶ Naem.

Hanenvoet wordt gheheeten in Griecx βατράχιον, in Latijn Ranunculus, van Apuleius Herba scelerata. In Hoochduytsch Hanenfusz. Hier te lande Hanenvoet. In Franchois Bacinet.

1 Dat ierste van den iersten gheslacht wordt van sommighen in Griecx gheheeten

σέλινον

σέλινον ἄγριον καὶ σέλινον ὑδάτιον. In Latijn Apiũ paluſtre, en Ranũculus paluſtris. In Hooch duytſch Waſſer epffs eñ Waſſer hanenfuſz. In Neerduytſch Water hanenvoet. In Franchois Baſſinet d'eaue.

Tweede wordt nv ter tijt in Latijn ghenaẽt Ranunculus echinatus. In Hoochduytſch Weiſz hanenfuſz, Ackerhanenfuſz. Hier te lande Witte hanenvoet. In Franchois Baſſinet blanc.

Tderde wordt gheheetẽ Ranunculus auricomus. In Hoochduytſch Wiſen hanenfuſz Schwartz hanenfuſz, ende oock Geel hanenfuſz. In Neerduytſch Lupaerts clauwẽ, ende daer naer oock in Latijn Pes Leopardi, van ſommighen Pes cornicis, aut Pes corui.

2 Tweede gheſlacht heet Herba Sardoa, Apium ſylueſtre, Apium ruſticum, Apiaſtrum ende Apium riſus, met welcken naem dattet oock in ſommighe Apoteken bekent es van ſommighen Pulſatilla. In Hoochduytſch Kuchen ſchelle. In Neerduytſch Cueckenſcelle. In Franchois Coquelourdes.

3 Tderde gheſlacht wordt van Conſtantinus die Keyſer oock Chryſanthemum ghenaempt.

4 Tvierde hanenvoet wordt nv ter tijt geheeten Ranunculus paruus. In Hoochduytſch Weiſz Aprille blumen, Kleiner hanenfuſz, Waldthenle. Hier te lande cleyn Hanevoet oft Aprillſche hanenvoet, ende ſchijnen te zyne dat wildt gheſlacht van Anemone daer zy groote ghelijckeniſſe mede hebben.

¶ Natuere.

Alle hanenvoeten zijn heet ende drooghe tot in den vierden graedt, ende ſonderlinghe die Cueckenſcelle die de alderheetſte es.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren oft wortelen van Hanenvoeten gheſtooten, ende op eenighe gheſonde plaetſe des lichaems gheleyt, bijten die huyt ende dat gheſont vleeſch open, ende makẽ bleynen, bladeren, rouen eñ gaten, ende zijn mits dyen goet op die quade ſweerende naghelen ende wratten om af te doen vallen.

B Oock machmen die bladeren van Hanen voeten tot ſeer quade ruydicheyt ende ſcorftheyt des hoofts ende andere quade crauwagien, ende om die litteeken wt te doene ghebruycken, alſmenſe gheſtooten daer op leyt, ende niet lange daer op en laet ligghen, maer terſtont afneempt.

C Item die wortelen van Hanenvoeten gedroocht, ghepoedert, ende in die nueſe gheſteken doen nieſen.

¶ Hinderniſſe.

Alle Hanenvoeten inghenomen zijn ſcadelijck, hinderlijck, ende doottelijck, ende ſonderlinghe die Cueckenſcelle, die als zy inghenomen es, ſinnen ende verſtant berooft, ende die ſenuwen van dz aenſicht alzoo treckt eñ ſpant, dz die dit inghenomẽ hebben, ſchijnen te lacchen, ende al lacchende te ſteruene.

Batrachion Apulei.

Sint Anthuenis raepken.

Van Sint Anthuenis raepken. Capittel. lxxiij.

¶ Tfatſoen.

DIt cruyt es oock een gheſlacht vã Hanenvoet, het waſt ontrent een palme oft twee hooch. Die bladeren zijn ſeer geſneden den bladeren van Booterbloemen ghelijckende.

kende. Die bloemen zijn schoon geel. Tsaet wast op ronde hoofdekens ghelijck aen die Booterbloemen. Die wortel es wit, ront ghelijck een cleyn raepken somtijts ghelijck een not groot met aenhanghende saselinghen van onder.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op sandachtighe dorre beempden ende dyergheli jcke grasachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Sint Anthuenis raepken bloeyet in Aprill ende in Meye.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Apuleius βατράχιον ghenaemt, ende van den gheslachte van Ranunculus van hem ghesceyden. In Duytsch worddet hier te lande Sint Anthuenis raepken gheheeten.

¶ Natuere/cracht en hinderniss e.

Dit cruyt es van natueren ende van werckinghe den Hanenvoeten seer ghelijck en de es oock seer hinderlijck inghenomen ghelijck die Hanenvoeten. A

Van Booterbloemen. Cap. lxviiij.

¶ Tgheslacht.

Booterbloemen zijn tweederleye Enckele eñ Dobbelle, oft Tamme ende Wilde. Die Enckele zijn wildt, die Dobbel zijn die Tamme Booterbloemen.

¶ Tfatsoen.

Polyanthemum simplex.
Enckel Booterbloemen.

Polyanthemum multiplex.
Dobbel Booterbloemen.

1 Booterbloemen hebben dunne cale stelen ende bruyn gruene geclouen bladerẽ, den bladeren van Hanenvoetẽ niet seer ongheli jck, maer breeder ende niet zo cleyn gesneden. Die bloemen zijn schoon gout geel in alle manieren den bloemen van Lupaerts

clauwen ghelijck. Die wortel es faselachtich.

2 Die dobbel Booterbloemen zijn den Enckelen van bladeren, stelen ende wortelē in alle manieren ghelijck, alleen die bloemen zijn seer dobbel van bladerkens. In somma die Booterbloemen zijn den Hanenvoeten, sonderlinge den Lupaerts clauwen seer ghelijck maer en hebben gheen swerte plecken, ende het heel cruyt en es niet brandende op die tonghe ghelijck die Hanenvoeten zijn.

¶ Plaetse.

Booterbloemen wassen in die graspleynen ende in die hovē daer zy geplant wordē.

¶ Tijt.

Dese bloemen bloeyen van in April schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Plinius in Grieex πολυάνθεμον ende in Latijn Polyanthemum ende libro xxvij. Cap. xij. bescreuen, van sommighen wordt dit cruyt oock Batrachion, dat es Ranunculus ghenaemt om dattet met den Hanenvoeten ghelijckenisse heeft. In Duytsch heetet Schmaltzblum. In Neerduytsch Booterbloemen.

¶ Natuere.

Booterbloemen zijn werm ende drooch van natuerē maer niet zoo heet als die Hanenvoeten.

¶ Cracht en Werckinghe.

Booterbloemen en hebben in die medecyne gheen ghebruyck, dan dz sy in sommige plaetsen van Duytschlant als Hieronymus Bock scryft, met anderen cruyden in die eyer coecken ontrent paesschen inghenomen ende gheten worden.

Van Anemone. Cap. lxxv.

¶ Tgheslacht.

Anemone als Dioscorides schrift es tweederleye. Dat eene wast op gheoeffende en de gheboude plaetsen, dander es wildt.

¶ Tfatsoen.

Anemone.

Anemone sylvestris.

Dat

Van Anemone. Cap. lxxv.

1 DAt ierste Anemone heeft bladeren als Coriander, zoo Dioscorides schrijft, oft den bladeren van Ranunculus van fatsoene schier gelijck, maer mindere. Die bloemen zijn van verwen som root, som wit, som purpurachtich. Die wortel es dick ende ront meerder dan een oliue, tot sommige plaetsen wat oneffen ghelijck oft zy leden oft knoopen hadden.

2 Die wilde Anemone es den voorgheschreuen van bladeren ghelijck, maer dicwils meerder. Die bloemen zijn root ende die wortelen hebben vele faselinghen. Ende met dese wilde Anemone, duncken ons seer ouer een te comen, die wilde Hanevoeten, daer af int voorgaende Capittel ghescreuen es. Die bladeren hebben minder dan Ranunculus, ende meerder dan dat ierste Anemone, faselachtighe wortelen, ende bloemẽ som purpurachtich, som wit, som gheel.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste Anemone wast tot som plaetsen van Duytschlãt ontrẽt dẽ Rhijnstroom.
2 Dat wildt wast aen die canten van den velden, ende bosschen, op grasachtige neere plaetsen, ende es hier te lande ghemeyn.

¶ Tijt.

Anemone bloeyet in Meerte ende in April.

¶ Naem.

Anemone wordt ghenaemt in Griecx oock ἀνεμώνη, ende dijsghelijcx oock in die Apoteken. Van sommighen Flos Adonis. Van sommigen cruytliefhebbers Herba venti, hoe wel desen naem oock meer anderen cruyden ghegheuen wordt, want als Antonius Musa schrijft Cotyledon wordt ooc Herba venti geheetẽ eñ dijsgelijck ooc meer andere.

¶ Natuere.

Anemone es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Anemone gheknout, treckt die fluymachtige humueren naer huer, ende doet veel vochticheyt ten monde wtloopen. A

Die selue wortel ghesoden in wijn diemen in Latijn Passum naempt, ende op die ooghen ghestreken, scerpt dat ghesichte, ende neempt af die vlecken ende littekenen van den seluen. B

Die bladeren ende steelkens met ghepelde gerste gesoden, doen die voesteren veel melcx hebben. C

Die selue met een pessus van onder gheset, verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. D

Flammula. Egelcoolen.

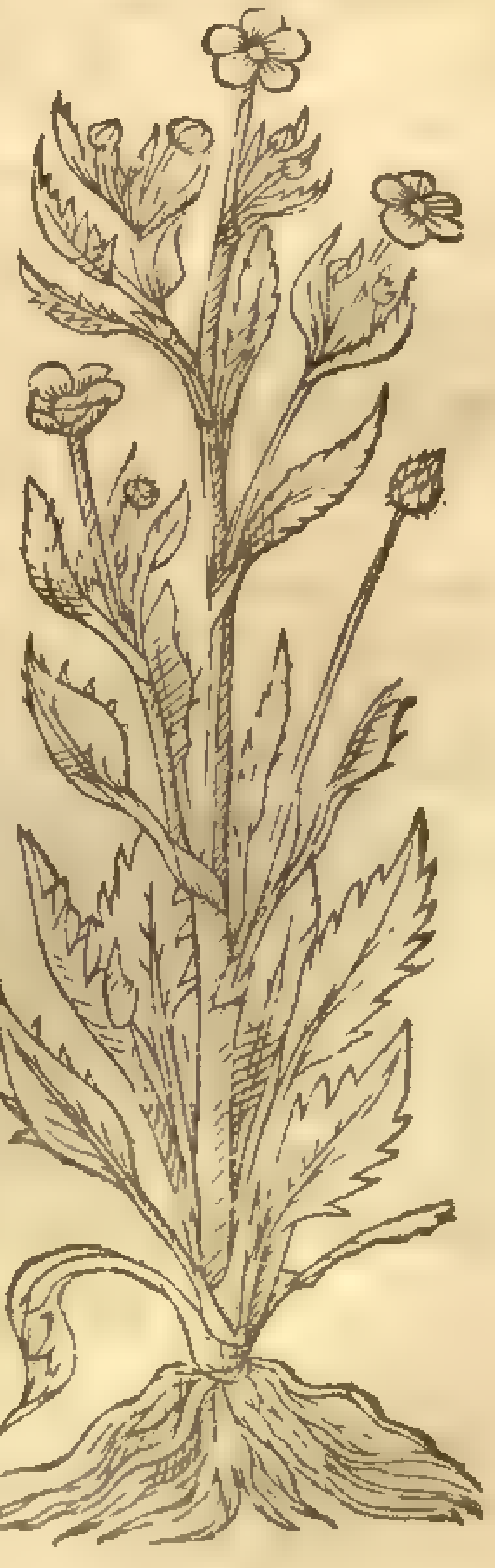

Van Egelcoolen. Cap. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

EGelcoolen hebben roodachtighe hole stelen met vele leden ende knoopen, daer aen wassen lange smalle bladeren volnaer den Wilghen bladeren ghelijck maer langher, smalder ende rontsomme wat ghekerft sonderlinge die onderste. Die bloemen zijn gout geel in dmiddel wat hayrachtich, van fatsoene ende verwe den bloemen van Lupaerts clauwen in alle manieren ghelijck. Ende als die afghevallen zijn zoo wassen daer bollekens ghelijck aen die Lupaerts clauwen. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Egelcoolen wassen in natte beempden ende op waterachtighe plaetsen ontrent staende wateren.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloyet in Meye ende corts daer naer zoo leueret zijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn geheeten Flammula, dat es Vlam oft Viercruyt om dattet seer heet ende ghelijck een Vlamme brandende es. In Duytsch wordt ghenaemt Egelcoolen, ende heeft dyen naem om dat die scapen die dit cruyt eeten daer af den Egel crijghen dat een verhittinghe ende sweeringhe van der leuer es. Wat naem hem die ouders ghegheuen hebben es ons noch ter tijt onbekent. Ten zy dat het es, dat cruyt van Octauius Horatianus Cleoma genaemt. Dwelck ooc in vochtige plaetsen wast, ende seer heet van natueren es.

¶ Natuere ende Werckinghe.

A Egelcoolen zijn heet ende drooch tot in den vierden graedt, ende branden ende byten op die huyt ende dat ghesont lichaem ghelijck die Hanenvoeten die zy van natueren ende crachten ghelijck zijn.

¶ Hindernisse.

Egelcoolen en zijn niet alleen den menschen scadelijck ende doodelijck maer ooc den beesten. Die scapen die daer af weyden, worden met groote hitte beuanghen ende steruen, mits dat huer leuer onsteeckt ende bederft.

Van Wolfsbesien. Cap. lxxvij.

Herba Paris. Wolfsbesien.

¶ Tfatsoen.

Wolfsbesie heeft eenen rondē effenen steel ontrent een spanne hooch, daer aen vier rondachtighe bladerkens wassen die cruyswijs tseghen een geset zijn. Tusschen den welcken een schoon ghesternt bloemkē wast in dmiddel van der welcke een purpurroot viercantich knopken voortcoemt dat een bruyn besie wordt. Die wortel es lanck en dun her waerts ende derwaerts wassende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sommighe donckere lommerachtighe bosschen als in Soenien bosch by Bruesel daert veel ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Aprill ende in Meye zoo es zijn vrucht rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Herba Paris, ende van sommighen Vua Lupina & Vua Versa. In Hoochduytsch Wolfsbeer Einbeer. In Neerduytsch Wolfsbesie. In Frächois Raisin de Regnard.

¶ Natuere/cracht ende Werckinghe.

A Die vrucht ende saet van desen cruyde zijn seer goet tot alle verghiftheyt, ende sonderlinge den ghenen die duer vergheffenisse die zy inghenomen hebben, sot gheworden oft van hueren sinnen berooft zijn. Ende geneest die selue twintich daghen lanck tsmorghens inghenomen als ierst Baptista Sardus, ende nv ter tijt Andreas Matthiolus ghescreuen heeft.

Van Aconitum. Cap. lxxviij.

¶ Tgheslacht.

Aconitum es tweederleye als Dioscorides schrijft, dat eene wordt ghenaemt Aconitum

tum Pardalianches. Ende dat andere Aconitum Lycoctonon in onse tale Wolfswortele, daer af int naestvolghende Capittel ghescreuen es.

Tfatsoen.

Aconitum Pardalianches Matthioli.

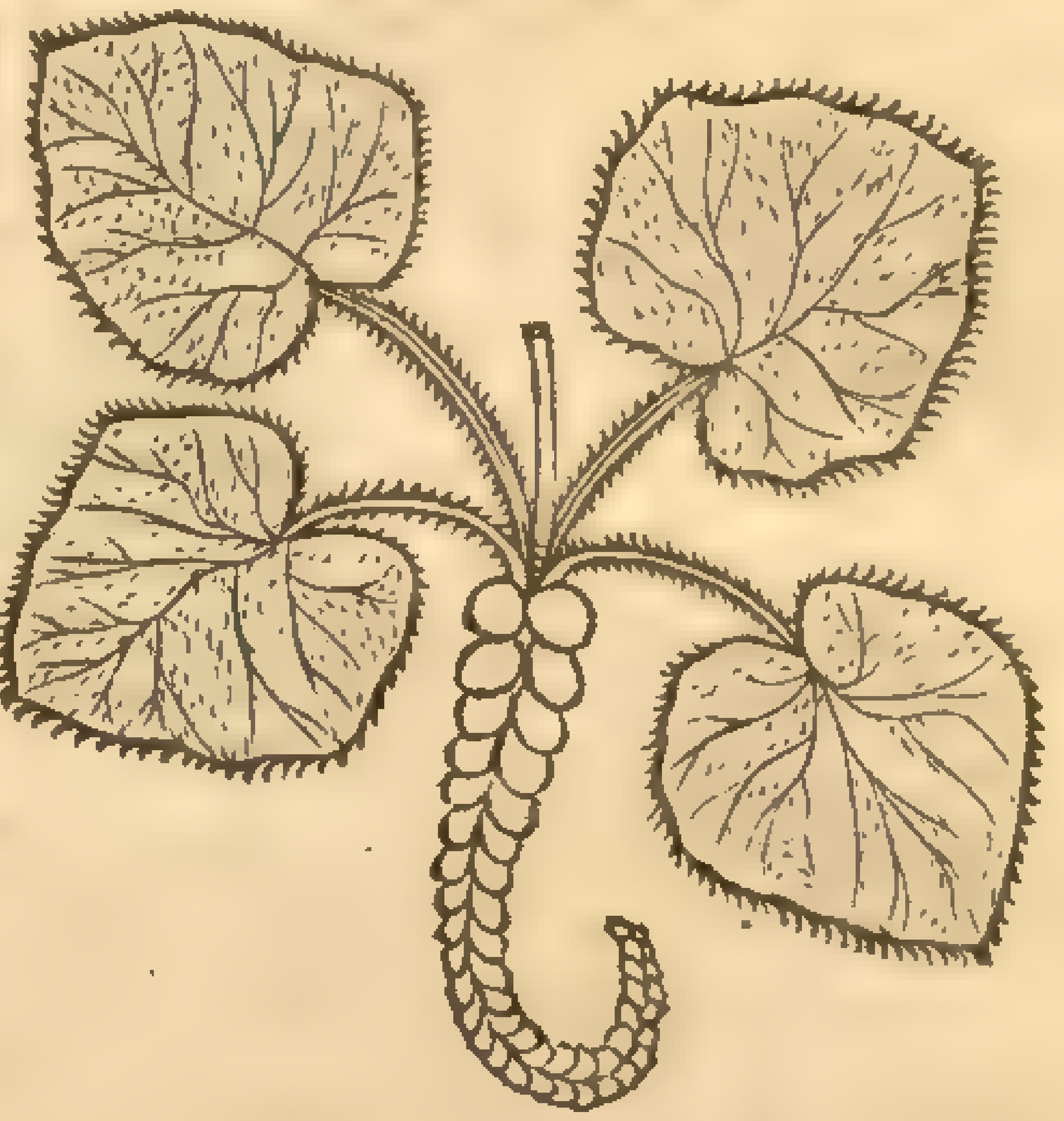

Dat ierste Aconitum Pardalianches ghenaemt, heeft (als Dioscorides schrijft) bladeren gelijck Cyclaminus oft Concommeren, drye oft viere, maer mindere, ende wat hayrachtich. Synẽ steel wast eẽ palme hooch. Die wortel es eenen Scorpioens steert ghelijck, ende wit blinckende als Alabaster. Ende voor dit Aconitum wordt van Matthiolus dese figuere sonder bloemen ghestelt, die hier by gheset es.

Plaetse.

Dit Aconitum wast gheerne in lomberachtighe wilde steenachtighe plaetsen.

Naem.

Dit ierste gheslacht van Aconitum, wordt ghenaempt in Grieck ἀκόνιτον παρδαλιαγχές, μυοκτόνον, θηλύφονον καὶ κάμμαρον. In Latijn Aconitum Pardalianches, Myoctonon, Theliphonon, Cammaron. In die Apoteken ende onder den ghemeynen man eest onbekent. in françois aconit etrangle-leopard.

Natuere.

Aconitum es heet ende drooghe tot in den vierden graedt.

Cracht en werckinghe.

Van Aconitum schrijftmen, dat zoo wanneer die Scorpioenen dat ghenaken, dat A zy dan huer cracht verliesen, ende ommachtich blijuen, tot dat zy die bladeren van die witte Nieswortele ghenaeckt hebben, waer duer zy wederom huer cracht crijghen ende sterck worden.

Hindernisse.

Aconitum inghenomen, doodet die menschen, woluen, sueghen, ende alle wilde ende tamme beesten.

Van Wolfswortele. Cap. lxxix.

Tgheslacht.

Woolfswortele es dryerleye vã geslachte als Dioscorides seyt. Die eene wordt ghenaemt Luyscruyt. Die tweede heeft blauw bloemẽ. Die derde heeft geele bloemẽ.

Tfatsoen.

1 Luyscruyt heeft gheknoopte stelen onderhaluen voet oft meer hooch, daer aen wassen bladeren in ses oft seuen bladeren ghesneden, die rontsomme ghelijck een sage gekerft zijn, den bladeren van Swerte nieswortel schier gelijck maer veel mindere. Die bloemen zijn cleyn bleeck geel die als zy vergaen voortbringhen cleyne hauwkẽs daer in tsaet wast. Die wortel es houtachtich crom met vele veeselinghen.

2 Die Blauw wolfswortele heeft oock groote gesneden bladeren den bladerẽ vã den voorgescreuen niet seer onghelijck, maer meerder ende meer ghehackelt ende vã verwe veel bruynder. Die stelen wassen drye oft vier voeten hooch, ende brengen aen dat opperste voort schoone blauwe bloemen binnen hayrachtich ghefatsoeneert ghelijck een cappe oft helm vijf bladerkens draghende, van den welckẽ die twee onderste smal zijn, die middelste ende zyde bladerkens wat breeder, dopperste groot ende hol ghelijck een kouel oft cappe ouer die zyde bladerkens staende, daer in twee cromme bruyne steelkens wassen op dat eynde wat dickachtich ghelijck twee narren hoofdekens, in dmiddel van deser bloeme wassen vele dunne corte hayrachtige steelkens daer gruen geele stipkens op hanghen. Als die bloeme ghereesen es zoo comen daer drye oft vier hauwkens by een voort daer in tsaet groeyet dat hert, swert, ende ghehoeckt es. Die wortel

Lycoctonon primum.
Luyscruyt.

Lycoctonõ cœruleũ. Napellus verus.
Blauw wolfswortele.

Lycoctonõ Ponticũ
Geel wolfswortele.

es dick ende swert ghefatsoeneert ghelijck een cleyn steckrape, ende heeft vele aenhanghende veeselinghen.

3 Die Geele wolfswortele heeft breede swertgruene ghecloven bladeren den bladeren van Booterbloemen schier ghelijck maer veel meerder. Die stelẽ zijn rondachtich ontrent twee voetẽ oft meer hooch, daer aen wassen op dopperste, bleeck geele bloemen, volnaer gefatsoeneert gelijck die bloemen vã Wildt vlas, naer die welcke cleyne hauwkens volghen, daer in swert gehoeckt saet leyt. Die wortel es swert met vele aenhanghende veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dese drye fenijnnighe cruyden worden hier te lande in der cruytliefhebbers houen gheplant, ende die Blauw wolfswortel es in veel houen seer ghemeyn. In Duytschlant ende in sommighe andere landen worden die twee laetste ghevonden in diepe dalen ende donckere wilde bosschẽ. Dat Luyscruyt op die gheberchten ende aen steenachtighe plaetsen.

Tijt.

¶ Tyt.

Dese drye cruyden bloeyen in April in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Aconitum, wordt gheheeten in Griecx ἀκόνιτον λυκοκτόνον ἢ κυνοκτόνον. In Latijn Aconitum Lycoctonum, ende van sommighen Luparia.

1 Dierste wordt gheheeten in Hoochduytsch Leußkraut, ende daer naer hier te lande Luyscruyt. Ende en es gheen gheslacht van Swerte nieswortel als sommighe nv ter tijt seer qualijcken gheleert ende ghescreuen hebben.

2 Tweede wordt genaemt in Hoochduytsch Blo wolffwurtz, Ysenhut en̄ Blo ysenhutlin. Hier te lande Blauw wolfswortele en̄ van sommighen Munckx capkens, ende daer om in Latijn Cucullus monachi, oft Cappa monachi. Ende wordt van vele gheleerde voor die oprechte Napellus ghehouwen daer Auicenna af schrijft. Ende wordt ghenaemt Napellus, quasi paruus Napus, om dat zijn wortele gelijck es eenen cleynder steckrape, die in Latijn Napus gheheeten wordt.

3 Tderde wordt van Dioscorides ghenaemt ἀκόνιτον ποντικὸν ἢ λυκοκτόνον ποντικόν. En̄ in Latijn Lycoctonon Ponticum, en̄ heet in die Apoteken hier te lāde Napellus. In Hoochduytsch Wolffwurtz ende Geel wolffwurtz. In Neerduytsch Geel wolfswortel. In Franchois Tue loup, & Tue loup iaulne.

¶ Natuere.

Alle drye dese Wolfswortelen zijn heet ende drooch tot in den vierden graedt, ende seer venenues van natueren ende substantien.

¶ Hindernisse.

Wolfswortelen inghenomen onsteken dat herte ende verbranden die inwendige leden ende dooden den mensche, als ouer niet seer langhe jarē in die Coopstadt vā Antwerpen ghebleken es, daer sommighe die wortel van Blauw wolfswortele, in het salaet voor een goet cruyt gheten hebben, die daer af terstont ghestoruen zijn. Ende dese Wolfswortelen en dooden niet alleen die menschen, maer oock die wolven, honden ende andere dyergheljcke beesten, als zy met vleesch huer voor gheworpen worden.

Nerium. Oleanderboom.

Van Oleanderboom. C. lxxx.

¶ Fatsoen.

Oleander es een boomachtich gewas dat groote langhe dicke bladeren heeft die langher, meerder, dicker ende rouwer zijn dan die bladeren van Amandelboom. Die bloemen zijn schoon root in vijf bladerkens ghesneden eenen cleynen rooskén niet seer onghelijck. Die vrucht es vinghers lanck ende es van binnen met rouw ghehayrt saet ghevult ghelijck die hauwkens van Swaluwe wortel.

¶ Plaetse.

Oleander wast in sommighe landen by die riuieren en aen die canten van der zee ende op schoone lustige plaetsen als Dioscorides scrijft, hier wordt hy in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Tyt.

Oleāder bloeyet hier te lāde in Braeckmaēt.

Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Grieck Νήριον, ῥοδοδάφνη ἢ ῥοδόδενδρον van Nicander oock Neris. In Latijn Laurus rosea ende Rosea arbor, dat es, Rooseboom. In die Apoteken ende onder die cruytliefhebbers Oleander.

Natuere.

Oleander es oock seer heet ende drooch van natueren.

Hindernisse.

Oleander es den menschen seer scadelijck ende sonderlinge den scapen, gheyten, ossen, honden, esels, muylen, peerden ende alle viervoetighe ghedierten seer doodelijck, want alle die water drincken daer Oleander in gheweyckt es sterven daer af ter stont, als Dioscorides, Plinius, ende Galenus schrijven.

Van Huel. Cap. lxxxj.

Tgheslacht.

Huel es dryerleye als Dioscorides seyt van gheslachte, van den welcken dat ierste gheslacht wit ende tam es, ende die andere twee swert ende wildt.

Tfatsoen.

Papauer satiuum. Tammen Huel.

Papauer syluestre. Wilden Huel.

1 Die tamme witte Huel heeft eenen rechten effenen steel, ontrent vier oft vijf voeten A hooch, daer aen wassen langhe breede witte bladeren die rontsomme gescaert ende oneffen ghekerft zijn, op dopperste van den stelen wast eenen ronde knop die open gaende een groote witte bloeme voortbringht vā vier groote bladerē die in dmiddel veel cleyne hayrachtighe steelkens heeft ende een ront bollcken, dat groot ende lanckachtich wordt daer in tsaet leyt dat wit es, en tot den ghebruyck der medecynen seer dienstelijck.

Van

Van desen geslachte wordt noch eē ander gevondē, dyens bladerkēs van dē bloemē B
ghekertelt eñ seer gesneden zijn, eñ anders eest den Witten in alle manieren ghelijck.

2 Tweede geslacht vā Huel es vā stelen eñ bladerē dē Witten seer gelijck, maer die A
bloemē zijn schoō root, eñ die bollekēs zijn rōder eñ nz lanckworpich. Tsaet es bruyn.

Van desen gheslachte wordt oock een met ghesneden ende ghekertelden bloemē ge- B
vonden anders den voorghescreuen ghelijck.

3 Tderde gheslacht vā Huel es dē anderen tween van stelen eñ bladeren oock gelijck maer veel minder eñ meer bloemen ende bollekens bringhende. Die bloemen zijn tusschen root ende wit bruyn, met swertachtighe plecken aen dat onderste van elck blat. Die bollekens zijn rontsom lanckworpich veel minder dan die bollekēs van den anderen daer bruyn saet in leyt. Ende als dit saet rijp es zoo openē huer dese bollekēs bouē onder dat sceel dz op die bollekens wast. Eñ dan valt dz saet daer seer lichtelijcken wt, dz aen die andere twee Huelen niet en ghevalt, dyens bollekēs altijt gesloten blijuen.

Wt den Huelen vloeyet een wit melckachtich sap, als die bollekēs gequetst wordē dz Opiū gheheeten es, eñ dit wordt vergaert eñ gedroocht eñ tot dē gebruycke der medecynē in die Apotekē bewaert. Eñ als dit sap drooge es dan eest castanie bruyn vā verwe.

¶ Plaetse.

Alle dese gheslachten van Huelen wordē hier te lande in die houen gesaeyet. Ende dat derde gheslacht es seer ghemeyn ende wordt op vele velden ghesayet om tprofijt en de tghebruyck dat van den sade coemt. In Apulien, Spaengien ende sommighe andere heete landen, wordt nv ter tijt dat sap dat es dat Opium vergaert, dat hier te lāde in die medecynen ghebruyckt wordt.

¶ Tijt.

Alle Huelen bloeyen meest in Braeckmaent.

¶ Naem.

Huel wordt gheheeten in Griecx μήκων. In Latijn ende in die Apotekē Papauer van sommighen Oxytonon, Prosopon, Lethe, Lethusa ende Onitron. In Hoochduytsch Magsamen, Moen, Magle, ende Olmag. In Neerduytsch Huel, ende tot sommige plaetsen Mancop. In Franchois du Pauot.

Dat sap van den Huel heet in Griecx ὄπιον. In Latijn ende in die Apoteken Opium.

1 Dierste gheslacht heet in Griecx μήκων ἥμερος. In Latijn Papauer satiuū, vā sommigē Thylacitis. In die Apotekē Papauer albū. In Duytsch Wittē huel, ende Tammen huel.

2 Tweede geslacht wordt van Dioscorides ghenaemt μήκων ἄγριος eñ Papauer syluestre oft Papauer erraticum, van sommigē oock Pithitis. In die Apoteken Papauer nigrum magnum, van den ongheleerden oock Papauer rubrum, ende daer naer in Duytsch Rooden huel.

3 Tderde gheslacht wordt oock voor een soorte van Papauer syluestre ghehouwen ende wordt in die Apotekē gheheeten Papauer commune ende Papauer nigrū. In Duytsch Huel ende schijnt wel te wesene een Papauer rhoeas, dz es een vloeyende, oft rijsende Huel, wāt zijn saet ontvloeyet hem alst rijp es, dz aē dē anderē Huelē nz en doet, als voorseyt es.

¶ Natuere.

Alle Huelen zijn cout ende drooghe tot by den vierden graedt. Opium es cout ende drooghe tot in den vierden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren ende bollekens van Huel in water ghesoden ende ghedroncken doen A
slapen. Tselue doen zy oock alsmen thooft oft die handen daer in badet.

Van den bollekens in water ghesoden wordt een syrope ghemaeckt die ooc doet sla- B
pen, ende seer goet es tseghen die vloet van die subtijl vochticheyt wt den hoofde op die borst rijsende, eñ tseghen den hoest van alsulckē subtilen vochtichz oorspronck hebbēde.

Tsaet van den Swerten Huel met wijn gedroncken stelpt den loop des buycx ende C
der vrouwen ouervloedighe vloet, ende alsment met water menght ende het voorhooft daer mede bestrijckt zoo doetet oock slapen.

Die gruene bollekens eer zy rijp zijn met meel van gersten mout vermēght zijn seer D
goet ghelijck een plaester gheleyt op dat wildt vier ende alle heete geswillen ende sweeringhen diemen vercoelen wilt.

Opium

Opium dat es tsap van Huel gedroocht ontrẽt een vitsken groot ingenomẽ versuet alle pijne eñ inwendige weedõ, doet slapẽ, stilt dat hoestẽ ende stopt dẽ loop des buycx. E

Opium met olie vã Roosen vermenght versuet die pijne vã den hoofde daer op ghe-strekẽ. Item met olie van sueten Amandelen, Myrrha ende Sofferaen geneset die pijne van den ooren. F

Opium met azijn ghemenght es goet op dat wildt vier ende op alle verhittinge ghe-streken. Ende met vrouwen melck ende Sofferaẽ versuetet die pijne vã dat fledereijn. G

Opium van onder met een suppositorie in tfondament gheset doet slapen. H

In summa Opium in alle maniere van binnen oft van buyten ghebruyckt doet slapen eñ versuet alle pijne eñ weedom, maer moet met rijpe deliberatie ghebruyckt zijn. I

¶ Hindernisse.

Tghebruyck van alle Huelen es seer sorghelijck ende quaet ende sonderlinghe van dat Opium, dat alst te veel inghenomen wordt oft te dickwils van buyten ghebruyckt oft anders sonder rijpe deliberatie gheorboort, swaere lastige slapen maeckt, met rasernie ende ydelheyt vermenght, beneemt verstant ende sinnen, bringht lammicheyt ende onmachticheyt van den leden, ende ten laesten zoo doodet oock den mensche.

¶ Beteringhe.

Alsmen om eenighe groote nootsaeckelijcheyt Opium ghebruycken wilt zo salmen daer Sofferaen toe menghelen, wãt dat breeckt ende wederstaet wat die quaethz van Opium, alzoo dattet niet zoo lichtelijckẽ lettẽ en can als sonder Sofferaẽ ingenomẽ.

Van Clapper roosen. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

Clapperroosen zijn tweederleye Groot eñ Cleyne, van bladeren verscheyden maer vã bloemen malcanderen seer gelijck.

¶ Tfatsoen.

Papauer Rhœas. Cleyn Clapperroosen.

Papauer Rhœas alterum. Groote Clapperroosen.

1 Die cleyne Clapperroosen hebben dunne ghehayrde stele daer aen wassen langhachtighe rontsomme ghekerfde bladeren, den bladeren van anderen huelē niet seer ongelijck maer veel minder ende niet effen, maer wat ghehayrt. Die bloemen zijn schoon bruyn root den bloemen van den Huelen van fatsoene niet ongelijck, in dmiddel swerte hayrachtighe steelkens hebbende. Ende als dese bloemen vergaen zo comē daer bolleckens voort, die veel minder zijn dan die Huel bollekens, ende vā fatsoene lanckworpich, daer in swert saet leyt. Die wortel es lanck ende geelachtich.

2 Die groote Clapperroosen hebben groote seer gesnedē bladerē den bladerē vā wit Mostaert cruyt schier gelijck, maer langher eñ rouwer. Die stelen, bloemē, bollekens zijn den cleynen Clapperroosen gelijck. Die wortel es ooc groot, maer witter dan aen die cleyne Clapperroosen.

¶ Plaetse.

Clapperroosen wast op die corenvelden tusschen die Terwe, Rogghe, Hauer ende Gherste, ende die cleyne zijn meer ghemeyn.

¶ Tijt.

Clapperroosen bloeyen in Meye eñ van darē voort tot in dat eynde vā den zoomer.

¶ Naem.

Dit wildt gheslacht van Huel wordt gheheeten in Grieckx μήκων ῥοιάς. In Latijn Papauer erraticum, Papauer fluidum, ende Papauer Rhœas. In sommighe Apoteken Papauer rubrum. In Hoochduytsch Klapperrosen, Kornroysen. In Neerduytsch Clapperroosen ende roodē Huel oft wilden Huel. In Franchois Coquelicot ou Ponceau. Ende oft dz tweede gheslacht van Clapperroosen eē Argemone es oft niet en wordt sonder redene niet ghetwijfelt.

¶ Natuere.

Clapperroosen zijn oock vercoelende den Huelen van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Vijf oft ses bollekens van Clapperroosen met wijn ghesoden ende gedroncken verwecken tot slapen. Tselue doet oock saet met huenich inghenomen. A

Die bladeren met den gruenen bollekens ghestooten zijn seer goet gheleyt op alle quade heete sweeringhen, ende op dat wildt vier, ghelijck die huelen. B

Van Geelen huel. Cap. lxxviij.

¶ Fatsoen.

1 Geelen huel heeft aschverwighe seer ghesneden ende ghecloven bladeren, den bladeren van anderen Huelen niet seer onghelijck, maer rouwer ende ghelijck die bladeren van Clapperroosen hayrachtich. Die stelen zijn rōt ende oock wat hayrachtich, ende daer op wassen geele bloemē van vier bladerkens, die als zy vergaen voortbringhen lange smalle gecromde hauwkens daer in tsaet leyt. Die wortel es groot ende dick ende blijft tswinters duerende en de brenght iaerlijcx nieuwe bladeren ende stelen voort.

Van desen gheslachte van Huel worden noch twee andere sooten ghevonden, als sommighe gheleerde schrijuen die in Spaengien ghemeyn zijn.

2 Deene es van bladeren ende stelen ende oock van hauwē in alle manieren dē voorghescreuen ghelijck, alleen zijn bloemen en zijn niet geel maer schoon root, anders van fatsoene den geelen bloemen ghelijck.

3 Dat andere es oock den anderen ghelijck maer van bladeren, stelen, bloemen ende hauwen veel mindere. Ende die bloemen en zijn niet geel oft root, maer schoon violet peersch in vier bladerkens oock ghesneden.

¶ Plaetse.

1 Geelen Huel wast vā zijn eygen natuere op rouwe plaetsen ontrēt die cantē van der zee als Dioscorides scrijft. Hier te lāde wordt hy in der cruytliefhebbers houē gesayet.

2.3 Die andere twee gheslachten zijn in Spaengien ghevonden gheweest veerde van der zee, op die corenvelden ende by den weghen.

Papauer Corniculatum.
Geelen huel.

Papaueris corniculati alia species.

¶ Tijt.

Geelen Huel bloeyet in Hoymaent ende Oogstmaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Huel wordt gheheeten in Griecx μήκων κερατῖτις. In Latijn Papauer corniculatum, van sommighen ongheleerden Apotekers Memitha, daert gheen ghelijckenisse mede en heeft. In Hoochduytsch Gehornter magsamen eñ Geel olmagen. In onse tale Geelen huel. In Franchois Pauot cornu.

¶ Natuere.

Geelen huel es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Geelen huel in water tot die helft versoden doen water makẽ ende openen die verstopte leuer, ende zijn goet ghedroncken den ghenẽ die dick ende grof water maken, ghebreckelijck vã leuer zijn, eñ die weedõ in die lendenẽ eñ hopẽ hebben. A

Tsaet van desen Huel een lepel vol inghenomẽ maeckt suetelijck camerganck, ende doet die fluymen afgaen. B

Die bladeren ghestooten met den bloemen suyueren die oude veruuylde sweeringen daer op gheleyt. C

Van Mandragora. Cap. lxxviiij.

¶ Tgheslacht.

Mandragora es tweederleye als Dioscorides schrijft, Wit ende Swert. Dat wit Mandragora wordt gheheeten Mandragora manneken ende es redelijcken bekent. Dat Swert wordt ghenaempt Mandragora wijfken, ende dit es noch ter tijt nz seer bekent.

Tsat-

Mandragoras mas.
Mandragora manneken.

¶ Tfatsoen.

1 Dat wit Mandragora heeft groote breede witgruene vette ende effene bladerẽ op der aerden wtghespreyt, den bladeren van Bete nz seer onghelijck tusschen den welcken cleyn corte effene steelkens voortcomen schoon geele ronde appelen draghende die sterckachtich van ruecke nochtans niet onliefelijck zijn. Die wortel es groot ende wit, den wortelen van Radijs niet seer ongheliјck, in twee oft drye deelen ghedeylt die somtijts ouer malcanderen wassen schier ghelijckende den twee beenen van den mensche.

2 Dat swert Mandragora dat es Mandragora wijfken en heeft ooc gheenen opgaende steel, zijn bladeren zijn oock op der aerden wtghespreyt, die smalder ende minder zijn, dan die bladeren van Lattouwe, ende swaer van ruecke. Die appelen zijn bleeck, gheliјck Sorben ghefatsoeneert die helft minder dan die appelẽ van dat manneken. Die wortel es van buyten swert van binnen wit in tween oft dryen ghespleten ouer malcanderen wassende, ende minder dan die wortel van dat manneken.

¶ Plaetse.

Mandragora wast gheerne in donckere ende lomberachtighe plaetsen. Hier te lande en wast hy nz van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghestelt, die hem planten daer hy wel sonne heeft.

¶ Tijt.

Die appelen van Mandragora worden hier te lande in Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Mandragora wordt gheheeten in Griecx, μανδραγόρας ende in Latijn Mandragoras, van sommighen Circæa ende Antimalum. Van Pythagoras oock Anthropomorphos om dat die wortel van desen cruyde dat onderste deel van een mensche gheliјck es.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Mandragoras mas, van sommighen als Dioscorides seyt Morion. In Hoochduytsch Alraun menlin. In Neerduytsch Mandragora manneken, oft Alruyn manneken. In Franchois Mandragora masle.

2 Dat andere heet Mandragoras fœmina, van sommigẽ Thridacias. In Duytsch Alraum weiblin, eñ Mandragora wijfken.

¶ Natuere.

Die wortelen van Mandragora sonderlinge die schorssen zijn cout ende drooghe tot by naer in den vierden graedt. Die vrucht en es zoo cout niet ende heeft wat vochticheyts mede ghemenght.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den wortelen van Mandragora dat wt den verschen wortelen gheperst wordt ende daer naer ghedroocht, in seer cleyne ghewichte inghenomen iaecht af duer den camerganck die fluymachtighe ende swerte melancholieuse vochticheden met sterck ghewelt gheliјck die swerte Nieswortel. A

Dit selue sap es oock goet ghemenght tot die collyrien van den ooghen die pijne en de weedom versueten, ende van onder met een pessus gheset treckt die secondine ende die doode vruchten af. B

Van desen seluen sape een suppositoire ghemaeckt ende in dat fondament ghestelt verweckt tot slapen. C

Die versche bladeren van Mandragora met meel van gersten mout vermẽght zijn D goet ghelept op alle heete gheswillen ende sweeringhen ende doen alle gheswillen ende apostumatien scepden ghewreuen ende daer op ghelept.

Die wortelen zijn oock op die heete sweeringhen ende gheswillen goet ghelept, ende E met olie ende huenich vermenght op die beten van den fenijnnighen ghedierten.

Wijn daer die wortelẽ van Mandragora in ghewepckt hebbẽ oft in ghesoden zijn, F doet slapen, versuet alle pijne eñ weedom eñ es goet ghegheuẽ dẽ ghenen diemẽ eenich ledt afsnijden, af setten, oft branden wilt om dat sy die pijne niet ghevoelen en soudẽ.

Die Appelẽ gerokẽ doen oock slapẽ, maer noch veel meer dz sap daer af ingenomẽ. G

¶ Hindernisse.

Tsap van den wortelen es seer sorghelijck inghenomen, want een luttel te veel ingenomen doodet terstont den mensche. Die bladeren ende vruchten zijn oock sorghelijck ende quaet, zy maken swaeren slaep met rasernie ghelijck dat Opium.

Van Verangenes. Cap. Lxxxv.

¶ Tgheslacht.

Verangenes zijn tweederhande. Die eene draghen bruyn appelen, ende die andere witachtighe oft bleeck geele appelen, ende anders zijn zy malcanderen van wesen, dat es van stelen, bladeren ende bloemen ghelijck.

Mala insana. Verangenes.

¶ Tfatsoen.

Dit ghewas heeft eenen ronden steel ontrent eẽ spanne hooch, daer aen breede swert gruene bladeren wassen den bladeren van Groote nascaye schier gelijck maer wat rouwer, tusschen den welcken op corte steelkens die bloemen groeyen, voortbringhende groote rondachtighe langhe vruchten, gelijck appelen volnaer ghefatsoeneert, die binnẽ vol saets zijn ghelijck die Concommeren, van buytẽ vã verwẽ som castaniebruyn, som wit oft geelachtich. Die wortel es saselachtich.

¶ Plaetse.

Verangenes en groeyen hier te lande nz van selfs, maer worden in der cruytliefhebbers houen gheplant ende opghebrocht, ghelijck die Concommerẽ eñ Cauwoorden, daer mede dz zy voortcomen eñ iaerlijcx vergaen.

¶ Tijt.

Dit ghewas bloeyet in Ooghstmaent, ende in Herfst worden zijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese appelen wordden nv ter tijt in Latijn gheheeten Mala insana. In Franchois en de hier te lãde Verangenes. In Hoochduytsch naer den Latijnschen naẽ Melantzan, ende Doll opffel, dat es in onse tale Dulle appel.

¶ Natuere.

Dese appelen zijn cout ende vochtich ghelijck die Cauwoorden.

¶ Cracht en werckinghe.

Verangenes en hebben in der medecynen gheen ghebruyck, maer worden van sommighen voor een spijse inghenomẽ die de selue eeten mz olie, peper, sout ende azijn. En de dese spijse es onghesont ende doet in tlichaem veel quade vochticheden groeyen.

Tghe-

Van Gulden appelen. Cap. lxxxvj.

¶ Tgheslacht.

DEse vremde appelẽ zijn oock tweederleye, die eene zijn root, die andere bleeck geel anders van stelen, bladeren ende wasse in alle manierẽ malcanderen gelijckẽde.

¶ Tfatsoen.

Poma amoris. Gulden appelen.

Dese Appelen hebben ronde asch verwighe hayrachtighe stelen ontrent drye oft vier voeten hooch, met aenwassende, zyde tacken ende groote breede langhe bladeren ouer beyde zyden wtghespreyt ende diep ghekerft den bladeren van Agrimonien volnaer ghelijck, maer veel meerder ende witter. Die bloemen zijn geelachtich en wassen op corte steelkens vijf oft ses by een, ende als die vergaen zoo wassen daer naer groote ronde platachtighe gheribde appelen, van verwen som schoon root, som witachtich, daer in dat saet leyt. Dit heel cruyt met stelen ende bladeren es van eenen stercken stinckenden seer selsamen stanck, ende moet alle jaren van saet gewonnen worden ghelijck die Concommeren.

¶ Plaetse.

Dit cruyt es een vremt ghewas, ende en wordt hier te lande niet ghevonden, dan in sommighe cruytliefhebbers houen, daer tghesaeyet wordt.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent, Ende in Ooghstmaent eñ Herfstmaent worden die appelẽ rijp.

¶ Naem.

Dit vremt gheslacht wordt nu ter tijt gheheeten in Latijn Poma amoris, Pomum amoris, ende van sommigẽ Pomum aureum. In Hoochduytsch Golt opffel. In Neerduytsch Gulden appelen. In Franchois Pomes d'amours.

¶ Natuere ende werckinghe.

Natuere cracht ende werckinghe van desen appelen sijn noch ter tijt onbekẽt, maer voor alzoo veel als wy kunnen met onder soecken ende met redenen vinden soo sijn dese appelen van natueren cout ende sonderlinghe die bladeren den Mandragora wat ghelijckende ende daer om oock sorghelijck om te orbooren. A

Van Doren appel. Cap. lxxxvij.

¶ Tfatsoen.

DOren appel heeft ronde stelen die ontrent twee voeten hooch wassen, daer aen aschverwighe gruene bladeren voortcomẽ, den bladeren van Nascaye schier ghelijck maer grooter, sonderlinghe die beneden by de wortele groeyen. Die bloemen sijn wit, ront ende hol ghelijck een clocxkẽ van ruecke liefelijck ghelijck die witte Lelien rieckende, ende als die vergaen sijn, zoo volghen die vruchten, die ghelijck een appel ront sijn, van verwen gruen, rontsomme met stekende dorenen beset, daer naer dat sy Doren appelen ghenaempt worden, van binnẽ vol saets ghelijck die Verangenes. Die wortel es faselachtich ende duer een ghevlochten ende verwert.

¶ Plaetse.

Doren appel es oock een vremt ghewas ende en wordt niet ghevonden, dan in der cruytliefhebbers houen ende dat seer selden.

Stramonia. Doren appel.

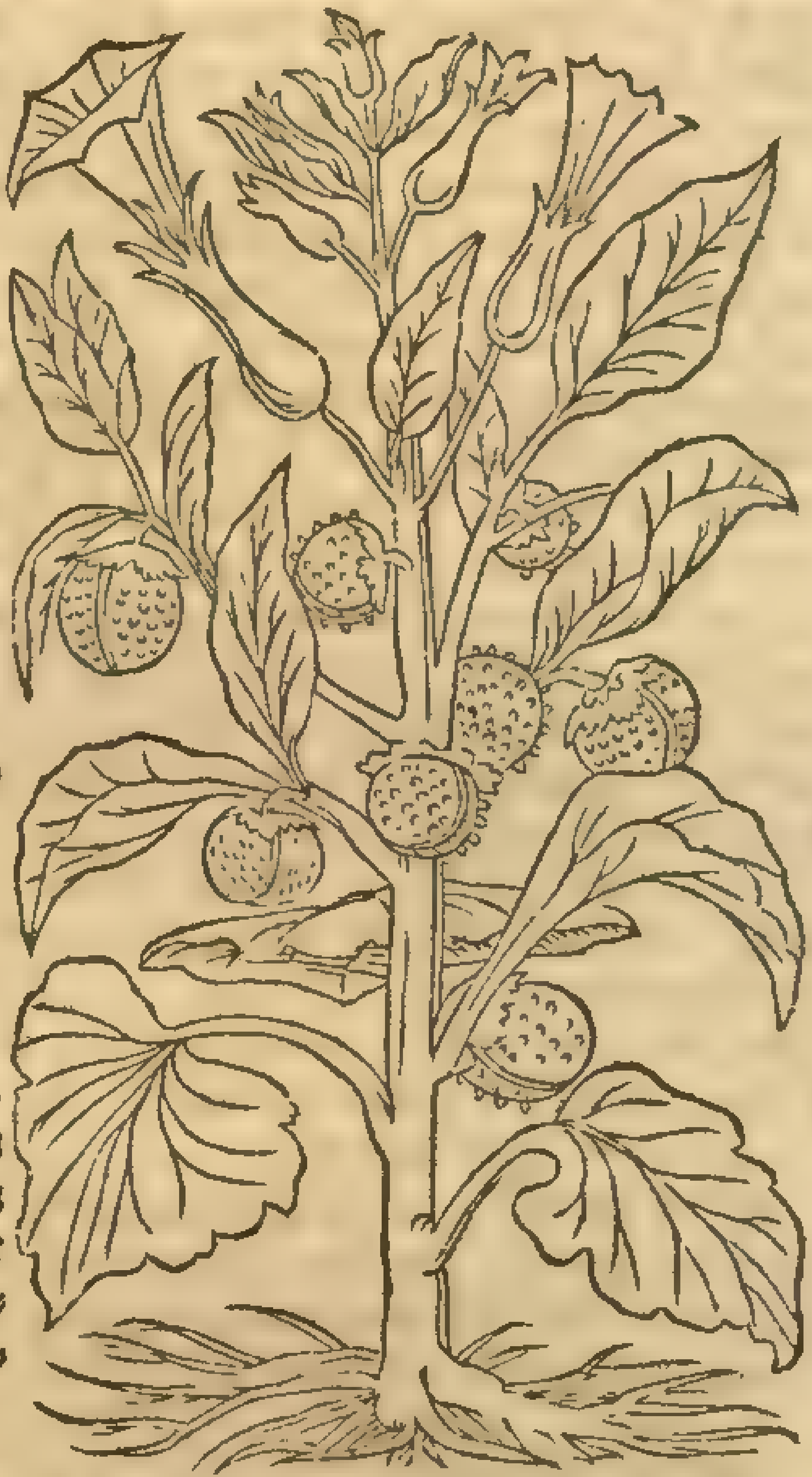

Tijt.

Dese Appelen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

Naem.

Dit vremt ghewas wordt gheheeten in Italien Stramonia ende Pomum spinosum van sommighen Corona regia. Te Venegien Melospinus ende Paracoculi. In Hoochduytsch Stech opffel, Rauch opffel, vnd Stechend opffel. In Neerduytsch Doren appel. In Franchois Pommes de Perou.

Natuere.

Natuere cracht ende werckinghe van desen appelen es noch ter tijt ons onbekent.

Van Balsem appel.

Capittel. lxxxviij.

Tgheslacht.

Onder den naem van Balsem appel, worden nv ter tijt tweederleye appelen oft vruchten verstaen ende begrepen, die van bladeren ende van wasse malcanderen seer ongheliick zijn, Deene wordt gheheetē Balsem appel manneken, ende dat ander Balsem appel wijfken.

Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Balsem appel, heeft langhe dunne ranexkens met cleyne clauwierkens daer mede dattet haeckt ende hem seluen vast maeckt aen die hagen, boomen ende staken oft rijs, daert by gheplant es. Die bladeren zijn breet rontsomme ghesneden den Wijngaertbladeren volnaer gelijck maer cleynder. Die bloemē zijn bleeck geel. Die vrucht es ront, bouen scerp ende rouw ghelijck die vruchten van wildē Concommeren, ierst gruen ende daer naer root. Ende in dese appelen leyt breet, rouw ende bruyn saet besloten. Die wortel heeft vele tacken herwaerts ende derwaerts ghesprcyt.

2 Dat ander gheslacht heeft eenen dicken roodachtighen steel ghelijck die Porceleyne ontrent eenen voet oft meer hooch. Daer aen wassen lange smalle bladeren den Wilghen bladeren niet seer ongheliick, rontsomme wat ghekei ft. Die bloemen ziin schoon lyfoerwich persch, achter een omghecromt steertken draghende, den bloemen van Riddersporen van fatsoene niet seer ongheliick. Die vrucht oft appel es ront, voor scerp ende van buyten hayrachtich, van verwen ierst gruen ende daer naer bleeck geel, ende als dese Appel heel rijp es dan gaet hy open, ende dan valt daer saet wt dz den Pitsen niet seer ongheliick es. Die wortel es den anderen voorghescreuen ghelijck.

Plaetse.

Beyde dese vremde appelē wordē in der cruytliefhebbers houē hier te lāde gevondē.

Tijt.

Dese cruyden bloeyen in Hoymaent ende Ooghstmaent, ende in Ooghstmaent eñ Herfstmaent worden die vruchten rijp.

Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt gheheeten in Italien Charantia, Balsamina, Momordica, ende tot sommighe plaetsen Pomum Hierosolymitanum. In Vranckrijck Pomum mirabile. In Hoochduytsch Balsam opffel mennlin, dz es Balsem appel manneken.

Charantia.
Balsem appel manneken.

Balsaminum.
Balsem appel wijfken.

neken. In Franchois Merueille, & Merueille masle.

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaempt Balsaminum, ende es gheen Balsamina Charantia oft Momordica als sommighe meynen. In Hoochduytsch wordet genaemt Balsam opffel Weiblin, dat es in Neerduytsch Balsem appel wijfken.

¶ Natuere.

Die natuere van desen Appelen als sommighe scrijuen es werm in den ierstẽ graede ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Van dat ierste gheslacht van Balsem appel Charantia ghenaemt worden gescreuen ghevonden dese naervolghende crachten.

Die bladeren van Charantia mz wijn ingenomen doen alle pijne ende weedom vergaen van buyten ende binnen tslichaems ende stercken die crachtẽ van den ghenẽ diese inneempt alzoo dat huer gheen pijne oft weedom toe ghecomen en can. A

Die selue bladeren ghepoedert ende met wijn inghenomen heylen ende ghenesen alle inwendighe wonden oock van den dermen, ende zijn seer goet tot dat colica. B

Tsap van den bladeren gheneest den tantsweer daer aen ghestreken. C

Olie die met den vruchten in die sonne ghewonnen es heylt alle wondẽ, versuet alle pijne ende weedom ende doet alle spanninge ende treckinghe van de senuwen vergaen, op die wonden, pijnen ende treckinghen ghestreken. D

Dese selue olie es oock tot die sweeringen van der borsten, ende tot die pijne eñ weedom van der moedere goet ende doet lichten ende voorspoedighen arbeyt hebben op die buyck ghestreken. E

Dese olie gheneest alle sweeringhen, quetsinghen ende apostumatien van die moe- F
der met een clysterie daer in ghelaten.

Item in tfondament met cattoen gheset zoo gheneest dese olie die speenen ende be- G
neemt alle pijne ende weedom der seluer.

Die ghescuertheyt wordt oock met dese olie ghenesen alsmen tpoeder van dē blade- H
ren met wijn inneempt, ende die olie van den appelen op die ghescuertheyt strijckt.

Olie van Balsemappel ghemaeckt als voorseyt es, doet oock die litteekenen eñ plee- I
ken vergaen als zy daer mede bestreken worden.

2 Vander cracht van Balsemappel wijfken en wordt niet bescreuen gevonden om dz K
huer cracht noch onbekent es.

Van Nascaye. Cap. lxxxix.

¶ Tfatsoen.

Solanum hortense. Nascaye.

Nascaye heeft ronde stelen ontrent eenen voet hooch mz vele zyde tac- kens, daer aen bladerē wassen die swertgruen, breet, weeck ende vol saps zijn, den bladeren van Basilicom van fatsoene ghelijck maer veel meerder. Die bloemkens zijn wit ende hangē drye oft vier by een. Ende als die vergaen zoo comen daer ronde besikens voort die by eē hanghen ghelijck die vruchten van Veyl vā verwen als zy rijp zijn, ghemeynlijck swert, somtijts schoon root, ende diewils oock geel. Die wortel es wit met vele veesen.

¶ Plaetse.

Nascaye wast hier te lande seer ghemeyn by oude mueren onder die haghen, by den weghen, in diepe straten, aen die canten van sommighen velden ende in die moeshouen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet van in Braeckmaēt alle den zoomer duer, ende te wyle zoo leueret oock zijn vruchten.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx στρύχνος ἢ τρύχνος, καὶ στρύχνος κηπαῖος. In Latijn Solanum eñ Solanum hortense. In die Apoteken Solatrum, van sommighen Morella, Vua lupina eñ Vua vulpis. In Hoochduytsch Nachtschadt. In Neerduytsch Nascaye ende Nachtscade. In Franchois Morelle.

¶ Natuere.

Nascaye es cout ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die gruene bladeren van Nascaye ghestooten ende mz meel van gersten mout ver- A
menght zijn goet gheleyt op dat wildt vier ende voorts eetende quade sweeringhen ende
op alle verhittinghen. Tot den seluen dient oock een salfken van dat sap van Nascaye
met olie van Roosen, ceruyse ende schuym van siluer ghemaeckt.

Die bladeren alleen ghewreuen versueten die pijne van den hoofde, daer op geleyt, B
ende zijn goet voor die verhitte maghe, ende tot alle heete ghebreken van den ooghen,
ooren, leuer, milte ende blase om van buyten daer op te legghen.

Die bladerē van Nascaye met sout gemēght doē sceydē eñ verteeren die gheswillen C
ende

ende apostumatiẽ die achter ende by die oorẽ groeyẽ daer op gelijc een plaester geleyt.

Tsap van Nascaye met dat wit van een eye es goet gheleyt opt voorhooft tseghen die verhittinghe roodicheyt vloet ende alle heete ghebreken van den ooghen. D

Tsap van Nascaye in die ooren ghedruypt versuet die pijne van den ooren, eñ met cattoen ghelijck een pessus van onder in die moeder gheset stoppet die ouervloedighe vloet ende natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. E

In somma Nascaye es goet ende bequaem als Galenus seyt tot alle sieckten ende ghebreken die vercoelt ende ghestopt sijn moeten. F

Van Criecken van ouer zee. Cap. xc.

¶ Tfatsoen.

Vesicaria vulgaris.
Criecken van ouer zee.

Vesicaria peregrina.
Vremde Criecken van ouer zee.

1 Criecken van ouer zee draghen dunne stelen daer aen bladerẽ wassen den bladeren van Nascaye wat ghelijck, maer breeder ende meerder. Die bloemen sijn bleeck, meerder ende min wit dan die bloemẽ van Nascaye ende als zy vergaen zoo brenghen zy vort ronde hole toeghesloten blaeskens die ierst gruen sijn ende naermaels root, daer in een roode rõde besie besloeten groeyet die vol geelachtichs plat saets es. Die wortel es dun, cruypende ende tot veel plaetsen nieuwe scueten ende stelen wtworpende ende alle jaren wtspruytende.

2 Bouen dit gheslacht zoo wordter noch een ander vremt gheslacht gevonden dz oock voor Criecken van ouer zee ghehouden wordt. Ende dit vremt cruyt heeft dunne teere stelen ende daer aen wassende langachtighe bladeren, die rontsomme ghekerft ende diep ghesneden zijn. Die bloemkens zijn sneewit ende bringhen voort ronde besloten

blaeſkens die ierſt gruen zijn ende naermaels bruyn ende daer in waſt een ronde ſwer te beſie ontrent een erwte groot. Die wortel es dun ende veeſelachtich.

¶ Plaetſe.

1 Criecken van ouer zee, waſſen hier te lande in ſommige boſſchen ende by die haghen in neere vochtachtighe plaetſen, ende worden oock vele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Die blaeſkens met den vruchten van Criecken van ouer zee wordden in Oogſtmaent ende in Herfſtmaent rijp.

¶ Naem.

1 Criecken van ouer zee heeft in Grieck στρύχνος ἁλικάκαβος καὶ φυσαλίς. In Latijn Veſicaria, van Plinius oock Veſicula, van ſommigen Callion. In die Apoteken Alkakengi. In Hoochduytſch Schlutte, Boberellen, Jude kirſzen, Teuffels kirſzen, Jude hutlin en rot Nachtſchat. In Franchois Alquequanges, Coulle bobes & Baganauldes.

2 Dat ander vremt gheſlacht wordt nv ter tijt gheheeten Veſicaria peregrina ende Veſicaria nigra, van den Hoochduytſche Munchs kopfflin, ſchwartze Schlutten vnd welſch Schlutten. In Neerduytſch vremde Criecken van ouer zee, ende ſwerte Criecken van ouer zee.

¶ Natuere.

1 Die bladeren van Criecken van ouer zee zijn cout ghelijck die Naſcaye. Die vruchten en zijn niet zoo cout ende zijn ſubtijl van ſubſtantien.

2 Die natuere van den vremden Criecken van ouer zee es onbekent.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van Criecken van ouer zee zijn tot alle ſaken dienſtelijck ende oorbooſlijck daer die bladeren van Naſcaye goet ende bequaem toe zijn. A

Die Criecken oft vruchten inghenomen openen die verſtoptheyt van der leuer ende van den nieren, ende ſuyueren die blaſe, ende doet water maken, ende daer om zyn zy ſeer goet tſegẽ die geelſucht, pijne ende weedom in die lendenen ende van der blaſen, ende den ghenen die huer water niet en kunnen ghelaſſen oft die huer water ſeer ſnijdt. Item den ghenen die met den ſteẽ ende grauueel ghequelt zijn. B

Mandragoras Theophraſti. Solanum lethale.

Groote Naſcaye.

Vã groote Naſcaye. C. xcj.

¶ Tfatſoen.

Dit quaet ende doodelijck cruyt wordt voor een geſlacht vã Naſcaye ghehouden om dattet hem van fatſoene wat gelijck es. Eñ het heeft ronde bruyne ſtelẽ twee oft drye voetẽ oft meer hooch daer aen waſſen groote breede wat hayrachtighe bladeren die meerder, breeder ende bruynder zijn dan die bladeren van Naſcaye. Die bloemẽ zijn bruyn ghelijck cleyne hole ſeellekens ghefatſoeneert, ende als die vergaen zo waſſen daer groote ronde beſien, elck op eẽ beſonder ſteelken ontrent een criecke groot, die ierſt gruen zijn, ende als zy rijp zijn ſchoon blinckende ſwert, daer in cleyn bruyn ſaet groeyet. Die wortel es groot alle jaren wiſpruytende ende veel

veel nieuwe ſtelen voortbringhende.

¶ Plaetſe.

Dit cruyt wordt hier te lande tot ſommighe plaetſen in die boſſchen ende aen die haghen, ende in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Tijt.

Die vruchten oft beſien van deſe fenijnnige Naſcaye worden in Oogſtmaent rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheeeten Solanum lethale. In die Apotekē Solatrū mortale. In Hoochduytſch van ſommighen Dollkraut vā anderē Seukraut. In Neerduytſch Groote naſcaye ende Dulcruyt oft Dulle beſien. Ende dit cruyt en es gheen Solanum manicum, noch gheen Solanum ſomniferum, noch ooch gheen Mandragoras Morion dz Dioſcorides beſchrijft. Maer ſchijnt meer te weſene dat gheſlacht van Mandragora daer Theophraſtus Lib. vj. Cap. ij af vermaent. Ende daer om zoo mocht oock wel Mandragoras Theophraſti ghenaemt worden.

¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten vā deſen cruyde zijn ſeer cout tot in dē vierden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die gruene bladeren ende verſche vruchtē van deſe groote Naſcaye ſouden moghen van buyten ghebruyckt worden ghelijck die bladeren van Naſcaye tot dat wilt vier eñ alle alſulcken verhittinghen maer met meerder voorſienicheyt, aengeſien dat dit Naſcaye veel ſtercker vercouwt dan die ghemeyne Naſcaye. A

¶ Hinderniſſe.

Die vruchten van deſe Naſcaye zijn dootelijck en maken den ghenen dieſe inghenomen heeft eenen ſwaeren ſlaep met raſernie ende ydelheyt vermenght, die den menſche niet en verlaet tot dat die menſche doot es, ghelijck dat aen ſommighe kinderen zoo in Duytſchlant als te Mechelen ghebleken es, die deſe vruchten niet wetēde dat zy quaet waeren ghegheten hadden. Daer om behoort een yeghelijck wel toe te ſiene dat hy in zijn houen aldusdanighe venenueſe cruyden niet en plante oft en hebbe, ſonderlinghe die liefelijcke vruchten voortbringhen als deſe ſchijnen te zyne, oft immers wilt hy die in zynen hof hebben, ten minſten zynen hof alzoo bewaere eñ ſluyte dat daer niemant in en come die duer ſchoonheyt oft liefelijcheyt van den vruchten beroert ſoude mogen worden om die te eetene, als vrouwen ende ionghe kinderen lichtelijcken worden.

Van Solanum ſomniferum ende Manicum. Ca. xcij.

DIe Groote Naſcaye daer af in tvoorſeyde capittel geſcreuen es doet my ge dachtich weſen van noch twee andere geſlachten van Solanum oft Naſcayen, die van den ouders ende van Dioſcorides beſcreuen zijn van den welcken deene es gheeeten Solanum ſomniferum, dat es ſlaepmakende Naſcaye, eñ die andere Solanum manicum, dat es Raſernie makende Naſcaye.

¶ Tfatſoen.

1 Solanum ſomnificum, dat es ſlaepmakende Naſcaye heeft dicke herde ſtelen daer aen groote breede bladeren waſſen, den Queappelbooms bladeren ſchier gelijck. Die bloeme es groot ende root. Die vrucht es ghelijck Sofferaen geel, ende waſt in blaeſkens. Die wortel es lanck met een roode ſcorſſe bedeckt.

2 Dat ander Solanum dat Manicum, dz es Raſernie makende Naſcaye genaemt wordt heeft bladeren ghelijck wit Moſtaert cruyt, maer meerder, wat ghelijckende den bladeren van oprechten Berenclauw die Achantus in Latijn gheheeten wordt daer af in twijfſte deel gheſcreuen ſal worden. Van eender wortel heuet thien oft twelf ſtelen die twee oft drye voetē hooch waſſen, op dopperſte van den welcken voortcoemt eē ront bollcken ghelijck een Oliue groot ende ghelijck die vrucht van Platanus rouw, maer meerder ende langher. Die bloeme es ſwert, ende als zy vergaet zoo brenght zy een druyſkē voort met thien oft twelf beſikens, ghelijck die beſien van Veyl, maer ſacht gelijck Wijnbeſien. Die wortel es wit, dick binnen hol, ende eenen cubitus, dat es onderhaluen

voet

voet lanck. Ende hier mede schijnt wat ghelijckenisse te hebben dat vremt gheslacht van Maluwe, dat Malua Theophrasti ende Alcea veneta ghenaemt wordt, daer af in dat vijfste deel Cap. xxvij. ghescreuen es.

¶ Plaetse.

1 Dat Solanum somniferum wast als Dioscorides seyt in steenachtighe plaetsen, niet veerde van die zee gheleghen.

2 Dat Solanum manicum wast op hooghe berghen daer die sonne veel schijnt.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen tween wordt gheheeten in Griecx στρύχνος ὑπνωτικός. In Latijn Solanum somniferum, dat es in Duytsch Slaepmakẽde Nascaye, vã sommighen oock Halicacabon, Dircion, Apollinaris minor, Vlticana herba, ende Opsago.

2 Dat ander heet in Griecx στρύχνος μανικός. In Latijn Manicum Solanum, dat es, Rasernie makende oft dulheyt makende Nascaye, van sommigẽ Persion, Thryon, Anydron Pentadryon ende Enoron.

¶ Natuere.

1 Solanum somniferum es cout tot in den derdẽ graedt volcomelijck dẽ Opium van natueren wat ghelijck maer veel onstercker.

2 Die wortel van Solanum manicum sonderlinghe die scorsse es drooghe tot in den derden graedt, ende cout tot in den tweeden, als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die vruchten van Solanum somniferum inghenomen doen water makẽ, ende zijn den watersuchtighen seer goet ghebruyckt, maer en moghen ouer die twaelf tseffens niet inghenomen worden, want alsser meer inghenomen worden zoo zijn zy scadelijck. A

Tsap van desen besien es goet in die medecynen vermenght, diemen ingheeft tot versuetinghe van weedom ende van pijne. B

Tselue sap in wijn ghesoden ende in die mont ghehouden versuet die pijne van den tanden. C

2 Die wortel van Solanum manicum sonderlinge die scorsse daer af es seer goet ghebruyckt ende ghelijck een plaester ghelegt op dz wilt vier ende op die quade heete voorts eetende sweeringhen ende vleeratien. D

Van binnen en dient dit Solanum niet om te ghebruyckene. E

¶ Hindernisse.

1 Meer dan twaelf vruchten van Solanum somniferum ingenomen makẽ rasernie ende ydelheyt van hoofde volnaer ghelijck dat Opium.

2 Die wortel van Solanum manicum een drachma swaer met wijn ghedroncken maeckt lichticheyt ende ydelheyt vã hoofde, eñ twee drachma swaer doet die ydelheyt meerder wesen ende drye oft vier daghen lanck dueren. Die selue wortel vier drachma swaer inghenomen doodet den mensche.

Van Bilsen. Cap. xciij.

¶ Tgheslacht.

Bilsen als Dioscorides ende alle die ouders schrijuen es dryerhande, Swert, geel, ende wit.

¶ Tfatsoen.

Swerte Bilsen heeft dicke saechte stelẽ eñ groote, breede, saechte, weecke, wollachtige, aschverwighe gruene gheclouẽ ende seer ghesneden bladerẽ, sonderlinge die aen dz onderste van den stelen ende by die wortel wassen, want die aen die stelen groeyen zyn cleynder, smalder ende scerper. Die bloemen zijn binnen bruyn peersch ghelijck cleyne scellekens ghefatsoeneert ende als zy afghereesen zijn zoo volghen daer ronde huyskẽs, ghelijck pottekens met cleyne deckselkens toe ghedeckt, die in hayrachtighe ronde vellekens wassen die van voren open zijn ende vijf oft ses scerpe stekende puntkẽs hebbẽ. Ende dese pottekens staen deen bouen den anderẽ lancx den steel ende daer in leyt dat saet dat bruynachtich es. Die wortel es lanck ende somtijs vinghers dick.

Geele

Hyoscyamus niger. Swerten Bilsen.

Hyoscyamus luteus. Geelen Bilsen.

2 Geele Bilsen heeft breede witte saechte bladeren die niet ghekerft oft ghecloven en zijn, den bladeren van groote Nascaye volnaer ghelijck maer grooter, witter eñ saechter. Die bloemẽ zijn bleeck geel ende ront, ende als die vergaen zoo comen daer oock voort ronde huyskens volnaer ghelijck pottekens den swerten Bilsen pottekẽs nz seer ongheliјck, daer in dat saet groeyet den anderen Bilsen sade aensiẽlijck. Eñ dese pottekens groeyen oock in een ront velleken, maer dit velleken es saecht ende en steeckt niet. Die wortel es teer. Dit gheslacht van Bilsen naer dattet zijn saet ghelevert heeft sterft tseghen winter, ende moet alle jaren van nieuws ghesaeyet worden.

3 Tderde gheslacht van Bilsen dat witte Bilsen ghenaempt wordt es den swerten Bilsen van fatsoene niet seer ongheliјck maer die bladerẽ zijn saechter, witter, wollachtigher eñ veel minder. Die bloemẽ zijn oock witter eñ dijsghelijcx oock dat saet dz in pottekens wast ghelijck dat saet vã den swerten, maer die vellekens daer die pottekens

Hyoscyamus albus. Witte Bilsen.

kens in wassen zijn saecht ende en steken niet. Die wortel van desen es oock niet seer groot. Ende dit Bilsen sterft oock tseghen winter ende moet alle jaren gesaeyet worden.

¶ Plaetse.

1 Swerte Bilsen groeyet hier te lande seer ghemeyn by den wegen, ende op sandachtighe ongheoeffende plaetsen.

2.3 Die andere twee worden in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet, van den welcken dat wit van zijn eyghen natuere als Dioscorides seyt, by die cantē van der zee op mesachtighe plaetsen wast.

¶ Tijt.

Dese drye gheslachten van Bilsen bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Bilsen wordt gheheeten in Grieck ὑοσκύαμος καὶ ἀπολλινάρις. In Latijn Hyoscyamus, Apollinaris ende Faba suilla. Van sommighen oock Dioscyamos, id est, Iouis faba, Fabulonia, van Apuleius Symphoniaca, Calicularis, Remenia, Faba lupina, Mania, van den oudē Romeynen eñ Hetruscen Fabulum, van dē Arabeuschen meesters Altercum eñ Altercangenū, van Mattheus Syluaticus Deus caballinus ende Cassilago, vā Jacobus Manlius Herba pinula, van sommighe andere Canicularis ende Caniculata. In Hoochduytsch Bulschkraut, Sawboonē, Schlaffkraut ende Dollkraut. In Neerduytsch Bilsen eñ Bilsen cruyt. In Franchois Hanebanne ou Endormie.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten naer zijn bruyne bloemen Hyoscyamus niger, dat es Swerte Bilsen.

2 Tweede heet Hyoscyamus luteus, dat es, geelen Bilsen om dattet geele bloemē heeft.

3 Tderde met den witten bladeren ende bloemen wordt gheheeten Hyoscyamus albus, dat es witte Bilsen.

¶ Verkiesinghe.

Die witte Bilsen es die bequaemste tot den ghebruyck van der medecynen. Die andere twee en zijn niet zoo bequaem, sonderlinghe dat swert Bilsen dat het alderscadelijcxste es.

¶ Natuere.

Tsaet van witte Bilsen ende die bladeren zijn cout tot in den derdē graedt Die andere twee zijn noch couder tot schier in dē vierdē der menschelijcker naturē scadelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap dat wt den bladeren ende stelen van groenen Bilsen ghedouwt ende gheperst es, ende daer naer in die Sonne ghedroocht es seer goet tot alle collyriē vermenght die tot die heete sieckten ende ghebreken, vloet ende vochtigheyt van den ooghen, ende tot die pijne ende weedom van der seluer ende van den ooren ende van die moeder dienen. A

Tselue sap met meel van terwe oft van gerstē mout es seer goet gheleyt op alle heete gheswillen ende apostumatien van den ooghen, voetē ende andere leden des lichaēs. B

Tsaet van Bilsen es goet tot den hoest, vloet van subtilen catarren in die ooghen vallende oft op die borst sinckende, alle groote pijne eñ weedō, vrouwelijcke ouervloedighe vloet, ende tot alle bloetganck een cleyn penninckxken swaer met Meede oft huenich water ghedroncken. C

Tselue saet versuet die pijne van tflederciijn, het geneest die geswollen manlijckheyt ende doet sincken die borsten van den vrouwen, die naer tbaren van den kinde seer geswollen zijn, alsment met wijn ghestooten daer op leyt, ende mach met alle plaesteren vermenght worden die pijne ende weedom versueten. D

Die bladeren alleen met gersten mout meel, oft met anderen saluen, plaesteren oft medecynen vermenght versueten oock alle pijne ende weedom. E

Alsmen die voeten badet in water daer Bilsen in gesoden es oft dat selue water van onder met een clisterie ingheeft zoo doedet slapē. Tselue doet oock het saet met olie oft eenighe vochticheyt op twoorhooft ghestreken, ende dat cruyt ende die bloemen veel gheroken. F

Die wortel van Bilsen in azijn ghesoden ende in die mont ghehoudē doet die pijne G

ende

ende weedom van den tanden vergaen.

In summa die bladeren, stelen, bloemen, saet, wortelen eñ sap van Bilsen vercoelen alle verhittinghen, doen slapen, ende versueten alle pijnen ende weedommen, maer die selue versuetenisse en es altijt niet goet oft bequaem, want duer aldusdanighe versuetenisse die van seer couden cruydẽ als vã Opium, Bilsen, Scheerlinck ende dyergheliicke coemt, en wordt die sieckte oft pijne niet wechghenomen, maer dat lichaem ende ledt daer die weedom in es wordt voosch ende half doot ghemaeckt, alzoo dattet die sieckte ende pijne niet ghevoelen en kan. Ende als dat lichaem ende ledt wederom tot hem seluen coemt zoo es die pijne meerder dan zy te voren was ende die sieckte es quaeder om gheneesen mits dat sterck vercouwen van den seluen cruyden, dat die siecken sonderlinghe die coude seer wederspannich maeckt. Ende daer om en salmẽ dusdanige cruyden tot versuetenisse van eenighen pijnen niet ghebruycken dan in groote noot, als die pijnen seer groot ende onverdraghelijck schijnen. H

¶ Hindernisse.

Die bladeren, saet ende sap, sonderlinghe van den swerten Bilsen die hier te lande seer ghemeyn es, inghenomen alleen oft met wijn, maeckt rasernie, ydelheyt ende swaere droemen, den dronckenscappe seer ghelijck, die niet lichtelijcken en sceyden, ende den mensche oock ter doot bringhen.

Die bladeren oft sap te veel oft te langhe oft daer zy niet en behooren van buytẽ op eenich ledt gheleyt, doen die natuerlijcke hitte van den seluen steruen ende vergaen ende doen dat ledt swert worden rotten ende ten laesten afvallen, somtijts oock oorsake van die doot, van den mensche wesende.

Van Scheerlinck. Cap. xciiij.

Cicuta. Scheerlinck.

¶ Tfatsoen.

Scheerlinck heeft eenen hooghen langhen steel vijf oft ses voeten hooch die vele leden ende knoopen heeft dick ende van binnen hol es gelijck die steel van Venckel, van buyten licht gruen met cleyne roode plecxkens bespraeyet schier ghelijck die steel van Groot slangen cruyt. Die bladeren zijn groot seer ghekertelt ende cleyn ghesneden den bladeren van Keruel volnaer ghelijck, maer veel meerder, vã ruecke sterck ende seer onliefelijck. Die bloemen zijn wit ende wassen op cleyne croonkens, voortbringhende wit platachtich saet. Die wortel en es niet lanck ende es van binnen wat holachtich.

¶ Plaetse.

Dit quaet scadelijck cruyt wast op ongheboude plaetsen onder die haghen ende by die tuynen daert coel ende lomberachtich es.

¶ Tijt.

Scheerlinck bloeyet meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx κώνειον. In Latijn Cicuta. In Hoochduytsch Schirling, Wutzerling, Wundtscherling eñ Wuterich. In Neerduytsch Scheerlinck

ende dulle Keruel oft dulle Peterselie. In Franchois Cigue. Van sommighen ongheleerden Apotekers noch ter tijt Harmel, dier naer veel vermaningen van vele geleerden als van Leonicenus, Manardus ende meer andere van huer dwalinghe niet sceyden en willen, maer in huer ongheleertheyt met groote hartneckicheyt blyuende noch dagelijcx in plaetse van saet van Ruyte dat in Griecx oock Harmel gheheeten wordt, dz saet van Scheerlinck (dat zy seer dwaselijck voor Harmel houden) nemen, ghebruycken ende in huer medecynen menghelen.

¶ Natuere.

Scheerlinck es seer cout tot in den vierden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Scheerlinck op der ionghe knechtkens scamelycke leden ghelevt en laet die neit groot worden. Diesghelijck oock op der ionghe dochteren borsten ghelevt doet die oock cleyn blijuen, maer maeckt die selue ten eewighen daghen ghebreckelijck ende onsterck. A

Scheerlinck op alle wildt vier ende verhittinghe ghelijck een plaester ghelevt versuet die pijne ende vercoelt die hitte in der manieren als Bilsen ende Opium. B

¶ Hindernisse.

Scheerlinck es seer quaet, scadelijck, hinderlijck ende fenijnnich alzoo dat die mensche die Scheerlinck inghenomen heeft daer af sterft, ten waere dat hy daer naer seer goeden ouden wijn droncke, want ouden goeden wijn gedroncken naer datmē Scheerlinck inghenomen heeft verwint dat fenijn ende gheneest den mensche. Maer als die wijn ende Scheerlinck tsamen inghenomen worden, zoo es die cracht van den fenijn meerder ende doodet terstont, alzoo dat den mensche niet te helpen en es die Scheerlinck met wijn inghenomen heeft.

¶ Eynde des derde deels.

(.·.) (.·.)
(.·.)

Dat vierde deel, des Cruydeboecks,

van der Corenen / Legumina / Distelen ende dyergheliicke gheslacht / fatsoen / naemen / cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Terwe. Cap. j.

¶ Tgheslacht.

Die ouders die naer die plaetsen ende landē vā daer die Terwe tot Roomē ende in andere groote steden hier voortijts ghebrocht gheweest es, dat ondersceet mercken ende nemen, maken ende beschrijuen veelderleye geslachten van Terwe, naer die landen ende plaetsen die selue naemende, maer die alsulcken seer breeden onderscheet ende van cleynen verlange achterlaten, als Columella ende Plinius deylen ende sceydē die Terwe maer in drye gheslachten, van den welcken dat een ghenaemt wordt Robus, dat ander Siligo dat twee winter vruchten zijn, dat derde Setanium dat zoomer Terwe es. Die in der waerheyt ooc maer een gheslacht en zijn, want huer onderscheet alleē daer in leyt dat die eene wat swaerder oft witter dan die andere es, ende dat die sommighe voor den winter, ende die andere naer den winter ghesaeyet wordt.

¶ Tfatsoen.

Triticum. Terwe.

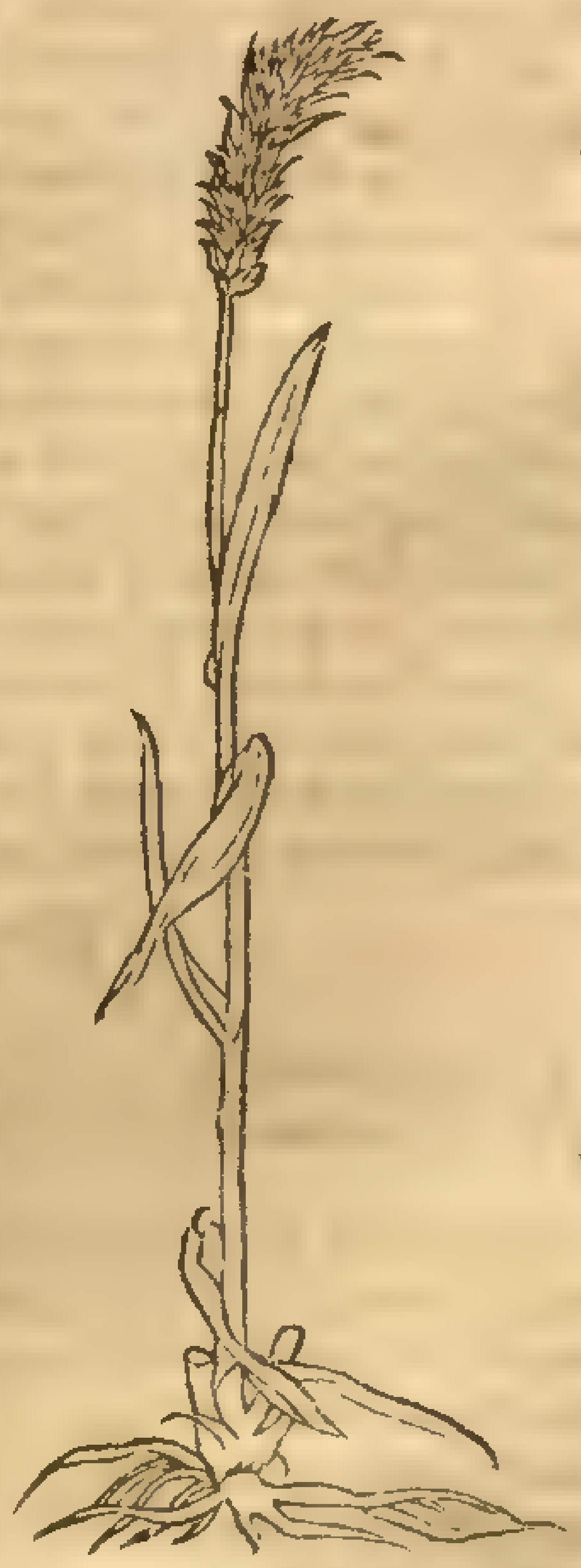

Alle Terwe heeft ronde hooghe halmen, dickwils veel van eender wortel voortcomende drye oft vier ledekens oft knoopkens hebbende, die meerder ende hoogher zijn dan die halmen van Gerste met twee oft drye smalle grasachtighe bladerkens becleet, op dopperste van den welcken die aren wassen veerde bouen die bladeren wtstekende, daer aen vele corenkens wassen sonder ordene oft regel dick by een gheset gheen vlimmen draghende. Die wortel es saselachtich ende dun.

¶ Plaetse.

Terwe wordt hier te lande op die vetste ende beste ackers ghesaeyet.

¶ Tijt.

Die winter Terwe wordt in Herfstmaēt oft Wijnmaent ghesaeyet, ende die zoomer Terwe in Meerte eñ worden beyde tsamen in Hoymaent rijp.

¶ Naem.

Terwe wordt gheheeten in Grieex πυρὸς. In Latijn Triticum. In Hoochduytsch Weyssen ende Weytzen. In Franchois Fourment.

1 Dat ierste gheslacht van Columella voor dat beste ghehouden, dat hier te lande niet en wast wordt gheheeten Robus, ende van Plinius oock Triticum.

2 Dat tweede gheslacht dat lichter ende witter es ghenaempt in Latijn Siligo, ende dit es onse ghemeyne winter Terwe die in die landen van hertswaerts ouer wast, als in onse Latijnsche Historia stirpium breeder verclaert es, in den welcken wy oock ghethoont hebben dat onse

ghemeyne Rogghe gheẽ Siligo en es, daer Columella eñ Plinius af gescreuen hebben.

3 Tderde gheslacht wordt gheheeten in Grieck τρίμηνον καὶ σητάνιας. In Latijn Setanium & Trimestre triticum. In onse tale zoomer Terwe.

¶ Natuere.

Terwe als een medecyne van buyten tslichaems ghebruyckt es werm in den iersten graedt sonder merckelijcke vochticheyt. Maer dat broot daer af es wermer eñ maeckt rijp, treckt wt ende es verdeylende van natueren.

Ameldonck dat van Terwe ghemaeckt es, es cout ende drooghe, ende wat tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Terwe rouw in stucken ghebeten es goet ghelegt op die beet van den verwoeden honden. A

Terwe gheheel es goet tot dat fledercijn alsmen in die hoopen daer af tot den knien toe sidt ghelijckmen in Plinio leest dat hier voortijts Sextus Pompeius gedaen heeft die alzoo doende die pijne van fledercijn quijt gheworden es. B

Meel van Terwe met sap van Bilsen es goet tseghen die vloet van die vochticheyt in die zenuwen sinckende daer op ghestreken. C

Tselue meel met huenich azijn Oxymeli ghenaempt, neempt alle sproet ende vlecken van den aensicht wech. D

Dat meel van zoomer Terwe met wijn ende edick es goet op die beten ghestreken van den fenijnnighen ghedierten. E

Van den seluen meele een papken ghemaeckt ende gheleckt, stelpt dz bloetspouwen ende alst met booter ende Munte ghesoden wordt zoo dienet tot den hoest ende tot die rouwicheyt van der keelen. F

Stofmeel van Terwe met huenich ende water, oft met olie ende water ghesoden doet sceyden alle gheswillen. G

Die semelen van Terwe in azijn ghesoden ghenesen die quade scorfticheđ ende versueten die beghinnende heete gheswillen. H

Die selue in water ghesoden daer Ruyte te voren in ghesodẽ gheweest es, versueten ende doen sceyden die herde gheswollen borsten. I

Heefdeech van terwe meel, treckt splinters ende dorenen wt ende sonderlinghe wt die planten van den voeten. Ende opent, maeckt rijp, ende doet wtbreken met sout ghemenght alle gheswillen ende apostumatien. K

Terwen broot in huenich water ghesoden vertoelt ende versuet alle heete gheswillen sonderlinghe als daer andere goede cruyden toe ghemenght zijn. L

Terwen broot versch ghebacken met peeckel nat ghemaeckt gheneest alle veroude de witte seericheyt ende quade crauwagien. M

Ameldonck van Terwe ghemaeckt, es goet tot die vloet van die vochticheden die in die oogen sincken daer op ghelegt ende om diepe gatẽ eñ wonden daer mede te heylen. N

Ameldonck inghedroncken stelpt dz bloetspouwen, ende met melck vermenght versuetet die rouwe keele ende borste ende doet die fluymen lossen. O

Van Spelte. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Spelte es tweederleye, Deene heeft ghemeynlijck twee corenkens tsamen aen een elck in zijn velleken besloten. Dat ander en heeft maer een corenken.

¶ Tfatsoen.

Spelte es met halmen, knoopen ende aren der Terwen seer ghelijck, alleen zijn coren oft graen en es niet naeckt ghelijck dat Terwe coren, maer leet in velleken beslo ten, wt den welcken dattet niet lichtelijcken en rijst, maer met muelenen oft andere instrumentem daer af ghesuyuert moet worden. Ende als dat Spelte coren van zijn caf ende buysten alzoo ghesuyuert es, dan eest eenen suyueren Terwe coren seer ghelijck van fatsoene, ende oock van natueren alzoo dat wanner die Spelte ghepelt ghesaeyet

wordt

wordt, die selue binnen drye iaren in claer Terwe verandert, als Plinius, Theophrastus ende meer andere ouders schrijuen.

Zea. Far. Spelte.

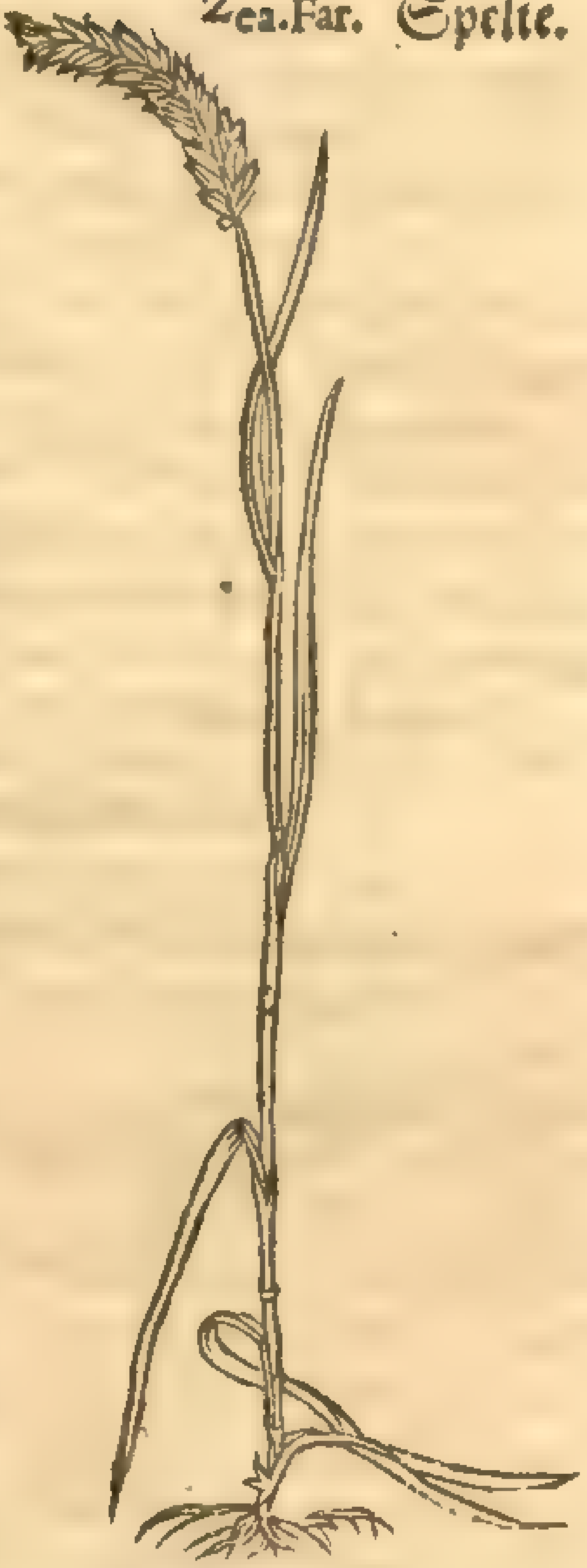

¶ Plaetse.

Spelte groeyet gheerne in goede vette wel gheboude aerde ende op hooge claere velden, ende es hier voortijts alleen by den Griecken ghevonden gheweest, nv ter tijt wast zy tot veel plaetsen vā Italien, Duytschlāt, Vrāckrijck ende oock in Neederlandt.

¶ Tijt.

Spelte wordt ghelijck die Terwe in Herfstmaent oft Wijnmaent ghesaeyet, In Hoymaēt es zy rijp eñ tijdich.

¶ Naem.

Dit graen wordt ghenaemt in Grieex ζεία. In Latijn Zea ende by den ouden Romeynen Semen & Far, nv ter tijt Spelta. In Hoochduytsch Speltz. In Neerduytsch Spelte. In Franchois Espeaultre. Ende schijnt onder die geslachten van Far, te wesene, Far venniculum album.

¶ Natuere.

Spelte es van natueren der Terwe gelijck maer wat couder, naer die natuere van der Gherste treckende ende saechtelijck drooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tmeel van Spelte met rooden wijn es goet tsegen die beeten ende steken van den Scorpioenen, ende den ghenen die bloet spouwen.

B Tselue meel met suete boter oft versch ruet van gheyten, versuet die rouwicheyt van der keelen eñ den hoest.

Amyleū frumentum. Amelcorē.

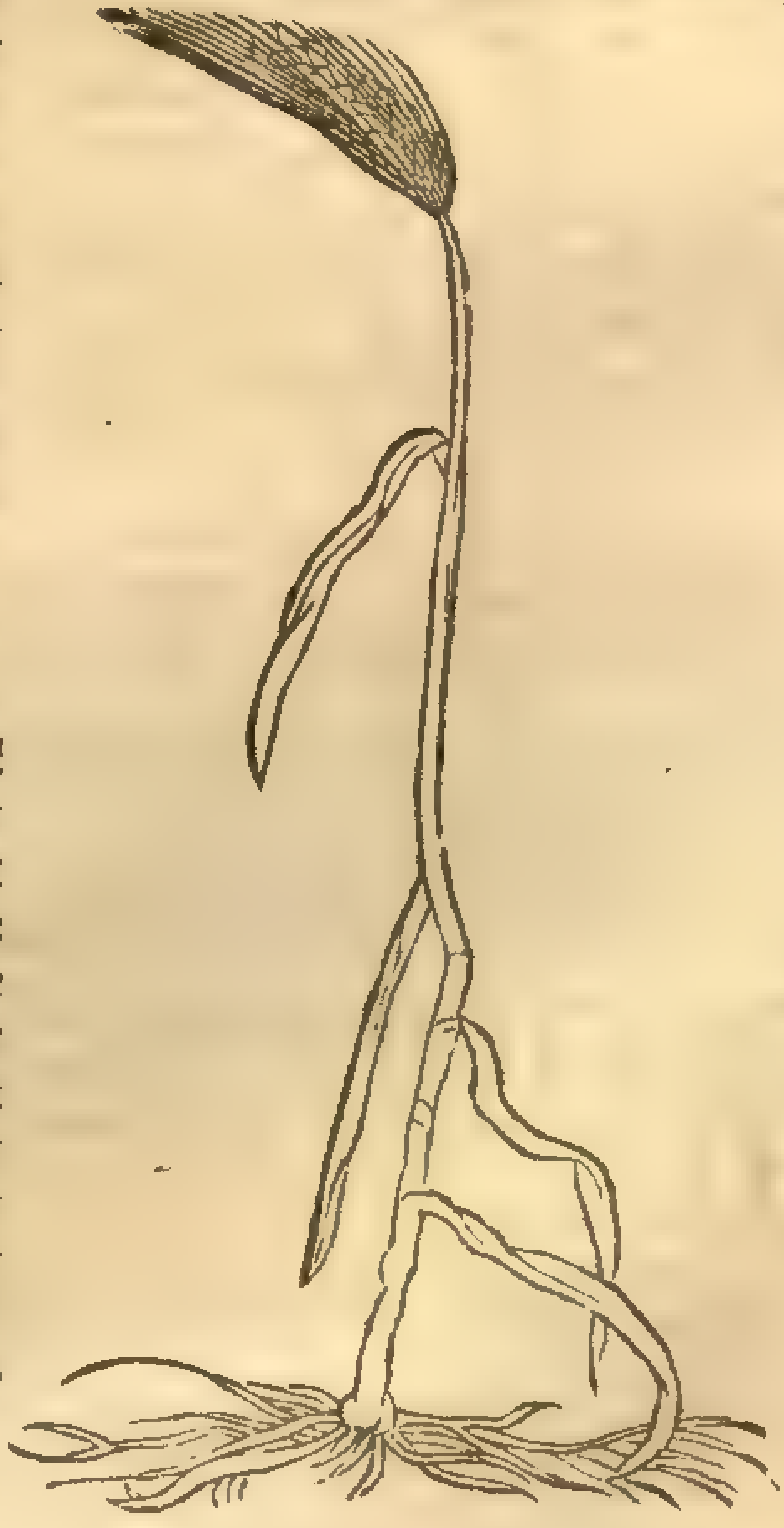

C Dit meel met wijn ende salpeeter geneest die loopende ende draghende sweeringen, die witte seelferinghen van der huyt eñ die pijnē van der magen, voeten ende van der vrouwen borsten.

D In somma, Spelte es der Terwe vā crachten seer gelijck, ende es een goet ende bequaem voetsel voor den menschen ende voor alle ghedierten als Theophrastus seyt.

E Ende dat broot daer af ghemaeckt en es den Terwen broode niet seer onghelijck maer en voedet zoo wel niet.

Van Amelcoren. Cap. iij.

¶ Tfatsoen.

Amelcoren es van halmen, knoopē eñ wasse der Terwe gelijck, maer die aren en zijn niet bloot ghelijck die aren van Terwe, maer zijn rouw ende hebben veel stekende vlimmen ghelijck die aren van Gerste, aen die welcke die corenen by reghelen ghelijck ooc aen die Gerste wassen. Dat graen oft coren leyt ooc in vellekens besloten ghelijck die Spelte, ende alst van zijn vellekens ghelijck die Spelte ghesuyuert es dan eest ooc eenē Terwen coren seer ghelijck.

 Plaet-

¶ Plaetſe.

Dit coren waſt tot veel plaetſen van Duytſchlant.

¶ Tijt.

Dit coren wordt naer den winter gheſaeyet ende in Hoymaent ghemaeyet.

¶ Naem.

Dit coren wordt nv ter tijt in Hoochduytſch ghenaemt Ammelkorn, dat es in onſe tale Amelcoren ende in Latijn Amyleum frumentum. Ende es een gheſlacht van Zea eñ Far, ende ſchijnt wel te zyne dat Halicaſtrum.

¶ Natuere ende cracht.

Dit coren ghelijck het een gheſlacht van Spelte es, alzoo eeſt hem oock van natue- A
ren ende crachten ſeer ghelijck, tuſſchē die Terwe ende Gerſte in dmiddel weſende, tot alle ſaecken dienſtelijck daer Spelte toe goet es.

Tbroot dat van deſen coren ghebacken wordt es den terwē broode oock wat gelijck. B

Van Roomſche terwe. Cap. iiij.

¶ Tfatſoen.

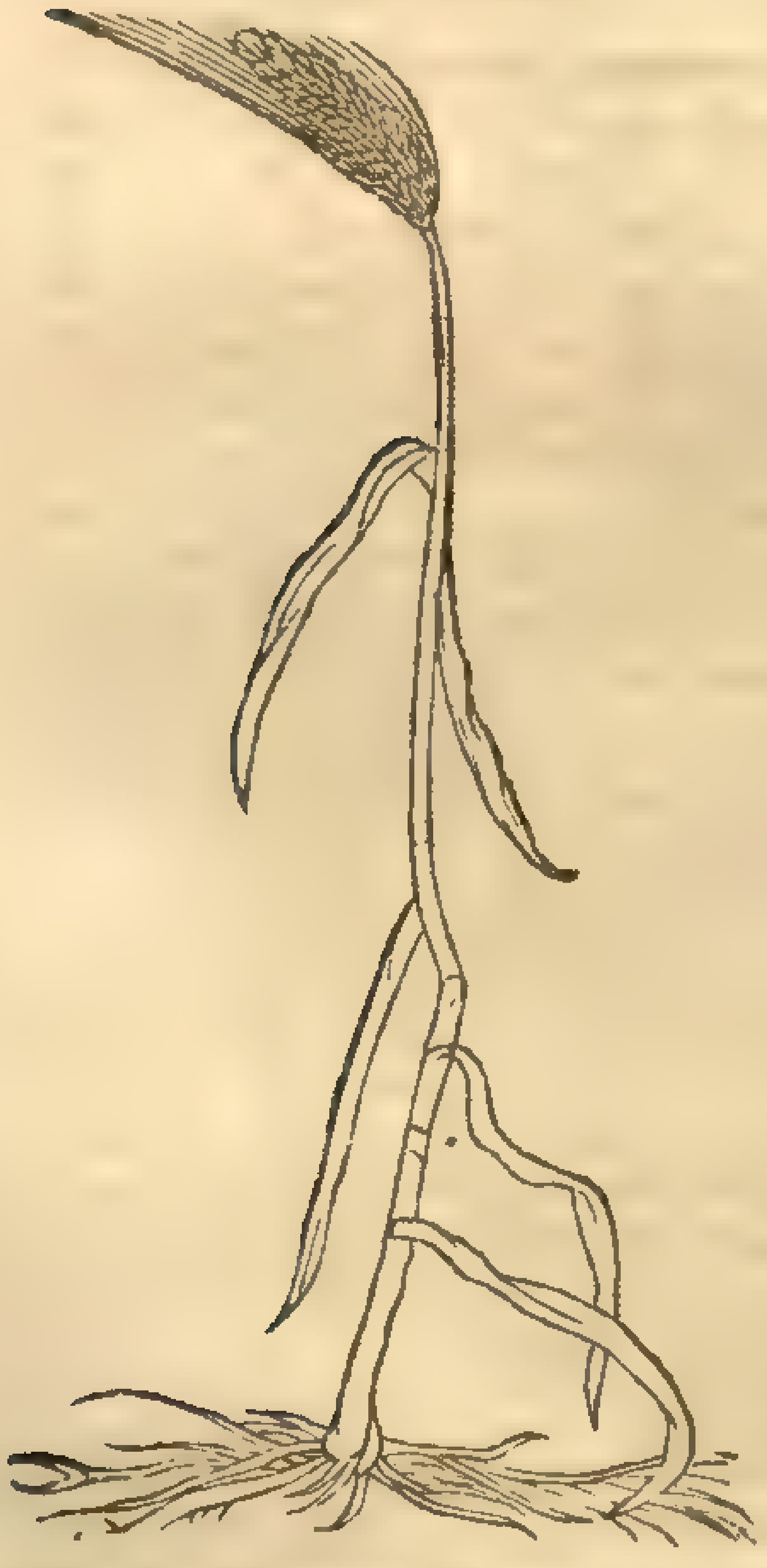

Triticum Romanum aut Triticū barbatū.
Roomſche Terwe.

Triticum Typhinum.

1 Roomſche terwe es van bladeren ende gheknoopte halmen der terwen ghelijck, maer die aren zijn ronder volder ende meer in een ghedronghen, ende hebben langhe rouwe ſtekende vlimmen. Tſaet es der terwē ghelijck.

2 Deſer terwen vindtmen oock een ander ghelijck, die van halmen ende aren, minder es. Deſe heeft oock rouwe ſtekende aren, ende coren der terwe ghelijck, maer minder ende bruynder dan ghemeyne terwe.

¶ Plaetſe.

1 Roomsche terwe wast tot sommighe plaetsen van Duytschlant als in Elsaten by den gheberchten ende bosschagien, daer zy van den Lantluyden gesaeyet wordt, om die wilde verckenen wille, die de andere terwe scenden, maer aen dese niet lichtelijcken en comen om huerder rouwẽ arẽ wille, die huer belet doẽ, als Hieronymus Bock schrijft.
2 Die andere wast in Canarien ende tot sommighe plaetsen van Spaengien.

¶ Tijt.

Dese worden ghesaeyet ende ghemaeyet ghelijck die andere terwen ende Spelten.

¶ Naem.

1 Die ierste terwe wordt in Duytschlant ghenaemt Welsche Weyssen, dat es in Latijn Triticum Romanum, ende in onse tale Roomsche terwe, ende als eenighe meynen in Griecx τύφη ende in Latijn Typha die oock Typha cerealis gheheeten wordt, tot onderscheet, van noch een ander Typha, die een wilt ghewas es, tusschen dz riet in waeterachtighe plaetsen groeyende, dat oock Typha, ende Typha palustris ghenaemt es.
2 Die tweede soude moghen een Typha wesen, waert dat het saet in vellekens besloten waere als tsaet van Spelte. Maer want het bloot ende naeckt es, als Terwe, alsoo en eest gheen Typha, hoe wel dat het anders der beschrijuinghe van Typha by Theophrastum ende Galenum seer ghelijck es. Ende daer om macht wel Triticum Typhinum ghenaemt worden.

¶ Natuere.

Dese Terwen, zijn der andere Terwe, van natueren wat ghelijck, maer niet zo goet.

Van Keerensaet. Cap. v.

Zeopyron.
Keerensaet.

¶ Tfatsoen.

Keerensaet es een vremt coren dat van halmen, knoopen, ende aren van fatsoene der Spelte seer ghelijck es, maer van sade die natuere van die Terwe hebbende, want zijn saet en leyt niet vast in zijn vellekens besloten ghelijck die Spelte, maer laet hem wtdorsschen gelijck die Terwe corenen, ende es van verwen bruyn geel ghelijck een Terwe coren.

¶ Plaetse.

Dit gheslacht van coren groeyet oock tot sommighe plaetsen van Duytschlant.

¶ Tijt.

Keerensaet wordt ghesaeyet ende ghemaeyet, als andere corenen.

¶ Naem.

Dit coren es hier voortijts in Bithynien als Galenus primo de alimentis schrijft gheheeten gheweest in Griecx ζεόπυρον Zeopyron, dwelck eenen naem es van Zea, dat es Spelte ende Pyros, dat es Terwe ghemaeckt die hem seer wel dient om dattet met beyde dese corenen ghelijckenisse heeft ende ghelijck een middel tusschen huer beyden es. In Hoochduytsch heetet Kern, Dinckelkern, ende Kernsamen, dat es Keerensaet.

¶ Natuere ende cracht.

A Keerensaet es van natueren die Spelte oock niet seer onghelijck.
B Tbroot daer af ghebacken es beter dan tbroot van Eencoren, ende es schier in dmiddel tusschen tbroot van Terwe ende van Eencoren als Galenus schrijft.

Zea simplex. Briza. Eencoren.

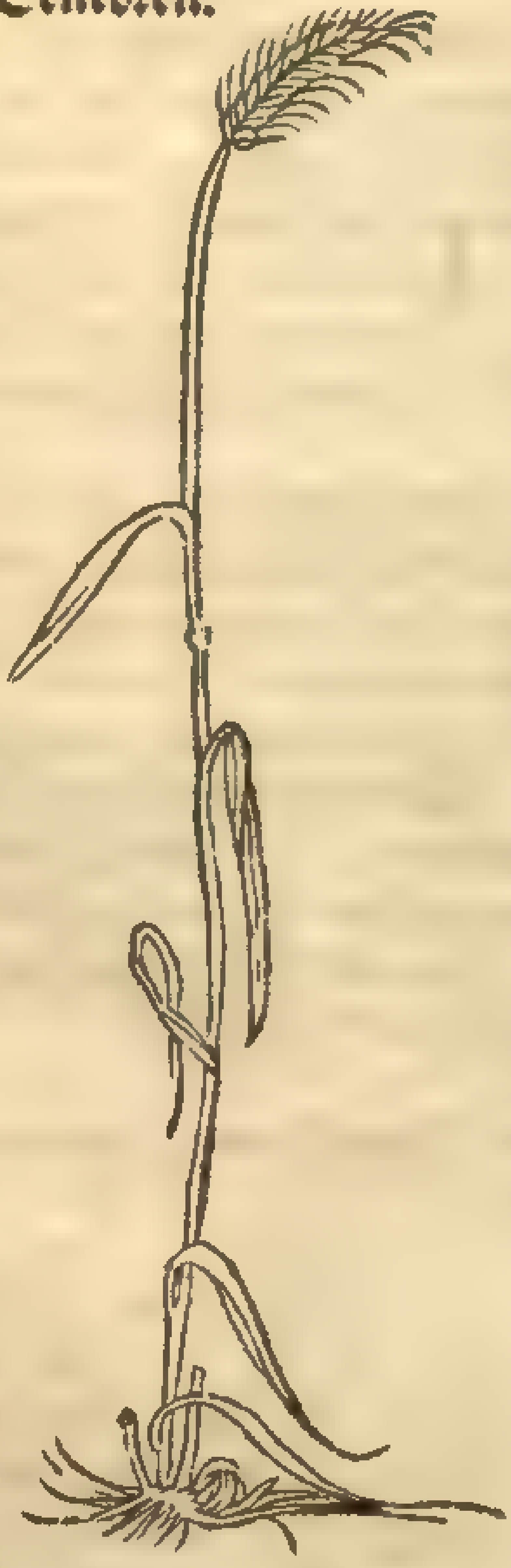

¶ Tfatsoen.

Eencoren es ooc der Spelten wat ghelijck maer van aren ende van halm minder corter ende dunder. Die aren zijn rouw en hebben scerpe vlimmen, ghelijck die aren van Gerste. Tsaet leyt in vellekens besloten ghelijck die Spelte. Ende dit heel ghewas met halmen, aren ende corenen es bruyn root, ende daer af wordt ghebacken bruyn broot dat vremt van smaecke ende onliefelijck es.

¶ Plaetse.

Dit coren wast wel op rouwe plaetsen, ende en behoeft gheen gheoeffent landt. Ende dit oft zyns ghelijck es hier voortijts van Galenus in Macedonien ende in Thracien ghevonden gheweest, nv ter tijt wasset in sommighe plaetsen van Duytschlant daert ierst ghecomen es wt Thracien zoot goet te dincken es, dat nv van den Torcken Romenie gheheeten wordt daer af die hooftstadt nv es, Constantinopolen.

¶ Tijt.

Dit coren wordt in den Herfst gesaeyet ende in den zoomer daer naer gemayet gelijck andere dyergelijcke vruchtē.

¶ Naem.

Dit coren wordt in Duytschlant nv ter tijt gheheeten blicken, Sāt Peters korn, Einkorn. Jn Neerduytsch Eencoren. Ende schijnt wel te zyne die Zea Monococcos ende Zea simplex van Dioscorides, eñ die Zea van Mnesitheus, die Galenus in lib. de alimen. facul. meynt te zyne dat coren dat in Trachien ende Macedonien in zijnder tijt βρίζα Briza gheheeten wordt. Ende schijnt oock wel te zyne dz gheslacht van Far dat Far venniculum rutilum van Columella ghenaemt es.

Secale. Rogghe.

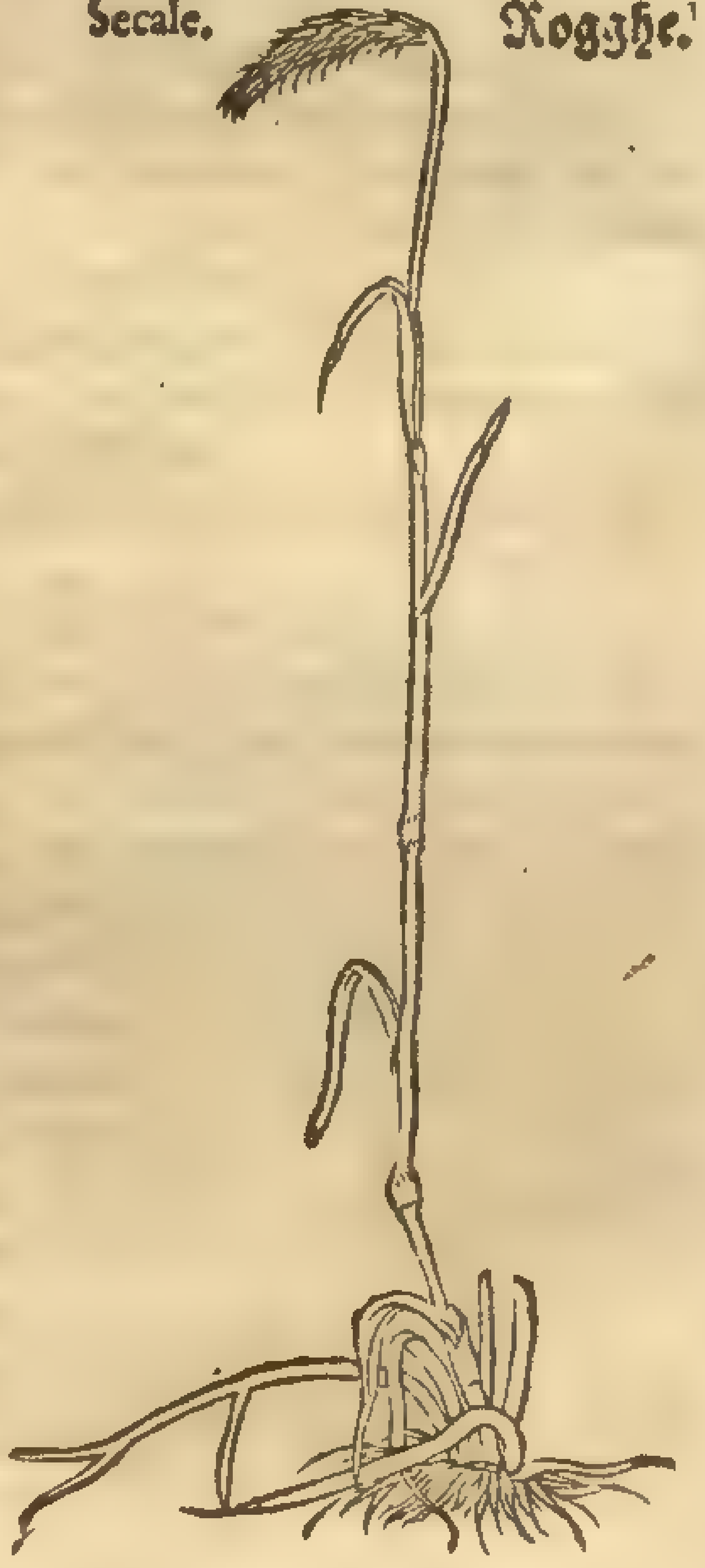

¶ Natuere ende cracht.

A Wat ghebruyck dat dit coren in die medecynen heeft en es van niemant beschreuen.

B Tbroot dat daer af ghebacken wordt, es seer swaer, maeckt quaet voetsel ende es onghesont.

Van Rogghe. Cap. vij.

¶ Tgheslacht.

Ghelijck die Terwe daer af wy in dat ierste Capittel ghescreuen hebben, ondersceet heeft naer den tijt dat zy ghesaeyet es, alzoo heeft oock die Rogghe, want die eene wordt voor den winter ghesaeyet die winter Rogghe gheheeten wordt, die ander naer den winter, ende die wordt zoomer Rogghe ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

1 Rogghe heeft van eender wortel voortcomende ses oft seuen somtijts oock meer lange dunne halmē mz vier oft vijf knoopē, die op goede vette veldē ses voeten ende oock hoogher wassen, den halmen van Terwe ghelijck maer teerder, dunner ende langher. Op dopperste van den halmen wassen langhe

langhe rouwe aren met scerpen vlimmen beleet ghelijck die aren van Gerste,maer met zoo rouw oft zoo scerp stekende,die alst Coren rijp wordt nederwaerts hangen, eñ daer in groeyet dat Coren,dat smalder ende veel bruynder es dan die Terwe,ende minder dan die Gerste,dat in gheen vellekens besloten leyt maer seer lichtelijcken wtrijst. Daer af seer bruyn broot ghebacken wordt.

2 Die zoomer Rogghe es der voorgheſcreuen in alle manieren ghelijck,alleen vã halmen ende aren minder.

¶ Plaetse.

Rogghe groeyet tot alle plaetsen van Neederlãt ende es oock in veel andere landen ghemeyn ende wilt wel wassen op maghere dorre ende santachtighe velden daer gheen andere coren of vruchten groeyen en kunnen, als in die Kempene ende dyergheliјcke dorre landen. Maer die beste es,die op goede vette ackers ghewonnen wordt.

¶ Tijt.

Winter Rogghe wordt ghesaeyet in den Herfst,die zoomer Rogghe in Meerte,ende wordden beyde tsamen rijp in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit coren wordt gheheeten in Latijn van Plinius Secale. In Hoochduytsch Rocke. In Neerduytsch Rogghe. In Franchois Seigle ende Segle. In Italien Segala,van sommighen Asia,van anderen oock Farrago, hoe wel dattet gheen oprechte Farrago en es,want Farrago es dat van Gersten,Vitsen ende dyergheliјcke onder een, tot voeder van den beesten gesaeyet wordt,datmẽ maeyet eer dat rijp wordt ende groen den ossen, koeyen,peerden,ende dyergheliјcke beesten teten gheeft.

Ende dat dit coren gheen Siligo en es,hebben wy met vele redenen in onse Latijnsche Historia stirpium lib.4. bewesen.

¶ Natuere.

Rogghe van buyten tslichaems ghebruyckt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tmeel van Rogghe met een saexken om thooft gheleyt,versuet die oude pijnen van den hoofde ende droocht die herssenen. A

Heefdeech van Rogghe meel,treckt doornẽ ende splinters wt, ende doet alle geswillen ende apostumatien rijpen ende wtbreken. Ende doet dz selue stercker dan dat heefdeech van Terwe meel. B

Tselue doet oock dat Rogghen broot met boter vermenght, maer niet zoo stercke-lijck als dat heefdeech. C

Rogghen broot es swaer ende quaet om verteeren ende dient alleen den ghenen die arbeyden ende die luttel leech oft stil zijn,oft anders sterck van maghen zijn. D

Van Gerste. Cap. viij.

¶ Tgheslacht.

Gerste es tweederleye groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

1 GErste heeft eenẽ halm ghelijck die Terwe maer corter ende niet zoo sterck met ses oft meer knoopen. Die aren zijn lanck ende seer rouw mz seer langhe stekende vlimmen beset,daer aen die corenẽ wassen in ordene ende regele staende,somtijts in vier oft meer streken,dz coren es ghelijck die Terwe ende leyt vast in zijn vellekens besloten ghelijck die Spelte.

2 Die voeder Gerste es der grooter Gersten seer ghelijck alleen die aren en hebben maer twee streken.

3 Bouen dese Gersten,zoo wordter oock noch een gheslacht ghevonden dz vã halmen eñ aren der Gerstẽ ghelijckt. Maer zijn corẽ en es nz besloten gelijck die Gerste,maer naeckt ende schiet lichtelijcken wt zijn aren ghelijck die Terwe ende Rogghe.

4 Itẽ noch esser een maniere vã Gerste die Duytsch rijsz genaẽt wordt. Dese es oock van

Hordeum polystichum.
Winter Gerste.

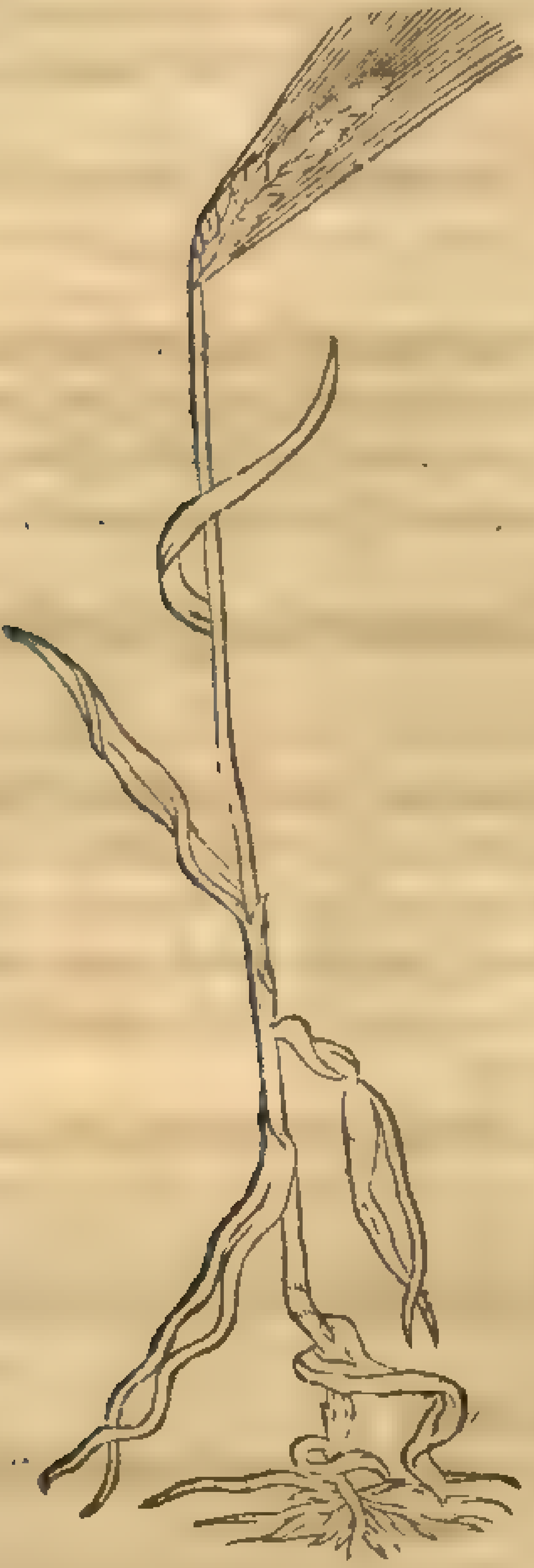

Hordeum dystichum.
Voeder Gerste.

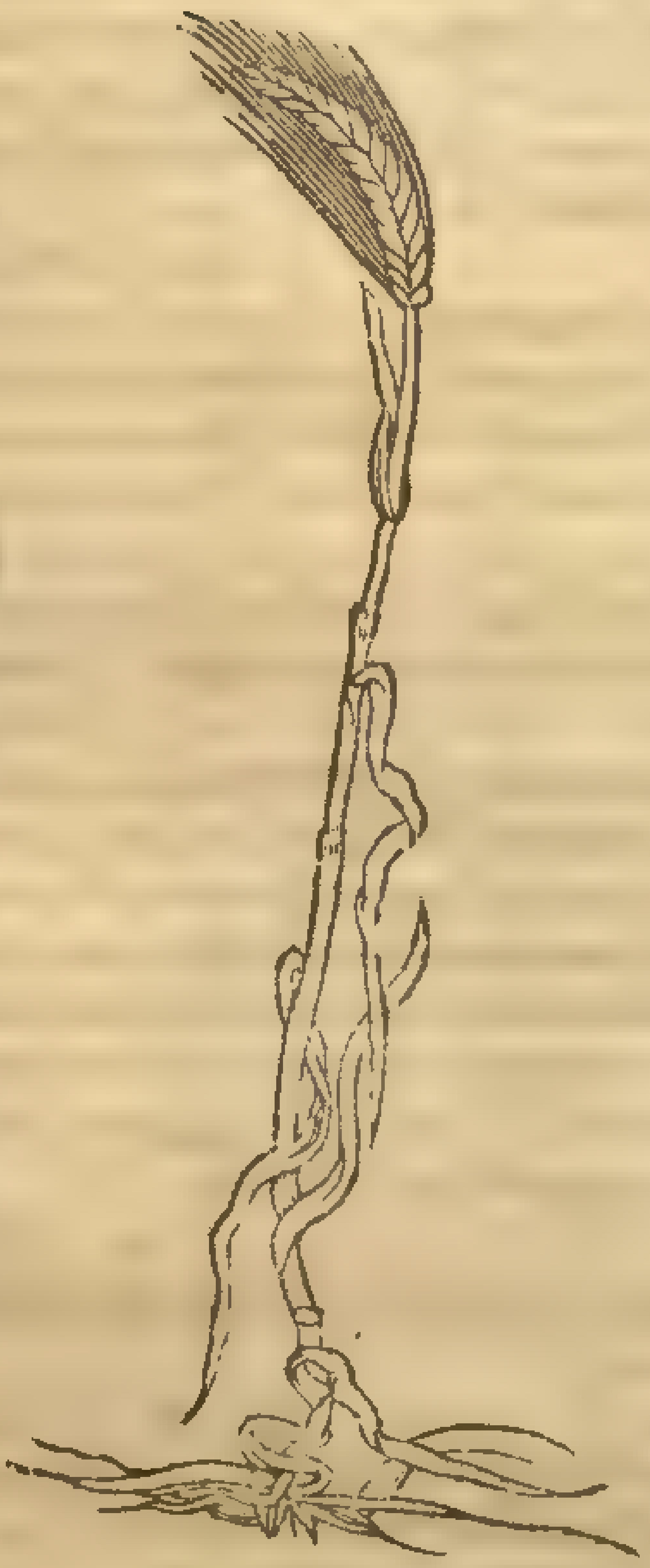

van halmen, knoopen, langhe rouwe stekende aren der Gersten ghelijck. Het coren es oock besloten ghelijck die Gerste maer es meerder ende witter dan die Gerste.

¶ Plaetse.

1, 2 Gerste es in alle landen seer ghemeyn ende wast seer gheerne op goede vette velden.

3 Die naeckte Gerste wast tot sommighe plaetsen van Vranckrijck.

4 Duytsch rijsz wordt tot sommige plaetsen vã Duytschlãt als in Westerich gesaeyet.

¶ Tijt.

Winter Gerste wordt ghesaeyet in den Herfst ende wordt ghemaeyet in Hoymaet ende somtijts oock in Braeckmaent.

Sy wordt oock ghesaeyet in die Lente ende die wordt in Oogstmaent rijp.

¶ Naem.

Gerste wordt ghenaempt in Griecx κριθὴ. In Latijn Hordeum. In Duytsch Gerste. In Franchois Orge.

1 Die groote Gerste wordt gheheeten πολυστιχὴ. In Latijn Hordeum Cantherinum. In Hoochduytsch Grosz gerst, dat es groote Gerste.

2 Die cleyne heet διστιχὴ ende Galatinum Hordeum. In Hoochduytsch Fuder Gerst. In onse tale voeder Gerste.

3 Dat derde ghestacht wordt ghenaemt Hordeum mundum als Ruellius schrijft, ende mach wel zijn een γυμνόκριθον Gymnocrithon dat es Hordeum nudum, ghelijck daer Galenus in lib. de alimen. faculta. af schrijft.

4 Dat vierde wordt van Hieronymus Bock Teutsch Rijsz genaemt, dat es in Latijn Oriza Germanica. Ende die schijnt wel te zyne een ghestacht van Far, namelijck dat Far

Clusinum

Clusinum, dat mz Santalum Plinij seer gelijck es. Eñ dijsgelijcx ooc schijnt te zyne, die ὄλυρα Olyra van Dioscorides, die in Latijn niet Siligo, maer Arinca ghenaemt es.

¶ Natuere.

Gerste es cout ende drooghe tot in den ierſten graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tmeel van Gerste met vijghen in huenich water ghesoden doen sceyden die coude morwe ende werme gheswillen. Ende met peck, herst ende duyue mest, maeckt ooc die herde gheswillen rijp ende morwe. A

Gersten meel met teer, olie, was ende pisse van een ionck knechtken doet die croppen ende clieren aen den hals sceyden ende morwe worden. B

Tmeel van Gerste met Melilote ende bollekẽs van Huele versuet die pijne van der zyden. Ende met Lijnsaet, Fenogrecum ende Ruyte vermenght es goet ghelevt op den buyck tseghen die pijne ende winden van den dermen. C

Gerste met Myrtus, oft wijn, oft wilde Peerẽ, oft Braembesien haghe, oft scorssen van Appelen van Granaeten stelpt den loop des buycx. D

Van Gersten meel een pappeken ghemaeckt gheneest die quade witte crauwagien. E

Gerstẽ meel met azijn oft Queappelẽ vermẽght versuet die pijne van dz heet fleder cijn. Ende als tselue meel met azijn ende teer ghesoden, ende om die ioncturen ende leden gheleyt wordt zoo benemet dat vloeyen van die vochticheden in die leden. F

Gerste wordt oock in die spijse ghebruyckt, ende daer af wordt broot gebackẽ maer en voedet niet zoo wel als die Terwe oft spelte. G

Van Hirs. Cap. ix.

Milium. Milie oft Hirs.

¶ Tfatsoen.

Hirs heeft hayrachtighe stelen mz seuen oft acht knoopen ende leden ghedeylt met langhe rietachtighe bladeren becleet, op dopperste van den welcken die aren voortcomen, die in veel deelen gedeylt zijn als die aren van Riet, eenen bessemken schier ghelijck, daer in dz het saet wast dwelck seer effen es, den sade van Vlas volnaer ghelijck maer niet zoo bruyn.

¶ Plaetse.

Hirs wast gheerne in slijckachtige vochtige eerde, eñ wordt in Italiẽ eñ in Spaengien veel gevondẽ.

¶ Tijt.

Hirs wordt in die Lente ghesaeyet. Ende in den zoomer rijp ende mach langhe jaren bewaert worden, alzoo dattet wel hondert jaren goet blijft, eest datmen op plaetsen leyt daer die wint nz en coemt.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx κέγχρος. In Latijn Milium, eñ dijsgelijck ooc in die Apotekẽ. In Hoochduytsch Hirsẽ, eñ daer naer in onse tale Hirs oft ooc Milie. In Frãchois Mil ou Millet.

¶ Natuere.

Milie es cout in dẽ ierſten graedt, eñ drooge tot by naer in den derden. Eñ subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Hirs ouer twier gherooſt ende al heet in een sacxken ghedaen ende op den buyck geleyt doet dat crimpsel ende die pijne van den buyck vergaen. Ende versuet alle pijnen van alle leden, ende sonderlinghe van den zenuwen. Ende es oock om te droogen al dz drooghens behoeft, eñ dient sonderlinghe om die herssenen te droogene eñ te sterckene. A

In

In ghebreke van anderen coren machmen oock van Hirs broot backẽ ende alſulc-B
ken broot ſtopt den loop des buycx, ende doet die vrine rijſen, maer gheeft ſeer luttel voetſels, ende heeft cleyne vetticheyt in.

Van Torckſch Coren. Cap. v.

¶ Tgheſlacht.

Torckſch Coren es eenderleye ende veelderleye. Van fatſoene ende weſen en vindtmen hier te lande maer een gheſlacht, maer van verwẽ van zynẽ corenen veelderhande, want dat eene brenght bruyne corenẽ, dãder roode, tderde geele, ende dat vierde witte corenen, daer die aren ende bloemẽ die verwe oock naer hebben.

¶ Tfatſoen.

Frumentum Turccium. Torckſch Coren.

Dit coren es een ſeer vremt ghewas van natueren gheenen anderen vruchten ghelijck, want zijn ſaet ende corenen leuert elders dan daer zyn bloemen voortcomen, dat tſeghen natuere van anderen cruyden ende boomen es die huer vruchten leueren ter plaetſen daer die bloeme ghereſen es. Ende dit coren heeft hooghe ſeer langhe halmen oft ſtelẽ die ront, dick, ſterck, ende ter wortel waert bruyn zijn met vele leden ende knoopen, daer aen langhe breede bladeren waſſen ghelijck ſcerpe Rietbladeren. Op dopperſte van deſen ſtelen waſſen die aren, die ydel zijn, ende alleen die bloemen voortbrinhen, die ſom bruyn, ſom root, ſom geel, ſom wit zijn van verwen den corenẽ ghelijckende die naer die bloemen voortcomen. Die aren waſſen ter zyden van den ſteel tuſſchen die bladeren ende zijn dick ende groot met vele bladeren bedeckt, alzoo datmenſe niet ſien en can op dopperſte veel langhe hayrkens draghende, die ten eynde van den bladeren daer die are mede bedeckt es wtſluppen ende huer laten ſien tſegen dat die aren rijpen Het coren dat aen die aren waſt, es ontrent een erwte groot, van buyten ſom bruyn, ſom root, ſom geel, ſom wit, van binnen wit ende ſuet van ſmaecke, ende waſt rontſomme die aren in ordene in acht neghen oft thien reghelen gheſet.

¶ Plaetſe.

Dit coren waſt in Torckien, daert in dieren tijden ghegeten wordt, ende van daren eeſt hier te lande ghecomen, ende wordt voor een nieuwicheyt inder cruylief hebbers houen gheſaeyet, het ſelue waſt oock in Indien ~~en van daeren eeſt in die tijden van Keyſer Nero tot Roemen ghebrecht gheweeſt als Plinius ſchrijft.~~

¶ Tijt.

Dit coren wordt in April gheſaeyet, ende in Oogſtmaent eeſt rijp.

¶ Naem.

Dit coren wordt gheheeten, nv ter tijt Frumentum Turccium ende Frumentum Aſiaticum. In Hoochduytſch Turcken korn. Hier te lande Torckſch coren. In Franchois Bled Sarrazin.

¶ Natuere ende cracht.

Die natuere ende cracht van deſen coren en es noch niet ſekerlijck ondervonden. A

Dat

Dat broot dat van desen coren ghemaeckt wordt es drooghe ende hert, luttel vetticheyts inhebbende, waer wt goet te mercken es dattet seer luttel voetsels by brẽght ende quaet om verteeren es, ende ghee n ghelijckenisse met den Terwen broode en heeft als sommige dwaselijck meynen. B

Van Phalaris. Cap. vj.

Phalaris.

¶ Tfatsoen.

Phalaris heeft ronde geknoopte halmen met drye oft vier knoopen ende smalle grasachtighe bladerkens, gelijck die Spelte ende Terwe, maer minder eñ cortere, op die welcke wassen corte dicke in een ghedronghen arckens, in die welcke saet voortcoemt dat bleeck geel es, ghelijck Milium van fatsoene den sade van Vlas ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit saet wast in Spaengien ende in die eylanden van Canarien. Hier te lande worddet alleen van den cruytliefhebbers ghesaeyet.

¶ Tijt.

Het wordt hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

Dit saet wordt geheetẽ in Griecx φαλάρις. Ende in Latijn oock Phalaris. In Duytsch vã sommigẽ Spaensch saet ende saet van Canarien. Ende wordt in sommighe Apoteken voor Milium vercocht. en word in franchois genoemt

¶ Natuere. graine de canarie

Dit saet es van natueren dẽ Milium seer ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van den cruyde van Phalaris met water wtghedouwt ende ghedroncken, es goet tseghen die pijne ende weedom van der blasen. Tot den seluen dient oock dat saet ghepoedert ende een lepel vol met water inghenomen. A

Van Panickcoren. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

1 Panickcoren coemt wt ghelijck den Hirs, maer zijn loof es veel scerper ende rouwer. Synen halm es ront ende crijght veel knoopen somtijts thien aen eenen steel, ende tot elcken knoop een lanck smal bladt. Die aren zijn ront ende buyghen huer een luttel nederwaerts ende daer in wassen cleyne sadekens den corenen van Hirs niet seer onghelijck, die van verwen somtijts wit somtijts geel oft somtijts bruyn zijn.

2 Den Panickcoren wordt noch een ander ghelijck gheslacht ghevonden, dat ooc van sommighen voor een Panickcoren ghehouden wordt, dat die vã Italien Sorghi noemẽ. Ende dit vremt coren heeft vier oft vijue dicke hooghe knoopachtighe bruyne stelẽ met langhe scerpe bladeren becleet, den bladeren vã Riet niet seer ongelijck. Op dopperste van den stelen wassen dicke bruyn roode aren die grooter ende dicker zijn dan die aren van Panickcoren, ende ierst voortbringhen geel bloeysel, ende daer naer rootachtich ront saet, dat ghelijck een Linse groot es ende wat scerp.

Panicum. Panickcoren.

Sorghi. Melica. Sorgsaet.

¶ Plaetse.

1 Panickcoren en es hier te lande niet seer bekent, het wast in sommige plaetsen van Italien ende van Vranckrijck, ende het wast gheerne in rouwe santachtighe aerde ende het en begheert niet veel reghens oft vochticheyts, want alst veel reghent zoo latet sijn bladeren sincken als Theophrastus daer af scrijft.

2 Dat Sorghi es oock een vremt coren ende wordt hier te lande nz dan by den cruytliefhebbers ghevonden.

¶ Tijt.

1 Panickcoren wordt in die Lente ghesaeyet ende binnen veertich daghen daer naer in heete landen gemaeyet. Die van Gascougnien saeyen dit alsmē dat ander corē mayet ende noch wordet voor den winter rijp als Ruellius scrijft. Hier te lande alst in April ghesaeyet es wordet in Hoymaent rijp.

2 Sorgsaet wordt oock in die Lente ghesaeyet, ende in deynde van den zoomer rijp.

¶ Naem.

1 Panickcoren wordt gheheeten in Griecx ἔλυμος, van Theophrastus oock μελίνος. In Latijn Panicum. In Italien nv ter tijt Melica. In Hoochduytsch Feuch Fenich ende Heydelpfenich. In Franchois Panic.

2 Dat ander vremt gheslacht wordt nv ter tijt in Italien ghenaemt tot som plaetsen Melegua oft Melega tot som andere Saggina ende Sorgho. In Latijn Melcia sorghi, Milium saburrum, en van sommighen Panicum peregrinum. In Hoochduysch Sorgsamen, dat es in onse tale Sorgsaet. Eñ schijnt te zyne dat Milium indicum, dz Plinius schrijft ierst te Roomen bekent gheweest te zyne ten tijde van Nero die Keysere.

¶ Natuere.

Panickcoren es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat saet van Panicum met wijn ghedroncken es goet tseghen den rooden lichaem, ende met gheyten melck ghesoden ende tweemael tsdaechs inghenomen stoppet den loop des buycx ende stilt dat crimpsel. A

Van Panickcoren wordt oock broot ghebacken gelijck vā den Hirs, maer dit broot voedet ende stopt min dan tbroot van Hirs, ende brenght seer luttel voetsels by. B

2 Sorgsaet es den Panickcoren van natueren ende crachten ghelijck. C

Van Hauer. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Hauer als Dioscorides seyt es van bladeren ende gheknoopte halmen der Terwe wat ghelijck. Op dopperste van den stelen comen die aren voort in vele corte steelkens verdeylt ende wijt van een wtgespreyt daer aen dat saet hanght dat scerp es eñ altijt zijn tweeder by een hanght in zijn vellekens wel vast ghesloten.

Auena. Hauer.

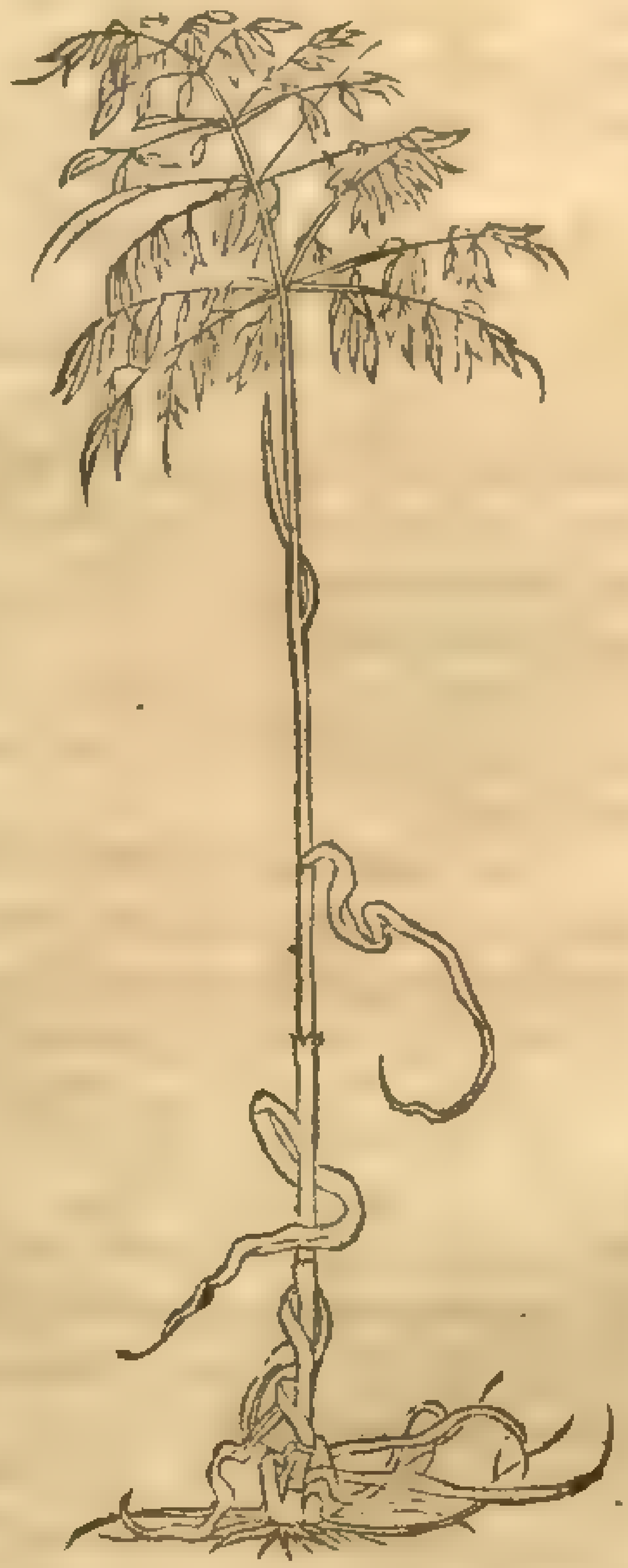

¶ Plaetse.

Hauer es hier te lande ghemeyn, ende wordt tot alle plaetsen op die velden ghesaeyet.

¶ Tijt.

Hauer wordt gesaeyet in die Lente, ende in Ooghstmaent rijp ende ghemaeyet.

¶ Naem.

Hauer wordt gheheeten in Grieck βρῶμος. In Latijn Auena. In Hoochduytsch Habern. In Franchois Auoyne.

¶ Natuere.

Hauer droocht sterkelijck ende es wat cout van natueren als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Hauer es in alle plaesteren ende pappen goet, daer die Gerste in dient, ende dat meel van Hauere mach in plaetse van Gersten meel ghebruyckt worden, aenghesien dat die Hauere als Galenus seyt droocht ende verdeylende es sonder scerpheyt. A

Haueren meel met azijn vermenght verdrijft dat sproet ende die litteekenen van den aensichte. B

Hauer in die spijse ghebruyckt stopt den loop des buycx. C

Broot vā Hauere gebackē gheeft cleyn voetsel eñ es dē mensche niet bequaem. D

Van Bockweydt. Cap. viiij.

¶ Tfatsoen.

Bockweydt heeft ronde ghestreepte roode stelen ontrent twee voetē oft meer hooch, daer aen wassen breede voor scerpe bladeren den Veyl oft ghemeene Winde bladeren niet seer ongheliјck. Ter zyden ende aen dopperste van den stelen comē voort corte steelkēs, ende daer aen wassen veel by een cleyne witte bloemkens, ende naer dyen volght dat saet dat dryecantich ende grauw es ende elck in een dun velleken beslotē gelijck dat saet van swerte Winde, daer af in dat derde deel ghescreuen es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt in maghere ende dorre landen ghesaeyet, ende es in Brabant in die Kempene seer ghemeyn.

¶ Tijt.

cccc. Vã Bockweydt. Ca.viiij.

Fegopyron. Tragepyrõ. Bockweydt.

Bockweydt wordt in die Lente, ende in den zoomer alst dat coren ghemaeyet es ghesaeyet, eñ binnen neghen oft thien weken daer naer zo eest rijp.

¶ Naem.

Dit gewas eñ maniere vã coren wordt gheheeten in Hoochduytschlãt Heydẽ korn. In Neerduytschlãt Bockweydt, naer welckẽ naẽ wy dat Tragopyrõ ghenaemt hebben, ende sommighe andere gheleerde φηγοπύρον en Fagotriticum. Eñ dz dit cruyt gheen Ocymum en es daer Columella af schrijft hebben wy in onse Latijnsche Historia stirpium lib. 4. breeder verclaert, daer wy oock bewesen hebben dattet van den ouders niet ghekent gheweest en es.

¶ Natuere.

Dit coren es sonder twijfel werm van natueren ende niet seer drooghe.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Van den meel vã Bockweydt mz water wordt bry ghemaeckt ende coecken ghebacken die ghegeten lichtelijck verteert worden, lichten camerganck maken ende die vrine lossen, maer niet veel voetsels by en bringhen.

B Tbroot van Bockweydt ghebacken es vochtich ende waet crachtich, ende en brenght oock niet veel voetsels by.

C Ende anders en heeft dit coren gheen cracht die ons bekent es, dan dat het groen cruyt den beesten voor voeder ghegheuen wordt, eñ dz saet den hoenderen die daer mede op corten tijt vet worden.

Van Lolium. Cap. xv.

Lolium.

¶ Tfatsoen.

Lolium es een oncruyt van den vruchten ende sonderlinghe van der terwen, dwelck met zynen ghecnoopten halmen ende grasachtige bladeren der terwen ghelijck es. Maer zijn aren en zijn niet gelijck die arẽ vã Terwe oft Rogge, maer zijn verdeylt in vele cleyne gebaerde arekens, die ter zyden lancx die halmen aen dopperste wassen, daer in corenen voortcomen, den terwen corenen van fatsoene schier gelijck maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Lolium wast vele in die terwe, eñ wordt oock somtijts onder die Gerste ghevonden sonderlinghe op goede vette gronden, ende daer te vorẽ terwe ghewassen heeft.

¶ Tijt.

Het wordt rijp met der terwen ende andere corenen.

Naem.

❡ Naem.

Dit oncruyt wordt gheheeten in Griecx ἄιρα καὶ θύαρος. In Latijn Lolium van den Arabeusche meesters Zizania. In Franchois Yuroye.

❡ Natuere.

Lolium es werm tot by naer in den derden graedt ende drooghe tot in den tweeden.

❡ Cracht en Werckinghe.

Meel van Lolium ghemalen met sout ende die wortelen van Raphanus ghemenght A
bedwinght die voorts eetende sweeringhen ende alle vervuylde quade vlceratien.

Tselue meel met solfer ende azijn gheneest dat wildt vier ende quade ruydicheyt als B
sy daer mede bestreken worden.

Lolium meel met duyuen mest ende olie van Lijnsaet in wijn gesoden ende ghelijck C
een pappe op die clieren ende croppen ghelegt, doet die selue sceyden ende vergaen.

Lolium meel treckt oock alle splinters ende dorenen wt, ende doet die gheswillen en- D
de apostumatien rijpen ende wtbreken.

Lolium meel met huenich water, oft als Plinius seyt met syrope van edick, versuet E
die pijne van dat fledercijn, ende van dat Sciatica daer op ghestreken.

Tselue meel met gansen smout opt voorhooft ghestreken versuet die pijne ende die F
weedom van dat hooft.

Tes oock by experientie bevonden dat Lolium in bier ghedaen het hooft beruert en- G
de dronckenscap maeckt.

Van ghebaerde Euene ende Drauick. Cap. xvj.

❡ Tfatsoen.

Aegilops.
Ghebaerde Euene.

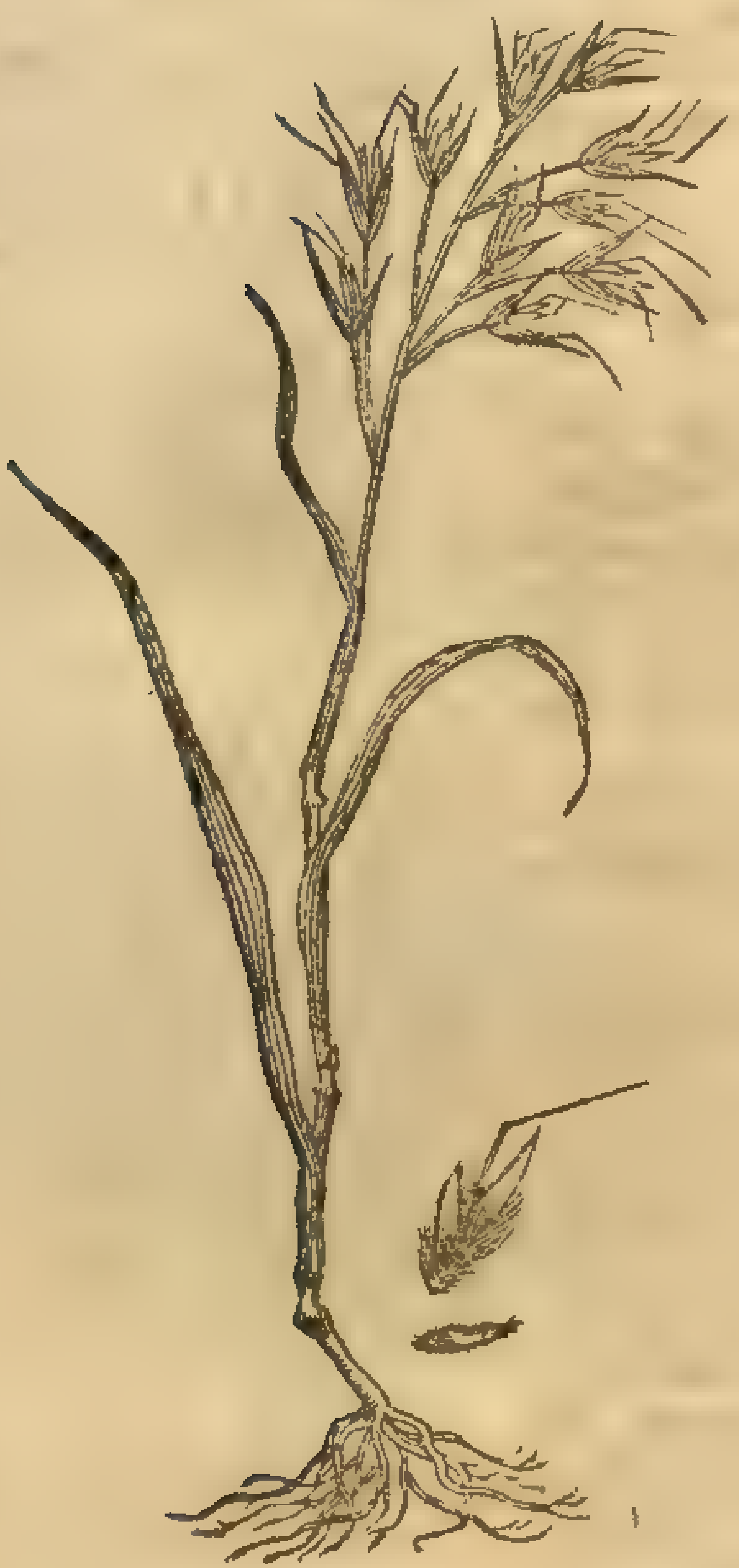

Festuca.
Drauick.

Melampyrum.
Peertsbloemen.

cccclj. Van ghebaerde Euene en̄ Drauick. Cap. xvj.

1 Ghebaerde euene es van bladeren ende gheknoopte halmen der haueren ghelijck. Die aren zijn oock wtghespreyt ghelijck aen die hauere. Die corenen zijn bruyn rouw hayrachtich, in hayrachtighe vellekens besloten, ende hebben elck een langhe dunne vlimme. Ende dit es een scadelijck oncruyt in die Rogghe ende oock in ander coren.

2 Drauick es oock een scadelijck ghewas, van bladerē ende halmen der Rogghe niet seer onghelijck. Op dopperste van den halmen wassen wtghespreyde aren, voortbrenghende dunne grauwe sadekens in vellekens beslotē die veel dunder ende minder zijn dan eenighe coren.

3 By desen oncruyden moghen oock wel ghestelt wordē die Peertsbloemen die onder die wilde bloemen die int coren wassen in dat tweede boeck breeder bescreuē zijn, want huer saet es oock ghelijck een terwen coren ende es een oncruyt, sonderlinghe van der terwen als Galenus scrijft.

Plaetse.

Ghebaerde euene ende Drauick wordden vele ghevonden indie Rogghe ende dickwils oock die terwe ende gerste.

Naem.

1 Ghebaerde euene wordt ghenaemt in Griecx αἰγίλωψ. In Latijn oock Aegilops, ende als Plinius seyt Festuca.

2 Drauick wordt ghenaemt In Hoochduytsch Dort ende Lulch, ende mach wel in Latijn oock Festuca, oft Festuca altera ghenaemt zijn.

Natuere.

Aegilops es van natueren werm als Galenus scrijft.

Cracht en Werckinghe.

Die gruene bladeren met den meel van den coren van Drauick vermenght, doen A scheyden, die verherde gheswillen ende sonderlinghe de ghene die in die hoecken van den ooghen groeyen die Aegilopes gheheeten worden.

Drauick int bier ghesoden, maeckt oock swaricheyt in dat B hooft ende een maniere van dronckenscap, ghelijck dat Lolium ende die corenen van den Peertsbloemen.

Vstilago, Brant.

Van Brant. Cap. xvij.

Tfatsoen.

Brant es een cranckheyt ende ghebreck dat onder die vruchten die aren draghen ende sonderlinghe onder die Hauere groeyet. Ende dit es eer die aren voortcomen der Hauere seer ghelijck, maer als die aren beghinnen wt te comen dan coemt in plaetse van een goede are een swerte are, gheladen met swert poeder en stof, dat daer aen rontsomme hanght.

Plaetse.

Brant wast meest tusschen die Hauere als ghesevt es, somtijts oock tusschen die Terwe.

Tijt.

Dit oncruyt wordt meest ghevonden in April als die sonne heet schijnt, ende daer naer reghen volght.

Naem.

Dit oncruyt wordt nv ter tijt gheheeten Vstilago. In Hoochduytsch ende in Neerduytsch Brant.

Natuere ende cracht.

A Brant en heeft in der medecyn gheen ghebruyck, ende en es nergherincx toe dienstelijck, maer quaet ende scadelijck alle vruchten.

¶ Tgheslacht.

Boonen zijn tweederleye, Tam ende wildt. Die Tamme zijn oock tweederleye, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Phaselus satiuus. Ghemeyn Boonen. Phaselus syluestris. Wilde Boonen.

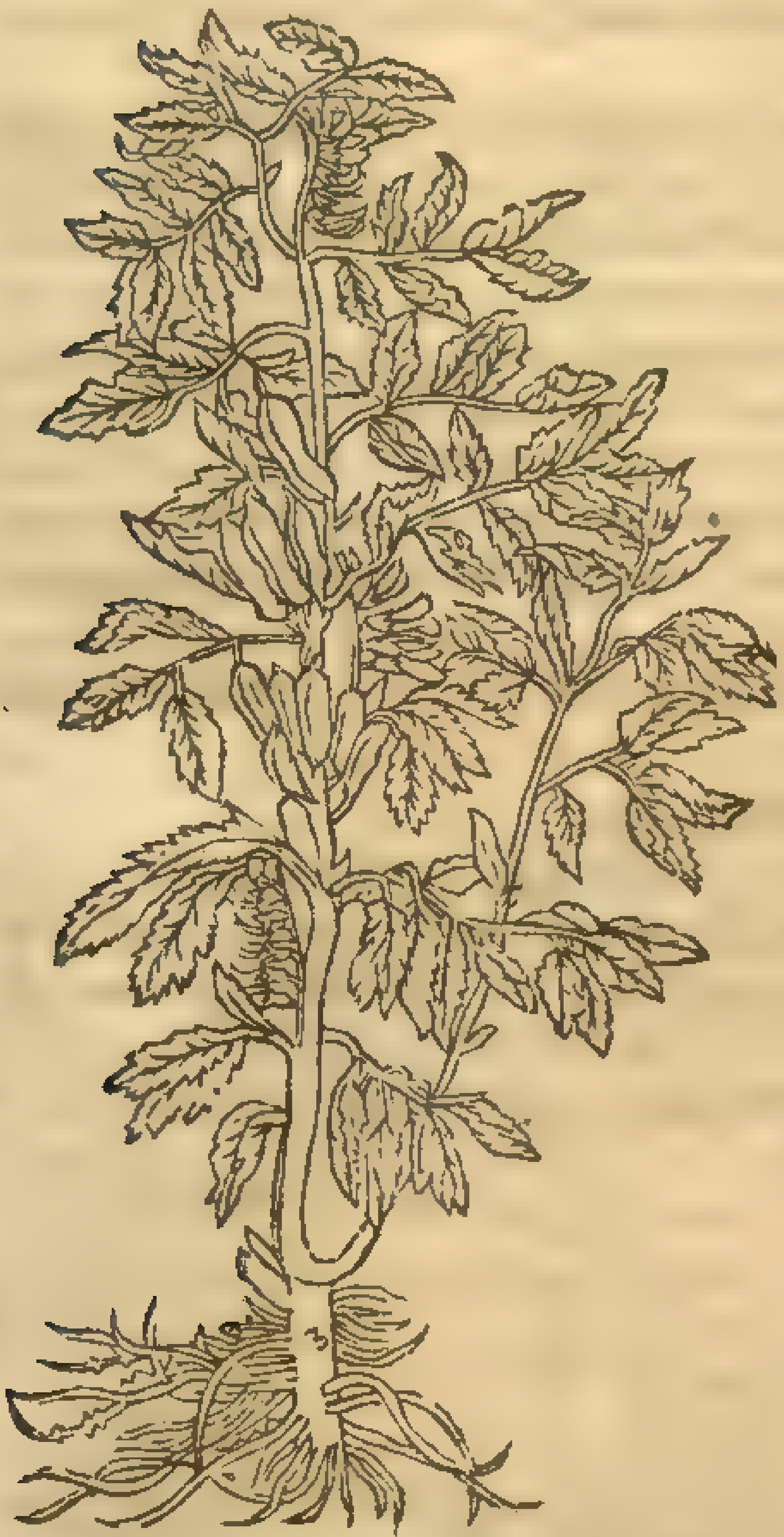

1 Die groote tamme boonen dat zijn onse ghemeyne Boonen, hebben viercantighe rechte hole stelen. Die bladeren wassen aen cleyne steelkens, eñ staen ouer beyde zyden deen tseghen den anderen ouer, ende zijn langachtich breet ende dick. Die bloemen comen ter zyden aen die stelen voort ende zijn wit met swerten plecken oft bruyn. Ende als die vergaen zoo volghen daer langhe dicke ronde hauwẽ die binnẽ saecht ende wolachtich zijn ende daer in ligghen die Boonen, vã verwen meest wit, somtijs bruyn root, van fatsoene plat schier ghelijck een naghel van den handen oft voeten van dẽ mensch.

2 Die cleyne tamme Boonkens zijn den voorghescreuen van stelen, bladeren, bloemen ende wollachtighen hauwen ghelijck, maer in alder manierẽ veel mindere. Die vrucht en es oock niẽt zoo plat maer ronder ende veel mindere.

3 Die wilde Boonen hebben oock viercantighe hole stelen ghelijck die Boonen. Die bladeren zijn den bladeren van den Boonen ghelijck, maer die steelkens daer die bladeren aen wassen hebben aen dat eynde clauwierkens gelijck die bladerẽ van Erwten. Die bloemen zijn purpurbruyn. Die hauwen zijn plat van binnen oock saecht ende wolachtich maer niet zoo seere als die tamme Boonen. Die vrucht es heel ront, seer swert ende niet meerder dan een gemeyne Erwte seer onliefelijck van smaecke ende alsmense knout met eenen vuylen stanck den mont vullende.

¶ Plaetse.

Tamme Boonen wassen in die houen ende op die velden daer zy gheplant worden,

 ende

ende die groote zijn meest ghemeyn. Die wilde worden nv ter tijt by die cruytliefhebbers ghevonden.

¶ Tijt.

Boonen worden in April ghesedt, ende in Hoymaent zoo worden zy rijp.

¶ Naem.

Boonen worden gheheeten in Grieck φασήλοι, van Dioscorides oock Phasioli. In Latijn Faseli, nv ter tijt in die Apoteken ende gemeynlijck Fabæ. In Hoochduytsch Bonen. In Franchois Febue.

1 Die groote worden ghenaempt groote Boonen, dat es in Latijn Faselus maior, oft Faselus satiuus maior.

2 Dat ander wordt gheheeten hier te lande Zeeusche boonkēs, ende Peerde boonkēs, ende moghen wel in Latijn Faseli minores ghenaempt worden Ende dat dese ghemeyne Boonē niet en zijn dz Legumen, van den ouders Cyamos ende Faba genaemt hebben wy, in commentarijs nostris de Historia stirpium bewesen.

3 Dat ander wilt gheslacht mach wel ghenaemt worden Faselus syluestris ende Faselus niger. In Duytsch wilde Boonen ende swerte Boonen oft Moorkens alzoo zy oock van sommighen gheheeten worden. Ende dit es by auentueren dat Legumen dat κύαμος & Faba ghenaempt es.

¶ Natuere.

Boonen noch gruen wesende zijn cout ende vochtich, maer als zy ghedroocht zijn, zoo sijnse verdroghende ende tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Boonen noch groen ende eer zy rijp zijn in plaetse van spijse ingenomē maken lich- A
ten camerganck, ende winden, ende opblasinghen als Dioscorides schrijft. Ende dat weet oock die ghemeyne man wel, want daer om zo eeten zy die Boonen gemeynlijck met Comijn.

Die Boonen ghedroocht makē herdē camergāck, sonderlinge als zy sonder die sluymen ghegetē worden. Eñ tvoetsel dat zy by brenghen es middelbaer als Galenus seyt. B

Item Boonē meel in die plaesteren ende pappen diemen van buyten ghebruyckt, vermenght, doet die geswellen sincken. Ende es sonderlinghe goet tot die sweerende vrouwē borsten ende tot die ghebreken ende swillinghen van den manlijcke leden ghebruyckt. C

3 Die wilde Boonen en hebben gheen gebruyck noch in spijse noch in medecijn dz ons bekent es. D

Phaseolus. Roomsche Boonkens.

Van Roomsche Boonkens.

Capittel. xix.

¶ Tfatsoen.

DIe Roomsche Boonkens hebben langhe dunne stelen, seer hooch wassende eñ climmende als zy van eenighen staken oft langhe stocken behelp hebben, daer zy huer om winden ghelijck dat Hoppecruyt, want anders zoo cruypen zy lancx der aerden ende en brengen gheen vruchten voort. Die bladeren zijn breet schier ghelijck die bladeren van Veyl, ende staen gemeynlijck huer derder by een ghelijck die Clauer-

blade-

bladeren. Die bloemen zijn som wit som root, ende als die vergaen zoo comen daer langhe hauwen voort, die somtyts wat cromachtich zijn. Ende daer in ligghen die Boonkens, die minder zijn dan die ghemeyne Boonen, anders plat ende huer niet seer onghelijck ghefatsoeneert ghelijck een niere, die van verwen som root, som geel, som wit, som swert ende som ghescaeckiert ende van veelderhande veruwen ghespeeckelt zijn. Ende dese vruchten zijn goet ende liefelijck om eeten ende worden eer zy rijp zijn met hueren hauwen ghesoden ende alzoo ghegheten.

¶ Plaetse.

Dese Boonkens worden hier te lande in die houen gheplant, ende wassen gheerne in goede aerde, ende op plaetsen daer die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

Dese Boonkens moeten gheplant worden in Aprill alsmen gheen coude oft rijmen meer en verwacht, want die en kunnen dese Boonkens niet ghelijden als zy ierst wtcomen. In Ooghmaent ende Herfstmaent worden dese Boonkens rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Boonen wordt gheheeten in Griecx φασίολος, δόλιχος, καὶ σμίλαξ κηπαία. In Latijn Faseolus, Phasiolus minor, Dolichus & Smilax hortensis, ende die hauwen oft vruchten worden genaemt λόβοι ende Lobia, dz es in Latijn Siliquæ, van Serapio Lubia. In Hoochduytsch heeten dese Boonkens Welsche Boonen. Hier te lande Roomsche Boonen. In Franchois Phasioles.

¶ Natuere.

Roomsche Boonkens zijn wat werm ende vochtich van natuerẽ als die Arabeusche meesters scrijuen.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Roomsche Boonkens voor spijse inghenomen gheuen redelijck voetsel, eñ en maken gheen winden gelijck sommighe andere Legumina, ende doen lichten camerganck hebben als Hippocrates ende Diocles scrijuen. A

Die hauwen met den Boonkens eer zy rijp zijn, ghesoden ende ghegeten doen water maken ende swaere droomen hebben, als Dioscorides seyt. B

Van Erwten. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Erwten zijn dryerhande, Groote, middelbaere, ende cleyne, die malcanderen van stelen, bladeren, bloemen ende hauwen ghelijck zijn, maer niet van vruchten als hier naer blijcken zal.

¶ Tfatsoen.

1 Die alder grootste Erwten zijn hier te lande niet seer bekent ende dese wassen, want zy met rijs, staecken oft ander behulp gheleyt ende onderset worden eens mans lengde hooch, ende oock hoogher en hebben ronde hole stelen die wat cantich ende vinghers dick zijn, ende daer aen wassen aen elck ledt twee bladeren seer vast by een alleleens al oft maer een blat en waere. Ende tusschen die bladeren comen cleyne corte steelkens voort, ende die hebben tseghen malcanderen staende vier oft sesse vette bladerẽ, ende ten eynde drye oft vier clauwierkens daer mede dat die Erwten huer houwen, ende al om vast aen makẽ. By die selue steelkens van den bladeren comen oock noch andere naeckte steelkẽs voort daer aen wassen schoone bloemẽ vã coluere peersch oft purpurbruyn. Ende als die vergaen zoo volghen daer langhe ronde effene glatte hauwen nederwaerts hanghende eñ daer in ligghen ende wassen die Erwten, die als zy noch groen wesende, rondachtich eñ witachtich zijn, maer als zy drooghe zijn zoo zijn zy cantich ende grauw.

2 Dat tweede gheslacht, dat zijn die ghemeyne groote Erwten, es den voorghescreuen gheslachte seer ghelijck, alleen van stelen eñ bladeren mindere. Ten wast oock zoo hooghe niet al eest met rijs ondersedt, die bloemen zijn meest wit. Die vrucht es wit ende ront, ende blijft ront al eest dat zy ghedroocht es.

Pisum. Groote Erwten.

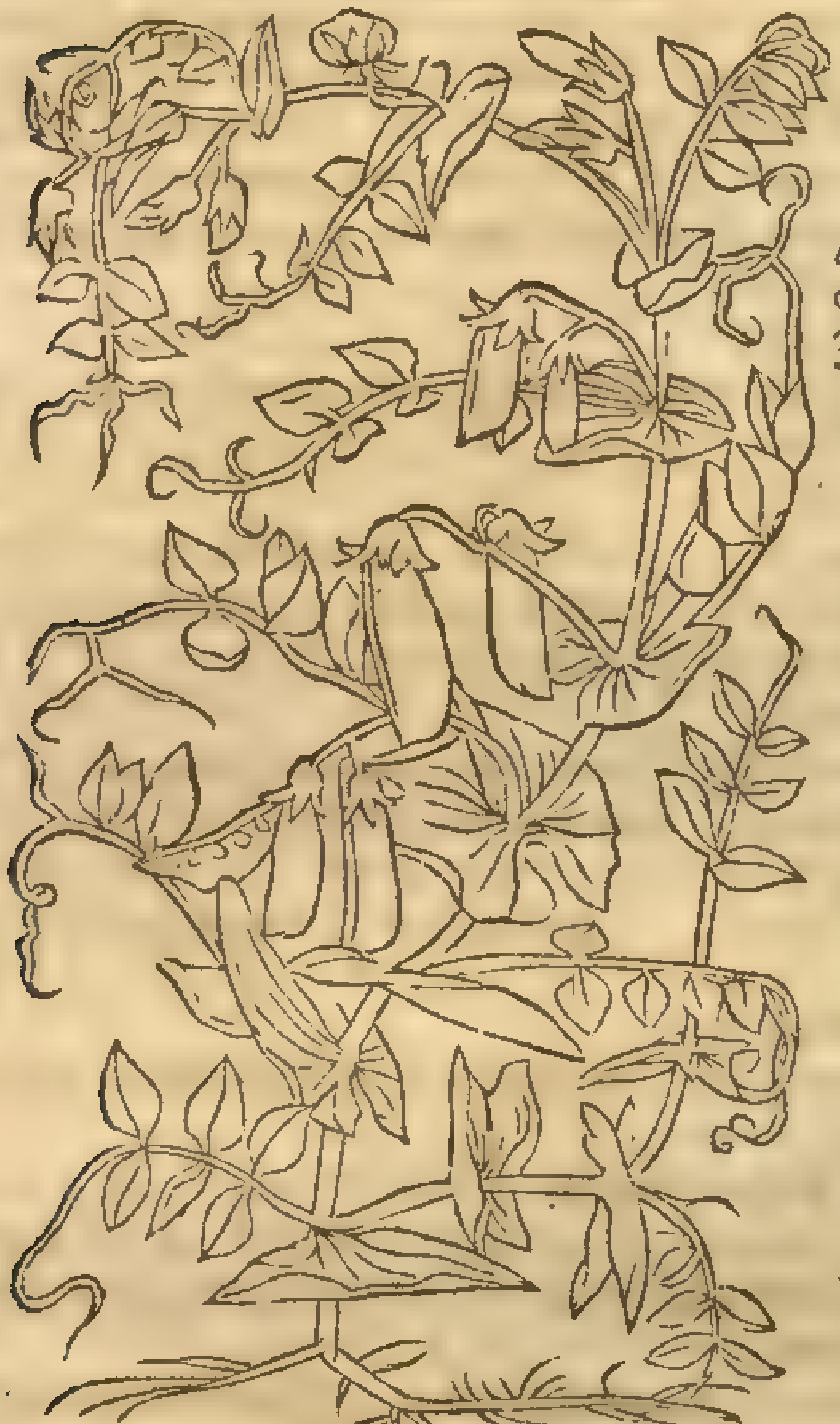

Ochros. Eruilia.
Middelbaer ende cleyn Erwten.

Eruilia syluestris.

Wilde Erwten.

3 Dat derde gheslacht dat es dat alderminste, ende es den tweeden ghelijck, maer van bladeren, stelen, hauwē ende vruchten veel minder,, ende dit laetmen ghemeynlijck op tvelt lancx der eerden cruypen, ende en wordt met met eenich rijs ondersedt. Die vruchten van desen es oock ront, ende van coluere som wit som groen eñ som grauw oft bruyn.

4 Bouen desen zoo esser oock noch een ander soorte van Erwten, dat een wildt gheslacht schijnt te zyne. Ende dese Erwten hebben platte stelen, daer aen wassen langhe bladerkens op deynde cleyne clauwierkens dragende, die benedē onverdeylt zijn, ende aen dopperste van den stelen, in twee oft drye cleyne smalle bladerkens huer verdeylen, den bladeren van platten Erwten schier ghelijck. Die bloemen zijn wit, ende daer naer volghen rondachtighe hauwen, die minder zijn dan die hauwē van Erwten, ende daer in groeyen ronde vruchten, ghelijck Erwten, maer minder e, die als zy noch gruen zijn, bitterachtich vā smaecke, ende drooghe seer hert zijn.

Plaet-

¶ Plaetse.

1 Die groote Erwten worden in die houen ghesedt, die middelbaere ende cleyne worden op goede velden gheplant ende ghesaeyet ende zijn hier te lande seer ghemeyn.

4 Dat wildt wordt in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Erwten worden in April ende Meerte gheplant ende ghesaeyet, ende worden in Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

1 Dat groot gheslacht van Erwten wordt gheheeten in Grieckx πίσον. In Latijn Pisum. In Duytsch hier te lande groote Erwten, Roomsche Erwten, ende van sommighen Stock Erwten. Ende dit gheslacht es dat oprecht Pisum daer Plinius ende die ouders af ghescreuen hebben.

2.3 Die andere twee gheslachten heeten in Grieckx ὄχροι. In Latijn van Plinius Eruiliæ. In Hoochduytsch Erweyssen. In Neerduytsch Erwten. In Franchois Du pois. In Italien Rouiglione. Te Venegien Pisareli.

4 Dat vierde schijnt wel te wesene een wildt gheslacht, ende sonderlinge tghene dat vā Hermolaus Barbarus Eruilia syluestris dat es wilde Erwten ghenaemt es.

¶ Natuere ende cracht.

Die groote Roomsche Erwten voor spijse inghenomen brenghen middelbaer voetsels aen, ēn maken winden, maer min dan dat Legumē van den ouders Faba genaemt. A

Die andere ghemeyne ronde Erwten gheuen beeter voetsel, ende voeden meer dan die groote ende doen redelijcken lichten camerganck hebben. B

Van platte Erwten. Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

Platte Erwten zijn tweederleye, Groote ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Lathyrus Cicercula.
Platte Erwten.

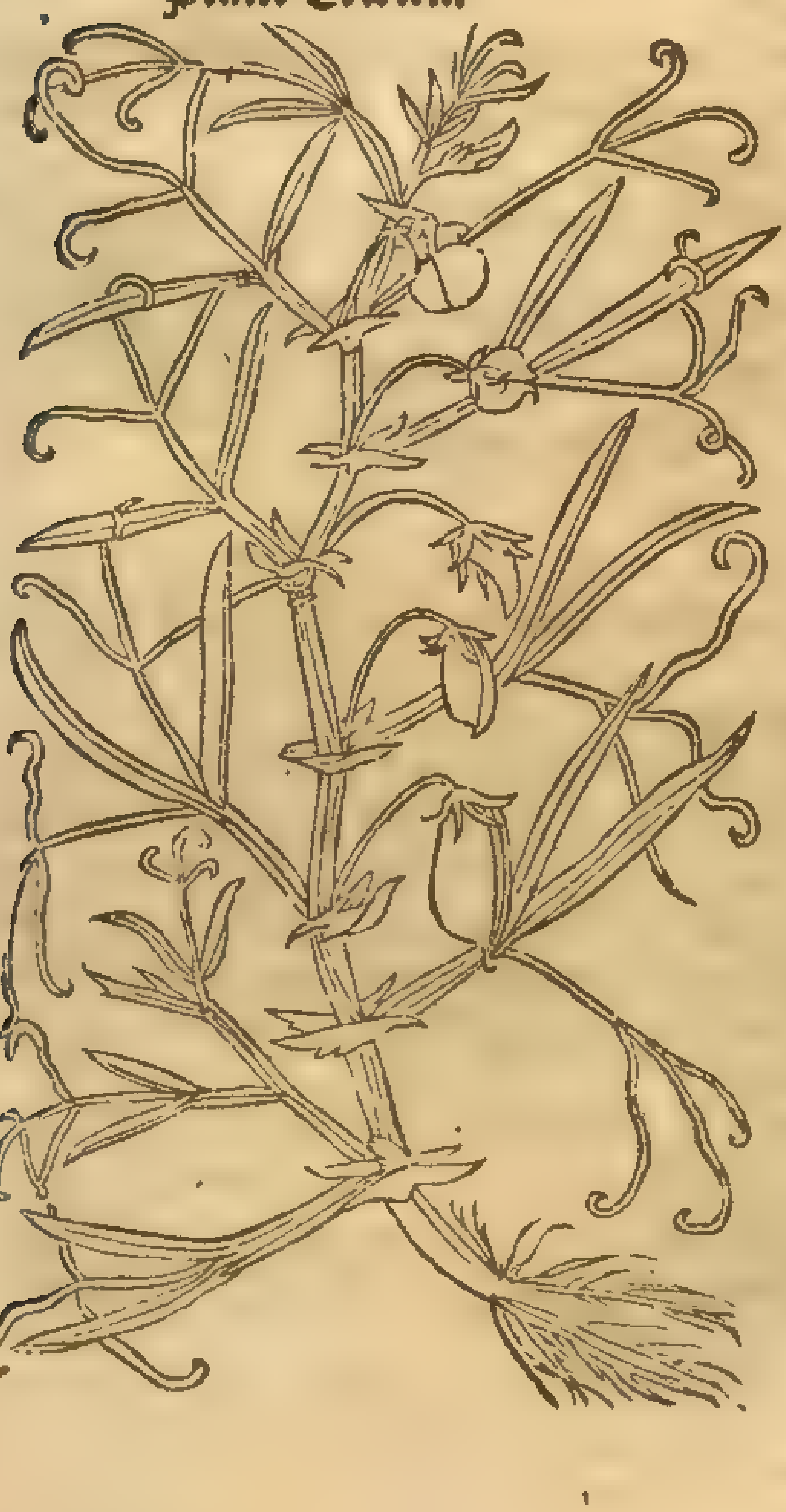

Lathyrus syluestris.

Die

Van platte Erwten. Cap. xvj.

1 DJe platte Erwten hebben platachtighe cantighe stelen, daer aen wassen langhe smalle bladerkens, altijt twee by een, schier ghelijck twee hasen oorkens staende, daer aen cleyne clauwierkens voortcomen, daer mede dat sy huer aen die stocken ende rijs daer zy by gheplant wordẽ vast maken. Die bloemen zijn wit den bloemen van den ronden Erwten ghelijckende, eñ daer naer volghen platte breede hauwen, daer in witte breede vruchten voortcomen die plat ende ghekant zijn ende ongelijcke hoecken hebben, van smaecke den Erwten volnaer ghelijck. Die wortel es teer ende faselachtich.

2 Die cleyne platte Erwten zijn den voorghesereuen van stelen, bladerẽ ende hauwen ghelijck. Die bloemen zijn roodachtich. Die vruchten zijn oock plat, cantich ende hebben onghelijcke hoeckẽ gelijck die groote, maer zijn minder, herder ende bruynder van verwen naer tswert treckende.

3 Van desen Legumen vindtmen oock een wildt gheslacht, den voorghesereuen platten Erwten, van platten stelen, ende langhen smallen bladeren seer ghelijck. Ende dit heeft oock roodachtighe bloemen, ende daer naer smalle hauwkẽs, daer in cleyn bruyn ront hert saet leyt. Die wortel es groot houtachtich ende dick ende en vergaet niet, maer schiet alle jaren van nieuws wt.

¶ Plaetse.

Dese Legumina worden hier te lande by sommighe neerstighe cruytliefhebbers ghevonden.

3 Dat wildt wast in die haghen aen die canten van den velden, daer goeden vetten grondt es. Ende wordt ontrent Louen ende Bruessel veel ghevonden.

¶ Tijt.

In Braeckmaent bloeyen dese Legumina ende wordẽ in Hoymaent ende Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

1 Dat ierste ende groot gheslacht wordt ghehceten in Grieex λάθυρος. Lathyros. In Latijn van Columella ende Paladius Cicercula.

2 Dat tweede es ghenaemt in Grieex Aracos. In Latijn Cicera. In Duytsch oft Franchois en hebben zy gheen namen, noch oock in die Apotekẽ, want daer sijnse onbekent.

¶ Natuere ende cracht.

1 Dat ierste gheslacht es van natueren den Erwten ghelijck ende voedet oock redelijck dat lichaem als Galenus seyt. A

2 Dat tweede es den iersten oock ghelijck als die selue Galenus schrijft, anders dan dattet herder es, ende daer om, meer tijts behoeft alst ghesoden wordt. B

Van Ciceren. Cap. xvij.

¶ Tgheslacht.

CJceren zijn dryerhande als Dioscorides seyt Tamme, kantighe oft ghehoeckte diemen Arietina naempt. Ende wilde. Van den welcken die Arietina oock tweederhande zijn, wit ende bruyn.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Ciceren es een cleyn Legumen schier ghelijck die Linsen, het heeft vier oft vijf steelkens, ende daer aen cleyne smalle gheveerderde bladerkens, den bladeren van Linsen niet onghelijck. Die bloemen wassen aen corte steelkens, ende zijn wat witachtich ende cleyn. Ende daer naer volghen cleyne ronde hauwkens, daer in ghemeynlijck drye oft vier vruchten wassen. Die van figuere rondachtich zijn met eẽ scerp hoecxken aen die een zyde, den ghehoeckten Ciceren niet heel onghelijck maer veel mindere, ende niet zoo hert, ende oock beeter van smaecke.

2 Die ghehoeckte oft kantighe Ciceren hebben dunne herdachtighe stelen met vele tacxkens ende zyde scuetkens, ende cleyne rondachtighe rontsomme ghekerfde bladerkens, ghelijck aen die Linsen oft Crock tseghen malcanderen ouer groyende. Die bloemen zijn wit oft lyfverwich ende brenghen voort ronde corte hauwkens, ghelijck blaeskens

Cicer satiuum. Tamme Ciceren.

Cicer Arietinum. Ghehoeckte Ciceren.

kens opgheblasen, daer twee oft drye Ciceren in voortcomen, die cantich ghehoeckt ende schier ghelijck een weeren hoofdeken ghefatsoeneert zijn, van verwen som wit som bruyn.

3 Die wilde Ciceren zijn den tammen van bladeren ghelijck, maer van rueke sterck, huer vruchten zijn anders dan die vruchten van den tammen als Dioscorides seyt.

¶ Plaetse.

Ciceren worden in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Alle dese Ciceren worden in Ooghstmaent rijp ghelijck die andere Legumina.

¶ Naem.

Cicere wordt gheheeten in Grieex ἐρέβινθος. In Latijn Cicer.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Cicer satiuum, Columbinum, Venereum, ende in Grieex ὀροβιαῖον Orobeion, dat es in Latijn Cicer Eruillum. In die Apoteken eest onbekent. Ende en zijn gheen Erua als sommighe nv ter tijt meynen, die de selue daer voor in die Teriakel ende andere medecynen menghelen.

2 Dat tweede gheslacht wordt ghenaemt in Grieex ἐρέβινθος κριός. In Latijn Cicer Arietinum. In die Apoteken Cicer. In Hoochduytsch Zysern vnd Zysern Erweyssen. Hier te lande Ciceren. In Franchois Pois ciccs.

3 Tderde gheslacht es gheheeten Cicer syluestre, dat es, wilde Ciceren.
~~Dat cleyn gheslacht van Ciceren wordt van Plinius ghenaemt Cicercula, ende daer hebben wy tselue Ciceculam Plinij ende cleyne Ciceren gheheeten.~~

¶ Natuere.

Ciceren zijn werm ende drooghe tot in den iersten graedt.

MM Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die tāme Cicerē doē water makē eñ vermeerderen dz soch in der suygende vrouwen A
borsten,eñ doen ooc die quade verwe des lichaēs vergaen eñ die goede wederom comen.

Dese Cicerē mz Eruen ghesoden,versuecten eñ doen sincken die swillingen van den B
manlijcken leden daer op gheleyt,eñ zijn oock goet in der seluer manieren ghebruyckt
tot die loopende sweeringhen,ende gatē van den hoofde, eñ tot die quade crauwagien.

Tamme Ciceren met huenich eñ Gersten meel, zijn goet op die quade voorts eeten, C
de sweeringhen,ende op den canker gheleyt.

2 Die ghehoeckte oft cantighe Ciceren doen water maken, ende openen die verstopt D
heyt van der milten,van der leuer,ende van den nieren,eñ doen oock dat graueel ende
den steen rysen,alst dwater daer sy in ghesoden zijn ghedroncken wordt.

In somma Ciceren verteeren,suyueren ende maken subtijl alle coude ende groue hu E
moeren ende vochticheden,ende zijn goet ghebruyckt tot alle ruydicheyt ende quade
crauwagien,ende dysghelijck oock tot die sweeringhen achter die ooren.

Ciceren als spijse inghenomen voeden het lichaem oock redelijck, maer maken veel F
winden ende opblasinghen.

¶ Hindernisse.

Cicerē zijn quaet gebruyckt den ghenē die in die nierē oft blase eenighe sweeringhen
hebben oft andere seerichegt,wāt sy openen te seer eñ doen dat water te sterck worden.

Van Lupinen. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht oft onderscheet.

LVpinen zijn tweederleye Tamme oft witte,Ende wilde. Die wilde zijn oock veel-
derleye,som met geelen,eenighen met blauwē,sommige met roodachtige bloemen.

¶ Tfatsoen.

Lipini. Lupinen.

1 Die tamme Lupinē hebbē ronde herde stelen,sonder behulp van eenighe stocken oft rijs recht op wassēde die huer naer dz zy eens gebloeyet hebbē in drye tackē ver deylen,vā den welckē elck besondere naer die bloeme hem ooc in dryen wederō ver-deylt,eest dz die coude huer niet te haest ouer en coēt. Aen die stelē wassen die bla-deren in vijf,sesse, oft seuē deelē gesnedē. Die bloemē wassen aē dopperste vā den steelen veel by een,ende daer naer comen die hauwen voort die lanckachtich,eñ vā buyten wat hayrachtich zijn. Die vrucht es wit,plat,van smaecke seer bitter.

2 Die wilde Lupinen met den geelē bloe-men zijn den voorgescreuen seer ghelijck, dan alleen van steelen eñ bladeren veel minder,ende dz die bloemē niet wit,maer schoon geel zijn,ende dysghelijck ooc die vrucht niet wit,maer ghespeeckelt.

3 Die wilde met den blauwen eñ rooden bloemen zijn minder dan die geele, die vrucht es oock ghespeeckelt,ende zijn on-der alle Lupinen die alderminste.

¶ Plaetse.

Lupinē worden nv ter tijt in der cruyt-liefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

In heete jarē eñ in werme landē bloeyē

die

die Lupinen dryemael. Dat ierste bloeyssel coemt in deynde van Meye, ende daer naer wassen die ierste drye zyde tacken, die huer bloemen brynghen ontrent dat beghin van Hoymaent, ende dan spruyten van elck van dyen tacken oock wederom drye andere tacken wt, ende die bloeyen in Ooghstmaent, als zy wel ter sonnē staen. Die vruchten van den iersten ende tweeden bloeyssel worden hier te lande wel rijp, maer die derde vrucht can seer qualijcken rijpen, ten waere dattet heete jaren waeren.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Legumen wordt gheheeten in Griecx θέρμος. In Latijn ende in die Apoteken Lupinus. In Hoochduytsch Feigbonen. In Neerduytsch Lupinen, eñ naer den Hoochduytschen naem Vychboonen. In Franchois Lupin.

1 Dat ierste gheslacht wordt ghenaemt Lupinus satiuus, dat es tamme Lupinen.

2 Die andere drye, Lupini syluestres, dat es wilde Lupinen, ende dese en worden in die medecynen niet ghebruyckt.

¶ Natuere.

Die witte Lupinen zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt, verdeylende subtijl makende ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Meel van Lupinen met huenich inghenomen oft met water ende azijn tsamen ghedroncken, dooden ende iaghen af duer den camerganck alder leye wormen. Tselue doet oock dat water daer Lupinen in ghesoden zijn ghedroncken. Oock doen die Lupinen tselue aen die ionghe kinderen alsmense ghestooten huer op den nauel leyt, als zy noch nuchter zijn. A

Lupinen met Ruyte ende Peper ghesoden, ende ghedroncken, openen die verstoptheyt van der Leuere ende van der Milten. B

Van Lupinen met Myrrha ende huenich een pessus ghemaeckt, verweckt die natuerelijcke cranckheyt van den vrouwen, ende treckt af dir doode vruchten. C

Dwater daer Lupinen in ghesoden zijn maeckt dat aensicht schoon ende claer, ende neemt alle plecken ende sproet wech. Tselue doet oock dat meel van Lupinen met water vermenght, ende daer op ghestreecken. D

Dat meel van Lupinen met meel van Gersten mout ende water ghemenght, versuet alle Apostumatien. E

Tselue meel met azijn vermenght oft ghesoden, versuetet die pijne van der hopen, verdrijft, verteert, ende doet sceyden die croppen ende herde clieren, ende doet wtbreken die Carbonckelen ende die Apostumatien van der peste. F

Als Lupinen in water ghewceyckt worden tot dat zy suet zijn, dan machmense voor spijse innemē, ende in sulcker manieren ghebruyckt benemen zy dat opworpen van der maghen, ende maken appetijt om eetē, maer dz voetsel dz zy by brenghen es grof swaer ende niet goet, want Lupinen zijn quaet om verteeren, ende sincken qualijcken nederwaerts als Galenus schrijft. G

2.3 Die wilde Lupinen lijn den tammen van crachten ghelijck ende oock noch stercker. H

Van Eruen. Cap. xviij.

¶ Tfatsoen.

Eruen zijn noch ter tijt onbekent, ende daer om en kunnen wy anders niet van hueren fatsoene ghescrijuen dan by Dioscoridem ende Galenum ghevonden wordt. Die scrijuē dat Eruen een teer cleyn ghewas es, sijn vruchten in hauwkens voortbrynghende, die ront zijn, ende van verwen wit oft geel, van smaecke seer vremt ende onliefelijck, alzoo dat zy niet en dienen om eeten dan alleen voor den beesten, die ooc die selue niet en eeten dan te voren alzoo langhe in water ghewceyckt, tot dat hueren quaden smaeck vergaē es, waer wt dat oock wel kennelijcken blijckt dat die platte Erwten in Griecx gheheetē Lathyri daer af hier voor int xxj. Cap. gescreuen es gheen Eruen en zijn, als sommige meynē, wāt die platte Erwten zijn den ghemeynen Erwten (als wy ghescreuen hebben) van smaecke gelijck.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Grieck ὄροβος Orobus. In Latijn Eruum, ende daer naer in Duytsch Eruen, ende es een vremt ende nu ter tijt onbekent ghewas.

¶ Natuere.

Eruen zijn werm in den iersten graedt, ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en werckinghe.

Meel van Eruen met huenich ghemenght, suyuert die borste, ende doet die taeye A
fluymen ende groue vochticheden, die op die longhene ghereſen zijn, loſſen eñ rijp worden diewils ghelecht.

Dit selue meel inghenomen maeckt lichten camergãck, doet water loſſen ende betert die quade verwe van den lichaem, alſt niet te veel gebruyckt en wordt, want alſt te veel inghenomen wordt zoo eeſt hinderlijck. B

Eruen meel met huenich vermenght neempt af dat sproet, ende doet alle pleckẽ ende vlecken vergaen, die den mensche in dz aensicht ende ouer zijn lijf groeyẽ. Ende het beneempt dat voorts springhen van die voorts eetende quade sweeringhen, het versuet oock die herdicheden van den borsten, ende doet die carbonckelen ende apostumatien wtbreken. C

Eruen in wijn ghewevckt zijn goet ghelevt op die beten, van honden, menschen, ende van wilden ghedierten. D

Dwater daer Eruen in ghesoden zijn beneemt dat ieuckſel, ende gheneeſt die cackhielen, alſmenſe daer mede waſſchet. E

Eruen en dienen den mensche voor spijſe niet inghenomen, maer die oſſen wordden vet als zy Eruen eeten. F

¶ Hindernisse.

Eruen maken pijne ende swaricheyt in thooft, ende als zy te veel oft te dickwils inghenomen worden, zoo doen zy bloet piſſen, ende bloet met den camerganck afgaen.

Van Vitsen. Cap. xxv.

Vicia. Vitsen.

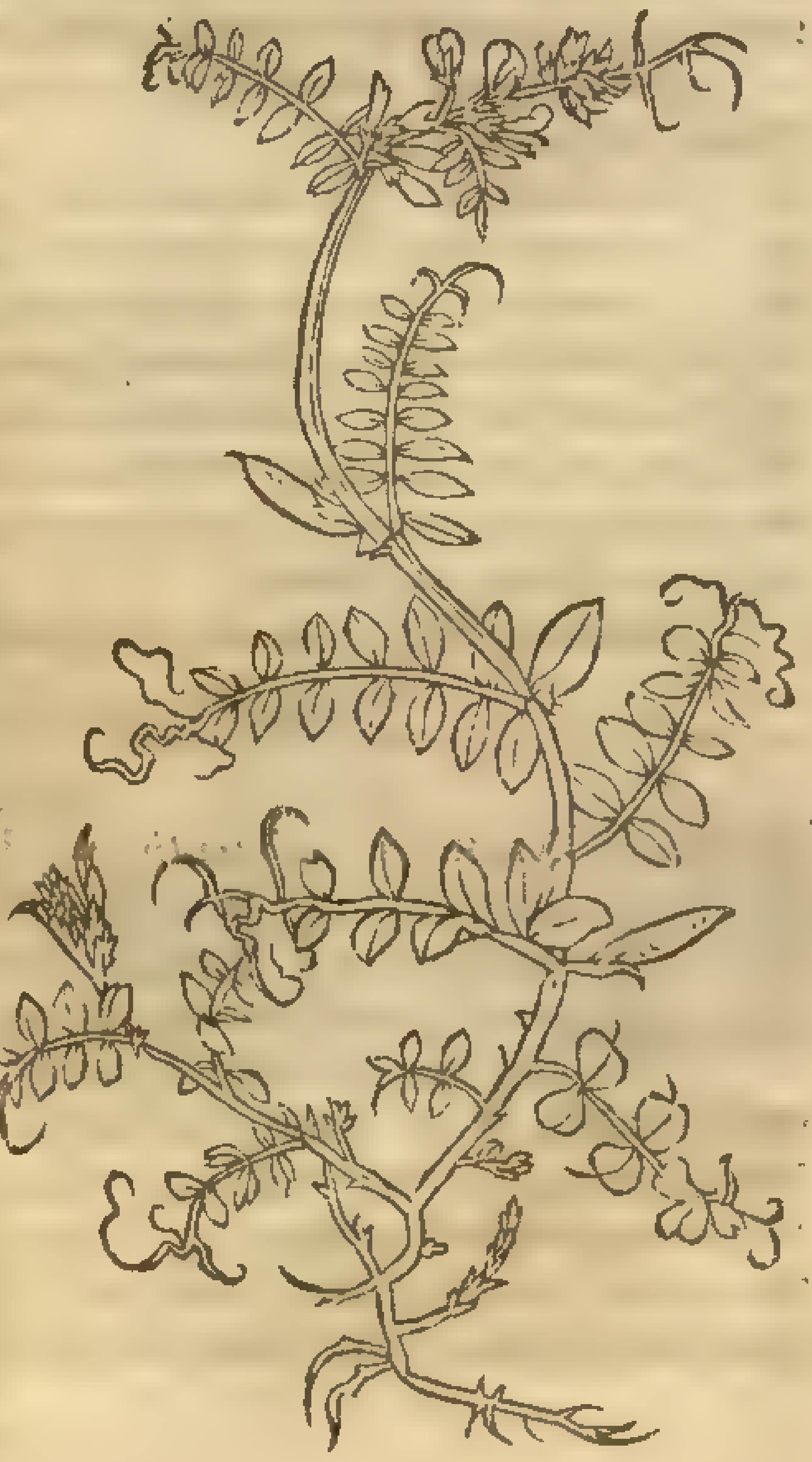

¶ Tfatsoen.

Vitsen hebben dickachtighe viercantighe stelen, ontrent drye voeten lanck, daer aen wtgheſpreyde bladeren waſſen van vele teere bladerkens ouer beyde zyden tseghen malcanderen gheset vergaert, daer ten eynde cleyne clauwierkens aen waſſen, daer mede dat zy huer houwen ende vaſt maken. Die bloemen zijn purpurbruyn ghefatsoeneert ghelijck Boone bloemen, ende daer volghen langhe platachtige hauwen, daer in die Vitsen groeyen die platachtich zijn ende bruyn van verwen.

¶ Plaetse.

Vitsen worden hier te lande op die velden ghesaeyet tot voeder van den peerden.

¶ Tijt.

Vitsen wordt in Hoymaent ende Oogſtmaent rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Grieck βίκιον ende van sommigen σπαρακόρ. In Latijn Vicia, vã sommigẽ Osmundi. In Hoochduytsch Wicken. In Neerduytsch Vitsen. In Franchois

chois La vesce. Ende dz dese Vitsen gheen Eruum en zijn blijckt wt tghene dz int voorgaende capittel gescreuen es. En dese Vitsen schijnẽ te zyne Aphace vã Theophrastus.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Vitsen worden ghenaempt in Latijn Vicia, als Varro scrijft, om dat zy huer seluen om die vruchten winden, ende daer aen vast maken, dat in Latijn Vincire gheheeten wordt daer den naem Vicia af coemt.

¶ Natuere ende cracht.

Vitsen en worden in der medecynen niet ghebruyckt, noch oock van den menschen ghegeten, maer worden den peerden ende den beesten ghegheuen, alzoo oock Galenus van den seluen schrijft. A

Van Crock. Cap. xxvj.

¶ Tfatsoen.

Arachus. Crock.

Crock es van stelen, bladeren, ende hauwen den Vitsen seer ghelijck, maer vã al veel mindere, het heeft teere dunne cantighe steelkens ende wtghespreyde bladeren ghelijck die Vitsen, ten eynde in drye oft vier clauwierkens verdeylt. Die bloemẽ zijn cleyn licht purpurroot ende wassen aen die rechte stelen ghelijck aen die Boonen ẽn tamme Vitsen. Die hauwen zijn cleyn, lanck ende smal, ende daer in ligghen ses oft seuen bruyne herde sadekẽs, minder dan Vitsen.

Van desen gheslachte wordt oock noch een ander ghevonden, dat den voorgheschreuen van bladeren ende stelen seer ghelijck es maer mindere. Ende dit heeft cleyne witte bloemkens, op langhe steelkens veel by een wassende schier als die wilde Wicken, naer die welcke voortcomen cleyne corte hauwkens oock veel by een, minder dan die hauwkens van Linsen, daer in ligghen niet meer dan twee herde ronde ghespickelde bruyne saykens den sade van Crock van fatsoene ende van smaecke seer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dese twee geslachten van Crock wassen op die corenvelden tusschen die Rogghe ende Hauere, ende in andere dyergheljcke vruchten.

¶ Tijt.

Dese twee oncruyden wordden in Braeckmaent rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van oncruyt wordt gheheeten van Galenus lib. primo de alimentorum facultatibus, ἄραχος ende Arachus, welcken naẽ met ch in die laeste syllabe gespelt wordt, tot onderscheet van den anderen ἄρακος Aracus met een c alleen ghescreuen, daer af hier voor vermaent es, hier te lande wordet Crock ghenaemt.

¶ Natuere ende cracht.

Crock en es den mensche niet dienstelijck oft bequaem, maer dient alleen tot voederinghe van den ossen, ende peerden, diemen het gheheel cruyt met bladeren, stelen ende hauwen voorworpt. A

Galega altera.
Wilde Vitsen.

Onobrychis fortè.

1 DJe wilde Vitsen zijn den Crock van stelen, bladeren ende clauwierkens seer ghelijck, maer huer bloemen en wassen niet als aen dat Crock, maer groeyen seer veel by een aen langhe steelkens, schier een are ghelijckende, ende zijn van verwen purpurblauw. Ende als dese vergaen, zoo volghen daer platachtighe hauwkens naer, ende daer in leyt dat saet, dat den sade van Crock seer ghelijck es.

2 By desen gheslachte van wilden Vitsen soude oock wel mogen gestelt worden, Sekere cruyt, den voorghescreuen van bladeren ende wasse niet seer onghelijck, dat rouwe ruyghe hauwkens draeght, dwelck hier te lande niet gemeynlijck en groeyet, maer alleen in der cruytliefhebbers houen gheplant wordt. Ende dit gheslacht van cruyde heeft bladeren, gelijck die bladeren van wilden Vitsen, maer wat smalder, witter ende saechter. Sijn bloemen wassen oock aen langhe steelkens veel by een, ende zijn van verwen meest schoon licht root, ende als die vergaen zoo volgen daer platte rouwe ruyghe rondachtighe hauwkens naer, somtijts ghelijck een cleyn egelken ghesatsoeneert, dwelck dat saet zijn.

¶ Plaetse.

1 Die wilde Vitsen groeyen aen die canten van den velden in die beempden ende dickwils in vochtighe plaetsen ende ontrent die waterloopen.

2 Dat ander gheslacht wordt voor een nieuwicheyt van den cruytliefhebbers hier te lande in die houen gheplant. Men seyt dattet aen die canten van der zee, op die duynen ende dyerghelijcke ongheboude plaetsen ouervloedich voortcoemt.

¶ Tijt.

1 Die wilde Vitsen bloeyen meest in Braeckmaent, ende corts daer naer zoo leueren sy huer saet ende hauwen.

Dat

2 Dat ander cruyt bloeyet in Hoymaent, ende leuert oock te wyle zijn saet.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht schijnt oock een maniere vā Crock oft van Galega ende mach wel Galega altera ghenaemt, eñ voor een gheslacht van Arachus ghehoudē worden. In Hoochduytsch wordder gheheeten wilder Wicken. Hier te lande wilde Vitsen. In Frächois Vesce sauluage.

2 Dander cruyt wordt van sommighen ghehouwen voor ὀνόβρυχις Onobrychis.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Die wilde Vitsen en zijn niet beeter dan Crock, ende daer om zoo dienen zy oock alleene, tot voederinghe van den beesten ghelijck andere oncruyden. A

Van Aphace. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Aphace.

Aphace heeft langhe teere viercantighe steelkens, die hoogher ende langher zijn dan die stelen van den Linsen, schier alzoo hooch wassende alst Coren, oft tghene daer zy tusschen groeyen. Ende aen dese steelkens wassen teere cleyne rondachtighe bladerkens, altijts twee tsegen een, wt een ledt, ende tusschen die selue bladeren comen voort cleyne clauwierkens, ende oock andere cleyne steelkens daer die bloemē aē wassen. Naer die bloemen groeyen die hauwkens, die breedachtich ende langer zijn, dan die hauwkens van Linsen, ende daer in ligghen vier oft vijf oft sesse herde swerte platte saden, die minder zijn dan die saden van Linsen.

¶ Plaetse.

Aphaca wast op corenveldē, eñ wordt hier te lande op sommighe vette ackers tusschen die Rogge eñ Terwe gevonden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet hier te lāde in Meye. In Braeckmaent ende Hoymaent zoo worden die hauwkens ende saykens rijp.

¶ Naem.

Dit geslacht van Legumē oft oncruyde, wordt gheheeten in Grieck ἀφάκη. In Latijn Aphaca. In die Apoteken eest onbekent, ende es die Aphace van Dioscorides ende Galenus, want die Aphace van Theophrastus schijnen die Vitsen te zyne.

¶ Natuere.

Tsaet van Aphaca es middelmātich werm, den Linsen van natueren ghelijck, maer drooghere.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Aphaca heeft cracht van stoppen ghelijck die Linsen oft meerdere, ende gheneest mits dyen den loop des buyckx, ende verdroocht die vochticheyt vander magē. A

In somma Aphace es den Linsen van crachten ende werckinghen seer ghelijck. B

Men plach oock hier voortijts dit saet voor spijse te ghebruycken, als Galenus seyt, maer es herder ende quader om sieden, ende om te verteeren dan die Linsen. C

Tfatsoen.

Vogelvoet es den Crock ende dē wildē Vitsen gelijck, maer mindere, het heeft cleyne dunne teere steelkens, ende cleyne gheveerderde bladerkens van fatsoene rondachtich. Die bloemen zijn cleyn eñ geelachtich op cleyne steelkens veel by een ghedronghen wassende, ende als die vergaen, zo volghen daer cleyne dunne cromme hauwkens, vyf oft sesse by een, tsamen eenen ghesloten clauwken, oft voetken, van eenen cleynen voghelken ghelijckende, ende daer in ligghen, cleyne ronde sadekens, den raepsade niet ongheliјck van fatsoene.

Orinthopodium. Vogelvoet.

Plaetse.

Vogelvoet wast op sommige corenvelden, ende wordt oock in sommige hooghe beempden ende op dorre grasachtighe straten ende heyden ghevonden. Eñ dat in die beempden, oft op die grasachtighe straten wast, es veel mindere, dan tghene dz op die corenvelden groeyet.

Tijt.

Vogelvoet bloeyet van in Braeckmaent, tot in den Herfst, ende te wyle zoo leveret hy oock zijn saet.

Naem.

Dit wildt cruyt wordt hier te lande gheheeten Vogelvoet, om dat zijn hauwkens din clauwkens van cleynen voghelkens ghelijcken, ende daer naer machmen tselue oock wel heeten ὀρνιθοπόδιον Ornithopodion, want anders gheenē Latijnschē oft Griecxen naem en heuet, die ons bekent es, ten zy dattet es dz Polygala, van Dioscorides bescreuen, ghelijck eenighe nv ter tijt soude moghen segghen, ende daert groote ghelijckenisse mede heeft.

Natuere ende cracht.

A Dit cruyt en wordt in der medecynē noch tot oorboor van den menschē niet gebruyckt, maer es een seer goet voeder voor die peerden ende koeyen, &c.

Van Linsen. Cap. xxx.

Tfatsoen.

Linsen hebben dunne teere steelkens ontrent onderhaluen voet lanck wassende. Die bladeren zijn seer cleyn en wassen twee tseghen een aen cleyne steelkens daer tē eynde ooc somtijts cleyne clauwierkēs aē voortcomē daer mede dz zy huer houwen eñ vast makē. Die bloemkēs zijn cleyn, van

Lens. Linsen.

verwen

verwen bruyn met wit vermenght. Die hauwkens zijn plat. Die vruchten zijn ront ende plat van verwen som bruyn som wit som swertachtich.

¶ Plaetse.

Linsen en zijn hier te lande niet seer bekent. Ende die selue die hier ghesaeyet worden, vindtmen in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

In Hoymaent ende in Ooghstmaent bloeyen die Linsen ende worden oock rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Griecx φακὸς ἢ φακῆ. In Latijn Lens eñ Lenticula, ende met dyen naem eest in die Apoteken bekent. In Hoochduytsch ende Neerduytsch Linsen. In Fanchois Lentille.

¶ Natuere.

Linsen zijn drooch tot in den tweeden graedt, anders middelmatich.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dat ierste water daer Linsen in gesoden zijn maeckt camerganck, eñ lost den buyck. A

Die Linsen alsmen dat ierste sop wtgiet, ende wederom in ander water ghesoden, B inghenomen stoppen ende verdrooghen ende zijn mits dyen goet den ghenen die den loop des buycx hebben oft dat root melizoen. Item den vrouwen die huer natuerlijcke cranckheyt te veel hebben. Ende alsmen tot den Linsen wat azijns doet ende Cicoreye oft Porceleyne, oft roode Beete, oft dat saet van Myrthus, oft die scellẽ van Granaet appelen, oft drooghe Roosen, oft Mispelen, oft Sorben, oft onrijpe Peeren, oft Queappelen, oft Wechbree, zoo selen sy te meer oft te stercker stoppen.

Die scellen oft sluymen van Linsen zijn van ghelijcken natuere, ende stoppen meer C dan die gheheele Linsen.

Die spijse van Linsen sonder scellen bereyt, drooght die maghe, maer en stopt niet, D ende es seer quaet om verteeren, ende maeckt swaer cout grof bloet ende quaet voetsel.

Dertich Linsen ghescelt inghenomen benemen dat opworpen ende dz valghen van E die maghe.

Linsen met meel van gersten mout ghesoden versueten die pijne van dat fledereijn F daer op ghelept.

Linsen meel met hueních vermenght, suyuert die veruuylde sweeringhen ende doet G dat vleesch daer in groeyen.

Linsen met azijn ghesoden, verteeren ende doen sceyden alle croppen, clieren ende H herde gheswellen.

Linsen met Mellilote, Queappelen, ende olie van Roosen vermenght zijn goet tot I die heete gheswillen van den ooghen, ende van dz fondament. Ende als zeewater daer toe ghedaen wordt, zoo zijn zy oock goet tot dz wildt vier, ende dyerghelijcke voorts loopende ghebreken.

Linsen in zeewater oft sout water ghesoden doen sceyden dat gheklontert melck in K der vrouwen borsten, ende verteeren dat ouervloedich melck dat daer inne es alsmense op die borsten leyt.

¶ Hindernisse.

Linsen zijn quaet om verteeren, ende maken winden, ende opblasinghen in die maghe, berueren die maghe, ende doen swaere droomen hebben, ende zijn der longhene den senuwen ende den hoofde seer quaet. Ende te diewils geghetèn maken ooc doncker ooghen eñ onclaer ghesichte, ende doen den cancker ende die laserie in dẽ mensche comen.

Van Securidaca. Cap. xxvj.

¶ Fatsoen.

1 SEcuridaca heeft dunne stelen ende daer aen wassende wtghesprevde bladeren ghelijck die bladeren van Erock oft van wilden Vitsen, maer mindere ende wat ronder. Die bloemen wassen veel by een, ende als die vergaen zoo comen daer langhe ronde dunne hauwkens voort, die omghecromt ghelijck twee

Hedysaron. Securidaca.

Securidaca altera.

twee horenen tseghen malcanderen wassen, daer in plaet saet leyt, vier hoeckens hebbende ghelijck een bijlken. Die wortel es dun ende teer.

2 Die andere Securidaca die van Matthiolo ghestelt es, es den voorghescreuen van bladeren ghenoch ghelijck, maer zijn hauwkens zijn langher ende niet omghecromt. Ende daer om oock der bescrijuinghe van Securidaca by Dioscoridem nz seer gelijck.

¶ Plaetse.

Securidaca wast als Galenus seyt tot sommighe plaetsen in die Linsen, oft als Dioscorides scrijft in die Gerste, ende in dat Coren, hier te lande eest onbekent, ende en wordt niet dan in der cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Tijt.

Securidaca bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent, ende daer naer wordt zijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit Legumen wordt gheheeten in Griecx ἡδύσαρον. In Latijn Securidaca, van sommighen oock Pelecinon. In Hoochduytsch, Frãchois oft Neerduytsch en heuet gheen naemen die bekent zijn.

¶ Natuere.

Tsaet van Securidaca es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet vã Securidaca opent die verstopthevt vã der leuer, milte ende vã allen den inwendighe leden, ende es duer zijn bitterheyt der maghen seer goet ende bequaem. A

Tot den seluen zijn oock goet die ionghe bladeren ende ionghe spruytkens van Securidaca inghenomen als Galenus prince der medecynen schrijft. B

Tsal

¶ Tfatsoen.

Galega.

DIt cruyt es oock den Crock eñ wilden Vitsen van stelen ende bladeren niet seer ongelijck, het heeft ronde herdachtighe stelen ende daer aen wtghespreyde bladeren van veel bladerkens vergaert, gelijck die bladeren van Crock, maer grooter ende lâgher. Die bloemẽ zijn licht blauw oft wit, eñ wassen veel by een in maniere van een arcken ghelijck aen die wilde Vitsen, ende daer naer volgen langhe dunne ronde hauwkens daer tsaet in leyt. Die wortel es grootachtich ende en vergaet niet lichtelijckẽ.

¶ Plaetse.

Galega wast in sommighe landen als in Italien aen die canten van dẽ velden. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Sy bloeyet in Hoymaent ende Oogstmaent, ende daer en tusschen wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van dẽ cruytliefhebbers nv ter tijt in Latijn genaemt Galega, ruta capraria, ende van sommighen Fænogrecum syluestre. Ende dit cruyt es oock van eenighen voor Glaux oft Polygala gehouwen, maer naer onsen duncken zoo en heuet daer gheen ghelijckenisse mede.

¶ Natuere.

Galega es van natueren werm ende drooghe.

¶ Cracht en werckinghe.

Galega als Baptista Sardus schrijft, es en goet cruyt tseghen alle fenijn verghiftheyt ende dyesghelijcx oock tseghen die wormen, die welcke zy doodet ende afiaeght als tsap daer af den kinderen ingheghenen wordt. A

Tselue doet zy oock met olie van Vlas saet gherooft ende op den nauele van den kinderen ghebonden. B

Tselue sap van Galega gheneest oock die vallende sieckten van den ionghen kinderen ontrent een lepel vol daghelijcx inghenomen. C

Galega wordt oock ghepresen, in azijn ghesoden ende met wat Teriakel ghedroncken, om die peste mede te ghenesene, alsmen die selue in sulcker maniere ingheeft, eer die twelf vren ghepasseert zijn. D

Van Eerdtnoten. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

EErdtnoten hebben drye oft vier teere tacxkens oft steelkens, beneden by der aerden wat roodachtich, cleyne clauwierkens hebbende, daer mede dat sy huer aen die haghen ende al dat zy kunnen ghenaken vast maken. Die bladerkens zijn cleyn ende smal. Die bloemen zijn schoon root, van ruecke met onliefelijck. Ende als die vergaen zoo comen daer cleyne hauwkens voort daer in cleyne sadekens groeyen. Die wortelen zijn lanck ende dun, ende daer aen wassen hier ende daer ronde langhe dickachtighe raepkens, volnaer ghelijck eeckelen ghe-

ghefatsoeneert, die van buyten eerdachtich zijn, ende van binnen wit, van smaecke suet den castanien schier ghelijck.

2 Dat ander gheslacht vā Eerdtnotē dz op sommighe plaetsen cleyne Eerdtnoten ghenaemt wordt salmen vinden beschreuen in twijffste deel int xxiij. Cap. van Eerdtnoten.

Chamæbalanus. Eerdtnoten.

¶ Plaetse.

Eerdtnoten wassen veel in Hollant, ende in sommighe andere landen, als in Brabant by Berghen op dē zoom op die corenvelden ende aen die haghen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent. Ende daer naer wordt zijn saet rijp. In Meye worden tot sommighe plaetsen die wortelen wtghegrauen, ende voor spijse inghenomen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt genaēt in Hoochduytsch Erdnusz, Erckelen, Erdfeigen, Erd amandel, Acker eychel ende Grund eyckel. Hier te lande Eerdtnoten, ende van sommighen Muysen met steerten. Nv ter tijt in Grieex χαμαιβάλανος Chamæbalanos maer en es die Chamæbalanus niet die ἴσχας ende ἄπιος ghenaemt es. In Latijn Glandes terrestres. Ende wordt ghehouwen van sommighen gheleerden voor dat Astralagus daer Dioscorides af schrijft, ende van sommighen voor dat Apios. Maer dattet gheen Apios en es blijckt ghenoech wt den derde Capittelen van dat derde deel van desen Cruydeboeck, daer wy dat oprecht Apios claerlijck beschreuen hebben.

¶ Natuere.

Dese Eerdtnoten zijn drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen cruyde worden tot veel plaetsen van Hollant eñ tot sommighe van Brabant ghelijck Rapen oft Pastinaken ghesoden ende voor spijse inghenomen ende in dyer manieren ghebruyckt gheuē zy redelijck goet voetsel, maer zijn herder om verteeren dan die Rapen, ende maken herden camerganck, ende stoppen den loop des buycx. A

Es oock dit cruyt dat oprecht Astragalus zoo doet die wortel water maken ende stopt alle loop des buycx in wijn ghesoden ende ghedroncken. B

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt stopt oock die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt, ende die vloet van den vrouwē eñ alle onbehoorlijcke bloetganck. C

Die selue wortel van Astragalus ghedroocht ende ghepoedert es seer goet in die oude sweeringhen ende vleeratien ghestroyet ende in die versche wonden om dat bloet te stelpene. D

Van Fenigrieck. Cap. xxviiij.

¶ Tfatsoen.

Fenigrieck heeft teere ronde bruynachtighe hole steelkens, met vele zyde scuetkens daer aen wassen bladeren in drien ghedeylt, den Clauerbladerē seer ghelijckende. Die bloemen zijn bleeck, witverwich ende minder dan die bloemen van den Lupinen. Ende als die vergaen zoo volghen daer langhe

ge, cromme, scerpe hauwen, daer in geel saet leyt. Die wortel heeft vele veeselinghe.

Fœnum Græcum. Fenigrieck.

Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te läde in der cruytliefhebbers houen ghesayet.

Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent, eñ in Ooghstmaent wordt zijn saet rijp.

Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τῆλις In Latijn ende in die Apoteken Fœnum Græcum, van Columella Siliquä. In Hoochduytsch Böckshorn oft Kuhorn. Hier te lande Fenigrieck. In Franchois Fenegree ou Fenegrey.

Natuere.

Tsaet vã Fœnum Græcum es werm in den tweeden graedt, ende drooghe in dẽ iersten, ende seer versuetende ende vermorwende.

Cracht en Werckinghe.

Dwater daer Fenigrieck saet in gesoden es met wat huenichs ghedroncken iaecht af alle quade humuerẽ die aẽ die dermẽ hägen. A

Tselue sap met daden ierst ghesoden ende daer naer met wat huenichs tot dat ghelijck een syrope wordde, suyuert seer die borst ende es goet den ghenẽ die op die borste verladen zijn ende gheene pijne in thooft oft cortsen en hebben, want den ghenen die cortsachtich zijn oft pijne in thooft hebben en dient dese Syrope niet. B

Tmeel van Fenigrieck saet met Meede gesoden verteert, versoet, scheydt ende doet sincken die coude herde apostumatien ende gheswillen. Ende als daer salpeeter ende azijn toe ghedaen wordt zoo minderet oock ende maeckt moruw die herde gheswollen milte. C

Dwater daer Fenigrieck in ghesoden es, es goet den vrouwen die in die moeder eenighe apostumatien oft sweerenissen oft verstopthe yt hebben als zy daer in baden ende sitten. D

Tselue sap met gansen smout vermenght ende met een pessus van onder gheset versuet ende vermoruwt alle herdicheyt ende pijne ontrent dat slot van die moedere. E

Tselue sap van Fenigrieck gheneest oock die quade loopende scorftichеyt van den hoofde, ende die scelferen ende scellen van den seluen alst hooft daer mede ghewasschen wordt. F

Tselue sap van Fenigrieck met solfer ende huenich vermenght verdrijft die masen ende plecken wt dat aensicht ende gheneest alle quade ruydicheyt daer op ghestreken, ende doet vergaen die stanck van den ocksselen als zy daer mede ghewassen worden. G

Die bladeren ende cruyt van Fenigrieck gruen ghestooten ende met luttel azijns vermenght zijn goet op weecke verswooren leden ghelеyt. H

Tsaet van Fenigrieck mach oock voor spijse in ghenomen worden ghelijck die Lupinen bereyt, ende es van wercke den Lupinen ghelijck, ende doet oock lichtelijcker camerganck hebben. I

Die ionghe spruytkens ende bladeren worden oock seyt Galenus mz olie ende azijn voor salaet gheten, maer alsulcken spijse en es niet ghesont, want zy beruert die maghe ende maeckt hooftsweer als zy te veel inghenomen wordt. K

Van Cameline. Cap. xxxv.

¶ Tfatsoen.

Myagrum. Cameline.

Cameline heeft rechte ronde stelen ontrēt twee voetē oft meer hooch, die huer in andere verdeylen, daer aen wassen langhe smalle bladerkens, den bladeren van Rotte volnaer ghelijck. Die cleyne bloemkens wassen bouen lancx die stelen, ende daer naer volghen cleyne huyskens schier gelijck Vlas bollekens maer platter, ende daer in leyt dat, cleyn geelachtich saet, daer olie wtcoemt alst gheslaghen ende gheperst wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetsen int coren, tot sommighen oock int Vlas, ende wordt meest voor een oncruyt ghehouwen, nochtans om die olie die van zynen sade coemt, zoo worddet oock in veel landen ghesaeyet, als hier te lande in Zeelant, ende int landt van Luyck ꝛc.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt in Meerte oft April ghesaeyet. Ende tseghen Ooghstmaent zoo worddet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Griecx μύαγρον. Van sommighen oock μελάμπυρον. In Latijn Myagrum, Linum triticeum & Melampyrum. In Hoochduytsch Flaschdotter vnd Leindotter. In Franchois Cameline ende van sommigen Camemine, ende daer naer hier te lande oock Cameline. Ende schijnt te zyne dat Erysimon daer Theophrastus ende Galenus lib. primo de alimentorum facultatibus af schrijuen.

¶ Natuere.

Myagrum es middelmatich werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Olie van den sade van Cameline, op tsmenschens lichaem ghestreken, maeckt die huyt claer ende schoon ende verdrijft alle ruydicheyt ende verscraeptheyt van der seluer. A

Die selue olie wordt oock nu ter tijt in der spijsen ghebruyckt, gheliick die olie van Raepsaet. Ende dient oock wel, om in die lampen te branden als Dioscorides gheschreuen heeft. B

Van Claueren. Cap. xxxvj.

¶ Tgheslacht.

Der Claueren zijn veelderleye geslachtē die hier meest al in diuersche capitelē bescreuē selē wordē. Maer daer wy tegenwoordich af scryuen, dat zijn onse ghemeyne Claueren die in die beempden groeyē. Ende dese zijn twee derhande, een met roodachtighen bloemen, ende een met witten bloemen, ende anders en hebben zy gheen groot onderscheet.

¶ Tfatsoen.

Claueren hebben ronde teere steelkens, daer aen wassen rondachtighe bladerkēs al tijt drye op een steelken ende aen een. Die bloemen wassen aen dopperste vā den stelen tsamen in een ghedronghen, een corte dicke are tsamen schier ghelijckende van verwen licht

licht root. Eñ als die verwelckeren dã coemt daer ront saet voort dat in huyskens gesloten leyt. Die wortel es lanck ende houtachtich.

a Die Claueren met den witten bloemẽ zijn den voorgheschreuen seer ghelijck alleen die stelen zijn wat rouwer ende hayrachtich, eñ die bladeren wat lãgher eñ smalder in dmiddel van elck bladt, somtijts een wit pleecxken gelijck een maenken gefatsoeneert dragende. Eñ die bloemen wit, anders den bloemen vã den anderen ghelijck, ende ghelijck wassende.

Trifolium pratense.
Ghemeyn Claueren.

¶ Plaetse.

Dese twee gheslachten van Claueren worden hier te lande al om in die beempden ghevonden, sonderlinghe in die ghene die hoochachtich ligghen.

¶ Tijt.

Claueren bloeyen in Meye eñ in Braeckmaent eñ diewils oock alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese Claueren wordẽ genaemt in Griecx τρίφυλλον ἐν χορτοκοπίοις γιγνώμενον. In Latijn Trifolium pratense. In Hoochduytsch Wisen klee vnd Fleyschblumen. Hier te lande Claueren ende ghemeyn Clauerẽ. In Franchois Treffle.

¶ Natuere.

Claueren zijn cout ende drooghe van natueren, als aẽ hueren smaeck goet te merckẽ es.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die Claueren mz hueren bloemen oft alleen in huenich water oft wijn gesoden ende gedroncken versueten ende ghenesen die heete ende seerpe stekende pijnen van den dermen. Tselue doet oock dat water daer zy in ghesoden zijn onder met een clisterie gheset.

B Claueren oock in water ghesoden ende een tijt van daghen ghedroncken stelpt die witte vloet van den vrouwen.

C Die bloemen ofte bladeren van Claueren mz olie ghesoden doen die heete bloetsweeren ende andere dyergheliјcke gheswillen rijp worden ende wtbreken oft somtijts oock sincken ende vergaen daer op ghelijck een plaester gheleyt.

Lotus satiua. Seuen ghetijden cruyt.

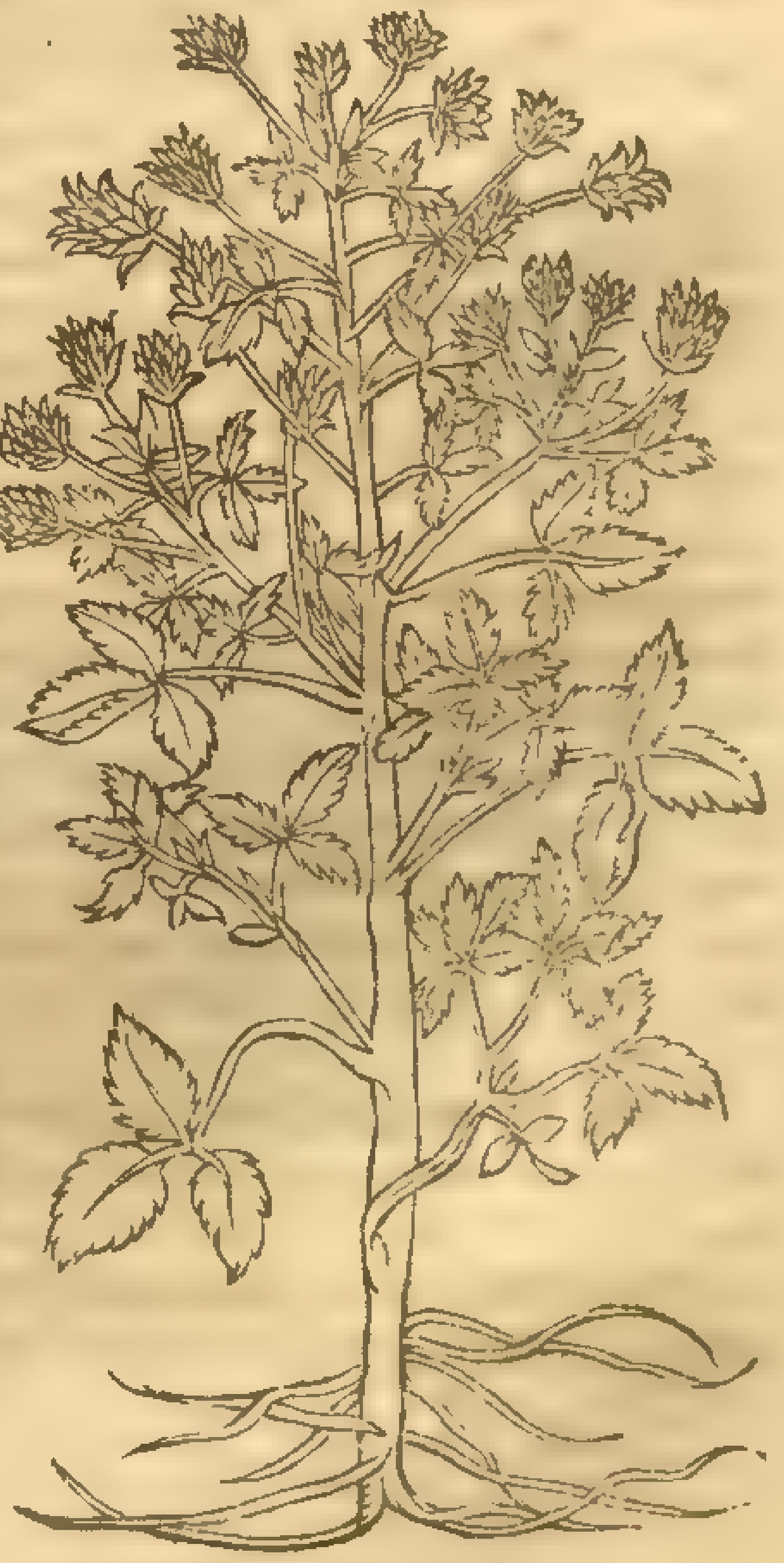

Van Seuen ghetijden cruyt.

Capittel. xxxvij.

¶ Tfatsoen.

Seuen ghetijden cruyt heeft ronde hole stelen ontrent twee voeten oft meer hooch, met vele taexkens ende zyde scheutkens, daer aen bladerkẽs wassen altijt drye by een gelijck aen

die Claueren, maer wat langher ende rontsomme ghelijck een saghe gekerft. Op dop perste van den stelē wassen die bloemen veel by een in een maniere van een are gelijck aen die ghemeyne Claueren, maer die are van desen cruyde es veel minder dan die are van den ghemeynen Claueren. Als dese bloemen vergaen, zoo volgē daer ronde hoofdekens, met stekende puntkens beset, daer in dat het saet leyt. Dit gheheel cruyt ende sonderlinghe alst sijn bloemen draecht es van eenen seer goeden rueck, die, alsmen seyt, seuen mael tsdaechs vergaet ende wedercoemt, te wijle dattet noch groen es ende wast, want alst drooghe es zoo behouwet sijnen rueck, die nochtans meerder es alst vochtich ende droef weer es, dan alst schoon claer ende drooch weer es.

¶ Plaetse.

Seuenghetijdencruyt wordt hier te lande in die houen ghesaeyet. Eñ daert eens ghesaeyet geweest es, daer comet lichtelijckē alle iaren wederō voort van sijn gerresen saet.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Hoymaent eñ Ooghstmaēt, eñ te wyle wordt oock sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetē in Grieckx λωτὸς ἥμερος. In Latijn Lotus vrbana eñ Lotus satiua, van sommighen Trifolium, nv ter tijt Trifolium odoratum. In Hoochduytsch Siben gezeyt. Hier te lande Seuenghetijde cruyt om dattet seuen mael tsdaechs sijnen rueck verliest ende wederchrijcht als ghesegt es. In Franchois Treffle odoriferant.

¶ Natuere.

Seuenghetijde cruyt es middelmatich in wermte ende coude, ende wat drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Seuenghetijde cruyt versuet ende doet rijp worden alle coude gheswillen daer op ghelept. A

Tsap van desen cruyde met huenich ghemenght neempt af die vlecken ende littekenen van den ooghen, ende maeckt claer ghesichte in die ooghen ghedaen. B

Olie daer die bloemen van Seuenghetijde cruyt in ghewonnen sijn heylt alle versche wonden, ende oock die ghescoertheyt als sommighe segghen. C

Van Steenclaueren oft wilden Claueren. Ca. xxxviij.

¶ Tgheslacht.

DEr Steenclaueren oft wilden Claueren die geele bloemen hebben vindtmen hier te lande ghemeynlijck al om twee gheslachten, een met langhe hauwkens, ende een sonder hauwkens.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Steenclaueren es een neerwassende cruyt lancx der eerden cruypende, Die bladeren sijn den ghemeynen Clauerbladeren wat ghelijck, schier aschverwich gruen van verwen. Die bloemen sijn schoon geel ghefaetsoeneert ghelijck die bloemen van Erwten maer mindere. Ende als die vergaen zoo comen daer ronde hauwkens voort drye oft vier by eē daer in rondachtich saet wast. Die wortel es lanck ende roodachtich.

2 Dat ander gheslacht dat cleyn Steenclaueren ghenaemt wordt, heeft ronde dunne steelkens, ende daer aen wassende bladerkens den Clauerbladeren ghelijck. Die bloemen sijn geel ende wassen veel by eē aen een rondt bolleken, eñ vergaen in swerte crōme sadekens in swerte vellekens besloten, die rontsomme die bollekēs wassen al oft zy daer omme ghedraeyet waeren.

¶ Plaetse.

Beyde dese gheslachten van Steenclaueren wassen hier te lāde op drooge plaetsen, ende aen die canten van den corenvelden, ende by die weghen.

¶ Tijt.

Dese Claueren bloeyen van in Braeckmaent schier allen den zoomer deur, ende leueren te wyle heur saet.

Naem.

Lotus syluestris.
Steenclaueren.

Lotus syluestris minor.
Cleyn Steenclaueren.

¶ Naem.

Dese Claueren worden nv ter tijt ghenaempt Loti syluestres, maer en zijn dat Lotus syluestris niet daer Dioscorides af scrijft dat seer hooghe wast ende saet ghelijck Fenigrieck draeght.

1 Dat ierste geslacht wordt genaemt in Hoochduytsch Wilden klee, Steenklee, Edeler steenklee, Vogels wicken, Vnser frauwen schuchlin. Hier te lande Steenclaueren ende geel Steenclaueren, wilde Claueren, ende van sommighen oock Vogels vitsen. Ende wordt van sommighen ghehouwen voor een geslacht van Melilotus. Ende daer om oock gheheeten in Latijn Melilotus syluestris oft Melilotus Germanica.

2 Dat ander gheslacht wordt ghenaemt in Hoochduytsch geel Klee, Kleiuer, Steenklee, ende geel wisen klee. In Neerduytsch cleyn Steenclaueren, ende cleyn geele Claueren. Ende dit schijnt wel te wesene een gheslacht van Medica, daer af wy hier naer schrijuen selen.

¶ Natuere ende cracht.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe van natueren, ende tsamen treckende, ende sonderlinghe dat ierste gheslacht, ende daer om zoo machmense van buyten ende van binnen tslichaems ghebruycken tot alle sieckten ende ghebreken die vercoelens ende verdrooghens behoeuen. A

Van Mellilote. Cap. xxxix.

¶ Tgheslacht.

MEn vindt nv ter tijt tweederhande Mellilote, een die voor doprechte ghehouwen ende Roomsche Mellilote ghenaemt wordt. Ende een die hier te lãde ghemeynlijck wast diemen Duytsche oft ghemeyne Mellilote nuempt.

Tfatsoen.

Mellilotus Italica.
Roomsche Mellilote.

Melilotus Germanica.
Ghemeyn Mellilote.

1 Die Roomsche Mellilote heeft ronde steelkens, en daer aen wassende bladeren die rötsomme gekerft zijn den bladerē vā Fenigrieck nz seer onghelijck, altijt drye by een ghelijck aen die Claueren. Die bloemen zijn geel ende cleyn, ende wassen veel by een, en de als die vergaen, zoo comen daer veel cleyne cromme hauwkens voort, daer in dat het saet leyt. Die wortel es teer ende vol veeselinghen.

2 Die ghemeyne Mellilote heeft ronde stelen, ontrent twee oft drye voeten hooch wassende, met vele aenwassende zyde taexkens. Sijn bladeren wassen altijt drye by een, ghelijck aen die Claueren, ende zijn rontsomme ghekerft ghelijck die bladeren van Fenigrieck, oft van die Roomsche Mellilote. Die bloemē zijn geel, eñ wassen veel by een aen corte dunne steelkens ghelijck arekens, ende als die vergaen, zoo comen daer voort seer cleyne hauwkens, daer in dat het saet leyt. Die wortel es läck. Dit heel cruyt met zynen bloemen, es van eenen seer goeden rueck sonderlinghe alst drooghe es.

B Van desen gheslachte wordt een ghevonden dat witte bloemen heeft, anders dē voor ghescreuen in alle manieren ghelijck.

Plaetse.

1 Die Roomsche Mellilote wast ouervloedich in Italien eñ sonderlinge in een landt van Italien Campania ghenaempt by die stadt Nola. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

2 Die ghemeyne Mellilote wast hier te lande aen die canten van den velden ende beempden ontrent die grachten ende waterloopen.

Tijt.

Beyde dese gheslachten van Mellilotẽ bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

maent, ende te wyle zoo leueren zy oock hauwkens ende saet.

Naem.

Mellilote wordt genaët in Grieex μελίλωτος. In Latijn Melilotus eñ Sertula campana.

1 Dat ierste gheslacht van desen cruyden wordt voor Mellilote te Romen ende in Italien ghebruyckt, ende daer om wordt ghenaemt Melilotus Italica, ende in Duytsch Italiaensche oft Roomsche Mellilote.

2 Dat ander gheslacht wordt hier te lande ende in Duytschlant in die Apoteken Melilotus gheheeten, ende daer voor ghebruyckt, ende daer om wordt oock ghenaempt in Latijn Melilotus Germanica. In Duytsch ghemeyne oft Duytsche Mellilote. Ende dese Mellilote wordt oock van sommighen gheheeten Saxifraga lutea, dat es geelen Steenbreeck, ende van den Hoochduytschen in huer tale Grosse Steenklee.

Natuere.

Mellilote es werm van natueren, ende es eens deels tsamen treckende, ende eens deels verteerende, sceydende ende rijp makende.

Cracht en werckinghe.

Mellilote in sueten wijn gesodē, alleen oft somtijts mz doderen van gebraden eyeren oft met meel van Fenigrieck oft van Lijnsaet, oft met zijn bloeme, oft met Cicoreye vermenght, versuet ende vermorwet alderhande heete geswillen, ende sonderlinge van den ooghen, moedere, fondament, ende van der manlijckheyt, daer op ghelept. A

Mellilote met Galnoten oft crijt, ende goeden wijn vermenght, gheneest die draghende quade crauwagien van den hoofde, daer op ghestreken. B

Mellilote gruen ghestooten oft met wijn ghesoden ende op die mage gelept versuet die pijne ende weedom der seluer, ende doet die apostumatien sceyden die in die maghe groeyen. C

Tsap van Mellilote in die ooren ghedaen, versuet die pijne der seluer, ende met olie van Roosen ende azijn vermenght, doetet oock die pijne van thooft vergaen alst daer mede bestreken wordt. D

Die ghemeyne ende Duytsche Mellilote wordt in alle sakē gemeynlijck gebruyckt ende goet ghevonden daer die andere goet toe es, ende wordt meest ghecorboort tot versueteniffe van pijnen ende weedom ghelijck die Camille bloemen. E

Die selue Mellilote in wijn ghesoden ende ghedroncken doet water makē ende doet dat graueel rijsen, versuet die pyne van den nieren, van die blase, ende van den buyck. Ende doet die fluymen die op die borste ligghen ruymen ende rijp worden. F

Tsap van dese Mellilote in die ooghē ghedaen maeckt claer ghesicht, ende verteert, neempt af, ende doet sceyden die scellen ende vlecken van den ooghen. G

Van Italiaensche Claueren. Cap. xl.

Tgheslacht.

Italiaensche Claueren zijn tweederleye van gheslachte, die wy hier te lande ghesien hebben. Dat ierste gheslacht heeft platte ghedraeyede hauwkens, ende dat ander langhe rouwe ende stekende ghedraeyde hauwkens, ende anders zijn zy malcanderen seer ghelijck.

Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Italiaensche Claueren heeft veel ronde teere steelkens, die niet recht op en groeyen, maer op der eerden ghespreyet wassen ghelijck die ghemeyne Claueren doen, ende daer aen wassen bladeren den gemeynen Clauerbladeren ghelijck. Die bloemkens zijn cleyn bleeck geel van verwen ende wassen ghemeynlijck drye by een. Ende als die vergaen zoo comen daer platte hauwkens voort, die huer in een draeyen ghelijck slecken huyskens, ende daer in leyt dat saet dat plat es. Die wortel es dun, ende vergaet hier te lande, als zy eens saet gheleeuert heeft.

2 Dat ander gheslacht van Italiaensche Claueren, es den anderen van stelen ende bladeren seer ghelijck, maer zijn hauwkens en zijn niet plat, maer lanckworpich met scerpe puntkens beset, daer in dat saet leyt den anderen ghelijck.

Medica. Italiaensche Claueren.

3 Bouen desen esser oock noch een ander gheslacht vā Italiaensche oft vremde Claueren, dwelck op der eerden niet en blijft ligghende, maer hem opheft tot onderhaluen voet oft twee hooch. Eñ dit heeft herde ronde stelen, in veel andere verdeylt, aē die welcke wassen breedachtighe witgruene ende dickachtighe bladerkens drye tsamen aen een steelken den bladeren van Claueren oft van Fœnogræco schier gelijck maer mindere. Die bloemen zijn wit eñ mz wat lijfverwich root vermēght. Eñ dit heel cruyt mz zynen stelen eñ bladeren es witverwich, eñ mz seer dunnē cleynē eñ teerē wollachtigē saechtē hayrkēs becleet.

❡ Plaetse.

Dese Clauerē wassen in Italien ende in Spaengien, hier te lande en wassen zy nie van selfs, maer worden van den cruytliefhebbbers ghesaeyet.

❡ Tijt.

Dese Claueren bloeyen hier te lande in Hoymaent, ende corts daer naer zoo comē huer ghedraeyde hauwkens voort.

3 Dat derde gheslacht bloeyet hier te lande in dat eynde van den zoomer.

❡ Naem.

1.2 Die twee ierste gheslachten van desen Claueren, zijn dat gheslacht dat ghenaemt wordt in Grieex μεδική. In Latijn Medica, ende worden hier te lande onder die cruytliefhebbers Italiaensche Claueren gheheeten. In die Apotecken zijn zy onbekent.

3 Dat derde gheslacht wordt van sommighen voor Glaux ghehouwen. Van eenigen oock voor een Anthyllis. Van den anderen voor een Polygala. Naer onsen duncken zoo heuet meer ghelijckenisse met dat Oxytriphyllon ὀξυτρίφυλλον. Dz vā Scribonius Largus Cap. clxvj. beschreuen es.

❡ Natuere.

Italiaensche Claueren zijn cout van natueren.

❡ Cracht en werckinghe.

Italiaensche Claueren zijn goet tot alle heete ghebreken ende apostumatien ghebruyckt, die vercoelt ende verdrooght behoeuen te worden. A

Item dese Claueren zijn oock een seer goede voederinghe voor die ossen ende koeyen ende daer om zijn zy hier voortijts van den ouden Romeynen ghesaeyet ende seer gheoeffent gheweest. B

Van groote Claueren. Cap. xlj.

❡ Tfatsoen.

Onder alle Clauer cruyden, zoo es dit Clauercruyt dat aldermeeste van bladeren dat wy noch ter tijt ghesien hebben. Dit heeft groote ronde stelen, onderhaluen voet oft twee voeten hooch wassende met vele zyde tacken, daer aen wassen op een steelkē altijt drye bladeren tsamē die doncker gruē van verwen ende veel grooter zijn dan die ghemeyne Clauerbladeren. Die bloemen comen ter zyden die stelen op langachtighe steelkens voort, ende wassen veel tsamen in een ghedrongen schier ghelijck die bloemen van Scabiose, ende zijn van verwen blauw. Tsaet es breet ende hayrachtich. Die wortel es lanck ende dun.

Van groote Claueren. Cap. xlj. ccccxxiv.

Trifolium. Groote Claueren.

¶ Plaetse.

Dese Clauerẽ wordẽ hier te lande oock van die cruytliefhebbers in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Dese Clauerẽ bloeyen hier te lande in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit geslacht vã Clauerẽ heet in Griecx τρίφυλλον, ὀξύφυλλον, μινυανθὲς, ασφαλτιον, καὶ κνήκιον. In Latijn Trifolium, & Trifolium odoratum, nv ter tijt hier te lande in sommighe Apoteken Trifolium bituminosum. In Duytsch groote Claueren.

¶ Natuere.

Dese Claueren zijn werm ende drooge tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren mz den bloemen oft saet van desen Claueren mz water gedronckẽ versuetẽ die pijne eñ weedom van der zyden, ende zijn goet den ghenẽ die de droppelpisse hebben, die mz die vallende siecke besmet zijn, dẽ watersuchtighen, eñ den vrouwen die van der moeder sieck zijn, want in dyer manieren ghebruyckt, zoo doen zy water maken, ende verwecken die natuerlijcke cranckheyt der vrouwen.

B Die selue Claueren mz syrope vã azijn inghenomen zijn goet den ghenen die van eenighe fenijnnighen ghedierten gebeten zijn. Tot den seluen es oock seer goet dat water daer dese Claueren met bladeren ende wortelen in ghesoden zijn, alsmense op die beten ende steken van den fenijnnighen ghedierten daer mede wasschet.

C Voort zoo zijn ooc dese bladeren ofte wortelen goet vermẽght in die Teriakel, Methridaet ende dyerghelijcke medecynen, diemen tseghen die beten van den fenijnnigen ghedierten, ende tseghen verghiftheyt ingheeft.

D Men seyt oock dat drye bladerẽ vã desen Clauerẽ goet zijn tsegen die derdedaechse cortse, ende vier bladeren tseghen die vierdedaechse, alsmense met wijn voor dat aencomen van der cortsen inneempt.

Van Hasenpootkens. Cap. xlij.

¶ Tgheslacht.

Hasenpootkens zijn tweederleye, Groot ende cleyne, anders van bladeren ende fatsoene malcanderen ghelijck.

¶ Tfatsoen.

Hasenpootkens hebben ronde ghehayrde stelen, daer aen bladeren wassen den ghemeynen Clauerbladeren seer ghelijck. Die bloemen wassen op dop perste van den stelen in saechte ghehayrde arenkẽs eenen saeckten hasenpootken seer ghelijckende. Die wortel es cleyn ende hert.

¶ Plaetse.

Hasenpootkens sonderlinghe die cleyne wassen hier te lande op die corenvelden seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Hasenpootkẽs wordt meest mz bloemẽ gevondẽ in Hoymaent eñ in Ooghstmaent.

Lagopus. Hasenpootkens.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx Lagopous. In Latijn Lagopus, van sommighen Leporis cuminum, nv ter tijt Pes leporis, ende Trifolium humile. In Hoochduytsch Hasenfusz, Katzenklee, Katzle. In Neerduytsch Hasenpootkens ende Hasenvoetkens. In Frächois Pied de lieure.

¶ Natuere.

Hasenpootkens zijn drooch tot in den derden graedt, eñ redelijcken cout van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken stopt den loop des buycx, ende gheneest dat root melizoen.

Van Coeckcoecks broot.

Capittel. xliij.

¶ Tfatsoen.

Coeckcoecks broot es eē neer cruyt gheen stelen hebbende. Sijn bladeren wassen van der wortelē op corte steelkens die als zy ierst wtcomen tsamen ghevouden zijn, eñ daer naer zoo onsluyten zy huer ende worden schoon gruen, ende den Clauerbladeren schier ghelijck van fatsoene, behaluen alleen dz elck blat in dmiddel eenen diepen kerf heeft. Tusschen die bladeren op corte steelkens oock van der wortele comen die bloemkens voort, ghefatsoeneert schier ghelijck cleyne scellekēs, van verwen wit met purpure aderkens duertrocken. Ende als die afvallen, zoo comen daer cleyne scerpe huyskens met geel saet ghevult. Die wortel es bruyn root ende lanck.

Oxys. Coeckcoecks broot.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lāde in sommige donckere bosschen, ontrent die wortelē vā grootē boomen, eñ somtijts ooc aen die cantē vā dē grachtē.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in den April ende in tbeghinsel van den Meye.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ὀξὺς ende in Latijn Oxys. In die Apoteken Alleluya, van sommighen Trifolium acetosum ende Panis cuculi. In Hoochduytsch Saurerklee, Buchklee, Buchampffes, Buchbroot, Gauchklee, ende Guckgauchklee. Hier te lande Coeckcoecksbroot. In Franchois Pain a coquu. ou Surelle

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout ende drooghe van natueren ghelijck sulcker.

Cracht

¶ Cracht en werckinghe.

Coeckcoecks broot es goet inghenomen den ghenen die een crancke ende onstercke A mage hebbē, want het drooght eñ versterckt die maghe, ende het doet appetijt hebben.

Tselue cruyt es oock goet tot die quade vuyle stinckende sweeringen van den mont, B alsmen den mont spoelt met den water daert in ghesoden es.

Van Gras. Cap. xliiij.

¶ Tgheslacht.

VAn den Grassen vindtmen seer veel gheslachten, die altsamen met halmen ende bladeren malcanderen ghenoch ghelijcken, maer niet van aren, want dat eene heeft aren als Gerste, dander als Milium, som als Panicū, som als Lolium oft als andere corenen oft oncruyden van den corenen. Sommighe hebben rouwe ende stekende aren, sommighe heel saechte, eñ eenige oock wollachtighe ghelijck cattoen, alzoo dat die gheslachten van Grassen seer veel ende menigherhande zijn. Van welcken wy nv ter deser plaetsen niet vermanen en willen, aenghesien dat wy dat Gras alleen willen beschrijuen dat van den ouders in der medecynen ghebruyckt es gheweest ende sonderlinge Agrostis en Gramen ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

Tgras dz wy hier tegenwoordich voor handen hebben, heeft langhe rouwachtighe bladeren, den bladeren van riet volnaer ghelijck maer veel mindere, nochtans meerder ende breeder dan die bladeren van den ghemeynen Grassen die in die beempden groeyen. Die halmen zijn dun, ontrent onderhaluen voet oft twee lanck, mz vijf oft ses ledekens onderscheyden, op dopperste van den welcken voortcomen saechte aren, den aren vā Riet volnaer ghelijck maer veel minder ende dunder. Die wortelen zijn lanck, wit, met ledekens gheknoopt, herwaerts en derwaerts vlidderende, duer malcanderen verwerret, ende tot veel plaetsen wtscietende, eñ daer om ooc seer veel bladeren ende halmen voorts bringhende.

Gramen.

Gras, Ledigras.

¶ Plaetse.

Dit Gras en wast niet in die beempden oft neere plaetsen gelijc die andere, maer groeyet op die corenvelden ende aen die canten vā den seluen. Ende es een quaet eñ den coren vruchten scadelijck ghewas, dat die landtluyden seer noode op die velde hebben. Ende daer om ooc doen zy groote nerstichheyt om tselue wt den velden te verdrijuen.

¶ Tijt.

Dit Gras bloeyet in Braeckmaent ende schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit Gras wordt genaēt in Grieck ἄγρωστις. In Latijn Gramen. Hier te lande Ledtgras ende Knoopgras, ende van den Landtman Pœen. Ende dit es tghene datmen in die Apotecken behoort te ghebruycken.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Dit Gras wordt in Grieck ἄγρωστις Agrostis ghenaemt om dat het op die coren velden wast, die in Grieck ἄγροι Agroi gheheeten worden, waer aen goet te mercken es dan die

die andere ghemeynen Grassen gheen Agrostis en zijn.

¶ Natuere.

Gras es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Ledtgras in wijn ghesoden eñ ghedroncken, versuet die pijne ende A weedom in den buyck, doet water maken ende dat graueel rijssen, ende es seer goet tot die droppelpisse in deser manieren ghebruyckt.

Die selue wortelen met den bladeren groen ghestooten, heylt oock die versche won- B den, ende stelpt dat bloeyen daer op gheleyt.

Van Phoenix. Cap. xlv.

¶ Tfatsoen.

Phœnix.

A Phœnix es een maniere van oncruyde ende van Gras, den Lolium van aderen en- de bladerẽ volnaer gelijck, maer mindere ende cortere, het heeft grasachtighe langhe breede bladerkens, schier ghelijck die Gerste, maer mindere. Sijn halmen zijn cort gheknoopt ende van verwen root, die aren wassen ghelijck aen dat Lolium, maer staen wat wijder van een.

B Den desen vindtmen een seer ghe- lijck Gras, dat schier in alle beempden ende graspleynen groeyet, maer zijn bla deren zijn smalder, die stelen dunner eñ nemmermeer root, maer altijt bruyn gruen ghelijck oot dat gheheele Gras, daer aen het onderscheet tusschẽ dese bey de goet te mercken es.

¶ Plaetse.

Phœnix wast aen die canten van dẽ velden daer hy int landt van Luyck tot veel plaetsen ghevonden wordt, ende op die daken van den huysen als Dioscorides schrijft.

¶ Tijt.

Phœnix wordt rijp in Hoymaent ende Ooghstmaent, ghelijck die coren vruchten.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex φοῖνιξ. In Latijn Phœnix, ende van sommigen nv ter tijt Lolium rubrum.

¶ Natuere.

Phœnix verdroocht sonder scerpheyt als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Phœnix met rooden wijn inghenomen stelpt den loop des buycx, die vloet ende na- A tuerelijcke cranckheyt van den vrouwen ende dijsghelijcks oock den ouervloedighen loop van der vrinen.

Men schrijft oock dese cruyde dat alst in een Castaniebruyn velleken aent lichaem B ghebonden wordt dattet alle bloetganck stelpt.

Van Bromus. Cap. xlvj.

¶ Tfatsoen.

Bromus es een oncruyt ende Gras van bladeren halmen ende aren der Hauere seer aensienlijck, maer zijn bladeren zijn minder, die halmen corter ende dunner, ende

Van Bromus. Cap. xlvj.

ende die aren langher wijder van een ghescheyden, rouwer ende meer ghebaert.

Plaetse.

Het wast aen die canten van dē velden ende aen die wallen ende by den weghen.

Tijt.

Het wordt schier alle den zoomer duer met zijn aren ghevonden.

Naem.

Dit Gras wordt gheheeten in Grieckx βρόμος. In Latijn Bromus. Ende tot onderscheet van der Hauere die alzoo genaēt es, βρόμος πόα Bromus herba, eñ Auena herba. Ende heeft desen naem om die ghelijckenisse wille diet met der Haueren heeft. in francoys genaemt avaine sauvage

Natuere.

Bromus es verdrooghende vā natuerē.

Cracht en werckinghe.

A Als dit cruyt mz zynen wortelen, in water tot op dat derdedeel ghesoden es, ende dan dat water met huenich wederom ghesoden wordt tot dattet dick es, zo eest goet tseghen den stanck van den sweeringhen van den nuese met wiecken daer in ghesteken sonderlinghe als daer Aloe toe gedaen wordt.

B Tselue cruyt met drooghe Roosen in wijn ghesoden beetert oock den stanck vā den monde alsmen hem daer mede spoelt.

Bromus herba.

Van Ooghentroost gras.

Capittel. xlvij.

Tfatsoen.

Ooghentroost gras heeft ronde teere gheknoopte steelkens lanckx der eerdē cruypēde, daer aen wassen wt een ledt altijt twee bladerkens tseghen malcanderen staende, die hert, breedachtich eñ voor scerp zijn. Die bloemkens zijn wit in vijf bladerkens ghesneden. Als die afuallen zoo wassen daer ronde knoopkēs eenē Vlas bolleken niet seer ongheliick, daer in dat het saet leyt. Die wortelkens zijn dun gheknoopt, ende herwaerts en derwaerts cruyppende.

Plaetse.

Ooghentroost gras groeyet hier te lande aen die canten van den velden, onder die haghen ende hegghen.

Tijt.

In April ende in Meye zoo wordtet met zynen bloemen ghevonden.

OO Naem.

Crateogonon fortè. Ooghentroost gras.

¶ Naem.

Dit Gras heeft groote ghelijckenisse, met tghene dat ghenaemt es κραταιόγονον, κραταίονον καὶ κραταῖος. In Latijn Cratæogonum Cratæonum & Cratæus. Ende wordt gheheeten in Hoochduytsch Augentroostgrasz ende daer naer in onse tale Oogentroostgras.

¶ Natuere.

Tsaet van Cratæogonum droocht ende verwermt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van den sade van Cratæogonum schrijftmen, dat zoo wanneer een vrouwe daer af A drye dagē nuchteren in neemt, naer dat sy huer natuerelijcke cranckheyt gehadt heeft, dan dz die vrucht die sy binnen xl. dagen daer naer ontfanght eē knechtken wesen sal.

Van Bupleurum. Cap. xlviij.

¶ Tfatsoen.

Bupleuri prima species.

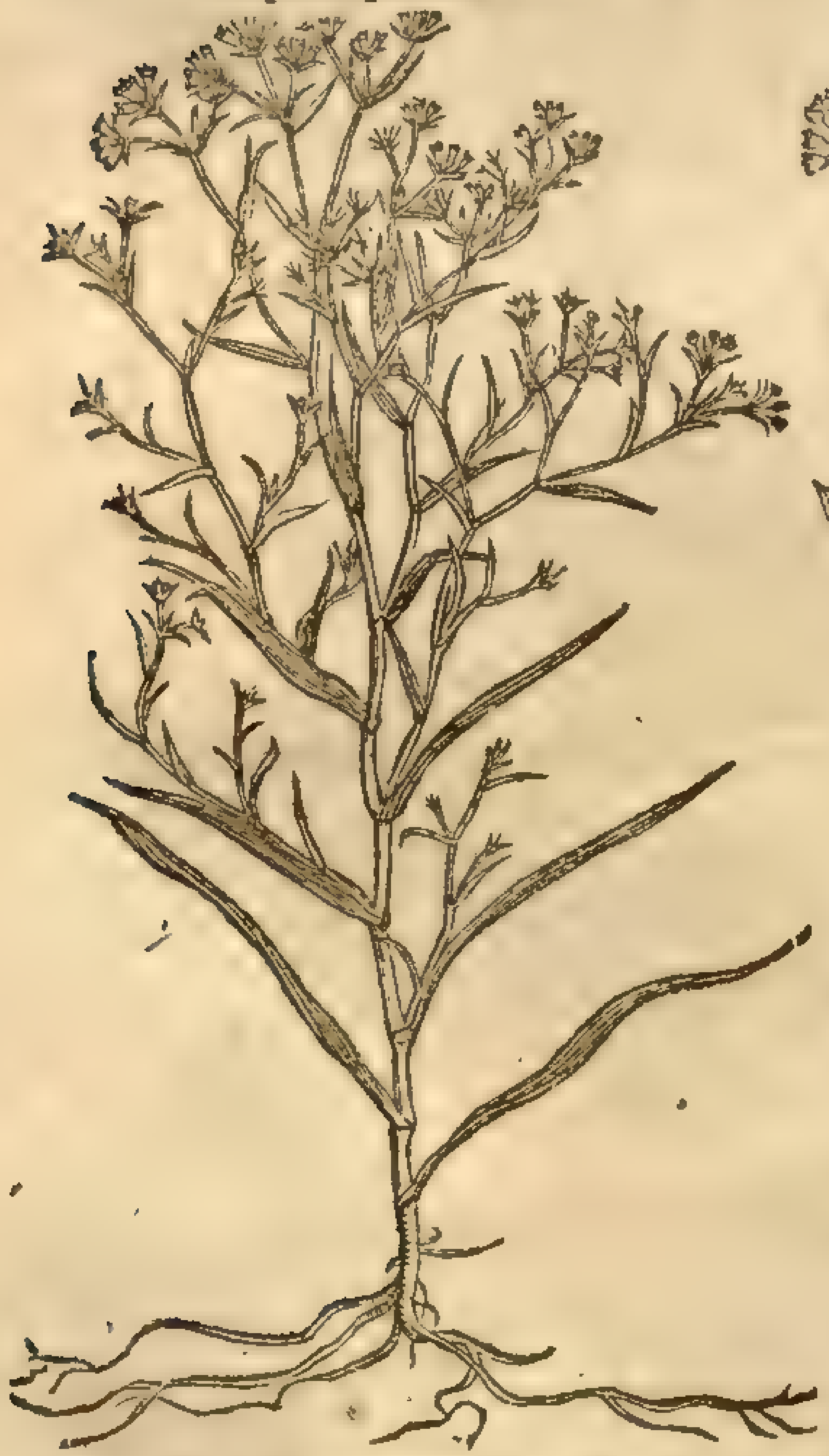

Bupleuri altera species.

Bvpleurum heeft langhe smalle bladeren die meerder langher ende breeder zijn dan die bladeren van Gras, anders huer niet seer onghelijck. Sijn stelen zijn drye vier oft meer voeten hooch, rondt, recht, dick met vele knoopkens, die huer in vele andere cleyne verdeylen, op dopperste van den welcken cleyne croonkens wassen, voortbringhende geele bloemkens, ende daer naer het saet, dat langhachtich es.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van selfs, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Het bloeyet ende leuert zijn saet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx βούπλευρον. In Latijn Bupleurum. Ende anders gheen namen en zijn ons bekent.

¶ Natuere.

Bupleurum es middelmatich werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt es hier voortijts voor een moescruyt ghehouden gheweest ende van Hippocrates ghepresen als een bequaeme spijse, zoo Plinius schrijft. A

Die bladeren van desen cruyde met sout ende wijn vermenght verdrijuen eñ doen vergaen die croppen daer op gheleyt. B

Tot den beten van den serpenten es dit cruyt oock seer goet, als een die ghebeten oft ghesteken es tsaet met wijn drinckt, ende die bladeren in water siedt ende daer mede die beten oft steken wascht. C

Van Catanance. Cap. xlix.

Catanance.

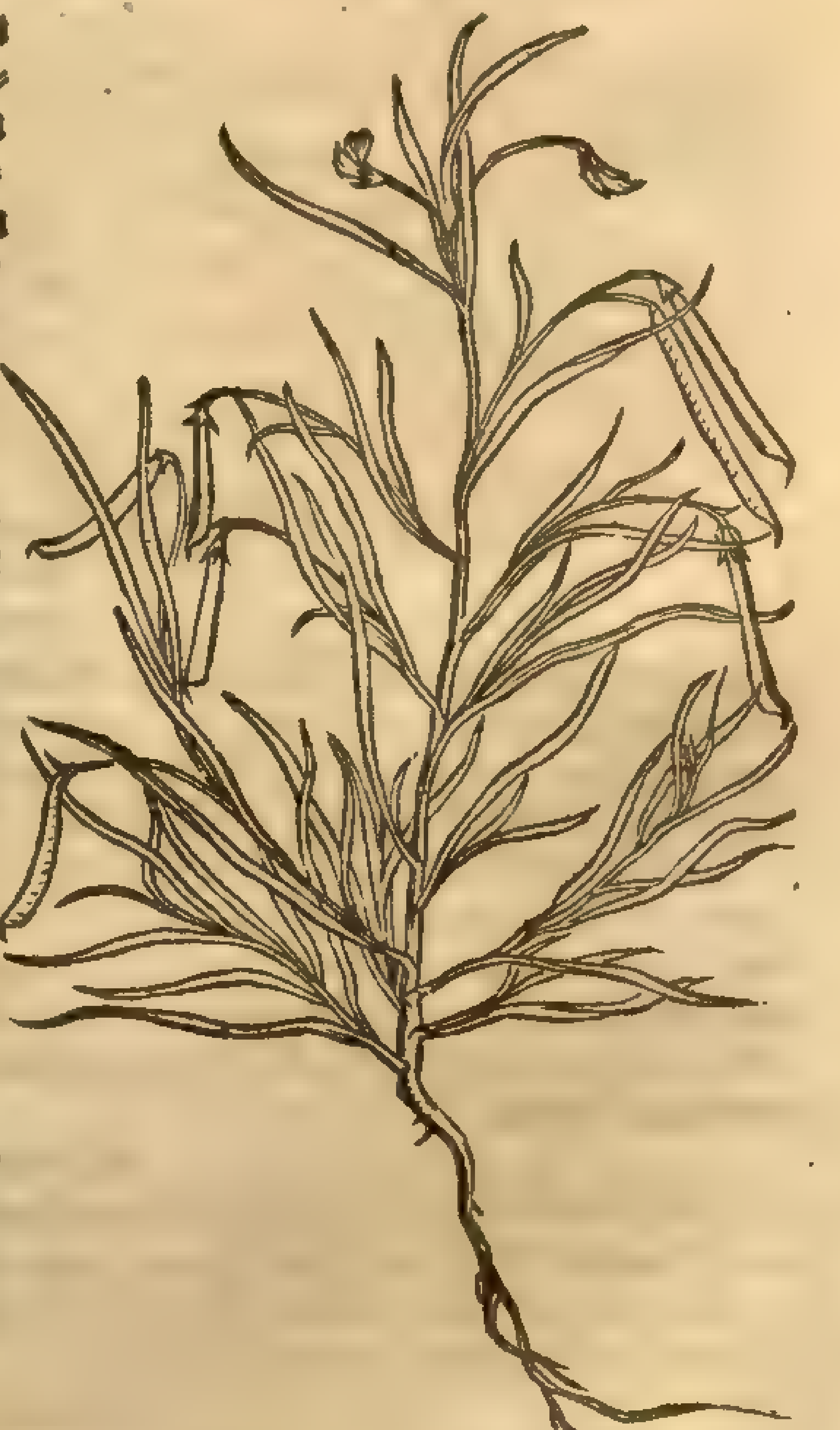

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt ghelijckt oock den Grassen, het heeft smalle dünne bladerkens, den bladeren van Gras gelijck maer mindere, die als zy drooch worden huer ter eerden waert omcrommen. Die steelkens zijn teer dun ende cort, eñ daer aen wassen cleyne bloemkens ende daer naer ronde dunne lange hauwkens, daer in rootachtich saet besloten leyt.

Van desen gheslacht vindtmē ooc een andere, x niet rondt maer breedachtich ende plat zijn, anders dē voorgescreuē gelijck. [x die hauwkens]

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot sommighe plaetsen op die velden. Ende dat met den platten hauwkens wordt ontrent den Zeecanten meest ghevonden.

¶ Tijt.

Catanance leuert zijn bloemkens ende hauwkens in Hoymaent ende Ooghstmaent, somtijts oock vrueghe.

¶ Naem.

Dit cruyt heeft seer groote ghelijckenisse met het ghene dat in Griecx genaēt wordt κατανάγκη ende in Latijn Catanance ende schijnt wel te zyne dat ierste geslacht van Catanance by Dioscoridem.

¶ Natuere en Werckinghe.

Catanance en heeft noyt in der medecynen eenich ghebruyck ghehadt, noch en heeft oock nv ter tijt, dat ons bekent es.

Van Moly. Cap. l.

¶ Tfatsoen.

Moly als Dioscorides schrijft heeft bladeren ghelijck Gras, maer breeder, ende op

Moly Plinij.
Phalangium.

Pseudo Moly. Gramen marinum.
Zee Gras.

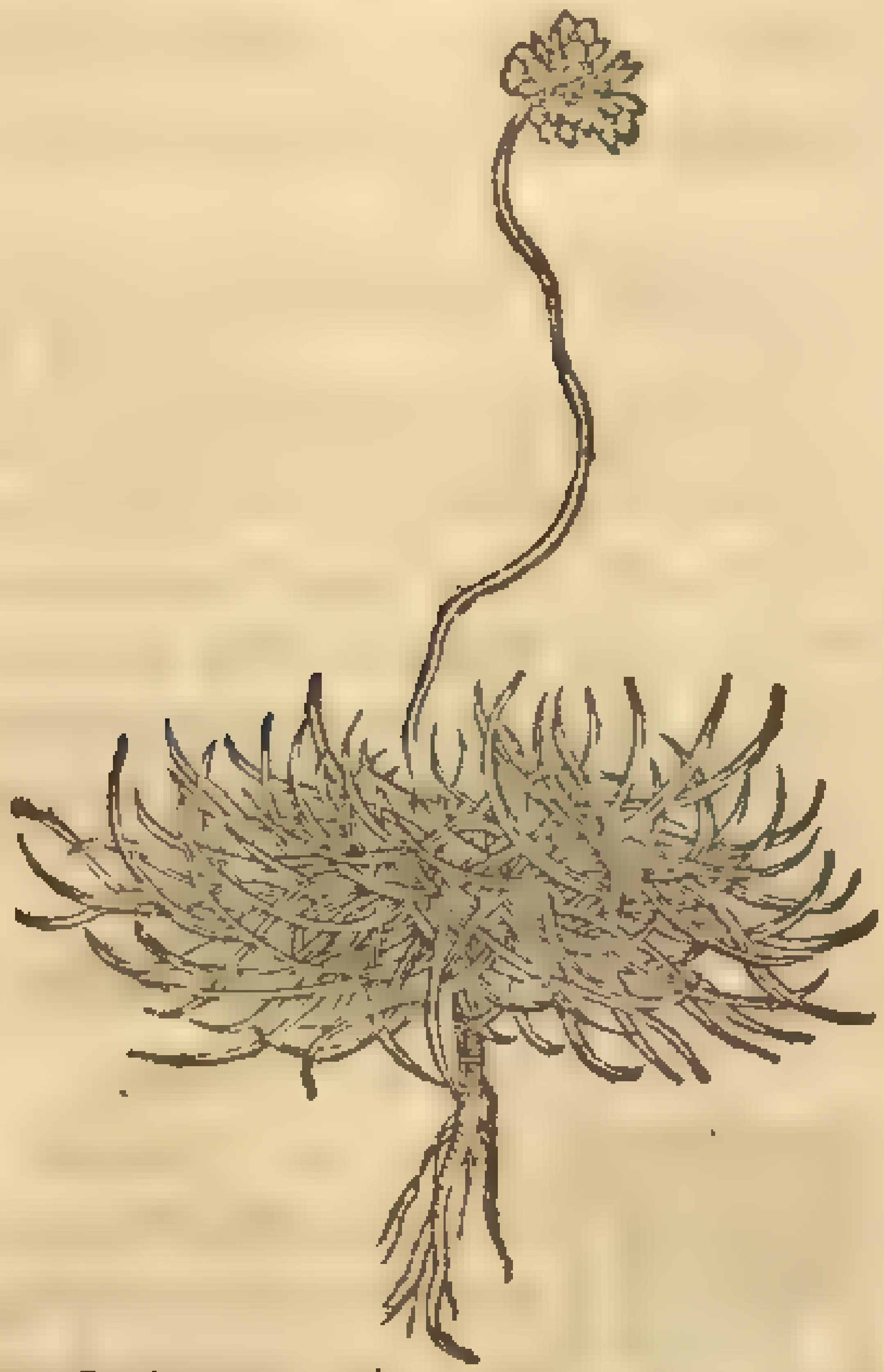

der eerden wtghespreyt. Die bloemkens zijn wit den Violieren van fatsoene gelijck maer mindere. Die steel es wit, vier cubitus hooch, op dopperste van den welcken wat es dat den Loock ghelijckt. Die wortel es cleyn ende ghe lijck een ayeuyn bol ront.

2 Van noch een ander Moly schrijft Plinius lib.xxv.Cap.iiij Dwelck niet en heeft ronde wortelen, maer langhe ende dunne. En dit Moly heeft oock grasachtige bladeren die op der eerden wtghespreyt ligghen, tusschen die welcke voortcoemt, eenen ronden dunnen effenē steel, aē dopperste hem in veel andere cleyne verdeylende, daer aen witte bloemkens wassen, den bloemkens van den Violieren niet seer onghelijck maer mindere. Die wortelen zijn dun ende lanck met vele aenhanghende saselinghen.

3 Van den gheslacht van Moly schijnt oock te zyne, dat Zee Grassken, dwelck een seer teer ende cleyn Grassken es, cleyne smalle corte bladerkens draghende, die oock meest op der eerden wtghespreyt ligghen, tusschen die welcke voortcoemt een teer dun cort steelkens, op dopperste van den welcken een trosken voortcoemt voortbringhende cleyne witte wat lijfverwachtighe bloemkens. Die wortelen van desen zijn oock teer dun ende lanck.

¶ Plaetse.

2 Dat tweede Moly wast als Plinius schrijft in Italien op steenachtige plaetsen, hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

3 Dat Zee grassken wordt tot som plaetsen van Zeelandt in vochtighe ende neere plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

2 Het Moly van Plinius bloeyet hier te lande in Hoymaent.

3 Dat Zee grassken bloeyet meest al den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dierste wordt ghenaemt in Griecx μῶλυ ende in Latijn Moly.

2 Tweede es oock een gheslachte Moly, ende wordt ghenaemt Moly Plinij dat es Moly van Plinius, ende wordt van sommighen gheleerden ghehouwen voor dat oprecht Phalangium van Dioscorides.

Dat

3. Dat Zee grasseken wordt oock genaemt ψευδομῶλυ Pseudomoly dat es valsch Moly, en es nochtans gheen Moly maer es een gheslachte van Grasse, dat wel Gramen marinum, dat es Zee gras ghenaemt mach worden.

¶ Natuere.

Dat oprecht Moly dwelck dat ierste gheslacht es, es werm tot in den derden graede ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Die wortel van Moly inghenomen doet water maken ende met Vnguentum irinum vermenght, opent zy die verstopte moedere met een pessus ghesedt. A

Moly es oock goet ende seer sonderlinghe tseghen verghiftheyden ende Toouerijen als Plinius schrijft, ende oock Homerus tuyght, vertellende hoe dat Mercurius het Moly Vlyssi ghetoont ende ghegeuen heeft, om dat hy daer duer van alle toouerijen van Circe bevrijt soude wesen. B

Van Gras van Parnaso. Cap. lj.

¶ Tfatsoen.

Hepatica alba.
Gramen Parnasi.
Gras van Parnaso.

Dit Gras heeft cleyne rondachtighe bladerkens, den bladeren vã Veyl oft van Hasenwortele van fatsoene niet seer ongheliјck, maer veel mindere ende witgruender van verwen. Tusschen dese bladerkens comen twee oft drye dunne steelkens voort, ontrent eenen voet hooghe, ende beneden wat roodachtich, daer op wassen schoone witte bloemkens, ende als die vergaen zoo volghen daer ronde bollekens eñ daer in leyt dat saet dat roodachtich es. Die wortel es dickachtich met aenhanghende saselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in natte vochtighe plaetsen, ende wordt hier te lande in Brabant gevonden ontrent Pierck, Eelewijt ende andere plaetsen.

¶ Tijt.

Dit Gras bloeyet hier te lãde in Hoymaent, ende corts daer naer zoo leueret zijn saet.

¶ Naem.

Om die ghelijckenisse wille die dit cruyt heeft met den Grasse ghenaemt in Grieckx ἄγρωστις ἐν τῷ παρνασῷ γινομένη. In Latijn Gramen Parnasium zoo wordtdet hier te lande Gras van Parnasus ghenaemt. Van Valerius Cordus wordtdet genaemt Hepatica alba.

¶ Natuere.

Tsaet van den Grasse van Parnaso es drooch van naturẽ eñ subtijl vã substantiẽ.

¶ Cracht en werckinghe.

Dat Gras van Parnaso ghesoden ende ghedroncken, verdroocht ende sterckt die weecke ende wacke maghe, ende die vochtighe dermen, ende maeckt den camerganck drooghe, ende stelpt dat braken. A

Tselue Gras in wijn oft water ghesoden doet water maken, ende sonderlinghe dat saet daer af, dat niet alleen water doet maken, maer oock den steen breeckt ende rijsen doet alst inghenomen wordt. B

Die bladeren gruen ghestooten, ende op die versche wõden ghelept, stelpen dz bloeyen, ende heylen die wonden. C

Van den sape van desen cruyde wordt een seer goet collyrium voor die ooghen ghemaeckt, dat het ghesichte seer sterckt, ende die oogen verclaert alsmen alzoo veel wijns neempt als saps, ende half zoo veel Myrrha, ende een luttel pepers ende wieroocks. D

Ende om dit collyrium langhe goet te behouwene, zoo moetment in een copere busse bewaeren.

Van Biesen. Cap. lij.

¶ Tgheslacht.

Van ghemeynen Biesen vindtmen hier te lande, vier oft vijf gheslachten.

¶ Tfatsoen.

Iuncus. Biesen.

Alle Biesen zy langhe dunne effene ronde rijskens sonder bladeren, eñ hebben breede dweerse wortelen daer zy wt comen ghesproten. Huer bloemen eñ saet wassen ter zyden aen dopperste van den rijskens in cleyne trooskens.

1 Dat ierste gheslacht es vol wits merchs, dat alst wt getrocken wordt langhen witten saechten drayen ghelijck es, ende dient wel om te brandẽ in die lampen; ende oock zoo worden daer af sommighe properheden ghemaeckt ende ghevlochten.

2 Dat tweede gheslacht dat Yseren Bieskens gheheeten wordt es wat rouwer ende herder int aentasten dã dat voorghescreuen, ende heeft seer luttel merchs in, ende dat selue niet vast oft dicht, alzoo dattet aen een nz en blijft alst wtghetrocken wordt, ende daer om oock onnut es. Maer die Bieskens als zy ghedroocht zijn, zijn veel taeyder, ende dienen beeter om mede te binden dan eenighe andere.

3 Dat derde en heeft oock niet veel merchs in, ende daer en bouen zoo en groeyen dese Biesen nz al van der wortelen, maer veel duer een ghelijck die bladeren van Lisch alzoo dat die eene Biese wt die andere spruyt.

B. Van desen vindtmen oock een gheslacht, dat seer cleyn es ende niet ouer een palme hooch. Ende dit es aschverwich wit van coluere ende en brenght gheen bloemen noch saet voort. Ende wordt ghemeynlijck op dorre heyden eñ maghere landen gevonden.

4 Dat vierde gheslacht es groot, acht oft neghen voeten lanck, ghelijck een vingher dick, van binnen voosch ghelijck dat Matten Lisch. Ende hier af worden Mattekens ghevlochten, daer naer dattet matten Biesen ghenaemt wordt.

5 Bouen dese ghemeyne, zoo esser oock noch een andere vremt welrieckende eñ aromatijck gheslacht, dat hier te lande niet ghevonden en wordt, dan alleen in die huysen van den Apotekers onder den naem van Squinantum.

¶ Plaetse.

Biesen wassen in neere vochtighe waeterachtighe plaetsen. Dat cleyn Bieskẽ wast alleen op dorre maghere ende sandachtighe velden ende in die heyden als voorseyt es.

5 Die welrieckende groeyet in Arabien, Africen ende in Indien.

¶ Naem.

Die Biesen wordt ghenaemt in Griecx σχοῖνοι. In Latijn Iunci. In Hoochduytsch Bintzen. In Franchois vng Ionc.

Dat

1 Dat ierste es ghenaemt in Griecx σχοῖνος λεία. In Latijn Iuncus læuis van Plinius Mariscus. Hier te lande Merch Biesen.

2.3 Dat tweede wordt ghenaemt Yseren Biesen, ende dat derde strop Biesen, ende schijnen beyde te wesen een maniere van ὀξύσχοινος. In Latijn Iuncus acutus.

B Dat cleyn schijnt oock wel te zyne een Oxyschœnos ende Iuncus acutus, sonderlinghe tghene dat Sterile dat es onvruchtbaer gheheeten wordt.

4 Dat vierde wordt gheheeten in Griecx ὁλόσχοινος, ende daer naer in Latijn Holoschœnus. In Neerduytsch Matten Biesen.

Dat vremt gheslacht es ghenaemt in Griecx σχοῖνος. In Latijn Iuncus odoratus & Iuncus angulosus. Die bloeme hier af, es gheheeten in Griecx σχοίνου ἄνθος. In Latijn Iunci flos & schœnuanthos, ende daer af coemt den naem Squinantum daer mede dat dese Biese in die Apoteken bekent es.

¶ Natuere.

Die ghemeyne Biesen zijn verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van den ghemeynen Biesen gherooſt, ende met ghewaeterden wijn gedroncken, stopt den loop des buycx ende die roode vloet van den vrouwen, ende doet die vrine lossen ende rysen. Maer te veel inghenomen maeckt pijne ende swaricheyt int hooft. A

Van Matten lisch. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Papyri species. Matten Lisch.

Matten Lisch heeft seer lãghe rouwe dicke eñ schier dryecantige bladeren, vã binnen mz vooſch merch ghevult. Die wortelẽ zijn hert, dick, ende wit met vele aenhanghende faselinghen, ende sommighe dweerse zyde scueten, vele leden hebbende, daer aen wederom nieuwe bladeren ende planten voortcomen. Ende als dese wortelen ghedroocht zijn zoo branden zy seer wel ende claer.

¶ Plaetse.

Matten Lisch wast aen die canten van den wateren in die breede Riuieren, groote poelen ende vijuers, ende wordt hier te lande tot veel plaetsen ghevonden.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Lisch oft Riet wordt ghenaemt hier te lande Matten lisch oft Matten riet, om datmen Mattẽ daer af maeckt. Ende schijnt wel te zyne een geslacht vã in Griecx gheheeten πάπυρος ende in Latijn Papyrus dat van Strabo oock geheeten es βίβλος, Biblus. Dwelck eẽ seer groot Lisch es, voortbringhende seer breede bladeren, ende groote wortelen ghelijck eenen arm dick, ende in Aegypten in dat riuier Nilus wast, daer af men hier voortijts ghemaeckt heeft papier daermen op screef, dat nv van versleten lijnwaet ghemaeckt wordt, ende naer dat oudt papier, nv oock papier ghenaemt.

¶ Natuere/cracht en Werckinghe.

Matten lisch es van natueren ende crachten den Papyrus gheliick, ende daer om A
verdrooghende sonder scerpheyt sonderlinghe die asschen daer af ghebrant, die ooc wel dient in die voorts etende sweeringhen sonderlinghe van den monde ghestroyet.

Met die bladeren van Matten lisch soude men oock wel die fistulen ende nauwe B
wonden openen ende wijt maken, alsmen hier voortijts met den bladeren van Papier ghedaen heeft. Maer nu ter tijt ghebruycken daer toe die Chirurgijns spongien ende sommighe oock het merch van den Vlier houte.

Van den bladeren van desen Lische ghedroocht, worden hier te lande ghemaeckt C
ende ghevlochten die Matten diemen onder die bedden, ende op die vloeren ende solders leyt. Ende die wortelen worden oock somtijts van den armen huysman, ghelijck die wortelen van Papyrus in Aegypten, ghebrant.

Van Lischdodden. Cap. liiij.

Typha palustris. Lischdodden.

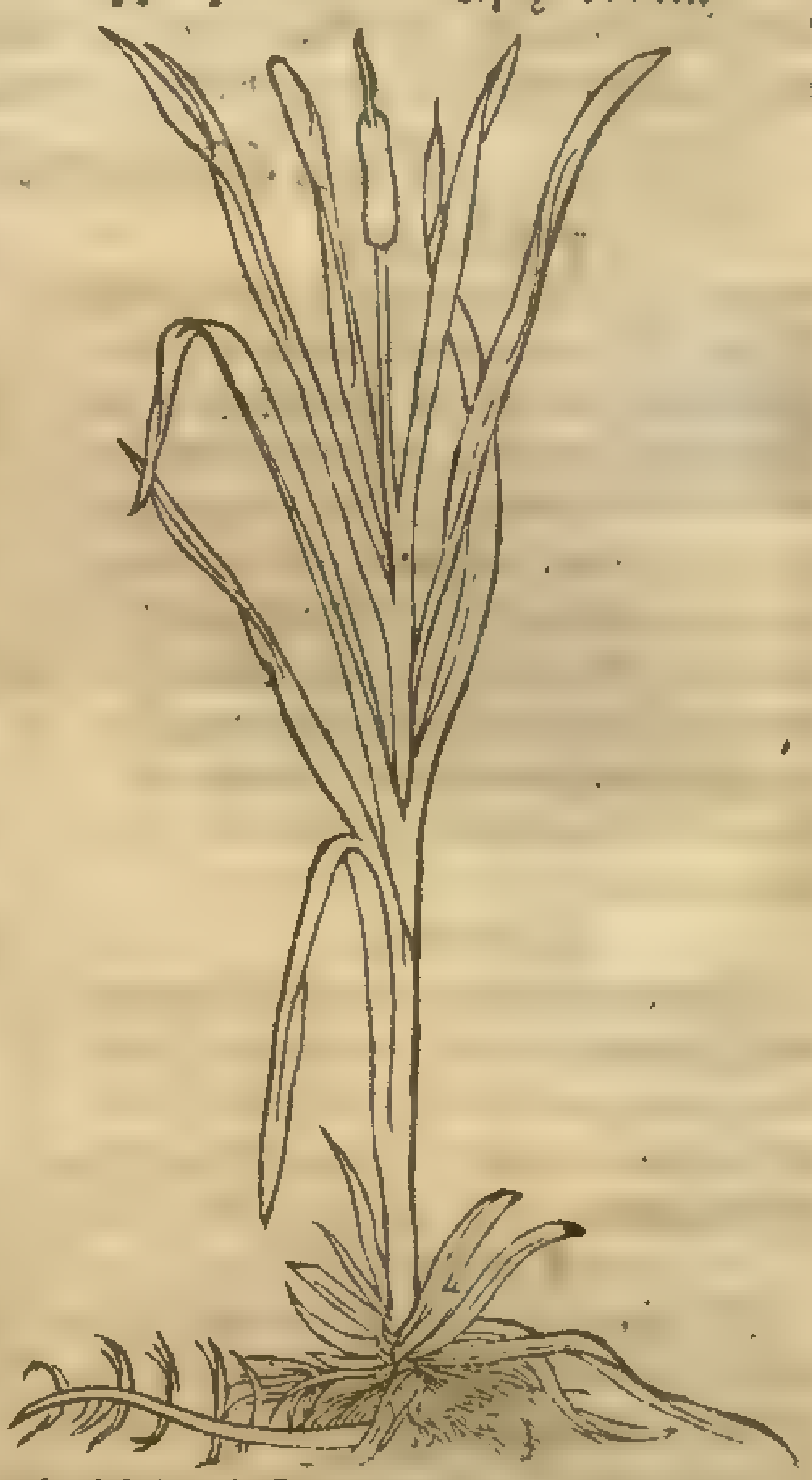

¶ Fatsoen.

Dit cruyt heeft lange smalle scerpe bladeren, den bladeren van Riet seer ghelijck. Tusschen die bladeren wast eenen effenen calen steel, sonder leden oft knoopen, van binnen niet hol, ende daer op wast een grauwe saechte dicke effene are oft dodde, niet anders schijnende te wesene dan veel grauw wollachtighe hayrkens vast in een ghedronghen. Die ten laesten als die are rijp es met den winde wech stuyuen, die zo saecht zijn datmen in sommighe landen daer mede die cussenen ende bedden vult, als Leonhart Fuchs schrijft.

¶ Plaetse.

Dese Lischdodden wassen hier te lande in ondiepe staende wateren, ende aen die canten van den grooten rieuieren, ende ghemeynlijck tusschen dat Riet.

¶ Tijt.

Lisch dodden worden in Hoymaent ende in Ooghstmaent ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τύφη. In Latijn Typha, ende nu ter tijt Typha palustris, tot ondersceet van dat ander Typha cerealis ghenaempt, dat een gheslacht van Coren es, daer af in tvierde capittel van desen boeck ende dit deel ghescreuen es, van sommighen wordt dit cruyt oock ghenaempt Typha aquatica ende Cestrum morionis. In Hoochduytsch Natrenkolben ende Lieszknospen. In Neerduytsch Lisch dodden en̄ Donsen. In Franchois Roseau & Masses.

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die saechte wollachtighe hayrkens van den Lischdodde, mē verkens liese vermeght A
ghenesen die verbrantheyt daer op ghelegt.

¶ Tgheslacht.

Van Riet vindtmen ſeer veel gheſlachten als Dioſcorides ende Plinius ſcrijuen, van den welcken dat ſeſte hier te lande ghemeyn ende wel bekent es.

¶ Tfatsoen. Harundo Vallatoria. Riet.

6 Het ghemeyn Riet heeft langhe hole halmen ende ſtelen, met vele knoopkens onderſceyden ende verdeylt, daer aen lange rouwe bladeren waſſen, ende op dopperſte groote wtgheſpreyde aren, die in ſaechte wollachtichеyt vergaen eñ met den winde wech ſtuyuen, den arē van Milium ſchier ghelijck maer meerdere. Die wortelē zijn lanck wit, ende waſſen dweers in den gront vā den wateren.

7 Van den gheſlachte van Rietē es oōc dat Riet vā Indiē dz ſeer hooch, lanck, dick ende ſterck es, dwelck in die kercken gebruyckt wordt, om die keerſſen mede te onſteken ende wt te doene.

8 Item oock dat Riet daermen in die eylanden van Canarien ende ſom andere landen ſuycker af maeckt.

9 Bouen alle deſe zoo eſſer ooc noch een andere welrieckende eñ Aromatijck, dat hier te lande onbekent es.

¶ Plaetse.

Het ghemeyne Riet waſt in die ſtaende wateren ende aen die canten van den riuieren.

¶ Naem.

Riet wordt geheeten in Griecx κάλαμος. In Latijn Harundo oft Arundo eñ Calamus, In Hoochduytſch Rorh. In Franchois Canne ꝛ Roſeau.

1 Dierſte wordt gheheeten νάστος Nastus, ende hier af hebben hier voortijts die pijlen ende flitſen ghemaeckt gheweeſt.

2 Tweede wordt ghenaemt κάλαμος θῆλυς, Arundo fœmina, ende dit heeft ghedient tot den pijpken van den Scalmeye horenen.

3 Dat derde heet συριγγίας Syringias, Fistularis, daermen pijpen af plach te maken.

4 Met den vierden heeftmen hier voortijts gheſcreuen, ghelijckmen nv doet met den ganſen ende ſwanen pennen, die welcke daer om nv Calami gheheeten worden.

5 Tvijfſte wordt ghenaemt δόναξ Donax, ende κάλαμος Κύπριος Arundo Cypria.

6 Tſeſte onſe ghemeyne Riet wordt gheheeten in Griecx κάλαμος φραγμίτης, dat es in Latijn Arundo vallatoria. Arundo vallaris, ende Arundo ſepicularis.

7 Tſeuenſte heet κάλαμος Ἰνδικός, ende Arundo Indica, ende hier te lande Riet van Indien, ende van ſommighen oock Riet van Spaengien.

8 Dat ſuycker Riet en heeft gheenen ſonderlingen naem anders dan Arundo ſacharata oft Arundo ſachari dat es ſuycker Riet, alzoot nv ter tijt gheheeten wordt.

9 Dat welrieckende Riet es ghenaempt in Griecx κάλαμος ἀρωματικός. In Latijn Calamus odoratus, Calamus aromaticus, Arundo odorata. In die Apoteken eeſt al omme onbekent, want dat daer voor Calamus aromaticus vercocht wordt,

wordt, en es gheen Riet noch gheen wortel van Riet, maer es een wortel van een cruyt den Lisch ghelijck, dat nv voor dat oprecht Acorus ghehouden wordt.

¶ Natuere.

Riet es werm ende drooghe van natueren als Galenus seyt.

9 Dat welrieckende Riet es oock drooch ende werm tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van den ghemeynen Riet, cleyn ghestooten treckt die doornen ende A
splinters wt daer op gheleyt. Ende met azijn vermenght versueten die pijne van den leden die wt huer ledt zijn.

Die gruene bladeren ghestooten zijn goet gheleyt op dat wildt vier ende op die heete B
gheswillen en apostumatien.

Die asschen van Riet met azijn vermenght gheneest die quade scorftheyden van den C
hoofde daer dat hayr mede wtvalt.

9 Dat welrieckende Riet ghedroncken doet water maken, ende met saet van Eppe D
ghesoden, es goet tseghen die droppelpisse, ghebreken ende pijne van den lendenen ende van der blasen, ende tseghen dat waterladen.

Dit selue Riet es alleen den inwendighen leden, der maghen, leuere, milte, ende der E
moedere seer goet in alle manieren ghebruyckt ende inghenomen. Ende dient ooc seer wel den ghenen die van binnen ghequetst zijn.

¶ Hindernisse.

Die saechte wollachticheyt van den aren van Riet als zy in die ooren coemt, verstopt die selue ende maeckt doofheyt die quaet om helpen es.

Van Rietgras. Cap. lvj.

Butomon. Rietgras.

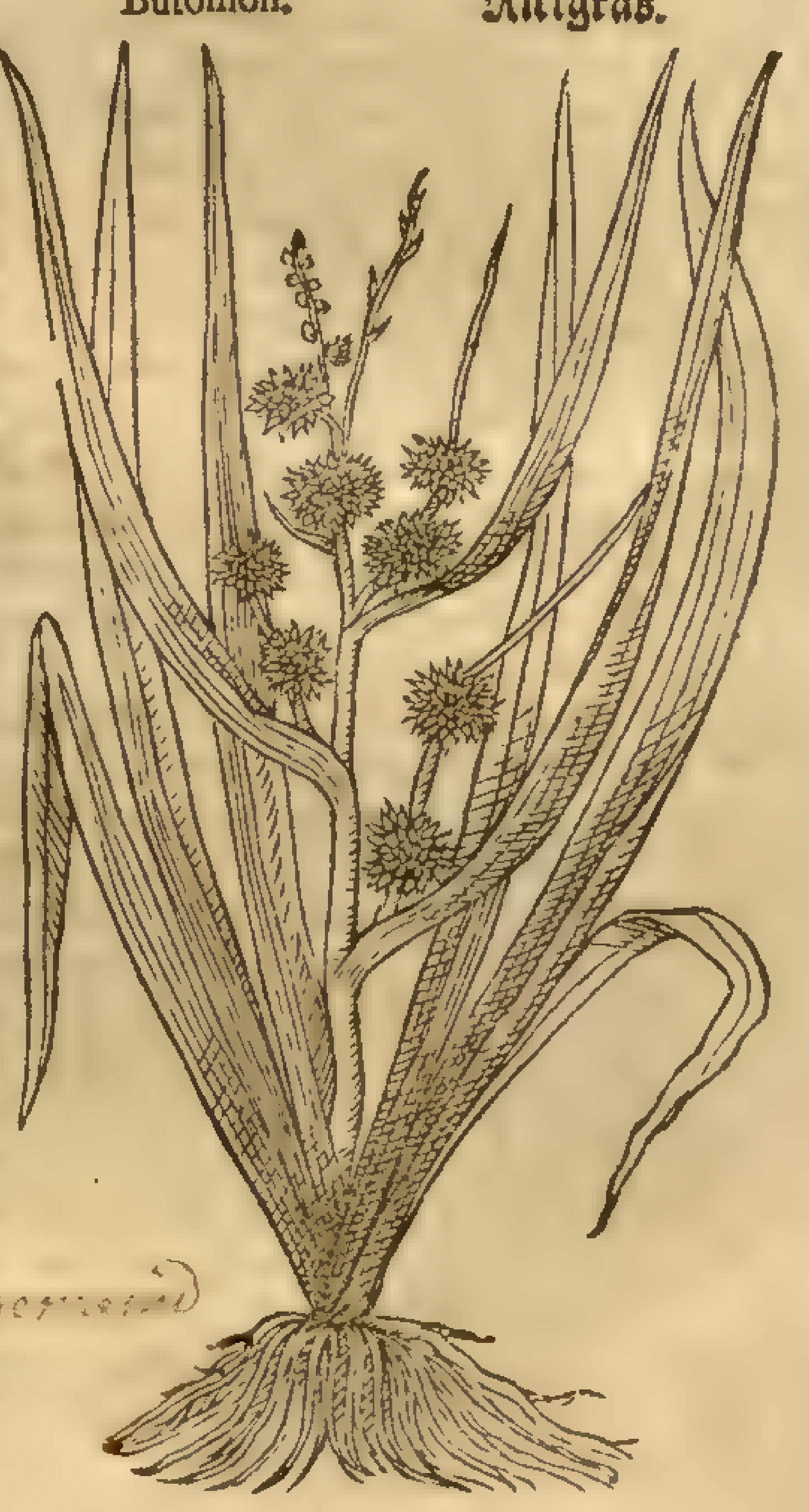

¶ Tfatsoen.

Rietgras heeft lange smalle bladeren ouer beyde zyden snijdende met eenen verheuen rugghe, alzoo dat zy volnaer oock dryecantich schijnen. Die stelen comen tusschen die bladeren voort, en wassen drye vier oft meer voeten hooch, ende brenghen bouen op andere cleyne steelkens ronde stekende bollekens voort, schier ghelijck een not groot. Die wortel heeft vele dicke faselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande in vochtige beempden, ende aē die canten van dē grachten, ende van den rieuieren.

¶ Tijt.

In Ooghstmaent comē die ronde stekenke bollekens van dit Rietgras voort.

¶ Naem.

Dit Gras wordt gheheeten in Grieckx βούτομον. In Latijn oock Butomum in onse tale Rietgras, ende daer om zoo worddet van sommighen ghehouwen voor dz Gras van Dioscorides gheheeten in Grieck καλαμάγρωστις Calamagrostis. In Latijn Gramen arundinaceum.

¶ Natuere.

Rietgras es cout eñ drooge van natuerē.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Sommighe scrijuen dat die ronde bollekens van Rietgras in wijn ghesoden goet A
zijn tseghen die beten van den fenijnnighen ghedierten, alsmen den wijn inneempt en
de die wonden daer mede wasschet.

Van Ratelen. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

Ratelen zijn tweederleye van gheslachte, dat een heeft roode bloemen ende seer ghesneden bladeren. Dat ander heeft bleecke bloemen, ende langhe smalle bladeren.

¶ Tfatsoen.

Fistularia. Roode Ratelen. Crista gallinacea. Witte Ratelen.

1 Die roode Ratelen hebben cleyne seer ghesneden bladeren op der aerden wtghespreyt, ende cleyne dunne stelen som lancx der eerden cruypende, daer aen die bladerkens wassen, eñ som recht op wassende ontrent een spanne hooch, ende daer aen wassen die bloemen van den middel van den steel tot bouen toe rontsomme gheset, ende zijn van verwen bruyn root, van fatsoene dē doouen Netelen bloemen oock wat ghelijck. Ende als dese bloemen ghereseu zijn zoo volghen daer breede teskens oft hauwkens, daer in dat saet leyt dz bruyn ende plat es. Die wortel es teer ende dun.

2 Dat ander gheslacht van Ratelen heeft eenen rechten steel, ende daer aen wassen smalle rontsomme ghekerfde bladerkens. Die bloemē wassen rontsomme aen dopperste van den stelen, den bloemen van rooden Ratelen van fatsoene ghelijck, maer bleeck geel oft wit van verwen, ende den desen volghen oock breede teskens oft hauwkens mz een plat voor open velleken, ghelijck een blaesken bedeckt. Ende daer in leyt dat saet, dat oock plat es van verwen geel oft bruynachtich. Die wortel es dun ende cort.

¶ Plaetse.

1 Roode Ratelen wassen in vochtighe beempden, ende zijn in die selue een hinderlijck ende scadelijck cruyt.

2 Die witte Ratelen wassen op hooghe beempden, ende oock op die corenvelden ende zijn oock een scadelijck quaet oncruyt.

¶ Tijt.

1 Roode Ratelen bloeyen in den Meye, ende in Braeckmaent wordt huer saet rijp.

2 Witte Ratelē bloeyē in Braeckmaēt eñ in Hoymaēt, eñ schier alle dē zoomer duer.

Naem.

Van Ratelen. Cap. lvij.

¶ Naem.

1 Dit cruyt wordt nv ter tijt ghenaemt Fistularia, ende van sommighen oock in Grieex φθείριον. In Latijn Pedicularis. In Hoochduytsch braun Leuszkraut, om dat die beesten, die in die beempdē weyen daer dit cruyt veel wast vol luysen wordē. In Hoochduytsch wordtdet oock Rodel ende braun Rodel ghenaemt. Hier te lande roode Ratelen. Ende wordt van sommighen gehouwen voor die ἀλεκτορόλοφος Alectorolophos vā Plinius.

2 Dat ander gheslacht wordt nv ter tijt ghenaemt Crista gallinacea ende Crista galli, om dattet van fatsoene van bloemen ende van teskens den rooden Ratelen ghelijckt. In Hoochduytsch geel Rodel. In Neerduytsch geel ende witte Ratelen, ende van sommighen oock Hanekammekens. Ende es moghelijck dat cruyt dz van Plinius lib. xviij. Cap. xxviij. Mimmulus ghenaemt wordt ende een scadelijck cruyt es in die beempden.

¶ Natuere.

Beyde dese gheslachten van cruyden zijn cout ende drooghe van natueren ende tsamen treckende.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Die roode Ratelen worden nv ter tijt ghepresen tseghen der vrouwen vloet, ende tseghen alle bloetganck in wijn ghesoden ende ghedroncken. A

2 Dat ander gheslacht van Ratelen en heeft gheen sonderlinge crachte die bekēt es. B

Van Chameleon. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

Chameleon es tweederleye als Dioscorides schrijft, wit ende swert.

¶ Fatsoen.

1 Die witte Chameleon heeft groote breede stekende bladeren, den bladeren van den wilden Distelen niet onghelijck, maer rouwer ende scerper, die veel meerder, stercker eñ grouer zijn, dan die bladerē van den swertē Chameleon, eñ tusschen die selue bladeren spruyt wt der wortele eenen scerpen rondē stekende bol, den bollen van Artichauts schier gheliick, die welcke voortbringhen purpure hayrachtighe bloemen. Tsaet es den sade van wilden Saffraen schier gheliick. Die wortel es lanck, van binnen wit, van smaecke suet, ende aromatijck van ruecke.

2 Die swerte Chameleon heeft oock bladeren den bladeren van wilde Distelen van fatsoene schier ghelijc, maer minder ende dunder, ende met root besprayet. Die steel es roodachtich oft bruyn root, vinghers dick, ende wast ontrent eenen voet hooch, eñ daer op groeyen ronde hoofdekens voortbringhende cleyne stekende bloemkēs van veelderleye verwen, van den welcken elck besondere, den bloemē van dē Jacinten niet seer ongheliick en es. Die wortel es dick vast, van buyten swert, van binnen geelachtich, scerp ende bytende op die tonghe, die dicwils ghequetst ende ghebeten ghevonden wordt.

¶ Plaetse.

1 Die witte Chameleon wast op die gheberchten ende andere ongheboude plaetsen, ende groeyet gheerne in vetten gront, hy wordt gevonden in Spaengien int Conninckrijck van Arragon by den weghen.

2 Die swerte Chameleon wast in drooghe dorachtighe plaetsen, ende ontrent die canten van der zee.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten in Grieex χαμαιλέων ὁ λευκός. In Latijn Chamæleo albus, van Apuleius Carduus syluaticus, van sommighen oock Erisisceptrum oft Chrysisceptrum, Ixia, Carduus varinus, Carduus irinus, Carduus lacteus.

2 Dat ander gheslacht heet in Grieex χαμαιλέων ὁ μέλας. In Latijn Chamæleo niger, van sommighen Pancarpon, Vlophonon, Cynomazon, Cynoxylon, Cynozolon, Ocymoides, Cnidios coccos, Carduus niger, Vernilago, Vstilago, &c.

Beyde dese gheslachten zijn hier te lande onbekent.

¶ Natuere.

Chameleon es werm ende drooghe van natueren, ende sonderlinghe die swerte, die

werm

werm es in den tweeden graedt volcomelijck, ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van die witte Chameleon, met rooden wijn daer Origanum in ghesoden A
es ghedroncken, doodet en iaecht af die breede wormen.

Die selue wortel met goeden wijn ghesoden, es goet den ghenen die dwater laden, B
ende die huer water qualijcken kunnen ghemaken, want zy doet die watersuchtige ont
swillen, ende die vrine lossen ende rijsen.

Die selue wortele es ooc goet tseghē alle fenijn eñ verghiftheꝫ dē mensche ingenomen. C

Die wortel van die swerte Chameleon en dient niet wel den mensche inghenomen, D
want zy heeft wat verborgen quaets in huer, als Galenus seyt, ende daer om zoo wordt
zy van den ouders alleen van buyten tslichaems ghebruyckt.

Die wortel van dese swerte Chameleon met luttel coperroosen eñ verckēs liese ver- E
menght, gheneest die scorftheyt, eñ als daer toe ghedaen wordt solfer eñ teer zoo ge-
neest zy oock dz wildt vier, den omloop ende alle quade ruydicheyt daer op ghestreken.

Die selue wortel met solfer alleen vermenght, doet die leelijcke witte vlecken, ende F
die masen, eñ die verbrantheyt van der sonnen in dat aensicht vergaen, alsmense daer
op in die sonne strijckt.

Dat water oft den azijn daer dese wortel in ghesoden es, in den mont ghehouden, G
doet den tantsweer vergaen. Tselue doet ooc die wortele met peper eñ sout vermenght,
ende op den sweerende quaden tant gheleyt.

Van Eryngium. Cap. lix.

¶ Tgheslacht.

VAn Eryngium vindtmē hier te lande tweederleye geslacht. Deene wordt genaemt groote Eryngus oft Cruyswortele. Dander cleyn Eryngus oft Cruysdistel.

¶ Tfatsoen.

Eryngium marinum. Cruyswortele.

Eryngium vulgare. Cruysdistele.

1 Die groote Eringus oft Cruyswortele, heeft groote breede witachtighe ende rondachtighe dicke bladeren, rontsomme wat ghefroncelt, ende met stekende dorenen hier ende daer beset, van smaecke aromatijck. Die stelen zijn ront ende wassen ontrent eenen voet hooghe, van verwen benedē roodachtich, ende daer op wassen rōde scerpe rouwe ende stekende bollekens ontrent een not groot, die rontsomme beset zijn met cleyne bloemkens, van verwen hier te lande meest hemelblauw met witte stipkēs daer in hanghende. Ende vast onder dese bollekens wassen vijf oft ses stekende bladeren, rontsomme den steel sterrewijs wassende, die met dat opperste van den stelen hier te lande oock hemelblauw worden. Die wortel es thien oft twaelf voeten lanck, ende schier zo lanck datmense altemet niet gheheel wtgrauen en kan, vinghers dick, hier ende daer ghe knoopt, van smaecke suetachtich.

2 Dander gheslacht dat Cruysdistel ghenaemt wordt, heeft breede gecronckelde duersneden bladeren, die witachtich ende aen alle canten met scerpe dorenen beset zijn Die steel es ontrent eenen voet lanck, ende heeft seer vele zyde tacxkens, daer aen op dopperste groeyen ronde rouwe scerpe bollekens, den bollekens van Cruyswortele gelijck, maer veel mindere, daer vast onder oock vijf oft sesse cleyne smalle scerpe bladerkens wassen, sterrewijs rontsomme den steel geset. Die wortel es lanck, slecht, vinghers dick, van buyten bruyn, van binnen wit.

¶ Plaetse.

1 Eryngium wast als Dioscorides seyt op rouwe ongheboude velden, hier te lande wordt hy ghevonden in Vlaenderen ende Zeelant op die duynen, ende aen die canten van der zee.

2 Cruysdistel wordt oock op ghelijcke plaetsen hier te lande ghevonden, sy wast oocin Duytschlant op sommighe velden by den Rhijnstroom, ende op sommighe dorre heyden, ende aen die ghemeyne straten, ende wordt daer te lande by Straeszborch veel ghevonden.

¶ Tijt.

Beyde dese Distelen bloeyen hier te lande in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

1 Dierste gheslacht van desen Distelen wordt ghenaemt in Griecx ἠρύγγιον. In Latijn Eryngium, van Plinius oock Erynge nv ter tijt Eryngium marinum van den Arabeuschen meesters, ende in die Apoteken Iringus. In Duytsch Cruyswortele, ende van sommigen Endeloos, In Westvlaenderen oock Meere wortele.

2 Dander gheslacht wordt gheheeten in Hoochduytsch Manstreuw, Brachen distel, vnd Raden distel. Hier te lande Cruysdistel. In die Apoteken nv ter tijt oock Iringus. Ende es sonder twijfel oock een Eryngium, dat wel Centum capita genaemt mach wordē.

¶ Natuere.

1 Eryngium es in wermte ende coude middelmatich, maer drooch ende subtijl van substantien.

2 Cruysdistel es werm eñ drooch als aen dē smaeck vā der seluer goet te mercken es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Eryngium als zy ierst wtcomē zijn bequaē om met sout te eetene, ende hebben van den ouders hier voortijts in dyer manieren ghegheten gheweest als Dioscorides schrijft. A

Die wortelen van dat Eryngium in wijn ghesoden ende ghedroncken, sijn goet den ghenen die dat colica ende pijne oft weedom in den buyck hebben, wāt zy doen dz crimpsel vergaen, ende die winden scheyden. B

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt verweckt oock den vrouwē huer natuerlijcke cranckheyt. C

Die wijn daer Eryngium in ghesoden es, es seer goet tseghen tgraueel, steen ende droppelpisse, hy doet water maken, ende den steen rijsen, ende gheneest die ghebreken van den nieren, als hy vijfthien daghen lanck achter een ghedroncken wordt. D

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt es oock goet den leuersuchtigen E

ende

ende den ghenen die van eenich fenijnnich ghedierte ghebeten zijn, oft fenijn inghenomen hebben, sonderlinghe als zy met den sade van wilden Pastinaken ghedroncken wordt.

Die selue wortele helpt oock den ghenen, die den cramp hebben, ende die met eenige vallende sieckte besmet zijn. F

Die wortel van Eryngium gruen ghestooten, es oock goet gheleyt op die beten van den fenijnnighe ghedierten, ende sonderlinghe op die beten van den vorschen. G

Die wortel van Cruyswortele, wordt in die Apoteken hier te lande gheconfijt, ende inghegheuen den ouden ende andere dorre maghere ende verstoruen menschen, om crachten ende voetsel te crijghene. H

2 Die wortel van Cruysdistele wordt oock in der seluer manieren in die Apoteken geconfijt, ende oock om voetsel ende crachten te crijghene inghegeuen, hoe wel dattet met deser wortele spade bycoemt. I

Van sterre Distel. Cap. lv.

¶ Tfatsoen.

Carduus stellatus. Sterre Distel.

Sterre distel heeft saechte hayrachtighe seer ghesnedẽ bladeren, zijn stelen wassen ontrent onderhaluen voet hooghe, eñ worpen seer vele zyde scueten ende tackẽ wt, daer op wassen cleyne hoofdekens oft bollekens ghelijck aen anderen distelen, maer veel minder, die rontsomme beset zijn met seerpe stercke Distelen, gelijck een sterre mz hueren stralen rontsomme dat bolleken wassende, die ierst gruen oft bruyn root zijn, ende naermaels bleeck oft wit worden, als dese bollekens opẽ gaen, zoo brenghen zy purpure bloẽkens voort, eñ daer naer wast in die selue cleyn rondachtich plat saet. Die wortel es lanck van buyten bruyn.

¶ Plaetse.

Dese Distel wast op rouwe ongeboude plaetsen, ende by den wegen, eñ wordt ontrent die vermaerde Coopstadt van Antwerpen by die Seelde, ende oock ontrent die nieuwe mueren van der stadt veel ghevonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet van in Braeckmaent tot in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Carduus stellatus & Stellaria ende van sommighen voor die πολυάκανθ☉ Polyacanthus van Theophrastus ghehouwen, die in Latijn van Gaza Aculeosa ghenaemt es. In Hoochduytsch Wallen dystel, ende oock Raden distel. Hier te lande Sterre distel. Ende dat dese Distel gheen Eryngium en es, blijckt ghenoech wt dat in twoorgaende Capittel ghescreuen es.

¶ Natuere.

Dese Distele es oock werm van natueren, als den smaeck van der wortele claerlijck te kennen gheeft.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Sterre distel ghepoedert ende met wijn inghenomen, doet water maken A ende dat graueel lossen ende rijsen, ende wordt seer goet tsegen die droppelpisse geacht.

Van Caerden. Cap. lvj.

¶ Tgheslacht.

CAerden zijn tweederleye Tam ende wildt. Die Tamme worden ghesaeyet, ende van den lakenbereyders ghebruyckt. Die wilde wassen van selfs ende en wordẽ niet ghebruyckt.

¶ Tfatsoen.

Dipsacum satiuum.
Tamme Caerden.

Dipsacum syluestre.
Wilde Caerden.

1 Die tamme Caerden hebben ierst groote langhe breede bladeren, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft tusschen den welckẽ eenen holẽ steel voortcoemt, drye oft meer voeten hooch, veel zyde tacken draghende, die met scerpe stekende doornen beset es, ende met leden oft knoopen onderscheyden, daer aen wt elcken knoop twee groote langhe bladeren wassen, die aen den steel tsamen in een vergaeren alzo dat het water daer op van den reghen oft dauw vallende, daer op blijft ligghende. Op dopperste van den stelen groeyen langhe rouwe stekende bollekens, met scerpe omgheboghen haeckens beset, daer tusschen cleyne witte bloemkens wtcomen. In huyskẽs wassende dẽ bien huyskens ghelijck, daer in naer die bloeme saet groeyet dat den Fenckel ghelijck es, maer bitter van smaecke. Ende dese bollekens zijn binnen holachtich, ende daer in groeyen ghemeynlijck cleyne wormkens, diemen daer in vint, alsmen die bollekens open snijdt. Die wortel es lanck effen ende wit.

2 Dat wildt gheslacht es den anderen seer ghelijck, maer die bladeren zijn wat smalder.

der, ende die bloemen zijn lijfverwich, ende die haecxkes van desen Caerdẽ en zijn niet zoo scerp als van den anderen.

3 Van desen wilden Caerden wordt oock noch een ander gheslacht ghevonden dat alderhoochst met zynen langhen stelen wast, ende dit heeft cleyn ronde caerdekens, niet meerder dan een not, ende anders eest den anderen wilden schier ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Caerden worden op die velden tot sommige plaetsen van Vlaenderen hier te lande ghesaeyet tot ghebruyck van den volders ende lakenbereyders.

2 Die wilde wassen op vochtighe plaetsen ontrent die canten van den Rieuieren ende van den wateren.

¶ Tijt.

Caerden bloeyen meest in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Distelen wordt ghenaempt in Grieckx δίψακος. In Latijn Dipsacum ende Labrum Veneris, van sommigen oock Chamæleon, Crocodilion, Onocardion, Cneoron, Meleta, Cinara rustica, Moraria, Carduus Veneris, Veneris lauacrum ende Sciara. In die Apotecken Virga pastoris ende Carduus fullonum. In Hoochduytsch Kartendistel, Bubenstrel, Weberkarten. Hier te lande Caerden ende volders Caerden. In Franchois Verge a bergier, Chardon a foullon ou Chardon a carder.

1 Dat tam gheslacht wordt ghenaemt Dipsacum satiuum, ende Dipsacum album.

2 Die wilde worden gheheeten Dipsaca syluestria oft purpurea.

¶ Natuere.

Die wortel van Caerden seyt Galenus es drooghe tot in den tweeden graedt ende wat afvaghende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortel van Caerden in wijn ghesoden ende daer naer wel cleyn ghestooten tot dat zy eenen saelfken ghelijck es, gheneest die clouen ende fistulen in dat fondament. Ende om dit salfken goet te behouwene zoo moetment in een coperen busse bewaeren. A

Die wormkens diemen in die bollekens van den Caerden vint zijn goet tseghen die vierdedaechsce cortse aen den hals oft arm ghedraghen als Dioscorides scrijft. B

Van Artichauts. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

Van desen Distelen vindtmen nv ter tijt twee gheslachten, een met breeden bladeren die niet en steken, datmen Artichauts heet, ende een andere met stekende seer ghecloven bladeren, ende dit wordt Chardons ghenaemt.

¶ Tfatsoen.

1 Artichauts hebben groote breede bladeren, ghelijck die bladeren van onser vrouwen Distel, maer bruynder, meerder ende niet stekende, ende tusschen dyen comẽ die stelen voort, daer aen oock bladeren wassen den voorgescreuẽ ghelijck maer mindere, op dopperste draghende groote ronde ghescelferde bollen, die als zy open gaen purpure bloemen bringhen, ende daer naer saet leueren, den sade van onser vrouwen Distel gelijck maer meerdere. Die wortel es lanck ende groot.

2 Dat ander gheslacht dat Cardons gheheeten wordt, heeft groote langhe bladeren, die ouer beyde zyden diep ghesneden ende met scerpen dorenen beset zijn. Die steel es lanck, ende daer op wassen ronde ghescelferde bollekens, den anderen volnaer gelijck. Ende beyde dese zijn van eenen gheslacht, ende worden voor een ghehouwen, ghelijck dicwils van den sade van den eenen dat ander groeyet, ende sonderlinghe die Chardons, van den Artichauts sade. Dwelck Palladius oock wel ghemerckt heeft die, tpunt van den sade quetsen eñ croken leert op dz daer gheen Chardons af wassen en souden.

¶ Plaetse.

2 Beyde dese gheslachten en wassen hier te lande van selfs niet, maer worden in die houen ghesaeyet ende gheplant.

Cynara. Artichauts.

Cynaræ aliud genus. Chardons.

¶ Tijt.

Artichauts ende Chardons brenghen huer stekende bollen in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Distelen sonderlinghe dat ierste wordt ghenaemt van Galenus in Griecx κύναρα. In Latijn Cynara, Cinara, Carduus & Carduus satiuus, nv ter tijt Arocum, Alcocalum eñ Articocalus. In Hoochduytsch Strobildorn. In Italien Articoca. In Franchois Arthicaultz ende daer naer hier te lande Arthicauts.

Die bollen worden ghenaemt σπονδύλοι Spondyli.

2 Dat ander wordt gheheeten Cinara acuta, eñ in Frāchois eñ hier te lande Chardons.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Die bollen van den Arthicauts ghegheten zijn een quade ende onghesonde spijse, als Galenus in libris de alimentis schrijft, die quaet om verteeren es ende daer quade humoren af groeyen, sonderlinghe als zy noch hert oft rouw ghegheten wordt, ende daer om zoo dienen zy best ghesoden, ende wel bereyt inghenomen. In der medecynē en hebben zy gheen sonderlinghe ghebruyck.

Van Onser vrouwen Distel. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

ONser vrouwen distel heeft groote breede witgruene bladeren die met vele witte plecken bespraeyet zijn, ende rontsomme met scerpe stekende dorenkens beset. Die stelen zijn lanck ende vinghers dick op dopperste van den welcken wassen ronde bollekens, met scerpen dorenen beset, daer wt voortcomen schoone purpure bloemen, naer die welcke in die selue bollekēs saet wast,

wast, tusschen wollachtich hayrken besloten, dat den sade van wildẽ Chartamus nz seer ongheliјck en es, maer minder, ronder, ende bruynder. Die wortel es lanck dick ende wit.

ℭ Plaetse.

Onser vrouwen distel groeyet hier te lande van selfs, schier in alle moeshouen, ende wordt oock somtijts op rouwe ende ongheboude plaetsen ghevonden.

ℭ Tijt.

Dese Distel bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent op tselue jaer dat zy wtgecomen es, ende als zy huer saet gheleuert heeft zoo vergaet zy.

ℭ Naem.

Dese Distel wordt gheheeten in Griecx ἄκανθα λευκὴ. In Latijn Spina alba, van sommighen oock Agriocinara, Donacitis, Erysisceptrum, Spina regia & Cardus Ramptarius. Van dẽ Arabeuschen meesters Bedeguar. In Hoochduytsch Marien distel, ende Frauwendistel. Hier te lande Onser vrouwen distel. In Franchois Chardon nostre dame. In die Apoteken Carduus Mariæ.

ℭ Natuere.

Die wortel van Onser vrouwen distel es drooch ende tsamen treckende. Dat saet es werm ende subtijl van substantien.

ℭ Cracht en werckinghe.

A Die wortel van Onser vrouwen distel es goet den ghenen die bloetspouwen, die weeck van maghen zijn, ende die dun in den buyck ende te licht van camerganck zijn, alsmense met wijn in drinckt.

B Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt, doet oock water maken, ende die vrine lossen ende rijsen.

C Itẽ dese wortel verdrijft die coude morwe gheswillen als sy daer op ghestreken wordt.

D Wijn daer dese wortel in gesoden es versuet den tantsweer.

E Tsaet es goet inghenomen den jonghen kinderen die in eenich ledt den cramp hebben, item den ghenen die van slanghen oft ander fenijnnich ghedierte ghebeten zijn.

Spina alba. Onser vrouwen distel.

Vã Roõsche distel. C. lviiij.

ℭ Tfatsoen.

Dese Distel heeft oock groote breede bladeren, die op dopperste zyde bruyn gruen zijn, ende aẽ die onderste aschverwich ende wollachtich ende rontsomme diep ghesneden ende op die eyndekens met seer cley-

Spina peregrina. Roomsche distel.

nen stekende puntkens beset. Die steel es ront, vinghers dick, bruynachtich, ontrent vier oft vijf voeten hooch, ende daer op wassen schoone ronde rouwe bollen die rontsomme draghen veel cleyne witachtighe bloemkens met blauw vermenght. Die wortel es van buyten bruyn.

¶ Plaetse.

Dese Distel es hier te lande vremt, ende en wordt niet dan in cruytliefhebbers houen gheuonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent een iaer naer dat sy ghesaeyet gheweest es.

¶ Naem.

Dese Distel wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Spina peregrina en van Valerius Cordus Carduus Sphærocephalus. In Hoochduytsch Welsch distel, oft Romischer distel. Hier te lande Roomsche distel ende Vremde distel. In Franchois Chardonnet ou Cardonnette. Ende wat naem dat zy hier voortijts by den ouders ghehadt heeft, en es noch ter tijt niet bekent. Ten sy dat sy es dat Acanthus syluestris daert wat mede gelijckt.

¶ Natuere.

Dit vremt gheslacht van Distelen es werm ende drooghe van natueren, dat aen zynen stercken rueck, diemen daer aen ghevoelt alstment ontween wrijft, ende aen zynen scerpen smaeck goet te mercken es.

¶ Cracht en werckinghe.

Dese Distel en heeft gheen sonderlinge gebruyck dat ons bekēt es, anders dan dat sommighe scrijuen datmen die bollekens van deser Distel in Italiē in vleeschsop siedt, ende ghelijck die bollekens van den Artichauts eedt. A

Van witte wech Distel. Cap. lvv.

Acanthium. Witte wech distel.

¶ Tfatsoen.

Die witte wech Distel es Onser vrouwen Distel niet onghelijck, zy heeft groote breede bladeren die rontsomme die canten gesneden zijn, eñ met scerpen stekende dorenen beset, ende met een teer saecht wolleken ouertrocken zijn. Die stelen zijn lanck ende dick vol stekende dorenen beset, daer op wassen rouwe bollen, van fatsoene mz bloemen ende sade Onser vrouwen distel ghelijck. Die wortel es groot ende dick.

¶ Plaetse.

Dese Distel wast hier te lande aen die weghen, canten van den velden, ende op ongheboude sandachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Witte wech distel bloeyet vā in Braeckmaent tot in deynde van Ooghstmaent, oft noch spaeder.

¶ Naem.

Dese Distel wordt gheheeten in Griecx ἀκάνθιον. In Latijn Acanthium. In Hoochduytsch Weisz wege distel. In Neerduytsch Witte wech distel, ende wilde oft groote Witte distel. In Franchois Chardon argentin ou Chardon sauluage.

Natue-

¶ Natuere.

Witte wechdistel es werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren oft wortel van deser Distele zijn goet ghedroncken ende inghenomen den ghenen die van den cramp sieck zijn oft eenich ledt vercrompen oft ghespannen hebben, als Dioscorides ende Galenus scrijuen. A

Van Beerenclauw. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

Beerenclauw die in Grieck ghenaemt es Acanthos es tweederleye als Dioscorides schrijft Tam ende wildt.

¶ Tfatsoen.

Acanthus satiuus. Beerenclauw.

1 Die tamme Acanthus heeft groo-te, breede, swertgruene, vette, effene bladeren, die rontsomme diep ghesneden ende ghecloven zijn, ghelijck die bladeren van wit Mostaertcruyt. Die steel es lanck, vinghers dick, met langhen stekenden bladerkens tot bouen toe beset, tusschen den welcken schoone witte bloemkens wassen, ende daer naer breede hauwkens daer in geel saet leyt. Die wortelẽ zijn taeye ende lijmachtich groot ende lanck.

2 Die wilde Acanthus es dẽ wildẽ Distelen ghelijck, rouw ende stekende, minder dan den voorghescreuen als Dioscorides scrijft, ende dese Acanthus es noch ter tijt onbekent. Ten sy dat die Roomsche distel, daer af hier voor ghescreuen es, die wilde Acanthus es.

¶ Plaetse.

Die tamme Acanthus wast in die houen, ende in steenachtighe ende vochtighe plaetsen als Dioscorides scrijft. Hier te lande en wordt hy niet gheuonden, dan in der cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Tamme Acanthus bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Ooghstmaent ende somtijts oock spader.

¶ Naem.

1 Dat tam gheslacht wordt gheheeten in Grieck ἄκανθος καὶ ἄκανθα In Latijn Acanthus ende Acantha, van sommighen Pæderota, Herpacantha, Melamphyllon, Topiaria, Mamolaria, ende Cræpula. In die Apotecken van Italien Branca vrsina, ende daer naer in Hoochduytsch Bernklauw. In Neerduytsch Beerenclauw. In Franchois Branche vrsine. In die Apotecken hier te lande eest onbekent, die daer voor nemen, ende ghebruycken dat cruyt dat in naestvolghende capittel bescreuen es.

2 Dat wildt gheslacht wordt van Dioscorides ghenaemt Acanthus syluestris, dat es wilden Acanthus.

¶ Natuere.

Die wortel van Acanthus es drooghe, ende middelmatich verwermende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Acanthus inghedroncken lossen die vrine, doen water maken, ende stop- A

de stoppen den buyck loop, ende zijn seer goet ghebruyckt den ghenen die in tenach ledt den cramp hebben, die van binnen ghequetst oft gheborsten zijn. Ende den ghenen die gheneycht zijn tot uutdrooghen, ende op die longhene ghebreck hebben.

Dese wortelen gruen ghestooten zijn goet gheleyt op die verbrantheyt, ende op die B leden die uit huer ledt ende ioncture ghewéest hebbē, ende dijsghelijck oock op die han den ende voeten daer tsledereijn in es.

2 Den wilden Acanthus es den tammen van crachtē ghelijck als Dioscorides scrijft. C

Van Duytschen Beerenclauw. Cap. lxvij.

¶ Tfatsoen.

Branca vrsina.
Duytschen Beerenclauw.

Duytschē Beerenclauw heeft groote bruyne rouwachtige bladerē die seer ghecloven zijn ende in vijf oft sesse bladeren verdeylt. Die steel es lanck ront van binnen hol, met leden onderscheyden, somtijts eenen vingher dick, Op dopperste van den stelen wassen die bloemen in croonen die wit zijn, naer die welcke het saet groeyet dat breet ende plat es. Die wortel es wit ende lanck.

¶ Plaetse.

Desen Beerenclauw wast aen die cantē van den velden, in sommighe grasachtighe leghe plaetsen, ende in die beempden.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent, eñ te wyle zoo levéret oock zijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt hier te lande eñ in Duytschlant gheheeten Branca vrsina, ende van sommighen nu ter tijt Pseudacanthus oft Acanthus Germanica. In Hoochduytsch Teutsch Bernclauw, oder Berntatsz. In Neerduytsch Duytschen Beerenclauw. In Franchois Branche vrsine faulse, ende wordt nu ter tijt ghehouden voor tghene dat ghenaempt es in Grieck σφονδύλιον. In Latijn Spondylium.

¶ Natuere.

Duytschen Beerenclauw es merckelijck werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Duytschen Beerenclauw verteert ende doet scheyden die coude geswillen gestooten A ende daer op gheleyt.

Die van Polen ende van Lituanien sieden desen Beerenclauw in water daer toe B heefdeech oft iet anders dijsghelijck doende, ende drincken dat in plaetse van bier oft van anderen ghemeynen dranck.

Van Euerwortele. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

Dese Distel diemen Euerwortel nuempt es tweederleye van gheslachte, Dat een gheslacht heeft witte bloemen, op eenē steel onderhalf spanne lanck oft langher wassende, Dat ander heeft schoon roode bloemen, ende en heeft gheenen sonderlinghen steel.

Tfat-

¶ T'fatsoen.

Leucacantha. Carlina.
Witte Euerwortel.

Spina arabica. Carlina minor.

1 Die witte Euerwortel heeft langhe smalle rouwe stekende bladeren, ouer beyde zyden diep ghesneden, ende in dmiddel roode ribbekens hebbende. Tusschen den welcken eenen steel voortcoemt, ontrent onderhalf palme oft meer hooch, gelijcke bladeren draghende, daer op wassen ronde platte bollen, rontsomme die canten met stekende dorenkens ghelijck die Castanie snoesteren beset, die bouen in dmiddel breet open ende hayrachtich zijn, daer om wassen schoone witte wtstekende bladerkens, ende dat es die bloeme, ende als die vergaet zoo vindtmen tusschen die hayrkẽs grauw smal saet. Die wortel es lanck ront, in dmiddel ghemeynlijck gespleten, van ruecke liefelijck, vã smaecke scerp ende bitter.

2 Dat ander gheslacht es, van bladeren ende wortelen der ierster Euerwortel aensienlijck alleen minder. Die bloemen zijn schoon Roosen root ende wassen tusschen die bladeren van der wortelen sonder steel, volnaer opder aerden ligghende. Die wortel es rootverwich, en heeft oock eenen stercken rueck.

¶ Plaetse.

1 Die witte Euerwortele, wast tot veel plaetsen van Italien ende van Duytschlandt, in hooghe rouwe gheberchten. Hier te lande wordt zy in der cruytliefhebbers houẽ gesaeyet.

2 Dat ander gheslacht wast oock tot veel plaetsen van Italien, van Duytschlant, ende in Vranckrijck, als Ruellius schrijft, hier te lande eest onbekent.

¶ Tijt.

Beyde dese Euerwortelen bloeyen in Hoymaent, ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dierste

1 Dierste geslacht van desen Distelen wordt gheheeten in Grieex λευκάκανθα (Dwelck eenen naem es verscheyden van Acantha leuce, als in Dioscoride blijckt) van sommighen Polygonaton, Phyllon ende Ischias, ende hier voortijts van den Romeynen oock Spina alba, nv ter tijt Carlina oft Carolina, naer Carolus Magnus Roomsch Keyser, dyen een Engel van God ghesonden dese Distel ghethoont heeft, doen die haestighe sieckte onder zijn volck was. Van sommighen oock Cardopatiū. In Hoochduytsch Eberwurtz, Grosz Eberwurtz, en weisz Euerwurtz. In Neerduytsch Euerwortel, witte Euerwortele, ende Carlina. In Franchois Carline.

2 Dat ander gheslacht es oock een gheslacht van Carlina, ende wordt gheheeten in Hoochduytsch Klein Eberwurtz, dat es in Neerduytsch Cleyn Euerwortel ende cleyn Carlina. In Franchois Petite Carline. Ende dese Distel wordt van sommighen gheleerden Minderbroeders van Roomen ghehouden voor die Distel die in Grieex ghenaemt wordt ἄκανθα ἀραβική. In Latijn Spina Arabica, van sommighen Acanthis, ende van den Arabeuschen meesters Suchaha, ende huer meyninghe dunct ons der waerheyt seer ghelijck, aenghesien dat Dioscorides schrijft dat Spina Arabica der Alba spina, dat es Leucacantha, seer ghelijck es.

¶ Natuere.

Die wortel van Carlina es werm in den iersten graedt, eñ drooge tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Carlina in wijn ghesoden es seer goet tseghen die verouderde pijne van der zyden, ende tseghen dat Sciatica, alsmen drye croeskens van den wijn drinckt, daer zy in ghesoden es. A

Carlina in der seluer maniere ghebruyckt es seer goet den ghenen die van binnen ghequetst oft gheborsten zijn, ende die den cramp hebben. Tot den seluen es oock dat sap van der wortel seer goet ghedroncken. B

Die wortel van Carlina ghepoedert, ende een drachma swaer inghenomen es seer goet tseghen die haestighe sieckte ghebruyckt, want alsmen ghescreuen vindt, dat heyr van Carolus Magnus Keyser van Roomen, es hier voortijts vā der Pestilentien met deser wortel bevrijt gheweest. C

Carlina syluestris. Drye Distel.

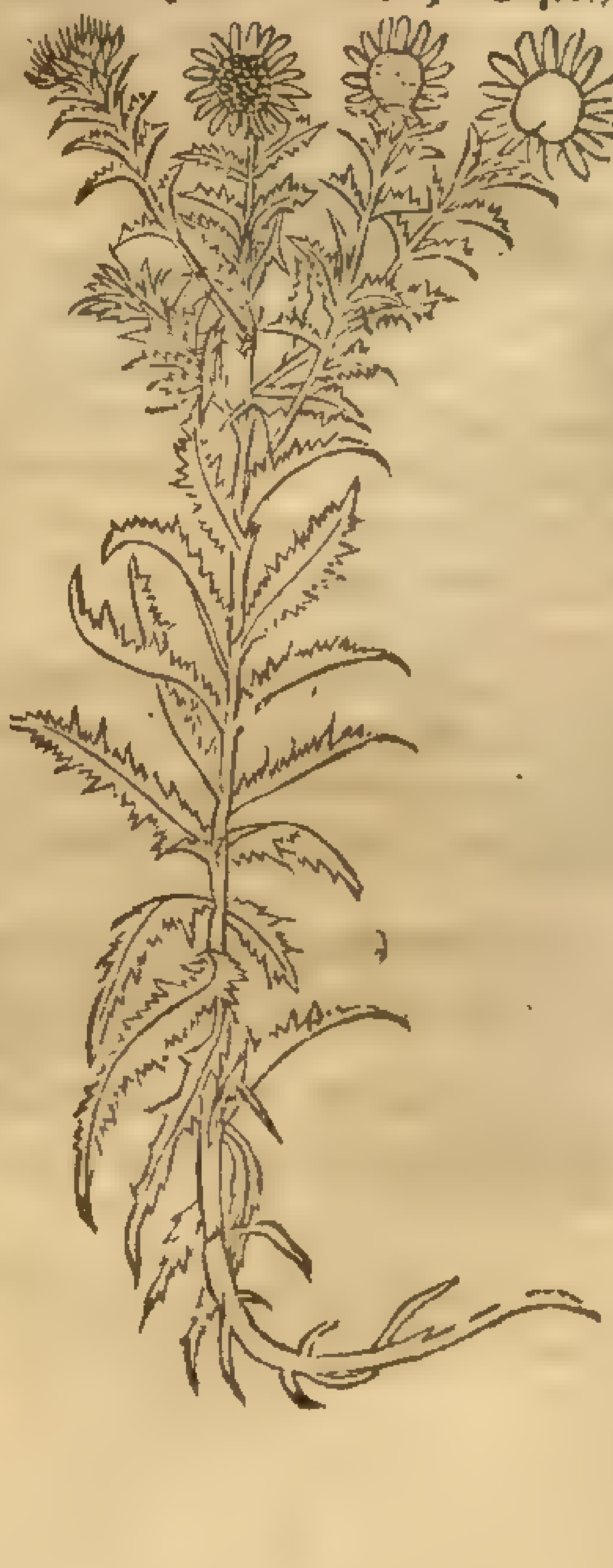

Dese selue wortele van Carlina in den mont ghehouden versuet die pijne eñ weedom van dē tanden. D

Die wortel van Carlina met azijn vermenght gheneest die quade ruydicheden ende crauwagien alsmense daer mede bestrijckt. E

Es dat ander geslacht van Carlina die Distele die van Dioscorides Spina Arabica ende van dē Arabeuschen meesters Suchaba gheheeten wordt, zo stopt ende stelpt zy alle bloetganck, alle ouervloedighe cranckheyt ende vloet van den vrouwen, ende die vloet van catarren wt den hoofde in die leden sinckende, als zy inghenomen wordt. F

Van drye Distel. Cap. lxix.

¶ Tfatsoen.

Dese Distel heeft langhachtighe smalle bladeren ouer beyde zyden, diep ghesneden ende mz stekende dorenen beset, den bladeren van Carlina seer ghelijck, tusschen die welcke eenen rechten ronden dunnen steel wt wast, ontrent eenen voet hooch met ghelijcken bladeren becleet, daer op aen dopperste drye vier oft meer ronde bollekēs wassen, rōtsomme met stekende dorenen gelijck die Castanie snoe-

steren

steren beset, ende dese bollekens gaen in dmiddel breet open, rontsomme cleyne bleeckgeele bladerkens draghende ende dat es die bloeme. In somma dese bollekens met hueren dorenkens, bloemen, ende saet zijn van fatsoene den bollekens ende bloemen van Carlina seer ghelijck, alleen veel minder ende bleecker naer tgeel treckende van verwen. Die wortel es dun, van smaecke heet in den mont.

¶ Plaetse.

Dese Distel wordt hier te lãde op ongeboude plaetsen eñ by den wegen ghevonden.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dese Distel wordt gheheeten in Hoochduytsch Dreidistel, Frauwẽ distel vnd Seuw distel, ende daer naer in Neerduytsch Dryedistel. Ende schijnt wel te wesene een maniere ende gheslacht van Carlina, ende daer om hebben wy die selue Carlina syluestris ghenaemt, ende es moghelijck die ἄκορνα Acorna van Theophrastus.

¶ Natuere.

Dese Distel es werm van natueren. Maer wat cracht ende sonderlinghe werck zy heeft es noch ter tijt onbekent.

Van wilden Carthamus. Cap. lix.

¶ Tfatsoen.

Atractilis. Wilden Carthamus.

Dese Distel es den Carthamus, dz es den wilden Sofferaen niet seer onghelijck. Die bladeren zijn rouw ende stekende. Die bollekens zijn met vele stekende smalle voor scerpe bladerkens rontsomme beset, ende daer wt comen hayrachtighe bloemen gelijck aen den Carthamus, van verwen bleeck geel, ende veel bleecker dan die bloemen van Carthamus. Ende als die bloeme vergaen es zoo vindtmen oock in dz bolleken saet, dat den anderen Carthamus sade ghelijck es, maer bruynder.

¶ Plaetse.

Dese Distel en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Dese Distel bloeyet spade in Ooghstmaent oft Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex ἀτρακτυλὶς καὶ κνῆκος ἀγρία ende vã sommigen φόνος als Theophrastus scrijft. In Latijn Atractilis, Syluestris Cnecus, Fusus agrestis, Colus rustica, van sommighen oock Amyron, Aspidion, Aphedron ende Præsepiũ, nv ter tijt Syluestris Carthamus, dat es in Duytsch wilden Carthamus. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Wilden Carthamus es drooch van natueren ende wat verdeylende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die soppen, bladeren, ende saet van deser Distel met peper ende wijn wel vermẽght A
zijn goet ghestreken op die beten van den Scorpioenen.

Men seyt oock, als Dioscorides scrijft, dat die van den Scorpioenen ghesteken zijn B
gheen pijne en ghevoelen alzoo langhe als zy dit cruyd in huer hant houden, ende
als zy dat wt huer hant laten gaen dat dan die pijne wedercoemt.

Van Cardobenedictus. Cap. lxvj.

¶ Tfatsoen.

Atractilis hirsutior. Cardobenedictus.

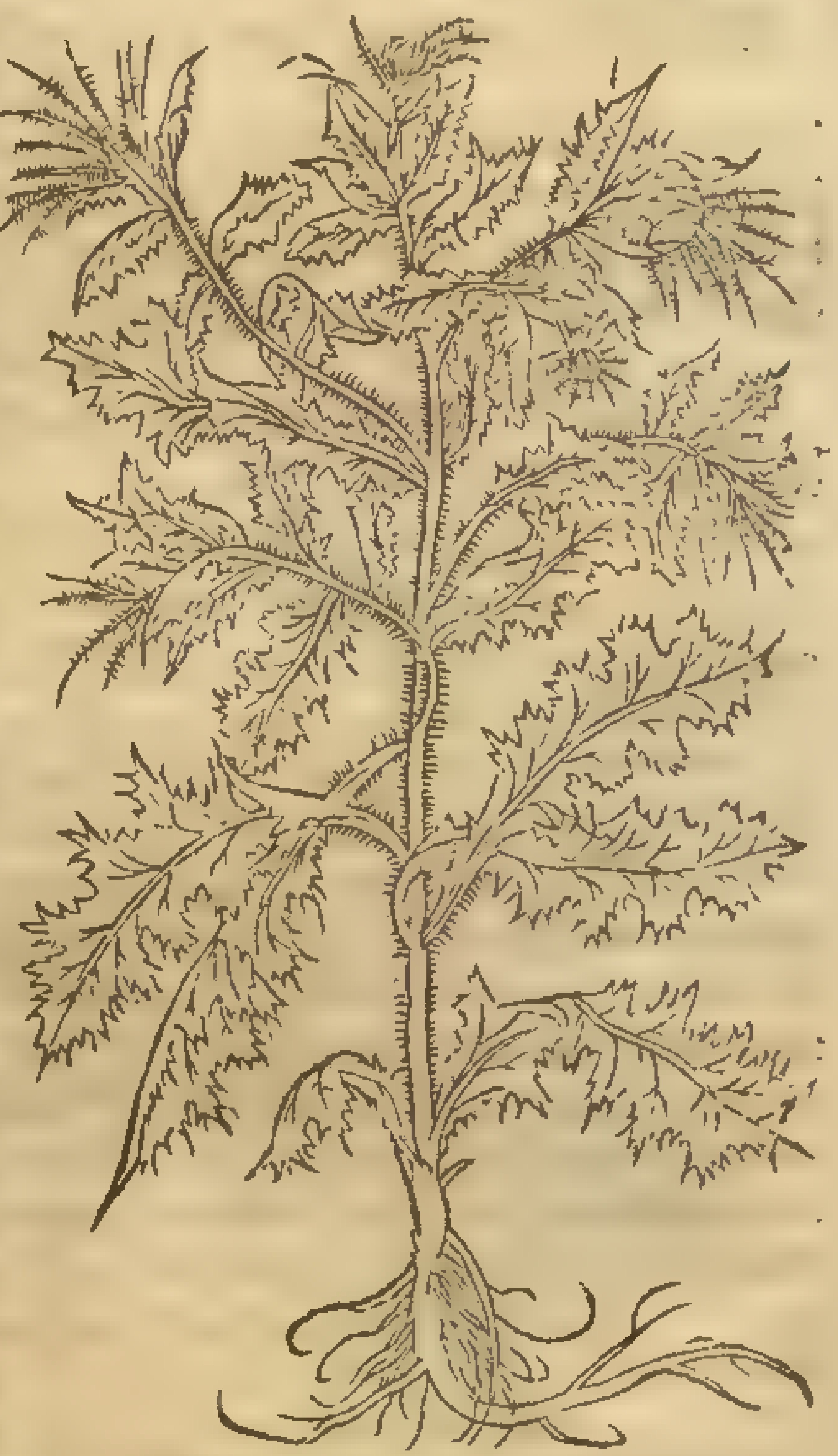

CArdobenedictus heeft lãghe hayrachtighe saechte bladeren rontsomme diep ghesneden. Die stelen zijn oock rouw ende hayrachtich, ende cruypen lancx der eerden, met ghelijcken bladeren becleet, voortbringhende ronde hayrachtighe distel bollekens, mz langhen stekenden bladerkens rontsomme beset, daer wt die bloemen voortcomen die bleeck geel sijn. Ende als die vergaen zoo vindtmen in die bollekens lanck grauw saet tusschen wollachtich hayrken besloten. Die wortel es lanck teer met vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Cardobenedictus wordt in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Cardobenedictus bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Plinius ende Theophrastus oock voor een gheslacht van Atractilis gherekent, die dit selue cruyt Atractilem hirsutiorem nuemen, nv ter tijt worddet in die Apoteken ghcheeten Carduus benedictus, ende Cardobenedictus, ende daer naer in Hoochduytsch Cardobenedict ende Besegneter distel. Hier te lande Cardobenedictus. In Franchois Chardon beneist.

¶ Natuere.

Cardobenedictus es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cardobenedictus in spijse oft dranck ingenomen verdrijft die groote pijne ende swij- A
melinge in dat hooft, sterckt die memorie, eñ es seer goet tsegẽ die doofheyt ghebruyckt.

Cardus benedictus in wijn ghesoden ende al werm ghedroncken, gheneest dat crimp B
sel van den buyck, doet sweeten, die vrine lossen ende dat graueel rijsen. Ende verweckt
die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Die selue wijn daer Cardobenedictus in ghesoden es, suyuert die veruuylde maghe C
ende es goet tseghen die vierdedaechse cortse ghedroncken.

Tpoeder van Cardobenedictus met wijn inghenomen verteert die coude fluymen D
die in die maghe zijn, ende doet die rijpen, ruymen ende lossen die op die borste ghereesen
zijn, ende ruymt mits dyen die borste, ende maeckt langhen adem.

Item Cardusbenedictus in der seluer manieren ghebruyckt es oock seer goet den E
ghenen die wtdrooghen, ende op die longhene ghequetst zijn.

Een notscale vã desen poeder vã Cardobenedictus met wijn ingenomẽ es seer goet F
tseghen die haestighe sieckte, alzoo dat die ghene die dese sieckte hebben eest dat zy bin-

nen

nen xxiiij. vren dit poeder in deser manieren in nemen, ende daer mede sweeten, terstont verlost worden. Tselue doet oock die wijn daer dit cruyt in ghesoden es, binnen die ierste xxiiij. vren ghedroncken.

G Cardus benedictus in alle manieren oft tsap daer af inghenomen es seer goet teghē alle fenijn ende verghiftheyt, alzoo dz die eenich fenijn in heeft daer af niet en kan bescadicht worden, eest dat hy daer naer Cardobenedictus inneempt, alsmen aen twee ionghe persoonen by sekere experientie bevonden heeft, diemen met gheen Teriakel ghehelpen en koste, die met Cardobenedictus ghenesen zijn gheweest, ghelijck Hieronymus Bock schrijft.

H Tsap oft dwater van Cardobenedictus doet die roodicheyt ende dat smerten van den ooghen vergaen daer in ghedruypt.

J Cardobenedictus gruen ghestooten es goet gheleyt op alle heete vierighe geswillen, op dwilt vier ende sonderlinghe op die pestilentiale cortsen. Ende op alle beten ende steken van den serpenten ende van alle fenijnnighe ghedierten.

Van wilde Distelen. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

DEr wilder Distelen die aen die weghen ende canten van dē velden ende bosschen hier te lande gemeynlijck wassen vindtmen drye gheslachten, die onder den naem van wilde Distelen begrepen worden.

¶ Tfatsoen.

Scolymus.
Carduus syluestris. Wilde Distele.

Cardui syluestris tertium genus.
Tderde gheslacht van wilden Distelen.

1 Dierste gheslacht van desen Distelen wast ontrent onderhaluen voet oft twee voeten hooghe, ende heeft ronde stelen met vele zyde scueten beset, daer aen wassen steken-

de bladeren, van fatsoene den bladeren van wit wech Distel gelijck, maer mindere son-
der wolle, ende bruynder gruen van verwen, op dopperste van den stelen wassen ronde distel bollekens met scerpen doornen, ghelijck eghelen al om beset, ende als die open gaen zoo coemt daer een schoone purpure bloeme voort, ende daer in wasset tsaet den anderen Distelen ghelijck van fatsoene, maer minder. Die wortel es lanck ende bruyn met vele aenhanghende saselinghen.

2 Tweede gheslacht wast drye oft vier voeten hooch, ende heeft ronde cale stelen met aenwassende luttel zyde scueten. Die bladeren zijn den bladerē van den voorgescreuen ghelijck, al om met scerpe stekende doornen beset, maer minder ende niet zoo breet. Die bollekens zijn cleyn lanckachtich niet seer scerp oft stekende, die open gaende purpure bloemen voortbrenghen. Die wortel es swert ende eenen voet lanck.

3 Dat derde gheslacht van wilden Distelen wast oock drye oft vier voeten hooch, ende heeft eenen rechten steel, gheen sonderlinghe zyde scueten draghende, maer met vele seer scerpe stekēde doornkēs beset. Die bladerē zijn den tweesten gelijck, maer smalder ende meer stekende. Die bollekens van desen zijn minder dan van dē tweedē. Die bloemen zijn purpure. Tsaet es wit ende seer cleyn. Die wortel van desen, es anders niet dan vele saselinghen.

¶ Plaetse.

Dese Distelen groeyen hier te lande al om by den weghen, ende aen die canten van den velden. Tweede ende dat derde worden oock veel in die beempden ghevonden.

¶ Tijt.

Dese Distelen bloeyen in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Dese Distelen zijn ghenaemt Cardui syluestres dat es wilde Distelen.

2 Ende die twee ierste zijn dat gheslacht van wilden Distelen, dat in Grieex gheeten wordt σκόλυμος ende in Latijn van Plinius Carduus syluestris ende oock Limonium van sommighen φέρουσα καὶ πυράκανθα, Pherusa & Pyracantha.

3 Dat derde es oock een Carduus syluestris, maer gheen Scolymus, ende dit mach wel gheeten worden Carduus asininus dat es Esels Distelen.

¶ Natuere.

Die wilde Distelen zijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van den wilden Distelen, sonderlinghe die swerte langhe wortele van dz tweede gheslacht, in wijn ghesoden ende ghedroncken iaecht af duer die vrine alle quade vuylicheyt des bloets, ende doet die vrine stincken ende swaer van ruecke worden, eñ verdrijft mits dyen den stanck van den oexselen ende van den gheheelen lichaem. A

Die selue wortel met azijn vermenght gheneest alle quade ruydicheyt ende scorftheyt daer op ghestreken. B

Dese wortel wordt oock in sommighe landen ghegheten zoo Plinius schrijft eñ dijsghelijex oock die ionghe scuetkens van der Distele ierst wtcomende als Galenus seyt, maer luttel voetsels brenghen zy by, ende dat selue waeterachtich ende niet goet. C

Van water Noten. Cap. lxviij.

¶ Tfatsoen.

Water Noten hebben dunne lange stelē, wt den gront tot op dopperste vā dē water wassende, die beneden ende onder dwater dun zijn mz aenhanghende tot sommighe plaetsen cleyne hayrachtighe veeselinghen, ende bouen aen dopperste dick, daer die bladeren op langhe steelkens aen wassen, die breet zijn ende rontsomme wat ghescaert. Tusschen ende vast onder die bladeren wassen die Noten, die vier scerpe herde stekende hoecken oft doornen hebben, ende daer in leyt die keerne die wit es, van smaecke schier een Castanie ghelijck.

¶ Plaetse.

Van water Noten. Cap. lxviij.

Tribulus aquaticus. Water Noten.

Dese water Noten worden hier te lande tot sommige plaetsen in die vijuers eñ staende schoon claeren wateren gevondẽ.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τρίβολος ἔνυδρος. In Latijn Tribulus aquaticus. In Hoochduytsch Wassernusz, Weihernusz, Stachelnusz, Spitz nusz. Hier te lande Water noten, ende van sommighen Minckysers. In Franchois Macres.

¶ Natuere.

Water noten zijn cout, drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren van dẽ Water notẽ zijn goet ghelijck een plaester gheleyt op alle heete vierighe gheswillen eñ sweeringen.

B Die selue bladeren zijn ooc goet ghebruyckt tot die sweeringen eñ verhittinge van den mont, veruuylingen eñ argernissen van den tantvleesche, eñ tot die swillingẽ van dẽ amandelen en vã der keelẽ.

C Tsap van Water noten es oock goet in die collyrien ende medecynen tot den ooghen dienende vermenght.

D Die Noten ghepoedert zijn goet met wijn inghenomen den ghenen die bloetpissen, ende tgraueel hebben.

E Dese water Noten worden oock somtijts in groote noot, ende in ghebreke van ander spijse gegheten, maer seer luttel voetsel brenghen sy den lichaeme, ende maken groote verstoptheyt in den buyck, ende seer herden camerganck.

Van Rotte. Cap. lxviiij.

¶ Tgheslacht.

Rotte es tweederleye van gheslachte, Tam die ghesaeyet ende gheplant wordt, ende wildt die al om van selfs wast.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Rotte heeft langhe viercantighe rouwe stelen, met vele ledekẽs, die aen elck let rontsomme met gruene smalle bladerkẽs gelijck een sterre beset zijn. Die bloemen wassen op dopperste vã den stelẽ gelijck aen wilde Rotte, en zijn vã coluere bleeck geel, naer die welcke voortcoemt ront saet, dat eerst gruen, naer root, ende ten laesten swert es, Die wortel es seer lanck, dun ende root.

2 Die wilde Rotte es der tammer gelijck, maer veel minder, ende niet zoo rouw. Die bloemkens zijn wit. Die wortel seer dun ende teer, somtijts oock wat roodachtich.

¶ Plaetse.

Die tamme Rotte wordt in Zeelant, in Vlaenderen, ende in sommige plaetsen van Brabant by Berghen &c. Op goede vette velden gheplant. Die wilde wast al om van selfs aen die canten van den velden onder die haghen en hegghen.

¶ Tijt.

Beyde die Rotten bloeyen in Hoymaent, ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

1 Rotte wordt gheheeten in Griecx ἐρυθρόδανον. In Latijn Rubia. In die Apotecken Rubia tinctorum. In Hoochduytsch Rodte. Hier te lande Rotte, eñ meestendeel Mee, ende dat

Rubia satiua. Tamme Rotte.

Rubia syluestris. Wilde Rotte.

de dat poeder van den wortelen Meecrappen. In Franchois Garance.

2 Dat wildt gheslacht wordt genaemt Rubia syluestris. Ende dit wordt van sommigen
gheleerden oock voor een Alysson ghehouden.

¶ Natuere.

Die tamme Rotte es werm in den tweeden graedt, ende drooghe tot in den derden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van tamme Rotte in huenich water ghesoden ende ghedroncken, opent A
die verstoptheyt van der leuer, milte, nieren, ende van die moedere, ende mits dyen es
seer goet tseghen die geelsucht, ende doet den vrouwē huer natuerlijcke cranckheyt als
sy achterblijft wedercomen.

Die selue wortel in der seluer manieren ghebruyckt, doet water maken, ende lost die B
vrine seer sterckelijck, alzoo dat zy te veel ghebruyckt bloet doet pissen.

Die wortel van Rotte ghesoden ende ghedroncken oft ghepoedert, ende met wijn in- C
ghenomen, doet sceyen dat bloet dat binnens lichaems gheronnen ende ghestolt es, en-
de es goet den ghenen die ghevallen zijn ende van binnen gequetst oft ghebortsten zijn.

Tsap van den wortelē es goet gedronckē den ghenē die van fenijnnigen gedierten D
gebeten zijn, dijsghelijck oock die wijn daer die bladeren ende wortelen in gesoden zijn.

Tsaet van Rotte met syrope van azijn inghenomen, maeckt die milte cleyn, ende E
gheneest die herdicheyt van der seluer.

Een pessus van die wortel ghemaeckt ende in die moeder gheset, brenght den vrou- F
wen huer natuerlijcke cranckheyt, ende taecht af die secondine ende die doode vruchtē.

Die wortel cleyn ghestooten gheneest alle scorftheyt ende ruydicheyt, daer mede tli- G
chaem bestreken.

2 Die wilde Rotte en es in der medecynen niet bruyckelijck. H

Tsat-

Van Cleefcruyt. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

Cleefcruyt heeft vele cleyne viercantighe rouwe stelen, met vele ledekens, daer aen wassen langhe smalle bladerkens, rontsomme die ledekens sterrewijs gheset ghelijck aen die Rotte, maer veel minder ende rouwer, ēn van dese selue ledekens wassen andere ghelijcke steelkens, draghende cleyne witte bloemkēs, ende daer naer, ront rouw saet, meest twee op een steelken. Dit heel cruyt met stelē bladeren ēn saet blijft al om aenhanghende alst aengheruert wordt, ende es zoo rouw dattet ouer die tonghe ghestreken, die tonghe doet bloeyen.

Aparine. Cleefcruyt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast al omme ontrent die tuynen haghen en hegghen.

¶ Tijt.

Het bloeyet ende brenght zijn saet voort, alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetē in Grieckx ἀπαρίνη, ende van sommighen φιλάνθρωπος καὶ ὀμφαλόκαρπος. In Latijn Aparine. In Hoochduytsch Klebkraut. In Neerduytsch Cleefcruyt. In Franchois Reble ou grateron.

¶ Natuere.

Cleefcruyt es werm ēn drooge vā naturē.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsap van die bladeren ende saet, van Cleefcruyt es goet ghedroncken tseghen die beet ende steeck vā die fenijnnige gedierten.

B Tselue sap in die ooren ghedruypt geneest die pijne ende weedom der ooren.

C Dit cruyt gestooten stelpt dat bloet op die versche wonden gheleyt, ēn met verkens liese vermenght, verteert ēn doet sceyden die croppen en clieren aen den hals daer op gheleyt.

Van walstroo. Cap. lxxvj.

Gallion. Walstroo.

¶ Tfatsoen.

Walstroo heeft dunne ronde effene steelkens, ende cleyne smalle bladerkēs rontsomme die stelen ghelijck een sterreken geset, den Cleefcruyde seer ghelijck maer minder, teerder ende niet rouw maer effen. Die bloemen zijn geel, ende wassen veel by een op corte steelkens, op dopperste van den stelen ghelijck aen wilde Rotte. Die wortel es teer ende safelachtich.

¶ Plaetse.

 Dit

Dit cruyt wast op ongheboude velden, ende sommighe berghachtighe plaetsen, ghelijck op den Roesselberch by Louen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Hoymaent ende in Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Grieex γάλλιον ende in Latijn Gallium, van sommighen Galation ende Galerium. In Duytsch Walstroo ende van sommighen Megerkraut. In Franchois Petit Muguet.

¶ Natuere.

Walstroo es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bloemen van Walstroo ghestooten ende op die verbrantheyt gheleyt trecken die A hitte ende brant wt, ende heylen datter verbrant es.

Die selue bloemen op die wonden ghelegt, oft in die nuese ghesteken stelpen dat B bloeyen.

Die bladeren van Walstroo met olie van Roosen vermenght, ende in die Sonne C ghewonnen, ghenesen die leden die verarbeyt ende moede zijn, als zy daer mede bestreken worden.

Van Walmeester. Cap. lxxvij.

Asperula. Walmeester.

¶ Tfatsoen.

Walmeester heeft vele viercantighe stelen, met vele ledekens, die rontsomme sterrewijs beset zijn, met seuen oft acht langhe smalle bladerkens, den bladeren van Cleefcruyt schier ghelijck, maer breeder ende niet rouw. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen, ende zijn van verwen wit, van ruecke lieffelijck, ghelijck oock dat heel cruyt es. Tsaet es ront ende wat rouwachtich.

¶ Plaetse.

Walmeester wordt hier te lande in die houen gheplant, ende hy wast gheerne in lomberachtighe donckere plaetsen, ende by oude vochtighe mueren.

¶ Tijt.

Walmeester bloeyet in Meye, ende dan rieckt hy oock alderbest.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Asperula, Cordialis, Herba stellaris, en Spergula odorata. In Hoochduytsch Hertzfreydt vnd Waldtmeyster. In Neerduytsch Walmeester. In Franchois Muguet, met welcken naem dattet tot veel plaetsen van Brabant best bekent es. Sommighe maken daer af een Leuercruyt, ende daer om worddet oock gheheeten van den seluen in Latijn Hepataria, Hepatica, Iecoraria, ende in Hoochduytsch Leberkraut. Van den ongheleerden Apotekers worddet genaemt Iua muscata, ende daer voor nu sonder dwalinghe gebruyckt.

¶ Natuere.

Walmeester es wat werm ende drooch van natueren, den Walstroo niet seer ongelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Walmeester wordt ghehouden voor een goet heylsaem wondecruyt, in der manieren A ghebruyckt ghelijck die andere, daer af in dat eynde van dat ierste deel ghescreuen es.

Som-

B Sommighe ſcrijuen dat Walmeeſter in den wijn gheleyt, ende daer af gedroncken dat her te verblijt, ende die crancke leuer ſterckt.

Van Cruſette. Cap. lxxviij.

¶ Tfatſoen.

Cruſette es eē bleeckgruē cruyt, ſchier naer dat geel treckende, dz met ſaechte hayrkēs becleet es, ende vele dunne viercantige ſteelkēs heeft, mz ledekēs eñ knoopkēs oock onderſceyden. Die bladerē zijn cleyn breet eñ cort, eñ waſſē altijt vier tſamen ende cruyſwijs tſeghen malcanderē ouer, ende bouen die wt den seluen ledekens aen dopperſte van den ſtelen, groeyen vele cleyne bleeck geele bloemkens, rontſomme die ſtelen die croonkens ende cranſkens ſtaende, van den welcken elck beſondere oock in vieren gheſneden es, ende ghelijck een cleyn cruyſken ghefatſoeneert. Die wortel en es anders niet dan vele teere ſaſelingen.

Cruciata. Cruſette.

¶ Plaetſe.

Cruſette waſt gheerne aen die canten van den grachten, ende by die waterloopen, zy wordt oock op ſommighe velden onder die hagen gevonden.

¶ Tijt.

Cruſette bloeyet ſchier alle den zoomer duer, en ſonderlinge van in Meye tot in die Oogſtmaēt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt onder die cruytliefhebbers in Latijn genaēt Cruciata. In Hoochduytſch Golden waldmeiſter. In Neerduytſch Cruſette.

¶ Natuere.

Cruſette es van natueren drooghe ende tſamen treckende.

A ¶ Cracht en Werckinghe.

Cruſette es eē ſeer goet heylſaem wondecruyt, tot alle inwēdige eñ wtwendige wondē bequaē eñ dienſtelijc,
B in wijn gheſoden ende ghedroncken.

Tſelue cruyt kan oock gheneſen die gheſuertheyt, als die wijn daer in gheſoden es ghedroncken wordt, ende dat gheſoden cruyt op die gheſcuertheyt gebondē, gelijck ſommige ſeggē die experientie daer af hebbē.

Trifolium paluſtre. Boecxboonen.

Van Bocxboonen.

Capittel. lxxix.

¶ Tfatſoen.

Bocxboonen hebben breedachtighe effene dicke bladeren, altijt drye aen een ſteelken tſamen. Van fat-

fatsoene grootte, dickte, ende oock van aensien den besonderen bladeren van den ghemeynen boonen seer ghelijck. Die stelen zijn dun onderhaluen voet oft twee hooch, ende aen dopperste van dyen wassen witte bloemkens ende daer naer ronde knoppekẽs, daer in bruyn geel saet voortcoemt. Die wortel es lanck wit ende heeft vele ledekens.

¶ Plaetse.

Bocxboonen wassen in neere vochtighe plaetsen ende in staende wateren, ende somtijts oock aen die canten van den rivieren.

¶ Tijt.

Bocxboonen bloeyen in den Meye ende in Braeckmaent zoo wordt het saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt geheeten in Latijn Trifolium palustre. Hier te lande Bocxboonen, om dat het met zynen bladeren, onsen ghemeynen boonen ghelijck is Ende schijnt wel te zyne dat ἰσόπυρον Isopyrum, dat oock Phasiolon ghenaemt wordt, om zyne ghelyckenisse, diet heeft met den Phasiolos als Dioscorides schrijft.

¶ Natuere.

Isopyron es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet van Isopyron es goet tseghen den hoest ende andere coude ghebreken van der borsten met huenich water ghedroncken. Ende es oock goet in alsulcke maniere ghebruyckt den ghenen die bloet spouwen ende ghebreckelijck van leuere zijn.

Van Vossensteert. Cap. lxxx.

¶ Tfatsoen.

Vossensteert heeft bladeren ende halmen schier ghelyck die terwe, als Theophrastus schrijft, maer mindere ende den halmen eñ bladeren van Gras meer ghelyck. Op dopperste van den halmen wassen cleyne saechte hayrachtighe aren, den Vossensteerten seer ghelijck.

Alopecuros. Vossensteert.

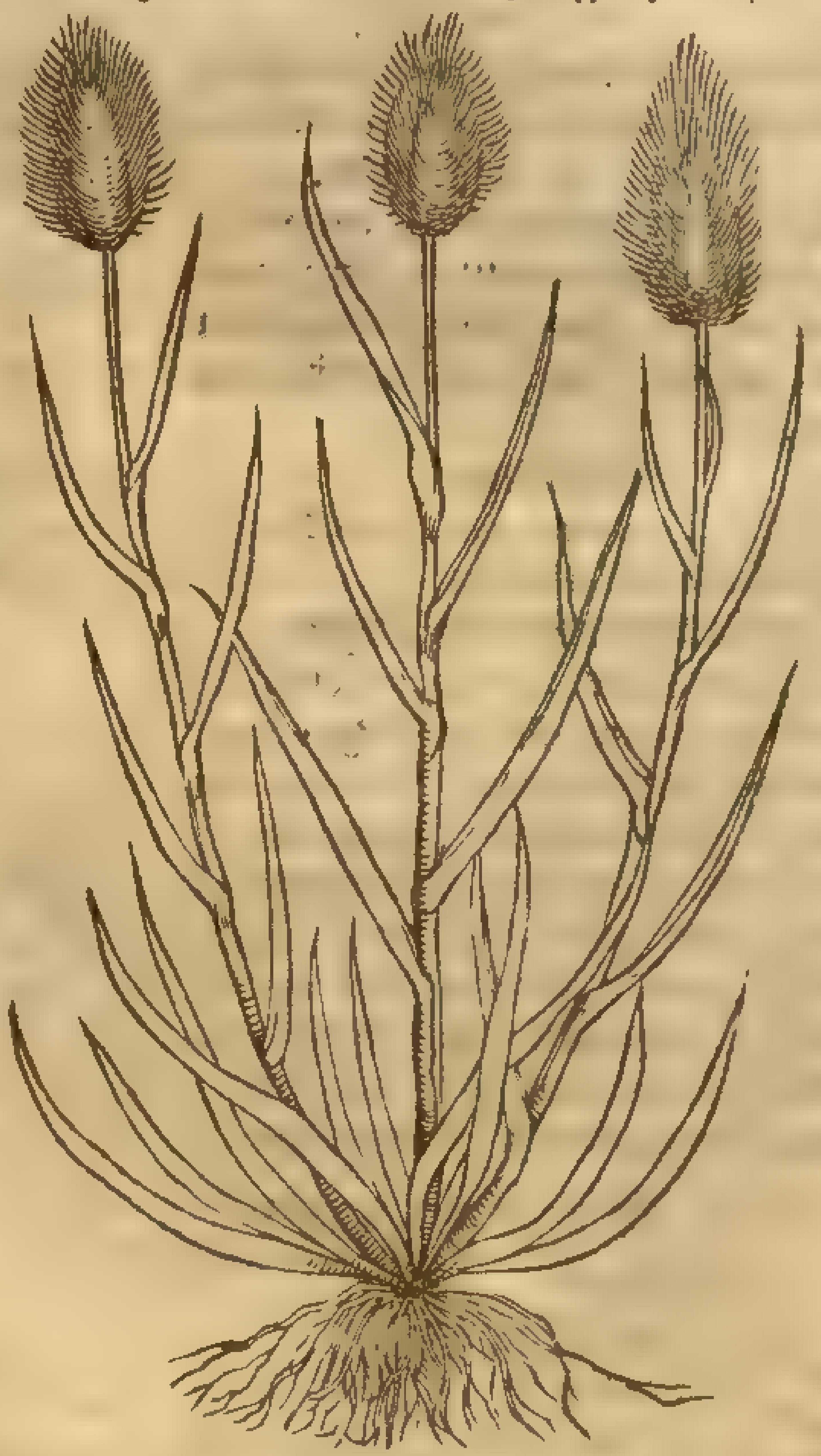

¶ Plaetse.

Dese Vossensteerten en worden hier te lande niet ghevonden, maer groeyen tot veel plaetsen vã Vranckrijck op die corenvelden ende elders.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt van Theophrastus ghenaemt in Grieckx ἀλωπέκουρος, dat es in Latijn Cauda vulpina ende in Duytsch Vossensteert. In Franchois Queue de renard.

¶ Natuere ende cracht.

A Van die natuere cracht oft werckinghe van desen cruyde en wordt by den ouders niet ghevonden.

Van Tragacantha.

Capittel. lxxxj.

¶ Tfatsoen.

Die bladeren van Tragachanta zijn van veel cleyne teere bladerkens aen een ribbeken

beken wassende vergaert, gelijck die bladeren van Linsen. Tusschen die welcke voortcomen herde stekende doornen. Die wortel es hert houtachtich, ende als zy in den zoomer ghequetst wordt zoo vloeyet daer wt een gomme die wit es.

Tragacantha.

¶ Plaetse.

Tragachanta wast in Creten. In Grecien ende andere dyerghelijcke landẽ, ende wordt ooc tot som plaetsen van Vranckrijck als in Languedock ghevonden.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx τραγακάνθα. In Latijn Tragacantha & Hirci spina. Die gõme wordt oock τραγακάνθα & Lachryma Tragachantæ ende in die Apoteken Gummi Dragaganti ghenaemt.

¶ Natuere.

Die gumme van Tragachanta es verdrooghende, der gummen vã Arabien schier ghelijck van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die gumme van Tragachanta es goet tot den hoest ende tot die rouwicheyt van der keelen met huenich oft suycker vermenght.

B Item die selue gumme es goet inghenomen tot die pijne van den lendenen, ende quetsinghen van der blasen van scerpe ende bytende humoren comende.

C Dese gumme dient oock tot die Collyrien van den ooghen als Dioscorides schrijft.

¶ Eynde des vierde boecxs.

(.·.) (.·.)
(.·.)

Dit vremt ende wonderlijck ghewas, dat van een bladt in der eerden gheplant voortcoemt ende waſt, ende anders niet en es dan bladt van bladt groeyende, wordt nv ter tijt genaemt Ficus Indica, ende wordt van ſommighen ghehouwen voor die Opuntia van Plinius. Ende ſchijnt te zyne dat Euphorbium dat Joannes Leo in zijn hiſtorie van Africa beſchrijft.

Ficus Indica.

Van Bupreſtis.

Deſe worm wordt gheheeten in Griecx βούπρηστις ende in Latijn Bupreſtis, tot ſom plaetſen in onſer talen Veemol. Ende wordt Bupreſtis ghenaemt, om dat hy den oſſen ende ſonderlinghe den koeyen ſeer ſcadelijck ende hinderlijck es. In Hollant wordt hy tot ſom plaetſen ghevonden, ende ſomtijts oock in Brabant, ende Vlaenderen, al daer die koeyen altemet daer af ghebeten worden.

Deſe worm es van den gheſlachte van den Scarabeen Peertſwormen eñ diemen Cantharides oft Spaenſche vlieghen nuempt. Ende heeft vlueghelen ghelijck deſe, ende es van formen ende grootte alſulcx als die figuere bethoont. Ende deſe figuere hebben wy willen hier by ſetten, om dat ſommighe daer voor gheſtelt hebben, een andere worm, met den waerachtighen Bupreſtis niet ghelijck.

Bupreſtis.

Dat vijfste deel, des Cruydeboecks,

van der cruyden / wortelen ende vruchten / diemen in die spijse ghebruyckt / ondersceet / fatsoen / naem, cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Melde. Cap. j.

¶ Tgheslacht.

Melde als Dioscorides schrijft es tweederhande, Tam ende wildt.

¶ Tfatsoen.

Atriplex satiua.
Tamme Melde.

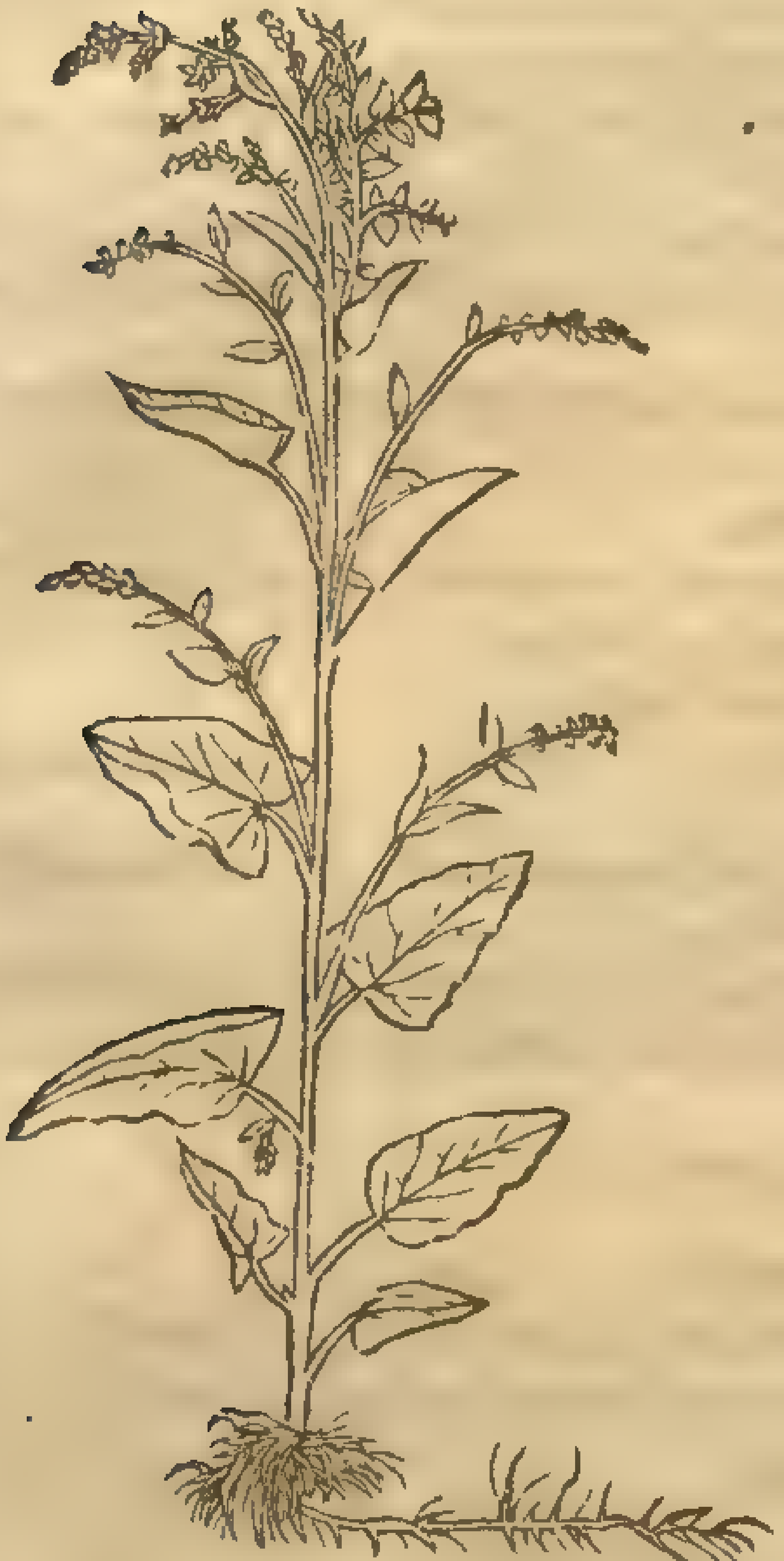

Atriplex syluestris.
Wilde Melde.

1 Tamme Melde heeft langhe recht op wassende stelen, die beneden ront, ende aen A
dopperste viercantich zijn, met vele aenwassende zyde tacken. Die bladeren zijn lanck ende breet, van verwen wit ende al oft zy met meel bespraeyet waeren, sonderlinghe als zy noch ionck zijn. Die bloemē wassen aen dopperste vā dē steelkēs veel by een in een ghedronghen, ende zijn cleyn ende geel, naer die bloemen coemt tsaet voort dz breet es. ende in cleyn vellekens besloten groeyet. Die wortel heeft vele veeselinghen.

Van desen tammen gheslachte wordt noch een ander Melde gevondē, dyeris blade- B
ren, stelen ende bloemen bruyn root zijn, anders van bladeren, stelen ende bloemen der

voorghescreuen witte Melde in alle manieren van grootte ende fatsoene ghelijck.

2 Die wilde Melde heeft oock eenen langhen ghehoeckten steel, daer aen bladeren wassen, den bladeren van die tamme Melde niet seer onghelijck, maer wat minder ende rontsomme wat ghekerft. Die bloemẽ zijn geelachtich. Tsaet es hert en wast in een ghedronghen ghelijck aen die tamme. Die wortel heeft vele veeselinghe. A

Van desen wilden gheslachte wordt oock noch een ander ghevondẽ, dat niet seer hooghe en wast maer neer blijft, ende met vele sijde tacken hem wtbreyt, ende dit gheslacht heeft lanckworpighe smalle bladerkens, die niet rontsomme ghekerft en zijn. Die bloemen, saet ende wortelen zijn den voorghescreuen wilden seer ghelijck. B

¶ Plaetse.

1 Die tamme Melden wassen in die moeshouen.

2 Die wilde worden aen die canten van den velden ende by den weghen ghevonden.

¶ Tijt.

Melden bloeyen in Braeckmaẽt ende in Hoymaent eñ schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Melde wordt gheheeten in Griecx ἀτράφαξις. In Latijn Atriplex van sommighen Chrysolachanon, dat es in Latijn Aureum olus. In Hoochduytsch Molten en Milten. In Neerduytsch Melde. In Franchois Arroches, ou Bonnes dames.

1 Dat Tam gheslacht wordt gheheeten in Griecx ἀτράφαξις κηπωτή. In Latijn Atriplex satiua ende hortensis. In Duytsch tamme Melde. In Hoochduytsch Heymisch Molten, Zam Molten, vnd Garten Molten.

2 Dat wildt gheslacht wordt ghenaempt ἀτράφαξις ἀγρία ende Atriplex syluestris. In Hoochduytsch Wild Molten Ackermolten. Hier te lande Wilde Melde. In Franchois Arroches sauluaiges.

Dat cleyn wildt gheslacht wordt gheheeten in Hoochduytsch klein Seeijzmiltẽ. In Neerduytsch Cleyn Melde.

¶ Natuere.

Melde es cout in den iersten graedt, ende vochtich tot in den tweeden, sonderlinghe die Tamme die couder ende vochtigher es dan die Wilde.

¶ Cracht en werckinghe.

Melde in die spijse oft moes ghelijck andere cruyden ghebruyckt maeckt saechten camerganck. A

Tsaet van Melde met huenich water inghenomen, opent ende vercoelt die verstopte leuer, ende es goet tseghen die geelsucht ghebruyckt. B

Melde gruen ghestooten es goet ghelegt op die bloetsweeren ende heete gheswillen. Die Tamme als die bloetsweeren ierst beghinnen te comen. Die Wilde als die selue beghinnen te vergaene. C

Melde met salpeeter, huenich ende azijn vermenght es goet op dwilt vier, ende op tflederceijn ghelegt. D

¶ Hindernisse.

Melde veel in die spijsse ghebruyckt, maeckt veel sieckten, beruert die maghe, ende doet dat sproet op tlijf ende in daensicht groeyen, ende daer en bouen es ooc seer quaet om verteeren als Diocles ende Dionysius scrijuen.

Van Maier. Cap. ij.

¶ Tgheslacht.

Maier es tweederhande, groot ende cleyne, ende elck van beyden es oock tweederleye, dat een wit ende dat ander root. Die hier te lande ghemeyn zijn.

¶ Tfatsoen.

Groot wit Maier wast twee oft drye voeten hooch, ende heeft wit gruene ronde stelen, daer aen wassen cale effene bladeren, den bladerẽ van Melde van fatsoene volnaer ghelijck, maer niet saecht oft wit ende meelachtich. Die bloemen wassen gelijck aẽ die Melde, ende daer naer volghet saet in ronde platte vellekens besloten.

Die

B Die groote roode Maier es den voorghescreuen in alder manieren van fatsoene ghelijck, dan alleen zijn stelen zijn schoon root, eñ die bladeren zijn bruyn gruen naer dat root treckende, ende dijsghelijcx oock dat saet.

A 2 Cleyn Maier heeft eenē gruenen steel, mz veel aenwassende zyde scuetkens die snellijck hooch op wast. Die bladeren zijn lanck ende smal, den bladeren van Beete niet seer onghelijck, maer veel minder. Die bloemkens zijn bruyn root, tsaet wast tsamen ghehoopt ghelijck aen die Melde. Die wortel heeft vele veeselinghen.

B Dat root gheslacht van desen cruyde heeft bloet roode stelen, bladeren eñ wortelen alzoo datmen met den sape van desen cruyde alzoo schoonen root scrijuen kan, als met Bresilie inckt, ende anders eest den voorghescreuen ghelijck.

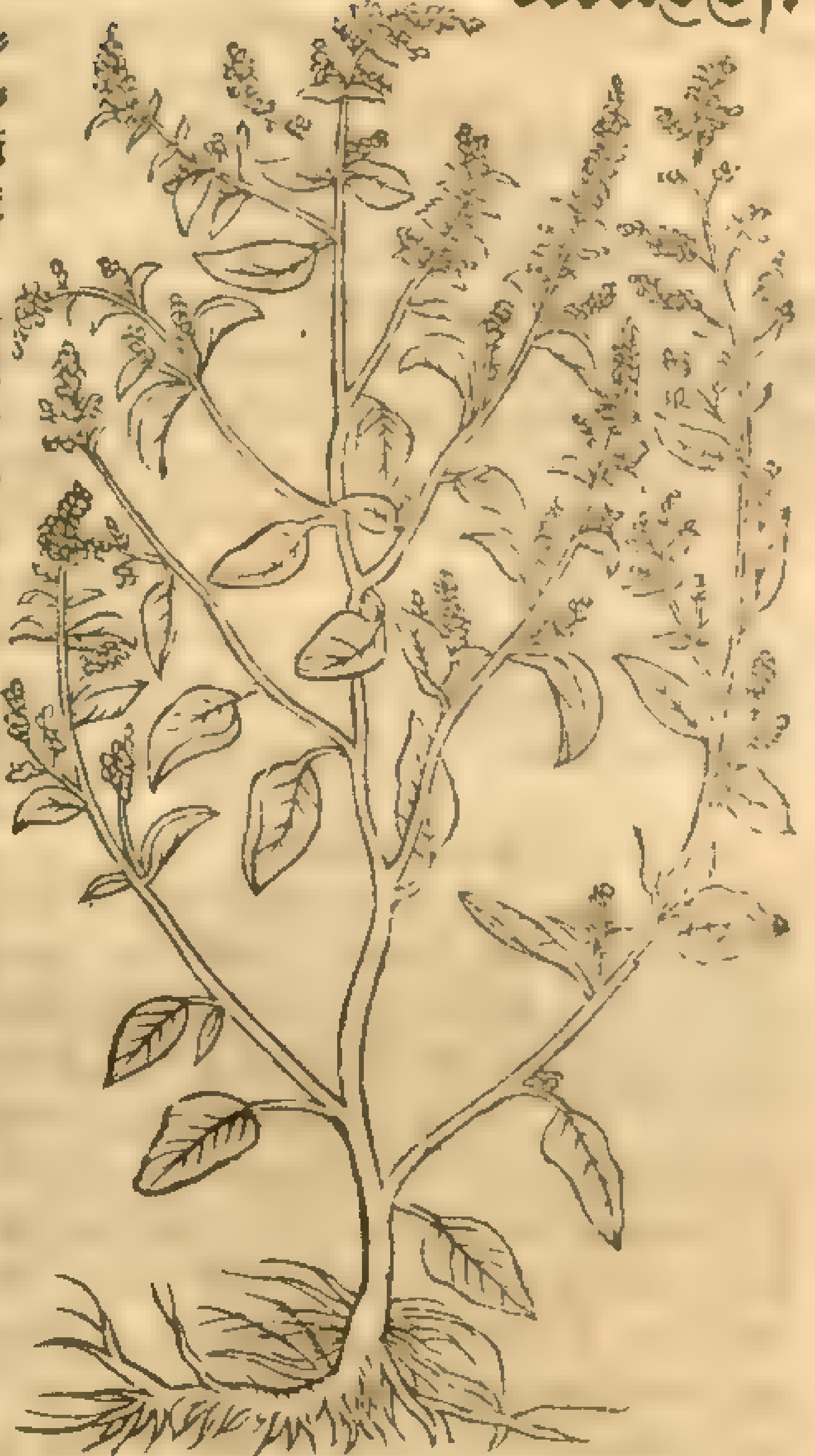

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op ongheboude plaetsen eñ oock in die moeshouen, ende daert eens wast daer comet alle jaren wederom voort, eñ daer om worddet oock voor oncruyt ghehouwen.

¶ Tijt.

In dmiddel van dē zoomer wordt dit cruyt met zynen bloemen meest ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetē in Griecx βλίτον. In Latijn Blitum. In Hoochduytsch ende Neerduytsch Maier.

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout eñ vochtich vā natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Dit cruyt in spijse ghebruyckt maeckt saechten camerganck, maer en es der maghen niet goet, ende en voedet dat lichaem niet.

Pes anserinus. Gansen voet.

Van Gansen voet. Cap. iij.

¶ Tfatsoen.

Gansenvoet wast onderhaluē voet oft twee voeten hooch, ende heeft eenen rechten steel met aenwassende zyde scueten. Die bladeren zijn breet, rontsomme met diepe keruen ghesneden, eenen voet van een gans schier ghelijck, daer naer dat dit cruyt oock Gansenvoet ghenaemt es. Die bloemen zijn roodachtich ende cleyn. Tsaet wast in een ghedronghen, ghelijck aen die Melde. Die wortel heeft vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast oock op ongheboude plaet-

 sen,

sen, by den straten ende weghen, ende wordt voor een oncruyt ghehouden.

¶ Tijt.

In Braeckmaent ende in Hoymaent wordt dit cruyt met zynẽ bloemẽ ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten in Latijn Pes anserinus. In Hoochduytsch Gensz fusz, dat es in Neerduytsch Gansenvoet. In Franchois Pied d'oeye ou Pied de iars, van sommighen oock Schweinsztod ende Seutod, dat es Verckens doot, om dat die verckenen als zy dit cruyt eeten daer af steruen.

¶ Natuere.

Dit cruyt es cout tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Dit cruyt es van crachten ende werckinghe der ghemeyne Nachtscaye seer ghelijck A ende mach tot alle saken van buyten ghebruyckt worden daer Nachtscaye toe goet ende bequaem es.

Van Bocxcruyt. Cap. iiij.

¶ Tfatsoen.

Tragium Germanicum.

Bocxcruyt. Cleyn en stinckende Melde.

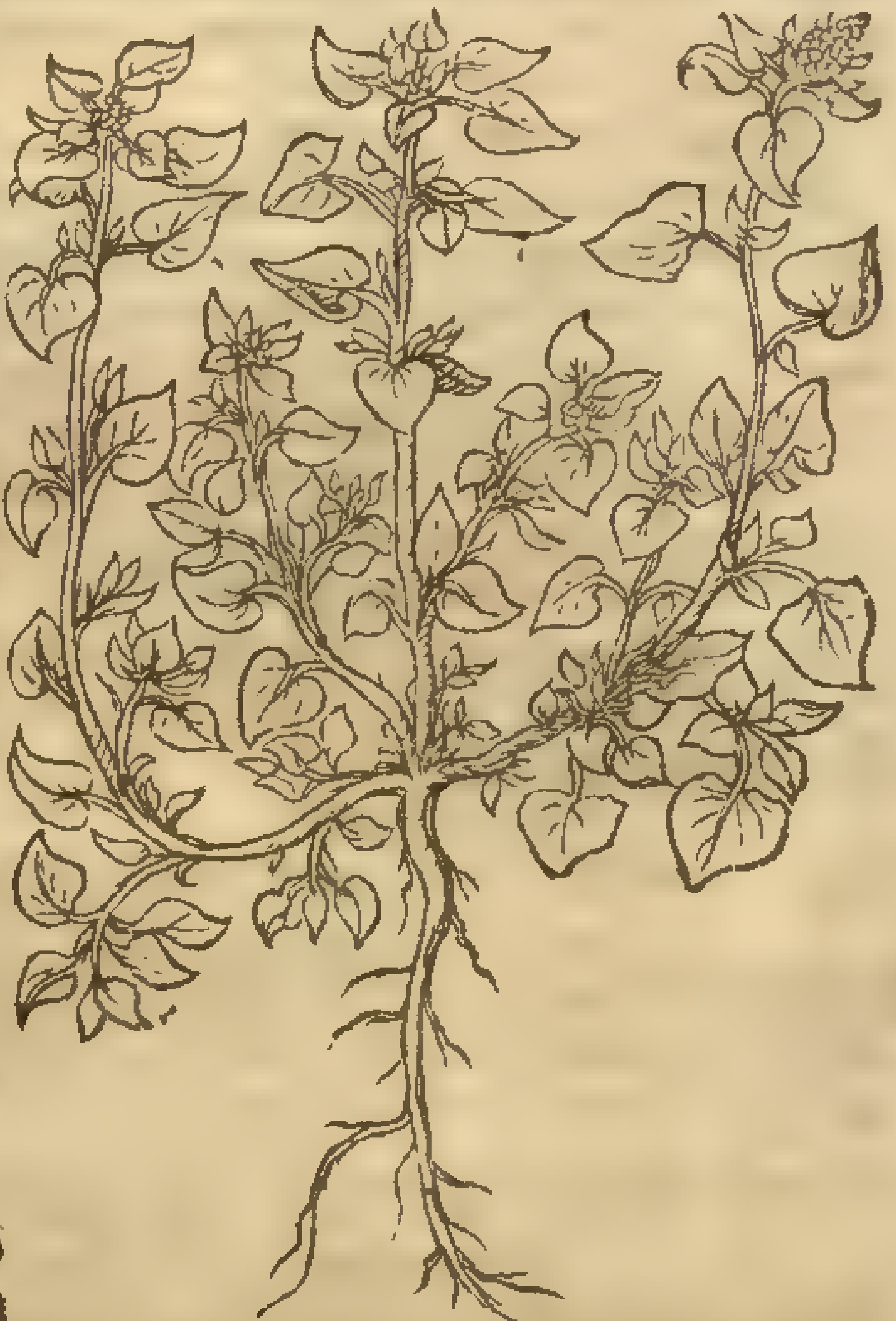

Dit cruyt es oock den Melden van fatsoene ende wesen wat ghelijck, maer in alder manieren veel minder, het es ẽ cleyn neer teer cruyt, met vele tacxkens lancx der aerden cruypende. Die bladerkens zijn cleyn wit schijnende met meel bestroyet te wesene, den bladerẽ van Melde ghelijck maer veel mindere, ende niet veel meerder dan die bladerkens van Edel marioleye. Tsaet es cleyn ende wit eñ wast tsamen in een ghedronghen ghelijck aẽ die wilde Melde. Ende dit heel cruyt es van eenen seer stinckenden rueck, ghelijck verrotten visch, oft stinckende vischsop, oft gelijck eenen vuylen bock rieckende.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande by den weghen, op sandachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

In dmiddel van den zoomer worddet met bloemen ende met saet ghevonden.

¶ Naem.

Dit cruyt en heeft gheenen sonderlinghen naem in Latijn, ende daer om hebben wy tselue om zynen vremden stanck, in Griecx τράγιον ende in Latijn Tragium, dat es Bocxcruyt ghenaemt, ende wantmen oock noch twee andere Tragia by Dioscoridem vint, zoo hebben wy dit tot ondersceet van dyen, Tragium Germanicum gheheeten. Van sommighen wordt dit cruyt oock Vuluaria genaemt, ende met dyen naem eest onder die cruytliefhebbers hier te lande oock bekent. Van Valerius Cordus worddet Garosmos ghenaemt.

¶ Cracht en werckinghe.

Dit cruyt es goet gheroken den vrouwen die met die passie ende sieckte van die moeder ghequelt zyn, ende dijsghelijcx oock op die nauel gheleyt. A

Van Beete. ¶ Tgheslacht. Cap. v.

Beete es tweederhande Wit en Root. Die Roode es oock tweederleye, een die van bladeren ende wortelẽ der witte Beeten ghelijck es, ende een andere die een seer groote dicke wortel heeft, dat een vremt gheslacht es.

Beta candida. Witte Beete.

Beta nigra. Roode Beete.

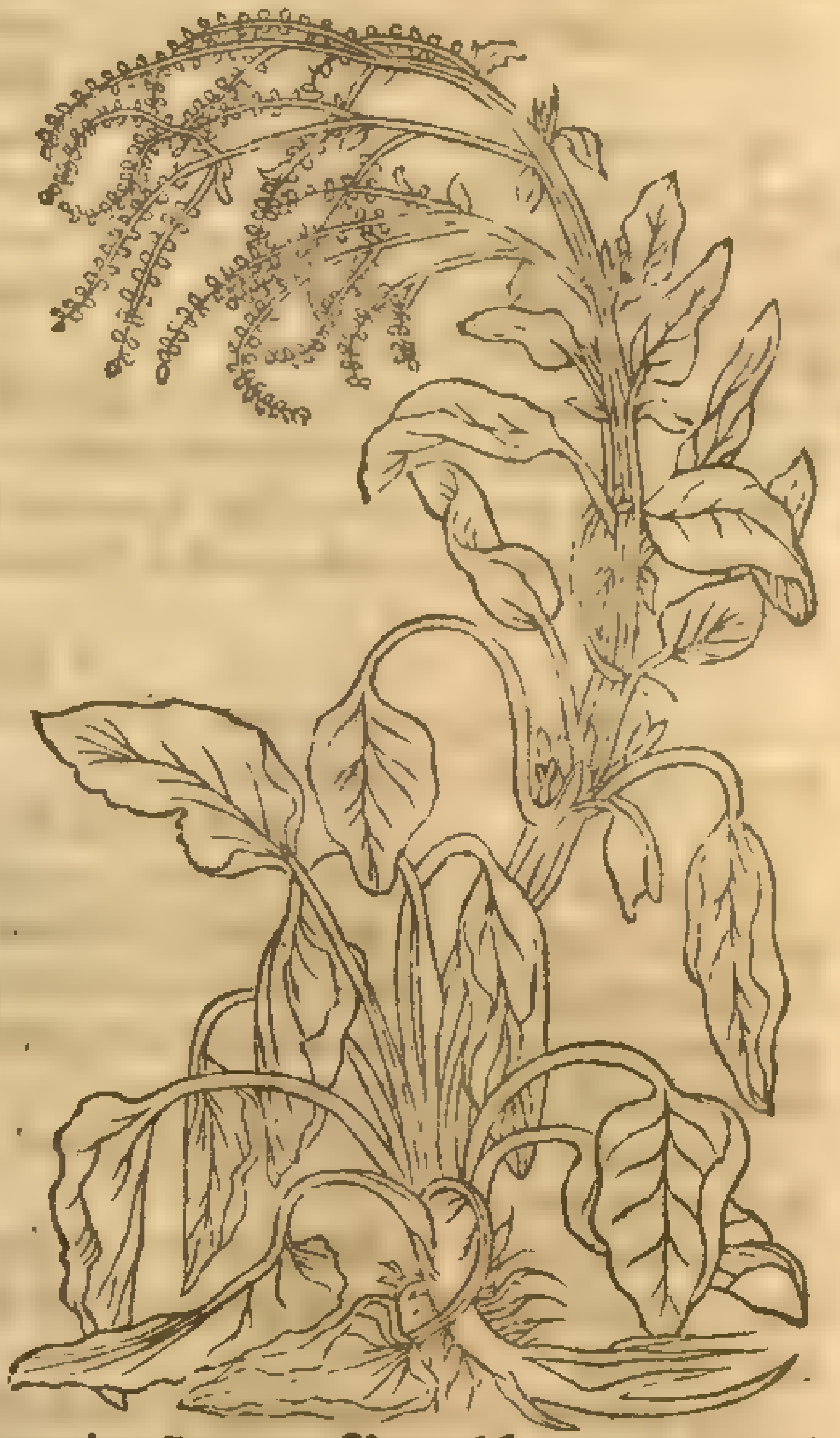

Beta nigra Romana. Roomsche roode Beete.

1 Die witte Beete heeft groote breedachtighe effene bladeren, daer tusschen eenẽ hooghen gheribden langhen steel voortcoemt. Die bloemen wassen lancx die stelen deen bouen den anderen, ende zijn bleeckgruen van fatsoene ghelijck sterrekens. Tsaet es ront hert ende rouw. Die wortel es lanck, dick, van binnen witachtich.

2 Die ghemeyne Roode beete es der Witte beeten van bladeren, stelẽ, saet ende wortelen seer ghelijck, alleen van bladeren ende stelen niet wit maer bruyn root.

3 Dat vremt gheslacht van Roode beete, es der andere ende ghemeyne Roode beete van bladeren, stelen ende saet, van fatsoene ende verwen ghelijck, alleen die wortel es veel dicker eñ corter, schier een Steeckrape ghelijck, die van binnen schoon root es ende sueter van smaecke dan die wortelen van die andere Beeten.

❡ Plaetse.

Beete wordt in die moeshouen gesaeyet. Die vremde Roode wordt by den cruytliefhebbers ghevonden.

Van Beete. Cap. v.

¶ Tijt.

Beeten leueren huer saet in Ooghstmaent een iaer naer dat zy ghesaeyet zijn.

¶ Naem.

Beete wordt gheheeten in Griecx τεῦτλον ἢ σεῦτλον. In Latijn ende in die Apoteken Beta. In Hoochduytsch Mangolt. In Franchois Bette.

1 Dat wit gheslacht wordt gheheeten Sicula, oft als sommighe lesen Sicelica oft Sicla, nv ter tijt Beta candida. In Hoochduytsch Weisser mangolt. Hier te lande witte Beete. In Franchois Bette blanche.

2 Dat ghemeyn Root gheslacht wordt gheheeten Beta nigra, Roter Mangolt, Roode Beete, ende in Franchois Bette rouge.

3 Dat ander wordt ghenaempt Beta nigra Romana, ende in Duytsch Roomsche roode Beete, van sommighen Rapa rubra, hoe wel nochtans dattet gheen gheslacht van Rapen en es.

¶ Natuere.

Beete es werm, drooghe ende afvaghende van natueren, sonderlinghe die witte, die meest afvaghende ende suyuerende es.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van witte Beete ghedroncken maeckt camerganck, ende suyuert die maghe, maer en mach niet te veel ghebruyckt worden, want anders zoo beswaeret die maghe. A

Tselue sap in die nuese ghedaen ende op ghehaelt, suyuert die herssenen, opent die verstopthegt van den nuesen, ende versuet die pijne van den hoofde, sonderlinghe als daer huenich tor ghemenght es. B

Tsap van Beete in die ooren ghedaen, versuet die pijne van den ooren, ende doet dat tuyten vergaen. C

Die bladeren van Beete rouw ghestooten ghenesen die witte seelferachtighe vlecken des lichaems daer op ghelegt, als die vlecken te voren met salpeeter ghewreuen worden. D

Die selue bladeren rouw ghestooten zijn ooc goet ghelegt op die voorts eetende sweeringhen, ende op die quade scorftieheden des hoofts alst hayr wtvalt. E

Die bladeren van Beete ghesoden zijn oock goet ghelijck een plaester gelegt op die verbrantheyt, op dwilt vier, ende op die bloetsweeren. F

Dwater daer Beete in ghesoden es, doet die scellen ende neten van den hoofde vergaen alsmen thooft daer mede wasschet, ende es oock seer goet tot die cackhielen ghebruyckt. G

Die wortel van Beete van onder in tfondament gheset verweckt tot camerganck. H

Beete voor spijse ghebruyckt gheeft seer luttel voetsels, maer es goet inghenomen den miltsuchtighen, want zy opent, in deser manieren ghebruyckt, die verstopthegt van der leuer ende van der milten. I

2 Die Roode Beete met Linsen ghecockt ende voor spijse inghenomen, stopt den buyck. K

3 Die wortelen van die Roomsche roode Beete, zijn goet ghesoden ende voor spijse inghenomen met olie ende azijn, ende somtijts oock met peeper, ghelijck die ghemeyne roode Caroten. L

Van Koolen. Cap. vj.

¶ Tgheslacht.

Die Koolen zijn veelderhande van gheslachte, van wesen ende van fatsoene malcanderen niet seer ghelijck, die altsamen ierst onder twee gheslachten begrepen worden, waer af dat deen gheslacht tam es, ende dat ander wildt, ende daer naer wederom in andere gheslachten ghedeylt, want die tamme zijn som wit ende som root, ende elck van desen es oock veelderhande.

Tsal-

¶ Tfatsoen.

Brasica Tritiana siue capitata.
Witte sluytkoolen.

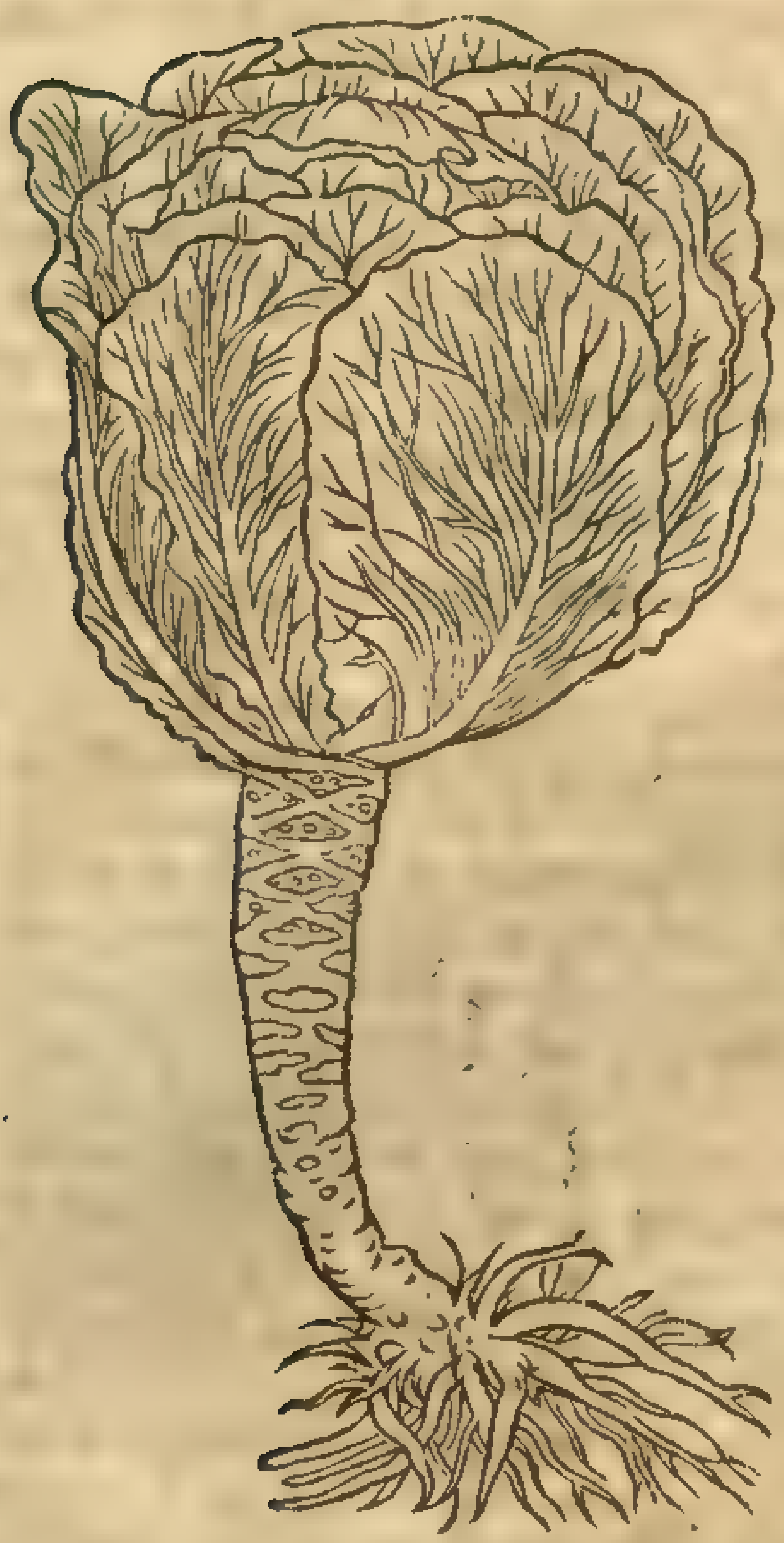

Brasica Pompeiana aut Cypria.
Bloemkoolen.

1 Dat ierste gheslacht van witten Koolen dat zijn die ghemeyne witte Sluytkoolen, ende dese hebben groote breede bladeren, met vele dicke ribben gelijck aderen duertooghen, van den welcken die ierste eer die Koolen sluyten wit gruen zijn, ende die andere naervolghende heel sneewit, die zoo vast in een groeyen, ouer malcanderen wassen, ende in een sluyten, dat zy tsamen eenen grooten ronden cloot ghelijck worden. Ende als dese Koolen den winter ouergheſtaen hebben, zoo ontsluyten zy huer ende brenghen bloemen ende saet voort ghelijck andere Koolen.

2 Dat ander gheslacht van Witte koolen dat zijn die koolen diemẽ Sauoyssche koolen heet. Dese Koolen zijn den witten Sluytkoolen seer ghelijck, ende sluyten huer ooc toe, maer niet zoo vast, noch en worden oock zoo groot oft zoo ront niet, als die voorgescreuen, maer blijuen minder, ende van figuere langher. Dese Koolen kunnẽ seer qualijcken die coude verdraghen, ende steruen ghemeynlijck alst beghint te vriesene, maer als die winter suet es, ghelijck hy nv int jaer naer ons Heeren Jesu Christi gheboorte M.D.LJ. gheweest es, zoo brenghen dese Koolen naer den winter stelen mz schoonen sneewitten bloemen voort, ende daer naer huer saet in cleyne hauwkens ghelijck die andere Koolen.

3 Dat derde gheslacht van witten Koolen es een seer vremt gheslacht, ende wordt Bloemkoole ghenaemt. Ende dit heeft ierst witgruene bladeren, gelijck die witte Koolen, ende daer naer zoo coemt in dmiddel van dyen in plaetse van witte gesloten bladeren, veel witte dicke saechte stelen, seer vele corte zyde tacxkens hebbende, die meest al tsamen bouen effen euen lanck witcomen, ende vast in een ghedronghen groeyen, ende

dese stelen alzoo wassende worden die bloeme van desen Koole gheheeten.

4 Tvierde gheslacht datmen Raepkoolen noempt heeft witgruene bladeren ghelijck die andere Witte koolen, maer blyuen ongheslotẽ alzoo dat zy gheen tsamẽ in een ge sloten croppen en hebben, maer brenghen eenen grooten ronden knoop gelijck een Ra pe voort, die onder die bladeren rechts bouen der aerden groeyet, die van binnen wit es ghelijck een Rape, ende ghelijck een Rape bereyt ende ghegheten wordt.

5 Onder tgheslacht van Witten koolen wordt nv ter tijt ooc noch een seer vremt ghe slacht begrepen datmen Swerte koolen nv ter tijt heet. Ende dit gheslacht heeft hoo ghe langhe stelen, ende groote breede swertgruene bladeren, die seer oneffen en de gherimpelt zijn. Die bloemen zijn geel. Tsaet ende die hauwen zijn den anderen koolen ghelijck.

¶ Tfatsoen van den rooden Koolen.

Brassica Cumana siue Rubra.
Roode koolen.

Brassica Sabellica siue Crispa.
Gecronkelde koolen.

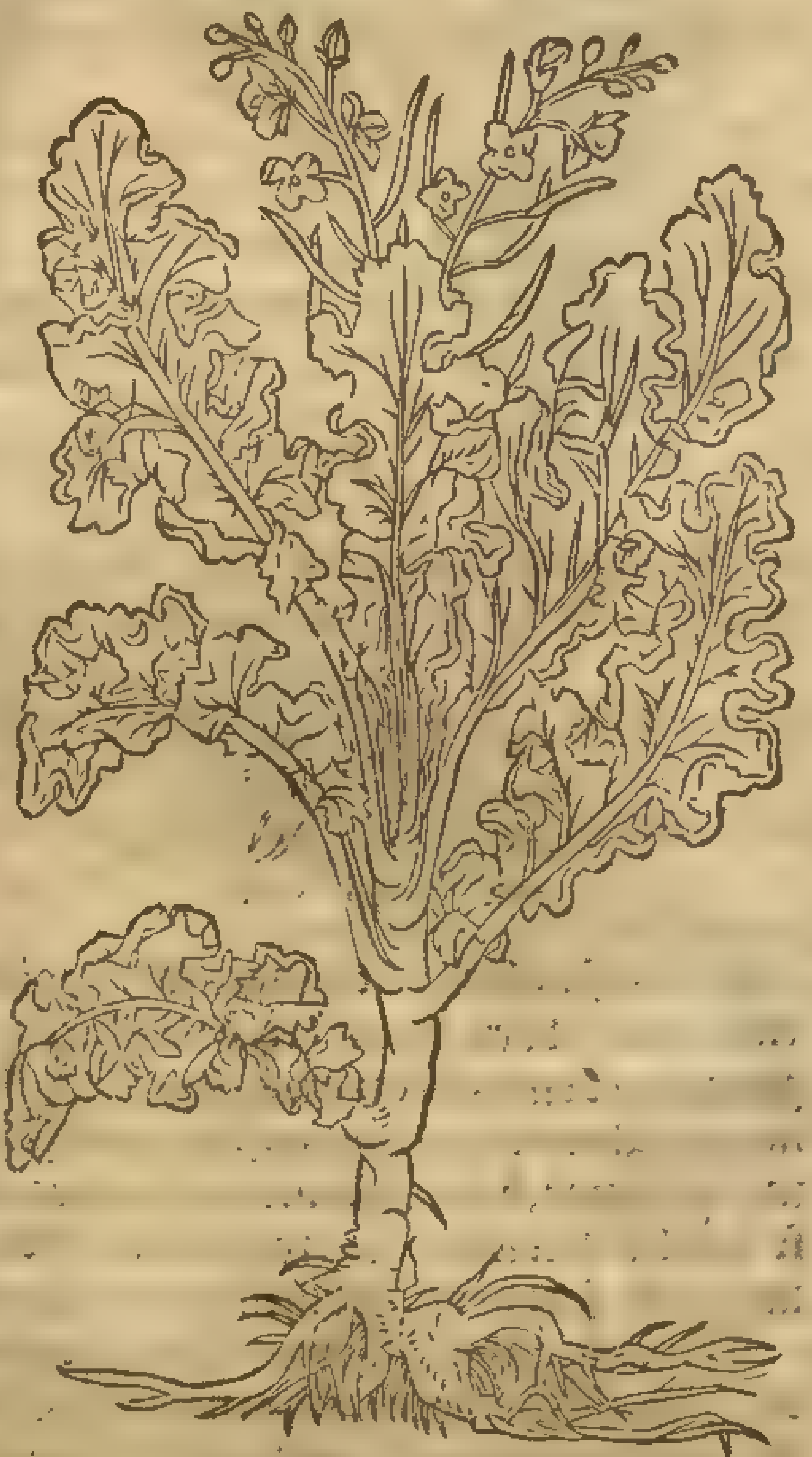

1 Dierste gheslacht van Rooden koolen heeft groote breede, effene, bruyne, doncker, roodachtighe, gruene bladeren, met roodachtighe ribben ghelijck aderen duertoghen. Die bloemen zijn geel, die hauwkẽs dun ende lanck. Tsaet es cleyn ront ende van buy ten bruyn van binnen geelachtich den Raepsade seer ghelijck maer meerder.

2 Tweede gheslacht datmen Rooskens heet, es den voorghescreuen ierst van bladeren ghelijck, maer daer naer zoo cryghet in dmiddel bladeren in een eñ ouer een wassende tsamen toe sluytende, ghelijck die witte Sluytkoolen, die van verwen licht root zijn.

3 Tderde gheslacht van Roode koolen heeft bladeren die gehackelt ende duersneden zijn, anders van verwen bloemen ende sade den iersten ghelijck.

4 Tvierde gheslacht draeght gherimpelde gheeronckelde ende gefronceelde bladeren, anders den voorghescreuen ghelijck.

Dat

5 Dat vijfste gheslacht van rooden Koolen datmen hier te lande Slooren heet, es dat alderkleynste ende schier een wildt gheslacht, ende es van bladeren ende stelẽ veel minder dan dat ierste, anders den seluen gheslachte ghelijck. Dit gheslacht en wordt niet vele in die spijse ghebruyckt, maer wordt meest alleen ghesaeyet, om zijn saet, daer af datmen olie slaet diemen voor Raepolie dagheliicx vercoopt.

¶ Plaetse.

Alle dese gheslachten van Koolen worden in die moeshouen hier te lande gheplant. Die slooren worden alleen somtijts op die velden ghelijck die rapen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Die beste koolen worden ghesaeyet in Meerte, ende in Meye, daer naer verplant. In den winter zijnse bequaem om eeten, ende als zy den winter ouerblijuẽ, zoo brengen zy in Meerte ende April huer bloemen ende in Meye huer saet. Sommighe koolen sonderlinghe die witte sluytkoolen worden oock in die Ooghstmaent ghesaeyet, die in die Weedemaent oft Slachtmaent verplant worden, ende in Braeckmaẽt, Hoymaẽt oft Ooghstmaent sluyten, ende dan zijnse bequaem om eeten.

¶ Naem.

Die tamme Koolen worden gheheeten in Grieckx κράμβαι ἥμεραι. In Latijn Brassicæ satiuæ: In die Apoteken Caules. In Hoochduytsch Kolen. In Nederduytsch Koolen. In Franchois Choux.

1 Dat ierste gheslacht vã witten Koolẽ wordt gheheetẽ in Latijn van Plinius Brassica Tritiana, nv ter tijt, Brassica sessilis capitata, eñ Imperialis. In Hoochduytsch Kappiszkraut. Hier te lande witte Sluytkoolen ende Cabuyskoolen. In Franchois Choux Cabuz.

2 Dat tweede gheslacht heet in Latijn van Plinius Brassica Lacuturria. Hier te lande Sauoye koolen. In Franchois Choux de Sauoy.

3 Tderde geslacht wordt gheheeten in Latijn Brassica Põpeiana, nv ter tijt Brassica Cypria. In Italien Cauliflores. Hier te lande Bloemkoolen. In Franchois Choux floriz.

4 Tvierde gheslacht es nv ter tijt ghenaemt Rapecaulis, ende in duytsch Raepkoolen.

5 Tvijfste wordt gheheeten Caulis nigra. In Italien Negre caules, dats in duytsch swerte Koolen.

1 Dierste gheslacht van Rooden koolen, heet in Grieckx van Cato κράμβη λεία. In Latijn van Plinius Brassica Cumana. In Hoochduytsch Breyter roter kolen. Hier te lande Groote roo koolen. In Franchois Choux rouges.

2 Tweede gheslacht wordt oock ghenaemt Brassica Lacuturria. Hier te lande Rooskẽs ende roode Sluytkoolen.

3 Tderde gheslacht met den ghehackelden bladeren es genaemt in Grieckx σελινοειδής. In Latijn Brassica Apiana. Hier te lande Ghehackelde koolen.

4 Die vierde roode Koole wordt gheheeten Brassica Sabellica, eñ nv ter tijt Brassica Crispa. In Hoochduytsch Krauser kol. In Nederduytsch Gecronckelde koolen. In Frãchois Choux crespuz.

5 Tvijfste gheslacht dat het alderminste es, wordt ghenaemt in Hoochduytsch Kleinder kolen. Hier te lande Slooren. Ende dese koolen zijn dat derde geslacht vã koolen daer Cato af vermaent, dat eygentlijck in Grieckx κράμβη Crambe ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Koolẽ zijn werm eñ drooge in den ierstẽ graedt eñ afvagende sonderlinge die roode.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van koolen alleen oft met wat salpeeters ingenomen, maect den buyck weeck, eñ doet camerganck hebben. Tselue doet dat ierste water daer die koolẽ in gesodẽ zijn. A

Tsap van koolen met wijn gedroncken es goet tseghen die beten van den slanghen. B

Dit selue sap met meel van fenigrieck vermenght, es goet ghelèyt op die leden ende voeten daert fledercijn in es. C

Tsap van koolen es oock goet ghebruyckt tot die oude ende veruuylde sweeringhen ende vlceratien, want het heylt ende suyuert die selue. D

Tsap van koolen duer die nuese opgetrocken, suyuert die herssenen ende dat hooft. E

Tselue sap met wijn vermenght ende lauw in die ooren ghelaten, es goet tsegen die doofheyt ende tuyten van den ooren. F

Tsap van koolen van onder in die moeder met een pessus ghesedt, verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. G

Tselue sap met huenich ghelijck een syrope ghesoden, ende dickwils gheleckt, gheneest die heescheyt ende den hoest. H

Ende alle dese crachten heeft ooc dat water daer die Koolen in gesoden zijn, sonderlinghe dat terste sop, ende dat van den alderslechtsten Rooden koolen, dat alleẽ oft met suycker inghenomen seer wel ende lichtelijcken camerganck doet hebben, ende die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen verweckt. I

Dit selue water es oock seer goet tot alle wonden, want als zy diewils daer mede gewasschen worden, zoo suyveret ende gheneset die selue. K

Die bladeren van Koolen ende sonderlinge die opperste soppekẽs rouw oft seer luttel ghesoden, ende met azijn inghenomen, doen lichten camerganck hebben, eñ dat water lossen ende rijssen, eñ zijn seer goet in deser manierẽ den miltsuchtigen ghebruyckt. L

Die selue bladeren in der seluer manieren naer den eten inghenomen ghenesen die dronckenscap ende den hooftsweer daer af comende. M

Die bladeren van Koolen alleen oft met meel van Gersten mout vermenght zijn goet gheleyt op die bloetsweeren ende alderhande heete gheswillen. N

Die selue ghesoden ende met huenich vermẽght, zijn oock goet geleyt op alle voorts eetende quade veruuylde sweeringhen. O

Tsaet van Koolen met Meede oft huenich water inghenomen, doodet ende iaecht af alle manieren van wormen. P

Die stelen ende stocken van Koolen tot asschen verbrant, ende mz oude verckẽs liese vermenght, zijn goet tseghen die verouderde pijne ende weedom in die zyde. Q

Koolen in spijse ghebruyckt maken grof ende swaer bloet, sonderlinghe die Roode. Die witte zijn beter om verteeren, ende gheuen beeter ende bequaemer voetsel, sonderlinghe als zy tweemael ghesoden zijn.

Brassica syluestris. Wilde zee Koolen. R

Van wilde zee Koolẽ. Ca. vij.

¶ Tfatsoen.

Die wilde zee Koolen zijn van bladeren stelen eñ bloemẽ den Slooren ende cleynen Rooden koolen van fatsoene seer gelijck, maer die bladeren ende stelen zijn witter, ende meer hayrachtich, ende van smaecke veel bitterder.

¶ Plaetse.

Dese Koolen wassen op rouwe hooge plaetsen ontrent die canten van der zee als Dioscorides scrijft. Eñ worden in Zeelant op die hooge dijcken eñ duynen tot veel plaetsen ghevonden.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Koolen wordt gheheeten in Grieckx κράμβη ἀγρία, ende van sommighen Halmiridia. In Latijn Brassica syluestris ende Brassica rustica. Hier te lande Zee koolen, ende wilde Zee koolen, ende daer naer nv ter tijt oock Caulis marinus ende Brassica marina, hoe wel dattet nz en es die Brassica marina van Dioscorides bescreuen.

uen, daer af wy in tderde boeck onder die Winden ghescreuen hebben.

¶ Natuere.

Dese Koolen zijn seer wermt ende drooch van natueren, ende veel stercker dan die Tamme koolen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wilde Zee koolen zijn van crachten ende werckinge den tammen ghelijck, maer veel stercker eñ meer afvagẽde, eñ daer om en dienen sy oock niet als spyse ghebruyckt. A

Die bladeren van desen Koolen ghestooten, ghenesen ende heylen die versche wonden ende doen sceyden die gheswellen daer op gheleyt. B

Van Spinagie. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Spinachea. Spinagie.

Spinagie heeft langhachtighe voorsceryxe bladeren, die doncker gruen, saecht vol saps ende weeck zijn, ende ouer beyde zyden diep wtghesneden. Die steel es ront binnen hol, lanex den welcken die bloemkẽs tsamen in een gedronghen wassen, ende daer naer dat saet dat scerp ende stekende es.

¶ Plaetse.

Spinagie wordt in die moeshouen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Spinagie wordt ghesaeyet in Meerte ende in Aprill, ende binnen twee maent naer dat zy ghesaeyet es, zoo leueret sy saet ende bloemen. Sy wordt oock in den Herfst ghesaeyet, ende dese blijft alle den winter duer duerende eñ en brenght gheen saet voor in die Lente voort.

¶ Naem.

Dit Moescruyt wordt nv ter tijt ghenaempt Spanachea, Spinachea, Spinacheum olus, ende van sommighen Olus Hispanicum, van Ruellius ende sommighe andere Seutlomalache. Van den Arabeuschen meesters Hispanach. In Hoochduytsch Spinet. In Neerduytsch Spinagie. In Franchois Espinars.

¶ Natuere.

Spinagie es cout ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Spinagie ggheten maeckt saechten camerganck. Tselue doet oock dwater daer zy in ghesoden es ghedroncken. A

Spinagie op die heete geswillẽ geleyt versuet die hitte eñ doet die geswillen sceyden. B

Van Lapathum. Cap. ix.

¶ Tgheslacht.

Lapathum als Dioscorides scrijft es vierderleye van gheslachte, sonder noch dat vijfste gheslacht dat in die grachten ende staende wateren wast dat Hippolapathum ghenaemt wordt, daer af wy oock in dit capittel scrijuen selen.

¶ Tfatsoen.

1 Dit ierste gheslacht van Lapathum datmen hier te lãde Patich oft Peerdick nuẽpt, heeft langhe smalle herde voor scerpe bladeren, ende tusschen dyen comẽ ronde knoopachtighe hole bruyne stelen voort, met ghelijcken bladeren becleet. Aen dopperste van

Oxylapathum.
Patich oft Peerdick.

Lapathum satiuum.
Patientie, Groot sulcker.

den stelen wassen veele bleeckgeel cleyne bloemkens deen bouẽ den anderen, ende daer naer dryecantich bruyn saet in dunne vellekens besloten. Die wortel es lanck effen ende van binnen geel.

2 Dat tweede gheslacht datmen Patientie heet, es den voorghescreuen niet seer ongelijck, maer zijn bladeren zijn meerder, breeder, saechter ende voor niet scerp. Die stelen zijn dick ende lanck, ende wassen vier oft vijf voeten hooch. Die bloemen geelachtich. Tsaet dryecantich ende root. Die wortel es lanck dun ende geel.

3 Tderde geslacht van Lapathum es den iersten seer ghelijck, maer zijn bladerẽ zijn corter ende veel breeder, ende ligghen meest op der aerden wtghespreyt, den bladeren van Wechbree schier ghelijck, ende die steel en wast alzoo hooghe niet.

Van desen gheslachte wordt een root gheslacht ghevonden, ende dit heeft schoone doncker roode stelen, ende bruyne bladeren met roode aderen ende pesen duertrocken, daer root sap (alsmense in stucken wrijft) wt vloeyet, ende anders eest van stelen, bladeren ende saet den anderen ghelijck. B

4 Tvierde gheslacht datmen Surckele nuempt heeft lange smalle bladeren, die voor scerp ende achter breet zijn, van smaecke seer suer schier ghelijck azijn. Die steel es ront ende dun, ende daer aen wassen die bloemẽ die bruyn root ẽn cleyn zijn. Tsaet es bruyn dryecantich, den sade van Patich seer ghelijck. Die wortel es lanck ende geel.

Van desen gheslachte zoo esser oock noch een andere datmen Roomsche surckele naemt, dwelck corte ende schier rondachtighe, wat cantighe ende witachtighe bladeren heeft, den bladeren van Veyl schier ghelijck, maer mindere ende niet dick oft hert. Die stelen zijn teer ende daer aen wast dat saet ghelijck aen die andere. B

Van desen gheslachte esser ooc een cleyn wildt Surckele datmen scaeps Surckele nuempt. C

Oxalis. Surckele.

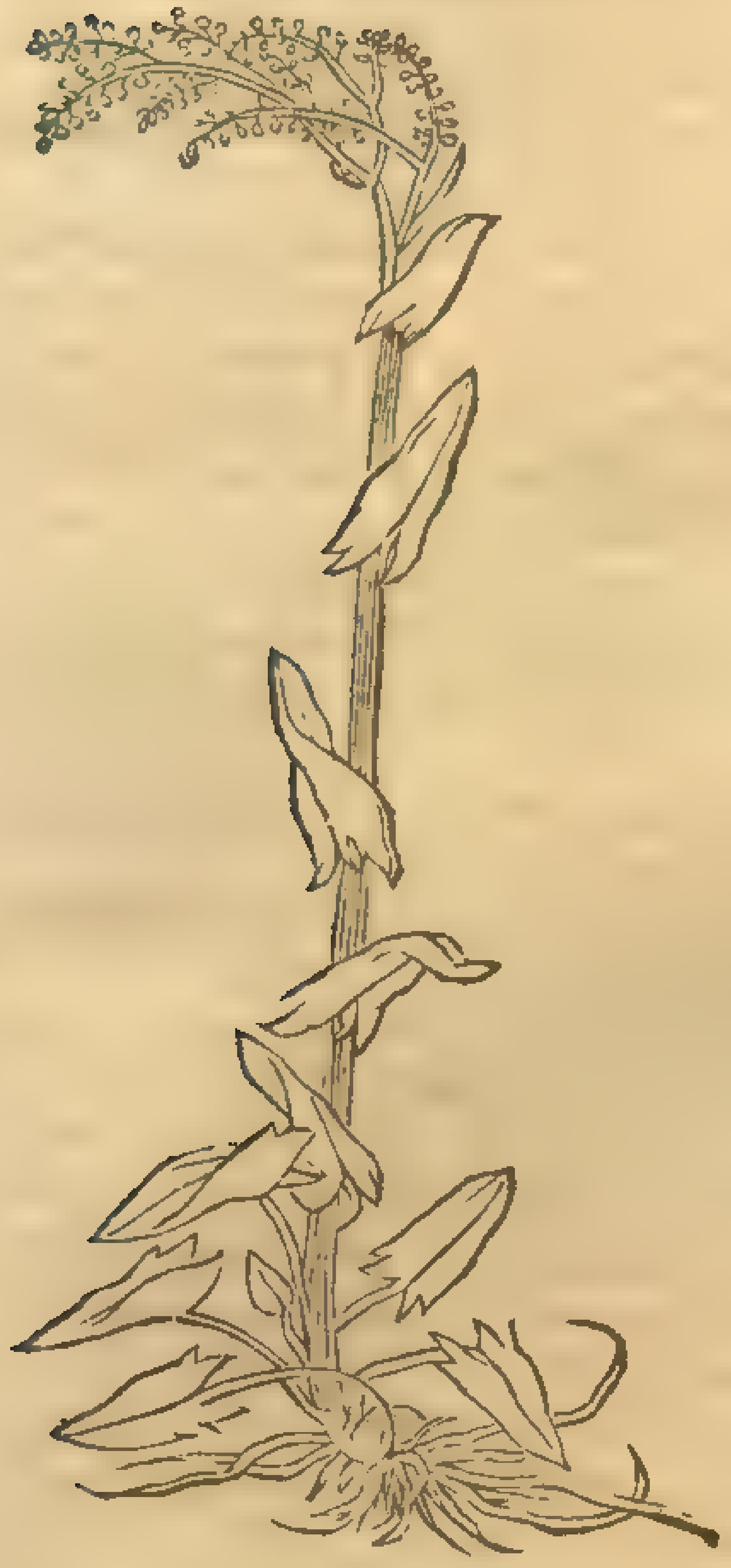

Oxalis parua. Scaeps Surckele.

Roomsche Surckele.

nuempt, ende dit es van bladeren, bloemen, stelen ende saet den grooten Surckele seer ghelijck, maer in al veel ende ongelijck mindere. Die bladerkens zijn seer cleyn, die steelkens dun ontrent een palme hooch, die dickwils met den sade ende bloemen, eñ ooc somtijts met den bladeren schoon bloet root gevonden wordẽ. Die wortel es dun ende teer.

5 Tvijfste gheslacht dat in die staende wateren ende grachten wast heeft groote langhe herde bladeren, den bladeren vã Patich seer ghelijck maer veel meerder. Die stelen zijn ront, ende wassen vier oft vijf oft meer voeten hooch, daer aẽ bloemẽ eñ saet voortcomen ghelijck aen die Patich. Die wortel es dick ende van binnen bleeck roodachtich.

¶ Plaetse.

1 Patich wast in natte vochtighe beempden ende neere broeken.

2 Patientie wordt hier te lande in die houen ghesaeyet.

3 Tderde gheslacht groeyet op dorre plaetsen ende by den weghen.

Die Roode Patich wordt in sommighe moeshouen ghevonden.

4 Surckele wordt meest in die hov'en ghesaeyet, wordt nochtans oock ghevonden in sommighe beempden ende donckere plaetsen.

Scaeps Surckele wast gheerne op drooghe velden.

5 Dat vijfste gheslacht groeyet in die grachten ende staende wateren, ende wordt hier te lande veel ghevonden.

¶ Tijt.

Alle dese gheslachten van Lapathum bloeyen in Braeckmaent ende in Hoymaent.

¶ Naem.

Alle dese cruyden worden onder eenen naem begrepen. In Griecx λάπαθον. In Latijn Rumex ende Lapathum. In die Apoteken Lapatium.

1 Dat ierste gheslacht heet in Griecx ὀξυλάπαθον. In Latijn Rumex acutus. In die Apoteken Lapatiũ acutũ. In Hoochduytsch Mẽgelwurtz, Grindtwurtz, Streiffwurtz, Zitterwurtz. Hier te lande Patich, eñ tot sommige plaetsen Peerdick. In Frãchois Parelle.

2 Dat tweede gheslacht wordt gheheeten λάπαθον ἥμερον. In Latijn Rumex satiuus, van sommighen nv ter tijt Rhabarbarum monachorum, van Galenus ooc Hippolapathon. Hier te lande Pattientie. In Franchois La pacientie.

3 Tderde gheslacht es ghenaemt in Griecx λάπαθον ἄγριον. In Latijn Lapathum syluestre, dat es in Duytsch wilde Patich. In Franchois Parelle sauluage.

Dat root wordt gheheeten in Latijn Lapathum nigrum, ende nv ter tijt van sommigen B Sanguis draconis. In Duytsch Draken bloet. In Franchois Sang du dragon.

4 Tvierde gheslacht heet in Griecx ὀξαλὶς ende in Latijn Oxalis. In die Apoteken Acetosa. In Hoochduytsch Saur ampffer. In Neerduytsch Surckele. In Franchois Ozeille ou Salette.

Dat Roomsch gheslacht es ooc sonder twijfel een Oxalis ende schijnt wel te zyne die B ghene die van den ouders ghebruyckt ende bescreuen es gheweest, ende sonderlinghe ὀξαλὶς Oxalis ghenaemt. Nv ter tijt wordt zy Oxalis Romana ende Acetosa Romana gheheeten ende in Duytsch Roomsch Surckele. In Franchois Ozeille Romaine.

Dat cleyn van desen gheslachte wordt gheheeten Oxalis parua. In die Apotekẽ Acetosella. In Hoochduytsch Kleyn Sauramppfer. Hier te lande Scaeps Surckele eñ velt Surckele. In Franchois petite Ozeille & petite Salette. C

5 Tvijfste gheslacht dat in die grachten wast heet in Griecx ἱππολάπαθον. In Latijn Hippolapathum, oft Lapathũ magnũ, oft Rumex paluſtris. In Hoochduytsch Wasser ampffer. Hier te lande Groot patick oft Water patick. In Franchois Parelle deaue.

¶ Natuere.

Dese cruyden sijn coude ende in wermte redelijck getempert, maer drooch van natueren tot schier in den derdẽ graedt, sonderlinghe dat saet, dat oock tsamẽ treckẽde es.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van allen desen cruyden ghesodẽ ende voor spijse inghenomen maken A saechten camerganck ende den buyck weeck. Tselue doet oock het water daer sy in ghesoden sijn ghedroncken.

Die bladerẽ gruẽ gestotẽ mz olie van Roosen eñ wat Sofferaẽs vermẽght verteerẽ B eñ doen vergaẽ die saechte apostumatiẽ eñ gheswillen van den hoofde daer op gheleyt.

Tsaet van Patich ende van Surckele met water oft wijn ghedronckẽ stopt dẽ loop C des buycx ende gheneest dat root melizoen, ende beneempt dat walgẽ van der magen.

Dit selue saet es oock seer goet tseghen die beet ende steeck van den scorpioenen, al- D zoo dat die dit saet inghenomen heeft, al wordt hy van een scorpioen gesteken gheen pijne oft weedom en gheuoelt.

Die wortelen van desen cruyden in wijn ghesoden ende ghedroncken sijn goet tsegẽ E die geelsucht, doen water maken, verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende doen den steen ende dat graueel breecken ende rijsen.

Die selue wortelen in azijn gesodẽ, oft rouw ghestootẽ, ghenesen die ruydicheyt qua- F de crauwagiẽ eñ alle wtwẽdighe onsuyuerhz des lichaẽs alsmẽse daer mede bestrijckt.

Dwater daer dese wortelen in ghesodẽ sijn es oock seer goet tseghen dat rueckfel, en G quade crauwagien, alsment daer in badet oft lichaem daer mede wasschet.

Wijn

Wijn daer dese wortelen in ghesoden zijn, versuet die pijne van den tanden, in den H
mont ghehouden, ende van den ooren daer in ghedaen.

Die wortelen alzoo ghesoden verteeren ende doen sceyden die clieren ende geswillen I
ontrent den ooren daer op gheleyt.

Die selue wortel met azijn ghestooten verteeren ende ghenesen die herde milte, en- K
de alleen ghestooten ende op die heymelijcke plaetsen van den vrouwen gheleyt stelpt
die vloet ende ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Van desen wortelen vindtmen oock ghescreuen dat zy aen den hals ghedragen, die L
croppen ende clieren doen vergaen.

Van Lampsana. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Lampsana.

LAmpsana es eẽ wildt moescruyt, het heeft breedachtighe, bleeckgruene, ouer beyde zyden diep ghesnedẽ bladeren den bladerẽ vã Raepcruyt oft van Herick niet seer ongelijck maer mindere. Die stelẽ wassen ontrent twee voeten hooch, ende verdeylen huer in veel andere cleyne, op dopperste van den welcken vele geele cleyne bloemkens wassen den bloemen van cleyn Hauicxcruyt van fatsoene schier ghelijck.

¶ Plaetse.

Lampsana wast schier al om by den weghen, sonderlinghe aen die cantẽ van den moeshouen ende ontrent vochtachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Het bloeyet schier alle dẽ zoomer duer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieckx λαμψάνη. In Latijn Lampsana, ende van sommighen Napium.

¶ Natuere.

Lampsana es van natueren wat afvaghende.

¶ Cracht en werckinghe.

Lampsana, als Galenus schrijft, voor spijsse inghenomen gheeft quaet voetsel ende A
doet quade humoren groeyen, nochtans zoo seyt Dioscorides dat zy meer voedet ende
beeter voor die maghe es, dan Lapathum.

Van buyten tslichaems, reynicht ende suyuert zy de huyt, ende es daer om goet tse- B
ghen die scorftheyt ghebruyckt.

Van Goeden heyndrick. Cap. vj.

¶ Tfatsoen.

GOeden heyndrick heeft breede dicke bladeren, den bladeren van Surckele volnaer ghelijck maer corter ende breeder. Die steel es dick ontrent eenẽ voet hooch, ende daer aen wast dat saet, veel by een ghedronghen schier ghelijck aen die Melden. Die wortel es groot, lanck, dick ende geel.

¶ Plaetse.

Goeden heyndrick wast op ongheboude plaetsen, by den straten ende weghen, ende ontrent die tuynen.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt met zynen bloemen in Braeckmaent eñ in Hoymaent ghevonden.

Tota bona. Goeden heyndrick.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten nv ter tijt in Latijn Tota bona, en van sommighen oock χρυσολάχανον Chrysolachanon, dat es in Latijn Aureum olus, om zijn sonderlinge duecht wille. In Hoochduytsch Guter heinrich eñ Schmerbel. Hier te lãde Goede heyndrick, Lammekens oore, ende van sommighen Algoede. In Franchois Toute bone.

¶ Natuere.

Goede heyndrick es drooghe ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Goede heyndrick in spijse oft pottagie ghebruyckt maeckt den buyck saecht, ende doet camerganck hebben.

B Goeden heyndrick gruen ghestooten suyvert die oude sweeringhen, ende gheneest die versche wonden daer op gheleyt, ende zijn in die selue eenighe ghewormten die doet hy steruen ende wtvallen.

Vã Endiuie ende Cicoreye.

Capittel. xij.

¶ Tgheslacht ende onderscheet.

Endiuie es tweederleye van gheslacht als Dioscorides ende die oude Meesters scrijuen, dat een gheslacht es ghenaemt Tamme Endiuie oft Cicoreye, ende dat ander wilde Cicoreye. Die tamme es wederom tweederleye, die eene heeft breede witte bladeren, ende dander smalle ghesneden bladeren. Ende desghelijcx oock die wilde, een met blauwen bloemen, ende een met geelen.

¶ Tfatsoen.

1 Die witte tamme Endiuie heeft groote langhe breede witgruene saechte bladeren, den bladeren van somnighe Lattouwe niet seer onghelijck, die steel es ront met gelijcken bladeren becleet, ende wast snellijck op, ende daer aen wassen schoone bloemen van verwen meest blauw, somtijts oock wit, ende daer naer comet saet dat wit es. Die wortel es wit ende lanck ende vergaet naer dat het saet rijp es.

2 Dat ander gheslacht van tammen Endiuie datmen Cicoreye heet, heeft ooc langhe smalle bladeren die aen die canten somtijts oock wat ghesneden zijn. Die steel es ront. Die bloemen zijn blauw, den bloemen van den voorghescreuen van fatsoene ghelijck. Die wortel es wit lanck sapachtich, ende en sterft niet lichtelijcken, al eest dat zy bloemen ende saet voortbringht.

3 Dat derde gheslacht dat wilde Cicoreye ghenaemt wordt heeft lange doncker gruene ende wat hayrachtighe bladeren, die somtijts met roodachtighe aderen duertoghen zijn. Die stelen bloemen ende saet zijn der tammer Cicoreye seer ghelijck, ende dyesghelijcx oock die wortel, die oock lange tijt blijft duerẽde, ende niet lichtelijckẽ en vergaet.

4 Dat vierde gheslacht die geele wilde Cicoreye, es van stelen ende bladeren der Cicoreye ghelijck, zijn stelen zijn lanck, een elle oft meer hooch, mz vele zyde scueten, die bladeren zijn lanck den bladeren van wilde Cicoreye schier gelijck, maer breeder. Die bloemen zijn geel ghefatsoeneert ghelijck die bloemen van Papecruyt maer mindere. Die

Intubũ satiuũ latifoliũ. Witte Endiuie.

Intubũ satiuũ angustifoliũ. Tãme Cicoreye.

Intubum syluestre, Cichorium. Wilde Cicoreye.

Hedypnois. Geel Cicoreye.

wortel es een voet lanck vol wit saps dat daer wt vloeyet als zy ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

1.2 Dierste eñ tweede geslacht wordẽ hier te lãde in die houen ghesaeyet ende gheplant.
3 Tderde wordt op drooghe grasachtighe, ende op ongheboude plaetsen, ende somtijts oock in vochtighe ghevonden.
4 Tvierde wast in die beempden, ende in vochtighe waeterachtighe plaetsen, by den grachten ende waeteren.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer, ende somtijts oock vroegher, sonderlinghe die witte Endiuie, die als zy vroech in Meerte gesaeyet es, seer vroech bloeyet. Ende daer om wordt zy van den houeniers die niet en begheeren dat zy bloeyt, maer dat zy groot ende breet wordt, ierst in Hoymaent oft Ooghstmaent ghesaeyet, wãt als zy spade ghesaeyet es, zoo en bloeyet zy van dyẽ jaer niet, maer wordt groot ende breet, die als die winter aencoemt, wt der eerden ghetrocken wordt, ende bouẽ toe gheknoopt, ende alzoo in die sauele gheleyt, daer in zy heel wit wordt, ende dã zoo wordt zy met olie ende azijn voor salaet ghegheten.

¶ Naem.

Dese cruyden worden gheheeten in Grieck σερίδες. In Latijn Intuba, van sommighen oock πικρίδες ende Picridæ.

1 Dat ierste gheslacht heet Intubum satiuum latifolium, ende daer naer van sommighen Endiuia. In die Apoteken Scariola. In Hoochduytsch Scariol. In Frãchois Scariole. Hier te lande van den Moesvrouwen ende van den ghemeynẽ man witte Endiuie, die beter die rechte Endiuie kennen dan die ongheleerde Apotekers, die in plaetse van Endiuie wilde Lattouwe nemen ende ghebruycken.

2 Tweede gheslacht es oock een Intubum satiuum, ende wordt gheheeten Cichoriũ satiuum & hortense. In die Apoteken Cicorea domestica. In Hoochduytsch Zam wegwarten. In Neerduytsch Tamme Cicoreye. In Franchois Cicore domestique.

3 Tderde gheslacht wordt ghenaemt in Grieck πικρὶς ἢ κιχώριον. In Latijn Cichorium Intubum syluestre, van sommigen Ambubeia. In die Apotekẽ Cicorea syluestris. In Hoochduytsch Wilde wegwarten. In Neerduytsch wilde Cicoreye. In Franchois Cicoree sauluage.

4 Tvierde met den geelen bloemen wordt gheheetẽ van Plinius Hedypnois. In Hoochduytsch geel Wegwart. Hier te lande geel Cicoreye. In Franchois Cichoree iaulne.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe tot schier in den derden graedt, sonderlinghe die Wilde die meer drooght ende oock afvaghende van natueren es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dese cruyden inghenomen stercken die weecke ende vercoelen die verhitte maghe, eñ sonderlinghe die wilde Cicoreye, die der maghen ende den inwendigen leden meest bequaem es. A

Dese selue cruyden ierst ghesoden, ende dan met azijn ghegeten, stoppen den loop des buycx, die van heete oorsake ghecomen es. B

Tsap van Cicoreye oft dwater daer sy in ghesodẽ es ghedronckẽ, es goet voor die heete leuer, tseghen die geelsucht ende heete ende derdedaechse cortsen. C

Die bladeren van Endiuie eñ Cicoreye gruen gestootẽ zijn tsegen die heete verswellingen eñ apostumatien van der magen, cloppinge van der hertẽ, heet fledercijn ende groote verhittingen van den oogen, op die plaetsen van den pijnen van buyten gheleyt. D

Die selue bladeren met meel van gersten mout vermẽghet, zijn goet gheleyt op dwilt vier, ende alderhande heete gheswillen. E

Tsap van den bladeren van Endiuien ende Cicoreyen met olien van Roosen ende azijn vermenght, versuet die pijne van den hoofde daer op gheleyt. F

Item dit selue sap met ceruysse ende azijn vermenght, es goet gheleyt ende ghestreken op alle gheswillen ende apostumatien die vercoelt behooren te worden, ende op alle verhittinghen. G

Tghe-

¶ Tgheslacht.

Sonchen zijn tweederleye, een die wilder es rouw ende stekende, die Gansen distel ghenaempt wordt. Ende een ander die saechter ende niet stekende en es die Hasen lattouwe gheheeten wordt.

¶ Tfatsoen.

Sonchus syluestrior, aspera. Gansen distel. Sonchus tenerior, non aspera. Hasenlattouwe.

1 Gansendistel heeft langhe breede bladeren rontsomme die canten diep ghesneden, ende met scerpe stekende puncten ende dorenen beset. Die steel es cantachtich, binnen hol, met leden oft knoopen onderscеyden met ghelijcken bladerẽ becleet. Op dopperste van den stelen wassen geele ghevulde bloemen, den bloemen van Papencruyt gelijck vã fatsoene maer veel minder, eñ als die vergaen zoo comẽ daer hayrachtige bollekens voort, die met dẽ winde wech stuyuẽ. Die wortel es lanck eñ geel met veel veeselinghen.

2 Hasenlattouwe es met bladeren, stelen, bloemen ende saet der voorghescreuen Gansen distel seer ghelijck, maer die bladeren zijn wat breeder, om die canten niet zoo diep ghesneden, ende en hebben gheen dorenen oft stekende puncten, maer zijn heel effen ende niet rouw.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen van selfs in die moeshouen ende op die velden, eñ worden voor oncruyden ghehouwen.

¶ Tijt.

Gansen distel ende Hasenlattouwe, bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent, ende meest alle den zoomer duer.

¶ Naem.

Dese cruyden worden gheheeten in Grieex σόγχοι ende in Latijn Sonchi, nv ter tijt Cicerbitæ, Lactucellæ, Lacterones, ende van Serapio ende in die Apoteken Taraxacon.

1 Dierste geslacht heet Sonchus asperior oft syluestrior, In Hoochduytsch Gensz distel, Moszdistel. Hier te lande, Gansen distel ende melckweye. In Franchoys Laicteron.

2 Tweede gheslacht wordt gheheeten Sonchus non aspera, oft Sonchus tenerior, van Apu-

 leius

leius Lactuca leporina. In Hoochduytsch Hasenkol. Hier te lande Hasen lattouwe, Hasen struyck, Dauwdistel ende Cannen cruyt. In Franchois Palays au Lieure.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout eñ drooge van natueren, sonderlinge als zy noch versch zijn, want als zy ghedroocht zijn zoo zijnse wat wermachtich, als Galenus scryft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van eenich van desen cruyden inghenomen, versuet die pijne ende knaginghe van der maghen, doet water maken ende den steen breken ende rysen, ende es seer goet tseghen die droppelpisse ende gheelsucht. A

Tselue sap ingenomen doet oock die voesters veel melcks in huer borsten comen, eñ maeck het melck seer goet ende ghesont, alzoo dat die kinderen daer af schoone verwe ende coluer crijghen. Tselue doet het water ghedroncken daer dit cruyt in ghesoden es. B

Tsap van Soncken versuet die pijne ende vercoelt die hitte van dat fondamẽt ende van den scamelijckẽ ledẽ met cattoẽ daer op geleyt, eñ van den ooren daer in gedruypt. C

Die bladeren van Sonchen gruen gestooten zijn goet geleyt op alle heete swillingen ende apostumatien, ende sonderlinghe van der maghen. D

Die wortel met den bladeren ghestooten, zijn oock goet gheleyt op die beten ende steken van den Scorpioenen. E

Van Hauickscruyt. Cap. viiij.

¶ Tgheslacht.

Hauickscruyt es tweederleye als Dioscorides schrijft. Groot ende cleyne, van den welcken dat cleyn dryderleye es.

¶ Tfatsoen.

Hieracium maius. Groot Hauickscruyt. | Hieracium minus primum. Cleyn Hauickscruyt. | Hieracium minus alterum. Tweede cleyn Hauickscruyt.

Dat

1 DAt Groot Hauickscruyt heeft eenen rouwen roodachtigen holen steel. Die bladeren zijn lanck ouer beyde zyden diep ghekerft, ende met stekende punctkens beset, den bladeren van Gansen distel volnaer gelijck. Op dopperste van den stelen wassen langachtighe bollekens, die voortbrenghen geele ghevulde bloemen ghelijck die bloemen van Gansen distel, die oock in hayrachtighe bollekens vergaen ende wech stuyuen. Die wortel es niet seer lanck ende heeft veel veeselinghen.

2 Dat ierste gheslacht van cleyn Hauickscruyt heeft langhe ghesneden bladeren, den bladeren van Papecruyt schier ghelijckende, maer niet zoo groot oft zoo diep ghesneden die op der eerden wtghespreyt ligghen. Tusschen den welcken voortcomen die bruyne, cale, glattighe stelen, voortbringhende geele ghevulde bloemen, die oock in wollachtighe oft hayrachtighe bollekens vergaen, ende met winde wech stuyuen. Die wortel es lanck dun, effen ende wit.

3 Dat ander cleyn Hauickscruyt es den voorghescreuen van stelen ende bloemen ghelijck, die bladeren ligghen oock op der eerden wtghespreyt, maer zijn minder, smalder ende dieper ghekerft dan die bladeren van den voorghescreuẽ. Ende dit Hauickscruyt en heeft gheen rechte wortel, maer zijn wortel schijnt afghebeten, ghelijck die wortel van Duyuels beet, daer af in dierste deel gheschreuen es, ende heeft veel aenhanghende saselinghen.

4 Dat derde es dat alderminste van den dryen cleynen, ende es den iersten Hauickscruyde vã bladeren, bloemen, stelẽ, ende wortelen seer ghelijck, maer veel mindere. Die bladeren zijn oock heel cael, ende niet zoo bruyn gruen als die bladeren van den iersten Hauickscruyde.

¶ Plaetse.

Dese cruyden wassen op ongheboude plaetsen by den canten van den beempden, corenvelden, ende by den weghen ende watercanten.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen van in Braeckmaent tot in Herfstmaent.

¶ Naem.

Hauickscruyt wordt gheheeten in Grieck ἱεράκιον, van sommighen σογχίτης. In Latijn Accipitrina, van Apuleius oock Lactuca syluatica, Picris ende Thridax agria.

1 Dat ierste gheslacht van Hauickscruyt wordt gheheeten in Grieck ἱεράκιον τὸ μέγα. In Latijn Hieracium magnum, van sommighen Sonchites, Lampuca oft Sitheleas. In Hoochduytsch, Grosz Habichkraut. In Neerduytsch, Groot Hauickscruyt.

2 Dat cleyn geslacht heet in Grieck ἱεράκιον τὸ μικρόν. In Latijn Hieracium paruum, van sommigen Intybum agreste, oft Lactuca minor. In Hoochduytsch Kleyn habichkraut. In Neerduytsch, Cleyn Hauickscruyt.

2 Dat tweede cleyn gheslachte wordt van sommighen oock Morsus diaboli, Teuffels abbisz, dat es Duyuels beet, gheheeten, ende dat om dat die wortel onder oock afghebeten es, ghelijck die wortel van Duyuels beet.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van crachten ende werckinge zijn dese Hauickscruyden den Sonchen seer gelijck, ende tot alle sakẽ dienstelijck daer die Sõchẽ goet toe zijn, in der seluer manierẽ gebruyckt. A

Dese cruyden zijn oock goet tot den ooghen ende tghesichte alsmen tsap vã dẽ seluẽ daer in druypt, ende sonderlinghe van tghene datmen Duyuels beet heet. B

Van groote Dauwdistel. Cap. xv.

¶ Tfatsoen.

DIt cruyt heeft groote breede bladeren, die grooter ende breeder zijn dan die bladeren van Bernagie, ende met cleyne dorenkens rontsomme beset zijn, ende tusschen dyen coemt voort eenen gheribden teeren brooschen steel met ghelijckẽ bladeren becleet.

beleet. Op dopperste van dẽ steel wassen veel cleyne bladerkens rontsomme den steel vast in een ghedronghen, tusschen den welckẽ een rouw ront distel bolleken voortcoemt dz licht purpure bloemen voortbringht die met den winde oock wech stuyuen. Die wortel es dick crom met veel aenwassende saselinghen.

Cirsion. Groote Dauwdistel.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lãde in die beempdẽ eñ in vochtige plaetsen ontrẽt die water cãtẽ.

¶ Tijt.

Groote Dauwdistel bloeyet in Oostmaẽt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex κείρσιον ἢ κίρσιον. In Latijn Cirsium, van sommigẽ Buglossum magnum, ende Spina mollis. Hier te lande Groote Dauwdistel in die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Groote Dauwdistel es cout ende drooghe van natueren ende van crachten den Sonchen seer ghelijck.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

A Vã desen cruyde scrijft Andreas Herbarius, dz die wortel aen tlichaẽ ghedraghen die pijne van den geborstẽ aderen doet vergaen.

Van Condrilla. Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

Condrilla es tweederleye als Dioscorides schrijft, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

1 Die groote Condrilla es der wilder Cichoreye wat ghelijck, zy heeft langhe witgruene bladerẽ die ouer beyde zyden seer diep ghesneden zijn, die steel es dun ontrent eenen voet oft wat meer hooch, ende daer op wassen ronde knoppekens, die als zy open gaen, voortbringhen schoone blauwe bloemen van fatsoene ende verwe den bloemen van wilde Cichoreye seer ghelijck maer mindere. Die wortel es lanck ende wit ghelijck van Cichoreye.

2 Die andere Condrilla dat es dat cruyt datmen Papecruyt nuempt, heeft langhe bladeren ouer beyde zyden diep ghesneden, den bladeren van wilden Cichoreye gelijck, die meest opter eerden wtghespreyt ligghen. Tusschen die bladeren comen dunne effene hole steelkens voort, daer op voortcomen schoone geele gevulde bloemen, die als zy vergaen zijn, in wollachtighe bollekens veranderen die met den winde wech stuyuen. Die wortel es dun, lanck, geelachtich, eñ vol wit melckachtich saps dat daer wt vloeyet als zy ghequetst wordt.

¶ Plaetse.

1 Die groote Condrilla en es hier te lande niet ghemeyn, maer wordt in der Cruytliefhebbers houen ghevonden.

2 Die cleyne dat es dat Papecruyt, wast hier te lande al om in die beempden ende graspleynen.

¶ Tijt.

1.2 Die vremde Condrilla bloeyet in Meye eñ in Braeckmaent, het Papecruyt bloeyet van in April tot in Ooghstmaent.

Naem.

Condrilla. Condrilla.

Condrilla altera. Papecruyt.

¶ Naem.

1 Dat ierste geslacht van desen cruyden heet in Grieckx κονδρίλλη. In Latijn Condrilla van Plinius Condrillon ende Condrillis, van sommighen oock Cichorion ende Seris, nv ter tijt Condrilla maior. Hier te lande Condrilla.

2 Dat ander gheslacht heet in Grieckx κονδρίλλη ἑτέρα. In Latijn Condrilla altera. In die Apoteken Dens leonis, ende Rostrum porcinum: In Hoochduytsch Korlkraut, Pfaffenblat, Pfaffen rorlin. In Neerduytsch Papencruyt, Honts roosen, Canckerbloemen, eñ Scorftbloemen. In Franchois Pissen liet.

¶ Natuere.

Dese cruyden zijn cout ende drooghe van natueren, ghelijck die Endiuien ende Cichoreyen.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Tsap van die groote Condrilla alleen oft met wijn inghenomen stelpt den loop des buyck, sonderlinghe die van hitte van der leuer oorspronck neempt. A

Tselue cruyt met zynen bladeren ende wortelen ghestooten ende inghenomen, es seer goet tseghen die beten van den fenijnnighen serpenten. B

Die groote Condrilla sterckt oock die maghe ende doet die spijse verteeren als Dorotheus schrijft. C

2 Papecruyt es van crachten ende werckinghen der Cichoreyen seer ghelijck eñ mach daer voor altijt ghebruyckt worden. D

Item Papecruyt doet dat hayr dat aen die sceelen van den ooghen auerrechts wast wt vallen ende wel wassen, alsmen tsap daer aen dickwils strijckt. E

Tghe-

¶ Tgheslacht.

Hoe wel dat Dioscorides ende die ouders maer van een Erigeron gescreuen en hebben, zoo worden nochtans nv ter tijt van den gheleerden twee gheslachten gestelt, een groot ende een cleyn, die cruyscruyden geheeten worden, daer wy noch een ander by ghevuecht hebben, in Duytsch Grijscruyt ghenaemt. Waer duer dat Erigeron nv ter tijt dryerhande van gheslachte es.

¶ Tfatsoen.

Erigeron primum & secundum.
Groot ende cleyn Cruyscruyt.

Erigeron tertium.
Grijscruyt.

1 Dat groot Cruyscruyt heeft wit gruene wat hayrachtige bladeren ouer beyden zyden diep ghesneden ende ghescaert, ghelyck die bladeren van wit Mostaert cruyt. Die steel wast twee voeten oft meer hooch, ende op dopperste van den seluen wassen cleyne knoopkens, ende die worden cleyne geele bloemkens, die seer volcken vergaen ende in witte wollachtighe oft grijs hayrachtighe bollekens veranderen, ghelijck die bloemen van Papecruyt, eñ met den winde wech stuyuen. Die wortel es saselachtich, ende het heel cruyt es van eenen seer vremden rueck.

2 Dat cleyn Cruyscruyt heeft gruene bladeren ouer beyde zyden oock diep gesneden, den bladeren van dat groot Cruyscruyt van fatsoene ghelyckende, maer veel minder, gruender, effender, ende min hayrachtich. Die steel wast ontrēt een spanne hooch, ende daer aen wassen geele bloemen, die oock volcken in witte hayrachtighe bollekēs veranderen ende wech stuyuen. Die wortel es saselachtich. Ende dit cruyt en heeft ghenen sonderlinghen rueck.

3 Tderde Erigeron dat wy Grijscruyt ghenaempt hebben, heeft eenen dunnen rechten doncker rooden steel, met cleyn dun saecht hayrken becleet, ende daer aen wassende langhe smalle bladerkens. Op dopperste van den stelen wassen cleyne hoofdekēs daer wt cleyne bleeck geele bloemkens voortcomen, die terstont naer dat zy open gegaen zijn veran-

veranderen, ende zoo haest grys oft wit worden, dat eenige souden mogen meynen (diet niet wel en aenmercken) dat dese bloemen van ierst grys waeren, want binnen den selvē dach, ende somtijts binnē die selue vre dz zy open gegaē zijn, zoo wordē zy grijs, ende corts daer naer zoo opent hem dat knoppkin, ende die witte grijse hayrkens met den sade, worden met den winde wech ghedreuen. Die wortel es dun ende seer teer.

¶ Plaetse.

1 Dat groot Cruyscruyt wast op sandachtighe plaetsen by den weghen ende ghemeynen straten.

2 Dat cleyn wordt vele in die moeshouen ghevonden.

3 Grijscruyt wast in sommighe donckere bosschen en op dorre heyden.

¶ Tijt.

1 Groot Cruyscruyt bloeyet in Braeckmaent ende Hoymaent.

2 Dat cleyn wordt met bloemen alle den zoomer duer ghevonden ende somtijts oock inden winter alst niet seer cout en es.

3 Grijscruyt bloeyet oock in den middel van den zoomer.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyde wordt gheheeten in Griecx ἠριγέρων. In Latijn Senecio, van sommighe Herbulum oft Erechtites. In Hoochduytsch Grindtkraut. In Franchois Senesson.

1 Dat ierste gheslacht wordt gheheeten Senecio maior. Hier te lande groot Cruyscruyt, ende van sommighen Silsom.

2 Dat andere es genaemt Cruyscruyt oft cleyn Cruyscruyt, ende es seer wel bekent. In Latijn Senecio minor.

3 Dat derde es ooc een recht Erigeron ende Senecio naemelijck tgene daer, Theophrastus af schrijft, want, als voorseyt es, zijn bloemē worden seer haest wit ende grijs, daer naer dat Erigeron zynen naem heeft. Ende wordt nv ter tijt van Conradus Gesnerus ψευδηριγέρων ghenaemt ende onder die gheslachten van Conyza ghestelt. en word genaemd grysCruyt.

¶ Natuere.

Erigeron als Paulus scrijft es van natueren wat vercoelende, nochtans scheydende ende verdeylende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cruyscruyt met zynen bladeren ende stelen in water oft sueten wijn ghesoden ende ghedroncken es goet tseghen die pijne ende weedom vander maghen die met heete geele ende cholerijcke vochticheden verladen es. A

Die bladeren met den bloemen alleen oft met wat wijns ghestooten, zijn goet gheleyt op die heete gheswillen van dat fondamet ende van den scamelijcken leden. B

Die selue bladeren van Cruyscruyt met dat aldercleynste ende alderfijnste poeder van wieroockt ghemenght, ghenesen alle wonden ende sonderlinghe van den senuwen daer op gheleyt. C

Dat wit grijs hayr daer die bloeme in verandert met saffraen ende wat waters ghemenght, es goet op die ooghen die seer leken ghestrcken. D

Dat selue grijs hayr met sout verdrijft die croppen ende clieren aen den hals daer op gheleyt. E

2 Dat cleyn Cruyscruyt wordt oock met andere cruyde mz olie ende azijn ghelijck salaet ghegheten, ende en es gheen quade oft ongheesonde spyse. F

Van Lattouwe. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht.

Lattouwe es tweederleye, Tam ende wildt, vā den welckē die tamme veelderleye es.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van tamme Lattouwe, heeft langhe effene cale breedachtighe bladeren, die niet toe en sluyten, ende daer tusschen groeyet eenen ronden steel, daer wit melckachtich sap in es, ontrēt twee voeten hooch wassende, ende in dopperste veel

Lactuca Satiua.
Tamme Lattouwe.

Lactuca Crispa.
Gheeronckelde Lattouwe.

scuetkens draghende, daer op cleyne geele bloemkens voortcomen, die in wit grijs hayrkens veranderen. Tsaet es wit lanckachtich, ende cleyn. Die wortel es lanck ende dick, schier ghelijck een Peewortele, maer mindere.

2 Tweede gheslacht van Lattouwe heeft gheeronckelde ghevouwen ende tsamen ghedronghen bladeren ghelijckende schier eens calfs frase, ende anders eest van stelē, bloemen, saet ende wortelen den voorschreuen seer ghelijck.

3 Tderde gheslacht, dat es die alderschoonste ende alderwilste Lattouwe, ende dese heeft groote breede bladeren, die seer dick tsamen van eender wortel wassen, alzoo dat die onderste op der eerden wtghespreyt ligghen, ende die middelste volnaer ouer een wassen, ende ghelijck een cabuys koole toesluyten, ende anders eest oock van stelen, bloemen, saet ende wortelen den iersten ghelijck, ende dit gheslacht es dat alderliefelijckste dat meest in die spijse begheert wordt.

4 Noch vindtmen scrijft Columella een ander gheslacht van Lattouwe die doncker gruene ende schier purpure bladeren heeft.

5 Item noch een andere dyens bladeren lichtroodachtich effen ende seer teer ende welsmaeckende zijn, maer dese twee gheslachten zijn nv ter tijt onbekent.

¶ Plaetse.

Lattouwe wordt in die moeshoue in goede vette eerde ghesaeyet, ende wast gheerne veerde van een, want anders en kan zy niet breet worden oft sluyten eñ croppē crijgen.

¶ Tijt.

Lattouwe wordt vroech ende spade alle het iaer duer ghesayet, maer sonderlinghe in die Meerte ende April, ende naer dat zy ghesayet es binnen twee oft drye maenden, zoo crijght zy bloemen ende saet, ende dan en es sy niet bequaem om eten.

Naem.

¶ Naem.

Tamme Lattouwe wordt gheheeten in Griecx θριδαξ ἥμερος. In Latijn Lactuca sativa. In die Apoteken Lactuca. In Hoochduytſch Lattich oder Lattuck. In Franchois Laictue.

1 Dat ierſte gheſlacht van Lattouwe en heeft gheenen beſonderen naem, dan het wordt alleen Lactuca ende Lattouwe gheheeten.

2 Tweede gheſlacht wordt gheheeten van Plinius Lactuca criſpa. In Hoochduytſch Krauſer Lattich. Hier te lãde gecronckelde Lattouwe. In Franchois Laictue creſpue.

3 Tderde gheſlacht wordt ghenaempt van Plinius Lactuca Laconica, Lactuca ſeſsilis, vã Columella Lactuca betica, nu ter tijt Lactuca capitata. In Hoochduytſch Groſſer Lattich, ende Weiſſer Lattich. In Neerduytſch gheſloten Lattouwe ende crop ſalaet. In Franchois Laictue teſtue.

4 Tvierde gheſlacht wordt van Columella gheheeten Lactuca Ceciliana.

5 Dat vijfſte heet Lactuca Cypria, ende van Plinius Lactuca Græca.

¶ Natuere.

Die tamme Lattouwe es cout ende vochtich tot in den ierſten oft tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die tamme Lattouwen voor ſpijſe inghenomen, maken beeter bloet, ende zijn beter om verteeren dan andere moeſcruyden, ſonderlinge als zy niet rouw maer geſoden ghegheten worden. A

Lattouwe voor ſpijſe ghebruyckt es goet voor die verhittinghe van der magen ende tſeghen dat walghen, zy verſlaet den dorſt ende maeckt luſt om eeten, eñ dz ſonderlinghe als zy rouw met azijn ghegheten wordt. B

Lattouwe oock in der ſeluer manieren ghebruyckt, doet wel ende gheruſtelijck ſlapen, doet lichten camerganck hebben, ende maeckt ouervloedicheyt van melck, ende es mits dyen ſeer goet den ghenen die niet gheruſten en kunnen, ende den voeſteren ende ſueghende vrouwen die te luttel ſochs hebben, ende hier toe dient die Lattouwe beſt eer zy opgheſcoten es. Want als die ſteel beghint te waſſen, zoo wordt die Lattouwe bitter, ende en es niet bequaem om voor ſpijſe oft anderſins inghenomen te wordene. C

Lactuca ſylueſtris.
Wilde Lattouwe.

Die bladeren van Lattouwe gruen gheſtooten, zijn goet gheleyt op verſche verbrantheyt eer die bleynen voortcomen ende op alle verhittinghen ende wildt vier. D

Tſaet van Lattouwe langhe tijt ghebruyckt, verdroocht dat manlijck ſaet ende verdrijft den luſt van byſlapen. E

Tſelue ſaet als Plinius ſchrijft, es oock goet tſeghen die Scorpioenen met wijn inghenomen. F

Van wilde Lattouwe. Cap. xix.

¶ Tfatſoen.

DJe wilde Lattouwe heeft langhe ende ouer beyden zyden diep gheſneden witachtighe bladeren, die van onder lancx die middelſte ribbe met veel ſtekende dorenen beſet zijn. Die ſteel es ront, lanck, ende hoogher waſſende dan aen die tamme Lattouwen, rouw, met ſtekenden dorenen, ende ghelijcken bladeren becleet, aen dopperſte van den ſtelen waſſen die bloemen ghelijck aen die tammen Lattouwen, ende daer naer dat ſaet dat bruyn

es, anders den sade van tammen Lattouwen ghelijck. Die wortel es cleyn.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den velden, by den weghen ende dijsghelijcken on ghebouden plaetsen, somtijts oock in die moeshouen, ende daert eens ghesayet es, daer comet lichtelijcken alle jaren wederom van selfs voort.

¶ Tijt.

Dese Lattouwe bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieckx θρίδαξ ἄγριος. In Latijn *Lactuca syluestris*, van Zoroastres *Pherumbrum*. In die Apoteken *Endiuia*, hoe wel nochtãs dattet gheen oprechte Endiuie en es, van sommighen *Serriola*. In Hoochduytsch Wilder Lattich. In Neerduytsch Wilde Lattouwe. In Franchois Laictue sauuage.

¶ Natuere.

Die wilde Lattouwe es eens deels van natuerẽ cout ende drooghe tot in den derden graedt, ende een deels scerp ende afvaghende, ende met wermte ghemenght.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van die wilde Lattouwe met huenich, azijn ghedroncken, iaecht af duer den ca A
merganck die waeterachtighe vochticheden.

Tselue sap ingheno men doet slapẽ ende versuet alle pijne ende weedom ende es goet B
tseghen die beten van den Scorpioenen ende Phalangien.

Op die verbrantheyt es dit sap oock goet ghestreken met melck van vrouwen ver- C
menght.

Tselue sap in die ooghen ghedaen, maeckt claer ghesichte ende neempt die scellen D
ende duysterheyt daer af.

Tsaet van dese Lattouwe verdrijft oock die lust van byslapen, ende es van crachten E
den sade van die tamme Lattouwe ghelijck.

Van Porceleyne. Cap. xx.

¶ Tgheslacht.

Porceleyne es tweederleye, Tam ende Wildt, ende daer en bouen vindtmen oock noch een derde gheslacht, dat alleen in die soute gronden ende landen voortcoemt.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Porceleyne heeft dicke vette ronde bruyn roodachtighe stelen, die recht op ontrent een spanne oft meer hooch wassen, ende daer aen vette dicke bladerkens, van fatsoene lanckachtich ende voor ront. Die bloemkens wassen tusschen die bladeren ende stelen, ende op dopperste van den stelen, ende zijn seer cleyn ende bleeck geel, ende als die vergaẽ zoo comen daer cleyne ronde dicke ghesloten scaelkens, daer in dat saet leyt dat cleyn ende swart es. Die wortel es teer ende saselachtich.

2 Die wilde Porceleyne heeft dicke vette ronde stelen, ghelijck die tamme, maer teerder, cleynder, ende oock rooder, ende en wassen niet recht op, maer ligghen wtghespreyt ende cruypen lanckx der eerden. Die bladeren zijn minder, die bloemẽ ende saet zijn den anderen ghelijck. Beyde dese Porceleynen zijn vol saps ende van smaecke sueracht ich, ende worden met azijn ende olie ghelijck Lattouwe in den zoomer ghegheten.

3 Dat derde gheslacht dz in die soute gronden wast heeft veel dunne herde houtachtighe stelen, daer aen wassen veel dicke aschverwighe bladeren, den bladeren van anderen Porceleynen seer ghelijck, maer witter, ende saechter int aentasten, nochtans niet zoo effen oft glat. Die bloemen wassen aen die soppen van den stelen, vast in een ghehoopt ghelijck aen die Melde oft Maier. Die wortel es lanck ende houtachtich, ende blijft met den stelen ende sommighen bladeren tswinters duerende ende en sterft niet.

¶ Plaetse.

Portulaca hortensis.
Tamme Porceleyne.

Portulaca syluestris.
Wilde Porceleyne.

Portulaca marina. Zee Porceleyne.

1 Die tamme Porceleyne wordt in die houen ghesaeyet.

2 Die wilde coemt van selfs voort in die weghen ende aen die canten van den houen, ende groeyet oock in sommighe landen aen die steenrootsen ende wijnberghen.

3 Die zee Porceleyne wast aen die duynē endē dijcken ende op plaetsen by die zee gheleghen, ende wordt in Zeelant veel ghevonden.

¶ Tijt.

1.2 Die tamme ende wilde Porceleynen bloeyē van in Braeckmaent tot in Herfstmaent, ende te wyle zoo leueren zy oock huer saet.

3 Die zee Porceleyne bloeyet in Hoymaent.

¶ Naem.

Porceleyne wordt ghenaempt in Griecx ἀνδράχνη. In Latijn Portulaca. In Hoochduytsch Burgel. In Franchois, Pourpier ou Pourceline. In die Apoteken Portulaca.

1 Dierste gheslacht wordt gheheeten Portulaca satiua, oft hortensis. In Hoochduytsch, Heymisch Burgel, oder Burtzelkraut. Hier te lande Roomsche Porceleyne oft tamme Porceleyne. In Franchois Pourpier ou Pourceline domestique ou cultiue.

2 Tweede gheslacht heet nv ter tijt Portulaca syluestris. In Hoochduytsch Wildt burtzel. In Neerduytsch ghemeyne oft wilde Porceleyne. In Franchois Pourpier saulvage. Maer en es nochtans dat wildt gheslacht niet daer af in sommighen boecken vã Dioscorides ghescreuen staet, die heet van natueren es.

3 Die derde Porceleyne die nv ter tijt in Latijn Portulaca marina. In Duytsch zee Porceleyne gheheeten wordt, schijnt wel te wesene dat cruyt dat in Grieex gheheeten es ἅλιμος. In Latijn Halimus sonderlinghe dat tweede gheslacht daer Plinius af scrijft.

¶ Natuere.

1,2 Die tamme ende wilde Porceleynen zijn cout tot in den derden graedt, ende vochtich tot in den tweeden.

3 Die zee Porceleyne es merckelijck werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Die tamme ende wilde Porceleyne wordt in die spijse ghelijck Lattouwe gebruyckt, ende maeckt cout ende vochtich bloet, ende gheeft seer luttel voetsels, maer es goet ghebruyckt den ghenen die een seer groote hitte in die dermen en maghe hebben. A

Porceleyne in der seluer manieren inghenomen, stelpt alle vloet van humuerẽ ende van rijsende vochticheden, es goet tseghen die pijnen ende weedom van der blasen ende nieren, ende gheneest die selue al waert dat sy verargert waren. B

Porceleyne sterckt oock die crancke heete maghe, ende verdrijft die quade wellustighe droomen, ende die lust van byslapen. C

Tsap vã Porceleyne gedronckẽ es vã gelijcke cracht eñ werckinge, eñ daer en bouen zoo eest goet tseghen die heete cortsen ende tsegen die wormen die in dẽ buyck groeyen. D

Tselue sap van Porceleyne inghenomen, helpt den ghenen die bloetspouwen, ende stelpt dat root melizoen, ende die vloet van den speenen ende alle bloetganck. Tselue doet oock die Porceleyne ghesoden ende inghenomen. E

Tsap van Porceleyne met olie ende azijn van Roosen tsamẽ vermenght, opt hooft ghegoten, versueten die pijne ende weedom vã den hoofde als yemant van te lange in die sonne te gaene oft te staene dyen gheereghen heeft. F

Tseghen die verargernisse ende hitte van der moeder van binnen ende tseghen die heete versweeringen van den dermen, es dat sap van Porceleyne goet met een clisterie van onder in die moeder oft dermen ghesedt. G

Die bladeren van Porceleyne met meel van Gersten mout vermenght, gheleyt op heete roode ooghen, versueten die pijne ende veriaghen die hitte, ende in der seluer manieren dienen zy oock tot dat wildt vier, hitte ende pijne vã den hoofde, eñ tot alle verhittinghen ende heete gheswillen. H

Porceleyne in den mont ghehouwen ende gheknout, beneempt die buemicheyt van den tanden, ende doet die tanden die los zijn wederom vast staen. J

In somma Porceleyne vercoelt al dat verhit es, ende daer om oock belet zy dat het vier in die wonden niet en come als zy daer op gheleyt wordt, alleen oft met meel van Gersten mout vermenght. K

Tsaet van Porceleyne inghenomen, doodet ende iaecht af die wormen, ende stopt den loop des buycx. L

3 Die Zee porceleyne wordt in den zoomer in azijn van sommighen gheleyt, ende in den winter ghelijck cappers oft salaet ghegheten, ende in dyer manieren ghebruyckt, zoo verwermt ende sterckt sy die mage ende maeckt appetijt, ende doet oock water maken ende die vrine rijsen. M

Es oock dese Porceleyne die Saxifraga van Dioscorides, zoo es zy goet tseghen die cortse ende tseghen die droppelpisse, ende stilt den hick, ende heeft macht van den steen te brekene ende doen te lossene. N

Van Creta marina. Cap. xvj.

¶ Tfatsoen.

Creta marina heeft vele vette dicke lange smalle bladerkẽs schier gelijck die Porceleyne.

leyne. Die steel es ront eñ wast eenen voet oft onderhaluen voet hooch, ende daer op comen voort ronde croonkẽs, die voortbringhen witte bloemkens, ende daer naer den Venckel sade ghelijck maer meerder. Die wortel es dick ende welrieckende.

Crithimum. Creta marina.

¶ Plaetse.

Dit cruyt groeyet aen die canten vã der zee, ende in soute landen, eñ wordt tot veel plaetsen van Spaengien Vranckrijck ende Engelant aen die zee canten ouervloedich ghevonden. In Brabant worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Creta marina bloeyet hier te lande in Ooghstmaent ende Herfstmaent, maer daert op zynen natuerlijcken gront staet daer bloeyet vroegher.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck κρῖθμον ἢ κρίταμον. In Latijn Crithimum ende Bati. In die Apoteken Creta marina, ende met dyen naem eest hier te lande bekent. In Franchois Barille.

¶ Natuere.

Creta marina es drooghe van natueren ende afvagende, ende middelmatich werm.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren oft saet oft wortelen, oft allegader tsamen in wijn ghesoden ende ghedroncken, doen water maken, verweckẽ die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende zijn goet tseghen die geelsucht. A

Cepæa. Water Ponghen

Die bladeren van desen worden in pekel gheleyt ende bewaert ende daer wtghegheten ghelijck die cappers, ende in dier manieren ghebruyckt, zoo zijn zy der maghen oock bequaem, ende openen die verstoptheyt van der Leuer, Milte ende Nieren. B

Van water Ponghẽ. Cap. xvij.

¶ Tfatsoen.

Water Ponghen heeft ronde vette stelen met veel tacxkens ende zyde scueten, daer aen wassen vette dicke bladeren, den bladeren van Porceleyne niet seer ongelijck, maer ronder, bruynder, eñ swert gruender, die alsmense in stucken wrijft, goeden rueck wtgheuen. Op dopperste van den stelen ende zyde tacxkẽs wassen veel schoone blauw bloemkẽs, den bloemkens van Guychelheyl niet seer ongheliijck. Die wortel es wit ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast aen die canten van den grachten ende van den staenden wateren, somtijts oock van den Riuieren, ende groeyet vast aen dwater alzoo dz dickwils van dẽ water ouervloeyet wordt.

¶ Tijt.

Water ponghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx κηπαία ende in Latijn Cepæa, nv ter tijt van sommighen Anagallis aquatica ende Becabunga. In Hoochduytsch Wasserpungē, Bachpunghen oder Punghen. Hier te lande Waterponghen. In Franchois Berle.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm van natueren tot schier in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Waterponghen met wijn gedroncken zijn goet tseghen die couw- A
pisse ende droppelpisse, ende tseghen die scorftheyt van der blasen van binnē, sonderlinghe als zy met den wortelen van Coraelcruyt inghenomen worden.

Die bladerē vā desen cruyde wordē oock met olie eñ azijn gegeten, eñ zijn een goedē B
ende bequaeme spijse den ghenē die qualijckē water lossen, eñ vā den graueel sieck zijn.

Van cleyn Eerdtnoten. Cap. xviij.

¶ Tfatsoen.

Bolbocastanon. Eerdt Castaniē. Cleyn Eerdtnotē.

Bunium heeft cantighe effene stelen onderhaluē voet oft meer hooch. Die bladeren die ierst voortcomen zijn den bladeren van gemeyne Peterselie volnaer ghelijck, maer minder ende cleynder gesneden, maer die aen den steel wassen zijn den bladeren van Dille niet seer onghelijck. Die bloemkens zijn wit ende wassen in croonkens gelijck aen die Dille. Tsaet es cleyn welrieckende, den sade vā Comijn oft Venckel niet seer onghelijck maer mindere. Die wortel es ront ghelijck eenen wordel oft cleyn ront appelken, van buyten bruyn vā binnen wit, van smaecke den Pastinaken volnaer ghelijck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot veel plaetsen in Hollant ende Zeelant op die corenvelden ende by den wegen. Ende wordt oock vele in Engelant ghevonden. In Brabant wordet van die cruytliefhebbers in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet eñ leuert zijn saet in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt in Zeelandt cleyn Eerdtnoten ghenaemt. Van sommigē cruytliefhebbers wordet voor Apios ghehouwen, van andere voor Meum, van den derden voor een Bulbina, maer met gheen van dryen en heuet ghelijckenisse, wy hebben somtijts ghemeynt dat het soude wesen Bunium maer vindende dat daer mede ooc niet wel ouer een en coemt, zoo duncket ons meer te ghelijcken met dat βολβοκάσανον Bolbocastanon van Alexander Trallianus dat nv ter tijt in Grieckelandt ἀγριοκάσανον Agriocastanon gheheeten wordt, daert seer mede ghelijckt, want die wortel es ghelijck een Bulbus, ende es van smaecke den Castanien niet seer onghelijck, alzoo dat het daer om wel Bolbocastanon & Agriocastanon, ende in onse tale eerdt Castanien ghenaemt mach worden.

¶ Natuere.

Die wortel van den Eerdtnoten es werm tot by den tweeden graedt ende wat tsamen treckende. Tsaet es werm ende drooghe tot schier in den derden gradt.

Cracht

¶ Cracht en werckinghe.

Die Eerdtnoten worden in Zeelandt in die spijse ghebruyckt, ende zijn daer in van smaecke ende van crachten, den Moren diemen Pastinaken in Brabant nuempt, niet seer onghelijck, zy doen water maken, ende versterckẽ die maghe, ende gheuen middelbaer voetsel, ende zijn goet der blasen ende der nieren. A

Bolbocastanon als Alexander Trallianus schrijft es goet ghebruyckt den ghenen die bloet spouwen. B

Tsaet inghenomen verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, iaecht af die Secondine. Doet water makẽ ende die vrine rysen ende lossen, ende es seer goet den lendenen, nieren, blasen ende milte die verstopt zijn. C

Van Maluwe ende Winterroosen. Cap. xviiij.

¶ Tgheslacht.

Van den Maluwen vindtmen veel gheslachten, van den welckẽ som tamme Maluwen, ende som wilde zijn, die oock elck veelderleye zijn. Die tamme Maluwe diens bloemen hier te lande Winterroosen ghenaemt worden, zijn menigherhãde, niet van bladeren, stelen oft wasse, maer van fatsoene ende verwe van den bloemen, want eenighe hebben enckele bloemen, ende sommighe dobbele, die som wit, som lijfverwich, som licht root, som schoon oft bruyn root, ende som ghespeckelt zijn. Die wilde Maluwe es oock tweederleye, Groot ende cleyn.

¶ Tfatsoen.

Malua satiua.
Tamme Maluwe, Winterroosen.

Malua syluestris elatior.
Groote Maluwe.

A Die groote tamme Maluwe die de winter Roosen draeght, heeft groote rõde rouwe bladeren, die meerder, witter, ende oneffender zijn dan die bladerẽ vã anderen

Malu-

Maluwen. Die steel es ront ende wast ses oft seuen voet hooch oft hoogher, ende daer aen wassen schoone groote bloemen van veelderleye verwen, ghefatsoeneert gelijck gemeyne Maluwe bloemen, maer veel meerder, som enckel, som dobbel. Als die bloemen ghereesen zijn zoo comet tsaet voort, dat in ronde keeskens wast. Die wortel es dick eñ lanck, eñ blijft lange tijt duerende alle jarẽ nieuwe bladeren eñ stelen voortbringhende.
2 Die groote wilde Maluwe heeft rondachtighe vette bladeren die rontsomme wat ghekerft zijn, ende bruynder, minder ende effender zijn dan die bladeren van dẽ Winterroosen. Die steel es ront ende wast twee oft drye voeten hooch, ende daer aen wassen die bloemkens, van fatsoene den enckelen Winterroosen ghelijck, maer veel minder, in vijf bladerkens gesneden, vã verwen lijfverwich, eñ daer naer comet saet dat ront ende plat es, gelijck cleyne keeskens gefatsoeneert. Die wortel es lanck eñ redelijcken dick.
3 Die cleyne wilde Maluwe es der andere wilde Maluwe seer ghelijck, maer die bladerẽ zijn wat ronder ende minder, die bloemen wat bleecker, ende die stelen en wassen niet recht op, maer cruypen lancx der eerden. Die wortel es oock lanck ende dick.

Malua syluestris pumila.

Cleyn wilde Maluwe.

¶ Plaetse.

1 Die tamme Maluwe die de Winterroosen draeght, wordt hier te lãde in die houẽ geplant.
2 Die wilde wassen op ongeboude plaetsen, by den wegen ende aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Die Winterroosen bloeyen in Hoymaent ende Oeghstmaent. Die wilde Maluwen beghinnen te bloeyen in Braeckmaent, ende bloeyen van daeren voort tot in den Herfst ende te wyle zoo leueren zy oock huer saet.

¶ Naem.

Maluwe wordt gheheeten in Grieck μαλάχη. In Latijn Malua, van Pythagoras ἄνθεμα Anthema, van Zoroastres διάδημα Diadema, van den Egyptienen Chocortis, van sommigẽ Vrina muris. In Hoochduytsch Pappel. In Neerduytsch Maluwe. In Franchois Maulue. In die Apoteken Malua.
1 Dat ierste gheslacht van Maluwen, wordt gheheeten in Grieck μαλάχη κηπευτή. In Latijn Malua satiua, van sommighen Rosa vltra marina. In Hoochduytsch Garten pappeln, Ernrosz oder Herbstrosz. Hier te lande Winterroosen. In Franchois Maulue de iardin.
2 Die wilde Maluwe heet in Grieck μαλάχη ἀγρία. In Latijn Malua syluestris. In Hoochduytsch Ghemeyn Pappeln. Hier te lande Maluwe ende Keeskenscruyt. In Franchois Maulue sauluage. Ende van desen gheslachte dat hooch opwast wordt gheheeten Malua elatior. groote maluwe.
3 Dat ander wildt gheslacht dat het alder cleynste es, wordt ghenaemt Malua syluestris pumila, oft Malua pumila. In Duytsch cleyn Maluwe.

¶ Natuere.

Die Maluwen zijn middelmatich werm eñ vochtich, van natuerẽ verdeylende, ende morw makende.

¶ Cracht en werckinghe.

Maluwe in die spijse ghebruyckt voedet wat meer dan die Lattouwe, ende doet lichten camerganck hebben, maer en es der maghen niet goet oft bequaem, wãt zy maeckt die selue weeck ende wack. A

Die bladeren van Maluwe rouw met wat souts ghegheten zijn goet tseghen die pij- B
nen,weedommen ende versweeringhen van den nieren ende van der blasen.

Tot den seluen ghebreken,ende tot tgraueel ende steen es oock die Maluwe goet, C
in water oft wijn ghesoden ende ghedroncken.

Maluwe mz dē wortelē gesoden es seer goet tsegen alle fenijn eñ verghiftḣ, alsmen D
terstont naer datmē dz sop van Maluwe gedronckē heeft tselue wederom ouergheeft.

Dwater daer Maluwe in ghesoden es versuet ende vermorwet die herdicheyt van E
der moeder,alsmen daer in badet.

Tselue water es oock goet tot alle versweeringhen ende rouwicheden van der blasen F
moedere,dermen ende des fondaments,met een clisterie daer in ghedaen.

Tsaet van Maluwe met wijn ghedroncken doet die vrouwen veel sochs ende melcks G
crijgen,eñ es goet den ghenē die pijne in die blase hebbē,eñ van dat graueel sieck zijn.

Maluwe gheneest die beten van den bien ende wespen,ende treckt alle dorenen ende H
splinters wt,daer op gheleyt ofte ghestreken.

Maluwe rouw oft ghesoden,alleen ghestooten oft met verkens liese vermenght ver I
suet,rijpt ende doet sincken alle coude ende heete gheswillen.

Die wortel van Maluwen in die asschen ghebraden ende cleyn ghestooten, es goet K
ghelijck een plaester gheleyt op die sweerende vrouwen borsten.

¶ Verkiesinghe.

Tot dē gebruck vā der spijsen zo es die tāme Maluwe beeter eñ bequaemer dan die wilde,maer tot dē gebruyck vā der medecynē om die herdichedē te vermorwene, eñ die geswillē te sceydene,zo zijn die wilde Maluwē beeter eñ crachtigher vā wercke dan die Tamme.

Van witte Maluwe. Cap. xxv.

¶ Tfatsoen.

Althæa. Witte Maluwe.

Ibiscus Theophrasti. Abutilon Auicennæ.

Die

1 Die witte Maluwe es den anderen Maluwen seer ghelijck maer veel witter ende saechter, zy heeft rondachtighe witte saechte eñ schier wollachtighe bladeren, die van grootte ende fatsoene den bladeren vã die ghemeyne schier ghelijck zijn. Die stelen zijn ront ende wassen recht op. Die bloemen zijn den bloemen van wilden Maluwen vã fatsoene gelijckende, naer den welcken dat saet voortcoemt ghelijck aen die andere. Die wortel es groot ende dick, van binnen wit ende lijmachtich.

2 Dat ander gheslacht van witte Maluwe daer Theophrastus af scrijft, heeft oock rondachtighe, witte, saechte ende schier wollachtighe bladeren, ghelijck die andere witte Maluwe, maer veel meerdere, den bladeren van Cauwoorden van fatsoene eñ grootte schier ghelijck. Die stelen zijn lanck, dick ende sterck ende daer aen tusschen die bladeren wassen op corte steelkens geele bloemkens, naer den welcken volghen gheployde huyskens daer in het saet leyt.

¶ Plaetse.

1 Witte Maluwe wast gheerne in vochte eñ vette plaetsen, by dẽ waterẽ eñ grachten.

2 Dat tweede gheslacht es hier te lande vremt, ende en wordt niet ghevonden dan in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

1 Dese Maluwe bloeyet met den anderen wilden Maluwen.

2 Die tweede wordt in die Meerte oft April ghesaeyet, ende in dat eynde van den zoomer leueret zy huer bloemen ende saet.

¶ Naem.

1 Dit gheslacht van Maluwe wordt gheheeten in Grieckx ἀλθαία in Latijn Althæa ende Hebiscus oft Ibiscus, van Galenus oock Anadendron, van sommigen Aristalthæa. In die Apotecken Bismalua ende Maluauiscum. In Hoochduytsch Ibisch oder Eibisch. Hier te lande Witte maluwe oft Witten huemst. In Franchois Guimaulues.

2 Dat ander gheslacht wordt vã Theophrastus in Grieckx ooc ἀλθαία καὶ μαλάχη ἀγρία ghenaemt. In Latijn oock Hibiscus ende tot onderscheet van den anderen Hibiscus Theophrasti. Van Auicenna wordt dit cruyt Abutilon gheheeten met welcken naem dat het onder den cruytliefhebbers bekent es.

¶ Natuere.

Witte Maluwe es oock middelmatich werm ghelijck die andere maer droogher, ende tot in den iersten graedt drooch.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Die wortelen van witte Maluwen in wijn ghesoden ende gedroncken zijn goet tseghen die pijne ende weedom van tgraueel, ende van den steen, roodẽ lichaem ende tseghen dat Sciatica, ende den ghenen die beuen, cramp hebben, oft van binnen gheborsten ghescuert zijn. A

Die selue wortelẽ in versch suet melck ghesoden, genesen den hoest als Plinius seyt. B

Tot den tantsweer zijn oock dese wortelen goet, ende versueten die pijne alsmense in azijn siedt, ende in den mont hout. C

Die wortelen vã witte Maluwen in wijn oft huenich water ghesoden eñ cleyn ghestooten, ghenesen eñ heylen die versche wonden, doen scheyden eñ verdeylen alderhande herde coude ende oock andere geswillen, als Inflatien, Apostumatien achter die ooren ende van den borsten, vermorwen die clieren, doen rypen ende wtbrekẽ alle verouderde Apostumatien ende gheswillen, ghenesen die clouen van dat fondament, ende verdrijuen dat beuen ende scudden van den senuwen ende senuachtighe leden. D

Die selue wortelen alzoo ghesoden eñ cleyn gestooten eñ met verckens liese oft gansen smout oft mz Terbenthijn vermẽght, versuetẽ die Apostumatiẽ eñ sweeringen van der moedere, eñ openen die verstoptheden vã der seluer mz een pessus van onder gesedt. E

Tot allen den voorgescreuen sieckten eñ gebreken zijn ooc die bladerẽ vã Maluwe goet in der seluer manierẽ gebruyckt, maer niet zoo goet oft crachtich als die wortelen. F

Die bladeren van dese witte Maluwe met olie vermenght, ghenesen die verbrant- G

heyt

heyt van den viere oft van heeten watere, ende heylen die beten van hondē ende menschen, ende die steken van Wespen ende Bien.

Tsaet drooghe oft gruen ghestooten ende ghedroncken, gheneest dz root Melizoen, H
ende stopt alle bloetganck, ende die loop des buycx.

Dit selue met azijn vermenght, verdrijft die witte ende swerte plecken ende vlecken I
des aensichts, alsment daer op in die sonne oft in een stoue strijckt.

Tsaet van witte Maluwe met water ende azijn oft wijn ghesoden, es nut ende be- K
quaem ghedroncken den ghenen die van Wespen ende Bien ghesteken zijn.

Van Sigmaerts cruyt. Cap. xxvj.

¶ Tfatsoen.

Alcea. Sigmaerts cruyt

SIgmaerts cruyt es van den ghe-slachte van den wilden Maluwen, als Dioscorides seyt, maer sijn bladeren sijn meer gecloven ende dieper ghesneden, ende in veel deelen verdeylt, schier ghelijck die bladeren van Verbena maer veel meerder. Die stelen sijn ront eñ wassen recht op ontrent twee oft drye voeten hooch, ende daer aen groeyē licht roode oft lijfverwighe bloemkens, den bloemē van anderen Maluwen van fatsoene gelijck, naer den welcken dat saet oock ghelijck keeskens geformeert voortcoemt. Die wortel es dick, twee voeten oft meer lanck van binnen wit.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op sommige ongeboude plaetsen aen die cantē van den velden eñ aen die hagen, ende en es hier te lande niet seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Sigmaerts cruyt bloeyet in dmiddel van den zoomer, ghelijck die wilde Maluwen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex ἀλκέα, ende dijsghelijck oock in Latijn Alcea. In die Apoteken eest onbekent, van sommigen, Herba Simeonis en Herba Hungarica. In Hoochduytsch Sigmars kraut, Sigmundswurtz, oder Hochlenten. In Neerduytsch Sigmaerts cruyt. In Franchois Guimaulue sauluage.

¶ Natuere.

Sigmaerts cruyt es middelmatich in wermte eñ coude, eñ wat drooge vā natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die wortelen van desen Sigmaerts cruyde in water oft wijn ghesoden, ende ghe- A
droncken, stelpen dat root Melizoen, ende heylen ende ghenesen die ghequetstheyt ende ghescuertheyt van binnen.

Van Veneetsche Maluwe. Cap. xxvij.

¶ Tfatsoen.

DIe Veneetsche Maluwe heeft ronde teere stelen, die hier in veel andere steelen verdeylen, daer aen wassen doncker gruene vette gheclouen, ende in veel deelen verdeylde bladeren, den bladeren van Acanthus van fatsoene ende blinckende coluere schier ghelijck maer veel mindere, den bladeren van Sigmaerts cruyt niet seer onghelijck. Die bloemen wassen op dopper-

ste van den stele, ende sijn die alderschoonste onder alle Maluwe bloemen, van fatsoene den anderen Maluwe bloemen volnaer ghelijck oock in vijf bladerē verdeylt, die op dat wterste wit oft bleeck geel sijn, ende in dmiddel van der bloemen bruyn purpur root, daer een gout geel doddeken in dmiddel wtwast. Ende dese bloemen en gaen niet open, dan drye oft vier vren naer der sonnen opganck, een vre oft twee oft meer voor middach, ende als sy een vre oft onderhalue open geweest hebbē, soo sluytē sy huer toe ende vergaē, eñ als sy vergaen sijn, so coemt daer een blaesken voort, daer in een ront hayrachtich bolleken groeyet, daer in swert saet voortcoemt. Die wortel es teer ende cleyn, ende sterft alle iaren, alsoo dat het cruyt alle iaren van nieuws ghesayet moet worden.

Alcea Veneta. Veneetsche Maluwe.

¶ Plaetse.

Dit cruyt es hier te lande vremt, eñ en wordt niet vonden dan in der cruytliefhebbers houen daert ghesayet wordt.

¶ Tijt.

Dit cruyt wordt ghesaeyet in Meerte oft Aprill, ende in Braeckmaent eñ Hoymaent zoo brenghet sijn bloemen.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt ghehouwen voor een gheslacht van Alcea, eñ wordt geheeten Alcea Veneta, van sommigen oock Malua Theophrasti. In Hoochduytsch Venediger pappeln oder Wetter roszlin. In Neerduytsch Veneetsche Maluwe. Ende dit en is gheen hypecoon als Matthiolus meynt. Maer schijnt meer te syne, dat Solanum Manicum daer af in tderde boeck Cap. xcij. ghescreuen es, daert groote ghelijckenisse mede heeft.

¶ Natuere.

Dese Maluwe es van natueren werm ende vochtich ghelijck die wilde Maluwen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Aenghesien dat dese Maluwe werm ende vochtich es, zoo schint zy oock wel te wese Ane van crachten ende werckinghen ghelijck den ghemeynen wilden Maluwen, maer daer af en hebbe ick gheen sekere experientie.

Van Concommeren. Cap. xxviij.

¶ Tgheslacht.

Concommeren sijn tweederleye Tam ende Wildt, Die Tamme worden voor spijse ghebruyckt. Die Wilde en sijn daer toe niet bequaem, ende dienen alleen tot den ghebruyck der medecynen, ende daer af hebben wy in dat derde deel ghescreuen.

¶ Tfatsoen.

Die tamme ende etelijcke Concommeren hebben langhe rouwe stelen, lancx der eerden cruypende, daer aen wassen rouwe rondachtighe bladeren, ende sommighe cleyne clauwierkens. Die bloemen wassen tusschen die bladeren aen die stelen, ende sijn bleeck geel, ende als die ghereset es, zoo volcht die vrucht die lanck es ende met veel stipkens van buyten bespraeyet ende lan-

ghe voren heeft, die ierst gruen es ende naer-
maels geel, ende daer in groeyet wit breedt
saet. Die wortel es redelijcken lanck.

¶ Plaetse.

Concommeren worden in die houen ghe-
saeyet, ende wassen geerne in plaetsen daer
die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

In Hoymaent ende Ooghstmaent wor-
den die Concommeren bequam om eten,
maer in Herfstmaent worden sy rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Concommeren wordt
nv ter tijt gheheeten in Griecx σίκυς ἥμερος.
In Latijn Cucumis satiuus, oft Cucumer satiuus,
van sommige Cucumis anguinus, oft Anguria.
In die Apotekē Cucumer. In Hoochduytsch
Cucumern. In Neerduytsch Concomme-
ren. In Franchois Concombre, ende schijnt
wel te syne tghene dat van Galeno in libris
de alimentorum facultatibus μηλοπέπων Melo-
pepon ghenaemt es.

Cucumis satiuus. Melopepon Galeni.
Concommeren.

¶ Natuere.

Concommeren sijn cout ē vochtich van
natueren, tot schier in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Concommeren voor spijse inghenomen,
sijn goet der maghen ende den dermen die A
verhit sijn, maer gheuen seer luttel voetsels
ende dat oock niet goet, ende daerom als-
mense te veel in spijse ghebruyckt, soo vervullē sy die aderen met veel quade coude, voch-
ticheden, die, want sy in gheen goet bloet veranderen en kunnē, ten laesten groote cort-
sen ende sieckten maken, als Galenus schrijft.

Tsaet van Concommeren met melck oft seer sueten wijn inghenomen, doet suete- B
lijck water maken, ende es seer goet der blasen die van binnen gequetst oft wat verswo-
ren ende verstopt es.

Die groene bladeren van Concommeren met wijn ghestooten, ghenesen die beten C
van den honden daer op gheleyt.

Van Pepoenen. Cap. xxix.

¶ Tgheslacht.

PEpoenen sijn een gheslacht van Concommeren, ende sijn nv ter tijt veelderleye.
Groote, ronde ende platte, van den welcken die groote oock tweederleye sijn, wit
ende gruen.

¶ Tfatsoen.

1 DIe groote Pepoenen hebben langhe ronde dicke hole rouwe stelen met-
scerpe corte dorenē beset, ende daer aen wassende groote breede rouwe bla-
deren, met vier oft vijf diepe keruen verdeylt, die veel meerder sijn dan die
bladeren vā Cauwoorden, Ende by desen bladeren comē ooc voort Clau-
wieren, daer mede dat dese Pepoenen hooch wassende ende climmende al
om aen hakē ende huer vast makē. Die bloemen wassen tusschen die bladeren, ende sijn
seer groot, binnen hol, om die canten ghescaert, van verwen geel. Die vruchten sijn seer
groot dick ende lanckworpich, en van den eenen geslachte bruyn gruen, veel ribbē heb-

Pepones magni. Groote Pepoenen.

Pepones rotundi. Ronde Pepoenen.

bende, ende ſeer herde ſcellen, ende van den anderen gheſlachte wit, met ſaechten dunnen ſcellen bedeckt. In die vruchten waſt dat ſaet dat breet ende wit es, ende veel meerder dan Concommer ſaet.

2 Dat tweede gheſlacht met den ronden vruchten heeft oock rouwe ſtekende ſtelē ende bladeren, maer die ſteelen ſijn minder, ende cruypē meeſt lanex der eerden. Die bladeren, ſijn oock cleynder ende niet zoo diep geſneden. Die bloemen ſijn geel den bloemen van anderē Pepoenen van fatſoene ghelijck. Die vrucht es ront ende platachtich, van den eenē oock gruen, ende van den anderen wit, ende daer in groeyet oock dat ſaet, dat minder es dan tſaet van anderen Pepoenen, nochtans noch meerder dā tſaet vā Concommerē.

3 Tderde gheſlacht van Pepoenen, es den tweedē van cruypende ſtelen, bladerē eñ bloemen ſeer ghelijck, maer die ſtelen en ſijn niet zoo rouw. Die vrucht es plat breet eñ ront, mz een ſaechte dunne ſcelle becleet, rontſomme die cantē gecronckelt eñ gefroncelt eenē buckelaer ſchier gelijc kende

Pepones lati. Breede Pepoenen.

kende, ende daer in leyt dat saet, dat wit es ende den Concommer sade oock ghelijck maer meerder.

4 Van den Pepoenen vindtmen oock een wildt geslacht van rouwe stelen eñ van bladeren den tammẽ in alder manieren gelijck, alleen sijn vruchten sijn mindere endt van smaecke heel bitter ghelijck die Coloquintida, wilde Cauwoorden ende wilde Concommeren dyen dit wildt gheslacht van natueren ende crachten ghelijck es.

¶ Plaetse.

Dese gheslachte van Pepoenen worden oock in die houen ghesaeyet, ende worden in die spijse ghebruyckt wtghenomen die wilde.

¶ Tijt.

Dese vruchtẽ wordẽ in Ooghstmaent rijp, oft somtijts eer alst vroech werm weer es.

¶ Naem.

Dese vruchten worden geheeten in Griecx πέπονες ende in Latijn Pepones, van Galenus oock Σικυοπέπονες Sicyopepones, dat es, Pepones cucumerales.

1 Dat terste gheslacht wordt geheeten in Hoochduytsch Pseben. Hier te lande Pepoenen. In Franchois Poupons, ende nv ter tijt in Latijn Magni Pepones, van sommighen Cucumeres Turcici, eñ daer naer Turckischer Cucumeren, eñ Torcksche Concommerẽ.

2 Dat tweede gheslacht dat oock een gheslacht van Pepoenen es, wordt Pepo oft Cucumis marinus, van sommighen Zuccomarin. In Duytsch Zee Concommeren. In Franchois Concombre marin gheheeten.

3 Tderde gheslacht dat breede Pepoenen sijn, ende daer om oock genaemt sijn Pepones lati, worden van sommighen gheheeten Torcksche Meloenen.

¶ Natuere.

Die tamme sijn cout ende vochtich van naturẽ, maer niet zoo vochtich als die Concommeren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die vruchten van den tammen Pepoenen en worden niet veel rouw ghegeten, maer meest in vleesch sop oft suete melck gesoden, ende alzoo bereyt sijn sy beeter eñ min hinderlijck, dã die Concommeren, ende oock goet gebruyckt den genen die eenige hitte in die maghe hebben.

Cucumis citrulus — Citrullen.

B Dat binnenste van den Pepoenen cleyn gestooten versuet ende gheneest die heete sweeringhe van den ooghen daer op gheleyt, ende belet die vloet van den humoeren ende vochticheden in die ooghen sinckende op dat voorhooft gheleyt.

C Tsaet van den Pepoenen met meel ende den sape van den seluen vermẽgt maeckt dat aensicht schoon, ende verdrijft alle vleckẽ, alsment daer mede in die sonne wrijft.

D Die wortel van Pepoenen een drachma swaer met huenich water oft Meede inghenomen doet braken ende ouer gheuen.

E Die selue wortel met huenich vermenght geneest die quade draghende scorftheden van den hoofde.

Van Citrullen. Cap. xxv.

¶ Tfatsoen.

Citrullen sijn oock van den gheslachte van den Concommeren, ende sy hebben rouwe ronde stelen met aenwassende clauwierkens, daer sy huer mede aen tuynen ende staken vast maken. Die

 blade-

bladeren van Citrullen sijn seer ghesneden ende gheclouen, van fatsoene den bladeren van Coloquintida seer ghelijck. Die vruchten sijn ront ende van buyten gruen, eñ daer in wassen bruyne swerte breede keernen, van fatsoene den keernen van Pepoenen ghelijck maer mindere.

¶ Plaetse.

Dese vruchten worden oock van sommighe cruytliefhebbers in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Citrullen worden in dat eynde van den zoomer met den Pepoenen rijp.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Concommeren wordt gheheeten Cucumis citrulus, ende oock van sommighen Anguria. In die Apoteken Citrulum, ende daer naer in Duytsch Citrullen. In Franchois Concombre citrin.

Dwildt gheslacht van desen es die oprechte Coloquintida daer af in dat derde deel ghescreuen es.

¶ Natuere.

Citrullen sijn oock cout ende vochtich ghelijck die Pepoenen.

¶ Cracht en werckinghe.

Van crachten ende werckinghe sijn die Citrullen den Pepoenen oock seer ghelijck, tsy in spijse oft in medecynen ghebruyckt.

Van Meloenen. Cap. xxvi.

¶ Tfatsoen.

Meloenen cruypen lancx der aerden ghelijck die Concommeren, ende hebben teere stelen mz aenwassende cleyne clauwierkẽs, eñ rondachtighe rouwe bladerẽ. Die bloemen sijn geel ghelijck die bloemen van Concommeren. Die vruchten sijn lanck den Concommeren oock schier gelijck, maer dicker, van buyten met dun hayrkẽ becleet, sonderlinghe als sy noch ionck sijn, en van binnen geel. Ende daer in leyt dz saet den Concommer sade seer ghelijck.

Cucumis Galeni & antiquorum.
Meloenen.

¶ Plaetse.

Meloenen worden oock in die houen ghesaeyet, ende moeten gheplant worden in goede vette gemeste aerde, op drooge plaetsen, eñ daer die sonne veel eñ sterckelijc schijnt, wãt anders so en comen sy hier te lande nz voort.

¶ Tijt.

Meloenen worden in Ooghstmaent ende Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Dese vrucht wordt gheheeten in Griecx van Galenus σίκυς dat es in Latijn Cucumis, ende es sonder twijfel die Cucumis van den ouders, daer die Cucumer asininus dz wildt gheslacht af es. Nv ter tijt wordt dese Concommere in Griecx μηλοπέπων. In Latijn Melopepo, van sommighen Melo, ghenaemt en tot sommighe plaetsen van Italien oot Citrulus, ende Cucumis citrulus. In Hoochduytsch Melonen. In Neerduytsch Meloenen. In Franchois Melons.

¶ Natuere.

Meloenen sijn den Pepoenen van natueren schier ghelijck, maer niet soo vochtich.

¶ Cracht en werckinghe.

Meloenen sijn van crachten den Pepoenen seer ghelijck, nochtans en maken sy soo quaden bloet niet, noch oock zoo rasschen camerganck, ende daerom soo sijnse ooc beeter dan die Pepoenen. A

Van Cauwoorden. Cap. xxxij.

¶ Tghellacht.

Cauwoorden sijn sonderlinghe dryerleye van gheslachte, Groote, cleyne ende langhe. Die van bladeren ende stelen malcanderen seer ghelijck sijn, sonder die wilde daer af in dat derde deel ghescreuen es.

¶ Tfatsoen.

Cucurbita cameraria maior.
Groote Cauwoorden.

Cucurbita minor.
Cleyne Cauwoorden.

1 Cauwoorden hebben langhe teere stelen, met aenwassende vele ranckskens ende clauwierkens, daer mede dat sy huer vast makende seer hooch climmen, alsoo verre als sy by eenighe staken, haghen, tuynen oft boomē, daer sy huer om winden mueghen gheplant sijn, wāt sonder behulp van eenige staken en kunnen die Cauwoorden niet gheclimmen, maer moeten lancx der aerden blyuen vlidderende, ende dan en kunnen sy oock gheen vruchten voort ghebrenghen. Die bladeren sijn ront, witachtich, saecht, ende schier wollachtich, dē bladeren van grooten Clissen van fatsoene volnaer ghelijck, maer mindere. Die bloemē sijn wit elck in vijf bladerkens ghesneden. Naer die bloemen groeyen die vruchtē, die ierst gruen ende met een dun saecht hayrken becleet, ende naermaels geelachtich ende schier cael, ende van den iersten geslachte seer groot, ront, dick ende breet sijn. In die vruchten leyt dat saet dat lanck ende breet es, op tsmaelste eynde twee hoecken hebbende.

2 Tweede gheslacht es den iersten van stelen, bladeren, bloemen eñ sade in alle manieren gelijck, alleen die vrucht is minder gefatsoeneert gelijck een ronde flessche, mz eenẽ langhen halse, dwelck tbeste fatsoen van den Cauwoorden oock es, want dese worden diewils, sonderlinge vanden pelgroms voor flesschen als sy wt gehoelt sijn gebruyct.

3 Tderde geslacht es dẽ voorgescreuẽ oock ghelijck, maer die vruchtẽ en sijn nz cort eñ dick, gelijck die andere, maer dickwils drye oft vier voeten lanck, eñ ontrent eenen arm oft been dick, eñ anders en hebben sy geen ondersceet.

Cucurbita anguina. Langhe Cauworden.

4 Bouen dese drye manieren van Tamme cauwoorden, zoo vindtmẽ oock noech een ander geslacht als sommighe geleerde scrijuen, dyens vruchten seer cort sijn, eñ maer ontrent eenen vinger dick, eñ anders oock van bladeren ende stelen den voorghescreuen ghelijck.

5 Van desen vindtmẽ oock een wilt geslacht daer af in dat Capittel van Coloquintida in dat derde deel, ghescreuen es.

¶ Plaetse.

Die drye ierste geslachten woorden hier te lande in die houen gheplant.

4 Dat vierde geslacht wast in sommige landen op rouwe ende steenachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Cauwoordẽ wordẽ hier te lande in Oogstmaent ende Herfstmaent rijp.

¶ Naem.

Cauwoorden heet in Grieck κολόκυνθα ἢ καὶ κολόκυνθα ἐδώδιμος. In Latijn eñ in die Apoteke Cucurbita. In Hoochduytsch Kurbs. In Franchois Courge.

Die drye ierste geslachten woorden geheeten van Plinius Cucurbitæ camerariæ, van sommighen oock Perticales.

1 Dat ierste geslacht wordt nv ter tijt gheheeten Cucurbita magna en maior. In Hoochduytsch Grosz kurbs. In Neerduytsch groote cauwordẽ. In Frãchois Grãde courge.

2 Dat tweede geslacht heet Cucurbita minor. In Hoochduytsch Klein Kurbs. In onse tale Cleyne Cauwoorden. In Franchois Petite Courge.

3 Tderde gheslacht wordt ghenaemt Cucurbita anguina, ende van sommighen Cucurbita oblonga. In Hoochduytsch Lang Kurbs. In Brabant Lange Cauwoordẽ. In Franchois Courge longue.

4 Tvierde gheslacht dat hier te lande noch onbekent es, wordt van Plinius gheheeten In Grieck σομφός Somphos. In Latijn Cucurbita barbara ende marina.

¶ Natuere.

Dese Cauwoorden sijn cout ende vochtich tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cauwoorden rouw ende onbereyt voor spijse inghenomen, sijn een seer quade ende onbequame spijse als Galenus scrijft, die mage vercouwende, seer verladende ende pijne daer in makende. A

Maer als sy ghesoden, ghebacken oft andersins bereyt gegeten worden, zoo en sijn sy niet seer hinderlijck, ende vercoelen ende maken vochtich die verhitte ende drooghe maghe, verslaen den dorst, ende doen lichten camerganck hebben, maer seer luttel voetsels bringhen sy den lichaeme aen. B

Tsap wt den Cauwoordẽ die al heel ghesoden sijn ghedouwt, met huenich ende wat salpeeters ghedroncken, doet sonder groote pijne camerganck hebben. C

Tselue doet oock die wijn die eenen nacht lanck in een wtghe holde Cauworde ghe- D
staen heeft alsmen hem nuchteren drinckt.

Dat binnenste van den Cauwoorden gestooten versuet eñ versaecht die heete apo- E
stumatien ende geswillen,die verhittingẽ ende roodicheden van den ooghen, eñ sonder-
linge die pijne van dat heet fledereijn,op die plaetse van der pijne eñ geswillen geleyt.

Tsap van den Cauworden met olie van roosen vermenght, versuet die pijne van F
den ooren daer in ghedaen.

Tselue sap in der seluer manieren, oft alleene es oock goet op die verbrantheyt, op G
dat wildt vier,ende op alle verhitheyt ghestreken.

Die ranckxkens van Cauworden met sueten wijn ende luttel azijns inghenomen, H
ghenesen dat root melizoen.

Die Scorssen van Cauworden tot asschen ghebrant ghenesen ende heylen die ga- J
ten van verbrantheyt ghecomen,ende dijsgelijcx oock die oude vlceratien ende sweerin-
ghen van der manlickheyt daer in ghestroeyet.

Tsaet van Cauwoorden es den sade van Concõmeren van crachten schier ghelijck. K

Van Rapen. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Rapa. Rapen.

1 Rapen hebben ierst groote rouwe breede bladeren,die aen dat smalste ouer beyde syden diep gesnedẽ ende gekerft sijn, ende daer naer als die winter ouer eñ voorby es zoo crijghen sy ronde stelen,daer aen ende op wassen cleyne geele bloemen,voortbringhende cleyn bruyn saet in cleyne hauwkens, in alle manieren gelijck die Koolẽ, dyen die Rapen,van bloemen,hauwen ende sade seer gelijck sijn.Die wortel es ront dick,van binnen ende buyten wit,ende somtijts een hooft somtijts maer een vuyst groot oft oock mindere.

2 Van desen Rapen vindtmẽ oock noch een gheslacht,niet dat van sommige Roode Rapen ghenaempt wordt,dat wy onder die Beeten ghestelt hebben,maer een andere dat van rouwen bladeren, stelen,bloemen, hauwen eñ sade den voorghescreuen Rapen ghelijck es, ende alleen daer in verscheyden es,dat sijn Rapen niet wit en sijn,maer root, anders den anderen oock ghelijck, als wy verstaen hebben van sommige cruytliefhebbers, die my geseyt hebben dat die seer edele alderdoorluchtichste Coninghinne Duwagiere van Hungheren ende Beemen ꝛc. Aldusdanighe Roode rapẽ in haer rijckelijcke plaisante houen op heeft doen voeden.

¶ Plaetse.

Rapen wassen gheerne in goet gheoeffent landt eñ wordẽ tot sommige plaetsen tusschen die Wijngaerdẽ gesaeyet,als te Huygaerden ende daer ontrẽt,die seer groot worden,maer meest op die corenvelden,sonderlinghe alst Coren rijp es,ende die en worden niet zoo groot.

¶ Tijt.

Rapen worden ghesaeyet in tbeginsel van den zoomer, ende die moghen groot worden,ende in Hoymaent oft Oostmaent naer dat het Coren ghemaeyet es,ende die blijuen ghemeynlick cleyn.Ende in April als die winter voorby es, zoo brenghen sy stelen ende bloemen.In Meyt ende Braeckmaent zoo wordt het saet rijp.

Naem,

❡ Naem.

Rapen wordē genaemt in Grieck γογγύλαι καὶ γογγυλίδες. In Latijn Rapæ. In Hoochduytsch Ruben. In Franchois Naueau rond.

❡ Natuere.

Rapen sijn werm eñ vochtich vā natueren.

❡ Cracht en Werckinghe.

Rapen voor spijse ghebruyckt gheuen den lichaeme redelijck voetsel, alsmense niet te veel in en neempt, ende oock wel verteert, want anders alsmen te veel inneempt oft tselue datmen etet niet wel en verteert, zoo maken sy vele ouervloedighe vochticheden ende winden in tlichaem, sonderlinge als sy rouw gegeten wordē, wāt dan zoo sijn sy der maghen ooc quaet, ende makē winden, opblasingen eñ weedommē in dē buyck eñ dermen. A

Rapen met melck ghesoden versueten die pijne van dat fledercijn daer op gheleyt. B

Olie van Roosen in eene wtghehoolde Rape in die asschen gebradē geneest die cack hielen, dat es versweeringhen van den versenen van coude ghecomen. Tot den seluen es oock dat water goet daer die Rapen in ghesoden sijn, alsmen die daer mede wasschet. Item oock die ghesoden Rapen daer op gheleyt. C

Die ionghe scheutkens van den Rapen als sy beghinnen te scieten gegeten doen water maken, ende sijn goet den ghenen die met den steen ende graueel ghequelt sijn. D

Tsaet van Rapen, es oock goet tseghen alderhande fenijn, ende daerom worddet in die Tetriakelen (dat es medecynen diemē tsegen fenijn ende vergiftenissen gebruyckt) ghedaen, sonderlinghe in die ghene die pijne ende weedom versueten. E

Die olie van Raepsade geslaghen, es oock van ghelijcke cracht, ende iaecht af die wormen die in dat lichaem groeyen, alsmense rouw inneempt. F

Van Steckrapen. Cap. xxxviij.

❡ Tgheslacht.

Steckrapen sijn nv ter tijt tweederleye, Tamme eñ wilde.

❡ Tfatsoen.

Napus hortensis. Tamme steckrapen.

Napus syluestris. Drooghe steckrapen.

Tam-

1 Tamme Steckraepen hebben groote breede bladeren, den bladeren van den Rapē schier gelijck maer effender. Sijn stelen sijn ront, ende wassen ontrent eenen cubitus, dat es onderhaluē voet hooch oft hoger, ende daer aen wassen bloemen, hauwē ēn saet ghelijck aen die Rapen. Die wortel es seer lanck ende dick, anders den Rapen gelijck.

2 Die wilde Steckrapen sijn den voorgescreuen niet seer ongelijck, maer die bladerē sijn van onder tot bouen meer ghekerft, ende die wortel en is niet zoo lanck, maer cortter ende ronder, schier ghelijckende een wilde peere.

¶ Plaetse.

1 Steckrapen worden in Vranckrijck veel gesayet, ende sonderlinghe ontrēt Parijs.

2 Die wilde wassen in sommighe landen by den rieuieren ende waterloopē, ende dyer ghelijcke coude plaetsen.

¶ Tijt.

Steckrapen bloeyē in die Lente ghelijck die Rapen ende Koolen.

¶ Naem.

Dese Rapen worden in Griecx gheheeten Βουνιάδες. In Latijn Napi. In Hoochduytsch Steckruben. In Brabantsche tale Steckrapen ende Parijsche Rapen. In Franchois Naueau ou Nauet.

1 Dat Tam gheslacht wordt gheheeten Napus satiuus, ende in Hoochduytsch Truckē steckruben, dat es drooghe Steckrapen.

2 Die Wilde worden Napi syluestris ghenaemt, ende in Hoochduytsch Naszsteckruben dat es natte Steckrapen.

¶ Natuere.

Steckrapen sijn van natueren den anderen Rapen als Galenus scrijft, ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Steckrapen in spijse ghebruyckt gheuen min voetsels dan andere Rapen, ende an- A
ders sijn sy van crachten ende werckinghen huer ghelijck. Tsaet van desen Rapē es B
ooch seer goet tsegen tfenijn, ende wordt oock in die Teriakele medecijnen vermenght.

Van Raponcelen. Cap. xxxv.

¶ Tgheslacht.

Raponcelē sijn tweederleye, Cleyne ende groote.

¶ Tkatsoen.

Rapum syluestre paruū. Cleyne Raponcelē.

Rapum syluestre aliud. Andere Raponcelen.

Die

1 Die cleyne ende ghemeyne Raponcelen hebben ierst cleyne rondachtige bladerẽ, den bladerẽ vã Violettẽ schier gelijck, ende daer naer comẽ die stelẽ voort, die ront, hertachtich ende ontrent twee voeten hooch sijn, met langhe smalle bladerkens becleet. Aen dopperste van den stelen wassen schoone bloemkens, van verwen ende fatsoene den wilden blauw Clocxkens (daer af in tweede deel cap. xxiij. ghescreuen es) seer ghelijck, naer, die welcke oock lange cantighe hauwkens voortcomen, daer in dat het saet leyt, dat seer cleyn es. Die wortel es lanck, somtijts ontrent eenen cleynen vingher dick, wit eñ van smaecke den Rapen schier gelijck, ende wordt in den winter in salaet ghegeten.

2 Die andere Raponcelen die noch ter tijt niet seer bekent en sijn, hebben ierst breede bladeren, ende daer naer aen die stelen smalle, ende draghen een oft twee rechte hole stelen, daer op schoone dicke aren wassen, vol van cleyne langachtighe bloemkens, die eer sy open ghegaen sijn, ghelijck cromme horenkens daer om staen, ende als sy open ghegaen sijn in vier cleyne smalle bladerkens verdeylt sijn, van verwẽ blauw, peersch, aschverwich oft wit. Als die bloemen vergaen sijn, soo comen daer vele cleyne hauwkens, vast aen malcanderen wassende voort, den hauwkens oft huyskens van Raponcelẽ ghelijckende, maer mindere. Die wortel es dick wit sapachtich, den wortelen van cleynen Raponcelen van fatsoene ende smaecke seer ghelijck.

3 Van den gheslachte van den Raponcelen sijn oock die Mariettes eñ die Halscruyden daer af in dat tweede boeck hier voor ghescreuen es.

¶ Plaetse.

1 Die cleyne Raponcelen wassen hier te lande aen die canten van den velden onder die haghen ende aen die tuynen.

2 Die andere wassen meest in die bosschen in stercken leemachtighen gront, ende andere vette vochtighe donckere plaetsen.

¶ Tijt.

1 Die cleyne Raponcelen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

2 Die andere brenghen huer bloemen in Meye voort.

¶ Naem.

Die Raponcelen heeten in Griecx γογγύλη ἀγρία. In Latijn Rapa syluestris, dat es wilde Rapen.

1 Dat ierste gheslacht wordt nv ter tijt ghenaempt Rapontium ende Rapunculum. In paruum Hoochduytsch klein Rapuntzeln. Hier te lande cleyne oft ghemeyne Raponcelen. In Franchois Raiponce.

2 Dat tweede gheslacht, es oock een maniere van Raponcelen.

¶ Natuere.

Raponcelen sijn van natueren den Rapen wat ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Raponcelen in spijse ghebruyckt met azijn ende sout bereyt, maken appetijt om eten A
ende doen water maken, sonderlinghe als sy te voren wat ghesoden sijn gheweest.

Raponcelen met meel van Lupinen oft van Drauick vermẽght, maeckt het aensicht B
claer ende die huyt des lichaems schoon, daer op ghestreken.

Tsap van den stelen ende bladeren van den Raponcelen, sonderlinghe van den cley- C
nen met vrouwen melck in die ooghen ghedruypt maeckt claer ghesicht.

Van Radijs. Cap. xxxvj.

¶ Tgheslacht oft onderscheet.

RAdijs es tweederleye, Tam ende wildt, van den welcken die Tamme oock tweederleye es, een met rondachtighe wortelen gelijck Steckrapen, diemen in Brabant niet veel en vint, ende een met seer langhe wortelen die hier seer ghemeyn sijn.

¶ Tfatsoen.

1 Die tamme Radijs, dat es die ghemeyne heeft groote, breede, rouwe bladeren, ouer beyde syden diep ghesneden, den bladeren van Rapen niet seer ongheliick. Die stelẽ sijn ront,

Radicula satiua. Radijs. Radicula syluestris. Wildt radijs.

ront, ende daer op wassen vele licht peersche bloemkẽs, elck in vier bladerkens verdeylt ende als die gheresen sijn, zoo volghen daer ronde hauwkens, ende daer in leyt dat saet dat bruyn ende ront es. Die wortel van den eenen es eenen voet oft onderhaluen lanck van buyten ende van binnen wit, scerpachtich van smaecke. Ende van den anderẽ dick ende cort gelijck een Steckrape, die stercker ende scerper van smaecke es dã die lãghe.

2 Dat wildt gheslacht van Radijs, heeft bladeren ghelijck dat Tam Radijs, maer mindere ende meer ghesneden. Sijn stelen wassen ontrent eenen voet oft meer hoogh, ende daer aen wassen vele geele bloemkens, ende daer naer cleyne hauwkẽs daer tsaet in leyt, dat oock cleyn es. Die wortel es ontrent eenen vingher dick, van smaecke eenen longhen Radijs ghenoech ghelijck, oft oock stercker.

Plaetse.

1 Die tamme Radijssen worden in die moeshouen gesaeyet, ende moeten alle iaren van nieuws ghesaeyet worden.

2 Die wilde Radijs wast aen die grachten ende canten van den staendẽ ende loopende wateren.

Tijt.

1 Die Tamme Radijssen worden meest ghesaeyet in Braeckmaent ende Hoymaent, ende die sijn bequaem in den winter om te eten, ende bloeyen ierst in April oft Meye, want die in die Meerte ghesaeyet worden bloeyen in tselue iaer in Meye oft Braeck maent, ende sijn mits dyen om ter tafelen ghedient te wordene onbequaem.

2 Dat wildt geslacht bloeyet in Braeckmaent, eñ corts daer naer zoo leueret sijn saet.

Naem.

1 Dat ierste geslacht wordt van den Griecken van Athenen eñ van anderen ouders gheheeten ῥαφανὶς καὶ ῥαφανὶς ἥμερος. In Latijn Radicula ende Radicula satiua, van sommighen Raphanus. In die Apoteken Raphanus minor. In Hoochduytsch Rettich, hier te

lande Radijs. In Franchois Raue ou Refort.

2 Dat ander gheslacht es ghenaemt ῥαφανὶς ἀγρία. In Latijn Radicula syluestris. In Hoochduytsch Wilder Rettich. In Neerduytsch wilde Radis en van sommighen water Radijs dat es Radicula palustris. In Franchois Raifort sauuage et Raifort deaue.

Natuere.

1 Tamme Radijs es werm in den derden graet, ende drooge tot in den tweeden.

2 Die wilde Radijs es crachtiger ende stercher dan die tamme.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van den Tammen radijsen, worden met andere spijsen nv ter tijt gelijck oock hier voortijts ggheten, maer sijn meer een medecyne dā spijse als Galenus seyt, want den lichaem en gheuen sy gheen voetsel oft seer weynich, aenghesien dat sy scerp ende bytende op die tonghe sijn. A

Die ionghe steelkens als die Radijs begint op te scieten, moghen oock seyt die selue Galenus met olie ende azijn ghegheten worden, als zy te voren ghesoden geweest sijn, ende geuen meer voetsels dan die wortelen, hoe wel dat sy oock seer luttel voetsels by brenghen. B

Die wortelen van Radijs sijn smaeckelijck in den mont seyt Dioscorides, maer der maghen en sijn sy niet goet, want sy maken winden ende opworpinghen. C

Radijs wortelen voor den eten ghegeten doen die spijse walghen, ende naer den eten inghenomen doen sy die selue sincken.

Die wortelen van Radijs sijn voor den eten goet gegeten om te bracken, ende sonderlinghe die scorssen daer af, die met syrope van azijn inghenomen sterckelijck doen ouergheuen ende braken, ende vele taye fluymen afiaghen, ende mits dyen die sinnen ende dat verstant scerpen. D

Dwater daer Radijs in ghesoden es ghedroncken doet water maken, ende breeckt den steen, ende doet den seluen lossen ende rijsen. E

Tselue water maeckt oock die taye fluymen die op die borste liggen rijpen ende doet die selue lossen, ende es mits dyen goet tseghen den verouderden hoest, ende alle verladentheyt van der borsten ghedroncken. F

Radijs es oock goet den water suchtighen ghebruyckt, ende den ghenen die in die leuer ghebreck, ende in die lendenen weedom oft verstoptheyt hebben. Item den ghenen die swaer slaperich sijn met azijn ende mostaert ggheten. G

Die selue wortelen sijn oock goet den ghenen die van den Campernoelien sieck sijn, oft Bilsen oft ander fenijn inghenomen hebben, ende den genen die pijne ende weedom in den buyck, ende dat colica hebben als Plistonicus ende Praxagoras segghen. H

Die wortel van Radijs verweckt oock die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwē, ende als Plinius seyt doet veel melcks ende sochs crijghen. I

Radijs wortelen met azijn cleyn ghestoten ghenesen die herdicheyt van der milten daer op ghelept.

Die selue wortelen met huenich vermenght bedwinghen die voortsetende sweeringhen, ende genesen die quade scorftheden ende wtuallingen des hayrs vanden hoofde. K

Radijs wortelen met meel van Lolium vermenght, verdryuen alle blauw geslaghen plecken, litteken, ende sproet ende plecken van dat aensicht.

Tsaet van Radijs inghenomen doet sterckelijck ouergheuen, ende doet die vrine lossen, ende alst met huenich ende azijn ghedroncken wordt, zoo doodet ende iaecht die wormen af. L

Tselue saet met azijn inghenomen maeckt die milte cleyn ende doet die herdicheyt van der seluer vergaen. M

Tsaet van Radijs met syrope van azijn ghesoden es goet tsegen die squinantie alsmen dickwils daer mede gorgelt. N

2 Die wilde Radijs es van crachten ende werckinghe den tammen ghelijck, maer in alle manieren veel stercker, ende es sonderlinghe om die vrine doen te lossene. O

Tsal-

Van Meerradijs Cap. xxxvij.

Raphanus magnus.

¶ Tfatsoen.

MEerradijs heeft groote breede bladeren van fatsoene den bladeren van den grooten Lapathum datmen patientie nuempt schier ghelijck maer grooter ende rouwer. Die stelen sijn teer cort ende dun ende op dopperste van dyen wassen cleyne witte bloemkẽs ende daer naer cleyne hauwkens daer tsaet in voorcoemt. Die wortel es lanck ende dick, van smaecke seer scerp ende op die tonge bijtende. Ende daer om wordt sy cleyne gestooten, met die spijse, sonderlinghe met den visch, nv ter tijt voor Mostaert ghegeten.

¶ Plaetse.

Meerradijs wordt meest in die houen gheplant, ende daer hy eens geplant es, daer blijft hy langhe iaren wassende sonder vergaen.

Tijt.

Meerradijs spruyt wt in April eñ in Braeckmaent zoo bloeyet hy.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten Raphanus magnus, eñ Raphanus mõtanus. In Hooch duytsch Merrettich vnd Kern. In brabant meest Raphanus van sommigen oock Meerradijs. In Fräschois grand Rafain ou grand Rafort et Raphanus. Eñ dit cruyt wordt nv ter tijt van sommigẽ geleerden gehouwẽ voor ῥάφανος Raphanus van der alder ouster Griecken van Athenen, daer af datmen scrijft dat hy viantschap heeft met den Wijngaerde, Maer en es die ῥάφανος van Theophrastus niet, oft van den anderen naercomelinghen Griecken van Athenen, die voor Raphanus houden, die Brassica van den Romeynen dat sijn onse ghemeyne koolen.

Som andere meynen dat dese Meerradijs dat Thlaspi van Crateuas es, maer haer lieder meyninghe en is der waerheyt niet seer ghelijck.

¶ Natuere.

Meerradijs es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt sonderlinghe die wortelen in den welcken die principale cracht es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van desen Meerradijs es van crachten den anderẽ radijsen seer ghelijck, nochtans stercker eñ meer verwermẽde, maer niet zoo seere die maghe beruerẽde. A

Dese wortelen cleyn gestooten dienen wel in plaetse van Mocstaert oft van anderen sausen met den visch ghegheeten, want in dyer manieren inghenomen, verwermen sy die maghe, maken appetijt, ende doen die visch verteeren. B

Tes oock by experientie beuonden dat Meerradijs den wijngaert belet te groeyen ende hem bynaer doet vergaen daer vast aen gheplant, dwelck die ionge Gricken niet van Athenen, van die Crambe dat es Brassica scrijuen. C

Van Peen ende Caroten. Cap. xxxviij.

¶ Tgheslacht.

PEen sijn dryerhande, Geele, Roode, die beyde tam sijn ende ghesaeyet worden, eñ wilde die van selfs groeyen.

ccccxxv. Van Peen ende Caroten. Cap. xxxviij.

Staphylinus luteus. Geel Peen. ¶ Tkatsoen.

Staphylinus niger. Roode Peen, Caroten.

1 Die geele Peen hebbẽ doncker gruene ſeer ghesneden bladeren, den bladerẽ van Keruel schier ghelijck, maer onghelijc veel bruynder meerder ende cleynder ghesnedẽ. Die stelen sijn ront, van buyten wat hayrachtich van binnen hol, ende daer op wassen groote croonen, die voortbringen witte bloemen, eñ daer naer rouw saet, den sade van Anijs van fatsoene niet seer ongelijck. Die wortel es dick, lanck, van buyten ende van binnen geel, ende wordt in die spijse ghebruyckt.

2 Die roode Peen diemen ghemeynlijc Caroten nuempt sijn van gesneden bladerẽ, stelen, bloemen ende sade den voorgheschreuen gelijck. Die wortelen sijn oock lanck eñ dick, maer sijn van buyten ende van binnen bruyn root.

3 Die wilde Peen diemen oock Vogelsnest heet, sijn den tammen van bladeren stelen eñ bloemen niet seer ongheliјck, maer die bladeren sijn wat rouwer ende mijn ghesneden oft verdeylt. Ende in dmiddel van den croonkẽs tusschen die witte bloemkens, wast een oft twee purpure bloemkens, dat saet es oock rouwer ende die wortel es minder ende herder.

Plaet-

Staphylin' sylueſtris. Wilde Pee oft Vogelsnest.

¶ Plaetse.

1.2 Die tamme Peen worden in die moeshouen ghesaeyet.

3 Die wilde wassen aen die canten van den velden, by den weghen ende op rouwe ongheboude plaetsen.

¶ Tijt.

Peen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent, ende in Ooghstmaent zoo wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Peen worden gheheeten in Griecx σαφυλῖνοι In Latijn Pastinacæ.

1 Dat ierste gheslacht wordt geheeten, σαφυλῖνος ἥμερος, ende Pastinaca satiua, nv ter tijt Staphylinus luteus. In Hoochduytsch Zam pastiney, Zā Pestinachen, vnd Geel rubē. In Brabātsch Geel peē, Pootē, ende oock Geel wortelē. In Frāchois Pastenade iaulne.

2 Dat ander gheslacht es oock een Staphylinus satiuus, ende wordt genaemt Staphylinus niger. In Hoochduytsch root Pastiney. In Neerduytsch Carotē. In Frāchois Carotes, Eñ dese twee tāme Peen schynē oock wel te sijne die δαῦκος Daucus daer Theophrastus af scrijft Lib. 9 cap. 15, ende die van Galenus sexto de simplicibus δαῦκος σαφυλῖνος dat es Daucus Pastinaca ghenaemt wordt.

3 Dat wildt gheslacht heet in Griecx σαφυλῖνος ἄγριος. In Latijn Pastinaca syluestris. In die Apoteke Daucus, als in tweede deel voorseyt es, van sommigen oock Pastinaca rustica, Carota, Babyron ende Sicha. In Hoochduytsch Wild pestnach oder Wild Pesteney, vnd Vogelnest. In Neerduytsch Vogelsnest, ende Croonkens cruyt. In Franchois Pastenade sauluage.

¶ Natuere.

Die wortelen van peen sijn middelmatich werm ende drooghe. Tsaet van den seluen ende sonderlinghe van den wilden es werm ende drooghe tot in den tweedē graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Peen ende Caroten in die spijse ghebruyckt gheuen redelick goet voetsel, ende aenghesien dat sy oock wat aromatijck sijn, zoo verwermen sy oock die inwendighe leden, alsmense te redelijcke maniere gebruyckt, want alsmense te veel oft te diewils ghebruyckt, zoo doen sy oock in tlichaem quaetachtich bloet groeyen. A

Die wortelen van Peen ende sonderlinghe van den wildē in alle manieren inghenomen doen water lossen, ende verwercken den lust tot byslapen. Ende daer om seyt Orpheus dat dese wortelen cracht hebben van liefde te makene. B

Die selue wortel van den wildē Peen gepoedert ende met Meede oft huenich water inghenomē opent die verstoeptheyt van der leuere, milte, nieren ende lendenē, ende sijn mits dyen goet tseghen die geelsucht ende tseghen dat graueel. C

Tsaet van den wilden Peen verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende es seer goet tseghen dat opstijghen van der moedere, met wijn ghedroncken oft met een pessus van onder ghesedt. D

Tselue saet lost oock die vrine ende dat graueel, ende es mits dyen seer goet den ghenen die qualickē water lossen, die watersuchtich sijn, pijne in die sijde oft in den buyck oft in die lendenen hebben. E

Tsaet van wilden Peen inghenomen, wederstaet alle fenijn, ende es goet tseghen die steken ende beten van alle fenynnighe ghedierten. F

Men scrijft oock desen sade toe dat die vrouwen daer af vruchtbaer worden, als sy dat dickwils ghebruycken. G

Die bladeren van Peen gruen ghestoten ende met heunich vermenght suyueren die onreyne voortsetende sweeringhen. H

Tsaet van den Tammen es den wilden van crachten gelijck, maer in alles niet zoo sterck. Maer die wortelen van den Tammen sijn beter ende bequamer om eten. I

Van Pastinaken oft Moren. Cap. xxxix.

¶ Tghessacht.

Pastinaken oft alsmen beeter seyt Moren sijn tweederhande Tam ende wildt.

ccccc xvij. Van Pastinaken oft Moren. Cap. xxxiv.

¶ Tfatsoen.

Pastinaca vulgaris. Tamme Moren. Elaphoboscum. Wilde Moren.

1 Die tamme Moren hebben groote langhe bladeren, van veel bladeren aen een steelken wassende, vergaert ghelijck die bladeren van Noten oft van Eschenboom, van dẽ welcken elck besondere breedachtich ende rontsomme gekerft es, huerẽ steel wast somtijts eens mans lengde hoogh, ende heeft vele voorenkens, ende leden ghelijck die stelen van Venckel, daer op aen dopperste croonkens wassen, die voortbringhen geele bloemkens, ende daer naer breet saet ghelijck dat saet van Dille oft meerder. Die wortel es dick ende lanck, van smaecke suet ende seer bequaem om eten.

2 Die wilde Moren sijn van bladeren stelen bloemen ende saet den Tammen seer gelijck, maer die bladeren sijn wat minder, ende die stelen oock wat dunder, ende die wortel es herder minder ende niet soo bequaem om eten.

¶ Plaetse.

1 Die Tamme worden in die moeshouen ghesaeyet.

2 Die wilde wassen hier te lande by den weghen ende op ongheboude plaetsen.

¶ Tijt.

Moren bloeyen in Braeckmaent eñ Hoymaẽt, maer in den winter eer sy ghebloeyet hebben, zoo sijn die tamme bequaem om in spijse ghebruyckt te wordene.

¶ Naem.

1 Dat ierste wordt hier te lande in onse Apoteken ghenaemt Pastinaca, ende daer naer in Neerduytsch Pastinaken, in Hoochduytsch Moren, eñ Zam moren. Daer naer die selue oock nv hier te lande Tamme mooren gheheeten worden. In Franchois worden dese wortelen Cheruy ghenaempt. Ende dese worden van sommighen voor een σίσαρον Sisarum ghehouden, van den anderen voor een Staphylinus en Pastinaca. Ende schijnt wel te syne die σταφυλῖνος dat es Pastinaca van Galenus lib. 8 de Simplicibus.

Dat

2 Dat wildt gheslacht heet in sommige Apoteken Branca leonina oft Baucia. In Hooch duytsch Wild moren. In Neerduytsch Wilde Moren. In Frãchois Cheruy sauluage. Ende dit wordt gheheeten in Griecx ἐλαφόβοσκον en van sommighen als dioscorides scrijft ἐλάφικον, Νίφειον, ὀφιγένιον, ὀφιοκτόνον, λύμη. In Latijn Elaphobosc ũeñ Cerui ocellus.

¶ Natuere.

Moren sijn werm ende drooge van natueren, sonderlinghe dat saet dat wermer eñ droogher es dan die wortelen.

¶ Cracht en werckinghe.

1 Die wortelen van Moren in die spijse ghelijck die Peen ghebruyckt, gheuen beeter voetsel, ende meer dan die Peen, ende sijn goet der longhene, den nieren eñ der borsten. A

Die selue wortelen doen oock water maken, versueten die pijne van der sijden, verdrijuen die winden ende weedom van den buyck, ende sijn goet den ghenen die verreckt sijn oft van binnen ghequetst oft gheborsten. B

2 Tsaet van den wilden Moren es goet tseghen alle fenijn, ende het gheneest alle betẽ ende steken van alle cruypende ende fenijnninge ghedierten met wijn gedroncken. Eñ es zoo sterck daer tsegen datmen ghescreuen vindt, dat als die herten dit cruyt eten dat huer gheen fenijnnich ghedierte ghehinderen oft gheletten en kan. C

Van Suyckerwortelkens. Cap. xl.

¶ Tfatsoen.

Sisarum. Suyckerwortelkens.

Suycker wortelen hebben rondachtighe stelen, ende ghesneden rontsomme ghe kerfde bladerkens veel aen een steelkẽ wassende, den bladeren van Moren niet seer ongheliick, maer veel minder ende caelder. Die bloemen wassen op croonkens eñ sijn wit, ende daer naer comet saet dat breedachtich es. Die wortelkens sijn wit ende ontrent eenẽ vingher lanck, ende hangen veel by een, ende sijn van smaecke suet ende liefelijck om eten.

¶ Plaetse.

Dese wortelkens worddẽ in die houen geplant.

Tijt.

Dese wortelkens worden in die Meerte wt der eerden ghenomen ende ghegheten, ende dan wordt die aldercleynste van den seluen wederom geplant, die tsegen dat naeste iaer goet worden eñ bequaem om eten. Ende alsmen dese wortelkens laet staen sonder verplanten, zoo brenghen sy bloemen ende saet in Hoymaent ende Oegstmaent.

¶ Naem.

Dese wortel wordt gheheeten in Griecx Σίσαρον In Latijn Siser ende Sisarum, ende daer naer van sommigẽ Seruillum, Seruilla oft Cheruilla. In Hooch duytsch Gerlin, Gierlin, ende van sommigen Zam Rapuntzel. In Neerduytsch Suyckerwortelkens, ende Serillen. In Franchois Cheruy petite.

¶ Natuere.

Suyckerwortelkens sijn werm ende drooch van naturẽ tot in den tweedẽ graedt.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Suyckerwortelkens ghesoden ende ghegeten, sijn der magen goet, maken appetijt ende doen water lossen. A

Tsap van den wortelen met gheyten melck ghedroncken stelpt den loop des buycx. B

Tsaet van desen wortelen met wijn gedroncken verdrijft die winden ende opblasin- C
ghen van den buyck, ende gheneest den hick.

Van ghemeyn Peterselie. Cap. xlj.

¶ Fatsoen. Apium Hortense. Ghemeyn Peterselie.

DIE gemeyne Peterselie heeft gruene gekertelde ende in veel deelen verdeylde bladerkens rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Die stelen sijn ront ende daer op wassen cleyne croonkens, voort bringēde bleeckgeele bloemkens, ende daer naer cleyn rondachtich saet dat scerp van smaecke, ende goet van ruecke es. Die wortel es wit eñ lanckachtich gelijck die wortel van Venckel maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Peterselie wordt in die moeshouen ghesaeyet ende wast geerne in goede vette eerde.

¶ Tijt.

Die gemeyne Peterselie bloeyet in Braecmaent, ende in Hoymaent wordt huer saet rijp, een iaer naer dat zy gesaeyet geweest es

¶ Naem.

Die gemeyne Duytsche Peterselie wordt gheheeten in Grieck σέλινον καὶ σέλινον κηπαῖον In Latijn Apium eñ Apium hortense. In die Apoteke Petroselinum. Ende daer naer in Hoochduytsch Petersilghen oder Peterlin. In Neerduytsch Peterselie. In Franchois du Persil.

¶ Natuere.

Die ghemeyne Peterselie dat es Hof eppe, es werm in den tweeden graedt, eñ drooghe tot in den derden, sonderlinghe dat saet, dat meer verwermt ende drooght dan die bladeren oft wortelen.

¶ Cracht en werckinghe.

Die ghemeyne Peterselie met andere spijse inghenomen es der maghen seer goet A ende bequaem, ende doet die spijse verteeren, ende maeckt lust ende begheerte om eten, ende doet water maken.

Die wortelen van dese Peterselie in water ghesoden ende ghedroncken openen die B verstopthëyt vander leuere van den nieren ende van allen den inwendighen leden, ende doen die vrine lossen, ende den steen ende dat graueel rijsen ende afgaen. Ende wederstaen alle fenijn.

Tot den seluen es oock dat saet seer goet ende beeter dan die wortelen, dat niet C alleen die verstopheden opent ende den fenijne wederstaet, maer oock alle winden ende opblasinghe doet sceyden. Ende daer om wordt het in die Teriakale compositien vermenght.

Tselue saet es oock seer goet tsegen den hoest, in alle Electuarium ghedaē die daer D toe dienstelijck sijn.

Die bladeren van dese Peterselie met broot vermenght, ghenesen die roode ghe swol E len ooghen, ende die sweerende borsten die met gheclontert soch verladen sijn.

Van

Van Jouffrouw merck. Cap. xlij.

Eleoselinon Jouffrouw merck.

Tfatsoen.

Jouffrouw merck heeft doncker gruene blinckende, in veel deelen verdeylde ende rontsomme ghekerfde bladeren die veel meerder ende grouer sijn, dan die bladerē van gemeyne Peterselie. Die stelen sijn ront ende verdeylen huer in veel andere steelkens, daer op wassen cleyne croonkens voortbringhende witte bloemkens, ende daer naer seer cleyn saet, den sade van ghemeyne Peterselie ghelijckende maer mindere. Die wortel heeft veel aenhanghende saselinghen.

¶ Plaetse.

Jouffrouw merck wast van selfs in sommighe vochtighe neere plaetsen. Ende wordt oock vele in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Jouffrouw merck bloeyet in Braeckmaēt, eñ leueret huer saet in Hoymaent eñ Ooghstmaent, een iaer naer dat sy ghesaeyet geweest es, ghelijck die ghemeyne Peterselie.

¶ Naem.

Dese Eppe heet in Griecx ἐλεοσέλινον. In Latijn Apium palustre en Paludapium, dat es in Neerduytsch Broeck eppe, van sommighen ὑδροσέλινον ἄγριον, Hydroselinon agrion, en Apiū rusticum. In die Apoteke wordt dit cruyt genaempt Apium. In Hoochduytsch Epffich. In Neerduytsch heetet Jouffrouw merck, ende tot sommige plaetsen naer die Apotekers Eppe. In Franchois De Lache.

¶ Natuere.

Jouffrouw merck es werm eñ drooge van naturē gelijck die ghemeyne Peterselie.

¶ Cracht en werckinghe.

A Tsaet ende die wortelen van Jouffrouw merck sijn van crachten ende werckinghen den sade ende wortelē van die ghemeyne Peterselie seer gelijck als Dioscorides scryft.

B Tsap van Jouffrouw merck, sueuert die quade vlceratien ende sweeringhe sonderlinghe van den mont ende keelen met andere daer toe dienende substantien vermengt ende ghebruyckt.

C Dese Eppe es oock seer goet als Plinius scrijft tseghen dat fenijn van den spinnen.

Van berch Eppe. Cap. xliij.

Tfatsoen.

Onder die gheslachten van Eppen, zoo wordt van den ouders een Eppe bescreuen die Berch eppe ghenaempt wordt. De welcke (al eest dat sy onbekent es) wy hier oock hebben willen bescrijuen, om dat hier niet en soude iet achterghelaten wesen dat den gheslachten van Eppen aengaet, ende oock om dat wy hopen, dat dese Eppe te beter gheuonden sal moghen worden, om dat wy die selue nv met hueren naem bekent maken. Dese Eppe seyt Dioscorides heeft dunne teere stelkēs ontrēt een spanne lanck, daer aen cleyne taxkens wassen met cleynen croonkens ghelijck aen Scheerlinck, maer veel mindere, daer op lanckachtich saet voortcoemt, den sade van Comijn gelijc dat dun, seer wel rieckende ende scerp op die tonghe es.

Plaetse.

¶ Plaetse.

Dit gheslacht van Eppe wast op hooghe bergen, in ongheboude steenachtige plaetsen, daer naer dattet Berch eppe ghenaemt wordt.

¶ Naem.

Dese Eppe wordt gheheeten in Grieckx ὀρεοσέλινον. In Latijn Apium montanum, dat es in Hoochduytsch Berch epffich. In Neerduytsch Berch eppe In Franchois Aches des montaignes.

¶ Natuere.

Dese Eppe es van natueren den anderen oock ghelijck, maer veel stercker als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet ende die wortelen van Berch eppe met wijn ingenomen doen stercke lijck water maken, ende verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen. A

Tselue saet es oock goet vermenght in alle Teriakale compositien ende medecynen die water doen lossen, ende in alle die verwermen. B

Van vremde Peterselie. Cap. xliiij.

¶ Tfatsoen.

Die vrēde Peterselie heeft breedachtige bladeren in veel deelen verdeylt die ouerbeyde sijdē diep ghesneden ende rontsomme ghekerft sijn. Die stelen sijn dun eñ wassen ontrent twee voeten hooch, ende daer op comen voort cleyne croonkens voortbringende witte bloemkēs, ende daer naer cleyn saet dat bruyn es, den sade van gemeyne Peterselie niet seer ongelijck, maer beeter ende meer Aromatijck vā ruecke, ende scerper vā smaecke. Die wortel es dun, ende heeft veel ane hangende saselinghen.

Petroselinum Macedonicum.

Vremde Peterselie.

Plaetse.

Dese vremde Peterselie wast veel in Macedonien op steenachtighe rouwe ongeboude plaetsen, ende oock tot sommighe ghelijcke plaetsen in Duytschlant. Hier te lande wort sy in der cruytliefhebbers houen ghesayet.

¶ Tijt.

Dese Peterselie bloeyet in Hoymant, ende leuert haer saet in Oestmaent.

Naem.

Dese vremde Peterselie wordt gheheeten in Grieckx πετροσέλινον, ende om dat sy veel in Macedonien wast πετροσέλινον μακεδονικόν petroselinon Macedonicum. In Latijn Petrapiū Apium saxtiale eñ Petroselinū, dat es in Hoochduytsch Stein Epffich oder Stein Peterlin. In Neerduytsch Steen eppe. In Franchois Persil des roches. Dese Eppe wordt oock van sommigen ongeleerden Apotekers genaemt Amomum. Hier te lande wordt sy gheheeten vremde Peterselie. In Franchois Persil estrāge. Ende dese Eppe es sonder twyfel die oprechte Peterselie die naer die plaetse daer sy meest wast Peterselie van Macedonien ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Dese Eppe es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt.

Cracht

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van dese verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwē, het doet wa- A
ter maken, ende breeckt ende doet lossen den steen ende dat graueel met der vrinen.

Dit selue saet scheydt oock alle winden ende gheneest mits dyen die pijnen, weedom- B
men ende crimpselen van der maghen ende van den buyck. Item es oock seer goet ge-
bruyckt tseghen alle coude ghebreken van der sijden, nieren ende van der blase.

In alle Teriakale compositien ende die dat water doen lossen es dit saet oock goet C
vermenght.

Van groote Eppe. Cap. xlv.

¶ Tfatsoen. Hippose linon. Groote Eppe.

DIE groote Eppe heeft groote breede bruyne bladeren, den bladeren van ghemeyne Peterselie niet seer onghelijck, maer veel meerder ende bruynder, den bladeren van Angelica schier aensienlijck. Sijnen steel es ront ende wast drye oft vier voetē hooch, ende daer op wassen ronde croonkens voortbringhende cleyne witte bloemkens en de daer naer, lanck swert saet, dat welrieckē-de es ende van smaecke bitterachtich. Die wortel es wit redelijck lanck ende dick, voortbringhende een vette olieachtige en geelachtighe gumme die seer bitter es ende van smake ghelijck myrrha, die daer wtvloeyet als sy wtghegrauen ende in stucken gesnedē es.

¶ Plaetse.

Dese Eppe wast in sommighe landen in neere donckere plaetsen daer veel lombere es. Hier te lande wordt sy in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

Tijt.

Dese Eppe bloeyet in Hoymaent, ende in Oogstmaent wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dese Eppe wordt gheheeten in Griecx ὑπποσέλινον In Latijn Equapium ende Olusatrum, van sommigen σμύρνιον καὶ ἀγριοσέλινον Smyrnium & agrioselinum. i. Apium syluestre. No ter tijt oock Petroselinum Alexandrinum. In die Apoteke niet sonder dwalinge Petroselinum Macedonicum, want met die rechte Peterselie van Macedoniē en heuet geen gelijckenisse. In Hoochduytsch, wordt ghenaempt Grosz eppich oder Grosz epffich. In Neerduytsch Groote eppe. In Franchois Ache Carche, et Alexandre.

¶ Natuere.

Dese Eppe es van natueren werm ende drooghe ghelijck die andere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van die Groote eppe alleen oft met huenich water inghenomen verweckt die A
natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, scheydt alle winden, pijnen ende crimpsel van
den buyck, het verwermt die huyuerachtich sijn, scudden ende coude cortsen hebbē. Eñ
es seer goet tseghen die droppelpisse.

Die wortel van Groote eppe breeckt ende iaecht af den steē, ende doet die vrine rij B
sen ende lossen. Ende es goet tseghen die pijne van den lendenen ende van der sijden.

In somma die Groote eppe es van crachten ende werckinghen der ghemeynder Pe C
terselie ghelijck, eñ tot alle saken beeter ende bequaemer dan die ghemeyne Peterselie.

Van

Van wilde Eppe. Cap. xlvj.

¶ Tfatsoen.

Apium syluestre. Wilde Eppe.

Dit cruyt dat wy volgende den oudẽ Theophrastum Wilde eppe genaemt hebben heeft groote seer ghesneden bladeren, den bladeren van den Wildẽ Pastinaken seer aensienlijck maer veel meerder. Sijn stelen sijn ront, hol, vier of vijf voeten lanck, benedẽ ontrent der eerdẽ bruyn root, op dopperste van den welckẽ wassen ronde croonkens, voortbringende witte bloemkens, naer den welcken volght plat rouw saet den sade van Dille niet seer onghelijck, maer meerdere. Die wortel es in twee oft drye lãge wortelkens verdeylt die selden nederwaerts, maer meest dweers, herwaerts ende derwaerts wtghesprcyt wassen, ende heet ende brandich van smaecke sijn. Dit heel cruyt met sijnẽ steel eñ bladeren es vol wits saps, gelijck die Tithymallẽ, dat daer wt vloeyet alst ghequest wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande ghevonden in vochtighe plaetsen, ontrent den staende wateren ende aen die canten van den grachten, maer en es niet seer ghemeyn.

Tijt.

Dese wilde Eppe bloeyet in Braeckmaent ende in Hoymaent wordt huer saet rijp

¶ Naem.

Dese Eppe wordt gheheeten in Grieex σέλινον ἄγριον καὶ ὑδροσέλινον ἄγριον In Latijn Apium syluestre, dat es in Hoochduytsch Wilder eppich oder Epffich. In Neerduytsch Wilde eppe. In Frãchois Aghe sauluage. Ende daer af vermaent Theophrastus lib. vij. cap. iiij. scrijuende dat die wilde Eppe roode stelen heeft. Ende Dioscorides in tderde boeck cap. lxvij. In sommige Apoteken heet dese Eppe hier te lande Meum. Daer die wortelen van dese Eppe, voor die wortelen van dat oprecht Meum ghebruyckt worden.

Natuere.

Dese wilde Eppe ende sonderlinghe die wortelen daer af sijn werm ende drooge tot in den derden graedt.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Die wortelen van dese Wilde eppe in die mont ghehouwen ende geknout versueten A die pijne ende weedom van den tanden, ende trecken veel vochticheden wt den hoofde.

Van water Eppe. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

VAN desen cruyde vindtmen hier te lande twee geslachten, een groot ende een cleyn die alleen daer om van fatsoene verscheyden sijn, om dat zy op onghelijcke plaetsen wassen, want dat eene verandert in dat andere, alst van sijn plaetse gestelt, ende in een andere geplant wordt. Te weten dat heel in dwater wast wordt cleyn op die eerde, ende dat op die eerde groeyet wordt groot alst in dwater gheplant wordt, alzoo dat dese twee cruyden in der waerheyt maer een cruyt en sijn, dwelck niet alleen den desen, maer oock meer anderen cruyden ghebuert die in die wateren oft natte beempden groeyen.

529

¶ Tfatsoen.

Lauer Crateuæ. Groote water Eppe.

Lauer minus. Cleyn water Eppe.

1 Die groote water Eppe heeft rōde hole broosche glatte stelen, ende langhe bladeren van veel, tseghen malcanderen ouer staende ende ghelijck vlueghelen wtghesp⁊eyde bladerkens vergaert, van den welcken elck besondere effen cael eñ rontsomme gelijck een saghe ghekerft es. Op dopperste van den stelen wassen croonkēs, daer op voortcomen witte bloemkens. Die wortel es faselachtich ende worpt veel cleyne rancxkens wt. Dit heel cruyt es van stercker ende liefelijcker rueck dan eenighe Eppe oft Jouffrouwmerck ende rieckt schier gelijck een kostelijcke Peterolie alst in stucken gebrokē wordt.

2 Die cleyne water Eppe, es der voorgheschreuen van ruecke ghelijck, sijn stelen sijn oock hol maer mindere. Die bladeren en sijn den grooten niet ghelijck, maer sijn den bladeren van Keruele meer aensienlijck, hoe wel sy noch teerder ende meer ghesneden sijn. Die bloemkens sijn wit ende wassen in seer cleyne croonkens, seer vast ende nauw in een ghedrongen. Die wortel es faselachtich ende worpt oock veel dunne rancxkens wt, die lancx der eerden huer spreyden, ende daer aen vast maken.

¶ Plaetse.

1 Die groote water Eppe wast in die grachten ende in die staende wateren.

2 Die cleyne wast in natte neere vochtighe beempden, niet veerde van den staenden wateren, nochtans niet daer inne.

¶ Tijt.

Water Eppen bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt schijnt wel te syne een gheslacht van dat gheheeten wordt in Griecx σιόν. In Latijn Lauer ende Sium eñ sonderlinge dat van Crateuas bescreuen es. Ende daerom macht wel Sium Crateuæ ende Lauer Crateuæ ghenaemt worden. In Hoochduytsch heetet wasser Epffich. In Neerduytsch water Eppe. In Franchois Ache d'eaue, van sommighen Berle.

Van Caucalis. Cap. xlviij.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Dit cruyt es sonder twijfel werm eñ drooghe van natueren ende van crachten ende A werckinghen den anderen Sium ghelijck.

Van Caucalis. Cap. xlviij.

¶ Tfatsoen.

Caucalis es een hayrachtich ende wat rouwachtich cruyt, der wilder Pastinaken niet seer onghelijck. Sijn bladeren sijn den Coriander bladeren volnaer gelijck maer meer ghesneden. Op dopperste van den corten steelkẽs wassen ronde croonkens, voortsbrenghende witte bloemkens van den welcken die buytenste die meeste bladeren hebbẽ. Tsaet es lanck ende rouw ghelijck tsaet van wilden Pastinaken, meerder dan Comijn saet.

Caucalis.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande, ontrent der Mazen op die coren velden ghevonden.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Braeckmaent eñ coris daer naer zo wort sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Grieex καυκαλίς ende oock in Latijn Caucalis. Van sommighen δαῦκος ἄγριος dat es Daucus syluestris. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Caucalis es werm ende drooghe.

¶ Cracht en werckinghe.

Caucalis doet water eñ die vrine lossen, ghelijck die Daucus den welcken Caucalis van natueren ende crachten seer A ghelijck es als Galenus schrijft.

Van Smyrnion. Cap. xlix.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt heeft stelen als Dioscorides seyt gelijck die Eppe, ende ter eerdewaerts neer ghebogh en stercke bladeren, van rueke met wat scerpheyts aromatijck ende liefelijck, van verwen naer tgeel treckende, die meerder ende vetter sijn dan die bladeren van Eppe, op dopperste van den stelen wassen cleyne croonkens, ghelijck aen die Dille, voortbringhende geele bloemkens, naer den welcken voortcoemt cleyn ront swert saet, gelijck saet vã Koolen, dat scerp ende bitter van smaecke es ghelijck Myrrha. Die wortel es redelijck lanck, sacht, vol saps, welrieckende, scerp von smaecke, van buyten swert, van binnen wit. F

¶ Plaetse.

Smyrnium als Dioscorides seyt wast in Cilicien, op dẽ berch Amanus in steenachtighe rouwe ende dorre plaetsen. Ende wordt nv ter tijt van sommighen neerstighen cruytliefhebbers in die houen ghezaeyet.

Van Smyrnion. Cap. xlix.

Smyrnion Dioscoridis.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetē in Griecx σμύρνιον. In Latijn Smyrnium. In Cilicien ooc Petroselinon, vā sommigē ooc als Galenus seyt Hipposelinō agreste.

¶ Natuere.

Smyrnion es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die bladeren ende wortelen van Smyrnion versoetē den ouden hoest, ende maken den adem lanck, sy stoppē den loop des buycks, eñ sijn seer goet ghebruyckt tsegen die beten ende steken van den fenijnighen ghedierten, ende tsegen die droppelpisse.

B Die bladeren van Smyrnion doen sceyden die herdicheden ende versche gheswillen eñ vergaderingen, sy droogen die vlceratien ende sweeringhen, ende doen sluyten die wonden daer op gheleyt.

C Tsaet van Smyrnion es goet tseghen die ghebreken ende verstoptheyt van der milten nieren ende blase, het verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, eñ het iacht af die secondine.

D Tselue saet es oock goet tseghen dz Sciatica, dat es pijne ende weedom van der hopen met wijn inghenomen.

E Die winden ende opblasinghen van der maghen doet oock dit saet sceyden ende vergaen in der seluer manieren inghenomen.

F Tsaet van Smyrnion doet oock sweeten, ende es seer goet den watersuchtighen ende tseghen die cortsen die tot huerder tijt wedercomen ghebruyckt.

Cerefolium. Keruel.

Van Keruel. Cap. l.

¶ Tfatsoen.

Keruel heeft witgruene teere in veel deelen verdeylde bladerkēs, die wat hayrachtich sijn ende vā rueckē liefelijck. Sijn stelen sijn ront dun ende hol, ende daer op wassen cleyne croonkens voortbringhende witte bloemkens, eñ daer naer scerp lāckachtich bruyn saet. Die wortel es wit eñ nz groot.

¶ Plaetse.

Keruel es hier te lande ghemeyn eñ wordt al om in die moeshouen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Keruel die in Meerte oft Aprill gesaeyet es, bloeyet seer vroech ende leuert huer saet in Braeckmaent oft Hoymaent. Maer die in Ooghstmaent ghesaeyet wordt, blijft al le den winter duerende ende en bloeyet niet voor in Aprill.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten van Columella Chærophylum ende Chærephyllum, nv ter tijt van den ghemeynen man, eñ in die Apoteken Cerefolium. In Hoochduytsch Korfselkraut oder Kerbelkraut. In Neerduytsch Keruel. In Franchois Du cerfueil.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Keruel met andere cruyden in die spijse ghebruyckt es der magen goet eñ bequaem, A gheeft der spijsen goet smaeck, ende maeck lust om eten.

Keruel es oock seer goet den ghenen die huer water qualijcken kunnen ghelossen, B alsmen dat cruyt in wijn siedt, den wijn daer af drinckt ende dz gesoden cruyt van buyten op die blase leyt.

Den ouden verstoruen mans es keruel ooc goet gebruyckt, want sy doet huer vroom C ende sterck worden.

Van Gingidium. Cap. lj.

¶ Tfatsoen.

Gingidium. Visnaga.

Gingidium es van bladeren bloemen gheknoopte stelen, ende van fatsoene den wildẽ Pastinaken, diemen Vogelsnest eñ Croonkens cruyt naempt, aensienlijck, maer sijn bladeren sijn teerder ende meer eñ cleynder ghesneden, ende die stelen dunder eñ effender, ende het heel cruyt en es niet hayrachtich oft rouw, gelijc die Vogelsnest, maer glat ende cael, vã smaecke bitterachtich. Die bloemen wassen op croonkens, ende sijn wit ghelijck aen dat Vogelsnest. Naer die bloemen coemt dz saet voort, ende als dat rijp es, zoo worden die steelkens van den croonkens heel hert ghelijck cleyne herde stockens, ende daer mede koterẽ die Italiaenẽ eñ Spaengiaerden huer tanden. Die wortel es wit ende bitterachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Spaengiẽ vã selfs in die velden. Eñ als Dioscorides scrijft in Syrien eñ Cilicien. Hier te lande en worddet nz ghevonden dan by sommighe cruytliefhebbers.

¶ Tijt.

Hier te lande bloeyet dit cruyt in Ooghstmaent ende leuert sijn saet in Herfstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wort geheetẽ in Griecx γιγγίδιον. In Latijn Gingidium. In Syrien Lepidion, van sommigen oock als Dioscorides scrijft, ende sonderlinghe van den Romeynen Bisacutum, ende daer naer worddet noch heden daechs in Spaengien Visnaga ghenaemt. In die Apoteken in Duytschlandt ende hier te lande eest onbekent.

¶ Natuere.

Gingi-

Gingidium als Galenus scrijft en es niet seer werm, maer es drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Gingidium rouw oft ghesoden in die spijse ghebruyckt es der maghen seer goet ende bequam als Dioscorides scrijft, om dattet die maghe drooght ende versterckt zoo Plinius seyt. A

Dit selue cruyt in wijn ghesoden ende ghedroncken, es der blasen goet, doet water ende die vrine lossen, ende es goet tseghen dat graueel ende tseghen den steen. B

Die herde steelkens van den croonkens sijn goet om die tanden mede te suyuerē eñ te koteren, aenghesien dz sy hert sijn eñ alle vuylicheyt lichtelijck af nemē sonder dat tātvleesch te quetsene, eñ daer en bouē oock eenen goeden guer in den mont achterlaten. C

Van Naelde keruel. Cap. lij.

Scandix. Naelde keruel.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt es van hooghden stelen bladeren ende bloemen der ghemeynder Keruele niet seer ongheliјck, maer niet liefelijck van rueckе. Sijn stelen sijn rōt ende hertachtich. Die bladeren der Keruel aensienlijck maer meerder meer gesneden, ende bruyndergruen. Die bloemkens sijn wit ende wassen in cleyne croonkens, naer die welcke lāck saet volght eender cleynder pack naelde seer gelijckende. Die wortel es wit ende vinghers lanck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wordt hier te lande op sommighe vette ackers ende velden ghevonden.

¶ Tijt.

Naeldekeruel bloeyet in Meye eñ Braeck maēt, eñ corts daer naer zo leueret sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieck σκάνδιξ In Latijn Scandix, Herba Scanaria oft Acula om dat sijn saet een naelde gelijck es, ende daer naer hebben wy oock dit cruyt in Neerduytsch Naeldekeruel ghenaemt.

¶ Natuere.

Scandix ės werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Scandix in die spijse ghebruyckt es der maghen ende den buyck goet eñ bequaem ende es hier voortijts een ghemeyn moescruyt onder die Griecken gheweest, maer van cleynder achte ende weerde, ende alleen voor een wildt moes gherekent. Ende daer om heeft Aristophanes hier voortijts Euripides verweten dz sijn moeder gheen moes en vercochte, maer alleen Scandix als Plinius schrijft. A

Dit selue cruyt ghesoden ende ghedroncken opent die verstopthedē vā der leuere nieren ende blase, ende es den seluen inwendighen leden seer goet. B

Van wilde Keruel. Cap. liij.

¶ Tfatsoen.

Die wilde Keruel ės van bladeren ende stelen den Scheerlinck wat ghelijck, sy heeft groote breede seer ghesneden ende in veel deelen verdeylde bladeren daer somtijts witte plecken op ghevonden worden. Die stelen sijn ront ende wassen twee

Myrrhis. Wilde Keruel.

oft drye voeten hooch, op dopperste van den welcken ronde croonkens wassen, voortbringhende witte bloemkens, ende daer naer lanck dick groot saet. Die wortel es ront ende lanck, van smaecke den Peen niet seer onghelijck. Ende dit heel cruyt ende sonderlinge die ierst wtcomende bladeren sijn met cleyn hayrkens dunnekens beset, ende van ruecke ende smaecke der Keruele seer ghelijck, daer om dattet oock wilde Keruel ghenaemt wordt.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in Duyschlant tot sommige plaetsen in die beempden van selfs. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Wilde Keruel bloeyet in den Meye ende in Braeckmaent, zoo wordt huer saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex μύῤῥις ende in Latijn Myrrhis, van sommighen oock μύῤῥα Myrrha, ende nv ter tijt Cicutaria, om dattet den Scheerlinck die Cicuta in Latijn ghenaemt wordt wat gelijck es. In Hoochduytsch Wilderkorffel. In Neerduytsch wilde Keruel. In Franchois Cicutaire ou Persil d'asne.

¶ Natuere.

Myrrhis ende sonderlinghe die wortel es werm tot in den tweeden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortel van Myrrhis met wijn ghedroncken verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, iaecht af die secondine ende doode vruchten, ende doet die vrouwen die van kinde verleeght sijn goede suyueringhe hebben. A

Die selue wortel in der seluer manieren doet water maken ende es goet ghebruyckt den ghenen die van den Phalangien ende dyerghelijcke fenijnnighen ghedierten ghebeten sijn. B

Die wortel van Myrrhis in vleeschsop ghesoden suyuert die borste van alle fluymen ende onsuyuerheyt, ende es goet den ghenen die wtdrooghen. C

Men seyt dat dese wortel in wijn ghesoden goet ghedroncken es in tijt van Pestilentie, ende dat die drye oft viermael van desen wijn drinckt, van die pestilentie niet gheraeckt en sal worden. D

Van Coraelcruyt. Cap. liiij.

¶ Tgheslacht.

Coraelcruyt es tweederleye Tam ende Wildt.

¶ Tfatsoen.

1 Tam Coraelcruyt worpt ierst wt langhe effene ronde scueten sonder bladeren, ontrent eenen vingher dick die vet ende malsch sijn, ende bouen een bot punct hebben, de welcke daer naer huer verbreyden in seer veel tacken, die seer vol cleyne bladerkens ghelijck hayr hanghen. Ende aen dese stelen comen vruchten ghelijck ronde besien voort die ierst gruen sijn, eñ daer naer geel root worden, schier van verwẽ den coraele gelijck, daer in dz saet leyt dz swert es. Die wortelen sijn dun ende lanck, ende wassen duer malcanderen ghevlochten.

Dat

Asparagus. Coraelcruyt.

Corruda. Wildt Coraelcruyt.

2 Dat wildt Coraelcruyt es van ierst wtcomende scueten ende van vruchten, den tammen niet seer onghelijck, maer anders heel rouw ende stekende, want in plaetse vã den langhen dunnen hayrkens daer dat tamme mede becleet es, soo heuet seer dunne herde corte stekende dorekens, daer die steelkens al omme mede beset sijn.

Plaetse.

1 Coraelcruyt sonderlinghe dat tam wast in Borgoignien, ende in sommighe andere landen als in Duytschlant in steenachtighe plaetsen daer leemachtighen ende vetten grondt es. Hier te lande worddet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

2 Dwildt wordt tot sommighe plaetsen van Italien ghevonden.

Tijt.

Die langhe bloote scuetkens comen wt in April, ende dan worden sy ghesoden ende met olie, sout ende azijn ghelijck salaet ghegheten. Die vruchten oft besien worden in Ooghstmaent rijp.

Naem.

1 Dat Tam Coraelcruyt wordt gheheeten in Grieck ἀσπάραγος. In Latijn Asparagus, ende in die Apotecken Speragus. In Hoochduytsch Spargẽ. Hier te lande Coraelcruyt. In Franchois Asperges.

2 Dat wildt gheslacht wordt ghenaempt in Grieck ἀσπάραγος πετραῖος, ἢ μυάκαντα. In Latijn Asparagus syluestris, en Corruda. In die Apotecken hier te lande eest onbekent.

Natuere.

Coraelcruyt ende sonderlinghe die wortelen sijn middelmatich in wermte ende coude, ende wat drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die ionghe scueltkens van Coraelcruyt ghesoden ende met olie ende azijn ghegheten, doen water maken, ende sijn goet tseghen die droppelpisse ende doen saechten camerganck hebben. A

Die wortelen van Coraelcruyt alleen oft met Cicerren ghesoden ende ghedroncken, openen die verstoptheyt van der leuere ende van den mere, ende sijn mits dyē seer goet tseghen die geelsucht, droppelpisse, verstoptheyt van der vrinen ende tseghen dat graueel ende steen. B

Men scrijft oock deser wortel toe dat sy in der seluer manieren ghebruyckt die pijne van dz Sciatica versuet ende mindert, ende van alle leden die wt huer ionctueren sijn. C

Die selue wortel in wijn ghesoden es goet den ghenen die van eenighe fenijnnighe ghedierten ghebeten sijn. D

Van Mostaert. Cap. lv.

¶ Tgheslacht.

Mostaert es tweederleye, Tam ende Wildt, van den welcken oock die Tamme tweederleye es, een met grootachtich wit saet, ende een met cleyn bruyn saet.

¶ Tfatsoen.

Sinapi hortense.
Tamme Mostaert.

Sinapi syluestre.
Wilde Mostaert.

A Dat tam wit Mostaertcruyt heeft grootachtighe rouwe bladeren den bladeren van Rapen ierst niet seer onghelijck maer mindere, ende daer naer andere die minder ende meer ghesneden sijn, aen die steel wassende die rouw hayrachtich ende lanck es, ende drye oft vier voetē hooch wast, ende in veel sijde taxkens hem verdeylt, lancx die welcke die bloemen groeyen die geelachtich sijn, ende daer naer volghen langhe hayrachtighe hauwkens daer tsaet in leyt,

dat ront, bleeckgeel ende meerder dan raepsaet es, van smaecke scerp ende heet.

2 Dat ander Tam gheslacht met den bruynen sade, dat es die ghemeyne Mostaert es van bladeren stelen ende wasse den voorghescreuen ghelijck. Die bloemen sijn geel. Tsaet es bruyn, cleyn ende minder dan raepsaet, anders oock scerp ende heet.

3 Dat Wildt gheslacht heeft oock groote breede seer ghesneden rouwe bladeren ende stelen ghelijck die Tamme, maer es minder ende en wast zoo hooghe niet. Die bloemē sijn bleeeckgeel ghefatsoeneert ghelijck een cruys, ende daer naer volghen ronde lange hauwkens die vol roodachtichs saets sijn.

¶ Plaetse.

1.2 Die tamme Mostaerden worden in die houen ende op die velden ghesaeyet.

3 Die wilde groeyet van selfs in steenachtige eñ waterachtige plaetsen eñ by dē wegē.

¶ Tijt.

Die tamme ende wilde Mostaerden bloeyen in Braeckmaent ende Hoymaent, ende leueren ter wijle oock huer saet.

¶ Naem.

Mostaert wordt gheheeten in Griecx σίνηπι. In Latijn Sinapi. In die Apotecke Sinapis ende Sinapiū. In Hoochduytsch Senff. In Franchois Seneue ou Moustarde.

1 Dat ierste gheslacht wordt genaempt σίνηπι κηπαῖον Sinapi hortense, ende in die Apoteken hier te lande Eruca. In Hoochduytsch Weisser Senff. In Neerduytsch wit Mostaert. In Franchois Moustarde blancq.

2 Dat tweede wordt oock ghehouwen voor een Sinapi hortense, ende wordt nv genaemt Sinapi commune. In Hoochduytsch Zamer senff. In Neerduytsch, ghemeyn Mostaert, oft tam Mostaert. In Franchois Moustarde ou Seneue de iardin.

3 Dat Wildt gheslacht wordt nv ter tijt ghenaempt σίνηπι ἄγριον Sinapi syluestre. In Hoochduytsch Wilder senff. In Neerduytsch Wilden mostaert. In Franchois Moustarde sauluage.

¶ Natuere.

Mostaert eñ sonderlinge dz saet es werm eñ drooge tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsaet van Mostaert met azijn vermenght ende cleyn ghemalen es een goede sauſe, dienende tot alle herde ende rouwe spijse tzy vleesch oft visch, want het doet die selue verteeren, ende es der maghen goet die selue verwermende, ende maeckt lust om eten. A

Tselue saet es goet in die spijse ghebruyckt den ghenen die cort van adem ende verstopt van borsten sijn, want het doet die taeye fluymen die de borste verladen rijsen ende rijp worden. B

Alsmen tsaet van Mostaert in den mont neempt ende knouwt, zoo treckt wt den hoofde alle taeye slijmicheyt ende purgeert die hersſenē, eñ versuet die pijne ende weedom van den tanden. Tselue doetet oock met huenich water vermēght in den mont gehouwen oft ghegorgelt. C

Tsaet van Mostaert met huenich ende azijn ghegorgelt gheneest den huygh, ende verdrijft dat gheswil van der keelen ende van den amandelen. D

Tot den seluen ghebreken als sy veroudert ende verhert sijn, es dat sap van Mostaertsaet met huenich water goet ghegorgelt, want het doet die herde gheswillen van den amandelen ende van der keelen scheyden ende vergaen. E

Dit selue saet gheneest oock die coude cortsen met Meede oft huenich water ghedroncken, ende verweckt die natuerlijcke crancheyt van den vrouwē, ende doet dat water ende die vrine lossen. F

Tsaet van Mostaert in die neuse ghedaen, doet niesen, ende es mits dyen goet den ghenen die de vallende siekte hebben, ende den vrouwē die vā der moeder sieck sijn om die tot huer seluen doen te comen. G

Mostaertsaet met vijghen vermenght verdrijft dat tuyten van den ooren, ende es goet tseghen die doofheyt ghelijck een plaester op die ooren ghelevt. H

Tsap van Mostaertsaet in die sonne ghedroocht, ende daer naer met huenich vermenght, maeckt claer ghesichte, ende verdrijft die rouwicheyt van den winbrauwē daer op ghestreken. I

Een

Een plaester van Mostaertsaet met vijghen ghemaeckt es seer goet op thooft gheleyt den ghenen die met eenen swaeren slaep (daermense niet af ontwecken en kan) bevanghen sijn. Item tot die pijne ende weedom van der hopen diemẽ Sciatica nuemt, ende tot die verherde milte, es dese plaester oock goet. Ende desghelijcks oock den watersuchtighen op die buyck gheleyt. In somma dese plaester es seer goet tot alle coude ghebreken pijnen ende weedommen, sonderlinghe die veroudert sijn, want sy verwermt die leden, ende doet die coude vochticheden sceyden, ende treckt die selue daer wt. K

Tsaet van Mostaert met huenich, versch smout, oft een dun salsken van was ende olie ghemaeckt, vermenght geneest die quade scorftheden daert hayr mede wtvalt van den hoofde, neempt wech alle vleckẽ ende sproet des aensichs, ende verdrijft alle blauw gheslaghen ende ghestooten plecken. L

Tsaet van Mostaert gheneest oock alle quade crauwagien, ende es goet op die beten van den slanghen ende cruypende ghedierten met azijn vermenght gheleyt. M

Die roock van Mostaert saet veriaecht alle fenijn ende alle fenijnnige ghedierten. N

Van Herick. Cap. lvj.

Rapistrum. Herick.

Tfatsoen.

Herick heeft groote rouwe breede bladeren ghelijck die bladeren van Rapen eñ dunne hayrachtighe stelen, ontrent onderhaluen voet lãck, daer aẽ voortcomen vele geele bloemkens voortbringhende hauwkens ende saet den Raepsade ghelijck maer heet ende scerp, ghelijck dat saet van Mostaert. Die wortel es dun eñ slecht.

Plaetse.

Herick wast ouer al by den weghen, aen oude mueren, op ongheboude plaetsen, ende oock dickwils op die veldẽ, sonderlinge daer Rapẽ gewassen hebbẽ, alzoo dattet schijnt te wesene een oncruyt oft vitium vã dẽ Rapen.

Tijt.

Herick bloeyet in Meerte oft April, tot in dmiddel van den zoomer, ende ter wylen zoo wordt oock sijn saet rijp.

Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt gheheeten Rapistrum, ende van sommighen oock Sinapi syluestre. In Hoochduytsch Hederich. In Neerduytsch Herick. In Franchois Vela, ou de la Tortelle.

Natuere.

Herick eñ sonderlinghe sijn saet es werm ende drooghe tot in den derden graedt, den Mostaerde van natueren schier ghelijck.

Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt en wordt nv ter tijt in die medecynen niet ghebruyckt, maer van den sade maken sommighe Mostaert ghelijck van Mostaertsaet, die voor oprechten Mostaert met die spijse ghegheten wordt, waer wt blijckt dat dit saet den Mostaertsade vã crachten ende werckinghen niet ongelijck en es, ende dattet daer voor gebruyckt mach worden, hoe wel dattet al wt zoo goet niet en es. Ende daer om, worddet oock van Theophrastus ende Galenus onder die saden gerekent diemẽ in die spijse gebruyckẽ mach. A

Tgheslacht.

Van desen cruyde vindtmen twee gheslachten, een Tam, oft dat ghemeyn es ende meest ghebruyckt wordt, ende een Wildt.

Tfatsoen.

Eruca. Rakette.

Eruca sylvestris. Wilde Rakette.

1 Die tamme Rakette heeft donckergruene bladeren, ouer beyde syden diep ghesneden, die van smaecke heet ende scerp sijn. Sijn stelen wassen eenen voet oft meer hooch ende daer aen wassen vele geele bloemkens, naer den welcken volghen cleyne hauwkẽs daer in het saet leyt, die wortel es lanck ende saselachtich, ende en sterft niet lichtelijcken maer coemt alle iaren wederom.

2 Die wilde Rakette es der Tammen seer ghelijck, maer es in alle saken minder ende cleynder, sonderlinghe van bladeren ende bloemen die oock geelder sijn ende cleynder hauwkens voortbringhen.

3 Bouen dese gheslachten zoo wordt oock hier te lande noch een ander Rakette in die houen ghevonden diemen Roomsche Rakette heet, ende die es van stelen bladerẽ ende bloemen den wilden Mostaert, daer wy hier voor af ghescreuen hebben seer ghelijck, anders dan dat sijn bladeren niet zoo rouw oft hayrachtich en sijn, ende dat sy bequamer sijn in die spijse.

Plaetse.

1 Die tamme Rakette wordt in die houen gheplant, ende wordt oock hier te lande ghevonden in sommighe rouwe ongheboude steenachtige plaetsen, ende daer hier voortijts huysen ghestaen hebben.

2 Dat wildt wordt oock in steenachtighe plaetsen, ende by den weghen ghevonden.

Tijt.

Raketten bloeyen sonderlinghe in Braeckmaent ende Hoymaent.

Naem,

¶ Naem.

Rakette wordt gheheeten in Griecx εὔζωμον. In Latijn Eruca. In Franchois Roquette, ende daer naer hier te lande Rakette.

Dat ierste gheslacht ende dijsghelijck oock dat derde, wordt geheeten Eruca satiua ende hortensis. In Neerduytsch Roomsche Rakette.

Dat wildt gheslacht wordt ghenaemt Eruca syluestris, dz es wilde Rakette. In Franchois Roquette sauluage.

¶ Natuere.

Rakette es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Rakette es goet met Lattouwe, Porceleyne of dyergheliicke andere coude cruyden in tsalaet gegeten, ende in sulcker manieren ghebruyckt, soo es sy der maghen goet ende bequaem, ende maeckt dat die coude cruyden der maghen niet en letten, maer alleen ghebruyckt soo maeckt sy hooftsweer ende verwermt te seere, ende daer om en salmen die Rakette niet alleen in nemen, maer altijt met Lattouwe oft Porceleyne eten. A

Rakette in die spijse ghebruyckt maeckt oock lust tot byslapē, ende sonderlinghe dat saet, ende doet die vrine lossen ende helpt die spijse verteeren. B

Tsaet van Rakette es goet tseghen dat fenijn vā den Scorpioenē, ende van andere dyergheliicke fenijnnighe ghedierten. C

Tselue saet met huenich vermenght neempt af dat sproet ende die vlecken van dat aensicht, ende verdrijft oock die swerte litteekenen met ossen galle vermenght. D

Men seyt oock dat die tsaet van Rakette te voren inghenomen hadde eer hy gheslaghen werde, die slaghen niet ghevoelen en soude, als Plinius schrijft. E

Die wortel van Rakette in water ghesoden treckt die splinters ende gebroken beenderen wt, daer op ghelevt. F

Van Dragon. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Dragon heeft langhe smalle donckergruene bladerkens, van smaecke seer heet ende seerp schier ghelijck die Rakette, den bladeren van die ghemeyne Hysope nz seer ongheliick, maer langher ende meerder. Die stelen sijn ront ontrent twee voeten hooch, ende verdeylen huer in veel andere steelkens, daer aen wassen cleyne knoppkēs die huer eñ luttel openende, cleyne gout geele bloemkens met swert vermenght verthoonē. Ende als die vergaen zoo comet tsaet voort. Die wortel es lanck, dun, mz veel aenwassende veeselinghen, cruypende ende hier eñ daer alle iaren nieuwe stuckēs voortbringhende. Van desen cruyde schrijft Ruellius in sijn tweede boeck xcvj. cap. dattet wast eñ voortcoemt van Lijnsaet in die wortel vā Radijs, oft in een clyster van Meerswibel datmen Scylla in Latijn nuempt ghesloten, ende alzoo in die eerde gheset, eñ daer om, seyt hy, heuet die natuere van beyde, ende smaeckt eendels naer azijn, ende eendeels naer sout.

Draco. Dragon.

¶ Plaetse.

Dragon wordt in die houen gheplant, ende es oock niet seer ghemeyn.

Van Dragon. Cap. lviij.

¶ Tijt.

Dragon es groen van in die Meerte, tot by den winter, maer in Hoymaent soo leuert hy sijn bloemen.

¶ Naem.

Dit cruyt en es van niemant dan van Ruellius bescreuen, ende en es oock niet seer bekent dan alleen in sommighe plaetsen van Vranckrijck ende in sommige steden hier te lande als Antwerpen, Bruesel, Mechelē ꝛc. daer dit cruyt van wt Vrāckrijck eerst ghecomen es Ende daerom en heeft dit cruyt anders gheenen naem dan die hem van den Franchoisen ghegheuen es, die dit cruyt Dragon ghenaemt hebben, eñ daer naer worddet in Latijn Draco gheheeten, ende van sommighen Dracunculus hortensis.

¶ Natuere.

Dit heel cruyt es hittich ende brandende in die mont ende op die tonge waer wt dat blijckt dattet tot in den derden graedt heet ende drooghe es, ende der Raketten vā natueren schier ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Dit cruyt es oock goet met die Saladen ende Lattouwen geghेten, ghelijck die Rakette, want het beetert oock die couwicheyt van der Lattouwen ende dyergheliycke cruyden. Ende daer en bouen en behoeftmen niet veel azijns oft souts, tot den saladen daer dit cruyt in ghedaen wordt, want als Ruellius scrijft dit cruyt es smaeckelijck scerp ende sout ghenoech van sijn seluen. A

Van Kersse. Cap. liv.

Nasturtium. Kersse.

¶ Fatsoen.

Kersse heeft smalle gheclouen bladeren, van smaecke heet ende scerp, sijn stelen sijn ront ontrent eenen voet lanck, ende daer aen wassen vele cleyne witte bloemkens, ende daer naer cleyne breede huyskens, daer in dz het saet voortcoemt dz roodachtich es.

¶ Plaetse.

Kersse wordt hier te lande al om in die moeshouen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Die Kersse die vroech gesaeyet es bloeyet in Braecmaent, ende corts daer naer zoo leuert sy huer saet. Die spade ghesaeyet es brenght huer bloemen ende saet spaeder voort.

¶ Naem.

Dat cruyt wordt geheeten in Grieex κάρδαμον. In Latijn Nasturtium, van sommighen nv ter tijt Cresio. In Hoochduytsch Kresz vnd Garten kresz. In Neerduytsch Kersse. In Franchois Cresson.

¶ Natuere.

Kersse es heet ende droogh tot schier in den vierden graedt, sonderlinghe dat saet ende cruyt alst drooghe es, want noch groen wesende, zoo en eest zoo drooghe noch oock zoo heet niet.

¶ Cracht en werckinghe.

Kersse in tsalaet, ende met die Lattouwe gebruyckt, es van crachten der Raketten ghelijck, ende es seer goet met die coude cruyden inghenomen, maer alleen ghebruyckt beruert sy de maghe, ende doet huer letsel, aenghesien dat sy te heet ende te scerp es. A

Tsaet van Kersse inghenomen doet camerganck hebben ende doodet ende iaecht af die B

die wormen, het maeckt die milte cleyn, het verweckt oock die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende doet die secondine ende doode vruchten lossen.

Tselue saet es oock goet tseghen die slanghen ende fenijnnighe ghedierten, ende ver iaecht die selue met synen roock alst ghebrant wordt. C

Tsaet van Kersse met hoendersop oft eenighe andere dyerghelijcke vochtighe spijse inghenomen, doet die taeye fluymen die op die borste ligghen rypen ende lossen. D

Tselue saet vermenght met huenich gheneest die verherde milte, het doet vergaen alle quade ruydicheyt ende scorftheyt, het verdeylt ende doet sceyden alle coude geswillen, ende het belet dat wtvallen van den hayre, daer op ghestreken. E

Tot dz Sciatica, dat es pijne ende weedom in die hopen, ende tot die verouderde pijne van den hoofde, ende tot alle coude verouderde ghebreken es dat saet vã Kersse oock goet met azijn ende huenich vermenght ende daer op ghelert. F

In somma Tsaet van Kersse es den sade van Mostaert vã crachten ende werckinghen seer ghelijck als Galenus schrijft. G

Van Water kersse. Cap. lv.

Tgheslacht.

Waterkersse es tweederleye, Groot ende cleyne.

Tfatsoen.

Sium. Groote Waterkersse.

Sisymbrium Cardamine. Cleyn Waterkersse.

1 Die groote Water kersse heeft ronde hole stelen, ontrent eenen voet lanck, daer aen wassen schoon gruene langachtighe bladeren van veel rondachtighe bladerkens, aen een ribbeken wassende vergaert. Die bloemkens sijn wit ende cleyn, eñ wassen aen dopperste lancx die stelen, ende daer naer volghen cleyne hauwkens, daer in dat het

het saet lijt, dat cleyn ende geel es. Die wortel es wit ende veeselachtich.
2 Die cleyne Waterkersse, diemen oock Coeckoecx bloemkēs nuempt, heeft ierst rondachtighe bladerkens, ende daer naer zoo coemt sijn ront steelken voort, dat ontrent eenen voet lanck es, ende daer aen wassen langachtighe bladerkens, ouer beyden syden diep ghesneden den bladeren van Rakette volnaer gelijck. Die bloemkens wassen aen dopperste van den stelen, ende sijn van verwen witachtich, oft licht lijfverwich. Ende daer volghen naer cleyne hauwkens daer tsaet in voortcoemt.

¶ Plaetse.

1 Die groote Waterkersse wast in die grachtē, staende waterē, eñ in sōmige fonteynē.
2 Die Coeckoecxbloemkens wassen in neere vochtighe beempden, ende ontrent den grachten ende staende wateren.

¶ Tijt.

1 Die groote Waterkersse bloeyet in Hoymaent ende Oogh§tmaent.
2 Die cleyne schier alle den zoomer duer.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht es ghenaempt in Grieex σίον. In Latijn oock Sium ende Lauer. In Hoochduytsch Braunkressz. In Franchois Kresson d'eaue. Hier te lande Waterkersse, ende daer naer in die Apotecken Nasturtium aquaticum.
2 Tweede gheslacht heet in Grieex σισύμβριον καρδάμινη. In Latijn Sisymbrium Cardamine. Van sommighen oock Sium. In Hoochduytsch Gauchblum, wilder Kressz, vnd wisen Kressz. In Neerduytsch Coeckoecxbloemen ende cleyn Waterkersse. In Franchois Passerage sauuage. Van den cruytliefhebbers Flos Cuculi, ende van sommighen Nasturtium aquaticum.

¶ Natuere.

Beyde dese cruyden sijn werm ende droogh̄e tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Waterkerssen sijn goet voor salaet alleen oft met ander cruyden inghenomen, ende alsoo gebruyckt, zoo doen sy water makē ende dz graueel ende den steen rijsen, ende sijn goet tseghen die droppelpisse ende coupisse, ende tseghen alle verstoptheyt van den nieren ende van der blasen. Die cleyne Waterkersse doet oock sproet vergaen van den aensichte eñ alle vlecken, als sy tsnachts daer op gheleyt wordt ende tsmorghens afghewasschen wordt.

Pseudobuniū. Barbaræa. Winterkersse. A

Van Winterkersse. Cap. lvj.

¶ Tfatsoen.

DIt cruyt heeft gruene vette breede effene rondachtighe bladeren, den bladeren van Eppe oft van Raepcruyt niet seer onghelijck, maer meerder ende breeder dan die bladeren van Eppe. Sijn stelen sijn ront in veel steelkens bouen verdeylt, daer aen wassen vele cleyne geele bloemkens, ende daer naer cleyn langhe ronde hauwkens, daer in cleyn sadekē besloten groeyet. Die wortel es dick ende lanck.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast op die velden, ende oock in sommige moeshouen, ende op ongheboude plaetsen.

¶ Tijt.

Dit cruyt es meest alle dē winter duer gruen,

maer in Meye ende Braeckmaent zoo bloeyet ende leueret syn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Hoochduytsch S. Barbara kraut, ende daer naer in Latijn S. Barbaræ herba, ende van ons Barbaræa. In Fräçhois Herbe du saincte Barbare. Tot sommighe plaetsen van Brabant wordt dit cruyt gheheeten Steencruyt om dattet tseghen den steen ende graueel goet es. In Hollät ende tot som andere plaetsen Winterkersse, om dattet tswinters voor Kersse met den saladen ghegheten wordt, ende daer naer worddet oock ghenaemt Nasturtium oft Cardamum Hybernum. Ende dit cruyt schijnt wel te syne dz ψευδοβούνιον Pseudobunion. Van Dioscorides, Ermers en es geen Sideritis Latifolia oft Scopa regia als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt volcomelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Winterkersse es oock eẽ goet salaet cruyt, eñ daer om worddet tswinters met dẽ salaA dẽ gelijck Kersse gegeten, eñ dient daer toe oock seer wel, gelijck die Kersse eñ Rakette.

Dit cruyt suyuert oock die veruuylde wonden ende sweeringhen, eñ neempt af dat B ouertollich vleesch daer op gheleyt oft tsap daer af, daer in ghedruypt.

Tes oock by sekere experientie bevonden, dat het saet van desen cruyde, dat water C doet lossen, dat graueel doet rijsen ende afgaen, ende die droppelpisse geneest Dwelck van Pseudobunium oock ghescreuen wordt.

Van wilden kerssen. Cap. lvij.

¶ Tgheslacht.

VAn den wilden Kerssen die onder den naem van Thlaspi begrepen moghen worden, vindtmen sonderlinge vier gheslachten, die malcanderen eñ der Kerssen van smaecke niet seer onghelijck en sijn. ¶ Tfatsoen.

Thlaspi. Visselcruyt.

Thlaspi alterum. Boeren kersse.

1 Dat ierste gheslacht van Thlaspi dat Visselcruyt hier te lande ghenaempt wordt heeft langachtighe smalle bladerkẽs, eñ herde taye stelen ontrent eenẽ voet hooch, daer aen cleyn syde tacxkens wassen, voortbrenghende cleyne witte bloemkẽs, naer dẽ welcken volghen platte ronde hauwkens, oft huyskens, bouen een scaerdeken hebbẽde, daer in cleyn ront saet leyt dz van smaecke heet ende brandende in dẽ mont, wat naer Loock oft Ayeuyn smakende, ende van verwen bruyn es.

2 Dat tweede geslacht datmen Boeren kersse nuempt, heeft langachtige ende breedachtighe bladeren die meerder ende breeder sijn dan die bladeren van den iersten, ende rontsomme wat ghesneden oft ghekerft. Sijn stelen sijn ront ende ontrent eenen voet lanck, ende in veel steelkens oock verdeylt, daer aen wassen cleyne huyskens schier ghelijck aen teskens cruyt, daer in dat saet leyt dat heet ende scerp es.

3 Dat derde geslacht van Wilden kerssen dat Bessemcruyt heet, es van bladeren ende stelen minder dan die voorgheschreuen, ende het heeft seer vele dunne tacxkens oft rijskens, daer aen saet ende bloemẽ wassen ghelijck aen die andere, maer mindere.

Thlaspi minus. Bessemcruyt.

4 Dat vierde gheslacht heeft langachtige smalle rouwe witgruene bladerkens, ende ronde houtachtighe taye steelkẽs, daer aen wassen witte bloemkens, die als sy vergaen voortbringhen breede hauwkens, daer in bruyn saet leyt dz seer heet van smaecke es, ghelijck kersse saet.

¶ Plaetse.

Dese cruydẽ wassen op die veldẽ, eñ aen die cantẽ, op ongeboude plaetsen, eñ by den weghen, ende worden deen ter eender plaetsen, ende dander ter andere veel gevonden.

¶ Tijt.

Dese cruydẽ bloeyẽ eñ leuerẽ huer saet in dẽ zoomer, vã in Meye tot in Ooghstmaẽt.

¶ Naem.

Wilde Kersse wordt gheheetẽ in Griecx θλάσπι ἢ θλασπίδιον καὶ σίνηπι ἄγριον. In Latijn Thlaspi, Capsella ende Scandulaceum, van sommighen oock Myitis, Bytron, Dasmophon en Myopteron. In Hoochduytsch Wilder Cresz. In Franchois Seneue sauluage.

1 Dierste gheslacht es dat oprecht Thlaspi daer Dioscorides af scrijft, ende dat wordt hier te lande gheheeten Visselcruyt, ende van sommighen in Latijn Scordothlaspi.

2 Dat tweede gheslacht wordt nv ter tijt ghenaemt Nasturtium rusticum ende Sinapi rusticum. In Hoochduytsch Baurn senff, oder Baurn cresz, ende daer naer in Neerduytsch Boeren mostaert oft Boeren kersse.

3 Dat derde gheslacht wordt gheheeten Thlaspi angustifolium ende Thlaspi minus. In Hoochduytsch Bysemkraut. In Neerduytsch Bessemcruyt.

4 Tvierde gheslacht es sonder twijfel oock een Tlaspi, ende dat en heeft gheenen sonderlinghen naem.

¶ Natuere.

Wilde Kerssen ende sonderlinge die saden daer af, sijn werm ende drooge tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Tsaet van dat ierste Thlaspi ingheuomen iaecht af van onder ende van bouen die A

galle ende die geele vochticheden, het verweckt die natuerlijcke cranckheyt vā den vrouwen, ende het doet die apostumatien die binnen tslichaems ghegroeyt sijn wtbreken.

Tselue saet met een clysterie van onder ghesedt versuet die pyne van dat Sciatica. B

Tot den seluen dienet oock van buyten daer op gheleyt ghelijck tsaet van Mostaert.

¶ Hindernisse.

Aengesien dat het saet van Thlaspi seer heet eñ sterck van wercke es, zoo doet het bloet afgaen, alst te veel ingenomen wordt, eñ es den bevruchten vrouwen seer hinderlijck eñ quaet, ende daer om en behoortment nz lichtelijcken van binnen in te gheuen.

Van Thlaspi van Candien. Cap. lviij.

¶ Tfatsoen.

Arabis siue Draba. Thlaspi vā Candien.

Dit cruyt wast ontrent eenen voet hooghe, eñ heeft smalle bladerkens, den bladerkens van Iberis schier ghelijck. Op dopperste vā den stelen wassen die bloemkens in cleyne ronde croonkens, die van verwen licht peersch sijn. Ende daer naer volghen platte hauwkens, den hauwkens van den anderen Thlaspi van fatsoene ghelijck maer mindere, daer in leyt dat saet dat heet ende seerp bytende van smaecke es ghelijckt saet van den anderen Thlaspi.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wordt hier te lande niet ghevonden dan in sommige seer nerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

Het bloeyet hier te lande in Oeghstmaét, ende corts daer naer zoo wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheeeten in Griecx Ἀραβὶς. In Latijn Arabis ende Draba. Van Plinius als sommighe meynen Dryophonon. Vā den cruytliefhebbers nv ter tijt Thlaspi vā Candien. In die Apotecken eest onbekent.

¶ Natuere.

Thlaspi van Candien es van natueren den anderen Thlaspi seer ghelijck.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Tsaet van desen cruyde wordt drooghe in die spijsen voor Peper in Cappadocien A ghebruyckt, als Dioscorides schrijft.

Van Erysimon. Cap. lviiij.

¶ Tfatsoen.

Erysimon heeft langachtighe ouer beyde syden ghecloven ende diep ghesneden bladeren, den bladerē van Roomsche Rakette oft van wildē Mostaert met seer onghelijck. Sijn stelen sijn dun en taeye ende laten huer buyghen ghelijck wissen, ende daer aen wassen vele geele bloemkens, naer den welcken volghen cleyne dunne hauwkens daer in dat het saet leyt, dat heet ende seerp van smaecke es. Die wortel es lanck ende dick ende heeft vele veeselinghen.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande al om by den weghen, ende op rouwe ongheboude ende oock steenachtighe plaetsen.

Tijt.

Van Erysimon. Cap. lxiiij.

¶ Tijt.

Erysimon bloeyet hier te lande ouervloedich in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheetẽ in Grieckx ἐρύσιμον. In Latijn Irio, van sommighen χαμαίπλιον Chamæplion, ende dit es dat Erysimum van Dioscorides. Maer niet van Theophrastus, want Erysimõ van Theophrastus en es den Erysimon van Dioscorides niet ghelijck als wy elders breeder bewijsen selen.

¶ Natuere.

Erysimon es heet ende drooghe van natueren ghelijck die Kersse.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

A Tsaet van Erysimon met huenich vermenght ende dickwils ghelecht es goet om die taeye fluymen van der borsten ende longhene doen te rijsen ende te rijpen, ende es mits dyen seer bequaem den ghenen die cort van adem sijn ende eenen verouderden hoest hebben. Eñ hier toe dient dit saet best, alst ierst in water ghewreyckt es gheweest eñ daer naer opt vier gedroocht, oft alst iñ deech ghewonnen ghebacken es gheweest, want anders eest te heet.

B Dit selue saet in der seluer manierẽ bereyt ende ghebruyckt es oock goet tseghen die geelsucht, pijne eñ crimpsel vã dẽ buyck, ende tseghẽ die pijne eñ weedõ van der hopen. Item tot alle fenijn ende verghiftheyt.

C Tsaet van Erysimon mz huenich eñ water vermenght, es goet geleyt op den verborghen cancker, herde sweeringen, ende clieren ontrent den ooren, ende op die verouderde herde apostumatiẽ van den borsten van den vrouwen, ende van den scamelijcken leden van den mans, want het doet die herde coude gheswillen sceyden ende verdwijnen.

Erysimon Dioscorides. Irio.

Van Iberis. Cap. lxv.

¶ Tfatsoen.

IBeris heeft ronde steelkẽs ontrent onderhaluen voet hooghe, die huer in veel andere cleyne verdeylen, daer aẽ wassen cleyne smalle bladerkens wat meerder dan die bladerkens van Kersse. Die bloemkens sijn cleyn ende wit, ende daer naer volghen cleyne hauwkens daer dat saet in leyt, die wortel es dickachtich wit ende scerp

Iberis.

ende heet van smaecke.

¶ Plaetse.

Iberis wast in Italien ende andere heete landen, by die oude mueren ende op andere rouwe ende ongheboude plaetsen. Hier te lande worddet van den cruytliefhebbers in die houen ghesaeyet.

¶ Tijt.

Iberis bloeyet ende leueret sijn saet in dmiddel van den zoomere.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt geheeten in Grieex ἰβηρὶς καὶ καρδαμαντικὴ, eñ vã sommigẽ λεπίδιον. In Latijn Iberis Cardamantice Lepidium ende van sommigen Nasturtium syluestre. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Iberis es seer heet ende drooghe, van natueren der Kerssen ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Van Iberis scrijuen die ouders eñ sonderlinge Damocrates dz die wortel daer af, A mz verkẽs liese vermenght, eñ op die hope vier vrẽ den mãs eñ twee vren den vrouwen ghelcyt, die pijne van dat Sciatica gheneest, alsmen terstont naer datmen tcruyt af neempt in een badtstoue gaet.

Van Pepercruyt. Cap. lxvj.

Lepidium Pauli. Piperitis. Pepercruyt.

¶ Tfatsoen.

Pepercruyt heeft langhe breedachtighe bladeren den Laurus bladeren schier niet ongheliјck, maer breeder, langher ende rontsomme wat ghekerft, ende ronde taeye stelen ontrẽt twee voeten hooch, daer aen bouen aen dopperste wassen vele cleyne witte bloemkẽs, ende daer naer cleyn sadeken. Die wortel es lanck ende slecht lancx der aerden cruypende, ende tot veel plaetsen alle iaren nieuwe scueten ende bladeren voortbringhende.

¶ Plaetse.

Pepercruyt wordt hier te lande in sommighe houen gheplant, ende daert eens wel geplant es daer blyuet gheerne wassende alzoo datmẽ naermaels tselue niet wel verdrijuen en kan.

¶ Tijt.

Pepercruyt brenght sijn bloemen ende saet in Braeckmaent ende Hoymaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn geheeten Piperitis, van sommigen oock Syluestris Raphanus. In Hoochduytsch Pfefferkraut. In Neerduytsch Pepercruyt. In Franchois Passerage. Eñ dit schijnt seer wel te syne dz λεπίδιον Lepidium van Paulus AEgineta eñ Plinius. Maer en es nochtãs niet dat Lepidium van Dioscorides, gelijcket ooc niet en es dat Piperitis van Plinius, al eest dattet somtijts alsoo oock ghenaemt wordt.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Dit cruyt wort nv ter tijt vã sõmigẽ in die spijse voor Peper gebruyckt, daer in dattet A die cracht eñ smaeck vã dẽ Peper heeft, eñ daer naer wordDet ooc Pepercruyt geheetẽ.

Itẽ die wortel van desen cruyde aengesien dz sy seer heet es vã crachtẽ den Mostaerden eñ Raketten schier gelijck, eñ dient oock seer wel tot dz Sciatica, met eenige suete B vetticheyt als Gansen oft capoenen smout vermenght, ende buyten op die hope geleyt.

Tsal

Van water Peper. Cap. lxvij.

¶ Tfatsoen.

Water Peper heeft ronde effene cale stelen, met vele leden ende knoopē onder sceyden, daer aen wassen lange smalle bladerē, dē bladeren vā Wilgen nz seer ongelijck, die vā smaecke heet ende scerp gelijc Peper sijn, aen dopperste van den stelē, tusschen die bladeren aen dunne steelkēs comē die bloemen voort, tsamen in een gedrongen schier ghelijck aen die Melde, die cleyn ende wit sijn, eñ als dese bloeckens geresen sijn, zo coēt daer bruyn breet saet voort, dz ooc heet op die tonge es. Die wortel es veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast hier te lande al om by den grachten poelen ende staende wateren, ende in neere vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Dit cruyt bloeyet meest in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ὑδροπίπερι. In Latijn Hydropiper & Piper aquaticum. In Hoochduytsch Wasser pfeffer oder Muckenkraut. In Neerduytsch Water peper. In Franchois Curaige. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Waterpeper es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die bladeren met den sade van Pepercruyt ghestooten verteeren eñ doen vergaen die coude geswillen ende die oude herdicheden, eñ doen oock sceyden dat geronnē bloet ligghende onder tghene dat blauw gheslaghen oft ghestooten es, daer op gheleyt.

B Die bladeren vā Waterpeper gedrooght ende ghepoedert sijn oock goet in die spijsen, in plaetse van Peper ghebruyckt ghelijck dat Pepercruyt.

Hydropiper. Water peper.

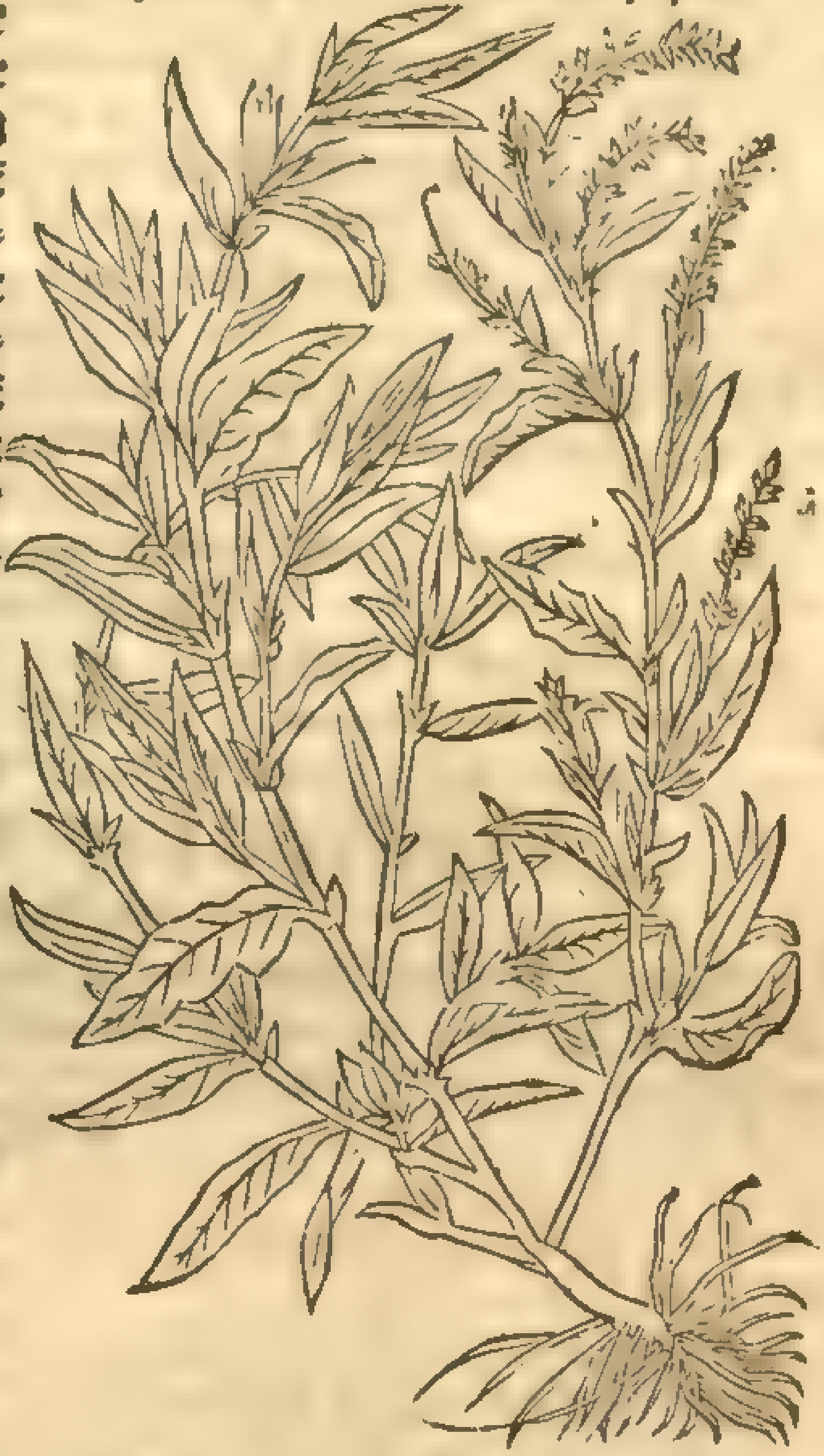

Vā Persickcruyt. Ca. lxviij.

¶ Tfatsoen.

Dit cruyt es den Waterpepere vā bladeren stelen ende in een ghedronghen bloemē seer gelijck, maer en es niet heet oft scerp, maer meest sonder eenighen merckelijcken smaeck. Sijn stelen sijn ront ende gheknoopt. Die bladeren sijn lanck ende smal, ghelijck die bladerē van Waterpeper, maer bruynder eñ in dmiddel bruyne swertachtighe

Persicaria. Persickcruyt.

achtighe plecken hebbende, de welcke die bladeren van dat Waterpeper niet en hebbt. Die bloemen sijn lijfverwich oft root, ende wassen oock in een ghedronghen, ende daer naer volght bruyn breet saet. Die wortel es geel ende veeselachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast oock in vochtige neere plaetsen, eñ ontrent die canten van den wateren, eñ wordt dickwils by dat Waterpeper ghevonden. ¶ Tijt.

Dit cruyt levert sijn bloemen in Hoymaent eñ Oogstmaet, eñ corts daer naer sijn saet. ¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Persicaria. In Hoochduytsch Persich kraut oder Flochkraut. In Neerduytsch Persickeruyt, en van sommighen Vlooeruyt.

¶ Natuere.

Persickeruyt es cout ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Persickeruyt gruen ghestooten es goet gheleyt op die versche wonden, want het verA
roest ende beschermt die selue van alle verhittinghen ende apostumatien. Tselue doet oock dat sap van den bladeren daer in ghedruypt.

Van Peper van Indien. Cap. lxix.

¶ Tgheslacht.

Van desen Peper vindtmen drye gheslachten, een met middelbaeren langhen ende dicken hauwen, een met langhen ende smallen hauwen, ende een met breeden corten hauwen, anders van wesen ende van faisoene malcanderen niet seer onghelijck.

¶ Tfatsoen.

Capsicum.
Peper van Indien.

Capsicum oblongius.
Lanck Peper van Indien.

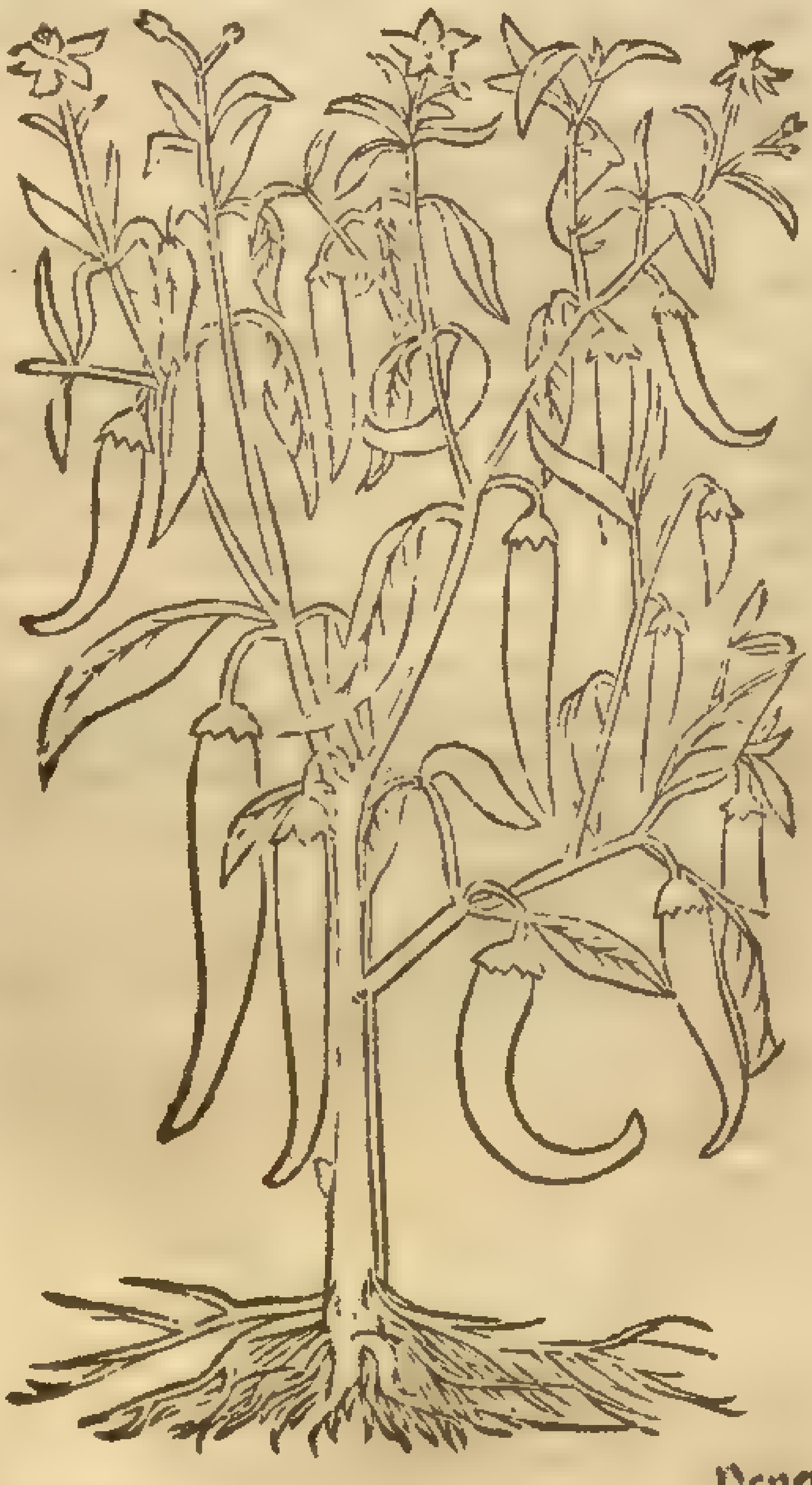

Peper

Van Peper van Indien. Cap. lxiv.

Capsicum latum. Breet Peper vā Indien.

Peper van Indiē heeft bruynachtighe vierecantighe stelen ontrent eenen voet lanck, daer aen wassen donckergruene teere effene bladeren, den bladeren van ghemeyne Nachtschade volnaer ghelijck maer smaelder ende scerper. Tusschē die bladeren op corte dicke steelkens wassen die bloemen, die ghemeynlijck vijf oft ses bladerkens hebben, ende wit van verwen sijn met een groen sterreken in dmiddel. Naer die bloemen zoo comen die hauwen voort, die effen ende cael sijn, ende van verwen ierst eer sy rijp sijn gruē, ende naermaels root oft doncker bruyn, van fatsoene aen dat ierste gheslacht ontrent eenen vingher lanck, aen twеede langher ende smalder, aen tvierde breet cort ende ront. Ende in dese hauwen leet dat saet, dz bleeckgeel, breet, heet ende scerp van smaecke ghelijck Peper es.

¶ Plaetse.

Dit cruyt en wast hier te lande van selfs niet, maer wordt van sommighen cruytliefhebbers gheplant, ende met groote sorge ende neersticheyt bewaert.

¶ Tijt.

Hier te lande wordden die vruchten van desen Peper in den Herfst ende schier ontrēt den winter rijp.

¶ Naem.

Dit vremdt cruyt wordt ghenaempt van Actuarius in Grieck καπσικον. In Latijn Capsicum, van Auicenna Zingiber caninum, van Plinius als sommighe meynen Siliquastrum ende Piperitis, nv ter tijt Piper Indianum, Piper Calecuthium & Piper Hispanū. In Hoochduytsch Indianischer pfeffer, Chalechutischer pfeffer. In Neerduytsch Peper van Indien, ende Bresilie Peper. In Franchois Guinee ou Poyure d'Inde.

¶ Natuere.

Peper van Indien es heet ende drooch tot in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van desen vremden Peper wordt oock tot veel plaetsen in die spijse ghebruyckt ende heeft daer in die selue cracht ende smaeck die dat Peper heeft ende daer en bouen maeckt oock die spijse geel schier ghelijck Sofferaen, ende in dyer manierē ghebruyckt zoo verwermet die maghe ende doet die spijse verteeren. A

Dit selue saet doet oock sceyden die croppen, clieren ende alderhāde coude gheswel, ende verdrijft dat sproet eñ alle vleckē van den aensicht met huenich daer op gestreken. B

¶ Hindernisse.

Dit saet es sorghelijck dickwils oft veel ghebruyckt want het heeft een verborghen quaetheyt in, daer mede dattet die honden doodet alsment huer ingheeft.

Van Peper. Cap. lxv.

¶ Tgheslacht.

Die oude meesters scrijuen dat Peper dryerhande es, lanck, wit eñ swert, diemē nv ter tijt oock noch in die huysen van Droghisten ende in die Apotekē te coope vint.

Tsat-

¶ Tfatsoen.

Van den fatsoene vã den boome daer dz Peper op groeyet, en kunnẽ wy anders niet ghescrijuen, dan dat wy by den ouders oft by den ghenen die in die landen ontrent Indien ende Calekouten verkeert hebben bescreuen vinden, aenghesien dattet een vreemt saet es dat ontrent dese landẽ niet en groeyet. Ende daer om en selen wy hier af anders niet scrijuen dã by dẽ ouders, oft die corts in die landen verkeert hebbẽ gevondẽ wordt, die nochtãs niet gelijck en sprekẽ. Plinius scrijft dat die Peperboõ den Geneuerboom ghelijck es. Philostratus ghelijckt den Peperboom ende die vruchten daer af, met den boom ende vruchten van Agnus castus. Dioscorides ende sommighe andere scrijuẽ dat het Peper op een cleyn boõken in Indiẽ groyet, ende dat het lãck Peper (dz gelijck die cattekens es die aen die Berckenboomen voor die bladerẽ voortcomen) dat ierste speen sel es dat terstont naer die bloemen voortcoẽt. Dwelck met ter tijt groot lãck ende wijt wordt, voortbringende veel besien aen een steelken tsamen hanghende, ende dz dese besien noch onrijp wesende dat wit Peper sijn, eñ als sy ryp ende swert sijn, dat ghemeyn swert Peper sijn. Die nv ter tijt in Indien Calekouten ende landen daer ontrent verkeeren, scrijuen dat het Peper niet en wast op boomen, maer op een maniere van een Winde, den witten Wyngaert, dat es der Bryonie ghelijck, die huer om die boomen ende haghen wint, daer aen dat langhe dunne steelkens voortcomen, daer die vruchten eñ Peper cornen ronsomme aen hanghen, in alder manierẽ gelijck die Aelbesien voort comen, ghelijckmen dat hier te lande sien mach, want in Indien worden die steelkens met den Pepercornẽ daer aen hanghende in pekel bewaert, nv ter tijt tot Antwerpen ghebrocht. Ende dese besien als sy onrijp afgheplucht worden, blijuen witachtich, ende dat es tpeper datmen wit heet, ende als sy heel rijp sijn zoo worden sy swert ende crijghen veel rimpelen, ende dat es tghemeyn swert Peper. Dese selue nieuwe authuers scrijuen oock dat het lanck Peper gheen vrucht en es van desen ghewasse, maer dattet aen sommighe andere boomkens voortcoemt, daert aen groeyet ghelijck die cattekens aen die Haselaers oft Berckenboomen, die welcke lanck Peper ghenaemt worden, om dat sy den Pepere van smaecke ende crachten ghelijck sijn.

¶ Plaetse.

Het Peper groeyet in die Eylanden van die Indiaensche zee, als in Tapobrana diemen Sumatra heet, ende in sommighe andere Eylandekens daer ontrẽt, van waeren dattet ghebrocht wordt tot Calekouten dat die machtichste coopstadt van Indien es, daert niet by ghewichte, maer by der maten vercocht wordt, ghelijckmen hier te lande dat Coren vercoopt.

¶ Naem.

Peper wordt gheheeten in Griecx πέπερι. In Latijn Piper. In Hoochduytsch Pfeffer In Franchois du Poyure.

1 Dat lanck ghesiacht wordt gheheeten in Griecx Macron peperi. In Latijn Piper longum. In die Apotecken Macropiper.

2 Dat wit es genaẽt Leucõ peperi, dat es in Latijn Piper albũ, in die Apotekẽ Leucopiper

3 Dat swert heet in Griecx Melan peperi. In Latijn Piper nigrum. In die Apotecken Melanopiper.

¶ Natuere.

Peper es werm eñ drooge tot in dẽ derden graedt, sonderlinghe dat wit ende swert, want dat lanck en es alzoo drooghe niet, aenghesien dattet veel vochticheyts in heeft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Peper in die sausen vermenght gheeft der spysen goeden smaeck, ende doet appetijt hebben ende die spijsen wel verteeren. A

Peper inghenomen doet oock water lossen, ende verdrijft die winden ende weedom van den buyck, alsmen daer toe Laurus bladerẽ oft Comyn neempt. Item het es oock goet tsegen alle vergiftheyt ende tsegen alle betẽ eñ steken van fenijnnige ende giftighe ghedierten, ende daer om wordet oock in die Teriakale compositien vermenght, B

Peper voor daercomen van der cortsen gedroncken, oft met olie vermenght ende op tlichaem ghestreken beneemt die huyueringhen ende die coude van der cortsen. C

Peper

Peper met huenich oft syrope ghelecckt es goet tseghen den verouderden coudē hoest D
ende tot alle coude sieckten van der borste ende longhene.

Peper met Rosijnen gheknout treckt veel vochticheyts wt den hoofde ende suyvert E
die herssenen.

Peper met huenich vermenght es oock goet op die squinantie ghestreken, want het F
doet dat gheswil sceyden ende vergaen.

Peper met peck vermenght verdrijft die croppen ende clieren, ende alle coude herde G
gheswillen, ende treckt wt die splinters ende dorenen.

Peper ende sonderlinghe dat lanck es oock goet vermenght in die collyrien die dat H
ghesichte verclaren ende sterck maken.

Van Loock. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

Loock es dryerhande van gheslachte, Tam, wildt ende breet Loock, datmen Dasloock hier te lande nuempt.

¶ Tfatsoen.

Allium satiuum. Tam Loock.

Allium syluestre. Wildt Loock. Tgroot. Tcleyn.

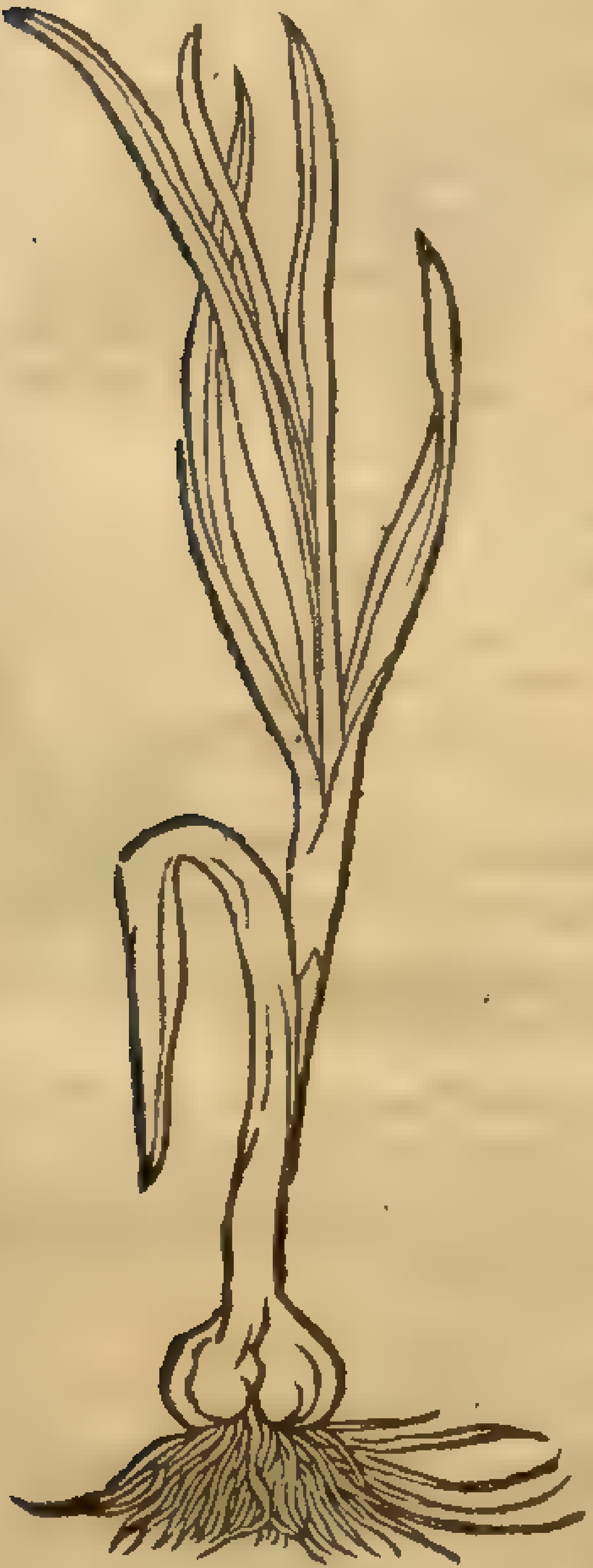

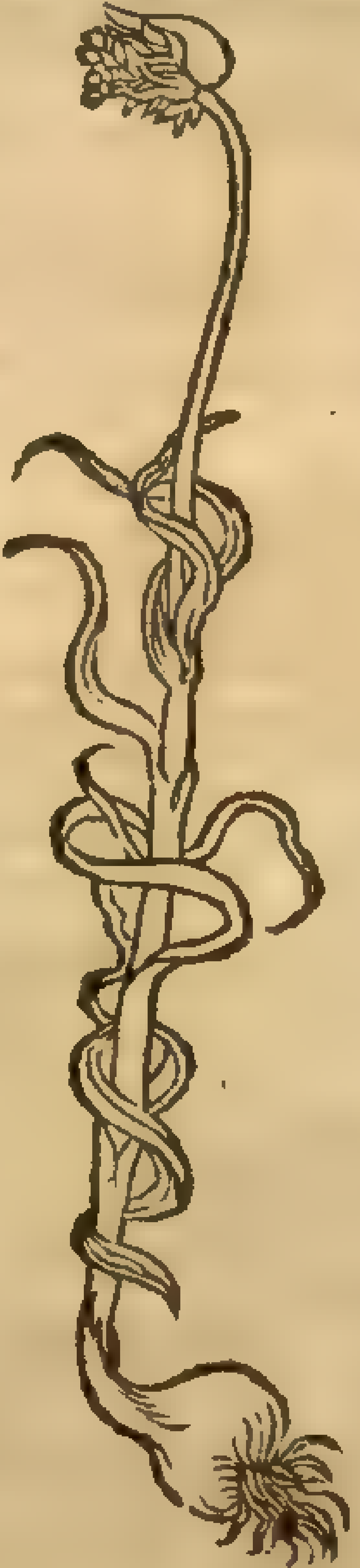

1 Tam Loock heeft bladeren ghelijck Gras oft Ayeuyn, tusschen den welckē in twee de iaer voortcomen ronde hole stelen, daer die bloemē ende saet op wassen, dē bloemen ende sade van Ayeuyn ghelijck. Sijn wortel es ront gelijck een bulbus oft Ayeuyn bol van veel clysteren aen een hanghende vergaert, daer onder aen hanghen cleyne dunne hayrachtighe saselinghen.

2 Dwildt en heeft gheen bladeren, maer heeft in plaetse van den bladeren langhe, dunne ronde hole pijpkens, tusschen den welcken eenen rondē herden steel, twee oft drye voeten hooch wast, daer op die bloemen ende saet voortcomen. Die wortel es ooc ront,

maer es sonder clysteren, ende heeft somtijts aenhanghende cleyne ronde bolleken, daer nieuwe planten ende spruyten af voortcomen.

Van desen gheslachte vindtmen oock noch een dat minder es, anders den voorghe- B
screuen van bladeren stelen sade ende wortelen ghelijck, ende dit groeyet gemeynlijck in die beempden.

3 Dat derde Loock datmẽ Das loock noempt, heeft ghemeynlijck twee groote breede bladeren, den bladeren van Meyebloemkẽs schier ghelijck, tusschen die welcke een oft twee dunne steelkens voortcomen, daer op vele cleyne witte bloemkens wassen. Die wortel es van fatsoene eenen ionghen Loock bol ghelijck ẽn seer sterck van reucke ende van smaecke.

Allium vrsinum. Das Loock.

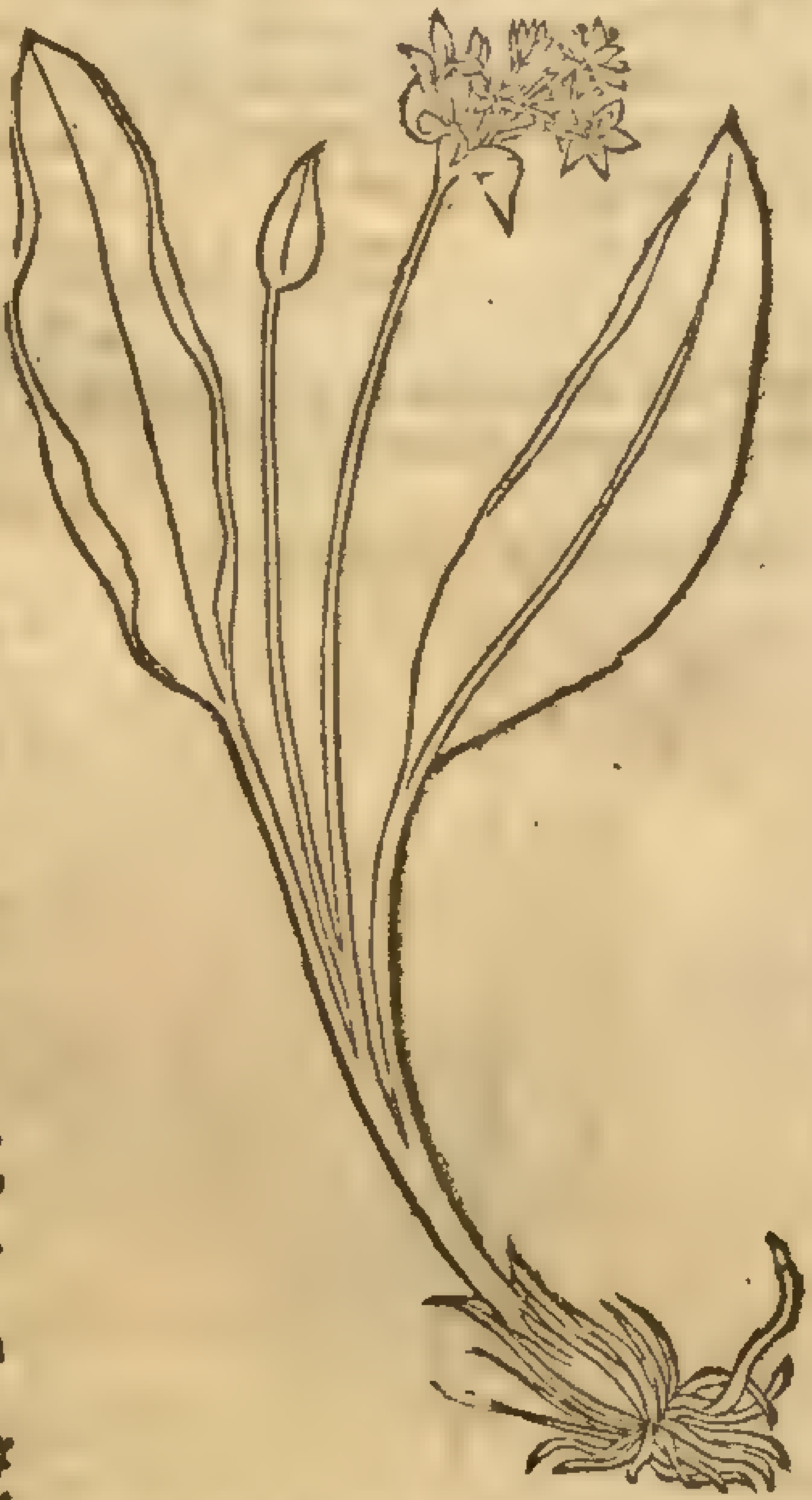

¶ Plaetse.

1 Tam Loock wordt in die houen gheplant.
2 Dwildt Loock wast van selfs op die corenvelden, aen die haghen, ende in sommighe beempden, sonderlinghe dat cleyn, want dat groot wast meest op die velden.
3 Das loock wordt ghevonden in vochtighe donckere bosschen.

¶ Tijt.

2 Dwilt Loock bloeyet ende leuert sijn saet in Braeckmaent ende Hoymaent.
3 Das Loock bloeyet in April ẽn in Meye.

¶ Naem.

Loock wordt ghehеeten in Griecx σκόροδον. In Latijn Allium. In Hoochduytsch Knobloch oder Knoblouch. In Neerduytsch Loot. In Franchois Ail ou Aux.
1 Dat ierste gheslacht wordt gheheetẽ Allium satiuum, ende tam Loock oft Loock.
2 Tweede geslacht wordt gheheeten in Griecx ὀφιοσκόροδον In Latijn Allium anguinum ende Allium syluestre. In Hoochduytsch Wilder knobloch vnd Feld knobloch. In Neerduytsch Wildt loock. In Franchois Aux sauluage.
3 Dat derde gheslacht wordt ghеheeten nv ter tijt in Latijn Allium vrsinum. In Hoochduytsch Walt knobloch oder Knoblauch. In Neerduytsch Das loock. In Franchois Aux d'ours, ou Ail d'ours. Dit Loock schijnt wel te wesene dat Loock dat Dioscorides Scorodoprassum heet, oft als sommighe meynen dat Ampeloprasum.

¶ Natuere.

Loock es werm ende drooghe tot schier in den vierden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Loock voor spijse rouw ingenomen en gheeft den lichaeme gheen voetsel maer inge- A
nereet quaet bloet, om dattet seer heet es, maer alst ghesoden oft ghecoockt wordt tot
dattet sijn scerpheyt verliest, dan en maket alzoo quadẽ bloet niet, ẽn hoe wel dattet seer
luttel voetsels by brenght, zoo voedet nochtans meer dan alst rouw inghenomẽ wordt.

Loock dient den ghenen die groue taeye coude humeeren ẽn vochticheden ouer huer B
hebben, want het doet die selue humeeren sceyden ende verteeren.

Loock doet oock sceyden die winden, opent alle verstoptheyt, doodet ende iaecht af al C
le breede wormen, ende het doet water malen ende die vrine lossen.

Loock es oock goet tseghen alle fenijn ende verghiftheyt, in die spijsen ghenut, oft in D
wijn ghesoden ende daer af ghedroncken, want wt sijn eyghen natuere zoo wederstaet
het

het alle fenijn, alzoo dat alle fenijnnighe ghedierten daer af wech vlien. Ende daer om wordet van Galenus prince der medecynen der boeren ende der lantluyden Teriakel ghenaempt.

Item Loock es seer goet geleyt op die beten van den verwoeden honden, ende op al- E
le beten ende steken van alle fenijnnighe ghedierten, als spinnen, scorpioenen, aderen ende dyerghelijcke. Tot den seluen eest oock goet, alsmen tloock in wijn ziedt ende den wijn drinckt.

Loock inghenomen bewaert ende beschermt die ghene die veelderhande wateren, qua- F
de ende vuyle drincken moeten, dat sy daer af niet sieck en worden.

Loock rouw oft ghesoden ghegheten, maeckt die stemme claer, ende gheneest den ver- G
ouderden hoest, ende es seer goet den ghenē die watersuchtich sijn, wāt het verdroocht die maghe ende verteert dat water, ende daer en bouen zo en maket gheenen sonderlinghen dorst.

Tselue Loock met groue Marioleyne in wijn ghesodē ende ghedronckē, doodet die H
luysen ende neten die een mensch ouer sijn lichaem heeft.

Tot die pijne van den tanden es Loock oock seer goet, want het doet die vergaen, I
alsment met azijn wrijft ende tseghen die tanden leyt, oft alsmēt alleē oft met wat wierooks in water ziedt, ende den mondt daer mede spoelt, oft alsmen tselue in die gatē vā den quaden tanden steeckt. Tselue doetet oock alsment met gansen smout vermenght ende in die ooren doet.

Loock ghewreuen ende op die slapen van den hoofde geleyt, doet die verouderde pij- K
ne van den hoofde vergaen.

Loock tot asschen ghebrant ende met huenich vermēght gheneest die quade crauwa- L
gien ende ruydicheden van den hoofde ende dat wtvallen des hayrs, daer op ghestrekē.

In der seluer manieren ghebruyckt zoo gheneest ende doet vergaen dat Loock die M
blauwe ghestooten oft gheslaghen plecken.

Item Loock es oock goet ghebruyckt tot die quade witte seericheden, loopende gaten N
van den hoofde, ende tot alle quade vremde crauwagien, met sout ende olie vermenght ende daer op ghestrecken. Dijsghelijcx oock op dat wilt vier.

Loock met verckens liese vermenght doet scheyden herde quade verouderde geswillē O
Ende met solfer ende herst vermenght trecket wt die quaetheyt van den fistelen, als Plinius scrijft.

Loock verweckt oock die natuerlijcke cranckheyt vā den vrouwen, ende iaecht af die P
secondine, als die vrouwen in dwater sittē daer Loock in ghesodē es, oft Loock op gloeyende koolen branden, ende den roock van onder ontfanghen.

Die hoenderen ende hinnen als sy die sprouwe hebben worden met Loock genesen. Q

¶ Hindernisse.

Loock es scadelijck ende quaet den cholericken menschen, ende allen den ghenen die heet van natueren sijn. Ende doet quaet, sonderlinghe den ooghen, ende letsel den ghesichte, dijsghelijck oock den hoofde ende den nieren.

Van Loock sonder loock. Cap. lxxii.

¶ Tfatsoen.

DIT cruyt heeft ierst rondachtighe bladeren, schier gelijck Violettē cruyt maer breeder grooter ende bleecker van verwen. Tusschen dese coemt die steel voort, ontrent twee voeten hooch, daer aen wassen bladerē die langer ende smalder sijn dan die ierste, ende rontsomme ghekerft, den bladerē van Netelen niet seer ongelijck, maer meerder. Die als sy in stucken ghewreuē worden, ghelijck Loock riecken eñ smaecken. Aen dopperste van den stelen wassen vele cleyne witte bloemkens, ende daer naer cleyne langhe hauwkēs, daer in swert saet leyt. Die wortel es lanckachtich dun ende houtachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast gheerne in neere ongheboude plaetsen, gelijck aen die canten van dē

beempden ende van vochtige velden, somtijts oock aen die tuynen ende mueren.

Alliaria. Loock sonder loock.

¶ Tijt.

Loock sonder loock bloeyet meest in Meye ende in Braeckmaent, ende daer naer zoo leueret sijn saet.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Alliaria, van sommighen oock Scordotis, maer en es die oprechte Scordotis niet, want die wordt oock Scordium ghenaempt, daer af hier voor ghescreuen es, Pandectarius heet dit cruyt, Pes asininus. In Hoochduytsch wordt genaempt Knoblochkraut, Leuchel, oder Saszkraut. In Neerduytsch Loock sonder loock. In Franchois Aliayre.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe van natueren tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A In die medecyne en heeft dit cruyt gee sonderlinghe gebruyck, maer in die spijse wordet vā sommigē in plaetse vā Loock ghebruyckt.

B Die onghcleerde Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Scordium, nz sonder dwalinghe, als schier al om kennelijck es.

Van Ayeuyn. Cap. lxviij.

Crommyon Cepa. Ayeuyn.

¶ Tgheslacht.

Van Ayeuyn vindtmen veelderhande gheslachten, die eenighe sijn wit, die andere root, som lāck, som rōt, som groot, som cleyn, maer al van eender cracht ende smaeck, behaluen dattet den eenen wat stercker es dan den anderen, ende van bladeren bloemen eñ sade malcanderen niet onghelijck.

¶ Tfatsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier ghelijck Loock, die binnen hol sijn. Sijn stelen sijn ront, ende daer op wassen ronde bollekens met witte dunne vellekens ouertrocken, daer wt sluypen veel witte ghesterrede bloemkens, die in cleyne knoppekens oft bollekens vergaen, daer in twee oft drye cleyne swerte cantighe sadekens ligghen. Die wortel es ront, oft lanckworpich, van vele scelferinghen vergaert, waer af die buytenste die dunste sijn.

¶ Plaetse.

Ayeuyn wordt hier te lande al om in die houen ghesaeyet, eñ wast gheerne in morwe aerde.

¶ Tijt.

Ayeuyn wordt ghemeynlijck ghesaeyet in Meerte, in Ooghstmaent es hy volwassen, ende wordt hy wt der aerden ghenomen ende bewaert. Ende eest datmen hem dan wederom in Meerte in die eerde plant, zoo brenght hy bloemen in Braeckmaent, ende leuert sijn saet in Hoymaent ende Ooghstmaent.

¶ Naem.

Ayeuyn wordt gheheeten in Grieckx κρόμμυον. In Latijn Cepa ende Cepe. In Hoochduytsch Zwibel. In Franchois Oignon.

Natue-

¶ Natuere.

Ayeuyn es werm tot schier in den vierden graedt, ende grof van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ayeuyn es een windachtighe spijse, nochtans appetijt makende, ende groue taeye humoeren sceydende ende verteerende, maer en gheeft den lichaeme gheen voetsel, sonderlinghe als hy rouw inghenomen wordt. Maer als hy twee oft drye reysen ghesoden es gheweest, dan en es hy niet zoo scerp, ende brenght wat voetsels by, nochtans seer weynich. A

Item Ayeuyn in spijse ghebruyckt maeckt saechten camerganck, ende doet die vrine lossen ende veel waters maken. B

Ayeuyn opent oock die speen aderen in Griecx gheheeten Hæmorrhoides, met olie oft azijn vermenght ende aen tfondament ghestreken. Diesghelijcx oock dat sap oft gheel met appelen ghebraden met cattoen in tfondament ghestelt. C

Ayeuyn met Rosynē ende vijghen vermenght, doet die coude gheswillen rijp worden ende wtbreken daer op gheleyt. D

Tsap van Ayeuyn in die ooghen ghedruypt verclaert dat doncker ghesichte, ende neempt af die vlecken ende beghinnende scellen van den ooghen. E

Dit selue sap in die ooren gedaen, es goet tseghē dat qualijck hooren eñ dz tuytē van den ooren. Item tot den ooren daer etter ende vuylicheyt wt loopt, om die te suyueren. F

Tsap van Ayeuyn in die nuese ghedaen doet niesen ende suyuert die herssenen. G

Tselue sap met een pessus van onder gheset, verweckt die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende treckt af die secondine. H

Item op die beten van den quadē honden es tsap vā Ayeuyn seer goet gheleyt, met huenich, Ruyte ende sout vermenght. I

Tot die witte vlecken ende die leelijcke scorftheyt des lichaems, ende diesghelijcx tot die scorftheyt van den hoofde ende dat wtvallen des hayrs es tsap van Ayeuyn oock seer goet, daer op in die sonne ghestreken. K

Tsap van Ayeuyn met smout van capoenen vermenght, es goet tot die bleynen van den voeten, ende gheneest die plaetse daer tvel af ghewreuen es daer op ghestreken. L

Porrum. Pareye.

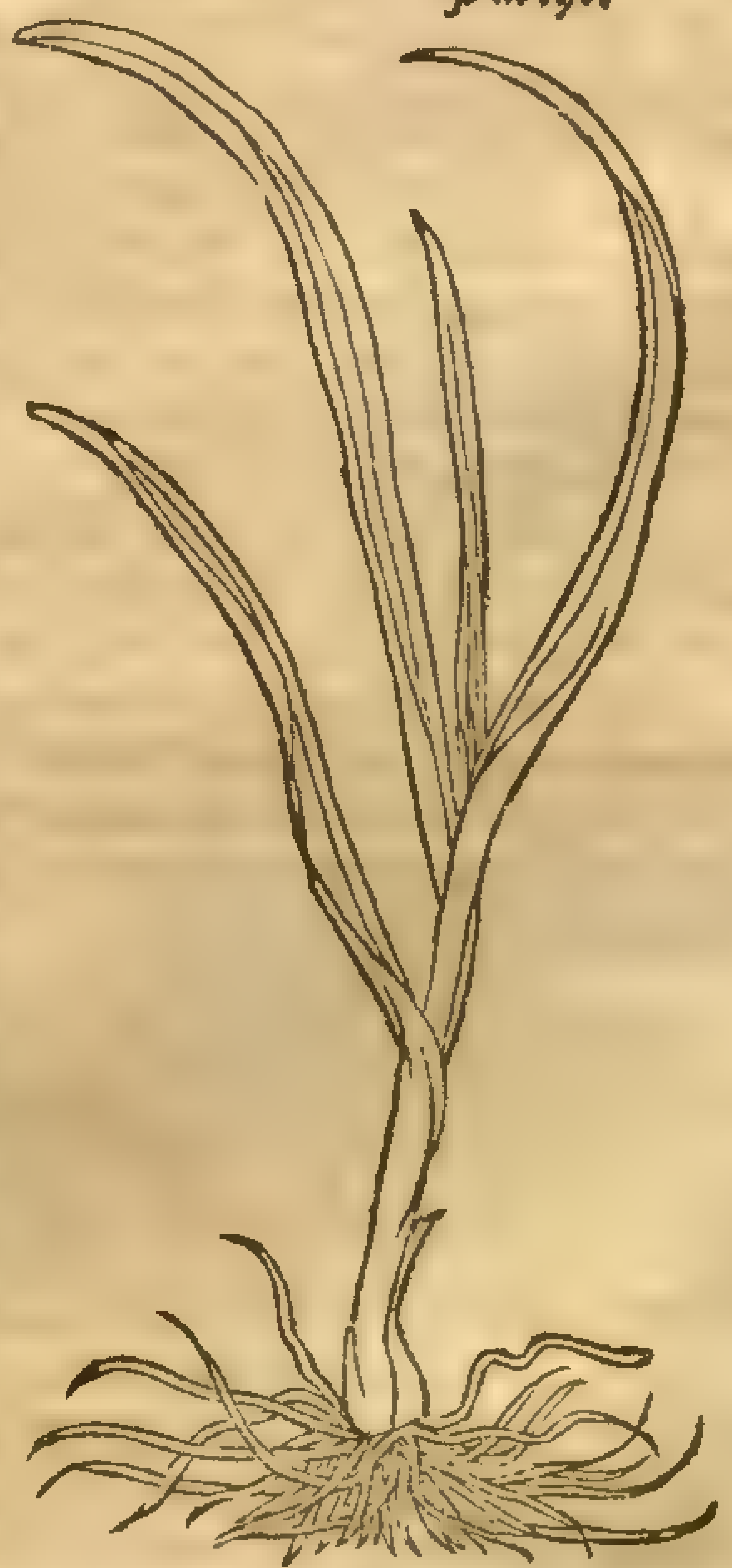

¶ Hindernisse.

Ayeuyn veel ghebruyckt maeckt hooft sweer, eñ doet veel slapen, ende es quaet den ooghen.

Van Pareye. Cap. lxviiij.

¶ Tfatsoen.

Pareye heeft langhe breedachtige tsamen ghevouwen bladeren, van ruecke ende smaecke, den bladerē van Ayeuyn niet seer onghelijck, ende daer en tusschen wast in tweede iaer eenē ronden steel, voortbrenghende eenen ronden bol met bloemen gheliijck aen Ayeuyn, eñ daer naer saet den Ayeuyn sade van fatsoene oock gelijck maer van verwen grauw. Die wortel es wit ende minder dan een cleynen Ayeuyn.

¶ Plaetse.

Pareye wordt hier te lande schier al om in die houen gheplant, ende en wordt niet veel tot sade ghelaten, maer wordt meest dagheliicx int

mors ende andere spijsen ghebruyckt, daer toe datmen die bladeren afsnijdt, schier tot der eerden toe, ende daer om en kan die Pareye niet lichtelijcken op ghescieten.

¶ Tijt.

Pareye bloeyet in Meye ende in Braeckmaent, een iaer naer dat sy ghesaeyet es, eest sake dat sy niet afghesneden en es gheweest, want alsmense dickwils afsnijdt, zoo brenght sy seer selden saet ende bloemen. Ende daerom scrijuen sommighe dat Pareye gheen bloemen oft saet en leuert, dat niet waer en es, want Pareye die niet afghesneden en wordt, brenght bloemen ende saet voort.

¶ Naem.

Pareye wordt gheheetẽ in Grieex πράσον. In Latijn Porrum. In Hoochduytsch Lauch. In Franchois Pourcau.

Die Pareye die niet afghesneden en wordt, es ghenaempt in Grieex πράσον κεφαλωτόν. In Latijn Porrum capitatum.

Die andere Pareye die af ghesneden wordt, heet in Latijn van Columella ende Palladius, Porrum sectiuum.

¶ Natuere.

Pareye es werm ende drooghe tot in den derdẽ graedt van den natuerẽ den Ayeuyn niet seer ongheliјck, maer niet zoo sterck.

¶ Cracht en werckinghe.

Pareye in die spijse ghebruyckt, maeckt quaet ende grof bloet, winden, ende swaren droomen, sonderlinge als sy rouw ghebruyckt wordt, maer als sy twee oft dryemael ghesoden gheweest es, dan es sy beter ende bequaemer om eten. A

Item Pareye doet water lossen, ende die groue vochticheden scheyden ende maeckt saechten camerganck. B

Tsap van Pareye met huenich ghedroncken es goet tseghen die beten ende steken van alle fenijnnighe ghedierten. C

Pareye oft dz sap daer af mz huenich oft eenige syrope vermẽght, eñ diewils gheleckt, suyuert die borste, doet die fluymẽ rijsen, eñ ghe neest dẽ verouderdẽ hoest ende heeschicheyt. D

Schœnopralon. Biesloock.

Pareye inghenomen verweckt ooc die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende alsmense in zee water siedt, ende daer in sidt, zoo opent zy die moedere ende vermorwet alle herdicheyt van der seluer. E

Die bladerẽ van Pareye stelpẽ den bloetganck, sonderlinge wt dẽ nuese, Tselue doet oock tsap met azijn ende sijn poeder vã wieroock vermenght, in die nuese ghesteken. F

Tsaet van Pareye es goet vermenght mz die medecynen die den steen breken. G

Tselue saet stelpt oock alle ouervloedighe bloetganck met alsoo veel vruchten van Myrthus inghenomen. H

¶ Hindernisse.

Pareye maect quaet bloet eñ windẽ, zy doet swaer droomẽ hebbẽ eñ verdonckert dz ghesichte, Eñ es seer quaet den ghenen die eenighe sweeringe in die nieren oft blase hebben.

Van Biesloock. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

BIesloock heeft in plaetse vã bladeren, dunne teere cleyne hole pijpkens ghelijck cleyne biesekens, seer dick by een wtcomende,

mende, van smaecke der Pareyen niet seer ongheliick. Tusschen dese biesachtighe bladerkens, wassen somtijts ronde steelkens, voortbringhende cleyne knoppekens, gheliick aen Ayeuyn maer veel mindere die vol van cleyne purpure bloemkens wordẽ. Die wortelen sijn gelijck cleyne Ayeuynkens, maer veel mindere, eñ wassen veel by een, eñ daer aen hanghen vele lãge faselingen.

¶ Plaetse.

Biesloock wordt hier te lande in die moeshouen gheplant.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Meye eñ in Braeckmaẽt, eẽ iaer naer dattet verplãt oft gesaeyet es.

¶ Naem.

Dit gheslacht van Pareye wordt gheheeten in Hoochduytsch Schnitlauch, Brysz-lauch. In Neerduytsch Biesloock, om dattet in plaetse van bladeren cleyne biesekens draeght. In Franchois Petit Poureau. In Latijn oft Grieex en heuet gheenen naem die bekent es. Ende daer om hebben wy tselue naer den Duytschen naem in Grieex σχοινοπράσον ende oock in Latijn Schœnoprasum ghenaemt. Eenige meynẽ dz dit Biesloock Porrum sectiuum es, maer dat huer meyninghe niet goet en es blijckt wt tghene dz in die boecken van Columella ende Palladius ghescreuen staet, die wy int voorgaende capittel volghende ghescreuen hebbẽ, dat Porrum sectiuum eñ Porrum capitatum een dinck sijn, ende van eenen sade ghesaeyet ende gewonnen worden, alleen daer in verscheyden, datmen die eene Pareye laet wassen, ende die andere dickwils afsnijdt.

¶ Natuere.

Biesloock es werm ende drooghe tot schier in dẽ derdẽ graedt, van natueren der Pareyen seer gheliick.

¶ Cracht en Werckinghe.

Biesloock wordt in die spijse ende in die moesen ghebruyckt gheliick die Pareye, der A welcker dat tselue Biesloock van crachten ende werckinghen oock seer gheliick es.

Van Hondts loock. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Van desen Hondsloock vindtmen nv ter tijt twee geslachtẽ, eẽ groot, eñ eẽ cleyn, anders malcanderen gheliick.

¶ Tfatsoen.

Bulbi esculenti genus.
Groot Honds loock.

Bulbi esculenti genus minus.
Cleyn Honds loock.

1 Dat grootste Hondslooch heeft langhe breedachtighe bladerē, eñ daer en tusschen wast eenen rechten ronden steel, voortbrinnghende veel peerschachtige blauwe bloēkens deen bouen dandere rontsomme den steel gheset, die van onder opwaerts bloeyen. Die wortel es ront ghelijck eenen Ayeuyn.

2 Dat cleyn Hondslooch es den voorghescreuen van bladeren, bloemen ende wortelen ghelijck, maer mindere.

¶ Plaetse.

Hondslooch wast tot sommige plaetsen in die bosschen, maer hier te lande en wordt het niet ghevonden, dan in der cruytliefhebbers houen, daer tselue gheplant wordt.

¶ Tijt.

Hondslooch bloeyet in tlaetste van April ende in Meye.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyden es sonder twijfel een maniere ende gheslacht van den Bulbus ghenaemt in Griecx βολβὸς ἐδώδιμος. In Latijn Bulbus esculentus. In Hoochduytsch wordt het ghenaemt Hundsknoblauch eñ daer naer in onse tale Hondslooch.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Bulbus esculentus es als Galenus seyt, quaet om verteerē, hy maeckt veel windē, ende grof taeye ende cout voetsel, voor spijse inghenomen.

Van velt Ayeuyn. Cap. lxxvij.

¶ Tfatsoen. Bulbus syluestris. Velt Ayeuyn.

Dit cruyt heeft langhe bladerē ghelijck dat loock, maer seldē meer dan twee, ende tusschen desen wast eenen ronden holen steel ontrent een spanne lanck, daer op wassen veel geele ghesterrede bloemkens, die in cleyn dryecantige bolleckens vergaen, daer in dat saet leyt, die wortel es ront ghelijck eenen Ayeuyn.

¶ Plaetse.

Desen Ayeuyn wast tot veel plaetsen van Hoochduytschlandt, in sandighe plaetsen, ontrent den dalen ende waterloopen, somtijts oock onder die haghen.

¶ Tijt.

Desen Bulbus bloeyet in Meerte, eñ in April zo leuert hy sijn saet, eñ corts daer naer zoo verdwijnt hy, alsoo datmen in den Meye ende daer naer, noch bladeren noch stelen meer en vindt.

¶ Naem.

Wat naem dat desen Bulbus by den ouders ghehadt heeft, en es nv ter tijt noch niet sekerlijck bekent. Eenighe meynen dat hy es Bulbina ghenaempt, die andere willen daer af maken een βολβὸς ἐδώδιμος, dat es esculentus Bulbus, naer onse ende van sommighen geleerden meyninghe, soo en es desen Bulbus gheen vā beyden. Ende daer om wordt hy van ons in Latijn ghenaempt Bulbus syluestris. In Hoochduytschlandt wordt hy gheheeten Feldzwibel, oder Ackerzwibel, eñ daer naer in Neerduytsch veldt Ayeuyn.

¶ Natuere.

Desen velt Ayeuyn es werm ende drooghe tot inden tweeden graedt dat aen synen bitterachtich ende wat tsamen treckende smaeck can worden.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Die

Die experientie van desen Bulbus hebben, scrijuen dat desen velt Ayeuyn die herde A gheswillen vermorwet ende sceyden doet daer op gheleyt.

Item dat hy onder die asschen ghebraden ende daer naer met huenich wel vermẽgt B seer goet gheleyt es, op quade vuyle vochtige voorts etende sweeringen ende vleeratien.

Van wit velt Ayeuyn. Cap. lxxviij.

¶ Tfatsoen.

Ornithogalum. Wit velt Ayeuyn.

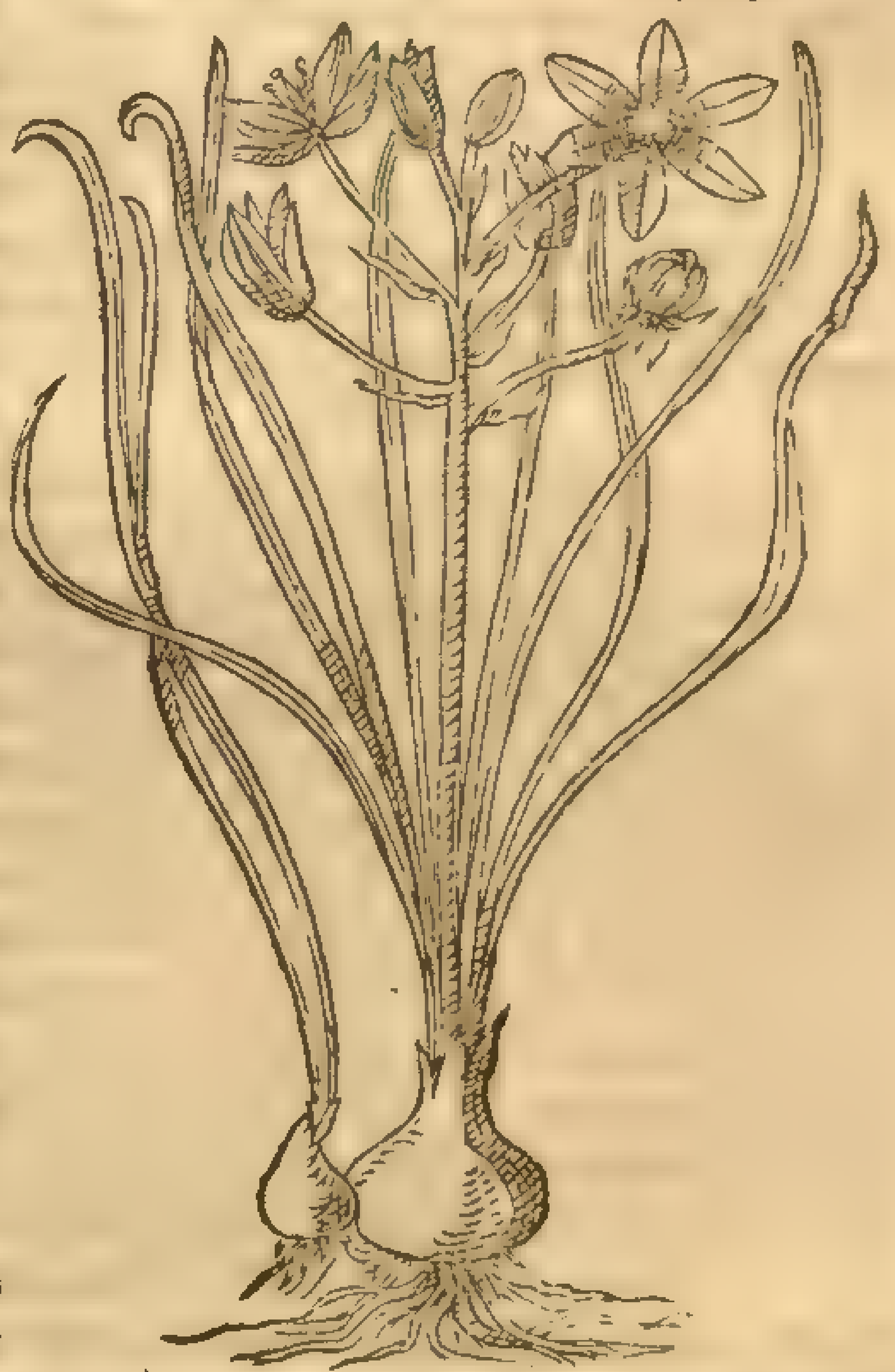

Dit geslacht van Bulbus heeft ierst langhe smalle grasachtige bladerkens, ontrent een palme lãck, ende daer en tusschẽ wast eenen gruenen ronden steel, ontrent eẽ spanne lanck, voortbringhende vier oft vijf cleyne bloemkens, die van buyten gruen sijn ende van binnen wit, van fatsoene eender Lelien niet seer ongheliјck, sonder linghe eer sy open ghegaen sijn, maer veel minder. Die wortel es ront gelijck Ayeuyn oft Bulbus, van buyten ende van binnen wit, seer lijmachtich ghelijck die Waelwortele, alsmense in stucken wrijft, van smaecke wat seerpachtich.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast in sandachtighe plaetsen die ghebout ende gheoeffent worden, ende wordt tot veel plaetsen van Brabant, sonderlinghe ontrent Mechelen schier in alle corevelden ghevonden.

¶ Tijt.

In Meerte ende April comen die bladeren van desen Bulbus ierst wt, eñ in Meye die bloemen. Ende achter dat Braeckmaent voorby es, zoo en wordt van desen cruyde niet meer ghesien.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ὀρνιθόγαλον eñ in Latijn Ornithogalum. In die Apoteken eest onbekent. In Neerduytsch hebben wy tselue ghenaemt wit velt Ayeuyn, om dat gheenen anderen naem ons bekent en es.

¶ Natuere.

Desen Bulbus es middelmatich werm ende drooch van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Dioscorides scrijft datmen desen Bulbus rouw ende ghesoden innemen mach ende A voor spijse ghebruycken.

Desen Bulbus es oock seer heylsaem ende gheneest die versche wonden daer op ghe B leyt ghelijck die Waelwortele.

Van zee Ayeuyn. Cap. lxxix.

¶ Tgheslacht.

Van zee Ayeuyn vindtmẽ nv ter tijt twee geslachtẽ. Een mz smallẽ bladerẽ dwelck die oprechte Scilla es. Eñ eẽ mz breedẽ bladerẽ dz voor Scilla meest gebruyckt wordt.

¶ Tfatsoen.

Die bollen van die ierste ende oprechte Scilla, sijn seer groot ende dick, ende witter dan die bollen van den ghemeynen zee Ayeuyn. Die bladeren sijn lanck ende smal ende witgruenachtich van verwen.

Dat

Scilla communis. Pancratium.
Ghemeyn zee Ayeuyn.

2 Dat ghemeyn gheslacht van zee Ayeuyn heeft ooc groote dicke bollen, maer gemeynlijck rooder ende dicker van scelferē dan die bollen van den anderen. Sijn bladeren sijn groot ende breet den Lelien bladeren schier ghelijck. Die bloemkens sijn cleyn ende geel ende wassen aen dopperste lancx die steelkens. Ende daer naer comet saet voort.

¶ Plaetse.

Zee Ayeuyn en wast hier te lande nz van selfs, maer wordt wt Spaengien hier ghebrocht tot den ghebruyck der medecynen, ende van den seluen worden sommighe in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Naem.

1 Dat ierste gheslacht van desen vremden Ayeuyn, wordt gheheeten, in Griecx σκίλλα ende in Latijn Scilla. In die Apoteken Squilla. In Hoochduytsch Meerzwibel, ende daer naer in Neerduytsch zee Ayeuyn. In Franchois Stipoulle, ou Squille. Van Serapio Cepe muris, dz es in onse tale, muysē Ayeuyn.

2 Dat tweede gheslacht wordt in die Apoteken meest al om voor Squilla ghebruyckt, en es nochtās gheen oprechte. Maer es tgene dat genaemt wordt in Griecx παγκράτιον. In Latijn Pancratium, dwelck der Squillen van natueren ghelijck es, ende daer voor son der eenighe dwalinge ghebruyckt mach worden. Ende dit tselue wordt oock ghehouwen van den welgheleerden Piere Belon voor een Bulbus Littoralis vā Theophrastus, daer ooc groote gelijckenisse mede heeft, wāt Pancratium van Dioscorides en Bulbus Littoralis van Theophrastus schijnen een te wesene.

¶ Natuere.

Squilla es werm tot in den tweeden graedt ende drooghe tot in den derden, seer subtijl van substantien, sceydende ende verdeylende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Squilla dat es zee Ayeuyn in deech ghesloten ende dan in eenen houen, oft in heet A
vier wel morwe ghebraden, ende met een achste deel souts vermenght, ontrent eenen lepel oft twee inghenomen doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af taeye slijmachtighe vochticheden.

Squilla in der seluer manieren ghebraden es oock goet vermenght in die medecy- B
nen, die water doen maken ende die vrine rijsen ende in alle medecynen die dienen tseghen waterladen, geel vrouwe, opworpinge van der magen, ende crimpsel inden buyck.

Item Squilla ghebraden met huenich ende olie inghenomen, doodet ende iaecht C
af die langhe ende breede wormen.

In die medecynen die goet sijn tot den verouderden hoest; ende cortichevt van den D
adem ende die de taye fluymen van der borsten doen lossen ende rijsen, es Squilla bereyt als voor, seer goet ghemenght, want in sulcker manieren ghebruyckt doet hy die taye fluymen scheyden ende lossen.

Squilla met huenich bereyt ende inghenomen, maeckt lichten ende saechten ca- E
merganck, Tselue doet oock tsaet met vijghen oft huenich inghenomen.

Een scelferken oft twee vander wortel van Squilla rouw onder die tonghe geleyt F
beneemt

beneemt den watersuchtighen hueren dorst, als Plinius schrijft.

Squilla in azyn morwe ghesoden ende cleyn ghestampt es seer goet gheleyt op die beten ende steken van den aderen, slanghen ende dyergheleijcken fenijnigen gedierten. G

Tbinnenste van den Squilla in olie oft Terbenthijn ghesoden, es seer goet gheleyt ende ghestreken op die clouen van den voeten diesgheleijck oock op die cackhielen ende wratten, sonderlinghe onder die asschen ghebraden. H

Squilla in der seluer manieren ghebruyckt gheneest oock die loopende gaten van den hoofde ende die seellen daer op ghestreken. I

Die bladeren van Squilla, verdrijuen ende doen scheyden die croppen ende clieren, vier daghen daer op gheleyt. K

Pythagoras schrijft dat Squilla aen den post oft opperste van der dueren ghehanghen, alle tooverye ende guygelrye vertaecht ende wederstaet. L

Berytius seyt dat wanneer die bloemen van Squilla bruynachtich sijn, ende niet lichtelijcken oft volken en vergaen, dat dan een vruchtbaer iaer sal wesen, ende datter veel corens wassen sal. M

Pancratium es van crachten ende werckinghe der Squilla seer gheleijck, alleen niet soo sterck oft crachtich. Ende mach daer voor in alle saken als Galenus seyt gebruyckt worden. Ende wordt oock ghelijck die Squilla bereyt als Dioscorides schrijft. N

¶ Hindernisse.

Squilla es een scerpe seer verdeylende ende subtijl makende medecyne der natueren van den mensche scadelijck ende ghewelt doende, eest dat sy rouw inghenomen oft gebruyckt wordt. Ende daer om als Galenus seyt, en salmē desen Ayeuyn niet gebruyken dan ierst ghesoden oft ghebraden.

Van Affodillen. Cap. lxxx.

¶ Tgheslacht.

Affodillen sijn tweederleye te weten Manneken ende wijfken.

¶ Tfatsoen.

Asphodelus mas.
Affodille manneken.

Asphodelus fœmina.
Affodille wijfken.

1 Dierste gheslacht van Affodillen draeght langhe smalle bladeren ghelijck die Parreye, ende tusschen dyen coemt voort eenen ronden steel, onderhaluẽ voet oft twee voeten hooch, daer aen van bouen den middele, tot aen dopperste toe, schoone witte oft seer bleecke lijfverwighe bloemen wassen, die van onder beghinnẽ te bloeyen ende bouen eynde nemen. Ende als die bloemen vergaen zoo volghen daer cleyne ronde geployde hauwkens, die in dryen haer ontpluycken als sy rijp sijn, daer in leyt dat saet dz bruyn es. Die wortelen wassen veel by een, van fatsoene elck gelijck een groote lange eeckele, oft wat langher, van binnen wat voosachtich, van smaecke ierst wat tsamen treckende, ende naermaels bitterachtich, nochtans niet seer vremt oft wonderlijck vã smaecke alsoo dattet gheen wonder en es datmen dese wortelen hier voortijts ghegheeten heeft als Hesiodus en sommighe andere scryuen.

2 Dat ander gheslacht van Affodillen heeft oock smalle bladeren ghelijck dz voorgescreuen, maer mindere ende cortere, ende tusschen dyen coemt oock eenen rechten effenen steel voort, ontrent twee voeten hooch, van den middele, tot den opperstẽ toe becleet, met bleeckgeele bloemkens in sessen ghesneden, den bloemkens van den anderen Affodillen niet seer onghelijck, Ende als die vergaen zoo volghen daer cleyne in dryen ghedeylde hauwkens naer, daer tsaet in leyt. Die wortel van desen es ront ghelijck eenen Ayeuyn bol den wortelen van cleynẽ Squillen diemen hontsloock heet schier gelijck, maer wat meer der. In somma dese Affodille es den voorghescreuen niet seer onghelijck, dan alleen van der wortele, dat het meeste onderscheet es, dat tusschen dese twee es, want met den bladeren stelen bloemen ende saet en sijn sy malcanderen nz seer onghelijck, behaluen dat die bladeren van desen corter sijn, ende die bloemen verder van een staen ende niet zoo dicht ende vast in malcanderen en groeyen.

Alphodeli tertia species.

3 Bouen desen soo ester oock noch ẽ derde gheslacht van Affodillen. Ende dit heeft langhe smalle bladeren, die langher ende smalder sijn dan die bladeren van den iersten Affodillen. Die stelen sijn oock ront eñ daer aen wassen schoone geele bloemen, ende daer naer volghen ronde hauwkens ghelijck knoppen daer in dat het saet leyt. Die wortelen sijn veel wortelkens by een gelijck aen die ierste Affodillen, maer elck besondere es langher ende dunder. Ende die bladeren van desen Affodillen blyuen tswinters gruen ende en vergaen niet al, ghelijck die bladeren van den anderen. Die wortelen worpen wt cleyne ranckxkens, daer mede dz sy voortsetten ende vermenichfuldigen, alsoo dat van een plante op corten iaeren veel andere groeyen.

¶ Plaetse.

Affodillen en worden hier te lande niet gevondẽ, dan in die houẽ vã dẽ cruytliefhebbers, daer sy ghesaeyet eñ gheplant worden.

¶ Tijt.

1 Dierste geslacht vã Affodillen bloeyet in Meye eñ in Braeckmaẽt wort dz saet rijp.

2 Dander leuert sijn bloemen ende saet oock in Braeckmaent.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex ἀσφόδελος. In Latijn Albucus ende Hastula regia.

regia. In die Apoteken Affodillus, eñ daer naer hier te lande onder die cruytliefhebbers Affodillen. Die bloeme met den steel wordt gheheeten in Grieckx ἀνθέρικος Anthericos, ende in Latijn als Plinius seyt Albucum.

1 Dierste gheslacht wordt genaempt Asphodelus mas, ende Hastula regia mas, ende es dat gheslacht daer Dioscorides af ghescreuen heeft.

2 Tweede wordt ghenaempt Asphodelus fœmina, ende Hastula regia fœmina, ende dit es tghene daer Galenus af schrijft in lib. de alimentorum facultatibus.

¶ Natuere.

1 Affodillen ende sonderlinghe die wortelen van dat ierste gheslacht sijn werm ende drooch van natueren tot in den tweeden graedt.

2 Die wortelen van dat ander gheslacht sijn werm ende drooch tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die wortelen sonderlinghe van dat ierste gheslacht van Affodillen gesoden ende ge- A
droncken, doen water maken ende die vrine lossen, ende verweckẽ die natuerlijcke crãcheyt van den vrouwen.

Die selue wortel een vierendeel loots, met wijn inghenomen, es goet tseghen die B
pijne van der syden, hoest, crimpinghe van den senuwen, ende spanninghe ende treckende van den leden, ende tseghen die ghescuertheyt.

Die selue wortel es oock seer goet tseghen die beet van den fenijnnighen ghedierten, C
alsmen drye vierendeel loots swaer daer af met wijn drinckt, ende die bladerẽ, bloemen ende wortelen met wijn ghestooten op die wonde ende beet leyt.

Tsaet van Affodillen ende die bloemen met wijn ghedroncken, sijn oock goet tse- D
ghen tfenijn van den Scorpioenen, ende andere fenijnnighe ghedierten, ende verwecken tot camerganck.

Die wortelen van Affodillen in droesem van wijn ghesoden sijn goet op die vuyle E
voortsetende sweeringhen gheleyt, ende op die verouderde sweeringen ende apostumatien van der vrouwen borsten ende vã der manlijckheyt. Sy es ooc goet tot die versche apostumatien met meel van Gersten mout vermenght, ende daer op gelijck een plaester gheleyt.

Tsap van den wortelen met ouden goeden wijn, wat Myrrha ende Sofferaen tsa- F
men ghesoden es een goede medecyne voor die ooghen, die dat ghesichte claer ende scerp maeckt.

Tselue sap alleene oft met wieroock, huenich, wijn ende Myrrha tsamen ghe- G
menght, gheneest die draghende ende die loopende ooren daer in ghedruypt.

Tselue sap in der seluer manieren vermenght es oock goet tseghen den tantsweer, H
in die oore ghedruypt van der syden daer die pijne niet en es.

2 Die asschen van der verbrande wortel, sonderlinghe van dat tweede gheslacht, ghe- I
neest die quade sweeringhen van den hoofde daert hayr wtvalt. Ende doet dz hayr wederom groeyen, alsmense daer op strijckt.

Olie die in die wortele, oft daer die wortele in ghesoden es, es seer goet tsegẽ die ver- K
brantheyt van den viere, sy geneest die Cackhielen, eñ versuet die pijne van den ooren.

Van Wijngaert. Cap. lxxvj.

¶ Tgheslacht.

Wijngaert es veelderleye van gheslachten, maer ierst ende voor al, soo es hy tweederleye, Tam ende Wildt, als Dioscorides ende de ouders schrijuen. Die tamme Wijngaert es menicherleye soo van fatsoene als van coluere, alsoo dattet niet wel moghelijck en es, alle die gheslachten te vertellen oft by scrifte te stellen, daerom sal ons ghenoch wesen dat wy den seluen tammen Wijngaert in drye gheslachten deylen selen, waer af dat het ierste gheslachte schoõ root es, daer bruyn root sap wtcoẽt dat tinctuere ghenaemt wordt. Tweede blauw, daer wit sap wtcoemt, dat nochtans ooc root wordt eest datment op sijn sluy-

men laet staen. Tderde wit, waer af dat witten wijn coemt, die wit blijft. Ende alle dese tamme Wijngaerden sijn van bladeren ende houte malcanderen ghelijck.

Vitis. Wijngaert.

¶ Tfatsoen.

Wijngaert heeft vele dunne houtachtighe rancken, met gheclouen scorssen bedect, daer wt nieuwe gheknoopte rancxkens wtcomen, voortbringhende wt elck ledt breede ghekerfde ende ghemeynlijck in vijf deelen gesneden bladeren, ende langhe clauwierkens ende draeykens, daer mede dat hy hem seluē vast maeckt aen latten, boomen, staken, ende aldat hy genaken can. Ende die selue nieuwe rancxkens bringen oock voort ghemeynlick aen tweede, tderde ende vierde ledt ierst cleyne troskens, met cleyne witte bloemkens, ende daer naer schoone druyuen, van veel besien tsamen vergaert, daer in cleyne keernen geuonden worden, dwelck het saet van den wijngaert es.

¶ Plaetse.

Wijngaert wast gheerne op gheberchten daer die middaechse sonne schijnt, ende in heete landen, als in Canarien ende eylanden daer ontrent Barbarien, Spaengien, Grecien, Candien, Cicilien, Italien, eñ meer andere heete landen, hy wast oock in Vranrijck, ende in Duytschlant ontrent den Rhijn, ende oock tot sommighe plaetsen van Nederlant, als in Brabāt, Henegouwe ende in tlandt van Luyck, Maer die hier te lāde wast brenght seer slechten wijn voort. Ende dat om dat die sonne hier niet sterck en es, ende die nachten cort, Want als Constantinus die Keyser scrijft, Die sonne moet den wijn sijn cracht ende sterckheyt gheuen, die nacht sijn suetichheyt, ende dat schijnsel van der manen sijn rijpicheyt. Ende daer om sijn die wijnen van Canarien, Candien ende andere dyer ghelijcke landen suet ende sterck, want die sonne schijnt daer seer sterck eñ die nachten sijn tsomers daer langer dan hier te lande. Ende daer om oock zijn die wijnen van den Rhijn ende van den landen noordtwaerts gheleghen niet niet sterck oft niet zo suet, om dat die nachten corter sijn ende die sonne minder macht heeft, Ende om die selue redene en wast in Noorweghen, Sweden, Denemarcken, Westvalen, Pruyssen, ende andere coude landen oock gheenen wijn, want die nachten sijn daer tzoomers seer cort, ende die cracht van der sonnen es seer cleyn.

¶ Tijt.

Die Wijngaert bloeyet in Neerlant ende in Duytschlant ontrent dat beghinsel vā Braeckmaet. Eñ in Herfstmaent worden die druyuen volcomelijck rijp. In die maet daer naer, dat es in October, wordt die wijn gheperst ende in die vaten ghedaen, ende daer naer wordt die maent in Duytsch Wijnmaent ghenaempt.

¶ Naem.

Die tamme Wijngaert wordt gheheeten in Griecx ἄμπελος οἰνόφορος καὶ ἄμπελος ἥμερος, In Latijn Vitis vinifera, In Hoochduytsch Weinreb, In Neerduytsch Wijngaert, In Frauchois vng Vigne.

¶ Natuere.

Die bladeren ende rancxkens met den clauwierkens sijn cout ende drooghe van natueren tsamen treckende. Diesghelijcx oock die onrijpe druyuen. Maer die rijpe druyuen sijn werm ende vochtich tot in den ierstē graedt. Ende als die selue gedroocht sijn, ende

ende daer af rosijn ghemaeckt es, soo sijnse drooch ende werm als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tsap van den gruenen bladeren ranckskens ende clauwierkens, van den Wijngaert A
ghedroncken, es goet den ghenen die bloetspouwen, ende den rooden lichaem hebben, ende den bevruchten vrouwen tseghen dat walghen ende braken. Tselue doen ooc die ranckskens ende clauwierkens alleen inghenomen. Item oock die keernen ende steenen van den vruchten in water ghesoden ende ghedroncken.

Die selue clauwierkens ende bladeren van den Wijngaert gestooten ende met meel B
van gherſten mout vermenght, sijn goet gheleyt op die pijne eñ weedom van den hoofde van hitte comende, ende op die heete sweeringhen van der maghen.

Die asschen van den drooghen Wijngaert ranckskens gebrant, met azijn vermengt C
geneest die vijghen eñ aenwassingen van dat fondament, naer dz sy afghesneden sijn.

Die selue asschen met olie van roosen ende azijn vermenght es goet gestreken op die D
betē van den slangen, op die leden die wt huer ionctuerē sijn, eñ op die verhitte milten.

Die gruene druyuen maken winden inden buyck ende in die maghe, ende doen camerganck hebben. E

Rosijnen, dat sijn die ghedroochde wijndruyuen, sijn seer goet tseghen den hoest, ende tseghen alle ghebreken van der longhene, nieren ende blase. F

Item die selue rosijnen sijn oock seer goet als Galenus seyt, tot die verstoptheyt en G
de weecheyt van der leuer, want sy openen ende versterckenn die selue.

Die steenen van den besien ende vruchten in water ghesoden, sijn seer goet tseghen H
den rooden lichaem ende tseghen den loop in den buyck, alsmē dat water van onder mz een clysterie sedt.

Item dit selue water daer die rosijn steenen in ghesoden sijn stelpt ooc die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, als sy daer in baden ende sitten. I

Die selue steenen cleyn ghestooten ende met sout vermenght doen vergaen die herde gheswillen, ende ghenesen die ghezwollen vrouwen borsten. K

Van wilden Wijngaert. Cap. lxxvi.

¶ Tgheslacht.

Wilden Wijngaert es tweederleye als Dioscorides schrijft, die eene brenght bloeysel ende druyuen voort, maer die druyuen en worden nemmermeer rijp. Die andere draeght cleyne besiekens die tot rijpheyt comen.

¶ Tfatsoen.

Wilden wijngaert es van rāncken, bladeren ende clauwieren den tammē Wijngaerde seer ghelijck.

1 Dat eene ende ierste gheslacht, brenght bloeysel, ende daer naer vruchten ghelijck oock den tammen Wijngaert, maer die vruchten blijuen onrijp, ende en kunnen tot gheen rijpicheyt gheraken.

2 Dat ander eñ tweede geslacht, draecht cleyne druyfkens, met cleyne besickēs. Ende dese druyfkens worden rijp, ende worden ghedroocht ghelijck die groote druyuen. Eñ daer af worden ghemaeckt cleyne rosijnkens diemen hier te lande Corinthen naemt.

¶ Naem.

Die Wilden wijngaert wordt gheheeten in Grieex ἄμπελος ἀγρία. In Latijn Vitis syluestris ende Labrusca.

1 Dat speensel dat terstont naer die bloemen voortcoemt aen dat ierste gheslacht van Wilden wijngaert, ende dijsghelijcx oock dat bloeysel wordt ghenaempt in Grieex οἰνάνθη, ende in Latijn Oenanthe.

Tsap dat wt den onrijpen besien van desen Wijngaert ende dijsghelijcx van alle onrijpe druyuē soo wel van den Tammē als vā den Wildē geperst wordt, heet in Grieex ὀμφάκιον eñ in Latijn Omphacium. In die Apoteken Agresta. In Neerduytsch Verjus.

2 Die vrucht van dat tweede gheslacht wordt hier te lande in die Apoteken genaemt Passulæ de Corintho, ende in Duytsch Corinthen.

¶ Natuere.

Die bladeren, ranckens ende clauwierkens van den Wilden wijngaert sijn coudt drooghe ende tsamen treckende van natueren, ende dijsghelijcx oock dat speensel van dat ierste gheslacht, ende dat Veryus. Die Corinthen sijn werm ende vochtich, vã natueren ende crachten den Rosynen niet seer onghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren, ranckens ende dijsghelijcx oock die clauwierkens van den Wilden wijngaert, sijn van crachten ende werckinghe ghelijck den bladeren, ranckens ende clauwierkens van den Tammen wijngaert, ende sijn dienstelijck in alle saken daer die Tamme toe goet sijn. A

Die bloemen ende dat speensel van dat ierste wildt gheslacht inghenomen stelpen den loop des buycx ende alle bloetganck. B

Dat selue speensel van buyten op die maghe gheleyt, beneempt die walginghe, ende dat opworpen van der seluer. Tselue doet het oock alst inghenomen wordt. C

Item dit speensel met azijn ende olie van Roosen vermenght versuet die pijne van den hoofde daer op ghegoten oft gheleyt, ende es oock seer goet gheleyt op die quade voorts etende sweeringhen van den mannelijcken leden. D

Het Veryus is van crachten ende werckinghe den speensel ende onrijpen wijndruyuen niet onghelijck, sonderlinghe alst ghedroocht ende ghepoedert wordt, ende alsoo ghebruyckt, ende es een seer goede medecyne voor die weecke ende verhitte maghen, want het sterckt ende vercoelt die selue, hoe ende in wat manieren dattet wordt inghenomen, tzy in spijse oft andersins. E

Van Veryus met suycker oft huenich wordt een syrope ghemaeckt, die seer goet es tseghen den dorst in die heete cortsen ende tseghen alle walgingen, brakinghen, berueringhen van der maghen, van heete geele cholerijcke vochtichedẽ oorspronck nemende. F

Die selue syrope es oock seer goet den bevruchten vrouwe[...] bruyckt, want sy maeckt huer goed[e]n appetijt ende beneemt alle quade lusten, [...] diesghelijck oock dat walghen ende braken. G

Die Corinthen sijn van crachten den Rosynen niet seer onghelijck. H

¶ Eynde des vijffste deels.

(.·.) (.·.)

(.·.)

Dat seste ende laetste deel, des Cruydeboecks / van der boomen / haghen / ende alle houtachtighe ghewassen / en van huerder vruchten / gummen ende sapen onderscheet, fatsoen, naem, natuere, cracht ende werckinghe.

Duer D. Rembert Dodoens.

Van Roosen. Cap. j.

¶ Tgheslacht.

Roosen sijn veelderleye van gheslachte, van den welcken die sommighe tamme ende welrieckende Roosen sijn diemen in die houen plant, ende sommighe wilde Roosen aen die canten van den velden van selfs wassende.

¶ Tfatsoen.

Rosa. Roosen.

1 TIerste gheslacht van tammen Roosen dat sijn die witte Roosen, die hebben langhe houtachtighe roedē ende tacken x, xij, oft xx, voeten, somtijts oock hooger, als sy wel gheleyt worden, wassende, die tot veel plaetsen met vele scerpe hakende doornen beset sijn. Die bladeren sijn lanck van vijf oft seuen tseghen een wassende bladeren vergaert, van den welcken elck besondere, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft ende rouw es. Tusschen die bladerē op corte steelkens comen die knoppekens voort, met vijf bladerkens beset, daer af die twee ouer beyde syden ghebaert sijn, die twee niet ghebaert, ende dat vijffste maer op een syde ghebaert. Als die knoppekens open ghegaen sijn, soo verthoonē huer die schoone welrieckēde lieflijcke Roosen, vā verwē wit, in dmiddel veel geel hayrkens hebbende. Als die bloemē gheresen sijn, soo wassen daer rondachtige knoppekens, die als sy rijpen root worden, eñ daer in leyt hert saet, tusschen wollachtich hayrkens besloten. Die wortelen van den Rooselaers sijn houtachtich mz vele tacken gelijck die wortelen van cleyne boomkens.

2 Dat tweede gheslacht van tammen roosen, dat sijn die roode roosen, ende dese sijn van bladeren, rancken, ende tacxkens, den witten roosen ghelijck, maer sy en wassen nemmermeer zoo hooch, ende die rancken en worden oock soo dick niet. Die bloemen sijn root, welrieckende den witten van fatsoene ghelijck.

3 Tderde gheslacht van Roosen dz sijn die ghene diemē prouinsche Roosen nuempt, dese sijn den rooden van rancken ghelijck, maer wassen hoogher, maer niet soo hooch als die witte, alsoo dat sy een middel geslacht schijnen tusschē die roode ende witte roosen, dat oock die bloemen wtwijsen, want die en sijn niet root, noch oock niet wit, maer

hebben een middel verwe tusschen dat root ende wit bleeck root, ende schier incarnaet van verwen wesende, ende anders soo sijnse den anderen Roosen ghelijck.

4 Tvierde gheslacht sijn die bruyne Prouinsche roosen de welcke van rancken ende bladeren den anderen schier ghelijck sijn. Maer die bloemē van desen sijn heel schoon bruyn root, eñ seer liefelijck van ruecke. Eñ dese dienē best in der medecynē gebruyckt.

5 Tvijfste gheslacht es een maniere van enckelen, ende cleynen rooskens, ende wordt Caneel rooskens ghenaemt. Die bladeren van desen sijn minder dan die bladerē van den anderen. Die ranckskens sijn dun, oock met dorekens beset, van verwen bruyn root, ende wassen schier alsoo lanck als die Prouinsche roosen. Die bloemkens sijn cleyn enckel, welrieckende, van verwen bleeck root.

6 Tsesste gheslacht van Roosen die Musket rooskens, es oock van ranckskens dunder, van bladeren ende bloemen minder dan die andere Roosen, maer wast schier oock soo hooch als die Prouinsche roosen. Die bloemen van desen gheslachte sijn cleyn ende enckel, van verwen wit, van ruecke oock liefelijck, van fatsoene den wilden Roosen eñ den Caneel rooskens niet seer ongehelijck.

7 Die wilde Roosen sijn van rouwen stekende bladeren, tacken, ende rancken met dorenen beset, den tammen Roosen ghelijck, nochtans van rancken dunder, ende vā bladeren veel mindere. Die bloemen sijn oock enckel, van coluere wit, oft naer dat incarnaet treckende, ende en hebben gheenen sonderlinghen rueck. Ende als die bloemē gevresen sijn, soo comen daer ronde knoppekens, ghelijck aē die tamme Roosen ende daer in leyt dat saet oock in wollachtige hayrkens besloten. Op desen wildē Rooselaer wast diewils een ront ghehayrt ghewas, dat van coluere wt den gruenen roodachtich es, ende dit wordt daer op ghevonden ontrent die Braeckmaent.

8 Van den gheslachte van den wilden rooskens sijn oock die duyn Rooskens. Van den welcken die ranckskens heel rouw sijn, al om mz scerpe dorekens seer becleet. Die bloemkens sijn cleyn, enckel eñ wit, redelijck welriekende. Ende dit gheheel gewas es neer ende het alderminste onder alle gheslachten van Roosen, tsy tamme oft wilde.

9 Bouen desen esser oock noch een gheslacht van Roosen. Het welcke geele Roosen draeght, anders den Wilden roosen van bladeren ende stelen ghelijck.

10 By den gheslachten van den Roosen mach oock wel gestelt worden die welrieckende Eglantier, die van rancken ende rouwen tacken met dorenen beset, den wilden Rooselaer ghelijck es. Sijn bladeren sijn oock den seluē niet seer ongelijck, maer gruender, ende van ruecke seer liefelijck. Die bloemen sijn enckel, minder dan die wilde Roosen van verwen meest wit somtijts root ende daer naer wassen oock knoppekens ghelijck aen die andere Roosen, daer dat saet in leyt.

¶ Plaetse.

Die tamme Roosen ende die Eglantier, worden in die houen gheplant. Die wilde roosen wassen tot veel plaetsen van Brabant ende ooc in andere landen, aen die cantē van den velden, by den grachten, ende op andere ongheboude plaetsen, tusschen die dorenen ende Breemen, dat achste gheslacht wordt op die duynen aen die canten van der zee in westvlaenderen ghevonden.

¶ Tijt.

Die vijf ierste geslachten van tammē Roosen, bloeyē in Meye eñ in Braeckmaent, dijsghelijcx oock die wilde Roosen ende die Eglantier. Maer die Musket rooskens bloeyen in den Meye ende daer naer noch eens in Herfstmaent, ende daer ontrent.

¶ Naem.

Die Roose wordt gheheeten in Griecx ῥόδον. In Latijn *Rosa*. In Hoochduytsch Rose. In Franchois Roses. Die bladeren van die bloemen worden gheheeten in Latijn *Folia rosarum*, dat es bladeren van Roosen.

Die witte endekens van den seluen bladeren, daer mede dat sy aen die knoppē vast houwen, ende diemen af snijdt alsmen van dē Roosen conserue oft syrope maeckt, heeten in Latijn *Vngues rosarum*, ende in Griecx ὄνυχες τῶν ῥόδων.

Die geele hayrkens die in dmiddel van den Roosen wassen, heeten in Griecx ἄνθη τῶν

τῶν ῥοδῶν. In Latijn Flos Rosæ. In die Apoteken en van den Arabeuschen Meesters Anthera, dat es die bloeme van den Roosen.

Dat knoppcken van den Roosen eer dattet open gaet, wordt ghenaemt Calix.

Die vijf bladerkens daer dat knoppckẽ ende beghinsel van den Roosen in besloten leyt, heeten Cortices Rosarum, dat es scellen van den Roosen.

Die ronde knoppckẽs daer die bloemen op wassen ende daer dz saet in besloten leyt sijn ghenaemt in Grieckx κεφαλαὶ τῶν ῥοδῶν. In Latijn Capita Rosarum.

1 Dat ierste gheslacht van tammen Roosen, wordt ghenaemt in Italien Rosa Damascena. Hier te lande Rosa alba In Hoochduytsch Weisz rosen. In Neerduytsch Witte Roosen. In Franchois Blance Roses. Ende dit gheslacht schijnt te wesene dat Plinius in Latijn Campanam Rosam nuempt.

2 Tweede gheslacht van Roosen es ghenaempt Rosa purpurea, ende Rosa rubra. In Hoochduytsch Roter Rosen. In Neerduytsch Roode Roosen. Ende onder dit gheslacht worden begrepen die Plinius Trachinias naempt, onder die welcke Milesiæ Rosæ die alder bruynste Roode Roosen sijn.

3 Derde gheslacht wordt gheheeten hier te-lande Prouinsche roosen. In Hoochduytsch Liebfarbighe rosen, ende dese sijn by auentueren die van Plinius Alabandicæ Rosæ gheheeten sijn.

4 Tvierde gheslacht wordt hier te lande oock Prouinsch gheheeten ẽn tot ondersceet van den anderen bruyn Prouinsche roosen ghenaempt. Ende dese schijnen te wesen die Rosæ Milesiæ van Plinius.

5 Tvijfste gheslacht wordt van den cruytliefhebbers Caneel rooskens genaempt, ẽn dit es by auentueren Rosa Prenestina Plinij.

6 Tseste geslacht wort genaẽt vã Plinius in Latijn Rosa Coroneola, nv ter tijt Rosa sera, & Rosa autũnalis. In onse tale Musket rooskẽs, om dz sy na dz Muscus scijnẽ te rieckẽ.

7 Tseuenste gheslacht es ghenaemt in Grieckx κυνόροδον. In Latijn Rosa canina, en Rosa syluestris. In Hoochduytsch Wilder rosen en Heckrosen. In Neerduytsch Wilde roosen. In Franchois Roses sauluages. Dat ront hayrich ghewas dat aen desen Wilden roselaer diewils wast, wordt in sommighe Apoteken Bedegar ghenaemt, maer niet sonder dwalinghe, want Bedegar es die distele diemen ghemeynlijck Carlina heet.

8 Dachste es naer die plaetse daert wast. Duyn rooskẽs ghenaempt, ẽn dit schijnt wel te syne tgene dat gheheeten es in Grieckx κυνόσβατον. In Latijn Canirubus en Rubus canis, ende van Plinius Rosa spineola.

9 Tlaetste geslacht wort van Plinius in Grieckx λυχνὶς Lychnis. In Latijn Rosa Græca. In Neerduytsch ende diesghelijcx oock in Franchois Eglantier ghenaemt.

Oorsake sijns naems ende die Historie.

Die Roose wordt in Grieckx Rhodon gheheeten, om dat sy eenen goeden seer lieflijcken rueck ouervloedich wtgheuende es, als Plutarchus schrijft.

Van den roosen wordt oock ghescreuen dat sy ierstmael niet dan wit gheweest en hebben, ende dat sy root ghe worden sijn van den bloede van die goddinne Venus, dat in deser naeruolghende manieren gheschiet es.

Venus hadde lief eenen Jonghelinck Adonis, ende Mars hadde sijn liefde aẽ Venus gheleyt, ende siende dat Venus meer liefde droech aen Adonis, soo heeft hy Adonis ghedoot, hopende dat Venus alsoo Adonidem verghceten soude, ende huer liefde tot hem wenden. Dit wetende Venus es met grooter haesten gheloopen om Adonis te helpen, alsoo dat sy onuersienlijck gheuallen es in eenen rooselaer, daer sy huer voeten in ghequetst heeft, die seer sijn worden bloeyende; alsoo dat die roosen heel root van den bloede sijn gheworden, welck coluer sy noch ter ghedenckenisse vã Venus behouwende sijn. Ander scrijuen, dat Venus wetende, in den rooselaer ghesprongen es, van gramschap, om dat Mars huer lief Adonis ghedoot hadde.

Sommighe segghen dat die roosen root sijn gheworden van den hemelschẽ dranck Nectar, die daer op ghestort is van Cupido, doen hy aen der goden tafel speelende, den croes daer dat Nectar in was met synen vlueghelen om ghe worpen heeft. Ende daer

om seyt Philostratus, dat die Roose die bloeme van Cupido es.

¶ Natuere.

Die bladeren van den Roosen dat es van die bloeme, sijn van natueren werm ende een weynich vochtich, nochtans eensdeels tsamen treckende. Die bloeme, dat es dat geel dat in dmiddel van die Roosen wast, es drooghe ende merckelijck tsamen treckende, van dyergheliјcke natuere sijn oock die bottekens, knoppekens dat es die vruchten, ende dat ront hayrachtich ghewas dat op den wilden Rooselaer groeyet.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den Roosen sonderlinghe van den alder rootsten, oft het water daer sy in A
gheweyckt oft ghesoden sijn, es een van den ghebenedijden medecynen, die camergane maken ende sonder sorghe mach inghenomen worden. Dit sap oft water iaecht af met den camerganck die geele cholerijcke vochticheyt, ende opent die verstoptheyt van der leuere, die selue sterckende ende suyuerende, ende es mits dyen goet in alle heete cortsen ende in die gheelsucht ghebruyckt.

Dat selue sap es oock goet ghebruyckt tseghen die cloppinghe ende beuinghe vã der B
herten, want het doet alle quade vochticheden, die in die aderen sijn ende aen therte, scheyden ende afgaen.

Tselue sap es oock goet ghestreken op die heete ende verhitte ooghen, ende op alle C
heete ghebreken, sonderlinghe op dat wildt vier.

Item die Roosen cleyn ghestooten sijn goet gheleyt op die verhittingen van der bor D
sten, knaghinge ende verhitheyt van der magen, ende diesghelijcks ooc op dz wildt vier.

Die wijn daer drooge roode Roosen in ghesoden zijn es goet tot die pijnen van den E
hoofde, ooghen, ooren, tantvleesch, blase, ersdem, ende van den vrouwelijcken ledẽ daer aen ghestreken.

Dat geel dat in die Roosen wast dat die bloeme van die Roosen ghebeeten wordt, F
stelpt die vloet van den vrouwen, sonderlinghe die witte ende alle bloetganck.

Iasminum.

Die vruchten inghenomen stoppen G
den loop des buyck ẽ diesghelijcx oock alle bloetganck.

Die wilde Roosen seyt Plinius met H
beeren smout vermenght ghenesen dz wtvallen des hayrs vã den hoofde daer op ghestreken.

Dat hayrachtich gewas van dẽ wil I
den Rooselaer es goet ghebruyct tsegẽ den steen ende droppelpisse, want het doet den steen ende dat graueel rysen, ende dat water lossen.

Van Iasminũ. Cap. ij.

¶ Tfatsoen.

IAsminum wast in maniere van eender haghe, ẽ laet hem leyden ẽ wtbreyden ghelijck die Rooselaers ẽ Wijngaerden. Het heeft vele dunne tacxkens met knoopen, die mz wit voosch merch, gelijck die Vlier tacken ghevult sijn, ẽ daer aẽ groyen doncker gruene bladerẽ, in vijf oft seuẽ andere verdeylt, van den welcken elck besondere effen ende langachtich es, ẽ rontsomme die canten niet gekerft.

Die

Die bloemen sijn wit lanck suet ende welrieckende, ende wassen vier oft vijf by ee aen dopperste van den steelkens.

¶ Plaetse.

Jasminum wast in sommige landen als in Spaengien ende in Engelant in die haghen van selfs. Hier te lande wordet aen die canten van den houen gheplant.

¶ Tijt.

Jasminum bloeyet hier te lande in Hoymaent ende Oeghstmaent. Die vruchtē en comen hier te lande niet voort.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten van den Arabeuschen Zambach ende Jesemin, ende daer naer hier te lande ende in Vranckrijck onder die cruytliefhebbers Jasminum eñ Jeseminū, vā sommigē ooc Josme eñ Josmenū. In Latijn nv ter tijt oock Apiaria, om dat die bieden gheerne ontrent den bloemen sijn, en van sommighen Leucanthemum.

¶ Natuere.

Serapio scrijft dat Jasminum werm van natueren es, tot schier in den tweeden graedt, dwelck oock goet te mercken es aen synen smaeck die bitterachtich es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Jasminum gheneest die quade drooghe scorftheden, ende roode plecken, eñ doet scey- A
den die coude gheswillen ende vergaderinghe daer op ghelept.

Tselue doet die olie van den bloemen van Jasminum gemaeckt, die oock in die nue- B
se ghesteken oft dickwils gheroken, tbloet wt den nuese doet loopen.

Jasminum verdroocht oock die catarren ende die vochticheyt van den herssenen, en- C
de es goet ghebruyckt tot die coude ghebreken van der seluer.

Van Cistus. Cap. iij.

¶ Tgheslacht.

Cistus es tweederleye als Dioscorides ende die ouders scrijuen.

1 Dat eene es een maniere van eē cruyt daer af die figuere hier ghestelt es.

2 Dander es een houtachtich gewas, eñ daer op wordt gheuonden die vette vochticheyt die Ladanum ghenaempt wordt.

Dat ierste geslacht es eē maniere van een cruyt wesende, dat gheen Ladanum voort en brenght, es oock tweederleye, te weten Manneken ende Wijfken.

Tmanneken heeft roode bloemen, eñ het wijfken witte, anders soo sijn sy mal canderen ghelijck.

Cistus non ladanifera.

¶ Tfatsoen.

Dat ierste geslacht vā Cistus daer gheen Ladanum op gheuonden en wordt, heeft ronde hayrachtighe gheknoopte stelen, in veel andere cleyne syde steelkens verdeylt, daer aen wassen rondachtighe hayrachtighe sacchte bladeren, den bladeren van Sauie niet seer onghelijck, maer corter ende meer naer het ront treckende. Die bloemen wassen op dopperste van den stelen, vā fatsoene eenen enckelen rooskien seer gelijck, van

verwen

verwen aen dat manneken root, ende van dat wijfken wit. Ende daer naer soo comen daer knoppekens voort, ende daer in groeyet dat saet.

By de wortelen van desen Cistus, wordt in die landẽ daer hy van selfs groeyet geuonden sekere aenwassinghe, van verwen som geel, som wit, som groen, ende daer wt wordt sap ghedruckt, dat in die Apoteken ghebruyckt wordt. B

2 Dat ander gheslacht van Cistus dat oock Ledon gheheeten wordt, es een houtachtich ghewas, in maniere van een boomken groeyende, ende heeft sacchte bladeren, den anderen van fatsoene niet seer ongheliick, maer langher ende bruynder groen.

Eñ op dit gewas wordt geuonden sekere vettichz, daer af datmẽ Ladanum maeckt, de welcke in dmiddel van dẽ soomer, eñ int heetste vanden dage, op die ionghe bladerkens van desen Cistus groeyet, die (naer dat die bloemen saet eñ oude bladerkens ghegresen sijn) in den soomer voortcomen ende wtspruyten. Dwelcke vetticheyt niet alleen aen die baerden van den gheyten blijft hangende (ghelijck Dioscorides eñ die ouders ghescreuen hebben) maer oock by sekere diligentie ende neersticheyt vã den menschen, met instrumenten daer toe dienende vergaert wordt, als nv ter tijt sommige geleerde schrijuen ende sonderlinghe Pierre Belon die in Creta ghewandelt eñ verkeert heeft. B

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht van Cistus, daer af die figuere hier gestelt es, wast tot veel plaetsen van Italien, Cicilien, Candien, Cypers, ende in meer andere heete landen, op steenachtighe rouwe ongheboude plaetsen.

2 Dat ander gheslacht wordt sonderlinghe in Candien ende in Cypers gheuonden.

¶ Tijt.

1 Dat ierste Cistus hebben wy hier te lande met bloemen ghesien in Meymaent.

2 Tweede Cistus bloeyet ende leuert sijn saet in die Lente, ende corts daer naer soo rijsen sijn bladeren. Tseghen den Zoomer soo crijcht hy wederom nieuwe bladerkens, op die welcke in dmiddel van den Zoomer ende in dat heetste van den daghe, gheuonden wordt een vetticheyt, die met neerstichheyt vergaert ende ghedroocht wordt.

¶ Naem.

1 Dat ierste geslacht vã desen gewassen, wordt gheheeten in Grieex κίςος καὶ κίσθος, van sommighen Cissaron ende Citharon. In Latijn Cistus, ende Cistus non ladanifera.

Dat by de wortelen van desen Cistus groeyet wordt gheheeten in Grieex ὑποκίςις, van sommighen Erythranon ende Cytinus. Ende daer wt wordt sap vergaert dat oock ghenaemt wordt Hypocisthis, ende dit wordt gheheeten in die Apoteken Hypoquistidos. B

2 Dat ander gheslacht van Cistus, wordt oock ghenaemt in Grieex λῆδον ἢ λάδον. In Latijn Ledum, Ladum, ende nv ter tijt Cistus ladanifera.

Die vetticheyt die van desen bladeren ghenomen ende vergaert wordt, es genaemt in Grieex λάδανον. In Latijn Ladanum, ende in die Apoteken Lapdanum. B

¶ Natuere.

1 Die bladeren ende bloemen van Cisthus sijn drooch tot in den tweeden graedt, ende wat tsamen treckende.

2 Dat by den wortelen gheuonden wordt, es van ghelijcker natueren, maer meer ende stercker tsamen treckende. B

3 Die vetticheyt van den anderen Cisthus die Ladanum ghenaemt wordt, es werm tot volnaer in den tweeden graedt, ende wat drooch ende tsamen treckende van natueren. B

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die bloemen van Cisthus in wijn ghesoden ende ghedroncken, stelpen alle loop des buycx, ende alle bloetganck, ende verdrooghen alle ouerulordighe vochticheyt van der maghen ende van den anderen leden des buycx. A

Die bladeren van Cisthus heylen ende ghenesen die cleyne wonden daer op ghelevt. B

2 Hypocisthis stelpt oock alle loop ende vloet des buycx, ende es veel stercker vã crachte dan die bloemen oft bladeren van Cisthus, ende daerom soo stelpt hy oock dat root melizoen, ende die ouerulordighe vloet van den vrouwen, ende alle bloetganck. C

Ladanum mz oudẽ wijn gedroncken stelpt dẽ loop des buycx eñ doet die vrine lossen. D

Lada-

Ladanum es oock seer goet tot die herdicheyt van der moedere met een pessus ghebruyckt,ende doet die secondine af comen op gloeyende colen gheleyt, ende den roock daer af van onder ontfanghen. E

Tselue Ladanum met Myrrha ende olie vã Myrthus,es goet tseghen dz wtvallen des hayrs op thooft gestreken,want het maeckt dat het hayr niet meer wt en valt,maer daert wtghevallen es,en kant gheen ander doen groeyen. F

Ladanum met huenich water oft olie van Roosen vermenght versuet ende geneest die pijne der ooren daer in ghedruypt. G

Als Ladanum met wijn vermenght op die litteeken ghestreken wordt, soo doet het die selue vergaen. H

Ladanum dient oock seer wel in alle saluen ende plaesteren die verwermen, vermorwen ende pijne versueten,ende die op die borst tseghen den hoest goet gheleyt sijn. I

Van Braembesien. Cap. iiij.

¶ Tgheslacht.

Braembesien sijn tweederleye vã geslachte als Ruellius scrijft, Groot ende cleyne.

¶ Tfatsoen.

Rubus. Braembesien.

1 Die groote Braembesiẽ hebben veel langhe dunne rancken,met stekende dorenen al om seer beset,daer mede dat sy aen die cleederen blyuen hanghen van den ghenen die daer voorby gaen. Aen dese rancken wassen die bladeren die oneffen,rouw eñ rontsomme diep ghekerft sijn, van verwen onder witachtich,bouẽ bruyn groẽ. Die bloemen sijn wit,den bloemen van Eerdtbesien niet seer onghelijck. Ende daer naer wassen die bruyn roode vruchten, die van vele cleyne besickens vergaert sijn, eender Moerbesien niet onghelijck,maer veel mindere, ende vol roots ende wijnachtichs saps sijn.

2 Die cleyne Braemen sijn den grooten in veel manieren ghelijck, maer deser cruypen meest met hueren rancken lancx der eerden, die daer aen tot veel plaetsen lichtelijck haken ende huer selue vast maken,nieuwe wortelen crijghende.Die rancken van desen sijn oock met dorenen beset, maer die dorenen en sijn niet soo scerp, die vrucht es oock ghelijck een cleyn Moerbesie, maer es mindere dan die vruchten van den anderen, anders van verwen,sape ende smake den anderen ghelijck. Die wortelen van beyde hebben veel dunne rancxkens daer mede dat sy lancx der eerden cruypen.

¶ Plaetse.

Die Braemen wassen al om hier te lande aen die cantẽ van den velden ende in die bosschen ende andere dyerghelijck ongheoeffende plaetsen.

¶ Tijt.

Die Braemen bloeyen van in Meye tot in Hoymaent,eñ in Oeghstmaent worden die Braembesien rijp.

¶ Naem.

Die Braeme sonderlinghe die groote,wordt gheheeten in Griecx βάτος. In Latijn Rubus

Rubus & Sentis. In Hoochduytsch Bremen. In Neerduytsch Breemen eñ Braemen. Die vrucht van den seluẽ heet in Griecx μόρον τῆς βάτου. In Latijn Morũ rubi & Vacinia. In die Apoteken Mora bati, ende van sommighen ongheleerden Mora brasi. In Hoochduytsch Brombeer. In Neerduytsch Braembesien ende Haghebesien. In Franchois Rouces.

Die cleyne Breeme wordt van Theophrastus gheheeten in Griecx χαμαίβατος. Chamæbatus, dat es in Latijn Humirubus. Die vrucht van desen wordt in Franchois ghenaempt Catherine.

¶ Natuere.

Die ionghe scuetkens met den ionghen bladerẽ vã den Braemen sijn cout en droghe tot schier in den derden graedt, ende tsamen treckende van natueren, ende diesghelijcx oock die onrijpe vruchten. Die rijpe vruchten sijn wermachtich ende tsamen treckende, maer niet soo seer als die onrijpe.

¶ Cracht en werckinghe.

Die ionghe scuetkens van den Braemen ghenesen die quade heete sweeringen van den mont en van der keelen, ende diesghelijck oock die gheswillen van den amandelen ende den huych, als sy in den mont dicwils gheknout worden. A

Die selue ionghe scuetkens doen oock die tanden vast staen, alsmen met huerẽ sape oft met den water daer sy in ghesoden sijn dat tantvleesch wascht. Tot den seluen dienen oock die onrijpe vruchten in der seluer manieren ghebruyckt. B

Tselue sap vã den iongen scuetkẽs oft dz water daer sy in gesodẽ sijn ghedroncken, stelpt den loop des buycx, der vrouwen natuerlijcke cranckheyt ende alle bloetganck. C

Die bladeren ghestooten sijn goet gheleyt op die crop van der maghen tseghen die beuinghe van den herte, ende pijne ende weecheyt vander maghen. D

Die selue bladeren ghenesen die speenen, ende bedwingen die voorts etende sweeringhen dat sy niet voorts en gaen, daer op gheleyt. E

Die onrijpe vruchtẽ eer sy rijp worden afghepluckt, stoppen den loop des buycx, den rooden lichaem ende alle bloetganck. F

Tsap vã den seluen vruchten mz huenich gesoden, es een seer goede medecyne, tseghen alle heete sweeringẽ ende swillinghen van den monde, tonghe ende keele. G

Die wortelen van den Braemen sijn goet tot den steen ende doen die vrine rijsen, ende dat water lossen. H

Rubus Idæus. Hinnebesien.

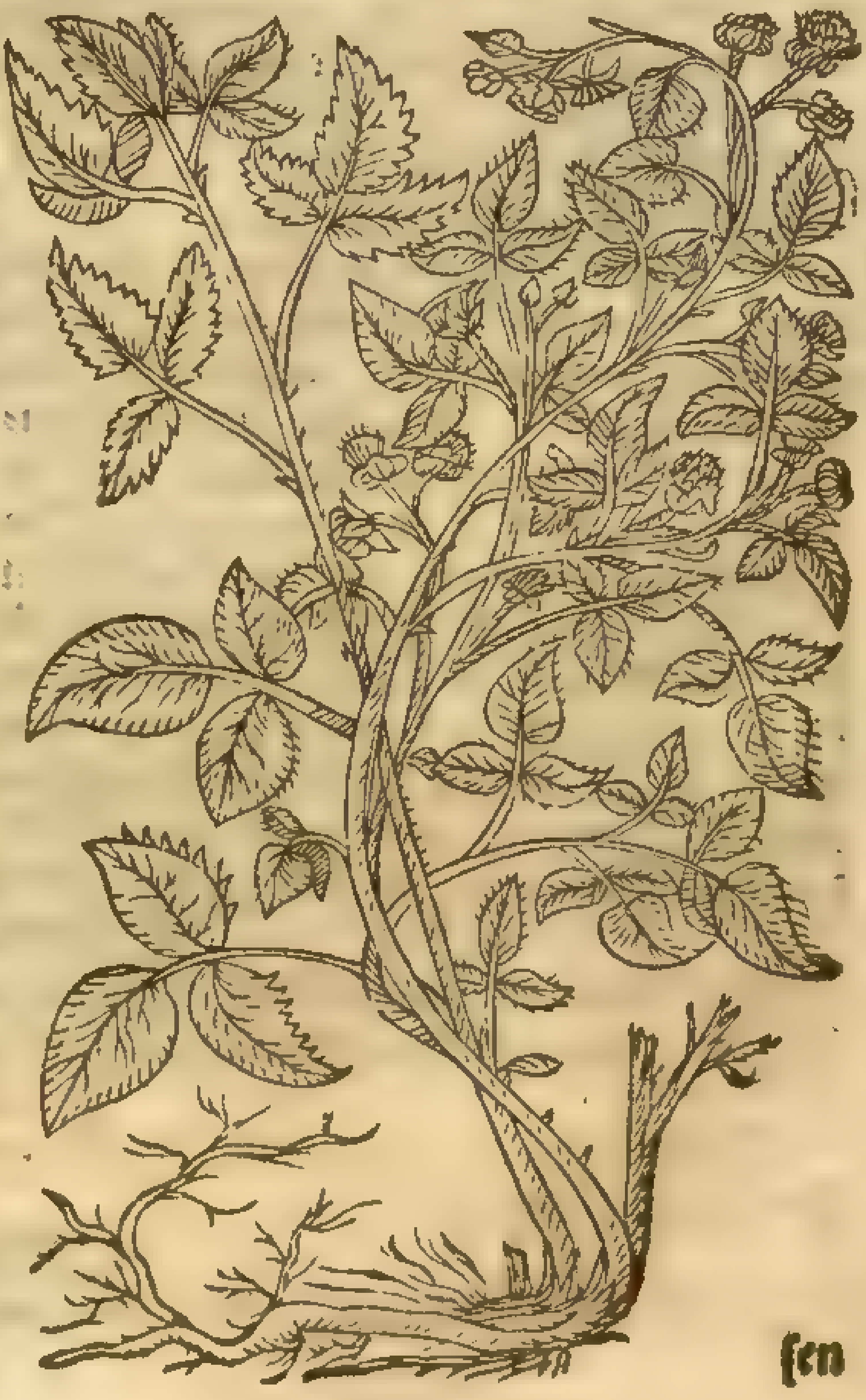

Van Hinnebesien. Ca. v.

¶ Tfatsoen.

Hinnebesien sijn een geslachte van Breemen, sy hebben rancken eñ bladeren den anderen nz seer ongelijck, maer niet soo rouw oft stekende, noch met soo vele oft soo scerpe dorenen niet beset, dicwils oot sonder eenige dorenen, sonderlinge die ionghe rancken die nz veriaert en sijn. Die vruchtẽ sijn root, dẽ anderẽ anders vã fatsoene gelijc. Die wortel es lanck cruypende eñ brenght alle iaren nieuwe scueten voort, die ten tweeden iare bloemen ende vruchten dragen.

¶ Plaetse.

Hinnebesiẽ wordẽ tot sommige plaet-

sen

sen van Duytschlandt in donckere bosschen gevondẽ, hier te lande wordẽ sy in die houẽ geplãt, eñ wasschẽ gheerne in lomberachtige plaetsẽ, daer die sonne niet veel en schijnt.

Tijt.

Hinnebesiẽ bloeyẽ in Meye eñ in Braeckmaẽt, die vruchtẽ wordẽ in Hoymaẽt rijp.

¶ Naem.

Dese Breeme wordt gheheeten in Griecx Βάτος ἰδαία, In Latijn Rubus Idæus, naer den berch Ida die in cleyn Asia leyt, niet verde van Troia, daer dese Breemen ouervloedich wassen ende ierst gevonden sijn gheweest. In Duytsch Hinnebraemen. In Franchois Framboisier.

Die vrucht van deser Braemen wordt gheheeten in Griecx Μόρον τῆς βάτου ἰδαίας. In Latijn Morum rubi Idæi, In Hoochduytsch Hymbeeren ende Horbeeren, In Neerduytsch Hinnebesien ende Frambesien, In Franchois Framboises.

¶ Natuere.

Hinnebesien sijn van natueren den Braembesien wat ghelijck, maer nochtans niet zoo seer tsamen treckende noch oock niet zoo seer verdrooghende.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren, ionghe scuetkens, vruchten ende wortelen van desen Braemen sijn van crachten ende werckinghe, den bladeren, ionghe scuetkens, vruchten ende wortelen van den anderen Braemen niet seer onghelijck, als Dioscorides scrijft. A

Die bloemen van desen Braemẽ met huenich vermenght, sijn goet gestreckẽ op die swillinge vã dẽ oogẽ, eñ op dat wildt vier; wãt sy doẽ dat wildt vier sterueẽ eñ vergaen. B

Die selue bloemen sijn oock goet gedronckẽ den ghenen die een crancke ende weecke maghe hebben. C

Van Brem. Cap. vj.

¶ Tgheslacht.

Die gemeyne Brem es tweederleye van geslachte, die een es groot eñ hooch opwassẽde. Die ander es cleyn eñ die blijft altijt neer, eñ daer aẽ wast die Brẽ rape.

¶ Tfatsoen.

Genista. Brem.

Rapum genistæ. Brem rape.

1 Die groote Brem brenght ierst van den wortelen herde stercke houtachtighe stelen voort, ende daer aen wassen vele dunne langhe taeye canaighe rijskens met veel tacxkens, die huer wel laten buyghen, ende niet lichtelijck en breken. Ende aen dese taeye rijskens wassen cleyne donckergruene bladerkens, ende daer tusschen groeyen schoone welrieckende geele bloemkens, den bloemen van Erwten van fatsoene niet ongelijck. Als die bloemen vergaen sijn, soo comen daer voort platte hauwkens, ende daer in leyt plat hert bruyn saet. Die wortel es hert ende houtachtich. Dese Brem wast dickwils hoogher dan eens lancx mans lengde.

2 Die cleyne Brem es den voorghescreuen, van houten stelen, dunnen rijskens, cleyne bladerkens, hauwen eñ geelen bloemē seer gelijck, anders dan dz hy veel minder es, eñ dat hy niet hooch op en wast, maer altijt neer blijft, nz ouer drij voetē hooch wassende.

3 Aen die wortel van desen cleynen Brem wordt dickwils ghevonden die Brē rape, die welcke aen eenen langhen houtachtighen draet, wt die wortele spruytende, somtijts eenen twee drye oft meer voeten veerde van die principale wortele groeyet. Ende dese Brem rape, es van fatsoene eenen cleynen raepken oft peerken schier ghelijck, beneden breet ende bouē smal, met cleyne bruyne scelferkens bedecht, ende wast somtijts enckel, ende somtijts wassen aen die selue noch andere ionghe cleyne raepkens. Van desen Rape groeyet eenen bruynen holen steel ontrent eenen voet oft meer hooch ende die draeght vele langhe, bruynwitte bloemen, rontsomme den steel by een ghedronghen, eenen openen oft gapende helm wat ghelijckende, ende daer in wassen vijf oft ses draeykens, die ten eynde van der bloeme witkyeken. Als die bloeme vergaet zoo volghen daer langachtige ronde cleyne haukens, ende daer in leyt sadeken, dat seer cleyn es ghelijck sandeken, ende witachtich, maer onnut ende onvruchtbaer.

4 Deser Brem rape wordt oock een seer ghelijck ghewas ghevonden, dat van bruynē houtveruwighe stelen, ontrent eenen voet hoogh wassende, ende van bloemen eñ sade in alder manieren van fatsoene ende veruwe der Brem rape ghelijck es. Maer dit gewas en heeft in der eerden zoo grooten rape niet, meestendeel maer een clyen raepken, somtijts oock niet anders dan saselachtighe wortelen duer malcanderē verwerret, sonderlinghe dat op dorre plaetsen, als op die drooghe duynen groeyet.

¶ Plaetse.

1.2 Die grooten ende cleynen Brem, wassen op dorre heyden, aen die canten van den velden, by den weghen, ende oock in sommighe bosschen.

3 Die Brem rape wordt ghevōden op maghere dorre heyden, eñ andere sandachtige plaetsen, aen corten en neeren Brē, die qualijckē groeyet ende niet oft luttel en bloeyet.

4 Dat ander gheslacht der Brem rape ghelijck, wordt op sommige veldē, in die Hauere, Erwten, Boonen, Linsen, ende andere vruchten ghevonden, daer gheenen Brem ontrent en es, eñ dijsghelijcx oock op sommighe drooghe dorre duynen ontrent der zee.

¶ Tijt.

1.2 Brem bloeyet in Meye ende in Braeckmaent. In Hoymaent wordē die hauwkēs ende dat saet rijp.

3.4 Die Brem rape wordt ghevonden in Braeckmaent ende in Hoymaent, ende dijsghelijck oock dat gheslacht huer ghelijck.

¶ Naem.

1.2 Brem wordt nv ter tijt in Latijn gheheetē Genista, Genesta ende Genestra. In Hoochduytsch Gintst ende Pfrimmen. In Franchois Genest. Ende es sonder twijfel een gheslacht van Spartium.

3 Dat aenwas van dē Brem wordt van den cruytliefhebbers en van sommige andere, in Duytsch Brem rape, ende in Latijn Rapum genistæ, ende Rapa genestre genaemt, ende es sonder twijfel een gheslachte van Orobanche ende Limodorum.

4 Dat gheslacht der Brem rape gelijck wordt gheheeten van Dioscorides in Griecx ὀροβάγχη In Latijn Orobanche ende Eruangina. Maer en es die Orobanche van Theophrastus niet, want van Theophrastus soo wordt dit ghewas genaempt λιμόδωρον Limodorum. Van som andere eñ sonderlinghe van Photien wordt oock gheheeten.

ὀσπρεω

ὀσπρολέων dat es in Latijn Leguminum leo. In Duytsch oft in Franchois en heuet gee-
nen naem die ons bekent es.

¶ Natuere.

Brem es werm ende drooghe tot schier in den derden graedt, afvaghende van na-
tueren ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren rijskens ende soppekens van den Brem in wijn oft water gesodē, sijn A
goet ghebruyckt den watersuchtighen, ende allen den ghenen die eenighe verstoptheyt
in die leuere, milte, nieren oft blase hebben, want sy taghen af eensdeels duer dē ca-
mergatick ende eensdeels duer die vrine alle waterachtighe subtijle ouervloedige voch-
ticheden. Tselue doet oock dat saet ontrent een vierendeel loots inghenomen.
Tsaet es oock goet ghebruyckt ende vermenght in alle medecynen die water lossen, B
ende den steen breken ende doen rijsen, wāt duer sijn subtijl cracht so voordert dwerck
van den anderen daer toe dienende medecynen.
Die bloemen van Brem met verkens liese vermenght versueten die pijne van dat C
flederciijn daer op ghestreken.
Oock soo heeft desen Brem alle die crachten ende werckinge van den Spaenschen D
brem, eñ mach daer voor in alle sieckten daer die Spaēsche toe diēt, gebruyckt worden.
Die rape van desen Brem wordt van sommighen expermentatuers nv ter tijt ghe- E
houden voor een seer sonderlinghe medecyne tseghen den steen, ende om water doen te
lossen, ghesoden in wijn ende ghedroncken, want als sy segghen, sy opent alle verstopt-
heyt van den nieren ende van der blasen, sy doet die vrine lossen ende rijsen, sy breeckt
den steen, ende iaeght af dat graueel.
Tsap van die versche rape heylt ende gheneest alle versche wonden, ende suyuert die F
veroudert ende veruuylt sijn, het mach oock ghebruyckt worden in andere quade swee-
ringhen, want het suyuert die selue ende brengtse tot ghesontheyt.
Ende om dat sap beter te bewaerene, soo salmen tsap wt den verschen wortelen ghe- G
douwt in die sonne stellen tot dattet dick ende vet worde, oft men sal daer toe menghe-
len wat hueniche, ende alsoo in die sonne stellen; ende dan salt beter ende bequaēmer
sijn, om die veruuylde wonden ende sweeringhen mede te suyueren. Oock so machmen
van die wortelen als sy bycans drooge sijn olie laten slaen, die tot alle saeken diēt, daer
dat sap toe goet es.
Die olie van die Brem rape suyuert ende verdrijft alle vlecken, plecken, sproet ende H
masen, van den aensichte ende van den lichaem daer op dicwils ghestreken.
Van Orobanche schrijft Dioscorides, datmen eten mach rouw oft ghesoden gelijck I
die ionghe scheutkens van Asparagus.

Van Spaenschen Brem. Cap. vij.

¶ Tfatsoen.

1 Die Spaensche brem heeft oock houten stelen, ende daer wt wassen lan-
ghe dunne taeye rijskens, die oft naeckt ende sonder bladeren sijn, oft met
seer cleynen bladerkens hier ende daer veerde van een beset. Die bloemen
sijn geel den bloemen van den anderen Brem niet ongheliick, ende den
dien volghen oock hauwkens, daer bruyn plat saet in leyt, ghelijck aen
den anderen Brem.
2 By desen vremden Brem, soude oock wel moghen ghestelt worden, een vremt ghe-
was, dat langhe dunne bruyn gruene, recht op wassende ranckens heeft, daer aen
cleynachtighe doncker gruene bladerkens wassen, altijt drye by een ghelijck aen die
Claueren maer mindere. Die bloemkens sijn ront in vijf oft sessen ghedeylt, der ghe-
meyne Buglosse bloemen van fatsoene niet seer ongheliick, van verwen geel. Naer
die bloemen volghen ronde besiekens, ontrent een Erwite groot, die als sy rijp sijn,
swert sijn, ende daer in leyt dat saet, dat plat es ende schier ghelijck een Linse. Die wor-
tel es lanck en dun, ende vlidert herwaerts ende derwaerts onder der eerden tot veel

Spartum.
Spaensche brem.

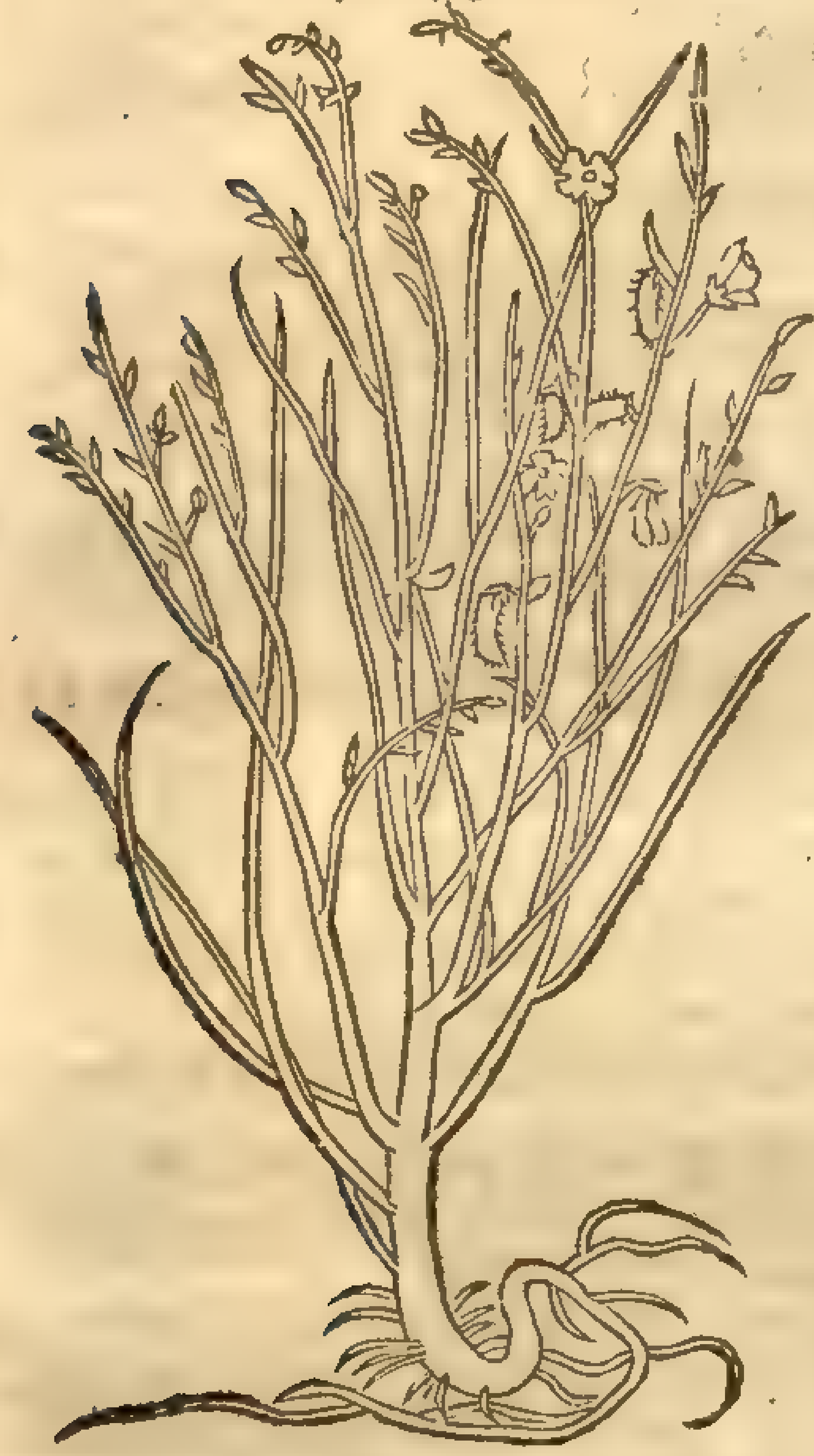

Genista peregrina Trifolia.

plaetsen nieuwe scuetkens voortbringhende.

Plaetse.

Dese Brem wast in Spaengien op dorre ende drooghe plaetsen, hier te lande en wordt hy niet ghevonden, dan alleen in der cruytliefhebbers houen.

Tijt.

Dese Brem bloeyet hier te lande in Braeckmaent ende oock spader, in Ooghstmaent wordt sijn saet rijp.

Naem.

1 Dese Brem wordt gheheeten in Grieck σπάρτον ἢ σπαρτίον. In Latijn Spartum, ende somtijts oock Genista, van den cruytliefhebbers nu ter tijt Genestra Hispanica. In Neerduytsch Spaensche Brem.

2 Dat vremt ghewas en heeft gheenen naem die ons bekent es, want dat eenige daer af maken Cytisus en es der waerheyt niet ghelijck.

Natuere.

Spaensche Brem es werm ende drooghe van natueren.

Cracht en Werckinghe.

Die bloemen ende saet van den Spaenschen brem ontrent een vierendeel loots swaer ingenomen met huenich water, doen overgheuen ende braken met ghewelt ghelijck wit Niescruyt, maer sonder perikel ende sonder sorghe. A

Tsaet alleen inghenomen doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af veel waterachtighe ende slijmachtighe vochticheden. B

Die rijskens in water gheweyckt ende dan tsap daer wt ghedouwt oft gheperst, een C

cleyn

cleyn crooskken gedroncke, es goet den ghenen die de Squinātie, dat es swillinghe met hitte ende pyne in die keele hebben, ende den ghenen die van dat Sciatica sieck sijn.

Van Ackerbrem. Cap. viij.

Genista humilis. Acker Brem.

¶ Tfatsoen.

DEsen Brem es den ghemeynen Brem niet seer ongelijck, maer hy en wast zoo hoogh, noch oock niet soo recht op, schier op der aerden liggende, hy heeft veel dunne rijskens van eenen houten steel voortcomende, daer aē wassen vele smalle langachtighe bladerkens, ende aen dopperste vele schoone geele bloemkens den bloemen van den ghemeynen Brem niet seer onghelijck maer mindere, eñ daer naer volghen smalle hauwkēs, ende daer in leyt plat bruyn saet. Die wortel es hert gelijck van dē anderen.

¶ Plaetse.

Dese Brem wordt ghevonden op leeghe onghebouwde plaetsen, ende somtijts in vochtighē leemachtighen gront. Ende wordt ontrent Antwerpen ghevonden.

¶ Tijt.

Desen Brem bloeyet in Hoymaent ende Ooghstmaent, oft oock noch spaeder, ende corts daer naer wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dit cruyt es sonder twijfel een gheslacht van Brem, ende daer om macht wel in Latijn gheheeten worden Genista humilis. In Neerduytsch wordet genaemt Ackerbrem Die Hoochduytschen makē daer af een Flos tinctorius, ende heetē in huer sprake Ferbblumen, Geelferblumen ende Heyden smuck.

¶ Natuere.

Dit cruyt es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Ackerbrem es van crachten ende werckinghe den ghemeynen Brem ghelijck, maer niet heel soo sterck.

Van stekende Brem. Cap. ix.

¶ Tfatsoen.

1 STekende Brem heeft vele dunne houten roeykens oft rijskens, die ierst eñ als sy noch jonck sijn, vol van cleynen gruenen bladerkēs sijn tusschē den welcken cleyne dorekens wassen, die teere en weeck sijn eñ niet seer en steken. Maer als dese rijskens verouderen ende ouerjarich worden, dan soo worden sy naeckt en sonder bladeren meest gevonden, eñ dan worden die dorenen hert ende steken seer. Tusschen die cleyne bladerkens wassen die bloemē die bleeckgeel sijn van fatsoene den Brem bloemen ghelijck maer mindere, ende daer naer volghen cleyne hauwkens daer ront roodachtich saet in leyt. Die wortel es lanck ende taeye.

2 Van den gheslachte van den stekende Brem schijnt oock wel te syne die Gaspeldoren. Dat een rouw seer scerp stekende gewas es, voortsbrenghende rechte houtachti-

Genistella.
Steckende Brem.

Genista spinosa. Gaspeldoren.

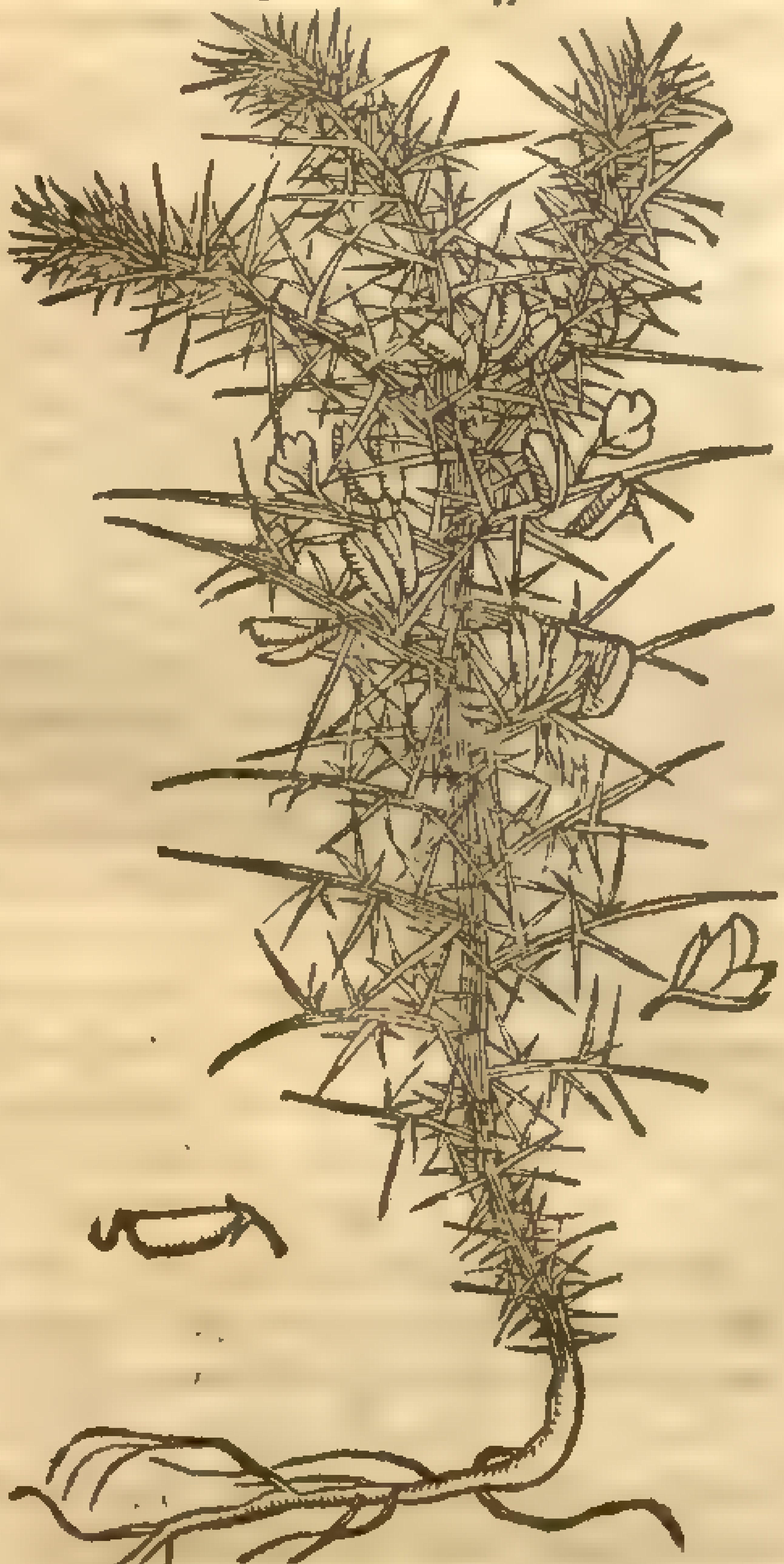

ghe struyexkens, sonder bladeren al omme met lange, scerpe, herde seer stekende doren seer dick beset. Tusschen die welcke geele bloemkens voortcomen, ende daer naer hauwkens, den bloemen ende hauwen van Brem van fatsoene ghelijck. Die wortelen sijn lanck, dweers in der eerden wassende, ende schier alsoo taeye als die wortelen van Prangwortele.

Plaetse.

1 Steckende Brem wast op dorre onghebouде plaetsen ende ontrent den weghen, hy wordt in Brabant tot veel plaetsen ghevonden.

2 Die Gaspeldoren wast ooc op rouwe ongeboude plaetsen ende wordt tot som plaetsen van die Kempene op die heye ghevonden. Ende oock tot som plaetsen van Italien en van Vranckrijck.

Tijt.

1 Steckende Brem bloeyet in Meye ende in Braeckmaent.

2 Ende ter seluer tijt bloeyet oock die Gaspeldoren.

Naem.

1 Dierste ghewas wordt nv ter tijt in Latijn ghcheeten Genistella ende Genestella, dz es, cleynen Brem. In Hoochduytsch wordt hy van sommighen genaemt Erdtpfrymmen van anderen Klein streichblumen, van sommighen Stechend pfrymmen. In Neerduytsch heet hy stekende Brem. In Franchois Petit genest.

2 Dat ander ghewas aengesien dattet met synen bloemen ende hauwen den Brem ghelijck es, soo schijnet wel te syne, een stekende ende wildt ghestacht van Brem, ende daer om soo macht oock wel ghenaempt worden Genista spinosa en Genista syluestris. In Franchois Genest espineux ou sauuage. Hier te lande wordet Gaspeldoren gheheeten.

Ende

Ende en es gheen Tragachanta dat es Hirci spina, oft Paliurus als sommighe hebben willen meynen. Noch oock gheen Nepa oft Scorpius.

¶ Natuere.

Stekende Brem ende sonderlinghe sijn bladeren sijn drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van stekende Brem in water oft wijn ghesoden ende gedronckẽ stelpen die ouervloedige natuerlijcke cranckhz van den vrouwẽ, ende den loop des buyck A

Tsaet met wijn ghedroncken es goet tseghen den beet ende steeck van den slangen ende allen fenijnnighe ghedierten. B

Van Prangwortel. Cap. v.

¶ Tfatsoen.

Anonis. Prangwortele.

Prangwortel heeft veledũne taye ryskens, die met swert gruenen rondachtighen bladerkens ende scerpe herde stekende dorenen beset sijn. Tusschen den welcken voortcomen welrieckẽde bloemkens van fatsoene den Erwten bloemkens ghelijckende, van verwen meest peerschachtich oft lijfverwich root, altemet heel wit, somtijts oock geel ghelijck die Brem bloeme maer seer selden, want die Prangwortel met den geelen bloemen, en wordt niet veel ghevonden. Als die bloemen vergaen sijn so volghẽ daer cleyne hauwkens ghevult met breeden sade.

Die wortel es lanck, seer taye, met hueren tacken veerde eñ wijt in die eerde gesprayet, doende somtijts beletsel den ploech yser alsmen tlandt bouwet, want dat ploech yser en kan dese wortel niet voorby noch niet ghebreken, om dat sy seer taeye es.

¶ Plaetse.

Prangwortel wordt op sommigen plaetsen van Brabant ghevonden aen die canten van goeden ende vetten corenvelden.

¶ Tijt.

Prãgwortel bloeyet meest in Braeckmaẽt.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx ἀνωνὶς ẽ ὠνωνὶς eñ in Latijn Anonis eñ Ononis, nv ter tijt Arresta bouis, Resta bouis en Remora aratri, van sommighen oock Acutella. In Hoochduytsch Hawhechel, Ochsenbrech ende Stalkraut. In Neerduytsch Prangwortel ende Stalcruyt. In Franchoys Arreste beuf.

¶ Natuere.

Die wortel vã Prangwortel es drooge tot in dẽ derdẽ graedt, eñ wat wermachtich.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Die scorssen van die wortelen van Prangwortele, met huenich vermenght ende inghenomen doet water lossen, ende breeckt den steen. Tselue doet sy oock met wijn ghesoden ende ghedroncken. A

Die selue scorssen met huenich ende azijn ghesoden, sijn goet ghedroncken tseghen die vallende sieckten als Plinius schrijft. B

Alsmen oock die selue scorssen in water ende azijn tsamen siedt ende dat al werm in C

den mont houwet, soo ghenesen sy ende doen vergaen den tantsweer.

Die ionghe scuetkens, eer die bladeren wel voortcomen, afgheplucke ende gesouten D sijn een bequaeme ende ghesonde spijse voor salaet ghegheten, sy doen die vrine lossen ende dat graueel rijsen dickwils ghebruyckt.

Van Crakebesien. Cap. vj.

Tghessacht.

Crakebesien sijn tweederleye, die ghemeynste sijn swert. Die andere sijn root.

Tfatsoen.

Vacinia nigra. Swerte Crakebesien.

Vacinia rubra. Roode Crakebesien.

A Die swerte Crakebesien struyckens, sijn neere houtachtige gewassen draghende veel taeckens ontrent eenen voet oft wat meer lanck, daer aen wassen doncker gruene rondachtighe bladerkens, den bladeren van cleynen Bucxboom oft vã Myrthus ghelijckende, die tswinters met dẽ bladeren van anderen boomen afvallen, eñ in die Lente wederom wt den seluen taeckens voortcomen. Die bloemen sijn ront, hol, voor open, eñ wassen lancx die taeckens tusschen die bladeren. Die vrucht es ront, ierst gruen dan root, ende ten laesten als sy rijp es, swert, vol saps goet ende liefelijck van smaecke. Die wortel es houtachtich dun taeye ende lanck.

B Van desen gheslachte worden oock somtijts besien gevonden die als sy rijp sijn, wit sijn, maer seer selden.

Vacinia palustria. Veen besien.

a Der rooder Crakebesien boomkens sijn den Swerten van wasse ende taeckens ghelijck,

lijck, maer die bladeren sijn wat grooter en herder schier ghelijckende den bladerē van den grooten Bucxboom, ende blijuen tswinters ouer sonder afvallen oft vergaen. Die bloemkens sijn lijfverwich langachtich ront, ende wassen veel by een aen die sopkēs van den tacxkens. Die vrucht es root, anders den anderen niet seer onghelijck, van smaecke amperachtich ende tsamen treckende, maer niet soo sapachtich als die swerte. Die wortel es oock houtachtich ende lanck.

3 By den gheslachten van den Crakebesien moghen oock wel ghestelt worden die Veen besien. Van den welcken die steelkens seer cleyn cort dun ende teer sijn lācx der aerden volnaer cruypende, ende met cleynen smallen bladerkens becleet, den bladeren van ghemeynen hof Thymus van fatsoene schier gelijck maer mindere, op dopperste van den welcken aen seer dunne steelkens die besiekens wassen, den rooden Crakebesien van fatsoene schier gelijck maer langher eñ meerder, van verwen som root alleene, som root ghespickelt, van smaecke wat amperachtich ende tsamen treckende.

¶ Plaetse.

1 Die Crakebesien wassen in Brabant in die bosschen. Ende die Swerte sijn seer ghemeyn ende worden tot veel plaetsen ghevonden.

2 Maer die Roode en sijn niet seer ghemeyn, eñ worden op luttel plaetsen gevonden.

3 Veen besien wassen tot veel plaetsen van Hollandt in neere vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

1, 2 Crakebesien bloeyen in Meye, ende in Braeckmaent worden huerder vruchten ende besien rijp.

3 Veen besien worden in Hoymaent ende Ooghstmaent rijp.

¶ Naem.

1, 2 Die twee ierste vruchten worden in Brabant gheheeten Crakebesien eñ van sommighen Postelbesien ende Hauerbesien. In Hoochduytsch Heydelbeeren Drumpelbeeren vnd Bruchbeeren In Latijn moghen sy wel ghenaempt worden Vacinia om dat het cleyne Baccæ sijn. Want als sommighe gheleerde seggen den naem Vacinium coemt oock van Baccinium, dat van Bacca ghemaeckt es. Ende sonder twijfel desen naem dient huer beeter dan den naem van Myrtilli, die huer van sommighen ghegheuen wordt, hoe wel nochtans dat sy die oprechte Vacinia niet en schijnen te syne daer Vergilius af vermaent, schrijuende aldus. Alba Ligustra cadunt, Vacinia nigra leguntur.

3 Dat derde gheslacht wordt in Hollant naer die Venen daert op wast, Veen besien ende Veen coren ghenaemt. Ende dese hebben wy om die ghelijckenisse diet met den anderen heeft in Latijn Vacinia palustria gheheeten, want anders gheenen naem es ons bekent, ten sy dat het Samolus van Plinius es.

¶ Natuere.

Die Crakebesien sonderlinge die swerte sijn vercoelende tot in den tweeden graedt wat verdrooghende, ende tsamen treckende. Ende van ghelijcke natuere sijn oock die Veen besien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Crakebesien ende sonderlinghe die swerte, rouw oft ghesoden, met suycker oft sonder suycker ingenomē, sijn goet dē genē die heete eñ brandende cortsen hebbē, oft hitte in die maghe, ende tot alle verhittinghe van der leuere ende van den inwendigē leden. A

Sy stelpen oock den loop des buycx ende doen dat braken stillen ende ophouwen. B

Van den sape van den Crakebesien sonderlinghe van den swerten, wordt een cruyt ghemaeckt datmen in die Apotecken Rob naempt, dwelck goet es in die heete cortsen tseghen den dorst in die mont ghehouwen, ende dient al om ghebruyckt, daer die besien toe goet sijn. C

Die Veen besien verslaen oock den dorst, ende sijn goet tseghen die heete cortsen eñ tot alle verhittinghe van den bloede ende inwendighe leden ghelijck die Crakebesien dyen sy van natueren ende werckinghe seer ghelijck sijn. D

In somma die Crakebesien sonderlinghe die swerte, ende die Veen besien sijn van natueren crachten ende werckinghe den rooden Aelbesien seer ghelijck eñ mogen daer voor ghebruyckt worden. E

Tfal-

¶ Fatsoen.

Rhus syluestris Plinij. Gagel.

Gratia dei quibusdam.
Heyden Hysope.

1 GAgel es oock een neer houtachtich struyckxkẽ met veel bruyne herde tacxkens daer aen wassen langachtighe bladeren, den bladeren van den grooten Bucxboom wat ghelijckende, maer langher. Tusschen die tacxkens daer die bladeren aen wassen comen ander steelkens voort, daer aẽ wassen veel ghelijck corte arekens ierst van vele cleyne bloemkẽs, ende daer naer van veel cantighe sadekens in een ghedrongen vergaert. Ende dit saet es sterck vã ruecke, bitter van smaecke, ende heeft vet oliachtich geel sap inne. Die wortel es hert ghelijck van den Crakebesien.

2 Hier by mach wel ghestelt worden dat wildt ghewas dat van Hieronymo Bock Heyden Hysope ghenaemt es. Twelck van eender houtachtige wortelken dunne steelkens voortbrenght, lancx der eerden wighespreyt, met witgruene ende wat hayrachtige bladerkens becleet, van fatsoene den bladeren van die gemeyne hof Hysope schier gelijck maer corter, aen dopperste van den welcken die bloemkens voortcomen, den bloemen van Ganscrick van fatsoene gelijck, van verwen som bleeckgeel, som wit, naer die welcke ronde knoppekens volghen daer in geel saet leyt.

¶ Plaetse.

1 Gagel wast in Brabant op dorre Heyden, ende wordt tot veel plaetsen in die Kempen ghevonden.

2 Heyden Hysope wordt tot sommighe plaetsen van Duytschlant op wilde bergachtighe plaetsen ghevonden.

¶ Tijt.

1 Gagel bloeyet in Meye eñ Braeckmaent. In Hoymaent eñ Oogstmaent wordt sijn saet rijp.

Naem.

¶ Naem.

1 Dierste ghewas wordt ghenaempt in Brabant Gagel, van sommighen Apotekers wordet gheheeten Myrtus, ende die saden daer af Myrtilli, hoe wel nochtās dattet geen Myrtus en es. Ende daer om wordet oock nv van sommigen gheheeten Pseudomyrsine eñ Myrtus Brabantica. In Hoochduytschlāt wordet tot som plaetsen genaemt Aitsein vnd Borst. Ende wordt van sommigen voor die ἐλαίαγνος Oleagnus vā Theophrastus, daert cleyne ghelijckenisse mede heeft. Maer schijnt wel te wesene dat wildt gheslacht van Rhus daer Plinius af schrijft lib.xxiiij.cap.xj.

2 Die Heyden Hysope wordt gheheeten in Hoochduytsch Heyden Ysop, vnd Feld ysop om dat sy in die Heyden ende wilden velden wast. In Latijn wordt sy van sommighen Gratia dei genaemt, en heeft nochtans gheen gelijckenisse, met die Gratia dei oft Gratiola, die een geslacht van cleyn Santorie es, daer af ghescreuen es int derde boeck in xlij. Capittel ende schijnt wel te syne Selago Plinij. Van Valerius Cordus wordt dese Heyden Hysope Helianthemum ghenaempt.

¶ Natuere.

Gagel eñ sonderlinghe dz saet es werm ende drooge tot schier in den derden graedt.

¶ Cracht en werckinghe.

Gagel en heeft gheen waerachtich ghebruyck in die medeeynen, maer dient wel om A ghelevt te wordene in die cleerscapprayen, want het bewaert die cleederen daert by leyt van motten ende scieters.

Van stekende Palmen. Cap. viij.

¶ Tfatsoen.

Rufcum. Stekende Palmen.

Dit ghewas datmen hier te lande Stekēde palmē heet, es oock een neer houtachtich ghewas ghelijck die Gagel, ende heeft ronde stelen met veel aenwassende tacxkens die met donckergruene eñ dicke scorssen becleet sijn, daer aen wassen vele bruyn gruene dickachtighe stekende bladerkēs, den bladeren van Myrtus oft van cleynen Bucxboom anders niet onghelijck, dan dat sy elck, voor een scerp stekende dorekē hebben. Op die bladeren wassen die besiekens die schoon root sijn, eñ daer in leyt hert saet. Die wortel es wit ende slecht.

¶ Plaetse.

Stekende palmen wassen in Italien ende Bourgoingien op die stratē by den wegen eñ op andere ongeboude plaetsen, hier te lāde wordt hy in die houē geplāt.

¶ Tijt.

Dit cruyt behoudt sijn bladerē winter eñ somer, ende in Italien, eñ daert van selfs wast leueret sijn vruchten ontrent Ooghstmaent, hier te lande eest onvruchtbaer.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Grieex μυρσίνη ἀγρία, ὀξυμυρσίνη, μυρτάκανθα ἢ μυάκανθα In Latijn Ruscum, Ruscus ende Myrtus syluestris ende Scopa regia als Marcellus

auctor antiquus schrijft. In die Apotecken Bruscus. In Hoochduytsch Meußdorn ende Keerbesten. In Neerduytsch stekende Palm, om dattet den Bucxboom, die hier te lande Palmboom veel gheheeten wordt wat gelijck es, van sommighen ooc Muysdorene.

¶ Natuere.

Die wortelen ende dyesghelijcx oock die bladeren sijn werm in den tweeden graedt, ende drooghe tot in den iersten.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die wortel van Stekende palme in wijn gesoden ende gedroncken doet water maken, lost die vrine breeckt den steen ende doet dat graueel rijsen ende afgaen, ende mits dyen goet den ghenen die de droppelpisse hebben. A

Die selue wortelē in der seluer manierē gebruyckt, sijn goet tsegen die geelsuchtende pijne, eñ weedom in thooft, eñ sy verwecken die natuerlijcke cranckhz van dē vrouwen. B

Die bladeren ende die besiekens sijn van crachten den wortelen ghelijck, nochtans niet soo sterck oft crachtich, ende daerom en worden sy oock niet veel ghebruyckt. C

Van Tonghenbladt. Cap. viiij.

Hippoglossum. ¶ Tfatsoen. Laurus Alexandrina.

Tonghenbladt.

1 Tonghenbladt heeft ronde stelen ghelijck die Witwortele, ontrēt onderhaluen voet hoogh, ende daer aen wassen ouer beyde sijden swertgruene dicke bladeren, den bladeren van Laurusboom niet seer onghelijck, op die welcke in dmiddel, een cleyn bladeken wtwast in maniere van een tonghesken. Ende tusschen dese cleyne bladerkens, ende die groote wassen ronde roodachtighe besickens ende vruchten schier ghelijck een Erwte groot. Die wortel es teer wit, lanck, ende heeft eenen goeden rueck.

2 Van desen Tonghenbladt vindtmen noch een ander gheslacht, als sommighe gheleerden, scrijuen dat ooc sijn vruchten op die bladeren voortbringht ende den voorghescreuen van stelen, bladeren, vruchten ende wortelen ghelijck es, anders dan dz op syne bladeren by die besiekens gheen andere cleyne bladerkens en wassen.

3 Van noch een derde gheslacht schrijft oock die welgheleerde Matthiolus twelck den voorghescreuen van wortelen en bladeren ghenoch ghelijck es, maer die vruchten van desen en groeyen niet op die bladeren, ghelijck aen die andere, maer wassen op besondere steelkens tusschen die bladeren voortcomende. Die welcke root sijn, eñ gelijck een cleyn Cicerken groot.

¶ Plaetse.

Tonghenbladt wast in Hungarien ende Oostenrijck, ende ooc in Italien in donckere bosschen. Hier te lande wordet in der cruytliefhebbers houen gheplant.

¶ Tijt.

Tonghenbladt leuert sijn vruchten ontrent den Herfst.

¶ Naem.

1 Dat ierste van desen cruyden wordt gheheeten in Griecx ἱππόγλωσσον oft ὑπόγλωσσον oft ἐπίγλωσσον, ende als sommige scrijuen ἐπιφυλλόκαρπον. In Latijn ooc Hippoglossum ende Hypoglossum ende nv ter tijt Vuularia, Bonifacia, Lingua pagana, ende Bislingua. In Hoochduytsch Zapfflinkraut, Hanckblat, Auffenblat, Beerblat vnd Zungenblat. Ende naer sommighen van dyen namen in Neerduytsch Keelcruyt, Tonghenbladt, ende Tapkenscruyt. In Franchois Herbe aux Langues.

2 Tweede schijnt oock wel te syne een geslacht van Hippoglossum, ende es daer om van sommighen ghenaemt Tonghenbladt wijfken van den welcken dat ierste oock Tonghenbladt manneken gheheeten wordt.

3 Tderde es ghenaemt in Griecx δάφνη ἀλεξάνδρεια, καὶ δάφνη ἰδαία. In Latijn Laurus Alexandrina, & Laurus Idæa, nv ter tijt van sommighen Victoriala. In Franchois Laurier Alexandrin, dat es Laurus van Alexandrien.

¶ Natuere.

1 Tonghenbladt es versuetende van natueren als Galenus seyt.

3 Maer die Laurus van Alexandrien es werm ende verdrooghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Die bladeren ende wortelen van Tonghenbladt worden seer ghepresen tot den geswillen van der keelen, huych ende van den amandelen ende tot den sweeringhen van den seluen, in gorgelwateren ghebruyckt. A

In Italien als Marcellus schrijft hanghtmen dit cruyt aen den hals van den kinderen als sy den huych hebben. Ende een hoet daer af op thooft ghestelt es goet tot die pijne des selfs als Dioscorides seyt. B

Baptista Sardus scrijft dat dit cruyt seer goet ende sonderlinghe es tseghen die sieckte van der moedere. Ende dat een lepelken poeders van desen cruyde inghegeuen die moeder terstont doet stillen ende sincken. C

3 Die wortelen van Laurus Alexandrina in wijn ghesoden ende gedronckē doē water maken, sijn goet tsegen die droppelpisse, sy verwecken die natuerlijcke cranckhz vā den vrouwen, doen lichten arbeyt hebben, eñ iagen af die secondine ende alle onsuyuerheyt. D

Van Tamarischboom. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Tamarischboom es tweederleye als Dioscorides schrijft, Cleyn ende groot.

¶ Tfatsoen.

Tamarischboōken es eē cleyn boōken ontrēt eens mans lengde hooch wassende, ende heeft vele taeckens, van verwen som geel gruenachtich, ende aen sommighe andere bruyn, daer aen groeyē cleyne aschverwige bladerkens, den bladeren van Heyde oft van Sauelboō schier gelijckende. Die bloemen sijn bruyn wollachtich, ende als sy vergaen soo stuyuen sy wech.

2 Die groote Tamarischboom es den cleynen van bladeren ghelijck, maer hy wast veel hoogher, ende wordt zo hoogh als andere groote boomẽ, eñ dese brenght vruchten ghelijck eycken appelẽ, oft Galnotẽ groot.

Myrica humilis.
Cleyn Thamarischboomken.

¶ Plaetse.

1 Die cleyne Tamarischboom wast aẽ die canten van den loopende ende staende wateren. Ende hy wordt tot sommighe plaetsen by den Rhijnstroom ghevonden.

2 Die groote Tamarischboõ wast in Syrien ende in Egypten. Ende desen es noch ter tijt onbekent.

¶ Tijt.

Die cleyne Tamarischboõ bloeyet in die Lenten, ende sonderlinghe in den Meye.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Grieck μυρίκη. In Latijn Myrica ende Tamarix, in sõmige goede Apoteken Tamariscus, ende daer naer in Hoochduytsch Tamariscen holtz, nochtans oock van sommighen Portz ende Birtzenbertz. In Neerduytsch Tamarischboom. In Franchois Bruyere sauluage & Tamaris.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ionghe scuetkens vã Tamarischboom sijn wat werm afvaghende ende reynighende van natueren, sonder merckelijcke droochheyt. Die vruchtẽ ende scorssen vã den Tamarischboom sijn droogende tsamẽ treckende eñ van natueren den Galnoten ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Tamarischboom es een crachtighe ende sonderlinghe medecyne tseghen die verherde ende verstopte milte, ende heeft alsoo sonderlinghe cracht ende macht dat bevonden es, dat die verckenen die ghegeten hebben wt trocchen van Tamarischboom hout ghemaeckt gheen milte en hadden. Ende daer om eest seer goet den miltsuchtighen dat sy drincken wt coppen ende croesen van Tamarischhout ghemaeckt. A

Die bladeren ende ionghe scuetkens van Tamarischboom in wijn met wat azijns ghesoden ende ghedroncken, ghenesen oock die verherde ende openen die verstopte milte. Tselue doet oock het sap van den seluen met wijn ghedroncken als Plinius seyt. B

Item tot den tantsweer dient oock seer wel die wijn daer die bladeren ende ionghe scuetkens in ghesoden sijn, al werm in die mont ghehouwen. C

Die bladeren van Tamarischboom in water ghesoden stelpen die vloet van dẽ vrouwen, als die vrouwen in dat werm water sitten ende huer baden. D

Dit selue water daer die bladeren oft ionghe scuetkens in ghesoden sijn, verdrijft oock ende doodet die neten ende luysen, alsmẽ tlichaem ende die plaetsen daer die netẽ ende luysen sijn daer mede wasschet. E

Die vrucht van den grooten Tamarischboom es goet ghebruyck den ghenen die bloetspouwen ende den vrouwen die huer natuerlijcke crãckeyt te ouervloedich hebbẽ, Item den ghenen die den loop des buyck hebben, ende die van eenich fenijnnich ghedierte ghebeten sijn. F

Tot den ghebreken van den ooghen en van den mont, daer die Galnoten toe goet sijn, sijn dese vruchten oock goet ghebruyckt. G

Die

Die schorsse van den Tamarischboom es van crachten den vruchten ghelijck, ende dient om alle bloetganck, ende loop des buycx te stelpene. H

Van Heyde. Cap. xvj.

¶ Tgheslacht.

1 Heyde es hier te lande tweederleye. Die eene draecht huer bloemen lancx die stelen, die wordt groote Heyde genaemt. Die andere bringht huer bloemen op dopperste van den stelen by een in een trosken, ende dese wordt cleyne Heyde gheheeten.

¶ Tfatsoen.

Erica. Heyde.

Erica altera.

Cleyn Heyde.

1 Heyde es een houtachtich gewas mz vele rijskens, den cleynen Tamarischboomken niet seer onghelijck, maer veel minder, teerder, eñ veel nerrder, het heeft cleyne seer ghesneden bladerkens, den bladeren van Cypresse cruyt, niet seer onghelijck, maer bruynder ende herder. Sijn bloemkens sijn ghelijck cleyne knoppekens in vieren ghesneden, van verwen schoon lijfverwich, somtijts oock maer seer selden wit, ende wassen lancx die rijskens van den middele tot aen dat opperste toe. Die wortel es lanck houtachtich ende doncker root.

2 Dat ander ende tweede gheslacht van Heyde es oock een neer houtachtich struyerken, hebbende vele dunne teere rijskens van der wortele spruytẽde, vã verwẽ roodachtich oft bruyn, daer aen wassen seer cleyne bladerkens, den bladeren van den ghemeynen Thymus van fatsoene niet onghelijck, maer veel minder ende teerder. Die bloemen wassen bouen aen dopperste vã den rijskẽs vijf oft ses by een neerderwaerts hanghende van verwen lijfverwich root, van fatsoene lanckachtich ront binnen hol, voor open, ghelijckende eenen cleynen holen tonnekẽ, minder dan een Carnoelie. Die wortel es teer cruypende, tot veel plaetsen nieuwe rijskens wtworpende.

¶ Plaetse.

Heyden wassen op dorre, maghere, onvruchtbarighe, ongheboude bergen eñ velden ende in die bosschen ende andere wildernissen.

¶ Tijt.

1 Dierste gheslacht van Heyde bloeyet in tbeghinsel ende in tlaetste vã dẽ soomer tot in den Herfst.

2 Dat ander gheslacht bloeyet in dmiddel van den soomer.

¶ Naem.

1 Heyden wordt gheheetẽ in Hoochduytsch Heyden. In Frãchois Bruyere & Briere, ende wordt nv ter tijt ghehouwen voor dat boomachtich ghewas dat van Dioscorides gheheeten wordt in Grieckx ἐρείκη. Ende in Latijn Erice ende Erica.

2 Die cleyne Heyde es oock sonder twijfel een geslacht vã Heyde, ende daer om mach sy wel ghenaemt worden in Latijn Erica altera, ende in Grieckx ἐρείκη ἑτέρα.

¶ Natuere.

Beyde die gheslachten van Heyde sijn merckelijck drooch van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsap van den bladeren van Heyde in die ooghen ghedruypt gheneest die pijne ende roodicheyt van den ooghen ende sterckt dat ghesichte. A

Es oock die Heyde die oprechte Erica soo sijn huer bloemen ende bladeren seer goet ghelept op die beten ende steken van den slanghen ende dyergheliicke fenijnnighe ghedierten. B

Van Cottoen. Cap. xvij.

Xylon. Cottoen.

¶ Tfatsoen.

Dit ghewas groeyet in maniere van cleyne struyckẽs oft boomkens, ende en wordt niet seer groot, sijn bladerẽ sijn breet ende diep ghesneden, minder dan die Wijngaerts bladeren, anders huer wat ghelijck. Die bloemkens sijn geel, in dmiddel purpurbruyn, rontsomme ghekertelt. Die vruchten sijn schier gelijck breede platte ghebaerde noten, die vol sijn van schoonen witten Cottoen, in den welcken dat saet verborghen leyt.

¶ Plaetse.

Cottoen wast in Egyptẽ ende in Indien, ende wordt oock gheplant in Candiẽ, Malthen, ende andere dyergheliicke landen.

¶ Naem.

Cottoen wordt ghenaemt in Grieckx ξύλον καὶ γοσσύπιον, ende dijsghelijcx in Latijn Xylum ende Gossipium. In die Apoteken Cotum, Bombax, eñ Bombasinũ In Hoochduytsch Baumwol, dat es in onse tale Boomwolle.

¶ Natuere.

Tsaet van Cottoen es werm ende vochtich als Serapio schrijft.

¶ Cracht en werckinghe.

Tsaet van Cottoen versuet den hoest, ende es goet tot alle coude ghebreken van derborsten, het sterckt die cracht, ende vermeerdert dat manlijck saet.

¶ Tfatsoen.

Cappers es eē stekende gewas schier gelijck die Braembisiē eñ heeft veel rāckens op dēr aerden gespreyt, daer aē wassen rouwe scerpe hakende dorenen, ende donkergruene rondachtighe bladeren twee tseghen eēn, den bladeren van Haselwortele niet seer ongheleijck, oft vā Queappelboom, als Dioscorides seyt, maer ronder. Tusschen die bladeren comē cleyne knoppekens voort, die voortbringē schoone welriekende eñ gesterrede bloēkens, ende daer naer wassen ronde lange vruchten minder dan een oliue, ende daer in leyt dat saet dat cleyn es. Die wortel es lanck houtachtich met een dicke wilachtighe scorsse bedeckt, die in der medecijnen ghebruyckt wordt.

¶ Plaetse.

Cappers wassen op rouwe ongheboude steenachtighe eñ sandtachtige plaetsen, ende in die hagen, eñ groeyē ouervloedich in Spaengien, Italien, Arabien ende andere heete landen, hier te lande en worden zy niet ghevonden. Maer die bloemē ende vruchten sijn hier bekent, die in peeckel oft in sout wt Spaengiē in dese Neerlādē ouervloedich ghebrocht worden.

¶ Naem.

Cappers wordt gheheeten in Grieex κάππαρις ende in Latijn Capparis, vā sommigen oock κυνόσβατος Cinosbatos, dz es in Latijn Rubus canis eñ Sentis canis. In Hoochduytsch Capperen. In Franchois Cappres.

¶ Natuere.

Die Cappers die in Africa, Arabia, Lybia, ende andere heete landen wassen sijn seer heet, tot schier in den vierden graet, puysten ende sweeringhen inden mont makende ende dat vleesch tot den been toe af etende. Maer die in Italien eñ Spaengien groeyen en sijn zoo sterck niet, eñ sijn die bequaemste om te gebruyckē, matelijck werm wesende, drooch ende tsamen treckende van natueren, sonderlinghe die schorssen van den wortelen die best tot den ghebruyck der medecynen dienen, want die bloemen ende ionghe bladerkens en sijn zoo crachtich van wercken niet, ende daer om dienen sy best tot der spijsen.

¶ Cracht en werckinghe.

Die scorssen van den wortelen van Cappers, sijn seer goet tot die verherde ende verstopte milte, met syrope van azijn inghenomen, oft met daer toe dienende olien ende saluen vermenght, ende van buyten op die milte ghestreken. A

Dese wortelen sijn oock goet ghedronckē, den ghenē die pijne ende weedom in die hope hebben, die lammicheyt hebben, ende die verreckt, ghebortsten oft van hooge ghevallen sijn. B

Zy verwecken oock die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, eñ doen stercklijck die vrine ende dat water lossen, alzoo dat sy dat water bloedich doen worden alsmē se te langhe oft te veel ghebruyckt. C

Die selue wortelen suyueren ende reynigen oock alle oude veruuylde wederspanni- D

ghe swerinhghen, ende met azijn vermenght verdrijuen alle witte lelijcke vlecken ende plecken daer op ghestreken.

Die vrucht van Cappers ende bladeren sijn van crachten ende werckinghe den wortelen ghelijck, maer niet soo sterck als Galenus seyt. E

Tsaet van den Cappers met azijn ghesoden ende al werm in den mont ghehouden versuet die pijne van den tanden. F

Tsap van den bladeren, bloemen ende ionghen vruchten, doodet die wormkens van den ooren daer in ghedruypt. G

Die Cappers dat sijn die bloemen ende ionghe vruchten, die in sout bewaert sijn, ghelijckmense hier te lande ouerbrenght, ghewasschen, ghesoden ende met azijn gegeten, sijn een medecinale spijse, dienende om appetijt te maken, ende om die verstopte leuere ende milte te openen, sy doen oock die coude fluymen die in die maghe sijn scheyden ende verteeren, maer selue en gheuen sy den lichaeme gheen voetsel oft seer luttel, als Galenus seyt. H

Van Stekelbesien. Cap. xiv.

¶ Tfatsoen.

Vua crispa. Stekelbesien.

Stekelbesien es eē houtachtich stekende ghewas, ontrent twee drye oft vier voetē hooch wassende, ende heeft vele witachtighe taexkens ende rijskēs mz vele seer scerpe stekende doornkens besedt, daer aē wassen licht gruene, sachte, breedachtighe ende rondachtighe bladerkens, rontsomme schier gelijck een Wijngaerts bladt ghesneden. Tusschen die bladeren wassen die cleyne bloemkens, eū daer naer ronde besiekens, die als sy rijp gheworden sijn, claer drooschijnende ende geelachtich oft wat roodachtich van verwen, ende van smaecke wat suetachtich. Die wortel es dun hert ende houtachtich met vele aenwassende saselinghen.

¶ Plaetse.

Stekelbesien haghe wordt hier te lande al om ende schier in alle houen, aen die canten van den houen, ende aen die tuynen ende haghen gheplant.

¶ Tijt.

Die Stekelbesien haghe wordt seer vroech in Meerte, dicwils oock in Sporckelle gruen, in April comen die bloemen voort, in Meye die besien, die dan in die spijse seer ghebruyckt worden. In deynde van Braeckmaent worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Die Stekelbesien haghe wordt nv ter tijt in Latijn gheheeten Grossularia. In Franchois Groisselier. Ende als Gesnerus meynt soo eest die ἄκανθα κεανῶθος dat es Spina Ceanothos van Theophrastus.

Die vrucht wordt ghenaempt in Latijn Vua crispa, ende van sommighen Grossula. In Hoochduytsch Krutzbeer eñ Krufelbeer. In Neerduytsch Stekelbesiē, oft Kroesbesien, tot sommighe plaetsen oock Knoeselen. In Franchois Groisselets.

Natuer.

¶ Natuere.

Die vrucht eer sy rijp es(alsoo sy meest ghebruyckt wordt)es cout ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende tsamen treckende, van natueren den onrijpen Wijnbesien volnaer ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die onrijpe Stekelbesien inghenomen stelpen den loop des buyck, ende alle bloetganck, ende sonderlinghe dat sap daer af ghedroocht.

B Die selue besien sijn oock goet gheleyt op alle heete, vierighe sweeringhen ende ghe swillen ende op dwilt vier. Tot den seluen dienen oock die bladeren maer niet soo wel.

C Die onrijpe besien in die spijse ghebruyckt maken lust ende appetijt om eten, sy vercoelen die heete maghe ende leuere, ende doen vergaen die ouervloedighe inwendighe hitte, ende sijn seer goet ghebruyckt den ghenen die cortsachtich sijn.

D Die ionghe bladerkens als sy ierst wtcomen rouw ghegeten doen water maken, ende sijn goet inghenomen den ghenen die met den graueel oft steen ghequelt sijn.

Van Aelbesien. Cap. xv.

¶ Tgheslacht.

Die Aelbesien sijn hier te lande tweederleye Die eene sijn root ende liefelijck van smaecke. Die andere swert ende van smaecke onliefelijck.

Vua Vrsi Galeni. Ribes vulgo.
Aelbesien.

¶ Tfatsoen.

1 Die roode Aelbesien hebben houten taeye tacken die met een bruyne scorsse bedeckt sijn, ende daer aen wassen breedachtige donckergruene bladeren, den bladerē van Wijngaert van fatsoene niet onghelijck maer mindere. Die bloemen wassen tusschen die bladeren aen die ionghe tacxkens, ende wassen veel tsamen, aen een dun draeykens dat neerderwaerts hanght. Eñ als die bloemen vergaen sijn, soo comen aen dat selue draeyken veel besiekens aen alle syden voort, die ierst gruen ende naermaels root sijn, van smaecke wat suerachtich, seer ververschende eñ liefelijck.

2 Die swerte Aelbesien sijn van tacken bladeren bloemen ende vruchten den anderē gelijck, anders dan dat sy van veruwen swert sijn ende van smaecke onliefelijck, ende daer om en worden sy oock niet gheoeffent, noch oock niet ghebruyckt.

¶ Plaetse.

1 Die roode Aelbesien worden in veel houen geplant, ende daer af worden tuynkens gheulochten die neffens den wegē eñ aen die canten van den houen ghesedt worden.

2 Die swerte Aelbesien wassen van selfs op vochtighe ongheboude plaetsen, by dē grachten ende waterloopen.

¶ Tijt.

Aelbesien worden hier te lande rijp meest in Hoymaent.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten nu ter tijt in Latijn Grossularia rubra, Grossularia transmarina, Ribes ende Ribesum, hoe wel sy dat oprecht Ribes niet en sijn.

Die vruchten worden nv ter tijt ghenaemt Grossulæ transmarinæ, ende schijnen wel te syne die vruchten die vã Galenus septimo de medicamentis secundum loca genaemt worden ἄγριαι σταφυλαὶ Vuæ visi. In die Apoteken so heeten sy ooc Ribes. In Hoochduitsch Sant Johans Treubel, oder Trublin, ende Sant Johans beerlin, In Neerduytsch Besiekens ouer zee ende Aelbesiekens. In Franchois Groiseletz transmarins.

1 Dierste gheslacht wordt ghenaemt Grossulæ rubræ, & Ribes rubrum. In Neerduytsch roode Aelbesien. In Franchois Groisseletz rouges. Ende dese worden alleen in die Apoteken, ende in die spysen ghebruyckt.

2 Tweede gheslacht wordt gheheeten Ribes nigrum, eñ in onse tale Swerte aelbesien.

¶ Natuere.

Die roode Aelbesien sijn cout ende verdroghende tot in den tweeden graet ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

1 Die roode Aelbesien vercoelen die heete maghe ende leuere, eñ sijn seer goet inghenomen tseghen alle inwendighe hitte des bloets, ende tot alle heete cortsen. A

Aelbesien in den mont ghehouwen oft ghenout vercoelẽ alle verhittingẽ, eñ doẽ ontsinken alle heete swillingen van den mont, eñ sy verslaen den dorst in die heete cortsen. B

Aelbesien stoppen oock den loop des buycx van heete choterijcke geele vochticheden voorspronck hebbende, ende dat root melizoen, sonderlinghe dat sap daer af ghedroocht ende inghenomen. C

Teruyt van Aelbesien dat van den sape met suycker ghemaeckt wordt, es tot allen den voorghescreuen oock seer goet, ende het beneempt die walghingen ende opworpinghen van der maghen, ende dient seer wel in die heete cortsen ghebruyckt, met eenighe vercoelende wateren ghedroncken, oft in den mont tseghen den dorst ghenomen. D

2 Die Swerte Aelbesien en hebben in die medecijne gheen ghebruyck. E

Van Sauseboom. Cap. xvj.

Berberis. Sauseboom.

¶ Tfatsoen.

Sauseboom es een boomachtich ghewas thien oft twaelf voeten oft meer hooch wassende, veel herde houten tacken voortbringhende, die met scerpe stekende dorenen beset sijn. Daer aen wtgruene teere bladerkens wassen die rontsomme ghekerft sijn ende suerachtich van smaecke, ende daer om, tot den sausen, in plaetse van Surckele dienende. Die bloemen sijn cleyn, bleeckgeel, ende wassen op corte steelkens tusschen die bladeren voortcomende, ende daer naer comen langhe ronde besiekens voort, die eerst root sijn ende naermaels als sy drooghe sijn swert, vã smaecke suerachtich eñ tsamẽ treckende, in hebbende een hert greynkẽ dz sijn saet es. Die wortel es hert lanck in veel tacken verdeylt, van binnen schoõ geel van verwen, van smaecke oock wat amperachtich.

¶ Plaetse.

Sauseboõ wordt in Brabant aen die cãten van sommighe bosschen, ende by sommighe haghen ghevonden. Hy wordt oock vele in die houen sonderlinghe van den cruytliefhebbers gheplant.

¶ Tijt.

Sauseboō crijcht nieuwe bladerē in Aprill gelijc andere boomē, Hy bloeyet in Meye, eñ in Herfstmaēt wordē die besiekēs rijp.

¶ Naem.

Dit gewas wordt gheheeten in die Apoteken Berberis, sonderlinge die vrucht die daer best bekēt es. In Hoochduytsch Paisselbeer Saurich Erbsel Versich. In Neerduytsch Sauseboō. In Franchois Espine vinette, ou du Berberis. Eñ es een gheslacht van Amyrberis dz es van Oxyacantha by Auicennam ende Serapionem, die twee gheslachtē van Amyrberis stellen een met ronde roode vruchten, dat van Dioscorides Oxyacantha ghenaemt es, daer af hier naer cap. xxxj. ghescreuen es Ende het tweede dz lanck eñ swert saet heeft, dat sy oock voor dat beste Amyrberis houwen, ende dit es datmen nv ter tijt Berberis naemt. Dwelck oock wel schijnt te syne die Oxyacantha die van Galenus lib. 2. de aliment. facultatibus, onder die Plantas fruticosas ghereekent wordt, dyens Asparagus dat es iongen scuetkēs goet om eten sijn.

¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten van Sauseboom sijn cout ende drooghe vā natueren tot in den tweeden graedt, ende wat subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die groene bladeren van Sauseboom dienen om Sausen daer af te makē tot den spijsen ghelijck dat Surckele, ende die sause die daer af gemaeckt wordt, es vercoelende ende maeckt appetijt, ende es seer goet den ghenen die verhit ende cortsachtich sijn. A

Die besiekens van Sauseboom stoppen den loop des buyex, ende stelpē alle ouervloedighe vloet van den vrouwen, ende alle onnatuerlijcke bloetganck. B

Die wortelen van Sauseboom in looghe ghewreyckt maken dat hayr geel, asmē dat hayr daer mede dickwils wascht. C

Van Acacia. ¶ Tgheslacht. Cap. xxij.

Acacia es tweederleye. Die eene wast in Egipten. Die tweede wordt in die landē vā Pontus ghevonden.

¶ Tfatsoen.

Acacia AEgyptia.
Acacia van Aegypten.

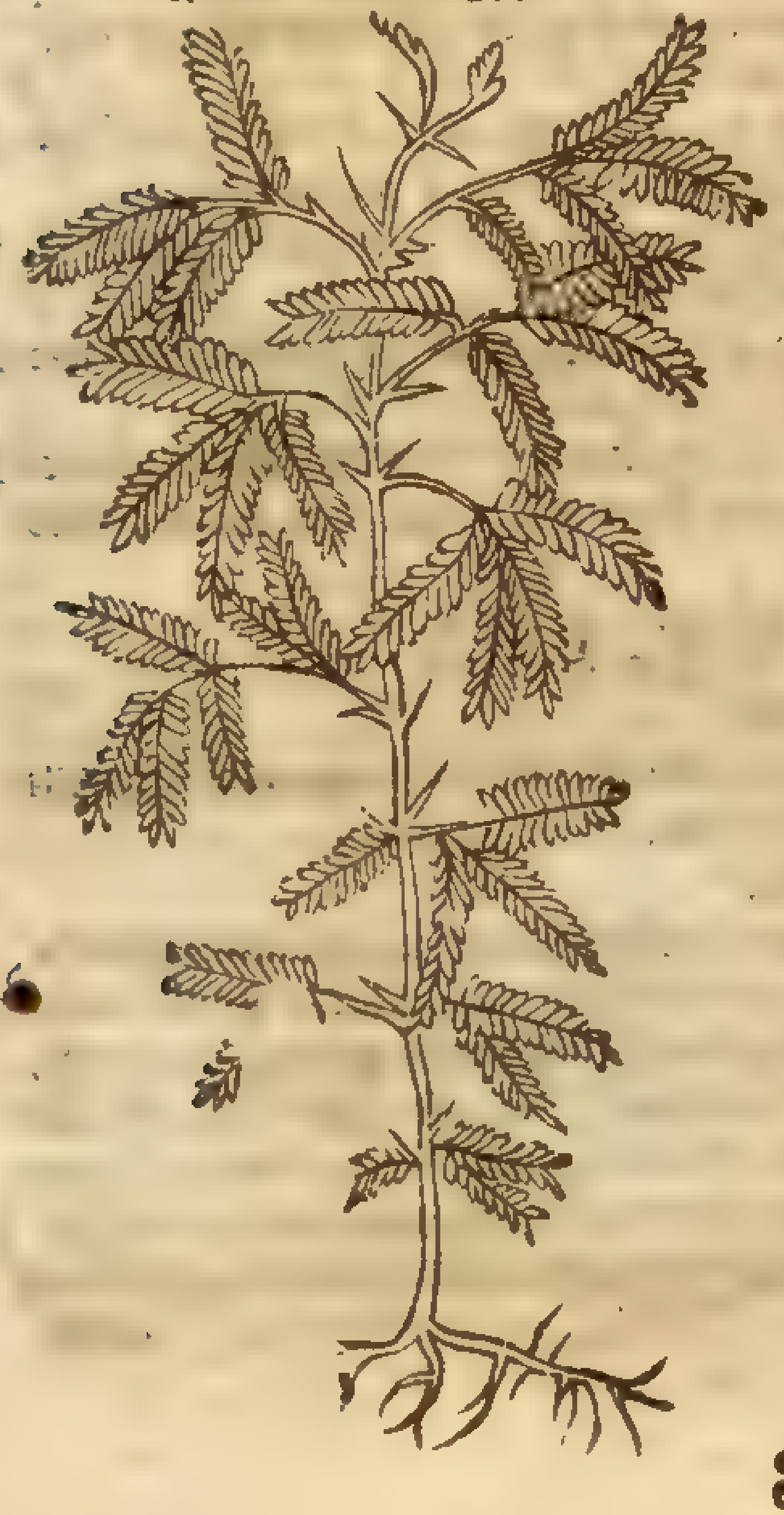

Acacia altera. Acatia van Pontus.

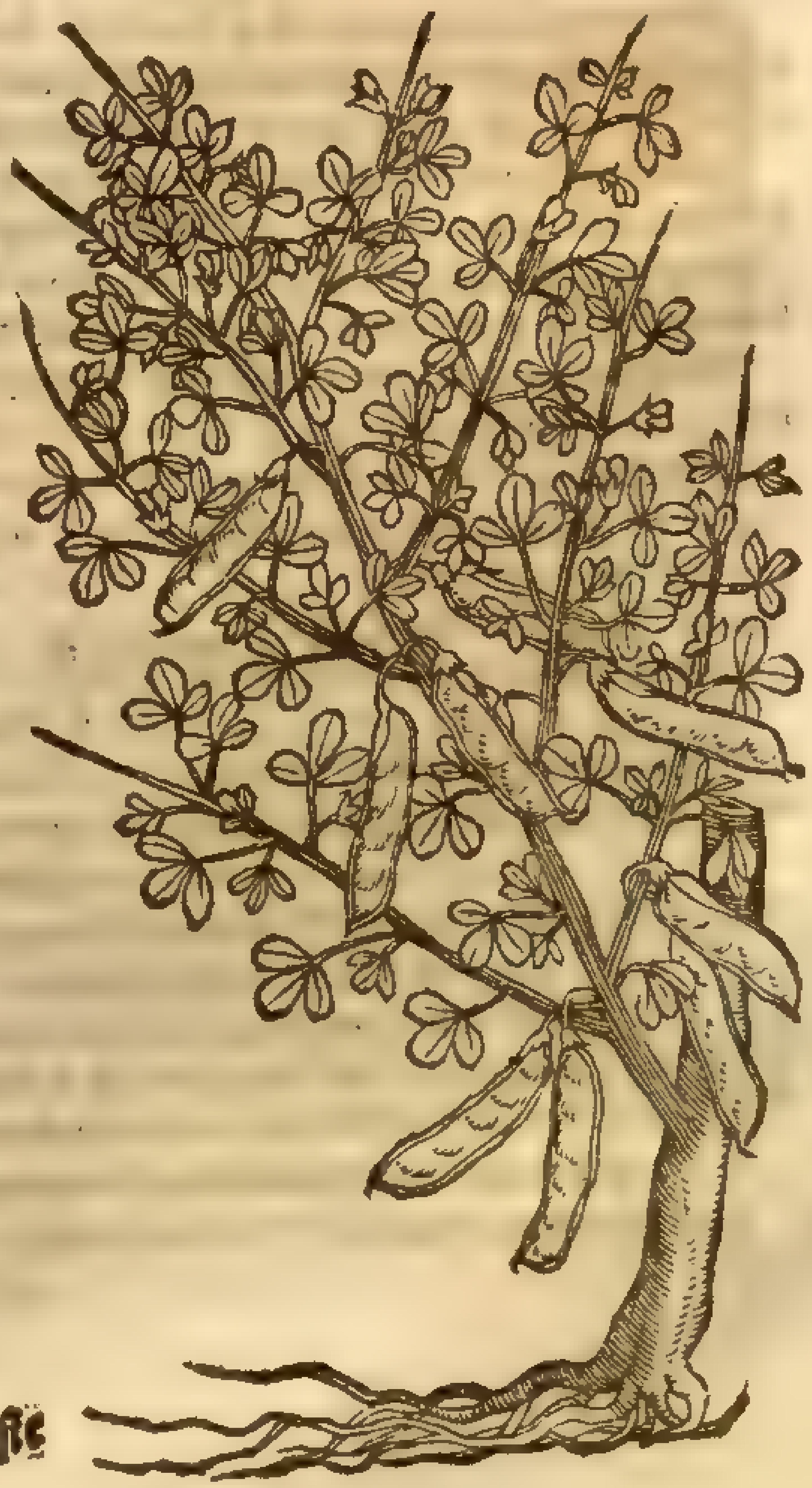

1 DEn ierste gheslacht van Acacia es eē stekende boomachtich gewas, dragende veel tacken die met scerpe dorenen beset sijn. Tusschē den welckē die bladeren voortcomen in veel andere cleyne bladerkēs verdeylt. Sijn bloemkens sijn wit. Tsaet es breet ghelijck een Lupine, ende wast in lange hauwen, ende daer wt persmen dat sap, dat swert es ende oock Acacia gheheeten wordt.

2 Tweede gheslacht van Acacia es oock een stekende ghewas, draghende lange scerpe dorenen, daer aen wassen bladeren, den bladeren van der ghemeynder Ruyte schier gelijck. Die vruchten wassen oock in hauwkens gelijck die vruchten van den iersten.

¶ Plaetse.

1 Die ierste Acacia wast tot veel plaetsen van Egypten in die wildernissen.

2 Die tweede wast in Ponto ende Cappadocien als Dioscorides schrijft.

¶ Naem.

1 Dit stekende ghewas wordt van Dioscorides geheeten in Griecx ἀκάκια. In Latijn Acacia, ende van Theophrastus ἄκανθα ἢ ἄκανθα. Dat es in Latijn Spina. Die gumme die hier wtvloeyet es ghenaempt in die Apoteken Gummi Arabicum, ende es daer ghenoech bekent, hoe wel nochtans dat het sap van Acacia, dat oock Acacia ghenaempt wordt daer noch onbekent es, want in plaetse van dese Acacia wordt in der Apoteken dat sap ghebruyckt van wilden pruymkens diemen Sleen nuemt, ende Acacia onrechtelijck gheheeten.

2 Dat ander daer af hier die figuere voor die andere ende tweede Acacia ghestelt es, wordt van sommighen gheleerden voor ἀσπάλαθος Aspalathus gehouwen, ende nz voor een Acacia. Matthiolus stelt die selue voor die tweede Acacia, die Acacia Pontica ende Acacia altera gheheeten wordt.

¶ Natuere.

Acacia ende sonderlinghe dat sap dat van den ouders ghebruyckt es gheweest, es drooghe in den derden graedt, ende cout tot in den iersten, als Galenus schrijft.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Tsap van Acacia stelpt den loop des buycx, ende die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende het doet die moeder die gesoncken es in huer plaetse comen, ende vast houwen, met rooden wijn ghedroncken. A

Dit sap es goet ghestreken ende ghebruyckt op dat wilt vier ende op alle heete swillinghen ende sweeringhen, ende dijsghelijcx oock tot die heete puysten des monts. B

Acacia es oock een goede medecyne voor die ooghen, ende geneest die roode gheswollen ende veerde wtstaende ooghen daer op ghestreken. C

Acacia maeckt dat hayr van den hoofde swert, alsmen thayr wascht met dat water daer Acacia in gheweyckt es. D

Die bladeren ende ionghe scuetkens van Acacia, maken die leden die wt huer ionctueren gheweest hebben vast ende sterck, alsmen die leden stooft met den watere daer sy in ghesoden sijn. E

Van Myrtus. Cap. xviij.

¶ Tgheslacht.

MYrtus es nv ter tijt tweederleye. Die eene wordt gheheeten grooten oft grouen Myrtus. Die andere cleynen oft edelen Myrtus.

¶ Tfatsoen.

1 DIe grooten oft grouen Myrtus hier te lande ghenaemt, es een boomachtich ghewas, somtijts ontrent eens mans lengde hier te lande hooch wassende, hebbende vele taexkens, daer aen wassen donckergruene bladeren, van fatsoene ende grootte den bladeren van Vincoorde schier gelijck. Ende daer tusschen groeyen in sommige werme soomers hier te lande, schoone liefelijcke witte bloemkens, den Crieckbloemen niet ongheliјck maer wat mindere.

2 Die cleyne oft edele Myrtus es een cleyn neer ghewas van wesen ende fatsoene, den ande-

anderen niet seer onghelijck, maer veel mindere. Sijn bladeren sijn cleyn ende smal minder ende smalder dan die bladerē van Bucxboom, vā verwen niet zoo bruyn als die bladeren van den grouen. Die bloemkens sijn oock wit, den anderen niet onghelijck dan allē wat mindere ende somtijts dobbelder van bladeren.

3 Itē noch esser een derde Myrtus die de grootste van bladeren es. Die bladeren van desen sijn schier also groot als die bladerē van Vincoorde Peruinca in Latijn ghenaemt ende anders es dese Myrtus den anderen ghelijck.

Myrtus.

¶ Plaetse.

Myrtus wast in Spaengien ende in Italien ontrent Napels ouervloedich. Hier te lande en groeyet hy niet dan in die houen van sommighe cruytliefhebbers, die hem in mandekens planten, ende met groote neersticheyt des winters bewaren ende van die coude wachten, want hy en kan die coude van desen lande niet verdraghen. Die cleynen es oock hier te lande meer ghemeyn dan die grouen.

¶ Tijt.

Myrtus bloeyet hier te lande seer selden, dan alst heete zoomers sijn, ende dan zoo bloeyet hy in Hoymaent, vruchten oft saet en kan hy niet gheleueren.

¶ Naem.

Myrtus wordt gheheeten in Griecx μυρσίνη. In Latijn Myrtus, ende met dyen naem es hy hier te lande ende in die Apoteken bekent.

Die vruchten van Myrtus worden ghenaemt in die Apoteke Myrtilli.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Myrtus wordt ghenaemt in Griecx μυρσίνη, naer een ionghe dochter van Athenen die Myrsine genaemt was. Dese was schoone ende sterck, ende ginck met huer schoonheyt alle dochteren te bouen, ende met huerder sterckeyt alle ionghers, sy was van die Goddinne Pallas dat es Minerua seer bemint, die huer stelde ende dede verkeeren in die plaetsen daer die edele ionghers tornoyden, speelden, liepen ende huer in veel manieren exerceerden. Daer sy als een Iuge croonde die ionghers die in dat tornoyen spelen oft loopen victorie verworuen hadden ende prijs verdient. Ende daer om zoo waeren sommighe ionghers, die verwonnen waeren, op huer verbolghen, ende hebben haer, duer haet ende nijdt dootgheslaghen. Dwelck die Goddinne Minerua vernemende, heeft terstont doen groeyen den welrieckende Myrtus, den welcken sy met den naem van die ionghe dochter Myrsine ter eerē ende ghedenckenisse van huer, Myrsine gheheeten heeft, ende seer bemint ghelijck sy die ionghe dochter te voren bemint hadde.

¶ Natuere.

Myrtus es drooch tot in den derden graet, ende cout tot in den iersten.

¶ Cracht en werckinghe.

Die besiekens oft vruchten van Myrtus sijn seer goet inghegheuen den ghenen die A
bloet spouwen, braken, ouergheuen oft pissen, want sy stelpē alle bloetganck ende dijsghelijcx oock die ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt ende vloet van den vrouwen.

Die selue besiekens sijn oock goet ghebruyckt tsegen den loop des buycx, ende tse- B
ghen die sweeringhen van der blasen.

Tsap van den besiekens ghedroocht es tot den voorghescreuen oock seer goet, ende C
dient

dient, daer en bouen tot die weecke ende vochtighe maghe, ende tseghens die steken ende beten van den Scorpioenen ende Phalangien.

Tsaet van Myrtus in water ghesoden maeckt dat hayr swert ende belet dat wtvallen des selfs, het gheneest die loopende gaten van den hoofde, ende doet die scellen vergaen alsmen thooft diewils met desen water wasschet. D

Tselue saet in wijn ghesoden gheneest die sweeringhen van den wtwendighen leden alsmense daer mede wascht. Dese wijn es oock goet tot die heete swillinghen van den ooghen met wat fijn bloeme vermenght ende daer op gheleyt, ende gheneest die draghende ende loopende ooren daer in ghedruppt. E

Die selue wijn daer Myrtus saet in gesodẽ es belet ooc drõckẽscap te vorẽ gedrõckẽ. F

Item dwater daer Myrtus saet oft bladeren in ghesoden sijn stelpt die vloet ende ouervloedighe natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen als sy daer in sitten eñ badẽ. G

Tselue water maeckt die leden vast ende sterck die gebroken oft wt huer ionctueren gheweest sijn, als sy daer mede ghewasschen worden. H

Die groene bladeren van Myrtus sijn goet gheleyt op vochtighe sweeringhen, ende op alle leden daer eenighe ouervloedighe vochticheden in vloeyen. J

Die selue versche bladeren met olie van Roosen, oft andere van crachten der seluer ghelijck, vermenght, sijn oock goet ende bequaem tot die voortsetende sweeringẽ, wildt vier, omloop ende andere dyergheliicke heete puystkens. K

Die bladeren van Myrtus ghedroocht, met daer toe dinende salfkens vermenght gheneser die sweerende naghelen van den handen ende voeten, ende bedwinghen dat sweet alsmen tlichaem daer mede bestrijckt. L

Van Laurusboom. Cap. xviiij.

¶ Tgheslacht.

Laurus. Laurusboom.

DJe Laurus boom es tweederleye. Die eene heeft gruene stelen ende tacxkens, ende herdachtighe dicke bladeren. Die andere heeft roodachtige tacxkens sonderlinghe als sy ionck sijn, ende bladeren die weecker ende dunder sijn dan die bladeren van den
1 anderen.

¶ Tfatsoen.

Dat ierste geslacht van Laurusboom wast somtijts seer hooch ende crijght herde dicke struycken, daer aen wassen veel tacken die altsamen met een gruene scorsse becleedt sijn, ende daer groeyen breedachtighe langhe herde dickachtighe welriekende bladeren, tusschẽ die welcke voortcomen cleyne knoppekens voortbringhende wit gruene bloemkens, eñ daer naer ronde langachtighe vruchten, die van buyten hebben een bruyne vettachtighe scorsse, daer in die keerne leyt, die wittachtich
2 oft grauw ende vet es, van smaecke scerpachtich ende bitterachtich.

Dat ander geslacht van Laurus boom, es den voorgescreuen niet seer ongheliick, maer het en wast zoo hooghe niet, ende worpt dickwils vele scueten wt der wortelẽ, die alzoo hooge somtijts wassen als dẽ principaelẽ struyck, alsoo dat desen Laurus selden boomwijs opwast. Die ionghe scuetkens ende tacxkẽs van

desen

desen sijn roodachtich ende somtijts schoon root, ende als sy oudt worden bruyn-roodachtich. Die bladeren sijn den anderen van fatsoene ghelijck, maer teerder ende dunder, oock welriekende, ghelijck die andere.

¶ Plaetse.

Die Laurus boomen groeyen ouervloedich in Spaengië, ende in dyer ghelijcke heete landen. In dese Neerlanden wordt hy in die houen gheplant ende met neerstichheyt tswinters van die coude bewaert, wtghenomen in Zeelant, ende ontrent den zee cant daert souten gront es, want daer groeyet hy seer wel, ende en sterft tswinters niet, ghelijck hy doet daer den grondt suet es.

¶ Tijt.

Die Laurus boom en verliest sijn bladeren niet, maer blijft tswinters ende tsoomers gruen. Ende in die Meerte oft April soo crijght hy nieuwe bladeren ende ionghe scueten. Die vruchten en comen hier te lande niet voort.

¶ Naem.

Die Laurus boom wordt gheheeten in Griecx Δάφνη. In Latijn Laurus. In Hoochduytsch Lorbeerbaum. In Franchois Laurier. In Brabant Laurus boom.

Die vruchten worden genaempt in Latijn Lauri baccæ. In Neerduytsch Bakeleers. In Hoochduytsch Lorbeeren.

¶ Oorsaecke sijns naems.

Die Laurus boom wordt gheheeten in Griecx Δάφνη, naer een ionge dochter Daphne ghenaemt, die was die dochtere van Ladon ende van der Aerden. Dese beminde die Godt Apollo, ende in huer liefde ontstekẽ, volghde huer al om naer, tot dz hy huer ten lasten ghegrepen ende vast ghehouwen heeft. Dwelck sy ghevoelende heeft terstõt aen gheroepen huer moeder die aerde, die terstont huer inghenomen heeft, ende in plaetse van Daphne eenen schoonen Laurus boom voortghebrocht. Dwelck Apollo siende es seer verwondert geweest, ende heeft den boom, naer sijn beminde Daphne, oock Daphnen gheheeten, ende daer af ghetrocken een tacxken, dat hy in een gevlochten heeft een croone daer af makende die hy op sijn hooft ghestelt heeft. Ende van dyer tijt soo es die Laurus boom altijt een teeken gheweest van vaticinatien, ende es den Gode Apollo dat es der Sonnen toegheschreuen. Daer om soo seyt die Heydenisse, dat die Laurus boom wederstaet den quaeden geesten ende alle toouerijen, alsoo dat daer een Laurus tacxkens in huys es, gheen quade geest en sal moghen leisel doen, noch gheen blixem eenich hinder, ende dat niemant in thuys wesende sal met die vallende sieckte ghequelt sijn. Oock soo segghen sy dat die Laurus boom ghesontheyt in brenght. Ende om dese redene soo werdt hier voortijts den Senatuers van Roome op den nieuwen iaers dach een Laurus tacxken ghegheuen. Daer om soo worden oock die Poeten met Laurus cranskens ghecroont, om dat die Poesie een maniere van vaticinatien es. Daer Apollo ouerste af es.

¶ Natuere.

Die bladeren ende die vruchten van Laurus boom sijn werm ende drooge tot in den tweeden graedt volcomelijck, principaelijck die vruchtẽ die wermer sijn dan die bladeren. Die scorsse van den wortelen es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die vruchten van Laurus boom met wijn inghenomen sijn goet tseghen die beten ende steken van den Scorpioenen ende tseghen alle fenijn ende verghiftenisse. A

Die selue vruchten cleyn ghestooten, ende mz huenich oft eenich syrope vermenght, sijn seer goet den ghenen die wtdrooghen, amborstich ende cort van adem sijn, ende die met coude fluymen op die borste verladẽ sijn, dicwils gelecht ende in die mont gehoudẽ. B

Die wijn daer die vruchten van Laurus boom in ghesoden sijn, oft dat sap van den seluen in die ooren ghedruypt gheneest dat tuyten van der seluer, ende es goet tseghen die doofheyt ende quaijck hooren. C

Die vruchten van Laurus boom, ghenesen oock die pijne ende weedom van den leden, treckinghen ende spanninghen van den senuwen, vochtighe ende drooge scorftheden, D

den, met daer toe dienende saluen oft olie vermenght, daer op ghestreken.

Tselue doet oock die olie van den Laurus vruchten gheslaghen oft afghesoden, eñ E
daer en bouen gheneest sy oock alle blauw gheslaghen, gevallen oft gestooten plecken.

Die scorssen van den wortelen van den Laurusboom met wijn ghedroncken doẽ wa- F
ter maken ende die vrine lossen. Ende breken den steen ende doen den seluen ende dat grauel rijsen.

Die selue scorssen in der seluer manieren ghebruyckt openẽ die verstoptheyt van der G
leuere ende van der milten, in summa alle verstopthe yt van den inwendigen leden, eñ daer om soo sijnse oock goet tot die oude geelsucht, herde milten, beghinsel van water-laden ende om te verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen.

Van Rhijnwilghe. Cap. xxv.

¶ Tfatsoen.

Rijnwilge es eẽ neer gewas selden opclimmende, meer in maniere vã een haghe, dan van een boomken wassende, sy heeft vele dunne taecx-kens ende rijskens, daer aen wassen langachtighe donckergruene bladeren, den bladeren van Vincoorde ghelijckende, maer veel meerder ende langher. Aen dopperste van den taecxkens wassen troskens mz witte bloemkens ghelijck aen den Vlier, ende daer naer volghen cleyne besiekens, die ierst groen ende naermaels swert sijn.

¶ Plaetse.

Rhijnwilghen wassen in Duytschlant tot veel plaetsen van selfs in die haghen eñ hegghen, en andere dyergheliicke rouwe plaetsen. Hier te lande worden sy in die houẽ gheplant.

¶ Tijt.

Rijnwilghen bloeyen in Meye ende in Braeckmaent, in Herfstmaent soo wordẽ die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt ghenaempt in Griecx φιλυρέα Phillyrea. In Latijn van Plinius Ligu-strum, en es nochtans dat Ligustrum niet daer Vergilius ende Columella af scrijuen daer af hier voor vermaẽt es. In Hoochduytsch Bein-holtzlin, Mundtholtz, Reinweiden. In Neerduytsch Rijnwilghen, Mondthout ende Keelcruyt. In Franchois Troesne.

¶ Natuere.

Die bladeren van Rijnwilghen sijn cout drooghe ende tsamen treckende vã natueren. Die besiekens sijn wat werm, anders oock van natueren den bladeren ghelijck.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van Rijnwilghen ghenesen ende doen vergaen die swillingen apostu-A
matien, heete sweeringhen ende puysten van der keele en van den monde, alsmen die bladerẽ in water siedt, oft tsap daer wt douwt, eñ daer mede gorgelt oft die mõt spoelt.

Die selue bladeren cleyn ghestooten sijn oock goet geleyt op alle heete quade voorts B
etende sweeringhen. Tot den seluen dienen oock die vruchten in der seluer manieren ghebruyckt.

¶ Tcatsoen.

Agnus castus es een boomachtich ghewas, eenen cleynen boomken ghelijck, ende heeft vele tacxkens die taye sijn ende hun laten buyghen sonder lichtelijcken te breken. Die bladeren sijn meest in vijf, somtijts oock in seuen bladerkens ghesneden, gelijck die bladeren van Kempe, van den welcken elck besondere lanck ende smal es, eenen Wilgen blade niet seer ongelijck, maer veel mindere. Die bloemen wassen op dopperste van den steelkens, in maniere van een are, veel by een, rontsomme den steel, ende sijn van verwen som purpurachtich, ende som licht purpurachtich met wit vermenght. Die vruchten oft besickens sijn ront ghelijck die Peper corenen.

Vitex. Agnus castus.

¶ Plaetse.

Agnus castus wast als Dioscorides schrijft aen die canten van den riuieren ende van den beken op ongeboude rouwe plaetsen. Ende dat in Italien ende andere werme landen, want hier te lande en wordt hy niet geuonden dan alleen in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen.

¶ Tijt.

In Oostmaent es Agnus castus, hier te lande met bloemen gesien gheweest.

¶ Naem.

Dit ghewas heet in Griecx ἄγνος Agnos, en van sommighen λύγος ἢ ἄγνος. In Latijn Vitex, Salix marina oft Salix amerina, ende van sommighen Piper agreste. In die Apoteken Agnus castus, ende met dyen naem eest hier te lande onder die cruytliefhebbers bekent. In Hoochduytsch wordt het ghenaemt Schafmulle.

¶ Natuere.

Agnus castus es werm ende drooge tot in den derden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Agnus castus es een seer sonderlinghe medecyne ende remedie voor den ghenen die in reynicheyt leuen willen, want hy weder staet alle oncuysche lusten ende begheerten, en de verdroocht die natuere in alder manieren ghebruyckt, tzy ghepoedert ende ingenomen, oft in water ghesoden ende ghedroncken, oft oock op dbedde ghelept ende daer op gheslapen. Ende daer om soo wordt hy Castus, dat es reyn ende suyuer ghenaempt. A

Tsaet van Agnus castus inghenomen verdrijft ende doet sceyden alle opblasingen ende winden van der maghen, dermen, buyck ende moedere, in somma van alle plaetsen daer die winden vergaert sijn. B

Tselue saet opent ende gheneest alle verhertheyt ende verstoptheyt van der leuer ende van der milten, ende es goet tseghen dat beghinsel van dat waterladen, een vierendeel loots met wijn inghenomen. C

Tsaet van Agnus castus verweckt oock die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, alleen oft met Poleye inghenomen, oft van onder met een pessus ghesedt. D

Tselue saet es oock goet vermenght in die saluen ende olien die verwermen, versue- E

 ten

ten ende die stramme verstijfde ende vermoede leden ghenesen, het heylt oock die clouen van den eersderm ende vā dat fondamēt met water vermēghd ende daer op ghestreken.

Agnus castus es oock een sonderlinghe ghewas tseghen alle fenijnnighe ghedier- F ten, hy veriaecht ende verdrijft alle slanghen ende andere quade gedierten van daeren daer hy gheleyt, ghestroyet oft ghebrant wordt, hy gheneest alle steken ende beten van den seluen daer op gheleyt, dijsghelijcx oock dat saet inghenomen.

Agnus castus gheneest die verhertheyt, verstoptheyt, apostumatien ende sweeringen G van der moedere, als die vrouwen in dwater sitten daer hy in ghesoden es.

Die bladeren van Agnus castus met boter vermenghd, doen sceyden ende vergaen H die swillinghen van den mannelijcken leden daer op gheleyt.

Men schrijft oock van Agnus castus dat reysende luyden, die daer af een taexken I ouer huer draghen, niet moede en worden, noch gheen versmertheyt en cryghen.

Van Smacke oft Sumach. Cap. xxvij.

Tfatsoen.

Rhus coriaria. Sumach.

Smacke oft alsmen in die Apoteken seyt Sumach, groeyet in maniere van een boomken, ontrent eens mans lengde hoogh, ende heeft vele taexkens, daer aen wassen langhe hayrachtighe saechte bladeren, in dmiddel een roodachtich steelken hebbende, eñ ouer beyde syden in ses oft seuen deelen ghesneden, die tseghen een ouer staen, ende rontsomme ghekerft sijn, ghelijck die bladeren van Agrimonie, den welcken dese bladeren seer ghelijck sijn. Die bloemen wassen tusschē die bladeren, ende groeyen veel by een aen langhe steelkens, ghelijckende den bloeysele van den Okernoten, van verwen witgruen. Tsaet es plat root ende wast in ronde besiekens.

Plaetse.

Smacke groeyet in Spaengien ende andere heete landen seer ouervloedich. Hier te lande en wordet niet ghevonden, dan by sommighe neerstighe cruytliefhebbers.

Tijt.

Smacke bloeyet hier te lāde in Hoymaet.

Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Grieex ῥοῦς, ende van Hippocrates ῥόος Rhoos. In Latijn Rhus, van sommighen Ros. In die Apoteken van den Arabeuschen meesters Sumach, ende daer naer hier te lande, van den Huyuetters, die daer mede het leer bereyden op die maniere van Spaengien, Smacke. K

Tsaet van desen Rhus, wordt gheheeten in Grieex ῥοῦς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα ende ἐρυθρός Erythros. In Latijn Rhus obsoniorum.

Die bladeren heeten in Grieex ῥοῦς βυρσοδεψική. In Latijn Rhus coriaria, ende daer mede wercken die van Spaengien ende Italien dat leer, gelijckmen hier te lande met die schorssen van den Eycken boomen.

Natuere.

Die bladeren, sap ende saet van Sumach sijn coūt in den tweedē graedt, ende drooghe tot in den derden, van natueren seer tsamen treckende.

Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Sumach sijn van crachten ende werckinghe, der Acacia gelijck, A
ende daer om soo stelpen sy ooc dē loop des buycx, die ouervloedige natuerlycke cranckheyt van den vrouwen ende alle bloetganck, in water oft wijn gesoden eñ gedroncken.

Dwater daer dese bladeren in ghesoden sijn stelpt oock den loop des buycx ende den B
rooden lichaem, van onder met een clysterie ghesedt, oft alsmen daer in badet, het verdroocht oock die loopende ooren daer in gedruypt, ende maeckt dz hayr swert alst daer mede ghewasschen wordt.

Tsaet van Sumach in die spijsen ghebruyct stelpt oock dijsghelijcx alle loop des C
buycx, dat roode melizoen, ende vloet van die vrouwen sonderlinghe die witte.

Tselue saet op alle versche gheslaghen, gheuallen, ghestooten, ghequesten wonden, D
ende brźlē geleyt, beschermt die selue van alle verhittingē, apostumatien, eñ sweeringē.

Tsaet van Sumach met eycken kolen gestooten, gheneest ende verdroocht die speenen E
daer aen ghestreken. Tselue doet oock dat water daer die bladeren oft tsaet in ghesoden sijn, alsmense daer mede wasschet.

Van Galissiehout. Cap. xxviij.

¶ Tfatsoen.

Glycyrrhiza hiza. Radix dulcis.
Gallissiehout.

Glycyrhiza communis. Radix Scythica.
Ghemeyn Gallissiehout.

Gallissiehout heeft rechte scueten ende tacken ontrent drye oft vier voeten hooch, daer aen wassen swertgruene bladeren, van vele cleyne bladerkens aen een steelken tseghen malcanderen ouer staende vergaert, den bladeren van Lentiscus ende van Tragium ghelijckende. Die bloemen groeyen op corte steelkens tusschen die bladeren ende tacxkens, ende wassen veel by een, in maniere van cleyn bollekens in een ghedronghen. Ende als die vergaen so volghen daer ronde rouwe bollekens, van vele tsamen in een ghedronghen cleyne rouwe hauw-

hauwkens vergaert, in die welcke platachtich saet besloten leyt. Die wortel es recht, lanck, van binnen geel, van buyten bruyn der Gentiaen wortele van fatsoene niet seer ongheluck, maer van smaecke suet.

2 Van Gallissiehout vindtmen oock noch een ander gheslacht dwelck den voorghe- schreuen van stelen ende bladeren ghelijck es. Die bloemen oft hauwkens van desen en wassen niet tsamen in maniere van bollekens, maer wassen lancx aen dunne steelkēs in manieren van arekens, ghelijck aen die Galega ende wilde Vitsen. Die wortelen van desen en sijn oock niet recht, maer hebben veel tacken die dweers ouer ende duer malcanderen wassen, die van buyten bruynachtich, van binnen geelachtich ende van smaecke oock suet sijn, ghelijck die wortelen van den anderen.

¶ Plaetse.

1 Gallissiehout wast als Dioscorides schrijft in Ponto ende Cappadocia.

2 Dat ander wordt in Italien en tot som plaetsen van Duytschlandt ghevonden. Hier te lande en groeyet niet dan in der cruytliefhebbers houen daer gheplant wordt, ende dat tweede es meer ghemeyn ende hier te lande best bekent. ¶ Tijt.

Gallissiehout bloeyet in Hoymaent ende in den Herfst soo wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Gallissiehout wort geheetē in Grieex γλυκύῤῥιζα Glycyrrhiza In Latijn Dulcis radix, en Dulciradix. In die Apotecken Liquiritia. In Hoochduytsch Suszholtz, vnd Suszwurtzel. In Neerduytsch Suethout Gallissihout ende Calliessihout. In Franchois Rigalice, Rigolisse & Ereulisse.

1 Dat ierste gheslacht es die Glycyrrhiza die van Dioscorides bescreuen wordt, ende mach wel genaempt worden Glycyrrhiza vera oft Glycyrrhiza Dioscoridis.

2 Dat ander geslacht es die Glycyrrhiza communis oft Glycyrrhiza Germanica, die in die Apoteken hier te lande meest ghebruyckt wordt. Eñ es die wortel die van Theophrastus σκυθικὴ ῥίζα ende ἰνυγλυκεῖα genaempt wordt ende van Plinius Radix Scythica. Ende oock die wortel die ἄλιμος Alimos sonder aspiratie ghenaemt es.

¶ Natuere.

Gallissiehout es middelmatich werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die wortelen van Gallissiehout versueten die rouwe borste ende keele, openen ende versueten die verstopte ende verladen longhene, brenghen den hoest tot rijpicheyt, ende doen die fluymen lossen, alsmense knout ende in den mōt langhe tijt hout. Tselue doet oock tsap van den wortelen in der seluer manieren ghebruyckt.

B Tot den seluen eynde, soo maecktment in sommighe cloosteren van Hollant, hoest coecken van den sape vā Gallissiehout, m3 Gengebeer ende andere specie daer toe vermenght, die alleen goet sijn tot den verouderden ende couden hoest, ende dyergheliicke ghebreken van der longhene ende borste.

C Die wortel van Gallissiehout verslaet oock den dorst ende ververscht die drooge ende verhitte maghe, ende es goet tot die heete gebreken van der leuere, in den mont gehouden oft ghesoden ende ghedroncken.

D Die selue wortel gheneest oock die sweeringhen van den nieren ende scorfthedē van der blasen, ende versuet die scerpheyt ende dat smerten van der vrine, in water gesoden ende dickwils ghedroncken.

E Die wortel van Gallissiehout met huenich vermenght, kan oock ghenesen, als Plinius schrijft die wtwendighe vlceratien ende sweeringhen daer op gheleyt.

F In somma die wortel van Gallissiehout, ende dijsghelijcx ooc dat sap daer af, es een versuetende, versaechtende ende oock heylsame medecyne, sonderlinghe goet ende bequaem der borsten, longhene, lendenen, nieren ende blase.

Van Rhamnus. Cap. xxix.

¶ Tgheslacht.

Rhamnus als Dioscorides schrijft es dryederleye. Een met langachtighe vette bla-

der-

derkens, Tweede met witten, ende Tderde met rondachtighe bladerkens.

¶ Tfatsoen.

Rhamni secunda species.

Rhamni tertia species.

Alle die gheslachten van Rhamnus sijn houtachtige gewassen, die als Dioscorides scrijft veel rechte tacken hebben, daer aen scerpe stekende dorenen wassen, ghelijck aen die tacken van witte haghedoren.

1 Dierste gheslacht van Rhamnus heeft vele langhe smalle teere vetachtige bladerkens, tusschen die welcke langhe herde scerpe dorenen voortcomen,

2 Tweede gheslacht heeft langhe smalle witte bladerkens den bladeren van oliuen van fatsoene niet seer ongheliick maer veel mindere, tusschen die welcke cleyne corte stekende dorekens voortcomen.

3 Tderde heeft cleyne breedachtighe ende schier ronde bladerkẽs, van verwen bruyn ende wat naer dat root treckende. Die dorenen van desen gheslachte en sijn niet soo groot oft soo sterck als die dorenen van den ierste gheslachte. Die bloemen sijn geelachtich, ende als sy vergaen; soo volght die vrucht die breet es, schier ghelijck een wordel, ende daer in leyt dat saet.

¶ Plaetse.

Rhamnus groeyet in die haghen ende hegghen als Dioscorides schrijft.

1 Dierste gheslacht en es hier te lande niet bekent.

2 Tweede wordt hier te lande ghevonden op die dijcken ende duynen ontrent die zeecanten sonderlinghe in Vlaenderen, daert tot som plaetsen ouervloedich wast.

3 Tderde wordt hier te lande in sommighe cruytliefhebbers houen ghevonden.

¶ Naem.

Dit gheslacht oft maniere van haghe, wordt gheheeten in Griecx ῥάμνος. In Latijn Rhamnus. In die Apoteken eest onbekent.

¶ Natuere.

Die bladeren van Rhamnus sijn drooghe tot in den tweeden graedt, ende cout tot in den iersten volcomelijck.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die bladeren van Rhamnus ghenesen dat wildt vier, ende bedwinghen die voorts A etende sweeringhen, cleyn ghestooten ende daer op ghelcyt.

Van Rhijnbesien. Cap. xxx.

¶ Tfatsoen.

Die Rhijnbesien doren, es een neer boomachtich gewas, wyens struycken diewils eē been dick sijn. Van dē welckē dz hout binnen geelachtich es, ende die scorssen castanie bruyn den scorssen van den kerselaers schier ghelijck. Die tacken hebben scerpe herde stekende dorenen, ende daer aen wassen rondachtige bladerkens den bladerē van wilden appelboomen van fatsoene wat gelijck maer mindere. Die bloekens sijn wit ende daer naer volgen cleyne rondachtige besiekēs die ierst gruen ende naermaels swert sijn.

Rhamnus solutiuus recentior.
Rhijnbesien doren.

¶ Plaetse.

Die Rhijnbesien wassen hier te lande aen die canten vā dē velden, eñ van den bosschen eñ in die haghen.

¶ Tijt.

Die Rhijnbesien bloeyen in den Meye ende in den Herfst soo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese doren wordt hier te lande Rhijnbesien doren ghenaempt. In Hoochduytsch Weghedorn dat es Wechdoren om dat hy by den wegen wast. In Latijn van sommigē Rhamnus solutiuus, by welcken naem wy den seluen willen laten, aengaesien dat ons gheen andere naemen bekent en sijn, hoe wel nochtans dat hy met den Rhamnus van Dioscorides oft van Theophrastus gheene ghelijckenisse en heeft, ende daer om oock geen oprechte Rhamnus en es. In Italien wordt dese doren gheheeten Spino Merlo, ende van sommighen Spino ceruino, Spin guerzo, ende van Valerius Cordus Ceruispina.

Die vruchten worden in Brabant Rhijnbesien dat es in Latijn Baccæ Rhenanæ ghenaempt, om dat sy ontrent den Rhijn veel ghevonden worden. In Hoochduytsch Weghedorn beer, vnd Wersenbeer.

¶ Natuere.

Rhijnbesien sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

Rhijnbesien inghenomen purgeren sterckelijck duer den camerganck ende iaghen A af die taeye slijmachtighe fluymen, ende die geele cholerijcke vochticheden, maer tselue en doen sy niet dan met fortse ende groot ghewelt, alsoo dat sy het lichaem van den mensche heel betueren, ende diewils tot braken verwecken. Eñ dienen, daer om niet in-

ghegeuen, dan den stercken ionghen rouwen dorpluyden, die lieuer huer gelt dan huer lichaem sparen. Den weecken ende onstercken luyden sijn dese besien mits huer gheweldighe cracht seer scadelijck. Ende soo veel te meer dat noch ter tijt niet bevonden en es, daermen die selue mede soude moghen corrigeren oft beteren.

Met dese besien eer sy rijp sijn, in aluyn water gheweyckt soo verwetmen schoon geel, ende als sy rijp sijn gruen, ende dan wordt daer af die verwe ghemaeckt dienien in onse tale Sapgruen ende in Hoochduytsch Safftgruen naempt. B

Van witte Haghedoren. Cap. xxvj.

¶ Tfatsoen.

Oxyacantha Dioscoridis. Witte Haghedorch.

Die witte Hagedorē blijft dickwils neer ende wast crom, in een verwerret, in maniere van hagē, somtijts wast hy boomwijs recht op, ende dan wordt hy hooghe ghelijck een wilde Peerboom, ende crijcht dickachtighe struycken, met aschverwige scellen becleet. Die tacken worden oock somtijts seer lanck ende recht sonderlinghe als hy in die haghen wast, ende sijn met langhen scerpen stekenden dorenen beset. Die bladeren sijn breedachtich rontsomme diep gesneden. Die bloemkēs sijn wit seer wel rieckende, den kersen ende pruym bloemen van fatsoene gelijck, naer den welcken die vruchten volghen dat ronde roode besiekens sijn. Die wortelen hebbē veel tacken en wassen diep in der eerden.

¶ Plaetse.

Haghedoren wast in die haghen aen die canten van den velden ende van den houen, ende in die bosschen. Ende es hier te lande seer ghemeyn.

¶ Tijt.

Hy bloeyet in den Meye, ende die besiekens worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dese doren wordt gheheeten in Griecx ὀξυάκανθα In Latijn Spina acuta. Van sommighen πυρίνα Pyrina ende πυτυάνθη Pytyanthe. Ende es die Oxyacantha van Dioscorides, ende dat ierste geslacht van Amyrberis by Auicennam. In Hoochduytsch heetet Hagdorn. Hier te lande Haghedoren ende witte Haghedoren. In Franchois Aube espine. Ende dit schijnt oock wel te syne die κυνόσβατος dat es Rubus canis ende Canina sentis daer Theophrastus af schrijft. lib. 3. cap. 18.

¶ Natuere.

Die besiekēs vā Haghendorē sijn verdrooghende eñ tsamē treckende vā natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die besiekens van desen doren inghenomen stelpen den loop des buyck, eñ die vloet van den vrouwen. A

Ende als sommighe nv ter tijt segghen willen soo sijn dese besiekens oock goet teghen den steen ende dat graueel ghebruyckt. B

Teghe-

¶ Tgheslacht.

Bucxboom es tweederleye, Groot ende cleyne, die beyde hier te lande ghemeyn sijn.

¶ Tfatsoen.

Buxus. Bucxboom.

1 Die groote Bucxboō es een schoō grootachtich boō, hebbende dicke herde struyckē die tot veelderhande wercken ende instrumenten bequaem sijn, want dit hout es dicht, vast, hert, ende laet hem seer wel wercken, ende in alle manieren snijden ende vueghen, ende daer en bouen soo eest ooc seer gheduerich, alsoo dattet niet lichtelijck en verrot oft en vergaet. Ende dese Bucxboom heeft vele herde dicke tacken ghelijck andere boomen die becleet sijn met vele donckergruene breedachtige bladerkens, die niet en verwelckeren oft af en vallen, maer alsoo wel tswinters als tsomers gruen blijuen. Die bloemen groeyen tusschen die bladeren aen die dunne rijskens, ende daer naer volght dat saet, dwelck swert es ende besloten wast in een ront huysken, ghelijck een Coriander saet groot.

2 Die cleyne Bucxboō es een neer cleyn booachtich gewas niet veel ouer twee voetē hooch wassende, maer met sijnen ouervloedighen dunnen rijskens, die meest van der wortele, somtijts van een cleyn struycken voortcomen, hem dickwils seer breet wtbreydende. Die bladeren van desen sijn lichtgruender, ronder eñ wat minder dan die bladeren van den grootē, anders oock den voorghescreuen ghelijck.

¶ Plaetse.

Bucxboom groeyet gheerne ontrent hooghe gheberchten op coude plaetsen, ghelijck ontrent die gheberchten ende wildernissen van Switserlant, daer hy veel ghevonden wordt. Hier te lande worden die gheslachten in die houen gheplant.

¶ Tijt.

Bucxboom bloeyet ontrent Sprockelle ende Meerte. Ende in dē Herfst zoo wordt sijn saet in sommighe landen rijp.

¶ Naem.

1 Bucxboom wordt gheheeten in Griecx πύξος. In Latijn Buxus. In Hoochduytsch Buxbaum. In Franchois Bouys. Hier te lande Bucxboom, ende van den ghemeynen man Palm boom, ende dat om datmen die rijskens ende meykens van desen ghewasse, op den Palmsondach in die kercke draecht.

2 Dat cleyn gheslacht wordt van sommighen gheheeten in Greecx χαμαιπύξος. In Latijn Humi buxus.

¶ Natuere.

Die bladeren van Bucxboom sijn werm drooch ende tsamen treckende van natueren, dwelck heuren smaeck claerlijck bewijst.

¶ Cracht en werckinghe.

Bucxboom en heeft inder medecijnen gheen ghebruyck, ende van sijn werckinghe A en wordt by den ouders oft andere experte meesters niet sonderlincx ghescreuen beuonden, nochtans zoo willen sommige vrouwen oft andere ongeleerde die huer onderwinden raet te gheuen tot sieckten die sy niet en kennen, die soppekens van den Bucxboō ingheuen den ghenen die van die popelsie gheslaghen sijn dat tseghen redene es, want Bucx-

Bucxboom en es niet alleẽ quaet voor die herssenen inghenomen, maer oock seer quaet voor die selue dicwils gheroken.

Sommighe gheleerde dees tijts scrijuen dat die bladeren van Bucxboom in looge B ghewepckt het hayr geel maken, alsmen thooft daer mede wasschet.

Van Bucxdoren. Cap. xxviij.

Pyxacantha Lycium ex Matthiolo.
Bucxdoren.

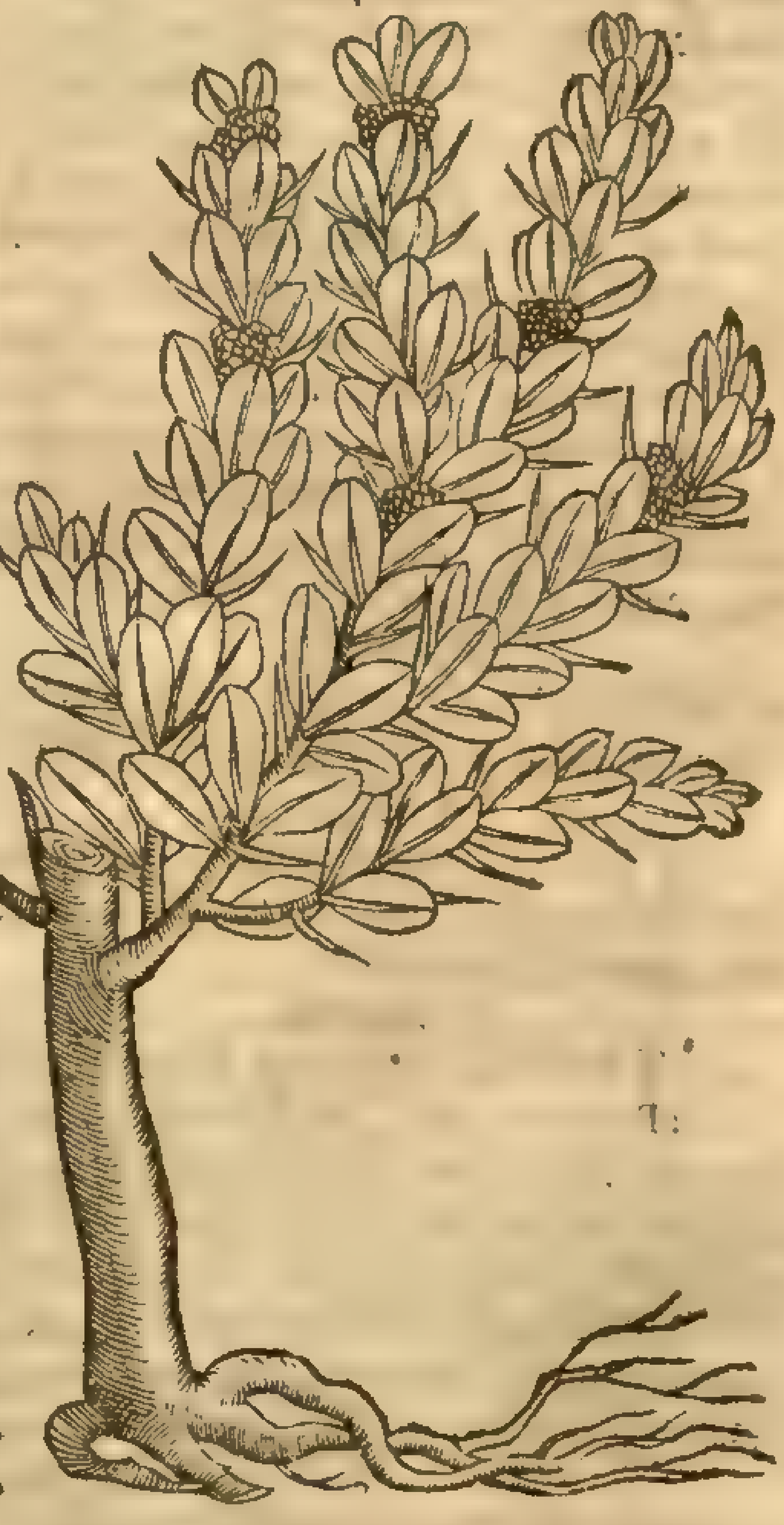

¶ Tfatsoen.

Die Bucxdoren es een boom den Bucxboom niet seer ongelijck, hy heeft vele dicke tacken, vijf oft ses voeten lanck oft langher, ende daer aẽ rondachtighe dicke bladerkens, den bladeren van Bucxboom ghelijck, ende tusschen die selue scerpe stekende dorenen. Die bloemkens comen oock tusschen die bladerẽ voort ende daer naer volghet tsaet dat swert ende ront es, ontrent een peper coren groot. Die wortelen sijn houtachtich ende wassen wijt wtghespreyt.

B Van den tacxkens ende wortelkens van dese Bucxdoren ghewepckt ende daer naer ghesoden, oft van den sade wtgeperst, wordt dat Lycium ghemaeckt, dwelck hier voortijts in der medecynen groot ghebruyckt ghehadt heeft.

¶ Plaetse.

Bucxdoren wast in Cappadocien ende Lycien, ende tot som plaetsen van Italien ende van Dalmatien. Hier te lande es hy noch ter tijt onbekent.

¶ Naem.

Dese doren wordt gheheeten in Grieck πυξάκανθα καὶ λύκιον. In Latijn Pyxacantha ende Lycium. Van Theophrastus ὀνόπυξος dat es Buxus asinina. In Neerduytsch zoo mach hy wel Bucxdoren ghenaempt worden naer den Griecxsen naem Pyxacantha.

¶ Natuere.

Lycium es verdrooghende, subtijl van substantien, ende tsamen treckende als Galenus seyt.

¶ Cracht en werckinghe.

Lycium dat van den tacxkens ende wortelkens oft van den sade van Bucxdoren A ghemaeckt es, inghenomen, es goet den ghenen die den buyckloop oft dz root melizoen hebben, ende dijsghelijcx oock den ghenen die bloetspouwen ende den hoest hebben.

Dit selue Lycium stelpt oock die ouervloedighe vloet van den vrouwen van buyten B oft van binnen tlichaems ghebruyckt.

Lycium es oock een goede ende bequaeme medecyne tot die voortsetende ende stinC kende sweeringhen, loopende ooren, verswoꝛen tantvleesch ende amandelen, ende tot die clouen van den lippen ende van dat fundament, daer op ghestreken.

Lycium verclaert oock dat ghesichte, ende gheneest dz ieucxsel ende scorfheyt vã den D wijnbrauwen ende hoecken van den ooghen.

Agrifolium. Hulst.

¶ Tfatsoen.

HVlst wast dickwils in maniere van haghen onder ander dorenen, somtijts oock recht op, ende wordt groote hooghe boomen met dicke struycken ende tacken, van den welcken het hout seer hert ende swaer es, in dwater sinckende gelijck dat hout van Indien, dē welcken dz Hulst hout int aensien niet seer ongheliјck en es. Die bladerē vā Hulst sijn dick eñ hert, ontrent een Laurus bladt groot maer mz vele hoecken, die scerpe ende stekende dorenen draghen besedt, ende dese bladeren blijuen oock isoomers ende tswinters gruen gelijck die Buexbooms ende Laurusbooms bladeren, ende en verwelckeren niet lichtelijcken. Die vruchtē van Hulst sijn ronde besiekens, ontrent een Erwte groot, van verwen root, van smaecke onliefelijck.

¶ Plaetse.

Hulst wast hier te lādē op rouwe onaheboude plaetsen, by dē wegē eñ in die bosschē.

¶ Tijt.

Die besiekens van Hulst sijn in den Herfst rijp, ende blijuen noch langhe daer naer staen sonder afvallen.

¶ Naem.

Hulst wordt nv ter tijt van sommighen ghehecten in Griecx ὀξυμυρσίνη ἀγρία, ende in Latijn Ruscus syluestris. In Franchois wordt hy genaemt Hous & Housson. In Hoochduytsch Walddistel oder Stechpalmen. In Italiē Agrifolium als Matthiolus scrijft. Hier te lande Hulst. Ende schijnt wel te syne die Aquifolia van Plinius die in Griecx ghenaempt wordt ἀγρία als Theodorus Gaza seyt. Maer en es niet dz Aquifolium dat van Theophrastus in Griecx κράταιγος & κραταιγών ghenaempt es als Plinius schrijft lib.xxvij.cap.viij. Noch oock gheen Paliurus als sommighe meynen. Ende schijnt wat gelijckenisse te hebbē mz die ὀξυάκανθος Oxyacanthus vā Theophrastus, die altijt gruē es.

¶ Natuere.

Die besickens van Hulst sijn werm van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sommighe die huer vermeten experientie te hebbene van den Hulst, segghen dat vijf besickens van Hulst inghenomen, goet sijn tseghen dat colica, ende dat sy camerganck doen hebben. A

Van den scorssen van Hulst wordt teer ghemaeckt, daer men die voghelen mede vanght, waer af dat die maniere van maken bekent ghenoech es. B

Die bladeren ende ionghe taexkens van den Hulst, worden ghebruyckt om die scouwen mede te vaghen, ghelijckmen in Bourgoingien ende sommighe andere plaetsen, die stekende palmen daer toe neemt. Ende anders en kunnen wy van Hulst niet gheschrijuen, aengheſien dat hy in der medecynen niet ghebruyckt en wordt. C

Van Appelen. Cap. xxxv.

¶ Tgheslacht.

DIe gheslachten ende manieren van Appelen sijn seer veelderleye, niet alleen vā fatsoene, maer oock van smaecke grootte ende verwen verscheyden, alsoo dattet

niet

niet licht en es, alle die gheslachten te vertellene, ghelijckt oock van gheenen noode en es, aenghesien dat die boomen daer die Appelen op groeyen, schier malcanderen ghelijck sijn, ende datmen alle soorten ende manieren van Appelen kan bringhen en vueghen tot luttel gheslachten, dienende tot verclaringe van huerder natuere ende cracht, te weten in suete, suere, wringhende oft tsamen treckende, waterachtighe, ende Appelen die tusschen desen in middele sijn.

¶ Tfatsoen.

Die Appelboomen worden meest metter tijt, al hooghe dicke boomen, draghende veel wtghesprede ende duer een wassende tacken. Die bladerẽ sijn gruen rondachtich, ronder dan tloof van den Peerboomen, ende sy vergaen tswinters, eñ comen in den Meye wederom van nieuws voort. Die bloemen sijn meest wit, aen sommighe Appelboomen oock lijfverwich root, die vruchtẽ sijn ront vã menigerleye fatsoene, coluer ende smaeck alst voorseyt es. Ende in dmiddel van den seluen ligghen bruyn saden in herde vellekens besloten.

Malus. Appelboom.

¶ Plaetse.

Appelboomen worden in die boomgaerden ende oock in die houen gheplant, ende sy sijn gheerne in goeden vetten grondt.

¶ Tijt.

Die Appelboomen bloeyẽ meest al in tlaetste van April, oft in tbeghinsel van Meye. Die vruchten worden som rijp in Hoymaẽt, som in Ooghstmaẽt, die alder spaedste in Herfstmaent.

¶ Naem.

Die Appelboom wordt gheheeten in Grieex μηλέα. In Latijn Malus ende Pomus. In Hoochduytsch Apffelbaum. In Franchois vng Pommier. Die vrucht wordt genaemt in Grieex μῆλον. In Latijn Pomum ende Malum. In Hoochduytsch Apffel. In Neerduytsch Appel. In Franchois vng Pomme.

¶ Natuere.

Alle Appelẽ sijn cout eñ vochtich vã natueren, nochtãs die eene meer dã die andere.

Die suere sijn meer verdrooghẽde, sonderlinge die wringhende ende tsamen treckende vã smaecke sijn. Die suete sijn min cout ende schier middelmatich eñ ghetempert.

Die waterachtighe sijn die aldervochtichste, sonderlinge die niet suer oft suet, maer tusschen beyden van smaecke ghemenght sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Appelen verkoelen die heete maghe, sonderlinghe die suerachtich ende tsamen treckende van smaecke sijn, ende moghen ghebruyckt wordẽ in heete cortsen ende andere verhittingen van der magen, eñ tseghen den dorst, maer anders soo sijn sy der maghen quaet makende winden ende opblasinghen in den buyck.

B Suere Appelẽ gebraden eñ cout voor den eten ingenomen, doen lichten eñ sachten camerganck hebben.

Appelen voor spijse ingheenomen gheuen cleyn voetsel, ende dat selue waterachtich C ende niet goet, want sy verderuen terstont in die maghe, eñ veranderen in quade vochticheden, sonderlinghe die seer waterachtich sijn.

Die bladerẽ van Appelboomen mogen geleyt wordẽ op die ierst beghinnende heete D swillingen, eñ op die versche wondẽ, om te beletten die verhittingẽ ende apostumatien.

Vã Araengie appelẽ Citroenẽ eñ Limoenẽ. C.xxxvj.

¶ Tgheslacht.

Die Appelen die onder den naem Citrium van den ouders verstaen wordẽ sijn nv ter tijt dryerhande, van den welcken dat ierste gheslacht gheheeten wordt Araengie appel. Tweede Limoenen. Tderde Citroenen.

Malus citria cum Malis trium generum.

Araengie Appelboom.

¶ Tfatsoen.

Die boomen daer die Araengie appelen, Citroenen ende Limoenen op groeyen, wassen recht op ghelijck andere boomen ende hebben veel gruene tackẽ, daer tot sommighe plaetsen aen wassen stercke stekende dorenen. Die bladeren sijn gruẽ ende dick, den Laurus booms bladeren niet seer ongelijck. Die vruchten hebben dicke schorssen eñ sijn van binnẽ met claer duerschijnende merch, dat vol saps es ghevult, ende daer tusschen groeyet dat saet.

1 Die Araengie appelen sijn ront ghelijck ghemeyne appelen, ende hebben dicke schorssen, van buyten ierst gruen ende naermaels als sy rijp sijn, schoon bruyn geel ghelijck Sofferaen, van binnen wit ende voosachtich. Tmerch es claer ende vol saps dat in veel appelen suer es, ende in sommighẽ suet. Tsaet es schier ghelijck een Terwe coren groot, van smaecke bitter.

2 Die Limoenen sijn langher van fatsoene dan die Araengie appelen, anders huer niet seer ongheliick, huer schorssen sijn oock veel bleecker ende dunder, eñ huer saet es seer cleyn.

3 Citroenen sijn lanck, schier gelijck Concommeren oft langher, huer schorssen sijn dick van buyten geel vã binnẽ wit. Tmerch es claer ghelijck tbinnenste van dẽ Araengie appelẽ, eñ daer in leyt dat saet, den sade van den seluẽ Araengien nz seer ongelijck.

¶ Plaetse.

Dese vruchten groeyẽ in Italiẽ, Spaengien, eñ tot sommige plaetsen vã Vranckrijck. Hier te lande worden Araengie boomen gheplant in der cruytliefhebbers houen, maer sy en brenghen gheen vruchten voort, dan als sy wel bewaert worden van die coude, ende dan oock noch seer selden.

¶ Naem.

Die boom daer dese vruchten op wassen wordt gheheeten in Griecx μηλέα μηδικὴ. In Latijn Malus medica, ende Malus citria.

Die vruchten worden met eenen ghemeynen naem in Griecx μῆλα μηδικὰ, ende in Latijn Mala citria van den ouders ghenaemt.

1 Dat ierste gheslacht wordt oock geheeten van dē ouders in Griecx χρυσομήλον Chrysomelon. In Latijn Aureum malum ende Malum hespericum, van sommighen oock Nerantzium, nv ter tijt Malum Anarantium ende Arantium. In Hoochduytsch Pomerantzen. In Neerduytsch Araengie appelen. In Franchois Pome d'Orenges. In Spaensch Naranzas. Ende dese naemen schijnen wel gecomen sijn van den naem Nerantzium, daer dese appelen voortijts mede ghenaempt sijn gheweest als Nicander schrijft.

2 Tweede gheslacht wordt hier te lande geheeten jn die Apotekē Limones ende Malum limonium. In Duytsch Limoenen. In Franchois Limons. Ende dit gheslacht wordt gheheeten in Italien als Antonius Musa schrijft Citrium malum.

3 Tderde gheslacht wordt geheeten Cedromelon, ende hier te lande genaemt Citrones ende Mala citria. In Hoochduytsch Citrinaten. In Neerduytsch Citroenen. In Franchois Citrons. Ende dese vruchten worden in Italien Limones gheheeten, als die selue Musa seyt.

¶ **Natuere.**

Die scorsse van desen appelen es werm ende drooghe van natueren.

Dat binnenste merch ende sap es cout ende drooghe tot in den derden graedt.

Tsaet es werm ende drooghe tot in den tweeden, ende van ghelijcke natuere sijn schier oock die bladeren van den boomen.

¶ **Cracht en Werckinghe.**

Tsap van desen appelen ende dat binnenste daer dat sap in es, sonderlinghe van den Araengie appelen, es seer goet tseghen alle fenijnnighe corruptien, ende tsegen die pestilentiale ende andere heete cortsen, ende bewaert ende beschermt den mensche niet alleen daer af, maer gheneest oock die selue sieckten. A

Tselue sap sterckt oock dat herte, ende bouen al den crop van der maghen, ende daer om soo gheneset oock alle flauwicheyt, benautheyt, walghinghe, braken ende hicken in die heete cortsen, oft andere dyergheliicke sieckten daer die maghe te lijden heeft. B

Die selue vruchten ende huer sap, verslaen oock den dorst, ende maken appetijt ende lust om eten. C

Syrope van den sape van desen vruchten ghemaeckt, es vā crachten ende werckinghe den sapen schier ghelijck, maer bequaemer ende liefelijcker om nemen. D

Die scorssen van desen Appelen, alleen oft met suycker gheconfijt ghegeten, verwermen die maghe, ende doen die spijse verteeren, sy verdryuen oock alle quade corruptien wt der maghen, ende sijn mits dyen goet ghebruyckt den ghenen die eenen stinckenden adem hebben. E

Tsaet es goet tseghen alle fenijn, verghiftheyt, steken ende beten van alle fenijnnighe ghedierten, het doodet oock ende iaecht af die wormē, ende es seer goet daer tsegen den kinderen ingheghenen. F

Alsmen tsaet in die eerde stelt, soo comen daer af ten ierste iare cleyne boomkens, die welcke voor salaet ghegheten, oft daer mede ghemenght smaeckelijck sijn, eñ daer en bouen seer goet om die maghe te sterckene, ende om appetijt ende lust tot eten te verweckene. G

Van die boom Mose. Cap. xxxvij.

¶ **Tfatsoen.**

Dese boom heeft groote langhe breede bladeren die alsoo groot sijn datmen wel eenionck kint daer in kan ghewinden. Die vruchten sijn lanck eñ als Concommeren groot, seer liefelijck ende goet van smaecke.

¶ **Plaetse.**

Dese boom es van den Religuesen broeder Andries Theuet ghevonden gheweest in Syrien by die stadt ghenaemt Aleph.

¶ **Naem.**

Dese boom ende die vrucht wordt van Auicenna Cap. CCCC. XCV. ghenaempt Musa, ende nv ter tijt in Syrien Mose, daer sy van den Joden ende van sommighen kerstenen ghehouden wordt voor die vrucht daer Adam af gheghheten heeft. Ende es

moghelijck die boom daer Plinius af scrijft lib.xij.cap.vj. Die Pala ghenaempt es ende dyēs vrucht Ariene gheheeten wordt.

¶ Natuere.

Die vrucht Mose es werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Mose ghegheten voedet seer eñ volckē als Auicenna schrijft, maer te veel ghebruyckt verstopt sy die leuere ende doet die fluymen ende cholera groeyen.

B Mose es ooc goet voor die borste maghe ende nieren, sy versuet die rouwicheyt van der keelen, sy doet die vrine lossen, ende vermeerdert dat manlijck saet.

Musa.

Vā Granaetappelē.

Capittel. xxxviij.

¶ Tgheslacht.

GRanaetappelen sijn dryerhande, die sommighe hebben suer sap, die andere suet, die derde wijnachtich. Ende bouen desen soo esser ooc noch een wildt gheslacht, daer af die bloeme in der medecynen ghebruyckt wordt.

Malus punica. Granaetappelboom.

¶ Tfatsoen.

Die Granaetappelboom es eē cleynachtich boom, draghende vele tacxkens daer aen wassen schoon gruene smalle bladerkens. Die bloemen sijn hol, van verwen ~~Castanie bruyn~~ root, ende daer naer verschijnen die vruchten die ront sijn, ende van binnen met schoone lijfverwighe keernkens ghevult, daer wt dat sap coemt, dat oft suer oft suet oft wijnachtich van smaecke es. Die schorsse van desen appelē es dun hert ende houtachtich, vā verwen Castanie bruyn van buyten.

¶ Plaetse.

Granaetappelē wassen in heete landē, als in Italien, Spaengien ende meer andere.

¶ Naem.

Die Granaetappel wordt gheheetē in Griecx ῥόια καὶ ῥόα. In Latijn Malum punicum, ende Malum granatum. In die Apotekē Pomum granatum

Van Granaetappelen. Cap. xxxviij. v'xxvij.

granatum. In Hoochduytsch Granatopffel. In Franchois Pommes granades.

Die bloemen van den tammen Granaten worden gheheeten in Grieck κύτινοι ende in Latijn Cytini. Die bloeme van den wilden Granatē, als Dioscorides seyt wordt ghenaempt in Grieck βαλαύστιον, ende daer naer in Latijn oock Balaustium.

Die scorsse van den Granaet appelen heet in Grieck σίδιον. In Latijn Malicorium, ende oock Sidium.

¶ Natuere.

Die Granaetappelen sijn vercoelende ende wat tsamen treckende, maer allegadere niet alleens. Die suere sijn meest verdrooghende ende tsamen treckende, die suete alderminst ende sijn meer vochtich dan die andere. Die wijnachtige sijn middelmatich.

Die scorssen ende bloemen sijn drooch ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die vochticheyt van den Granaetappelē es een bequaeme medecijne voor die maghe, want sy sterckt die weecke maghe, ende vercoelt die verhitte, sy es oock goet tseghē alle flauwicheyt ende walginghe, ghelijck dat sap van Araengien ende Citroenen, ende es seer goet ghebruyckt in alle cortsen ende verhittinghen van der leuere ende bloede, sonderlinghe die vochticheyt van den sueren appelen, ende daer naer van den wijnachtighen, want die suete en sijn in die cortsen niet seer bequaem. A

Die bloemen van den tammen ende wilden Granaten ende dijsghelijcx oock die scorssen van den Appelen, stelpen alle bloetganck, ghepoedert ende inghegheuen, oft in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken, ende dienen den genen die den rooden lichaē hebben, ende den vrouwen die van der vloet sieck sijn, niet alleen in dyer manieren ghebruyckt, maer oock alsmen sidt, oft badet int water daer sy in ghesoden sijn. B

Die selue scorssen ende bloemen stelpen oock den bloetganck van den verschen wonden, in alder manieren daer toe ghebruyckt. C

Die scorssen van den Granaetappelen dooden oock die wormen, ende sijn goet tseghen alle corruptie van der maghen ende van den dermen. D

Die selue scorssen oft bloemen ghenesen die vochticheyt ende wackheyt van dat tātvleesch ende doen die tanden vast staen, alsmen den mont spoelt met den watere daer sy in ghesoden sijn. E

Die scorssen van Granaeten genesen ende heylen oock die ghesueertheyt in eē plaester vermengt ende daer op ghebonden. F

Die keernen van den Granaetappelen in die sonne gedroocht, sijn vā crachten ende werckinghe den bloemen ghelijck, sy stoppen oock den loop des buycx ende alle bloetganck in der seluer manieren ghebruyckt. G

Die selue keernen met huenich vermenght sijn goet ghestreken op die sweeringhen ende vlceratien van den mont, manlijcke leden, ende van dat fondament. H

Men seyt oock scrijft Dioscorides dat die ghene die drye bloemen van den tammē Granaten inneempt binnen eenen iare daer naer gheen leepe ooghen hebben en zal. I

Van Queappelen. Cap. xxxix.

¶ Tgheslacht.

Queappelen sijn tweederleye. Die eene sijn ront ende worden gheheeten Queappelen. Die andere sijn meerder ende ghefatsoeneert ghelijck die Peeren, ende dese worden Quepeeren ghenaempt.

¶ Tfatsoen.

Die boomen van den Queappelen worden selden seer groot, sy hebben veel tacken ghelijck andere boomen, eñ daer aen wassen rondachtighe bladeren, die op dopperste sijde gruen sijn, ende aen die andere wit ende sacht, anders van fatsoene den bladeren van den gemeynen Appelboom gelijck. Tboeysel es purpurachtich met wit vermēght ende daer naer volghen die vruchten die van rueke lieflijck sijn, eñ van fatsoene som ront ghelijck een appel, som lanckworpich ghelijck een peere, van buyten met een geele scelle bedeckt die met dun wit wolleken ghelijck cattoen beleet es. In dmiddel van dē

vruchten ligghen die keernen ghelijck in die ghemeyne appelen.

Malus cotonea. Queappelboom.

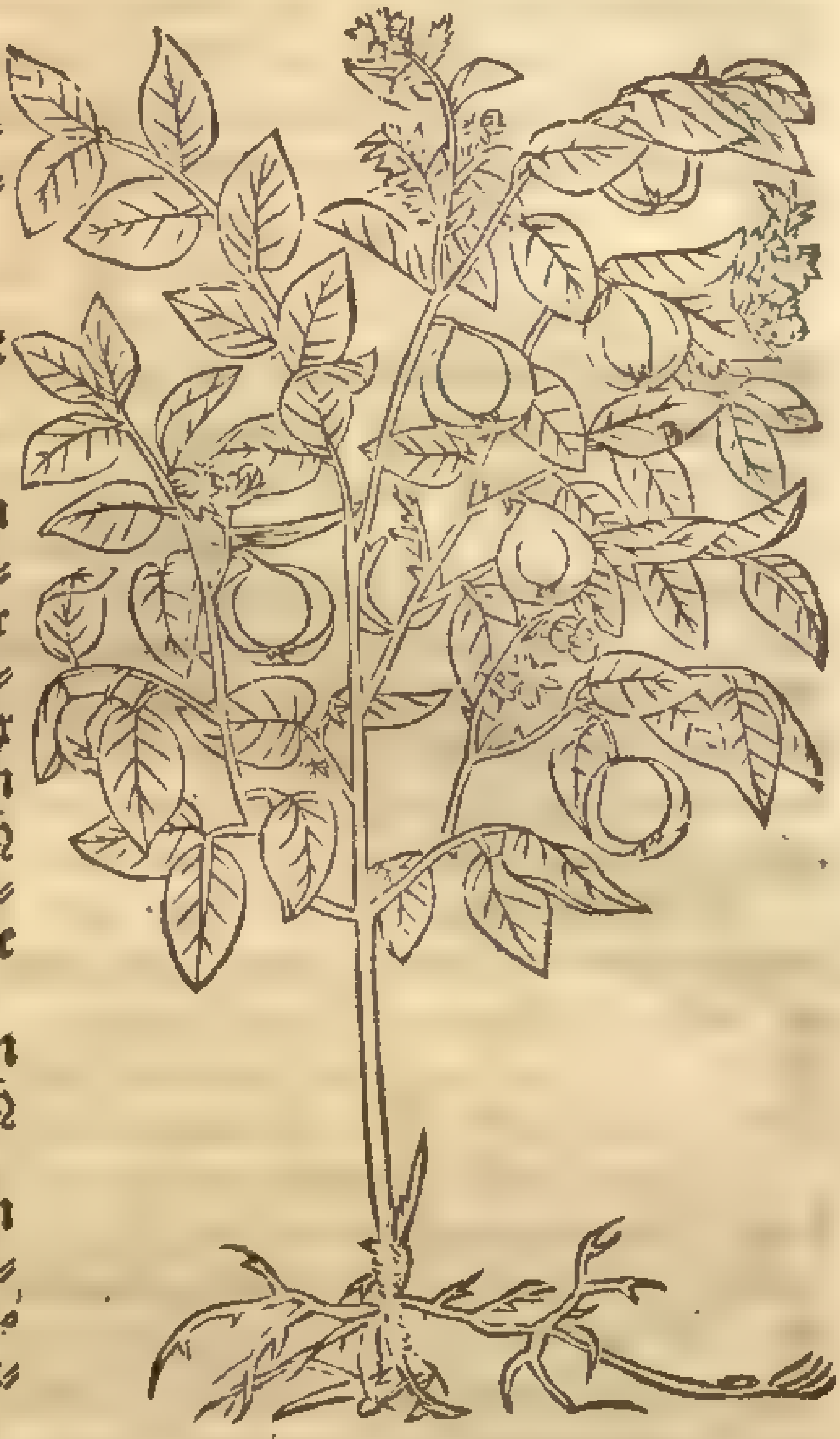

¶ Plaetse.

Queappelen worden in die houen gheplant, ende wassen gherne in lomberachtighe ende vochtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die Queappelen worden in Herfstmaent oft Wedemaent rijp.

¶ Naem.

Die Queappelboom wordt gheheeten in Griecx μηλέα κυδωνία. In Latijn Malus cotonea. In Hoochduytsch Quittenbaum oder Kuttenbaum. In Franchois vng Coingnatiere. Die vrucht wordt gheheeten in Griecx μῆλον κυδώνιον. In Latijn Malum Cotoneũ. In die Apoteken Cytonium. In Hoochduytsch Quitten opffel vnd Kutten opffel. In Neerduytsch Queappel. In Franchois Pomme de coing.

1 Die ronde vruchten worden gheheetẽ van sommigen Poma cytonia, ende in Neerduytsch Queappelen.

2 Die andere vruchten die ghelijck peeren ghefatsoeneert sijn worden van Galeno genaemt στρουθία Struthia. Ende worden gheheeten hier te lande Quepeeren, van sommighen Pyra cytonia.

¶ Natuere.

Die Queappelen sijn cout in den iersten graedt, drooghe in den tweeden, ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die Queappelen stelpen den loop des buycx, den rooden lichaem ende alle bloetganck, ende sijn goet ghebruyckt den ghenen die bloetspouwen, sonderlinghe rouw, wãt die ghesoden oft ghebraden sijn en stoppen soo seere niet, maer sijn liefelijcker ende veel bequaemer om eten. A

Die bevruchte vrouwen als die dickwils Queappelen eten ende met huere spijse sieden, soo crijghen sy wijse ende seer verstandighe kinderen als Simeon Sethi schrijft. B

Queappelen met huenich (ghelijckmen hier voortijts plach te doene) oft mꝫ suycker (alsoomen nv doet) bereyt, ende daer af ghemaeckt Queecruyt, sijn een goede ende seer liefelijcke ende bequaeme medecyne voor die maghe, die de maghe sterck maeckt, ende die spijse daer in doet blyuen tot dat sy verteert es. C

Tselue Queecruyt voor den eten inghenomen stopt den loop des buycx, ende naer den eten ghenomen doet camerganck hebben, ende sluyt den crop van der magen vast toe, alsoo dat gheen dompen wt die maghe en kunnen opgheclimmen, oft in thooft comen, ende gheneest mits dyen die pijne van den hoofde die van alsulckẽ dompẽ coemt. D

Dwater daer die Queappelen in ghesoden sijn, es van ghelijcke cracht, ende stelpt den camerganck, alle bloetganck, ende die vloet van den vrouwen ghedroncken. E

Dat selue water doet dat fondament dat wtghegaen es, ende die moeder die ghesoncken es in huer plaetse wederom comen, alsmense daer mede stooft. F

Queappelen sijn oock goet vermenght in die plaesteren, die tot den loop des buycx ende tseghen dat braken ende walghen goet sijn. Item sijn goet ghelept op die heete borsten ende andere heete gheswillen. G

Dat

Dat wolleken dat op die Queappelen wast, gheneest die Carbunkel in wijn gheso- H
den ende daer op ghelept als Plinius sept.

Olie vã Queappelen belet dat braken walghen eñ hicken, op die maghe gestreken. I
Dat bloeysel van den Queappelen stelpt oock den loop des buyex, dat bloetspou- K
wen, ende die vloet van den vrouwen. In summa es van crachten den Appelen gelijck.

Van Persen. Cap. xl.

¶ Tgheslacht.

PErsen sijn tweederleye van gheslachte. Die eene worden spade rijp, ende die sijn meest wit, somtijts geel, eenighe oock root. Dander gheslacht wordt vroegher rijp ende es hier te lande ghenaempt, vroeghe Persekens, ende Auant perses.

¶ Tfatsoen.

Malus Persica. Perseboom.

Malus armeniaca. Auant perses.

1 Die Perseboom es teerder dan andere boomen, hy en duert gheen langhe iaren, maer vergaet ende sterft veel eer dan eenighe andere vruchtboomen. Die bladeren van den Perseboom sijn lanck rontsomme wat ghekerft, den bladeren van Wilghe anders niet onghelijck dan dat sy corter ende bitter van smaecke sijn. Die bloemen sijn peersachtich, ende daer naer volghen die vruchten van fatsoene ront gelijck een Appel, hebbende op die eene syde een diepe rechte vore, ende met een dun sachte wollachtighe scelle bedeckt, van verwen som wit, som bruyn root, som geel, van smaecke wijnachtich. Ende in dmiddel van dyen lept eenen rouwen herden steen, eñ daer in lept een keerne ghelijck een Amandel keerne, maer mindere ende van smaecke bitter.

2 Die vroeghe Perseboomkens, sijn van houte bloemen ende maniere van wassen den anderen niet seer ongheliick, maer die bladeren sijn cort ende breet, dẽ bladeren vã den

anderen Perseboomen niet ghelijck. Die vrucht es ghelijck een Perse, maer mindere ende wordt veel eer rijp.

¶ Plaetse.

Perseboomen worden in die houen ende Wijngaerden geplant, ende wassen geerne in morwe saechte eerde, ende daer die sonne veel schijnt.

¶ Tijt.

Perseboomen bloeyen in April, ende die vroeghe Persekens worden in Hoymaent rijp. Die andere in Herfstmaent.

¶ Naem.

Die Perseboom wordt gheheeten in Grieckx περσικὴ μηλέα. In Latijn Malus Persica. In Hoochduytsch Pfersichbaum. In Franchois vng Pescher.

a Die vrucht wordt ghenaempt in Grieckx μῆλον περσικόν. In Latijn Malum Persicum. In die Apoteken Persicum. In Hoochduytsch Pfersing. In Neerduytsch Persen. In Franchois Perses. Ende van den seluen die niet lichtelijcken van hueren steen en sceyden worden gheheeten Duracina.

a Die vroeghe Perseboom wordt ghenaempt in Grieckx μηλέα Ἀρμενιακή. In Latijn Malus Armeniaca. Die vruchten worden gheheeten μῆλα Ἀρμενιακά. In Latijn Mala Armeniaca, Præcoqua, & Præcocia. In Hoochduytsch Mollelin vnd Molleten. Hier te lande vroeghe Perskens, ende Auant persen.

Van dese gheslachte en es niet die Persea als sommighe meynen. Want die Persea es een groot boom, ghelijck een Peerboom die altijt gruen es ende met vruchten gheladen als Theophrastus lib. iiij. cap. ij. schrijft.

¶ Natuere.

Die Peersen sijn cout ende vochtich van natueren tot in den tweeden graet. Die bladeren van den boom ende die binnenste keerne vā die vrucht sijn werm ende drooch tot schier in den derden, ende duer huer bitterheyt oock afvaghende.

¶ Cracht en werckinghe.

Persen inghenomen eer sy rijp sijn stelpen den loop des buycx als Dioscorides seyt. A

Maer als sy rijp sijn zoo maken sy den buyck weeck, eñ doen quade humoren groeyen, want sy bederuen terstont in die maghe, ende daer om zoo en salmen gheen Persen naer andere spijse innemen als Galenus scrijft. B

Die bladeren van den Perseboom openen die verstoptheyt van der leuere ende doẽ lichten camerganck hebben, ende sijn goet met anderen daer toe dienende cruyden, tseghen die derdedaechse cortsen ghebruyckt C

Die selue bladeren op den nauel ghelegt dooden ende doen afgaen die wormen sonderlinghe van den ionghen kinderen. D

Item Persebladeren ghedroocht ende in die versche wonden ghestroeyet heylen ende ghenesen die selue. E

Die keerne van den Persen opẽt oock alle verstoptheyt van der leuere ende van der longhene, ende es van crachten ende werckinghe den bitteren Amandelen seer gelijck. F

Die selue keerne es oock goet tseghen die becommeringhe van der spraken, als yemant van der Popelsie gheraeckt es, met Poleye water gestooten eñ in den mont ghehouwen. G

Van Amandelen. Cap. xlj.

¶ Tgheslacht.

Amandelen sijn tweederleye. Die eene sijn suet. Die andere sijn bitter vā smaecke.

¶ Tfatsoen.

Die Amandelboom es van wasse ende van bladeren den Perseboom ghelijck, maer hy wordt dicker ende stercker ende mach langher dueren. Die vruchtẽ sijn herde steenen, ghelijck die Persesteenen, maer effen van buyten ende met een snoesterken ghelijck die Okernotẽ ouerdeckt, eñ daer in ligghen die Amandelen die van smaecke som suet,

Van Amandelen. Cap. xlj.

suet, som bitter sijn als voorseyt es.

Amygdalus. Amandelboom.

¶ Tijt.

Die Amandelboomen bloeyen vroech, met den Perseboomen. Die vruchten worden in Braeckmaent ende Hoymaent rijp.

¶ Naem.

Die Amandelboom wordt gheheetẽ in Griecx ἀμυγδάλη. In Latijn Amygdalus. In Hoochduytsch Mãdelbaũ. In Frãchois vng Amãdier.

Die vrucht wordt ghenaempt in Griecx ἀμυγδαλὸν καὶ ἀμυγδάλα. In Latijn Amygdala ende Amygdalũ. In Hoochduytsch Mandel. In Neerduytsch Amandele. In Franchois vne Amande.

¶ Natuere.

Die Amandelen sijn redelijcken werm van natueren, sonderlinge die bittere, die niet alleen werm en sijn maer oock drooghe afvagende ende verdeylende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Amandelen voor spyse ingheno-men gheuen luttel voetsels eñ stoppen den buyck, sonderlinghe sonder die sluymen inghenomen.

B Die bitter Amandelen openẽ alle verstoptheyt van der longhene, leuere, milte, nieren ende van alle den inwendighen leden, ende daer om soo sijn sy goet ghebruyckt tseghen dat hoesten, cortheyt van adem ende versweeringhen van der longhene met Terbenthijn vermenght, ende gheleckt als Dioscorides schrijft.

C Amendelen sijn oock goet den ghenen die bloetspouwen met Ameldonck vermẽght ende inghenomen.

D Bitter Amandelen met sueten wijn oft bastaert ingenomen, doen water makẽ, ghenesen die droppelpisse, eñ sijn goet den genen die van den steen eñ graueel gequelt sijn.

E Die vijf oft ses bitter Amandelen nuchter inneempt, en sal dyen dach niet droncken worden.

F Bitter Amandelen met azijn oft olie van Roosen vermenght genesen die pijne van den hoofde, opt voorhooft gheleyt.

G Die selue bitter Amandelen met huenich vermenght sijn goet gheleyt op alle quade vuyle voortsetende sweeringẽ, ende op die beten van den quaden eñ verwoedẽ honden.

H Bitter Amandelen suyueren oock die huyt, ende doen alle vlecken ende pleckẽ van den aensichte vergaen.

Van Peeren. Cap. xlij.

¶ Tgheslacht.

Van den Peeren sijn oock veel gheslachten, ghelijck van den Appelen. Die eene sijn vroeghe, die andere spade, die derde winter Peeren, sommighe vergaen oock ende bederuen terstont, die ander moghen dueren ende langhe tijt bewaert worden, eenighe sijn suet oft sapachtich, sommighe vet ende smoutachtich, die derde hert eñ drooghe

ghe &c. alsoo dattet niet wel moghelijck en es alle die gheslachten wel by ordene te stellene, ende daer om soo vermanen wy den Leser dz hy den smaeck van den Peerē meer wilt aenmercken, dan dat fatsoen oft tijt van rijpen, want die smaeck bethoont eñ bewijst die natuere alderbest, ende leert die cracht van den Peeren kennen.

¶ Tfatsoen.

Die Peerboomen worden groot ghelijck die Appelboomē oft grootter ende hoogher eñ crijgen groote dicke struyckē, ende veel dicke tacken die meest recht om hooge wassen, ende niet so duer oft ouer malcanderen groeyen, ghelijck die tacken van den Appelboomen. Die bladeren sijn rondachtich, van bouen effen ende schoon gruen, van onder dickwils wat witachtich. Die vrucht es meest langachtich, beneden breet, eñ bouē aē dē steel smal, van grootte, fatsoene, verwen, ende smaecke, seer veelderleye, als voorseyt es, in dmiddel van die vruchten liggē die keernē, gelijc in die appelē.

Pirus. Peerboom.

¶ Plaetse.

Die Peerboomē wordē in die houen eñ boomgaerden geplant, daer waster ooc somtijts in die bosschen eñ op ongeboude plaetsen, maer die selue worden voor wilde gheacht.

¶ Tijt.

Die Peerboomē bloeyē in April oft Meye ende in den soomer ende Herfst, soo worden die vruchtē rijp.

¶ Naem.

Die Peerboom wordt gheheeten in Griecx ἄπιος. In Latijn Pirus. In Hoochduytsch Byrbaum. In Franchois vng Poirier.

Die vruchten worden ghenaempt in Griecx ἄπια. In Latijn Pira, oft als sommighe scrijuē Pyra. In Hoochduytsch Byren. In Neerduytsch Peerē. In Frāchois Poires.

¶ Natuere.

Alle Peeren sijn cout van natueren, ende in tgeneraeI drooch ende tsamen treckēde, nochtans alle gadere niet alleuen veel, want die wilde ende andere suere ende wringhē de Peerē die verdrooghen ende stoppen meest, eñ sijn seer tsamen treckende. Die suete vette ende smoutachtige, sijn meer vochtich ende sijn luttel oft niet tsamen treckende. Die andere die in tmiddel tusschen dese sijn, sijn van natueren gelijck den ghenen die sy meest aengaen.

Die bladeren van den Peerboomen sijn oock van natueren cout, drooghe ende tsamen treckende als Galenus schrijft.

¶ Cracht en Werckinghe.

Peeren voor spijse inghenomen gheuen weynich ende luttel voetsels, nochtās meer dan die Appelen, ende sonderlinghe die suetachtighe ende smoutachtighe. A

Die suere wringhende eñ andere die nz waterachtich en sijn, rouw oft gebradē voor den eten ingenomen, stelpen dē loop des buycx, ende stercken den crop van der maghen. B

Die

Die selue ende dyergheliicke Peeren sijn oock goet ghelegt op die heete beghinnen- C de gheswillen, ende op die versche wonden.

Tot den seluen dienen oock die bladeren van den Peerboomen, want sy heylen ende D ghenesen oock die versche wonden als Galenus schrijft.

Van Mispelen. Cap. xliij.

Tgheslacht.

MIspelen sijn tweederleye als Dioscorides schrijft. Dierste gheslacht wast op dorenen. Tweede gheslacht dat sijn die ghemeyne Mispelen, die oock tweederleye sijn, want sommighe Mispelen sijn cleyn, ende die sommighe sijn groot, maer van fatsoene malcanderen ghelijck, ende daer om soo worden sy oock voor een gheslacht ghehouwen.

Tfatsoen.

Mespilus Aronia. Mespilus altera. Mispelboom.

1 Dierste gheslacht es een dorenachtich boom, den witte Haghedoren van ghecloven ende ghehackelde bladeren seer ghelijck. Die vrucht van desen es cleyn ende ront, ende heeft drye steenkens in als Dioscorides schrijft, ende wast vijf oft ses oft meer tsamen by een ghehoopt.

2 Die ghemeyne Mispelboom, es een boom sonder dorenen schier gelijck andere boomen wassende. Die bladeren sijn smalachtich eñ langachtich, minder dan die bladeren van Appelboomen, ront somme niet ghekerft. Die bloemẽ sijn wit ende in vijf bladerkens verdeylt. Naer die bloemen groeyen die vruchten, die van verwẽ grauw ende van fatsoene ront sijn, eenen ronden platachtighen appel niet seer ongheliick, sommighe cleyn, sommighe groot, maer altijt mindere dan een appele, op dopperste een groote

breede cruyne draghende. Ende in dmiddel van desen vruchten ligghen vijf platte steenen, ende dat es tsaet van den seluen.

¶ Plaetse.

1 Dat ierste gheslacht van Mispelboomen es ghesien gheweest te Napels van den hoochgheleerden Petr. Andr. Matthiolus. Hier te lande eest onbekent.

2 Die ghemeyne Mispelboomen worden in die houen ende boomgaerden gheplant, ende wassen oock gheerne op rouwe ongheboude plaetsen, by den hagen ende dorenen.

¶ Tijt.

Die ghemeyne Mispelen bloeyen in April oft Meye, ende in tlaetste van dē Herfst zoo worden sy rijp.

¶ Naem.

Die Mispelboō wordt gheheetē in Grieckx μέσπιλος. In Latijn Mespilus. In Hoochduytsch Nespelbaum. In Neerduytsch Mispelboom. In Franchois vng Nefflier.

Die vrucht wordt ghenaempt in Grieckx μέσπιλον. In Latijn Mespilum. In Hoochduytsch Nespel. In Neerduytsch een Mispele. In Franchois vng Nefsle.

1 Dierste gheslacht es ghenaempt in Grieckx μέσπιλος ἀρωνία καὶ τρίκοκκος. In Latijn Aronia ende Trigrania. Te Napels Azarolo.

2 Dat tweede ende gemeyn gheslacht wordt oock gheheeten in Grieckx ἐπιμηλὶς Epimelis, ende van sommighen σητάνιον Sitanium, oft als sommighe scrijuen Setanium.

Tgroot gheslacht van desen wordt hier te lande Pote mispelen gheheeten.

¶ Natuere.

Mispelen sijn cout droogh ende tsamen treckende van natueren. Ende van gelijcke natuere sijn oock die bladeren van den Mispelboomen.

¶ Cracht en Werckinghe.

Mispelen inghenomen maken den buyck hert ende stoppen den loop, sonderlinghe als sy noch gruen ende hert sijn, want als sy ghelegen hebben ende morw geworden sijn, soo en stoppen sy soo seer niet, ende dan soo sijn sy bequaemer om eten, nochtans soo en gheuen sy gheen voetsel oft seer luttel. A

Die steenen van den Mispelen gepoedert ende inghenomen breken den steen eñ doen dz graueel rijsē als Antonius Musa scrijft. B

Morus. Moerbesieboom.

Van Moerbesiē. Cap. xliiij.

¶ Tfatsoen.

Die Moerbesieboom es eē groot boom met synē tacken hem wijt eñ veer de wtbreydende, hy heeft breede gruene bladerē, die rōtsomme ghelijck een saghe met cleynen scaerdekens ghekerft sijn. Tbloeysel es cleyn ende wollachtich. Die vruchten sijn dan vele graenkēs vergaert gelijck die besien oft vruchten van Braemen, maer meerder, ende langher, van verwē ierst wit, naermaels root, tē laestē swert, wijnachtich vā smaecke. Die wortelē sijn geelachtich, sonderlinge die schorssen die oock bitterachtich vā smaecke sijn.

¶ Plaetse.

Moerbesiē boom wast gheerne in die houen ende andere werme eñ gemeste plaetsen.

¶ Tijt.

Die Moerbesieboom crijght nieuwe bladeren in den Meye, langhe naer alle andere boomen. Ende daer om soo wordt hy vā den Poeten

Poeten in huere fabelẽ geheetẽ die voorsichtichste boõ, wãt hy ierst wt sciet als die coude eñ rijm voor by sijn, alzoo dat hy daer af niet behindert en wordt gelijc andere boomen.

¶ Naem.

1 Die boom van den Moerbesien wordt ghehecten in Grieex μορέα καὶ συκαμινέα. In Latijn Morus. In sommige Apoteken Morus celsi. In Hoochduytsch Maulbeerbaum. In Neerduytsch Moerbesie boom. In Franchois vng Meurier.

2 Die vrucht wordt ghenaemt in Grieex μόρον. In Latijn Morum. In die Apotecken Morum celsi. In Hoochduytsch Maulbeeren. In Neerduytsch Moerbesien. In Franchois Meurez.

¶ Natuere.

Die onrijpe Moerbesien sijn cout ende drooghe tot in den tweeden graet, ende tsamen treckende van natueren.

Die rijpe Moerbesien sijn middelmatich ende ghetempert.

Die scorssen van den Moerbesieboom, sonderlinge van den wortelen sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graet, ende afvaghende ende suyuerende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die onrijpe Moerbesien ghedroocht stelpen den loop des buyck, ende dat root meli- A
zoen, ende ghenesen ende stillen dat braken, met rooden wijn inghenomen.

Die rijpe Moerbesien maken den buyck los en vochtich, eñ doen camerganck heb- B
ben, sonderlinghe voor den eten oft nuchter ghegheten.

Die selue naer den eten inghenomen bederuen lichtelijcken in die maghe, ende ma- C
ken winden ende coude opblasinghe in die selue.

Van den sape van den rijpen Moerbesien, wordt gemaeckt een confectie in manie- D
re van eẽ syrope, die seer goet es tot alle sweeringẽ eñ heete geswillẽ vã der tongen, mõt, amãdelẽ eñ keele.

Die bladerẽ van Moerbesienboom met olie vermenght genesen die verbrantheyt daer op gestreken. E

Die scorssen van den wortelen van Moerbesienboom ghesoden ende ghedroncken, openen die verstoptheyt van der leuere, ende van der milten, eñ sy doen camerganck hebben, ende iaghen daer mede af die breede ende langhe wormen. F

Dwater daer die wortelen ende bladeren tsamen in ghesoden sijn in den mont ghehouwen, versuet die pijne eñ weedom vã dẽ tanden. G

Sycomorus.

Van Sycomorus.

Capittel. xlv.

¶ Tfatsoen.

DIe boom vã Sycomorus es groot ghelijck een Moerbesieboom. Hy heeft dicke struycken, ende vele dicke tacken. Sijn bladeren sijn des Moerbesiebooms bladeren seer ghelijck. Die vrucht is ghefatsoeneert ghelijck een wilde Vijghe, maer en hebben gheen sadekens oft greynkens in, ende en wassen niet aen cleyne ionge tacx-

kens, ghelijck die vruchten aen andere boomen, maer groeyen aen den struyck en̄ groot
sten tacken. Die welcke oock niet en rijpen dan als sy te vooren ghequest worden.
B Van desen boomen wordt een gumme oft sap vergaert, dat wt die scorssen van den
ionghen boomen die noch geen vruchten en draghen vloeyet, als sy met een steen ghe-
blust worden.

¶ Plaetse.

Die Sycomorus boomen wassen als Dioscorides scrijft in Carien ende Rhodus, ende andere landen daer die terwe niet wel en groeyet. Sy worde oock vele in Aegypten gheplant sonderlinghe ontrent die stadt van Alkayre, daer die selue van Pierre Belon ghevonden sijn gheweest.

¶ Tijt.

Dese boomen sijn altijts gruen en̄ bringen drye oft vier mael tsiaers vruchten voort.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx συκόμορος ende van sommighen συκάμινος. In Latijn Sycomorus.

¶ Natuere.

Die vrucht van Sycomorus es redelijcken ghetempert van natueren.

Die gumme es werm ende vermorwende.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die vrucht van Sycomorus es een bequaeme vrucht om etē maer sy voedet luttel, ende doet lichten camerganck hebben, ende en es den maghen niet goet.

B Die gumme es goet tot die verherde milten, pijne ende weedom van der maghen, en̄ tseghen die beten en̄ stekē van den Serpentē, ingenomē oft vā buytē daer op gestreken.

C Dese gumme heylt oock die wonden ende doet die oude vergaringhen sceyden.

Van Vijgheboom. Cap. xlvj.

Ficus. Vijgheboom.

¶ Tfatsoen.

DJe Vijgheboom daer wy nv tegēwoordich af scrijuen, dat es die tāme Vijgheboom, draecht vele tacken, die van binnen met merch, ghelijck dat Vlier hout ghevult sijn, en̄ van buyten met een effene glatte scorsse becleet. Ende daer aen wassen groote breede doncker gruene bladeren, in vijuen ghemeynlijck verdeylt. Aen doypersste van den tackens wassen die vruchten, die ront lanckachtich ende ghelijck Peerkens ghefatsoeneert sijn, die welcke saecht sijn ende met vele cleyne greynkens van binnen ghevult. Ende wt dese vruchten, als sy beghinnen te rijpen ende ghequest worden vloeyet sap, dat wit ghelijck melck es, maer als sy heel ryp sijn, zoo es dat sap gheel, ghelijck als huenich.

¶ Plaetse.

Die Vijgebom wast ouervloedich in Spaengien ende Italien Hier te lande wordt hy oock, maer seer selden ghevonden, ende hy moet gheplant worden in werme plaetsen, daer hy de sonne wel hebbe, ende beschermt worde van den Noorden wint.

¶ Tijt.

Die Vijgebōō wordt hier te lāde spade gruē, sijn bladeren comen eerst voort in dat eynde

van Meye. Die vruchten worden hier oock spade rijp in dat eynde van den somer.

¶ Naem.

1 Die tamme Vijgheboom wordt gheheeten in Grieckx συκῆ ἡμερός. In Latijn Ficus satiua. In Hoochduytsch Feigenbaum. In Neerduytsch een Vyghenboom. In Franchois vng Figuier.

Die vrucht wordt ghenaempt in Grieckx σῦκον. In Latijn Ficus, ende met dyen naem es sy in die Apotecken bekent. In Hoochduytsch ein Feigen. In Neerduytsch een Vijghe. In Franchois vng Figue. Ende dese vrucht eer sy rijp es, wordt ghenaempt in Grieckx ὄλυνθος. In Latijn Grossus. Ende als sy drooghe es. In Latijn Caria in Grieckx ἰσχάς ende niet καρική, want καρική Carice in Grieckx, es een besonder gheslacht van Vijghen in Syrien groeyende.

2 Die wilde Vijgheboom wordt gheheeten in Grieckx συκῆ ἀγρία καὶ ἐρινεός. In Latijn Ficus syluestris ende Caprificus. Die vrucht vā desen die nemmermeer rijp en wordt, oock ghenaemt ghelijck die onrijpe vrucht van den tammen. In Grieckx ὄλυνθος ende in Latijn Grossus, ende van sommighen oock ἐρινεός Erineus.

¶ Natuere.

Die versche ende groene Vijghen, sijn wat werm ende seer vochtich.

Die drooghe Vijghen sijn werm tot schier in den tweedē graedt ende wat vochtich, ende subtijl van substantien.

Tsap van den Vijghen es heet ende drooghe tot schier in den derden graedt, ende daer om oock seerp ende bijtende.

Die bladeren sijn oock seerp ende openende, maer niet zoo seere als dat sap.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die versche ende groene Vijghen, voeden meer dan andere vruchten, maer sy maken oock winden eñ opblasinghen in den buyck, ende doen lichten camerganck hebbē. A

Die selue Vijghen vercoelē oock die hitte ende verslaen seer den dorst, maer te veel inghenomen maken sy die maghe cranck ende weeck, ende doen die lust van eten vergaen. B

Die drooghe Vijghen voeden meer dan die versche, maer tvoetsel dat sy aen brenghen en es niet seer goet, want die vele Vijghen eten worden vol wormen ende luysen. C

Drooghe Vijghen voor den eten ghebruyckt doen oock camerganck hebben, ende sijn goet voor die nieren, want sy doen dat graueel lossen ende met die vrine rijsen. D

Die selue Vijghen doen oock sweeten, ende doen daer mede afgaen vele stanckē eñ vuylicheden, ende daer om sijn sy goet ghebruyckt tot die kinder pocxkens ende maseren, want sy doen die selue wtslaen ende lichtelijcken voortcomen. E

Item drooghe Vijghen sijn goet voor die borste ende longhene, sy versuetē dē hoest verlanghen den adem ende maken die fluymen rijp ende doen die selue lossen, in alder manieren ghebruyckt, tzy rouw oft gebraden oft met Hysope ghesodē eñ ghedronckē. F

Dwater daer Vijghen in ghesoden sijn, es goet ghedronckē den ghenen die gheuallen, van binnen ghequest ende gheborsten sijn, want het doet dat gheronnen bloet sceyden ende versuet die pijne. G

Vijgen met sout, Ruyte, ende Ockernoten vermenght, weder staen alle fenijn, ende alle corruptien van der lucht. Ende es een secreet van Methridates coninck van Pontus, daer mede dat hy hem ghepreserueert heeft tseghen alle pestilentien ende vergiftheyt. H

Vijgen in water ghesoden ende daer mede ghegorghelt oft in die mont ghehouden, sijn goet voor die rouwe ende heessche keele, ende tot alle gheswillen ende apostumatiē van den mont, keelen, amandelen ende tantvleesch, ende dyssgelijcke oock tot alle gheswillen van der tonghen. I

Vijghen versueten oock die pijne van den tanden, eñ van dat tantvleesch daer tseghen in den mont ghehouden. K

Item Vijghen met terwen meel vermenght maken morw ende rijp alle apostumatien, bloetsweeren, gheswillen ontrent den ooren ende andere, sonderlinghe als tsaet L

van Vlas ende van Fenigrieck daer toe vermenght wordt. Ende als wortelen van Le-lien daer by ghedaen worden, zoo doen sy die gheswillen wtbreken.

Die selue Vijghen met Gersten meel verwenght, verteeren die gheswillen, ende M doen die selue sceyden ende vergaen als Galenus seyt.

Item vijghen sijn oock goet met wijn alsene, ende Gersten meel tsamen ghesoden, N den watersuchtighen ghelijck een plaester op den buyck ghelept.

Vijghen met Mostaert saet vermenght ende cleyn ghestooten, doen vergaen dat O tuyten ende suysen van den ooren, ende beteren dat ghehoor van buyten daer op ghelept.

In somma die drooghe vijghen sijn vermorwende, verteerende eñ subtijl makẽde, P ende moghen van buyten ende van binnen tslichaems ghebruyckt worden om alle ge-swillen ende apostumatien rijp ende morwe te maken oft te doen sceyden ende vergaẽ.

Die bladeren van Vijghenboom, verteeren die croppen ende clieren, ende ver- Q morwen ende doen sceyden oock alle andere gheswillen, cleyn ghestooten ende daer op ghelept.

Tsap van den Vijghen gheneest die ruydicheyt, quade crauwazien, cleyn pocxkẽs, R maseren, sproet ende masen ende dyergheliјcke andere mismaecktheyt van den lichae-me, ende van den aensicht, met meel van Gersten mout vermenght, ende daer op ghe-streken, het verdrijft oock die wratten, met smout vermenght, ende daer rontsom-me ghestreken.

Dit sap gheneest oock die pijne ende weedom van den tanden, alsmen cottoen daer S in nat ghemaeckt aen den tandt douwt oft in die gaten van den quaden tandẽ steeckt.

Dit sap opent oock die speen aderen, ende doet camerganck hebben, aen tson- T dament ghestreken. Tselue doen oock die bladeren, alsmen tfondament daer me-de vaeght.

Item tselue sap met meel van Fenigrieck ende azijn vermenght es goet op het fle- V dercijn, sonderlinghe van den voeten ghelept.

Als iemant van een Scorpioen ghesteken, oft van eenen dullen ende verwoedẽ hõt X ghebeten es, zoo es dit sap oock goet in die wonden ghedruypt.

Tsap van den Vijghen doet oock dat melck runnen, ende sceyt dat melck wederom Y van een dat gheronnen es, ghelijck die azijn.

Asschen van Vijgheboom met olie van Roosen ende was vermenght, ghenesen die Z verbrantheyt. Van die selue asschen een looghe ghemaeckt es goet tot alle ruydicheyt ende quade scorftheyt alsmense daer mede wasschet.

Van Pruymen. Cap. xlvij.

¶ Tgheslacht.

Pruymen sijn ierst ende voor al tweederleye. Tam ende Wildt. Die tam-me Pruymen sijn veelderleye, die sommighe sijn wit oft geel, sommighe castanie bruyn, sommighe licht root. Die eene sijn oock groot, die andere cleyne, sommighe sijn suet ende drooghe, sommighe versch ende sueroch-tich, van den welcken elck gheslacht schier eenen besonderen naem heeft.

Die wilde Pruymen sijn die alderminste ende worden Slehen ghenaempt.

¶ Tfatsoen.

1 Die Pruymboom wast op ghelijck andere boomẽ, als hy daer toe gheoeffent wordt ende worpt wt vele tacken die met bruynen effenen scorssen becleet sijn, daer wt dat het zoomers gumme vloeyet als sy ghequest sijn. Die bladeren sijn wat langachtich schier ront, rontsomme wat ghesneden ende ghekerft. Die bloemen sijn wit ghelijck tbloeysel van den Crieken. Die vruchten, sijn meest lanckworpich, som groot som cleyn, vã ver-wen die eene wittachtich oft geelachtich, die andere bruyn, ende som roodachtich, als voorseyt es, ende in dmiddel van dyen leyt een langachtighen herden steen, daer in die keerne besloten es, die bitteraachtich van smaecke es. Die wortel van desen boom spreyt huer veerde onder die eerden, eñ worpt tot veel plaetsen ionge scueten wt, die oock hoo-

ghe

Prunus. Pruymboom.

Prunus syluestris. Slehendoren.

hooghe op wassen eest dat sy niet in tijts afghehouden en worden.

a Die wilde Pruymen en wassen niet op ghelijck boomen, maer blyuen neer ende by der eerden ghelijck andere hagen, daer sy een geslacht af sijn, ende brenghē voort veel tacken van eender wortelen oft struyckens, hier ende daer met scerpe dorenen beset, daer aen bladeren wassen ghelijck aen die tamme Pruymboomen, nochtans mindere. Die bloemen sijn wit. Die vruchten sijn cleyn ende veel mindere dan andere Pruymen van smaecke suer ende wringhende. Die wortel van desen loopt oock verde onder die eerde, ende es taye ende houtachtich.

¶ Plaetse.

* Die tamme Pruymboomen vindtmen al om in die houen.

a Die Wilde wassen aen die canten van den velden, by dē weghen, ende op andere ongheboude plaetsen ghelijck andere haghen.

¶ Tijt.

Die Pruymboomen bloeyen in April, oft noch vroegher, sonderlinghe die wilde die eerst huer bloeyesel voortbringhen.

Die tamme Pruymen wordē rijp in Oostghstmaent, die Wilde ghemeynlick in die Herfstmaent.

¶ Naem.

* Die Pruymboom wordt ghenaempt in Grieck κοκκυμηλέα. In Latijn Prunus. In Hoochduytsch Pflaumenbaum. In Franchois vng Prunier.

Die vrucht wordt gheheetē in Grieck κοκκύμηλον. In Latijn Prunū. In Hoochduytsch ein Pflaume oder Praume. In Neerduytsch een Pruyme. In Franchois vne Prune.

Die schoone groote bruynblauwe suete Pruymen, worden van Theocritus βράβυλα Brabyla genaēt, eñ in Latijn Pruna Damascena. In Hoochduytsch Quetschē, vnd blauw Spilling. Hier te lande Pruymen van Damasch. A

Die andere gemeyne castaniebruyne oft peersche Pruymē, wordē gheheetē Hispanica B

Die geelachtighe sijn ghenaempt in Latijn Cerea ende Cereola pruna. C

Die groote roode rondachtighe Pruymen worden gheheeten van sommighen in La- D
tijn Pruna asinina. In Hoochduytsch Roszpflaumen, ende hier te lande Rospruymen.

Die alderclenste ronde Pruymkens wordē in Hoochduytsch Klein herbstpflaumē, E
ende hier te lande Palloken ghenaempt.

2 Die wilde Pruymleer wordt gheheeten in Grieex κοκκιμηλέα ἀγρία καὶ ἀγριοκοκκιμηλέα.
In Latijn Prunus syluestris. In Hoochduytsch Schlehedorn. In Neerduytsch Slehe-
doren. In Franchois Prunier sauluage.

Die vrucht es ghenaempt in Grieex κοκκίμηλον ἄγριον, καὶ ἀγριοκκίμηλον. In Latijn
Prunū syluestre, Pruneolū, & Prunulū. In Hoochduytsch Schlehen. Hier te lāde Slehen.

Tsap van den Slehen wordt in die Apotecken Acacia genaempt, ende daer voor ghe-
bruyckt.

¶ Natuere.

Die tamme Pruymen vercoelen ende maken vochtich.

Die Slehen sijn cout, drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

1 Pruymen ingheno men gheuen seer luttel voetsel, ende deen quaet bloet groeyen, A
maer sy maken den buyck weeck ende doen lichten camer ganck hebben, sonderlinghe
als sy noch groen ende versch sijn.

Die bladeren van den Pruymboomen sijn goet tot die swillinghen van der keelen, B
en van den amandelen, alsmense in water siedt ende daer mede gorgelt.

Die gumme van desen boomen met wijn ghedroncken breeckt den steen ende doet C
dat graueel lossen ende rijsen, als sommighe scrijuen.

2 Die wilde Pruymen stoppen den loop des buycx ende maken den camer ganck hert, D
ende van ghelijcke natuere sijn ooc die onrijpe Pruymen ende andere die suer ende am
per van smaecke sijn.

Tsap van desen wilden Pruymen es een goede medecijne tot alle loop des buycx, E
vloet van den vrouwen ende tot alle bloetganck, ende mach wel voor Acacia ghebruyckt
worden.

Van Sebesten. Cap. xlviij.

¶ Tfatsoen.

DEn geslachten van den Pruymen en sijn ooc niet seer onghelijck, diemen
in die Apotecken Sebesten heet. Die welcke oock op boomen groeyen, daer
af die struycken met witten ende die tacken met gruenen schorssen bedeckt
sijn. Die bladeren sijn rondachtich. Die vruchten en sijn den Pruymen nz
seer ongheliijck, maer mindere, van verwen oock blauwachtich, vā smaec-
ke suet van binnen wit taye ende lijmachtich, ende in dmiddel van dyen ligghen die
steenkens, daer in die keernen besloten sijn, ghelijck in die Pruymen.

¶ Plaetse.

Dese vruchten groeyen in Italien ende sommighe andere werme landen, van wae-
ren sy hier te lande drooghe ghebrocht worden.

¶ Naem.

Dese vruchten wordē in Grieex naer huer lijmachticheyt μύξα Myxa & μυξάρια Myxa-
ria ghenaempt. In die Apotecken Sebesten, van sommighen Sebastæ.

¶ Natuere.

Die natuere van den Sebesten treckt naer coude eñ vochticheyt, ende daer om soo
sijn sy oock den Pruymen van natueren schier ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sebesten sijn goet ghebruyckt in die heete cortsen, sonderlinghe als den buyck ver- A
stopt es.

Oock soo sijn sy seer goet tseghen den hoest ende alle heete ende soute catarren op B
die borst ende longhene vallende.

Item

Item Sebesten sijn oock goet tot die blase ende nieren die verhit sijn, ende tseghen die droppelpisse ende snijdinghe van der vrinen. C

Van Juiuben. Cap. xliv.

¶ Tgheslacht.

Juiuben sijn tweederleye, als Columella schrijft root ende wit.

¶ Tfatsoen.

Juiuben sijn oock vruchten van boomen ghelijck die Sebesten, ende dese vruchten sijn ront ende langachtich een Olijfken schier niet ongheliick, maer veel mindere, van verwen wit oft root, van smaecke suet, die als sy langhentijt bewaert worden, heel dorre ende verrimpelen worden, eñ in elck van desen vruchten leyt een hert langachtich steeken, van fatsoene den Olijfsteenen niet ongheliick, maer veel mindere.

¶ Plaetse.

Juiuben wassen in werme landen, als in Italien, ende sommighe andere ghelijcke landen.

¶ Naem.

Dese boom wordt in Latijn van Columella Ziziphus ghenaempt.

Die vruchten worden gheheeten Zizipha. In die Apotekē Iuiubæ. In Hoochduytsch Brustbeerlin. Ende worden van Galenus in Griecx σηρικὰ Sirica ghenaempt als sommighe meynen.

¶ Natuere.

Juiuben sijn middelmatich werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

A Juiuben voor spijse inghenomen sijn quaet om verteeren, ende voeden seer luttel, maer in electuarien, syropen oft andere medecynen ghebruyckt, soo versueten sy die rouwicheyt van der keelen, borste ende longhene, ende sijn goet tot den hoest.

B Juiuben sijn oock in der seluer manieren bequaem den lendenen, nieren ende blase die verhit, verswooren, oft van eenighe scerpe soute humueren te lijden hebben.

Cerasus. Kerselaer.

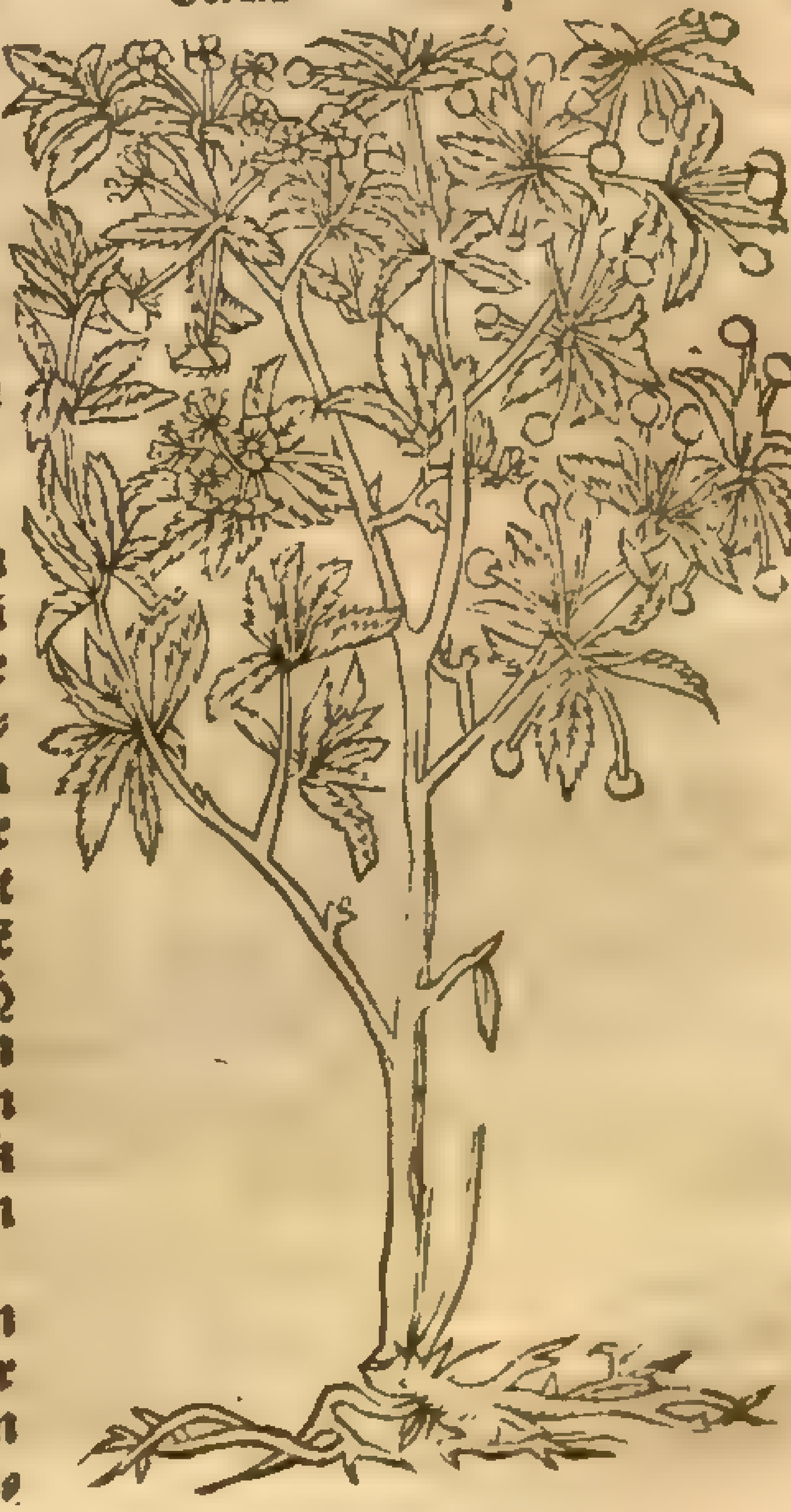

Vā Kersen eñ Crieckē. Ca. l.

¶ Tgheslacht.

Kersen sijn tweederleye, cleyne eñ groot. Die cleyne Kersen wassen op groote boomē, die groote op cleyne. Eñ elck van desen sijn oock tweederleye, som root som swert.

¶ Tfatsoen.

1 Die boomen van den cleynen Kersen worden ghemeynlijck groot hooge eñ dick, ghelijck andere groote boomen. Die scorssen van desen boomē sijn effen castaniebruyn, twee oft drye dobbel op malcanderen ende laten huer afblecken schier ghelijck die scorssen van Birckē. Die bladerē sijn groot langachtich rontsomme gekerft. Die bloemē sijn wit in vijf bladerkēs verdeylt. Die vruchten sijn van smaecke suet, van verwen som root, som bruyn. Van fatsoene den grooten Kersen gelijck maer mindere, ende som oock heel cleyn. Ende in desen vruchtē leyt eenen steen, daer die keerne in besloten es.

2 Die boomen van den grooten Kersen en worden ghemeynlijck niet seer hooch, maer sijn meest middelbaere boomen, anders van

deren ende bloemen den cleynen Kerseboomen ghelijck. Die vruchten sijn wat lanckworpich anders ront, van smaecke suet, van verwen som bleeck root eñ schier half root ende half wit, som bruyn eñ volnaer heel swert van den welcken dat sap schoon peersch verwet, ghelijck dat Bresilien hout.

3 Van den gheslachte van den Kersen schijnen oock te wesen die Criecken. Van den welcken die boomkens ghemeynlijck teer sijn, ende niet hooghe en wassen, noch oock niet dick en worden ende daer om oock niet langhe en kunnen ghedueren. Die bladeren van den Criecke boomen sijn oock mindere anders den Kersebooms van bladeren ghelijck. Die bloemen sijn wit, die vruchten sijn ront, sucrachtich, som schoon root, som bruyn ghelijck die groote swerte Kerssen, ende daer in leyt oock eenen steen, maer minder ende ronder, dan in die Kerssen.

Wt alle boomen vloeyet oock gumme ghelijck wt die Pruymboomen ende Perseboomen, sonderlinghe als die scorssen ghequetst wordt.

Plaetse.

Die boomen van den grooten Kerssen ende van die Criecken worden in die hoven gheplant. Maer die boomen van den cleynen Kerssen wassen meest aen die canten van den velden, ende in die bosschen.

Tijt.

Kerssen ende Criecken bloeyen meest in April, ende in Braeckmaent worden die roode rijp ende dueren tot in Hoymaent. Die Swerte worden rijp in Hoymaent, ende moghen versch dueren tot in dat eynde van Oostmaent.

Naem.

Die boom van den Kerssen wordt in Grieck κέρασος ende in Latijn Cerasus genaemt. In Hoochduytsch Kirschenbaum. In Franchois Cerisier. Hier te lande Kerseboom.

Die vruchten worden oock κέρασα Cerasa ghenaemt. In Hoochduytsch Kirschen. In Franchois Cerises. Hier te lande Kersen.

1 Dat ierste gheslacht ende sonderlinghe dat die aldercleynste vruchten voortbringht es die Cerasus daer Theophrastus af schrijft.

2 Dat ander wordt van sommighen ghenaemt χαμαικέρασος Chamæcerasus. Maer en es die Chamæcerasus niet daer Asclepiades Myrleanus af schrijft, dyens vruchten dronckenschap ghelijck van wijn maken. In onse tale worden die boomen ghenaemt Spaensche Kerselaer, ende die vruchten Spaensche Kersen.

3 Die Criecke boomen worden nv ter tijt oock, voor een maniere ende gheslacht van Cerasus ghehouwen, ende daer om worden oock die vruchten Cerasa ghenaempt. Naer onsen duncken so sijn die Criecken die vrucht die van Theophrastus in Grieck λωτος, ende in Latijn van Theodorus Gaza Iouis flamma, ghenaempt es.

Natuere.

Alle Kersen ende Criecken sijn cout ende vochtich van natueren, ende die Criecken, vercoelen meest, ende daer en boouen zoo sijn die swerte Criecken, oock tsamen treckende, sonderlinghe als sy ghedroocht sijn.

Cracht eñ Werckinghe.

Alle Kersen maken den buyck weeck, ende doen lichtē camerganck hebben, voor andere spijse ghegheten, maer sy gheuen gheen oft seer luttel voetsels, ende sijn quaet voor die crancke ende vochtighe maghe daer sy lichtelijcken in bederuen, sonderlinghe die cleyne, die dickwils oorsake sijn van cortsen ende andere sieckten. A

Die roode Criecken maken oock den buyck los, ende sijn beeter eñ bequaemer voor die maghe, want sy stercken eens deels die selue, ende sijn goet tseghen den dorst. B

Die Swerte criecken versterckenn die maghe meest, ende als sy ghedroocht sijn zoo stoppen sy den loop des buyck. C

Die gumme die wt den Kersenboomen oft Crieckenboomē vloeyet, es goet met wijn inghenomen den ghenen die van den steen ende graueel ghequelt sijn. D

Die selue gumme es oock goet ghebruyckt tseghen die rouwicheyt van der keelen longhene ende borste, ende tot die heescheyt ende hoest. E

Tghe-

¶ Tgheſlacht.

Cornoelieboom es tweederleye, als Theophraſtus ſchrijft. Tam ende wildt.

¶ Tfatſoen.

Cornus mas. Tamme Cornoelieboom.

Cornus fœmina. Wilde Cornoelieboom.

1 Die tamme Cornoelie boomen waſſen ſomtijts om hooghe, ende worden re-
delijck groot, ghelijck andere ghemeyne boomen, en ſomtijts blijft hy neer,
ende groeyet in maniere van den haghen, ghelijck ſommighe andere wilde
boomachtige gewaſſen. Het hout van deſen boomē es ſeer hert. Tbloeyeſel
es bleeckgeel. Die vruchten ſijn ſchoon root, lanck, ghefatſoeneert ghelijck
Oliifkens, maer mindere, ende in elck leyt eenen ſteen ghelijck in die Oliuen.

2 Die wilde Cornoelien en waſſen niet om hooghe ghelijck boomen maer blijuē neer
in maniere van haghen waſſende. Het hout van den ſtruycken ende oude tacken es
oock ſeer hert ende taeye. Die ionghe tacxkens hebben veel leden ende ſijn met merch
ghevult ghelijck die tacken van den Vlier. Die bladeren ſijn den tammen Cornoelie
bladeren ſeer ghelijck. Die bloemkens ſijn wit ende waſſen in croonkens, ende daer
naer volgen cleyne rondachtige beſiekens, die ierſt gruen ſijn, eñ als ſy rijp ſijn ſwert.

¶ Plaetſe.

1 Die tamme Cornoelieboomen waſſen tot veel plaetſen van Duytſchlandt in dwilt,
ghelijck andere haghen. Hier te lande worden ſy in ſommighe houen ghevonden.

2 Die wilde Cornoelien waſſen aen die canten van den velden, in die haghen.

¶ Tijt.

Die tamme Cornoelieboom bloeyet vroech in die Meerte, oft vroegher, ende daer
naer comen die bladeren voort. Die vruchten worden rijp in Ooghſtmaent.

Die

2 Die wilde Cornoelien bloeyen in April ende Meye ende in den Herfst worden die besickens ryp.

¶ Naem.

1 Die tamme Cornoeelieboom wordt ghcheeten in Grieex κρανία. In Latijn Cornus. In Hoochduytsch Cornelbaum, Thierlinbaum eñ Kurbeerbaum. In Neerduytsch Cornoeeboom. In Franchois Cornillier ou Cornoillier.

2 Die wilde Cornoelien worden ghenaempt in Grieex vā Theophrastus θηλυκρανία, dat es Cornus fœmina. In Hoochduytsch Hartriegel. Hier te lande van sommigen wilden Vlier, om dat die ionghe taexkens (als wy ghescreuen hebben) den Vlier houte ghelijcken. In Franchois mach hy wel gheheeten worden Corniellier sauluage.

¶ Natuere.

Die tamme Cornoelien sijn cout drooghe ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die Tamme Cornoelien in spijse oft andersins ghebruyckt, sijn goet tot den loop des buyex ende root melizoen, ende sy stercken die weecke maghe die verhit es. A

Die bladeren ende ionghe soppekens van den boomen, heylen ende genesen die versche wonden, ende stelpen dat bloeyen daer op gheleyt als Galenus scrijft. B

Die wilde Cornoelien en sijn Nerghertncks toe dienstelijck, in tghebruyck van der medecynen. C

Van Sorben. Cap. lij.

¶ Tgheslacht.

Sorben sijn dryerhande, die eene sijn heel ront, ghelijck appelē, die andere sijn lāgachtich schier ghelijck eyeren, die derde sijn bouen breet, den peeren niet ongelijck.

Sorbus. Sorbenboom.

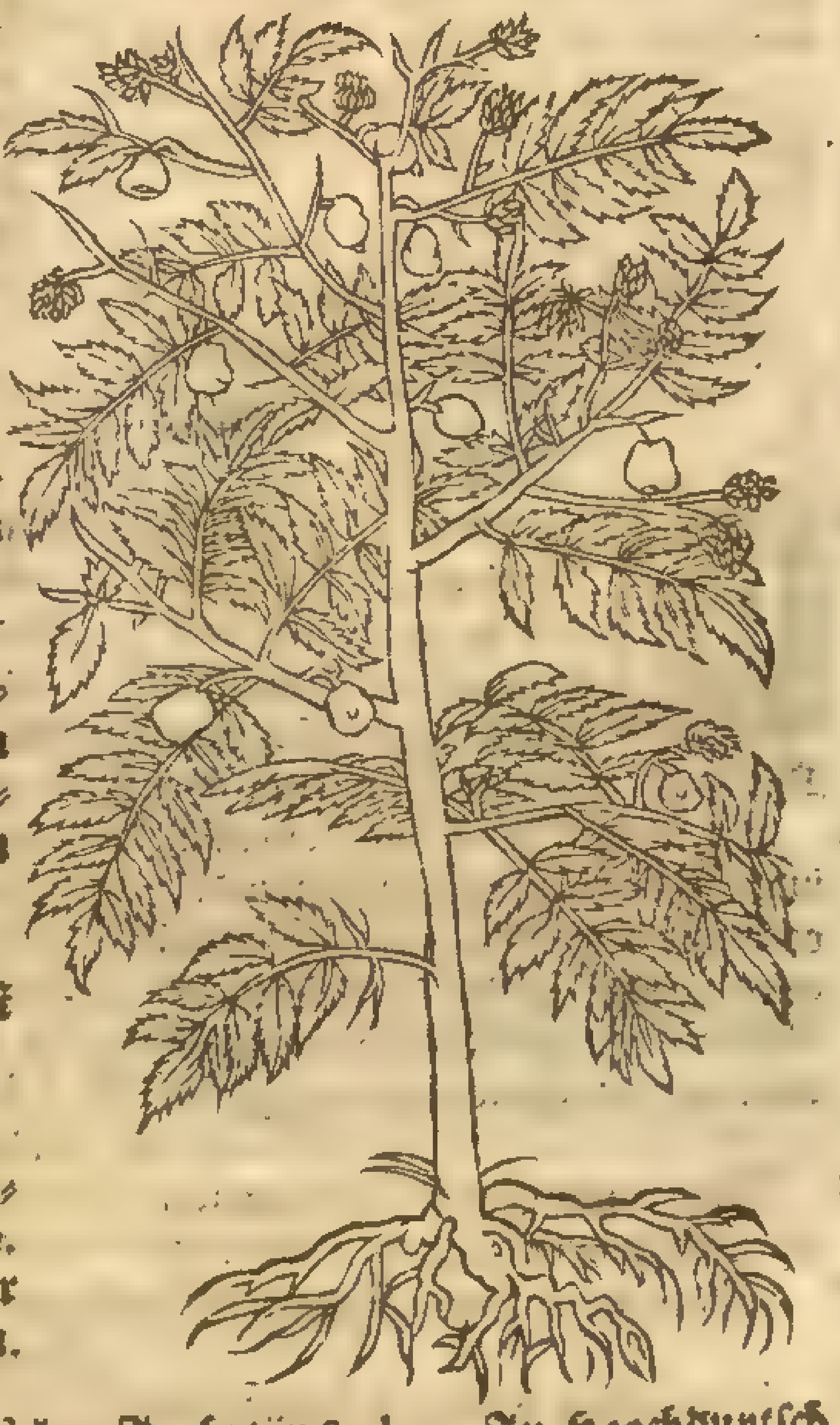

¶ Tfatsoen.

Die Sorbenboomen worden hooch ende hebben rechte bruyne struycken, met vele tacken, daer aen wassen langhe wijdghespreyde bladeren, vā vele bladerkēs tsamē aen een ribbeken tsegen malcanderē ouer staende vergaert, van dē welcken elck besōdere langachtich ende ront somme gekerft es. Die bloemen sijn wit, eñ daer naer volghen die vruchten, van fatsoene, som ront, som lanck, som gelijck een peere, die op die eene sijde daer sy van der Sonnen beseenen worden, roodachtich sijn.

¶ Plaetse.

Sorben wassen gheerne in coude vochtighe plaetsen ende ontrent die bergen, sonder liaghe daer steenachtigen gront es Ende sy worden tot sommighe plaetsen van Duytschlant ghevonden.

¶ Tijt.

Sorben bloeyē in Meerte, eñ in Herfst zoo worden die vruchten ryp.

¶ Naem.

Die boom daer dese vruchten op groeyen wordt gheheeten in Grieex ὄα καὶ ὄυα. In Latijn Sorbus. In Hoochduytsch Sperweibaum. In Neerduytsch Sorbenboom. In Franchois vng Cormier.

1 Die vrucht es genaemt in Grieex ὄον καὶ ὄυον. In Latijn Sorbum. In Hoochduytsch Speier-

Speierling vnd Sporopffel: In Neerduytsch Sorben. In Francoys vne Corme.

¶ Natuere.

Sorben sijn cout ende drooghe van natueren, ende schier gelijck die Mispelen tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sorben eer sy rijp sijn afghepluckt ende in die sonne oft andersins ghedroocht, stoppen den loop des buycx als sy ingenomen worden, oft dwater ghedroncken wordt daer sy in ghesoden sijn.

In summa Sorben sijn den Mispelen van crachten ende werkinghe schier gelijck maer niet heel zoo sterck als Galenus scrijft.

Van Arbutus. Cap. liij.

Arbutus ex Matthiolo.

¶ Tfatsoen.

Arbutus es eē cleynachtich boom, nz veel meer der dan een Queappel boom. Sijn struycken sijn met roodachtighe rouwe ende scelferachtighe scorssen bedeckt. Die ionghe sijn effen ende root ende daer aen langachtighe breede dickachtige bladeren, rontsomme ghekerft. Die bloemkēs sijn wit, cleyn, ende wassen in cleyne troskens, ende daer naer volghen die vruchten, die ront sijn, den ronden Sorben van fatsoene ghelijck, ierst gruen, naermaels geel, eñ ten laetsten als sy rijp sijn root.

¶ Plaetse.

Arbutus wast tot veel plaetsen van Italien eñ van andere landen, in dwilt. Hier te lāde es hy onbekēt.

¶ Tijt.

Arbutus bloeyet in Hoymaent ende Oostmaent. Die vruchtē worden rijp in den Herfst ende tseghen den wintere als sy een iaer op dē boō ghehanghen hebben.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenaēmpt in Griecx κόμαρος. In Latijn Arbutus. Van sommighen oock Vnedo, hoe wel dat dyen naem der vrucht toebehoort.

Die vrucht heet in Griecx μεμαίκυλον oft als sommighe lesen μιμάκυλον. In Latijn Vnedo ende Memæcylon.

¶ Natuere.

Die vrucht van Arbutus es cout van natueren.

¶ Hindernisse.

Dese vrucht ghegheten es der maghen quaet, ende maect pijne int hooft.

Van Lotus. Cap. liiij.

¶ Tfatsoen.

Lotus es een hooch groot boom mz synen tacken die laeck sijn hem seer wijt wtbreydende,

Lotus

dende. Die bladeren sijn breedachtich, rouw, rontsomme ghekerft. Die vruchten sijn rōt, meerder dan een Peper coren als Dioscorides schrijft, ende hanghen aen langhe steelkens ende sijn eerst grueñ, naermaels geelachtich, als sy rijp sijn root, ende als sy drooch sijn swert, van smaecke redelijck goet.

¶ Plaetse.

Lotus wast veel in Aphrica, ende wordt oock tot veel plaetsen van Italien ghevonden.

¶ Tijt.

In dē Herfst verliest Lotus sijn bladeren, eñ in die Lente soo crijght hy nieuwe.

¶ Naem.

Dese boom wordt genaempt in Griecx λωτὸς. In Latijn Lotus ende Celtis. In Italien tot sommighen plaetsen Bagolaro, tot som andere Perlaro.

¶ Natuere.

Lotus es verdrooghende tsamen treckende eñ subtijl van substantiē.

¶ Cracht en werckinghe.

A Thout van Lotus cleyn ghebroken, in wijn oft water ghesoden stelpt den loop des buycx, den rooden lichaem eñ der vrouwen vloet, gedroncken, oft andersins ghebruyckt.

B Die besiekens inghenomen stelpen oock den loop des buycx ende sijn bequaem om eten, ende der maghen niet quaet.

Castanea. Castanieboom.

Van Castanien. Cap. lv.

¶ Tfatsoen.

Die Castanie boomē sijn groot hooge dicke boomen, den Note boomen niet seer ongelijck. Die bladeren sijn groot ende breet, rouw ende gefroncelt, rontsomme ghelijck een saghe ghekerft. Tusschen die bladeren op dopperste van den tacken groeyen die Castaniē, die van buyten bruyn, cael, effen eñ platachtich sijn, schier gelijc een hert ghefatsoeneert, die welcke in seer rouwe ende schier ghelijck een Egel stekende steelpen oft snoeijseren besloitē liggē, die open gaen eñ huer seluen ontsluyten, als die Castanien rijp sijn, alsoo dat sy van selfs daer wtvallen.

¶ Plaetse.

Casta-

Castanieboomē groeyen geerne in lomberachtige plaetsen die tseghen dat Noorden ligghen. Ende worden veel gevonden by den Rhijn ende ontrent der Zwitsers landt.

¶ Tijt.

Castanien wordē rijp in deynde vā den Herfst, eñ dueren schier alle dē winter duer.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx κάστανα. In Latijn Castanea ende Nux castanea. In Hoochduytsch Kestenbaum vnd Kastanibaum. Hier te lande Castanieboom. In Franchois vng Castaignier.

Die vrucht es ghenaemt in Griecx Διὸς βάλανος, σαρδιανὰ βάλανος, λόπιμα, καστανικὸν κάρυον καὶ καστάνιον. In Latijn Nux castanea, Iouis glans eñ Sardiana glās. In Hoochduytsch Kesten. Hier te lande Castanien. In Franchois vne Chastaigne.

¶ Natuere.

Castanien sijn drooghe ende tsamen treckende schier ghelijck die Eeckelen, ende werm tot inden iersten graedt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Onder alle wilde vruchten zoo sijn die Castanien die bequaemste ende beste om eten sy voeden dat lichaem redelijck, maer sy en verteeren niet lichtelijcken ende maken herden camerganck.

B Van Castanien meel met huenich vermenght een electuarium ghemaeckt, es goet den ghenen die hoesten ende bloetspouwen.

C Item Castanien ghepoedert ende met Gersten meel ende azijn vermenght ghenesen die gheswollen vrouwen borsten, ghelijck een plaester daer op gheleyt.

D Die bruyne effene scorssen van den Castanien ghesoden ende ghedroncken, stoppen den loop des buycx, dat root melizoen, ende alle bloetganck.

Van Noteboom. Cap. lvj.

¶ Tfatsoen.

Nux. Noteboom.

Die Noteboomen worden seer hooch ende dick, ende crijghen veel tacken die huer verde ende wijt wtbreyden, wt den welcken in dat ierste van der lenten voort comen langhe bleeckgeele cattekens, schier ghelijck aen die Wilgen maer langere, die huer seluen ontpluycken ende corts daer naer af vallen. Ende daer naer zoo comen die bladeren voort, die lanck, groot ende welrikende sijn, van vele bladeren aen eē ribbekē tsegen malcanderen ouer wassende vergaert, van den welcken elck besondere oock groot ende breet es. Die vruchten wassen tusschen die bladeren, twee drye oft vier tsamen ende elck es met een groene snoestere bedeckt, daer onder een herde houtachtighe sceelpe es, daer die keerne tusschen vellekens in besloten leyt.

¶ Plaetse.

Noteboomen groeyen gheerne op bergachtighe ende drooghe plaetsen, ende worden hier te lande, ende in Duytschlant in veel houen, ende aen die canten van den velden gheplant.

¶ Tijt.

Die cattekens van den Noteboom beginnen wt te comen in Meerte, oft ten lancxsten

HHH

sten in April. Die Noten worden rijp ontrent dat eynde van Oostmaent.

¶ Naem.

Die Noteboō wordt gheheeten in Griecx καρύα. In Latijn Nux. In Hoochduytsch Nußbaum. In Franchois vng Noisier.

Die ionge Cattekēs die voor die bladerē wtcomen, wordē gheheetē in Latijn Iuli nucū.

Die vrucht es ghenaemt in Griecx κάρυον βασιλικόν. In Latijn Nux regia, Nux iuglans, & Nux Persica. In die Apoteken Nux. In Hoochduytsch Welschnuß vnd Baumnuß. Hier te lande Okernoten. In Franchois vng Noix.

¶ Natuere.

Noten noch gruen ende versch, sijn cout ende vochtich.

Die drooghe Noten sijn werm, verdrooghende ende subtijl van substantien.

Die snoesteren van den Noten verdrooghen seer ende sijn tsamen treckende vā natueren, ende van ghelijcke natuere sijn oock volnaer die bladeren.

¶ Cracht en̄ werckinghe.

Die gruene ende versche Noten sijn bequaemer om eten, dan die drooghe, nochtans zoo sijn sy quaet om verteeren ende voeden seer luttel. A

Die drooge Noten voedē noch veel min en̄ sijn quaeder om verteeren, sy makē hooftsweer, en̄ sijn quaet voor die maghe, en̄ den ghenen die hoesten ende cort van adem sijn. B

Een oft twee drooghe Noten met een Vijghe ende wat Ruyten inghenomen tsmorghens nuchtere sijn goet tseghen alle fenijn. C

Item drooghe Noten met sout, huenich, en aiuuijn vermenght, sijn goet gheleyt op die betē van den verwoeden hondē. En̄ met huenich en̄ wat Ruyten alleen gemenght, zoo ghenesen sy oock die sweeringhen van den borsten, en̄ andere coude apostumatien. D

Die verouderde vette Noten ghenesen die quade scorftheden van den hoofde, ende doen vergaen die blauwe gheslaghen ende ghestooten plecken, cleyn ghestooten ende daer op gheleyt. Tselue doet oock die Olie wt den Noten gheperst. E

Van den snoesteren van den Noten, wordt een medecijne gemaeckt die tot alle swillinghen ende ierst groeyende sweeringhen van der keelen, amandelen, ende van den mont seer goet es, alsmen daer mede gorgelt. F

Tot den seluen ghebreken dienen oock die snoesteren in water ghesoden ende daer mede gegorgelt. Ende van ghelijcke cracht sijn oock schier die bladeren. G

Van Notemuscaten ende Folie. Cap.lvij.

¶ Fatsoen.

Notemuscaten sijn vruchten van boomen, die van wasse fatsoene ende van bladeren onsen ghemeynen Perseboomen niet seer onghelijck en sijn. Ende dese vruchten alzoo sy op den boom staen sijn onsen ghemeynen Okernoten seer gheliijck, maer wat meerdere. Sy hebben ierst van buyten een groene dicke snoestere gheliijck onse ghemeyne Noten, daer sy heel in bedeckt sijn, ende onder die snoestere ligghen welrieckende bleeck roodachtighe oft geelachtighe ghehackelde vellekens oft scorskens dwelck die oprechte Folie sijn, ligghende op een herde vaste houten scelpe, gheliijck die scelpen van Haselnoten, in die welcke die keerne besloten groeyet, die seer aromatijck es, vast, dicht ende vol vetticheyts.

¶ Plaetse.

Dese Noten wassen principalijck in dat eylandt Bandan ghenaemt, dwelck een eylandt es gheleghen in die Indianische zee, en̄ groeyen aldaer in die bosschen ende van selfs in dwilt seer ouervloedich, als Lodouicus Romanus ghescreuen heeft.

¶ Naem.

Dese Note wordt gheheeten in Griecx κάρυον μυριστικόν, ende van sommighen μοσχοκάρυον. In Latijn Nux myristica. In die apoteken Nux moschata. In Hoochduytsch Moscaten Hier te lande Note muscaten. In Fanchois Nois muscades.

Dat scorsken oft vellecken dat tusschē die buytenste snoestere, en̄ houtē scelpe ghevonden wordt es genaemt in Griecx μάκερ ende in Latijn Macer. In die Apoteken Macis.

cis. In Hoochduytsch Moscatenblumen. Hier te lande Foelie ende Muscaetbloemen.

¶ Natuere.

Notemuscaten sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graet, ende van gelijcke natuere es oock ghenoech die Folie, ende daer en bouen oock wat tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Notemuscaten versterckcn ende verwermen die coude weecke ende wacke maghe, A
ende sonderlinge den crop van der seluer, sy maect eenẽ goeden eñ welrieckende adem, sy belet dat braken, eñ beneemt dat hicken in alder manierẽ gebruyckt eñ inghenomẽ.

Die selue sijn oock goet tot die pijne weedom ende winden van den buyck, ende tot B
alle verstoptheyt van der leuere ende milte.

Notemuscaten ghebraden oft by tvier ghedrooch ghenesen den loop des buycx, son- C
derlinghe met rooden wijn inghenomen.

Item Notemuscaten sijn oock goet voor die moedere, nieren ende blase, sy ghene- D
sen die coude droppe'pisse; ende sommighe heymelijcke ghebreken van den mans ende vrouwen, sy doen oock dat graueel lossen eñ rijsen; sonderlinghe als sy in olie van sueten amandelen gheweyckt sijn gheweest.

Die Foelie es van crachtẽ den Notẽ seer gelijck, sy maeckt eenẽ welrieckende adem, E
sy stopt niet alleẽ den loop des buycx, maer ooc dat root melizoẽ, eñ die vloet vã dẽ vrouwẽ.

Foelie dient oock seer wel tot die cloppinghe ende beuinghe van der herten, ende tot F
alle coude ghebreken van der maghen es sy beeter dan die Noten.

Olie van Foelie gheslagen, gheneest ooc die pijne vã der magen, beneemt dat walgen G
eñ brakẽ, doet die spijse verteerẽ, eñ maeckt appetijt; van buytẽ op die mage ghestreken.

Van Haselnoten. Cap. lviij.

¶ Tgheslacht.

Die Haselnotẽ ende dijsghelijcx die Haselaers sijn tweederleye. Die eene sijn tam ende die ander sijn wildt.

¶ Tfatsoen.

Corylus hortensis. Tamme Haselaer.

Corylus syluestris. Wilde Haselaer.

Die Haselaers en worden gheen boomen, maer wassen ghelijck die haghen, van eē der wortel die huer veerde wtbreyt, voortbringende veel rechte struycken, van den welc ken die meeste dick ende hooch worden ende veel tacken wtworpē, sommige oock lanck ende dun sijn, daermen visch royen af maeckt, om dat sy taye sijn ende hert ende niet lichtelijcken en brekē. Die bladerē sijn breet gerimpelt ende rontsomme wat ghekerft die wtspruyten naer dat die Cattekens, die aen die Haselaers oock groeyen, gheresen sijn. Tusschen die bladeren comen die vruchten voort drye oft vier by een in vellachtige snoesteren hanghende maer niet heel daer in besloten. Ende dese vruchten hebbē herde houtachtighe scelpen aen, daer die keerne in besloten leyt, die ront, vol ende vast es ende met een teer dun velleken ghelijck andere keernen becleet, dwelck aen die tamme Haselnoten schoon root, ende aen die wilde wit oft bleeck es.

¶ Plaetse.

Die tamme Haselnoten worden in die houen gheplant.

Die wilde wassen in die bosschen in vochtighe donckere lomberachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die cattekens van den Haselaers spruyten in den winter wt, ende in die Lente zoo openen sy haer, corts daer naer comen die bladerē voort. Die Noten worden rijp in die Oostmaent.

¶ Naem.

Dese boom oft boomachtich ghewas wordt gheheeten in Grieckx καρύα ποντική. In Latijn Nux auellana ende van Virgilius Corylus. In Hoochduytsch Haselstrauch vnd Haselnußbaum. In Neerduytsch Haselaer.

Die Note wordt genaemt in Grieckx κάρυον ποντικὸν καὶ λεπτοκάρυον. In Latijn Nux pontica, Nux auellana, Nux prænestina & heracleotica. In Hoochduytsch Haselnuß. Hier te lande Haselnote. In Franchois Noisette ou Nousille.

Die tamme Noten worden ghenaempt in Hoochduytsch Rhurnuß ende Rotnuß. Hier te lande Roode haselnoten. Ende dat sijn die oprechte Nuces ponticæ daer die ouders af scrijuen.

¶ Natuere.

Die Haselnoten sijn van natueren den Ockernoten niet seer onghelijck, nochtans droogher, al eest dat sy versch sijn. Als sy ghedroocht sijn zoo trecken sy oock meer tot coude dan die Ockernoten.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Haselnoten voeden seer luttel ende sijn quaet om verteeren, sy maken winden in die maghe, ende pijne int hooft alsmense te veel etet. A

Haselnotē met Meede ghedroncken beteerē eñ ghenesen dē ouden hoest, ende als zy ghebraden worden ende met luttel Peepers inghenomē zoo maken sy die catarrē rijp. B

Haselnoten ghebrant ende met beeren smout vermenght ghenesen die quade scorftheden des hoofts, ende dat wtvallen van den hayre daer op ghestreken. C

Die snoesterkens van den Haselnoten sijn oock voor die quade gheswollen keele in der seluer manieren ghelijck die snoesteren van den Okernoten ghebruyckt. D

Van Fisticen. Cap. lix.

¶ Fatsoen.

Die boomen daer die Fisticen op groyen hebben langhe groote wtghespreyde bladeren van vijf, seuen, oft meer bladeren tseghen malcanderen ouer aen een roodachtich ribbeken wassende, vergaert, van den welcken dat wterste dat voor alleen wast dat meeste altijt es. Die vrucht van desen boomen es schier ghelijck een cleyn Haselnootken, seer oock ghelijckende den nootkens van den Pijn appelen, in die welcke die keerenen ligghen.

¶ Plaetse.

Dese boō es hier te lande vremt, wordt alleen gevonden in sommighe seer neerstige cruytliefhebbers houē. Maer in Syriē eñ andere heete landē groeyē sy ouervloedich.

Naem,

Van Fisticen. Cap. liv.

Naem.

Dese nootkens worden in Grieex πιστάκια ende in Latijn Pistacia genaemt. In die Apoteken nv ter tijt Fistici, ende daer naer in onse tale Fisticen.

Natuere.

Fisticen sijn middelmatich werm ende wat drooghe van natueren.

Cracht en Werckinghe.

A Fisticen openen die verstopte leuere ende versteрcken die weecke, sy sijn goet eñ bequaem voor die maghe, maer voor spijse inghenomen voeden sy seer luttel.

B Fisticen openen oock die verstopthеyt vā der longhene eñ van die borst, eñ sijn goet tot den hoest ende corthеyt van den adem, alleen oft met suycker ingenomē.

C Item Fisticen met wijn inghegeuen wederstaen alle beten ende steken van alle fenijnnighe cruypende ghedierten, als Dioscorides schrijft.

Arbor Pistaciorum.

Vā Pimpernotē. Ca. lv.

Tfatsoen.

Pimpernoten sijn wilde ongheachte vruchten, die welcke groeyen op boomen die ooc dickwils in manierē van haghen wassen, ghelijck meer andere wilde boomē. Ende dese boomen, hebben bladeren in vijf oft meer bladeren verdeylt, den Vlier bladeren niet seer onghelijck, maer minder ende groender. Die bloemē sijn wit rōt ende ghevult, ende wassen vier oft vijf tsamen, ende daer naer volghen ronde hole blaeskens in twee oft drye deelen versceyden, in die welcke ghemeynlijck twee nootkens liggē, daer af die kerne redelijck suet es.

Plaetse.

Dit ghewas en wordt niet geuonden dan in dwilt, ende wordt vele geuonden in Duytschlāt, ende somtijts oock hier te lande onder die haghen.

Tijt.

Die bloemkens comē in dē Meye voort. Die nootkens worden in den Herfst rijp.

Dese wilde boom wordt van Plinius in Grieex σταφυλοδένδρον. Ende in Latijn Staphylodendron ghenaemt. Nv ter tijt Nux Vesicaria, Arbor vitis, ende van sommighen Pistacium Germanis

Staphilodēdron Plinij. Nux Vesicaria. Pimpernoten.

manicum. Hoe wel nochtans dattet met die Pistacia seer cleyne ghelijckenisse heeft. Die vruchten worden in Hoochduytsch Pimpernusz gheheeten. Hier te lande Pimpernoten ende Sint Antuenis nootkens. In Franchois Noisette de S. Antoine.

¶ Natuere/cracht en werckinghe.

Van die natuere cracht ende werckinghe van desen nootkens, en kunnen wy niet A ghescrijuen, aenghesien dat sy nerghe rinckx toe ghebruyckt en worden.

Van Lombaertsche Linsen. Cap. lvj.

Coloutea Theophrasti.
Lombaertsche Linsen.

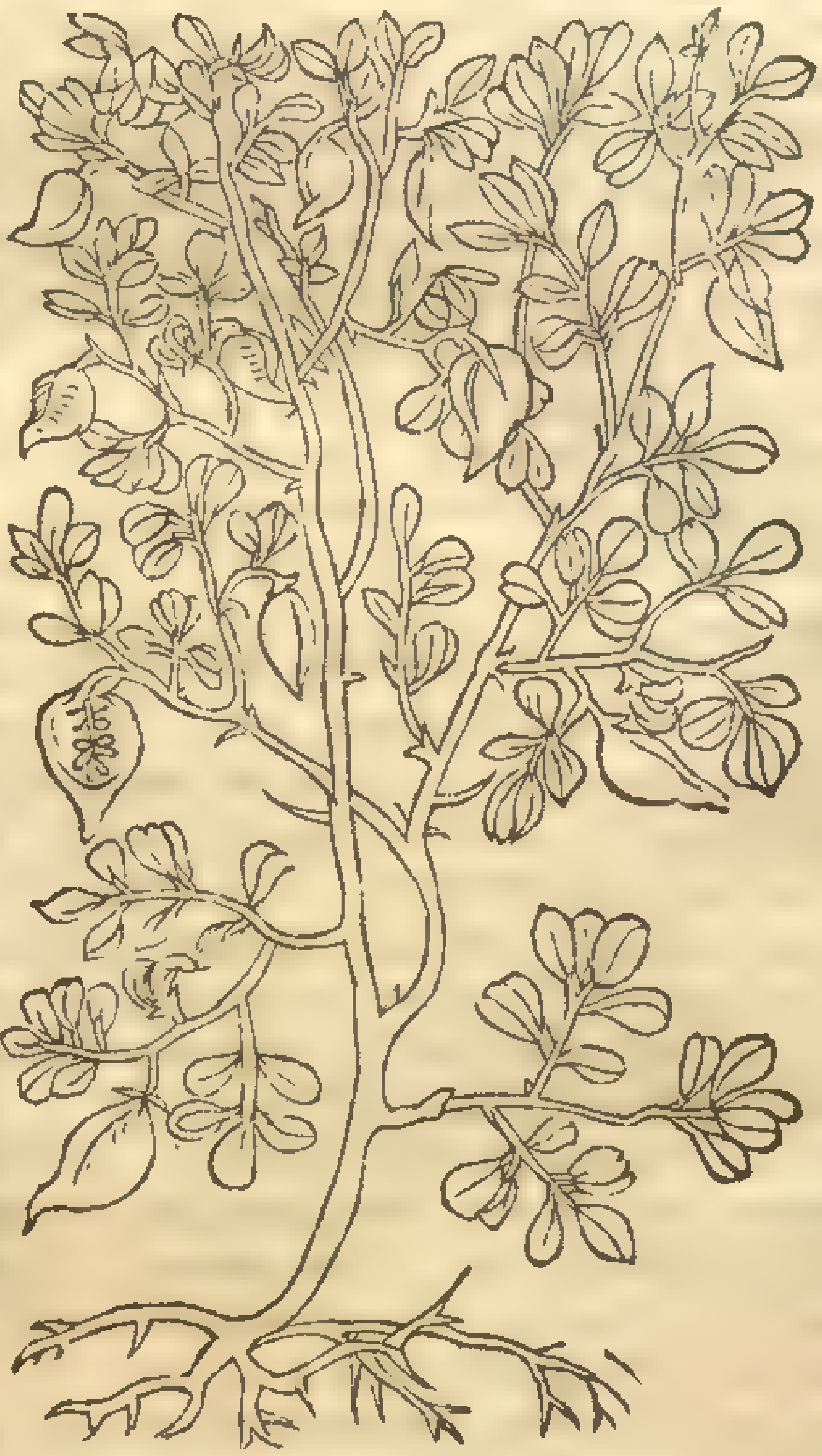

¶ Tfatsoen.

Lombaertsche Linsen sijn een cleyn boomachtich ghewas, van bladeren den Fenigrieck, oft dē Sene niet seer ongelijck. Die bloemen sijn schoon geel den bloemen van Brem schier gelijck. Ende als die vergaen soo volghen daer hole hauwkens naer, ghelijck cleyne blaeskens opgheblasen, die claer ende doorluchtich sijn, ende ghelupt gheuen alsmense in stucken douwt. Ende daer in leyt dat saet dat plat, swert, ende den Linsen niet seer onghelijck en es.

¶ Plaetse.

Dit ghewas wordt hier te lande niet, dan in sommighe houen gevonden. Daert voor Sene niet sonder dwalinge geplant wordt.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye eñ in Ooghstmaent soo worden die saden rijp.

¶ Naem.

Dit boomken wordt gheheeten in Griecx vā Theophrastus κολούτεα Coloutea oft Colutea van Theodorus Gaza. In Hoochduytsch welsch Linsen. Hier te lande Lombaertsche Linsen, ende van sommighen ongeleerden qualijcken Seneboom. In Franchois Baguenaudier.

¶ Natuere.

Die bladeren ende dat saet van dē Lombaertsche Linsen sijn middelmatich werm ende vochtich van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die vruchten dat es dat saet ende dijsghelijcx die bladeren van Coloutea als Theophrastus schrijft maken die scapen vet, ende doen die selue veel melcks gheuen. A

Van Dadelboom. Cap. lvij.

¶ Tfatsoen.

Dadelboomen sijn schoone groote boomen, hebbende rechte dicke stammen, die met dicke scelpachtige scorssen bedeckt sijn. Op dopperste van den stam groeyen veel langhe tacken, seer veel rietachtighe smalle bladerē dragende, alzoo dat die selue tacken anders schier niet en schijnen, dan een hoop Rietbladeren lancx aen een vergaert. Ende aen dese tacken groeyen die vruchten veel by een ghetrost, die welcke ront ende lanck sijn, ende binnen eenen langhen herden steen hebben.

¶ Plaetse.

Dadelboomen wassen in Afrycken, Arabien, Indien, Syrien, Joetsche landt, ende in andere heete landen van Orienten.

Naem.

Palma. Dadelboom.

Naem.

Die Dadelboom wordt gheheetē in Grieckx φοῖνιξ Phœnix. In Latijn Palma. Ende dit es die oprechte Palm boom.

Die vrucht es ghenaempt in Grieckx oock φοῖνιξ Phœnix, eñ van Galenus φοινικοβάλανος Phœnicobalanos. In Latijn Palmula. In die Apotecken Dactilus. In Hoochduytsch Dactelen. Hier te lande Dadelen ende Daden. In Franchois Dactes.

Natuere.

Die tacken eñ bladerē vā dē Palmboom sijn cout eñ tsamen treckende van natueren.

Die vrucht es werm eñ drooge tot schier in den tweeden graet, ende ooc tsamen treckende, sonderlinghe als sy niet heel rijp en sijn.

Cracht en werckinghe.

A Daden sijn quaet om verteerē, sy verstoppen die leuere ende die milte, sy maken winden inden buyck ende weedom in dat hooft, ende sy genereren grof bloet, sonderlinge als sy groen ende noch versch wesende ghegeten worden, maer als sy wel rijpe eñ drooghe sijn zoo en letten sy soo seer niet, ende als sy dan van een goede stercke mage wel verteert worden, zoo voeden sy redelijck dat lichaem.

B Drooghe Daden stoppen oock den loop des buyckx, ende ghenesen dat braken ende walghen, sonderlinghe van den bevruchten vrouwen, in plaesteren vermenght eñ van buyten op die maghe oft buyck ghelept, oft met andere medecijnen vermenght ende inghenomen.

C Daden sterckē oock die weecke leuere ende milte, met andere daer toe dienende medecijnen vermenght, tzy van buyten oft van binnen tlichaems ghebruyckt.

D Die bladeren ende tacken van den Palmboomen heylen die versche wonden sy sluyten die sweeringhen ende vlceratien, ende vercoelen die heete swillinghen, ende daer om zoo hebben die ouders hier voortijts, als sy eenige plaesteren maeckten hier toe dienende, die selue in tsieden, gheroert met rijskens van Palmen, om dat zy te beeter cracht hebben souden, alsmen sien mach in Emplastro Diacalcitheos, in medicamentis secundū genera, apud Galenum libro primo.

Van Olijfboom. Cap. lviij.

Tgheslacht.

Olijfboom sijn tweederleye Tam ende Wildt.

Tfatsoen.

1 Die tamme Olijfboomen sijn schoone hooghe groote boomen met vele tacken, daer aen wassen langachtighe smalle bladeren, dē Wilgebladeren nyet ongheliјck maer veel smalder ende minder. Die bloemkens sijn cleyn. Die vruchten sijn ront schier ghelijck Pruymen ghefatsoeneert, vā buyten ierst gruen, eñ als sy rijp geworden sijn swertachtich, ende in dmiddel van elcken leyt eenen herden vasten steen. Wt dese vruchten wordt olie gheperst, die Olie van Olijuen gheheeten wordt.

2 Die wilde Olijfboom es den tammen schier gheliјck, maer sijn bladeren sijn wat mindere ende tusschen die wassen veel stekende doornen. Die vruchten sijn oock minde-

re ende worden qualijcken rijp, alsoo dat die olie die daer af coemt altijt gruen ende onrijp es.

¶ Plaetse.

Olijfboomen wassen gheerne in drooghe valleyen, oft op cleyne neere heuuelkens, ende worden in Spaengien, Italien ende andere dyergelijcke landen al om ghevonden.

¶ Naem.

1 Die Olijfboom heet in Griecx ἐλαία. In Latijn Olea. In Hoochduytsch Oelbaum vnd Oliuenbaũ. In Franchois vng Oliuier.

2 Die wilde Olijfboõ heet in Griecx ἀγριελαία van sommigen κότινος καὶ αἰθιοπικὴ ἐλαία In Latijn Oleaster Olea syluestris, & Olea Aethiopica.

Die vrucht wordt in Griecx oock ἐλαία ghenaemt. In Latijn Oliua, ende daer naer in Duytsch een Oliue, ende in Franchois vne Oliue.

Oliuen die in pekel gheleyt eñ gesouten sijn heetẽ in Griecx Colymbades ende Halmades, ende in Latijn Colymbadæ.

Olea satiua. Tam Olijfboom.

¶ Natuere.

Die bladeren ende ionge scheutkẽs van dẽ Olijfboomẽ sijn cout drooghe ende tsamentreckende van natueren.

Die onrijpe Oliuen sijn oock cout ende tsamen treckende, maer als sy rijp sijn, zoo verwermen sy ende maken vochtich.

Olie van den onrijpen Oliuen es cout ende tsamen treckende, van den rijpẽ, werm vochtich ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladerẽ van den Olijfboom sijn goet tot dat wildt vier, quade voortseetẽde sweeringhen ende vlceratien, ende tot andere hittighe swillinghen daer op gheleyt. A

Die selue bladeren met huenich vermenght, maken die vuyle sweeringhen suyuer ende reyn, ende doen oock andere quade vergaderinghen sceyden ende vergaen. B

Item die bladeren van Olijfboomen sijn goet tot die sweeringhen, apostumatien, puysten ende verhittinghen van den mont ende van dat tantvleesch, sonderlinghe vã den ionghen kinderen, in water ghesoden ende daer mede die mont ghespoelt. C

Tsap van den Olijfbladeren stelpt die vloet van den vrouwen ende alle bloetgãck, ende dijsghelijcx oock den loop des buycx ende dat root melizoen, van binnen ende van buyten ghebruyckt. D

Tselue sap es oock goet tot die roodicheyt verhitheyt ende sweeringhen van den ooghen, ende tot die loopende ende draghende ooren, met collyrien daer toe dienende vermenght. E

Die Olijuen die noch gruen ende onrijp sijn, versterckẽ die maghe ende maken appetijt ende lust om eten, sonderlinghe die ghesouten sijn, maer selue worden sy seer qualijcken verteert ende en gheuen gheen voetsel. F

Die rijpe vette Olijuen maken walginge ende berueren die maghe, sy maken hooft sweer ende sijn quaet voor den ooghen. G

Olie van onrijpen Oliuen bedwinckt ende doet sincken die ierst beghinnende heete swillinghen ende apostumatien, ende vercoelt die heete sweeringhen ende vlceratien. H

Item dese gruene onrijpe olie es oock goet tot die vuyle stinckende sweeringhē vlcerratien ende vochticheden van dat tantvleesch, ende maeckt die tanden vast, met cattoen oft teer wolleken tseghen dat tantvleesch gheleyt. I

Olie van rijpen Olijuen, maeckt slap, versuet die pijne eñ weedom, doet sincken die gheswillen, ende gheneest die ghespannen ende vercrompen leden, sonderlinghe als sy met goeden cruyden ghewonnen es. K

Item olie van Olijuen, dient seer wel om alderhande olien van cruyden oft bloemē af te maken, want sy neempt seer lichtelijcken naer huer die natuere ende cracht van den cruyden ende bloemen, daer sy mede in sonne ghewonnen oft andersins ghesoden oft bereyt wordt. L

Van Sint Jans broot. Cap. lviiij.

¶ Fatsoen.

Ceratonia Siliqua. Sint Jans broot.

Dese vruchten wassen op grootachtighe boomē, dragende dunne taxkens, die met bruyn roode scorssen becleet sijn. Die bladerē sijn langachtich eñ ghelijck vluegelen wtghespreyt van ses, seuen acht, oft neghen bladerkens aen een rootachtich ribbeken, tseghen malcanderen ouer staende vergaert, van den welcken elck besondere rondachtich es, ende aen die opperste sijde bruyn groen, ende aen die onderste licht gruen. Die vruchten sijn platt cromachtighe hauwen somtijts onderhaluen voet lanck, ende ontrent eenen duym breet, die suetachtich sijn, ende daer in leyt dat saet, dwelck groote platte breede castaeniebruyde keerne sijn.

¶ Plaetse.

Dese hauwen wassen in Spaengien, Italien ende andere werme landen. Hier te lande en groeyen sy niet. Daer worden alleen in sommighe neerstighe cruytliefhebbers houen cleyne boomkens ghevonden. Die welcke hier te lande gheen bloemen noch vruchten, voortbringhen en kunnen.

¶ Naem.

Dese boō wort genaemt in Griecx κερατόνια ende dijsghelijcx oock in Latijn Ceratonia.

Die vrucht heet in Griecx κεράτιον. In Latijn Siliqua, ende van sommighen Siliqua dulcis, van den ghemeynen cruytliefhebbers Carobe. In die Apoteken Xylocaracta In Hoochduytsch Sint Johans brot, dat es in onse tale Sint Jans broot.

¶ Natuere.

Dese hauwen sijn wat werm drooghe ende tsamen treckende van natueren, sonderlinghe als sy niet versch maer drooghe sijn.

¶ Cracht en Werckinghe.

Sint Jans broot noch versch ghegheten doet lichten ende saechten camerganck hebben, maer es quaet voor die maghe, ende quaet om verteeren ende voedet niet vele. A

Die selue hauwen drooghe wesende, maken den buyck hert, doen water maken, eñ B

en

en letten der maghen niet veel, ende sijn beter en bequaemer om eten dan die versche.

Van Cassia fistula. Cap. lxv.

Cassia fistula.

¶ Tfatsoen.

Die boomen van Cassie fistule sijn van bladeren den Eschen boomē niet seer ongelijc. Sijn bladeren sijn groot lanck ende wtghespreyt, van vele bladerkens aen een ribbeken tseghen malcanderē ouer wassende vergaert, van den welcken elck besondere, lanck eñ smal es. Die vruchten sijn lange, ronde, swerte, herde eñ houtachtighe hauwen, die meest twee voeten lanck sijn, ende ontrent eenē duym oft vingher dick, die welcke van binnen in vele camerkens verdeylt sijn, daer in plat bruynachtich saet leyt, ende swert, sacht, suetachtich merch, dat die bloeme ende merch van Cassie gheheeten, eñ in der medecynen veel ghebruyckt wordt.

¶ Plaetse.

Cassie fistule wast in Syrien, Arabien, ende dyergheliicke landen.

¶ Naem.

Cassie fistule wordt genaēt van Actuarius ende andere ionghe Grieckse meesters in Grieck κάσια μελαίνα. dat es in Latijn Casia nigra. In die Apoteke ende van den Arabeuschen meesters Casia fistula.

¶ Natuere.

Dat binnenste swert merch van Cassie fistule es werm ende vochtich in den iersten graedt.

¶ Craht en werckinghe.

A Dat binnenste swert merch van Cassie fistule es een goede lichte bequaeme medecijne die sonder eenighe sorghe mach ghegeuen worden alle weecke onstercke menschē ende den bevruchten vrouwen. Sy laxeert ende maeckt camerganck ende iaghet daer duer principaelijck af die geele cholerijcke vochticheden, eñ somtijts oock die taeye fluymen, die ontrent die dermen vergaert lighhen, ontrent een once swaer inghenomen.

B Cassie es oock goet ghebruyckt den ghenen die heete cortsen, pleuresis, geel vrouwe, oft eenighe verhittinghe in die leuere hebben sonderlinghe met vercoelende wateren, drancken, oft cruyden vermenght.

C Item Cassie es goet voor die lendenen ende nieren, sy doet dat graueel lossen ende rijsen, ende preserueert voor den steen, met water daer Callissiehout, oft Peersel wortelen, oft Cicceren, oft altsamen in ghesoden sijn vermenght, ende ghedroncken.

D Alsmen met Cassie gorgelt soo versuet sy die pijne van den swillingen in die keele, ende doet die gheswillen ende apostumatien oft sincken, oft rijp worden ende wtbreken.

E Cassie op die ledē geleyt daer dz flederciin in es versuet die pijne als Auicena scrijft.

Van Anagyris ende Laburnum. Cap. lxvj.

¶ Tfatsoen.

Anagyris es een neer boomachtich ghewas, dunne taeckens voortbringhende, daer aen cleyne bladerkens wassen, altijt drye tsamen, anders den bladeren vā Agnus castus schier ghelijck. Die bloemen sijn schoon geel ende wassen veel tsamen aen een

rijsken

Anagyris.

Laburnum.

Arbor Iuda.

rijsken in maniere van Aren, den bloemen van koolen schier ghelijck. Ende daer naer volghen langachtige hauwkẽs, daer in platte herde vruchten ligghen ẽn groeyen, gelijck Roomsche boonkẽs ghefatsoneert maer mindere. Ende dit gheheel ghewas, ende sonderlinghe die bloemen sijn van eenen seer stercken ende onliefelijckẽ rueck.

2 Den Anagyris wordt ooc een ghelijck boomachtich ghewas ghevonden, dat bladeren bloemen hauwen ende vruchten heeft, gelijck Anagyris. Maer dit ghewas en es niet sterck van rueke, oock est gemeynlijck grooter ẽn breeder, ende het brenght langher bloemẽ ende hauwen ende grooter vruchten voort, ende wordt oock grooter, ende wast hoogher dan die Anagyris.

3 Bouen desen soo esser oock noch een derde boomachtich ghewas, dz oock hauwen draeght. Die bladeren van desen sijn ront den bladeren van Asarum schier ghelijck, maer niet soo dick. Die hauwen sijn plat ende omtrẽt eenen cleynen vingherc lãck ende breet, ende daer in leyt cleyn plat saet.

Plaets

^ sijne bloemen in langachtige aren die van verwe geel zijn, en naer dien volgen die hauwkens in den welken de vrugten groeijen, den vrugten van anagaris van fatsoene gelyk maer mindere. maer.

vc^c xlviij. Van Anagyris ende Laburnū. Cap. lxvj.

¶ Plaetse.

Dese ghewassen groeyen tot veel plaetsen van Italien ende som oock in Prouincie, in die bosschen op die gheberchten.

¶ Tijt.

Zy bloeyē in Meye ende Braeckmaent, eñ in den Herfst zoo wordē die vruchtē rijp.

¶ Naem.

1 Dierste van desen gewassen, wordt geheetē in Grieckx ἀνάγυρις. In Latijn ooc Anagyris. In Italiaensch Eghelo.

2 Dat tweede wordt ghehouwen voor dat Laburnum vā Plinius. Eñ en es gheen Anagyris noch oock gheen Lotus als sommighe qualijcken meynen.

3 Tderde wordt van den cruytliefhebbers in Latijn ghenaemt Arbor Iuda & Arbor Iudæ. Ende schijnt te sijne een gheslacht van Laburnum, oft als eenighe meynen κολυτέα Colytea van Theophrastus.

¶ Natuere.

Die bladeren ende saet van Anagyris sijn werm ende drooghe van natueren.

Ende en es gheen Cercis Theophrasti, want Cercis es een geslacht van Populier, dat van Plinius Populus Lybica ghenaempt es.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Anagyris een drachma swaer, met wijn bastaert ghedroncken, verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen, ende iaghet af die secondine. A

Die selue bladeren noch gruen ende versch, doen die coude gheswillen sincken ende vergaen daer op gheleyt. B

Tsaet inghenomen doet braecken ende ouerghenen seer stercklijck eñ met gewelt. C

Van Wilghen. Cap. lxvij.

¶ Tgheslacht.

Salix, Wilghen.

VAn Wilghen vindtmen twee seer verscheyden gheslachtē, dat eene wast om hoge ende wordt groot ende dick ghelijck andere boomen, dat ander blijft neer, ende brenght Wissen voort. Dat ierste gheslacht es oock som van scorssen roodachtich, som wit, ende som geelachtich.

¶ Tfatsoen.

1 Die Wilghe boomen hebbē dicke struyckē, daer wt wassen hooghe langhe rechte tacken met veele sijde tacxkens, die taye sijn, ende oft met bruynroodachtighe, oft met witte oft gheelachtighe scorssen bedeckt sijn. Ende daer aen wassen die bladeren die lanck ende smal sijn, bouen gruen ende van onder schier ascheverwich.

2 Dat ander gheslacht van Wilghen, dat Wijmen gheheeten wordt, en heeft gheen sonderlinghe struycken, maer alleen by der aerden een groot breet hooft, daer wt vele dunne rijskens wassen, met doncker roode stellē becleet, die seer taye sijn ende hun seer lichtelijcken in alle manieren laten buyghē ende crommen. Van desen rijskens worden ghemaeckt manden, stoelen, koruen, ende dyer ghelijcke andere dinghen.

Plaet-

¶ Plaetse.

Alle Wilghen wassen gheerne in vochtighe plaetsen, ontrent die grachten ende watercanten, ende sonderlinghe die Wijmen.

¶ Tijt.

Die Wilghen bloeyen in tbeginsel van der Lenten, ende huer bloeysel wast lanckx aen dunne steelkens tsamen ghehoopt, dwelck alst opē gaet es sacht ende wollachtich ende wordt daer om het gheheel bloeysel Catteckens gheheeten.

¶ Naem.

Die Wilge boom wordt geheeten in Griecx ἰτέα. In Latijn Salix. In Hoochduytsch Weydenbaum. In Frãchois Saulx. Ende wordt van Theophrastus by toename genaemt ὠλεσίκαρπος Olesicarpos, dat es in Latijn Frugiperda, om dat huer catteckens rijsen, eer dat saet wel rijp es.

1 Dat gheslachte dat tot boom opwast, wordt gheheeten Salix perticalis.

Ende van desen gheslachte dat roode stellen heeft wordt ghenaempt Salix nigra, Salix purpurea ende Salix gallica. In Hoochduytsch rot Weiden. Hier te lande roode Wilgen van sommighen oock Salix viminalis, om dat die tacxkēs taeye sijn ende huer beter laten buyghen, dan van den anderen Wilghen. Ende sonder twijfel dese roode Wilgen sijn een gheslacht met den Wijmen, want alsmen dese roode Wilghen in neere vochtighe plaetsen plant ende cort by der aerden af hout, soo wassen daer Wijmen op. A

Dat tweede gheslacht met den witten schorssen wordt ghenaempt Salix candida, ende van sommighen Salix græca. B

Tderde met den geelachtighe schorssen Salix vitellina, ende als sommighe meynen Salix amerina. Ende beyde dese worden in Hoochduytsch genaempt Weisz weiden, eñ hier te lande witte Wilghen. C

2 Die cleyne neere Wilghe wordt gheheeten. In Latijn Salix pumila ende Salix viminalis, van Columella Sabina salix ende Amerina salix. Hier te lande Wijmen. In Hoochduytsch Klein weiden.

¶ Natuere.

Die bladeren, bloemen, saet ende schorssen van den Wilghen sijn cout ende drooghe tot in den tweeden graedt, ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren ende schorssen van Wilghen, stelpen dat bloetspouwen, dat ouergeuen ende bloetbraken, ende alle bloetganck, ende dijsghelijcx oock die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt ende die vloet van den vrouwen, met wijn ghesoden eñ ghedroncken. A

Wilghen bladeren oft schorssen in wijn gesoden versueten die pijne van den senuwen ende versterckē die selue, alsmense daer mede stooft. B

Die gruene bladeren van Wilghen cleyn gestooten ende ontrent die schamelijcke leden gheleyt doen die quade lusten ende vleeschelijcke begheerten vergaen. C

Die schorssen van Wilghen tot asschen ghebrant, ende met azijn vermenght, doē die wratten, weeren ende exterooghen afvallen daer op gheleyt. D

Van Eycken. Cap. lxviij.

¶ Ghedaente.

Die Eycken sijn ghemeynlijck groote breede boomen, met huer dickē tacken veerde ende wijt wtghespreyt, ende hebben grauwe schorssen, die aen die ionghe Eycxkens heel effen sijn, ende aen die oude boomen, dick, rouwe oneffen ende ghebersten. Die bladeren van den Eycken sijn rontsomme die canten ghescaert ende diep ghekerft, ende daer op wordē somtijts hier te lande ronde appelkens gevonden, dwelck Eycken appelen gheheetē worden, gelijck in som andere landen die Galnoten daer op groeyen. Die vruchten van den Eycken sijn die Eeckelen, die in rouwe, ronde hole schaelkens hanghen. Die wortelen van den Eycken sijn wit ende breet wtghespreyt.

Bouen die Galnoten ende eycken appelkens die op die bladeren van den eycken

 groeyen,

groeyen, zoo wassen oock noch veel andere dingen op die eycken: als daer af Theophrastus Lib. tertio cap. viij. breeder schrijft.

Quercus. Eycken boom.

¶ Plaetse.

Eycken boomen wassen gheerne in sandachtighe magher dorre landen, ghelijck ontrent die heyden.

¶ Tijt.

Die Eyckē crijghen in Meye nieuwe bladeren. Die Eeckelen worden in Oostmaent rijp. Die Eycken appelen groeyen in dē zoomer, ende beghinnen in Herfstmaent af te vallen.

¶ Naem.

Die Eyckenboom wordt gheheeten in Griecx Δρῦς. In Latijn Quercus. In Hoochduytsch Eichbaum. In Franchois Chesne.

Die vrucht wordt ghenaempt in Griecx βάλανος. In Latijn Glans. In Hoochduytsch ein Eichel. Hier te lande een Eeckel. In Franchois vng Gland.

Dat ront nootken oft Appelken dat op die bladeren groeyet es ghenaemt in Griecx κηκίς. In Latijn Galla. In Hoochduytsch Eichopffel. Hier te lande Eycken appel, eñ Galnoten. In Franchois Noix de galle.

Die scaelkens daer die Eeckelen in hanghen worden gheheeten in Latijn Calices glādium. In die Apotekē Cupulæ glandium.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van den Eycken, ende die scaelkens van den Eeckelen sijn verdrooghende tot in den derden graedt ende tsamen treckende. Ende van gelijcke natuere sijn oock schier die Eeckelen, maer meer werm ende min tsamen treckende.

Die Galnotē sijn cout eñ drooge tot in den derden graedt, eñ seer tsamen treckende.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die bladeren scorssen ende scaelkens van den Eycken ende Eeckelen stelpen ende gheneseñ dat bloetspouwen, bloetpissen, ende alle bloetganck, ende dijsghelijcx ooc dat root melizoen eñ die loop des buycx in water oft rooden wijn ghesodē eñ ghedronckē. A

Die bladeren van Eycken cleyn ghestooten ghenesen ende heylen die versche wonden ende stelpen dat bloeyen van der seluer daer op gheleyt. B

Die scorssen van den Eycken ghepoedert es goet tseghen die wormen van den kinderen, ende tseghen den loop des buycx ende ouervloedighe camerganck. C

Die scaelkens van den Eeckelen ende scorssen van den boomen, sijn oock goet vermenght in alle medecijnen, saluen, olien plaesteren, die goet sijn om te stelpen eenighe vloet ende loop van bloede oft van andere humoren. D

Die Eeckelen sijn schier den bladeren ende scorssen van crachten ghelijck, nochtans niet zoo seer stoppende, sy doen water maken, ende wederstaen alle fenijn ende verghift heyt, ende sijn sonderlinghe goet tot die betē ende steken van die fenijnnighe ghedierten in melck ghesoden ende ghedroncken. E

Eeckelen cleyn ghestoten sijn oock goet gheleyt op die versche heete gheswillen, ende als sy met ghesoutē verckens smout vermenght sijn, zoo ghenesen sy die quade voorts etende sweeringhen ende vleeratien. F

Die Galnoten stoppen oock seer ende sijn goet tot alle bloetganck, ende tot die loop G
des

des buyck in alder manieren, het sy van binnen ingegheuen, oft in eenighe olie, saluen, plaesteren vermenght, ende van buyten ghebruyckt.

Galnoten sijn oock goet tot die vochticheyt ende gheswil van dat tantvleesch, ende tot alle swillinghen van den amendelen ende keele, ende dyssghelijck oock tot die puysti van den mont. H

Item Galnoten stelpen die vloet van dẽ vrouwen ende doen die moeder die gesoncken es in huer plaetse keeren, almen in dwater sidt daer sy in ghesoden sijn. I

Galnoten met azijn oft water geweyckt maken dat hayr swert, ende doen dat ouer vloedich vleesch verdwijnen, daer mede bestreken. K

Galnoten ghebrant ende met azijn oft wijn ghebluscht, stoppen alle vloet ende loop van den bloede. L

Van Marentacken. Ca. lxiv.

¶ Tfatsoen.

Dit ghewas heeft vele taye tacken die dweers wtgespreyt, duer ende ouer malcanderen groeyẽ, eñ met bleeckgruene scorssen bedeckt sijn. Die bladerẽ sijn dick ende bruynachtich gruen, meerder ende langher dan die bladeren van Bucxboom, anders huer niet seer onghelijck. Die bloemkens sijn cleyn ende gheelachtich, ende daer naer volghen cleyne ronde witte besiekens, met taye limachtighe vochticheyt ghevult, ende in elck besiekẽ es een swert greynken, dwelck dat saet es.

Viscum. Marentacken.

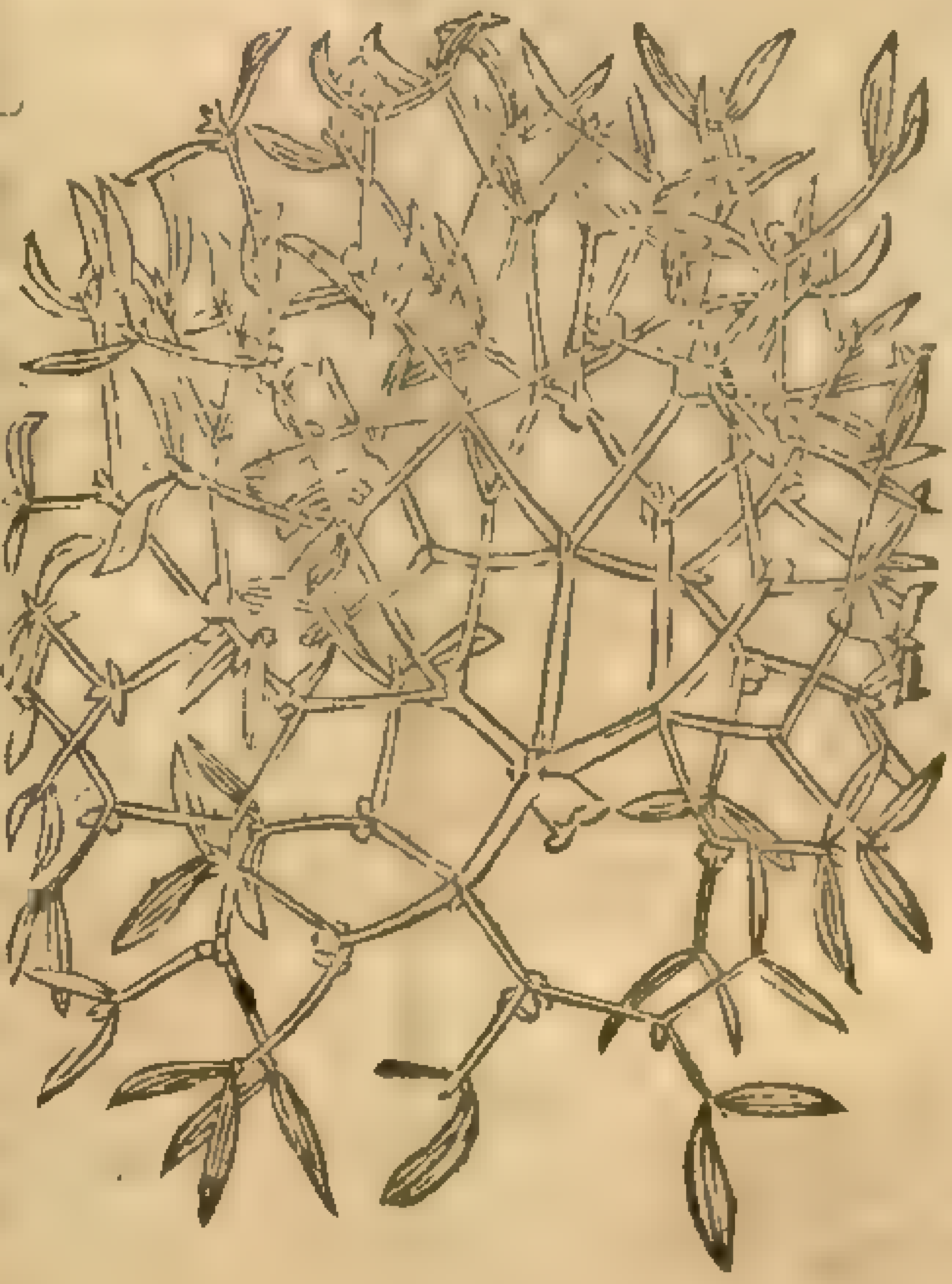

¶ Plaetse.

Marentackẽ en wassen nz wt der eerden maer groeyen op boomen, ende worden ghevonden dick mils op Appelboomen, Peerboomen, Wilghen eñ somtijts oock op Linden, Bercken ende andere boomen, maer die alderbeste ende meest ghepresen sijn die op die Eycken boomẽ wassen eñ ghevondẽ wordẽ.

¶ Tijt.

Marentacken bloeyen in dat eynde vã den Meye, ende in dat eynde van dẽ Herfst worden die vruchten rijp, die oock alle den winter dueren.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt gheheeten in Griecx ἰξὸς. In Latijn Viscum. In die Apoteken Viscus quercinus. In Hoochduytsch Mistel vnd Eichen mistel. Hier te lande Marentacken. In Francois Guys.

¶ Natuere.

Die bladeren ende vruchten van Marentacken sijn werm ende drooghe van natueren, ende redelijck subtijl van substantien.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren ende vruchten van Marentacken met morwen herst ende was vermenght, maken morw rijp ende doen sincken die herde gheswillen, clieren, ende dyerghelijcke coude apostumatien daer op ghelept. A

Item die selue bladeren oft vruchten met wieroock sijn oock goet tot die quade verouderde sweeringhen ende groote quade apostumatien. B

Tsaet van Marentacken met droesem van wijn gemenght, gheneest die herdicheyt van der milten, ende maeckt die milte cleyn, op die slincke syde ghelept. C

Dese selue bladeren oft vruchten, ghenesen den vyt, dat es die quade sweeringhen D

 aen

aen die naghelen van den handen ende voeten, met Arſenicum vermenght, ende daer op gheleyt.

Men ſeyt oock dat het hout van den Marentacken die op Eycken boomen gewaſ- E
ſen ſijn, ende gheen andere, ſeer goet ſijn tſeghen die vallende ſieckten ende Popelſien, aen den hals ghedraghen.

Van Eſſchen ende Hauereſſchen boom. Cap.lxv.

¶ Tgheſlacht.

Fraxinus als Theophraſtus ſchrijft es tweederleye, van den welcken die eene hier te lande Eſſchenboom, ende die andere Hauereſſchen ghenaemt wordt.

¶ Tfatſoen.

Fraxinus. Eſſchen boom.

Fraxinus bubula. Ornus. Hauereſſchen.

1 Die Eſſchen worden groote hooghe boomen met vele tacken, van den welcken die jonghe hollachtich ſijn binnen met wit merch ghevult ende ledekens hebben, maer als die ſelue groot ende oudt worden ſo vergaen die ledekens ende dz merch ver- andert in hout. Die ſcorſſen van deſen boomē ſijn heel effen Die bladeren ſijn groot, lanck, breet, ghelijck vlueghelen wtghesprept van vele bladeren tſeghen malcanderen ouer, aen een ribbeken waſſende vergaert. Van den welcken elck beſondere langach- tich es ende rontsomme wat ghekerft. Die vruchten van den Eſſchen hangen veel by een, ende ſijn platte ſmalle hauwkens, ende daer in leyt dat ſaet, dat bitterachtich es.

2 Die Hauereſſchen worden ſomtijts oock hooge boomē, maer minder dan die Eſſchē ende waſſen ſeer traghelijck op. Ende daer om worden ſy veel cleyn ghevonden. Die ſcorſſen van deſen ſijn bruyn, den Elſen ſcorſſen ſchier ghelijck. Die bladeren ſijn oec groot, lāck, veel aen een ribbeken, rouwachtich ende wat hayrachtich den bladeren van

Sorben seer ghelijck. Die bloemkens sijn wit ende wassen in troskẽs, ende daer naer volghen ronde besickens, die ierst gruen, eñ naermaels root sijn, vã smake onliefelijck.

¶ Plaetse.

1 Esschen wassen gheerne in vochtighe plaetsen, ontrent die riuieren eñ waterloopen.

2 Hauueresschen groeyen op hooghe berghen ende oock in donckere busschen.

¶ Tijt.

1 Tsaet van Esschen wordt rijp in dat eynde van den Herfst.

2 Hauueresschen bloeyen in den Meye ende in den Herfst worden die besickens rijp.

¶ Naem.

1 Die ierste boom wordt gheheeten in Grieck μελία. In Latijn Fraxinus. In Hoochduytsch Eschernbaum, Eschernholtz, vnd Steyneschern. In Neerduytsch Esschen ende Esschenboom. In Franchois Fresne.

Die hauwkens oft vruchten van den Esschen worden ghenaempt in die Apotecken Lingua auis ende Lingua passarina.

2 Dat tweede gheslacht wordt ghenaempt in Grieck van Theophrastus βουμελία In Latijn van Gaza Fraxinus bubula. Van Plinius ende Columella. Ornus & Fraxinus syluestris. Van sommighen nv ter tijt Fraxinea arbor. In Hoochduytsch Malbaum vnd, grosser Malbaum. Hier te lande Hauueresschen ende tot som plaetsen Qualster. In Franchois Fresne sauluage.

¶ Natuere.

1 Dese bladeren ende scorssen van Esschen, sijn middelmatich werm ende subtijl vã substantien.

Tsaet es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

2 Die bladeren van Hauueresschen sijn oock werm ende drooghe van natueren ende subtijl van substantien.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

1 Die bladeren ende scorssen van Esschen in wijn ghesoden ende ghedroncken openen ende stercken die verstopte leuere ende milte, ende ghenesen die pijne van der sijden. Tselue doen sy oock in olie ghesoden ende van buyten op die syden ghestreken. A

Item die scorssen bladeren ende ionghe scuetkens van den Esschen sijn oock goet in der seluer manieren den watersuchtighen, sy doen dat water afgaen ende lossen. B

Die seer vet sijn ende met huer smout verladen selen magher ende slanck worden, als sy alle daghen nuchter drye oft vier bladerkens van Esschen met wijn innemen. C

Item sap van Esschen bladeren scorssen oft ionghe scuetkens mz wijn gedroncken wederstaet alle fenijn, sonderlinghe den beten ende steken van den slangen eñ nateren. D

Men seyt oock dat die Esschen zoo crachtich sijn tseghen alle fenijn, dat ontrẽt huer oft in huer scaduwe gheen fenijnnich ghedierte ghedueren en kan. E

Asschen van Esschen scorssen ghebrant met water vermenght, gheneest die quade witte crauwagien ende dyergheltjcke ruydicheyt. F

Tsaet van Esschen doet water maken, vermeerdert dat manlijck saet, ende maeckt lust tot byslapen, sonderlinghe met Notemuscaten inghenomen, als Ysaac, Rhasis, Damascenus, ende meer andere Arabeusche meesters scrijuen. G

2 Die bladeren van Hauueresschen in wijn ghesoden, sijn goet tot die weedom van der syden, ende verstopthent van der leuere. Ende in dyer manieren gebruyckt doen sy den watersuchtighen den buyck sincken. H

Van Populierboom. Cap. lxvj.

¶ Tgheslacht.

Populierboomen sijn, dryerleye als Plinius schrijft. Die eene es genaemt witte Populier. Die tweedy swerte Populier. Die derde Rateleer ende dese drye geslachten sijn hier te lande seer ghemeyn.

¶ Tfatsoen.

Die witte Populierboom wordt hooch groot ende dick, het hout es wit ende niet seer

Populus alba. Witte Populier. Populus nigra. Swerte Populier.

hert om snijden oft werckē. Die schorssen sijn effen witachtich sonderlinge aen die taecxkens. Die bladeren sijn breet rontsomme die cantē gehoeckt, op die eene syde wit sacht ende wollachtich, ende op die andere syde effen cael ende gruen. Ende eer die bladeren voortcomen soo brenght dese boom langhe wollachtighe cattekens voort van coluere schier incarnaet.

2 Die swerte Populier wordt oock hooch groot ende dick, die schorssen van desen sijn oock effen maer bruynder. Die bladerē sijn langachtich achter breet, voor scerp, rontsomme die canten seer luttel ghekerft, niet wit sacht oft wollachtich. Die cattekēs van desen veranderen huer in maniere van druyfkens vele ronde besickēs draghende. Die bottekens eer die bladerē voortcomen, sijn seer welriekende duer een geele lijmachtige vetticheyt die daer in es. Ende van desen bottekens wordt ghemaeckt die salue diemen Populier salue naempt.

3 Die Rateleer es den swerten Populierboom aensienlijck, hy wordt oock groot ghelijck die andere twee. Die cattekens van desen sijn langher ende bruynder dan vā den anderen. Die bladerē sijn rondachtich breet eñ cort, bruynder ende herder dan die bladeren van den swerten Populier, rontsomme diep ghekerft, ende hanghen aen dunne steelkens, ende daer duer coemet dat sy niet veel stil en hanghen, ende altijt tseghen malcanderen clateren ende gheluyt ghetuen.

❡ Plaetse.

Dese boomen wassen gheerne in vochtighe neere plaetsen, als in beempden, ende by grachtē staende eñ vlitende wateren.

❡ Tijt.

Die cattekens van den Populierboomen comen voort int eynde van die Meerte ende

ende in Aprill, ende dan moetmen die bottekens plucken daermen die Populier salue af maken wildt.

¶ Naem.

1 Die witte Populierboom wordt gheheeten in Grieckx λευκη. In Latijn Populus alba eñ vã sommigen Farfarus. In Hoochduytsch Pappelbaũ, Weisz Alberbaum, vnd Weisz Povelweyden. Hier te lande Abeelboomen, ende daer naer van sommighen ongheleerden in Latijn Abies met sonder groote dwalinghen, want Abies es een maniere eñ gheslacht van Denneboomen, als wy hier naer verclaeren selen.

2 Die ander Populierboom wordt ghenaempt in Grieckx αἴγειρος. In Latijn Populus nigra. In Hoochduytsch Aspen vnd Popelweiden. Hier te lande Populier ende Popelaere In Franchois Peuplier.

3 Tderde wordt ghenaemt vã Plinius Populus Lybica. In Duytsch hier te lande Rateleer. In Franchois Tremble.

¶ Natuere.

1 Die bladeren ende scorssen van den wittẽ Populierboom sijn ghetempert ende middelmatich in wermte ende coude, maer wat drooghe ende afvaghende.

2 Die bottekens van den swerten ende ghemeyne Populierẽ sijn werm ende drooghe tot inden iersten graet ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scorssen van witten Populieren in wijn ghesoden, doen water maken, ghenesen die coude droppelpisse, ende sijn goet ghebruyckt den ghenẽ die dat sciatica, dat es pijne in die hope hebben. A

Tsap van den bladeren versuet die pijne ende gheneest die sweeringhen van den ooren, daer in ghedrupt. B

Die bladeren ende ionghe bottekens van den swerten Populier, versueten die pijne van dat flederc ijn aen handen ende voeten cleyn ghestooten ende daer op gheleyt. C

Die salue die van die Populiers bottekens ghemaeckt wordt es goet tot alle verhittinghen, ende tot alle versche gheslaghen ghestooten oft ghevallen buylen eñ gheswillen daer op ghestreken. D

Van Olmen. Cap. lxvij.

Vlmus. Olmen.

¶ Tgheslacht.

Van Olmen vindtmen twee gheslachten als Theophrastus ende Columella schrijuen. Dat eene groeyet op die velden, eñ d'andere op die gheberchten.

¶ Tfatsoen.

1 Dat ierste gheslacht van Olmen sijn groote hooghe boomen, ende hebben veel tacken die huer wijt wtbreydẽ. Het hout es hert bruyn ende taeye. Die bladeren sijn breedachtich, gherimpelt, ront somme wat ghekerft, op die welcke dicwils blaeskens wassen, daer in gevonden wordt een lijmachtige ende aencleuende vochticheyt, in die welcke ghemeynlijck cleyne wormkens groeyen. Ende als dese vochticheyt daer in blijft, so wordt sy in dz eynde van den soomer, duer die cracht van der sonnen hert ghelijck een gumme. Tsaet van den Olmen es breet ront plat ende dun, den sade van Melde niet seer onghelijck

maer meerder. Die wortelen van den Olmen spreyden huer wijt ende breet wt. Ende dit gheslacht es hier te lande seer ghemeyn.

2 Dat ander gheslacht van Olmen es den voorgheschreuen van bladeren ende houte niet seer onghelijck, maer het wast veel hoogher ẽn en breyt hem soo wijt niet wt, ende selden brenghet saet voort. Die bladerẽ vã desen sijn veel aenghenamer ẽn wordẽ lieuer ghegeten van den ossen, koeyen ẽn andere vee, dan die bladeren van den iersten.

3 Bouen dese twee gheslachten van Olmen, soo vindtmen oock noch boomen die den Olmen wat aensienlijck sijn, die welcke oock groot ende hooch worden. Het hout van desen es seer taeye ende hert, ende daer om wordt det veel ghebruyckt tot Molenraden, Catrollen ende dyergheliicke instrumenten die last ende gewicht verdraghen moeten. Die bladeren sijn oock gherimpelt ende rontsomme wat ghekerft, maer langher ende smalder dan die selue, op die auerechte syde bleeckgreun, effen, glat, ende blinckende, ende als sy drooghe sijn oock welrieckende. Ende op dese bladeren en groeyen nemmermeer blaeskens, noch oock die beesten en eten die niet soo gheerne als sy die bladeren van Olmen doen. Tsaet van desen es den sade van den Olmen volnaer ghelijck.

¶ Plaetse.

1 Dierste gheslacht wast gheerne op platte, neere velden ende in goede vette ackers, ẽn wordt oock tot veel plaetsen van Brabant aen die canten vã den velden geplant.

2 Het tweede groeyet lieuer op die berghen.

3 Die derde boom, wordt in die bosschen als in Sonien bosch veel gevonden, ende tot som plaetsen aen die canten van den velden.

¶ Tijt.

Tsaet vã dẽ Olmẽ groeyet ẽn rijst in dz eynde vã April, als die bladerẽ wtspruyten.

¶ Naem.

Die Olmboõ wordt gheheeten in Grieex πτελέα In Latijn Vlmus In Hoochduytsch Rustholtz, Rustbaũ, Vlmenbaũ, Lindbast vnd Yffenholtz. In Frächois vng Orme.

1 Dierste gheslacht wordt van Theophrastus πτελέα dat es Vlmus ghenaempt. Van Plinius Vlmus Campestris. Van Columella Vlmus vernacula, ende Vlmus nostras, dat es Vlmus Italica.

2 Tweede heet in Grieex van Theophrastus ὀρειπτελέα in Latijn Montiulmus. Van Columella Atinia en Vlmus Gallica.

Tsaet van den Olmen es ghenaemt in Latijn Samera.

Die wormkens die in die blaeskens ende vochticheyt van den Olmeñ groeyen sijn ghenaempt in Grieex κνῖπες Cnipes. In Latijn Culices & Muliones.

Die vochticheyt wordt nv ter tijt genaẽt Gummi vlmi, dz es gumme van dẽ Olmen.

Die derde boom wordt in Grieex ghenaemt van Theophrastus κολοτέα Colytea, ẽn schijnt te wesen die Vlmus syluestris daer Plinius af vermaet. In Hoochduytsch Hanbuchen vnd Bucheschern. Hier te lande Herseleer, en tot som plaetsen Herenteer. In Franchois mochtmen Orme sauluage, nuemen.

¶ Natuere.

Die bladeren ende schorssen van den Olmen sijn wermachtich ende tsamen treckende van natueren.

Die vochticheyt die in die bladeren ghevonden wordt es drooghende suyuerende ende afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Olmen heylen ende ghenesen die versche wonden cleyn ghestooten ende daer op gheleyt. Tselue doen oock die binnenste schorssen als die wonden daer mede verbonden worden. A

Die ghebroken oft gheborsten armen oft beenen ghenesen oock volcken alsmen die leden stooft oft badet in water daer Olmen bladeren in ghesoden sijn. B

Die bladeren van Olmen met azijn vermenght, ghenesen die quade ruydicheyt en de schorftheyt. C

Die buytenste schorste van den Olmen een once swaer met wijn oft water ingheno men iaecht af die coude fluymen ende doet camerganck hebben. D

Die

Die vetticheyt ende vochticheyt die in die bladeren gheuonden wordt maeckt die huyt ende dat aensicht schoon, ende doet die vlecken, sproet ende masen vergaen, daer op ghestreken. E

Die selue vochticheylt heylt ende gheneest oock die versche wonden, daer in gedaen, als by sekere experientie nv ter tijt ghevonden es. F

Die bladeren van Olmen sijn oock een goet voeder voor die ossen ende koeyen, als Theophrastus en Columella schrijuen. G

Van Lindeboom. Cap. lxviij.

¶ Tgheslacht.

Linden sijn tweederleye als Theophrastus schrijft, Manneken ende wijfken. Ende beyde dese gheslachten worden hier te lande gheuonden, maer dat wijfken es meer ghemeyn ende best bekent.

¶ Tfatsoen.

Tilia fœmina. Lindeboom.

Die ghemeyne Lindeboom, dat es dz wijfken van den Linden, wordt oock groot ende dick, ende met synen langhen tacken so breyt hy hem seer wijt ende breet wt, een groote breede lombere makende, als die sonne schijnt. Sijn scorssen sijn van buyten bruynachtich effen en cael, ende naest den houte wit vochtich ende taeye, die huer laten buyghen vouwen ende wercken in alder manieren, en daer om wordẽ daer af gemaeckt die basten daermen coorden ende zeelen af draeyet. Thout es witachtich effen sonder weeren ende seer saecht, ende daer om worden ooc daer af gebrant colen diemen tot den buspoedere ghebruyckt. Die bladeren sijn schoon gruẽ, breedachtich, rontsomme wat gekerft, anders den bladeren van Veyl niet seer onghelijc. Die bloemkens sijn witachtich welrieckende, ende wassen veelachtich by een aen een cleyn smal wit bladerkẽ. Die vrucht en sijn cleyne ronde besiekens oft bollekens, by een ghetrost ghelijck die besien vã Veyl ende daer in leyt swertachtich cleyn ront sadeken, dat daer wt valt als die bollekens rijp sijn en open gaen.

Dat ander gheslacht van Linden, dat het manneken van den Linden ghenaempt es wordt oock groot, dick, en spreyt hem wijt wt, ghelijck die andere Lindeboom Die scorssen van desen sijn oock taeye, ende dienen om basten af te maken, maer rouwer, dicker ende broosscher. Ende sijn aẽ die cleyne tacxkens grauwachtich, witter dan aen die Linden maer niet zoo wit als die Olmen tacxkens. Thout van desen es veel herder weerachtigher ende geelder, den Olmen houte seer aensienlijck. Die bladeren sijn breedachtich, niet effen maer rouwachtich rontsomme wat ghekerft den Olmen bladeren wat gelijck. Maer hier op en groeyen nemmermeer blaeskens. Ende dese boom brenght seer selden vruchten voort, also datmen daer om meynt dat hy heel ontvruchtbaer es, ende als hyse leuert, soo brenght hy voort vele by een ghetrost hanghende, ghelijck ronde platte hauwkens, die voor een scaerdeken hebben Den hauwkens van dat oprecht Thlaspi beschreuen. lib. v. cap. lxij. Van fatsoene en groote seer aensienlijck, vã dẽ welckẽ elck op een besondere steelkẽ hãght.

¶ Plaetse.

Lin-

Linden wassen gheerne in goet bequaem eerdtrijck, ende wassen lichtelijcken al om daer sy ghe'plant worden.

¶ Tijt.

Dat wijfken van den Linden bloeyet in den Meye, ende die vruchten worden rijp in dat eynde van Oostmaent.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx φιλύρα Philyra. In Latijn Tilia. In Hoochduytsch Lindē vnd Lindenbaū. Hier te lāde Linde eñ Linde boom. In Fräcois Tilet.

1 Dat eerste gheslacht wordt ghenaempt Tilia fœmina.

2 Dat ander gheslacht Tilia mas, ende hier te lande van sommighen Ypelyne.

¶ Natuere.

Die schorssen ende bladeren van den Linden sijn middelmatich werm, wat drooghende ende tsamen treckende, den Olmen van naturen schier ghelijck.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van den Linden in water ghesoden ghenesen die puysten ende quade seericheden van den monden van den kinderen, alsmense daer mede wasschet. A

Die selue bladeren sijn oock goet gheleyt op die gheswollen voeten ghestootē ende met water vermenght. B

Die schorsse van den Linden met azijn vermenght geneest die quade ruydicheyt, witte crauwagien ende dyer ghelijcke schorftheden, als Plinius schrijft. C

Van Platanus. Cap. lxviiij.

¶ Tfatsoen.

Platanus.

Aceris species. Folio maiori.

1 Platanus es een vremt boom diemen hier voortijts in Italien ende te Roome in grooter eeren ghehouden heeft. Hy wordt groot hooch ende spreyt hem met sijnen tacken seer wijt ende breet wt. Die bladeren sijn breet van fatsoene den wijngaerts bladeren seer ghelijck, ende hanghen aen langachtighe roodachtige steelkens. Die bloemkẽs sijn cleyn ende wassen in cleyne troskens. Die vruchten sijn ront, rouw ende wat wollachtich ontrent eenẽ noot groot.

2 Desen Platano wordt een boom seer gelijck in Duytschlant ende tot som plaetsen van Brabant ghevonden. Die oock breede bladeren heeft ghelijck die bladeren van Wijngaert, aen langhe dunne roode steelkens hanghende. Maer die bloemen ende vruchtẽ van desen en sijn den bloemẽ oft vruchten van Platanus niet ghelijck. Maer sijn ghelijck den bloemen ende vruchten van booghout beschreuẽ hier naer Cap. lxxxj. daert een gheslacht af es.

¶ Plaetse.

1 Platanus wast tot veel plaetsen van Greeten. In Italien es hy oock tot som plaetsen gheplant, Hier te lande es hy onbekent.

2 Die boom den Platano van bladeren ghelijck, wort tot som plaetsen van Duytschlant op hooghe berghen, ende in Brabant aen sommighe cantẽ van den velden, maer seer selden ghevonden.

¶ Tijt.

Platanus bloeyet in dat eynde van Meerte.

¶ Naem.

1 Platanus es genaemt in Griecx πλάτανος ende desgheliicx oock in Latijn Platanus.

2 Die andere boom den Platano ghelijck heet in Hoochduytsch Ahorne vnd waldeschern. Ende en es gheen Platanus maer een gheslacht van Acer, eñ schijnt wel te sijne tghene dat in Griecx ζυγία. In Latijn Carpinus ghenaempt es.

¶ Natuere.

Die bladeren van Platanus sijn wat cout ende vochtich vã natueren. Die scorssen ende vruchten sijn meer verdroghende.

¶ Cracht en werckinghe.

A Die vruchten van Platanus met wijn ghedroncken, helpen den genen die van den Serpenten gebeten sijn.

B Die selue met Liese vermenght, genesen die verbrantheyt daer op geleyt.

C Die scorssen in azijn ghesoden versueten die pijne van den tanden.

D Die bladeren gruen ghestootẽ sijn goet ghelevt op heete geswillen, ende op gheswollen ende lopende ooghen.

Alnus. Elsen.

Van Elsen. Cap. lxxv.

¶ Tfatsoen.

Die Elsen sijn ooc hooge groote boomen met vele tacken, die seer broosch sijn ende huer niet lichtelijcken en laten buygẽ. Die scorsse van den boomẽ es bruyn. Thout es redelijck hert, ende mach seer langhe in dwater dueren, ende dan

langher dan eenich ander hout, eñ daer om wordẽ daer af pijlẽ gemaeckt, daermen die fondeersels in wacke eñ weecke grondẽ op leyt, eñ die goten eñ canalẽ daer mẽ dz water mede onder die aerde leyt, maer buytẽ dẽ watere zo vergaet eñ verrot dit hout seer lichtelijckẽ. Dit hout es ooc also volckẽ alst onscelt oft bloot es, root, eñ dijsghelijcx ooc alst oudt eñ drooge es. Die bladeren vã den Elsen sijn in dat aentasten wat lijmachtich eñ cleuende ghelijck oft sy met huenich bestreken waeren, van fatsoene rondachtich ende wat ghetimpelt den Haselaers bladeren niet seer onghelijck. Die bloemen van den Elsen sijn langhe cattekens, schier ghelijck aen die Berckenboom. Die vruchten sijn ront ghelijck cleyne olijfkens, van vele scelferkẽs vast vergaert. Die welcke als sy rijp ende drooghe sijn, rontsomme open gaen ende haer ontpluycken, also dat het saet dan daer wt ryst ende valt.

¶ Plaetse.

Die Elsenboomen wassen gheerne in neere vochtige bosschen, eñ in alle waterachtighe plaetsen.

¶ Tijt.

Die Elsen botten ende bringen nieuwe bladeren voort in April gelijck andere boomen, In den Herfst soo worden die vruchten rijp.

¶ Naem.

Die Elsenboom wordt genaẽt in Griecx κλῆθρα Clethra. In Latijn Alnus. In Hoochduytsch Erlenbaum vnd Ellernbaum. In Franchois vng Aulne.

¶ Natuere.

Die scorssen ende bladeren van den Elsen, sijn cout, verdrooghende ende tsamen treckende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Die scorssen van den Elsen, duer huer tsamẽ treckende cracht, souden goet moghen wesen tot die apostumatien ende swillingen van der keelen, amandelen ende van den monde ghelijck die snoesterẽ van dẽ Okernoten, maer tot noch toe soo en hebben sy van niemant ghebruyckt geweest, dan alleẽ om slechte lakenen, vilten hoeden ende andere dyerghelijcke swert mede te verwene, daer sy goet toe sijn.

B Die bladeren wordẽ gepresen tot heete geswillen eñ sweeringen, ende tot alle wtwendighe verhittinghen.

Fagus. Buecken.

Vã Bueckẽ. Ca. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

Buecken wordẽ ooc groot hooch ende dick. Die bladerẽ sijn dun, effen, glat, breedachtich den Populiers bladeren schier ghelijck maer mindere. Die bloemẽ van den Buecken sijn cleyne geelachtige cattekens, minder dan aẽ die Bercken boomen anders huer ghelijck. Die vruchten sijn driecantige nootkẽs, daer in een suete keerne es. Ende dese nootkẽs sijn besloten in rouwe stekende snoesteren daer sy wtvallen als sy rijp sijn.

¶ Plaetse.

Bueckenboom wast gheerne op blacke breede vochtachtighe velden.

¶ Tijt.

Buecken bloeyen ende bringhen nieuwe bladeren voort in dat eynde van April, oft in den Meye. Die Nootkens worden rijp in den Herfst als die Castanien rijp sijn.

¶ Naem.

Die Bueckenboom wordt genaempt in Griecx φηγὸς. In Latijn Fagus. In Hoochduytsch Buchbaum oder Buche. In Franchois Jau ou Fouteau, ou Hestre.

Die vruchten worden nv ter tijt ghenaemt Nuces fagi. In onse tale Buecken nootkens. In Franchois Faine.

¶ Natuere.

Die bladeren van den Buecken sijn vercoelende.

Die keernen van den nootkens sijn wat vochtich ende werm van natueren.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren van Buecken sijn goet gheleyt op heete gheswillen die ierst beghinnen te groeyen, ende op alle dyergheleycke puysten ende sweeringhen. A

Dwater dat in die holle Buecken ghevonden wort gheneest die scorftheyt van den menschen, ende dijsghelijcx oock die ruydicheyt van den peerden, ossen ende scapen alsmense daer mede wasschet. B

Die nootkẽs en wordẽ tot oorboor vã den menschẽ nz gebruyckt, nochtãs soo sijn sy suet eñ bequaem om eten, dienende schier tot alle saken, daer die nootkẽs van Pijn appelen toe goet sijn. C

Van Bercken. Cap. lxxvij.

¶ Tfatsoen.

Betula. Bercken.

Die Berckẽ wordẽ ooc dickwils hooghe groote boomen, met vele tackẽ daer aẽ wassen vele dunne taye rijskẽs, die gemeynlijck nederwaerts hangẽ eñ huer wel laten buygẽ. Die scorsse aẽ die ionghe rijskẽs es effen glat sapachtich eñ Castaniebruyn, aen die oude groote struyckẽ so es sy vã buytẽ hert, wit, rouw, oneffen eñ gheborsten, eñ aen die middelbaere tackẽ, soo es sy wat ghespickelt, eñ daer onder naest den houte ligghen andere scorssen die effen, ende dun ghelijck een papier sijn, alsoo datmen hier voortijts die gebruyckte om op te scrijuen, eer dz parchement oft papier bekent was. Die bladerẽ sijn breedachtich ronts omme wat ghekerft minder dan die bladeren van Bueckẽ, anders huer niet seer onghelijck. Die Bercken draghen oock cattekens gelijck die Haselaer maer mindere, ende daer in coemt huer saet voort.

¶ Plaetse.

Berckẽ wordẽ gevondẽ in die bosschẽ, op die dorre Heydẽ, eñ ooc ontrent die cantẽ vã den corenvelden.

¶ Tijt.

Berckẽ bringẽ nieuwe bladerẽ in dẽ

Aprill, ende in den Herfst soo worden die ionghe cattekens met den sade rijp.

¶ Naem.

Die Berckenboom es ghenaempt in Griecx σημύδα. In Latijn Betula. In Hoochduytsch Birckenbaum. In Franchois Bouleau.

¶ Natuere en Werckinghe.

Die Bercken en hebben in der medecijnen gheen ghebruyck, ende daerom soo en es A huer natuere oft cracht niet bekent, die binnēste scorssen sijn van den ouders gebruyckt in plaetse van papier, ende die ionghe rijskens om roeden ende bessemen af te maken, soomen noch ter tijt oock doet.

Van Sporckenhout. Cap. lxxviij.

¶ Tfatsoen.

Sporcken hout en wast nz in maniere van boomen, noch en wordt niet seer dick. Maer brenght voort vele langhe rechte rijsers, huer in andere cleyne verdeylende, die met eē dunne swerte scelle becleet sijn, onder die welcke een geelachtighe es. Thout van desen rijsers es witachtich eñ heeft in dmiddel bruyn root merch in. Die bladeren sijn breet ghelijc die bladeren van Elsen, den bladeren van Kerselaers schier gelijck, maer ronder ende bruynder. Die bloemkēs sijt witachtich, ende daer naer volghen ronde besiekens, die ierst gruen, naermaels root, ende ghedroocht swert sijn. Van smake vremt ende onliefelijck.

Alnus nigra quibusdam. Sporcken hout.

¶ Plaetse.

Dit houdt wast gheerne in neere vochtighe bosschen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in Aprill, in Oghstmaent worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit hout wordt ghenaemt, hier te lande Sporcken hout, ende van den kinderen Pijlhout, om dat sy pijlen daer af maken, daer sy mede scieten. In Hoochduytschlandt, Faulbaum vnd Leuszbaum. In Latijn nv ter tijt van sommighen Alnus nigra.

¶ Natuere.

Die binnenste geel scorsse van Sporcken hout es verdrooghende van natueren.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die geele scorssen van den Sporken hout in wijn oft bier gheweyckt, ende gedronc- A ken, doen sterckelijck braken ende lossen daer mede die fluymen ende vuylicheyt van der maghen.

Die selue geele scorssen in azijn ghesoden ende in den mont ghehouwen versueten B die pijne van den tanden. Ende ghenesen die crauwagien ende scorftheden daer op ghestreken.

Die bladeren sijn een goet voeder, voor die koeyen eñ doē die selue wel melck geuen. C

Tfat-

Vã Papenhout. Cap. lxxix.

Euonymos Theophrasti.
Papen hout.

¶ Tkatsoen.

Papen hout en wordt oock niet groot oft hooch gelijck een boom, maer blijft neer ende worpt veel tacken wt. Die struyckens ende oude tacken sijn met witachtighe scorssen becleet. Die ionghe met gruene hebbende ghelijck vier peeskens, lancx die rijskẽs oploopende, die welcke een schijnsel vã vier canticheyt maken. Het hout es hert eñ wit geel. Die bladeren sijn lanck, wat breedachtich dun ende teer. Die bloemkens sijn wit ende hanghen vijf oft ses tsamen, ende daer naer volghen cleyne roode huyskens vier tsamẽ, die welcke als tsaet rijp es opẽ gaen, eñ dan vindtmen in elck eẽ saet met een schoon geel velleken becleet, dz met water oft andere nattichz vermenghet ooc geel verwet.

¶ Plaetse.

Papenhout wast hier te lande in die haghen aen die canten van den velden ende van den bosschen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in April eñ die vruchten worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas schijnt wel te syne, tghene dat van Theophrastus ghenaempt wordt in Griecx εὐώνυμος Euonymos. In Hoochduytsch heetet Spindelbaũ vnd Hanhoedlin. In Brabant Papenhout. Ende en es gheen ζύγια Zygia oft Iugalis, oft gheslacht van Acer ghelijck sommighe ghemeynt hebben.

¶ Cracht en werckinghe.

A Euonymos als Theophrastus schrijft es alle vee scadelijck ghegeten ende sonderlinghe den gheyten, die daer af steruen, alsoo veerde als sy niet vã onder eñ bouen eñ lossen.

Sambucus palustris recentioribus. Swelcken houtz

Van Swelcken hout.

Capittel. lxxx.

¶ Tkatsoen.

Swelckẽ hout, es dẽ Vlierhoute gelijck. Sijn hout ende sonderlinghe die ionghe tacken, sijn mz merch ghelijck die Vlier ghevult. Die bladerẽ sijn breet vijfhoeckich, den bladeren van Wijngaert van

fatsoene volnaer ghelijck maer mindere. Die bloemkens sijn wit ende wassen in bree-de croonen, van den welcken die middelste cleyn sijn, ende die buytenste rontsomme die canten groot. Die vruchten sijn ronde besiekens, ghelijck aen den Vlier, maer meer-der ende van verwen schoon root.

2 Van desen vintmen noch een ander gheslacht dyens, bloemē in ronde trossen was-sen anders den voorgheschreuen in als ghelijck.

¶ Plaetse.

Swelcken hout wast ontrent die watercanten, ende in vochte neere plaetsen.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye ende tseghen den Herfst worden die besiekens rijp.

¶ Naem.

Dit ghewas wordt nv ter tijt ghenaemt. In Latijn Sambucus palustris, ende Sambucus aquatica, om dat het bloemen, vruchten, ende hout met merch ghevult heeft, ghelijck die Vlier. Van Cordus wordtdet Lycostaphylos ghenaempt. Eenighe maken daer af Chamæplatanus. In Hoochduytsch heetet Schwelcken vnd Bachholder. In Brabant Swelcken ende Swelcken hout. In Franchois Obiere ou Opiere. Ende en es gheen Opulus als sommighe meynen.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Sommighe willen segghen dat die besiekens inghenomen, doen braken eñ camer-ganck hebbē, maer sekerlijck en es dat noch nz vā eenige geleerde oft experte beuondē.

Van Booghout. Cap. lxxvj.

¶ Tfatsoen.

Booghout wast, somtijts in maniere van boomen ende wordt hooch, groot, eñ crijght dicke struyc-ken, somtijts in maniere van hagen ende blijft neere. Sijn scorssen sijn dick, wat witachtich. Het hout es hert, ende met water strommekens, ende ghelijck flammekens gebeelt. Die bladeren sijn breet vijfcantich, ghelijck die Swelcken bladeren, maer mindere ende gruender den bladeren van Sanikel seer gelijck. Die vrucht es dun lanck ende plat, schier ghelijck een veerken van een cleyn vogelkē, oft gelijck een vluegelken vā eē Biesbout oft sprinckhaē.

Aceris species. Folio minori. Booghout.

¶ Plaetse.

Booghout wast, tot sommighe plaetsen in die bosschē eñ daer word-det groote boomē, ende aen die can-ten van den grachten ende van den waterloopen ende daer blijuet cleyn.

¶ Tijt.

Het bloeyet in den Meye ende in den Herfst wordt sijn saet rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenaempt in Grieck σφένδαμνος. In Latijn Acer, ende schijnt wel te syne dat gesl acht van Acer dat ghenaemt es πεδινή, id est, Campestris, ende van sommighen als

als Theophrastus scrijft γλεῖνος ἢ γλῖνος, vã Plinius Gallica. In Hoochduytsch heetet Maszholder. In Brabant Booghoutende Vlierhout. In Franchois Erable.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die wortelen van Acer ghestooten met wijn, ende gedroncken sijn goet tot die pijne A
van der syden als Serenus Sammonicus ghescreuen heeft.

Van Geneuer. Cap. lxxvij.

¶ Tgheslacht.

GEneueren sijn tweederleye als Dioscorides scrijft. Daer es een geslacht dz groot ende hooghe wordt, ende een dat cleyn ende neer blijft, dat hier te lande bekẽt es.

¶ Tfatsoen.

Iuniperus minor. Cleyn Geneuer.

1 Die cleyne oft ghemeyne Geneuer wast somtijts om hooghe ende wordt grootachtich ghelijck ghemeyne boomkẽs, maer meest soo blijft hy neer ende groeyet in maniere vã den haghen. Die tacken van desen Geneuer sijn met dunne schorssen bedeckt die lichtelijcken splijten, ende daer wt vloeyet somtijts sonderlinghe in heete landen tsoomers een gumme oft vetticheyt ghelijck wieroock oft spiegelherst. Die bladeren sijn cleyn, smal, hert, scerp ende stekende, ende wassen rontsomme die steelkens ende rijskens, sy blyuen altijt gruen ende en vergaen tswinters niet. Die vruchten sijn cleyne ronde besiekẽs, die ierst gruen sijn ende naermaels swert, ende dan soo sijnse ooc goet van ruecke, ende van smaecke suet met een bitterachtich naersmaecxken.

2 Die groote Geneueren sijn groote hooge boomen, die welcke oock dragen groote besien ende vruchten die alzoo groot sijn als Hasenoten, somtijts ooc als Okernoten zoo Dioscorides schryft.

¶ Plaetse.

Geneuer wordt gheuonden op hooghe bergen, in donckere bosschen, ende in neere hole straten, hy wast gheerne op couden steenachtighen grondt.

¶ Tijt.

In den Meye zoo stuyft van den Geneuer gheel stofken, dwelck voor sijn bloemen ghehouden wordt, daer naer zoo beghinnen die cleyne besiekens te groeyen, die in den Herfst rijp worden, een iaer naer dat zy voort gecomen sijn. Ende daer om zoo worden op die Geneueren rijpe, onrijpe, groote ende cleyne besiekens tsamen gheuonden.

¶ Naem.

Die Gheneuer wordt ghenaemt in Grieex ἄρκευθος, ende van sommighen ἀκαταλὶς Acatalis. In Latijn Iuniperus. In Hoochduytsch Weckholder vnd Wecholterbaum. In Franchois Geneure.

Die besiekens sijn ghenaempt in Grieex Ἀρκευθίδες. In Latijn Baccæ Iuniperi. In die Apoteken Grana Iuniperi. In Hoochduytsch Weckholterbeeren vnd Kromerbeeren.

Die gumme die wt den houte ende scorssen vloeyet es ghenaempt in die Apoteken Vernix, ende tot sommighe plaetsen niet sonder groote seer sorghelijcke dwalinghe Sandaraca, want Sandaraca es een fenijnnighe corrosiue substantie diemen by die metaelen in die ghebercghten vindt, daer dese gumme gheen ghelijckenisse mede en heeft.

¶ Natuere.

Die gheheele Geneuerboom met synen bladeren, scorssen, houte, vruchten eñ gumme es werm ende drooghe van natueren.

¶ Cracht eñ Werckinghe.

Die vruchten oft besiekens van den Geneuere sijn goet voor die maghe longhene leuere ende nieren, sy ghenesen den ouden hoest, crimpingen ende windẽ in den buyck, ende doen water maken, met wijn oft huenich water ghesoden ende ghedroncken. A

Die selue besiekens sijn oock goet den ghenen die verreckt gheuallen oft geborsten sijn, in der seluer manieren ghebruyckt. B

Tsap van den bladeren, wederstaet alle fenijn sonderlinghe van den aderẽ eñ slanghen, ende es goet daer tseghen ghedronckẽ eñ van buyten op die wonden ghestreken. Tot den seluen sijn oock die vruchten goet in alder manieren ghebruyckt. C

Geneueren ghebrant, ende dijsghelijcx oock huere besiekens, veriaghen met hueren roock alle fenijnnich ghedierte ende alle corruptien van der locht, ende daer om soo sijn sy goet ghebrant in tijt van haestighe siekten ende al om daer quade locht es. D

Die scorsse van den Geneueren ghebrant gheneest die quade scorftheyt ende ruydicheyt met water daer op ghestreken. E

Die gumme van Geneueren es goet ghebruyckt den ghenen die met coude fluymẽ in die maghe ende dermen verladen sijn, sy verdrijft ende doet afgaẽ alderhande wormẽ, eñ stelpt die ouervloedige natuerlijcke cranckheyt eñ die vloet van den vrouwen. F

Die roock van Vernix es goet den herssenen, hy verdroocht die ouervloedighe vochticheyt van den hoofde, ende stelpt die vloet van den catarren. G

Dese gumme mz olie vã Roosen vermẽght, geneest die clouẽ aen handẽ eñ voeten. H

Van Cederboom. Cap. lxxviij.

¶ Tgheslacht.

Oxycedrus. Cleyne Cederboom.

Die Cederboom es tweederleye. Groot ende cleyne. Die cleyne es oock tweederhande. Die eene heeft scerpe eñ stekende bladeren ghelijck die Geneuere. Die andere en es niet stekende.

¶ Tfatsoen.

1 Die groote Cederboom wordt seer hooch groot ende dick, ende meerder en hoogher dan die witte Denneboom. Sijn scorssen sijn onder aen die struycken tot dẽ irsten tackẽ toe rouw, eñ vã daeren tot bouen toe seer effen ende glat, van verwen naer doncker blauw treckende, wt die welcke van selfs witten vochtighen welrieckende Herst vloeyet, die van der sonnen bescenen droogh ende hert wordt. Die tacken sijn lanck, wijt wighespreyt in andere veel taexkens tseghen malcanderen ouer staende verdeylt gelijck aẽ die witte Denneboom. Eñ daer aen wassen seer veele, eñ dick by een, cleyne smalle corte welriekende bladerkens, den Lorckenbooms bladerkens schier ghelijck. Die vruchten sijn den witte-

witte Dennebooms vruchten gelijck, maer meerder dicker eñ herder, ende wassen recht ouer eynde als aen die witte Denneboom. Als die seer neerstighe Pierre Belon schrijft. Wt den houte van desen Cederboom coemt ende vloeyet die dunne vetticheyt die Cedria van den ouders ghenaemt es.

2 Die ierste cleyne Cederboom es den Geneuer boom seer ghelijck, maer ghemeynlijck wat mindere. Sijn struycken sijn crom ende ghewronghen eñ met rouwen scorssen becleet. Die bladeren sijn smal, hert scerp ende stekende. Die vruchten zijn ronde besiekens, gelijck Geneuer besiekens maer wat meerdere, van verwen ierst gruẽ, naermaels geel, ende ten laetsten root, redelijck goet van smake.

3 Die andere cleyn Cederboom en wordt oock niet groot; maer blijft cleyn ende neer gelijck die andere. Die bladeren van desen en sijn niet stekende, maer rondachtich ende bot den bladeren van Tamariscus ende van Sauelboom schier gelijck. Die vruchten van desen sijn oock ronde besiekens, die ierst gruen dan geel ende ten laetsten root sijn, van smaecke bitterachtich.

¶ Plaetse.

1 Die groote Cederboom wast in Africa ende Syrien, eñ als Vitruuius schrijft oock in Candien, op hooghe berghen ende in coude vochtighe plaetsen daer die sneuw veel leyt, als op den berch Libanus, Amanus, Taurus, als Belon schrijft.

2 Die tweede wast in Phœnitien, ende tot som plaetsen van Italien ende sonderlinghe in Calabrien op den berch Garganus.

3 Die derde wast in Lycien, eñ wordt tot som plaetsen van Vranckrijck ende in Prouincien oock ghevonden.

¶ Tijt.

1 Die groote Cederboom draeght sijn vruchten tot by den twee iarẽ, ende wordt altijt met vruchten ghevonden, die tseghen den winter rijp worden.

2.3 Die cleyne Cederboomkens sijn oock altijt gruen; ende met vruchten geladen, hebbende altijt rijpe ende onrijpe vruchten op ghelijck die Geneuerboomen.

¶ Naem.

Die Cederboom wordt ghenaemt in Griecx κέδρος ende in Latijn Cedrus.

1 Die groote Cederboom es van Plinius in Griecx κεδρελάτη Cedrelate ghenaempt, in Latijn wordt hy gheheeten Cedrus maior ende Cedrus conifera.

Die vetticheyt die wt desen boomen coemt es ghenaemt in Griecx κεδρία. In Latijn oock Cedria & Liquor Cedrinus; Van Auicenna Serbin, van Serapio Kitran. Ende met dese Cedria werden hier voortijts in Egypten die doode lichaemen van den menschen ghebalsemt, die welcke nv ter tijt wt den grauen ghenomen worden ende voor Mumia in die Apotekẽ vercocht, niet sonder groote eñ merckelijcke dwalinge. Want dz van dẽ Arabeuschẽ Mumia genaemt es, wordt vã dẽ Grieckẽ gheheetẽ Pissasphaltos.

2 Die cleyne ierste Cederboom wordt in Griecx genaemt ὀξυκέδρος καὶ κέδρος φοινική. In Latijn Acuta cedrus, Cedrus Phœnicia, Oxycedrus, ende Cedrula.

3 Dat ander cleyne es ghenaemt κέδρος λυκία, Cedrus Lycia. Ende in Prouincien als Pierre Belon schrijft Morueinc.

¶ Natuere.

1 Die Cederboomen sijn werm ende drooghe tot in den derdẽ graede. Die Cedria die wt den grooten vloeyet es werm tot schier in den vierden ende subtijl van substantien.

2 Die vruchten van den cleynen sijn oock werm ende drooghe, maer niet soo seere.

¶ Cracht en Werckinghe.

Cedria dat es die vetticheyt van den Cederboom, versuet die pijne van den tanden in die gaten van den quaden ghedaen. A

Die selue Cedria verclaert oock het ghesichte eñ neemt die seellen van den oogen af, alsmense daer mede bestrijckt. B

Cedria met azijn vermenght doodet die wormen van den ooren, ende met wijn daer Hysope in ghesoden es in die ooren ghedruypt, verdrijft dat tuyten ende ghelupt van den ooren, ende doet beeter hooren. C

Met Cedria hebben die van Egypten hier voortijts die doode lichaemen bewaert, D
want die bewaert sy in hueren wesen ende bescermse van alle corruptie. Maer dat le-
uende vleesch verteert sy ende doeghet verdwijnen.

Cedria doodet oock die luysen ende alle ghewormte, ende daer om wat daer mede E
bestreken es, en sal van den Motten schieters oft Meluwen niet ghequetst worden.

Die vruchten van den cleynen Cederboomen ghegheten sijn goet tseghen die drop- F
pelpisse, sy doen water maken eñ verweckẽ die natuerlijcke cranckheyt vã dẽ vrouwen.

Van Sauelboom. Cap. lxxviiij.

¶ Tgheslacht.

Sauelboom es tweederleye, die eene heeft bladeren schier ghelijck die Tamarisch-boom. Die andere es den Cypressenboom van bladeren aensienlijck.

¶ Tfatsoen.

Sabina. Sauelboom.

1 Die Sauelboom die hier te lande bekent es, wast in maniere vã neer-achtighe boomkens. Sijn struycken worden somtijts dick ghelijck eenen arm, ende daer aen wassen vele tacken die huer lichtelijcken breet ende wijt wtbreyden, van desen tackẽ groeyen andere dunne tacxkens, ende daer aen gruene dunne rijskẽs in veel andere huer verdeylende, aẽ die welcke veel bladerkens wassen, den bladeren van Tamariscus schier ghelijck, maer rouwer ende meer stekende, die winter ende soomer altijt gruen blijuen, ende sterck van rueke sijn. Die vruchten sijn cleyne swerte besickens, den besickens van Geneuer niet seer onghelijck.

2 Dat ander geslacht van Sauelboom, dz den Cypressenboom ghelijckt, wordt redelijckẽ groot ende hooghe, ende crijght struycken dicker dan die Cypressen boom. Ende daer aen wassen veel tacken wijt wtghespreyt. Die bladeren sijn den Cypressenbooms bladerẽ seer gelijck. Die vruchten sijn ronde besickens, die ierst gruen sijn ende naermaels swert.

¶ Plaetse.

1 Die ierste Sauelboom wordt hier te lande in sommighe houen gheplant.

2 Die andere wast in cleyn Asia ende in Greeci-en. Hier te lande wordt hy selden ghevonden.

¶ Tijt.

Die vruchten van Sauelboom worden tseghen den winter rijp.

¶ Naem.

1 Die ierste boom wordt gheheeten in Grieckx βράθυς. In Latijn Sabina In die Apoteken Sauina, van sommighen Sauimera. In Hoochduytsch Seuenbaum. Hier te lande Sauelboom. In Francoys Sauinier.

2 Die andere es oock van Dioscorides βράθυς & Sabina ghenaemt, van Plinius oock Cupressus Cretica. Ende dese schijnt wel te syne die boom vã Theophrastus gheheeten in Grieckx θυία ἢ θύϊον Thuia vel Thuium, ende van Plinius Bruthes oft Bruta, als Pierre Belon seer wel schrijft.

¶ Natuere.

Die bladeren van Sauelboom, die principalijck in der medecynen ghebruyckt worden.

sijn werm ende drooghe tot in den derden graedt, ende subtijl van substantien.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die bladeren van Sauelboom met wijn ghesoden, doen so sterckelijck die vrine lossen ende rijsen, dat sy oock dat bloet doen volgen, sy verwecken die natuerlijcke cranckheyt van den vrouwen ende iaghen af die secondine, ende doode vruchten. Tselue doen sy oock alsmen den roock van onder ontfanckt. A

Die selue bladeren met huenich vermenght ghenesen die quade, voorts etende sweeringhen, ende suyueren ende verdrijuen alle vlecken ende plecken van den lichaeme. B

Met den bladeren van Sauelboom worden ooc verdreuen ende afgedaen die wratten die op die scamelijcke manlijcke leden ende op andere heymelijcke plaetsen ghegroeyet sijn. C

Sauelboom es oock goet vermenght in alle verwermde olien ende saluē, ende mach daer in voor Caneel ghebruyckt worden, alsmen dobbel ghewicht neemt, als Galenus ende Plinius schrijuen. D

Van Cypressenboom. Cap. lxxxv.

¶ Tfatsoen.

Cupressus. Cypressenboom.

Cypressen hebben dicke rechte ende langhe struycken, ende daer aen wassen van schier by der aerden tot bouen toe, vele andere dunne tacken, die huer niet wijt wt en breyden, maer lancx den boom om hooghe wassen, alsoo dat den Cypressenboom niet breet en es, maer smal om hooge seer lanck opwast. Die storssen van den Cypressen sijn bruyn, dat houwt es geelachtich, hert, dicht, ende alst drooghe es welrieckende, sonderlinghe alst ontrent den viere coemt. Die Cypresseboom en heeft gheen sonderlinghe bladeren, maer in plaetse van den bladeren soo brenghen die tacxkens vele dunne gruene corte rijskens in andere rijskens huer verdeylende die cleyne voukens hebben gelijck oft sy van vele seer cleyne bladerkens vergaert waeren. Die vruchten sijn rondachtighe groote noten, schier alsoo groot als ghemeyne Pruymen, die als sy rijp ende drooghe sijn tot veel plaetsen open gaen, ende daer in leyt plat grauwachtich saet.

¶ Plaetse.

Cypressen boomen groeyen gheerne op hooge bergen, ende op dorre plaetsen, In neere ende vochtighe plaetsen en willen sy niet wassen.

¶ Tijt.

Die bladeren van Cypressen blijuen altijt gruen. Die vruchten worden in den Herfst tseghen den winter rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Grieckx κυπάρισσος. In Latijn Cupressus. In die Apoteken Cypressus. In Hoochduytsch Cypressenbaum. Hier te lande Cypressenboom. In Franchois Cyprez.

Die vruchten worden ghenaempt in Latijn Nuces cupresi, Pilulæ cupresi, eñ van sommighen Galbuli, in die Apoteken Nuces Cypresi.

¶ Natuere.

Die vruchten ende bladeren van Cypressen sijn drooch tot in den derden graedt sonder merckelijcke wermte, ende tsamen treckende van natueren.

Cracht

¶ Cracht en werckinghe.

Die vruchten van Cypressen inghenomen stelpen den loop des buycx, ende dat root A
melizoen, ende sijn goet tseghen dat bloetspouwen, ende tot alle bloetgãck. Tselue doet
oock dat water daer sy in ghesoden sijn ghedroncken.

Olie oft salue daer dese vruchten oft die bladeren in ghesoden sijn, maeckt die ma- B
ghe sterck, stilt dat braken, ende stelpt den camerganck ende alle loop des buycx, ende
dijsghelijcx oock van den scamelijcken leden.

Die nootkens van Cypressen ghenesen oock die ghescuertheyt, als die dermen ghe- C
soncken sijn, van buyten daer op gheleyt. Tselue doen oock die bladeren.

Die quade sweeringhẽ ende dat quaet vleesch dat in die gatẽ van den nuese groeyet D
worden oock met dese vruchten ghenesen ende verdreuen.

Als dese vruchten met drooghe vette Vijghen vermenght worden, zoo doen sy die E
gheswillen van den manlijcken leden sincken, ende alsmen daer toe heeue menght, zoo
doen sy die croppen ende clieren vergaen daer op gheleyt.

Die bladeren van Cypressen met sueten wijn oft huenich water ghesoden ghenesen F
die droppelpisse ende stelpen alle vloet van der blasen.

Dese bladeren cleyn ghestooten, heylen die versche wonden ende stelpen dat bloeyen G
daer op gheleyet.

Item dese bladeren met bloeme van Gersten mout sijn goet gheleyt op dat wildt H
vier, carbonkelen, ende andere heete voorts etende ende sprighende sweeringhen.

Die bladerẽ eñ vruchten van Cypressen, met azijn vermenght makẽ dat hayr swert. I

Van Jbenboom. Cap. lxxxvi.

Taxus. Jbenboom.

¶ Tfatsoen.

DJe Jbenboom wordt groot ende hooch ende blijft altijt gruen. Sijn struyc-
ken sijn dick ende met grauw ghesple-
ten scelferachtige scorssen beleet. Die bladeren sijn donckergruen lanck ende
smal ghelijck een veere, van vele cleyne bladerkens aen een ribbeken tseghen malcanderẽ ouer wassen-
de vergaert, van den welcken elck besondere smal es ende langhere dan die bladerkens van Rosma-
rijn, anders huer niet seer ongelijck. Die vruchten sijn schoon roode ronde besickens, wat meerder dan die Crakebesien anders huer oock niet seer onghelijck.

¶ Plaetse.

Jbenboom wast in Arcadien, Italien, Spaengien, Vranckrijck ende Duytschlandt, hy wordt oock hier te lande in Ardennen bosch ghevonden. Hier voortijts soo heeft hy oock van den ongeleerden in die houen geplãt geweest voor Tamariscus.

¶ Tijt.

Die vruchten van Jbenboom, worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Dese boom es in Grieex ghenaempt σμίλαξ van Theophrastus μίλος, eñ als Galenus seyt κάκτος Cactos. In Latijn Taxus, van den ongheleerden Apotekers Tamariscus. In Hoochduytsch Iben-
baum, dat es in onse tale Jbenboom.

¶ Natuere.

Die Ibenboom es heel fenijnnich, ende der menschelijcker natueren heel contrarie.

¶ Hindernisse.

Die Ibenboom en wordt tot profijte van den menschen niet ghebruyckt, hy es soo A scadelijck ende fenijnnich, dat die ghene die onder die lombere van hem slapen, daer af cranck worden, somtijts oock steruen, sonderlinghe als hy bloeyet ende in Gascongien, daer dese boom alder scadelijcxte es.

Als die menschen die vruchten eten sy crijghen daer af den loop des buycx, ende die B voghelen steruen daer af, oft veranderen huere pluymen.

Die ongheleerde Apotekers ghebruycken die scorssen vã desen boom voor die scors- C sen van Tamariscus, ende daer aen machmen mercken wat grootter quaet die ongheleerde Apotekers daghelijcx doen, als sy quade scadelijcke dingen, voor goede medecynen gheuen, tot groot achterdeel van den armen crancken menschen.

Van Pijnboom. Cap. lxxxvij.

¶ Tgheslacht.

Die Pijnboom es tweederleye als die oude Theophrastus schrijft, Tam ende Wildt. Van den wilden vindtmen oock veel gheslachten.

¶ Tfatsoen.

πίτυς. Pinus. Pijnboom.

1 Die tamme Pijnboõ wordt hooch eñ groot, hy crijght aen dopperste vele tacken, die huer wederom in andere ronde taexkens verdeylen. Die altsamen rontsomme beset sijn met cleyne herde ende schier stekende bladerkens, die seer smal sijn, ende van verwen witachtich gruen. Thout es roodachtich, swaer ende van binnen ontrent den middele, heel sapachtich ende vol vetticheyts. Die vruchten sijn groote castaniebruyne bollen (diemen hier te lande Pijnappelen heet) in die welcke groeyen cleyne nootkens, in die welcke witte keernen ligghen die suet sijn, ende in der medecynen veel gebruyckt worden.

2 A Dierste geslacht van den wilden Pijnboomen, wordt hooch groot ende seer dick, maer niet soo hooch als die tãme Pijnboomen. Sijn tacken wassen breet wt lange scerpe stekende bladeren. Die vruchten sijn cort ende niet hert, sy gaen lichtelijcken open eñ vallen lichtelijckẽ af.

B Dat tweede gheslacht en wast niet om hooge, noch en heeft gheen recht op gaende struyeken, maer brenght terstont, wt der wortelẽ veel tacken voort, lancx der eerdẽ cruypende, die lãck ende seer taeye sijn ende haer lichtelijckẽ laten buyghen, alsoo datmen daer reepen af maeckt daermen die wijnvaten mede bint, als die welgheleerde ende neerstighe Matthiolus schrijft. Die vruchten van desen sijn wat meerdere dan van som anderen wilden.

C Tderde gheslacht, wast recht op ende wordt groot ende hooch, maer niet soo hooch als die andere wilde. Die tacken van desen wassen gelijck aen die roode Denneboom. Die vrucht es lanck ende dick, den vruchten van den rooden Denneboom schier ghelijck, in die welcke dryecantighe nootkens ligghen, den tammen Pijnbooms nootkens ghelijck maer mindere. Die lichtelijcken breken ende een keerne in hebben die goet van smaecke es, ghelijck van den tammen.

Tvier-

D Tvierde gheslacht heeft langhe herde vruchten, die welcke niet lichtelijcken open en gaen oft van den boom en vallen.

E Tvijfste gheslacht heeft cleyne ronde nootkens, nz veel meerder dan die Cypresse-boom die lichtelijcken open gaen ende afvallen.

Wt desen boomen coemt die vettichheyt diemen Herst heet, ende aldermeest wt den wilden. Eñ die selue Herst vloeyet meestendeel wt die scorssen oft wt den houte, maer somtijts wordt oock eenich Herst in die appelen ghevonden.

Van desen boomen coemt oock dat morum ende hert peck, dwelck daer wt vloeyet als sy ghebrant worden, naer die maniere die Theophrastus leert, die noch ter tijt in Candien onderhouden wordt als Pierre Belon schrijft.

¶ Plaetse.

Die tamme Pijnboomẽ wassen, tot veel plaetsen van Italien, Spaengien, Grecien ęc. op die velden ende in die houen daer sy gheplant sijn.

Die wilde groeyen op die gheberchten, ende sommighe op dopperste van den seluen daer gheen andere boomen oft cruyden meer en wassen, ende sonderlinghe dat ierste gheslacht van den wilden, dwelck oock in Duytschlandt, Lieflandt, Polen ende andere coude landen ghevonden wordt.

¶ Tijt.

Die vruchten van den Pijnboomen worden in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Die Pijnboom wordt ghenaemt in Latijn Pinus. In Griecx niet πίτυς als sommige nv ter tijt meynen, maer πεύκη als claerlijck dese naervolghende veerskens bewijsen.

Vergilius Æneidos. 7.

Ipsa inter medias, flagrantem feruida pinum
Sustinet. Daer by Flagrantem pinum te verstaene es Teda pinea als oock Seruius schrijft.

Ouidius in epistolis Heroidum

Vt vidi, vt perij, nec notis ignibus arsi,
Ardet vt ad magnos pinea teda deos.

Item Fastorum quarto

Illic accendit geminas pro lampade pinus,
Hinc Cereris sacris nunc quoq; teda datur.

Prudentius in Hymno cerei paschalis

Seu pinus piceam fert alimoniam.

Wt welcken verskens te mercken es dat Teda van den boom coemt in Latijn Pinus ghenaemt, in de welcke als Theophrastus schrijft die πεύκη Peuce verandert, alsoo dat hier aen kennelijck es dat Pinus ende Peuce een boom es.

Dat tam geslacht wordt gheheeten in Griecx πεύκη ἥμερος. In Latijn Pinus satiua. In Hoochduytsch Hartzbaũ vnd Kijnholtz. In Frãchois vng Pin. In onse tale Pijnboõ.

Dat wildt gheslacht es ghenaemt in Griecx πεύκη ἀγρία In Latijn Pinus syluestris eñ Pinaster In Franchois Pin sauuage, dat es wilde Pijnboom, ende van den gheslachte van den wilden sijn die boomen in Hoochduytsch ghenaemt, Kifferholtz Forenholtz oder Fuerenholtz Fichtenbaum ęc.

A Dat ierste gheslacht van den wilden wordt gheheeten in Franchois Aleuo & Eliuo als Pierre Belon schrijft, ende dit schijnt wel te syne die Pinus Tarentina daer Plinius af vermaent.

B Tweede wordt in Italien Mughi gheheeten, eñ dit mochtmen wel nuemen in Griecx χαμαιπεύκη. In Latijn Humilis pinus aut Pinus terrestris.

C Tderde wordt tot som plaetsen in die gheberchten tusschen Italien ende Duytschlandt Cembri & Cirmoli ghenaemt. Ende dit schijnt te syne dat (naer tschrijuen vã die seer welgheleerde Pierre Belon) in Franchois Suisse ghenaemt soude wesen. Ende dit gheslacht en es gheen Sapinus, want Sapinus es dat onderste van den struyck van Abies als wy hier naer schrijuen selen.

D Tvierde heeft groote ghelijckenisse met dat gheslacht dat van Theophrastus ghenaemt es πεύκη ἰδαία. In Latijn Pinus Idea.

E Tvijfste es van Theophrasto gheheeten πεύκη παραλία dat es Pinus marina.
Die vrucht van desen boomen es genaemt in Griecx κῶνος. In Latijn Conus & Nux pinea. In Hoochduytsch Zijrbel. Hier te lande Pijnappelen.
Die nootkens die in dese Pijnappelen ghevonden worden, heeten in Griecx ςρόβιλοι, ende van Hippocrates κοκκάλοι. In Latijn Nuces pineæ.
Dat binnenste hert, ende middelste van desen boomen, dwelck vol vetticheyts es, ende ghelijck een toortse brant alst onsteke es, heet in Griecx δὰς καὶ δάδιον. In Latijn Teda Ende als die gheheele boom van binnen vet ende vol vetticheyts gheworden es, soo seyt Theophrastus dat hy in een Teda verandert es, ende dan sterft hy oock, om dz hy verladen es van vetticheyt, ghelijck een mensche oft dier dz in sijn smout versticht, ende dan sijn dese boomen bequaem, om peck daer wt te branden. Daerom soo dolen sy seer die meynen dat Teda een besonder boom es, ende niet en mercken dattet een ghebreck ende cranckheyt es van den Pijnboom.

¶ Natuere.

Die scorssen van den Pijnboomen sijn drooghe ende tsamen treckende van natueren, ende sonderlinghe die scelferen van den vruchten. Van ghelijcke natuere sijn ooc schier die bladeren.
Die keerne van den nootkes sijn werm ende vochtich en ooc wat tsamen treckende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die scelferen van den vruchten ende die scorssen van den Pijnboom ingenome stoppen den loop des buyex ende den bloetgaeck, ende doe water ende die vrine lossen. Tselue doet oock schier dwater daer sy in ghesoden sijn ghedroncken. A
Item die selue heylen oock al daer wel af gewreue es, ende sijn goet tot die verbrantheyt met seuym van siluere ende wieroock vermenght. Ende als tot dese scelferen oft scorssen coperroose ghedaen wordt soo suyueren ende ghenesen sy oock die voorts etende sweeringhen ende vlceratien. B

πίτυς. Picea. Root Denneboom.

Die bladere van den Pijnboome genesen die versche wonde, en als sy in azijn gesoden sijn soo doe sy die pijne van de tande vergae. C
Die keernen van den Pijnnootkens sijn goet voor die longhene, sy suyueren die borst ende doen die fluyme lossen, ende daer en bouen soo voeden sy oock wel, ende maken redelijck goet bloet, ende daer om soo sijn sy goet den ghenen die hoesten en wtdrooghen in alle manieren gebruyckt ende ingenomen. D
Dese vruchten openen oock die leuere ende nieren, sy versueten die scerpicheyt va der vrinen, ende sijn daer om goet de ghenen die met den steen ende graueel ghequelt sijn. E
Cracht ende werckinge van den Herst ende peck sal hier naer verclaert worden. F

Va die roode Denneboom.

Capittel. lxxxviij.

¶ Tfatsoen.

Die roode Denneboo wordt ooc redelijcke groot en hooch, maer niet soo groot als die Pijnboom ende blijft altijt gruen ghelijck die Pijnboome ende witte Denneboom. Thout en es niet soo root als ae die

Pijnboomen, ende es oock vetachtich ende daer vloeyet oock alderhande Herst wt. Die tacken van desen boomen sijn herdachtich, ende daer wt spruyten andere tacken ghemeynlijck cruyswijs, daer aen groeyen die cleyne gruene bladerkens, niet rontsomme die steelkens, maer ouer beyde syden tseghen malcanderen ouer ghelijck veerkens geset. Die vruchten van desen sijn minder dan die vruchten van den Pijnboom.

Wt desen boom vloeyet oock peck, als hy ghebrant wordt, ghelijck wt den Pijnboomen, als Dioscorides schrijft.

¶ Plaetse.

Dese boom wast tot veel plaetsen van Grecien, Italien, Vranckrijck ende oock in Duytschlant.

¶ Tijt.

Sijn vruchten worden oock in den Herfst rijp.

¶ Naem.

Die roode Denneboō wordt genaemt in Grieckx πίτυς. In Latijn Picea. In Hoochduytsch rot Thannen vnd Rot dannebaū, eñ daer naer hier te lāde roode Denneboō.

Ende dat Pitys ende Picea een boom es bewijst ghenoech Scribonius largus Compositione CCI. Aldus schrijuende Resinæ pituinæ, id est, ex picea arbore.

¶ Natuere ende cracht.

Die bladeren scorssen vruchten ende nootkens van desen boomen sijn van natue. Xeen crachten ende werckinghe, den bladeren scorssen vruchten ende noten van den Pijnboomen schier ghelijck.

Van Herst wt den Pijnboomen ende roode Denneboom vloeyende. Capittel. lxxxix.

¶ Tgheslacht.

Die Herst die wt den Pijnboomen ende Denneboomen, vloeyet es dryerleye, sonder dat Peck daer wy besondere af schrijuen willen, int naervolghende Capittel.

1 Deene vloeyet duer crachte van der sonnen ende van der hitte des soomers, wt den houte, alst gebrokē oft in tween ghehouwē es, eñ sonderlinghe, alst af ghehouwen es.

2 Dander groeyet aen ende tusschen die scorssen van den Pijnboomen eñ roode Denneboomen, ende dickwils daer sy gheborsten oft ghequetst sijn gheweest.

3 Tderde wordt tusschen die scelferen van den vruchten ghevonden.

¶ Naem.

Alle Herst wordt ghenaemt in Grieckx ῥητίνη. In Latijn Resina.

1 Dierste gheslacht heet in Grieckx ῥητίνη ὑγρά. In Latijn Resina Liquida. In die Apoteken hier te lande Resina Pini, ende in onse tale Rijnschen oft moruwen Herst.

Ende van desen gheslachte es die Herst van den ouders in Grieckx ῥητίνη κολοφωνία Resina Colophonia ghenaemt. Die alsoo gheheeten wordt om dat sy vā Colophon hier voortijts plach ghebrocht te wordene. Daer nv ter tijt die ongheleerde Apotekers een maniere van drooghen Peck oft van versoden Herst voor ghebruycken.

Van desen gheslachte es oock die Herst diemen hier te lande spiegel Herst nuemt, die in den soomer in die sonne smelt anders drooghe es ende hem laet poederen. Die van sommighen ghenaemt wordt Resina arida. Hoe wel dat hy niet en es die Resina arida van den ouders.

2 Die tweede Herst wordt in Grieckx ῥητίνη ξηρά In Latijn Resina arida ghenaemt Ende van desen die wt den Pijnboomen vloeyet es gheheeten ῥητίνη πευκίνη Resina pinea, eñ die wt den rooden Denneboom coemt ῥητίνη πιτυίνη, Resina picea & Resina piceæ. Vā sommighen Spagas als Plinius schrijft. Ende beyde dese Hersten, ende dijsghelijcx oock die drooghe Herst van den witten Denneboom, worden nv ter tijt in die Apotecken sonder eenich onderscheet, voor slecht wieroock vercocht, ende van den ongheleerden Apotekers Thus ende Garipot ghenaemt. Die dat oprecht weiroock Olibanum nuemen, niet wetende dat Olibanum, dwelck in Grieckx λίβανος Libanus heet, ende Thus een dinck sijn.

3 Die derde Herst es genaemt ῥητίνη στροβιλίνη, Resina strobilina, ende dese es in die Apoteken herwaerts ouer onbekent.

¶ Natuere.

Alle Hersten sijn werm ende drooghe, ende daer en bouen oock suyuerende ende afvaghende van natueren.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Herst suyuert eñ heylt alle versche wonden ende daer om wordt hy meest in alle salAuen ende plaesteren vermenght, die tot versche wonden dienen ende goet sijn.

Herst vermorwet oock die herde geswillen ende sterckt die vermoede leden mz daer toe dienende olien vermenght ende daer op gheleyt oft ghestreken. B

Van Peck. Cap. xc.

¶ Tgheslacht.

Peck es tweederleye, dat eene es morwwe ende heet Teer, Dat ander es hert, dwelck Steenpeck ghenaemt wordt, ende vloeyen beyde wt den houte van den Pijnboomen ende oock van den rooden Denneboom ende van som andere boomen, als van Cedrus, Terebinthus, Larix, als het hout gebrant wordt, naer die maniere diemen daer toe weet, als wy hier voor ghescreuen hebben.

¶ Naem.

Peck wordt gheheeten in Grieckx πίσσα. In Latijn Pix.

1 Dat morww Peck heet in Grieckx πίσσα ὑγρά. In Latijn Pix liquida. Hier te lãde Teer

2 Dat hert Peck heet in Grieckx ξηρὰ πίσσα, παλιμπίσσα καὶ πίσσα ξηρά. In Latijn Pix arida. In die Apoteken Pix naualis. In onse tale Steenpeck. In Franchois du Poix.

¶ Natuere.

Peck es werm ende drooghe tot in den tweedẽ graedt, ende redelijck subtijl van substantien, ende van den seluen es het Steenpeck dat droochste, ende dat morwwe Peck, dat wermste ende tsubtijlste van substantien.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Dat morwwe Peck (seyt Dioscorides ende Galenus) met huenich vermẽght suyuert die borste ende es goet ghelecht, den ghenen die cort van adem sijn ende mz etter op die borst verladen. A

Item dit Peck vermorwet oock ende maeckt rijp alle herdicheyt ende gheswil, es goet ghestreken op den hals als in die keele die squinantie oft eenich gheswel es. In somma Peck es goet vermenght in alle saluen die vermorwẽ, versuetẽ eñ rijp maken. B

Peck met Gersten meel vermenght versuet ende vermorwet die herdicheden van der moedere ende van dat fondament. C

Als morwwe Peck met solfer wordt vermẽght soo bedwinghet die voorts etẽde sweringen ende gheneest alle quade scorftheyt ende ruydicheyt, ende als daer sout toe ghedaen wordt, soo eest goet gheleyt op die beten ende steken van dẽ slanghen ende aderen. D

Morwwe Peck gheneest die clouen aen handen ende voetẽ, ende die aen dat fondament comen, daer op ghestreken. E

Dit selue Peck met dat subtijl stof ende poeder van den wieroock ghemenght, gheneest die diepe versworen gaten ende doet dat vleesch daer in groeyen. F

2 Steenpeck es van crachten den morwen Peck schier ghelijck, nochtans niet so crachtich, maer es beeter om die wonden te heylẽ dan dat morwwe Peck, als Galenus seyt. G

Van witte Denneboom. Cap. xcj.

¶ Tfatsoen.

Die witte Denneboõ es een groot, hooch, lãck boom, die altijts gruen blijft, ende veel hoogher ende langher wast dan die Pijnboomẽ oft roode Denneboom. Sijn struycken sijn seer recht, beneden effen sonder knoopen oft weeren, ende bouen ghemeynlijck knoopachtich ende weerachtich eñ daer aen wassen die tacken, die cleyne bladerkens voortbringẽ den bladerẽ van Ibenboom schier ghelijck maer minder ende witter. Die vrucht es ghelijck een Pijnappel

appel maer smalder eñ minder, die niet nederwaerts en hanghen, ghelijck aē die Pijnboō, maer opwaerts staende wassen. Ende van desen boome worden die masten van den scepen, die riemen ende die speeren ghemaeckt.

B Wt die scorsse van desen boomen als sy noch iōck sijn wort een schoone claere duerschijnēde weecke vochtighe Herst vergaert, als die welgeleerde Matthiolus ende Pierre Belon schrijuen, die welcke bitterachtich ende Aromatijck es, van smaecke den gheconsijten scorssen vā Citroenen oft Limoenen schier gelijck.

C Oock wordt aen desen boom een drooghe witte Herst ghevonden gelijck aen die Pijnboomen ende roode Denneboom, die ooc voor Thus dat es wieroock vercocht ende van den slechten ghebruyckt wordt.

ἐλάτη. Abies. Witte Denneboom.

¶ Plaetse.

Die witte Denneboomen wassen gheerne op die geberchten eñ worde niet alleē in Grecië, Italië, Spaengien, Vranckrijck, maer oock in Pruyssen, Pomeren, Lieflandt, ende tot veel plaetsen van Duytschlandt ghevonden.

¶ Naem.

Dese boom heet in Griecx ἐλάτη. In Latijn Abies. In Hoochduytsch weisz Thannen vnd weisz Dannenbaum. Hier te lāde witte Denneboom ende Mastboom. In Franchois du Sap ou Sapin. Dat onderste van desen boom dat sonder weeren es, wordt ghenaemt in Latijn Sapinus, ende dat opperste dat vol van weeren es Fusterna, als niet alleen Plinius, maer oock Vitruuius architecturæ lib. secundo tuijcht.

B Die dunne claere herst, die wt den scorssen van den ionghen boomen coempt, wordt nv ter tijt ghenaemt δάκρυον τῆς ἐλάτης, Lachryma abietis, Lachryma abiegna, eñ van sommighen Abiegna resina liquida, & Abiegnum oleum. In Italien Lagrimo. In die Apoteken hier te lande Terebenthina Veneta. In onse tale Veneetsche Terbenthyn. Sommighe meynen dat dese Herst es, die ἐλαιώδης ῥητίνη Oleosa resina van Dioscorides.

C Die drooghe witte Herst es gheheeten ῥητίνη ἐλατίνη, Resina abiegna, ende wordt in die Apoteken oock voor Thus eñ Garipot vercocht, als die drooge Herst vā dē Pijnboomē.

¶ Natuere.

Die scorssen ende dijsghelijcx die drooge herst van desen boom es van natuerē, crachten ende werckinghen, den scorssen ende drooghe Herst van den Pijnboomen seer gelijck, alleen wat scerper ende meer afvaghende.

B Die claere dunne Herst es werm ende drooghe tot in den tweeden graedt ende duer sijn bitterheyt, oock suyuerende ende afvaghende.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die claere dunne Herst van den Witten Dennenboomen inghenomen, ontrent A een half once swaer, doet camerganck hebben, ende iaecht daer duer af die gheele cholerijcke vochticheden, ende hy suyuert oock ende gheneest die ghequetste nieren met suycker oft met huenich inghenomen, ende hy doet water maken, dat graueel

ende

eñ die steen lossen eñ rijsen, eñ es goet dicwils genomen die van dē flederciin sieck sijn.

Dese selue Herst met note Muschaten ende suycker ontrent een Not groot inghe- B
nomen, gheneest de droppelpisse, eñ es seer goet tot die vloet van die scamelijckē leden.

Dese Herst es oock seer goet ende sonderlinghe tot alle versche wonden eñ sonder- C
linghe tot den wonden van den hoofde, want hy heylt ende suyuert seer wel.

Vā Lorckenboō eñ gemeynē Termenthijn. Cap. xcij.

¶ Tfatsoen.

Larix. Lorckenboom.

Die Lorckenboom wordt groot ende dick, eñ breyt hem redelijck wijt wt, met synen tacken, die taye sijn ende huer redelijck laten buygen. Dat hout es roodachtich, dicht, swaer ende seer hert, also dat het vier daer aen niet veel ghedoen en kan, ten sy dattet ghelijck die steenen in die calckhouen met ander hout ghebrant worde. Die scorssen vā desen boomen sijn effender dan aen die Denneboomen. Die bladeren sijn gruen ghehackelt ende wassen dicht ende vast by een, ende vallen tseghen den winter af. Die vrucht es den Pijnappelen ghelijck, maer veel mindere niet veel meerdere dan die vruchten van den Cypresseboom.

Wt desen boomen vloeyet een vetticheyt oft Herst, die morwe, vochtich, witachtich, ende onteclaer es, den huenich van Athenen als Vitruuius schrijft in dat aensien ghelijck.

Aen dese boom wast oock een maniere van een Fungus, dz es van een voose aenwas. Die Agaricus gheheeten wordt, ende een goede medecyne es veel duechden ende crachten in hebbende. Van die welcke die beste schoon wit, voosch ende seer licht es, ende oock lichtelijcken breeckt. Die anders es, dat es swert, dicht, vast, taeye, swaer, en es in der medecynen niet dienstelijck maer es quaet ende fenijnnich.

¶ Plaetse.

Dese boomen groeyen in Lombardien by dat Riuier Padus ghenaemt, ende ouervloedich in Slesien.

¶ Tijt.

Dese boom crijght nieuwe bladeren int beghinsel vā den Lenten. Eñ in den Herfst soo worden sijn vruchten rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt geheeten in Grieck λάριξ ende in Latijn Larix. In sommige Apoteken Larga. In Hoochduytsch Lerchenbaum, dat es in onse tale Lorckenboom.

B Die Herst van desen boomen heet in Grieck ῥητίνη λαρικίνη ἢ λάριξ. In Latijn Resina laricea ende Resina larigna In die Apoteken Terebenthina niet sonder dwalinghe, ende daer naer in Duytsch Termenthijn oft Terbenthijn.

C Die voose aenwas van desen boom es ghenaempt in Grieck ἀγαρικόν. In Latijn Agaricum. In die Apoteken Agaricus. Van sommighen Medecina familiæ.

¶ Natuere.

1 Die Lorckenboom es van natuere ende cracht met synen bladeren, vruchten, scorssen ende keernen den Pijnboom ende Denneboomen schier ghelijck, in al nochtans niet soo crachtich oft sterck van wercke.

2 Die Herst van desen boom es werm ende drooghe ghelijck die andere Herstẽ maer meer suyuerende ende afvaghende.

3 Agaricus es werm in den ierst: n graedt ende drooghe tot in den tweeden.

¶ Cracht en Werckinghe.

Die Herst van den Lorckenboom, es oock goet ghelijck die andere Hersten, in die salven ende plaesteren vermenght, die de wonden heylen suyueren ende ghenesen. A

Item dese Herst suyuert oock die borste met huenich gheleckt, eñ inghenomen doet camerganck hebben, ende water maken, hy iaeght af den steen ende dat graueel. In somma es den oprechten Terebenthijn van crachten seer gelijck eñ mach daer voor ghebruyckt worden, als Galenus Lib. de medicamentis secundum genera schrijft. B

Agaricus ontrent een drachma min oft meer swaer inghenomen iaecht af duer den camergãck die taeye coude fluymen ende die groove rouwe onverteerde vochticheden. Daer die herssenen, senuwen, longhene, borste, maghe, leuer, milte, niere, moeder, oft eenighe andere inwendighe leden mede verladen oft verstopt sijn. C

Agaricus es goet tot pijne ende swijmelinghe in thooft tot die vallende sieckten ende apostumatien van den herssenen met syrope van asijn inghenomen. D

Agaricus es oock goet tot die cortheyt van den adem, benautheyt van borsten lanck duerende hoest. Item den ghenen die ghevallen, ghestooten, van binnen ghequetst oft gheborsten sijn, met huenich wijn alsmen sonder cortse es, oft met Meede alsmen die cortse heeft ghedroncken. E

Agaricus mach oock met sueten versoden wijn inghegheuen worden den genen die widrooghen, ende die in die longhene ghequetst sijn, oft bloet spouwẽ alsmen huer camerganck maken wildt. F

Agaricus opent die verstoptheyt van der leuer ende van den nierẽ, ende es seer goet tseghen die geelsucht, ende den ghenen die een quade veruwe hebben, want hy doet die quade veruwe vergaen ende die goede natuerlijcke wederom comen. G

Agaricus met azijn opent ende gheneest die verherde ende die verstopte milten. H

Agaricus drooghe sonder vochticheyt ghegheten sterckt die crancke maghe, benecẽpt dat walghen ende ripsenen ende doet die spijse verteeren. I

Agaricus es oock een medecyne die goet ende bequaem es tot alle oude cortsen om tlichaem te purgerene, ende tot die wormen, ende es seer goet in die medecynen ghebruyckt diemen tseghen eenich fenijn ende verghiftheyt ingheeft. K

¶ Hindernisse.

Agaricus es traech vã werckinge eñ te veel ingenomẽ maeckt die inwendighe leden weeck.

¶ Beeteringhe.

Agaricus wordt ghebeetert alsmen daer toe Gengebeer doet oft Sal gemma, ende sonderlinghe alsmen hem met syrope van azijn Oxymeli gheheeten ingheeft.

Van Terbenthijn boom. Cap. xcij.

¶ Tfatsoen.

Die Terebenthijn boom blijft tot som plaetsen neer ende tot som andere wordt hy hooch ende groot, als Theophrastus schrijft. Sijn bladeren sijn lanck van vele bladeren tseghen malcanderen ouer aen een ribbeken wassende vergaert. Van welcken elck besondere een Laurus bladt schier ghelijck es. Die bloemkens sijn cleyn ende root ende wassen veel tsamen ghehoopt, ende daer naer volghen cleyne ronde besiekens, die ierst gruen sijn, naermaels roodachtich ende als sy rijp sijn swert, vetachtich ende welrieckende. Die wortelen sijn lanck en wassen diep in der eerden. Thout van desen boome es schoon swert ende seer vast.

Wt dese boom vloeyet die oprechte Terebenthine, die welcke schoon claer eñ dicker es dan die vochtige Herst die vã den scorssen vã den witten Denneboõ vergaert wordt.

¶ Plaetse.

Die Terebenthijn boomen wassen veel in Syrien, ende ouervloedich ontrent Damasco, daer sy groot ende schoon worden. Sy worden oock in Grecien ende tot som plaet-

Van Terbenthijn boom. Cap. xciij. vc'lxxix.

plaetsen van Italien ghevonden.

Terebinthus. Terebenthijn boom.

¶ Tijt.

Die vrucht van den Terebenthijn boom wordt in dz afgaen vã dẽ soomer met die wijnbesien rijp.

¶ Naem.

Dese boom wordt gheheeten in Griecx τέρμινθ☉. In Latijn Terebinthus. Dat es Terebenthijn boõ in onse tale. Van dẽ Arabeuschen meesters Albotin.

Die vrucht wordt van Auicenna Granum viride ghenaempt. Die edele Herst heet in Griecx ῥητίνη τερμινθίνη. In Latijn Resina Terebinthina. Vã Auicẽna Gluten albotin. In die Apotekẽ herts waert s ouer es sy onbekent.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van den Terebinthijn boom sijn werm eñ verdrooghende tot in den tweeden graedt, ende sonderlinghe als sy wel gedroocht sijn ende tsamen treckende van natueren.

Die vrucht es werm ende drooghe tot in den derden graedt.

Die Herst es tot in den tweeden graedt werm, maer niet soo seer verdrooghende, ende daer en bouen oock suyuerende.

¶ Cracht eñ werckinghe.

Die bladeren ende scorssen van Terebenthijn boom, stelpen dat bloetspouwen, dat root melizoen, ende die vloet van den vrouwen, in summa sy sijn van crachten ende werckinghe der Acacia, ende bladeren ende scorssen van Lentiscus ghelijck in der seluer manieren ghebruyckt. A

Die vruchten van desen boom doẽ water maken, verwecken den lust tot byslapen, ende sijn goet tseghen die beten van den Phalangien met wijn inghenomen. B

Die Herst dat es die oprechte Terebenthijn, vermorwet den buyck, opent die verstoptheyt van der leuere ende van der milten, hy suyuert die nieren, doet water maken ende dat graueel lossen, ontrent een not groot inghenomen, als Auicenna schrijft. C

Terebenthijn met huenich ghelecket suyuert die borste ende die longhene seer wel eñ doet die fluymen rijpen ende lossen. D

Terebenthijn es oock goet tot alle ruydicheyt, scorftheyt ende die clouen van den aensichte, ende es seer dienstelijck in alle plaesteren die versueten ende vermorwen. E

Terebenthijn gheneest oot die loopende ooren, mz olie eñ huenich daer in gedruypt. F

Van Lentiscus ende Mastix. Cap. xciiij.

¶ Tfatsoen.

Lentiscus wordt tot som plaetsen redelijck groot ende hooch, gelijck een middelbaer boom, ende tot som andere plaetsen, worpt hy veel scueten wt der wortelen, ghelijck die wilde Haselaer. Die bladeren, die altijt gruen blyuen, sijn ghelijck die bladeren van Terebenthijn boom ende van den Esschen, veel tsamen aen een ribbeken wassende

vergaert, maer mindere dā die bladeren van dē Terebenthijn boom, vā verwē doncker gruē vetachtich. Die scorssen sijn taeye ende laten huer wel buygen. Die vruchtē sijn ronde besickens, die tsamen ghehoopt ghelijck aen den Terebenthijn boom wassen.

Lentiscus. Mastixboom.

Wt desen boom vloeyet die alderbeste ende edelste Herst Mastix ghenaemt, die welcke niet vochtich en es, noch niet tsamen en vergaert ghelijck die andere, maer blijft in vele cleyne stucxkens verscheyden, ontrent een Terwen coren groot Ende die beste Mastix coempt wt den eylanden van Chios, die claer, schoon, wit, broosachtich, ende welrieckende es.

¶ Plaetse.

Lentiscus groeyet ouervloedich in dat eylandt van Chios, daer hy om den Mastix daer af comende seer gheoeffent wordt. Hy wordt in Italien ende som andere landē ooc ghevonden, maer daer en leuert hy gheen Mastix ten waere seer lutiel ende dat selden.

¶ Naem.

Dese boom wordt ghenaemt in Griecx σχῖνος. In Latijn Lentiscus.

Die Herst heet in Griecx ῥητίνη σχινίνη καὶ μαστίχη. In Latijn Resina Lentiscina & Mastiche. In die Apoteken Mastix.

¶ Natuere.

Die bladeren ende scorssen van Lentiscus sijn middelmatich werm ende drooghe tot in den tweeden graedt ende wat tsamen treckende van natueren. Ende van ghelijcke natuere es oock die Mastix.

¶ Cracht en werckinghe.

Die bladeren ende scorssen van Lentiscus, stelpen den loop des buycx, dat root melisoen, het bloetspouwen oft pissen, die vloet van den vrouwen ende alle bloetganck. Ende sijn goet ghebruyckt tseghen dat wtgaen van den eersdeim. A

Mastix es goet inghenomen tseghen dat bloetspouwen ende ouergheuen, ende tot die loop des buycx ende dat root melizoen, hy stelpt oock die ouervloedighe cranckheyt van den vrouwen, ende alle bloetganck van waeren dattet sy. B

Mastix es een goede ende seer sonderlinghe medecyne voor die maghe, hy sterckt die selue ende stilt dat braken ende ouergheuē, hy versuet alle weedom ende pijne ende maeckt lust ende appetijt om eten. C

Mastix ghecnout ende in den mont ghehouden verdroocht ende sterckt die herssenen, stelpt die vloet van den humueren ende maeckt eenen welrieckende adem. D

Alsmen met Mastix die tanden wrijft soo worden sy wit, ende dat slap ende weeck tantvleesch wordt vast ende sterck. E

¶ Eynde des Cruydeboecx.

Appendice dz es aenhancxsele tot desen cruydeboeck.

NEnghesien beminde Lesere dat dese drye naervolghende figueren niet en hebben kunnen ghestelt worden, in die plaetsen daer sy wel souden betaemen ende behooren, alsoo es van noode gheweest die selue achtere eñ naer het besluyten van desen cruydeboeck, by maniere vã Appendice dz es aenhanxsele, daer by te vueghen ende aen te hanghen. Dwelck wy hopen dz den goetwillighen Lesere niet mishaghen en sal, ghemerckt dat profijtelijcker es die selue hier buyten huer plaetse ghestelt te syne, dan teenemale achterghelaten. Dat alsoo soude moeten hebben geweest, waert datmense niet hier achter by gevuecht en hadde.

Van Peerts ysere.

¶ Tfatsoen.

Ferrum equinum. Peerts ysere.

DIt cruyt heeft vele stelen lancx der eerden cruypende, daer aen bladeren wassen, den bladeren van Securidaca ghelijck maer wat mindere. Die hauwkens sijn cromachtich, breet, ende hebben aen die eene syde diepe ronde keruen, elcken kerf ghelijckende schier met sijn rondicheyt, eenen hoef ysere. Eñ in dese hauwkens leet dz saet.

¶ Plaetse.

Dit cruyt wast tot som plaetsen van Italien ende in Languedock by den weghen en op dyergheliicke ongheboude plaetsen.

¶ Naem.

In Italien wordt het ghenaemt Fer de Cauallo, dat es in Latijn Ferrum equinum, ende in onse tale Peerts ysere. Ende schijnt te wesen een gheslacht van Securidaca ende daer om soudet wel dienen ghestelt in dat xxxj. Cap. van den vierden boeck.

¶ Natuere cracht ende Werckinghe.

Dit cruyt es van natueren ende crachten der Securidaca ghelijck, als synen bitteren smaeck bewijst.

Van Tribulus terrestris.

¶ Tfatsoen.

DIt cruyt heeft langhe teere stelen ende daer aen bladeren, van vele cleyne bladerkens aen een ribbeken wassende vergaert, den bladeren van den cleynen ende tamme Cicceren, oft van den Linsen ghelijck. Tusschen die bladeren comẽ die vruchten voort, die vele stekende dorenen hebben.

¶ Plaetse.

Het wast by den weghen ende aen die canten van den wateren, ende op sommighe rouwe ende ongheboude plaetsen. Eñ wordt tot som plaetsen van Italien eñ Vranc-

rijck gheuonden. In Trachien wasset ouervloedich.

¶ Naem.

Dit cruyt wordt gheheeten in Griecx τρίβολος, καὶ τρίβολος χερσαῖος. In Latijn Tribulus ende Tribulus terrestris. Ende es dz ierste geslacht van Tribulus terrestris by Theophrastum. Want Theophrastus beschrijft tweederhande Tribulus terrestris. Te weten eenen met bladerẽ als Cieeren, daer af die figuere hier ghestelt es. Ende den tweedẽ mz stekende bladeren, die daer om in Griecx φυλλάκανθος Phyllacãthus, dat es Steeckbladt ghenaemt es. Eñ desen tweeden Tribulus, schijnt te syne den Tribulus terrestris daer Dioscorides Lib. iiij. cap. xiiij. af scrijft, die noch ter tijt onbekent es.

Tribulus terrestris Theophrasti.

¶ Natuere.

Tribulus es van natueren cout eñ wat tsamen treckende als Galenus seyt.

¶ Cracht en Werckinghe.

A Tsaet vã Tribulus noch versch es goet den gheenen die met den steen ende graueel ghequelt sijn.

B Tselue saet helpt ooc den ghenen die vã aderen (diemen int Latijn Viperas naemt) ghebeten sijn ghedroncken oft van buyten daer op gestreken. Ende dijsgelijcx es goet tseghen alle fenijn ende verghiftheyt met wijn inghenomen.

Van een vremdt gheslacht van geelen Huel.

Dit cruyt schijnt te syne een gheslacht van Papauer corniculatum dat es ghehauwden oft ghehoorende Huel, ende soude daer om dese figuere wel dienen ghestelt in dat lxxxiij. Capittel, van den. derden boeck, daer van twee oft drye gheslachten van gehoornde Huel ghescreuen es. Eenige meynen dat het soude wesen Papauer spumeum dat es schuijm Huel. Maer daer af en es ons die waerheyt niet bekent.

Van vremt gheslacht van geelen Huel.

Index Græcorum nominum quibus Veteres & Viri docti in stirpium herbarumq; appellationibus vtuntur.

A

Ἀβρότονον 2
Ἀβρότονον ἄῤῥεν 2
Ἀβρότονον θῆλυ 2
Ἀβρότονον σικελιωτικὸν 2
ἄγαθος δαίμον 25
ἀγαρικὸν 677
ἄλισμα 284
ἀγήρατον 542.14
ἄγνος 603
ἀγρία 612
ἀγριλαία 644
ἀγριοκάστανον 500
ἀγριοκοκκιμηλέα 630
ἀγριοκοκκίμηλον ibid.
ἀγριοκινάρα 451
ἀγριορίγανος 203
ἀγριοσέλινον 527
ἄγρωστις 431
ἄγρωστις παρνασία 427
ἄγνος 603
ἄγχουσα ἀλκιβιάδιον 8
ἄγχουσα ὀνοχειλὲς ibi.
ἀδίανθον 351
ἀείζωον 104
ἀείζωον μέγα ibid.
ἀείζωον μικρὸν ibid.
ἀθάνατος 143
αἴγειρος 655
αἰγίλωψ 402
αἰγίνη 335
αἰθιοπικὴ ἐλαῖα 644
αἰθυοπὶς 113
αἷμα ἡρακλέους 277
αἶρα 401
ἀκάκια 598
ἀκαλύφη 117
ἄκανθα 452.455.598
ἄκανθα ἀραβικὴ 456
ἄκανθα λευκὴ 451
ἄκανθα κεανῶς 594
ἀκάνθιον 452
ἀκανθὶς 456
ἄκανθος 455.598
ἀκαταλὶς 665
ἄκινος 206
ἀκόνιτον κυνοκτόνον 367
ἀκόνιτον λυκοκτόνον ibi.
ἀκόνιτον ποντικὸν ibi.
ἀκόνιτον παρδαλιαγχὲς 265
ἄκορνα 457
ἀκτὴ 323
ἀλεκτορόλοφος 444
ἀλθαία 504
ἀλικάκαβον 382
ἄλιμος 498
ἀλκέα 505
ἀλκιβιάδιον 9
ἀλμάδες 644
ἁλμυριδία 478
ἀλόη 301
ἀλσίνη 49
ἄλυσσον 98
ἀλωπέκουρος 466
ἀμάρακον 18.200
ἄμμι 235
ἀμμωνιακὸν 263
ἄμπελος ἀγρία 327.329.567
ἄμπελος ἥμερος 566
ἄμπελος λευκὴ 327
ἄμπελος μέλαινα ibi.
ἄμπελος οἰνόφορος 566
ἀμπελόπρασον 554
ἀμυγδάλα 621
ἀμυγδάλη ibid.
ἀμυγδαλὸν ibid.
ἀναγαλλὶς 52
ἀνάβασις 92
ἀνάγυρις 648
ἀνάδενδρον 504
ἀνδράχνη 497
ἀνδράχνη ἀγρί 104
ἀνδρόσαιμον 61
ἀνεμώνη 363
ἄνθος τῶν ῥόδων 570
ἀνθεμὶς 164
ἀνθερικὸς 564
ἄνθεμα 502
ἄνθεμον 144
ἄνθεμον φυλλῶδες ibi.
ἀνθρωπόμορφος 373
ἀνθυλλὶς 13
ἀνθυλλὶς ἑτέρα ibid.
ἄνηθον 232
ἄνησον 233
ἄνισον ibid.
ἄντεμον 144
ἄντεμον φυλλῶδες ibi.
ἀντίμηλον 373
ἀντίῤῥιζον 161
ἀντίῤῥινον ibid.
ἄνυδρος 182
ἄνωνις 503
ἀπαρίνη 463
ἀπία 622
ἄπιος 270.420.622
ἀπολλινάρις 384
ἄρακος 408.413
ἄραχος 413
ἀρτεμισία λεπτόφυλλος 15
ἀρτεμισία μονόκλωνος 17
ἀῤῥενογόνον 72
ἀρίσαρον 276
ἀρισταλθαία 504
ἀριστολόχια 267
ἀριστολό. κληματῖτις 267
ἀριστολόχια μακρὰ ibid.
ἀριστολόχια στρογγύλη ib.
ἀρκεῖον 14
ἀρκευθίδες 665
ἀρκεύθος ibid.
ἄρκτου σταφυλαὶ 596
ἄρον 275
ἄρνειος 84
ἀρνόγλωσσος ibid.
ἀρωνία 502
ἄσαρον 271
ἀσκληπιὰς 270
ἄσκυρον 61
ἀσπάλατος 598
ἀσπάραγος 535
ἀσπάραγος πετραῖος ibid.
ἀσπίδιον 457
ἀσπλῆνον 350
ἀστέριον 66
ἀστὴρ ἀττικὸς 34
ἀσφάλτιον 429
ἀσφόδελος 563
ἀτρακτυλὶς 457
ἀτράφαξις 470
ἀτράφαξις ἀγρία ibid.
ἀτράφαξις κηπευτὴ ibi.
ἀφάκη 415
ἄφεδρον 457
ἀχίλλειος 17.131
ἀψίνθιον θαλάσσιον 5
ἀψίνθιον ποντικὸν ibi.
ἀψίνθιον σαντόνικον ibi.
ἀψίνθιον σέριφον ibid.

B

Βάλανος 637.650
βαθύπικρον 5
βαλάρις 55
βαλαύστιον 617
βαλλωτὴ 220
βαρύπικρον 5
βατράχιον 359.361
βάτος 575
βάτος ἰδαῖα 577
βετονικαὶ 140
βετονικὴ 25
βήχιον 19
βίβλος 439
βίκιον 412
βράτυς 668
βλέφαρα 162
βλῆττον 471
βολβοκάστανον 500
βόλβος ἐδώδιμος 450.560
βόλβος ἐμετικὸς 182
βότρυς 207
βουβώνιον 34
βούγλωσσον 11
βουκίνους 148
βουμελία 654
βουνιὰς 515
βούνιον 248
βούτομον 442
βούπλευρον 435
βούπρησις 468
βούφθαλμον 166.169
βούφθαλμος 169
βράβυλα 627
βράθυς 668
βρίζα 392
βρόμος 432
βρόμος πόα ibi.
βρύον 343.355
βρύον θαλάσσιον 356
βρύτρον 545
βρυωνία 327
βρυονία μέλαινα ibid.
βρῶμος 399

Γ

Γάλαξ 46
Γαλεόβδολον 41
Γαλίοψις ibid.
γάλλιον 464
γεντιανὴ 282
γεράνιον 44
γιγγίδιον 532
γλαῦξ 46
γλαῦξ ibid.
γλεῖνος 665
γλήχων 198
γλήχων ἄγριον 22
γλῖνος 665
γλοσσίπιον 592
γλυκύῤῥιζα 606
γλυκυπικρὶς 341
γλυκύπικρον ibid.

γλυκυσίς 287
γναφάλιον 81.82
γογγύλαι 514
γογγυλίδες ibid.
γογγύλη ἀγρία 155.516
γοργόνιον 251
γορδύλιον 245
γοσσύπιον 592
Δάδιον 673
δάκρυον τῆς ἐλάτης fol. 676
δακτυλῖτις 268
δαμασώνιον 284
δάς 673
δασμοφὸν 592
δαῦκος 246.521
δαῦκος ἄγριος 530
δαῦκος σαφιλῖνος 521
δάφνη 601
δάφνη ἀλεξάνδρεια 189
δάφνη ἰδαία ibid.
δαφνοειδὴς 314
δελφίνιον 148
δελφίνιον ἕτερον ibid.
δενδροειδὴς 306
διάδεμα 302
δίκταμνος 250
διονυσία 332
δῖος βάλανος 637
διοσκύαμος 384
δίρκιον 382
δισίχη 394
διχομήνειον 287
δίψακος 449
δολιχὸς 405
δονακῖτις 451
δόναξ 441
δράβη 546
δρακοντία μεγάλη 273
δρακόντιον ibid.
δροσέρα 127
δρέσιον ibid.
δρυοπτερίς 347
δρῦς 650
δυέσπυρος 632
Ἐβενότριχον 351
ἐκύτιον 92
Ἐλάια 644
ἐλαιόφυλλον 72
ἐλαιώδης ῥητίνη 676
ἐλάτη 675.676
ἐλατήριον 319
ἐλατίνη 334
ἐλαφικὸν 523
ἐλαφοβόσκον ibid.
ἐλεοσέλινον 525
ἐλειόχρυσον 81
ἐλελίσφακος 215
ἑλένιον 285 ἕλιξ 332
ἑλιόχρυσος 81
ἑλίχρυσον 81.214
ἑλλεβορίνη 297
ἑλλέβορος λευκὸς 296
ἑλλέβορος μέλας 299
ἑλξίνη 47
ἑλξίνη κισσάμπελος 337
ἔλυμος 398
ἔμπετρον 106
ἔνορον 382
ἐπαυτῖτις 315
ἐπιγῆτις 331
ἐπίγλωσσον 589
ἐπιμηλίς 624
ἐπιπακτίς 297
ἐπιφυλλόκαρπον 589
ἑπτάπλευρος 84
ἑπτάφυλλον 77.259
ἐρέβινθος 409
ἐρέβινθος κρίος ibid.
ἐρείκη 592
ἐρείκη ἑτέρα ibid.
ἐρεχθίτης 413
ἐριθαλὴς 104
ἐρινέος 627
ἐριφυὰ 268
ἑρμοδάκτιλος 313
ἑρμοῦ βοτάνιον 71
ἐρπάκανθα 455
ἕρπυλλος κηπευτός 197
ἐρύθρανον 574
ἐρυθρόδανον 461
ἐρυθρὸς 604
ἐρύσιμον 547
ἐρύγγιον 446
εὔζωμον 540
εὐπατώριον 53
εὐφόρβιον 264
εὐφροσύνη 37
εὐφροσίνον 11
εὐώνυμος 663
ἐφήμερον 313
ἐφύδρον 92
ἐχίδιον 9
ἔχιον ibid.
Ζέα 389
ζεῖα 389
ζεοπύρον 391
ζυγία 659.663
ζωόφθαλμον 104

H

Ηδύοσμος 210
ἡδύοσμος ἄγριος ibid.
ἡδυπνοὶς 483
ἡδύσαρον 418
ἡλιοτρόπιον μέγα 55
ἡλιοτρόπιον μικρὸν 57
ἡμερόκαλλις 177.179
ἡμιόνιον 350
ἡμιονῖτις 348
ἡπατώριον 53
ἡράκλειον 131
ἡράνθεμον 164
ἠριγέρων 493
ἠριφία 269
ἠριφύα ibid.
ἠρύγγιον 646
Θαλίκτρον 40.106
θάψια 311
θεοδένιον 287
θερειγέρων 493
θέρμος 411
θλάσπι 545
θλασπίδιον ibid.
θηλυγένον 72
θηλυκρανία 634
θηλυπτερίς 344
θηλύφονον 365
θηριόριζον 9
θήσειον 265
θρίδαξ ἀγρία 488.496
θρίδαξ ἥμερος 495
θρυαλλίς 157
θύαρος 401
θυία 668
θυῖον ibid.
θύμβρα 166
θυμελαία 315
θύμος 195
Ἰβερίς 548
ἱερὰ βοτάνη 115
ἱεράκιον 489
ἱεράκιον τὸ μέγα ibid.
ἱεράκιον τὸ μικρὸν ibi.
ἱερακοπόδιον 143
ἰξία 444
ἰξὸς 651
ἴον πορφυροῦν 133
ἱππόγλωσσον 589
ἱππολάπαθον 482
ἱππομάραθρον 231
ἱπποσέλινον 527
ἵππουρις 92
ἵππουρις ἑτέρα ibid.
ἶρις 171
ἰσάτις 62
ἰσόπυρον 466
ἰξάς 420.627
ἰσχιὰς 270.456
ἰτέα 649
ἰχθυόθηρον 280

K.

Κάγχρυς 242
κάκτος 670
καλαμάγρωστις 442
καλαμίνθη 212
κάλαμος 441
κάλαμος ἀρωματικὸς ib.
κάλαμος θύλης ibid.
κάλαμος ἰνδικὸς ibid.
κάλαμος κύπριος ibid.
κάλαμος φραγμίτης ibi.
καλλείριον 177
καλλίγονον 40
κάλλιον 380
καλλίτριχον 351
καλυκάνθεμον 335
κάμμορον 365
καμψάμινα 242
κάνναβις 66
καπνίτης 23
καπνὸς ibid.
καπνὸς φραγμίτης ibi.
κάπνιον ibid.
κάππαρις 595
καρδαμαντικὴ 548
κάρδαμον 541
καρδάμωμον 572
καρικὴ 627
κάρος 236
κάρπαθον 335
καρύα 638
καρύα ποντικὴ 640
κάρυον βασιλικὸν 638
κάρυον μυριστικὸν ibid.
κάρυον ποντικὸν 640
κάσια μέλαινα 646
κασσύθα 341
κάστανα 637
καστανικὸν κάρυον ibid.
καστάνιον ibid.
καταναγκη 435
καυκαλὶς 530
κάχρυς 242
κάψικον 551
κεδρελάτη 667
κεδρία ibid.
κεδρομήλον 615
κέδρος 667
κέδρος λυκία ibid.
κέδρος φοινικὴ ibid.
κέγχρος 395
κενταύριον μέγα 277
κενταύριον μικρὸν ibid.
κέρασα 632
κέρασος ibid.
κεράτιον 645
κερατόνια ibid.
κέστρον 251.316
κεφάλαι τῶν ῥόδων 571
κεφαλωτὸς 195
κηκὶς 650
κηπαία 500

κιθὰς

κίθαρον 574
κίκι 302
κιρσίον 490
κίσθος 574
κισσάνθεμον 280
κίσσαρον 574
κίσσαρος 332
κίσσιον 278.280
κίσσος 332
κισσόφυλλον 271.280
κίστος 574
κιχώριον 486.491
κλήθρα 660
σισύμβριον καρδαμίνη 543
κληματὶς ἑτέρα 331
κληματὶς δαφνοειδὴς fol. 31
κληματῖτις 335
κλινοπόδιον 201
κνέωρον 316.449
κνίδειος κόκκος 444
κνίδη 117
κνίκιον 429
κνῆκος 31
κνῆκος ἀγρία 467
κνιπὲς 656
κογκάλος 673
κοκκιμηλέα 629
κοκκιμηλέα ἀγρία 630
κοκκίμηλον 629
κοκκίμηλον ἄγριον 630
κόκκος 306
κόκκος κνίδειος ibid.
κολοκάσιον 275
κολοκύνθα 512
κολοκύνθα ἀγρία 320
κολοκύνθα ἐδώδιμος fo. 512
κολοκυνθὶς 320
κολούτεα 642
κολυμβάδες 644
κολυτέα 648.656
κολχικὸν 313
κόμαρος 635
κόμη 150
κονδρίλλη 491
κονδρίλλη ἑτέρα ibid.
κόνυζαι 33
κορίανον 237
κόριον ibid.
κορωνοπόδιον 299
κορωνόπους 86
κότινος 644
κοτυληδὼν 36
κοτυληδὼν ἑτέρα ibid.
κράμβαι ἥμεραι 477
κράμβη ibid.
κράμβη ἀγρία 478
κράμβη θαλασσία 338
κράμβη λεία 477
κρανία 634
κράταιγος 612
κραταιγὼν ibid.
κραταιόγονον 433
κραταιόνον ibid.
κραταῖος ibid.
κρίθαμον 499
κριθὴ 394
κρίθμον 499
κρινάνθεμον 177
κρίνον ibid.
κρίνον πορφυροῦν ibi.
κρίσσιον 490
κροκοδείλιον 449
κρόκος 186 κρόμμιον 556
κύαμος 404
κρότον 302
κυκλάμινος 280
κυκλάμινος ἑτέρα fol. 280.331
κυμβάλιον 36
κύμινον ἄγριον 236
κύμινον ἥμερον ibid.
κυνανθεμὶς 166
κύναρα 450
κύνια 72
κυνοβοτάνη 166
κυνόγλωσσον 10
κυνόγλωσσος ibid.
κυνόζολον 444
κυνοκράμβη 72
κυνοκτόνον 367
κυνόμαζον 444
κυνόμορφος 185
κυνόξυλον 444
κυνορόδον 571
κυνόσβατον 572
κυνόσβατος 593.609
κυνὸς ὄρχις 189
κύονος φρίκη 244
κυπάρισσος 569
κύπειρος 294
κυτίνοι 617
κύτισος 574
κώνειον 385
κῶνος 673

Λ

Λαγώπους 430
λάδανον 574
λάδον ibid.
λάθυρις 309
λάθυρος 408
λαμψάνη 483
λάπαθον 482
λάπαθον ἄγριον ibid.
λάπαθον ἥμερον ibid.
λάριξ 677
λειμόδωρον 578
λείριον 177.182
λειχὴν 353
λεοντοπόδιον 127
λεπίδιον 548
λεπτοκάρυον 640
λευκάκανθα 456
λευκάνθεμον 164
λεύκη 655
λευκοΐα 135.137
λευκόϊον 135.184
λευκὸν πέπερι 551
λάδον 574
λῆδον 574
λίβανος 674
λιβανωτὶς 242
λιβανωτὶς στεφανωματικὴ 226
λιβανωτοῦ φλοιὸς ibid.
λιβυστικὸν 254
λιγυστικὸν ibid.
λιθόσπερμον 251
λινόζωσις 71
λινόζωσις ἀγρία 72
λίνον 65
λόβος 404
λογχῖτις τραχεῖα 349
λόπιμα 637
λύγος 603
λύκιον 611
λυκοκτόνον 367
λυκοκτ. ποντικὸν ibid.
λυκοπόδιον 356
λύκοψις 8
λύμη 523
λυσιμάχιον 69
λύτρον ibid.
λυχνὶς 571
λυχνὶς ἀγρία 143
λυχνὶς στεφανωματικὴ fol. 142
λυχνῖτις 156
λωτός 636
λωτὸς ἥμερος 423

M

Μάκερ 638
μακρὸν πέπερι 552
μάλαθρον 231
μαλακοκίσσος 338
μαλάχη 502
μαλάχη ἀγρία 502.504
μαλάχη κηπευτὴ 502
μανδραγόρας 373
μάραθρον 231
μάρον 200
μάμιρας 295
μασίχη 680
μεδικὴ 428
μαχαιρώνιον 174
μεῖον 285
μελαμπόδιον 299
μελάμπυρον 147.422
μελάμφυλλον 453
μελάνθιον 239
μελανόρριζον 299
μελὰν πέπερι 552
μελῆτα 449
μελία 654
μελίλωτος 427
μελίνος 398
μελισσόφυλλον 223
μελίφυλλον ibid.
μεμάκυλον 635
μεμαίκυλον ibid.
μέσπιλος 624
μέσπιλος ἀρωνία ibi.
μέσπιλος τρίκοκκος ibid.
μέσπιλον ibid.
μηδικὴ 428
μήκων 369
μήκων ἄγριος ibid.
μήκων ἥμερος ibid.
μήκων κερατῖτις 372
μήκων ῥοιάς 371
μῆλα ἀρμενιακὰ 620
μῆλα μηδικὰ 614
μηλέα 623
μηλέα ἀρμενιακὴ 620
μηλέα κυδωνία 618
μηλέα μηδικὴ 619
μηλέα περσικὴ 620
μηλόκαρπον 268
μῆλον 623
μῆλον κυδώνιον 618
μῆλον περσικὸν 620
μηλοπέπων 507.510
μήνθη 210
μηνιανθὲς 429
μίλαξ 337.670
μίλαξ τραχεῖα 339
μίλος 670
μορέα 625
μόρον ibid.
μόρον βάτου 576
μόρον τῆς βάτου ἰδαίης fol. 577
μοσχοκάρυον 638
μύαγρον 422
μυάκανθα 535
μυίτης 505
μύξα 630
μυξάρια ibid.
μυοκτόνον 365.584

μυόπτερον 545
μυὸς οὐρὰ 87
μυὸς οὐρὸς ibid.
μυὸς ὦτα 50
μυρίκη 590
μυριόφυλλον 97.131
μύῤῥα 534
μύῤῥις ibid.
μυρσίνη 587.599
μυρσίνη ἀγρία ibid.
μυρτάκανθα ibid.
μυρσινίτης 366
μῶλυ 436
Νάρκη 282
Νάρκισσος 182
νάσος 441
νέφριον 523
νήριον 268
νηρὶς ibid.
νυμφαία 162
νυμφαία πτέρις 344
Ξάνθιον 14
ξηρὰ πίσσα 675
ξιφίδιον 176
ξιφιὸν 174
ξύλον 592
ξύρις 175

O

Οἰνάνθη 634
Οθόννα 138
οἰνάνθη 567
ὤκιμον 206
ὠκιμοειδὲς 24.207.444
ὤκιμον 206
ὀλοκωνιτὶς 295
ὀλόσχοινος 439
ὄλυνθος 627
ὄλυρα 395
ὀμφάκιον 567
ὀμφαλόκαρπος 463
ὀνόβρυχις 154.415
ὀνοκάρδιον 449
ὀνόπυξος 611
ὄνυχες τῶν ῥόδων 570
ὀνωνὶς 583
ὀξαλὶς 482
ὀξυάκανθα 609
ὀξυάκανθος 612
ὀξύκεδρος 667
ὀξυλάπαθον 482
ὀξυμυρσίνη 587
ὀξυμυρσίνη ἀγρία 612
ὄξυς 430
ὀξύσχοινος 439
ὀξυτόνον 369
ὀξυτρύφυλλον 428
ὀξύφυλλον 429
ὄον 634
ὄπιον 369
ὀποπάναξ 260
ὀπὸς κυρηναϊκὸς 261
ὀπὸς μηδικὸς ibid.
ὀπὸς σαγαπηνοῦ 262
ὀπὸς συριακὸς 261
ὀρειπτελέα 636
ὀρεοσέλινον 526
ὀριγάνοι 203
ὀρίγανος ἡρακλεωτικὴ fol. ibid.
ὀρίγανος ὀνῖτις ibid.
ὅρμινον 219
ὀρνιθόγαλον 561
ὀρνιθοπόδιον 416
ὀροβάγχη 578
ὀροβιαῖον 409
ὄροβος 412
ὀρόντιον 161
ὄρχις 189
ὄρχις σεραπιὰς ibid.
ὀστρολέων 579
ὄσυρις 73
ὄυκ 634
ὄυον ibid.
ὀυλόφωνον 444
ὀφθαλμικὴ 37
ὀφιγένιον 523
ὀφιόγλωσσον 123
ὀφιοκτόνον 523
ὀφιοσκόροδον 554
Πάγκαρπον 444
παγκράτιον 562
παιδέρωτα 453
παιονία 287
παλιμπίσσα 675
πάνακες 252.253
πάνακες ἀσκληπιοῦ 253
πάνακες ἡράκλειον ibi.
πάνακες χειρώνιον ibi.
πάπυρος 439
παράλιος 306
παρθένιον 18.71
παρθενὶς 15
πεδεινὴ 664
πελέκινον 418
πεντάδρυον 382
πεντάνευρος 84
πεντάφυλλον 76
πεντόροβος 285
πέπερι 532
πέταλιον 310
πεταλὶς ibid.
πέταλος ibid.
πέπονες 509
περδίκιον 47
περικλύμενον 335
περιστερεὼν 115
περιστερεὼν ὄρθιος ibi.
περιστερεὼν ὕπτιος ibi.
πέρσιον 382
πετασίτης 19
πετροσέλινον 526
πετροσέλινον μακεδονικὸν ibid.
πευκέδανος 257
πεύκη 671.672
πεύκη ἀγρία ibid.
πεύκη ἥμερος ibid.
πεύκη ἰδαία ibid.
πεύκη παραλία 673
πήγανον 224
πήγανον ἄγριον 224.226
πήγανον κηπευτὸν ibi.
πιγνατόξαρις 296
πιθῖτις 369
πικρίδες 486
πικρὶς 486.489
πίσον 407
πίσσα 675
πίσσα ξηρά ibid.
πίσσα ὑγρὰ ibid.
πιστάκια 641
πιστολόχια 268
πιτύουσα 308
πίτυς 672.674
πλάτανος 659
πλατυκύμινον 244
πολεμώνιον 294
πόλιον 199
πολυακάνθος 447
πόλιον ὀρεινὸν ibid.
πολυάνθεμον 362
πολύγαλον 46
πολυγόνατον 93.456
πολύγονον 90
πολύγονον ἄῤῥεν ibid.
πολύγονον θῆλυ ibid.
πολύκαρπον ibid.
πολύνευρος 84
πολυπόδιον 346
πολύῤῥιζον 268.299
πολυστιχον 394
πολύτριχον 351
ποταμογείτων 97
πράσιον 220
πράσον 356.558
πράσ. κεφαλωτὸν ibi.
προβάτειος 84
προΐτιον 299
προσώπιον 14
πταρμικὴ 292
πτελέα 636
πτέριον 344
πτέριξ 350 πτέρις 344
πυκνῖτις 110
πυξάκανθα 611
πύξος 610
πυράκανθα 460
πύρεθρον 291
πύρινα 609
πύρινον 291
πυρίτης ibid.
πυρὸς 387
πύρωτον 291
πυτυάνθη 69
Ρᾶ 279
ῥάμνος 607
ῥᾶ ποντικὸν 279
ῥαφανὶς 517
ῥαφανὶς ἥμερος ibid.
ῥάφανος 519
ῥαφανὸς ἀγρία 518
ῥέον 279 ῥητίνη 674
ῥητίνη ἐλατίνη 676
ῥητίνη κολοφωνία 674
ῥητίνη λαρικίνη 677
ῥητίνη μαστίχη 680
ῥητίνη ξηρά 674
ῥητίνη πευκίνη ibid.
ῥητίνη πιτυΐνη ibid.
ῥητίνη στροβιλίνη ibid.
ῥητίνη χιωνίνη 680
ῥητίνη τερμινθίνη 679
ῥητίνη ὑγρά 674
ῥοά 616
ῥοδιὰ ῥίζα 290
ῥοδοδαφνὴ 368
ῥοδόδενδρον ibid.
ῥόδον 570
ῥοία 616
ῥόος 604
ῥοῦς ibid.
ῥοῦς βυρσοδεψικὴ ibid.
ῥοῦς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα ibid.
Σαγάπηνον 262
Σάμψυχον 200
σαρακὸν 412
σαρδιανὰ βάλανος 637
σαρκοκόλλα 265
σατύριον 192
σατύριον βασιλικὸν ib.
σατύριον ἐρυθρόνιον ib.
σατύριον τρίφυλλον ibi.
σελήνιον 287
σελινοειδὲς 477
σεληνόγονον 287
σέλινον 523
σέλινον ἄγριον 360.528
σέλινον κηπαῖον 523
σέλινον ὑδάτιον 360
σισαμοειδὲς μικρὸν 87
σερίδες 486
σέρις 461

σερι-

σέριφον 5
σέσελι αἰθιοπικὸν 249
σέσελι κρητικὸν 245
σέσελι μασσαλεωτικὸν fol. 244
σέσελι πελοποννησιακὸν ibid.
σευτλομαλάχη 479
σεῦτλον 474
σηλινίτις 124
σημύδα 662
σηρίκα 631
σητάνιας 388
σιδηρίτιδες 119
σιδηρῖτις ibid.
σίδιον 617
σικυοπέπονες 509
σίκυς 507.510
σίκυς ἄγριος 319
σίκυς ἥμερος 507
σίνηπι 537
σίνηπι ἄγριον 535.545
σίνηπι κηπαῖον 535
σίον 529.543
σίσαρον 521.523
σισύμβριον 210
σισύμβριον καρδαμίνη fol. 543
σιτάνιον 624
σκαμβωνιάς ῥίζα 340
σκαμμωνία ibid.
σκαμμώνιον ibid.
σκάνδιξ 533
σκίλλα 562
σκίμβρον 210
σκολοπένδριον 350
σκόλυμος 460
σκόρδιον 101
σκόροδον 554
σκοροδόπρασον ibid.
σκορπιοειδές 59
σκόρπιον 106
σκορπίουρον 57
σμίλαξ 670
σμίλαξ κηπαία 405
σμίλαξ λεία 337
σμίλαξ τραχεῖα 338
σμύρνιον 527.531
σογχίτης 489
σόγχος 487
σομφός 512
σπαργάνιον 176
σπάρτιον 580
σπάρτον ibid.
σπλάγχνον 555
σπλήνιον 335.348
σπονδύλοι 450
σπονδύλιον 453
σταχυίτης 97
στάχυς 221
στάφις ἀγρία 318
σταφυλῖνοι 521
σταφυλῖνος 521.522
σταφυλῖνος ἄγριος ibi.
σταφυλῖνος ἥμερος ib.
σταφυλοδένδρον 641
στέργηθρον 104
στίχας 229
στοίχας ibid.
στρατιώτης 130.131
στρατιώ. ποτάμιος ibi.
στρατιώτης χιλιόφυλλος ibid.
στρόβιλοι 673
στρουθία 618
στρύχνον μανικὸν 382
στρύχνον ὑπνωτικὸν ib.
στρύχνος 378
στρύχν. ἁλικάκαβος 380
στρύχνος κηπαῖος 378
συκαμινέα 625
συκάμινος 626
σύκη ἀγρία 627
σύκη ἥμερος ibid.
συκόμορος 626
σῦκον 627
σύμφυτον 132
σύμφυτον μέγα ibid.
συριγγίας 441
σφάκελος 217
σφένδαμνος 664
σφονδύλιον 454
σχῖνος 680 σχοῖνοι 438
σχοινόπρασον 559
σχοῖνος 439.680
σχοῖνος λεία 439
σχοινοστρόφον 66
σχοίνου ἄνθος 439
Τέρμινθος 679
τεύθριον 199
τεύκριον 102
τευκρὶς ibid.
τεύξινον 268
τεῦτλον 474
τηλέφιον 104.167
τῖλις 421
τιθυμάλοι 306
τιθύμαλος ibid.
τιθύμαλος ἡλιοσκόπιος ibid.
τιθύμαλος κυπαρισσίας ibid.
τιθύμαλος πλατύφυλλος ibid.
τιθύμαλος χαρακίας ib.
τορδίλιον 245
τραγάκανθα 467
τράγιον 292.472
τραγόνατον 143
τράγονον 106
τραγοπώγον 150
τραγορίγανος 204
τράγορχις 189
τράγος 106
τραγόπυρον 400
τραχήλιον 154
τρίβολος ἔνυδρος 461
τριβαλὲς 104
τρίκοκκος 624
τρίμηνον 388
τρίορχις 189
τριχομανὲς 352
τρυπόλιον 311
τρύφυλλον 423
τρύφυλλον ἐν χορτοκοπείοις γινώμενον 422
τρύχνος 378
τύφη 391.440
Υάκινθος 181
ὑδροπέπερι 549
ὑδροσέλινον ἄγριον 525.528
ὑοσκύαμος 384
ὑπερικὸν 59
ὑπήκοον 42
ὑπόγλωσσον 584
ὑποκισὶς 574
ὑπόφιον 40
ὑππομάραθρον 231
ὑπποσέλινον 527
ὑπποσέλινον ἄγρια 531
Φ
Φάκη 417
Φάκος 97.417
φάκος ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων 97
φαλάρις 397
φάσγανον 14.174
φασήλοι 404
φασήολος 405
φερούμβρον 496
φέρουσα 460
φηγοπύρον 400
φηγός 661
φθείριον 318
φθειροκτόνον ibid.
φθίριον 444
φιλλυρέα 602
φίλυρα 658 φλόγιον 135
φλομίδες 112
φλόμος 109
φλὸξ 135
φοινικοβάλανος 643
φοῖνιξ 432.643
φοῦ 289
φοῦ ἄγριον ibid.
φυλακτηρία 294
φυλάνθρωπος 463
φυλλῖτις 348
φύλλον 71.72.416
φῦκος 556 φυσαλὶς 380.
φύτευμα 284
Χαλβάνη 263
χαμαιάκτη 315
χαμαιβάλανος 270.420
χαμαίβατος 576
χαμαιδάφνη 31
χαμαίιρις 174
χαμαιλεύκη 19
χαμαίδρυς 24
χαμαικέρασος 632
χαμαικισσος 334.337
χαμαικυπάρισσος 27
χαμαιλέων 449
χαμαιλέων λευκὸς 444
χαμαιλέων μέλας ibi.
χαμαίμηλον 164
χαμαιμήλον 268
χαμαιπεύκη 672
χαμαιπίτυς 27
χαμαίπλιον 547
χαμαιπύξος 610
χαμελαία 315
χειρώνιον 282
χειρώνιον ἄμπελον 327
χελιδόνιον μέγα 29
χελιδόνιον μικρὸν ibid.
χρυσάνθεμον 164.169. 170
χρυσόσκηπτον 444
χρυσῖτις 131
χρυσολάχανον 484
χρυσομήλον 615
χυλιοδύναμις 294
χυλιόφυλλον 131
χωκόρτις 502
Ψ
ψειάδειον 127
ψευδοβούνιον 544
ψευδοδίκταμνος 230
ψευδοκορανόπους 87
ψευδομῶλυ 437
ψευδόναρδος 228
ψευδοφοῦ 289
ψίλωθρον 329
ψύλλιον 94
ψυχότροφον 251
ψῶρα 99
Ωζίμον 206 ὤκιμον 206
ὠλεσίκαρπος 649
ὤνωνις 583 ὤχροι 407

Index Latinorum nominum quibus Veteres & Viri docti in stirpium herbarumq; appellationibus vtuntur.

Abiegna resina liquida 676
Abiegnum oleum ibid.
Abies 655.676.
Abiga 27
Abrotonum 2
Abrotonum fœmina ibid.
Abrotonum mas ibid.
Abrotonũ siculum ibid.
Absinthium latifolium 5
Absinthiũ marinum ibid.
Absinthium Ponticũ ibid.
Absinthium Græciæ ibid.
Absinthium seriphiũ ibi.
Absinthium rusticũ ibid.
Absinthiũ santonicũ ibid.
Acacia 598.630
Acacia altera ibid.
Acacia pontica ibid.
Acantha 452.453
Acanthis 456
Acanthium 452
Acanthus 453
Acãthus Germanica 454
Acanthus syluestris 452.453
Acatalis 665
Acer 658.663.664
Acer campestris 664
Accipitrina 489
Acetabulum 36
Acetabulum alterũ ibid.
Achillea 17.131
Achillea sideritis 131
Achimilla 127
Acidonium 142
Acinos 206
Aconitum lycoctonũ 367
Aconitũ pardaliãches 365
Acorum 578
Acorus 442
Acron syluaticum 131
Aculeosa 447
Acorna 457 Acula 533
Adianthum 351
Ægilops 402
Aglaophotis 278
Æthiopicũ seseli 244.245
Æthiopis 113
Agnos 603
Agaricum 677
Ageratum 81.214
Agrioselinum 527
Agriocinara 451
Agriocastanum 500
Aiuga 27
Albinum 82
Alabaudica rosa 571
Albucum 564
Albucus 565
Alcea 505
Alcea Veneta 506
Alchimilla 127
Alcibiacum 9
Alectorolophos 444
Alga 336
Alisma 284
Alliaria 556
Allium ibid.
Allium anguinum ibid.
Allium satiuum ibid.
Allium syluestre ibid.
Allium vrsinum 554
Alnus 639
Alnus nigra 662
Aloë 301
Aloë Gallica 282
Alopecuros 466
Alsine 49.51
Alsine marina 49
Althæa 504
Alyssum 98.462
Alimos 606
Amaracus 18.200
Amara dulcis 341
Amaranthus 151
Amaranthus luteus 81
Amarãthus purpure' 151
Ambrosia 207
Ambubeia 486
Ambuxum 331
Ammi 235
Ammoniacum 263
Ampeloprasum 554
Amygdala 621
Amygdalum ibid.
Amygdalus ibid.
Amyrberis 597.609
Amyrum 457
Anagallis aquatica 500
Anagallis syluestris 161
Anagallis vtraq; 52
Anagyris 648
Anadendron 504
Anarantium malum 615
Anchusæ genera 8
Anchusa alcibiadium 8
Anchusa onochiles ibid.
Androsæmum 61
Anemone 360.365
Anethum 232
Anisum 233
Anonis 583 Anoniũ 118
Anthema 502
Anthemon 144
Anthemon foliosum ibid.
Anthropomorphos 373
Anthycellon 15
Anthyllion ibid.
Anthyllis 13.428
Anthyllis altera 13
Anthyllis prior 106
Anthyllon 13
Anthirrinum 161
Antimalum 373
Anydron 382
Anydros 182
Aononium 118
Anthericos 565
Aparine 462
Aphace 413.415
Aphedron 457
Apiaria 575
Apiastrum 223.360
Apios 270.420.500
Apium 524
Apium hortense ibid.
Apium montanum 526
Apiũ palustre 360.525
Apium rusticum 360.525
Apium risus ibid.
Apium saxatile 526
Apium syluestre 360.528.627
Apolinum 316
Apollinaris minor 332
Apollinaris 384
Aquifolia 612
Arabis 546
Arachus 413.414
Aracus 408.413
Arbor Iuda 648
Arbutus 635
Arcium 14
Agremone 371
Artene 616
Aris 276 Arisaris ibid.
Arisarum ibid.
Aristalthea 504
Aristolochiæ genera 266.268
Aronia 624
Arthemisiæ genera 15.17
Arum 273
Arum maculatum 273
Arum palustre 273
Arundinis genera 441
Asarum 271
Asclepias 270
Ascyrum 61
Asia 393
Aspalathum 294.598
Asparagus 535
Asparag' syluestris ibid.
Aspidion 457
Asphodelus 179.563.564
Asphodelus fœmina 563
Asplenium 350
Asplenium magnum 349
Asplenium syluestre ibid.
Asplenum 350
Aster Atticus 34
Athanatos 142
Atractilis 457
Atractilis hirsutior 458
Astralagus 420
Atriplex 470
Atriplex hortensis ibid.
Atriplex satiua ibid.
Atriplex syluestris ibid.
Auena 399
Auena herba 432
Aurelia 81
Aureum malum 615
Aureum olus 470.484
Auricula leporis 59
Auricula muris 50.284
Baccæ iuniperi 665
Baccæ renanæ 608
Baccæ 585
Baccinum ibid.
Balaustium 617
Ballote 220
Balaris 55
Balsamita maior 214
Balsamita minor ibid.
Barba hirci 150
Barbula hirci ibid.
Basilica 282
Basilicum 206
Bati 499
Batrachij genera 359.361 362 & inde
Batrachium Apulei 361
Bellis 152 Bellius ibid.
Benè olens 164

Beta

Beta 474
Beta candida ibid.
Beta nigra ibid.
Beta nigra Romana ibid.
Betonica 25.251
Betonica Pauli 25
Betula 662
Biblus 439
Bipennula 126
Bisacutum 532
Bistortæ 21
Blattaria 111
Blephara 162
Blitum 151.471
Bolbocastanon 500
Bonus genius 257
Botrys 207
Brabyla 629
Braßicæ genera 477 & inde
Braßica marina 338.478
Braßica rustica 478
Braßica syluestris ibid.
Britannica 107
Briza 392
Bromus 432
Bromus herba ibid.
Bruta 668
Bruthes ibid.
Bryonia alba 327
Bryonia nigra ibid.
Bryonia syluestris 329
Buccinum 148
Buglossum 11
Buglossum magnum 490
Bulbina 500
Bulbus 560
Bulbus agrestis 313
Bulbus esculentus 560
Bulbus littoralis 562
Bulbus syluestris 560
Bulbus vomitorius 182
Bunium 248.500
Buphthalmum 166.169. 170
Bupleurum 435
Buprestis 468
Butomon 442
Buxus 610
Buxus asininus 611
Bytron 545
Cacalia 124
Cachrys 242
Cactos 670
Calathiana viola 154
Calamagrostis 442
Calami genera 441
Calamintha 212
Calamus odoratus 441
Calcifraga 106
Calices glandium 650
Calendula 146
Calicularis 384
Calix rosarum 571
Callion 380
Callitrichum 351
Caltha 146.170.121
Calthula 146
Cammaron 365
Campana Rosa 571
Campsanema 242
Canchrys ibid.
Cania 117
Canina sentis 609
Canina braßica 72
Canirubus 571
Cannabis vtraque 66
Cantabrica 140
Capillaris 351. 352
Capillus Veneris 351
Capita rosarum 571
Capnium 23
Capnos phragmites 23. 269
Capnos Plinij 23
Capparis 593
Caprificus 627
Capsella 545
Capsici genera 550.551
Cardamantice 548
Cardamum hybernũ 544
Carduus 450
Cardui syluestres 460
Carduus irineus 444
Carduus lacteus ibid.
Carduus niger ibid.
Carduus ramptarius 451
Carduus satiuus 450
Carduus syluaticus 444
Carduus varinus ibid.
Carduus Veneris 449
Careum 236
Carica 270.627
Carpinus 658
Carum 236
Carytes 306
Casia 228
Casia nigra 646
Cassytha 341
Castanea 637
Castor 185
Catanance 435
Caucalis 530
Caudamurina 87
Cauda muris ibid.
Cauda vulpina 466
Caulias 261
Cedrelate 667
Cedria ibid.
Cedromelon 615
Cedrula 667 Cedrus ibi.
Cedrus conifera ibid.
Cedrus maior 667
Cedrus Lycia ibid.
Cedrus Phœnica ibid.
Cedrinus liquor 667
Cedrus acuta 667
Celtis. 636 Cẽtauris 322
Centaurium maius 277
Centauriũ min' 277.322
Centumcapita 446
Centuncularis 81.82
Centunculum ibid.
Cepa 556 Cæpea 500
Cerasa 632
Cerasus ibid.
Ceratonia 644
Ceruispina 668
Cestrum 316
Chærephyllum 532
Chærophyllum ibid.
Chamæbalanus 270.420
Chamæbatus 576
Chamæcerasus 635
Chamæcissus 334.337
Chamæcyparissus 27
Chamædaphne 31
Chamædrys 24
Chamæiris 174
Chamelæa 315.316.317
Chamelæa Germanica ibi.
Chamelæa tricoccos 315. 317.
Chamæleo vterque 315.317
Chamæmeli genera 166
Chamæmelum 164
Chamæmelũ album 164. 166.444
Chamæmelum luteũ 164. 167
Chamæleo niger 444
Chamæmelũ purpureũ ib.
Chamæpitys 27
Chamæmelũ syluestre 166
Chamæpelon 347
Chelidonium vtrunque 29
Chiliodynamis 284.294
Chiliophyllon 331
Chironia 277
Chironia vitis 327
Chironion 282
Chrysanthemũ 164.167. 170.360
Chrysisceptrum 444
Chrysitis 131
Chrysomelon 615
Christophoriana 327
Chrysolachanõ 470.484
Cicer 409 Cicera 408
Cicercula ibid.
Cicer columbinum 409
Cicer satiuum ibid.
Cicer syluestre ibid.
Cicer venereum ibid.
Cichorium 486.491
Cichorium satiuum 486
Cicuta 385.534
Cinara 450
Cinara acuta ibid.
Cinara rustica 449
Cincinalis 115.351
Cinosbatos 593
Circæa 373 Cirsiũ 490
Cissanthemon 331
Cissophilon ibid.
Cistus 574
Cistus nõ ladanifera ibid.
Cistus ladanifera ibid.
Cissarum 574
Citocation 315
Citharõ 574. Citrago 225
Citrium malum 615
Clauicula 331
Clauus Veneris 162
Clematis Ægyptia 31
Clematis altera 331
Clematis daphnoides 31
Cleoma 364 Clethra 659
Clinopodium 201
Cnecus 31
Cnecus syluestris 457
Cneoron 316 Cnicus 31
Cnidios coccos 444
Cnipes 656
Coccos gnidius 317
Coccos 306.444
Coccus cnidius ibid.
Colchicum 313
Colocasion 275
Colochyntis 320
Colubra 273
Columbaris 115
Columbina vtraque ibid.
Colophonium 349
Colus rustica 457
Coloutea 642
Colutea 642
Colymbadæ 644
Colymbades ibid.
Colytea 648.656
Coma 150
Condrilla 87.491

Condrillis ibid.
Condrillon ibid.
Coniugulum 337
Coniugulũ nigrum ibid.
Consiligo 169
Consiligo Plinij 299
Conuoluolus 338
Conus 637
Conyzæ 31.493
Conyza mas 33
Conyza fœmina ibid.
Coriandrum 237
Cornu ceruinum 67
Cornus 634
Cornus fœmina ibid.
Corona terræ 334
Coronopodium 299
Coronopus Ruellij 87
Coronopi species ibid.
Corchorus 52
Corruda 535
Corylus 640
Cortices rosarum 571
Costus niger 327
Cotyledon 36
Cotyledon aquatica ibid.
Cotonea 618
Crepula 453
Crassula maior 36
Cratæogonum 284.434
Cratæonum 434
Cratæus ibid.
Crambe 477
Crinita 351
Crista 444
Crista gallinacea 115
Crithmum 499
Crocodilion 449
Crocus 185
Cruciata 284
Cuculus indus 316
Cucurbita 512
Cucurbita anguina ibid.
Curcurbita barbarica ib.
Cucurb. camerariæ 512
Cucurbita magna & maior 512
Cucurbita marina ibid.
Cucurbita minor ibid.
Cucurbita oblonga ibid.
Cucurbitæ perticales ibi.
Cucurbitæ satiuæ ibid.
Cucurbita syluestris 320
Cucumis agrestis 319
Cucu. anguinus 319.510
Cucu. citrulus 510
Cucumis erraticus 319
Cucumis Galeni 510
Cucumis satiuus 507
Cucumer satiuus ibid.
Cucumis syluestris 319
Culices 656
Cuminum Æthiopicũ 235
Cuminũ Alexandrinũ ibi.
Cuminum latum 244
Cuminum regium 235
Cuminum rusticum 236
Cuminum satiuum ibid.
Cuminum syluestre ibid.
Cunila 194.196.203
Cunilagines 33
Cupressus 669
Cupressus Cretica 668
Cyanus flos 145
Cyanus maior ibid.
Cyclaminus 280
Cyclamin⁹ altera 280.331
Cymbalium 36
Cyminalis 282
Cynanthemis 166
Cynara 450
Cynobotane 166
Cynocrambe 71
Cynoglossa ibid.
Cynoglosson Plinij 10
Cynomorphos 185
Cynosorchis 189
Cyonos Phryce 244
Cynomazon 444
Cynoxilon ibid.
Cynozolon ibid.
Cyperus 294
Cytini 617
Cytinus 574
Cytisus 580
Cytonium 618
DActylitis 268
Damasonium 284
Daphnoides 314
Dardana 14
Dasmephon 545
Daucium 246
Daucum ibid.
Daucum Creticum ibid.
Daucus 248.521
Daucus pastinaca 521
Daucus syluestris 530
Delphinium 147
Delphinium alterum ibi.
Demetria 115
Dictamnum 230.292
Dictamnum Creticũ 292
Dictamnũ nõ creticũ ibi.
Diodela 31
Diodema 302
Dionysia 332
Dioscianus 384
Dipsacum vtrunq; 449
Dircion 382
Dolichus 405
Donax 441
Donacitis 450
Draba 566 Draco 541
Dracunculus maior 273
Dracunc. Matthioli 274
Dracunculus minor 273
Dracũculus palustris ibi.
Dracunculus Plinij 21
Dryophonum 546
Dryopteris 347
Dryopteris nigra ibid.
Dulcichimum 295
Dulcamara 341
Dulciradix 606
Dulcisida 287
Dulcis radix 606
Duracina Persica 620
EBulus 325
Ebulum ibid.
Echion 9.207
Elaphoboscum 523
Elaterium 319
Elatine 334
Eleophyllon 72
Eliochrysum 81.214
Elichryson 81
Empetrum 106
Enoron 381
Epabsinthion 342
Eperingium ibid.
Epibaton ibid.
Epibryon ibid.
Epichamædrys ibid.
Epigeniston ibid.
Egigetis 331
Epilinum 342
Epimelis 624
Epipactis 297
Epithymbrum 341
Epithymum ibid.
Epitithymalos ibid.
Equapium 527
Equinalis 92
Equiseta ibid.
Equisetum maius ibid.
Equisetum minus ibid.
Equitium ibid.
Erechtites 493
Erica 592
Erica altera ibid.
Erice ibid.
Erigerum 493
Erineus 627
Erithranon 574
Eriphion 224
Eriphia Plinij 269
Erithales 104
Eruangina 578
Eruca 540
Eruca hortensis ibid.
Eruca satiua ibid.
Eruca syluestris ibid.
Eruiliæ 407
Eruilia syluestris ibid.
Eruum 412
Erynge 446
Eryngium ibid.
Eryngium marinum ibid.
Eryphia 269
Erysimum Diosc. 547
Erysimum Theophr. 422
Erysisceptrũ 115.295.451
Euonymus 665
Eupatorium 53
Eupato. adulterinum 55
Eupato. aquaticum ibid.
Eupato. Auicennæ ibid.
Euphorbium 264.468
Euphrosyne 37
Exupera 115
FAba 404
Faba lupina 384
Faba suilla ibid.
Fabulonia ibid.
Fabulum 384
Fagotriticum 400
Fagus 661
Far clusinum 395
Far 389.390
Far venniculum albũ 389
Far venniculũ rutilũ 392
Farrago 393
Faselus syluestris 404
Faselus vterque ibid.
Faseolus 305
Feria 115
Fegopyrum 400
Ferraria 115
Ferulago 311
Ferula syluestris ibid.
Ferrum equinum 681
Festuca 402
Festuca altera ibid.
Ficus 627
Ficus Indica 468
Ficus satiua 627
Ficus syluestris ibid.
Fidicula 351
Filago 81
Filix fœmina 344
Filix mas ibid.
Filix querna 347

Filix

Filicula 346
Fistularia 444
Flamma 135
Flammula 331.364
Flos amellus 34
Flos amoris 151
Flos Aphricanus 158
Flos Indianus ibid.
Flos rosæ 571
Flos tinctorius 63
Fœniculum 231
Fœniculum erraticū ibi.
Fœnum Græcū 419.421
Folia rosarum 570
Fontalis 97
Fontinalis ibid.
Fragra 78
Fragaria ibid.
Fragula ibid.
Fraxinea arbor 653
Fraxinus ibid.
Fraxinus bubula ibid.
Fraxinus syluestris ibid.
Frugiperda 649
Fucus 356
Fumaria 23
Fusterna 676
Fusus agrestis 457
Galation 464
Galbanum 263
Galbuli 669
Galax 46
Galega 415
Galega altera 414
Galerion 464
Galeopsis 41
Galla 650 Gallica 665
Gallitricum 217
Gallium 464
Gariophyllata 122
Garosmos 471
Geminalis 219
Genista 578.580
Gentiana 282.284
Geraniorum genera 44 & 45
Gingidium 532
Gladiolus 174
Gladiolus segetalis ibid.
Glans 650
Glandes terrestres 420
Glans sardiana 637
Glastum 62
Glaux 46.419.428
Glycyrrhiza 606
Glycyrrhiza cōmunis ib.
Glycyrrhiza Diosc. ibi.
Gnaphalium 82
Gossipium 592
Gorgoniō 251 Gramē 431
Gramē arundinaceū 442
Gramen marinum 437
Gramen parnasium ibid.
Granum cnidium 316
Gratia dei 321
Gratiola 321.587
Grossus 627
Gruina 44 & 45
Gruinalis ibid.
Gummi Armeniacum 263
Gummi vlmi 656
Gymnocrithon 394
Halicacabon 382
Halicastrum 390
Halmades 644
Halimus 498
Harundinis genera 441
Hastula regia 565
Hebiscus 504
Hederæ folium 271
Hederæ genera 332
Hedera mollis 338
Hed. terrestris 337
Hederula 270.332
Hedypnois 486
Hedysarum 418
Helenium 284
Helianthemum 587
Heliotropiū vtrunq; 57
Helix 332
Helleborastrum 169
Helleborine tenui folia 169
Helleborine 190.297
Hellebor' niger 169.299
Helxine cissampelos 337
Hemionitis 348
Hemerocallis 177.179
Hemeroton 277
Hepatorium 53
Heraclea 119
Heracleon 131
Heranthemum 164.168
Herba S. Barbaræ 544
Herba casta 287
Herba coxendicum 36
Herba iniqua 81
Herba iudaica 223
Herba lutea 63
Herba pedicularis 318
Herba pulicaris 94
Herba Roberti 45
Herba sanguinalis 115
Herba Sardoa 360
Herba Sarracenica 268
Herba scanaria 533
Herba scelerata 359
Herba stella 86
Herba vlticana 382
Herbulum 493
Hermodactylus 313
Herculis sanguis 185. 277.296
Herpacantha 453
Hibiscus 504
Hibiscus Theophra. ibid.
Hiera botane 115
Hieracium 489
Hieracium magnum ibid.
Hieracium paruum ibid.
Hieracopodium 143
Hippoglossum 589
Hippolapatum 482
Hipposelinum 551
Hipposelinō agreste ibid.
Hirci spina 467.583
Hirundinaria 29
Hispanica pruna 619
Holoconitis 295
Holoschœnus 439
Holosteum 89
Hordeum 394
Hordeum cantherinū ibi.
Hordeum galatinum ibid.
Hordeum nudum ibid.
Hordeum mundum ibid.
Horminum 217.218
Horminum satiuum 218
Horminum syluestre ibid.
Humibuxus 610
Humirubus 576
Hyacinthus 181
Hyacinthus autūnalis ib.
Hyacinthus Ouidij 177
Hydropiper 549
Hydroselimon agrion 525
Hyoscyamus 384
Hyoscyamus albus ibid.
Hyoscyamus luteus ibid.
Hyoscyamus niger ibid.
Hypecoum 40
Hypericum 59
Hypocistis 574
Hypoglossum 589
Hypopheum 40
Iberis 548
Ibiga 27
Ibiscus 504
Idæus Dactylus 287
Illecebra 104
Inguinalis 34
Intuba 482
Intubum satiuum latifolium ibid.
Intybum agreste ibid.
Intybum satiuum ibid.
Intybum syluestre ibid.
Inula 285
Inula campana ibid.
Iouis faba 384
Iouis flamma 632
Iouis glans 637
Iringus 446
Iris 171
Iris cærulea 173
Iris Germanica 171
Iris lutea 173
Iris syluest. 171.175.176
Irio 547
Isopyrum 466
Isatis vtraq; 62
Isatis syluestris 10
Ischias 270.456
Iugalis 663
Iunci 438
Iunci flos 439
Iuncus acutus ibid.
Iuncus angulosus 295
Iuncus læuis 439
Iuncus odoratus ibid.
Iuncus quadratus 295
Iuncus triangularis ibid.
Iuniperus 665
Iunonis rosa 177
Iuli nucum 638
Ixia 444
Labrusca 329.567
Labrū Veneris 449
Laburnum 648
Lachryma abiegna 676
Lachryma abietis ibid.
Lachryma tragacantha 467
Lactariæ 306
Lactaria fœmina ibid.
Lactaria mascula ibid.
Lactuaria solsequia ibid.
Lactuaria latifolia ibid.
Lactucæ satiuæ genera fol. 495
Lactuca leporina 488
Lactuca minor 489
Lactuca syluatica ibid.
Lactuca syluestris 496
Ladum 574
Ladanum ibid.
Lagopus 430
Lamium 118
Lampada 143
Lampsana 482
Lampuca 489
Lanaria 110

INDEX.

Lapathum 482
Lapathum magnum ibid.
Lapathum satiuum ibid.
Lapathum syluestre ibid.
Larix 677
Laser 261
Laser Cyrenaicum ibid.
Laserpitium ibid.
Laser Syriacum ibid.
Latum cominum 244
Lathyris 309
Lathyrus 408
Lauandula 228
Lauandula fœmina ibid.
Lauandula mas ibid.
Lauer 529
Lauer Crateuæ ibid.
Lauri baccæ 601
Laurus ibid.
Laurus Alexandrina 589
Laurus idæa ibid.
Laurus rosea 368
Ledum 574
Leguminum leo 578
Lectipes 201
Lemnitis 277
Lens 417
Lens lacustris 97
Lens palustris ibid.
Lenticula 417
Lentiscus 680
Lepidium 532.548
Leptophyllos 306
Lethe 369
Lethusa ibid.
Leucanthemum 573
Leucoion 135.184
Leucoia lutea 135
Lenisticum 254
Libanium 11
Libanotis 242
Libanotides 227
Libanotis Theo. ibid.
Libanos 242
Libanus 674
Lichen 353
Licinia 115
Ligusticum 254.332
Ligustrum 337.602
Ligustrum album ibid.
Ligustrum nigrum ibid.
Lilium 177
Lilium luteum 179
Lilium rubrum 177
Lilium rufum ibid.
Lilium syluestre 179
Lilium Theophrasti 159
Limnesion 322
Limnites 277
Limodorum 578
Limones 615
Limonium 460
Lingua 123
Lingua bouis 11
Lingua bubula ibid.
Lingua canis 110
Linguace 123
Lingua ceruina 174
Lingulace 123
Linum 65
Linum triticeum 422
Lithospermum 251
Lobi 405
Lolium 401
Lonchitis aspera 349
Lot' syluestris minor 425
Lotus 636
Lotus satiua 422
Lotus syluestris 425
Lotus vrbana 422
Luparia 299.367
Lupinus 411
Lupinus satiuus ibid.
Lupinus syluestris ibid.
Lupus salictarius 543
Lupulus salictarius ibid.
Lustrago 115
Luteum herba 63
Lychnis 571
Lychnis coronaria 142
Lychnis satiua ibid.
Lychnis syluestris 143
Lychnitis 110.145.157
Lycium 611
Lycoctonon 367
Lycoctonon Pōticū ibid.
Lycopersium 158
Lycopodion 356
Lycopsis 8
Lycopsis syluestris ibid.
Lysimachia 69
Lysimachium ibid.
Lysimachium ceruleū 68
Lysimachiū purpureū ib.
MAcer 638
Maiorana 200
Mala armeniaca 620
Mala citria 615
Malacocissos 338
Mala insana 374
Malicorium 617
Maluæ genera 502
Malua Theoph. 504.506
Malum 613
Malum anarantium 615
Malum arantium ibid.
Malum aureum ibid.
Malum cotoneum 618
Malum granatum 616
Malum hespericum 615
Malum limonium ibid.
Malum punicum 616
Malum terræ 268.280
Malus 613
Malus armeniaca 620
Malus citria 614
Malus cotonea 618
Malum cotoneum 618
Malus medica 614
Malus Persica 620
Mamolaria 453
Mamiras 295
Mandragoras 373
Mandragoras fœmina 373
Mandragoras mas ibid.
Mandragoras Theophrasti 381
Mandragoras Morion Dioscoridis 381
Mania 384
Mariscus 439
Maronium 277
Marrubiastrum 220
Marrubium ibid.
Marrubium nigrum ibid.
Marrubium palustre 119. 221
Marum 200.201
Mastiche 680
Mecon 306
Medica 425.428
Meleta 449
Melamphyllum 453
Melampodium 299
Melāpyrū 147.401.422
Melanorhizon 299
Melanthium 239
Melanth. damascenū 240
Melanthium satiuum 239
Melanthiū syluestre ibid.
Melcia 398
Melilotus 425
Melilot' germanica 425. 427
Melilotus Italica ibid.
Melilotus syluestris 425
Melissophyllum 223
Melittæna ibid.
Melo 510
Melocarpon 268
Melopepo 510
Melopepo Galeni 507
Memæcylon 635
Menta aquatica 210
Menta Romana ibid.
Menta Saracenica ibid.
Menta satiua 210
Mentastrum 210.212
Mercurialis 71
Mercurialis fœmina ibid.
Mercurialis mas ibid.
Mercurialis syluestris ib.
Mespilum 624
Mespilus ibid.
Meum 285
Milax 337
Mollis hedera 338
Milesia rosa 571
Militaris 115.130.131
Militaris millefolia 13
Milium 395.397
Milium Indicum 398
Milium saburrum 398
Millefolium 97.131
Mimmulus 444
Mithridatium 101
Moly 226.436
Moly Plinij ibid.
Monciulmus 656
Moraria 449
morum 625
morum rubi 576
morum rubi idæi 577
morus 625 mose 615
mula herba 349
muliones 656
muralis 47
muralium ibid.
musa 615
muscus 355
muscus marinus 356
myagrum 422
myitis 545
myoctonon 365
myopteron 545
myrica humils 590
myriomorphos 131
myriophyllon ibid.
myrrha 534
myrrhis 534
myrtaria 306
myrtus 587.590
myrtus syluestris ibid.
myxa 630
myxaria ibid.
NApus 515
Napus satiuus ibid.
Napus syluestris ibid.
Narce 282
Narcissus 182.294
Narcissus luteus 182.183
Nardus rustica 215.289

Nar-

Nardus syluestris 289
Nasturtium 541
Nasturtium hibernũ 544
Nasturtium rusticũ 545
Nasturtium syluestre ibi.
Nastus 441
Nepa 106
Nepita 212
Nerantzium 615
Nerium 268
Neris ibid.
Neßion 277
Nigella 239
Nigella Damascena 240
Nigella domestica 239
Nigella syluestris ibid.
Norion 373
Nuces cupreßi 669
Nuces fagi 661
Nux 638
Nux auellana 640
Nux castanea 637
Nux Heracleotica 640
Nux iuglans 638
Nux myristica ibid.
Nux persica ibid.
Nuces pineæ 673
Nux pinea 697
Nux Pontica 640
Nux prænestina ibid.
Nux Regia 638
Nymphæa vtraq; 162
Ocimastrum 24.207
Ocularis 37
Ocymum 206.400
Ocymum maius 206
Ocymum minus 206
Ocymũ gariophyllatum ibid.
Ocymonides 444
Oenanthe 567
Olea 644
Olea Æthiopica ibid.
Oleago 315
Olæagnus 587
Oleastellus ibid.
Oleaster 644
Olea syluestris ibid.
Oleosa resina 676
Olesicarpos 649
Olibanum 674
Oliua 644
Olusatrum 527
Olyra 395
Omphacium 567
Onogra 69
Onitron 369
Onobrychis 154.415
Onocardion 449
Ononis 583
Ophris 190
Ophthalmica 37
Opium 369
Opopanax 260
Opsago 382
Opulus 664
Opuntia 468
Orbicularis 280
Orobus 412
Origana 200.201.203
Origanũ Heracleoticum 204
Origanũ onitis 200.203
Origanũ Hispanicum 203
Origanum syluestre ibid.
Orchios genera folio 187
Ornithogalum 561
Ornithopodium 416
Ornus 653
Orobanche 578
Orobiæum 409
Orontium 161
Oriza Germanica 394
Osmundi 412
Osyris 73
Othonna 158
Oxalis parua 482
Oxalis Romana ibid.
Oxalis 482
Oxyachanta 597
Oxycedrus 667
Oxyschœnos 439
Oxytriphillon 428
Oxys 430
Oxytonon 369
Pæonia 287
Pala 616
Palalia 280
Paludapium 525
Palma 643
Palmula ibid.
Pampinula 126
Paliurus 583.612
Panaces 253.254.285
Panaces Asclepij ibid.
Panaces Centaurion ibid.
Panaces Chironium ibid.
Panaces Herculeum 253
Panax ibid.
Pancarpon 444
Pancratium 562
Panicum 398
Panicum peregrinũ ibid.
Panis procinus 280
Papauer 369
Papauer album 24.207
Papauer commune 369
Papauer cornutũ 372.682
Papauer errat.cum 369. 371
Papauer fluidum 371
Papauer nigrum 239.369
Papauer palustre 162
Papauer rhœas 369.371
Papauer satiuum 369
Papauer syluestre ibid.
Papauer rubrum ibid.
Papyrus 479
Paralios 306
Parietaria 47
Parthenis 15
Parthenium 18
Pastinaca 521.522
Pastinacæ genera 521
Pedicularis 444
Pelecinon 418
Pelethronia 277
Pentadryon 382
Pæderota 455
Pentaphylli genera 76
Peplion 310
Peplis ibid.
Peplus ibid.
Pepones 509
Pepones cucumerales ibi.
Pepones lati ibid.
Pepones magni ibid.
Perdicalis 47
Perdicium ibid.
Periclymenum 335
Perpensa 271
Persion 382
Personata 14
Personatia ibid.
Pes cornicis 86
Pes gallinaceus 23
Petasites 19
Petrapium 526
Petroselinum 526.531
Petroselinũ alexandr. 527
Petroselinũ Macedonicũ 248.526
Peuce 672
Peucedanum 257
Phalaris 397
Phaselus satiuus 404
Phaselus syluestris ibid.
Phasioli 405
Phasiolon 466
Philyra 658
Pherusa 460
Philiterium 207
Phœnix 432.643
Phœnicobalanos 643
Pherumbrum 496
Phillyrea 601
Phu 289
Phu Græcum ibid.
Phu paruum ibid.
Phu syluestre ibid.
Phyllitis 348
Phyllon 72.456
Picea 674
Pignatoxaris 295
Pilulæ cupreßi 669
Pimpinella 126
Pinaster 692
Pinus 671
Pinus humilis ibid.
Pinus Idea ibid.
Pinus satiua ibid.
Pinus syluestris ibid.
Pinus Tarentina ibid.
Pinus terrestris ibid.
Pinus marina 673
Picrida 486
Picris 489
Piper agreste 603
Piper Indianum 551
Piper montanum 317
Piper album 552
Piper longum ibid.
Leuconpiper ibid.
Leucopiper ibid.
Macronpiper ibid.
Macropiper ibid.
Melanopiper ibid.
Melanpiper ibid.
Piperitis 548.551
Piper 552
Pira 622
Pirus ibid.
Pissasphaltos 667
Pistacia 641
Pistacium Germanicũ ib.
Pistolochia 268
Pisum 407
Pithitis 369
Pituitaria 318
Pitys 674
Pityusa 308
Pix 675
Pix arida ibid.
Pix liquida ibid.
Plantaginis genera 84
Plantago aquatica 88
Planta veris 269
Platanus 658
Polemonia 294
Polemonium ibid.
Policaria 33
Polipodium 346

Po-

Polium 149
Polium montanum ibid.
Polyacanthus 447
Polyāthemum aquaticum fol. 97.
Polyanthemū palustre ib.
Polygala 53.416.419.428
Polygonatum 93.456
Polygoni genera 90
Polyhidion 277
Polyrhizon 268.299
Polytrichon 351
Polytrichon Apulei 355
Pomum 613
Pomum cytonium 618
Pomum Granatum 616
Pomus 613
Populus alba 655
Populus Libyca ibid.
Populus nigra ibid.
Porrum 356.558
Porrū capitatū 558.559
Porrum sectiuum ibid.
Portulaca 497
Portulaca marina 498
Portulaca syluestris foli. 510.498
Præcocia 620
Præcoqua ibid.
Præsepium 457
Praßium 220
Prætium 299
Proserpinaca 90
Prosopon 369
Pruna asinina 630
Pruna cerea ibid.
Pruna cereola ibid.
Pruna Damascena 629
Pruneolum 630
Prunulum ibid.
Prunum ibid.
Prunum syluestre ibid.
Prunus 629
Prunus syluestris 630
Pseudachanthus 454
Pseudoacorus 173
Pseudobunium 544
Pseudocoronopus 87
Pseudodictamum fo.230.292
Pseudohelleborus niger fol.299
Pseudohepatorium 55
Pseudolinum 73
Pseudomoly 437
Pseudomyrsine 587
Pseudonarcissus 183
Pseudonardus 228
Pseudophu 289
Psora 99
Psyllium 94
Pulegium 197.198
Pulegium montanum 197
Puleg.syluestre 212.230
Pulmonalis 114
Pulicaria 335
Pycnitis 110
Pyra 622
Pyra cytonia 618
Pyrethrum 291
Pyracantha 458
Pyrina 609
Pytyanthe 609
Pyxacantha 611
Quercus 605
Quinquefolium 76
Radicula 517
Radicula palustris fol.518
Radicula syluestris ibid.
Radicula satiua 517
Radix caua 269
Radix rhodia 290
Radix rosata ibid.
Radix Scytica 606
Radix syluestris 270
Ranunculi genus 97
Ranūculi genera 357.359
Ranunculus auricomus fol.360
Rapa 519
Rapa syluestris 516
Rapontium 515
Rapontium paruum ibid.
Raphanus 517.519
Raphanus magnus 519
Rhaphanus mōtanus ibi.
Raphanus paruus ibi.
Rapum syluestre 155
Rapum porcinum 280
Rapum terræ ibid.
Regium 206
Remenia 384
Resina 674
Resina abiegna 677
Resina arida 674
Resina colophonia ibid.
Resina laricea 677
Resina larigna ibid.
Resina lentiscina 679
Resina liquida 674
Resina picea ibid.
Resina pinea ibid.
Resina strobilina ibid.
Resina terebinthina 678
Rha 279
Rhabarbarum ibid.
Rhacoma ibid.
Rhamnus 607
Rhamnus solutiuus 608
Rha ponticum 279
Rhecoma ibid.
Rheum ibid.
Rheum Indicum ibid.
Rheum Ponticum ibid.
Rhizias 261
Rhos 604 Rhous ibid.
Rhus ibid.
Rhus coriariorum ibid.
Rhus obsoniorum ibid.
Rh⁹ syluestris Plinij 587
Ribes 595 Ricinus 302
Robus 387
Rosa 570.571
Rosa canina ibid.
Rosa Iunonis 177
Rosa mariana 142
Rosa Græca 141.571
Rosa Coroneola 571
Rosa autumnalis ibid.
Rosa alba ibid.
Rosa Damascena ibid.
Rosa Milesia ibid.
Rosa prænestina ibid.
Rosa purpura ibid.
Rosa rubra ibid.
Rosa sera ibid.
Rosa syluestris ibid.
Rosa spineola ibid.
Rosea arbor 368
Rosmarinum 242
Rosm.coronariū 226.228
Ros 604
Rubia satiua 461
Rubia syluestris 462
Rubus 576
Rub.canis 571.593.609
Rubus Idæus 577
Rumicis genera 482. & inde
Ruscum 587
Ruscus syluestris 612
Ruta 224
Ruta hortensis ibid.
Ruta muraria 351
Ruta syluestris 224.226
Sabina 668
Sabina salix 649
Sacopenium 262
Sacra herba 115
Sagapeni succus 262
Sagapenium ibid.
Sagapenum ibid.
Salicastrum 328
Salicum genera 649
Saliuaris 291
Salix amerina 603.649
Salix equina 92
Salix marina 603
Saluia maior 216
Saluia minor 215
Saluia nobilis 216
Saluia vsualis 215
Saluia 215
Sambucus 324
Sambucus humilis 325
Sambucus syluestris 324
Samera 656
Samolus Plinij 585
Sampsycum 200
Sanguinalis 90
Sanicula 126
Sanguinaria ibid.
Sandalum 395
Sapinus 672.676
Sarcocolla 265
Sardiana glans 637
Satureia vulgaris 194
Satyrium 192
Satyrium basilicum ibid.
Satyri.erythronium ibid.
Satyrium regium ibid.
Satyrium trifolium ibid.
Scammonium 340
Scandix 355
Scandulaceum 545
Schœnophrasum 559
Schœnanthos 439
Sciara 449
Scilla 562
Scimbron 110
Scolymus 460
Scopa regia 544.587
Scordium 101
Scordotis 556
Scordothlaspi 545
Scorodoprassum 554
Scorpioides 59
Scorpius 583
Scythica radix 606
Secale 393
Setanium 624
Securidaca 418
Sedi genera 104
Selago Plinij 587
Semen 389
Seminalis 90
Semperuiui genera 104
Sena 322
Senecio 493
Senecio maior ibid.

Senecio minor ibid.
Sentis 576
Sentis canis 593
Septifolium 77.259
Serica 631
Seris 491
Seriphium 5
Serpentaria 9.21.273
Serpillum vulgare 197
Sertula campana 427
Seseleos genera 244.245
Setanium 388.624
Sesamoides paruum 87
Sicula 474
Sicyonia 320
Sicyopepones 509
Sideritis 45.119
Sideritis altera 126
Sideritis Heraclea ibid.
Sideritis latifolia 544
Sideritis prima 119.221
Sideritis tertia 45
Sidium 617
Siligo 387.388.393
Siliqua 421.644
Siliqua dulcis ibid.
Siliquæ 405
Siliquastrum 551
Sinapi 537
Sinapi commune ibid.
Sinapi hortense ibid.
Sinapi Persicum 138
Sinapi rusticum 545
Sinapi syluestre 537.538
Sirica 631
Sisarum 522.523
Siser 523
Sison 248
Sisymbrium 210
Sisymbriũ cardamine 543
Sitheleas 489
Sium 529.543
Sium Crateuæ 529
Smilax aspera 339
Smilax hortensis 405
Smilax lenis 337
Smyrnium 527
Solanum 378
Solanum hortense ibid.
Solanum lethale 381
Solanum manicum 381.
382.506
Solanum somniferum ibi.
Solidago 121.132
Solidago Sarracenica 121
Somphos 512
Sonchi 487
Sonchus aspera ibi.
Sonchus leuis ibi.
Sonchus non aspera ibid.
Sonchus tenerior ibid.
Sonchus syluestris ibid.
Sorbum 634
Sorbus ibid.
Sorghi 398
Spagas 674
Sparganium 176
Spartum 580
Sphacelus 217
Sphærocephalus 452
Spina 598
Spina acuta 609
Spina alba 450.456
Spina Arabica ibid.
Spina mollis 490
Spina peregrina 452
Spina regia 451
Spina Ceanothos 544
Spina hirci 467
Spin guerzo 608
Spino merlo ibid.
Spino ceruino ibid.
Splenium 348
Spondyli 450
Spondylium 450.454
Stachys 221
Stichas 229
Stœchas ibi.
Stellaria 86
Staphis agria 318
Staphylinus luteus 521
Staphylinus 522
Staphylinus niger 521
Staphylinus satiuus ibi.
Staphylinus syluestris ib.
Staphylodendron Plinij.
641
Stataria 257
Stellaria 120
Sternutamentaria 291
Stichas 229
Stratiotes 129
Stœchas ibid.
Stratroticon 131
Struthea mala 618
Strution 284
Succisa 100
Succus Cyrenaicus 261
Succus Medicus 261
Suchaba 456
Supercilium terræ 351
Supercilium Veneris 131
Sycomorus 626
Syluæ mater 335
Symphitum magnum 132
Symphoniaca 384
Tamarix 590
Tamus 329
Taxus 670
Teda 672
Telephium 107
Theliphonon 365
Terebinthus 678
Terræ capillus 351
Terzola 55
Thesium 269
Testiculus 189
Testiculus canis ibi.
Testiculus hirci ibi.
Testiculus leporis ibi.
Testiculus odoratus ibi.
Testiculus serapias ibi.
Testiculus vulpis ibi.
Teucrium 102
Teuthrium 199
Teuxinon 268
Thalictrum 107
Thridacias 367
Thridax agria 489
Thalietrum 40.107
Thapsia 311
Thlaspi 138.545
Thlaspi Crateuæ 138
Thlaspi alterum 545
Thlaspi angustifolium ib.
Thlaspi minus ibid.
Thridacias 373
Thridax agria 489
Thryallis 45.157
Thryon 582
Thus 674.676
Thyia 66 Thyium ibi.
Thylacitis 368
Thymbra 196
Thymum 195
Thymum capita ibid.
Thymum creticum ibid.
Thymum durius 195.197
Thymelæa 315
Tilia 658
Tilia fœmina ibid.
Tilia mas ibid.
Tithymali omnes 306
Tithymalus 306.309
Tomentitia 81
Topiaria 453
Tordylium 245
Tormentilla 77
Trachelium vtrunq; 154
Tragacantha 467.583
Tragacanthæ lachryma
fol. ibid.
Tragium 292.472
Tragium Germanicũ ibi.
Tragonatum 143
Tragorchis 189
Tragoriganum 214
Tragopyron 400
Tragus 106
Trasus 295
Trachinia 571
Tribulus aquaticus 461
Tribulus 682
Tribulus terrestris ibid.
Trichomanes 352.355
Trifolium 422.423.429
Trifolium palustre 466
Trifolium bituminosum
fol. 423
Trifolium fœtidum ibid.
Trifolium odoratum
fol.423.429.
Trifolium pratense 422
Trigrania 624
Triorchis 189
Tripolium 311
Triticum Romanum 391
Triticum Typhinium ibi.
Triticum 387
Triticum bouinum 147
Triticum trimestre 388
Triticum vaccinum 147
Trixago 24.115
Trixago palustris 101
Tuber terræ 280
Tussilago 19
Typha 391.440
Typha aquatica ibid.
Typha cerealis 391.440
Typha palustris ibid.
Vacinia 576.585
Vaccinium 133.191
Vaccinia palustria 585
Valeriana 289
Valerianæ genera ibid.
Vatrachion Apulei 360
Veneris lauacrum 449
Veratrum adulterinum
nigrum 299
Veratrum album 296
Veratrum nigrum 299
Verbasci genera fo.109.
110.111.
Verbascula 112
Verbasculum minus ibid.
Verbena 115
Verbenaca ibid.
Verbena recta ibid.
Verbenaca supina ibid.
Vernilago 444
Vernix 665
Veronica 140

Vesicaria 380
Vesicaria nigra ibid.
Vesicaria peregrina ibid.
Vesicula ibid.
Vetonica 140.251
Vetonica altilis 140
Vetonica coronaria ibid.
Vetonica coronaria minor 140
Vetonica sylvestris ibid.
Vicia 412
Viola alba 135.137.138.
Viola alba Theophr. 184
Viola autumnalis 154
Viola flammea 135
Viola hyemalis 137
Viola latifolia 138
Viola lutea 135
Viola Mariana 155
Viola matronalis 137
Viola nigra 133
Viola peregrina 138
Viola purpurea 133
Viperalis 224
Viperina 9
Viscum 651
Vitalis 104
Vitealis 339 *Vitex* 484
Vitia 412
Vitis alba 327
Vitis nigra ibid.
Vitis sylvestris 329.567
Vitis vinifera 566
Vlophonon 444
Vlmus 656
Vlmus campestris ibid.
Vlmus Italica ibid.
Vlmus Gallica ibid.
Vlmus nostras ibid.
Vlmus sylvestris ibid.
Vmbilicus terræ 280
Vmbilicus Veneris 36
Vmbilicus Veneris alter ibid.
Vnedo 635
Vnefera 277
Vngues rosarum 570
Volucrum maius 335
Vrceolaris 47
Vrina muris 502
Vrticæ genera 117
Vrtica iners 118
Vrtica labeo 41
Vrtica mortua 118
Vstilago 402.444
Vua taminea 329
Vua vrsi 595
Vulgago 271
Xanthium 14
Xylum 592
Xyris 175
Zea 242.389.390.391
Zeopyron 391
Zea Monococcos 392
Zea simplex ibid.
Zizipha 631
Ziziphus 631 *Zygia* 663

Index appellationum & nomenclaturarum omnium Stirpium, hoc opere contentarum, quibus passim Officinæ Pharmacopolarum, Arabes, & nostri temporis Herbarij vtuntur.

Absinthium 5
Absinthium Græciæ ibid.
Absinthium ponticum ibid.
Absinthium Romanum ibid.
Abrotonum 2
Abutilon 504
Acatia 630
Acetosa 482
Acetosa Romana ibid.
Acetosella ibid.
Achimilla 127
Acorus 173
Acus moschata 44
Acus pastoris ibid.
Acutella 583
Acylonium 142
Adiantum 347.35
Affodillus 179.565
Agaricus 677
Agnus castus 603
Agresta 567
Agrifolium 612
Agrimonia 53
Agrimonia sylvestris 78
Albotin 678
Alcea Veneta 506
Alchimilla 127
Alcocalum 450
Alkakengi 380
Alkali 106
Alleluya 430
Alliaria 555
Allium vrsinum 554
Aloës 301
Alectorolophos 217
Alphesera 327
Alscebran 308
Altercangenum 384
Altercum ibid.
Alumen catinum 106
Amaranthus luteus 81
Amarella 18
Ambrosiana 217
Ameos 235
Amyberis 600
Amomum 526
Anagallis aquatica 500
Anaphalis 82
Anaxiton ibid.
Anethum 232
Angelica 256
Angina lini 341
Anguria 507.510
Anisum 233
Anserina 78
Anthera 571
Anthos 227
Apium 525
Apium risus 360
Apolinum 316
Aprella 92
Aquilegia 148
Aquileia ibid.
Aquilina ibid.
Arantium 615
Arbor vitis 641
Argentina 78
Aristologia 268
Aristologia longa ibid.
Armoniacum 263
Arresta bouis 583
Arocum 450
Arthanita 280
Arthemisia 15
Arthemisia vnicaulis 17
Arthemisia Tragantes & tragetes ibid.
Arthetica 112
Articoca 450
Articocalus ibid.
Asa 261
Asa odorata ibid.
Asarum 271
Asia 393
Asperula 464
Asprella 92
Assa fœtida 261
Asterancium 259
Astochodos 229
Athanasia 17
Athanatos 142
Auellanada 295
Axungia vitri 106
Azarolo 624
Babyron 521
Bagolaro 636
Balsamina 376
Balsaminum 377
Balsamita 214
Balsamita maior ibid.
Balsamita minor ibid.
Baptisecula 145
Barba Aron 275
Barba capri 40
Barba Iouis 104
Barbarea 544
Barbarica 140
Bardana maior 14
Baucia 523
Becabunga 500
Bedegar 451.571
Beën album 294
Behen ibid.
Behen rubrum ibid.
Belle videre 156
Benedicta 122
Berberis 597
Besasa 226
Beta 474
Betonica 251
Bibinella 246
Bifolium 190
Bipennula 126.248
Bisacutum 532
Bislingua 589
Bismalua 504
Bistorta vtraque 21

Blaptisecula 145
Bolbonac 138
Bombax 592
Bombasum ibid.
Bonifacia 589
Borago 11
Borda 13
Branca leonina 523
Branca vrsina 453.454
Brunella 121
Bruscus 587
Bryonia 317
Bucheiden 192
Buzeiden ibid.
Bulbi species 181
Buglossa 8
Buglossa domestica maior 8
Buglossa longifolia ibi.
Buglossa syluestris ibi.
Bugula 121
Bursa pastoris 74
C
Achla 169
Calcatrippa 148
Calabrina 349
Calamentum 212
Calamētum montanū ibid.
Calendula 146
Caltha 146.169
Calthula ibid.
Camomilla 164.166
Camomilla fatua 166
Camomilla fœtida ibi.
Camomilla inodora. ib.
Campana lazura 337
Campanula 154.338
Campanula cerulea 156
Cāpanula syluestris ib.
Cannabis 66
Candela regis 110
Candelaria ibid.
Canicularis 384
Caniculata ibid.
Capillus veneris 351
Cappa monachi 367
Caprifolium 335
Cardiaca 119
Cardobenedictus 458
Cardopatium 456
Carduus asininus 460
Carduus benedictus 458
Carduus fullonū 449
Carduus Mariæ 451
Carduus stellatus 447
Carlina 456.457.571
Carlina syluestris 457
Carobe 644
Carolina 456
Carota 521
Carthamus 31
Carthamus syluestris 457
Carui 236
Casia fistula 646
Casilago 384
Castrangula 41
Cataputia maior 301
Cataputia minor 309
Cauda equina 92
Cauda murina 87
Cauda muris ibid.
Cauta 166.169
Caules marinæ 478
Cauliflores 477
Caulis ibid.
Caulis nigra 477
Cembri 672
Centauria minor 277
Centrum galli 217
Centum capita 446
Centumnodia 90
Centummorbia 73
Cepe 556
Cepe muris 562
Cerefolium 532
Cerui ocellus 523
Ceruicaria 154
Cestum morionis 440
Ceterach 350
Chamædryos 24.115
Chamedrys 115
Chamedrys fœmina 24
Chamæpiteos 27
Chamæpitys 24
Charantia 376
Chelidonia maior 29
Chelidonia minor ibi.
Chelidonia palustre Cordi 30
Cherua 302
Cheruilla 523
Chocortis 502
Citrullus ibid.
Cicer 409
Cicerbitæ 487
Cicorea domestica 386
Cicorea syluestris ibid.
Cicutaria 534
Cimoli 672
Citocacium 315
Citonium 618
Citrones 615
Citrullum 510
Cochlearia 107
Coloquintida 310
Colubrina 21
Columbina recta 115
Concordia 53
Condrilla 87.491
Consolida 121
Cōsolida maior 121.123
Consolida media 121
Consolida minor 152
Consolida regalis 148
Consolida regia ibid.
Consolida Sarracenica fol. 127
Corallina 356
Cordialis 464
Coriandrum 237
Corona regia 376
Corona terræ 334
Cornu ceruinum 86
Corota 521
Corrigiola 90
Corsaluium 215
Cotula alba 167
Cotula fœtida 166
Cotula non fœtida 167
Cotula lutea ibid.
Cotum 592
Crassula maior 36
Crassula minor 104
Cresio 541
Creta marina 499
Crista galli 444
Crista gallinacea 96.444
Crocus hortensis 31
Crocus Sarracenicus ib.
Cruciata 284.465
Cucullus monachi 367
Cucumer 507
Cucumer anguinus ibi.
Cucumer asininus 319
Cucumer marinus 509
Cucumer Turcicus ibi.
Cucumus citrulli 510
Cucurbita 512
Cupulæ glandium 650
Cuscuta 341
Cyamus 404
Cyclamen 280
Cyminum 236
Cynoglossa 10
Cynoglossum ibid.
Cyperus 295
Cypressus 669
D
Actilus 643
Daucus 246.521
Daucus Creticus 246
Dens caballinus 384
Dens leonis 491
Dēticulus canis Ruellij 87
Diagredium 340
Diagridium ibid.
Diapensia 126
Dictamum 292
Digitalis 156
Digiti citrini 192
Diodela 131
Diptamum 230.292
Draco 541
Dracunculus hortensis ibid.
E
Lacterium 319
Elæophyllon 72
Eghelo 648
Endiuia 486.495
Enula campana 285
Eruca 537
Eschara 356
Esula 308
Euforbium 264
Eufrasia 34
Eupatorium 55
Eupatoriū aquaticū 55
Eupatorium Mesue 213
Ezula 308
Ezula rotunda 310
F
Aba 404
Faba crassa 36
Fabaria 36
Faciens viduas 315
Fagotriticum 400
Farfara 19
Farfarus 655
Febrifugia 277
Fel terræ ibid.
Ferde cauallo 681
Feria 115
Ferraria 41.115
Ferraria minor 58
Ficaria 29.41
Filago 81
Filicastrum 345
Filipendula 38
Filius ante patrem 69
Filix aquatica 345
Fior de Cristallo 106
Fistici 641
Flammula 331.364
Flos Adonis 168.363
Flos Amellus 30
Flos amoris 151
Flos Chrystalli 106
Flos cuculi 543
Flos Cōstantinopolita-

nus 141
Flos Cyanus 145
Flos equestris 148
Flos Indianus 158
Flos S. Iacobi 64
Flos regius 148
Flos tinctorius 63.581
Fœnũ Græcũ 419.421
Fœniculus 231
Fœniculus porcinus fo. 198.209
Fraxinella 292
Frumentũ Asiaticũ 396
Frumentũ Turcicũ 346
Fuga demonum 59
Fumus terræ 23
Funis arborum 337
GAlbanum 263
Galega 419
Gallitricum 217
Gariophyllata 122
Garipot 674.676
Gelaso 82
Genesta 578
Genestella 581
Genestra 578
Genestra Hispanica 580
Genicularis 289
Genista 578
Genista humilis 581
Genista spinosa 582
Genista syluestris ibid.
Genistella ibid.
Gentiana 282
Geranium supinum 44
Githago 144
Glandes terrestres 420
Glaudiola 13
Gladiolus syluestris 176
Gluten albotin 678
Grana Iuniperi 665
Granatum pomum 616
Granum viride 678
Grassula 73
Gratia dei foli. 45.321.587
Grossularia 594
Grossularia rubra 595
Grossularia transmarina ibid.
Grossulæ 594
Grossulæ rubræ 596
Grossulę trãsmarinæ ib.
Gruinalis 45
Guadum 62
Gummi Arabicum 598
Gũmi Armoniacũ 263
Gummi benzui ibid.
Gũmi dragagãthi 467
Gummi vlmi 656
HArmala 226
Halmiridia 278
Harmel 224.226.385
Hedera 332
Helleborus albus 295
Helleborus niger 299
Hepataria 464
Hepatica 55.97.353.464
Hepatica alba 437
Hepatica aquatica 97
Hepatica palustris ibi.
Herba Sarracenica 268
Herba benedicti 289
Herba S. Barbaræ 544
Herba cancri 57
Herba clauellata 135
Herba fortis 127
Herba fullonum 141
Herba Gerardi 259
Herba Hungarica 505
Herba giulia 214
Herba S. Iacobi 63.64
Herba lunaria 141
Herba impia 81
Herba Margarita 152
Herba D. Mariæ 215
Herba paralysis 112
Herba Paris 364
Herba S. Petri 112
Herba pinula 384
Herba Roberti 45
Herba Simeonis 505
Herba stellæ 82
Herba stellaris 464
Herba Trinitatis 55.135
Herba tunica 140.294
Herba venti 365
Hermodactilus 313
Hepatoriũ Mesue 214
Hippia vtraq; 49
Hires 82
Hirculus 228
Hirundinaria 271
Hispanach 479
Hispanicum olus ibid.
Hyacinthi genera 181
Hypericum 35
Hypoquistidos 574
Hyssopus 193
IAcea 135
Iacea nigra 99
Iacobea 63
Iaron 275
Iasminum 573
Iesemin ibid.
Iecoraria 464
Ieseminum 573
Iosmenum ibid.
Iosme ibid.
Ireos 171
Iringus 446
Iris Florentina 171
Iris ibid.
Iris Illyrica 174
Iua artetica 27
Iua muscata 24.27.464
Iuiube 631
KAli 106
Karobe 645
Keyri 135
Kitran 667
LActerones 487
Lactuca 495
Lactucellæ 487
Lagrimo 676
Lanaria 110
Lancea Christi 123
Lanceola 84
Lanceolata ibid.
Lapatium 482
Lapatium acutum ibid.
Lapadanum 574
Lappa inuersa 14
Lappa maior ibid.
Lappa minor ibid.
Larga 677
Lassulata 214
Lauendula vtraq; 228
Laureola 324
Lenticula aquæ 97
Lenticula 417
Leontopodion 127
Leporis cuminum 430
Leucanthemum 166
Leucopiper 551
Leuisticum 254
Lilium 177
Lilium conuallium 459
Lilium inter spinas 335
Limones 615
Linaria 73
Linum 65
Lingua auis 653
Lingua bouis 8
Lingua canis 10
Lingua ceruina 348
Lingua pagana 589
Lingua passerina 653
Lingua serpentis 123
Liquiritia 606
Lolium rubrum 432
Longina 349
Lubia 405
Lucciola 123
Luf 275
Lupha 275
Lunaria 73.124
Lunaria maior 98.345
Lunaria minor 124
Lupinus 411
Lupulus 343
Luteum herba 63
MAcis 638
Macropiper 552
Maiorana 200
Mala insana 374
Malua 502
Malua Theophrasti 504
Maluauiscum ibid.
Mandragora 373
Marinella 269
Marmorella 53
Marum 200.201.203
Martagon 177.179
Materhion 99
Mater herbarum 15
Mater sylua 335
Mater violarum 133
Mastix 680
Matricaria 18
Matri saluia 217
Medicina familiæ 677
Melampyrum 147
Melanopiper 552
Melica 398.425
Melega 398
Melegua ibid.
Melilotus 425.427
Melissa 223
Millefolium 131
Melo 510
Melospinus 376
Memirem 295
Memitha 372
Menta 210
Menta aquatica ibid.
Menta Græca 214
Menta Romana 211
Menta Sarracenica ibi.
Mercurialis 72
Meum 528
Meu 285.528
Mezereon 315.316
Milium 395.397
Milium soler 251
Milium solis ibid.
Millefolium 131
Millemorbia 41
Momordica 376
Mora bassi 576
Mora bati ibid.
Mora celsi 625

Mo-

Morella 378
Morsus diaboli 100. 489
Morsus gallinę 49
Morsus ranæ 97
Morus celsi 625
Mughi 672
Multiradix 277
Mumia 667
Myrtilli 585.587.599
Myrtũs 587
Myrtus Brabantica ib.
NApellus 367
Napium 483
Napus 367
Nardus rustica 122.271
Naranzas 615
Nasturtium aquaticum 543
Nasturtium 542
Negre caules 477
Nepita 212
Nenuphar 162
Nenuphar citrinum ib.
Nigella 239
Nigellastrum 144
Nola syluestris 156
Noli me tangere 72
Nuces cypressi 669
Nuces pineæ 673
Nummularia 73
Nux 638
Nux moschata ibid.
Nux vesicaria 641
OCellus 140
Ocellus cerui 523
Ocimum gariophillatum 206
Oculus bouis 166.169
Oleander 368
Opium 369
Opoponacum 260
Opulus 664
Origanum 203
Origanum Hispanicum ibid.
Osmunda 345
Osmundi 412
Osteritium 259
Ostritium ibid.
Ostrutium ibid.
PAlalia 280
Palma Christi fol. 192.302
Pampinula 126
Panis cuculi 430
Panis porcinus 280
Papauer album 369
Papauer commune ibi.
Papauer magnum ibid.
Papauer nigrum ibid.
Papauer rubrũ 369.371
Paracoculi 376
Paritaria 47
Passulæ de corintho 567
Pastinaca 522
Pastoria bursa 74
Pentadactylon 302
Pera pastoris 74
Perfoliata 124
Perfoliatum ibid.
Perforata 59
Perlaro 636
Perpensa 271
Pentaphyllum genera 76
Persicaria 550
Persicum 620
Peruinca 31
Pes anserinus 472
Pes asininus 556
Pes columbæ 45
Pes cornicis 87.360
Pes corui 360
Pes leonis 127
Pes leopardi 36
Pes leporis 430
Pes lupi 356
Pes vituli 275
Petrafindula 247
Petroselinum 524.531
Petroselinum Macedonicum 527
Peucedanum 257
Philipendula 38
Phyteuma 284
Pigamum 40
Pilosella maior 80
Pilosella minor ibid.
Pimpinella 126
Pinastellum 257
Pionia 287
Piper aquaticum 549
Piper Calecuthium 551
Piper Hispanum ibid.
Piperitis 548
Leucopiper 552
Macropiper ibid.
Melanopiper ibid.
Pira citonia 618
Pisareli 407
Pix naualis 675
Plantago 84
Planta leonis 127
Pneumonanthe 154
Podagra lini 341
Polipodium 346
Polytrichon 352
Poma amoris 375
Pomum amoris ibid.
Pomum aureum ibid.
Pomum granatum 616
Pomum Hierosolymitanum 376
Pomum mirabile ibid.
Pomum spinosum ibi.
Porrum 558
Portulaca 497
Potentilla 78
Prasium 214.220
Prasium fœtidum 221
Premula veris 112.152
Premula veris minor ibid.
Prunella 121
Psyllium 94
Pseudomelanthiũ 144
Pulegium 197.198
Pulmonalis 114
Pulmonaria 114.355
Pulsatilla 299.360
Pylocaracta 645
Pyrethrum 291
Pyrola 122

Q

QVercula minor 241
Quinquefoliũ 76
Quinqueneruia 84

R

RApa genestræ 578
Rapa rubra 474
Rapecaulis 477
Raphanus minor 617
Raphan' syluestris 548
Rapiens vitam 315
Rapistrum 538
Rapontium 516
Rapum genistæ 578
Rapunculum 516
Rapunculũ maius ibi.
Rapunculum paruum ibid.
Raued 279
Rauedsceni ibid.
Raued turcicum ibid.
Rauet ibid.
Rauetsceni ibid.
Regina prati 40
Remora aratri 583
Resina arida 674
Resina pini ibid.
Resta bouis 583
Rhabarbarũ monachorum 482
Rhapontica 277
Rheu 279
Rheubarbarum ibid.
Ribes 595
Ribes nigrum 596
Ribes rubrum ibid.
Ribesum 595
Robertiana 45
Rosa Græca 141
Rosa mariana 142
Rosa vltramarina 502
Rosmarinus 216
Ros solis 356
Rostrum ciconiæ 45
Rostrum porcinũ 491
Rorella 356
Rouiglione 427
Ruberta 45
Rubia tinctorum 461
Rutha capraria 419
Rutha 224
Ruscus 587
SAggina 398
Salicaria 69
Salicornia 106
Sal alkali ibid.
Salsirora 356
Saluia agrestis 217
Saluia maior 216
Saluia minor 215
Saluia nobilis ibid.
Saluia Romana 214
Saluia vsualis 215
Salusandria 239
Sambucus 324
Sãbucus aquatica 664
Sãbucus ceruinus 324
Sambucus humilis 325
Sãbucus palustris 664
Sãbucus syluestris 324
Sanamunda 122
Sancti Iacobi flos 64
Sandaraca 665
Sanguis draconis 482
Sanguisorba 126
Sanicula ibid.
Santolina 28
Saponaria 141.143.284
Sarcocolla 265
Sarratula 24
Saturegia 194
Satyriones 189 & inde
Saumera 668
Sauina ibid.
Saxifraga 248
Saxifraga alba 249
Saxifraga aurea ibid.

Saxifragæ albæ semen 246
Saxifraga lutea 427
Saxifraga rubea 36
Saxifragia maior 248
Saxifragia minor ibid.
Scabiosæ genera 99
Scammonea 340
Scariola 486
Scarlea 217
Scatum cœli 36
Scatum cellus ibid.
Sceuola 92
Scirpus 176
Scolopendria 348
Scordium 101
Scrophularia 41
Scorodonia 217
Scrophularia maior ib.
Scrophularia minor 29
Sebastæ 630
Sebesten ibid.
Segala 393
Sena 322
Serapinum 262
Serbin 667
Serpentaria 9.73.273
Serpentaria maior 273
Serpillum 197
Septifolium 257
Serratula 24
Seruilla 523
Seruillum ibid.
Seutlomalache 479
Sicla 474
Sicelica ibid.
Sicha 521
Sigillum beatæ Mariæ 329
Sigillum Salomonis 94
Siler montanum 244
Sinapis 537
Sinapium ibid.
Sinapi Persicum 138
Solanum mortale 381
Solatrum 378
Solatrum mortale 381
Solbastrella 126
Soldanella 338.356
Solidago 121
Solidago Sarracenica 127
Sophia 107
Sorgi 398
Sorgo ibid.
Spanachea 479
Sparta parilla 339
Spatula fœtida 175
Spelta 389
Speragus 535
Spergula 52.464
Spergula odorata 464
Spica Celtica 356
Spicata 97
Spica 228
Spicanardi ibid.
Spinachea 479
Spinacheum olus ibid.
Spina mollis 490
Squilla 562
Squinantum 439
Staphisagria 318
Stataria 257
Stramonia 376
Stellaria 87.127
Sticados Arabicum 229
Sticados citrinum 81
Sticas Arabica 229
Sticas citrina 81
Stœcas citrina ibid.
Stœcados citrinum ibi.
Struthion 141
Succisa 100
Suchaha 456
Sumach 604
Superba 140
Symphytum syluestre 114

T

Tamariscus 590.670
Tanacetum 17
Tanacetum maius ibi.
Tanacetum minus ibi.
Tanacetum syluestre 185
Tapsus barbatus 110
Taraxacon 487
Terebinthina 677
Terebinthina Veneta 676
Testiculus hirci 189
Testiculis leporis ibid.
Testiculus vulpis ibid.
Tetrahil 223
Tetrahit ibid.
Thus 674.675
Thymus 195.204
Tinearia 81
Tota bona 484
Tomentitia 81.82
Tormentilla 77
Tragopyrum 440
Trasi 295
Trasci ibid.
Trifolium acetosum 430
Trifolium bituminosum 429
Trifolium humile 430
Trifolium odoratum 423.424
Trixago palustris 101
Turbith Mesue 311
Turbith Serap. ibid.
Typha aquatica 440

V

Valeriana 289
Valeriana domestica ibidem
Valeriana hortẽsis ibi.
Verbena 115
Vermicularis 104
Veronica fœmina 26
Vernix 665
Victoriola 589
Vinca peruinca 31
Viola 133
Viola palustris 97
Violaria 133
Viperina 9
Virga aurea 128
Virga pastoris 449
Viscus quercinus 651
Visnaga 532
Vitalba 331
Vitealis 338
Viticella 327
Vlmaria 40
Vmbilicus Veneris 36
Vngula caballina 19
Vnifolium 159
Volubilis 337
Volubilis maior ibid.
Volubilis minor ibid.
Volubilis acuta 339
Volubilis media 337.338
Volubilis pungens 339
Vrinalis 73
Vsnea 355
Vstilago 402.444
Vua crispa 594
Vua lupina 364.378
Vua versa 364
Vua vulpis 378
Vulgago 271
Vuluaria 472
Vuularia 154.589

X

Xylocaracta 646

Y

Ysopus 193
Yreos 171

Z

Zahafaran 185
Zambach 573
Zarsa parella 339
Zinziber caninum 551
Zizania 401
Zuccomarin 509

FINIS.

Register vanden Brabantſchen ende Nederlantſchen naemen ende toenaemen van allen cruyden ende ghewaſſen die in deſen Cruydenboeck beſchreuen ende ghefigureert ſtaen.

ABeelboom cccccclv.
Acacia cccccxcviij.
Aceris cccccclviij. cccccclxiiij.
Aconitum ccclxv.
Adick cccxxv.
Aelbeſien cccccxcvj.
roode Aelbeſien ibid.
ſwerte Aelbeſien ibid.
Appelcruyt clxiiij.
Aethiopis cxiij.
Affodillen ccccclxij.
Affodillẽ manne. ccccclxv
Affodillen wijfken ibid.
Agaricus ccccccclxxvij.
Agnus caſtus cccccciij.
Agrimonie liij.
Ayuyn ccccclvj.
velt Ayuyn ccccclx.
wit velt Ayuyn ccccclxj.
zee Ayuyn ccccclxij.
Akeleye cxlix.
Alantwortel cclxxxv.
Alfrancke cccxlj.
Algoede 61. ccccclxxxiiij.
Alyſſon xcviij.
Aloe cccj.
Alruyn mannekẽ ccclxxiij.
Alruyn wijfken ibid.
Alſene v.
Roomſche Alſene ibid.
zee Alſene ibid.
Acker oft velt Alſene ibi.
Amãdelboom cccccccxxj
Amandelen ibid.
Amelcoren cccxc.
Ameos groot, kleyn ccxxxv.
Ammi ibid.
Ammoniacum cclxiij.
Anagiris cccccccxlviij.
Andoren ccxx.
Andoren manneken ibid.
Andoren wijfken ibid.
riekende Andoren ibid.
ſwerte Andoren ibid.
water Andoren ibid.
witte Andoren ibid.
water Andoren cxix.
androſemon lxj
anemone ccclxiij.
angelica cclvj.
anis ccxxxiij.
antyllis xij.
aphace ccccxv.
apios cclxx.
appelboom cccccxiij.
appelen ibid.
arangie appelen ccccccxv.
granaet appelẽ cccccxvij.
queappelen cccccxviij.
arabis ccccxlvj.
arbor Jude ccccccxlviij.
arbutus ccccccxxxv.
argetine lxxviij.
ariſarum cclxxvj.
artichauts cccl.
aueroen ij.
aueroen manneken ibid.
aueroen wijfken ibid.
welriekende aueroen ibid.
Bakelaer ccccccj.
Balſeme ccxiiij.
Balſem appel ccclxxvj.
Balſem munten ccx
cleyn Balſem ccxiiij.
groote Balſem ibid.
Baſilicum ccvj.
edel Baſilicum ibid.
groue Baſilicum ibid.
wilde Baſilicum ibid.
Bedelaers luyſen xiiij.
Beeckſchuym xlj.
Beeren clauwen ccclvj. cccclij. ~~cccclij.~~
duytſchen Beerenclauw ccccliiij.
Beer wortel ccxlij.
Beete cccclxxiiij.
roode Beet ibid.
Roomſche Beet ibi.
witte Beet ibid.
Ben ccccclxxiij.
Berckenboom cccccclxij.
Bernagie xj.
Beſiekens ouer zee ccccxcvj.
Beſſemcruyt ccccxlv.
Betonie cclj.
cleyn witte Betonie cxij.
witte Betonie ibid.
Bertram ccxcj.
wilden Bertram ccxcij.
Beuernaert ccxlviij.
Beuernelle ibid.
Bieſen ccccxxxviij.
matten Bieſen ccccxxxix.
merch Bieſen ibid.
ſtrop Bieſen ibid.
yſeren Bieſen ibid.
Bieſtloock ccccclix.
Byuoet xv.
Bilſen ccclxxxiiij.
Bilſencruyt ibid.
geel Bilſen ibid.
ſwerte Bilſen ibid.
witte Bilſen ibid.
Bingelcruyt lxxij.
Bingelcruyt manneken ibid.
Bingelcruyt wijfkẽ ibid.
wilt Bingelcruyt ibid.
Bladeloose cliij.
Bloet wortel xlv
Boexbaert cl.
Boexboonẽ clxxiij. cccclxvj.
Boexcruyt cccclxxij
Boexcuilekens clxxxVij.
Boecweyt cccc.
Boeghout cccccclxv
Bockens cruyt manneken lv
Bockens cruyt wijfken ibid.
Boom varen ccclvj.
Boom wolle cccccxcj.
Boonen cccciiij
groote Boonen ibid.
peerde Boonkens cccciiij.
roomſche Boonkẽs ccccV.
ſwerte Boonen cccciiij.
wilde Boonen ibid.
zeeuſche Boenen ibid.
Bornagie xj.
Borſekens lxxiiij
Boter bloemen ccclxij
blauw Boterbloemẽ xlv
Bloem van Conſtantinopel cxlj.
dobbel Boterbloemen ccclxj.
enckel Boterbloemẽ ibid.
groote Boterbloemẽ ibid.
water Boterbloemẽ xcvij
witte Boterbloemen ibid.
Braemen ccccclxxvj.
Braembeſien ibid.
Brantlattouwe xix
Brant ccccij
Breemen ccccclxxvj.
Brem ccccclxxviij.
Bremrape ibid.
acker brem ccccclxxxj
Spaẽſche Brem ccccclxxx
ſtekẽde Brem ccccclxxxij
Breſilie peper ccccclj
Bryonie witte ccccxxvij
ſwerte Bryonie eodem
wilde Bryonie ccccxxix
Bromus ccccxxxij.
Bruynheylighe ccx.
Bruynelle cxxj
Bruynettekens clxviij
Buxboom ccccccx.
Buxdoren cccccxj.
Bueckenboom cccccclxj
Buecken nootkens ibid.
Bugloſſe viij
Bupleurum ccccxxxv
CAerden ccccxlix
tamme Caerden ibid.
volders Caerden ibi.
wilde Caerden ibid.
Calamentum ccxlj.
berch Calamentum ccxlj.
Calfs nuese clxj.
Calfs voet [redacted] 275
Calliſſthout cccccccvj.
Camelea cccxv.
Cameline ccccxxij.
Camille clxiiij. clxviij.
blauw Camille cccxj.
geel Roomſche Camille 164 ~~ibid.~~
Roomſche Camille ibid.
roode Camille clxiiij.
ſtinckende Camille clxvj.
wilde Camille ibid.
witte Roomſche Camille clxiiij.
Canckerbloemen ccccxcj.
Caniynen cruyt cccclxxxviij.
Capper 612 cccccxciij.
Cardobenedictus cccclviij
Carlina ccccclvj.
witte Carlina ibid.
Caroten cccccxxj.
Carthamus cccclvij.
wilden Carthamus ibid.
Caſſia fiſtula ccccccxlvj.
Caſtanienboom ccccccxxxvij.
Caſtanien ibid.
Catanance ccccxxxv.
Cattekens ccccccxxxviij.
Cattencruyt ccxij.
Cattenſteert xcij.
Caucalis cccccxxx.
Cauworden cccccxij.
cleyn Cauworden ibid.
groote Cauworden ibid.
langhe Cauworden ibid.
wilde Cauworden cccxx.
Cederboom ccccclxvij.
cleyn Cederboom ibid.
Centorie cleyn [redacted] 277
Centorie groot ibid.
Chamelea [redacted] 315
Chardons cccc.
Chriſtus ooghen cxliij.
Ciceren ccccix.
wilde Ciceren ibid.
Cicoreye ccccxxxvj.
geel Cicoreye ibid.
tamme Cicoreye ibid.
wilde Cicoreye ibid.
Cypres xxviij.
Cypreſſenbos cccccclxix.
ciſtus ccccclxxiiij.
Citroenen cccccxv.
Citrullen cccccx.
clapper rooſen ccclxxv.
Claueren ccccxxij.

cleyn steē clauerk ccccxxv.
geel steen claueren ibid.
steen claueren ibid.
cleyn geel claueren ibid.
wilde claueren ibid.
gemeyn claueren ccccxxij.
groote claueren ccccxxix.
herts claueren lv.
Italiaensche claueren ccccxxviij.
Cleefcrupt cccclxiij.
Clematis altera ccxxxj.
Clynopodium ccj.
Clissen xiiij.
cleyn Clissen ibid.
groote Clissen ibid.
Cloexkens clvj.
blauw Cloexkens ibid.
Cloexkēs winde ccccxxxvij.
Cleyn Cloexkens winde ibidem
groote Cloexkens winde ibidem
Coeckoecxbloemen cxl. ccccxliij.
Coeckoecxbroot ccccxxx.
Cocdille clxvij.
Coenract lxj.
Coeooghe clxix.
Coetonghe viij.xj.
Coloquintappelen cccxx.
Comijn ccxxxvj.
witte Comijn ibid.
breede Comijn ccxliij.
Concommeren ccccvij.
Esels Concommer. cccxix.
Torckſche Concommeren ccccix.
wilde Concommer. cccxix.
zee Concommeren ccccix.
Condrilla ccccxcj.
Consilie de greyn ccxxiij.
Conyza xxxiij.
Conīnghinne crupt lv.
Corjaelcrupt ccclvj. ccccxxxv.
wilt Corjaelcrupt ccccxxxv.
Corenbloemen cxlv.
groote Corenbloemē ibid.
Coren roosen cxliiij.
Coriander ccxxxvij.
Corinthen cccclxvij.
Cornoeliebooō ccccccxxxiij.
Cornoelien ibid.
Cottoen ccccxcij.
Crabben clauw cxxx.
Crape bloemkens cxl.
Crapen voet lxxxvij.
valschen Crapenvoet ibid.
Crakebesien cccclxxxv.
roode Crakebesien ibid.
swerte Crakebesien ibid.
Cranenbeeck xliij.
Cranenhals xlv.
Creesterupt lvij.
cleyn Creesterupt ibid.
groot Creesterupt ibid.
Creta Marina ccccxcix.
Crieckenboom ccccccxxxij.
Crieckē ibid.
Crieckē van ouer zee cccclxxx.
swerte Crieckē van ouer zee ibid.
vreemde Crieckē vā ouer zee ibid.
Crock ccccxiij.
Croonkens crupt ccxlvj.
Crop salact ccccxcv.
Crupdeken en ruert my niet lxxij.
Crupsbloemen xlvj.
Crupsbalsem ccx.
Crupsboom cccij.
Crupscrupt ccccxciij.
cleyn Crupscrupt ibid.
groot Crupscrupt ibid.
Crupsette cccclxv.
Crupsmunte ccx.
Crupswortels cccxlvj.
Cueckenschelle ccclx.
Cuele cxciiij.
Cyllekens crupt clxxxvij.
Dadelboom cccccxxliij.
Daden ibid.
Dadelen ibid.
Daucus ccxlvj.
Dennēboom cccccclxxiij.
root Dennenboom ibid.
wit Dennenb. cccccclxxvj.
Dictamus cxxx.
valsch Dictamus cxxx. ccxcij.
Dille cxxxij.
Coe Dille clxvij.
distel ccclij.
Crupsdistel ccccxlvj.
dauw distel cccclxxxviij.
drpedistel ccclvij.
Esels distel ccclx.
Gansen distel ccclxxxvij.
groote dauw distel ccccxc.
onser vrouwē distel ccclj.
Roomsche distel ccclij.
Sterre distel ccccxlvij.
vreemde distel ccclij.
waldistel cccccxij.
wilde distelen ccclx.
wilde oft groote witte distelen ccclij.
witte wech distelen ibid.
valsch Diptamum ccxcij.
docke bladeren xix.
dodden ccccxl.
donderbaert ciiij.
cleyn donderbaert ibid.
groot donderbaert ibid.
donsen ccccxl.
doren appel ccclxxvj.
dotterbloemen xxx.
groot dotterbloemen ibid.
draba ccccxlvj.
dragon ccccxlj.
drakenbloet ccclxxxij.
drakenwortel cclxxiij.
water drakenwortel ibid.
drauick ccccj.
Drpevuldichept bloemen cxxxv.
dronckaerts besien cccxvij.
drupuen crupt ccvij.
duerwas cxxiij.
dupuels beet c.
dupuels melck cccx.
dupuen crupt ccvij.
dupuen keruel xxiij.
dupuen voet xliij.
dupsent cracht clj.
dupsent knop manneken ende wijfken xc.
dupsent schoon cliiij.
dulcrupt ccclxxxj.
dulle appel ccclxxiij.
dulle besien ccclxxxj.
dulle keruel 386
dulle petersellie D.

E

Eeckelboom cccccl.
Eeckelen ibid.
Eeckel appel ibid.
Eenblat clix.
Eencoren cccxcij.
Eerdt appel cclxxx.
Eerdtbesien crupt lxxviij.
Eerdtbesien ibid.
Eerdt noten ccccxx.
cleyn Eerdt noten cccc.
Eerdt Castanien ibid.
Eerdt roock xxiij.
cleyn Eerdt roock ibid.
Eerenprijs mannekē xxv.
Eerenprijs wijfken ibid.
Egelcoren ccclxiij.
Egelcrupt lxxiij.
Eglantier cccclxxj.
Egyptenaers crupt clxxxj.
Elsenboom cccccclix.
Epcken appel cccccl.
Epckenboom ibid.
Eyndegruyn lxxxj.
Empetron cvj.
Endeloos ccccxlvj.
Englentier cccclxxj.
Endiuie cccclxxxvj.
witte Endiuie ibid.
Eppe ccccxxv. ccccxxvj.
berch Eppe ccccxxvj.
broeck Eppe ccccxxv.
Cleyn water Eppe ccccxxix.
groote Eppe ccccxxvij.
groote water Eppe ccccxxix.
steen Eppe ccccxxvj.
water Eppe ccccxxix.
wilde Eppe ccccxxviij.
Eruen ccccvij.
Eruwten ccccvij.
cleyn Eruwten ibid.
groot Eruwten ibid.
middel Eruwten ibid.
Roomsche Eruwten ibid.
stock Eruwten ibid.
wilde Eruwten ibid.
platte Eruwten ccccviij.
Erysimon ccccxlvij.
Esschen cccccclvj.
Esschen boom ibid.
hauer Esschen ibid.
Euerwortel ccclvj.
cleyn Euerwortel ibid.
witte Euerwortel ibid.
Euforbium cclxiij.
Ezula ccviij.
cleyn Ezula ibid.
groot Ezula ibid.

F

Fenigrieck ccccxxj.
Fyecrupt xl.cvij.
Ficrilonsensa cclxj.
water fiolieren xcvij.
Fisseen ccccccxlj.
Flouweelbloemen clj.
Foelie ccccccxxxix.
Fontepncrupt xcvj.
Frambesien cccclxxvij.

G

Gagel ccccclxxxvij.
Galantwortel cclxxxv.
Galbanum cclxiij.
Galega ccccxix.
wilde Galigaen ccxcv.
Galissihout ccccccvj.
Galnoten cccccl.
Gamanderlijn xxiiij.
Gamanderlijn wijfken xxiij.
groote Gamanderlijn cij.
Gansenbloemen clxx.
geel Gansenbloemen ibid.
Gansel distel ccclxxxvij
Gansen voet ccclxxij.
Ganserick lxxviij.
Gariophilacte cxxij.
Gaspeldoren ccccclxxvij
Ghebaerde Euene ccccj.
geel verwwe cccccix.
Geel wortelen ccccxxj.
Geneuer cleen cccccclxv.
Gentiaen cclxxxij.
Geraert cclviij
Gerste cccxciiij.
winter Gerste ibid.
somer Gerste ibid.
Geruwe cxxxj.
geel Geruwe cxxx.
Gheyten bladt cccxxxv.
groot Gheyten baert cl.
Ginoffelen cxl.
cleyn Ginoffelen ibid.
Gingibium ccccxxviij.
Gladiolus clxxiiij.
Glascrupt xlvij.
Godts genade xlv. cccxxj
goedē hēderick ccclxxxiiij

Gout

Goutbloemen cxlvj.clxx.
Gouwe xxix.
cleyne Gouwe xxix.
groote Gouwe xxix.
Gouwortel ibid.
granaet appel ccccccxvij.
gras ccccxxxj.
Gras van Parnasso ccccxxxvij.
knop gras ccccxxxj.
ledt gras ibid.
riet gras ccccxlij.
verckens gras xc.
zee gras ccccxxxvij.
gratia Dei cccxxj.
gratiola cccxxj.
grijsecom xxiij.
gulden appel ccclxxv.
gulden roede cxxviij.
gum vä Arabië cccccxcviij.
guychelheyl manneke lij.
guychelheyl wijfken ibid.

H

Hadick cccxxv.
Haghebesien cccccixxvj.
Haghedoren ccccccix.
witte haghedoren ibid.
Halscruyt cliiij.
cleyn Halscruyt ibid.
groot Halscruyt ibid.
Handekens cruyt manneken cxcij.
Handekës cruyt wijf. ibi.
Hanëkammekës ccccxliiij.
Hanenvoet ccclix.
Aprilsche hanenvoet ccclx.
cleynen Hanen voet ibid.
water Hanen voet ibid.
witten Hanen voet ibid.
Harmel ccxxvj.
Haselaer cccccexl.
tammen Haselaer ibid.
wilden Haselaer ibid.
Haselwortel cclxxj.
Hasen cullekens clxxxix.
Hasen lattouwe ccccclxxxviij.
Hasen ooren lix.
Hasen pootkens ccccxxx.
Hasen struyck ccccclxxxviij.
Hasen voetkens ccccxxx.
Hauer cccxcix.
Hauerbesien cccccclxxxv.
Hauickcruyt ccccclxxxix.
cleyn Hauickcruyt ibid.
groot Hauickcruyt ibid.
Heyde cccccxcij.
cleyn Heyde ibid.
Heydens bloemë clxxix.
Heydens cruyt clxxxj.
heydë hysope cccccclxxxvij.
Heydens wundt cruyt cxxvij.
Heylich kerscruyt ccxcix.
Heylighe ccx.
Helmcruyt xlij.
Hemionitis cccxlviij.
Hermodatilen ccccxiij.
Heranthemum cclxviij.
Herenteer cccccclvj.
Herick ccccxxxviij.
Herselaer cccccclvj.
Herst ccccccclxxvj. cccccclxxviij. cccccclxxx.
moruwe herst
spieghelherst
hertecruyt ccx.
herthoy lj.
hertsghespan cxix.
hertshoren lxxxvij.
vreemt hertshoren ibid.
hertstonghe xxj.cccxlviij.
cleyne hertstonghe ibid.
groote hertstonghe ibid.
steen hertstonge cccxlviij.
hertwortele ccxlij.
swerte hertwortele ibid.
witte hertwortele ibid.
hinnebesien ccccclxxvij.
hinne bramen ibid.
hirs cccxcv.
hoefbladeren xix.
hoe läger hoe lieuer xxvij.
hoenderbeet xlix.
hoender crue ibid.
holwortel cclxix.
hoonskensholwortel ibid.
hondtsribbe lxxxiiij.
hondts cullekës clxxxix.
hondts kersen cccxxxv.
hondtsroosen clxx.ccccxc.
hondtstonghe x.
hoppe cccxliij.
hoppecruyt ibid.
horminum ccx.
witte huemst cccciiij.
huel ccclxix.
geelen huel ccclxxij.
roodë huel ccclxix.ccclxxj.
rijsenden huel ccclxix.
tammen huel ibid.
wilden huel ccclxxj.
witten huel ccclxix.
hulst cccccxij.
hysope cxciij.
hysop ibid.
Jacinten clxxxj.
spade Jacinten ibid.
vroeghe Jacinten ibid.
Jasminum cccclxxiij.
Iberis ccccxlviij.
Ibenboom ccccclxx.
Jenettekens cxliij.
roode Jenettekens ibid.
Spaensche Jenettekens clxxxij.
witte Jenettekens cxliij.
Jesseminum cccclxxiij.
Ingroen xxxj.
Joffrouw merck
Joncvrouwë hayr ccclv.
Jonckvrouwen vilieren cxxxvij.
Josephs bloemen cxxv.
Josine cccclxxiij.
Josmenum ibid.
Jujuben ccccccxxxj.

K

Kalk cvj.
Kannen cruyt xcij.
Keelcruyt cccclxxxix.
Keeren saet cccxcj.
Keeskencruyt ccccciij.
Keykens cxl.
Kemp manneken en wijfken lxvj.
Kerselaer ccccccxxxij.
Spaensche Kerselaer ibid.
Kersen ibid.
Spaensche Kersen ibid.
Kersouwen cliij.
Kersse ccccxlij.
boeren Kersse ccccxlv.
Cleyn water Kersse ccccxliij.
water Kersse ibid.
wilde Kersse ccccxlv.
winter Kersse ccccxliij.
Kerslwortel ccxcix.
Keruel ccccxxxij.
naelde keruel ccccxxxiij.
wilde keruel ccccxxxiiij.
Knawel xc.
knoeselen ccccxciiij.
koolen cccclxxvij.
bloemkoolen ibid.
Cabbuys koolen ibid.
gheeronckelde koolen ibid.
ghehackelde koolen ibid.
groote roode koolen ibid.
raeps koolen ibid.
roode sluyt koolen ibid.
witte sluyt koolen ibid.
roostens koolen ibid.
sauoye koolen ibid.
Sloozen ibid.
swerte koolen ibid.
wilde zee koolë cccclxxviij.
zeekoolen ibid.
kroesbesien ccccxciiij.
kurbs cccccxij.
groot kurbs ibid.
Cleyn kurbs ibid.
lange kurbs ibid.

L

Laburnum ccccccxlviij.
Ladanum ccccclxxxiiij.
Lammekens ooze cccclxxxiiij.
Lampsana cccclxxxiij.
Lams tonghe lxxxiij.
Laser cclxj.
Latyrus ccccviij.
Lattouwe ccccxcv.
gheeronckelde Latt. ibid.
ghesloten Lattouwe ibid.
tamme Lattouwe ibid.
wilde Lattouwe ccccxcvj.
Laureole cccxiij.
Lauender manneken ibid.
Lauender wijfken ibid.
Lauetse ccliiij.
Laurus boom cccccccj.
Laurus van Alexandrinen cccclxxxix.
Lelien clxxvij.
Lelien vanden dale clix.
Lelikens van Caluarien clxxix.
blauw Lelien cliiij.
geel Lelien clxxix.
roode Lelien clxxvij.
wilde Lelien clxxix.
witte Lelien clxxvij.
Lenen cccxxxj.
Lepelcruyt cvij.
Leuercruyt liij.cccliij.
cccclxiij.
edel Leuercruyt lv.
steen Leuercruyt ccclij.
water Leuercruyt xcvij.
Leuistock ccliiij.
Lynen lxv.cccxxxj.
Lynen doeck lxv.
Lynen laken ibid.
Limonen ccccccxv.
Linden cccccclviij.
Lindenboom ibid.
Linsen ccccxvij.
Lombaersche Linsen ccccccxiij.
water Linsen xcvij.
Lisch clxxj.
blauw Lisch clxxiij.
Cleyn Lisch clxxiij.
Lisch dot den ccccxl.
Lisch ouer zee clxxj.
geel Lisch clxxiij.
matten Lisch ccccxxxix.
stinckende Lisch clxxv.
water Lisch clxxvj.
wilde Lisch clxxj.clxxv.
witte Lisch clxxj.
Lochtelkool cxciiij.
Lolium ccccj.
Lolium rubrü ccccxxij.
Longencruyt cxiiij.ccclv.
Loock cccccliiij.
Loock sonder loock cccccclvj
biest Loock cccccclix.
das Loock cccccliiij.
honts Loock ccccclx.
honts Loock groot ibid.
honts Loock cleyn ibid.
tam Loock cccccliiij.
water Loock cj.
wilt Loock tgroot cccccliiij
wilt Loock tcleyn ibid.
Loopichcruyt ccclvj.
Lorkëboom ccccccclxxvij.
Lotus cccccccxxxvj.
Luyscru. cccxviij.ccclxxj
Luysemoorder cccxviij.
Luyspoeder ibid.
Luparts clauwen cccix.
Lupinen ccccxj.

tamme Lupinen cccexi.
wilde Lupinen ibid.

M

Madelgeer cclxxxiiij.
Madelieuen cliij.
blauw Madelieuen cccxi.
groote Madelieuen cliij.
tamme Madeliuen ibid.
wilde Madeliuen ibid.
Maechden palm xxxi.
Maencrupt cxxiiij.
cleyn Maencrupt ibid.
Mageleyne cc.
Maier cccclxxi.
Malrouie cxxx.
Malrueule ibid.
stinckende Malrueuie cccxxi.
swerte Malrueuie ibid.
Maluwe cccccij.
cleyn wilde Maluwe ibi.
groote Maluwe ibid.
Venetsch Malu. ccccxvj.
witte Maluwe cccccciiij.
Mannekēscrupt cccxxxv.
groot Miltcrupt cccxlix.
Mancop ccclxix.
Mandragora ccclxxiij.
Mandragora māne. ibi.
Mandragora wijfkē ibi.
Mansoozen cclxxi.
Marentacken ccccccli
Margen drehen cxc.
Mariettes clvi.
Mariolepne cc.cciij.
Enghels Mariole cciij.
groue Mariolepne ibid.
witte groue Mariolepne ibid.
Mastbloemen cxxxvij.
287
Mastboom ccccclxxvj.
Mastixboom cccccclxxx.
Mater xviij.
Materfilon xcix.
Mee ccclxi.
Mee crappen ibid.
Meertsbloemen cxcij.
witte Meertsbloemen ibi.
Meere wortel ccccxlvj.
Meester wortel cclix.
Meybloemē clix.clxxxi.
blau Meybloemē clxxxi.
Melckcrupt xlvj.
Melckweye cccclxxxvij.
Melde ccclxx.
cleyn Melde ibid.
Cleyn stinckende Melde ccclxxij.
tamme Melde 470
wilde melde ibid.
Melisse ccxxiij.
Mellilote ccccxxvij.
Duytsche mellilote ibid.
ghemeyn Mellilote ibid.
Italiaensche mellilote ibi.
Roomsche mellilote ibid.
Meloenen ccccccx.
Turcksche meloe. ccccix.
Mercuriael lxxij.
Mercuriael manne. ibid.
Mercuriael wijfken ibid.
wilde mercuriael ibid.
Meum cclxxxv.
Mezereon cccxvij.
Milie ccccxcv.
groot miltcrupt cccxlix.
Minckysers ccclxi.
Myrthus cccccxcix.
Mispelboom cccccccxxiiij.
Mispelen ibid.
pote mispelen ibid.
moeder crupt xviij.
Moerbesien ccccccxxv.
Moerbesieboom ibid.
Molp ccccxxxvij.
Mollen crupt cccij.
Mondthout cccccij.
Moozkens cccciiij.
Moozen cccccxxij.
tamme moozen ibid.
wilde moozen cccccxxiij.
moscaet bloe. cccccxxxix.
mosch ccclv.
zee mosch ccclvj.
mostaert ccccxxxvij.
boeren mostaert ccccxl.
tāme mostae. ccccxxxix.
wilde mostaert ibid.
motten crupt cxi.
muer cliv.
cleyn muer xlix.
groote muer ibid.
middel muer ibid.
zee muer ibid.
Muget petit ccclxiij.
Munckx capkēs ccclxvij.
Munte ccx.ccxij.
Balsem munte ibid.
berch munte ccxij.
cruysmunte ccx.
roode munte ibid.
Roomsche munte ibid.
velt munte ccxij.
roode water munte ccx.
witte water munte ibid.
Muyse met steertkens cccccxx.
Muysdorē ccccclxxxviij.
Muysoozen lj.
Muyse steertkēs lxxxviij.
Musa ccccccxv.

N

Nacht schade ccclxxxviij.
Nagelcrupt lxxx.
Cleyn nagelcrupt ibid.
Narcissen clxxxij.
Nardus ccxxxix.
Nardus sact ibid.
Nascape ccclxxviij.
dulmakende Nascape ccclxxxij.
groote nascape ccclxxxi.
rasernije mackende Nascape ccclxxxij.
slapende Nascape ibid.
natertongheskens cxxiij.
Nauelcrupt xxxvj.
tweede Nauelcrupt ibid.
Water nauelcrupt ibid.
Nagelbloemen cxliiij.
Nepte ccxij.
Netelen cxvij.
doode Netelen cxix.
doue Netelen ibid.
groote Netelen cxvij.
heete Netelen ibid.
Roomsche Netelen ibid.
Niesecrupt ccxcvj.
wildt wit Niese. ccxcvij.
wit niescrupt cxc.ccxcvj.
Nieswortel ibid.
swerte Nieswor. ccxcix. ccclxvij.
witte Nieswor. ccxcvj.
Nigel ccxxxix.
nigel van Damasco ccxl.
tamme Nigel ccxxxix.
wilde Nigel ibid.
Noten ccccccxxxviij.
Noten muscaten ibid.
oker Noten ibid.
roode hasel Not. ccccccxl.
tamme hasel Noten ibid.
wilde hasel Noten ibid.
pimper Noten ccccccxli.

O

Yuersbeeck xlix.
Okernoten ccccccxxxviij.
Oleanderboom ccclxxij.
Olijfboom cccccxliiij.
wilde Olijfboom ibid.
Olijuen ibid.
Olmenboom cccccclvj.
Onderhaue cccxxxiiij.
Onobrychis ccccxv.
Onser vrouwen bedstroo cxcvij.
Onser vrouwen mantel cxxvij.
Onser vrouwen melck crupt cxiiij.
Onser vrouwen spin ibid.
Onser vrouwen seghel cccxxix.
Ons heeren speercrupt cxxiij.
Ooghen troost xxxvij.
Ooghen troost gras ccccxxxiiij.
Opopanax cclx.
Orant lxiij.clxi.
cleyn Orant clxi.
groot Orant ibid.
Origanum cciij.
wilt Origanum ibid.
Ossentonghe 8 cxi.
cleyne Ossentonghe ibid.
Osterlucey cclxvj.
lange Osterlucey ibid.
ronde Osterlucey ibid.

P

Paddenbloemen clxvj.
Paeschbloemē cxxxviij.
Paleye cxcviij.
Palloken ccccccxxx.
Palmboom ccccccx. ccccccxliij.
stekende Palm ccccclxxxviij.
Panacces cclij.
Pamckoozen cccxcviij.
papecullekēs ciiij.cclxxv.
Papencrupt ccccxci.
Papenhout ccccccliij.
pappzi species ccccxxxix.
Parepe cccccliiij.
Paritarie xlvij.
Partijcken lxix.
Pastinaken cccccxxj.
Patich ccccxxxij.
groot Patich ibid.
water Patich ibid.
wilt Patich ibid.
Patientie ibid.
Peeck ccccclxxv.
morauw Peeck ibid.
steen Peeck ibid.
Peen ccccxxxi.ccccxxi.
geel Peen ibid.
Peerboom cccccxvij.
Peeren ibid.
Peerdick ccclxxvij.
Peerlen crupt cclj.
Peerlen crupt mannekēs ibid.
Peerlen crupt wijfken ibi.
Peertsbloemen cxlvij. ccccj.
Peerts pſere ccccclxxxj.
Peertsclauw xix.
Peertsteert cclj.
Cleyn peertsteert ibid.
groote Peertsteert ibid.
Pēnickbloemē cxxxviij.
Pennick crupt xxxvj. lxxiij.
Penseen cxxxv.
Peper 552
Peper crupt cccccxlviij.
Peper van Indien cccccli.
Breet Peper van Indien ibid.
bresilie Peper ibid.
lanck Peper van Indien ibid.
muer Peper ciiij.
swert Peper cccccliij.
water Peper ccccxliiij.
wit Peper cccccliij.
Pepoenen cccccix.
breede Pepoenen ibid.
groote Pepoenen ibid.
ronde Pepoenen ibid.
Persen ccccccxv.
Persenboom ibid.
auant Persen ibid.

vroege

vroege Persen ibid.
Persick cruyt cccccl.
Pestilentie wortel xix.
Peterselie cccccxxxiiij.
ghemeyn Peterselie ibid.
Peterselie van Macedonien cccccxxvj.
vreemde Peterselie ibid.
Pylhont ccccccclxij.
Pijnboom ccccccclxxij.
Pijnappel ibid.
wilde Pijnboom ibid.
Piloselle lxxx.
Pimpinelle cleyn cxxvj.
Pimpinelle groot ibid.
Pioenbloemen cclxxxvij.
Pioenen manneken ibid.
Pioenen wijfken ibid.
Pistologia cclxvij.
Platanus ccccccclviij.
Plompen clxij.
geel Plompen ibid.
witte Plompen ibid.
Pluymkens cxl.
Phœnix ccccxxxij.
Polemonia ccxciiij.
Polemonium ibid.
Polium cxcix.
Poleye cxcviij. [redacted]
wilde Poleye ccxij.
Palloken cccccccxxx.
Pooten cccccxxj.
Popelaere ccccccclv.
Popelierboom ibid.
Porceleyne cccccxcvij.
gemeyn Porceleyne ibid.
Roomsche Porceley. ibid.
tamme Porceleyne ibid.
wilde Porceleyne ccccxciij.
zee Porceleyne ibid.
Postelbesien cccccclxxxv.
Prang wortele cccccclxxxiij.
Pruymboom cccccccxxix.
Pruymen ibid.
Pruymẽ vã Damasch ibi.
Rospruymen cccccccxxx.

Q

Qualster cccccccliij.
Queappelboom cccccccxviij.
Queappel ibid.
Quendel cxcviij.
Queperen cccccccxviij.

R

Radijs ccccccxviij.
meer Radijs 519 [redacted]
water Radijs cccccxviij.
wilt Radijs ibid.
Rakette ccccccxl.
Roomsche rakette ibid.
wilde Rakette ibid.
Rapen ccccccxiiij.
drooge steeckrapẽ ccccccxv.
natte steeckrapen ibid.
Parijsche Rapen ibid.
steeck Rapen ibid.
Raphanus ccccccxix.
Raponcelen cccccxvj.
cleyn Raponcelen ibid.
groote Raponcelen ibid.
Ratelen ccccxliiij.
geel Ratelen ibid.
roode Ratelen ibid.
witte Ratelen ibid.
Rateleer ccccccclv.
Rauen voet lxxxvij.
Reynette xl.
Reyn vaer xvij.
reyn wilghen ccccccij.
Rhabarbare cclxxix.
Valsche rhabarbare xl.
Rhagwortele clxxxix.
Rhamnus ccccccvij.
Rheynbloemen lxxxj.
Rheynbesien ccccccviij.
Rheynbesiendoren ibid.
rhuer cruyt lxxxj.
ridder sporẽ cxlviij. clxviij.
tãme ridder sporen cxlviij.
wilde ridder sporen ibid.
riet ccccxlij.
riet gras ccccxlij.
riet van Indien ccccxlj.
riet van Spaengien ibid.
Suycker riet ibid.
welrieckende riet ibid.
matten riet ccccxxxix.
riynschen cccccclxxiiij.
rijs cccxciiij.
Robrechts cruyt xlv.
rogghe cccxciij.
rogghebloemen cxlv.
roosen cccclxx. cccclxxj.
bruyn rode rosen cccclxxj
Caneelroosen ibid.
duyn roosen ibid.
hontsroosen clxx. ccccxcj.
muscaet roosen cccclxxj.
Prouinche roosen ibid.
roode roosen ibid.
wilde roosen ibid.
witte roosen ibid.
roosewortel ccxc.
Roomsche terwe cccxcj.
Rosmarijn ccxxvj.
root melisoencruyt lxxxj. cvij.
rotte tamme cccclxj.
wilde rotte cccclxij.
ruyte ccxxiij.
steen ruyte ccclj.
tamme ruyte ccxxiiij.
wijnruyte ibid.
wilde ruyte ibid.
ruyterscruyt cxxx.
water ruyterscruyt ibid.
rundsooghe clxix.

S

Saet vã Canariẽ cccxcviij.
Spaensch Saet ibid.
Saffraen clxxxv.
wilden Saffraen xxxj.
Sagapenum 262. [redacted]
Salomons Zeghel xciiij.
breet Salomons Zeghel ibidem
Smal Salomons Zeghel ibidem
Sal cornia cvj.
Sanikel cxxvj.
groot Sanikel cxxvij.
Santorie cclxxvij.
cleyn Santorie ibid.
groot Santorie ibid.
Sapgruyn ccccccxix.
Sarazijns cruyt cclxviij.
Sarcocolla cclxv.
Satureye cxciiij.
Sauelboom cccccclxviij.
Sauie ccxv.
cruysauie ibid.
edelsauie ibid.
groote Sauie ccxvj.
groue Sauie ibid.
oorkens Sauie ccxv.
wilde Sauie ccxvij.
Sauseboom cccccxcvij.
Scabiose xcix.
Schaps scabiose ibid.
cleyn Scabiose ibid.
Scammonia cccxl.
Scarleye ccxxij.
Schaps tonghe viij.
Seerlinghe ccclxxxv.
Scorft cccxlij.
Scorftbloemen ccccxcj.
Scorpioencruyt manneken liij.
Scorpioencruyt wijfken ibidem
Sebesten ccccccxxx.
Securidaca ccccxviij.
Seepcruyt cclxxxviij.
Sena ccccxvij.
Seneboom ccccccxlij.
Senegroen cxxj.
cleyn Sentorie cclxxvij.
groote Sentorie ibid.
Scriffen cccccxxiij.
Seselt ccxliij.
Seuen bladt ccliij.
Seuen getijden cruyt ccx. ccccxxiij.
Signaerscruyt ccccccv.
Silsom ccccxciij.
Sindauw ccclvj.
S. Anthonis cruyt xlj.
S. Anthonis nootkens ccccccxlij.
S. Anthonis raepken ccclxj.
S. Carynscruyt xix.
S. Christoffels cruyt cccxlv.
S. Jacobs bloeme lxv.
S. Jacobs cruyt ibid.
S. Jãs broot ccccccxliiij.
S. Jans cruyt liij.
S. Joris cru. cclxxxix.
S. Katharine bloemen ccxxxix.
S. Peeters cruyt cxiij.
Slanghen cruyt ix.
Slehen cccccxcviij. cccccxxx.
Slehendoren cccccxxx.
Sleutelbloemen cxij.
cleyn Sleutelbloemẽ ibid.
enckel Sleutelbloemẽ ibid.
welrieckende Sleutelbloemen ibid.
witte Sleutelbloemẽ ibid.
Smacke cccccciiij.
Smeer wortel xxxvj.
Smirnium cccccxxxj.
smout van ghelasen cvj.
Soffraen clxxxv.
Soisserwortel cclvij.
somer sotterkẽs clxxxiiij.
Sone voer de vader lxix.
sondauw ccclvj.
sonnewendt lvij.
cleyn sonnewendt ibid.
Sorben ccccccxxxv.
Sorbenbooõ ccccccxxxiiij.
sorgsaet cccxcviij.
Spaensche Jenettekens clxxij.
cleyn Speencruyt xxx.
groot speencruyt xij.
speercruyt cclxxxix.
speerwortel cclxxiij.
spelte ccclxxxix.
spinagie ccclxxix.
sporkelbloemen clxxxiiij.
witte sporkelbloemen ibid.
geel sporkelbloe. clxxxiij.
sporkenhout cccccciij.
springcruyt lxxij. cccix.
spurgie cccix.
spurie lij.
stalcruyt cccclxxxiij.
standelcruyt clxxix.
cleyn standelcruyt ibid.
groot standelcruyt ibid.
welrieckẽde standelcru. ibi.
Steenbreeck ccxcix.
gulden steenbreeck ccxliij.
geel steenbreeck ccccxxvij.
root steenbreeck xxxviij.
witten steenbreeck ccxliij.
Steencruyt ccccxliij.
Steenruyte ccclj.
Steensaet cclj.
Steckelbesien ccccxciij.
Sterrecruyt xxxiiij. clxviij.
Stichas cruyt ccxxix.
Struyckbloemen clxvij.
Sueghen broot cclxxx.
Suethout ccccccvj.
Sumach cccccciiij.
Surckelle ccclxxvij.
groot Surckel ibid.
Roomsche Surckel ibid.
Schaps surckel ibid.
velt surckel ibid.
suykerwortele. ccccxxiij.

Register vanden Brabantschen ende

Swaluwortel cclxxj.
Swelcken ccccccclxiiij.
Swelckenhout ibid.
Sycomoren ccccccxxvj.
Synnauw cxxvij.

T

Tamarischboom cccccxc.
Tapkenscrupt ccccclxxxix.
Teer ccccccclxxv.
Tenderick cxcvj.
Terbenthijn ccccccclxxvij.
Veneetsche Terbenthijn ccccccclxxvj.
Terebinthijnboom ccccccclxxviij.
Termenthijn 677.
Terwe ccclxxxvij.
Roomsche terwe cxcj.
Somer terwe ccclxxxviij.
Thapsia ccccxj.
Thymbra cxcvj.
Theskenscrupt lxxiiij.
Thlaspi van Candien cccccxlvj.
Thunis bloemen clviij.
Thymelea ccccxv.
Thymus cxcv.
Thymus van Candien ibidem
wilden Thymus cxcvij.
Tongheblat ccccclxxxix.
Tordylion ccxlv.
Torckschkoren ccccxcvj.
Tormentille lxxvij.
Tortsecrupt cx.
Tragacantha cccclxvij.
Tragoriganum cciiij.
Tribulus ccccclxxxij.
Tripolium ccccxj.
Tragos cvj.
Triticum typhinũ ccccxcj.
Twcblat cxc.
Tydelosen cccxiij.
geel Tydelosen cxciij.
witte Tydelosen clxxiiij.
vreempt Tydelosen cccxiij.

V

Aenecrupt ccxcix.
Vaccaria ccvij.
Valeriaen cclxxxix.
Valeriaẽ van Grieken ibi.
wilde Valeriaen ibid.
cleyn wilde Valeriaẽ ibid.
groote wilde Valeriaẽ ibi.
Varen cccxliiij.
Varen manneken ibid.
Varen wijfken ibid.
boom Varen cccxlvj.
Eycken Varen cccxlvij.
gracht Varen cccxlix.
groot Varen cccxlv.
steen Varen cccl.
swert Varen cccxlvij.
water Varen cccxlv.
wit eycken Varẽ cccxlvij.
Veen besien cccclxxxv.
Veen coren ibid.
Velt cypres xxvj.
Venckel ccxxxj.
ros Venckel ibid.
wilde Venckel ibid.
Veranginez ccclxxiiij.
Verbene cxv.
cruppende Verbene manneken ende wijfken ibid.
meer Verbene ibid.
Verckens broot cclxxx.
Verckens doot cccclxxij.
Verckens gras xc.
Verckens venckel cclvii.
Verpus cccclxvij.
Veyl cccxxxij.
boom Veyl ibid.
cleyn Veyl ibid.
muer Veyl ibid.
swerten Veyl ibid.
Vierecrupt ccxcix. ccclxiiij.
Vischboonen ccccxj.
cleyn geel Vijfvingercrupt lxxv.
groot geel vijfvingercrupt ibid.
root Vijfvingercrupt ibid.
wit Vijfvingercrupt ibid.
Vilieren cxxxvj. cxxxvij.
geel Vilieren ibid.
Jonckvrouwen Vilieren cxxxvij.
steen Vilieren cxxxv.
stock Vilieren cxxxvij.
Vincoorde xxxj.
Vingherhoet crupt clvj.
Violetten cxxxiij.
Visnaga cccccxxxij.
Visselcrupt cccccxlv.
Vitsen ccccxij. ccccxv.
Vlamcrupt ccclxiiij.
Voghels nest ccxlvj.
Voghels Vitsen ccccxxv.
wilde Vitsen ccccxv.
Vlas lxv.
wilt Vlas lxxiij.
Vlierhout cccccclxv.
Vlier cccxxiiij.
wilt vlier cccxxiiij. cccxxv.
Vloycrupt xciiij. cccccl.
Vogelcrupt xlix.
Voghelsnest cxcj.
Voghelvoet ccccxvj.
Vokelaer clxx.
Vorschen beet xcvij.
Vossensteert cccclxvj.
Vrouwen hayr cccli.
Vrouwen spiegel cl.iij.
Vijf vingercrupt lxxvj.
cleyn/geel/groot/wit/vijfvinghercrupt ibid.
Vijgheboom ccccccxxvij.
Vijghen ibid.

W

Waelwortele cxxxij.
Waelmester cccclxiiij.
Walstroo ibid.
Wantluyscrupt clxxv.
Water filieren xcvij.
Water noten cccclxj.
Water ponghen ccccc.
Wechgras xc.
Wechdoren ccccccviij.
Wederdoot ccclij.
cleyn Wederdoot cccliiij.
groot wederdoot ibid.
gulden wederdoot ccclv.
Wederick lxix.
blauw Wederick ibid.
geel Wederick ibid.
root Wederick ibid.
Weedt lxiij.
tamme Weedt ibid.
wilt Weedt ibid.
Weechbree lxxxiiij.
breeweechbree ibid.
cleyn weechbree ibid.
groot weechbree ibid.
root weechbree ibid.
water weechbree lxxxviij.
zee Weechbree lxxxviiij.
Wymen ccccccxlix.
Wiltcrupt cccxlj.
Wilden Saffraen xxxj.
Wilghe ccccccxlix.
roode Wilghe ibid.
rijn Wilghe cccccij.
witte Wilghe ccccccxlix.
Winde cccxxxvij.
Cleyn clocxkens Winde ibidem
Groot clocxkens Winde ibidem
middel winde cccxxxviij.
stekẽde winde cccxxxix.
swerte winde cccxxxviij.
zee winde ibid.
wingaert ccccclxvj.
wildẽ wingaert cccxxix. ccccclxvij.
Wingaertwinde cccxxxviij.
Wijncrupt ccclvj.
Wintergruen cxxij.
Winter roosen cccccij.
witten heumst ccccciiij.
witwortel xciiij.
Wijnrupte ccxviij.
wilde Wijnrupte ibid.
Wolfs besien ccclxiiij.
Wolfs melck cccvj.
Wolfs melck manneken ende wijfken ibid.
breet Wolfs melck ibid.
Sonnewendende Wolfs melck ibid.
zee Wolfs melck ibid.
Wolfs wortele ccclxvij.
blauw wolfs wortele ibid.
geel Wolfs wortele ibid.
Wolle bladeren cx.
Wolle crupt ibid.
wit Wolle crupt manneken ende wijfken ibid.
Wormcrupt xvij.
Wondencrupt xxxvj.
Wonderboom cccj.
Wouwe lxiij.
Wranckcrupt ccxcix.
Wranghe cccxxxvij.

Y

Ypelijne ccccccclviij.
Ysercrupt cxv.
Yserhert ibid.
Ysoep cxiij.
Zeelbast cccxvij.

Register der Hoochteutscher kreutern

namen im disem Kreuterbuch begriffen.

A

Abthon 352
Ackereichel 420
Affrusch 2
Agaricus 677
Ageley 145
Aglep ibid.
Aborne 658
Alantwurtz 285
Alberbaum 655
weisz Alberbaum ibid.
Alraun / menlin / weiblin 373
Altsein 587
Amelkorn 390
Ampffer 482
saur ampffer ibid.
cleyn saur Ampffer ibid.
wasser ampffer ibid.
Andorn / menlin / weiblin 220
feldt Andorn 221
riechender Andorn ibi.
schwartz Andorn ibid.
weiber Andorn ibid.
wasser Andorn ibid.
weisser Andorn ibid.
Angelick 256
Anisz 233
Aphace 415
Aprilblumen 363
weisz Aprilblumen ibi.
Apostemkraut 99

Apffel-

Apffelbaum 613
Apffel ibid.
Aspen 655
Artich 325
Aussen blat 589
Augentroost 37
Augentrost gras 432
Augenwurtz 289.434
B
Bacholder 664
Baldrian 259
grosz Baldrian ibid.
wildt Baldrian ibid.
Basilgen 206
wildt Basilgen ibid.
Bisilgram ibid.
Balsam 210
Balsam muntz ibid.
katzen Balsam ibid.
krausz Balsam ibid.
spitzer Balsam ibid.
wilder Balsam ibid.
Balsam opffel/menlin/ weiblin 375
Batengel 102
grosz Batengel ibid.
Kleyn batengel 24
Bathonie 251
braun Batonie ibid.
Baumwol 592
Baum Cresz 545
Beerbladt 589
Beerlap 356
Beerwurtz 242
Beinweillen 132
Beinholtzlin 602
Benedictenwurtz 122
Bengelkraut 72
Bengelkraut/ menlin / weiblin ibid.
waldt Bengelkraut ibi.
zamer Bengelkraut ibi.
Bernklauw 453.454
Teutsch Bernklaw 454
Berntaisz ibid.
Bertram 291
Besegneter 458
wilder Bertram 292
Betlerleusz 14
Betonich 251
weisz Bethonie 112
braun Betonick ibid.
Beyfusz 15
Biberkraut 277
Bibernel 247
Bilsamkraut 384
Bintzen 438
Birckenbaum 662
Birtzenbertz 590
Birckwurtz 77
Bysemkraut 545
bitterwurtz 282
blatternkraut 29
blauw gilgen 171
blaw menderlin 115
blaw schwertel 171
blaw Violwurtz ibid.
blicken 392
blutkraut 126
blutstropffle 140
blutwurtz 45
boberellen 380
bocksbart 150
bockshorn 421
bonen 404
welsche bonen 405
borst 587
brant 402
brant lattich 19
braunell 121
braunfleischblumen 147
braunwurtz 41
bremen 577
brennkraut 110
bromber 576
bruchbeeren 585
bruch kraut 34
bruckwurtz 53
brustbeerlin 631
bruswurtz 256
buben streel 449
buchampffer 430
buchbaum 661
buchbroot 430
buche 661
bucheschern 656
hanbuchen ibid.
bucken 15
bulsenkraut 394
burgel 497
burtzelkraut ibid.
heymisch burgel ibid.
wildt burgel et burtzel 498
burretsch 11
buxbaum 610
byren 622
byrenbaum ibid.
C
Cardobenedict 458
Calmus 578
Cappern 593
Cederbaum 667
Chamill 166
Chamill wilde ibid.
Chreuselblum 192
Christwurtz 299
Citrinaten 615
Kleyn natterkraut 90
Coloquint opffelin 320
Coriander 237
schwartz Coriand. 240
Cornblumen 145
waldt Cornblume ibi.
Cornelbaum 634
Cranichhals 45
Creuszblumen 192
Creutzbaum 301
Cucumern 507
esels Cucumer 319
Turckischer Cucumer 509
wildt Cucumer 319
Cypressenbaum 669
D
Dacteln 643
Dannebaum 674
rot Dannebaum ibid.
weisz Dannebaum 676
Daubenfusz 44
Dausentschoon 151
Deiment 210
krausz deiment ibid.
Denmarck 259
Deschelkraut 74
Des heyligen geists wurtzel 256
Dill 232
crotten dill 1.6
hunsz dill ibid.
ku dill ibid.
dinckelkern 391
distel 452
besegneter distel 458
brachen distel 446
dreydistel 457
frauwen distel 451.457
gensz distel 487
karten distel 449
marien distel 451
mosz distele 487
raden distel 446.449
Romscher distel 452
seuw distel 457
waldt distel 612
wallen distel 446.447
weiszwege distel 452
welsch distel ibid.
doll opffel 374
dollkraut 381.384
donderbar 104
grosz donderbar ibid.
klein donderbar ibid.
donnerwurtz 33
dorn 402
dosten 203
dotterblumen 30
drachenwurtz 173.273
wasser drachenwurtz 273
dreyfeltichz blumen 135
dropffwurtz 346
drumpelbieren 585
durchwachs 124
durwurtz 33
dyement 210
craus dyement ibid.
dyllen 232
E
Eberwurtz 456
grosz Eberwurtz ibid.
klein Eberwurtz ibid.
weisz Eberwurtz ibid.
Erdtrauck 23
Erenbreisz menlin weiblin 26
Eibisch 504
Eichel 650
Eichelbaum ibid.
Eichel mistel 651
Eich opffel 650
acker Eichel 420
Egelkraut 73
Einbeer 364
Einblat 159
Einkorn 392
Eiserich 115
Elternbaum 659
Eschernbaum 653
Eschernholtz ibid.
stein Eschern ibid.
Enzelfusz 345
Entzian 282
Epffich oder eppich 332
berch Epffich 526
grosz Epffich 527
stein Epffich 526
wasser Epffich 529
wilder Epffich 528
schwartzer Epffich 331
maur pffich ibid.
epheuw ibid.
baum epheuw ibid.
klein epheuw ibid.
erbsel 597
erckelen 420
erdan andel ibid.
erdapffel 280
erdbeeren 78
erdbeerenkraut ibid.
erdfeygen 420
erd gall 277
erdnusz 420
erdtrauck 23
erd weyrauck 115
erdwurtz 280
ernbreisz menlin/weiblin 26
erlenbaum 659
ernrosz 502
eruen 412
erweyssen 409
esschenbaum 653
esschern holtz ibid.
stein esschern ibid.
eysernhart 115
eysernkraut ibid.
eysenrich ibid.
F
Farn 344
baum farn 346
stein Farn 350
waldt Farn/ menlin/ weiblin 344
Faulbaum 662
Fieberkraut 277
Feigbonen 411
Feigen 627
Feigenbaum ibid.
Feigwartzen kraut 29
grosz Feigwartzen kraut ibid.
Feldtmoren 247
Feldt ysop 557
Fenchel 231

Fenich 398
Ferbblumen 591
geel Ferbblumen ibid.
Feuch 398
Fichtenbaum 672
Fierberkraut 276
Filtzkraut 341
Fingerhut 156
Fingerkraut ibid.
Flachsz 65
Flachdotter 422
Flachkraut 73
Vnser Fro. flach ibid.
wildt Flach ibid.
krotten Flachsz 73
Flachsz seiden 341
Fleyschblumen 422
braun Fleischblumen 147
Flochkraut 550
Floche kraut 94
Flozamoz 151
Forenholtz 672
Fotzzwang 36
Fotzweyn ibid.
Frouwen har 351
Frauwenkraut 214
Freyscham 135
Freyschamkraut ibid.
Froschloffelkraut 88
Fuerenholtz 672
Funffblat 76
Funffingerkraut ibid.
G
Gamanderle 115
Gamanderlin 24.115
Garben 131
wilde Garben 38
Garnatopffel 617
Garthaglin 2
Gauchbroot 150
Gauchblum 140.543
Gauch heil 52
Geelhornungs blumen 183
Geelweiderich 69
braun/root weiderich ibid.
Geelwiszblumen 30
Genserich 78
Genszblum 170
Genszfusz 472
Gerlin 52
Gerst 394
grosz Gerst ibid.
fuder Gerst ibid.
Gertwurtz 2
Geyszblat 331
Gierlin 523
Gichtwurtz 287
Gilgen 177
brauw Gilgen 171
rot golt Gilgen 177
speck Gilgen 331
waldt gilgen ibid.
wasser gilgen 162
weisz Gilgen 177
Ginst 578
Glocken 156
grosz weisz glocken ibi.
Goltopffel 375
Goltwurtz 29.179
Goltknopflin 111
Gottes genade 45
Gottes vergisz 220
Graszblumen 140
Grensing 78
Grensich ibid.
Grindt kraut 99.493
Grindt wurtz 482
Grosz steinklee 427
Grund eychel 420
grundheyl 26
grundelreb 334
grundreb ibid.
guntzel 121
golden guntzel ibid.
gulden clee 55
gurtelkraut 356
gute heinrich 484
H
Habern 399
Habichkraut 489
grosz Habich kraut ibi.
klein Habich kraut ibi.
zamer Hanff 66
Hagdorn 609
Hanenfusz 359
acker Hanenfusz 360
geel Hanenfusz ibid.
kleiner Hanenfusz ibi.
schwartz Hanenf. ibid.
wasser Hanenfusz ibid.
weisz Hanenfusz ibid.
Hanhoedlin 663
waldt Henle 360
Halszkraut 154
Harenkraut 73
Harnkraut ibid.
Harstrang 257
Harscher 356
Harthauw 59.61
Hartzbaum 672
Hartrigel 634
Haselnusz 640
Haselnuszbaum ibid.
Haselnuszstrauch ibid.
Haselwurtz 271
Hasenfusz 430
Hasenkol 488
Hasen pfotlin 80
Hauchblat 589
Hauszwurtz 104
Hawhechel 583
Hederich 538
Heidnischblumen 179
Herbstrosz 502
Her gods bartblen 126
Hertfreydt 464
Hertzgespan 119
Hertzgespere ibid.
Hertzkraut 210
Heydelbeeren 585
Heydelphenich 398
Heyden 592
Heydenblumen 140
Heydenblumlin 179
Heydenkorn 400
Heydensmuck 581
Heydenysop 587
Heydnischwundtkraut 127
Himelkraut 110
Himelschlussel 112
Himelschwertel 171
Hirsen 395
Hirsenklee 55
hirten sechel 74
meer Hirsch 251
Hirtzwurtz 242
schwartz hirtzwurtz ibi.
weisz Hirtzwurtz ibid.
Hirszung 348
Hochkraut 232
Hochlenten 505
Hochmut 140
Holder 324
waldt Holder ibid.
Holwurtz 269
Hopffen 341
Hornungsblumen 192
weisz Hornungs blume 184
Horbeeren 577
Horstrang 162
Horwurtz ibid.
Hunderbisz 49
Hundszblum 166
Hundszdill ibid.
Hundszkol 72
Hunds kurbs 327
Hundszunge 10
Hunnerserb 47
Hymbeeren 577
Hynschkraut 341
Hyssop 192
garten Hyssop 194
zwibel hyssop ibid.
J
Jacinten 181
Jbenbaum 670
Jbisch 504
Je lenger je lieber 341
Tuytschen Jngber 275
Jngrun 31
Juden hutlin 380
Jungfrauw har 351
K
kannenkraut 92
kappiszkraut 477
karten 449
weber karten ibid.
katzle 430
katzen korbel 23
katzen zagel 92
katzen schwantz ibid.
katzen treubelin 104
katzen wedel 62
katzen wurtzel 289
kastanibaum 637
keerbesien 588
keller hals 317
kerbelkraut 533
kern 391.519
kernsamen 391
drinckel kern ibid.
kertzenkraut 110
kesten 637
kestenbaum ibid.
ketter hals 317
kiffer holtz 672
kien Holtz 672
kimmel 236
weisz kimmel ibid.
kieulin 197
kirschen 632
kirschenbaum ibid.
Juden kirschen 380
teuffels kirschen ibid.
klapperrosen 371
klee 425
buch klee 430
edelstein klee 425
gauch klee 430
gauch gauch klee ibid.
geel klee 425
geelwisen klee ibid.
grosser stein klee 427
katzen klee 430
kleiner stein klee 425
kleebkraut 463
saurer klee 430
stein klee 425
weyer klee 422
wilder klee 425
klein tausent gulden kraut 277
kletten 14
grosz kletten ibid.
spitz kletten ibid.
knabenkraut 189
knobloch kraut 556
knobloch 554
knoblouch ibid.
hundsknoblouch 560
waldt knoblouch 554
wilder knoblouc. ibid.
f. lotknoblouch ibid.
lachenknoblouch 101
kololes kraut 126
kolen 477
breyter roter kolen ibid.
hasen kol 488
krauser kolen 477
kleinder kolen ibid.
korbelkraut 533
wilder korffel 534
korlkraut 491
kornrosz 144
korn roosen 145.371
waldtkornblumen 145
kranich hals 45
kraynenfusz 87
kresz 541

bau.

baurenkreſz ibid.
brun kreſz 543
garten kreſz 541
bruner kreſz 543
wilder kreſz 543.437
wiſenkreſz 543
krottendill 139
kromerbeeren 655
krottenchflachſz 73
kreuſzelbeer 594
kreuſzbeer ibid.
kuang 166.169
kuchenſchelle 360
kudill 166
kuhorn 421
kumel 197.236
ſchwartz kumel 239
waldt kumel 236
weiſz kumel 239
ſchwartz kumich ibid.
waldt ſchwartz kumich 242
kunel 194
kunich blumen 287
kunnighs kertz 110
kunigundkraut 55
kunratz 61
kurbs 512
groſz kurbs ibid.
klein kurbs ibid.
hunds kurbs 327
lange kurbs 512
kurbeerbaum 634
kuttelkraut 2
kuttenbaum 618
kuttenopffel ibid.
kuwurtz 72
kuweyſſen 147
kyfferholtz 672
kynholtz ibid.

L

Lachen knoblauch 101
Lafendel 228
Lattuck 495
Lattich ibid.
groſzer Lattich ibid.
krauſer Lattich ibid.
weiſer Lattich ibid.
wilder Lattich 495
Lauch 558
bryſz Lauch 559
ſnit Lauch ibid.
Leberkraut 55.464
edel Leberkraut 55
brunnen Leberkraut 353
ſtein Leberkraut ibid.
Lenen 331
Lerchenbaum 677
Leuchel 556
Leindotter 422
Leuſzbaum 662
Leuſzkraut 317.318.367
braun Leuſzkraut 444
Lewenfuſz 127
Lewenmapen ibid.
Liebſtockel 254
lieſzknoſpen 440
lilgen 177
limoenen 615
linſen 417
meerlinſen 97
welſch linſen 642
lindbaſt 656
lindebaum 658
linden ibid.
linkraut 73
lofferkraut 107
lorbeerbaum 601
lorbeeren ibid.
lerbenbaum 677
lungenkraut 355
lungeblume 114
luſch 402
lydweyck 143
lybſtockel 254
lynen 331

M

Magle 369
Magſamen ibid.
geborntev Magſamen 372
Maier 471
Maioran 200
Malbaum 653
groſz Malbaum ibid.
Mandelbaum 621
Mandel ibid.
Mangolt 474
holtz Mangolt 122
roter Mangolt 474
waldt Mangolt 122
weiſſer Mangolt 474
Manſtrew 446
Margendrehen 190
Margenroſzlin 142
wilde Margenroſzlin 143
Marienroſen 142
Marobel 220
Maſzhoelder 665
Maſzlieben 152
Maſſuſeley ibid.
Martenblumen 35
Maſtblumen 137
Maſtixbaum 680
Maulbeer 625
Maulbeerbaum ibid.
Maurkraut 47
Maurpfeffer 104
meerhirſen 251
Meerlinſen 97
Melantzan 374
Meliſſenkraut 223
Melonen 510
Mengelwurtz 482
Mercurius kraut 72
Mertzenblumen 192
Megelkraut 116.464
Merdtblumen 18
Megerkraut 34
Meuſdorn 508
Meuſzor 10
Meuſzorlin 11.80
Meyenblumen 49
blauw Meyenblumen 181
Meyenkraut 30
Meyran 200
Meiſterwurtz 259
Milchkraut 46
Milten 470
ſcheiſz Milten ibid.
Miltzkraut 350
groſzmiltzkraut 349
miſtel 651
Modelgeer 283
Moen 369
mollelin 620
molleren ibid.
molten 470
acker molten ibid.
garten molten ibid.
heymiſch molten ibid.
wilde molten ibid.
zam molten ibid.
monkraut 124
klein monkraut ibid.
moren 522
feldt moren 247
wilde moren 523
zam moren 522
moſcaten 638
moſcaten blumen 634
moſz 355
moſzblumen 30
mottenblumen 81
mottenkraut ibid.
muckenkraut 549
munchs kofflin 360
mundtholtz 602
muntz 210
balſam muntz 210
berch muntz 212
fiſch muntz 210
klein bach muntz 212
katſen muntz ibid.
krauſz muntz 210
onſer Vrouwen muntz ibid.
roſz muntz ibid.
ſpitzer muntz ibid.
mutterkraut 18
mutwille 140

N

Nachtſchadt 378
rot Nachtſchadt 380
Narciſſen roſzlin 182
Nagelkraut 80
Nartenbolken 440
klein Naterkraut 73
Naterwurtz mennlin/ weiblin 21
Naterzunglin 123
Negelblumen 140
Negelin ibid.
donder Negelin ibid.
feldt Negelin ibid.
Indiaeſche negelin 158
Neſpel 624
neſpilbaum ibid.
neſſel 117
brennend neſſel ibid.
haber neſſel ibid.
heyter neſſel ibid.
taub neſſel 116
todt neſſel ibid.
welch neſſel 117
nieſwurtz 296
ſchwartz nieſwurtz 296
weiz nieſwurtz 296
nuſzbaum 638
baum nuſz ibid.
rot nuſz 640
thur nuſz ibid.
welſch nuſz 638

O

Ochſenbrech 183
Ochſenzunghe 8
Odermenich 53
Oelbaum 644
Oliuenbaum ibid.
Olmag 369
geel Olmagen 372
Onſer Vrauwen flaſzkraut 73
Orant 161
Oſterlutzen 168

P

Pfaffen blat 491
Pfaffen hodlin 30
Pfaffenpint 218
Pfaffen rorlin 491
Pappel 502
garten Pappel ibid.
ghemeyn garten pappel ibid.
Venediger pappel 506
Pappelbaum 655
Paſtinachen 521
wildt Paſtinachen ibid.
zam Paſtinachen ibid.
Paſtiney ibid.
rot Paſtiney ibid.
wilde Paſtiney ibid.
zam Paſtiney ibid.
Paiſſelbeer 597
Peonien blumen 187
Peonien roſen ibid.
Perſich kraut 550
Peſtilentzwurtzel 19
Peſtemen kraut 99
Peterſilgen 524
Peterlin ibid.
ſtein Peterlin 426
Pferdſchwantz 92
Pfefferkraut 549
Pfeffer 552
Calcutiſcher Pfeffer 551
Indiaenſchen Pfeffer ibid.
waſſer Pfeffer 549
Pfenning kraut 73
Pferſing 620

pferſingbaum ibid.
Pfingrooſen 187
Pflaumen 629
Pflaumenbaum ibid.
Herbſt Pflaumen 630
klein Pflaumen ibid.
roſz Pflaumen ibid.
Pfrimmen 578
Erdt Pfrimmen 582
ſtechend Pfrimmẽ ibi.
pimpernuſz 642
poley 198
wild poley 212
pomerantzen 615
popelweyden 655
weiſz popelweyden ibi.
portz 590
praume 629
Pſeben 509
Pungen 500
bach pungen ibid.
waſſer pungen ibid.

Q

Quendel 197
Quetſchen 629
Quintenbaum 518
Quinten opffel ibid.

R

Raden 144
gros Raden ibid.
Ragwurtz 189
Rapuntzelen 516
klein Rapuntzelen ibi.
groſz Rapuntzelen ibi.
zam Rapuntzelen 523
Rauch opffel 376
Rauten 224
maur Rauten 350.351
ſtein Rauten ibid.
wald Rauten 224
weyn Rauten ibid.
zam Rauten ibid.
Reinweyden 602
Rettich 518
mer Rettich 519
waſſer Rettich 518
wilde Rettich ibi.
Reinfarn 17
Reinweiden 602
weiſz Reinfarn 291
Rhabarbare 279
Rhein blumen ibi.
Rhuer kraut 11
Rundſaug 169
Riſz 394
Ringelblumen 146
Ritterſporen 148
Rocken 393
Rodel 444
braun Rodel ibi.
geel Rodel ibi.
rodte 461
rorh 441
roſen 570.571
heck roſen 571
leibfarbig roſen ibid.
roter roſen 571
weiſz roſen ibid.
wilde roſen ibid.
roſewurtz 290
roſmarein 226
roſzhub 19
roſzſchwantz 92
roſzwedel ibid.
rotheylwurtz 77
ruben 514
geel ruben 521
naſz ruben 515
ſteck ruben ibid.
Turckẽ ſteck ruben ibi.
rubrechts kraut 41
rundtſaug 166.169
ruſtbaum 656
ruſch holtz ibi.

S

Saffran 31.185
Sadaney 194
Safft grun 609
Salbey 215
breit Salbey ibid.
creutz Salbey ibid.
edel Salbey ibid.
groſz Salbey 216
klein Salbey ibid.
ſpitz Salbey ibid.
wild Salbey 217
Samet blumen 151
Sanickel 126
groſz Sanickel 127
S. Barbara kraut 544
S. Jacobs blum 65
Sant Johans beerlin 596
Sant Johans blum 170
S. Johans brot 644
S. Johans kraut 59
S. Johans gurtel 15
S. Johans treubel 596
Sant Catharinen blumen 239
S. Peters korn 392
S. Peters kraut 47.112
Saſz kraut 556
Saturey 194
Saurampffer 482
Saurich 597
Sauwurtz 41
Sawboonen 384
Scarten kraut 34.45
Scariol 456
Scammonica 340
Schaben kraut 111
Schaff gras 131
ſchaffripp ibid.
ſchaffheuw 92
klein/groſz ſchaffheuw ibid.
ſchaffzung 84
ſchaffmulle 603
ſchantwurtz 132
ſcharlach 217
ſchlaff kraut 384
ſchlangen kraut 173
waſſer ſchlangen kraut ibid.
ſchelkraut 29
groſz ſchelwurtz ibid.
klein ſchelwurtz ibid.
ſchirling 385
ſchlehen 630
ſchlehedorn ibi.
ſchluſſelblumen 112
himelſchluſſel ibi.
wild ſchluſſelblumen ibid.
weiſz himelſchluſſel ib.
weiſz / wolriechende ſchluſſelblumen ibid.
geel ſchluſſelblumen ibid.
ſchlutten 380
ſchwartze ſchlutten ibi.
welſch ſchlutten ibi.
ſchmaltz blum 362
ſchmerbel 484
ſchmerwurtz 132
ſcholwurtz 29
klein ſcholwurtz 29.49
ſchoſzwurtz 2
ſchwalben kraut 29
groſz ſchwalben kraut ibid.
ſchwalbenwurtz 29.271
klein ſchwalbẽwurtz 29
ſchwartzwurtz 132
ſchwebelwurtz 257
ſchweinbrot 180
ſchweinſztod 472
ſchwelden 664
ſchwertel 171
blauw ſchwertel fol. 171.173
geel ſchwertel 173
himelſchwertel 171
weiſz ſchwertel ibid.
welſch ſchwertel 175
ſeckelkraut 74
ſeeblumen 162
ſeidelbaſt 317
ſeitloſzlin 152
ſeilkraut 356
ſeuenbaum 663
ſeukraut 381
ſenff 537
bauren ſenff 545
weiſſer ſenff 537
wilder ſenff ibid.
zamer zenff ibid.
ſewbrot 280
ſewbon 384
ſewtod 472
ſewfenckel 257
ſiben gezeyt 423
ſigmars kraut 515
ſigmundſwurtz ibid.
ſingrun 31
ſorgſamen 398
ſpargen 535
ſparoffel 635
ſpeerenſtich 63
ſpeichelkraut 318
ſperwerbaum 634
ſpeltz 359
ſpicant 349
ſpiechelkraut 318
ſpierling 635
ſpilling 629
blaw ſpilling ibid.
ſpindebaum 653
ſpinet 479
ſpitznuſz 461
ſpringkraut 72.309
ſpringkorner ibid.
ſtabwurtz 2
ſtabwurtz menlin weiblin ibid.
wolriekender ſtabwurtz ibid.
ſtachelnuſz 461
ſtalkraut 583
ſtandelkraut 189
groſz ſtandelkraut ibi.
ſtechelopffel 376
ſtechendoffel ibi.
ſtechpalmen 612
ſteinbrech 249
golden ſteinbrech ibi.
roter ſteinbrech 38.152
weiſz ſteinbrech 149
ſteinblumen 167
ſternkraut 34
ſtichwurtz 327
ſchwartz ſtichwurtz ibi.
ſtorckenſchnabel 45
ſtreichelblumen 167.582
ſtreiffwurtz 382
ſtrobeldorn 450
ſuſz holtz 606
ſuſzwurtzel ibid.
ſynauw 127

T

Tag vnd nacht 47
Tamariſchen holtz 590
Tauben fuſz 44
Tauben kropff 23
Tauſentblat 131
Tauſent guldenkraut 277
Tauſentkorn 87
Teuffels abbiſz 489
Teuffels clauwen 356
Teuffels dreck 261
Teuffels milch 310
Teutſchen ingber 275
Thannen 674
rot/ſchwartz ibid.
weiſz Thannen 675
Thierſinbaum 634
Thym 195
Todtern 341
Tormentille 77
Traubenkraut 207
Treikorner 309
Treublin 596

Turkey korn 395
V
Blauw velel 133
Mertzen Violen ibid.
geel Violaten 136
Verbene 115
Versich 597
winter Violen 137
Violwurtz 171
blauw Violwurtz ibid.
weisz Violwurtz ibid.
Vlmenbaum 656
Vnholderkertz 110
Vnser frauwē mātel 127
Vnser frauwen schuch-
lin 425
Vogelkraut 49
Vogel nest 246.521
W
Waldeschern 619
Waldtmeister 464
goldē waldtmeister 465
Waldt glocklin 156
Waldhenlin 360
Waldthoff 61
Waldt reben 331
Waldtschell 156
Walwurtz 132
Wandtleusz kraut 175
Wantsen kraut 123
Wasser batenig 101
Wasserdost 55
Wasser gilgen 162
wassermahen ibid.
wassernusz 461
waydt 63
weckholder 665
weckholderbaum ibid.
weckholderberren ibid.
wegerich 84
roter / breyter / spitzer
mittel wegerich ibi.
wasser wegerich 11
weggrasz 90
wegtritt ibid.
wegwarten 486
geel wegwarten ibid.
wilde wegwarten ibid.
zam wegwarten ibid.
weydt 63
braun weiderich 69
geel weiderich ibid.
rot weiderich ibid.
weihernusz 461
weinreb 566
weiszhornungblumē 151
weiszwurtz 94
welsomen 107
weghedorn 608
weghedornbesten ibi.
wendewurtz 289
wetter roslin 506
wydenbaum 648
weyden ibid.
cleyn weyden ibid.
rot/weisz weiden ibid.
weyssen 387
weytzen ibid.
welsche weytzen 391
weiszwurtz 94
wermut 5
acker wermut ibid.
werommut ibid.
wider stosz 141
wicken 412
wilder kresz 566
hoghels wichen 425
wilde wicken 415
widertodt 352
gulden widdertodt 355
windenkraut 337
grosz winden kraut ibi.
klein windenkraut ibi.
mittel winden 338
schwartz winde ibi.
stechende winde 339
wintergrun 122
wolgemut 203
wolfsmilch 306
wolfbeer 364
wolfwurtz 367
blowolffswurtz ibid.
geel wolffswurtz ibi.
wullkraut 110
wunderbaum 301
wundtkraut 36
wundtsceetling 381
wuterich ibid.
wurtzerling ibid.
Y
yffenholtz 656
yngruen 31
ysenhut 367
blopsenhutlin ibid.
ysope 192
Z
zamkraut 97
zecken korner 301
zapfflin kraut 589
zeilant 314
zeitlosen 313
weissen zeitlosen ibid.
zeitloslin 152
zenff 537
baurn zenff 545
weisser zenff 537
wilder zenff ibid.
zamer zenff ibid.
zeunling 335
zitterwurtz 482
zueyblat 190
zungenblat 589
zwibel 556
feldtzwibel 560
acker zwibel ibid.
meerzwibel 562
zyrbel 671
zysern 409
zysern erweysen ibid.

FINIS.

TABLE DES NOMS FRANCOIS DES HERBES CONTENUES EN CEST HERBIER.

A

Ache 525
Ache d'Alexandre 527
Ache Charce ibid.
Ache d'eauë 529
Ache de mōtaignes 526
Ache sauuaige 528
Agripaulme 119
Aigremonie 53
Ail 554
Ail d'ours ibid.
Ail sauuage ibid.
Aleuo 672
Alliaire 556
Aloyne 5
Alquequange 380
Aluyne 5
Aluyne marine ibid.
Aluyne Romaine ibi.
Amandes 621
Amandier ibid.
Ancolye 148
Angelique 256
Aneth 232
Anis 233
Argentine 78
Armoiries 140
Arreste beuf 583
Arroches 470
Arroches sauuage ibi.
Artichaus 450
Asperges 535
Aspergoute menue 34
Athanasie 17
Aube espine 609
Aubifoin 145
Aulne 659
Auoyne 399
Auronne 2
Auronne odoriferante ibid.
Aureille de souris 51
Aux 554

B

Bacille 499
Baguenaudier 642
Barbe de bouq 150
Barbe de Cheure 40
Baganauldes 380
Basilic grand 206
Basilic sauuage 201
Barille 499
Basinet 30.359.351
Basinet blanc 360
Basinet d'eauë ibid.
Bec d'oye 78
Berberis 597
Benoitte 112
Berle 500.529
Bete 474
Bete blanche ibid.
Bete rouge ibid.
Betoësne 251
Betoine ibid.
Bistorte 21
Blanc d'eauë 162
Blaueole 145
Blé de Sarazin 396
Blé Sarrasin 397
Blëuet 145
Bluet ibid.
Bolbonac 158
Bonnes dames 470
Bouillon 110
Bouillon blanc 109
Bouillon noir ibid.

 petit

aristoloche longue 266
---- ronde ---- id.
---- clematite ---- id.
---- petite ---- id.

petit Bouillon 112
Bouillon sauuage 109
Bouleau 662
Bourrache ou Bourroche 11
Bourse de berger 74
Bouys 609
Branche vrsine 453
Branche vrsine fausse 454
Briere 592
Bruiere ibid.
Bruiere sauuage 590

C

Cabaret 271
Calament 212
Cameline 422
Camomille 164.166
Camomille blanche ibid.
Camomille iaulne foli. 164.167
Camomille purpurée 164
Camomille sauuage fo. 166
Campanette 337
Cappres 593
Canne 441
Cardons 450
Carline 456
Carline petit ibid.
Carottes 521
Carui 236
Catherine 576
Centaurée 227
Cerfueil 532
Cerises 632
Cerisier ibid.
Chanure 66
Chardon à card. 449
Chardon à foulon ibid.
Chardon aquatique fo. 368.369
Chardon argentin 452
Chardonnet ibid.
Chardonnette ibid.
Chardon benit 458
Chardon.N.dame 451
Chardon sauuage 452
Chastaigne 637
Chastaignier ibid.
Chelidonie 29
Cherui 522
Cherui petit 523
Cherui sauuage ibid.
Chesne 650
Chesnette 24
Cheure fueille 335
Choux 477.478
Choux cabus 477
Choux crespus ibid.
Choux floris ibid.
Choux rouges ibid.
Choux de sauoye ibid.
Choux de chien 72
Cices 409
Cichorée 486
Cichorée domestique 486
Cichorée iaulne ibid.
Cichorée sauuage ibid.
Cicutaire 534
Cigue 385
Coing 618
Citrons 615
Coingnaciere 618
Concombre 507
Concombre citrin 510
Concombre marin fo. 509
Concombre sauuage 319
Cõsoulde sarrasine 127
Consyre 132
Coquelicoq 371
Coquelourde 360
Coquu 112
Coriandre 237
Corme 635
Cormier 634
Corne de cerf 86
Cornelle 69
Cornillier 634
Cornoillier sauuage ibid.
Cornoilles ibid.
Corrigiole 90
Couillons 189.&c.
Couleurée blanche fo. 327
Couleurée noire ibid.
Couleurée sauuage 329
Coulle bobes 380
Courge 512
Courge grande ibid.
Courge long. ibid.
Courge petite ibid.
Cresson alnois 541
Cresson d'eauë 543
Curaige 549
Cypres 669
Cypres de iardin 28

D

Dactes 643
Dragon 541

E

Eglantier 571
Eleuo 672
Ellebore blanc 296
Endormie 384
Englentier 571
Enule campane 285
Erable 665
Esclaire 29
Esclayre ibid.
Espargoutte 186
Espeautre 389
Espi de eauë 97
Espinars 497
Espine vinette 597
Espurge 309
Eupatoire 53
Eupatoire bastard 55
Euphrase 37
Exculisse 606

F

Faine 661
Febue 404
Fenegrec 421
Fenoil 231
Fenugrec 421
Feuchere 344
Feue 404
Fiel de terre 277
Figue 627
Figuier ibid.
Filipende 38
Filipendule ibid.
Flambe 171
Flambe bastarde 173
Flambe blanche 171
Fleur de S.Iaques 65
Fougeur femelle 344
Fougeur masle ibid.
Fourment 387
Fouteau 661
Fraises 578
Fraisier ibid.
Framboises 577
Framboisier ibid.
Frelne 653
Fresne sauuage ibid.
Fumeterre 23

G

Galiot 122
Gantelée 154
Ganteletz ibid.
Gants N.dame 156
Garance 462
Garipot 674
Gasse 320
Geneste 578
Geneste espineux 582
petit Geneste 582
Geneste sauuage ibid.
Genéure 665
Gentiane 282
Germandrée 24
Giroflée iaulne 136
Gland 650
Glaieu 175
Glaieu puant 175
Gleteron 14
Glouteron ibid.
Glouteron aigu ibid.
Goute de lin 342
Grateron 463
Groiselier 594
Groiselles ibid.
Groi.d'outre mer 596
Groselles rouges ibid.
Guimaulue 504
Gulmau.sauuage 505
Guineæ d'Inde 551
Guesde 63 Guys 651

H

Hannebane 384
Hepatique 355
Herbe au carpétier 121
Herbe benoitte 122
Herbe à cotton 81
Herbe au langues 589
Herbe au laict 306
Herbe aux pouilleux 318
Herbe aux poulmõs 355
Herbe aux pulces 94
Herbe de chat 212
Herbe de cuilier 107
Herbe S.Barbe 544
Herbe S.Iaques 65
Herbe S.Iean 15
Herbe vermineuse 111
Hestre 661
Houblon 343
Housson 612
Houx 612 Hus 324
Hus sauuage ibid.
Hyeble 325
Hyssope 192

I

Iaulne d'eauë 262
Ionc 439
Ioubarbe 104
Iue muscate 27

L

Laicteron 477
Laictue 495
Laictu.crespue ibid.
Laictue sauuage 496
Laictue testue ou pommée 495
Langue de beuf 8

Langue

Dictamne faux 30

Langue de beuf sauuage ibid.
Langue de cerf 348
Langue de chien 10
Langue de serpent 123
Lauande femelle 228
Lauande masle ibid.
Laureole 314
Laurier 601
Laurier Alexandrin fo. 589.
Lentille 417
Lentille d'eaue 97
Leuesse 254
Limons 615
Lin 65
Linaire 72
Lin sauuage ibid.
Liseron 337
Lisseron 31
Liset ibid.
Liset piquant 339
Liueche 254
Lunaire 124
Lupin 411
Lyarre 331
Lyarre noir ibid.
Lyarre petit ibid.
Lyarre terrestre 334
Lys blanc 177
Lys iaulne ibid.
Lys sauuage 179

M

Macres 461
Mandragore femelle 373
Mandragore masle ibi.
Marguerite grande 151
Marguerites 152
Mariolaine 200
Mariol. bastarde 203
Mariettes 153
Marone 18.220
Marochemin 220
Marrubin ibid.
Marrubin d'eaue 119
Marrubin noir 224
Marrubin puant ibid.
Masses 440
Matricaire 18
Maulue 502
Maulue de iardin ibid.
Maulue sauuage ibid.
Melisse 223
Melons 510
Mente 210
Mente aquatique ibi.
Mente d'eaue ibid.
Mente sauuage ibid.
Mercuriale femelle 72
Mercuriale masle ibid.
Merueille femelle 377
Merueille masle ibid.
Meures 625
Meurier ibid.
Mil 395
Millefueille 131
Millepertuys 59
Millet 395
Morelle 378
Morgeline 49
Morgel. bastarde ibid.
Mors de diable 100
Mors de geline 49
Mort au chien 313
Moruenne 667
Mostarde 537
Mostarde blanche ibi.
Mostarde de iardin ib.
Mostarde sauuage ibi.
Mouron 52
Mousse de mer 356
Muguet 159.464
petit Muguet ibid.

N

Naueau 515
Naueau rond 514
Nauet 515
Nefle 624
Neflier ibid.
Nielle 229
Nielle sauuage ibid.
Noisete Saint Antoine 642
Noisette 640
Noisille ibid.
Noisier 638
Noix ibi.
Noix galle 650
Noix muscade 638

O

Obiere 664
Oeil de beuf 166
Oeillets 140
Oeillets d'Inde 158
Oignon 556
Oliue 644
Oliuier ibid.
Opiere ibid.
Oreille de souris 51
Orge 394
Origan 203
Orme 656
Orme sauuage ibi.
Ortye 117
Ortye grande ibid.
Ortye morte 119
Ortye petite 117
Ortye Romaine ibid.
Oruale 217
Ozeille 482
Ozeille de brebis ibid.
Ozeille petite ibid.

P

Pain d'oyseau 104
Pain de pourceau 280
Palais au lieure 448
Pain à coquu 430
Palme de Christ 301
Panic 398
Panic d'Inde ibid.
Parelle 482
Parelle sauuage ibid.
Parietaire 47
Passerage 548
Passerage sauuage 543
Passeuelours 151
Pastel 63
Pastenade 521
Pastenade iaulne 524
Pastenade rouge ibid.
Pastenade sauuage 521
Patience 482
patte à cheual 19
Pauot 369
Pauot cornu 372
Pellebosse 69
Pensée 131
Persoliate 124
Persil 524
Persil d'asne 534
Persil d'eaue 424
Persil estrange 526
Persil de roches ibid.
Pescher 620
Pesches ibid.
Peucedanon 257
Peuplier 655
Phaseoles 405
Pied d'Alexandre 291
Pied de coq 430
pied de corbeau ibid.
pied de geline 23
pied de lieure 410
pied de iars 472
pied de Lyon 127
pied d'oyson 472
pied de veau 275
pilosselle 80
pillolet 197
pin 672.675
pin sauuage 672
pissenlict 491
piuoine 287
plantain 84
plantain d'eaue, ou aquatique 68
plantain de mer 84
grand plantain ibid.
petit plantain ibid.
pois 407
pois cices 409
poix 675
poliot sauuage 212
polypode 345
pome 613
pomier ibid.
pomme de coing 618
pomme de grena. 617
pomme d'orenge 615
pommes de perou 376
pommes d'amour 375
ponceau 371
poupons 509
porreau 558
petit porreau 559
pouliot 198
pourcelaine 497
pourpier ibid.
pourpier sauuage 498
poyre 622
poyrier ibid.
poyure 552
poyure d'Inde 551
prune 629
prunier ibid.
prunier sauuage 630
pyment 207
pyrethre 291
pyrethre sauuage ibid.
pyrole 122

Q

Queuë de cheual 92
Queuë de renard 466
Queue de souris 87
Quinte fueille 76

R

Raifort 518
grand Raifort 519
grand Raifain ibi.
Raifort d'eaue ibid.
Raifort sauuage 518
Raphanus 519

Raiponce 516
Raisin de renard 362
Raquette 540
Raue 518
Reble 463
Refort 518
Renouée 90 189
Reueillematin 306
Reueillem de vig 310
Rigueliſſe 606
Rigoliſſe ibid.
Rigliſſe ibid.
Ronces 576
Roquette 540
Roquette Sauuage ibi.
Roſeau 440.441
Roſe 570.571
Roſe blanche 571
Roſe ſauuage ibid.
Roſmarin 226
Ruë de iardin 224
Ruë de mur 351
Ruë ſauuage 224
Safran 185
Safran ſauuage 31
Salette 482
Salette petite ibid.
Sang du Dragon ibid.
Sanguiſorbe 126
Sap 676 Sapin ibid.
Sariette 194
Sarraſine 268
Satyrion à trois fueilles 189
Satyrion à deux ibid.
Satyrion royal 192
Satyrion à deux couillons ibib.
Satyrion à trois couillons ibid.
Sauge 215
Sauge franche ibid.
Sauge grande 216
Sauge montaigne 221
Sauge ſauuage ibid.
Saulx 649
Saxifrage 249
Scabieuſe 99
Scabieuſe de brebis ib.
Scariole 486
Scordion 101
Scrophulaire 41
Seau de Salomon 94
Segle 399 ſeigle 393
ſene 322 ſeneſſon 493
Seneué 537
ſeneué de iardin ibid.
ſeneué ſauuage 545
ſenicle 126
ſerpentaire 277
ſerpentine ibid.
ſerpentaire deaue ibid.
ſignet de Salomon 94
ſouchet 295
ſoucy d'eaue 69
ſoulcie 146
ſoulci ibid.
ſquille 562
ſtipoulſe ibid.
ſuiſſe 672
ſus 324
ſuyn 325
ſuyn de voirere 106
T
Tamaris 590
Tamneſie ſauuage 78
Taure 124
Thim 195
Thym de Candie ibi.
Tillet 658
Tithimale 306
Tormentille 77
Tortelle 538
Toute bonne 484
Trefle 422
Trefle odoriferant 424
Tremble 655
Triquemadame 104
Troeſne 602
Tue loup 367
Tue loup iaulne ibid.
V
Valeriane 289
Valeriane ſauuage ibid.
Velar 538
Verangenes 297
Verius 567
Veſce 413
Veſce ſauuage ſol.332. 415
Veruaine 115
Vigne cultiuée ſo.566
Violette blanche 184
Violette de Mars 153
Viorne 331
Vit de preſtre 275
Vitreole 337
Y
Yuroye 144.401

FIN.

Die fauten die in dat drucken van deſen Cruydeboeck

ghebleuen zijn ghebetert/ſalmen aldus beteren. Dierſte ghetal bewijſt dat bladt, Tweede dat capittel, Die groote letteren die verdeylinghe van den Capittelen, Als G. Geſlacht, F. Fatſoen, P. Plaetſe, T. Tijt, N. Naem, Na. Natuere, C. Cracht, ꝛc. Die cleyne letteren beteeckenen die articulen, eñ deelen van die crachten eñ werckinghen die met letteren op die merghe gheſet verdeylt zijn.

Verbeterd.

ij. j. C/ a. ſlim/leeſt ſlijm.
vj. ij. C/ b. Drauick/leeſt Lollum.
ix. iiij. N. Viperma/leeſt Viperina.
xviij. xj. N. Moderecrupt/leeſt moedercruyt.
xxvj. xviij. ff. Chanepitys tertia / leeſt Chamepitys tertia.
q ibidem. Dat tweede velt Cypres / leeſt dat derde velt Cypres.
xxxij. xxij. B. Gemberr/leeſt Gengeber.
xxxvj. xxv. C/ c. Donderbaer / leeſt Dõderbaert.
xxxvj. xxvj. ff. Aſcyron/leeſt Hypericum.
liiij. xxxix. ff. Kemke/leeſt Kempe.
lxxvj. lv. T. Maye/leeſt Meye.
xcvij. lxxj. N. Alyſſon/ſtelt daer by/Eñ is dat Alyſſon vã Dioſcorides/ wãt die Alyſſa van Galenus ende Plinius en ghelijcken niet met den deſen.
ciiij. lxxvij. ff. Daer in tſaet leyt dat ſeer cleynes/leeſt. Ende daer aen waſſen knoppekens ontrent een erwete groot/in die welcke dz ſaet beſlotẽ leyt/dat alſt hẽ entpluyct lãc eñ ſmal es/eenẽ cleynẽ wormkẽ oft iõge ſlangeſken gelijc.
clij. xix. Na. cout ende droeghe/ leeſt cout ende vochtich.
clxxviij. xlj. ff. Lilium ſylueſtris / leeſt Lilium ſylueſtre.
clxxxvij. xlvij. ff. Sarapias mas / leeſt Serapias
clxxxix. xlvij. N. 5. Tweſte eñ tlaeſte/ꝛc. Deſe vier regulen moetmen wtdoẽ/want ſy en dienẽ hier niet / maer diedienen in dat. xlix. capittel / aldaer ſy oock gheſtelt zijn.
cxcliij. lj. ff. Stiras cruyt / leeſt ſticas cruyt.
ccix. lxiiij. ff. Die vijfſte ende ſeſte figuere zijn miſſet/die ſeſte es dat Mentaſtrum/die vijfſte es dz Siſymbrium/eñ moet die laeſte zijn.
ccxiiij. lxvj. N. Panacees Chironia/ leeſt Panacees Chironium.

Nee-

ccxvij. lxix. ff.	Meedere dan/ leest meerdere dā.
ccxxj. lxxj. N.	Sange/leest Sauge.
ccxxvij. lxxvj. ff.	Die figuerē zijn misset die twee-de es dat manneken ende moet voer staen.
ccxxxix. lxxxvj. N.	Lxxxj.capit.leest.lxxxiiij.capittel.
ccxliiij.lxxxviij.ff.4.	Die wortel es lanck/ eñ vergaet also volckē als sy gesaeyt eñ ge bloeyt heeft/ leest die wortel es lāc/eñ blijft veel iarē duerēde.
cclxij. cl. C/ t.	Asa feuda/ leest Asa fœtida.
cclxij. cij. N.	Opos sagapenon / leest opos sa-gapenou/oft ὀπὸς σαγαπηνόν.
cclxxiij. vj. N.	Colubra/ leest Colubrina.
& ibidem.	Δρακόντιον/leest Δρακόντιον μικρὸν
cclxxiiij. vj. N.	Dracunlus/leest Dracunculus.
cclxxvj. viij. ff. 2.	Veel minder vā verwē/leest veel dunder eñ langere van verwē.
cclxxix. x. P.	Bontus/leest Pontus.
cclxxx. xi. ff.	Tusschen die bladeren comen die bloemē op corte steelkēs voort/ leest die bloemen comen op cor-te steelkens voort.
ccxcv. xxiij. N. 3.	Dulcichimum/ leest Dulcichinū.
ccxcv. xxiiij. P.	Sprium/leest Sprien.
cccv. xxix. ff. 5.	Voor smalder van bladerē/ leest veel smalder van bladeren.
cccxvj. xxxvij. N.	Som eē ront saet/leest som eē an dere swerte rontachtige vrucht.
cccxxvij. xlvj. ff.2.	Dioscorides zijn Eñ/leest Dios-corides/Ende.
cccxxix. xlvij. N.	onachbaer/leest onachtbaer.
cccxxxviij. liiij. ff.	Dattet lanex/ leest dat sy lanex.
ccclvj. lxxj. N. 7.	Eñ schijnt oock/ &c. doet dit wt met den naervolgende reghele.
ccclxxiij.lxxxiiij.N.1	Norion/leest Morion.
ccclxxxj. xcij. ff. 2.	Acanthes/ leest Acanthus.
& ibidem.	Maer meerdere eñ langere/ leest maer mindere ende langhere.
cccxcvj. x. P.	En vā daeren eest/&c.doet dit wt met den naervolgende regele.
cccxcviij. xij. N.	Melcia/leest Melica.
ccccij. xvj. P.	Oock die terwe / leest oock in die terwe.
ccccix. xxij. N. 3.	Dz cleyn/&c.doet dese twee regu lē wt/want sy en dienē hier nz.
ccccxviij.xxxj.ff.2.	Eñ niet omgheeromt / leest ende niet soo seere omgheeromt.
ccccxxix. xlj. N.	ὀξύφυλλον/leest ὀξυτρίφυλλον.
ccccxxxv. xlix. ff.	Andere niet rondt / leest andere/ die hauwkens niet rondt.
ccccxxxvj. l. ff. 3.	Vā Moly/leest vā desen moly.
ccccxl. liiij. N.	Cestum Morionis/leest ceftrum Morionis.
ccccxliiij. lvij. N.	Dit cruyt/&c.leest.Deerste cruyt wordt nv ter tijt genaemt Fi-stularia en Christa galli/&c.
ccccliij. lxvj. ff.	Lymachtich root ende lanct / leest lijmachtich groot ende lanck.
cccclviij. lxx. C/b.	Dese cruyden in haer hant / leest dit cruyt in haer hant.
ccccxcvj. xix. N.	ἄγριος/leest ἀγρία.
ccccxcix. xxj. N.	Crithimum/ leest Crithmum.
ccccc. xxiij. ff.	Bunium heeft / leest die cleyne eerdtnoten hebben.
cccccxvj. xxxv. N.	In paruum / leest Eñ Rapun-culum paruum.
cccccxxxj. xlix. ff.	Smyrnion Dioscorides / leest Smyrnion Dioscoridis.
ccccclvj. lxxij. N.	Seorditum/leest Scordium.
ccccc. lxxj. f. N. 3.	Alabandicæ/ leest Alabandicæ.
ccccclxxxv. xj. C/c.	Ros naempt / leest Rob naēpt.
cccccxcij. xvij. N.	Bombasem / leest Bombasium.
cccccxciij. xviij. N.	Cinosbatos/leest Cynosbatos.
ccccccv. xxviij. ff.	Glycyrchiahiza/ leest glycyrriza
ccccccvj.xxviij.N.2	Scythia/leest Scythica.
ccccccxvj.xxxviij.ff	Van verwen Castanie bruyn/ leest van verwen root.
ccccccxxij. xliij. ff.	Mespilus Aronica/leest Mespi lus Aronia.
ccccccxxiiij.xliij.N.2	Secanium/leest Setanium.
ccccccxxxix.lvij.Na.	Folie/leest Foelie.
ccccccxlv. lxiiij. N.	Pylocaracta/ leest Xylocaracta.
ccccccxlvij.lxvj.ff.2	Eñ het brengt langer bloemē eñ hauwen ende grooter vruchten voort/leest. Ende het brengt sij-ne bloemen in langachtige arē. die van verwē geel zijn/eñ naer dien volgen die hauwkēs in den welckē die vruchtē groeyen/ den vruchtē van Anagyris vā fat-soene ghelijck maer mindere.

Register des Cruydeboecx van die cracht der Cruyden, int vvelcke dierste ghetal die Pagie beteeckent, tweede het Capittel, ende die letteren die nae volghen thoonen die plaetse des Capittels daer een yegelijcke geschreuen staet.

Achterderm wtgaen benemen.34.24.b.
Adem die benaut es goet. 185.46.b.208. 63.a. 260.100.c.
Adem lanck maken.2.1.a.18.11.a. 185.45.b. 234.81. d.240.86.a.458.71.d.531.49.a.627.46.f.
Cort van adem goet.24.16.a.32. 22.a.117.86.a.137. 4.a.171.34.d.193.50.a.195.52.a.204.60.c.208. 63.a.213. 65.c. 225.73.5.244.88.a.257.98.a. 260.100.c.262.102.c.263.103.a.264.104.a. 265.106.a.268.1.c.271.5.a.274.6.a.277.9.a. 285.14.b.311.34.a.321.41.b.327.46.c.331.48.c. 351.68.a.537.55.b.547.64.a.562.79.d.601. 24.b.621.41.b.641.59.b.644.62.f.675.90.a. 678.92.c.
Adem soet welrieckende maken. 235.8.d.639.57.a. e.680.94.d.
Stinckende adem goet.615.36.c.
Verstoptheyt van adem.268.1.c.
Cort van adem hinderlick.638.56.b.
Aderen gheborsten pijn doen vergaen.490.15.a.
Aderen die verstopt zijn openen.342.58.a.
Aderen hinderlijck.507.28.a.

Alchimisten orboorlijck.124.93.a.
Alsenwijn goet tot veel cranckheyt.6.2.l.
Amberstich goet.601.24.b.besiet cort van adem.
Amandelen,sweringen goet.203.59.e.269.2.a.302.
27.k.461.73.b.537.55.d.e.576.4.a.611.33.c.
660.75.a.
Amandelen vander keelen,monde,&c.110.80.c.116.
85.b.576.4.a.589.14.a.611.33.c.625.44.d.627
46.l.630.27.b.638.56.f.g.651.68.h.
Aenghesicht claer,schoon maken.248.91.g.255.96.
g.411.23.d.509.29.b.515.35.b.657.72.e.
Aengesichts seericheyt ghenesen.178.40.c.
Apostumatien,gheswillen,sweeringhen vermorwen,
doen wtbreken,suyueren.65.48.a.b.100.72.d.
134.1.f.259.99.a.263.103.f.374.84.d.378.88.
f.379.89.c.388.1.k.393.7.b.401.15.d.411.23.e.
412.24.c.486.12.g.504.25.d.628.46.p.651.
69.b.660.75.a.
Apostumatien die wt sijn,helpen.51.35.a.
Apostumatien vande pest wt doen breken.411.23.f.
Apostumatien,heete gheswillen die eerst beghinnen
vercoelen,doen sincken.645.63.b.
Inwendighe Apostumatien doen scheyden.217.68.a.
546.62.a.
Apostumatien inwendich ende wtwendich suyueren,
rijpen,heelen.99.72.a.
Apostumatie pijne versueten.116.85.i.
Coude herde Apostumatie doen verteeren,versoetē,
scheyden sincken.421.34.c.658.56.d.651.69.a.
Herde Apostu.doen wtbreken.182.43.c.646.65.d.
Hittighe Apostumatien.85.62.f.90.66.g.116.85.i.
123.92.c.134.1.f.152.19.e.384.93.b.428.40.a.
442.55.b.513.32.d.
Heete Cholerijcke Apostumatien.185.46.d.
Coude Apostumatien.651.69.a.
Versche Apostumatien.100.72.d.565.80.e.
Materien van Apostumatien duer die vrine afiagen.
217.68.b.
Verouderde Apostumatien goet.565.80.e.
Saechte Apost.opt hooft doen vergaen.482.9.b.
Apostu.aen die ooren 65.48.a.85.62.f.379.89.c.
384.93.b.504.25.d.
Apostumatien der herssenen.678.92.d.
Apostumatien des monts doen vergaen.602.25.a.
Apostumatien des monts doen wtbreken.100.72.d.
193.50.c.627.46.i.644.63.c.
Apostumatien vant tantvlees.621.46.i.
Apostumatien vander keele doen vergaen.602.25.d.
627.46.i.
Apostumatien vander keelen wtbreken.65.47.b.
65.48.a.99.72.d.193.50.c.
Apostumatien aen den hals.85.62.f.
Apostumatien vander borst doen wtbreken.19.13.b.
99.72.a.504.25.d.
Apostu.van vrouwen borsten.547.64.c.565.68.e.
Apostumatien der sijden.150.17.a.
Heete Apostumatien van die magen.427.39.c.486.
12.d.488.13.d.
Verherde Apost.van der moeder.136.3.a.504.25.e.
604.26.g.
Apostumatien des gemechts.178.40.d.547.64.c.
565.80.e.
Apostumatien des fondaments.172.34.n.
Apostumatien van de voeten.384.93.d.594.18.b.
595.19.c.
Appetijt maken.259.59.c.411.23.g.431.43.a.495.
18.b.498.20.m.516.35.a.519.37.b.523.40.a.
524.41.a.532.50.a.537.55.a.552.70.a.557.73.a.
597.21.a.615.36.c.g.639.58.g.680.93.c.
Aderen ghebreken goet.6.2.b.
Armen ende beenen ghebroken ghenesen.656.72.b.

B

Baert doen wassen ende snel voort comen.2.1.c.
265.105.c.
Bedroefde menschen helpen.8.3.d.
Beenen ghebroken oft gheborsten ghenesen.14.8.f.
Beenen int lichaem ghebrecken wt doen gaen.172.
34.m.175.38.b.328.46.k.540.57.f.
Beestē wilt ende tā doodē.365.78.367.79.368.80.
Beesten hinderlijck.364.76.a.365.78.
Beesten met vier voeten lichtelijck iongen doen crijs
ghen.244.88.e.
Benaut zijn.8.3.d.196.52.c.615.36.b.
Benautheyt van adem.260.100.c.263.103.d.264.
104.d.
Bereydinghe des Corianders saets.238.85.e.
Beschermen van Aderen,serpenten.274.6.i.
Bessemen maecken.579.6.662.78.a.
Beten oft steken van Aderen ghenesen.675.90.d.
682.b.
Beten oft stekē van bien,wespen,horselen.211.64.n.
224.73.d.503.24.h.505.25.g.k.
Beten van honden.412.24.d.505.25.g.507.28.k.
Beten van vel woede hondē.14.8.c.85.62.f.98.71.a.
118.86.g.211.64.h.221.71.g.224.73.d.232.79.f.
256.97.d.259.59.e.261.101.i.271.4.a.351.68.d.
388.1.a.555.71.e.557.73.i.621.41.g.628.46.x.
638.56.d.
Beten van menschen.412.24.d.505.25.g.
Beten van naeteren.27.8.e.224.73.b.252.94.d.256.
97.d.653.70.d.
Beten van phalangen.104.76.a.246.90.c.496.
19.b.534.53.b.600.23.b.679.93.b.
Beten van Scorpioenen.28.18.a.57.40.b.59.41.a.
134.1.g.142.9.a.144.9.a.148.15.a.171.34.b.
200.57.d.203.59.a.224.73.d.232.79.c.234.
81.f.261.101.i.295.23.b.389.2.a.458.70.a.482.
9.d.488.13.e.495.18.f.496.19.l.540.57.c.
565.8.d.600.23.c.601.24.a.628.46.x.
Beten van Scorpionen niet gheuoelen.458.70.b.
482.9.d.
Beten van Serpenten.164.29.d.178.40.g.k.255.
96.a.348.64.a.435.48.c.459.71.i.491.16.b.
626.45.b.659.74.a.
Beten ende steken van slanghen.9.4.a.14.8.c.27.
18.e.28.18.a.116.85.f.207.62.a.224.73.b.252.
94.d.

94.d.256.97.d.259.99.e.262.102.f.268.1.a.272.5.b.281.11.b.451.63.e.477.6.b.538.55.m.567.81.d.583.9.b.592.16.b.604.26.f.653.70.d.675.9.d.

Beten van alle wilde, verwoede, rasende dieren ghenesen.14.8.c.260.100.l.261.101.i.282.12.a.

Beten van vorsschen ghenesen.447.59.g.

Beten van alle fenijnighe ghedierten ghenesen.8.3.b.14.8.b.c.27.18.e.28.18.a.33.23.c.52.36.a.53.38.b.164.29.d.171.34.b.203.59.a.207.62.a.223.72.a.232.79.c.234.81.f.235.82.c.237.84.b.240.86.c.248.91.d.255.96.a.259.99.e.261.101.b.262.102.f.271.4.a.272.5.b.279.10.a.282.12.a.285.14.c.351.68.c.d.388.1.c.412.24.d.429.41.b.c.443.56.a.447.59.e.451.63.e.463.75.a.523.39.c.531.49.a.534.53.b.536.54.d.538.55.m.540.57.c.555.71.e.558.74.c.563.79.g.565.80.c.d.583.9.b.590.15.f.592.16.b.601.24.a.615.36.f.641.59.c.650.68.c.682.b.

Beuen goet.504.25.a.e.

Bien by een houden, ende andere daer by doen comen 223.72.c.

Bier dat niet suer en wordt.16.9.c.

By slapens lust maken.3.1.i.117.86.b.174.37.c.185.46.a.189.47.a.192.49.a.217.69.a.219.70.c.234.81.c.521.38.b.540.57.b.653.70.g.679.93.b.

By slapens lust doen vergaen.162.28.c.174.37.e.189.47.b.495.18.e.498.20.c.603.26.a.649.67.c.

Blasen gebreken goet.17.10.d.38.28.a.47.33.d.73.52.b.162.28 b.e.185.46.a.397.11.a.427.39.f.442.55.d.502.23.b.g.507.28.b.531.49.c.533.51.b.533.52.b.567.81.f.606.28.f.631.49.b.

Blasen goet.47.33 d.639.57.d.

Blasen ghequetstheyt.92.67.b.260.10.a.467.81.b.

Blasen pijn ende weedom.14.8.a.164.29.c.257.98.b.498.20.b.501.23.a.572.1.e.631.48 c.

Blasen schorftheyt van binnē.260.100.a.606.28.d.

Blase sweringe.84.62.d.92.67.b.260.100.a.500.22 a.503 24.f.599.23 b.

Blasen rouwicheyt goet.503.24.f.

Blasen verhitheyt.162.28.e.378.89.b.

Blasen verstoptheyt.2.1.a.101.74.e.229.77.a.248.91.a.286 15.a.501.23.c.533.52.b.579.6.a.

Blasen suyueren.142.8.a.249.92.a.380.90.b.

Blasen vloet stelpen.670.85.f.

Blasen hinderlijck.410.22.558.74.

Blauwe plecken ghesläghen, ghestooten verdrijuen.94.69.b.194.50.c.200.57.c.213.65.g.225.73.r.235.82.d.301.27.f.312.14.c.328.46.k.329.47.b.c.508.37.k.538.55.l.555.71.m.602.24.c.638.56.o.

Bleynen int lichaem maken.356.71.f.360.72.a.

Bleynen van den voeten ghenesen.557.73.b.

Bloet afiaghen.179.41.a.

Bloet braken oft ouerghеuen stelpen.197.54.d.210.64.c.216.67.d.599.23.a.649.67.a.d.

Bloet dat verhit es goet.353.69.a.585.11.d.596.20.a.617.28.a.

Alderhande bloetganck stelpen.21.14.b.31.21.a.40.29.a.69.50.a.74.54.a.76.55.b.77.56.b.79.58.a 84.62.b.c.90.66.a.d.92.67.a.107.78.a.126.95.a.173.35.b.216.67.d.238.85.b.279.10.c.301.27.c.l.384.93.c.432.45.b.444.57.a.456.68.f.498.20.e.505.25.h.558.74.f.h.568.82.b.572.1.f.g.574.3.a.c.d.576.4.c.f.591.15.h.595.19.a.599.23.a.605.27.a.617.38.b.g.618.39.a.e.k.630.47.e.639.55.d.644.63.d.649.67.a.650.68.a.d.l.670.85.a.673.87.a.680.94.a.b.

Bloet dat gheronnen es onder blauw gheslaghen, doen scheyden.549.67.a.

Bloet ganck die onbehoorlijck es stoppen.420.33 c.597.21.b.

Gheronnen bloet doen scheyden.27.18.f.79.58.b.100.72.b.121.89.a.122.90.a.195.52.a.200.57.c.213.65.c.235.82.d.282.12.c.301.27.f.312.54.c.327.46.e.k.329.47.b.c.341.57.b.462.74.c.627.46.g.

Gheronnen bloet tusschen vel en vleesch doen verteeren.225.73.2.

Bloet goet maken.495.18.a.673.87.d.

Bloet dat stinckt duer die vrine afiagen.460.72.a.

Bloet doen scheyden.217.68.a.

Bloeyende leden helpen.63.45.a.

Bloet dat onsuyuer es duer den camerganck afiagen.178.40.a.195.53.b.

Bloet dat onsuyuer es duer die vrine afiaghen.343.59.a.

Bloet pissen stelpen.53.38 b.74.54.a.77.56.b.84.62.b.90.66.a.126.95.a.130.100.a.173.35.b.356.71.c.461.73.d.599.23.a.650.68.a.d.680.94.a.b.

Bloet doen pissen ende bloedige camerganck maken.264.104.c.412.24.a.462.74.a.546.62.

Quaet bloet maken.412.24.a.417.30.d.478.6.r.498.20.a.521.38.a.554.71.a.558.74.a.630.47.a.643.62.a.

Bloet spouwen, etter stelpē.14.8.e.31 21.a.74.54.a.77.56.b.84.62.b.87.63.a.90.66.a.d.126.95.a.126.96.b.132.102.a.173.35.b.216.67.d.252.94.f.277.9.a.279.10.a.301.27.c.351.68.a.356.71.c.388.1.f.o.389.2.a.451.63.a.466.79.a.498 20.c.501.23.b.567.81.a.590.15.f.599.23.a.611 33.a.618.39.a.k.621.41.e.637.55.b.649.67.a.650.68.a.d.l.670.85.a.978.92.f.679.93.a.680.94.a.b.

Veroudert bloet spouwen.221.71.a.

Bloet van speenen stelpen.242.87.c.301.27.e.

Bloeyen stelpen.69.50.c.76.55.b.120.88.a.130.100.d.162.28 g.432.44.b.

Bloeyen wt die nuese stelpen.69.50.c.225.73.e.237.84.e.356.71.a.464.76.b.558.74.f.

Bloet van quade corruptie suyueren.26.17.b.343.59.a.

Bloet van wonden, quetsuren stelpen.74.54.a.120.89.a.

89.a.131.101.c.162.28.g.216.67.d.301.27.d.356.71.d.420.33.d.437.51.b.463.75.b.464.76.b.617.38.c.634.51.b.650.68.b.670.85.g.
Ouervloedich bloet wt die wonden stelpen.353.69.b.
Bloet sweren ghenesen.118.86.g.423.36.c.470.1.c.474.5.f.478.6.n.627.46.l.
Blutsinghe ghenesen.94.69.b.
Benautheyt van der borsten goet.185.46.b.274.6.a.351.68.a.356.71.g.678.92.e.
Borsten doen cleyn blijuen.386.94.a.
Borsten dempicheyt weren.474.6.a.277.9.a.
Borsten herdicheyt versueten.412.24.c.
Borsten doen scheydē die hert geswollen sijn.388.1.i.
Borsten ghebreken goet.110.80.f.113.83.c.122.90.b.185.46.a.196.52.c.225.73.b.229.77.b.262.102.c.279.10.a.466.79.a.523.39.a.606.37.b.627.46.f.673.87.d.
Borsten ende coude ghebreken goet.242.87.b.245.89.c.289.17.a.352.68.a.553.70.d.592.17.a.
Taye fluymen ende vochticheyt vander borsten losssen.221.71.a.245.89.c.284.13.a.458.71.d.518.37.f.537.55.b.
Rouwicheyt van der borsten goet.388.1.o.606.28.a.631.49.a.632.50.c.
Borsten die sweren goet.379.88.c.638.56.d.
Borsten suyueren.66.48.g.99.72.a.101.74.d.117.86.a.122.90.b.135.2.b.142.8.a.157.24.b.171.34.d.196.52.f.221.71.a.252.94.a.260.100.c.262.102.c.264.104.b.265.106.a.284.13.a.285.14.b.311.34.a.327.46.a.412.24.a.421.34.b.427.39.f.554.53.c.558.74.d.575.3.a.601.24.b.675.90.a.678.92.b.679.95.d.
Borsten met etter verladen.113.83.a.252.92.a.675.90.a.
Borsten verstoptheyt goet.2.1.a.32.22.a.193.50.a.208.63.a.213.65.c.237.84.b.264.104.a.271.5.a.311.34.a.335.51.b.537.55.b.641.59.b.
Borsten verhitheyt goet.571.1.d.
Borsten hinderlijck.6.2.a.
Borsten ende swillen doen.296.24.g.
Braken oft ouergheuen doen.21.14.c.77.56.d.84.62.c.90.66.a.182.43.a.192.49.b.c.211.64.l.233.80.b.272.5.c.302.28.a.303.29.a.437.51.a.567.81.a.568.82.f.585.11.b.615.36.b.618.38.g.i.625.46.a.648.66.c.662.78.a.664.8.a.b.c.
Braken.104.56.g.117.86.c.509.29.d.518.37.d.518.37.l.580.7.a.
Duer braken alderhande fenijnige taye vochticheyt, ende fluymen afiaghen.296.24.a.
Duer braken taye, lijmachtighe fluymen ende heete geele cholericke vochticheyt doen vergaen.104.76.g.252.94.i.272.5.c.510.37.d.
Brant ende hitte wt trecken.464.76.a.
Bruyne ghenesen.121.89.g.
Buyck loop stoppen.21.14.a.31.21.a.40.29.a.53.38.c.60.42.a.74.54.a.76.55.b.77.56.b.78.57.a.79.58.a.84.62.b.87.63.b.90.66.a.92.67.a.94.69.b.97.70.b.104.76.a.106.77.b.107.78.a.110.80.a.131.101.a.151.18.a.162.28.a.137.35.a.181.42.a.b.189.47.d.196.52.c.197.54.b.201.58.c.224.73.a.233.81.a.238.85.b.246.90.c.261.101.f.279.10.a.f.287.16.b.295.23.f.348.64.a.351.68.c.356.71.c.369.81.c.c.395.8.d.396.9.b.399.12.a.399.13.c.415.28.a.417.30.a.420.33.a.420.33.b.430.42.a.432.45.a.439.52.a.451.63.a.154.66.a.461.73.c.474.5.k.482.9.c.486.12.b.491.16.a.498.20.b.505.25.b.523.40.b.531.49.a.567.81.b.568.82.b.572.1.g.574.3.a.c.576.4.c.f.583.9.a.585.11.b.590.15.f.591.15.b.595.19.a.597.21.b.598.22.a.599.23.b.605.27.a.b.c.609.31.a.611.33.a.617.38.g.618.39.a.d.e.k.621.41.a.622.42.a.624.43.a.625.44.a.630.47.d.e.632.50.c.634.51.a.635.52.a.636.54.a.b.637.55.d.639.57.c.c.643.62.b.645.64.b.650.68.a.c.d.g.670.85.a.673.87.a.680.94.a.besiet camerganck.
Buyck loop stoppen van heete geele cholericke vochticheyt.596.20.c.
Buyck loop stoppen in cortsen.201.58.c.
Buyck loop stopt en niet in cortsen.201.58.c.
Buyck weeck, los maken.40.29.d.214.60.a.417.30.a.477.6.a.484.11.a.625.44.b.630.47.a.630.48.a.632.50.a.b.671.86.b.679.93.c.
Den buyck goet.533.52.a.
Buyck weedom maken.514.33.a.
Cackhielen ghenesen.36.26.a.281.11.m.n.412.24.e.474.5.g.514.33.c.563.79.b.565.80.k.
Camerganck weeck, saecht maken.5.6.2.a.m.32.22.a.b.c.40.29.d.72.51.a.c.118.85.d.134.1.b.152.19.b.203.59.b.252.94.g.257.98.a.281.11.c.300.26.c.k.l.302.28.a.303.29.a.327.46.m.n.338.53.a.372.83.b.400.14.a.404.18.a.405.19.a.407.20.b.412.24.b.417.30.a.421.34.i.470.1.a.471.2.a.474.5.a.b.i.l.479.8.a.482.9.a.484.11.a.495.18.c.502.24.a.512.32.b.c.d.536.54.a.541.59.b.557.73.b.558.74.b.562.79.c.565.80.d.567.81.o.580.7.b.608.30.a.612.34.a.613.35.b.618.38.d.620.40.b.c.625.44.f.626.45.a.627.46.a.d.628.46.t.630.47.a.632.50.a.b.645.64.a.656.72.d.664.80.a.678.92.b.
Duer den camerganck afiaghen heete, geele, cholericke vochticheyt.94.69.a.274.9.f.279.10.d.299.26.a.301.27.a.r.317.38.a.321.41.a.322.42.a.331.48.a.340.56.a.343.58.c.372.1.a.676.91.a.
Duer den camerganck afiaghen, swerte quade Melancoleuse humoren.300.26.i.322.43.a.346.26.a.373.83.a.
Duer den camerganck afiaghen, taye, coude, slijmachtighe vochticheyt, wt veerde leden, als hooft, senuwen, &c.260.100.b.264.104.a.264.105.a.299.26.a.301.27.a.302.28.a.308.30.a.309.31.a.310.32.a.311.34.a.313.35.a.316.37.a.562.79.a.f.678.92.c.
Duer den camerganck afiaghen taye, slijmachtighe vochticheyt, alle rouwe onuerteerde fluymen, dat

geel

geel water.261.102.a.264.105.a.278.9.f.280.11.a.303.29.a.319.40.a.324.44.a.646.65.a.
Duer den camerganck afjaghen waterachtige vochticheyt.311.33.a.314.36.a.580.7.b.
Camerganck sonder sorghe maken 572.1.a
Camerganck stelpen ende hert makẽ.21.14 a.233.80 b.404 18.b.420.33.a.437.51.a.630.47.ẽ.c.637.55.a.670.85.b.
Cancker genesen 42.30.b.85.62.f.118.86.g.274.6.f.410.22.c.
Cancker die verborghen es ghenesen 547.54.b.
Cancker doen comen 417.30.
Cantharides oft Spaensche vlieghen onscadelijck maken.235.8.c.
Carbunculen genesen ende wt doen breken.411.23.f.412.24.c.619.39.b.670.85.h.
Catarren loop rijpẽ ende genesen.84.62.a.214.66.b.274.6.a.286.15.b.353.69.d.384.93.c.456.68.f.573.2.c.630.48.b.640.58.b.666.82.g.
Cholera ghenesen.77.56.d.210.64.b.
Cholera doen groeyen.616.37.a.
Clapooren ghenesen.34.24.a.
Clederen voor motten sciters bewaren besiet.motten.
Clederen goeden rueck gheuen.208.63.d.
Clieren die hert sijn doen verteeren,verdwijnẽ,sceyden.42.30.a.104.76.b.119.87.a.225.73.o.238.85.e.263.102.b.263.103.f.225.73.o.238.85.c.401.15.c.417.30.b.463.75.c.483.9.l.551.69.b.553.70.f.563.79.k.628.46.4.651.69.a.670.85.e.
Clieren die hert sijn vermorwen ende rijpen.172.34.k.411.23.f.
Clieren die sweren helpen.85.62.k.
Clieren ontrent den ooren scheyden.483.9.i.547.64.c.
Clieren aen den hals verdriuen,scheyden.395.8.b.493.17.c.
Clieren die sweren in die hegenisse.34.24.a.
Clieren int fondament ghenesen.233.80.c.
Clieren ontrent die schamelijcke leden van den mans.547.64.c.
Clouen ghenesen.136.3.b.172.34.n.
Clouen int aensicht ghenesen.679.93.e.
Clouen inde lippen ghenesen.611.33.c.
Clouen aent fondamẽt genes.126.3.b.242.87.c.301.27.c.449.61.a.604.26.c.611.33.c.675.90.c.
Clouen vã den voetẽ,handẽ genesen.563.79.b.666.82.h.675.90.e.
Coluer weder doẽ co.164.29.c.167.30.g.169.32.b.
Colica dat es pijn inden buyck, dermen goet.122.90.c.164.29.b.176.30.b.246.90.b.248.91.c.302.28.b.311.34.a.321.41.b.346.61.a.377.88.b.446.59.b.518.37.b.612.34.a.
Cholericke geele vochticheyt met vrine ende camerganck af doen gaen.5.2.a.6.2.b.23.15.b.106.77.a.171.34.a.195.52.b.204.60.a.302.28.a.
Corruptie vander locht wederstaen.627.46.b.666.82.a.
Cortsachtighen goet.595.19.c.597.21.a.
Cortsen ghenesen.17.10.c.104.76.g.134.1.b.135.2.b.152.19.a.167.30.c.279.10 b.498.20.n.531.29.f.
Cortsen die langhe dueren goet.121.89.b.128.98.b.248.91.d.342.58.b.678.92.k.
Cortsen der kinderen ghenesen.134.1.a.
Coude cortsen.225.72.h.244.88.a.527.45.a.537.55.f.
Coude verouderde huyuerachtighe cortsen.259.99.b.260.100.a.261.101 g.262.102.c.551.70.c.
Coude cortsen int beginsel doẽ achter bliuẽ.335.51.c.
Heete cortsen goet.55.39.d.123.92.b.134.1.a.b.140.7.a.162.28.d.279.10.d.498.20.d.572.1.a.585.11.a.c,d.596.20.a.b.d.613.35.a.617.38.a.650.48.a.646.65.b.
Pestilentiale cortsen.20.13.a.459.71.i.615.36.a.
Cortsen oorsake.632.50.a.
Cortsen verstopthz vã der huyt comende.164.29.b.
Cortsen walginghe.232.79.d.
Derde daechse cortsen goet.11.6.c.57.40.c.60.42.b.76.55.c.84.62.c.90.66.c.116.85.l.199.55.o.353.69.a.429.41.a.485.12.c.620.40.c.
Cort vã adem.24.16.a.92.67.c.244.88.a.besiet a.
Coude,ende verouderde derdedaechse corts.55.39.a.
Vierdedaechse cortsẽ.11.6.c.40.29.b.57.40.c.60.42.b.76.55.e.84.62.e.116.85.l.192.49.b.261.101.g.346.62.a.350.67.a.429.41.d.449.61.b.458.71.b.
Coude verouderde ghebreken genes.15.8.i.538.55.k.
Coude taye fluymen van der longen rijsen.245.89.c.
Couwe fluymen van der mage doen sceyden ende verteeren.594.18.b.662.78.a
Coude oude herde geswillen rijp ende morwe maken.3.1.a.15.8.i.33.23.e.63.45.b.175.38.c.196.52.g.242.87.c.200.57.c.260.100.e.312.34.c.319.40.g.328.46.k.531.99.b.549.67.a.551.69.b.555.71.o.557.73.d.561.77.a.573.2.a.675.90.b.
Coude oude saechte gheswillen doen scheyden ende vermorwen.65.48.a.246.90.d.319.40.g.
Coude geswillẽ doen verdwinen ende verteren.76.55.c.204.60.d.240.86.h.424.37.a.454.67.a.572.2.a.648.66.b.
Coude,herde geswillen opt hooft scheyden.170.33.c.
Couden verouderden hoest.260.100.c.606.28.b.
Coude groue humoren verteren,suyueren.410.22.c.
Coude huyueringe als cortsen.3.1.b.33.23.f.212.65.b.268.1.c.554.71.b.
Coude leden verwermẽ.171.34.b.225.73.f.291.19.d.
Coude oude verstoptheyt van der milten.73.52.a.
Coude geswillen ende sweringe der ooghen.110.8.g.265.106.c.417.30.i.577.5.b.600.23.c.659.74.d.
Coude vergaderinghe,ende sweringhe genesen.175.38.c.
Coude oude pijnen versueten.257.98.f.
Couwe pisse helpen besiet droppelpis.
Cracht stercken.377.88.a.592.17.a.
Cramp genes.198.55.c.199.55.l.242.87.f.260.100.b.262.102.b.264.105.a.268.1.c.278.9.h.311.34.a.

457.

453.66.a.454.67.a.456.68 b.504.25.a.
Cramp den ionghen kinderen ghenesen.451.63.e.
Crauwagie alderhande ghenesen.8.3.a.85.62.f.194.50.f.203.59.b.295.24.b.306.29.d.318.39.b.320.40.b.322.43.c.410.22.b.e.456.68.e.482.9.g.538.55.m.662.78.b. besiet rudicheyt, schorftheyt.
Crauwagien die voort seten ende seer quaet.221.71.a.225.73.o.360.72.b.628.46.r.
Crauwagien die wit en quaet zijn.388.1.m.395.8.e.653.70.g.657.73.c.
Crauwagie die vremt es.555.71.n.
Crimsel des buycks, ende dermē helpē.116.85.b.171.34.a.197.54.b.200.57.a.210.64.d.l.214.66.a.233.80.b.235.82.a.237.84.a.244.88.a.260.100.a.271.4.a.395.9.a.399.12.a.446.59.b.458.71.b.527.45.a.547.64.b.562.79.b.666.82.a.
Crimsel in den buyck maken.325.44.
Croppen doen scheyden, ghenesen.119.87.a.225.75.o.238.85.e.401.15.e.411.23.f.417.30.b.435.48.b.463.75.c.485.9.l.551.69.b.553.70.g.563.79.k.628.46.q.670.85.e.
Croppen aen den hals.221.71.f.395.8.b.493.17.e.
Croppen van der magen sluyten.237.85.a.618.39.d.
Croppen van der maghen pijn ghenesen.198.55.d.576.4.d.615.36.b.622.42.b.639.57.a.
Dempich op die borsten goet.19.13.b.
Dermen die ghesoncken zijn helpen.670.85.e.
Dermen heete ende scherpe stekende pijn versueten.423.36.a.498.20.a.
Dermen weedom versueten.66.48.f.94.69.a.210.64.d.225.73.b.377.88.b.395.8.e.
Dermen die ghequetst zijn goet.66.48.f.507.61.b.
Dermen slijmachticheyt.87.63.b.
Dermen met corruptie beladen.617.38.d.
Dermen sweringhe, verhittinghe genesen.92.67.b.94.69.a.498.20.g.503.24.f.507.28.a.
Dermen humoren afiaghen.421.34.a.437.51.a.
In dermen winden ende opblasinghe verdrijuen.225.73.f.237.84.a.310.32.b.395.8.e.603.26.b.
Dermen hinderlijck.32.22.312.34.442.55.
Dochteren genereren.72.51.d.189.47.e.
Doots lichaemen bewaren van corruptie.668.83.d.
Doode vruchten doen afgaen.27.18.f.33.23.a.136.3.d.142.8.a.146.13.b.164.29.d.172.34.g.195.52.a.198.55.a.201.58.b.213.65.d.221.71.d.h 224.73.f.228.76.a.230.78.a.244.88.b.246.90.a.248.91.b.253.95.b.257.98.b.260.100.g.261.101.d.262.102.f.263.103.c.264.104.e.268.1.b.278.9.b.i.281.11.d.282.12.f.296.24.d.300.26.e.319.40.c.327.46.f.373.84.b.411.23.e.462.74.f.534.53.a.542.59.b.669.84.a.
Dootverwighe, bleeke plecken, &c. verdrijuen.279.10.c.
Doornen ende splinters wt doē trecken.52.36.c.65.48.b.174.37.a.m.175.38.b.182.43.c.219.70.b.231.78.f.263.103.f.268.1.d.292.21.b.d.328.46 k.388.1.k.393.7.b.401.15.d.442.55.a.503.24 b.540.57.f.553.70.g.
Dorst in cortsen verslaen.568.82.f.
Dorst verslaen.78.57.d.94 69.a.233.81.b.495.18.b.512.32.b.585.11.c.d.596.20.b.606.28.c.613.35.a.615.36.c.627.46.b.632.50.b.
Dooulcheyt maken.442.55.
Doouicheyt ghenesen.225.73.l.321.41.d.334.50.a.458.71.a.478.6.f.537.55.b.601.24.c.628.46.o.667.83.c.
Drachten die onnatuerlijck zijn af trecken.198.55.a.224.73.f.253.95.b.
Droefheyt benemen.11.6.a.322.43.c.
Droghen doen wat van doen es.395.9.a.399.13.a.
Droomen die swaer sijn ende quade wellustighe verdrijuen.162.28.d.234.81.i.498.20.c.
Droomen, slapen die swaer sijn maken.374.84.381.91.385.95.405.15.b.417.30.558.74.a.
Droomē die swaer siin mede gequelt goet.287.16.e.
Dronckenschap belettē.6.2.c.185.46.a.478.6.m.
Veel doen drincken.317.38.b.600.23.f.621.41.e.
Dronckenschap maken.147.14.a.217.69.b.401.15.g.402.16.b.
Droppelpisse goet.13.7.a.17.10.d.33.23.b.38.28.a.47.33.d.53.52.b.90.66.b.185.46.f.200.57.a.201.58.a.211.64.m.235.82.a.244.88.b.245.89.a.246.90.a.248.91.a.249.92.a.260.100.a.271.5.a.286.15.a.292.21.a.350.67.b.429.41.a.432.44.a.442.55.b.446.59.d.448.60.a.488.13.a.498.20.n.500.22.a.527.45.a.531.49.a.536.54.a.b.543.60.a.544.61.c.573.1.i.588.13.a.589.14.d.521.41.d.613.48.c.639.57.d.655.71.a.668.83.f.670.85.f.673.87.d.
Dulheyt int hooft maken.296.24.a.
Eeckelen in die keele doen wt vallen.262.101.n.
Eersderm aenwaßinghe verdrijuen.262.101.r.
Eersderm clouen ghenesen.136.3.b.604.26.e.
Eersderm der ionghen kinderen ghenesen.97.70.d.
Eersderm doen ingaen.52.36.f.
Eersderm doen wtgaen.52.36.f.
Eersderm gheswillen ghenesen.76.55.c.134.1.f.221.71.g.262.101.r.
Eersderm die wt es weder in doen gaen.281.11.f.680.94.a.
Eersderm pijn goet.572.1.e.
Eetens lust doen vergaen.627.46.b.
Etter spouwen ghenesen.100.80.f.
Exter ooghen doen wt vallen.178.40.e.240.86.l.262.101.o.649.69.d.
Fenijn binnens lichaems ingenomē helpen.104.76.g.
Fenijnighe corruptie verdrijuen.615.36.a.
Fenijn ghenesen.2.1.b.8.3.b.197.54.c.230.78.d.263.103.b.311.33.b.445.58.c.514.33.c.515.34.b.615.36.f.
Alle fenijn verdrijuen ende wederstaen.76.55.d.100.72.d.116.85.f.122.90.c.197.54.f.199.56.b.224.73.e.229.77.c.234.81.f.240.86.c.246.90.c.e.257.98.g.263.103.d.284.13.b.419.32.a.459.71.g.503.24.d.521.38.f.523.39.c.524.41.c.538.55.n.
542.59.

542.59.c.547.54.b.554.71.d.604.26.f.627.46.b.638.56.c. 650.68.c. 653.70.d.e. 666.82.c.d.
Dootel. ck fenijn ingenomen helpen. 101.74.b. 248. 91.d.252.94.d.280.11.b.281.12.a.
Fenijnich ghedierte machteloos maken ende dooden. 230.78.c.604.26.f.
Fenijnich ghedierte beten genes.6.2.f.8.3.b. 14.8.b. 15.8.b.81.60.a.90.66.b.101.74.b. 102.75.b.116 85.f.181.42.a.197.54.c.f.198.55.e.199.56.b.201. 58.a.203.59.a.212.65.a. 216.67.f.221.71.d. 230. 78.a.b.c.d.i.242.87.a.246.90.c.447.59.g.459 71.i.462. 74.d.514.33.c. 518.37.b. 538.55.n.552. 70.b.646.65.e.
Fenijnich gedierte verdrijuen ende bevrijen.2.1.c.16. 9.d.33.23.g.69.50.d. 161.28.a.199.56.b. 212.65. a.224.73.c. 230.78.c.240. 86.e.256. 97.c. 257. 98.g.272.5.b.325.45.f.374 8.e.555.71.d.
Menschen beschermen van alle hinderlijck fenijn.212. 65.a.224.73.b.e.252.94.d.263.103.d.339.55.a.
Fenijnighe gedierte quetsuren ghenesen.31.21.c.
Fenijn ende quaet vier vander herten iaghen.20.13.a. 77.56.a.289.17.b.
Fenijn van fenijnich gedierte ingenomen helpen. 253. 95.a.297.25.a.
Fenijn van Campernolien.6.2.e.224.73.c.518.37.b.
Fenijn van Nateren.8.3.b.666.82.c.
Fenijn van scherlinck oft Opium.203.59.a.
Fenijn van slanghen.8.3.b.101.74.b.116.85.f.221.71. d.240.86.d.242.87.a.253.95.f.666.82.c.
Fenijn van spinnen.6.1.f.203.59.a.525.42.c.
Fenijn van fungen ghenesen.224.73.c.
Fenijn besiet beten.
Fistelen die harde canten af doen bijten. 296. 24. c. 300.26.d.307.29.d.
Fistelen ghenes.65.47.a. 76.55.f. 85.62.f. 122.91.a. 130.100.d. 276.8.a.
Fistelen int fondament ghenesen.449.61.a.
Fistelen openen.440.53.b.
Fistelen ende quade gaten suyueren.300.26.d.
Fistelen quaet heyt wt doen trecken. 555.71.o.
Vleesch inde fistelen doen groeyen.278.9.m.
Flauwicheyt ghenesen.615.36.b.617.38.a.
Fledercijn versueten,doen scheydẽ.42.33.c.57.40.e. 67.50.d.77.55.b.85.62.g.49.69.b.97.70.c.101 74.f.104.76.e.159.26.a.196.52.e.199.55.k.242 87.g.259.99.f.264.104.a.268.1.c.281.11.m.286 15.b.296.24.a.300.26.a.302.28.b.311.34.a. 319. 40. f. 324. 44. d. 356. 71. h. k. 370. 81. g. 384. 93.d. 388.1.b. 395.8.f. 401.15.e. 417.30.f. 445. 66.b.470.1.d.477.6.c.486.12.d.514.33.b.579. 6.c.628.46.b.655.71.c.677.91.a.
Fledercijn inde voetẽ goet.17.10.c.47.33.c.260.100 f.628. 46.b.
Geswil vant Fleder.doen scheydẽ.259.99.f.319.40.f.
Geswillen vant Fledercijn gewassen aẽ die leden ende iuncturen wt breken.264.104.c.
Flitsen ende pijlen met fenijn bestreken die wonden ghenesen. 261.101.b.263.10.b.
Flitsen ende pijlen wt den lijue doen vallen en ghenesen.231.78.g.268.1.d. 293.21.d.
Fluymen doen scheyden ende afiaghen. 2.1. a. 18.11.a. 57.40.a.142.8.a.171.34.d.196.52.f.372.83.b.388 1.0.562. 79.d.
Fluymen doen purgeren ende afiagen.32.22.a. 57.40 a.117.86.a.157.24.b.
Coude fluymẽ purge.ende afiagẽ.72.51.a.265.106.a.
Fluymen wt den hoofde duer den mont wt spouwen. 30.20.f.52.36.b.172.34.f. 291.19.b.
Fluymen vander borst doen ruymen.132.102.c.171.34. d.196.52.f.198.55.b.234.81.c.286.15.b.412.23.a. 542.59.d.547.64.a.562.79.d.
Fluymen inde maghe,dermen,afiaghen.666.82.f.
Taye fluymen vander longene doen rijsen.547.64.a.
Taye,coude fluymen duer die nuese ruymẽ. 281.11.b.
Groue taye fluymen ende humoren in die wtwendige leden ende iuncturẽ vloeyen af trecken. 265.106. a.363.75.a.
Taye slijmachtige fluymen af trecken.183.44.a.192. 50.b.264.104.b.270.3.a.b.
Taye slymachtige fluymen duer dẽ camerganck lossen.193.50.c.195.53.b. 270.3.a.318.19. a.327.46. a.608.30.a.656.72.d.
Geele vochtige fluymen afiagen.57. 40.a. 319.40.e.
Fluymen rijp maken,lossen. 196.52.f. 351.68.a. 427. 39.f.627.46.f.673.85.d. 679.93.c.
Taye fluymen rijpen,rusen.264.104.b.285.14.b.291 20.a.558.74.d.
Fluymen maken.616.37.a.
Galle afiaghen.171.34.a.545.62.a.
Swerte galle.18.11 a.
Verstopte galle openẽ.121.89.b.128.98. b.342.58.a.
Gaten die loopen genesen.85.62.f.97.70.a.328.46. b.410.22 b.555.71.n.
Gaten diep ghesworen ghenesen.388.1.n.
Gaten die diep ziin vleesch in doen groeyen. 278. 9. m.675. 90.f.
Gaten die loopen van den hooft ghenesen. 563. 79. i. 600.23.d.
Gaten die loopen van den beenen ghenesen.97.70.a. 328.46.b.
Gaten van verbrantheyt ghenesen.513.32.i.
Gaten int lichaem maken.356.71.f.360.72.a.
Geelsucht genesen. 27.18.a.30. 20.c.32.22.c.33.23.b. 38.27.b.67.50.b.76.55.g 77.56.c.84.62.d.116. 85.g.121.89.b.128.98.b. 142.8.a.167.30.g. 169. 32.b.170.33.a.b.181.42.b.199.56.a.203.59.b.206 61.a. 213. 65.c. 227.76.a. 228. 76.b. 242.87.b. 261.101.c.278.9.g.279.10.d.281.11.c.300.26.m. 301.27.c.302.28.c.319.40.a. 341.57.a.342.58.b. 350.67.b.380.90.b. 462.74.a. 470.1.b.482.9. e.486.12.c.488.13.a.499.21.a. 521.38.c.536.54. b.547.64.b.572.1 a.588.13.b.
Geelicheyt doen vergaen vande geelsucht gebleuen. 161.28.b.319.40.b.
Oude geelsucht goet,602.24.g.
Geelsucht sonder cortsen die veroudert 81.73.52.a.

Geel verwe doen vergaen.281.11.c.319.40.c.
Geel verwe doẽ vergaẽ.351.68.b.562.79.b.646.65.b
Geel verwe maken.609.30.b.
Geyten lichtelyck doen werpen.244.88.c.
Geyten schadelyck ende dootlyck.663.79.a.
Gebreken ende sieckten, wt taye fluymẽ oorspronck hebben goet.182.44.a.
Gebreken van coude ghenesen.542.59.f.
Gebreken op die borste.279.10 b.
Gebreken die voorts loopen goet.417.30.i.
Heymelijcke ghebreken mans ende vrouwen goet. 639.58.d.
Gebroken beenderen wt trecken.268.1.d.
Geborstenheyt genesen.92.67.c.110. 80.b.213. 65.c. 258.1.c.277.9.a.
Geborst, gequetst van binnẽ.101.74.b.110.80.b.201. 38.a.259.99.d.263 103.a.268.1.c.279.10.c.282. 12.c.284.14.a.289.17.d.327.46.c.341.57.b.345. 61.a.442.55.c.454.66.a.456.68.b.462.74.c. 504.25.a.505.26.a.523.39.b.678.92.c.
Ghedierten, als luysen, vloyen, wantluysen verdriuen. 344.60.d.
Ghepeysen wt der herten verdriuen.134.1.c.
Ghequetstheyt ghenesen.217.68.a.
Ghequetstheyt van binnẽ ende buytẽ genes.77.56.c.
Geschuertheyt genes.76.55.f.80.59.a.92.67.b.94. 69.d.123.92.a.124.94.b.126.96.c.132.102.a.c. 378.88.b.424.37.c.463.78.b.504.25.a.565.80 b 670.85.c.
Gheschuertheyt der ionghen kinderen.257.98.i.
Gheschuertheyt van binnen.101.74.b.110.80.b. 509.26.a.
Gheselschap blijde maken.116.85.k.
Ghesichte claer makẽ.6.3.g.23.15.a.225.73.k.v.242 85.d.248.91.i.260.100.k.261.101.k.263.102.i. 274.6.d.278.9 k.281.11.g.295.24.c.363.75.b. 424 37.b 427.39.g.437.51.d.496.19.d.515.35.c. 537.15.i.553.70.b.557.73.c.565.80.f.592.16.a. 667.83 b. besiet oogen claer.
Ghesichte doncker maken.233.80.
Gespannen ende vercrompen leden genes.645.63.k.
Ghesonden menschen hinderlick.300.26.
Ghesw.llen aent fondament ende schamelijcke leden doen vergaen.417.30.i.493.17.a.
Gheswillen doen sincken, scheyden, vergaen.174.37. b 189.47.c.219.70.b.242.87.c.388.1.g 404. 18.b.417.30.b.423.36.c.479.7.b.503.24 i.542. 59.c.553.76.f.628.46.m.q.645.63.k.651.69.a. besiet sweringhen.
Gheswillen doen suyueren.189.47.c.
Gheswillen doen minderen.116.85.i.
Gheswillen genes.42.30.a.47.33.a.119.87.a.127.97 a 374.84.d.e.388.i.k.395.7.b.423.36.c.478.6. n.479.7.b.486.12.g.504.25.d.638.56.f.g.
Herde geswillen doen verdwijnen ende genesen.104. 76.b.169.32.a.172.34.k.240.86.b 242.87.c. 253.95.c.264.104.c.395.8.a.401.15.a.552.70.f. 567.81.k.651.69.a.675.90.b.
Heete geswillẽ, vercoelen, vermorwẽ.18.11.d.19.13.a. 36.25.a.47.23.a.94.69.c.97.70.c.123.92.c.134. 1.f.206.61.b.232.79.g.238.85.c.369.81.d.384. 93.b.388.1.l.427.39.a.442.55.a.459.71.i.461. 73.a.470.1.c.479.8.b.486.12.c.498.20.h.595. 19.b.618.39.g.625.42.c.644.63.a.660.75.b.
Gheswillen doen wtbreken.628.46.l.646.65.d.
Alle gheswillen morw maken.628.46.p.q.
Geswillen die versch zijn doen sincken ende vergaẽ. 328.46.k.
Geswillen doen verteren, verdwijnen, scheyden.262. 102.b.264.104.c.307.29.d.338.b.53.a.378.89.c.
Versche geswillẽ, buylẽ, geslagen, gestootẽ.655.71.d.
Geswillen in die beghentisse doen vergaen.34.24.d.
Gheswollen voeten goet.658.73.b.
Gheuallen, ghestooten van binnen ghequetst.259.99. d.260.100.a.279.10.c.
Gheuallen van hooch ghenesen.79.58.b.593.18.b.
In onmachte gheuallen helpen.198.55.b.
Gheuallen, gesmeten, geborsten, dat gheronnen bloet doen scheyden.213.65.c.217.68.a.260.100.a.
Graueel doen reysen.164.29.c.216.67.a.427.39 f. 432.44.a.458.71.b.482.9.c.521.38.c.524.41.b. 543.60.a.544.61.c.602.24.f.624.43.b.630. 47.c.639.58.d.646.65.c.676.91 a.
Graueel gene.15.8.b.47.33.d.87.63.a.167.30.b.185 46.f.197.54.a.211.64.m.246.90.a.380.90.b. 410.22.d.446.59.d.461.73.d.482.9.c.500.22. b.503.24.c.g.504.25.a.521.38.c.533.51.b.536.54. b.572.1.i.579.6.c.595.19.d.609.30.b.621.41.d. 627.46.d.632.50.d.673.87.c.678 92.b.682.a
Haestighe sieckten ghenesen.264.105.a.300.26.a. 456.68.c.458.71.f. besiet pestilentie.
Hals pyne ende swillinghe ghenesen.159.20.a.
Hayr dat dobbel es verdrijuen.23.15.a.
Hayr doẽ groeyẽ op plaetsen die verbrant, verschout zijn.178.40 f.
Hayr doen wtvallen ende die huyt glattich maken. 306.19.c.347.63.a.
Hayr dat aen die schellen van den ooghen auerrechts wast, doen wt vallen ende wel wassen.491.16.c.
Hayr geel maken.110.80.b.597.21.c.611.32.b.
Hayr swert makẽ.325.45.c.598.22.d.600.23.d.605 27.b.651.69 k.670.85.i.
Hayr wt vallẽ genes.2.1.d.262.101.q.265.105.c.281. 11.i.301.27.a.518.37.k.542.59.c.555.71.l.557.73. k 572 1 b 575.3.f.601.23.d.640.58.c.
Hayr wt vallen genesen ende ander doen wassen.312. 34.a.351.68.d.565.81.i.
Handen vol puysten doen comen.312.34.
Herssenen beruert maken.147.14.a.
Herssenen drooghen.240 86 f.393.7.a.395.9.a.
Herssenen coude ende vochticheyt ghenes.198.55.b. 260.100 k.291.19.a.333.49.d.573.2.c.
Heescheyt doẽ vergaẽ.478.6 h.558.74.d.632.50.d.
Heeschz die eerst coẽpt terstõt doẽ verg.261.101.a.
Herssenen goet maken.670.94.d.
Herssenẽ memoriẽ, sinnẽ sterckẽ.227.76.b.395.9.a.

Herſſe.pijn ende gebrẽ.goet.264.104.a.666.82.g.
Herſſenen ſuyue.200.57.f.203.59.f.262.102.a.265.106.a.281.11.h.318.39.d.319.40.b.333 49.d.474 5.b.477.6.e.537.55.e.553.70.e.575.73.g.
Herſſenen ſuyue.van fluymen ende groue taye vochticheyt.327.46.a 333.49.d.537.2.e.
Herſſe.verdrooginge goet makẽ.134.1.e.214.66.b.
Herſſenen verſtoptheyt goet.214.66.b.
Herſſenen vochtich maken.134.1.e.
Herſſenen ſeer quaet.611.32.
Herdicheyt vermorwen.164.29.i.167.30.e.169.32.a.185.46.e.
Alle herdicheyt helpen.264.104.d.e.
Herten beruerte geneſen.126.95.d.146.13 e.
Herte cloppinge ende beuen geneſ.126.95.d.146.13.e.228.76.b.485.12.d.572.1.b.576.4.d.639.58.f.
Het herte ſtercken.140.7.a.159.26.a.206.61.a.216 67.a.223.72.a.465.77.b.615 36.c.
Aen therte wringinghe goet.203.59.b.
Therte verlichten ende ſterckẽ.8.3.d.126.91.d.223.72.a 465.77.b.
Herten ende binden beſchermen van fenijn.523.39.e.
Hicken ſtelpẽ.98.71.a.210.64.b.l.233.80.d.233.81.a.268.1.c.279 10.a.335.51.b.350.67.b.498.20.n 524.40.c.615.36.b.619.39.i.639.57.a.
Hitte vercoelen.428.40.a.572.1.c.627.46.b.
Hitte inwẽdich ende wtwẽdich vercoelẽ.123.92.b.q.
Hitte des fondamẽts ende ſcamelijcke ledẽ.488.13.c.
Hoenderen corts vet maken.400.14.c.
Hoenderen den ſprouwe gheneſen.555.71.q.
Hoeſtẽ geneſ.24.16.a.32.22.a.66.48.g.73.52.a.84 62.a.92.67.c.99.32.a.110.80.b.f.134.1.b.137.4.a.142.8.a.203.59.d.204.60.c.216.67.e.225.75.b.237.84.b.252.94 a.257.98.e.261.101.b.271.5.a.274.6.a.285.14.b.295.23.b.351.68 a.356.71 g 369.81.b e.384.93.c.388.1.f.466.79.a.467.81 a.478.6.h.504.25.b.524.41.d.567.81.f.575.3.i.592.17.a.606.28.a.611.33.a 621.41.b.f.627.46 f.631.49.a.632.50.e.641.59.b.673.87.d.
Drooghen hoeſt gheneſen.19.13.k.
Lange duerende hoeſt doẽ rijpen.110.80.b.244.88.a.262.102.c.265.106.a.296.24.a.b.
Verouderden hoeſt rijpen ende geneſ.26.17.c.47.33 d.99.72.a.101.74.d.171.34.d.193.50.a.206.61.a 221.71.a.c.234.81.e.244.88.a.246.90.b.262.102.c.263.103.a.264.104.a.277.4.a.327.46.e.518.37.f.331.49.a.547.64.a.555.81.g.558.74.d.562.79 d.606.28.b.640.58.b.666.82.a.
Hoeſten hinderlyck.638.56.b.
Hooftſweer,pijn,weedom geneſ.94.69.c.104.76.b 116.85.c.121.89.b.134.1.e.142.8.a.162.28.d.197 54.e.198.55.g.210.64.f.l.216.67.a.225.73.n.228 76.b.229.77.b.234.81.k.240.86.r.252.94.g.257.98.e.262.102.a.264.104.a.372.5.f.290.18.a.301.27.b.319.40.b.322.43.c.327.46.c.351.68.g.370.81.f.378.89.b.389.2.b.401.15.f.427.39.d 474.5.b.486.12.f.498.20.f.542.54.f.565.80.b.567.81.b.568.82.d.572.1.e.588.13.b.618.39.d.
Verouderden, gheduerigẽ hooftſweer goet.291.19.a.312.34.f.321 41.b.333 49.f.555.71.k.
Hitticheyt des hoofts benemen.134.1.e.
Hoofts draeyinge ende ſwijmelinge gene.18.11.a.171.34.e.172.34.f.198.55.g.228.76.b.257.98.e.321.41.b.327.46.c.328 64.n.458.71.a.678.92.d.
Oude pijn van den hoofde verſueten.393.7.a.
Thooft ſtercken.206.61.a.
Hoofts raſernie gene.197.54.e 257.98.e.296.24 a.
Hoofts vochticheyt af trecken.200.57.f.318.39.d.328.46.a.537.55.c.553.70.e.666.82.g.
Hooftſweer van dronckenſchap gheneſen.478.6.m.
Schelferen,ſchellẽ van den hooft doẽ.421.34.f.474.5.g.644.93 g.beſiet ſchellen.
Hoofts quade ſeericheden geneſ.178.40.c.194.50.f.265.105.c.361.68.f.410.22.b.474.5.e.565.81.i.
Hoofts ruydicheyt geneſen.225.73.o.360.72.b.
Hoofts ſcorftheyt geneſ 194.50.f.225.33.o.262.101.q.265.105.c.281.11.m.312.34.a.351.68.d.442.55.c.518.37.k.538.55.l.555.71.l.640.58.e.
Quade loopende ſchorftheẓ des hoofts.162.28.f.360.72.b.421.34.f.427.39.k.509.29.e.555.71.n.557.73.k.638.56.e.
Hooft ſuyueren.67.50.t.
Hoofts wonden, blutſinghen gheneſen.175.38.b.
Hooftſweer,beruertheyt dronckenſchap maken.67.50.147.14.a.217.69.b.401.15.g.412.24.421.34 k.439.52.a.540.57.a.555.71.557.73.635.52.b.638.56.b.640.58.a.643.63.a.
Honden dooden.367.79.551.69.
Hope pijn.196.52.c.547.64.b.beſiet Sciatica.
Huych gheneſen.118.86.f.261.101.m.269.20.b.537.55.d.576.4.a.589.14.a.b.
Huyt claer,ſchoon makẽ.225.73.o.281.11.i.324.46.i.422.35.a.485.10.b.515.35.b.621.41.b.657.72.c.
Huyt vol bleynen ende gaten maken.104.76.i.
Huyt,gheſont vleeſch open bijten.205.72.a.
Huyt root maken.104.76.i.
Humoren afiaghen.23.15.b.265.106.a.680.94.o.
Humoren die grof zijn verdeylen,212.65.b.229.77.a.557.73.a.
Cholerijcke humoren afiaghen.23.15.b.
Humoren wt trecken.263.103.f.
ſwerte melãcolike humorẽ afiagẽ.198.55.e.203.59.b
Verargherde verbrande humoren afiaghen.23.15.b.
Vloet van humoren afiaghen.498.20.b.
Quade humoren maken.620.40.b.
Hutſpot oft vleeſch by een doen waſſen.132.102.b.
IEuckſel ende ſchorftheyt van dẽ wijnbrauwen ende hoecken vanden ooghen verdrijuen.611.33.d.
Ieuckſel van ſchamelijcke leden verdriuen.216.67.g.
Ieuckſel verdrijuen.8.3.a.199.55.m.203.59.b.318.39 b.320.40.b.412.24.e.482.9.g.
Inwendighe pijne goet.255.96.a.
Iuncturen pijn verſoeten.225.73 p.395.8.f.
Iuncturen pijn die veroudert es goet.182.43.b.
KAckbielen van coude verſworen.261.101.f.
Keele rouwicheyt goet.606.28.a.

Keele pijn genesen.134.1.d.154.20.a.301.27.k.602.25.a.630.27.b.646.65.d.
Keele sweringhe genes.21.14.d.127.96.d.128.98.c.203.59.e.269.2.a.461.73.b.525.42.b.576.4.a.g.589.14.a.638.56.f.g.640.58.d.651.68.h.
Keele verhitheyt oft rouwicheyt goet.11.6.b.113.33.a.134.1.c.289.17.c.388.1.f.o.389.2.b.467.81.a.616.37.b.631.49.a.652.50.e.
keele rouwe makē ende hinderlic.242.87.b.307.29.
Keese versch bewarē dat hy niet verergheren oft verrotte.274.6.k.
Kickhoest ghenesen.117.85.a.195.52.a.
Kickhoest der ionghen kinderen.73.52.a.
Kichen.193.50.a.274.6.a.351.68.a.
Kinderen die eerst gheboren zijn eeuwelijck van fenijn bevrijen.339.55.b.
Kinderen doen pissen.286.15.d.
Kinderen veel voorts brengen.216.67.c.
Kinderen wijs ende verstandich te crijgen.617.38.b.
Knobelen pijne versueten.225.73.p.
knobelen die wt dat ledt zijn genesen.182.43.b.
koeyen doen veel melcks gheuen.53.37.a.662.78.e.
LAkenen geel,groen,verwen.63.46.a.
Lakenen,vilten hoeden,swart maken.660.75.a.
Lammicheyt genesen.159.26.a.228.76.b.d.248.91.d.257.98.f.260.10.b.262.102.b.264.105.a.b.291.19.d.593.18.b.
Lazerije doen comen.417.30.
Leden die moede, stram, verarbeyt zijn goet.462.76.c.604.26.e.675.90.h.
Leden gebrekē goet.13.7.a.14.8.f.171.34.b.182.43.b.249.92.a.264.105.b.286.15.b.524.41.b.
Leden gebroken oft wt den lede ghenesen.110.80.i.281.11.m.442.55.a.454.66.b.
Leden die wt haer ledt zijn weder in zijn iuncturen helpen.178.40.c.200.57.e.203.59.a.536.54.c.567.81.d.598.22.d.600.23.g.
geblutste,gequetste,gebrokē ledē.57.40.e.203.59.i
Ghespannen,vercrompen leden.171.34.b.201.58.a.203.53.c.248.91.d.261.101.d.271.5.a.274.6.a.279.10.a.285.14.a.453.66.a.454.66.a.565.80.a
Huyuerachtighe leden goet.291.19.d.
Alle inwēdige ledē suyu.244.88.a.274.6.a.280.12.b.321.41.b.327.46.a.442.55.e.533.52.b.602.24.g
Leden die verhit zijn vercoelen.585.11.a.d.
Leden daer vochticheyt in vloeyt goet.600.23.i.
Alle inwendige ledē verstoptheyt openen.621.41.b.
wtwēdige ledē goet.264.104.a.264.105.a.312.34.f.
Verstijfde leden.171.34.b.604.26.e.
Leden die root ende vol hitten zijn.85.62.g.
Leden verwermen.258.98.m.603.26.d.
Leden af setten, af snijden ende die pijne niet geuoelen.374.84.f.
Leden doen swert worden, verrotten, ende ten laestē afvallen.382.92.
Alle inwēdige ledē cōtrarie ende beruerte makē.196.24.312.34.313.35.316.37.317.38.318.39.320.40.321.41.324.44.325.45.328.46.385.93.678.92.
Leelike vlecken,plecken,witte schellen,&c.verdrijuen.265.105.e.besiet vlecken,&c.
Lemten van pocken genesen.264.105.a.
Lenden pijn genesen,versuetē.10.4.b.372.83.a.442.55.d.501.23.c.518.37.g.521.38.e.527.45.b.601.24.d.606.28.f.631.49.b.646.45.c.
Lenden verstoptheyt goet.521.c.
Leuer gebrekē goet.6.2.b.53.38.a.76.55.d.77.56.e.84.62.d.164.29.b.185.46.a.232.79.e.279.10.a.372.83.a.442.55.e.446.59.e.466.79.a.467.81.b.474.5.a.518.37.g.521.38.c.606.28.f.653.70.g.666.82.a.
Leuer ontstekē, ende verhit.55.39.d.123.92.b.134.1.a.b.152.19.a.278.9.g.279.10.d.353.69.a.378.89.b.486.12.c.595.19.c.596.20.a.603.26.c.606.28.c.617.38.a.646.55.b.
Leuer suyueren.53.38.a.572.1.a.
Leuer verstoptheyt openē.27.18.b.30.20.c.32.22.c.52.36.a.53.38.a.55.39.a.67.50.b.77.56.e.84.62.d.101.74.a.121.89.b.122.9.b.128.98.b.141.8.a.157.24.a.216.67.e.221.71.a.229.77.a.232.79.e.233.81.b.252.95.e.279.10.d.281.11.c.287.16.b.297.25.a.322.43.c.338.54.a.341.59.a.342.58.a.343.59.a.350.67.b.351.68.b.352.69.g.372.83.a.386.90.b.410.22.d.411.23.b.418.31.a.462.74.a.470.1.b.474.5.b.521.38.c.524.21.b.533.52.b.536.54.b.567.81.g.572.1.a.579.6.a.594.18.b.602.24.g.603.26.c.620.40.c.f.621.41.b.625.44.c.639.58.b.641.59.a.653.70.a.679.93.c.
Oude, coude, verstopte leuer.73.53.a.
Leuer vercoelen.470.1.b.585.11.a.d.
Leuer weeckichz sterckē.53.38.a.76.55.g.128.98.b.221.71.a.567.81.g.572.1.a.641.59.a.643.62.c.
Leuer suchtigen goet.282.12.b.297.25.a.
Leuer quaet ende verstopte.616.37.a.643.62.a.
Leuēdich vlees doē verterē ende verdwinē.668.83.d
Tlichaem stercken ende voeden.189.47.a.192.49.a.356.71.g.388.1.a.389.2.d.390.3.b.391.4.b.392.5.a.&c.637.55.a.673.87.d.
Tlichaem middelmatich voetsel gheuen.404.18.b.407.20.a.408.21.a.b.410.22.f.643.62.a.
Tlichaem eē weynich voetsel geuē.396.9.b.397.10.b.399.12.b.399.13.d.400.14.b.613.35.c.621.41.a.622.42.a.630.47.a.631.49.a.638.56.a.b.
Tlichaem ongesont ende quaet voetsel.392.6.b.417.30.d.640.38.a.
Tlichaem verwermen.212.65.b.besiet verwermen.
Tlichaem voosch ende doot maken.382.92.
Lichticheyt ende ydelheyt van hooft maken.382.92.
Liefde maken.521.38.b.
Litteekenen doen vergaen.213.65.g.320.40.b.328.46.i.353.69.c.360.72.b.378.88.a.399.13.b.318.37.k.540.57.d.575.3.b.
Litteekenen van die maseren pocxkens doē vergaen.281.11.i.
Lochten die quaet zijn beteren.146.13.d.224.73.b.248.91.e.282.23.b.
Lōgene gebrekē als quetsurē,sweringē,&c.26.17.c.73.52.

73.52.a.76.55.d.77.56.c.110.80.f.113.83.c.117.86.a.127.96.d.132.102.c.185.46.a.221.70.a.229.77.b.232.79.e.356.71.b.g.454.67.a.458.71.e.523.39.a.553.70.d.567.81.f.621.71.b.627.81.f.666.82.a.673.87.d.678.92.f.
Longen rouwicheyt goet.631.49.a.632.50.e.
Longen suyueren van fluymen, etter.2.1.a.99.72.a.135.2.b.171.34.d.198.55.b.208.63.a.221.71.a.252.94.a.265.106.a.679.93.d.
Longen verhitheyt goet.134.1.a.356.71.b.
Longē verstoptheyt goet.77.56.c.203.59.d.225.73.b.229.77.a.232.79.e.606.28.a.620.40.f.621.41.b.641.59.b.
Longen contrarie.6.2.a.
Loopen der schamelijcke ledē.670.86.b.677.91.b.
Luysen ende neten dooden ende verdriuen.81.60.b.318.39.b.e.333.49.k.555.71.h.668.83.e.
Luysen en wormen vol maken.627.46.c.
Met Maren oft swaren droom gequelt syn.287.16.e.
Maseren genesen.26.17.b.627.46.e.628.46.r.
Maesen int aensicht verdriuen.172.34.i.182.43.c.320.40.b.328.46.i.421.34.g.445.58.f.579.6.b.628.46.r.657.72.e.
Maghe doen droogheu.225.96.d.301.27.a.351.68.a.415.28.a.431.43.a.437.51.a.555.71.g.574.3.a.
Maghe die verdroocht es goet.512.32.b.606.28.c.
Maghe die spijse doen verteren.261.101.f.491.16.c.
Maghe die ghequelt es met heete sweringhen.567.81.b.568.82.e.
Maghe ghebreken, pijn goet.16.9.a.101.74.c.185.46.a.203.59.b.210.64.a.255.96.d.301.27.b.418.31.a.427.39.c.431.43.a.501.23.a.626.25.b.
Mage goet.206.61.a.210.64.a.232.79.d.236.83.a.285.14.d.301.27.a.328.46.m.442.55.e.507.28.a.524.41.a.532.50.a.533.51.a.533.52.a.540.57.a.615.36.b.e.616.37.b.617.38.a.618.39.c.639.57.f.g.666.82.a.
Maghe stercken.5.2.a.84.62.a.122.90.b.244.88.a.248.91.c.252.94.g.h.259.99.c.437.51.a.486.12.a.491.16.c.498.20.m.523.40.a.524.41.a.532.50.a.533.51.a.632.50.b.c.639.57.a.f.g.641.59.a.644.63.f.678.92.i.680.94.c.
Maghen opwerpen ende walginge doen stillen.6.2.d.32.22.c.204.60.b.206.61.a.233.80.d.233.81.a.237.85.a.252.94.g.279.10.a.411.23.g.417.30.e.482.9.c.495.18.b.562.79.b.568.82.c.f.596.20.d.678.92.i.
Maghe verhit, verbrant, ontsteken.34.24.a.36.26.a.78.57.d.90.66.g.162.28.e.378.89.b.486.12.a.495.18.b.498.20.c.509.29.a.568.82.e.572.1.d.577.5.e.585.11.a.595.19.b.596.20.a.606.28.e.634.51.a.
Maghen verwermē, doen verterē.210.64.a.244.88.a.248.91.c.255.96.c.d.259.99.c.301.27.b.498.20.m.537.55.a.551.69.a.615.36.e.639.57.a.
Maghen knaghinghe.488.13.a.572.1.d.
Mage ghequelt met sweeringe.567.81.b.568.82.e.
Magē opblasinge ende windē verdriuē.38.28.b.117.86.b.233.80.d.233.81.a.237.84.a.255.96.a.d.257.98.a.259.99.c.279.10.a.531.47.e.603.26.b.
Maghen inflamatien beteren.6.2.p.585.11.a.
Maghen verladen met coude fluymen, rypen, lossen, ende verteren.458.71.d.
Maghe verladen met geele colerike vochticheyt.5.2.a.p.493.17.a.568.82.f.600.23.c.613.35.a.
Maghe verkilt.87.63.a.
Magen beruertheyt die op zee aencoēpt.204.60.b.
Maghe met corruptie beladen.617.38.d.
Maghē weeckicheyt.279.10.a.b.282.12.b.437.51.a.451.63.a.568.82.e.576.64.d.600.24.c.634.51.a.
Maghen suyueren.458.71.c.474.5.a.594.18.a.
Mage hinderlijck.3.1.5.2.a.6.2.m.32.22.66.48.67.50.302.28.307.29.314.36.316.37.318.39.324.44.325.45.328.46.338.54.417.30.421.34.k.470.1.471.2.a.474.5.a.e.502.24.a.512.32.a.514.33.a.518.27.c.541.59.a.613.35.a.c.620.40.b.625.44.c.626.45.a.627.46.b.632.50.a.635.52.b.638.56.b.644.63.g.645.64.a.
Mānelick saet verdroogē.67.50.a.162.28.c.224.73.g.233.80.335.51.b.445.18.495.19.e. besiet natuerlijck saet.
Mans die out zijn ende verstoruen goet.532.50.c.
Mannelick saet vermeerderen.592.17.a.616.37.b.653.70.g. besiet lust maken.
Mannelijckhz swillinge doē sinckē, verdwijnen.384.9.d.404.18.c.410.22.b.604.26.h.670.85.o.
Mannelickheyt sweringhe doen ghenesen.277.84.c.252.45.a.427.39.a.519.32.i.568.81.d.617.38.h.
Medecijn die quaet es niet schadelick.161.28.a.
Melaetsche menschen goet.213.65.e.296.24.b.306.29.d.322.43.c.
Melancolie verdriuen.8.3.d.11.6.a.18.11.a.134.1.c.206.61.a.323.43.c.
Melancolische menschen goet.8.3.d.300.26.a.
Melck inde vrouwen borsten dat gheclontert es doen scheyden.417.30.k.524.41.e.
Melc inde vrouwē bor. bewarē vā clonterē.211.64.g.
Melck inde vrouwen borstē doen vergaē.224.73.g.
Melc ouervloedich makē den vrouwē.10.4.c.46.32.a.b.232.79.a.233.80.a.234.81.c.240.86.a.363.75.c.410.22.a.488.13.b.495.18.c.503.24.g.518.37.i.
Melck doen runnen.32.22.b.628.46.n.
Melck dat gherunnen es doen scheyden.628.46.p.
Memorie stercken.37.27.b.159.26.b.458.71.a.
Memorie weder doē comē als sy verlorē es.159.26.b.
Menschen vrolijck maken.11.6.a.
Menschen die swack ende weeck sijn.646.65.a.
Menschen in onmachten tot hen seluen brengen.206.61.d.
Menschen dooden.238.85.296.24.313.25.365.79.a.366.79.378.80.374.84.381.91.385.93.386.94.551.69.671.86.a.
Menschen dootverwich ende bleeck maken.235.82.237.84.
Menschen die heet van natueren zijn schadelijck.555.71.

Menschen beruertheyt maken.323.44.
Menschen diemen branden wilt dat syt niet en ghevoelen.374.84.f.
Menschen natuere in veel natueren hinderlijck.95.69.158.25.a.206.61.a.238.85.d.307.29.308.30.309.31.310.32.312.45.316.37.320.40.324.44.333.49.360.72.361.73.a.364.76.a.367.79.a.370.81.385.93.386.94.470.1.563.79.
Menschen ongheson t.374.85.a.
Menschen dul oft rasende maken.238.85.382.92.385.93.
Menschen schadelijck.296.24.307.29.385.93.609.30.a.671.86.a.
Menschen sorghelijck.375.86.a.
Menschen walghinghe ende beruerte maken.312.24.313.25.608.30.
Meluwen van hayr dooden.100.72.c.668.83.e.
Milten cranckheyt goet.6.2.b.p.24.16.c.162.28.b.171.34.b.199.55.i.199.56.c.204.60.a.231.78.e.260.100.d.264.104.d.279.10.a.b.349.65.a.351.68.b.442.55.e.478.6.l.531.49.c.590.15.a.626.45.b.651.69.c.
Milte cleyn maken.257.98.a.462.74.e.518.37.m.541.59.b.
Milte die hert es minderen ende morwen.421.34.c.
Milte hert ende verstopt cleyn maken.281.11.k.228.46.n.335.51.a.
Milte die geswollen is doen ontswillen.231.78.e.328.46.n.
Milte geswollen,verstopt.344.60.b.349.66.a.
Milte stercken.221.71.a.643.62.c.
Milte verhert ende verstopt helpen.24.16.c.63.45.d.102.75.a.118.86.h.136.3.f.175.38.a.260.10.d.262.102.d.264.104.c.268.1.c.278.9.g.310.32.b.327.48.d.331.48.c.333.49.c.349.65.a.350.77.a.462.74.e.483.9.k.518.37.i.m.538.55.k.542.59.e.590.15.b.593.18.a.602.24.g.603.26.e.
Milte verstoptheyt ghenesen.55.39.a.101.74.a.102.75.a.142.8.a.157.24.a.221.71.a.225.73.f.229.77.a.252.94.d.269.103.g.323.43.e.341.58.a.343.59.a.346.62.a.351.68.b.410.22.d.411.23.b.418.31.a.462.74.a.474.5.i.501.23.c.521.38.c.579.6.a.590.15.a.544.18.h.602.24.g.603.26.c.621.41.b.625.44.f.639.58.b.653.70.a.678.92.g.679.93.c.
Milte verhitheyt.378.89.b.567.81.d.
Milte hinderlyck.643.62.a.
Mismaecktheyt des aensichts schoon maken.281.11.i.282.12.e.
Moede benemen.16.9.d.604.26.i.
Moeder ghebreken, weedom helpen.2.1.a.18.11.c.31.21.b.66.48.f.170.73.d.116.85.d.199.55.m.279.10.a.286.15.b.287.16.e.377.88.e.384.93.a.429.41.a.442.55.e.472.4.a.537.55.g.589.14.c.639.57.d.
Moeder die verhert es vermorwen, versueten.18.11.c.172.34.b.178.40.b.i.199.55.m.260.100.g.325.45.d.503.24.e.558.74.e.575.3.e.604.26.g.675.90.c.
Moeder doen ontsluyten.172.34.b.221.71.d.
Moeder doen sluyten.216.67.b.
Moeder als sy wt haer plaetse es ende van deen sijde in dander valt.167.30.d.244.88.b.253.95.a.263.103.e.598.22.a.618.38.f.651.68.i.
Moeder die gheswollen es.18.11.c.427.39.a.
Moeder met opblasinghe ende windē beladē.45.32.a.199.55.m.237.84.a.260.100.g.30.32.b.
Moeder die verargert ende verhit es.498.20.g.
Moeder obstyghinghe,op climmen.18.11.b.60.13.a.167.30.e.262.102.g.263.103.e.287.16.e.295.23.e.521.38.d.
Moeder rouwicheyt goet.503.24.f.
Moeder doen suyueren als sy gelegen zijn.287.16.a.
Moeder met coude vochticheyt verladen.13.7.b.18.11.c.295.23.c.
Moeder suyueren, reynighen.255.82.b.328.46.g.
Moeder verstoptheyt openen.101.74.a.199.65.m.229.77.a.295.23.c.325.45.a.437.50.a.562.74.a.504.25.e.558.74.e.604.26.g.
Monden die stincken ende sweeren goet.45.32.e.78.57.b.121.89.c.g.128.98.c.433.46.b.
Montseere goet.236.83.a.
Monts ghebreken goet.10.h.b.590.15.g.
Monts verhitte sweringhe.21.14.d.76.55.a.77.56.e.78.57.b.79.58.c.85.62.i.107.79.a.115.85.a.116.85.g.127.96.d.136.3.c.154.20.a.164.29.f.189.47.f.203.59.e.289.17.e.301.27.k.431.43.b.461.73.b.525.42.b.576.4.a.g.598.22.b.602.25.a.617.38.b.625.44.d.638.56.f.g.644.63.e.651.68.h.
Monts stanck benemen.234.81.d.
Monts verhittinghe vercoelen, ende heete geswillen doen sincken.596.20.b.598.22.b.
Motten verdrijuen.6.2.i.81.60.b.208.63.e.589.12.a.668.83.e.
Motten doen inde cleederen comen.111.81.a.
Muysen dat sy tscrijft niet eeten.6.2.k.
Muysen dooden.296.24.g.

N

Naghelen die quaet syn ghenesen.30.20.e.65.48.e.76.55.e.172.34 m.600.23.l.
Naghelen die quaet zijn wt doen vallen ende goede doen wassen.30.20.e.360.72.a.
Nagelē verswōrē helpē.30.20.e.221.71.f.328.46.k.
Natuerlyck saet doen vergaen.162.28.c.603.26.a.
Nauelen die wt wassen ghenesen.95.69.d.24.94.c.257.98.f.
Neten dooden.81.60.k.474.5.g.555.71.h.
Nieren ghebreken,pijn ghenesen.2.1.a.26.17.a.52.36.a.73.52.b.211.64.m.232.79.6.e.245.93.b.275.98.b.279.10.a.427.39.f.446.54.d.498.20.b.501.23.a.503.24.b.523.39.a.543.60.a.567.81.f.606.28.f.616.37.b.627.46.d.631.48.c.631.49.b.639.57.d.646.65.c.666.82.a.

Nieren gequetstheyt.92.67.b.126.96. k.130.100. a.676.91.a.
Nieren suyueren.142.8.a.249.92.a.
Nieren sweringhen.84. 62. d.92. 67.b. 126. 96.b. 130.100.a.606.28.d.
Nieren verstoptheyt ghenesen.26.17.a.52.36.a.84. 62.d.101.74.a.200.32.79.e.248. 91.a. 252.94. e.286.15.a.287.16. b.342. 58.a. 343.59. a.380. 90.b.410. 22.d. 462.74. a.501. 23.c. 521. 38.c. 524.41.b.531.49.c.533.52.b.536.54. b.543.60.a. 579.6.a.e.621.41.b.673.87.e.679.93.e.
Nieren hinderlijck.410.22.558.74.
Niesen doen.172.34.f.200.57.f. 206. 61.d.314.36. b.360.72.a.537.55.g.557.73.g.
Nootsel ghenesen.162.28.a.
Nuese bloeyen stelpen.31. 21.d. 90. 66. e. 92. 67.d. 118.86.i.
Nuese doen bloeyen, ontstoppen. 30. 20. g. 52.36.a. 118.86.i.474.5 b.573.2.b.
Nuese daer quaet vlees in groyet, sweringhe in die gaten.670.85.d.
Nuese stanck van sweringhen ghenesen.433.46.a.
Nuese sweringhe.274.6.f.333.49.e.

O

Omloop ende alle quade ruydicheyt ghenesen. 445. 58.e.600.23.k.
Alle onreynicheyt suyueren.301.27.l.
Oneuyse begerte doen vergaen.603.26.a.
Onsterck van sinnen.196.52.e.
Onthouden doen.38.27.b.
Oocksselen stanck doen vergaen.460.72.a.
Oogen bescermen van vloet, vochticheyt, humoren, maselen, pocxkens &c.185.45. c.206.61.c. 384. 93.a.388.1.n.509.29.b.
Oogen claer makē donckerheyt helpen. 6.2.g.25.15. a.d.24.16.a.e.30. 20. a.37.27.a.b. 52.36.c. 65. 48.e.80.59.d.206.61.c.219.70.a.221.71.e.225. 73.k. 226. 74.b.232. 79. i. 242. 87.248.91.d. 920. 100. k. 264. 104.g. 265.106.c. 274.6.d. 278.9.k.281.11.g.301.27.g.437.61.d.496.19.d.
Ooghen die blauw syn goet.6.2.g.
Ooghen die loopen genesen.185.46.c.242.87.i.265. 106.c.493.17.d.
Oogen die gequetst sijn helpen.265.106.c.301.27.g.
Ooghen die verre wtstaen ghenesen.528.22.e.
Ooghen geelicheyt vande geel ende quade verwe ge=nesen.203.59.f.221.71.e.319.40.b.
Ooghen pijn goet.6.2.g.196.52.d.206.61.c.225.73. k.282.12.e.572.1.e.590.15.g.
Ooghen roodicheyt ende hitticheyt goet. 34. 24. b. 104.76.c.145.12.b.146.13.e.152.19.c.379.89.d. 459.71.b.498.20.b.513.32.e.524. 41. a.598.22. e.644.63.e.
Ooghen scellen, vlecken, plecken, donckerheyt gene=sen.136.3.e.225.73.v.265.106. c. 274. 6. d.181. 11.g.424.37.b.
Ooghen die root ende loopende sijn.79.58.c.80.59. d.404.76.c.145.12.a.152.19.c.159.26.c.196.52. d.592.16.a.598.22.e.
Ooghen suyueren.206.61.c.
Lepe ende lekende ooghen niet crigen.51.35. b.61.7. 38.i.
Oogen verhitheyt goet.49. 34.a. 52.36.d. 85.62.b. 134.1.f.145.12.b.272.5.f.282.11.e.301.27.g.,78. 89.b.c.572.1.c.644.63.e.
Heete geswillen ontrent dooghen.145.12.a.664.29. g.486.12.d.
Sweringhe in die hoecken van den ooghen. 164. 29. g.402.16.a.
Ooghen gheswillen vermorwē. 427.39.a.627.46.l.
Ooghen scellen ende littekenen afnemen. 304. 20.a. 263.102.i.427.39.g.496.19.d.662.83.b.
Scellen die eerst beginnen opt ooghe afdoē. 261.101. k.263.102.i.557.73.e.
Ooghen duyster onclaer quaet maken. 206.61.a.233. 80.417.30.555.71.577.73.644.62.g.
Opblasinghe int lichaem genesen.404.18.a.
Ooren die onsuyuer sijn reynigē. 343.58.d.557.73.f.
Ooren gheswillen genesen.94.69.c.483.9.i.
Ooren ghewormt wt iaghen ende dooden. 67. 50.c. 95.69.e.232.79.1.594.19.g.667.83.e.
Ooren pijn ghenesen.47.33.d. 49.34.c.67.50.c.80. 59.c.85.62.h.90.66.c.185.46.d. 203. 59.g.211. 64.1.221.71.a.225.73.l.257.98.h. 274.6. e.320. 81.f.379.89.d.e.427.39.d.461.73.c. 463.75.b. 474.5.c.483.9.h.513.32.f.565.80.k.575.3.g.
Ooren sweren ende scorftheyt genesen.333.49.e.
Ooren tuyten helpen.225.37.k.221. 41.d. 334.50.a. 474.5.c.478.6.f.537.55. h.557. 73. f. 572. 1.e. 628.46.0.655.71.b.667.83.e.
Ooren van binnen ghequetst.234.81.l.
Ooren vochticheyt ende etter vloeyen stelpē.333.49. e.379.89.d.384.93.a.557.73.f. 565. 80. g.600. 23.e.605.27.b.611.33.e.644.63.e.679.93.f.
Ooren doen verstoppen.442.55.e.
Papyr bewaren van muysen.6.2.k.
Pestilentiale Apostumatien, clieren, gheswillen doen wtbreken, ghenesen.100.73.e.259.99.a.260.101. b.262.101.0.
Pestilentie bescermen.224.73.b.246.91.e. 456.68. c.627.46.b.
Pestilentie genesen.20.13.a.77.56. a.100.73.a.170. 7.a.146.13.d.159.26.d.248.91.e. 256.97. a.b.c. 259.99.a.264.105.a.284.13. b.289.17. b. 419. 32.d.458.71.f.534.53.d.
Pijne des lichaems helpen.164.29.i.167.30.e.
Pijne van buyten ende binnen doē vergaen.377.88.a.
Pijne, weedom van alle leden scheydē, verdeylen, ver=sueten.235.80.f.370.81.e.374.84. g.377. 88. d. 382.92.b.384.93.d.e.b.395.9.a.427.93. e.496. 19.b.645.63.k.
Plecken des aenghesichs doē vergaen.172. 34.i.248. 91.g.411.23.d.412.24.e.421.34.g.59.29.e.540. 57.d.621.41.b.657.72.e.
Alle plecken aent lichaem doen vergaen. 162. 28. f. 240.86.b.282.12.e.300.26.b.312.34.d.320.40.

b.335.51.d.378.88.b.412.24.c.518.37.k.579.6.
b.628.46.a.
Swerte ende witte plecken,vlecken int aensicht verdriuen.505.25.i.
Roode plecken doen vergaen.573.2.a.
Vvitte lelijcke plecken ghenesen.594.18.d.
Pleuresis ghenesen.115.83.a.154.1.b.203.59.d.646.65.b.
Veroudert Pleuresis.117.86.a.261.101.b.
Pocken ghenesen.23.15.b
Cleyn pocxkens.26.17.b.627.46.e.628.46.r.
Popelsie.228.76.b.248.91.d.262.102.a.291.19.a.321.41.g.327.46.c.652.69.e.
Polypus oft vleesch inde nuese doen verteren.346.62.c.
Puysten die eerst beginnen.661.76.a.
Puysten die heet ende brandende sijn ghenesen.47.33.b.301.27.k.600.23.k.644.63.c.
Puysten van den kinder monden ghenesen.658.73.a. besiet ghesweren.
Purgeren.300.26.i.besiet camerganck.
Qualijck oft styf hooren goet.300.26.e.601.24.c.
Quaet vleesch inde nuese ghenesen ende af doen byten.262.101.p.274.6.f.
Quetsueren besiet wonden.
Rasen ghenesen.299.26.a.besiet beten.
Rasernie datmen Phrenitis noempt.257.98.e.265.105.d.
Rasernie maken.370.81.i.374.84.
Rasernie met ydelheyt vermenght.381.91.392.82.385.93.
Ratten,muysen dooden,veriaghen.296.24.g.
In reynicheyt doen leuen.162.28.c.603.26.a.
Rijp maken.675.90.b.
Reysende man niet moede werden noch versmerten.604.26.i.
Reysende man ouer wech gheen coude crijgen.244.88.d.
Rikende maken 240.86.f.
Qualijck rieken.200.57.f.
Rimpelen vergaen.172.34.n.328.46.i.
Ripsenen vander maghe.233.81.a.252.94.b.
Roeden maken.662.78.a.
Roode lichaem genesen.333.49.b.399.12.a.504.25.a.567.81.b.576.4.f.605.27.b.617.38.b.618.39.a.636.54.a.
Roodichz int aẽsicht wech nemẽ.78.57.c.255.96.g.
Roese int aensicht verdriuen.42.30.c.78.57.c.
Root melisoen genesen.21.14.a.31.21.a.53.38.c.69.50.a.76.55.b.77.56.b.79.58.a.82.61.a.84.62.b.90.66.d.92.67.a.94.69.b.97.70.b.101.74.c.104.76.a.107.78.a.110.80.a.126.95.a.b.131.101.a.151.18.a.162.28.a.173.35.a.181.42.b.214.66.a.216.67.e.233.81.b.238.85.b.279.10.a.f.292.22.a.348.64.a.417.30.a.430.42.a.482.9.e.498.20.e.505.25.b.505.26.a.513.32.b.574.3.c 596.20.c.605.27.c.611.33.a.625.44.a.634.51.i.635.55.d.639.58.e.644.63.c.650.68.a.670.85.a.679.93.a.680.94.d.
Rouen maken.360.72.a.
Ruydicheyt ende schorftheyt alderhande ghenesen.23.15.b.26.17.b.49.34.d.76.55.c.85.62.f.100.72.b.194.50.f.203.59.g.240.86.h.281.11.i.296.24.a.b.300.26.h.302.28.d.306.29.d.312.34 d.318.39.b.322.43.c.328.46.l.343.59.a.355.96.c.388.1.h.401.15.b.410.22.e.421.34.g.445.56.e.445.58.c.456.68.c.460.72.b.462.74.g.483.100.b.542.59.e.601.24.d.628.46.3.656.72.c.658.73.c.661.76.b.662.78.b.666.82.c.679.93.e.besiet crauwagie.
Ruydicheyt ende schorftheyt bedwingen datse niet voorts en gaen.675.90.d.
Ruydicheyt van vee ghenesen.661.76.b.
Sap gruen maken.603.30.b.
Schamelheyt van den ionghen knechtkens cleyn behouden dat sy niet en wassen.386.94.a.
Schamelheyt der mannen ghenesen.45.32.d.121.89.e.196.52.c.
Schamelijcke ledẽ genesen.45.32.d.49.34.b.90.66.f.225.73.n.232.79.b.233.80.e.268.1.e.
Schamelucke leden geswil genesen.225.73.n.
Scapen veel melcks doen geuen.642.61.a.
Scheyden alle sieckten.263.103.f.
Scellen die eerst opt ooghen beginnen verdriuẽ.240.86.e.
Scellen verdriuen.178.40.c.264.104.g.351.68.f.563.79.i.600.23.d.
Scellen van thooft verdriuen.474.5.g.
Scelfferen vanden beenderen scheyden ende die gatẽ sluyten.258.98.l.268.1.d.
Scelfferen verdriuen.265.105.e.
Scelfferachtighe lelijcke witte plecken verdriuen.274.6.c 389.2.c.474.5.d.
Sciatica dat es pijn inde hoepe goet.2.1.a.14.8.d.27.18.a.60.42.c.61.43.a.76.55.b.113.83.b.196.52.c.h.199.55.k.225.73.h.257.98.f.260.100.f.264.104.a.f.272.5.c.278.9.f.279.10.a.285.14.e.296.24.a.300.26.a.302.28.b.372.83.a.401.15.e.411.23.f.456.68.a.504.25.a.531.49.d.536.54.c.538.55.k.542.59.f.546.62.b.548.65.a.548.66.a.580.7.c.593.18.b.655.71.a.
Sciters wt die cleederen weren.6.2.i.81.60.b.587.12.a.668.83.e.
Sciters inde cleederen doen comen.111.81.a.
Scoerbuyck ghenesen.107.79.a.
Scorftheyt inde nuese.262.101.p.
Heete scorftheyt aen die handen.49.34.d.
Scorftheyt int aensicht ghenesen.312.34.d.
Quade witte scorftheyt genesen,suyueren.242.87.b.279.10.c.331.48.b.573.2.a.
Scorftheyt besiet crauwagien,rudicheyt.
Scouwen mede te vaghen.612.34.c.
Scorpionen machteloos maken.148.15.a.
Scorpioenen machteloos maken ende hen macht weder crijghen.365.78.a.
Secundine afiagen.136.3.d.142.8.a.146.13.b.195.52.a.198.

a.198.55.a.201.58.b.217.67.a.221.71.d.b.224.73.f.228.76.a.230.78.a.246.90.a.248.91.b.257.98.b.260.100.g.261.101.d.268.1.b.272.5.d.327.46.f.344.60.a.351.68.b.373.84.b.462.74.f.501.23.c.534.53.a.542.59.b.555.71.p.557.73.b.575.3.e.589.14.d.648.66.a.669.84.a.
Seericheyt ghenesen.23.15.b.
Senuen beuinghe ende treckinghe.16.9.b.
Senuen gebreken ghenesen.2.1.a.17.10.b.178.40.e.182.43.b.252.94.b.257.98.f.260.100.b.261.101 d.262.102.b.264.104.a.264.105.a.265.106.a.321.41.b.395.9.a.565.80.b.649.67.b.
Senuen spanninghe treckende.197.54.b.198.55.e.252.94.b.257.98.f.261.101.d.262.101.b.264.105.b.278.9.b.311.34.a.377.88.d.601.24.d.
Senuen vermoruwen.178.40.i.
Seeuerende maken.291.19.b.291.20.a.
Sieckten die heete sijn.384.93.a.
Sieckten die verdeylen goet.399.13.a.
Sieckte die cout,out,die swaer sijn.262.102.a.296.24.a.321.41.b.
Alle sieckten die vercoelt verstopt moeten sijn.379.89.f.425.38.a.572.1.c.
Sieckte die verteren behoeuen.263.103.f.628.46.p.
Sieckten versaechten.264.104.603.26.e.606.28.f.675.90.b.679.93.e.
Sieckte van verbrande,soute,melancolieusche humoren.322.43.c.
Sieckte die vermorwen, verwermē,rijpen behoeuen.260.100.e.263.103.f.264.104.e.295.23.e.302.28.d.519.37.a.525.43.b.527.45.a.538.55.k.575.3.i.603.26.e.628.46.p.651.69.a.669.84.d.675.90.b.679.93.e.
Sinnen en verstant scerpen.518.37.d.
Syde steeckten, weedom genesen.150.17.a.196.52.e.216.76.e.221.71.a.225.73.b.262.102.e.263.103.g.268.1.c.282.12.e.289.17.a.311.34.a.f.395.8.c.429.41.a.456.68.a.478.6.q.521.38.e.523.39.b.527.45.b.565.80.b.633.70.a.g.556.72.a.664.81.a.
Slaep verwecken.134.1.e.233.80.f.369.81.a.b.c.e.b.i.371.82.a.373.84.c.574.84.f.g.384.93.f.h.495.18.e.496.19.b.645.63.k.
Gherustelijck doen slapen.162.28.d.234.81.i.257.98.e.495.18.e.
Veel doen slapen.557.73.
Slaghen niet gheuoelen.540.57.e.
Slanghen ende serpenten dooden.263.103.d.
Slanghen verdriuen.69.50.d.257.98.g.325.45.a.542.59.c.
Sluyten doen die verouderde vochtighe sweringhe van den mont ende schamelijcke leden.295.23.d.
Smetten des lichaems ghenesen.94.69.b.329.47.b.
Smakelijk inden mont.255.96.c.
Snof,snoteringhe verdriuen.240.86.f.
Soch inde vrouwen borsten verdroghen.67.50.a.
Sot,sinnen beroofte duert tfenijn.365.78.a.
Spannicheyt ghenesen.262.10.b.
Speen aderen openen.557.73.c.628.46.t.
Speenen ghenesen.30.20.e.42.30.c.110.80.e.259.99.g.269.2.e.378.88.g.576.4.e.605.27.e.
Inwendighe speenen ghenesen.11.5.d.
Vloet van den speenen ghenesen.498.20.e.
Spijse doen verteren.122.90.b.185.46.a.203.59.b.210.64.a.237.85.a.48.91.e.252.94.b.255.96.c.259.99.c.285.14.d.491.16.c.524.41.a.537.53.a.540.57.b.551.69.a.552.70.a.615.36.e.678.92.i.
Spijse doen sincken.518.36.c.
Spijse doen wanghen.ibid.
Spyse geel maken.32.22.e.551.69.a.
Spijse inde maghe doen blyuen tot dat sy verteert es.618.38.c.
In spyse te ghebruycken.112.82.a.114.85.a.150.17.b.170.33.d.194.51.a.214.66.c.236.83.b. besiet voort.
Spraeck doen comen die becoumert es,vande popels sie.159.26.a.248.91.f.105.d.620.40.g.
Sproet verdriuē.94.69.b.182.43.c.240.86.h.248.91.g.263.103.b.312.34.d.318.46.i.329.47.b.412.24.c.518.37.k.597.6.b.628.26.z.
Sproet int aensicht verdriuen.172.34.i.255.96.g.263.105.b.388.1.d.399.13.a.411.23.d.540.57.d.543.60.a.551.69.b.
Squinantie,gheswil der keelen ghenesen.234.81.b.262.101.m.269.2.a.319.40.d.518.37.n.543.70.f.580.7.c.
Squinantie der kinderen goet.34.24.c.
Stanck en vulicheyt van den lijf verdriuen.627.46.e.650.47.c.
Stanck van den oocxselen verdriuen.421.34.g.
Steen breken,af driuen,rijsen doen.15.8.b.18.11.b.36.26.b.38.28.a.45.32.a.47.33.d.128.99.b.142.8.a.164.29.a.168.31.a.171.34.c.181.42.a.197.54.a.198.55.a.211.66.m.232.79.b.233.91.a.246.90.a.249.92.a.251.93.a.251.94.a.295.22.a.351.68.b.380.90.b.410.22.d.447.51.b.446.55.d.482.9.e.488.13.a.498.20.n.502.24.c.504.25.a.514.33.d.518.37.e.524.41.b.527.45.b.533.51.b.536.54.b.543.60.a.558.72.g.572.1.d.i.576.4.b.579.6.e.583.10.a.588.13.a.595.19.d.602.24.f.609.31.b.621.41.d.624.43.b.673.87.677.91.a.678.92.b.682.a.
Steen inde blase breken.60.43.a.248.91.a.292.21.a.350.67.a.
Steen inde nieren breken, rijsen.128.99.b.198.55.a.248.91.a.251.94.a.
Preserueren voor den steen.646.65.e.
Steken besiet beten.
Stemme claer maken.555.71.g.
Stoppen doen.415.28.a.417.30.a.b.
Strumas,geswillen aē die keele doē vergaē.351.68.e.
Suchten verdriuen.263.103.a.279.10.a.575.3.i.606.28.f.
Sueghen dooden.365.78.a.
Swaermoedicheyt verdriuen.11.6.a.18.11.a.134.1.e.196.52.e.223.72.a.296.23.a.300.26.a.322.43.c.

Swaren

Swaren slaep bevanghen wacker maken. 225. 73. q. 265.105.d.338.55.k.
Sweten maken.20.13.a.27.18.g.77.56.a.137.4.b. 212.65.b.242.87.f.258.98.n.259.99.b.291.19. d.458.71.b.531.19.f.627.46.e.
Sweten bedwinghen.600.23.l.
Sweren ghenesen.10.5.b.23.15.b.47.33.b.118.86.g.
Sweringe, achter dooren genesen.118.86.g.410.22.e
Sweringhe int hooft ghenesen.477.6.e.
Sweringhe van den inwendighe leden.600.63.a.
Voortsetende sweringhen des monts.440.53.a.
Verouderde vochtighe sweringhe van den mont ende schamelycke leden.295.23.d.
Sweringhe bedwinghen datse niet inwaerts en eet. 65.48.d.333.49.a.412.24.c.576.4.e.675.90.d.
Sweringhe verergert, vervult, stincken.116.85.e.118. 86.g.182.43.c.221.71 g.
Sweringhe die eerst beginnen.661.76.a.
Drooghe sweringhe.531.49.b.
Sweringhe doen sluyten.178.40.g.265.106.b.278. 9.l.281.11.n.643.62.d.
Oude quade sweringhe suyueren ende nieuw vleesch in doen groeyen. 265.106.b.268.1.e.372.83.c. 417.30.g.
Heete geswellen vercoelen.126.95.b.643.62.d.
Vuyle, oude, heete voortsetende sweringen suyuerē. 8.3.a.47.33.a b.49 34.a.b.63.45.c.76.55.c.f. 90.66.g.97.70 a 104.76.e.126.95.b.107.780 b.130.100.d.132.102.d.136.3.b.189.47.e.253.94. e.164.29.g.178 40.b.221.71.f.253.94.c.257. 98.l.274.6.c.306.29.d.324.44.d.328.46.b.333. 49.a.335.51.d.369.81.d.371.82.b.376.89.a.382. 92.d.401.15.a.410.22.c.412.24.c.420.33.d. 440 53.a.461.73.a.474.5.e.478.6.0.484.11.a. 498.20.k.518 37.k.521.38.b.561.78.b.565.80. e.576.4.e.593.18.d.598.22.b.600.23.e.k.602. 25 b.608.29.a.611.33.c.621.41.g.644.63.a. 645.63.h.653.71.g.650.68.f.669.84.b.673. 87.b.670.85.b.
Heete sweringhe van den schamelijcke leden.90.66. f.131.101.b.237.84.c.
Sweringhe die vervuylt syn, suyueren.116.85.i.117. 86.a.172.34.m.242.82.e.316.37.c.477.5.d.579. 6.f.644.63.b.
Sweringhe doen wtbreken, ghenesen.45.32.b.76.55. c.f.92.67.b.122.91.a.b.129.46.a.128.98.a.130. 100.d.265.106.b.284.13 c.301.27.k.333.49.d. 374.84.d.c.377.88.c.f.401.15.d.474.5.e.525. 42.b.638.56.f g.
Sweringe die onsuyuer, vochtich, loopēde syn.85.62. f.233.80.e.295.23 d.389.2.c.480.22.b.600.23.i.
Sweringhe doen rypen, wtbreken.388.1.k.
Vvtwendighe sweringhe ghenesen.606.28.e.
Swillinghe doen vergaen.210.64.f.242.87.e.
Swillen doen.296.24.g.

T

Tantsweer, pijn, weedom ghenesen.30.20.d.31.21.c. 52.36.b.76.55.a.85.62.a.110.80.c.116.85.b.127. 96.d.142.8.a.192.50.b.290.86.g.248.91.f.257. 98.b.260.100.i.261.101.l.263.103.i.291.19.c. 291.20.a.296.24.e.300.26 f.306.29.c.310.39. c.333.49.i.377.88.c.382.92.c.345.93.g.445. 58 g.451.63.d.456.68.d.483.9.b.504.25.c.528. 46.a.537.55 c.555.71.i.565.80.b.584.10.c.590. 15.c.595 18.f.625.44.g.627.46.k.628.46.f. 659.74.c.662.78.b.667.83 a.673.87.c.
Tantvleesch dat bloet helpen.85.62.i.
Tantvleesch sweringhe goet.644.63.c.645.63.i.
Tantvleesch dat stinckt suyuerē.461.73.a.645.63.f
Tantvleesch dat versworen es goet.611.33.c.
Tantvleesch dat vochtich es en swilt.651.68.b.
Tanden boomicheyt benemen.498.20.i.
Tanden koteren ende suyueren.533.51.c.
Tanden schoon, vast maken.21.14.d.226.85.b.227. 76.c.268.1.f.498.20.i.576.4.b.617.38.e.645. 63.i.680.94.0.
Tantvleesch stercken.78.51.c.121.85.e.198.55.i.301. 27.k.572.1.e.617.38.e.627.46.k.680.94.e.
Terre maken om vogelen te vanghen. 612.34.b.
Tongē geswlle die heet helpē.625 44.d.627.46.l.
Tongen rouwicheyt ghenesen. 211.64.i.
Tongen sweringhe goet.576.4 g.625.44.d.
Toouerye wederstaen.3.1.i.98.71.b.110.8.l.437. 50.b.563.79.l.
Truerich sonder reden.18.11.a.

V

Vallende sieckte ghenesen.33.23.c.34.24.c.38.28.c. 40.29.c.76.55.e.196.52.i.198.55.e.234.8.g. 242.87.b.244.88.c.252.94.g.257.98.c.261. 101.e.262.102.a.263.103.e.264.104.a.268.1.c. 284.13.a.287.16.c.291.19.a.296.24.a.321.45.b. 327.46.b.328.46.n.429.41.a.447.59.f.537. 55.g.583.10.b.652.59.e.678.92.d.
Vallende sieckte der kinderen.34.24.c.134.1.d.234. 71.g.287.16.c.419 32.c.
Vee dat in die longen ghebrekelijck es.300.26.n.o.
Vee het vier steken ibid.
Vee vet maken.53.58.a.400.14.b.412.24.f.413.25. a.413.26.a.413.27.a.416.29.a.428 4.b.642.61.a
Vee schadelyck.663.79.a.
Verbrantheyt ghenesen.8.3.a.14.8.g.47.33.a.60. 42.d.61.43.c.104.76.e.1.0.8.k.122.91.b.123. 92.c.179.41.c.182.43.b.333.49.b.g.440.54.a. 454.66.b.464.76.a.474.5.f.496.19.c.582. 25.g.513.32.g.625.44.e.628.46.z.659.74.b. 673.87.b.
Verbrantheyt vant vier ghenesen.178.40.g.333.49. b.565.80.k.
Verbrantheyt noch versche.495.18.d.
Verbrande vuyle vochticheyt.26.17.b.
Verckens voor tvier ende alle sieckten bewaeren. 284.13.d.
Verdrooghen.302.28.e.415.28.a.418.30.a.428. 40.a.440.53.a.555.71.g.
Vergaringhe doen sceyden ende vergaen.644.63.b.
Heete vergaringhe goet.324 44.d.

Quade vergaringe doen scheyden.573.2.a.
Vergiftheyt ghenesen.6.2 f.77.56.a.159.26.a.256.97.a.b.259.99.a.268.2.a.284.13.b.296.24.a.311.33.b.339.55.a.364.77.a.414.32.a.429.41.c.437.56.b.445.58.c.459.71.g.503.24.d.514.33.e.551.70.b.554.71.d.601.24.a.615.36.f.627.46.b.650.68.e.678.92.k.
Vergiftheyt van scheerlinck.6.2.f.
Vergifte en stinckende lochte.256.97.a.e.
Verherthz versaechtē.184.29.i.259.99.a.187.30.e.
Verhithz vercoelē.36.26.a.94.69.e.104.76.e.134.1.a.302.28.e.370.81.g.378.89.a.381.91.a.385.93.b.386.94.b.428.40.a.486.12.g.495.18.e.498.20.b.513.32.g.572.1.c.597.21.a.617.38.a.
Verhittinghe des monts, keelen ghenesen.21.14.d.
Verhitheyt van binnen.135.2.b.
Verhitheyt van alle inwendighe leden.152.19.a.
Verhitheyt vander huyt.vercoelen.238.85.f.
Verhitheyt vander blase nieren.631.8.c.
Verkiltheyt ghenesen.237.84.b.
Vveedom wt verkiltheyt.38.28.b.
Vermoedē ledē gen.164.29.i.167.30.e.264.104.f.
Verouderde crancheyt.264.105.a.
Verouderde vlceratien.14.8.g.60.42.d.65.47.a.
Verreetheyt ghenesen.242.87.f.264.104.e.279.10.e.523.39.b.341.57.b.593.18.b.
Versaechten.264.104.e.603.26.e.606.28.f.675.90.b.679.93.e.
Verscraeptheyt ende ruydicheyt vāder huyt verdriuen.422.35.a.
Verstijftheyt los ende slap makē.164.26.i.167.30.e
Verschout vanden water.333.49 b.
Verstoptheyt ghenesen.24.16.a.164.29.i.167.30.e.221.71.a.229.77.a.524.41.e.554.71.e.
Verstoptheyt van binnen tsmenschē lichaem verdriuen.24.18.a.
Verstant dat cranck es helpen.299.26.a.
Verteeren den visch doen.519.37.a.
Quaet om verteeren, goet.415.28.c.417.3.d.56.c.76.a.631.49.a.637.55.a.638.56 a.b.645.64.a.
Vervaert sonder sake oft verschrickt.322.43.c.
Verwermen die inwendighe leden.521.38.a.
Verwe van die geel ghebleuen schoon makē.164.29.e.169.32.b.170.33.a.
Quade verwe des lichaems doen vergaen ende goede weder comen.410.22.a.412.24.b.
Vette menschen mager maken.324.44.c.
Vijghen langhe tijt goet houden.6.2.i.120.80.d.
Vijghen oft aenwaßinghe vant fondament ghenesen alst afghesneden es.567.81.e.
Visschen dooden.307.29.e.
Vlceratien ghenesen.10.5.b.e.52.36.e.
Vlceratien des monts ghenesen.20.5.b.c.
Vlceratien die innewaerts eten.20.13.b.
Vlceratien en sweringhen die voorts eten.30.20.b.42.30.b.d.52.36.c.
Quade vlceratien ghenesen.27.18.c.
Vlecken int aensicht doen vergaen.172.34.i.248.92.g.255.96.g.263.103.b.328.46.i.335.51.d.388.i.d.412.24.c.445.58.f.543.60.a.551.69.b.621.41.b.657.72.e.
Die witte ende swerte vlecken des lichaems benemē.107.79.b.c.162 26.f.225.73.o.r.240.86.b.263.103.b.263.105.e.300.26.b.320.40.b.335.51.d.412.24.e.579.6.b.
Vvitte seelferachtighe vleckē doen vergaē.474.5.d.
Vvitte leelijcke vlecken ende plecken.594.18.d.
Vleesch doē groeyē in oude senuē, fistulē, diepe gat ē daer die beenen ontdeckt sijn.172.34.d.253.95.e.
Vleesch in wonden oft vlceratiē verteerē.101.74.e.
Ouervloedich vleesch doen verdwijnen.651.68.e.653.70.e.
Vlieghen dooden.240.86.d.296.24.g.
Vloeyen dooden ende verdriuen.33.23.g.95.69.f.199.55.n.
Vloet vā vochticheyt in die senuen sincken.388.1.e.
Vloet van die subtijl vochticheyt wt het hooft op die borst beteren.369.81.b.
Voeyen vā die vochtichz in die ledē benemē.395.8.f.
Vochticheyt te monde wt doen gaen.363.75.a.
Vochticheyt vander magen ende andere leden drooghen.574.3.a.
Vochticheyt vant hert en aderen scheyden ende afiaghen.572.1.b.
Vochtighe coude afiaghen.2.1.a.229.77.a.300.26.b.558.74.b.
Heete geele choleriicke, waterachtighe vochticheyt afiaghen.32.22.a.72.51.a.134.1.a.144.9.b.276.3.a.b.302.28.c.314.36.b.317.38.a.319.40.e.342.58.a.608.30.a.
Taye vochticheyt doen scheyden.24.16.a.
Vvaterachtighe vochticheyt afiaghen duer den camerganck.338.54.a.
Groue vochticheyt rijpen, doen scheydē, die de borst ende lōgene verladē.157.24.a.208.63.a.274.6.a.
Duer die vrine quade vochticheyt afiagen.335.51.a.
Voeten daer de winter in es ghenesen.281.12.n.
Voetsel behoeuen goet.189.47.a.
Voetsel doen crigen den mageren ende oude luyden 447.59.h.i.
Quaet voetsel maken.560.76.a.632.50.a.
Vogelē doē steruē ende pluymē veranderē.671.86.b
Vrine stoppen.432.45.a.536.54.b.
Vrine doen sincken.460.72.a.
Vrine scerpichz ende smerte.606.28.d.631.48.c.
Vrine bloedich maken.300.51.a.685.85.a.
Vrine loesten water.besiet maken. (72.a.
Alle quade vuylicheyt duer die vrine lossen. 460.
Vroliick ende blyschap maken.206.61.a.211.64.k.
Vrouwen borsten oft maghen, hert, vast stiif maken.127.97.d.
Vrouwen borsten hertheyt versueten.27.18.d.
Vrouwen natuerliicke cranckheyt verwecken.2.1.a.24.16.b.27.18.b.60.42.a.118.68.k.136.3.a.d.157.4.b.146.13.a.164.29.a.171.34.c.172.34.g.178.40.b.195.52.a.99.54.a.198.55.a.199.55 a.

200.57.b.201.58.b.203.59.b.208.63.b.213.65.d.217.69.a.221.71.d.h.224.73.a.226.74.a.229.77.b.232.79.b.235.82.b.240.86.a.242.87.a.244.88.b.245.89.a.246.90.a.248.91.b.252.94.c.253.95.a.255.96.b.e.257.98.b.260.100.g.261.101.d.262.102.f.263.103.e.268.e.b.277.9.b.278.9.i.281.11.d.282.12.f.285.14.a.286.15.c.287.16.a.289.17.a.292.21.a.295.23.a.296.24.d.300.26.c.319.40.c.327.46.f.328.46.n.351.68.b.363.75.d.369.81.c.411.23.c.439.41.a.446.59.c.458.71.b.462.74.a.f.478.6.g.h.i.482.9.e.499.21.a.501.23.c.518.37.i.521.38.d.526.43.a.527.45.a.531.49.c.534.53.a.537.55.f.542.59.b.546.62.a.555.71.p.557.73.h.558.74.e.565.80.a.567.81.i.588.13.b.589.14.d.593.18.c.600.23.f.602.24.g.603.26.d.648.66.a.668.83.f.669.84.a.

Vrouwen natuerlijcke cranckheyt ſtoppen.21.14.b.31.21.a.33.23.a.69.50.b.74.54.a.76.55.b.77.56.b.78.57.a.79.58.a.84.62.b.90.66.d.e.92.67.a.d.104.76.d.106.77.b.126.95.a.131.101.b.162.28.h.173.35.b.210.64.d.237.84.d.287.16.d.295.23.f.356.71.a.c.379.89.a.384.93.c.417.30.a.420.3.c.432.45.a.439.52.a.444.57.a.456.68.f.483.9.k.572.1.f.574.3.c.576.4.c.583.9.a.590.15.d.f.597.21.b.599.23.a.605.27.a.605.27.c.609.31.a.611.33.b.617.38.b.618.39.c.630.47.c.636.54.a.639.58.c.644.63.c.649.67.a.651.68.1.666.82.f.679.93.a.680.94.a.b.

Vrouwen borſtē met ſoch ſwerende verſaechtē.179.41.b.211.64.g.524.41.c.

Vrouwen borſten doen ſincken.211.64.g.384.93.d.

Vrouwen borſten die ſweren.404.18.c.

Vrouwē borſtē met ſoch verladē doē droogē.272.5.f

Vrouwen borſten doen ſincken naer het baeren vant kinde die gheſwollen ſijn.384.93.d.

Vrouwen borſten die gheſwollen ſijn ghenesen vanden vrouwen die bevrucht ſijn.645.65.a.

Vrouwen die kint ghebaert hebben die rimpelen op den buyt doen vergaen.351.68.h.

Vrouwen die inde moeder eenighe apoſtumatie, ſweringhe, verſtoptheyt, hebben.421.34.d.

Vrouwen die bevrucht ſijn ſeer hinderlijck ende quaet.328.48.333.49.335.51.546.62.

Vrouwen die ſwaeren arbeyt hebben verloſſen.210.64.e.221.71.d.335.51.b.

Vrouwen bevrucht quade luſt doen vergaen.588.82.g.

Vrouwen die bevrucht ſijn walgen ende braken doen ophouden.567.81.a.568.82.g.643.62.a.

Vrouwen die kinderen draghen goet.216.76.b.567.81.a.568.82.g.

Vrouwelucke leden goet.572.1.c.

Vrouwen den arbeyt doen hebben.257.98.b.281.11.o.589.14.d.

Vrouwen pijn inde moeder.33.23.d.252.94.b.

Vrouwen pijn by tſlot van die moeder verſueten vermorwen alle herdicheyt.421.34.e.

Vrouwen ſuyueren als ſy ghebaert hebben.224.73.f.272.6.d.534.53.a.

Vrouwe witte vloet geneſen.79.58.a.131.101.b.162.28.h.233.81.b.423.36.b.572.1.f.605.27.c.

Vruchtbaer iaer ende veel corens waſt.563.79.m.

Vruchten int veldt ſchadelijck.402.17.a.

Vruchten int lichaem groeyen ende ſterck worden.216.67.b.

VV.

Vvacker maken die met ſwaren ſlaep bevangen ſijn.257.98.d.

Vvalghen ſtillen.198.55.d.210.64.b.567.81.a.568.82.f.617.38.a.618.38.g.i.639.58.g.646.62.b.

Vvant luyſen verdriuen ende dooden.175.38.d.344.60.d.

Vvater maken, vrine doen loſſen.2.1.a.5.2.a.14.8.a.27.18.b.36.26.b.45.32.a.60.42.a.90.66.h.101.74.a.118.86.d.136.3.a.137.4.b.142.8.a.175.38.a.185.46.f.197.54.a.198.55.a.199.56.a.201.58.a.204.60.d.206.61.a.208.63.b.213.65.d.216.67.a.224.73.a.226.74.a.228.76.a.233.80.b.232.79.b.240.86.a.244.88.b.245.89.a.248.91.a.249.92.a.251.93.a.251.94.a.255.95.b.256.96.c.257.98.b.264.104.c.268.1.b.271.5.a.285.14.a.286.15.a.289.17.a.292.21.a.295.23.a.314.36.a.327.46.a.328.46.m.n.329.47.d.351.68.b.372.83.a.380.90.b.372.82.a.400.14.a.405.19.b.410.22.a.d.412.24.b.420.33.b.427.39.f.429.41.a.432.44.a.437.50.a.442.55.d.446.59.d.447.69.a.451.93.b.451.66.a.458.71.b.462.74.b.478.6.l.482.9.e.498.20.m.499.21.a.500.22.b.501.23.a.c.507.28.b.514.33.d.515.35.a.518.37.l.o.521.38.b.c.523.39.b.523.40.a.524.41.a.b.526.43.a.b.527.45.b.530.58.a.532.50.b.533.51.b.534.53.b.536.54.a.537.55.f.540.57.b.543.60.a.544.61.c.552.70.b.557.73.b.558.74.b.562.79.b.565.80.a.572.1.i.574.3.d.b.579.6.c.583.10.a.d.588.13.a.589.14.d.593.18.c.595.19.d.602.24.f.621.41.d.645.64.b.633.70.b.655.71.a.668.82.f.669.84.a.673.87.a.676.91.a.678.92.b.679.93.b.

Vvater oft vrine doen riiſen.27.18.b.38.28.a.73.52.b.101.74.a.164.29.a.164.29.c.167.30.b.171.34.c.195.52.a.197.54.a.225.73.f.233.81.a.236.83.a.246.90.a.302.28.c.396.9.b.437.52.a.451.63.b.478.6.l.498.20.m.501.23.c.562.79.b.576.4.h.627.46.d.

Vvater drincken ſonder te ſchaden.555.71.f.

Sout water drincken ſonder letſel.198.55.f.

Vvater doen verteeren.555.71.g.

Vvater dat geel es afiaghen duer den camerganck.262.102.a.264.105.a.300.26.m.

Vvater oft vrine heet en ſnydende es helpen.90.66.h.380.90.b.554.71.c.673.87.e.

Vvater met ghewelt ende turbatie afiaghen.324.44.b.593.18.c.

Dick ende grof water maken.372.83.a.

Vvater niet connen maken.24.16.a.47.33.d.200.57.a.380.

a.380.90.b.445.58.b.521.38.e.
Vvater afiaghen.179.41.a.341.57.b.
Vvater afiaghen duer den camerganck.329. 47. a.d.
Vvel water doen maken.257.73.b.
Vvater wten buyck inde beenen doen trecken. 88. 65.a.
Vvater laden ghenesen. 6.2.b.32.22.a. 38.26.b. 171. 33. c. 199. 56. a. 203. 59. c. 206. 61. a. 225. 73.i. 232. 79.b. 233. 81. b. 252. 94. e. 259. 90.b.260. 100. d. 261. 101.c. 272. 5.c. 295. 2[illegible]3.a. 296.24. a.300.26.g. 306.29.a.311.33.a. 316.37.a. 319.40. a.e.321. 41. b. 322. 43. c. 324. 44. c. 329. 47.a. 338. 54.a. 382. 92.a. 429. 41. d.442. 55.d. 445. 58. b. 518. 37. g. 521. 58. e. 531. 49. t. 538. 55. k. 555. 71. g. 562. 79. b. 579. 6. a. 628. 46. n. 653. 70. b.
Vvater beghinnen te laden goet.24. 16.a. 128. 98.b. 200.57.a.602.24.g.603.26.c.
Vvater dat inden watersuchtighen es afiaghen ende buyck doen.72.51.a.b.653.70.g.
Gheswillen vanden watersuchtighen verdriiuen.225. 73.p.445.58.b.
Vvatersuchtighen den dorst benemen.563.79.f.
Vvaterachtighe vochticheyt duer den camerganck afiaghen. 496.19.a.
Vvaterachtighe vochticheyt af trecken.183.44.a.
Vveecke versworen leden.421.34.c.b.
Vveeren vant liif af doen vallen.649.67.d.
Vvilt vier ghenesen. 8.3.a. 10. 5.a. 18.11. d. 19. 13.a. 36.26.a. 47.33.a. 90. 66.g.94. 69.e. 67. 70.c. 104.76.e.116.85.e.123.92.c.130.100.c. 178.30.g. 185.46.d. 232.79.g. 238.85.f. 272.5.f. 353.69.c. 369.81.d.g.371.81.b.378.89.a. 381.91.a. 382.92. d.386.94.b.401.15.b.417.30.i.459.71.t. 470.1. d.474.5.f.486.12.e.495.18.c. 513.32.g. 572.1.c. d.577.5.b.598.22.b.600.23.k. 608.29.a. 644. 63.a.670.85.b.
Vvijnbrauwen rouwicheyt daer af verdrijuen. 537. 55.i.
Vvijngaert beletten te groeyen. 519.37.c.
Vveedom van den gheheelen leden versaechten. 164. 29.i.167.30.c.
Vvinden ende opblasinghe der zijden.259.99.c.
Vvinden ende opblasinghe int gheheele lichaem verdrijuen. 236.83.a. 257.68.a. 285.14.c. 410.22.f. 524.41.c.527.45.a.603.26.b.
Vvinden verdrijuen. 206. 61.a. 233.81.a. 248. 91.c. 255.96.a.
Vvinde inden buyck ende mage makē.567.81.e.617. 46.a.640.58.a.
Vvinden int lichaem makē.206.61.a.404.18.a.407 20.a.558.74.a.560.76.a.567.81.e.
Vvinden in smenschen lichaem doen schryden ende verdeylen.240.86.a. 446.59.b.
Vvinden der milten.262.102.d.
Vvoluen dooden.365.78.367.79.
Vvonden quetsuren ghenesen. 8. 3. a.10. 5.a. 13. 7.c. 26.17.b. 33.22.e. 45.32.b.55.39.b. c.61. 43.b.65. 47.a. 69. 50.c. 76. 55.f. 80. 59.b. 85. 62.f.94. 69.a.101.74.e.121.89.c.122.91.b. 123.92.a.124. 93.a.124.94.a.126.95.c.130.100.d.131.101.c.132. 102.b.199.56.d.216.67.f.261.101.l. 265. 106.b. 281.11.b.284.13.c.311. 33.e. 322. 42.b. 344. 61.a 349.66.b.356.71.d.377.88.d.f.464.77.a.478. 6.k.626.45.c.675.90.g.678.92.a.
Vvonden beschermen voor alle apostumatiē ende verhittinghe.92.67.e.120.88.a.126. 95.b. 130.100. b.131.101.c.152.19.d.349.66.b.353.69.b.468.20. k.550.68.a.614.35.d.
Vvonden beschermen voor sweringhe, Apostumatien.120.88.a.126.95.b.127. 97.a.130.100.b.152. 19.d.159.26.e.346.66.b.
Vvonden die verhit siin ende ouervloedich bloeyen. 126.95.c.127.97.a.
Vvonden inwendich ende wtwendich.55. 39.b.c. 80. 59.a.b.121.89.a.g.122. 90.a.122.91. a. 126. 96.b. 127.97.a.128.98.a.128. 99. a.252.94.f.465.78. a.493.17.c.
Cleyne wonden ghenesen.574.3.b.
Diepe voortsetende wonden ghenesen.282.12.d.
Onreyne wonden reynighen.216.67.f.248.91.h.
Vvonden die vervuylt ende sweren suyueren. 544. 61.b.599.6.g.626.45. c. 675. 90. a. 101.74. e. 677.61.c.
Vvonden die onsuyuer vochtich siin ghenes. 335.51.d.
Groote wonden genesen.27.18.c.101. 74.e.333.49.a.
Vvonden inwendich tlichaem genesen.122.90.a.130. 100.a.132.102.a.177.88.b.
Vvonden int hooft ghenesen.677.91.c.
Vvonden met yseren ghequetst ghenesen. 231.78.d.
Oude ongheneselijcke wonden ghenesen.53.38.d.
Oude wonden doen sluyten, ghenesen.116. 85. e. 265. 106.b.
Verouderde wonden ghenesen. 26. 17. b. 60. 42. d. 65.47.a.79.58.c.101.74.e.164. 29.g.322.42.b.
Versche wonden.26.17.b. 90.66.g.92.67.e.116.85. e.132.102.b.159.26.e.178.40.b. 223. 72. d. 274. 6.g.278.9.c.278.9.l. 301.27. d. 424.37.c. 432. 44.b.437. 51. c. 479.7. b. 484.11. b.504.25.d. 550.68.a.561.78.b.579.6.f. 605.27. e.613.35.d. 620.40.e.623.42.c.d.634.51.b.643.62. d.650. 68.b.656.72.a.f.670.85.g. 673. 85.c. 675.90. a.677.91.b.
Vvonden van stercken lieden die aerbeyden.63.45.d.
Vvonden van den senuwen ghenesen.493.17.c.
Vvormen dooden ende afiaghen.2.1.b.6.2.m. 17. 10. a.20.13.a.42.30.c.81. 60.a.104. 76.a. 193.50.b. 238.85.b.240.86.b.278.9.b.292.21.c.357.72.i. 411.23.a.419.32.a.b.498.20.d.498.20.l.514.33. e.518.37.l.562.59.b.615.36.f.617.38.d.620.40. d.666.82.f.678.92.k.
Alderhande wormē doodē.6.2.n. 213.65.f.478.6.p.
Breede wormen dooden ende afiaghen. 6.2.m. 8.3.c. 57.40.f.344.60. a. c. 445. 58.a.554. 71.c.562. 79.c.625.44.f.
Lange wormen dooden.6.2.m.562.79.c. 625. 44.f.

Ronde wormen afiaghen. 57.40.f. 210. 64. c. 344. 60.c.
Vvormen van iongen kinderen afiagen. 411.23.a.615. 36.f.620.40.d.650.68.c.
Vvorm vanden peerden ghenes.20.13.c.
Vvormen wt oude sweringen ende wonden doen sterven ende wt vallen. 484.11.b.
Vvratten doen af vallen.57.40.d. 201.58.d.306.29. d.360.72.a.563.79.h.649.67.d.
Vvratten die op die manlijcke leden ende op andere heymelijcke plaetsen ghegroeyet zijn verdrijuen.669. 84.c.
Vvratten verdrijuen.57.40.g.196.52.g. 628.46.r.
Vvtdrooghen goet.26.17.c.601.24.b.
Vvtdrooghende lichamen stercken.66.48.g.84.62. a. 189.47.a. 221.71.a. 252.94.a. 356.71.g. 454. 66.a.458.71.e.534.53.c.678.92.f.

Z

Zeeueren doen. 248,91.f.
Zijden weedom ghenesen.110.80.f.216.67.a.

Eynde des Cruydeboecks.

Habet & musca splenem.

Wat is onberispelijck

Niet sonder nijt.

Et formicae sua bilis inest.

Gheprint Thantwerpen in die Cammerstrate inden Arent seghen Scarabaeum by my Jan vander Loe, Anno M. D. LXIII.